3 1761 08116947 6

MOHAN LAD.
a 1252

NAŠE DOBA

REVUE

PRO

VĚDU, UMĚNÍ A ŽIVOT SOCIÁLNÍ.

VYDAVATEL:
JAN LAICHTER.

REDAKTOR:
PROF. DR. T. G. MASARYK.

ROČNÍK IX.

1902.
MAJITEL A NAKLADATEL JAN LAICHTER NA KRÁL. VINOHRADECH.
TISKEM EDVARDA LESCHINGRA V PRAZE »U ŠTAJGRŮ«.

Veškerá práva vyhrazena.

AP
52
N35
v
20c.9

1113662

Obsah ročníku devátého.

A.

Články.

Strana

Z vývoje a výsledků moderní vědy bohoslovecké. Napsal Fr. Žilka. 1, 81, 191, 249, 341

Jablonec n. Jiz. a česká veřejnost. Napsal J. Z. 11, 90, 184

Pí. Marie Ebnerová z Eschenbachu. Napsal Dr. Jan Krejčí 19, 98

Technologické průmyslové museum v Praze. Píše Z. W. 27

Duch lidového školství ve Francouzsku. Píše Kč. 109

Pohyb obyvatelstva ve Slezsku. Píše J. Svozil 161

Moderní Japan. Napsal Přemysl Hájek 166, 257, 334, 421, 499

O potřebě škol pro idioty. Napsal L. R. 174

Sociální poesie Freiligrathova a její český ohlas. Napsal O. Wagner 241, 321

Paní Černochová. Vzpomínka. Napsal Fr. Táborský 263

V. Sionistický kongres v Basileji. Napsal F. F. 327

Rakouské právo jazykové. Referuje Dr. Žd. V. Tobolka 350, 429

VIII. mezinárodní sjezd proti alkoholismu ve Vídni. Referuje Dr. K. Bulíř 401, 481, 577, 658, 732

Z vývoje a výsledků moderní vědy katolické, zvláště theologické. Napsal katolický kněz. 410, 490, 586, 679, 754, 839, 881

První dělnická výstava v Praze. Napsal K. Beránek 508

Ruskin sociolog. Napsal Kč 513

Přehled vývoje náboženských dějin ruských. Napsal Z. Z. Zaruckij . 561, 668, 746, 829, 890

Severské lidové vysoké školy. Podává Fr. Krček 571

Úmrtnost dělnictva v Čechách a její příčiny. Napsal Dr. Jar. Jeništa 598, 654

Děti v severočeském revíru. Studie Ed. Štorcha 641, 738, 808, 910

Zápasy Čechů budějovických s německou menšinou za posledních let. Napsal Albert Maysl 721, 821, 897

Max Lenz. Napsal Lad. Hofman 801, 905

Katolická moderna. Napsal J. S. Machar . . 305, 383, 467, 541, 626, 791, 871

K osmdesátým narozeninám M. Hattaly. Napsal Jc. 231

Posudky a úvahy.

Literatura a umění.

Aischylos, Oresteia 710
Anglická knihovna 546
Arbes Jakub, Sebrané spisy . . 156
Baudelaire, Malé básně v prose . 150
Bourget P., Fysiologie moderní lásky 151
Bourget P., Tři malé dívky . . . 151
Calderon, Korunovaná pokora rostlin 152
Calderon, Socha Prometheova . . 152
„ „ Velká Zenobie 152
Dostál Alois, Pro víru a vlast . . 942
z Finberka, J. V., Mezi tkalci . 941
Forestier Masson, Advokátovo svědomí 149
Galdós B. Pérez, Elektra 152
Gorkij Maxim, Povídky 155
Hamerling R., Král Sionský . . 154
Hoffmann E. T. A., Malý Zaches 155
Holárek Emil, Reflexe z katechismu 226
„ „ Sen a Noc 226
Hurban-Vajanský, Svetozár, Kotlín 66
de L'Isle Adam, Výbor povídek 150
Jansa Václav, Stará Praha . . . 227
Jenewein Felix, Mor 225
Jurkovič Dušan, Pustevně na Radhošti 461
Kielland Al., Novellety 154
Košťál Fr. J., Tři obrázky našich hor 944
Lagerlöf Selma, Antikristovy zázraky 153
de Lisle, Ch. M. Leconte, Nová řada básní 150
Machar J. S., Golgatha 59
„ Výlet na Krym . 59
Mánes Josef 148, 223
Maupassant, Silný jako smrt . . 151
„ Život 151
Murger, Kapucínův román . . . 150
Myslbek Jos. V. 224
Przybyszewski, Děti Satanovy . 154
Shakespeare, Dvě šlechticů Veronských 152
Sheley P. B., Výbor lyriky . . . 153
Sienkiewicz H., Dvě cesty . . . 156
„ Listy z cest . . 156
„ Selim Mirza . . 156
Šlosar-Doubravský Václ. Z dob slávy a štěstí 944
Uprka J., Výbor jeho prací . . 225
Tolstoj L. L., Chopinovo preludium 155
Wilde O., Ballady o žaláři v Readingu 153
Zangwill J., Snílkové ghetta . . 152
Zapolská S., Lidský zvěřinec . . 155

Spisy vědecké a poučné.

Bérenger Henry, Le Génie de la France 876
Bidlo Jar., Jednota bratrská v prvním vyhnanství 312
Birkmeyer K., Encyklopaedie der Rechtswissenschaft 229
Brož Dr. B., Žďárský obzor . . 71
Brückner A., Tragedya moskiewska 392
Burdil Emil, Poplatnost Čech říši Německé 70
Czech z Czechenbergů, Arnošt, Několik slov ku Goethově literární produkci 476
Fiedler Fr., Zemědělské zákony 71
Fischel, Dr. Alfred, Materialien zur Sprachenfrage in Österreich 718
Flajšhans Dr. V., Písemnictví české 474
Guglia Eugen, Friedrich v. Gentz 716
Hodek G., ze Želevic, Dvacetpět let spolku pro průmysl cukrovarnický v Čechách 71
Hrubý Petr, Slanský obzor . . . 71
Joklík Dr. Fr., Katechismus rakouského práva obchodního a směnečného 230
Jozífek O., České strany politické 70
Kraus Arnošt, Stará historie česká v německé literatuře . . 713
Key Ellen, Essaye 153
Krejčí F. V., Deset let mladé literatury 474
Krejčí F. V., Julius Zeyer . . . 476
Lepař Mojmír, Stavební řád pro král. České 231
Literatura česká devatenáctého století 473
Marzy Vojtěch L., Rakouská nauka občanská 230
Miljukov P., Očerki po istorii russkoj kultury. Čast tretja . 391
Muška Dr. E., Globus 69
„ Katechismus zeměpisu 69
Navrátil Dr. Michal, Almanach říšské rady 70

Niederle Dr. Lub., Slovanské starožitnosti 389
Nevšímal JUDr. Aug., Směnečný řád všeobecný 231
O platonismu a křesťanství. Sepsal A. K. 633
Pastrnek Dr. Fr., Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda 711
Polívka Frant., Názorná květena zemí koruny české 796
Pražák Jiří, Rakouské právo ústavní 228
Redlich Dr. J., Englische Localverwaltung 230
Rieger Dr. B., Sborník věd právních a státních 228
Rozhled po historické literatuře za r. 1899—1900 . . . . . 308, 387
Ruskin John, Sezam a lilie . . . 149
„ Výklady o umění 153
Slavík F. A., Pruské usilování o země české 70
Sněmy české X. 387
Springer Rudolf, Der Kampf der Oesterreichischen Nationen um den Staat 797
Schulz Václav, Dvě kroniky jezuitské kolleje v Litoměřicích z let 1629—1662 388
Schulz Václav, Korrespondence Jezovitů provincie české z let 1554—1770 388
Schulz Václav, Listář Kolleje jezuitské u sv. Klimenta na Starém městě Pražském z let 1628—1632 387
Šusta Josef, Pius IV. 387
Taine H., Dějiny anglické literatury 151
Tuček Al., Alois Jirásek 475
Vlček Jaroslav, Dějiny české literatury 472
Voborník Jan, Alois Jirásek . . 475
Wollny F., Der Materialismus im Verhältniss zur Religion und Moral 635

Zprávy.

Mezinárodní associace akademií v Paříži — Francouzská lidová umělecká škola — Knihovny v sadech — Maloruský překlad Písma svatého — Ženy studující lékařství na německých universitách — Institut de sociologie v Brusselu — Spořivost ve Francouzsku 76
Ženský Kroužek literárního a řečnického spolku „Slavia“ — Původ názvu proletář — Obživení přírodní filosofie — O sociální otázce soudcovského dorostu — Správě a politice kommunální — Popularisaci právovědy — Dokumenty socialismu — Co kdo rád čte? — Navštěvování nemocných 158
Reklama jako prostředek v boji proti alkoholismu — Otravy olovem u elektrotechniků — Oprava . 240
Cvičení zraku u slepců — Prvá dělnická výstava v Praze — Samosprávní doptavárna — Vzrůst obyvatelstva v Rusku — „Zemědělská politika“ — Proti alkoholismu — Oprava 317
Samovraždy — Samovraždy v dětském věku — Nakažlivost knih, jichž užívali souchotináři — Marconiho telegrafie bez drátu — Ženská universita v Moskvě — Japonská ženská universita — Nová universita ve Spojených státech — Druhá skotská technika — Vysoká škola pro praktickou psychologii — Psychotherapeutická společnost — Svobodná vysoká škola — Klub přátel veřejného zdravotnictví — Knihy — Selský archiv — Český katalog bibliografický — Nové časopisy — Neues Frauenleben — Ženy a dívky na universitách německých — Nynější význam buddhismu — Mlékárna nebo mlékárna 393
Síť železniční — O střelbě proti mrakům — Pokrok technických studií v Německu — Universita pro vědu židovstva — Prvé doktorské technické rigorosum — Tvarová různost lidského ušního boltce — Pandekty Justinianovy 477
Ženy na universitách — Obecní lidové knihovny v severních hlavních městech — Pastorče německé vědy — Socios honorarios

— Goethovy myšlenky o volnosti a rovnosti — Otravy olovem u elektrotechniků — Lidové letáky o otázkách zdravotnických — Reforma hospod — Frauenbildung — Politisch-anthropologische Revue — Ohromný význam německého knihkupectví — Objevení přístavního předměstí Pompej — Soukromé docentky na švýcarských universitách — Ženští soukromí docenti v Curychu nepřipuštěni — Seminář pro indické řeči — Svobodná ruská vysoká škola v Paříži — Nejznačnější lidová vysoká škola v Německu — Průměrný věk lidský — Správní akademie — Vzrůst katolicismu a protestantismu — Knižní obchod v Německu — Bible-Babylon — Jubileum ruského časopisectva — Lidové knihovny v Uhrách — Správní knihovna — Pomník prvnímu knihtiskaři ruskému — Od redakce 551

Manželství souchotinářů — Sirotčinec v Kodani — O potřebě „Monumenta graphica Bohemiae“ — Index librorum prohibitorum . 637

Nová universita v Německu — Vliv plemen na tvar těla a šaty žen — Vyšetřování nemocí z povolání — Lidové university v Bruselu — Doba objevův 719

Případ otravy čajem s příznaky od mšichy — Na ochranu a zachovávání uměleckých děl a starožitností — Ze statistiky rakouských věznic a soudních trestnic 799

Porody a úmrtnost v Rakousku — Nová šlechta — Akademie pro sociální a obchodní vědy — Cizopasník v krvi epileptiků — Ženští doktorové — O desinfekci papíru a kněh 878

B.

Rozhledy politické.

Zemské volby v Čechách ve znamení kompromisu — Kompromisní výhody pro Staročechy — Kompromis ryze mandátový — Strany skompromisované poraženy — Odboj českého venkova proti české inteligenci — Nepráce české inteligence v lidu — Ovoce toho: volební výsledky z 8. října — Složení nového sněmu — Kompromis ve velkých statcích — Uherské volby. (20. října 1901.) 31

Říšská rada se sešla k novému zasedání za starých poměrů — Bezradnost dra Koerbra — Krise ministerské překonány, krise ústavní zůstala — Mladočeši uzavřeli příměří s drem Koerbrem — Obnova německého sdružení — Vše zlé k něčemu dobré — Německé násilnosti vyvolaly hnutí o německé university — Slovinci o svoje vysoké školy — Šantročení s druhou universitou na Moravě — Nečeskost české šlechty — Pochybená logika — Brynych při práci — Starý pomahač klerikalismu.

(20. listopadu 1901.) 116

Parlament, o který nikdo nedbá — Slabost vládního postavení v parlamentě — I podpora koruny selhává panu dru Koerbrovi — Strach ze zodpovědnosti — Němci převzali péči o dělnost parlamentu — Projev konference německých předsedů z 18. listopadu — Česká odpověď a české požadavky — Mladočeský pokrok aspoň pokud jde o jazykovou příslušnost — Mladočeši přijali požadavek programu české strany lidové — Mladočeši ze zlých svých zkušeností ničemu se nenaučili — Mladočeši sami nebeřou své požadavky opravdově. Na př. žádají pád vlády a umožní, aby jí bylo co nejrychleji povoleno rozpočtové provisorium — Pan dr. Koerber hrozí dále i parlamentu dělnému — Vojenské požadavky — Nové smiřování — Vláda a Mladočeši: kdo nás vede? Mladočeské služby proti parlamentním svobodám.

(20. prosince 1901.) 197

Vláda proti říšské radě — Slabost lidového zastupitelstva: Mladočeši pro

pana dra Koerbera — Český sněm a zájem o jeho jednání — Státoprávní projevy na sněmě — Účelivost radikálů — Vládní projev pro smír — Nedostatek uvědomění a nesorganisovanost českého lidu příčinou hospodářských škod — Česko-německé vyrovnání: odvaha k smíru, dr. Eppinger a pan Schönerer — Česká ochota k smíru — Jazykový program české strany lidové a Mladočeši — Pokus o rehabilitaci Wolfovu mravním odsouzením strany všeněmecké.

(20. ledna 1902.) 269

Říšská rada v povánočním zasedání — Kam se poděla česká obstrukce? — Mladočeská porážka ve věci druhé university — Celjské pobočky Slovinské vyvolávají obstrukční stíny — Mladočeská ústupnost v otázce jazykové — Rozklad všeněmecký.

(20. února 1902.) 359

Říšská rada a věčné prutahy jejího jednání — Vláda se zatím z nečinnosti nemrzí — Vláda Koerberova ukázala svoji pravou povahu při bouřích terstských — Protiústavní užití výjimečných opatření — Výjimečný stav trestem — Parlament zříká se svých práv — Nové rozpočtové provisorium jakožto pilný návrh uvedeno na denní pořádek — Mladočeši radikálními slovy vyhlašují neradikální, vyčkávací politiku — Obrat v mladočeské politice jazykové — Návrat k starému programu českému, opuštění programu mladočeského v otázce jazykové — Národní Listy proti straně — Setrvačnost mladočešství — Nutnost malých stran — Činnost vzdělávací je jedinou zbraní proti mladočešství.

(20. března 1902.) 436

Věc česká vznešena na Němce — Čtyři gymnasiální třídy v Celji a rakouský parlament. Německá porážka. Cena vítězství neněmeckých stran — Slovinská ochota ke kompromisu — Pád německého souručenství — Desorganisace mladočeská. Národní Listy proti vedení strany mladočeské. Národní Listy dodavatelem „jednotících myšlenek" pro mladé strany státoprávní.

(20. dubna 1902.) 516

Politika výpalného — Dělný parlament, jenž nedovede vyřídit rozpočet — Pověsti o krisi: Hledá se důvod k demisi — Kampaň delegační: nové miliony na vojsko; bilance zahraničné politiky — Jazyková úprava a národní strana svobodomyslná: Nezájem voličstva i poslanců. Zmatek nad zmatek v mladočeském tisku. Volání po sjezdu strany — Náboženská kvalifikace pro úřad poslanecký — Mladočeský úpadek ve světle volebních cifer — Mladé strany k práci mezi lidem.

(20. května 1902.) 603

Konečně rozpočet! — Vláda a Mladočeši: zdánlivá opposice — Nutný boj pro českou věc. Oportunní politika. Kde hledat úspěchy? — Pochybnost úspěchů jazykových. Spoluvina stran mladších za mladočeskou důslednost v chybě. — Česko-německá koalice na podporu Koerberovu. Hříchy vládní. Nutnost koalice protivládní, koalice pokrokových proti zpátečnictví Rakouska — Nepokrokovost samých Mladočechů. Politika sinekur — Vzrůst klerikalismu. — Nesnášelivost k mladším. Vylučování z národní práce.

(20. června 1902.) 687

Návrh tiskového zákona a záludy jeho — Zemské sněmy: Český ve znamení hospodářských otázek — moravský ve znamení voleb — tyrolský ve znamení národního smíru.

(20. července 1902.) 764

Národnostní spory a zemské sněmy: zklamání sněmu tyrolského. Hospodářské pozadí národních sporů — Dohoda česko-německá: přemrštěná cena za vnitřní úřední řeč českou — Zmatky jazykové politiky mladočeské: Úprava zákonem nebo nařízením, či stačí dosavadní zákonné zaručení rovnoprávnosti? Otázka jazyková je otázka moci — Podmínečná důvěra voličstva mladočeské politice — Skromnost mladočeská. Možnost vládní obstrukce proti českému sněmu — Nové volby na Moravě dle starého řádu. Moravské kompromisy — Kde jsou poslanci za Prahu?

(20. srpna 1902.) 848

Kampaň říšské rady a sněmovní volby — Sporné projevy mladočeských

politiků — Bude vojna, bude . . . — Ústup od jazykové politiky? — Obstrukce státoprávní — Ohlášení boje bez válečných příprav — Dr. Žáček a K. Prášek o obstrukci — Strach před mladočeským — upuštěním od obstrukce.
(20. září 1902.) 923

Rozhledy po veřejném hospodářství.

Finanční a valutní předlohy — Předloha o dani z jízdních lístků se stanoviska železnic — Půldruhastoleté jubileum loterního regalu v Rakousku — Finanční poměry Ruska — Hospodářská krise v Německu.
(20. října 1901.) 36

Státní rozpočet na rok 1902 — Postátňovací návrhy v poslanecké sněmovně — Ředitelství pro stavbu vodních drah v Rakousku — Poradní sbor pro vodní stavby — Pokroky plavebních projektů v Rakousku — Projekty uherské a francouz. — Plavební dávky ve Francii.
(20. listopadu 1901.) 120

Postátňovací akce v Rakousku — Uherský rozpočet na rok 1902 — Finanční stav Rumunska a Srbska — Bursa.
(20. prosince 1901.) 201

Bursa, bankovní a úvěrní ústavy v r. 1901 — Finanční výsledky banky Rakousko-uherské a její stav v r. 1901 — Statistika českých záložen. Finanční transakce chystané na rok letošní — Zvýšení železničních tarifů na státních drahách v Rakousku a Uhrách — Statistika lokomotivních železnic rakouských — Akce postátňovací — Druhé koleje na dráze severozápadní — Změny v jízdní soustavě železniční — Tarifní spor železnic rakouských s pruskými.
(20. ledna 1902.) 278

Snížení úrokové míry bankou Rakousko-uherskou — Uherské vlivy — Nadbytek zlata — Státní půjčky pruská a říšskoněmecká — Finance německé — Železnictví virtemberské — Ruské železniční podniky — Postátnění železnic ve Francii.
(20. února 1902.) 361

Snížení úrokové míry — Konverse uherské a rakouské — Poradní sbor pro vodní stavby — Průplav oderský — Povltavská jednota v Budějovicích — Postátňování železnic ve Švýcarsku — Dráha státní a severozápadní v Rakousku.
(20. března 1902.) 440

Postátnění železnic — Rozšíření sítě telefonní — Bankovní bilance — Účinky světové výstavy pařížské na železnice — Průplav „dvou moří“ ve Francii — Dráha bagdadská — Německo, Anglie a Rusko v Asii — Ruský mužík.
(20. dubna 1902.) 518

Společný rozpočet Rakousko-Uherska na rok 1903 — Nová děla — Účetní závěrka Předlitavska za rok 1900 — Konverse uherských rent — Výroční zpráva Zemské banky král. Českého — Hypoteční banka — Průplavní záležitosti — Budějovice-Linec — Panama či Nicaragua.
(20. května 1902.) 606

Postátnění dráhy severozápadní a společnosti dráhy státní — Železniční rozpočet Rakouska na r. 1902 — Vodní dráhy v Čechách — Lodní trust oceánský — Volby do moravských komor obchodních — Nové bankovky — Zemský výbor a jeho činnost na hospodářské povznesení země.
(20. června 1902.) 690

Cestovatelský ruch a národní hospodářství.
(20. července 1902.) 775

Zemský rozpočet království Českého — Dluhy a přirážky — Daň z piva — Říční regulace — Vodní dráhy v král. Českém.
(20. srpna 1902.) 850

Centralistické poradní sbory hospodářské v Rakousku — Závislost financí zemských — Samospráva — Ministr obchodu v Praze — Ústřední banky spořitelen německých a českých — Zpronevěření v záložně Svatováclavské — Povinnost revise svépomocných společenstev — Ruský konsulát v Praze

(20. září 1902.) 925

Rozhledy zemědělské, obchodní a průmyslové.

Moravský obrázek ze školství hospodářského — Vědychtivost našich tříd výrobních — Výrobní stavy a intelligence — Theoretikové a praktikové — Sjezd obchodních gremií v král. Českém a realistické názory o obchodě středním — Tříbení názorů o průplavech — Průplav dunajsko-vltavský a soutěž uherského obilí v Čechách — Mezinárodní význam průplavu dunajsko-vltavského — Obrat v severoamerické tržební politice? — Obchodní loďstvo Unie u porovnání se státy evropskými.

(15. října 1901.) 40

Kolonisace Sibiře — Statistika vzájemné tržby rakousko-uherské a náš poměr k Uhrám — Konsumní spolky a malokupectvo — Hospodářské příčiny úpadku Němectví — Padesát let světové statistiky.

(15. listopadu 1901.) 124

Zákaz terminového obchodu obilního — Účinky jeho v Německu — Americké nebezpečí — Odbyt cizozemského zboží na světové výstavě pařížské.

(15. prosince 1901.) 205

Rok krise — Ráz moderních krisí — Stav průmyslu a zemědělství v roce uplynulém — Nově vzplanulý spor o mlecí řízení — Osnova zákona o nekalé soutěži.

(14. ledna 1902.) 283

Doslov ke sporu o mlecí řízení — Jednoduché obsazení úloh na jevišti malého národa — Umírněnost stárnoucí primadony — Volby do obchodních komor — „Národní podnik“.

(15. února 1902.) 365

Cukerní krise — Vývozní prémie — Bruselská mezinárodní smlouva — Zdravé proudy v živnostnictvu — Stavební pojišťování živnostníků u zem. fondu Františka Josefa — Jiné známky a příčiny obratu — Česká společnost národohospodářská — Debatní večery národohospodářské.

(15. března 1902.) 444

Osudy zákonných osnov o statcích rentových a závazných společenstvech rolnických — Říšské rámcové zákony zemědělské — Nejasnosti zákona o závazných společenstvech rolnických — Otázka cukrovarského rayonování — Stanovisko rolníků a cukrovarů — Pochybná účinnost zákazu rayonování — Sčítání průmyslových a zemědělských závodů — Technika a účely sčítání.

(15. dubna 1902.) 523

Počátky kursů živnostenských — Informační kurs pro starosty živnostenských společenstev pražských — Potřeba kursu pro společenstevní činovníky venkovské — Příčina neúspěchů živnostenských zákonů — Rukověť pro správu společenstevní — Projekt kursů účetnických — Nedělní besídky učednické.

(15. května 1902.) 611

Výklad rak. generálního komisaře o významu pařížské výstavy — Všeobecné světové výstavy v úpadku — „Ocelové“ století — Veřejná správa v Rakousku příliš decentralisována a roztříštěna? — Příčiny nedostatků naší správy veřejné tkví již v studijní soustavě vysokých škol — Poměr university k technice — Nové směry působnosti museí průmyslových — Jubileum vyšší státní průmyslové školy v Liberci — Šestý rok působnosti České společnosti národohospodářské — Národní podnik obchodní a průmyslový — Mezinárodní plavecký kongres v Düsseldorfu — Hospodářský zápas v Jižní Africe a Rakousku.

(15. června 1902.) 693

Agrární hnutí v Čechách a v Německu — Svaz hospodářů v Berlíně — Jeho vznik, vliv a program — Požadavek vysoké celní ochrany obilní a rozdílné zájmy zemědělců — Výstava průmyslových škol pokračovacích a učednických prací v Praze — Organisace a návštěva výstavy.

(15. července 1902.) 778

Zemská akce k povznesení malých živností v r. 1901 — Činnost technologického průmyslového musea pražského v témže roce — Jak dlouho by měly jednotlivé mistrovské kursy trvati — Odborné kursy v jižním Německu — Boj o pořádání kursu ve Vídni — Kompetenční konflikty překážkou plodné práce. Potřeba krátkodobých kursů speciálních v Praze — Živnostnictvo nedovolává se již zákonů, nýbrž vzdělání.

(15. srpna 1902.) 854

Druhé železniční spojení přes Taury a Karavanky s Terstem — Úplatnost a sobectví Terstu — Budapeštská obchodní komora o rakousko-uherském vyrovnání — Německý útulek pro učně v Českých Budějovicích — Činnost zemského jubilejního fondu úvěrního ku podpoře malých živnostníků v r. 1901 — Krajinské výstavy v Čechách a na Moravě.

(15. září 1902.) 930

Rozhledy sociální.

Letošní kongres německé sociální demokracie v Bukovci — Bernstein a Marxismus — Bytová otázka — Propouštění dělnictva a pojišťování proti následkům nezaměstnanosti — Dětské sebevraždy a jich příčiny. 47

Letošní kongres rakouské sociální demokracie — VI. kongres francouzských socialistů — Všeobecná stávka horníků ve Francii — Uherské říšské volby a socialismus — Opatření proti krisi na trhu pracovním — Nezaměstnanost, nouze o služebné a čelední řád — Organisace nájemníků — Francouzská akademie pro vědy obchodní a sociální. 132

Nezaměstnanost v Praze — Pražská sociální komise obecní a organisace pražského ústavu pro prostředkování práce — Osnova zákona o bytech dělnických. 211

Všeobecný přehled — Pracovní trh v r. 1901 — Ubývání nedostatku o zemědělské dělnictvo — Stávkový ruch v letech 1900 a 1901 — Ústředna pro dohodu ve sporech pracovních v Unii severoamerické — Odlidňování Francie a prostředky nápravné. 290

Vybudování dnešního dělnického pojišťování ve všeobecné pojištění sociální — Pojištění starobní a Zemská pojišťovna starobní — Po maloživnostnících advokáti — Nový náhubkový výnos zemského výboru. 371

Generální stávka terstská — Směry a proudy francouzského socialismu — Právní a sociální povaha prací z nouze — Bouře ve Španělsku 450

C. k. dvorní a sociální demokrat. — Vysoká škola dělnická v Anglii — Česká „Ruskin Hall“ a praeparanda pro poslance, městské rady atd. — Poměry služebných — Obecní dodávky, sociální politika a studijní cesty pana Březnovského. 527

Živnostenská práce dětí — Hostince bez alkoholu — Volby ve Francii a socialisté — Sedmidenní generální stávka belgická. 613

Výsledky německého pojišťování starobního a invalidního — Smutné výsledky osidlovací akce v pruském Polsku a náplasť nového čtvrtmilionu marek na ně — Velkonákupní společenstvo německých konsumních spolků. 700

Bezplatná právní pomoc — Postátnění dolů — Ochrana dětí — Prostředkování sňatků švýcarskými obcemi. 782

Sociálněpolitické plány zemského výboru — Vývoj odborových organisací dělnických v Německu — V Rakousku — Úpadek anglického průmyslu a tradeunionism — Americký mezdní systém premiový. 859

Živnostenská práce žen v Rakousku. 936

Rozhledy školské.

Sílení klerikálních útoků na školu obecnou od vydání nového zákona školského — Omezení návštěvy školní a stížení sociálního postavení učitelstva novellou z r. 1883 — Omezování učiva reálního — Zkonfesijnění vnějšího i vnitřního rázu školy — Bouření poplatníků proti vydáním na školy — Omezení přípravného vzdělání učitelstva na pedagogiích — Útoky na školu s kazatelen, zpovědnic, shromáždění i tisku klerikálního — Současné omezování občanských práv učitelských — Starost kleru o dorost učitelský — Úřady školní ve službách klerikalismu — Chabost politických stran vůči klerikalismu — Souhlas s heslem „Do Říma" — Rakouské země útočištěm z Francie vypovídaných řádů školních — První sjezd pro uměleckou výchovu v Drážďanech. 54

Volební akce Ústředního spolku a její výsledek — Samostatnosti — Povinná návštěva školní ve Španělsku — Katoličtí demokraté v Belgii proti povinné návštěvě — Školství na programu strany sociálně-demokratické — Dědictví Komenského — Dítě ve světové literatuře — Kazí-li škola sloh? — Vyučovací kursy pro koktavé děti v Berlíně — Reforma berlínského školství obecného — Společnost pro etlickou kulturu — Snahy po reformě vyučování kreslení — Dílo Boudovo. 139

Učitelstvo vídeňské v politickém životě hlavního města — Ellen Keyové kritika nynějšího směru ve školství a sny její o škole budoucnosti — Význam lidového vzdělání pro lidovou mravnost — Vychovatel Blooker Washington — Katolická universita v Solnohradě na obzoru — Zákaz náboženských štvanic ve školství uherském a rozpoutávání jich ve školství rakouském. 218

Stav učitelského časopisectva — Český učitel — Pedagogické rozhledy — Škola měšťanská a živnostenská — Časopis učitelek — Vychovatel — Beseda učitelská — Školský obzor — Škola našeho venkova — Komenský — Učitel — Posel z Budče — Učitelské noviny — Život — Osudy přijatého zákona o služném učitelstva v Čechách — Zemský spolek učitelský proti učitelstvu škol matičných a evangelických — Ku mravní pathologii učitelské — Nová oběť klerikalismu. 296

Stav časopisectva pro mládež — Malý čtenář — Mladý Čech — Malé noviny pro děti — Dětské květy — Malý buditel — Besídka malých — Rajská zahrádka — Český jinoch — Snahy Dědictví Komenského a nakladatele J. Laichtra o vhodnou četbu mládeže. Občanské vychování mládeže u nás i v cizině — Spis dr. Kerschensteinera o vychování mládeže pro život občanský — Svobodná vysoká škola v Berlíně — Diecesální fondy vdov a sirotků učitelských. 377

Ze školské statistiky — Výroční zprávy zemské školní rady v Čechách a ve Slezsku o stavu školství — České školství v Dolních Rakousích — Stav školství v Haliči — Střední školství v Rakousku — Doplňky a opravy k referátu o časopisech učitelských a o časopisech pro mládež. 455

Snahy Jednoty učitelstva škol měšťanských v Čechách — Jednota učitelek moravských a její program — Společný sjezd učitelstva českého s německým v Hodoníně — Školství Ústřed. Matice Školské — Rozvoj učitelské záložny „Komenský" v Praze — Záložna učitelstva československého v Braňdýse nad Labem — Jednota učitelská v Praze

ku vzájemnému podporování v nemoci a úmrtí — Učitelské sirotčince. 533

Záležitosti školské a učitelské na říšské radě rakouské a uherské — Prof. Křemena návrh nové organisace školské — „Réforme sociale“ o principu koedukace — Dr. Förster z Curychu o morálce jako předmětu vyučovacím — Okulista Ad. Cohn o hlavní příčině krátkozrakosti ve školách. 617

Čtvrtá zemská porada českého učitelstva v Čechách — Nesrovnalost v zastoupení na této konferenci — Slabý vliv její na vnitřní vývoj školství národního — Průběh jednání a přijaté návrhy — Zemská konference učitelstva německého v Čechách. 705

Osmý sjezd českého učitelstva středoškolského — Otázka reformy středního školství — Řeč univ. prof. dr. Drtiny o novějších směrech reformy středoškolské — Práce ve schůzích plenárních i odborových. 785

Věci školské na zemském sněmu. Otázka úhrady na zvýšení učitelských platů — Pozemštění všeobecných škol řemeslnických — Návrh na zmírnění bídy učitelstva haličského — Návrh Koliskův na sněmu dolnorakouském — Vzrůst klerikálního školství v zemích rakouských — Oběžník biskupa Kohna proti kultu kacíře Husa ve školách — Universitní spolek solnohradský proti universitě katolické — Chrudim a klerikální dívčí paedagogium — Odpor francouzských klerikálních nacionalistů proti provádění zákona o kongregacích — Výstava pro uměleckou výchovu v Náchodě. 864

Sjezd delegátů Zemského ústředního spolku v Čechách — Hospodářský pokrok organisace, ideový její úpadek — Oposice proti regimu Rašínovu — Valná hromada učitelských delegátů na Moravě — Valná hromada Dědictví Komenského v Náchodě. 937

Rozhledy literární.

Machar, Golgatha a Výlet na Krym — Hurban-Vajanský, Kotlín — Muška Dr. E. Katechismus zeměpisu, Globus — Slavik F. A., Pruské usilování o země české — Burdil E., Poplatnost Čech říši Německé — Jozífek O., České strany politické — Navrátil Dr. M., Almanach říšské rady — Žďárský Obzor — Slanský Obzor — Hodek G., 25 let spolku pro prům. cukrovarnický v Čechách — Fiedler Fr., Zemědělské zákony. 59

Literatura překladová — Machar, K sebraným spisům Arbesovým. 149

Z literatury právní — K 80tým narozeninám M. Hattaly — Ke sporu o materialism a idealism v přírodovědě — Dodatek redakční. 228

Katolická moderna — Rozhled po historické literatuře za r. 1899—1900 — „K 80tým narozeninám M. Hattaly.“ 305

Katolická moderna (Pokračování) — Rozhled po historické literatuře za r. 1899—1900 (Dokončení) — Niederle, Starožitnosti slovanské — P. Miljukov, Očerki po istorii russkoj kultury — Brückner, Tragedya moskiewska. 383

Katolická moderna (Pokračování) — Práce literárně-historické. 465

Katolická moderna (Pokračování) — Literatura překladová. 541

Katolická moderna (Pokračování) — Frant. Drtina, myšlenkový vývoj evropského lidstva — A. K., O novoplatonismu a křesťanství — F. Wollny, Der Materialismus im Verhältniss zur Religion und Moral. 626

Jos. Král, Aischylova Oresteie — Fr. Pastrnek, Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoděje — Arn. Kraus, Stará historie česká v německé literatuře — Eug. Guglia, Friedrich v. Gentz

Alfr. Fischel, Materialien zur Sprachenfrage in Österreich. 710

Katolická moderna — Frant. Polívka, Názorná květena zemí koruny české — Springer Rudolf, Der Kampf der Oesterreichischen Nationen um den Staat. 791

Katolická moderna — A. Bérenger, Le Génie de la France. 871

Z klerikální četby pro český lid. 941

Rozhledy umělecké.

Přijatý návrh pro pomník Palackého v Praze. Slovo o zvoleném místě pro pomník — Bohuslav Schnirch — Publikace. 71

Umělecká galerie v Praze či zaopatrovací ústav pro výtvarné umělce? — Josef Mánes, jeho život a dílo. 144

Josef Mánes, jeho život a dílo — Jos. V. Myslbek — J. Uprka, výbor jeho prací — Mor od Felixe Jeneweina — Emila Holárka Reflexe z katechismu, Sen a Noc — Václava Jansy Stará Praha. 223

Ještě slovo o umělecké galerii království Českého. 301

Dušan Jurkovič, oživitel naší venkovské architektury? — Otázka bydlení — „sociální problem z nejnaléhavějších“ v Anglii. Jak ji řeší továrník Cadbury a architekt Harvey — „Lípy tito, svěcený Slávě strom, vedle pokojných cest sadili, chládek by stlaly vůkol i čich“, čili Řeč se mluví, a pivo se pije — Ostuda v Hedčanech v 6 dějstvích — Malebný Petrohrad. 461

Umění pro všechny. Nakladatelský smysl pro potřeby celku, všech vrstev národních — Výstava Rodinova v Praze. 538

Výstava prací žáků c. k. uměleckoprůmyslové školy pražské — Pražský salon — Rodin 624

Uzavření výstavy děl A. Rodina v Praze — První česká výstava pro uměleckou výchovu v Náchodě. 869

Z vývoje a výsledků moderní vědy bohoslovecké.*)

V našich poměrech pro theologickou práci skutečně vědeckou není ani místa ani půdy. Bohoslovci naši čeští všech církví mají jednak přípravu a vzdělání za jiným cílem a proto jiným směrem se berouci, jednak zájmy zcela různé a práci na jiném poli ležící. U těch pak, kteří mají i vzdělání potřebné i zájem pro vědeckou činnost, činívají vědecké bádaní a spisovatelství nemožným zevnější okolnosti, hlavně příliš úzký kruh těch, kteří by podobné práci porozuměli a dovedli ji ocenit, dále obtíže najíti nakladatele a j. Následkem toho u nás skoro vůbec není theologické produkce vědecké ve vlastním smyslu. Neboť i to málo, co u nás tu a tam vyjde z oboru některé theologické vědy, obyčejně mívá ještě, a někdy především, jiný účel než čistě vědecký zájem.

Tato okolnost, dále starý předsudek a konečně neznalost dohromady působí velkou nevážnost k theologii. Této nevážnosti však bohoslovecká věda nezasluhuje. Práce její je veliká, pokrok zvláště v tomto století ohromný a výsledky v nejednom oboru překvapující. Ve všem tom nezůstává theologie nijak pozadu za kteroukoli vědou. Uváží-li se pak ještě její přímý vliv, jaký má na smýšlení a jednání společnosti, a jenž jest větší než ve kterémkoli jiném oboru, vysvitne mnohem více ještě neoprávněnost a nespravedlnost každého podceňování. —

Účelem tohoto článku jest dáti hlavními rysy nástin theologické vědy moderní v její práci, v jejím novějším vývoji a v jejích důležitějších výsledcích.

*) Aby čtenářstvo Naší Doby bylo poučeno o otázce náboženské, požádal jsem bohoslovy o přehledy literární; nebylo snadné, dostat články vhodné. Přináším zatím článek se strany protestantské, po něm budu moci přinést podobný článek se strany katolické a doufám, že se mně dostane také článku se strany pravoslavné. Za stanovisko v jednotlivých článcích ovšem odpovídají autorové. *Redaktor.*

Na zřeteli máme především theologii evangelickou německou. Podle možnosti a potřeby všimneme si ovšem také práce jiných církevních společností a ostatních národů, ale evangelická theologie německá bude zaujímati čelní místo a nejvíce poutati náš zájem. Výběr tento není pro znalce libovolný ani předpojatý ani nesprávný, nýbrž přirozený, ba nutný. Zaujímá totiž theologie německá nepopíratelně první místo, a to nejen kvantitativně, počtem theologických děl (dle knihkupeckých seznamů stává počet theologických publikací v Německu hned za belletrií; tu se ovšem počítají do theologie i díla nevědecká, jako kázaní a vůbec knihy duchovně vzdělavatelné) — v tom by anglická theologická produkce jen o málo asi zůstala za ní pozadu — nýbrž i kvalitativně, co do vnitřní hodnoty, svědomitostí bádaní, originálností kombinace. Ostatní ze značné části buď přímo z ní čerpají, neb alespoň jsou v odvislosti od ní co do popudů. To jest věc znalci známá. Tím neupíráme zásluh a nepodceňujeme práce jiných církevních společností a ostatních národů, nýbrž chceme postupovati v nějakém přirozeném pořádku.

Co do věci bude náš postup asi tento. Nehodláme řaditi jednotlivé theologické vědy do určité soustavy, ani dle důležitosti. Obojí to může zajisté býti různo. Pokusíme se, abychom z jednotlivých theologických odvětví v seřadění jaksi historickém sestavili přehledný a souvislý obraz veškeré bohoslovecké práce a hlavních výsledků. Při tom se ovšem nedostane všem oborům stejného zpracování. Také nebude nejdůkladněji probrána ta větev, která je pro bohoslovce-odborníka nejdůležitější, a tak v sestupném pořádku až po některý obor přípravný, který by byl vylíčen nejméně obšírně. Jest to zajisté informační přehled pro netheology v přední řadě. Následkem toho bude také vynecháno téměř vše, co je čistě theologické a předpokládá odborné bohoslovecké vzdělání. Za to bude největší měrou přihlíženo k zájmu vzdělanějších netheologů, a nejzevrubnější pozornost bude věnována tomu, co je méně známo, ač všeobecně zajímavo a důležito, a co je blízko některým otázkám a potřebám stále akutním. Theolog by tu asi mnoho pohřešoval.

Pokusíme se, aby náš nárys byl co nejpřístupnější. Předpokládáme pouze nejzákladnější pojmy náboženství a náboženské historie i filozofie.

Souvislý obraz bohoslovecké práce a vědy, který jsme si vytkli za cíl, si představujeme asi tak, že začneme s historickým

i věcným podkladem křesťanství, s izraelským náboženstvím. Tu naznačíme jeho historii v hlavních fázích, zmíníme se o jeho písemných dokumentech, oceníme jeho význam, jaký mělo samo o sobě a jako příprava na křesťanství, a jeho místo ve vývoji různých náboženství. To bychom mohli nazvati krátce »Starozákonní vědou«, poněvač předmětem i pramenem nám bude po výtce hebrejský Starý Zákon.

Druhou částí bude pak vznik, vývoj, dějiny a význam prvotního křesťanství ne čistě historicky, nýbrž dle měřítka kritiky se stanoviska dějin a filozofie náboženství. Sem by náležely výsledky moderní práce o »Životě Ježíšově«, pak to, čemu se říká »Apoštolský« a »Poapoštolský věk« s Dějinami prvokřesťanské literatury a začátky Dějin dogmatu.

Na třetím místě pak (přeskočíce skoro úplně vývoj církevní a náboženský) bychom vylíčili hlavní směry, proudy a školy v moderní theologii. Snažili bychom se naznačiti jejich zvláštnost mezi sebou a souvislost s ostatním moderním životem, zvláště s filozofií a s vědou ostatní a na konec bychom se pokusili karakterizovati jednotlivé církve a vyznání s hlediska a dle měřítka vědecké práce. Na konci každého oddílu uvedeme nejhlavnější literaturu odbornou*) jako vodítko pro podrobné studium.

Rozumí se, že se omezíme na referát. Kritika by musila být podrobná a stejně obšírná.

I.

Náboženství izraelské.

Náboženství izraelské se těší značné pozornosti v moderní theologické vědě. Ano, lze říci s velkou oprávněností, že výsledky nového bádání jsou na tomto poli snad nejčetnější, nejnápadnější, a pokrok Starozákonní vědy naproti minulým dobám zevně nejpatrnější a věcně největší.

Výsledek bádání o izraelském náboženství jeví se totiž nejenom v tom, že se změnily názory o některých jednotlivostech a že se objevily jisté dosud méně známé podrobnosti. Pokrok ve starozákonní vědě znamená radikální změnu v celém nazírání na dějiny, zvláště na vývoj židovského náboženství. Tradicionelní theologie nezná dějin izraelského náboženství ve vlastním

*) Specielní monografie budeme citovati na přísl. místech pod čarou.

smyslu, a zvláště nějakého vývoje v něm neuznává. Pro ni stojí na prvopočátku prazjevení Boží, které se částečně samo sebou, částečně opětovaným zasahováním Božím udrželo ve vyvoleném národě jako čistý, vždy, již od počátku, stejný, bezmála křesťanský monotheismus s několikerým dočasným větším anebo menším zatemněním skrze vlivy pohanské. Židovský Jahvismus je vlastně po výtce předchůdcem křesťanství; mimo tento svůj úkol sám o sobě historicky tolik významu nemá. Za to pak zase křesťanství jest jen pokračovatelem židovského náboženství; nového přináší málo, naprosto nového téměř snad nic, pro vše najdete ve Starém Zákoně alespoň zárodky; rozdíl je většinou jen kvantitativní; křesťanská přítomnost má se k židovské přípravě jako věc skutečná ke svému stínu neb obrazu.

Historicko-kritické zkoumání písemných památek, které se nám zachovaly o židovském náboženství, odkrylo, že se nepředpojatému oku badatelovu izraelské náboženství nejeví úplně ve shodě s onou námi krátce naznačenou historickou konstrukcí. (Historická kritika dokumentův je nejvýznačnější činností starozákonní vědy a má nejvíce zásluh o novodobý její pokrok.) V prorocích a v částech historických knih se jí jevilo jasně, že náboženství národa vyvoleného nebylo tak jednotné ani tak od počátku až do konce stejné ve své základní povaze, jak se tam tvrdilo. Pozorovaly se zjevy, které se s tím naprosto neshodovaly, a kterých nebylo lze vysvětlit jenom jako úchylky od pravidla. Namítalo se ovšem, že takové nepravidelnosti ano protivy jsou »odpadnutím« od čistého, prazjeveného náboženského typu. Ale divno je, že proroci, kteří se snažili o nápravu, neužívají sami tohoto argumentu, když jde o poznatky, které by podle tradicionelní theologie rozhodně musily býti součástkami původního prazjevení, které však podle výsledků historie náboženství jsou jednotlivými stupni vývoje. Proroci zřejmě označují jisté své požadavky jako nové, ač by na př. v boji o jednotu kultu proti množství polopohanských obětisk, v zápasu proti kananejským prvkům bohoslužby a j., nemohlo býti pomůcky vydatnější než poukázaní na původní, národní způsob.

Bedlivou prací historicko-kritickou, kterou přes její překvapující zajímavost v podrobnostech reprodukovati nemůžeme, ustálil se názor o vývoji izraelského Jahvismu v hlavních rysech asi takto*):

*) Hlavním směrodatným badatelem v dějinách izr. náboženství jest

Rozeznávají se tři hlavní fáze ve vývoji židovského náboženství: *a*) izraelské náboženství národní nebo lidové (»Volksreligion«), *b*) náboženství prorokův, *c*) Judaismus. (Příbuzné rozdělení *a*) Mosaismus, *b*) Profetismus, *c*) Judaismus).

A. Dějiny náboženství.

a) Izraelské náboženství národní.

Doba, ve které tento stupeň náboženství byl vládnoucím, jest nejstarší nám známé období hebrejských dějin od usazení v Kanaanu až asi po deváté neb osmé století. Náboženství nomadského kmene hebrejského před usazením v Kanaanu neznáme, jakož neznáme vůbec jeho dějin ani života. (Události vypravované v Genezi ze života patriarchů nejsou dějinami v přísném smyslu.)*) Jeho náboženství (soudíc podle pozdější jeho nám aspoň částečně známé formy) bylo asi jednou větví prasemitského náboženství: kmen, vlastně kmeny ctily monolatricky své božství, Jahve. Pod Mojžíšem spojily se kočující kmeny v národ, jenž se usadil asi kolem r. 1300 př. Kr. v Kanaanu. Tím se začínají dějiny ve vlastním smyslu toho slova. Od té doby se počítá ta perioda, jíž říkáme náboženství národní nebo lidové.

Usazením nastaly přirozené změny jak v celém způsobu života, tak i v náboženství, jež úzce souviselo s ostatním životem, s osudy a dějinami národa, jsouc pod jejich vlivem a majíc zase naopak značný vliv na ně. Rozumíme pak národním náboženstvím zvláštní synkretismus, zvláštní směs a vzájemné pronikání původního izraelského Jahvismu s domorodým přírodním náboženstvím podmaněných (ne vyhubených) kmenů kananejských, jejichž božstvem byl Baal. Kananejského původu byl hlavně kultus. Baal, jakožto bůh přírodní, bůh úrod, byl ctěn na kopcích (Bâmah), na oazách, u pramenů, ve stromech, kamenech anebo v umělých formách »Ašera« a »Masseba«, v podobenstvích býka. Bohoslužba tato byla v těsné souvislosti s polní prací; slavnosti, hlavně žnové a jarní, byly národními poutěmi, svátky. Tohoto Baala Židé směsovali se svým Jahve, jenž byl jejich

Wellhausen, jehož přední zásluhou jest, že jednotlivosti od jiných objevené i vlastní dovedl duchaplně spojiti v celkový názor. Po něm »Wellhausenova škola.«

*) Někteří kritikové popírají historičnost patriarchů vůbec a prohlašují je za plody mythů.

národním bohem, bohem hory Sinai (Exod. 19.3) bohem války (1 Sam. 18.17, »Jahve Sebâoth«) bohem práva (thôrâ), soudcem, (Genes. 14.7) vůdcem, hlavou a otcem, (1 Sam. 30.26) národa. Spolužitím s Kanaanity Jahve dostával některé rysy Baalovy. Národní náboženství izraelské má tedy dvojí tvářnost: co do kultu je přírodní, kanaanitské, pohanské, co do obsahu je jahvistické, monolatrické, se zárodky monotheismu a universalismu. Zevně, zdánlivě zvítězil Baal, vnitřně však jej překonal Jahve. Hlavní, karakteristickou známkou tohoto prvotního prostonárodně izraelského Jahvismu jest víra ve zvláštní poměr mezi Izraelem a Jahvem, zvláštní příslušnost jednoho ke druhému (»Smlouva«). Jahve si národ izraelský vyvolil; vlastně utvořil. Jiní národové mají nad sebou jiné bohy (u Moabitů: Kadmos a j.), ale Jahve je bůh Izraele, a to bůh nejvznešenější, nejmocnější.

Celkově vzato jest tedy první stupeň Jahvismu směs: náboženství přírodní, ale se zárodky, z nichž se jistě vyvine náboženství historické (vztah k utvoření národa a ke všem hlavním jeho osudům) a náboženství ethické, mravní (Bůh práva, soudce). Zdánlivě jest to polytheismus (Baalové různých svatyň, v Silo, Gibeonu, Gihon . . .), ale jádrem monotheismus.

Nosiči tohoto vlastního, specielně izraelského náboženského jádra jsou proroci naproti lidu, jenž byl nad míru lákán a sváděn radostmi Baalova kultu. Jahvismus se totiž udržel jenom bojem, dlouhým a často téměř beznadějným. Typickým představitelem těchto starších proroků jest Eliáš (1 Král. kap. 17 sequ.). Boj směřoval proti způsobu a místu bohoslužby. Proti místům, která Židé převzali od Kanaanitů z kultu Baalova, a proti způsobu, t. j. proti idolatrii, rozpustilosti a přílišné zevnějšnosti.

Představa o božstvu byla dosti naivní. Anthropomorfisticky líčili Boha jako přítele a nepřítele něčího (Exod. 33.12, Genes. 26.28); Jahve mohl změniti své mínění, mohl něco přehlédnouti (Exod 4.24 s.) a potom na to býti upozorněn (1 Reg. 8.32) atd. Zvláštním symbolem byla tak řečená »truhla Boží.« Provozovalo se věštectví a hadačství (»Efod« Judic 8.27 »Terafim.«) Zvláštních kněží s počátku nebylo. Rodové obětovávali jednou za rok (1 Sam. 20.29, 1.21 . . .) a každý to uměl a směl (1 Sam. 14.34). Kněží až později se domohli zvláštního vlivu jako znalci náboženských a právních zvyků (Thora). Veliké úctě se těšili »proroci« (Nâbî', Rôeh . . .), nadšenci, ekstatikové, zprostředkovatelé Božího slova (11 Reg. 3.12), divotvorci (Exod. 4.5.)

b) Náboženství proroků.

Prorok Eliáš, o kterém jsme se zmínili, tvoří jakýsi přechod od starší doby k vrcholu starozákonního náboženství, k době náboženství proroků.

Proroci,*) po nichž karakterizujeme toto období, jsou jiní, než ti, kteří byli nosiči Jahvismu v nejstarší době (zvl. na př. Samuel). Zde míníme proroky, od nichž se nám zachovaly spisy, a kteří se i svou povahou liší od oněch starých. Nejstarší proroci jsou náboženští nadšenci, proroci izraelské moci a slávy. Zřídlem jejich nadšení jest přesvědčení, že Jahve jest bohem a otcem Izraele, a Izrael zvláštním vyvoleným národem Jahvovým, a že jest ovšem povinností Izraele, aby zůstal Jahvovým lidem, ale zrovna tak jest samozřejmo, že Jahve má a musí mít svůj lid ve zvláštní péči, že jej povznese nade všecky ostatní národy.

K tomu stojí pozdější proroci, od Amosa a Hošeʻy v 8. století začínajíc, v příkré protivě. To nejsou již (vyjmenujeme nejdůležitější: Amos, Hošeʻa, Ješaiáš, Jirmjáš, menší: Nahum, Habakuk, Sefanjáš) proroci slávy a moci, nýbrž proroci kázně, pomsty a zkázy.

Proroci, po nichž má jméno tento prostřední stupeň izraelského náboženství, bojují nejen proti pohanským, kanaanitským prvkům v národním náboženství, nýbrž proti tomuto národnímu náboženství samému a celému, proti jeho kultu zrovna tak jako proti jeho názorům o Bohu a jako proti morálce. Oni podržují, ano stupňují přesvědčení, že Izrael je lidem Jahvovým a Jahve Bohem Izraelovým, ale činí z toho důsledky zcela jiné: Jahvova vůle musí být i jediným zákonem národním i soukromým; národ i jednotlivec musí celým srdcem náležeti Jahvemu. Kultus je věc nejen méně důležitá, ale i lhostejná, ano škodná, (Srv. Izai 1. kap. Jerem k. 6. v 20. k. 7. Amos k. 5. Hošeʻa 6.6.) poněvač odvádí zájem od toho pravého, čím jedině Jahve může býti ctěn: nejlepší obětí jest spravedlnost, čistota srdce, zbožnost, zkrátka mravnost. Tuto podmínku musí každý vyplnit. Nevyplní-li jí Izrael, vždyť Jahve není vázán na tento jediný národ. Zpronevěří-li se Izrael, však Jahve sám první přivolá na něj nepřátely a dopustí, aby třeba na čisto byl zničen. Místo jednoho nevěrného bude pak mít Jahve množství národů, všecky se k němu obrátí, a Jahve bude uznaným Bohem celého světa. (Izai 2.).

*) Srv. Giesebrecht: Die Berufsbegabung der alttest. Propheten. 1897.

To jsou asi hlavní myšlénky prorockého náboženství. Obzor se šíří a úroveň se zvyšuje: monolatrie se mění u vědomý monotheismus, z náboženství smíšeného s přírodním se vyvíjí náboženství ethické z prvků pocházejících z původního izraelského Jahvismu, a národní partikularismus se prolamuje v univerzalismus. V nejedné příčině znamená to vrchol starozákonního náboženství.

Více než tři sta let trval tento vývoj, který znamená ohromný pokrok v náboženském nazírání. Vývoj ten se ovšem neuskutečnil klidnou cestou, lid se nenechal přesvědčiti po dobrém, ani některými smutnými zkušenostmi. Jahve musil sáhnouti ku tragickému prostředku; předtucha a hrozba proroků se vyplnila: Izrael byl vydán v ruce nepřátel, a tak katastrofa způsobila to, čeho nedokázala dobrota, že se totiž aspoň zbytek obrátil a celým srdcem uchopil Jahveho, aby byl semenem, z něhož by vzrostlo ovoce Jahvistického, pravého náboženství pro celý svět. (Izai 2., 10., 21.). Historie, v jejíchž jednotlivých zjevevech proroci spatřovali a ohlašovali projevy Jahvovy vůle, dala prorokům za pravdu. Plného ovoce své práce neviděl žádný z nich.

Prostředky, jichž proroci užívali k uskutečnění svých vznešených ideí, byly kolikeré. Na předním místě sluší jmenovati snahu po soustředění bohoslužby na jediném místě, v Jeruzalémě. Účel při tom byl ten, aby byla zastavena paganizace, jaká se šířila na oněch původně kanaanitských obětiskách.

Druhým prostředkem bylo literární spracování zákona. (Deuteronomium, viz níže). Rozhodnými body celého boje a procesu a takořka po sloupnými stupni jeho úspěchu jsou zavedení Deutoronomia za reformace Josiášovy ke konci 7. stol., dále pokus Ezechielův asi r. 580, zavedení kněžského kodexu (viz níže) asi r. 500, a konečné uplatnění celého Pentateuchu (viz níže) r. 444. za Ezdráše (Ezr'a).

c) Judaismus.

Naposled zmíněná událost znamená zároveň již ustálení věcného podkladu pro třetí fázi židovského náboženství, pro Judaismus. Začátky jeho sahají do dřívější doby. Již jméno naznačuje, že jest to náboženství Židů za té doby, kdy kmen Juda hrál hlavní roli, tedy od pádu severní říše izraelské r. 722 př. Kr. Přece však vlastní půdou, z níž Judaismus vyrostl, jest babylonský exil a to, co jej bezprostředně předcházelo a následovalo. Judaismus jest konečný pokus o reformu izraelského náboženství lidového na základě prorockých ideí, a

znamená současně na jedné straně vrchol a výkvět a na druhé straně úpadek a degeneraci izraelského náboženství.

Zajetím byl Izrael zničen jako národ a stát. Co se z Babylona vrátilo a potom vyvinulo, nebyla již organizace národní a státní, nýbrž náboženská, skoro by se mohlo říci církevní. Kněží a zákonníci byli vládci a správci života veřejného i soukromého místo králů, kultus byl náhradou za národní život, a vrcholem a střediskem všeho se stal zákon (thorâ), zákon Boží, náboženský, mravní, obřadní, kněžský.

Z prvotního národního náboženství bylo podrženo všelicos: sobota, obřízka, předpisy o čistotě atd. Ale také působení proroků ve směru více vnitřním a duchovním nezůstalo bez vlivu: požadavek čistoty mravní, svatosti atd. Tomu odpovídají dva proudy jevící se v judaismu: 1. officielním zástupcem jeho jest farizejství a zákonnictví. Jest to směr kladoucí hlavní důraz na obřad, kultus, zevnější, doslovné, úzkostlivé plnění zákona zvláště ceremonielního. Kultus nabývá především rázu »smiřování« Boha skrze oběti. Při tomto formalismu mrtvé litery zákona pravé vnitřní náboženství zakrňuje a odumírá. 2. Vedle toho se béře jaksi pod povrchem druhý proud připínající se přímo na myšlénky prorocké a přenášející je na individuum, na jednotlivce (Job, Kazatel). Směr tento klade hlavní důraz na život mravní, na smýšlení, a přívrženci jeho pěstují vnitřní, osobní zbožnost, osobní poměr k Bohu. Pomníkem této vnitřní, něžné, vroucí zbožnosti jsou Žalmy, kdežto onen první proud ústí v předpisech Mišny a Talmudu.

Všeobecným majetkem Judaismu zvláště po exilu se stal monotheismus od proroků zbavený všech ethnických prvků. Pokud se tento monotheismus připínal k ideám prorockým, stíral se sebe ponenáhlu nátěr specielně národní, prolamoval hráze Židovstva a rozšiřoval se v náboženství světové (»Deutero-Jesaia«).

Zvláštním charakteristickým zjevem v Judaismu jest jeho eschatologická tendence, jež se vyvinula zvláště v neutěšených dobách posledních dvou století, kdy byly činěny i násilné pokusy o vyhlazení Židovství (Antiochus Epiphanes; doba Makkabejská, apokalypsy).

V této době*) se dovršují některé věroučné představy: Ko-

*) Zajímavé stanovisko zastává o vývoji různých představ biblických H. Gunkel (Schöpfung und Chaos in Urzeit und Endzeit. 1895), dokazuje vliv babylonských mythův od vypravování o stvoření světa až po Janovu Apokalypsu.

smologie a kosmogonie, angelologie a daemonologie, víra v posmrtný život, představy o Božích prostřednících, »Slovu«, »Anjelu«, »Duchu«, »Moudrosti«, představy to, jež se pak vyskytují částečně v novém rouše v Novém Zákoně.

Dokumenty pozdějšího, pokanonického Judaismu jsou spisy Jesus Sirach a různé Apokalypsy.

Jako byli proroci mimovolně předchůdci Judaismu, tak se stal Judaismus přímo i nepřímo předchůdcem křesťanství, které se utvářelo částečně z něho a částečně proti němu.

(Pokračování.)

Jablonec n. Jiz. a česká veřejnost.

Napsal J. Z. K - l.

Zpodrobňuji tímto článkem hospodářsko-národnostní popisy horského Pojizeří, aby vynikly jisté místní důležitější poměry a poukázána cesta k opravné práci. Nejkritičtější je situace v Jablonci n. Jizerou, o níž však posud podrobněji se na veřejnosti nejednalo. Následující řádky mají vyplniti mezeru, zvlášť pro ty, kdo chtějí a mohou pracovati.

Národnostní situace na Jablonecku vyvíjela se následovně z poměrů hospodářských: V Pojizeří bylo rozšířeno rukodělné přádelnictví a tkalcovství, když pak počalo se přeměňovat v mechanické, byla výhodná půda pro podnikavého ducha: ten našel v kraji tom všechny podmínky: vodní sílu, dobrou komunikaci, odborné, levné a hojné pracovní síly, — žel, že podnikaví lidé nevycházeli z nás, a tak zaujali nejlepší stanoviska výrobní a obchodní Němci a Židé.

V Jablonci samém se taktéž tkalcovalo po domech a mimo to bylo tu bělidlo, kamž se dávalo bílit plátno z celého Podvysocka a Jablonecka. Náleželo jakémusi Slavíkovi, ale neudrželo se v českých rukou, už jeho zeť a nástupce Adamec, bývalý voják, přišel o závod nerozuměje věci a žije marnotratně. Kolem r. 1870 — v době národního odporu — koupili bělidlo Linke, jenž byl kramář v hoření Roketnici a Stumpe, sedlák z Franzenthalu (sv. od Buřan, výše na Buřanském potoku). Zaplatili částečně hotově, částečně, čeho se jim nedostávalo na kupní cenu, zapůjčili jim Jablonečtí Čechové. Stumpe byl muž energický, rozumný, kulantní obchodník a slušně zacházel s dělným lidem. Závod jeho přičiněním se rozšířil a vzkvetl. Staré bělidlo opuštěno a vystaveno nové, technicky výborně zařízené; tak, přijdeme-li dnes do Jablonce, zříme nejkrásnější a nejlepší bělidlo v Podkrkonoší, vzorné i co do obchodní stránky. K bělidlu zařízena barvírna a nyní zřizuje se tiskárna. Za závod nabízeno 1 až $1\frac{1}{2}$ mil. K.

Rovněž v sousedních Sklenařicích na Jizeře býval taktéž český závod, totiž mlýn Čermákův, bývalého to (již zemřelého) starosty Jabloneckého, který v letech sedmdesátých účastnil se živého ruchu politického na Vysocku a pokutami jemu určenými, nedostatečnou dbalostí o závod a neštěstími obchodními byl nucen mlýn prodati — a r. 1884 závod uvědomělého našince koupil Jan Kuna, Němec, původu českého, tehdá obchodník plátnem v Roketnici, jenž přeměnil jej na tkalcovnu, dnes se 400 stavy. Závod je sice na půdě Sklenařické, ale tím, že zaměstnává české i německé dělníky dílem v Jablonci usedlé a posílá jich děti do německé školy v Jablonci, přitužuje germanisaci v Jablonci samém.

A ještě třetí český podnik stával v Jablonci, býval to mlýn jakéhosi Poláka, jenž zemřel bez dědiců. Po smrti jeho koupil jej Mohr František z Roketnice. Mlýn ten býval na vodní kolo (střední), Mohr přestavěl kolo na turbinu, zařízení mlýnská zdokonalil, skoupil několik baráčků při vodě, na místě jichž vystavěl pekárnu. Svým zbožím zásobuje obchodníky (kramáře) po okolních osadách až do Wurzelsdorfu, Tannwaldu, Smržovky a Přichovic. Před šesti roky, když šly tkalcovny, založil k mlýnu, maje vodní sílu, mech. tkalcovnu, kterou loni rozšířil, tak že dnes má 300 stavů. Majetníkem mlýna je nejmladší syn Josef, továrna jest společným majetkem starších bratří Františka a Karla.

To jsou ony německé závody, jež Jablonec ohrožují — kdysi české — kdyby jich bývalí majitelé našinci byli schopní lidé aneb naše národní vedení mělo tolik opravdovosti a rozumělo drobné práci národní a dosadilo místo nich lidi schopné — byl by Jablonec kvetoucí českým průmyslem, a kritické jazykové situace by nebylo, kdyby výdělek mohl poskytnout podnikatel český.

Německé ty závody zaměstnávají

	dělníků vůbec	Čechů	Němců	V Jablonci usedl.	Docházejících odjinud	Z usedlých v Jablonci je Čechů	Němců
Bělidlo L. & St..	220—225	100	120	150	70	65	85
F. Mohr, tkalc. .	175—180	120	60	90	90	60	30
F. Mohr, mlýn .	15— 18*)	15	—	15	—	15	—
Kuna, tkalc. . .	220—240	100	100	115	115	60	55
	630—663	365	280	370	275	200	170

*) V době žní až dvakrát tolik.

Z tabulky vidno, jaký počet lidí soustředěn v továrnách těch a jaké procento obyvatelstva, nečítaje částečně rodiny, je v odvislosti od Němců.

Štěstí ještě, že ne všechno. V Jablonci a Sklenařicích jest též několik českých podnikatelů. Zejména v českých rukou udrželo se faktorství. Rukodělní tkalci jsou odvislí od českých zaměstnavatelů. Tak jest v Jablonci Karel Hnyk, jedna z největších faktorií v Pojizeří, firma bohatá, avšak majitel není tak podnikavý, aby obchod provozoval samostatně, ač prostředky na to má. Pracujet pro žida Moravce v Úpici, světovou obchodní firmu vývozní — a tak spokojuje se pouze se ziskem výrobním, nechává ucházeti si výnos obchodu. Rovněž tak pro Moravce pracuje Ant. Palouš, pro obchodníky pak Jilemnické Josef Červinka, Frant. Zuzánek a Anežka Brumlichova (posl. tři firmy však poněkud i samostatně); úplně samostatně, pro vlastní prodej, Jaroslav Hnyk. Všechny tyto firmy však nezaměstnávají úhrnem ani polovici tkalců co Karel Hnyk. Dále jsou v Jablonci dva obchody plátnem a lněným zbožím vůbec, a to Ambrož Jodas a Sucharda. Obchod Jodasův je velmi pěkný, značný.

Úhrnem zaměstnávají výše jmenovaní faktoři přes 300 dom. tkalců, kteřížto však jen částí v Jablonci, většinou v okolních vsích jsou usazeni. V Jablonci samém zaměstnáno těmito faktory jen as 60 tkalců s rodinami, tedy 300 lidí, což činí as 24 proc. obyvatelstva Jabloneckého, většinou jsou to jen sukaři a snovači, kteří připravují outek a osnovu pro tkalce. Letos následkem drahoty příze a z nadvýroby pochodícího nedostatku odběratelů pracuje se o dobrou třetinu méně než jiná pravidelná leta.

Dobrý závod český je též Štěp. Paloušův, jenž vyrábí ovocné šťávy, a dlužno naň upozorniti. V sousedních Sklenařicích pak má Bartoloměj Nyč továrničku na stroje pro umělecké mlýny i malou strojírnu na železné stroje hosp. i jiné.

Rovněž i kružského mlynáře Erdmana Mora, ač původem Němec z Vítkovic, (něm. ves u pram. Malé Jizery vysoko v horách) dlužno i s rodinou počítat za Čecha. Mlýn jeho je na jižním (dolením) konci Jablonce pod bělidlem; dnes hlavně pracuje pila při něm zřízená, mletí je méně. Dle doslechu prodal prý vodní právo Štumpovi, a má právo užívati přebytečnou vodu doživotně. Upozorňuji, že, kdyby pila dostala se do prodeje, záhodno ji koupit, dal by se postavit podnik na páru, při pile je pěkná rozloha.

To jsou české závody vzešlé z individualní snahy zištné a z podnikavosti. Z národního uvědomění v oboru jednání hospodářských vznikla r. 1894 Krkonošská záložna, jejímž účelem je, poskytnout českému malému člověku úvěr a malé jeho úspory zúročit. Podnět k jejímu založení dal místní odbor severočeské jednoty a v občanstvu našlo se porozumění. Závodní podíly 1898 à 10 zl. obnášely 1790 zl., půjček za rok realizováno 345, roční obrat 50000 zl. Je to ovšem podnik malý, který nemůže hospodářsky provést obrat v národní situaci, ale je tu vidět smysl pro svépomoc a že učiněno seč byly síly.

Ostatní český hospodářský život projevuje se v rolnictví a řemeslech. Rolníků ubývá, několik selských statků a ještě více chalup a baráků skoupili Němci.

Z Jablonce dále docházejí čeští dělníci do okolních továren; na Hradsko as 25—30, do Buřan 30—35, do Roketnice k Prellogovi as 15, do papíren Eberhardtovy a Mahlovy as 10 — úhrnem 80 dělníků. Němci Jablonečtí ovšem nedocházejí nikam, neb oni jsou voláni z potřeby do místních továren.

Obyvatelstvo lze z hruba dle hospodářského povolání roztříditi as takto:

Čechů as 400 dělníků (s rodinami) zaměstnaných v něm. továrnách, as 300 dom. tkalců (i s rod.) zaměstnaných u českých faktorů, as 100 (i s rod.) jenž docházejí do okolních továren, as 120 na rolnické obyvatelstvo, as 120 na živnostníky a as 60 na obchodníky a svobodná povolání, úhrnem 1100 obyvatel.

Němců: továrníků, rodin jich, úředníků a rod., obchodníků (3 rod.), učitelů 3 (s 2 rod.), 7 majitelů nemovitostí, úhrnem as 100 osob, na ryze něm. dělníky pak i s rod. as 200 osob, ryzích Němců v místě 300 osob.

Při sčítání r. 1900 napočteno z 1391 ob. 1011 Čechů a 375 Němců, tedy nejméně 75 Čechů, možno i více, znásilněno na Němce. Slušné to procento tvoří jmenovitě ženy Češky, z rodin národně smíšených, neb i celé rodiny, které jsou živobytím svým úplně na Němce odkázány (sluhové v továrnách a pod.). Němci dnes posud nevelí všem svým dělníkům hlásit se k německé obcovací řeči neb jsou posud menšinou a v lidu je dosti uvědomění a odporu, spokojují se zatím jinými prostředky, jimiž si zaručují budoucnost, o nichž bude řeč dále. Avšak vizme, že de facto pouze menšina, obyvatelstva je nezávislá od Němců, totiž 300 dom. tkalců, 120 rolníků a čeledi, 120 živnostníků a pomocníků a 60 svob. povol.

t. j. úhrnem 600 lidí, kapitálově vesměs (vyjma as 7—8 větších závodů) slabých. Z obyvatelstva jabloneckého činí to necelých 43 proc. Avšak i z tohoto počtu část je závislou na Němcích, totiž dílem rolníci, pokud prodávají přímo máslo, vejce, drůbež a j. dělníkům továrním a něm. středním vrstvám a dobrá polovina živnostníků, kteří největší odbyt mohou míti u německých továren. Tak němečtí továrníci mohou svou kapitálovou převahou ovládat a komandovat i politicky tři pětiny všeho obyvatelstva Jabloneckého.

Je vidno tedy, že dnešní hospodářské poměry na české straně zadržují sice německou převahu, ale nezažehnávají nebezpečí a má-li Jablonec udržet se ve své českosti, musí nastati sem příliv kapitálů, velkopodnikání českého a s ním příliv českého dělného lidu a tak jen založena bude trvalá protiváha proti německému kapitálu, jenž stále vzrůstá,*) organizuje tu úplnou německou kolonii a používá faktické moci donucující, která z vlády kapitálové může plynouti, vůči českým lidem.

*

Organizace německá a výboj počaly až r. 1885; do té doby byl národnostní mír — Němci se asimilovali, neb občanstvo místní, jako na Vysocku vůbec, bylo probudilé a mimoděk strhoval za sebou proud jejich uvědomělosti a jisté prohloubenosti. Hoření Franz Mohr byl starostou Sokola — a němečtí podnikatelé byli by splynuli — neb nijak kulturou nevynikali, ani stavovsky se neodlišovali — byli to obyčejní lidoví pionéři průmyslu a obchodu.

Tu roku 1885 nastal obrat. Do bělidla přišel jakýsi Kaiser jako písař, ten maje poněkud vyšší vzdělání, měl vštípený smysl pro otázky nemateriel ní a zejména pro národnostní věci. Ohlasu našel zejména u německých úředníků v bělidle a duchovní podporu i hojné německé společenské styky v blízké Roketnici. Toto sousedství s velikým německým místem zvlášť povzbuzovalo udržet německou kolonii a získat souvislost s územím uzavřeným, dále pak to byla právě doba vzrůstu německého kapitálu v Jablonci, bělidlo se rozšiřovalo, rok před tím založena v Sklenařicích Kunova továrna, přibývalo německých zřízenců. Největší však byl úspěch, jejž získal u továrníků samých. Na těch záviselo, chtějí-li, mají-li smysl pro to, postaviti svou kapitálovou moc do služeb zájmu idealního. Oni měli pro to smysl a od té doby počali organizovat se a využitkovávat své moci. Na jedno dlužno ještě při tom upo-

*) Němci platí přes jednu třetinu daní v obci vypsaných — ač jich jen 27 proc. počtem.

zorniti. Karakteristické pro německé poměry je, že »zřízenec« — kontoarista dovedl suggerovati své šefy i své »chlebodárce«, že ti nedívali se na to, kdo co říká, ale co se říká — v našich posavadních poměrech by z českých podnikatelů našla se jistě většina, kteří by se »urazili«, že »podřízenec« opovažuje se je upozorniti, připomenouti jim něco, jim, jejichž penězům klaní se kde která česká skrčená duše. Jsme ještě velice nevychováni v povinnostech svých k zájmům vyšším a svědčí to o větší prohloubenosti německé společnosti, že v ní hrubá hmotná síla ustupuje síle duchovní. U nás dostaví se tentýž poměr mezi ideami a materielním životem jako u Němců, až pronikne poznání o vyšších úkolech člověka a nahromadí se více a prohloubenější vzdělanost u naší, posud povrchní intelligence, kteráž v každé společnosti dává směr.

Takovým rozhodným svépomocným vystoupením obrátili na se Jablonečtí Němci pozornost německé veřejnosti. Už r. 1888 založil Schulverein školu a v místě pak založena Schulvereinsortsgruppe.*) Pak založeny další spolky, aby německý consensus se utužil. Založen Sangverein,**) Turnverein***) a sorganizován tovární hasičský sbor. Němci utvořili i svou společnost, založeny dva německé hostince, nyní staví se nový hotel. Německá nynější společnost je uzavřená pro sebe, nestýká se s českou jako do r. 1885. Aby posílil se živel německý, povolávají se pokud možná Němci do práce a to Němci, kteří mají rodinu a co možná četnou, tito Němci jsou továrnou usazováni v domcích, zaujímají přední místa mistrů aneb vůbec dostanou lepší práci než čeští dělníci a jsou lépe placeni než čeští dělníci i když jsou stejné kategorie. Vidět, že německý podnikatel dovede obětovat i přímo vyšší mzdou. Též docházejí němečtí dělníci z Roketnice a Franzenthalu. Rovněž pilně na to dbají továrny, aby co možná němečtí živnostníci v místě se usazovali, jako tovární řemeslníky berou jen Němce, a už usadily se dvě řemeslnické a tři obchodnické (kupecké) rodiny německé mimo továrnu. Též už německý sedlák koupil český statek — koupi sprostředkovali místní němečtí inteligenti. Germanisace v Jablonci jak vidno, přestává být vnější a jest pravidelným přílivem německého lidu, tím liší se od germanisace v Říkách (Jizerodolí) Podmoklických, kde jest rázu vnějšího, kde pracuje o ní několik německých úředníků u Schmidta bez podlohy nějaké vrstvy společenské — v Jablonci už přešla idea od něko-

*) Místní odbor Šulferainu, **) Pěvecký spolek, ***) Tělocvičný spolek.

lika úředníků štěpená do vrstev širších a v tyto o ní pracují už z vlastní chuti a pracují jako společnost mezi sebou vnitřně ne jen na ven.

Organisují se i hospodářsky svépomocně. Pomocí továren založeno konsumní družstvo Unitas (neutrální latinský název — jsou opatrní zpočátku), tovární dělníci jsou nuceni přímo i nepřímo (ti kdo jsou samostatnější povahy) vstoupit za členy: vy nejste ještě členem? — nebo: vy také jste už členem? — Český dělník ví, co to znamená; neporozuměl-li ještě — tu se mu přímo řekne, a neuposlechne-li, dostane výpověď. Corcordia namířena proti českým živnostníkům — poněvadž jejich konsumenty jsou hlavně tovární dělníci, když tito jim odpadají, ztrácejí nejhlavnější část odbytu, poněvadž u Jabloneckých Čechů odbytu na osobu jest poměrně mnohem méně — poněvadž z nich každý skoro má nějaký ten kousek políčka a z něho část svých potřeb, spíše má mnoho lidí tam samo své přírodní produkty na prodej. Domácí tkadlec pak mnoho nekonsumuje. Pro německé úředníky postaveny pěkné, výstavné domy, továrníci mají v Jablonci vily, pro dělníky postaveny domky. Německá část Jablonce prozrazuje možnost většího přepychu — vše nové, skoro vesměs z cihel, s městskou façonou — z českých stavení jen domy 2—3 faktorů, tělocvična Sokola, škola, jsou výstavné — ostatní jsou domky zemědělské a tkalcovské doby Jablonce, pokud zděné, jsou též jednoduché. Jak snadno takovou chaloupku koupit velkému továrníkovi. A Němci už dost skoupili českých stavení a ještě více českých pozemků.

V tom skupování pozemků jednak projevuje se záliba továrníků v získávání půdy skupováním parcel a přeměňování jich v lesy a zahrady, jednak je tu národnostní motiv: aby Jablonecká půda byla vyrvána Čechům. To snadné. Hospodářství parcelová, plno pozemků po stráních, málo neb nijak úrodných: továrník lehko přeplatí a baráčník i sedlák rád odprodá to, co nic nenese, jako nějakou mez nebo plahočinu. Tak přešla již značná část půdy do rukou německých.

Dnešní stav držebnosti je tento: v českých rukou: 1 statek mající přes 50 korců výměry, 7 menších*) od 30 korců výše (na

*) Poslední dobou prodala opět jistá Češka bělidlu své pozemky, as 40—50 korců — ač nabízel se jí kupec s české strany. Karakteristický pro naši hospodářskou nevyspělost je její důvod, pro který Čechovi nechtěla ani vydražit: že prý Čech nikdy nemůže dát to, co Němec. V případech takových jeví se též naše nesolidárnost: čin takový společností se neodsoudí.

horách statkem nazývá se už usedlost mající 30 korců), 14 chalup (t. j. od 10—30 korců), pak řada (60—70) baráků. Vedle toho několik domů faktorů, hostince, škola, Sokolovna. V německých rukou: 1. Bělidlo, jež má přes 100 korců pozemků v jižní části Jablonce. 2. Statek Němce Geberta. 3. Mlýn Fr. Mohra s pozemky, jenž má též pozemky v Tříči a Sklenařicích. 4. 12 německých baráků, t. j. domků s malým kouskem pozemků, stačícím pro kozu neb krávu. 5. Bělidlo samo má 12 budov obytných mimo bělidlo ležících a jednu s bělidlem spojenou. Celkem je v Jablonci ke třiceti stavením, jež drží Němci a as ke stu, jež Češi. Zejména jižní část, kde stojí bělidlo, mají Němci až na kružský mlýn Erdmana Mora, naveskrz skoupenou. Rovněž v německých rukou je celý východní břeh Jizery. Na ploše té vystavěna je celá německá kolonie: továrny, domky dělnické, úřednické domy, hostince, školy, vily. Němci chtí skoupit veškeru půdu Jabloneckou, aneb aspoň takovou část, aby v českých rukou zůstaly jen nepatrné ostrůvky — jejichž majitelé stejně se pak poněmčí v Jablonci většinou německém. Budou-li Němci příští desítiletí se kapitálově zmahat, budou mít za 10 let ještě více chalup a ještě více pozemků skoupených. Ústav majitelů domů v král. Českém mohl by zde působit národně dobře a i kapitálově. Mohly by se kupovat dílce pozemků a stavět vily, Jablonec by byl dobré letní sídlo, továrny jdou tiše, jsou v údolí, na stráních lesnatých byly by vily v ústraní, Jablonec je dobrý turistický bod — je přímo v středu mezi Krkonošemi a Jizerskými horami, dráha vede až do místa (z Jilemnice). Jablonec sám i nejbližší okolí je překrásné.

(Pokračování.)

Paní Marie Ebnerová z Eschenbachu.

Napsal dr. Jan Krejčí.

Přes všecky pokroky emancipace, přes dobré vědomí utěšitelných pokroků, jakými se post tot discrimina rerum honositi může za doby naší, musím se přiznati k jedné věci: jest mi, jako bych přece jen s pocity poněkud jinými přistupoval k básnickému dílu ženy nežli k básnickému dílu muže, a snad se tak děje leckomu. Nejsou to jistě ohledy konvenienční; pocit ten tkví jistě hloub; především v sympatii, s kterou sledujeme každičké hnutí ducha ženského, každý projev jeho, v radosti nad jeho uplatněním, a měrou nemalou ve vědomí pravdivého a krásného slova Goethova: Das ewig Weibliche zieht uns hinan. Ale upřímná sympathie tato nevylučuje a nesmí vylučovati jedné věci: stejně přísného měřítka kritického, rovnoprávné a bezohledné objektivnosti, u které není přijímání osob ani pohlaví; k tomu se stejně přímo přiznávám, a hned v zápětí.

Když pak se tato naprostá objektivnost a onen mimovolný zájem harmonicky vyrovnají, když nemusí jedno druhému činiti ústupků, pak před básnickým dílem ženy v nelíčeném údivu skloním hlavu. A tak činím před básnickým dílem paní Ebnerové z Eschenbachu.

A přece v té činnosti její není nic oslňujícího, nic sensačního, ba není v ní ani toho, čemu se v běžném smyslu říká »interesantní.« V paní Ebnerové není ani stopy té božské, svaté naivnosti, která věčně zářivou gloriolou se stkví nad přítulnou Bettinou, s okem plným pohádkového kouzla vzhlížející ke geniu Goethovu, není v ní té duchaplnosti, s kterou nad vybranou aristokracií duševní vládla Rahel, není v ní sebezapírající, bohužel marné hrdinnosti, s kterou se pro ochablý a nikdy se nevyšinuvší básnický talent chotě svého obětovala Charlotte Stieglitz, není v ní agilnosti, jaká vyznačuje hraběnku Idu Hahn-Hahnovou, ještě do nedávna

daleko více a raději byla a snad je posud čítána Marlittová a hledanější byly romány nervósní Loly Kirschnerové, známé pod jménem Ossip Schubin, ona nevystupuje na veřejnost jako Berta Suttnerová, abych k srovnání aspoň s některými z četných básnířek německých poukázal; a naše Božena Němcová je genialnější nežli ona.

A přece, když loni v září slavila paní Ebnerová sedmdesátileté narozeniny, spěchala všechna veřejnost, rakouská i německá vůbec, aby básnířce, která při své produkci básnické tíhu let na sobě nedala znáti, k nohám složila hold plný nelíčeného uznání; jedním z těch, které básnířku potěšily nejvíce, byl hold university vídeňské, která jí podala diplom čestného doktorství filosofie. A dnes platí paní Ebnerová z Eschenbachu za nejpřednější básnířku německou vůbec.

V čem spočívá toho příčina? Řekl jsem, že paní Eb. není básnířkou ani oslňující, ani sensační, ani interessantní; ale za to je žena — vzácná. Vzácná v tom smyslu, v jakém béřeme ty, kteří se poesii oddají úplně, s nevšední, předtuchy plnou láskou. A tato láska, s kterou pí. Eb. k poesii tíhla a ji vždy tlumočila, ta jest to, která skráně její na konec ověnčila palmou.

Pravím »na konec«, a vším právem. Láska paní Ebnerové, s kterou k poesii lnula, opravdu prošla všemi fasemi milujícího: strádala, dožila se sklamání, doufala znova, a posléze zvítězila; to proto, že nikdy neochabla. Ona byla si svého talentu básnického vědoma, ale nepodařilo se jí proraziti jím rázem, ba ani na dva rázy, ale v předtuše budoucích úspěchů neresignovala, a v této vědomé předtuše jest cosi povznášejícího.

Vědomí této předtuchy ozvalo se v básnířce záhy, splnění její však dalo na sebe hodně dlouho čekat. Však abychom se stručně seznámili s jejím životem. Není v něm nic vzrušujícího. Pí. Ebnerová jest naše krajanka. Narodila se 18. září 1830 na zámku Zdislavicích u Uherského Hradiště na Moravě. Pochází ze starého německo-slovanského rodu šlechtického. Její otec, hrabě František Dubský, byl komořím a ve službách vojenských; své matky básnířka nepoznala: zemřela krátce po tom, co její dceruška spatřila světlo světa. Pocházela ze šlechtického rodu saského, jmenovala se baronka Vockelova, a Marie byla jejím druhorozeným děckem; záhy zesnulá odpočívá v rodinné hrobce hrabat Dubských, kterou si vystavěli ve velikém a krásném parku zdislavickém, v němž básnířka za dob dětství i v letech pozdějších prosnila a

prožila mnoho blahých chvil. Nynějším majitelem zámku jest mladší bratr básnířky, hrabě Adolf Dubský, zaujímající v rakouském velkostatku vynikající postavení politické. Otec básnířčin se oženil ještě dvakráte; i druhá choť byla mu po krátkém manželství smrtí vyrvána, a třetí chotí jeho stala se hraběnka Kolovratova, která se dětem z prvního i z druhého manželství, tedy i naší básnířce, stala opravdovou matkou, a jíž pí. Eb. vzpomíná s pietou. Byla to paní krásná, čilého ducha a s jemným vkusem estetickým, pěstovala malbu, hudbu a měla vytříbený smysl pro krásnou literaturu. Mladé komtesse dostalo se vychování, jaké je v kruzích aristokratických obvyklé; učila se ráda, raději nežli bývalo v kruzích těch zvykem, prázdné chvíle vyplňovala lekturou ze zámecké bibliotéky, a v zimní saisoně, kdy rodina dlela ve Vídni, zabavilo mladého ducha jejího, toužícího po krásném a vznešeném, dvorní divadlo. A mezi těmito mladistvými dojmy ozvala se v ní ona časná předtucha, o níž jsem se zmínil. Pokusila se o epos z dějin římských, psala dramata, novely, básně, a bylo jí sotva čtrnácte let, když sdělila své vychovatelce naivní rozhodnutí, že buďto nechce žíti anebo státi se největší spisovatelkou všech dob a národů. A její matka, budiž to s uznáním konstatováno, měla pro její spontanní snahy vlídné porozumění. Co učinila? Sebrala její básnické pokusy a poslala je po nějakém čase (r. 1847) k posouzení básníkovi, který byl přísný k sobě i k jiným, Grillparzerovi. A ten jakoby mladé básnířce prostřednictvím matčiným dal posvěcení. Napsal hraběnce list, který dnes uložen jest v Grillparzerově archivu ve Vídni, jakožto vzácný dar pí. Ebnerové samé. Píše v něm, že básně ukazují nepopíratelné stopy talentu, jeví smysl pro rhytmus, hluboký cit a dar pozorovací, a že by bylo na škodu, nechati talent ten ležeti ladem; co ovšem posud chybí, že jest ona zralost, která básníka teprve činí opravdovým umělcem. To je přiznání jistě lichotivé.

Zatím se komtessa Dubská provdala. R. 1848 podala ruku svob. pánu Morici Ebner-Eschenbachovi. Také on pocházel ze starého rodu šlechtického, a také on byl ve službách vojenských. Byl však více theoretik; působil na ingenieurské akademii vídeňské, byl přítelem slavného fysika vídeňského Ettingshausena, publikoval řadu pojednání ve vídeňské akademii věd; když zmíněné učiliště bylo brzy po roce revolučním přeloženo do Klosterbrucku u Znojma, odebral se s chotí tam, r. 1863 byl povolán do Vídně zpět a r. 1874 v hodnosti polního podmaršálka a tajného

rady s titulem Excellencí vstoupil do výslužby. Konal pak mnoho cest po Evropě i mimo Evropu, psal memoiry, z nichž choť jeho některé uveřejnila, ale na cestách ho nedoprovázela. Teprve po jeho smrti, r. 1898, podnikla v zimě cestu do Říma. Jinak se skorem přes hranice vlasti své nedostala. Manželství zůstalo bezdětné.*)

V tom tedy životě není jistě nic vzrušujícího. Léta požehnaného věku svého pí. Ebnerová prožila vlastně jen v blahodárně střídavém pobytu na svém rodném zámku a v sídelním městě. Život jí plynul spokojeně a šťastně, a nerušeně se v něm mohla oddati svým poetickým tužbám; a jestliže jí osud čeho odepřel, pak v poesii hledala a našla za to náhradu.

Pí. Eb. praví jednou, že není branky, vedoucí k slávě spisovatelské, na kterou by byla nezaklepala. Těmi slovy má na mysli své počáteční pokusy básnické, ale platí ta slova o její činnosti vůbec. A je zajímavé, že ta branka, kterou konečně k slávě básnické dospěla, i napotom se jí otevřela dost pozdě: pí. Eb., jejíž význam básnický spočívá v románě a novele — ona oba ty druhy nazývá prostým slovem Erzählungen nebo Geschichten — básnířka tedy románu a novely zahájila svou činnost spisovatelskou dramaty. To byla první branka, na kterou zaklepala; ale, povím to hned, ta jí zůstala zavřena. Žádným ze svých dramat nepronikla.**) Dvě z nich, jsou dramata historická: »Maria Stuart in Schottland« z r. 1860, kterým chtěla básnířka jaksi doplniti drama Schillerovo, jenž, jak známo, pomíjí celou řadu katastrof vyplňujících životní dráhu Marie Stuartovny, a děj dramatu koncentruje kolem její smrti; jiná žena zajímala fantasii básnířčinu v dramatě následujícím: »Marie Roland« z r. 1867, ona Marie Rolandová, kterou nazývali královnou girondistů, a jež účinně zasahovala v politiku své doby; obě dramata jsou dějem přeplněna, a v tom spočívá příčina jejich neúspěchu. Básnířka sáhla tedy k motivům jednodušším; napsala jednoaktovou veselohru »Die Veilchen«, jejíž thema tvoří společenské lži konvenienční, pak drama »Das Waldfräulein«, jež sice r. 1873 Laube dal provozovati na městském divadle vídeňském, které však dnes jest širší veřejnosti nepřístupné. Jenom jedno drama po dlouhé době oživlo, drama, jež dvorní divadlo vídeňské při slavnosti sedmdesátiletých narozenin básnířčiných přijalo ve svůj repertoir, a jež pochází z roku 1869, drama »Doktor Ritter«. Je to drama, které se řadí

*) Srv. monografii Neckerovu (1900).

**) Srv. Necker str. 1 nn.

k Laubeovým »Karlsschüler«, jeho hrdinou jest Schiller. Drama předvádí jej v té periodě jeho života, kdy r. 1783 (bylo mu tedy 23 let) dlí na statku Henrietty von Wolzogen, skrývá se pod pseudonymem Dr. Ritter, píše své drama Kabale und Liebe a první sceny k Donu Carlosu, kde se pohroužil ve studium historie a estetiky, a kde — což pro drama je nejdůležitější, prožil svou první lásku, kterou vzplanul k Henriettině dceři Charlottě, o níž napsal krásná slova, že jest ještě jakoby celá vyšla z rukou stvořitele, nevinná, nejkrásnější, nejměkčí, nejcitlivější duše, jíž posud ani dech všeobecné zkázy nezkalil jasné hladiny její duše, a za jejíž lásku chtěl prudký Schiller dáti svůj vavřín básnický. Ale ta prudká vášeň, jdoucí tak daleko, brzy měla ochladnouti: Henrietta z dobrých důvodů svěřila mladému básníku, že v srdci Charlottině vyklíčila láska k jinému, a Schiller na vyzvání Dalbergovo odešel k divadlu Mannheimskému. To je motiv zajímavý; básnířce se podařilo dáti nám přímo nahlédnouti do nitra mladého Schillera, v němž všechno bouřilo a kvasilo, a jenž z Bauerbachu odejde, mávaje plamenným mečem poesie a v naději ve vítězství své tvůrčí síly. Ale i toto drama mělo básnířce býti důkazem, že talent její musí se dáti stezkou jinou.

Ale když r. 1875 poprvé vystoupila s tím druhem poesie, v němž napotom básnila stále, se svými novelami, nebylo to žádnou literární událostí. Básnířka vystoupila na první pohled beze všech pretensí, veřejnost v tom neshledala nic nového, a také ta první sbírka její neuhodila na tony nějak nové: obrazy z lidu, předsudky šlechty, literární satira, náboženská svobodomyslnost, to jsou tak motivy první její sbírky — a kolikráte ty již byly zpracovány. Době současné pak to bylo příliš málo, než aby za tím dovedla tušiti svéráznou individualitu básnickou a markantní osobnost; ona žádala více rysů, aby literární profil nové, ne již mladé spisovatelky, mohla si zkonstruovati. Mimo to byla doba ta právě v tom oboru, ve kterém debutovala pí. Ebnerová, úrodnější a bohatší nežli kdy jindy. Gottfried Keller obdařil ji svými skvostnými sedmi legendami, brzy potom novými typy lidí seldwylských a neodolatelným Singendichtem, Konrad Ferdinand Meyer vyšinul se na výši románu historického, Paul Heyse na výši novely, Theodor Storm se lyricky prohloubil, Gustav Freytag svým velkým cyklem románovým Die Ahnen vzbudil neobyčejný zájem, který hned po prvních svazcích arci ochabnul, Friedrich Spielhagen, Berthold Auerbach a Petr Rosseger — to byli ti, k nimž se přidružila paní Ebnerová svým prvním,

poměrně pozdě uzrálým plodem, a vybízela přirozeně ke srovnání. Ale ona neochabla. Hned roku následujícího vydala svůj první román »Božena« (76), brzy po něm velký román »Das Gemeindekind (86), Unsühnbar (89) »Glaubenslos?« (95) sbásnila řadu svých Dorf- und Schlossgeschichten, filosofickými aforismy odhalila hloubku svého ducha — a tu teprve se ukázalo, že onen první svazek básní, který zůstal takřka nepovšimnut, jest jedním ze základních kamenů, na nichž pí. Eb. zbudovala svůj názor na život a na svět, že to jsou plody, které vytvořila vnímavá, jemně a pronikavě pozorující duše a dobré srdce.

Jaký je ten její názor světový? Paní Ebnerová je rodilá aristokratka a žila a žije mezi prostým lidem venkovským. V poměru, v jakém k oběma stojí, tkví částečně její názor na život a na svět. Jaký je tedy poměr její k aristokracii? V jedné z novel jejích, »Comtesse Paula«, — jedná o ztroskotaném štěstí manželském jedné a vzkvétajícím druhé z dcer hraběcích — praví o komtese baron Schwarzburg, nevěřící v idealnost šlechty, tkvící ve svých předsudcích: Blaze jí, že nesmí (totiž jednati proti vůli svých rodičů). Jest to její štěstí; ona netuší, co by podnikli, tak jako já nevědomky jsem to podnikl a toho jména neznal, které mi přísluší, a které jsem zvěděl, když mne výsměch jiných pokřtil »idealistou«! Buď jím jen! Bojuj proti mocnému živlu, utrácej sílu svou v bezvýsledném boji! Vymaň se ode všech, kteří následují jeho čerstvého, veselého běhu, kteří ti byli rovni, byli tvými druhy, tvými bratry, a jejichž odpůrcem jsi se stal, jejichž zájmy potíráš, jejichž přesvědčení zapíráš, a — na nichž všemi cévami srdce svého visíš! — To jsou slova, kterými se charakterisuje aristokrat, který má dost síly, vymaniti se z rodových tradicí, byť byly sebe silnější a byť na nich sebe více byl lpěl. A v jedné z ještě dřívějších, »Ein Edelmann«, šlechtic zříká se svých práv rodových a chce se chopiti povolání životního, které by se se stavem jeho snášelo, a při úvaze o tom namítne se mu mimo jiné: Nevol povolání uměleckého nebo vědeckého; v obou případech bude ti šlechta na překážku, neboť nepříznivý a téměř nepřemožitelný předsudek uvítá její členy v těchto duševních oborech, které většině z nich posud byly cizí a proti jejichž zástupcům chovali se odmítavě. To zase svědčí, že předsudek aristokracie zacházel až do krajnosti. Vkládá-li paní Eb. tento moment do svých novel, pak jistě jest čerpán ze skutečnosti. A z těchto skutečných poměrů předsudkových ona sama se vymanila. Už tím, že se oddala životnímu povolání, na něž v jejích kruzích pohlíželo

se pravidlem — výjimky jsou vzácné — s patra; a vymanila se z nich vůbec. Ne snad násilně nebo sensačně. Při samostatnosti, s jakou pohlížela na dané poměry a s jakou je pojímala, nevyhražovala si žádných práv rodových a neapeluje nikdy na tradici rodu svého. U ní na prvním místě stojí člověk, a pak teprve to, čím jej obdařila pouhá náhoda. Nikdy toho nevyslovila přímo, nikdy polemicky nehájí vlastního přesvědčení, ale s jemným taktem dala mu výraz ve své poesii. Jsou romány a novely, které positivně i negativně to přesvědčení její tlumočí. Líčí zlo, které z aristokratických předsudků vyplývá pro štěstí života, zejména tam, kde předsudky ty nutí k nucenému, passivnímu sňatku a k životu prostému lásky: »Unsühnbar«, román plný tragiky a nadlidského přemáhání milovavšího a nemilujícího srdce, a proti němu humorem oplývající novela s podobným, ne tragicky vyznívajícím motivem »Ohne Liebe;« básnířka vytvořila pendant dvou typů aristokratických: proti sportscomtesse Muschi, jíž sport je celým světem, staví citu plnou komtessu Paulu, která zvítězí nad vůlí vlastních rodičů; proti šlechtické rodině, která vrozený humor guvernantky, přes to, že humor ten zrosen je leckdy hořkými slzami, sobecky zakoupí pro svou kratochvíli a pro zábavu jejích svěřenců (»Wieder die Alte«), proti ní staví karakterního hraběte Roberta (v románě »Margaretha«), který ani v den svatební nedá se zdržeti, aby umírnil bol matky, jež bez jeho viny ztratila děcko, a proti němu zas vypočítavého karieristu hraběte Steinaua, kterému však ukájení vášně jde i nad jeho karieru; fantasticky blouznivého, nemužného šlechtice z Bauerů, který se takřka zřekne své nastávající choti, a to zcela s lehkou myslí proti šlechtici téhož jmena, který má smysl pro lásku ženy a pro štěstí, které životu přináší (v novele »Der gute Mond«); básnířka předvádí aristokracii, vykonávající právo nad životem a smrtí svých poddaných (»Er lässt die Hand küssen«), a líčí zas, jak s těžkou myslí smířili se s novým stavem, který nastal po zrušení roboty (Božena a také Jakub Szella sem patří) a zase liberálního, humanistickými ideami prodchnutého Ludvíka, hájícího zásady své proti konservativnímu bratru Friedrichovi v roztomilé novele »Die Freiherren von Gemperlein«, a zase hraběnku nalézající jedinou útěchu v prokazování dobrodiní (»Der Muff«), mladou matku, která nemiluje vlastní dítě proto, že jí je duševně tak příliš podobné (Das Schädliche) a předčasně zesnulou, svým mužem nemilovanou v novele »Nach dem Tode«. — To všechno jsou básně, které jak řečeno, tkví ve zmíněném poměru spisovatelčině k stavu, z něhož sama vyšla.

S discretní objektivností tlumočí vlastní její názor a mezi řádky, beze všeho moralisování arci, vyčteme: tak by to býti mělo, a takto ne. Že se pí. Eb. z aristokratických předsudků vymanila, to má příčinu nejenom v jejím humanním pojímání života vůbec; byla také podporována dobou, ve které počala sbírati dojmy — vždyť prožila ovzduší roku 1848, let předchozích i následujících se všemi důsledky.

(Pokračování.)

Technologické průmyslové museum v Praze.

České živnostnictvo dlouho čekalo na ústav, v němž by pracováno bylo soustavně ve prospěch zvelebení technické stránky ve výrobě maloživnostenské a průmyslové. Nebyla to vláda, která zřízení ústavu tohoto u nás vyvolala, museum technologické uvedeno v život blahovůlí obchodní a živnostenské komory v Praze, která r. 1895 usnesla se zříditi vedle již r. 1885 jí založeného uměleckého průmyslového musea, na oslavu 50letého panování císaře a krále museum technologické a dala mu do vínku zařizovací fond 60.000 K. Museum technologické bylo v našich poměrech výroby již nezbytností a nedalo se odkládati, mělo-li živnostnictvo jíti ruku v ruce s pokroky a vymoženostmi technickými. Musei umělecko-průmyslových vznikla v král. Českém celá již řada. V Praze trvá již od r. 1885; Liberec, Plzeň, Králové Hradec, Chrudim mají musea s povahou uměleckého průmyslu k výtvarné stránce výroby se klonící.

Technologická stránka v našem živnostnictvu pomíjena, ba nebyla ani jedině rozhodující při zakládání pražského musea technologického, jako spíše, aby sloužilo museum jako ústav k provádění maloživnostenské akce vůbec.

Avšak v rozhodujících kruzích přišli k poznání, že nutno jest živnostnictvo seznamovati s pokrokem odborným, s pomůckami pracovnými účinlivěji, než dosud se dělo, ba přišlo se i k té zkušenosti, že živnostnictvo v širších vrstvách nemá náležité důvěry v moderné pomůcky výrobné, zejména strojové.

Museum technologické pražské tedy má za účel seznamovati průmyslové výrobce se vzory surovin a polovýrobků v jakosti a úpravě pro zdar výroby nejvhodnějšími, seznamovati s pokrokem technickým co do užívání strojů a nástrojů, s novými osvědčenými methodami výrobními, prostředkování mezi maloživnostnictvem a činností státu, země, poskytování znalecké rady, provádění a podporování technického zkoušení atd.

Museum vzalo na se úkol podporovati výchovnou činnost mládeže řemeslné pořádáním výstav učednických prací a horlivě věnuje museum pozornost odbornému vzdělání živnostenskému kursy mistrovskými, kursy přednáškovými a soustavnými cyklů přednášek, vztahujících se k určitým odvětvím průmyslovým. Činnost tuto doplňuje museum svou odbornou poradnou strojní a lučební, která v konkretních případech živnostníkům řešení technických otázek usnadňuje. Přístupným zdrojem poučení jest stálá výstava strojů a motorů maloživnostenských; vedle toho pořádá museum občasné výstavy i na venkově. Museum spolupůsobí při zřizování svépomocných živnostenských družstev strojových, výrobních a strojních, jakož i při přenechávání strojů a poskytování půjček neb subvencí družstvům těmto. Museum jest zároveň vedle usnesení sněmu království Českého výkonným orgánem zemské pomocné akce maloživnostenské. To jsou, krátce naznačeno, obory, v nichž museum technologické pracuje na zdokonalení a zvelebení jednak technické stránky řemesel, jednak na odborném vzdělání živnostnictva a jeho dorostu.

Činnost musea započala v prosinci r. 1898. Již první rok činnosti musea dokazoval, jak nezbytně bylo třeba v našich poměrech ústavu technologického.

Museum započalo činnost ve všech téměř oborech, kde bylo třeba pomoci a rady; ono nešlo pouze ve starých šlépějích ústavu mu příbuzného vídeňského, nýbrž směle razilo si cestu všude tam, kde skutečná potřeba toho vyžadovala.

Byla-li činnost počáteční musea technologického šťastnou hned v prvém roce jeho trvání, dokázalo museum roku loňského, co může poctivá práce a snaha zvelebiti a povznésti stav živnostenský. Museum technologické vydalo právě druhou zprávu o své činnosti za rok 1900, která přehledně sestavena poskytuje jasný obraz, jaký úkol museum stopuje a jakými prostředky řeší četné nedostatky v řadách našeho živnostnictva. Chceme jen krátce na dosavadní činnost tuto musea a zejména na činnost v roce minulém poukázati.

Strojní oddělení zodpovědělo celkem 250 dotazů ve příčině strojů, výroby a pramenů nákupních, vyřizovalo rovněž dotazy, týkající se doporučení, naznačení a opatření účelných strojů jednotlivým živnostníkům a průmyslníkům. Lučební oddělení zodpovídalo 271 dotazu a provedlo k témuž účelu v musejní laboratoři 237 kvalitativních a 138 kvantitativních rozborů. Za účelem od-

borného poučení živnostníků pořádáno bylo 16 veřejně přístupných přednášek z jednotlivých odvětví živnostenských. Aby kruhy živnostenské byly obeznámeny s průmyslovými pokroky na světové výstavě v Paříži předvedenými, konalo museum řadu přednášek, v nichž přednášející na základě vlastního pozorování zobrazil posluchačům dotyčné obory průmyslové, na výstavě zastoupené. Přednášek těch pořádáno bylo 6.

Stálá výstava čítá celkem 16 motorů, 540 strojů a přístrojů, 25 sbírek různých nástrojů a materialií. Plynové a benzinové motory, jakož i 6 elektromotorů a stroje obráběcí mohou býti v pohyb uvedeny. Stálou výstavu musejní navštívilo za minulý rok 12.608 návštěvníků a podniknuty byly četné návštěvy hromadné.

Rovněž lučební oddělení chová četné sbírky různých barev, laků, smaltů na kov, vzorníků barvířských, které interessentům jsou volně přístupny. Na Horách Kutných zřídilo museum při tamní loňské krajinské výstavě vzorné dílny: klempířskou, knihařskou, kolářskou, krejčovskou, obuvnickou a zámečnickou. Dílny obsahovaly celkem 68 větších strojů, 76 kusů velikého nářadí a přístrojů, 6 skříní a 9 tableaux nástrojů a menšího nářadí. Výstava tato setkala se s velikým zájmem a přispěla měrou vydatnou k obohacení celé výstavy.

Museum spolupůsobilo v 19 případech při zřizování družstev výrobních, strojových, nákupních a skladních, jakož i při přenechávání strojů neb poskytování subvencí a půjček družstvům živnostenským nehledě k četným informacím, podaným jednotlivcům. Vydatnou činnost vyvíjelo museum pořádáním mistrovských a pokračovacích kursů. Museum pořádalo kursy zejména v těch oborech, kde potřeba odborného výcviku byla nejnaléhavější, při čemž se nikterak neobmezovalo na kursy posud obvyklé. V roce uplynulém absolvovalo kursy museem pořádané 679 posluchačů. Kursů pořádáno bylo 18 z nejrůznějších oborů, na venkově 16. Od počátku činnosti musea pořádalo museum 52 kursy s 860 posluchači. Z počtu toho připadá na mistry 246, na pomocníky 330 a šičky rukavic 284. Největší počet absolventů připadá na kursy rukavičkářské (284), kursy knihařské (68), krejčovské (183), obuvnické (96). Z 860 absolventů připadá na kursy řemeslné 686, na kursy lučební 174. Největší podíl na kursech brala Praha (173), Č. Budějovice (35), Dobříš (63), Hostomice (86), Jindřichův Hradec (28), Karlín (10), Kladno (32), Klatovy (31), Libeň (16), Litomyšl (26), Louny (20), Plzeň (33), Příbram (107), Rožmitál (32), Strako-

nice (18), Král. Vinohrady (18) a Žižkov (10). Celkem účastnili se kursů musejních posluchači z 92 měst v království Českém a 9 z Moravy. Kursy pořádány byly dosud z oboru obuvnického, krejčovského, truhlářského, kožešnického, rukavičkářského, knihařského (kursy na úpravu barevných ořízek a zlacení knižních hřbetů); dále z oboru lučby konány kursy o lučebním zdobení kovů drahých a obecných, o lučebním praní a čistění skvrn, pro holiče a vlásenkáře, barvířské kursy pro soukeníky, kloboučníky, barvíře hedvábí, vlny, bavlny, juty, pro čističe a barvíře per, barvíře kožešin, kursy pro natěrače a malíře písma atd.

Mistrovské kursy kožešnické, na zlacení hřbetů a mramorování ořízek, pak kursy rukavičkářské a některé kursy lučební jsou původními a ojedinělými podniky pražského technologického musea.

Zajímavé zejména jsou kursy kožešnické a rukavičkářské. Museum všímalo si i sociální stránky řemesla, o čemž svědčí úvahy zejména o kursu kožešnickém a rukavičkářském. A nejen v Praze pořádány byly kursy tyto ale i na venkově po celém království. Tak loňského roku pořádány obuvnické kursy v Strakonicích a v Lounech, krejčovské v Plzni, Kladně, Litomyšli, Č. Budějovicích a v Klatovech. Rukavičkářské kursy pak konány v Dobříši, Hostomicích, Příbrami a v Rožmitále.

Velkou péči věnovalo museum výstavám učednických prací. Výstavám těmto přisuzuje museum zvlášť důležitý význam výchovný a průpravný: povzbuzujíce učně k ušlechtilé soutěži a mistry k pečlivé výchově učňů a poskytujíce přehled pokroku učňovského tvoří výstavy zároveň vhodnou průpravu k všeobecnému zavedení povinných zkoušek učednických. Výstavy učednické konají se v království Českém od r. 1898, kdy pořádány byly v 6 městech, v Praze, Plzni, Liberci, Friedlandě, Rokycanech a ve Stříbře. Roku 1898 obeslalo výstavy 996 učňů. V roce 1899 bylo v Čechách 11 výstav místních a 1 ústřední. Z těch na podnět musea a v jeho součinnosti pořádáno bylo jich 8 místních a 1 ústřední. Celkem obeslalo výstavy v r. 1899 1062 učňů. Roku minulého museem technologickým rozprostřena byla na venkově rozsáhlá síť výstavek. Vedle pražské místní a ústřední výstavy konány byly místní výstavky v Bavorově, Břevnově, Březnici, Dobříši, Hoře Kutné, Chrudimi, Kladně, Kostelci n. L., Kostelci n. Orl., Kozlanech, v Litomyšli, Č. Třebové, Turnově, Vodňanech, Voticích a ve Vršovicích.

Dosud konány byly k podnětu musea technologického výstavy v 30 městech a bralo na nich podílu 3846 učňů. To jest krátce vyznačena činnost technologického musea v uplynulém roce.

Museum hotoví se pro příští dobu k další vytrvalé práci a prodchnuto jest upřímnou snahou vydatně přispěti k zvelebení živnostenské výroby.

A v této poctivé snaze své slibuje si museum, že podporováno bude jak veřejnými činiteli, tak i příslušnými kruhy živnostenskými. *L. W.*

ROZHLEDY.

POLITICKÉ: Zemské volby v Čechách ve znamení kompromisu. — Kompromisní výhody pro Staročechy — Kompromis ryze mandátový — Strany skompromisované poraženy — Odboj českého venkova proti české inteligenci — Nepráce české inteligence v lidu — Ovoce toho: volební výsledky z 8. října — Složení nového sněmu — Kompromis ve velkých statcích — Uherské volby.

Zemské volby v Čechách, které se konaly mezi 8.—15. říjnem stály (aspoň na české straně) ve znamení kompromisu stejně mezi stranami občanskými jako mezi šlechtou kurie velkostatkářské. Mladočeši od citelné, třeba ne rozsáhlé porážky, kterou utrpěli v lednových volbách říšských, necítili více bezpečnou půdu pod nohama a proto začali včas jednati o kompromisy volební. A kompromisní tah se Mladočechům dosti vydařil. Zdálo se sice dosti dlouho, že nedojde k ujednání volební dohody. Vždyť na necelé tři neděle před samým výkonem volby rozbíjelo se dohodování o neochotu Mladočechů postoupit druhým smluvním stranám jakž takž slušný počet poslaneckých míst. Leč tehdy bylo pro Staročechy již pozdě, aby buď vyjednávali s jinými stranami než s národní stranou svobodomyslnou, nebo aby se pustili ve volební zápas na vlastní pěst. Stalo se jim, co před rokem se stalo agrárníkům. Pro samé vyjednávání s Mladočechy zapomněli na dostatečné volební přípravy. Na poslední chvíli pak jim bylo zůstaveno buďto se pustit nepřipraveně ve volební boj, anebo přijmout hodně nevýhodný kompromis s Mladočechy. Agrárníci loni pro volby říšské volili prvé. Ovšem jako strana mladá, rostoucí a agilní mohli se odvážit zápasu volebního bez dlouhých příprav. I tak neskončili bez úspěchu a uvedli do říšské rady pět svých lidí. Jinak bylo při volbách zemských pro Staročechy. Organisace strany národní za desítileté nečinnosti se uvolnila, agitačně nebyla strana staročeská nikdy silná a nových lákavých a působivých hesel pro lid již docela neměla. Proto mohla počítat s nějakým snad volebním úspěchem pouze, kdyby v čas zahájila přípravy k volbám. Od toho však se podařilo Mladočechům Staročechy odvrátit, a tak sjezd důvěrníků strany národní 29. září byl nucen, chtěl-li, aby strana vůbec v době volební činně politicky vystoupila, přijmout kompromis, jak jej Mladočeši diktovali. A Mladočeši se nepředali. Poskytli Staročechům místo požadovaných 20 mandátů 9 a to v okresích, z nichž polovice byla již předem ztracena.

Jedno poučení odtud může si strana národní vzíti: musí poznat, že do opravdy politicky oživět může jen vlastní silou. Její důvěrnický sjezd to vyciťoval, a proto ozývaly se na něm hlasy po reorganisaci strany. Ovšem na mysli při tom byla sjezdu jen zevní organisace. Mnohem více však je třeba Staročechům revise programu, na jejíž nutnost poukázal před časem již sám prof. Bráf.

Mladočeši ujednaným kompromisem sice zevně a pro chvíli získali. Zjednali si jistotu, že nebudou musit vésti volební boj v několika frontách, umožnili si soustředění agitace jediným téměř směrem a získali pro volby heslo »svornosti národa proti všeněmeckému příboji.« Mnohem méně vyzískali volební dohodou na hlasech; neboť, jak ukázaly samostatné staročeské kandidatury, strana národní disponuje počtem hlasů hodně nepatrným. Za to však značně utrpělo mladočešství staročeským kompromisem vnitřně. Neboť dohoda se Staročechy — a to přes vše popírání Národních Listů i slepý vidí — je hotovou abdikací mladočeského vedení, je dostiučiněním potírané staročeské politice a nepřímým doznáním, že Mladočeši nastoupili její cesty. Ještě nevýnosnější a neplodnější však je pro národní stranu svobodomyslnou její kompromis se stranou radikálně státoprávní, kterou Mladočeši koupili za čtyry mandáty, z nichž jen dva strana státoprávní skutečně mohla nabýt. Dohoda se stranou radikální neměla jiného účelu, než zakrýt a zmírnit dojem, jaký v české veřejnosti musilo učinit spojení se Staročechy. Šlo prostě o to, aby zmateny byly hlasy, které správně ukazovaly, že mladočeské kompromisování je další krok na pravo, je přiznání konservativního rázu strany svobodomyslné.

Kompromisy mladočeské nemají pro českou politiku většího než chvilkového významu, neboť neběží při nich o dohodu v zásadách, která by mohla přispět k vzniku jednotné a pevné konservativní strany české a tím i k rozjasnění neurovnaných českých poměrů politicko-strannických. Zatím však kompromis nedál se za uskutečnění nižádné politické myšlenky. I výklady o nutnosti svorného postupu ve věcech národních a státoprávních byly neupřímné. Svědčí o tom, že dohoda povolební, kterou navrhovali agrárníci, a která má umožnit na zemském sněmě společný státoprávní klub, byla Mladočechy odmítána. Když se však stalo národní straně svobodomyslné nemožným, aby se se ctí vyhnula uskutečnění státoprávního klubu, provedli Mladočeši alespoň to, že proti výslovnému ujednání dohodu zatajili až do vykonaných voleb. Již z toho je zřejmo, že účel kompromisu nebyl jiný než usnadnit třem z českých stran pohodlné rozdělení mandátů. Ale protože neměl sebe slabšího myšlenkového základu, nemohl se kompromis hlouběji osvědčiti ani v samých volbách.

Skompromisované strany měly jediného odpůrce, který mohl čítat, že jim urve větší počet okresů: českou stranu agrární. Proto všechen zájem, který se k volbám poutal, soustřeďoval se na prvý den volební, den voleb ve venkovských obcích. Skompromisované strany skutečně také utrpěly 8. října zlou porážku. Staročeši a radikální státoprávníci prvým volebním souběhem nezískali ani jediného mandátu z těch, jež jim Mladočeši ponechali volné. Mladočeši sami

z 38 okresů, v nichž se ucházeli o důvěru voličstva, získali jen 19. Odpor proti starým stranám, které ukázaly, jak po obchodnicku pojímají své politické poslání, které bez ohledu na boj, jež do poslední chvíle proti sobě vedly, pro několik mandátů se dovedly sejít a přejímat spoluodpovědnost za to, co včera odsuzovaly, odpor proti podobným stranám byl by jen dobrým znamením pro náš venkov, kdyby byl uvědomělý a zakládal se na poznání politické korupce skompromisovaných stran. Leč tomu není tak. Agrární vítězství neznamená vítězství lepšího politického poznání, ba není ani vítězstvím hnutí stavovského nad stranami politickými. 16 mandátů, kterých agrární kandidáti 8. října nabyli, je výrazem odboje českého venkova proti české intelligenci. Dokazuje to nejen heslo: Sedláci volte jenom sedláka, nýbrž i osud devíti kandidatur — učitelských — a učitelé jsou hlavními a lidu nejbližšími představiteli venkovské intelligence. Proto musí přímo zarážet, že z kandidátů učitelů, ať již se ucházeli u voličstva pod praporem stran (starých: mladočeské, i mladých: české lidové) nebo samostatně, ani jediný neprošel. A mluví o odboji českého sedláka proti intelligenci i osud kandidatury prof. dra. Fiedlera, který je jistě dobrý pracovník ve věcech agrárních, a přece, ač byl kompromisním kandidátem mladočeskoagrárnickým, na prvý ráz ve volbě neprošel. Že na rozporu, který vznikl mezi naší intelligencí a venkovem nese značnou část viny i sama intelligence, bylo by marno popírat. Česká intelligence zejména v nových svých generacích značně se oddálila lidu. Ne že by s lidem necítila a neměla vůle pro lid pracovat. Ale nedovedla nalézt pravou cestu, udeřit na pravý tón, kterým by mohla k lidu mluvit přijatelně a srozumitelně. Když poznala, že způsobem svého duševního života je příliš vzdálena duševnímu životu lidu, zejména zemědělského, nesnažila se nalézt styčné body, příliš pohodlně se vyhnula osobnímu působení mezi lidem, předem působení živým slovem. Spokojovala se působením tiskem. Ale zapomněla, že chtít, aby si lid kupoval knihy a noviny nových směrů, je tolik jako chtít, aby lid sám přišel a hlásil se k novým myšlenkám. Postup však po pravidlu je a zůstane opačný. Nové myšlenky musejí být přímo v lid vnášeny.

O upravení a vzdělání politické půdy v lidu venkovském se skoro nikdo nestaral. Proto také nikoho nemohl překvapit výsledek prvého volebního dne, kdy na české straně vysílalo 49 okresů své zástupce a to 19 Mladočechů (v starém sněmě jich za venkov zasedalo 44.), 16 agrárníků (v minulém období jich bylo ve sněmě čtvero) a 2 samostatné kandidáty: mladočeského klerikála a radikálního pokrokáře. Ve 12 okresích objevila se nutnost nové volby.

Mnohem příznivěji, jak obecně se čekalo, vyzněl pro Mladočechy druhý volební den, 11. říjen, kdy volila města. V Čechách dosud vždy byla kurie městská mnohem konservativnější než venkov. I Staročeši se před 12 lety drželi lépe a déle ve městech a stejně v současných volbách i na německé straně strana pokroková ve městech uhájila mnohem více půdy než v obcích venkovských. České volební okresy městské vysílají čtyřicet poslanců, z nichž 11. října bylo zvoleno 38

a to 35 Mladočechů, 2 radikálové (1 kompromisní) a 1 Staročech (kompromisní). V jediném okrese (v Praze V.—VIII.) podařilo se sociální demokracii učinit nezbytnými nové volby (její kandidáti dr. Meissner a red. Schuster dostali nejvíce poměrně hlasů, ovšem ne nadpoloviční většinu).

Na německé straně v letošních zemských volbách byla mnohem menší rozptýlenost. Boj sváděl se mezi německou stranou lidovou a pokrokovou na jedné a mezi Všeněmci na druhé straně. Výsledek jeho ukázal, že myšlenka nacionální u Němců je v neustálém stoupání. Proto nenachází žádné jiné hnutí (ani stavovské, ani náboženské) mezi nimi půdy. V obcích venkovských zvoleni byli 3 pokrokáři (dosud jich bylo ve sněmě 21), 3 lidovci (dosud 4), 1 křesťanský sociál, 2 agrárníci a 12 Všeněmců (dosud 4), ve městech bylo zvoleno 10 pokrokářů (dosud 20), 7 lidovců (dosud 6), 10 Všeněmců (dosud 5).

Celková tvářnost nového sněmu bude tedy dosti pozměněná. Po provedení nových a případně užších voleb bude zasedati na českých lavicích as 70 Mladočechů (dosud 91), as 20 agrárníků (dosud 4), 3 radikálové (dosud 1), a 4—5 Staročechů (dosud 1); na německých lavicích přes 20 pokrokářů (dosud 48), as 15 lidovců (dosud 10), 1 neb 2 křesťanští sociálové (dosud 2), a nad 25 Všeněmců (dosud 9). Na lavicích velkostatkářských octnou se vedle české šlechty konservativní (49 poslancu; dosud 70) šlechtici němečtí, ústavověrní počtem 21.

Kompromis totiž byl uzavřen i v kurii velkých statků tak, jak jej v létě německý tisk signalisoval, a jak si jej německá šlechta liberální přála. Vláda i místa nejvyšší položily všechen svůj vliv na váhu, aby kompromis se uskutečnil, a česká šlechta povolila. Význam velkostatkářského kompromisu však je hlubší než současných kompromisů občanských stran českých. Neboť neomezuje se jen na rozdělení mandátů pro jediné volby. Jím bylo ujednáno, že obě strany šlechtické v novém sněmě se přičiní o změnu volebního řádu zemského v kurii velkých statků ve směru návrhu hr. Buquoy Longevala. Dle něho má být provedeno pro velkostatek vlastně zastoupení národnostních menšin, ale ne způsobem přímým, nýbrž pomocí volební geometrie, rozvržením poslanců alódního velkostatku ve volební okresy německé a české.

Stejnou skoro dobou, kdy v Čechách se konaly volby do zemského sněmu, počátkem října byl obesílán i říšský sněm uherský. Volilo se na pět let 413 poslanců (sněm jich čítá 453, ale 40 je deputovaných sněmu chorvatského). Volby dle samého označení vlády měly býti »čisté«, t. j. bez četnického násilí, bez nátlaku úřednického a bez peněžní korupce. Byly vskutku mnohem klidnější než bývalo jindy (v jediném městě došlo na krveprolití, jemuž padly v oběť 3 lidské životy; za voleb Bánffyho bylo obětováno 32 životů vítězství liberální strany vládní.) Výsledkem toho je nepatrné sesílení opositních živlů a zejména zvolení 5 poslanců na program národní (4 slovenských, 1 srbského). Při tom ovšem zůstala strana vládní vždy ještě dosti silná. Zvoleno bylo 262 členů liberální strany vládní (ve starém sněmě 319), 75 Košutovy strany neodvislosti (dosud 56), 20 strany lidové, klerikální (dosud 16),

10 Ugronovců (dosud 16), 13 divokých, mezi nimi sedmihradští Sasíci (dosud 12), a nově 1 demokrat. Pan Szell ukázal, že lze uhájit vládní většinu, aniž by se musila vláda kompromitovat nejhrubší korupcí volební. A o více mu neběželo. Aby »čisté volby« zůstaly jenom zaručené zákonem, prakse však aby dbala pouze, by volby nebyly tak špinavé, že by se musilo proti nim užit zákona, to byla všechna péče vlády a nic více. — *Gg.*—

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. Finanční a valutní předlohy. — Předloha o dani z jízdních lístků se stanoviska železnic. — Půldruhastoleté jubileum loterního regalu v Rakousku. — Finanční poměry Ruska. — Hospodářská krise v Německu.

V době parlamentních prázdnin i veřejné hospodářství naše málo co zaznamenává pozoruhodného. Že parlamentu, na 17. říjen svolaného, bude očekávati patero nevyřízených státních rozpočtů, rakousko-uherské vyrovnání se svým doprovodem valutním, bankovním atd., že opět vynořuje se otázka daně z jízdních lístků železničních, aby se domněle uhradil značný úbytek ze zrušení erárních mýt a větší náklad na státní diurnisty, či prostě aby se zjednal nový, jinak obecenstvem ne právě vítaný pramen státních příjmů, a že opět mluví se o jednáních stran postátnění velikých železnic soukromých — není vlastně novinkou a zajímá daleko méně, než zvěsti o novém větru ve vyšších regionech, o otřeseném postavení toho onoho ministra a pod.

Novinkou byly jen zlaté dvacetikoruny, kterých banka rakousko-uherská pustila v oběh asi za 20 milionů korun, a po kterých nebylo ani valně poptávky, jakmile první zvědavost byla ukojena. Část vydaného kovu vrátila se dokonce k bance. Lidem malým jest 20koruna penízem, jehož nemohou dlouho udržeti, zámožnějším jest nepohodlnou a nezvyklou naproti dosavadním penězům papírovým a vůbec stačí vědomí, že za bankovku zlato kdykoliv dostati lze; zlato skutečně místo bankovek míti netouží nikdo, kdo ho k určitým platům absolutně nepotřebuje, pokud trvá důvěra ve stálost měny — protože se peníze neukládají již do punčoch, nýbrž do záložen, průmyslových akcií a státních papírů, a kdo jich absolutně chtějí pozbyti, do spekulačních papírů bursovních. Neboť také to není novinkou, že poslední kolísání železářských papírů stálo opět naše české nenapravitelné spekulanty nové statisíce.

Hůře je s železnicemi, které letos — u nás i v Německu — zaznamenávají úbytky příjmů, jdoucí u společnosti státní dráhy do $1^1/_4$, u jižní a severní dráhy do $2^1/_4$—$2^1/_2$ milionu korun. Také c. k. státní dráhy klesají a finanční ministr, který přivolil ke stavbě pasivních terstských drah a vodních cest, ohražuje se proti postátňovacím zprávám, aby v době klesající konjunktury nemusil vykupovati dráhy dle výtěžků z let daleko lepších.

*

Posoudili jsme již loni předlohu o dani z jízdních lístků se stanoviska obecenstva, zmíníme se nyní o účincích, jaké mají dle zpráv železničních listů změny tarifů osobních na železné dráhy samy.

Předloha nové daně, zvyšující jízdní ceny na všech drahách pro všechny třídy, vlaky a trati, znamená především úplné nové vypočtení a vydání veškerých osobních tarifů na všech rakouských drahách, a sice tarifů jak lokálních, tak i přímých mezi stanicemi různých drah (na př. z Prahy spol. st. dr. do Chrudimi na dráze jihoseveroněm. spojovací) a sice zejm. přímých tarifů domácích i zahraničních (na př. Praha-Drážďany, Praha-Vratislav atd.) bezvýjimečně, kdežto pro lokální dopravu mezi stanicemi jedné a téže dráhy bývají uveřejňovány druhdy toliko sazbové jednotky pro kilometry nebo pásma platící, na jichž základě se pak teprv jízdní ceny mezi určitými stanicemi dle kilometrového ukazatele vypočítávají.

Nově se však musejí vypočítati a vydati i tabulky jízdních cen, které v každé stanici musí býti vyvěšeny a obsahovati ceny veškerých jízdních lístků, které v téže stanici dostati lze, pro všechny třídy a druhy vlaků (rychlovlaky, osobní a smíšené vlaky). Počítáme-li, že stanic a zastávek, z nichž pro každou se musí vypočítati tabulka průměrně se 100 jízdních cen, jest asi 4000, znamená to vypočísti na 400.000 jízdních cen, t. j. vypočísti a odpočísti nejprve dosavadní 2%ní poplatek, vypočísti pak novou procentní daň a připočítati ji k ryzí sazbě jízdní, t. j. tedy provésti asi 1·2 mil. početních operací.

Daň z jízdních lístků vyžaduje však též vytisknutí nových jízdních lístků, rozeslání jich stanicím a stažení všech starých lístků, v den zavedení nových cen zbylých. Rakouské dráhy mají ve svých osobních pokladnách na 150 milionů jízdních lístků nejrozmanitějších druhů; i když se pro počátek spokojíme se 100 mil. nových lístků, bylo by k jich zhotovení potřebí pětileté práce tiskacího stroje lístkového při 13hodinné denní době pracovní, což by stálo 250.000 K (dle cen výrobných při obyčejném, pravidelném doplňování zásob lístkových) a 100.000 K větších výdajů za nutnou při zavedení nových lístků práci akordní a přes čas. Jsou však i jiné veliké práce, které se při tom ve 4000 stanicích, v ústředních kancelářích atd. musí prováděti: zhotovení objednacích listů pro tisk jízdních lístků, odpočtení, balení a expedice starých lístků ve stanicích a opět jich přijímání, súčtování a zničení v ředitelství atd., takže úhrnné výdaje technické se zavedením všeobecných změn jízdních lístků na rakouských drahách spojené lze páčiti na nejméně 300.000 K.

Zřejmo z tohoto náčrtu, jaké složité manipulace vyžaduje každá obecnější změna v mechanismech tak obrovských, jakými jsou dráhy železné, jakož i že podniky a ústavy podobné nutně jsou co možná konservativními, poněvadž i zdánlivě nepatrná věc v tisícerém znásobení znamená mnoho práce, času i nákladu.

*

Příštího měsíce dožije se rakouská loterie úctyhodného stáří 150 let. Dne 13. listopadu 1751 byl vydán patent, kterým se všecky dosavadní loterie v dědičných zemích rakouských zakazovaly a zaváděla t. zv. Janovská malá loterie, dosud aspoň v Předlitavsku platná. V prvních letech vynášela tato loterie státu 260.000 zl., za kterýž obnos byla

hned po svém zavedení na 10 let šl. Cataldimu jakožto výhradní privilej propachtována. Podnikatelem loterním byl Cataldi do r. 1770, po dalších 17 let jiná italská firma a od r. 1787 vede se loterie ve vlastní režii státu. V posledních letech vlády M. Terezie vynášela loterie již 800.000 zl. ročně. Tahy dály se v Praze a ve Vídni každé 3 neděle; v Praze byl první tah konán 12. října 1754, v Brně teprv 24. prosince 1771. Roku 1813 byl vydán loterní patent dosavad platný.

Zisk, jejž stát z loterie bere, jest dosud velmi značný. V roce 1853. činil jen 3·15 mil. zl., v r. 1883. však 7.46 mil., v r. 1890. 8·09 mil. zl. Stát vydělává 30-40% sázek, vyměřuje v poměru k počtu pravděpodobnosti velice nízko výhry a zkracuje je od r. 1890 ještě 15% poplatkem z každé výhry.

Tuto daň z chudoby a nevědomosti vybírá stát s omluvou, že finanční poměry nedopouštějí tohoto zdroje příjmů se vzdáti, a že s druhé strany musí se hráčské vášni obecenstva nějakým způsobem vyhověti, lépe prý tedy, aby se hrálo v loterii státní, než aby obecenstvo účastnilo se loterií zahraničních, nebo tajných podvodných podniků soukromých.

Rozumí se, že moderní státy vystříhají se podobných příjmů, vedle Rakouska zbyla číslová loterie jen ještě v Italii; v Uhrách, kde byla zavedena teprv za absolutismu v r. 1853, byla již v r. 1897. nahrazena loterií třídní. Jen u nás ještě jsme v 20. století sice bez kolku časopiseckého a kalendářního, ale s loterií věčně mladou a svěží!

*

Za hranicemi byla poslední největší finanční událostí návštěva carova ve Francii a Německu. Francie nemá dost lidí, Rusko peněz, toť asi podstata aliance. Sibiřská dráha, strategické železnice vnitroasijské, okupace Mandžurska, silnice v Persii atd. neprovádějí se bez velikých milionů. Také v evropském Rusku vznikání dolů, továren, loděnic a pod. neděje se bez podpory vládní a vyžaduje mnoho peněz. A hlavním nositelem těchto břemen je selský lid, jehož veliká část trpí chronickým hladem brzy v té, brzy v oné končině říše, dělíc se o poslední sousta s dobytčaty, jehož rodiny přespávají v jedné končině zimu ve spánku podobném zvířecímu, aby se jen co nejméně spotřebovalo potravy, jehož ženy a dcery v jiné končině chodívají buď na tovární práci za krvavý žold, buď na kočovnou jarmareční prostituci na veliké trhy svaté ruské říše, vracejíce se s vydělaným grošem po pracovní veletrhové sezoně zpět ke klidným, ale trudným krbům domova.

A i ten nový, rychlý, ale přec pořád nedostatečný průmyslový a obchodní rozmach Rusi je dílem kapitálu cizozemského, zvl. belgického a německého. Zatím co rusko-polské dělnictvo v proudech hrne se do agrárního nevolnictví německého, okupovali němečtí obchodníci a továrníci hospodářsky z valné části Moskvu, tvoří v západních guberniích kolonie o tisících zámožných a obcemi i městy hospodářsky vládnoucích obyvatelů, skupují v jihoruských guberniích miliony desjatin šlechtické

půdy, zabírají po městech místa dobře placených továrních ředitelů, účetních, korespondentů, lékařů, restauratérů atd.

Jaký rub mají to úspěchy v Číně, v Persii, na Balkáně a ve Francii!

*

Průmyslová a bankovní krise v Německu dosud nedospěla zakončení, a nemine téměř dne, aby německé listy nezaznamenaly nové a nové úpadky průmyslových podniků.

Řadu úpadků zahájily hypoteční akciové banky pruské, po nich padl úvěrní ústav pro průmysl a obchod v Drážďanech, a v zápětí s deficitem přes 40 milionů Lipská banka, a s nimi i za nimi průmyslové podniky jimi financované, elektrické závody, továrny na sušení mláta, tkalcovny a loděnice, strojírny a dřevařské i plavební podniky atd. Produkce byla stupňována nad míru spotřeby, zakladatelský ruch nabyl rázu nezdravé spekulace, stoupla míra úroková i ceny surovin a polotovarů, na úvěr se stavělo, vyrábělo a prodávalo, počet založených akciových společností i jejich akciového kapitálu (namnoze vypůjčeného) dosáhl výše závratné. Kdežto v letech 1891-1894 jakožto v období stagnace bylo ročně založeno akciových společností jen s kapitálem nepřesahujícím ročně 90 mil. marek, následují v letech 1895-1899 postupně 161, 182, 254, 329 a 364 společnosti s akciovým kapitálem postupně 250, 268, 380, 463 a 544 mil. marek. Ve dvou létech umístěno v akciových společnostech více kapitálu než po krisi z r. 1873. za celé desítiletí, a v r. 1899. umístěno právě tolik kapitálu jako v posledním roce »národohospodářského rozkvětu« a počátku krise r. 1873. Již loni bylo cítiti obrat; počet založených společností klesl proti předloňsku o 100, obnos jejich akciového kapitálu o 204 mil. marek; ale i tehdy byla zakladatelská činnost značná: ve strojírnách bylo investováno 87 milionů, v elektrárnách 28, v hornických závodech 23, v pivovarech 17 mil. marek.

Pokud bilance vykazovaly nadprůměrné zisky a platily se tučné dividendy, málo kdo se ptal po jejich správnosti a odůvodněnosti, důvěra v ředitele a správní rady zvrhla se v slepou důvěřivost, která umožňovala defraudace a padělání směnek, jdoucí do milionů, dozorčí rady pokládaly svou funkci za ryze formální, tisk — pokud nebyl vůbec přímo korumpován — po léta ostýchal se poctivě kritisovati z obavy před bankovními a průmyslovými veličinami, jindy tak citlivé státní orgány trestní nevšimly si, ani když neodvislý a zmužilý tisk vytýkal na př. společnosti na sušení mláta docela otevřeně hotový švindl, a společnost bránila se pouze bezvýznamnými zaslány v jiných novinách, ale nežalovala.

Je docela přirozeno, že v hospodářském životě střídají se tučná léta s hubenými, rozmach s úpadkem, příznivé konjunktury s nepříznivými. I za příznivých dob pak mohou jednotlivá odvětví výrobní utrpěti zánikem odbytu za hranicemi následkem válek celních a dopravních změn, nebo i doma následkem neúrody, živelních nehod, změny potřeb a vkusu a pod. I za dob všeobecné krise, pokud je pouze reakcí po nadvýrobě a rozmachu, zhorší se sice obchody, klesnou kursy a bilance,

spekulanti utrpí ztráty, padne sem tam nějaký podnik — ale panický strach otřese celým národním hospodářstvím vlastně teprv tehdy, když objeví se v plné hrůze švindléřské zakládací a finanční operace, falšované bilance, podvody a zpronevěření, když soused nedůvěřuje sousedovi, dodavatel zákazníkovi, vkladatel úvěrnímu ústavu, ústav svým komitentům — zkrátka když za úpadkem hospodářským ukazuje se jako původce nebo stupňovatel úpadek mravní.

A že i toho dostalo se nyní Německu v míře svrchované, otřáslo jeho hospodářskými základy daleko více, než by bylo se podařilo pouhému poklesu materielnímu. *S.*

*

ZEMĚDĚLSKÉ, PRŮMYSLOVÉ A OBCHODNÍ. Moravský obrázek ze školství hospodářského. — Vědychtivost našich tříd výrobních. — Výrobní stavy a intelligence. — Theoretikové a praktikové. — Sjezd obchodních gremií v království Českém a realistické názory o obchodě středním. — Tříbení názorů o průplavech. — Průplav dunajsko-vltavský a soutěž uherského obilí v Čechách. — Mezinárodní význam průplavu dunajsko-vltavského. — Obrat v severoamerické tržební politice? — Obchodní loďstvo Unie u porovnání se státy evropskými.

Počal nový školní rok na obecných a středních školách, na učilištích odborných, rolnických i průmyslových, a »Selské Listy« olomoucké 28. září tento podávají obrázek vědychtivosti valné části našeho venkova: »Nuže, páni rolníci, co pak dělá to naše staré heslo, tolikrát přetřásané, že naše pak — nás rolníků — moc, blahobyt a síla spočívá zase jen v důkladném odborném vzdělání? Jsme na počátku školního roku, hospodářských škol jako hub po dešti — příležitost — hotové zlatodoly pro vzdělání našeho dorostu, avšak bohužel dosud u nás ještě málo horníků. Na návsi u gruntu tluče čaganem na vrata jakýs dosti slušně oděný člověk, psi doráží, až by se roztrhali, tak se z pod vrat práší, jak ho vítají. Za chvíli ze dvoru zavzní hlas: »Naši nésó doma — tož stréče dó dál — o numero!« — Tetky z protějška si ho berou! »Tetko, kdo je to?« »No, hospodářské rechtor.« »A co chce?« »Shání do škole chlapce. Proto take jak sem ho zmerčela, tož sem odešla, starymo sem taky přékázala — bele sme, sme a bodem bez nich!«

Smutná pravda — dosvědčená ještě hojně podobnými případy. — Aspoň kdyby neměli všude tak zlé psy! — Nedivte se, že si člověk leckdy hromem uleví. V neděli není vždycky kdy, ve všední dny grunty jak by je zakytoval, jak by v každém býval Faust, když měl už strach před čertem, jen pod vratama kousek »luftu« a tam má zas hubu pes! — Tož odpusťte, že málo dotíráme — kdož máte tudíž drobet citu, lásky a svědomí pro své děti, pro své povolání, hleďte využitkovati nynějších příležitostí a pošlete syny své do škol rolnických — — —.«

Také v Čechách paláce hospodářských škol čekají druhdy s úzkostí na žactvo, pro jehož sehnání ředitelé ústavů obětovali značnou část svých prázdnin, a kromě větších měst není u nás velkého návalu ani na odborné školy průmyslové.

Čím to? Jest naše zemědělství již skutečně na vrcholu technické

dokonalosti, dává naše půda již skutečně vůbec dosažitelné maximum své výnosnosti a naše statky by již skutečně při lepším vzdělání a zužitkování nevynesly ani o halíř více? Naše řemesla snad opravdu již nepotřebují pokroků strojních a vůbec výrobních ani obchodničtějšího vedení, aby se jim zabezpečilo lepší živobytí a odběratelům lepší konsum, náš český průmysl skutečně vyrovná se již německému a vítězně soutěží na trhu světovém?

Nic z toho, ale u nás již každý vše, čeho potřebuje, umí a dělá, a krise a bída, všechno je zaviněno s hora.

Nechceme generalisovati, ale vzdělání skutečně upadlo v nevážnost u nemalé části národa, ignorance staví se s okázalostí na odiv a vzdělání, zejména školské, stalo se předmětem úsměšků.

*

Říjnové zemské volby ukázaly pak opětně se zřejmostí přímo okázalou nechuť našich stavů hospodářských, rolníků jako živnostníku a obchodníků, k »inteligenci« v užším smyslu, t. j. k oné třídě obyvatelstva, která nejsouc přímo činna ve výrobě materielních hodnot vydělává a živí se jinakým zužitkováním svého vyššího vzdělání školského; neboť že inteligentním může býti a bývá i rolník, živnostník, obchodník, nabyl-li školou či životem vzdělání, rozhledu a soudnosti, není přec pochyby. V onom užším smyslu rozumějí však naši »produktivní« stavové »inteligencí« učitele, profesory, lékaře, advokáty, úředníky a j. »theoretiky«, i jest u nich theoretikem na př. inženýr a stavitel, je-li úředníkem městským, nikoli však, je-li samostatným podnikatelem nebo ředitelem soukromého závodu a pod., u našich obchodníků jest »pouhým theoretikem« na př. právnicky a národohospodářsky vzdělaný úředník úvěrního ústavu, ale »zkušeným praktikem« účetní téhož ústavu, který však na štěstí neudělal skvěle právnický doktorát, nýbrž jen s bídou a s protekcí několika členů slavného kuratoria »odbyl« t. zv. vyšší školu obchodní.

Lze dokonce říci, že k této »theoretické inteligenci« patří každý, kdo vychodil učitelský ústav nebo universitu či techniku a nezproletarisoval ani nevydělává v soukromém podnikání obchodním, průmyslovém nebo zemědělském.

Proti této »inteligenci« zvedl se odpor, nechuť, nenávist. »Rolníkovi rozumí jen rolník«, »živnostníkovi jenom živnostník může poraditi a pomoci,« »kdybychom se jen nezhlídli na každém doktorovi,« »nebude lépe, dokud nebude obchodnictvo samo sobě dávati zákony« — to jsou mírnější formy odmítání všeliké součinnosti inteligence, ale dochází i k projevům drastičtějším: »pošlete nám za kandidáta třebas hotového vola, jen když to bude živnostník,« »pryč s doktory a profesory, třeba je odporučily výkonné výbory dvou stran« a pod.

Což kdyby došlo podobně k »organisaci« nemocných pod heslem »pryč s učenými doktory, nám rozumí a může pomoci, jen kdo má stejně souchotiny, zánět, chřipku, bolení zubů jako my,« anebo jinde »nás může vyléčiti, jen kdo sám byl neb jest nervosním nebo dokonce

choromyslným,« »nás může souditi, jen kdo sám v podobné situaci stejných činů se dopustil« a jaké chcete ještě jiné analogie . . .

*

Avšak — tato nenáviděná inteligence nezbavuje se přece všeliké součinnosti. Naopak »s vyšším vzděláním spojeny jsou povinnosti.« Nenapadne obuvníka, aby vám přišil zadarmo podpatek, ani krejčího, aby vám zadarmo střihl na vestu, ani zámečníka, aby vám spravil kliku u dveří, ani stavitele, aby vám zadarmo sboural zbytečnou příčku v pokoji, nebo i jen nakreslil plán k chalupě — jenom theoretický inteligent má mravní, národní, sociální povinnost zadarmo přednášeti, do novin psáti, tajemníka, poradce i písaře dělati obcím, spolkům i soukromníkům. Studoval jste po mnoho let rolnické poměry a zákony své země, byl jste dobrý a zachránil jste reputaci zemědělské korporace, že jste převzal a s vynaložením veliké práce důstojně provedl obtížný referát o vyrovnání rakouskouherském nebo o celních smlouvách se stanoviska zemědělského, na vaše vědomosti a píli bude se i příště v soukromí velmi často apelovat, ale na sněmě a v zemském výboru zastanou vás analfabetové, jsou-li jen vlivnými příslušníky stavu a zejména potřebují-li zkrachované jejich existence finanční podpory placených funkcí veřejných. Zabýváte se dlouho postavením drobné výroby průmyslové u nás i v cizině, v přítomnosti i v minulosti, máte plno plánů, jak byste bez velikých zákonných změn a peněžního aparátu na příslušném působišti opravdu značně prospěl živnostnictvu, kde se mu pomoci dá — spokojíte se zajisté přece tím, když vás »jedině povolaný« a zájmům svého stavu jedině rozumějící zástupce lidu v ústraní bytu, učebny nebo kanceláře vyhledá, aby si od vás vyžádal informace, než spustí řeč nebo podá interpelaci, aby se aspoň neblamoval a nedával vládě nebo parlamentním odpůrcům příležitost k lacinému triumfu.

Čím tedy má býti »theoretická inteligence« v nynějších representacích národa na sněmě a radě říšské? Pouze tichým spolupracovníkem, jemuž má stačiti děkovný úsměv poslaneckého poloboha, pouze jakýmsi »sekretářem veřejného života,« za jehož práci vavříny i smetánku klidí veličiny stavovského hnutí nebo stran politických.

Za to však »praktikové« rozumějí všemu. Jsou zastupitelské sbory, kde tři čtvrtiny členstva nemívá ponětí o věcech, o kterých rozhoduje. Rukavičkář předpisuje, jak vyučovati na vyšším ústavě české literatuře, obuvník vykládá medicinu, stavebnímu řádu a vůbec právům, národnímu hospodářství a politice rozumí již dokonce každý, zkrátka vzdělání jest u nás ne stupněm a doporučením, nýbrž naopak překážkou k působnosti veřejné.

A nejenom vzdělání, nýbrž i charakter a mravnost . . .

*

I tento proud má ovšem své příčiny. Především inteligence, která ke stavům produktivním (v užším smyslu) přicházela, nečinila tak namnoze se zámysly nesobeckými. Chtěla lidu ne dávati, nýbrž od něho bráti; mandáty zemské a říšské, obecní a okresní a jiná místa v samosprávě buď přímo placená, buď nepřímo prospěšná soukromým zá-

jmum uchazečovým. Nešlo o to lid vzdělávati, nýbrž naopak jej zaslepiti lichocením a pak pro své záměry využitkovati. Zvláště politické agitace silně zde přispěly: minoritní strany v národě stavěly proti kandidátům stran národem vládnoucích kandidáty, kteří vedle své příslušnosti k nové straně kladli důraz na stavovskou homogenitu svou s těmi, jež měli zastupovati; tak zejména Mladočeši stavěli proti Staročechům mandáty na venkově rolnické, v městech živnostnické.

Dále i samospráva přispěla k tomu vývoji: placený inteligent stal se studnicí, z níž samosprávné veličiny čerpají vědomosti, pomocí kterých mohou se udržeti a vynikati. A podobně i — kromě několika čipernych advokátů — zastupitelské sbory naše velmi zhusta jsou suchoparem, na němž potud něco vzroste, pokud přijdou ovlažující praménky odjinud . . .

Abychom konečně nekřivdili: na řemeslnickém sjezdě v Chrudimi ozval se proti vylučování inteligence sám prozíravější poslanec živnostnický, právem ukazuje, že by běda bylo, kdyby si živnostnictvo mělo samo dělati zákony. A právem, »neboť potom by stejným právem musilo si dělat zákony rolnictvo, dělnictvo, učitelstvo, úřednictvo atd.«

*

Příznačným zjevem byla »poradní schůze starostu a delegátů některých obchodních gremií v království Českém« konaná z podnětu Zemské jednoty obchodních gremií v Praze. Nevelká účasť, jednání skoro při zavřených dveřích — připuštěni jen zástupcové spolehlivých denníku — a s výjimkou asi dvou věcných referátů plané bombastické fráse.

Bylo zůstaveno vtipu referenta o úpravě řádu živnostenského zavaditi také o názory realistické v národním hospodářství. Dle názoru realistických prý středního stavu kupeckého není vůbec třeba, může prý býti nahražen konsumními spolky, hospodářskými a j. družstvy a pod. Jak prý dále se dělají dobrá zdání o reformě živnostenského řádu? »Elaborát společenstvem po nejlepším vědomí a svědomí vypracovaný« dá prý se byrokratickému úřadu k posouzení, tam prý se »řádně vymačká a procedí se sítem realistických názorů,« přimíchá se do toho pár kapek kapitalistického vonného koření, načež prý celá sladká limonáda vandruje tam nahoru, odkud ty krásné hvězdy kynou.

Čti víc, pane sjezdový referente, a líp! Ubohý »byrokratický úředník,« který by se musil spokojiti tím, co šťávy »vymačká« z »elaborátů« společenstevních! Ubohé »síto realistických názorů,« které bys musilo sloužiti k procezování těchto šťáv! Ubohé »kapitalistické vonné koření«, které bys musilo vycházeti nebo aspoň procházeti duševním krámem právě těch lidí, proti kterým jsi určeno, a kteří právě oné domnělé sladké limonádě dávají či odpírají poslední sankci!

A kletba osudu: právě ti, jichž činnost takto, a neprávem, byla ironisována, byli přítomni, schvalovali a tleskali . . .

Pánové, buďte bez starosti o názory realistické; proniknou-li ty naším celým životem hospodářským, bude nám všem, i vám, jistě lépe

než je dnes. Máte bližší starosti: aby vaše gremia a společenstva podávala »elaboráty,« z nichž by se skutečně aspoň něco dalo »vymačkati« a aby sjezdová jednání a elaboráty vašich gremií u srovnání s německými nekřičely druhdy přímo o milosrdenství do nebes.

Nepodceňujeme sjezdů stavovských, ale myslíme, že by skutečně vynikající členové výrobních stavů neměli dopouštěti, aby na jejich sjezdech vystupovali lidé s nedostatečným vzděláním a rozhledem, ale s tím větší domýšlivostí.

Kdyby nám bylo lhostejno, je-li zastoupení našeho národa v zemědělské radě nebo v obchodních komorách tak mizerné, jako v politice, řekli bychom: zvolte tyto nové kapacity při nových volbách do obchodní komory, vždyť beztoho celá ta organisace vlastně jinam ani nesměřuje. Ale probůh, jaká by to byla potom protiva k pečlivě vybraným členům německým, jaká nejvyšší representace českého kupectva v nejdůležitější téměř hospodářské korporaci českého království!

*

Ponenáhlu dochází přece ke střízlivějším názorům v otázce průplavní. Ve spolku architektů a inženýrů, kde — podivno — chyběl právě »uznaný nejlepší odborník«, rozumí se, že poslanecký, ve věcech průplavních, bylo výborně řečeno, že by každý optimismus s naší strany byl neoprávněný a hříšný. První trať, která dojde provedení, bude průplav od Dunaje k Odře, technicky ne nesnadný, poměrně nejlacinější a nejvýnosnější, a co hlavní — kanál pro Vídeň, pro levnější dopravu slezského uhlí určený. Naopak trať z Prahy k Budějovicům a od Budějovic k Vídni že byla by tak nákladná a obtížná, že by se již nyní odporučovalo zasazovati se o spojovací průplav od Přerova k Pardubicům, aby se zachránil aspoň transit z průplavu dunajsko-oderského od Vídně a Budapešti jdoucí pro Labe a Čechy dříve, než sesílí transitní doprava k Odře a než Odra nabude soutěživosti s Labem.

Vskutku odhadují se stavební náklady za 1 km. na průplavu dunajsko-oderském na 500.000 K, na dunajsko-vltavském na 683.000 K a na trati Linec-Budějovice na 1,400.000 korun, a nejvyšší body, jež dlužno překonati, jsou u průplavu dunajsko-oderského 286·1 m. nad mořem, u vltavského směr Budějovice-Vídeň 529·0 m. a směr Budějovice-Linec dokonce 760·0 m., u průplavu přerovsko-pardubického 417·5 m. nad mořem. A větší výška nad mořem znamená také delší dobu zamrzání průplavu, mnohem více komorových plavidel nebo mechanických zdvihadel, nákladnější stavbu, ale také delší a dražší proplavování se kanálem. Není též náhodou, že první železniční spojení Vídně s Čechami, kol do kola středohořím obklopenými, stalo se v nejnižší prorvě této horské hradby, od České Třebové (Olomouce) a potom od Svitav (Brna) ku Praze, kdežto k rovnočárnému spojení drahou Františkovou přes značnější pohoří jihovýchodní došlo teprv později s pokročilejší železniční technikou let šedesátých a sedmdesátých.

I kanalisování Vltavy nad Prahou k Budějovicům bude velmi obtížné a nákladné. Vltava, v celku skoro přímo k severu směřující, má četné záhyby, jimiž se vzdušná čára od Budějovic k Mělníku prodlužuje o více než polovici; spád její jest dvojnásobný než Dunaje v trati od Vídně k Pasovu, vodnatost její však značně menší. Ani

silnice nebyla dosud zbudována v tomto údolí, prostém všeho téměř průmyslu, málo úrodném, bez větších měst, vyjímajíc jedině Budějovice, s obyvatelstvem, které se vystěhovává, s tratěmi železničními, které dílem jsou pasivní, dílem i na nejfrekventovanějších tratích od Budějovic k Vídni i k Linci vystačily dosud s jedinou kolejí, takže mluviti o překročené již výkonnosti železnic v tomto případě úplně jest nemístno.

*

To jsou úvahy, které vnucují se technikům i ekonomům. I přepjaté naděje, že usnadní se uherskému obilí valně konkurence s obilím americkým a ruským v cizině, vyvracejí se střízlivou skutečností, že z uherského exportu obilního 70 proc. zůstává v naší polovici říše a že i budoucně vždy bude vítanější uherskému obilí volný odbyt u nás než v cizině, vždy vyššími cly agrárními se uzavírající.

Přes to netřeba se obávati velikých účinků vodních cest na zlevnění dopravy a tudíž i klesnutí ceny obilí uherského (a pak i našeho) u nás. Dopravují se již nyní statisíce a miliony metr. centů uherského obilí po Dunaji do Vídně a šlo by tedy pouze o zlevnění dopravy od Vídně do Čech naproti dopravě železniční, zlevnění, které by se pohybovalo celkem kolem obnosu 10 kr. na metr. centě, poněvadž ony přelevné sazby, které jsou vzaty z poměrů dopravních na průplavech francouzských a amerických, jsou pro horské průplavy naše naprosto neupotřebitelny. Také s uherské strany projevují se nyní o významu našich průplavů pro uherský export obilní názory daleko střízlivější, než jaké projevil na jaře býv. ministr uherský Hieronymi.

Vůbec pak veliký mezinárodní význam průplavu dunajsko-vltavského se potkává se skepsí, která při nejmenším na dlouhou dobu zajisté jest odůvodněna. Hlásalo se, a najdete to i v speciální zprávě Kaftanově z vodního výboru poslanecké sněmovny, že tento průplav spojoval by moře Severní s Černým, země s vyvinutým průmyslem se státy zemědělskými. Tvořil by souvislou vodní dráhu přes 3000 km. dlouhou, jejíž úhrnné úvodí čítalo by na milion čtverečných kilometrů. Rakousko přiblížilo by se jím oceánu atlantskému, v němž leží osa obchodu světového. Dunaj získal by jím nová ústí v moři severním a (skrze průplav labsko-vltavský) východním. Získal by jím i rýnsko-vestfalský průmysl báňský a strojnický, textilní a j. průmysl západoněmecký, saský atd. naproti konkurenci Anglie a Belgie, i rakouský průmysl, který na světovém trhu svým vývozem továrů toliko asi 4·6 proc. jest súčastněn, i uherské mlynářství a zemědělství a vývoz zemí balkánských, jejž dnes prostředkují lodě anglické.

Avšak konkurence plavby námořní kanálem nebude ihned odstraněna. Přes značné zkrácení cesty dopravní bude aspoň pro první čas nutno počítati s velikostí lodí námořních, s rozsáhlým využitkováním jejich nosnosti, s rychlou a levnou manipulací skladní a nákladní v přístavech námořních, s kapitálovým bohatstvím lodních a obchodních společností, které budou úsilovně hájiti svých dopravních interesů naproti konkurující plavbě vnitrozemské, které nad to vaditi bude zdlou-

havější pohyb a dávky, jež bude nutno vybírati v obnosech u nás značně vyšších než v Německu.

Ještě před málo lety — tehdy ovšem nikdo netušil, že dojde k tak náhlému obratu vládních názorů o státní účasti při stavbě vodních drah — Kaftan mluvil o mezinárodní příspěvkové konkurenci ke stavbě průplavu dunajsko-vltavského dle příkladu přispění Německa a Italie ke stavbě velikých železničních tunelů švýcarských, a dnes, kdy skutečně došlo aspoň k papírové naději na průplav, nejen že se nikdo ani neodvážil vážně na podobnou konkurenci pomysliti, nýbrž budeme ještě rádi, neodeprou-li předepsaný příspěvek i Dolní Rakousy, jimiž kanál, a to z větší části, bude probíhati.

*

Zatím co v Německu po vydání osnovy autonomního celního tarifu množí se hlasy po rozumném vyrovnání mezi zájmy zemědělskými a průmyslovými a v theorii, nerušené téměř katastrofální krisí hospodářskou, s neobvyklou vášnivostí přetřásají se názory o tom, zda dlužno pěstiti i dále industrialisaci státu a další rozmach exportu či obrátiti zase větší zřetel k zemědělství a soběstačnosti hospodářské, ve Spojených státech Severoamerických objevují se známky přechodu od uzavírání se naproti cizině k pouhé celní ochraně. Na všeamerické výstavě v Buffalu měl zesnulý president Mac Kinley řeč, ve které poukazuje na průmyslovou a výrobní zdatnost Spojených Států, naznačoval cesty, kterými zdatnost ta ještě více má býti podporována. Americká výrobnost vyvinula prý se tak velice, že dlužno hledati si nových trhů. Nelze si mysliti, že kterékoli národní hospodářství může jen prodávati a nemusí pranic kupovati nebo málo. Měly by se odebírati od amerických zákazníků ty výrobky, jichž může Amerika použíti bez poškození vlastního průmyslu a práce. Co se však vyrobí nad domácí spotřebu, mělo by se posílati do ciziny. Doba hospodářské uzavřenosti náleží minulosti, rozšíření obchodu stalo se naléhavým problémem. Unie prý má nedostatečnou dopravu parními loďmi, měla by zříditi přímou dopravu z východního pobřeží Spojených Států do Jižní Ameriky a do jiných odbytišť, a vůbec míti více lodí s americkou vlajkou vystavěných Američany, osazených mužstvem americkým a patřících Amerikánům, vystavěti průplav úžinou panamskou a položiti podmořský telegraf.

Také Amerika však dělá pouze z nutnosti ctnost. Jako Anglie zrušila obilní cla teprv, když převaha interesů naklonila se již zřejmě na stranu průmyslu, odstranila navigační akty, když její loďstvo již panovalo všem mořím světa, a zavedla i propagovala tržební svobodu, když již jí samé nejvíce prospěti mohla, tak nyní i Amerika pokládá svůj průmysl tuhou prohibicí za dosti již vyspělý, aby odolal cizozemské konkurenci na trhu domácím, a zároveň za tak produktivní, že nezbytně potřebuje ventilu exportního na trh světový. Odtud také nyní zvýšené snahy po zřízení vlastního loďstva obchodního, k jehož podpoře má poskytováno býti od státu na 40 mil. marek ročně. Kdežto v Anglii činil dosud podíl domácího loďstva na námořním obchodě vlastních přístavů plných 74 proc., v Německu 53 proc. a ve Francii asi 35 proc., jest loďstvo Unie na vlastním obchodě námořním svých přístavů súčastněno pouze 9 proc. Mají se tudíž poskytovati i v Ame-

rice po příkladě Francie, Italie, Ruska i Rakouska stavební a cestovní premie lodím amerických občanů nebo společností, v Americe zbudovaným a v zahraničním obchodě činným.

Konečně je snadno dělati celní koncese, když byla cla během let vyšroubována na výši, proti které i nejnovější osnova německého tarifu je hračkou, a když by i po nevelikém snížení cel zbyly pořád ještě převysoké daně, celní chikány a pod. *T.*

*

SOCIÁLNÍ. Letošní kongres německé sociální demokracie v Bukovci. — Bernstein a Marxismus. — Bytová otázka. — Propouštění dělnictva a pojišťování proti následkům nezaměstnanosti. — Dětské sebevraždy a jich příčiny.

Letošní zářijový kongres německé sociální demokracie v Bukovci konaný přivedl k formálnímu konci »Bernsteinovštinu«, na níž již od tří let laboruje, vysloviv po církevnicku anathema nad schismatem, B. vyvolaným; Bernstein, také docela po zvyku loyálních schismatiků starých zlatých časů církevní všemohoucnosti, laudabiliter se subjecit. Čím B. se provinil, nebyla ostatně novost jeho učení; vystřízlivění z katastrofové theorie a vývoj k reformní demokracii hospodářským i duchovým povznesením mas místo fatalismu theorie o nebránění postupujícího zbídačení jich jako nejjistějšího prostředku rozkladu dnešní společnosti, počínal už dlouho před ním, byl dřív formulován kathedrovými socialisty. Sám bránil se, že nechtěl kritikou svou učení Marxovo podvrátiti, ale jen v soulad přivésti se změněnými poměry doby, označuje žaloby naň vznesené za zhola nespravedlivé. Ale zlou krev působilo hlavně to, že mimosocialistické kruhy Bernsteina zbožňovaly jako proroka a dovršitele bezprostředního rozkladu socialismu — těmto kruhům platilo tedy slavnostní volání Bernsteina k pořádku, na němž se letošní sjezd usnesl. Tak tedy formalní jednota v zásadách a postupu zase zpečetěna, rozklad daleko ještě není akutním. Z podrobností jednání sjezdového, které se dle souhlasného soudu tisku vyznamenávalo bezohledným tonem a nevázaností výrazu, jíž by se dřív byla nebyla mohla uspořiti výtka neparlamentárnosti, uvádíme: Sjezd konal se v nádherné dvoraně spolkového domu, zbudovaného loni družstvem pekařským, dělnictvem r. 1889 založeným. Singer a Bebel, zaznamenávají posměšně listy buržoastické, jeli z Berlína ke sjezdu první třídou, teprv z Büchenu sestoupili k lidu do oddělení třetí třídy. Sjezd zahájen 22. září předběžnou schůzí, v níž provedeno ustavení se sjezdu (předsedy zvoleni Singer a Schwartz) a některé formalie. Sociální demokracie rakouská vyslala k sjezdu dra Adlera, svaz rakouských říšských poslanců Pernerstorffera, který kladl váhu na mezinárodnost rakouské sociální demokracie, třeba rozdělené v šest národnostních, ale pevně sloučených organisací. Všechny cílí za vzorem německé soc. demokracie a jsou jí vděčny za mravní i hmotnou podporu. Je zvláštní, poznamenává německý tisk, že, kdežto rakouští (němečtí) poslanci o Rakousku pomalu nechtějí slyšeti, jediná sociální

demokracie rakouská snaží se o zlepšení toho, co na něm jest zdrávo. Po debatě proti separatistické soc. dem. organisaci národně-polské krátce přišel na řadu ihned Bernstein, který sám se hájil proti Bebelovi. Ze svého vědeckého sporu ničeho neodvolává, nepracuje však mimo stranu, ale v ní. Nemluvil nikdy o nutnosti revise, ale ukazoval k zásadním sporům ve straně a k tomu, že mezitím, co praktický socialismus jde od úspěchu k úspěchu, panuje v theorii soc. rozháranost. Nepopírá vědeckost socialismu, ale uznává ji pod podmínkou kritického rozboru. Není možná, aby po 19leté činnosti své ve vedení strany najednou byl prohlášen za zbytečného člověka, který neví, co chce. Chce-li soc. dem. zůstati vědeckou, musí kritisovati a kritiku snésti. Ale o něm povstala legenda, že chce stranu smésti s povrchu, a proti tomu musí se ohraditi. Debata přerušena potom obvyklou neveřejnou schůzí o podpoře tisku strany, velice prudkou a vášnivou. Po zahájení její dostal se brzy k slovu hlavní odpůrce B., Kautsky. Pravil: B. staví požadavek sebekritiky. Ale ne vždy, co se jí rozumí, podporuje duchový vývoj strany. Vidí se ostatně už po všech fanfárách, že B. neřekl nic nového. B. praví, že jeho zásluhou rakouská soc. demokracie theorii zproletarisování škrtla ze svého programu. Ale napadlo kdy komu, bráti ji absolutně, doslova? (Volání: tisíckrát!) I Marx sám ji omezil. My jí rozumíme jen tolik (?!), že kapitalismus chce dělníky zbídačeti, Bernstein tu jen mate pojmy a dává příležitost tisku měšťáckému útočiti proti straně, aniž se proti tomu ohradí; kritisuje pořád jen stranu, všude nám jej předhazují, a je přece starý Marxista. Kdyby kritisoval stejně (?) i naše odpůrce, neměli bychom nedůvěry k němu. David popíral správnost vývodů Kautského, uváděje proti jeho výkladu theorie zproletarisování nepochybné opačné znění komunistického manifestu (»Měšťácká společnost není s to, aby otroky své uživila«). Chybu nutno doznati. Také tisk protibernsteinovský zabývá se jednostranně kritikou B., vůbec ukazuje, jak později řekl Bebel, předáky strany v koupacím obleku. Zákaz kritiky znamenal by bankrot strany. Program její potřebuje revise, i to patří k boji proti její odpůrcům. Bebel neodmítá kritiku a praví, že Engels s Marxem už r. 1872 popřeli všeobecnou platnost komunist. manifestu. Ale Bernstein sám vyjadřuje se prý čím dál nejasněji, ztráceje se v theoriích přímo talmudistských, tak že těžko s ním diskutovati. Nemyslí už jasně (!). Jsme vůbec ve smutné situaci, že pět našich parlametních soudruhů docházejí stále pochvaly protivníků našich (!). Dřív to byl jen Vollmar. Proč B. nekritisuje také Brentana, Schmollera, Wagnera? V posledních letech měšťáckou společnost vůbec ani jednou nekritisoval. Snad nemine den, aby nepřemýšlel o slabé některé stránce soc. demokracie. Není proti kritice, opakuje, náš (čtvrtý) program bude revidován komisí, kterou k tomu zvolí sjezd — příští. V další debatě vytklo se B., že chce-li jen vědu pro vědu, má jít na universitu; straně jde o praxi, jinak z kritiky vůbec by se nevyšlo. B. zůstaň ve straně, ale nečiň jí stále obtíže. Na to obdržel B. slovo k obraně. Vyvrátiv některé detailní útoky, pravil, že nepopíral theorii katastrofální, ale spekulování s ní. Neví se docela, za jakých okolností nastane. Ne do propasti, ale do

výše má nás vésti cesta. Dnes množí se u nás proselyté měšťáčtí, kteří s námi volí, a to je pokrok. Lituje, způsobil-li straně nepříjemnosti, ale myslí, že jí i mnoho prospěl. Pochybnosti o správnosti theorií nedají se nikdy smésti se světa. Kritikou jsou žáci svému mistru povinni, aby v detailech budovali dál. To platí i o Marxovi. Prosí tedy pro sebe jen o spravedlnost. Na to přijata velikou většinou resoluce Bebelova, dle níž sice potřeba sebekritiky pro vývoj strany se bezpodmínečně uznává, ale kárá se jednostrannost kritiky Bernsteinovy a vyslovuje se očekávání, že B. to uzná.

B. na to prohlásil, že ho votum sjezdu nemůže mýliti, ale že mu také není lhostejno. Křivdilo se mu; ale poněvadž resoluce Bebelova nevyslovuje mu nedůvěru, chce na votum sjezdu míti patřičný ohled. Dozvukem bylo k tomu ještě pokračování v debatě o tisku, jemuž (ve veřejné schůzi) vytýkáno, že (Neue Zeit) bojoval proti B. až podle; Kautsky omlouval redakci (sám byl při posledních útocích na dovolené) nervositou, kterou B. spor vyvolal; nyní prý je odklizen a může se společně pracovati s klidem. Přes to došlo o tomto předmětě ještě k debatě, ve které se osobními urážkami a podezříváním nejhoršího druhu nešetřilo.

Resoluce k návrhu nového celního tarifu přijatá vytýká mu, že je horším svých předchůdců, nadržuje bez míry agrarníkům, znamená lichvu v chlebovinách, vyhladovění dělnictva, konflikt s ostatními kulturními národy a podřízení dělnictva feudalismu agrarnímu a průmyslovému. O obsáhlé resoluci sjezdu o otázce bytové promluvíme souvisle při jiné příležitosti.

*

K vůli úplnosti sluší dodati, že nejvíc zlé krve způsobila vlastně nedávná přednáška Bernsteinova po jeho návratu z exilu, konaná v květnu v berlínském socialně-vědeckém spolku studentském (tedy neveřejném sic, ale četně navštíveném shromáždění), na thema: je-li vůbec jaký vědecký socialismus? Bernstein odpovídá záporně. Má Marxe za bystrého a duchaplného kritika společenského zřízení, ale jeho poučky nemají obecné platnosti. Ani jeho theorie hodnoty, ani materialistské pojímání dějin není rozřešením hospodářské hádanky světové. Vše, co dosud platilo za socialistské, články víry, jsou jen polopravdy. Také poslední socialně-demokratický program není vědou, ale je s touto z části docela ve sporu. Že dělníci dnešním řádem společenským jsou vykořisťováni, není žádým poznáním vědeckým, nýbrž soudem moralním. Dělníci cítí se vykořisťovány a nechtí tomu víc. To je na konec jediným odůvodněním socialismu jako strany. Jako program každé strany, i socialistský zahrnuje mimo skutečnosti i hudbu budoucnosti, ne že by se domáhal přímo nemožností, o tom nechce rozhodovati, ale že chce věci, o nichž se neví, budou-li a mohou-li býti. Bernstein rozumí socialismem společenstevní (družstevní) hnutí nejširšího rozsahu.

I nucená společenstva — stát, obce — uznává za plnoprávná vedle společenstev volných. Ba ani soukromou iniciativu podnikatele-

jednotlivce nechce vylučovati. Nemá na mysli celkový převrat, ale vývoj. Má býti jinak, než je dnes, ne proto. že to věda žádá, ne proto, že kapitalistská společnost dohospodařila a jde vstříc neodvratnému se shroucení, ale prostě proto, že masy dnešní poměry těžce nesou jako nespravedlivé.

Sjezd skončil 28. září; příští sjezd položen do Mnichova.

*

K obsáhlé čtyřsvazkové publikaci o otázce bytové, kterou právě vydal německý spolek pro sociální politiku, pojila se debata o tomto předmětě na letošní valné hromadě téhož spolku, konané v Mnichově ve dnech 23.-25. m. m. Referent Fuchs vytýkal, že v Německu — a to platí i o nás — otázka bytová řeší se pořád víc jen papírově, v praxi máme jen slibné zárodky. Jinde (Anglie, Unie severoam., Belgie) nejdřív vidíme skutky a mnohem méně mluvení a psaní; dle toho jsou také výsledky lepší, ač zase na př. v Německu poměry jsou obtížnější a krise bytová nejrozsáhlejší. Rozeznává dva druhy nouze bytové: všeobecnou, totiž drahotu činží, následek stoupání ceny pozemků vlivem zase rozšiřování se měst; specielní, nedostatek totiž bytů pro dělnictvo (správněji pro malé lidi vůbec) a závady v ohledu mravním a hygienickém. Z cizích států Anglie má už půl století staré bytové zákonodárství, r. 1890. a později opětně doplněné, které vztahuje se na sanování celých čtvrtí, vyklizení zdravotně závadných domů i přestavby jich, a podporu zřizování malých bytů. Velice rozšířeny jsou v Anglii známé veřejné hotely (lodging houses) městské, které se zúrokují $4^1/_2{}^0/_0$ a v nichž obývá již na 100.000 osob. Na to promlouvá o nevhodnosti dělnických bytů zaměstnavateli náležejících pro omezení volného pohybu dělnictva odtud plynoucí, není tedy vůbec pro státní podpory soukromým zaměstnatelům, které vlastně jen těmto by prospívaly. Jinak je s podnikatelsvy veřejnými, zejména družstevními, které nemají ráz jen dobročinný. Doporučuje pak zakládání obecních lodging houses po vzoru anglickém k zamezení noclehařství, potírání spekulace s pozemky stavebními zdaněním nezastavených pozemků, bytovou inspekci, především ale soustavné zákonodárství bytové. Phillipovich přimlouval se zejména za rozšíření systému dědičného práva stavebního na veřejných pozemcích k tomu účeli na určitou řadu let do pachtu daných, (jak to s úspěchem provádí již řada německých měst s Frankfurtem n. M. v čele.)

K otázce bytové přinesla pozoruhodný příspěvek posmrtná publikace části většího díla známého berlínského doc. dra Pavla Voigta, jejíž první svazek nadepsán jest »Pozemková renta a bytová otázka v Berlíně a jeho předměstích.« Ukazuje (dle obšírného výtahu v berlínské »Zukunft«) především na zásluhy merkantilismu i na tomto poli. Hohenzollernové a jich úřednici neměli nejmenšího respektu před posvátností vlastnictví, pokud šlo o vlastnictví pozemkové. Žilo v nich staré vědomí, že pozemky původně náležely obci, a že panovník jako představitel státu má na nich vrchní vlastnictví, ne aby užívání jich, ale zneužívání bránil. Tak nařídil velký kurfirst, aby pustá staveniště

po 30tileté válce byla zastavena nynějšími majiteli do určité lhůty, jinak odevzdána budou jiným stavebníkům bez náhrady (— něco, čeho hledí moderním způsobem dosíci daň na nezastavené pozemky shora zmíněná). Ovšem dostali stavebníci stavební hmoty i s dovozem zdarma, namnoze i hotové peníze.

Jiným prostředkem tehdejší zdravé politiky městské bylo docela i postavení domů nákladem panovníkovým a darování jich občanstvu. Ovšem tu šlo také o zvelebení sídelního města a větší potom výnos akcisů. Ještě důležitější byla tehdejší pozemková politika Hohenzollernů, zamezující vznik lichvářské renty pozemkové tím, že z velkého svého pozemkového vlastnictví v sousedství Berlína panovník ponechával stále pohotově veliké komplexy pozemků k zastavení, buď zdarma, nebo za nepatrnou činži je přenechávaje (viz opakování toho v moderním požadavku, aby obce za stejným účelem zakupovaly velké komplexy pozemkové a dávaly je do pachtu s dědičným právem stavebním.) V letech 1767-1777, kdy město se rozšířilo a zakládání nových čtvrtí bránila jich odlehlost při nedostatku komunikací, byly staré domky v městě strhovány a nahrazeny velkými vícepatrovými domy nájemnými, které dosavadním majitelům pozemku darovány. Vůbec do konce panování Bedřicha Velikého tvoření se renty pozemkové vůbec bylo znemožněno. Od středověku do konce 18. století bylo vůbec zakládání a rozšiřování měst, vzhledem k přímo základnímu jeho významu existenčnímu pro městské obyvatelstvo, věcí veřejnoprávní, a tedy vždy úkolem moci státní či komunalní; teprv v 19. století vydáno bylo rejdům soukromé spekulace.

Smithianismus se svým požadavkem plného rozpoutání hospodářských sil a důsledkem jeho, že stát nemá míti ve vlastnictví velké komplexy půdy, že má je přenechati volné tržbě a z výtěžku zaplatiti státní dluhy, způsobil, že ohromné komplexy královských pozemků v sousedství Berlína prodány a tím puštěna všechna možnost vlivu na rozšiřování města dle vzoru merkantilistského. Okolo města utvořila se lichvářská hradba monopolistických vlastníků pozemků, z malých, ubohých domkářů na písčitých půdách povstali pozdější »sedláci milionáři«, velkospekulanti kupujíce pozemky lichvařili s nimi způsobem nejbezohlednějším. R. 1850 došlo mezi jiným i k odstranění dědičného pachtu (jakožto prý zbytku feudalního zřízení!), který, jak jsme viděli, dnes znovu se zavádí jako prostředek nápravy pohrom, které tato éra způsobila. Pohromu dokonaly nejnovější stavební řády, zobecňující zastavení města mnohopatrovými nájemními kasárnami; mizely zahrady a rostly ohavné, vysoké bedny domovní, spekulace ukládala obyvatelstvu tribut stále nesnesitelnější. Přímo zaslepeně byla podporována ustanovením staveb. řádů, že domy obytné nesmějí se stavěti v ulicích dosud neregulovaných a nekanalisovaných; tím bylo rozšiřování města úplně vydáno v ruce spekulantů pozemkových, kteří vždy jen plochu kanalisovanou a regulovanou postupně jen dle nejnutnější potřeby dávali k disposici, udržujíce tak nabídku bytů na niveau nejnaléhavější poptávky. I náš pražský návrh nového stavebního řádu činí

náběh k této osudné úpravě rozšiřování města. Těmto poměrům svědčí ovšem znamenitě i odlidňování venkova a nával odtud do měst, rostoucí, jak známo, se vzrůstem latifundií, a dokud tu poměry se nezlepší, bude bytová politika v základě svém ochromena a bude míti leda jen význam palliativní.

*

Průmyslová krise v Německu pociťuje se i u nás. Obchody váznou, v továrnách práce ubývá, obchodní komory vyzývají vládu, aby co nejdříve počala s objednávkami pro investice železniční a vodní ke zmírnění stagnace průmyslové, dělnictvo, které za dob návalu zakázek bylo donucováno pracovati přes čas, nyní jest z práce propouštěno. Na př. v Praze bylo v poslední době propuštěno asi 2500 kovodělníků, z nichž ani necelých 5 proc. mělo nárok na podporu v nezaměstnanosti, kdežto nejméně 50 proc. platilo si vedle povinného nemocenského pojištění ještě do některého podpůrného spolku nemocenského. Právem táže se dělnický list: což nezaměstnanost není ve svých následcích pro dělníka stejně hrozná jako nemoc? I odborové organisace — kromě typografů — mohou následkem nízkých příspěvků svým členům v nezaměstnanosti vypláceti podpory jen nepatrné. Tak dlouho obecně známá a vytýkaná hazardnost dnešního života hospodářského — a tak málo vzbudila svépomocných pokusů, aby se odstranily nebo zmírnily její následky, a s tak malým úspěchem potkaly se pokusy o veřejnou organisaci pojišťování prázdňového?!

*

Smutnou kapitolou současné historie jsou sebevraždy dětí. Mnohem hlouběji než sebevraždy dospělých dojímají nás tyto dětské tragedie, tlukou na svědomí společnosti, představujíce se jakožto nezaplacený účet, jako obžaloba té společnosti, v které se dítě dosud pohybovalo.

Těchto dětských sebevražd dle statistiky povážlivou měrou přibývá, ano jest jich ve skutečnosti více, než statistika vykazuje, protože v nenepatrném počtu případů fakt sebevraždy vůbec na veřejnost nevyjde nebo se smrt přičte náhodě.

Které jsou celkem příčiny a pohnutky dětských sebevražd a jejich se rozmáhání? Čím méně bylo speciálních studií, tím pohodlnější a domněle přesvědčivější bylo obviňovati pouze moderní školu a částečné její vymanění z moci konfesí náboženských. Teprv nejnovější doba vnesla sem několik paprsků.

Hygienik a sociolog dr. Bär v letos vydané studii o sebevraždách v dětském věku odvozuje především valný díl dětských samovražd z duševní poruchy. Je-li přes čtvrtinu mužských a přes dvě pětiny ženských sebevrahů duševně chorých, nelze odmítati tuto domněnku, jelikož i počet duševně chorých dětí nikterak není nepatrný. Bär odhaduje počet duševně chorých dětských sebevrahů nejméně na 12 proc., hledě k datům úřední pruské statistiky o poměrném počtu dětí

jednak mezi na duchu chorými vůbec, jednak o počtu choromyslných mezi dětskými sebevrahy.

Kromě choromyslných dodávají dle Bära dále značný kontingent děti duševně obmezené, Bär však vyvrací domněnku, že by dětské sebevraždy byly častější a že by jich více přibývalo v krajinách průmyslových nežli v zemědělských a že by nepříznivý vliv mělo zde průmyslové zaměstnávání dětí. Na př. v průmyslovém Sasku a Slezsku je počet dětských sebevražd (v průměru let 1884—1898) třikrát větší nežli v skoro stejně zalidněném a průmyslovém Porýnsku a pětkrát větší než ve Vestfálsku a naopak mají rolnické Prusy východní a západní s Pomořanskem skoro třikrát více dětských sebevražd nežli stejně rolnické Poznaňsko. Provincie s průměrně stejným počtem dětí v průmyslu zaměstnaných mají sebevražednou frekvenci velmi různou, některé 6—7krát větší než ostatní; naopak Berlín s velkým procentem školních dětí po živnostensku zaměstnaných má frekvenci poměrně velice malou. Ale ovšem působí silně všeobecná tendence sebevražedná v jisté zemi nebo kraji i na děti.

Kromě příčin ležících uvnitř organismu dětského mají nejpodstatnější vliv škola a dům. V rodinách proletářských domácí bída a týrání, v zámožných nevhodné vychování, v obojích pak předčasná zralost, vzbuzená tam trudnými poměry životními, zde předčasným požitkářstvím.

Ve škole nevadí ani tak »přetěžování« učivem — leda jen při dětech s vrozeným skrovnějším nadáním duševním a s disposicí k nemocem nervovým a duševním — jako spíše přepjatost zkoušek a přílišný význam, jaký moderní rodina — zejména středních a vyšších vrstev — přikládá školnímu prospěchu a vysvědčením dětí. Rodiče podněcují a nutí pak děti k výkonům, na které jejich schopnosti nestačí, rozdmychují z marnivosti a chlubivosti bezohledně jejich ctižádost a přepjatou snahu za každou cenu překonati jiné.

Tu pak bývají vysvědčení školní a sebevraždy školáků v úzké časové souvislosti. Čtyřikrát do roka rozdávají se vysvědčení a čtyřikrát do roka zaznamenává statistika řadu dětských sebevražd, dopadla-li špatně čtvrtletní bilance jejich školských výkonů. Buď jest to strach před trestem nebo aspoň před nerozumnými a přepjatými výtkami a scénami — a to zejména v školách nižších, zejména v obecných — nebo domnělé odstrčení, uražená ctižádost a neočekávané sklamání u žactva škol vyšších.

A konečně příčinami jsou chorobné afekty a suggestivní momenty, a obecná předčasná zralost mládeže ve všech třídách moderní společnosti. *P. V.*

*

ŠKOLSKÉ: Sílení klerikálních útoků na školu obecnou od vydání nového zákona školského. — Omezení návštěvy školní a stížení sociálního postavení učitelstva novellou z r. 1883. — Omezování učiva reálního. — Zkonfesijnění vnějšího i vnitřního rázu školy. — Bouření poplatníku proti vydáním na školy. — Omezení přípravného vzdělání učitelstva na pedagogiích. — Útoky na školu s kazatelen, zpovědnic, shromáždění i tisku klerikálního. — Současné omezování občanských práv učitelských. — Starost kleru o dorost učitelský. — Úřady školní ve službách klerikalismu. — Chabost politických stran vůči klerikalismu. — Souhlas s heslem »Do Říma«. — Rakouské země útočištěm z Francie vypovídaných řádů školních. — První sjezd pro uměleckou výchovu v Drážďanech.

Útoky klerikálů rakouských na školu obecnou nabývají postupem času vždy větší smělosti. Od vydání základních říšských zákonů školských útoky tyto promyšleně se sorganisovaly. S chytrostí sobě vlastní dovedli klerikálové ukazovati na slabiny nového zákona školského, šikovně starali se o rozmnožování těchto slabin, tiskem, slovem i vlivem svým dovedli proti nové škole obecné, v níž svrchovanou moc svou vlastní vinou ztratili, organisovati široké vrstvy lidové. Velké politické strany rakouské nevystihly v čas nebezpečí, jaké nové škole hrozí se strany klerikálů a snahy těchto vědomě i nevědomě podporovaly.

Liberální éra rakouská moc klerikálů ve školství obecném sice omezila, ale nezlomila. Nevyslovila školským zákonem zřetelně úplné odloučení školy od církve. Z obecného školství neodešel zlý duch konfesionelní nesnášenlivosti, ale byl tu po léta znovu utvrzován.

Klerikálové podněcovali nejprvé lid proti nezbytným nákladům na školství, které přirozeně vzniknouti musely zřizováním nových škol a stavěním nových pro ně budov. Vystihli dobře, že selský lid těžce nese povinnou osmiletou nucenou návštěvu školní, která mu odňala pracující sílu dětskou v hospodářství, a vzbudili proti nucené osmileté návštěvě školní v lidu rolnickém mocný odpor. Velkostatkáři klamně se domnívající, že nová škola připravuje je o nutně nevzdělaný zemědělský proletariát, tvrdili, že výsledkem povinné návštěvy školní je nechuť ku práci hospodářské. Klerikální žoldnéři žurnalističtí stigmatisovali novou školu jako zdroj množící se zločinnosti, nevěry a nespokojenosti v massách lidových.

Pád liberální vlády v Rakousku měl v zápětí nastolení šlechtické oligarchie, která ode dávna dovedla vždy ze zemí rakouských učiniti si předmět vykořisťování pro své zvláštní zájmy, a která vždycky teprve tehdy odešla s politického jeviště, když Rakousko na samém kraji zkázy se octnulo. Za vlády šlechtické oligarchie došlo k prvnímu mocnému úderu na novou školu, v podobě školní novelly z roku 1883. Ta osmiletou nucenou návštěvu školní, která ostatně ve mnohých zemích rakouských se nezavedla, pohřbila. Venkovské děti užívajíce v posledních dvou létech návštěvy školní, od časného jara do pozdní jeseně úlev v návštěvě školní, mají od té doby návštěvu školní vlastně jen šestiletou, s povinným v zimě do školy docházením. Jak poškodila školní novella hospodářské a sociální postavení učitelstva škol obecných, činíc je závislým nikoli na době služební, ale na tom, jsou-li třídy, v nichž pusobí, definitivními nebo ne, o tom poučil by výkaz těch do millionů jdoucích finančních ztrát pro učitelstvo.

Po odstranění osmileté povinné návštěvy školní neustali klerikálové rakouští ve svém podkopnickém díle. Reální předměty v nové škole zavedené byly jim trnem v očích. Pracovali potají, aby administrativní

cestou bylo učivo přírodovědecké, země- a dějepisné pokud možno omezováno. Aby učitelstvu práci školní stěžovali, starali se všude, kam jen vliv jejich sahal, o to, aby počet žáků jednotlivému učiteli přidělovaný se zvětšoval, bránili se proti každému rozšíření škol, které má vždy v zápětí rozšíření vzdělanosti lidové.

Majíce jako učitelé náboženství do nové školy volný přístup, měli péči o to, aby interkonfesijní škola dostala skrz na skrz nátěr konfesijní. Hlasitý pokřik strhovali vždy, kdykoli měla se obecná škola ozdobiti poprsím nebo obrazem Komenského. Postarali se o to, aby nikdo nebyl ustanoven správcem školy, kdo by se nepostaral o způsobilost k výpomocnému vyučování náboženství, k němuž většina žactva náležela. Tím zajistili si, že každá škola spravována jest když ne již docela klerikálním, tedy alespoň dobře »katolicky smýšlejícím« správcem. Vymohli si vlivem svým v autonomních úřadech školních, aby církevnímu zpěvu byla všemožná péče věnována, a aby počátek a konec každodenního vyučování provázen byl bez ohledu na děti nekatolického náboženství přísně katolickými modlitbami. Klerikálové ve větších obcích starají se o to, aby při stavbách interkonfesijních budov školních pamatováno bylo na konfesijní katolické kaple, bez ohledu na to, že na ně přispívati musejí nekatoličtí poplatníci. Někde, ve Vídni na př., dospěla vlivem křesťanských sociálů, sloužících klerikalismu, náboženská nesnášenlivost tak daleko, že jednalo se vážně o oddělení evangelických a israelských dětí ve škole od dětí katolických.

V interesu klerikalů rakouských bylo snížení významu pedagogií a tím snížení vzdělání učitelstva. Organisačním statutem z roku 1886. omezena na pedagogiích učebná látka z oboru přírodovědeckého, mathematického, gramaticko-historického ve prospěch povinného učení se dovednostem, sloužícím zájmu církve katolické, t. j. hře na varhany, housle, církevnímu zpěvu, katechisování a pod.

Upevněn, zakořeněn takto klerikalism ve školství obecném, nabýval vždy větší smělosti ve veřejnosti. S kazatelen, zpovědnic, ze shromáždění organisovaných klerikálních spolků, z klerikálního, jako jedovaté bejlí se šířícího tisku zaznívají proti škole a učitelstvu vždy ostřejší, záštiplnější slova, síru a oheň svolávající na Sodomu a Gomorrhu obecné školy. Učitelé mající odvahu přímo proti klerikálním rejdům ve školství obecném se postaviti, jsou přesazováni a suspendováni. Ve Vídni, kde vládne křesťansko-sociální strana Luegrova, nemůže se učitel, který není členem klerikálního »spolku učitelův a přátel školství,« spravedlivého postupu v úřadě svém dočkati. Křesťanští sociálové vymohli dokonce v poslední době na místodržitelství dolnorakouském všem okresním hejtmanstvím svědčící, tajný výnos, dle něhož učitel pro osvědčování svého politického přesvědčení může býti trestán překládáním, po případě zbavením svého místa. Nad veškerým učitelstvem zemí rakouských visí jako Damoklův meč pověstné Kielmannseggovy výnosy, které učitelstvo jeho nepřátelům na milost a nemilost vydávají.

Klerikálové rakouští horlivě se starají, aby do školství vyslali pro snahy klerikální způsobilý dorost. Horečně zřizují soukromá svá paedagogia zvláště pro učitelky, jichž valná většina, nemohouc býti do

státních ústavů přijata pro nedostatek místa je nucena uchylovati se do paedagogií soukromých, kterým správa vyučování dává ochotně práva veřejnosti. Školní bratří a sestry zřizují své školy a vychovávají v nich značný počet školní mládeže. Nařízenými »exerciciemi« pěstuje se ve středních školách a ústavech učitelských římský duch, zřejmí klerikálové světští i duchovní ustanovováni jsou inspektory škol obecných, katoličtí učitelé náboženství zastávají na mnohých paedagogiích úřad bibliotekářů a mají tak rozhodný vliv na četbu budoucích učitelů, učebnice školní jsou v duchu klerikálním opravovány. Úřady školní čím dál tím víc vycházejí klerikálním snahám vstříc. Stačí pouhý dopis některé konsistoře, a zemský úřad školní prostřednictvím okresních úřadů školních nařizuje, aby žactvo účastnilo se jako v roce letošními až dvacetikilometrových průvodů církevních, pořádaných u příležitost »milostivého léta.« Stačí pouhé přání zástupce kleru, a okresní úřad školní nařizuje, které modlitby mají se učitelé se žáky ve škole obecné, dosud ještě interkonfesijní modliti.

Snahy klerikálů rakouských mocně posílené výrokem arcivévody následníka docházejí souhlasu i u našich staročechů, mladočechů a radikálů, kteří proti německému heslu »Pryč od Říma« skoro již hlásají heslo »Do Říma.« Jaké to úžasné nepochopení smyslu českých dějin v jejich vyvrcholení za doby české reformace! Na letošních sjezdech klerikálních o prázdninách konaných ozývala se opět zřejmější a určitější slova volající po sklerisování veškerého školství. Rakouské země stále víc a víc se klerikalisující, stávají se útočištěm z Francie vypovídaných řádů školních. Dnes již zbožené Španělsko vidí, kam je přivedl římský klerikalism a probouzí se k odporu. I v Italii vydává v těchto dnech ministerstvo spravedlnosti výnos, nařizující výslovně, aby se kostelů a kazatelen používalo jedině k náboženským účelům. Jen rakouské země zdají se nevěděti, co jim schází k žádoucímu rozkvětu a rozvoji, a otevírají ze všech stran do školství dvéře ducha zatemňujícímu, sílu národů, zemí i státu podlamujícímu římskému klerikalismu.

Ve dnech 28. a 29. září konal se v Drážďanech četně obeslaný první sjezd pro uměleckou výchovu. Vedle učitelstva četně shromážděného zúčastnili se sjezdu mnozí vynikající paedagogové, členové ministerstev vyučování, zástupci jednotlivých vlád německých. V zahajovací řeči poukázal vládní rada dr. Seidlitz na účel sjezdu. Není jeho úkolem základy výchovy mládeže ve školách přetvořiti, ale dále stavěti tak, aby se harmonie všech v dítěti dřímajících sil a vloh docílilo. Také nemá sjezd základními otázkami umělecké výchovy mládeže se obírati, ale dáti spíše praktické pokyny v tomto oboru vychování. Na denní pořádek příštího sjezdu německého ústředního spolku učitelského, sdružujícího na 90.000 členů, položena na prvním místě otázka »O významu umění pro vychování.« Drážďanský sjezd pro uměleckou výchovu má onomu sjezdu připraviti potřebný materiál.

Učitel R. Rosz z Hamburku mluvil na sjezdě o dětské světnici. Dovozoval, že s uměleckou výchovou mládeže má se počínati již v dětské světnici. Úkol vychovavatele má tu však býti více negativní

než positivní. Vše, co je nepěkné, ošklivé, nízké a všední, má se z dětské světnice odstraňovati. Také obrázkové knihy mládeže, hračky dětské a pod. věci neměly by aesthetický cit mládeže otupovati, ale spíše probouzeti a zjemňovati jej. Dítě miluje hry, v nichž něco napodobuje anebo v nichž prostřednictvím své illuse jednu věc v jinou přeměňuje. Hry takovéhoto druhu jsou při vychování žádoucí, protože fantasii podněcují. Naproti tomu je třeba odstraňovati hračky rázu převážně realistického. Hry sloužící výhradně tomu, aby dítě zaměstnaly, jsou při výchově rázu podřízenějšího. Jako protiváha vzdělávání obrazotvornosti má býti probouzení smyslu pro skutečnost pozorováním přírody a děl uměleckých. Z obrázkové knihy má dítě malou radost, jestli mu nikdo illustrace vhodně nevykládá. Vychovatel má dítě učiti nazírání na illustrace, rozebírati je s ním, a všechny otázky dětské vhodně zodpovídati. Příliš mnohými a rozmanitými dojmy na dítě působiti jest více škodlivo než užitečno, a proto zcela jednoduchá, ale vkusná výzdoba pro dětskou světnici vystačí.

Prof. Th. Fischer z Mnichova mluvil o školní budově. Vhodně poukazoval, že architektonickému vypravení budov školních se dosud velmi málo umělecké péče věnovalo. Již při volbě místa pro budovu školní měl by slyšen býti hlas umělce. Všeliký ohled na úsporu měl by při rozhodování o místě pro budovy školní odpadati. O stavbách školních budov rozhodují po většině kollegia laiků, tázající se v přední řadě po tom, který plán budovy školní má nejlepší výhody. A přece je tak záhodno, aby právě pro školní budovy voleny byly ušlechtilé formy stavební a bohatá rozčlenění. Stěny a stropy školních světnic, chodeb měly by býti nejlahodnějším oku zabarvením oživeny, hřiště pak a dvorky zahradnickou výzdobou vkusně umělecky vypraveny. Vydavatel umělecké revue »Kunstwart« Ferd. Avenarius žádal při rokování o tomto předmětu, aby ohled na účelnost a hygienu při stavbách školních budov uměleckému stanovisku se nestavěl v cestu. Prof. dr. Paul Schumann srovnal vhodně mnichovské a berlínské budovy školní, ukázav na přednosti jedněch před druhými.

Vládní rada dr. v. Seidlitz z Drážďan přednášel o umělecké výzdobě stěn školních. Při výběru nástěnných obrazů jde o výzdobu školních místností. Dosud užívalo se ve školách nejvíce nekolorovaných reprodukcí uměleckých výtvorů. Nebarevné reprodukce tyto byly jakýmsi přechodem. Je nyní záhodno, aby se přihlíželo při výběru k barevným reprodukcím, protože barva hraje při vychování uměleckém důležitou úlohu. Řečník upozornil hlavně na lithografické reprodukce, při nichž docíleno v poslední době skvělých výsledků. Jedině k takovým uměleckým výtvorům mělo by býti přihlíženo, které vytryskly ze zdravého umění lidového. Nástěnné obrazy neměly by býti otrocky účelům vyučovacím podřízeny. Na konec doporučil řečník účastníkům sjezdu prohlídku IX. školy měšťanské, kde učiněn vhodný pokus o v pravdě uměleckou výzdobu nástěnnou.

O knihách obrázkových promluvil ředitel dr. Pauli z Brém. Poukazoval, že kdo chce pro dítě pracovati, musí často na dítě mysliti a s ním se raditi. Jedině od dítěte může se umělec dověti, čeho ono

potřebuje. Dítě zamiluje si jen opravdového umělce. Dítě touží po zábavě a stále po něčem novém. Humor a fantasie jsou mu věcí nezbytnou. Umělecké obrázkové knihy mohou vznikati jedině tam, kde rodinný život nejlépe jest uspořádán. Anglické a německé knihy obrázkové pro mládež jsou umělecky výš, než podobné knihy francouzské. Fantastických věcí netřeba se v obrázkových knihách dětských lekati, neboť dítě žije vlastně stále ve světě divů. Obrázková kniha má býti v přední řadě prostředkem zábavným a teprve v řadě druhé prostředkem vzdělavacím. Pro děti útlejšího věku doporučoval dr. Pauli výhradně v barvách provedené knihy obrázkové, protože barva jest první věcí, na níž při pozorování zrak mládeže se upoutá. Nebarevná kniha obrázková vyžaduje již vyspělejších smyslů a netěší se proto u nejmladších dětí takové pozornosti jako kniha malovaná. Na konec své řeči podal dr Pauli charakteristiky různých obrázkových knih pro mládež, německých i cizozemských.

Učitel Götze z Hamburku promluvil o kreslení a modelování. Zdůrazňoval požadavek kreslení a modellování, sloužícího řádně uměleckému životu a pravému porozumění umění. Poukazoval, že na školách dosud málo se pěstuje modellování, při čemž našel vřelého zastance ve školním radovi Schererovi z Wormsu. Tento dosvědčoval, že modellování jest účinnějším prostředkem k získávání jasných názorů o formách a podobě věcí než kreslení. Prof. Flinzer z Lipska poukázal na praktický význam a úkol vyučování kreslení a zvláštní kladl důraz na to, že vyučování kreslení zvláště ve škole obecné je základem a předběžným vzděláním budoucím řemeslníkům a technikům. Ve zřejmém odporu s míněními o umělecké výchově na sjezdu pronesenými byla řeč mnichovského sochaře H. Obrista, jehož vývody vrcholily ve výroku, že na sjezdě pronesená mínění nejsou v souhlasu s míněním uměleckého světa německého. Umělci němečtí nevidí pražádnou výhodu pro umění v tom, když se výchova pro umění uzavře v těsný obor paedagogiky a systematiky Proti názorům Obristovým vzal školu a zvláště vyučování kreslení v ochranu prof. Thieme z Drážďan.

Ředitel musea dr. Jessen z Berlína promluvil o zručnosti ve službách uměcké výchovy. Vývody svoje shrnul v závěr, že zručnost v osvojení si krásných forem získati lze na prakticky užívaných předmětech a na umělecko-průmyslových výrobcích z kovu i ze dřeva.

Prof. Lichtwark z Hamburku mluvil o návodu k požitku z uměleckých výtvorů a o rationelních návštěvách museí. Podotýkal předem, že dějiny umění do školy nepatří. Pravé porozumění pro umění nelze získati poznáváním dějin umění, ale jedině názorem. Nejlépe působí ovšem nazírání na originály výtvorů uměleckých. Látku k tomuto nazírání hledati třeba nejprvé ve vlasti. Kráse přírody a ceně její pokladů musí býti rozuměno, anebo lépe řečeno: krása přírody a cena její pokladů musí býti vynalezena, Příliš záhy děti do Athen nebo Říma voditi, znamená jejich hledisko posunovati. Později teprve, když děti národnímu umění již porozuměly, může se jim umění cizí předkládati. Úkolem gallerií má býti, aby nazírání na umělecké výtvory své lidu zpříjemňovaly. Z každé gallerie umělecké měl by zmizeti katalog. Za to mělo by

býti každé dílo zřetelně označeno. Místo katalogu, jednotlivá díla prostě vyčítajících, měly by nastoupiti dobré příruční knihy. Nejlepším jest ovšem dobrý ústní výklad. Přednost uměleckého nazírání hledati třeba v důkladném a podrobném pozorování uměleckých výtvorů, nikoli v povrchním nazírání na množství jich.

O předběžném vzdělání učitelů v seminářích a na universitách promluvili učitel Muthesius z Výmaru a prof. dr. Lange. Oba požadovali, aby se pro umělecké vychování učitelstva více než dosud činilo. Prof. Lange dovozoval, že je třeba, aby učitelé i děti byli vzděláni na dobré diletanty v umění. Poukazoval na špatný a dobrý diletantism. První dělá člověka vysokomyslným, druhý skromným a ohleduplným.

Školní rada Grüllich z Drážďan proslovil ve shromáždění druhého dne řeč, v níž poukazoval k tomu, že úkolem umění není obšťastňovati jen jednotlivé vynikající duchy, ale celou lidskou společnost, chatrč a duši nejchudšího člověka. Kam vstupuje umění, tam vchází s ním současně sluneční paprsek. Umění stělesňuje národní cítění i myšlení ať v kameni, kovu, barvě, slově i tonu. Školy německé musí si vzíti za úkol vychování umělecké v harmonii s ostatními úkoly vychovatelskými.

Universitní profesor dr. Lange pojednal o hlavních problémech uměleckého vychování. Není úkolem školy vychovávati umělce, nemá býti tvůrčí síla umělecká ve školách vzdělávána, ale ditetantism v dobrém slova smyslu, který umělecká díla miluje, protože jim rozumí a dovede si jich vážiti. Děti nemají se naučiti o umění žvatlati, ale na umění dobře se dívat a umění si vážit. Ze školní mládeže má se státi jednou vděčné publicum pro umění a umělce. Řečník varoval před přeháněním principu umělecké výchovy. Národ složený výhradně z malířů a sochařů musil by zajíti. Je v pravdě ještě mnoho ideálů k dostihování, než výhradně ideálu umění. Ne theoretické vědomosti o umění, také ne rozvinutou zručnost uměleckou mají si žáci ve škole osvojiti, ale jemný cit pro umění.

Prof. Lichtwark z Hamburku promluvil ještě o »Němci budoucnosti«. Poukazoval v řeči na význam školy, university a vojska pro rozvoj kultury. Škola je Lichtwarkovi málo nacionální, nepřivádí žáky své v cítění s velikými muži německé literatury a umění, učí sotva dostatečně řeči mateřské. Učí stěží psáti, neučí mluviti, také ne viděti nebo dokonce tvořiti. Škola musí z isolovaného vyučovacího ústavu státi se s ostatním životem organicky srostlým ústavem vychovavacím.

K.

*

LITERÁRNÍ. Machar, Golgatha a Výlet na Krym — Hurban-Vajanský, Kotlín — Drobné úvahy a kritiky.

F. S. Machar, Golgatha. Nákladem F. Šimáčka. V Praze 1901.
F. S. Machar, Výlet na Krym. Nákladem F. Šimáčka. V Praze 1900.

Jak jinak nežli se chopit vítané vlastní charakteristiky, kterou básník předsílá své sbírce. »Buh — náboženství — kněží — vlast — vlastenectví — vlastenci — nekonstruoval jsem sice z těchto pojmů

přítomnou knihu, ale ex post vidím, že ta konstrukce v ní jest. Jiné básně, v tom čase psané, jsou přidány jako ornamentální výplň.«

Kniha z těchto pojmů nebyla konstruována a přece je ta konstrukce v ní. Řekl bych ještě víc: v tom směru je Macharův básnický vývoj nejkonsenkventnější. »Golgatha« jeví se nám v tom jako pokračování sbírek předešlých, zejména »1893—1896.« Ty pojmy a představy zaujaly duši básníkovu, staly se nutnou podmínkou jeho duševního života. K těm pojmům a představám vrací se jako ve svůj začarovaný kruh básníkovo myšlení a cítění. Čtěte bedlivěji jeho básně a prohlédnete jimi silné folianty, které jsou věnovány týmž předmětům: bible, historie císařů římských — zvláště Tacitus je jeho spisovatel — domácí historie česká mluví tu z vlastních jmen málo běžných, z narážek a z podrobných událostí, jež nám z pravidla unikají; básně i těžké knihy, věnované nejvážnějším otázkám filosofickým a otázkám života lidského, pohnuly hlavou i srdcem básníkovým; on probíral se dále denní efemerní četbou, on žalostnil a rozčiloval se událostmi a projevy našeho politického a sociálního života. Žalostní a hněvá se, ale neraduje se a nejásá s lidem — v tom je základní ton jeho duše, v tom jeho básnická divinace.

Bůh — náboženství — národ — stát, život sociální — lidský život jako celek neustále se pod tlakem a vládou nových idejí obnovující a měnící, lidský vývoj v nejširším rozsahu — co většího a životnějšího podává se básníkovi?

Machar je básník myslivý. Proto si tak rád konstruuje svou filosofii dějin. Proto na př. své myšlenky rád znázorňuje viděními a allegoriemi.

Machar o svých záhadách mnoho studoval; ale to, k čemu dospěl a co uložil do svých básní, nenašel nikde. Jeho úvahy ženou se volně přes ustálené tradice, pro něho neplatí v myšlení hranice o dovoleném a nedovoleném, o svatém a nedotknutelném, jeho v tom zkoumání rozvoje ideového nic nezaráží, leda plavání po proudu, ať je to proud učeného nazírání, ať je to proud populárního smýšlení a cítění. Připadá mně po této stránce jen jeden obdobný příklad v světové literatuře — Byron; snad trochu Heine.

Prožil jsem to při četbě Macharových básní sám na sobě. Četl jsem jeho »Nerona« a »Juliána Apostatu.« Pociťoval jsem, jak mně básník svým pojetím řeže do mého názoru o přechodní době mezi světem pohanským a křesťanským. Cítil jsem útok na sebe, jakobych si měl dát odříznout kus své duše. A potom jsem četl »Diocletiana« a již jsem se poddával cele básníkovi, ba cítil jsem v sobě libost — libost, která nám vzniká, když se nám náhle osvítí místnost, jejíž temnota nás tísnila. Doznáváte si, takový že ten Diocletian skutečně musel být, veliký člověk, hluboký filosof, dokázal-li to, čím jej vyznačily dějiny. Ba dáváte i souhlas jeho boji s vyrůstající novou tajemnou mocí, křesťanským bohem a na konec dáváte se jím přesvědčit, jak to byl vlastně přece jen zbytečný boj. Tou hloubkou obdařuje své postavy básník sám. Nám hlásá školská filosofie, že křesťanství proniká vítězně Konstantinem, Macharův Diocletian nás přesvědčuje, jak Konstantinem

ten nový bůh je vlastně zmožen: bůh malicherný, krvežíznivý, jenž krev záviděl starým bohům a proto rozplameňuje lidi k bojům. »Diocletian« je tu mocný pendant k »Julianu Apostatovi« ze sbírky »1893—1896.« Ty postavy císařu římské říše jsou skvěle osobité výtvory Macharovy.

K témuž cíli dospívá básník, ať svou meditaci upírá k nejstarším fasím historie, k dějinám starých židů (»Smrt krále Davida« a »Král Šalamoun«), ať se zastavuje při krvavém kolotání za prvních vítězných kroků křesťanství, (»Diocletian«), ať prodlévá za válek náboženských v 17. století u nás v Čechách (oddíl »Bůh a král«). Bůh vzývaný vítězem bělohorským a modlitba k témuž bohu za rebelly na Staroměstském náměstí již — popravené. Nejbolestnější satira na vznešenou představu Boha.

Svou filosofii křesťanství básnicky ztělesněnou nejúčinněji Machar vložil do velkolepé básně »Na Golgathě«. Satan se snáší k umírajícímu Kristu na kříži a kreslí mu obraz budoucího vývoje křesťanství; jak na staletí sejce smrt a rozbroj, jak jeho jménem bude se potoky prolévati krev na bojištích, po křížích, arenách a popravištích, jak budou se v jeho jménu pálit hranice, pustošit země, v jeho jménu jak bude proklínáno, otročeno tělem a duchem. O dědictví Kristovo se podělí kněz s vojákem; žít se však bude stále po zákoně jednom: po zákoně Satanově. Ďábel život udržuje a Kristus jej ničí.

Pravda, pojímání křesťanství jednostranné. Spousta knih filosofických, historických a zejména náboženských namáhá se vyvážiti blahodárné účinky křesťanství pro rozvoj člověčenstva, užívají barev křiklavě světlých. Ale to je právě pro našeho básníka charakteristické, že se vší otevřeností a se vší vervou bojuje za názor neproniklý, neznámý neb utlačovaný, tím všeobecně přijatým míněním zastíraný.

Tak staví se básník ke všem otázkám, ať náboženským, ať sociálním, ať národním, ať literárním. Vždycky ho najdete na straně početně slabší, veřejným míněním proskribované. Vždy tam stojí v předu těch řídkých řad a bije se se zápalem s chutí, jaké vnuká jen pevné přesvědčení.

A tak najdeme ho ve zbrani za snahy utlačené třídy dělnické proti násilí společenskému, politickému i národnímu. Bojuje za ně v poslední sbírce, jako bojoval ve sbírkách předešlých. Jen dřívější všeobecnější nenávist k buržoa přesmykla se v »Golgathě« víc na vedoucí stranu politickou.

Týž základní rys jeho duše diktuje mu psát hymnu straně, v jejíchž řadách stojí (»Piráti«), hymnu výbojnou, pronikavou, sebevědomou, svěží. Ten základní rys jeho duše dobyl mu toho zvláštního postavení v naší literatuře, jaké zaujímá. U Machara skoro kolik knížek, tolik literárních tažení. Žene útokem i tam, kde by se ho odpůrce nejméně nadál. Kollár se u nás prvně na př. snažil pojem vlasti vymanit z běžného vulgárního názoru, který utkvívá se na hmotné zemi, pravou vlast odkazuje do našeho srdce (Slávy Dcera, II, 124), touž myšlenku opakuje v podobném smyslu po Kollárovi Vrchlický (»Pravá vlast« v »Bodláčí s Parnasu«). Ta myšlenka je vzata za základ též Macharovu

»Traktátu o vlastenectví«; ale Machar se ve své básni nespokojuje tímto všeobecným pojmem, nýbrž myšlenku přišije zcela konkretně na naše poměry; jemu v nich vynikají naše chyby a nectnosti, poví nám je otevřeně. Vidíme ještě, jak v něm pomyšlení na ty naše nedostatky a nepěkné vlastnosti rozpěnilo krev. A z celé básně vyplývá národní individualita básníkova přece jen pevněji a otevřeněji, nežli u Kollára a u Vrchlického:

»Češství mé je částí
života mého, které pociťuji
ne jako slast a rozkoš, však jak vážnou
vrozenou povinnost. Má vlast jest ve mně,
tu nepřistřihnu na komando něčí
a neobarvím podle denní mody;
ji nevezmou mi; ona bude žíti,
když nad mým hrobem bude růsti tráva,
dál v jiných duších — v nich-li zajde jednou,
pak mrtva jest, jak pěl to starý Kollár.«

Opakuji ještě jednou, básníkova příslušnost k českému národu zde vyjádřena silněji, nežli u jeho předchůdců — přes kacířské verše, jež předeslal tomuto vyznání. Pokládá ji za vrozenou, za nutnou pro svou individualitu. Kollár k němu víc povzbuzuje. Jeho češství je tak silné, že na př. nikde nevytiskl ještě řádky jinak nežli po česku.

A jiné místo — s úmyslem volím místo nejvíc proskribované — ono o »půl milionu dobrých šibeniček« pro »půl milionu vlasteneckých hrdel, těch řvoucích vlasteneckých hrdel« (»Píseň rodinná«) mělo docela způsobiti vlasteneckou výpravu proti básníkovi; někteří, jakoby cítili ty kličky již šimrat na svém vlasteneckém hrdle, volali na pomoc vlastenecké korporace, aby na básníka pronesly své vlastenecké anathema. Nepochopili nebo nechtěli pochopit, kolik a jaká láska k českému lidu mluví z těch zžíravých a bodavých satir, jak každá rána, kterou ještě široké vrstvy nepociťují, zasahuje již palčivě srdce básníkovo. On cítí často jako bolestnou ránu, nad čím široké vrstvy jásají jako nad sekem, dobře zasazeným odpůrci (»Boží bojovníci« — připsáno datum »17. října 1899«), jeho rány se nezacelují vykřičením a vyzpíváním, třeba sebe slavnostnějším. Provalí se satirou.

A když již mluvím o tom vlastenectví, připomenu hned ještě jednu věc. Kdo nám v naší literatuře básnické i vědecké zachytil osudnou naši národní tragedii za třicetileté války tak úchvatně, pronikavě a směle, jako je silnými rysy zachycena v »Důvěrném psaní«, v »Milosrdenství«, (básník tato dvě čísla asi pro celkovou komposici přejal sem ze sbírky »1893—1896«), v »Starém portrétu« a ve »Vidění z r. 1648«? Jak nová a mistrná charakteristika Ferdinanda II.! A jak hluboko se zaryje do srdce básníkovo líčení, jak rebelantští Čechové po třiceti letech zhoubné války bojují proti Švédům s vůdcem jezovitou v čele — »za víru katolickou a za Císařskou Milost, Ferdinanda«! Ferdinand, krutý mstitel nad vůdci českými, a jezovité, dobíječi volnějšího ducha v českém národě! A kdo nám o naší národní po-

hromě po této katastrofě, o naší ponižující závislosti podal tak zdrcující obraz jako Machar ve svém »Monologu«! Básník mluví allegorií — národ bývalý majitel domu, kleslý na vetchého odkopávaného domovníka toho domu — ale allegorií průzračnou, tak nezastřenou, že nevolá po vykladateli.

Jaký by si přál mít svůj národ, básník pověděl v »Žalmu«.

»Tvrdými nás učiň,
tuhými v sobě, chladnými jak ocel«

a pak krásně obraz rozvádí, čím byl by takový národ ocelový. Je to zjevné odepření »národa holubičího«, jímž se rádi honosíváme po Komenském a po Kollárovi.

Ve své snahy a úmysly básník dává obzvláště dobře nahlednouti v satirické »Legendě, která mohla být napsána také po mé smrti.«

». . . nenávidě měl z duše rád
ten bědný a bídný lid český.«

V těch slovech je Machar s celou svou literární činností. —

Macharovo umění je prosté a přece tak veliké a účinné. Ze světové literatury jistě možná uvésti málo dojmů, jaký zůstavuje jeho velkolepá invence a komposice v básni »Na Golgathě«. Satan přistupuje ke Kristu v okamžiku, když je rozpiat na kříži, když se mu posmívají, vykládá mu své myšlenky o budoucím běhu člověčenstva, připomíná mu ďábelsky, jak ho Otec opustil. A pak rozepial svá netopýří křídla úžasně velká, až jimi zastiňuje slunce nad dalekými řišemi a moři. Nádherná představa!

Anebo jak přizpůsobuje podobu ďáblovu myšlenkovému vývoji v básni »Konec Satana«. Satan, dříve pomocník církve, hubne a schází co v něj lid již nevěří, až jej kněz odevzdává své nejmocnější pomocnici — Smrti. A z jiných náladových básní chtěl bych ukázat na vzácné umění, jaké je na př. v krátké básničce »Polednice« — několika hrubými rysy naskizzována věrně nálada letního poledne, a ta vnější scenerie vesměs slouží jen hlavní představě, a vše pak tíhne k základu naší duše — lásce touživé a mučivé.

Celou sbírku vyznačuje mnohostrannost: idejí, sujetů a forem. Těžký a vážný ton Písma v básni »Na Golgathě«, »Smrt krále Davida«, »Král Šalamoun« a j. střídá s polozapomenutým půvabným rouchem Uhlandovské ballady a romance; tu i tam zavadí parodii o něčí manýru a jde až k nejlehčímu napovídajícímu tonu lidového zpěvu jako je na př. v »Romanci z třicetileté války« a j. Ale ani formu Machar nepřejímá orthodoxně; i v ní je plně svůj, individualní.

Nikdo snad z naší obce literární nezakusil tolik útoků jako Machar. Ale také nikdo nerozdal tolik ran jako on. A jakých ran! Těm neučí žádná škola šermířská, bývají skoro vždy originálně vedeny. Má jich poslední sbírka zase dost. Rozdává je na všecky strany a zejména novějším směrům literárním. Jsou vzdáleny básníkovi, jemuž

umění je uměním, pokud je v něm život. Jeho »Myši« jsou na př. přímo skvost básnické polemiky literární.

Dnes již přece nad verši Macharovými nepronáší se tak často vlastenecká kletba. Jsme přístupnější volnějšímu soudu a volnějšímu slovu. Machar má o to uvolnění slova a mínění veliký kus zásluhy; pomáhal je vybojovávat. Snad se ještě dočká toho, že bude i — pochopen.

*

Před rokem vydal Machar knihu jiného rázu — »Výlet na Krym.« Bylo mu přáno odpoutat se na čas od mučivé, suchopárné denní lopoty, od svých utrpení a trampot, jež pronikají z »Ornamentů« v »Golgathě«, a pohřížit se v překrásné zákoutí svěží a nové pro něho přírody. A požitkům té přírody a dojmům svým oddával se tak upřímně, že ho opouštěly i vážné myšlenky o jeho oblíbených záhadách, že zapomněl na naše trudné poměry. Žil tam svou »pohádku smavou.« Tato blažená episoda jeho života zachycena tu beze všech jiných přídavků — věrný odlesk jeho duše za té doby.

Sledujeme rádi básníka, jak se zvědavostí turisty proniká na cestě každý kout, každý nový zjev, na pohled sebe nepatrnější, nový obraz krajinný upoutá jeho pozornost a skýtá mu vděčnou látku na genry, básnicky produševnělé (na př. »Vyjížďka na Ai Petri«). Pozdravuje města, rysuje jejich vzezření a jejich život (»Oděssa«, »Sevastopol«, a zvláště při »Jaltě« meška s celou duší), oživuje si sny, které v něm vzbudily o těchto místech bájivé výtvory starých Řeků, prožívá tu znovu poetické výtvory básníků, jejichž romantika často se mu odráží příkře od skutečnosti (»Eupatoria« a j.) Jako pravý Rus lne k velikým básníkům a myslitelům ruským, vzpomíná rád předmětů a míst, jimi zasvěcených (»Gursuf«).

Moře odnáší si v básnickém vystihování Macharově svůj lví podíl — moře, předmět představ, tuch a tužby básníka vnitrozemce. Budí v něm veliké upomínky, mocnou náladu a stálou pozornost. Moře pozdravuje hlubokou hymnou (»Moře«), v níž velebnost tohoto zjevu v jeho duši vyvolává obraz vlastní nicotnosti, moře skýtá básníkovi mocný podnět k úvahám o lidském životě vůbec, o životě vlastním, o svých činech a bojích, a zmírňuje v něm tvrdost proti odpůrcům (»Večer u moře«), moři věnuje řadu oživených mocných obrazů velikých (na př. »Na lodi«, XIII., IV. a j.), a zas tak něžných (na př. VI. a j.), mořem jsou naplněny jeho příšerné sny (IV.), s mořem si dovede netečně hrát, počítat jeho vlny a pozorovat jejich tříštění (»Devátá vlna«), splývat s ním v pantheistické představě (»Odpoledne«). Od přírody básníkova pozornost přeskakuje k lidem. Novomanželé podávají se mu jako vděčný objekt ve vlaku, pestrou směsici národní prohlíží na lodi, u lidí ve svém nejbližším okolí proniká v jejich povahu osobitou i kmenovou (»Savelij«, »Oreanda« a j.). Pravý skvost charakteristiky podal Machar v »Portrétu mé hostitelky,« kde se v charakteristice se vzácným uměním uplatňuje básníkův smysl historický.

Vytkl bych zvláště celkový dojem sbírky, náladu, kterou v čtenáři zůstavuje. Mocně zatouží po těch krajích, které mu vylíčil básník, duší jeho zaznívají dojmy, které básník prožil. Je přesvědčen o kouzelném uklidňujícím vlivu básníkova výletu, jejž tak pěkně doznává v básni »S Bohem«:

»Jak jiným člověkem se domů vracím!
Mám v srdci klid a mírné naladění
svých dětských dob za letních podvečerů . . .
Jsem smířen se vším, raduji se z žití,
vše omlouvám a všecko je mi jasno.
Svět nemůže být jiný, a tak dobře.
Zde zákony, jichž nelze postihnouti
smrtelným smyslům, ubohému umu . . . . .
Buď s Bohem, Kryme, v divé honbě žití
tys přál mi sobotní zas jeden večer . . .
Já viděl zase jednou velké slunce,
zas dýchal klidně, slyšel zníti zvony
a ztrávil chvíli v rozhovoru tichém . . .
Tys hovořil tak mile k smyslům mojim,
svou řečí předkulturní, a já cítil
pradávných lidí dávno zniklé štěstí
na hrudi tvé, já slyšel bíti srdce
v tvém moři, skalách lesních, vzduchu, květech,
veliké, dobré, neúnavné srdce,
žil v pohádce jsem, pohádku jsem prožil —
buď s bohem, buď s bohem! —

Aspoň jeden rys z básnické techniky Macharovy.

Ve »Výletu na Krym« básník mohl v řadě zachycených nálad a dojmů častěji nežli v předešlých sbírkách ukázati zvláště jednu vzácnou vlastnost svého umění zobrazujícího. Míním ono umění, s nímž ovládá své city a nálady, aby se nerozptylovaly: zachytí přírodu v určitém momentu a ten jediný moment projektuje svou duší a takto zabarvený vrhá na plátno; k tomu jedinému bodu pak vše směřuje: slunce v západu a vše vůkol jen v husté, bílé, smetanové spoustě beze všeho jiného zbarvení — a dost (»Západ«); nebo rostoucí pruh země na severu — Taurida, — dvě slohy čtyřveršové, čtyřstopé stačí, jeden obraz básnický, jedno přirovnání a je zde báseň celá (V., str. 34) atd. Čím obyčejnější zjev v přírodě, tím víc básníka poutá; romantika je mu protivná i při výběru těch scén přírodních, jako v životě. Ukázal bych na takové drobné milé obrázky v oddíle »Na lodi« a »Letem přes Halič.« Zde se k nim přidružuje tak nenásilně charakteristika dnešního stavu v Haliči. Mluví z nich dojemná bída toho lidu a jeho smutná historie, úsečně a výmluvně, asi jako ze známého epigramu Havlíčkova.

Macharův nejosobitější živel málokdy se mu vkrádá do sbírky »Výlet na Krym.« Vnější událost přivedla mu ten živel na př. ve vroucím »Pozdravu z domoviny,« vnitřní popud v »Metamorfosách«.

Skutečné naše poměry, do nichž se navrátil, zvrátily rázem jeho filosofii o vnitřím uklidnění a zmírněném názoru na svět, které si sliboval ze svého pobytu na Krymu (»Ve Vídni«).

A po roce vyšla sbírka nová — »Golgatha«. *Jc.*

* * *

Svetozár Hurban-Vajanský, **Kotlín.** Román. Turč. Sv. Martin, 1901.

Kdybych o tendenčním románě p. Hurbana chtěl referovat jeho tonem, napsal bych: guláš z zastaralé německé romantiky a článků a noticek Nár. Novin Martinských; a jako guláš obyčejně bývá vlastně falšováním potravy, tak je také guláš p. Hurbanův falšováním potravy duchovní. Jak guláš slouží hospodským k tomu, aby v paprikové omáčce vyprodali různé zbytky a hostem vzbudili žízeň, . . . trpělivý čtenář může si srovnání domyslit a má-li chut, zpodrobnit . . .

Pan Hurban napsal román, jak už řečeno, tendenční. Napsal už tendenčních věcí více, ale tentokrát tendence p. Hurbana byla, vylíčit netoliko Maďary a jejich vliv na Slováky, nýbrž Kotlín (= Turec a Svatý Martin Turčanský) popisuje také slovenské pokolení starší a mladší, neboli prostě řečeno: Kotlín je polemikou proti novým proudům na Slovensku, proti realistům a specielně Hlasistům. Kdo zná výlevy p. Hurbanovy v Nár. Novinách, nemusí Kotlín již číst; já jsem jej četl, protože těch jeho výlevů nečítám a protože jsem chtěl ještě jednou poznat a vidět, co ta slovenská starší generace, co zejména její doznaný vůdce má těm mladým povědět, co má povědět vůbec.

Smutná kniha — velmi smutná! Smutná pro Slovensko, smutná pro p. Hurbana: starší slovenská generace nemá co povědět, ani pan Hurban nemá co povědět. Kotlín co do obsahu i co do umělecké tvorby je smutný dokument nadaného člověka, jenž v tom starém Kotlíně zapomněl, co tam v mládí přinesl lepšího a ničemu se nenaučil, ničemu, ani — slovenštině, ani Slovákům . . .

Rekem románu je Andrej Lutišič, rozumí se »suchá ratolest«, zeman; rekyní je Lejla, dcera Gregušova. Greguš sám representantem starého pokolení. Zauzlení románu vrcholí v tom, že Andrej, milující Lejlu přímo šíleně a Lejla milující Andreje stejně šíleně, postaveni jsou v konflikt lásky a vlastenectví: Andrej má podepsat žádost Slováků k ministerstvu, kterou mu otec Greguš v přítomnosti Lejliné přináší — Andrej to udělat se zdráhá, Lejla, vyznávající před otcem a všemi ostatními, že Andreje miluje z celé duše, vyznává zároveň, že je Slovenka — hodí se otcovi na prsa a odchází od Andreje. Andrej se na to zastřelí.

Docela podle starého naivního vzoru: To je svíčka, to je mýdlo — to je maďarón, to je vlastenka a po tom rána z revolveru, trest za odpadlictví.

Aby však bylo vidět ze skutků, z jednání a hlavně z mravů a mravnosti (autor na mravnost slovenskou klade váhu zvláštní), co je

Slovák, co maďaron — toho pan Hurban při všem svém nadání nedosáhl. Ano, panu Hurbanovi nelze upírat značného talentu a spisovatelské dovednosti, avšak tím více právě na něm vidíme duchovní úpadek Slovenska. Pan Hurban — a to je nejsmutnější — žije sice na Slovensku, ale Slovenska nezná, nepozoruje ho, nestuduje, nýbrž zfantasíroval si Slovensko docela imaginární. Mluví se sice v Kotlíně o mnohém, co na Slovensku je, ale o tom se jen mluví, v románě toho nevidíme, mluví se o tom novinářsky. Na př. i maďaronství a maďaroni a jejich počínání se nepopisuje přesněji, nýbrž podle ustálených populárných sice, ale velmi neúplných představ. Popisují se jejich různé rejdy, ale to všecko nám obrazu o pravém stavu věcí nedává. A totéž, a v míře ještě větší, platí o žití slovenském. Nevidět plastického, reliefního rozdílu mezi Maďarony, Maďary a Slováky. Typy splývají — jeden paňák jak druhý, jen že pod jedním je napsáno: to je maďaron, pod druhým: to je Slovák. Klasický doklad čteme na místě, (str. 356.), kde o maďaronovi jednom dočítáme se, že prý z každého oka mu trčí sud špiritusu; hned na to však rek Andrej ponouká svého přítele Skladanského (žijícího sice v cizině, ale přece Slováka), aby si zlost zalil: »Lej, lej dnes, Ganges vypijem a všetkých krokodilov pohltám . . .« alkoholism tu i tam — alkoholism zlo Slovenska čpí také z Kotlína. V tom p. Hurban nechtě odhalil slabiny nynějšího Slovenska, jeho politiky, jeho žurnalistiky, jeho umění . . .

Pan Hurban Slovenska nezná a nikdy neznal. Jeho poesie a zejména jeho romány jsou umělými květinami, květinami více německými, než slovenskými. Pan Hurban v Kotlíně sám vykládá, že Německo a jeho kultura má dobrý vliv na Slováky, že prý vzdělání, jehož Slováci nabývají v Německu, neodnárodňuje. Že prý Germanie rozšiřuje obzor a negermanisuje, nýbrž naopak »oceľuje v slavisme a rodoľubstve.« Jistě je vliv vzdělanosti nabyté v Německu pro Slováka lepší, čistější, než vliv vzdělanosti maďarské; ale p. Hurban se mýlí, že německá kultura Slováků negermanisuje. Kotlín je toho důkazem, jak vlivy a vzory německé jsou silné a jak si spisovatele (vzdělal se také v Německu) podmanily. Kotlín německými citáty a německými řečeními se hemží; již z toho je vidět, co na p. Hurbana mělo nejsilnější vliv. On sice horuje pro Kollára a jiné slovenské básníky, ale to je jen plané horování, ve skutečnosti a pro vlastní tvorbu básníci němečtí mu dali jednotlivosti a vytkli směr. Že p. Hurban píše živé a radikální články proti Maďarům a Maďarónům, je pravda; z toho však jen následuje, že vlivy německé mu neškodí politicky — způsob myšlení, obsah myšlenek, způsob a kvalita citů, jedním slovem: duch, duše slovenská v té politice být nemusí a v daném případě také není. Pan Hurban také od Maďaronů přejal více, než o tom má tušení.

To ostatně je zjevno i ze starších prací p. Hurbanových. V Kotlíně sice docela nacionalisticky a antisemiticky mluví se proti Heinemu (»cynický Žid«), ale tento Heine p. Hurbanovi sloužil za vzor v »Mori a Tatrách.« Pan Hurban se neštítil, vzít si z »cynického Žida« téměř celou báseň a báseň tak prononsovanou, jako: »Ein Fichtenbaum steht einsam atd.«

Vedle vlivů německých patrny jsou vlivy ruské. Ale tyto vlivy jsou slabší, třeba že dotěrnější. Pan Hurban totiž se zálibou uvádí do slovenštiny rusismy, čímž jeho jazyk pro znalce dostává ráz jazyka umělého a vlastně mrtvého. Z ruské literatury p. Hurban si vypůjčil rozpor mezi slavjanofily a západníky a tento rozpor přenesl na Slovensko. Zejména rek Andrej je komponován podle starého Oněgina a jeho literárních potomků. Obzvláště také z Tolstého nejedna příkraska vzata, ač Tolstého p. Hurban přímo nenávidí. (Alespoň mu v Nár. Nov. několikrát vynadal —!) Na př. čteme více než plné reminiscence z »Rodinného štěstí« atd.

Docela podle receptu staršího slavjanfilství p. Hurban horuje pro náboženství, že je věcí pro člověka a národ hlavni a vůbec mluví docela ve smyslu toho staršího slavjanofilství; ale proto že jsou to jen reminiscence knižní, vlastně žurnální, nic živého a životného, pan Hurban po několika stránkách na náboženství docela zapomíná a hlásá pouhý nacionalism. Všichni ti slovenští vlastenci, inclusive vlastenka Lejla, horují jak hotoví novináři, třeba že postavena these, že pro národ a jednotlivce hlavním je náboženství a že otázka náboženská musí být řešena. Ale to je právě jen abstraktní these, spisovatel sám vlastního požadavku se nepřidržuje, otázky náboženské neřeší, jako že vůbec žádné otázky opravdově neřeší.

Všecku svoji povrchnost p. Hurban vynaložil na zkarikování slovenských a českých realistů. Přeložil do slovenských slov obrázky »Šípů« — více se o této části Kotlína říci nedá. Mluvení o atheismu, materialismu atd. je úžasně mělké, nepravdivé a klevetivé; p. Hurban káže náboženství a mravnost, ale na skutku sám podává nepravdu a lež. Za takové náboženstvi lži pěkně děkujeme. Rozumí se, že ve vlastenčících filipikách p. Hurbanových neschází kleveta o nenárodním a protinárodním humanismu, třeba že p. Hurban mladým humanistům za vzor klade Kollára, toho prvého a hlavního humanistu! Ale pan Hurban Kollára patrně tak pozorně nečetl jako »cynického Žida.«

Spisovatel, horující tak pro náboženství a mravnost, jak pan Hurban, měl by ve své polemice být alespoň čestným, nedovede-li již být věcným. Avšak v té příčině p. Hurban má pojmy zvláštní a to mstí se také na jeho umění. Andrej je kreslen jako gentleman; podobně jako ruský vzor vyznamenává se jakousi vrozenou čestností; tento rys povahy jeví se dokonale v scéně, kde svému příteli, duchovnímu, odhaluje své nitro a ukazuje revolver jako poslední útočiště. Tenkrát tedy Andrej příteli slibuje, že si nedá smrti dříve, než příteli oznámí — — Paoněgin p. Hurbanův na svůj slib zapomíná.

K filosofování si p. Hurban vybral sem tam myšlenky z Dostojevského a jiných básníků myslitelů, ale rozumí se, že myšlenky ty po svém zjinačil a zhyzdil. Někdy způsobem velmi charakteristickým. Na jednom místě na př. horuje pro obětivost — Slovensko potřebuje obětí. Svatá pravda. Ale pan Hurban jako by nic dodává, že »jedina opravdu junácka žertva smyje v mojich očiach všetky bludy, zavádzania a šudárenia našich dobrých, nevýberčivých ludí.« Zde vidíte tu nepravdu a lež, lež zhoubnou právě pro Slovensko: vždyť ti dobří, ne-

vybíraví, pijící lidé pokládají za národní žertvu každou nerozvážnost a ta nerozvážnost má smýt všecku tu lež staré a třeba i mladší generace slovenské?...

Jiný příklad těch »polopravd«, které (podle Dostojevského) pan Hurban propaguje. Kde mluví o odrodilectví, blýská se myšlenka, že prý každý veliký cit osobní (p. Hurban nesprávně jej ztotožňuje s egoismem) na př. oddanost k ženě, úřadu atd. odvádí od lásky k národu! V té všeobecnosti řečeno, je to polopravda, je to nepravda a nepravda Slovensku nebezpečná.

Než darmo řečí. Pan Hurban se kritikou sebe obšírnější, věcnější a poctivější nenapraví. Panu Hurbanu nedostává se právě té umělecké vytrvalosti a pracovitosti, kterou se každý pravý umělec vyznamenává — povrchní práce hubí talenty sebe větší. V Kotlíně je všecko povrchní. Nebudu již ukazovat na sentimentálnosti jak na př. scéna, kde Lejla Andrejovi brnká na — cytharu (!), pan Hurban neštítí se hospodského jargonu, z čista jasna užívá v řeči německého vídeňáckého úsloví fiakristického. Ovšem p. Hurban vůbec stojí pod vlivem tvorby a ještě více jazyka německého. Proto se nelze divit, že věci slovenské tak běžně a povrchně jsou promyšleny. Na jednom místě chválí se staré časy proti novým, slaví se ti staří zemanští oligarchové a »tyránkové« proto, že měli prý zálibu v umění! Pan Hurban je člověk úplně nelidový, také takový oligarcha a tyránek; proto mu nevadí, že na místě jiném cituje z dopisu krále Matyáše charakteristiku takového oligarchického aesthety: »Jestli že chrámy budeš ničit, dědiny pálit, ozbrojenou mocí na tebe vrazím.« A ti lidé měli zálibu v — umění? Proto že jim snad cizí stavitel a malíř za ty krvavé peníze něco pěkného postavili a vymalovali?

Kotlín je smutný dokument duchovního úpadku našeho Slovenska; na jeho chybách dorůstající generace může studovat, jaké práce Slovensku je potřeba. *S.*

* * *

Katechismus zeměpisu. Napsal *Dr. Eug. Muška*. Díl 1. Zeměpis všeobecný. Nákladem Hejdy a Tučka. V Praze 1901, za 3 Kor. 20 h.

Globus. Kapesní rukověť geograficko-statistická. Sestavil *Dr. E. Muška*. Nákladem Hejdy a Tučka. V Praze 1901, za 1 K 50 h.

Spisovatel v předmluvě ke »Globu« doznává, že mu byly vzorem příručky cizojazyčné; jeho úmyslem bylo prý »tyto zúplna nahraditi.« Úmysl zajisté dobrý. K tomu však je dvojího třeba u podobných příruček: 1. přesnosti údajů a spolehlivosti vědecké; 2. jasného výkladu a přístupného populárního podání. Obojího však uvedené knížky postrádají, zvláště první z nich. Odborná kritika ukázala zejména na »Katechismu zeměpisu« chyby neuvěřitelné. Svědčí zajisté o malé svědomitosti, když spisovatel několik neděl po vydání svého spisu sliboval vydati dodatek, v němž prý budou opraveny chyby v jeho spise. Bez

věcných chyb není ani »Globus« — někde jsou tytéž. »Katechismus zeměpisu« je nepopulární nepřístupnými často definicemi i popisem a nemírným novotařením slovním. V »Globu« nebylo k tomu tolik příležitosti. Úpravu a formát našlo nakladatelství velmi vhodné. Myšlenka českých katechismů byla všude uvítána. *C.*

F. A. Slavík: Pruské usilování o země české. Druhé vydání. V Praze 1901. Nákladem F. Šimáčka. Cena 1 K.

Velkoněmecká propaganda pohnula spisovatele, aby historickou studií uvedl na pamět neblahé následky, které po takovýchto analogických zjevech německé rozpínavosti v historii naší nezbytně šly v zápětí. Dějepisná studie tato rozvržena jest v podstatě na tři hlavní oddíly: 1. jak vzniklo a rostlo usilování o české země až do roku 1740; 2. usilování o země české za Bedřicha II. r. 1740—1742; a 3. jak se jednalo o české země dále za Marie Terezie, za Josefa II. i později. Své výstražné »caveant consules« spisovatel buduje na dokladech dějepisných, čerpaných z mnoha specielných monografií a děl historických, bohužel však již většinou zastaralých a ne vždy objektivně psaných. To platí hlavně o osobě Bedřicha II., u něhož naneseno na jeho neprospěch mnoho temných barev, málo však z jeho světlých stránek. Kniha jest psána pro širší vrstvy srozumitelně, slohem plynným a poutavě. *aj.*

Poplatnost Čech říši Německé. Napsal *Emil Burdil.* (Otisk z Kladenské reálky 1901.)

Pěkný příspěvek ke kritickému pojímání starých řádů českých vůbec (také po stránce hospodářské) a zvláště poplatnosti říši Německé; konečný výsledek neliší se v podstatě od kaceřovaného kdysi výroku Büdingerova, že se Čechy přiklonily k říši proto, aby své trvání zvláštní zachránily. Že tento výrok Büdingerův, uznávající přece bytovou zvláštnost naši, mohl tak bouřit, dovedeme si vyložit jen tím, že politická podrážděnost a neurasthenie vadila kritickému a věcnému věcí posuzování. *D.*

České strany politické. Česká inteligence a český lid. Napsal *O. Jozífek.* V komisi Fr. Horálka na Vinohradech, za 20 hal.

Brožurka sice volební, ale má cenu také po volbách svou realistickou analysí našich politických poměrů a ukázáním, jak in concreto strany vznikají a se popularisují; tím dobře vyniká sociální a politické postavení inteligence jako třídy vůči třídám jiným. *S.*

Almanach říšské rady (1901—1906). Sestavil *JUDr. Michal Navrátil.* V Táboře. Nákladem V. Krause. 1901, za 2 K 40 h.

Praktická knížka příruční, zdělaná podle podobných publikací německých. Vedle úředních akt přináší volební provolání stran českých a německé strany lidové, výsledky voleb, životopisy ministrů od r. 1895, seznam a životopisy poslanců atd. Pro rychlou orientaci dobře poslouží

žurnalistům a všem, kdo se zajímají o politiku. Jiného nároku než praktického knížka sama nečiní. *C.*

Žďárský Obzor. Měsíční revue vzdělavací pro nejširší vrstvy lidové na Žďársku. Rediguje MUDr. Bedř. Brož. Ve Žďáře na Moravě, 1900—1901. Čtenářové N. Doby byli na tuto zvláštní, populární revui upozorněni; upozorňujeme a k napodobení doporučujeme opětně. Vychází měsíčně za 4 haléře; tím že všecko, abychom tak řekli, přišívá na tělo a historii Žďárska, šíří hodně konkretní vlastivědu. Interes místní vhodně využit jakožto prostředek pro popularisaci. Opakujeme i doporučujeme k následování. *F.*

Slanský Obzor. Věstník musejního a literárního spolku »Palacký.« Redaktor Petr Hrubý. Z našich okresních publikací tohoto druhu tato je snad nejstarší (již roč. IX.). Podávají se v něm popisy okresních památek, místních zřízení a událostí. Všeobecného zájmu zasluhují pozorování Frant. Kubeše, uveřejněná v článku »Veřejná knihovna v Slaném.« Je to pokračování z rozboru, který o tomto předmětě podal v N. Době Fr. Houser. Velmi šťastná a poučná je rubrika »Pokrokový ruch,« v níž jsou popsány místní slavnosti s poučením, divadelní představení, veřejné a lidové přednášky v městě i v okolí, kursy, veřejné čítárny, statistika časopisů odbíraných atd. Pěkný příklad drobné práce osvětové. Obšírnější zprávy některých korporací, které sem v tomto rozsahu nepatří, jsou asi vázány hmotnou podporou, této publikaci věnovanou. *Jc.*

Dvacet pět let (1876—1901) spolku pro průmysl cukrovarnický v Čechách. Sepsal G. rytíř Hodek ze Želevic, 1901.

Důležitý kus našeho hospodářského vývoje podán tu historií spolku a jeho vedoucích osob; pozornost věnována také časopisecké práci spolku. Četné podobizny. *Ž.*

Prof. Fr. Fiedler, Zemědělské zákony a jiné předpisy týkající se zemědělství v království Českém. Sv. I., 1901.

Předpisy o zemědělské radě, právním poměru hospodáře k zřízencům, ochraně polního majetku a lesů, chovu dobytka. Výklady a poznámky vhodné, věcné. *Ž.*

*

UMĚLECKÉ. Přijatý návrh pro pomník Palackého v Praze. Slovo o zvoleném místě pro pomník. — Bohuslav Schnirch. — Publikace.

V užší konkurenci na pomník Palackého v Praze porota (sochaři C. Klouček a Fr. Hergesel, malíř V. Hynais a architekti F. Wiehl a F. Roštlapil) rozhodla dne 4. července t. r. jednohlasně ve prospěch návrhu Stanislava Suchardy a doporučila jej beze změny k provedení. Důležitá pro Prahu umělecká otázka tudíž rozřešena, a šťastně. Praze dostane se konečně pomníku, jakého dosud nemá; pomníku, jenž bude

výrazem našeho nového života národního, ne snad pouhou illustrací zašlé znamenité doby, ani ne pouhou podobiznou muže vynikajícího. Ale vedle věrné a živé podobizny a postavy Palackého bude v něm i to, bez čeho Palacký nebyl by se stal »otcem národa,« bez čeho doba jeho nebyla by se stala tak úrodnou a činorodnou, a bez čeho nikdy nemůžeme býti, chceme-li zůstati svými a státi se národem svým, samostatným. Bude v něm vyjádřeno, co hýbalo duší Palackého, co bylo jejím obsahem a životem a co z ní vnikalo tisícům a statisícům do duší a rozplameňovalo je.

Autor, maje tvořiti pomník Palackému, neohlížel se po nějakém vzoru; ani v antice, ani v renaissanci, ani v umění novějším nenalezl by ho; ale jako umělec básník hledal pro něj výraz ve své duši, výraz nový, živý, symbolický, pro nějž nikde nemožno nalézti hotových předloh, nýbrž který musí vyrůsti z nitra umělcova a vytvořiti si i případnou formu. Hledal jej beze všech starých pomůcek, bez křídlatých geniů, bez okřídlené Viktorie, bez čtoucí neb píšící Historie, bez dlouhatanských trub a plápolajících pochodní, bez nápovědných reliefů. Nic podobného nesmělo tu býti, nic frázovitého, otřepaného, všedního. Vždyť pomník ten určen jest muži, jenž jsa jinochem už umiňoval si, že »nastoupí stezku hrdin bohu líbezných a obleče roucho svátečné u oltáře Pravdy, Krásy a Ctnosti, obětuje jim všecku snažnost, všecku rozkoš, všecky tajné i veřejné tužby své«; jenž jsa jinochem přinášel do spící ještě Prahy ohnivý hlas jitřní, volající do práce, mužnou víru, zakotvenou v práci kulturní, a jenž po celý svůj život slovem i dílem svým hlásal tuto víru v budoucnost naši, klada tuto budoucnost ne do cizí přízně a pomoci, ale do rukou našich.

A tento hlas jitřní, tuto víru umělec svým vnímavým duchem a jemnou rukou ztělesnil. Zahleďte se do jeho návrhu — se tří stran možno jej viděti vyobrazený ve »Volných Směrech« (čís. 11. a 12. ročníku V.), ačkoli pěkná ta vyobrazení jsou toliko slabým ohlasem — už z pouhých vyobrazení ovane pozorovatele síla jitřního hlasu a obrozující víry Palackého. Ve všem tom ruchu ranním na pomníku okolo postavy Palackého, jenž sedí jako živý uprostřed exedry zcela samostatně upravené, v procítajících bytostech na pokraji exedry, v těch umdlencích, kteří tak těžce probouzejí se ze spánku div ne smrtelného, i v těch, které už povznášejí se anebo povznášeny jsou k uvědomění, k uvědomění důstojnosti lidské i národní, k poznání, čím jsme byli, čím jsme a čím býti máme, jest mohutně klidné pojítko, vdechující celému dílu vzrůst, vzpřimující sílu, vzlet a povznešení. Tam k té bytosti nahoře, na pokraji mohutného, ale teprve započatého obelisku stojící (jakoby symbolu zamýšleného díla), k Uvědomění, k duši Palackého, všecko tíhne, k té bytosti volající: »Znej sebe sama! Vzpamatuj se! Povstaň! Ve tvých rukou budoucnost tvá jest . . .« V té víře jest ono pojítko i jednotnost celého díla.

Suchardův pomník Palackému bude zároveň pomníkem našemu obrození.

Dle nejnovějších zpráv bude prý hotov r. 1908; má býti postaven, jak známo, na náměstí Palackého.

*

Že by volba tohoto místa byla šťastna, nedá se říci. Jest nevysvětlitelno, jak se to stalo a čím se to stalo, že z Palackého, otce národa, Praha hodlá učiniti výměnkáře. Což jiného jest místo tak zvané »náměstí Palackého,« nyní i v budoucnosti, než nevzhledný, nemohutný, málo malebný a ba i zastrčený kout, jakým bývají výměnky? Jest nepochopitelno, jak muži, jemuž národ dal přítulný název »otce«, dává se pomník na místo ponuré, začmouzené. Patří-li v budově Českého Musea Palacký do Pantheonu a to na nejvybranější místo, a nikoliv někam do kouta nádvoří musejního, aby se díval na komíny a na skladiště, a pozorovatel s ním, tož podle nejprostší logiky přísluší Palackému v královské Praze místo na nejpřednějším náměstí, tam, kde život náš každodenní i sváteční, drobný i imposantní, přílivem i odlivem denním hučí a víří, a kde hlavní jeho žíly jdou. Tím by ovšem bylo Václavské náměstí. Ale ono už je jinam zamluveno a pak pro dílo Suchardovo nebylo by vhodným okolím. Třeba tudíž hledati jinde, a věru možno najít místo nad všecka jiná vhodnější. Je to místo prostranné, vzdušné, jasné, epicky náladové, s velkolepým rozhledem na nádhernou rozlohu Prahy a s uchvacujícími a vzrušujícími pohledy na pamětníky minulých dob; je to místo lepšími budovami obstoupené — až na stranu zadní, která však bude vyměněna — a pro dílo Suchardovo nesrovnaně vhodnější, než by bylo místo dosud zvolené. Je to nábřeží Rudolfovo, místo mezi Rudolfinem a dosavadní malířskou akademií. Logika situace i logika významu mluví pro toto místo. Okolí architektonicky, přírodně i historicky mnohem příznivější, a v okolí samý vzdělavací ústav: na jedné straně obrazárna a hudební síň, hned za ní umělecko-průmyslové museum, na druhé straně malířská akademie, příště umělecko-průmyslová škola, v sousedství rovněž školy, nedaleko i část university; v pozadí přímou čarou potáhnou se nově projektované ulice, ústící do Staroměstského náměstí, a za nimi bude rýsovati se radnice s Týnem, kdežto v popředí bude zářit, rudnout, tmíti se, hvězdnatět panorama a historie Hradčan . . . Mladá pokolení hrnou a pohrnou se tam do škol, mladí i staří na výstavy a do koncertů, domácí i cizí na svěží a krásnou podívanou, jakých ve světě není mnoho. A nyní srovnejme s tím vším prodlouženou Moráň, přezvanou bůh ví proč a zač náměstím Palackého, s dýmajícími komíny v prospektu!

Avšak místo mezi Rudolfinem a dosavadní malířskou akademií jest už určeno pro fontánu! Krásná věc jest zajisté fontána, zvláště je-li krásně provedena a má-li hojnou a bujnou zásobu vody, štědré vody, a necrká-li jenom o některých svátcích v roce. Ale Palackého duše byla fontána všech fontán pro nás, zalévající všecky země české horoucí vírou a nadšeným slovem i skutkem. Nedalo by se tu docíliti záměny, aby pomník vystřídal se s fontánou?

Podobizna Palackého patří do salonu Prahy, a nepatří do předsíně Prahy. Palackým začíná nová kniha našeho národního života; do

této nové knihy podobizna jeho patří v čelo, před titulní list, a nepatří na poslední stránku, kde bývá jen rejstřík a seznam tiskových chyb.

*

Dne 30. září zemřel Bohuslav Schnirch, 56letý, raněn byv den před tím mrtvicí. Sochařských jeho prací je dlouhá řada a mnoho jich patří Praze na budovách a místech veřejných; ale hlavní jeho dílo, opravdový výraz umělecké duše, jediné dílo, v němž projevil se zcela svým, zůstalo pouhým návrhem. Školy a studijní cesty připoutaly mladého Schnircha k antice, a on vzdal se jí bezpodmínečně. Kohož by k sobě nepřipoutala? Ten veliký plastický sloh, ta vtělená krása a život zdravý, zralý a slunný, ten přirozený, pravdivý, nevtíravý, sám sebou se rozumějící, vroucný poměr k rodné přírodě kohož by neuchvátil? Vždyť hlavní jeden podporovatel nového hnutí uměleckého v Anglii a obroditel tamějšího uměleckého průmyslu, William Morris, radí mladým výtvarníkům: »Studujte starý věk!«, když před tím za prvé přikázání umělecké prohlásil: »Jděte za přírodou!«, a ovšem hned na to podotýká: »Ale vytvořte sami své umění!« A tato trojí rada bude platna na vždy. Také Schnirch studoval antiku, ale poměr jeho k ní nebyl pravý. Maje postavit Apolla s Musami na Národní divadlo, přenesl je jednoduše v té podobě, jak je vídával v originálech a odlitcích v musejích a akademiích. Bůh zpěvu s Musami nevystoupil z rozníceného nitra umělcova, z jeho vlastní představy, nýbrž jen z pilných jeho záznamů, kopií, jako ohlas, jemuž krev originálu chybí. Je to zcela správně schematicky uděláno, ale není to vytvořeno. Podobně, zdá se, je tomu i s trigami, pokud se na ně možno pamatovat. Do Národního divadla Schnirch nevnesl sebe, jako sebe tam vnesl Aleš, a také Myslbek a Ženíšek. Zrovna tak bezpodmínečně poddal se vlivům renaissančním. Později dal se poněkud podmanit realismem uměleckým — v Jiříku Poděbradském, až konečně přišel k sobě a vytvořil dílo zcela své, samostatné — Sv. Václava. Hlavním tímto dílem svým dal poetické vtělení krásné staré pověsti naší, jedné z těch, které vznikají za dob obecné sklíčenosti. Z Blaníka vyjíždí světec pln velebného klidu a pevné jistoty, pravicí mírně vztaženou jakoby zaplašoval obavy a tesknoty lidu a dodával všem důvěry a síly. S ním — po obou stranách soklu — vyjíždějí zástupy blanických rytířů. Myšlenka šťastně pojatá našla tenkráte šťastnou ruku, aby ji provedla. Kdežto dřívější práce působí více méně chladně a suše, zde jest vroucnost, plnost života, ba i vznešenost. Ostatním pomníkovým pracím Schnirchovým nedostává se monumentalnosti, zde jest. A jest zde také umírněnost v prostředcích, účinek jen zvyšující. A zrovna toto dílo, kterým Schnirch dále žije, dílo zcela původní, českého ducha, nespatřil uskutečněno.

*

»Volné Směry« věnovaly č. 8. zakončeného právě ročníku V. Ilju Répinovi, vrcholu ruského realismu, a č. 9. a 10. novému umění ruskému. Celkem přes 100 ukázek. Ruští umělci sami se vyjádřili, že dosud nikde na západě nové ruské umění výtvarné nebylo předvedeno

tak rozsáhle a vybraně. — Číslo 1. ročníku VI. věnováno obrázkově i textově Nerudovi. Švabinský ozdobil je krásnou podobiznou Nerudovou.

»Mir Iskusstva« (Svět umění), jehož každé číslo překvapuje svým výborem a vkusem, vydá v lednu 1902 prvou část velkého díla »Ruské malířství v XVIII. věku.« V I. části vyjdou práce Levického; v II. Rokotov, Antropov, Drožžin, Šebanov, Argunov, Ščukin, S. Ščedrin a j.; v III. Borovikovskij. Dílem tím předvedeni budou světu znamenití ruští malíři, zvláště podivuhodní portretisté, kteří i doma zůstali málo známi.

»Chudožestvennyja Sokrovišča Rossiji« (Umělecké poklady Ruska) rovněž každým číslem ukazují, co vzácných prací, domácích i cizích, chovají na Rusi sbírky veřejné i domácí. Dvě čísla už výhradně věnována soukromým dvěma sbírkám: P. P. Semenova, jehož obrazárna v Petrohradě jest po obrazárně kn. Lichtensteina ve Vídni nejbohatší ze sbírek soukromých pracemi hollandských mistrů (přes 500 obrazů), a paláci Stroganovskému tamtéž, v němž jest i Rembrandt, Sandro Botticelli, Filippino Lippi, Leonardo da Vinci, Donatello, Benvenuto Cellini a j. Také »Mir Iskusstva« dal nahlednout v jednom čísle do obrazárny kn. Jusupových v Petrohradě, na její velkolepé Rembrandty z doby rozkvětu, na Velasqueza, na skvostné mistry francouzské z XVIII. st. a řadu jiných.

»Studio« vydá v tomto měsíci prvou část díla »Anglický akvarel.« Celkem 8 částí po 8 velkých listech v barvách. Zastoupeni budou angličtí akvarelisté počínajíc Sandbym (1725—1809) až na nynější dobu. A to všecko za libru!

O našich publikacích příště. *T.*

ZPRÁVY.

Mezinárodní associace akademií v Paříži. O všeobecném shromáždění mezinárodního združení akademií, které se konalo od 16. do 20. dubna t. r. v Paříži, podává místnější zprávu účastník jeho univ. prof. Heřman Diels v Berlíně v zářijovém sešitě měsíčníku »Deutsche Revue«. Zpráva učence tohoto pořízena je na základě úředního protokolu, který byl vydán z náčelního místa shromáždění (Paříž, Académie des Sciences). Ježto združení toto má význam kulturně na výsost důležitý, podáváme dle Dielsovy zprávy stručný výpis vzniku, průběhu a snesení associace, resp. jejího pařížského shromáždění.

Myšlenka, shromážditi takový areopag vědy, jest stará. Jak předseda Darboux v uvítací řeči podotkl, již Baco a zejména Leibniz se záměrem tím obírali. Ale teprve nyní uskutečněn. Počátky združení tají se jako počátky všech velikých věcí dosud v temno. Časem se však všechno vynese na jasný den. Vlastní popud k ruchu dali prof. Sues (předseda vídeňské akademie) a ministr v. Hartel ve Vídni a ministerialní ředitel Althoff a prof. Mommsen v Berlíně. Ruch ten svedl v říjnu 1899 ve Wiesbadenech deset hlavních akademií ve spolčení, k němuž se pak přidružilo dalších osm akademií.

Program generalního shromáždění v Paříži měl sedmnáct čísel. Mezi nimi byly mnohé projekty, které byly oznámeny toliko, aby daly podnět a byly vzaty na vědomost, jež však nemohly býti brány v poradu, poněvadž ohlášeny ostatním akademiím příliš pozdě. Porady konány v schůzích plenarních a odborných. V plných schůzích učiněna tato usnesení: Na návrh berlínské akademie přijato snesení o vzájemném půjčování rukopisův a archivalií. (Mezi Rakouskem, Německem a Nizozemskem uvedena volná výměna rukopisů a archivalií již dříve v život. Uskuteční-li se ještě dále alespoň přičiněním vlád v Evropě, nastane tím veliké usnadnění vědeckého styku.) Po mistrovské zprávě oslepléhо filosofa Brocharda bylo učiněno jednomyslné usne-

sení, vydati úplně díla Leibnizova. (Pařížská akademie věd a berlínská akademie ihned se prohlásily ochotnými, účastniti se spolupracovnictví při monumentálním tom díle. Následujícímu shromáždění se má předložiti plán vydání; zatím se má vydati provolání ku všem knihovnám veřejným a soukromým, jimžto se žádá o oznámení všech Leibnizian k užití pro zamýšlené mezinárodní vydání). — V přírodovědném odboru podávala londýnská »Royal Society« zprávu o velikolepém podniku vydání katalogu, které podnítila. Jde o to, pojati od 1. ledna 1901 v bibliografický soupis všechny přírodovědné publikace celého světa. Ústřední bureau v Londýně řídí regionalní kanceláře jednotlivých zemí (v Berlíně založena taková regionalní kancelář počátkem tohoto roku.) Materiál těmito ústřednímu bureau dodávaný bude uveřejňován každý rok v obrovském katalogu, jehož exemplář bude státi 340 marek. Associace přijala jednomyslně Gillův*) plán, podaný také »král. společností« v Londýně, požádati příslušné vlády, aby za připojení k měření stupně v Kapsku daly podnět k měření na 30. poledníku Afrikou, které by se dělo na jezeře Tanganika, tedy podél mezi něm. východní Afrikou a Kongským státem, pak Sudanem na březích Nilu až k Alexandrii, pak po oblouku Palestinou a Malou Asií vedeném, a připojilo se tak k poledníkovému měření Struveovu v Rusku. Dosažení toho cíle znamenalo by vzhledem k poznání velikosti země velikánský pokrok a zároveň by podalo nad míru cenné zprávy o podobě země a o složení zemské kůry. (Předseda associace p. Darboux oznámil Gillův plán francouzské vládě, která jej podá německé, anglické a kongské vládě, any jsou u provedení jeho politicky účastny.) Další usnesení přírodovědné sekce týkala se odborně vědeckých otázek, tak jednotné kontroly fysiologických přístrojův a mezinárodní organisace zkoumání mozku. Také snesení odboru pro duchové vědy odnášejí se více k odborové vědě. Usneseno — ač ne jednosvorně — uvésti v život realní encyklopaedii islamu, příruční knihu pro literaturu a kulturu islamského východu, která by se měla asi rovnati realní encyklopaedii klassického starověku od Paulya a Wyssowa. Dále zůstáno v zásadě na tom, aby byla pořízena sbírka řeckých listin byzantické a pobyzantické doby.

Dorozumívati se ve schůzích bylo dosti nesnadno. »Ač — píše Diels — bylo mluveno toliko třemi světovými jazyky: němčinou, angličinou a francinou a konečně, aby se neubíjel čas příliš mnoho tlumočením, ovládala francina, zejména v komisích byla námaha jak pro mluvící tak pro poslouchající hodně značná. Neboť ježto francina pronášena s národními přízvuky rozličných evropských národu, ukazovalo se, že vlastní obtíží dorozumívání se jest méně rozličnost řečí nežli výřečnosti, přízvuku.« *Kč.*

Francouzská lidová umělecká škola. V Paříži uveden v život umělecký podnik, který jest v svém způsobu úplně nový. Zove se »Ecole de la rue«, školou na ulici. Několik spisovatelův, umělcův,

*) Gill jest ředitelem král. hvězdárny na mysu Dobré naděje.

učenců chtějí obeznamovati obyvatele předměstí nedělními poutmi Paříží s jejími historickými místy a uměleckými poklady, aby je vychovávali k rozumění dějinám a budili v nich smysl pro krásu tvarův a umělecký vkus. Lid — tak se čte v prospektu nové lidové umělecké školy — musí býti přivábeu k rozumění krásnému a vznešenému, a to jest v Paříži věcí snadnou a také žádoucí. Neběží zakladatelům o to, aby založena byla nová škola se starými učebnými methodami, nýbrž žáci mají nabývati rozmluvou se svými učiteli a vespolek nových idei a názorův. (Dle »Centralblatt für Volksbildungswesen« — I. roč., čís. 7.—8.). *Kč.*

Knihovny v sadech. V soustátí Severoamerickém zřízeny v některých městech, Brooklynu, Novém Yorku a ve Philadelphii, v sadech, které bývají nejvíce navštěvovány, knihovny, jichž lze volně užívati obecenstvu, jež se přichází do sadu zotavit. Každý návštěvník může si z nich vypůjčiti knihu obsahu živnostenského, zeměpisného nebo přírodovědného, když byl zapsal do vyloženého seznamu své jméno a bydliště. Vypůjčené knihy užívá se toliko po dobu návštěvy sadův. Obecenstvo zařízení toho rádo a pilně využívá. *Kč.*

Maloruský překlad Písma svatého. Maloruský učenec před několika lety zemřelý Kuleš přeložil celé Písmo svaté na jazyk maloruský. Překlad vyžadoval práce několikaleté. Převod byl učencem J. Levickým zkoumán, doplněn a opraven. Vdova po Kulešovi chtěla dáti překlad tisknouti. Ruská duchovni censura však nedovolila, aby byl překlad vydán tiskem. Paní Kulešová se tedy obrátila na »Britskou biblickou společnost«, která ihned přijala nabídku její a koupila od ní nakladatelské právo za 5000 rublů. *Kč.*

Ženy studující lékařství na německých universitách. Alb. Eulenburg podává v čís. 28. časopisu »Deutsche medizinische Wochenschrift« zprávu o studiu lékařském žen na universitách v Německu. »Posluchačky« měla r. 1901 toliko menšina medicinských fakult v Německu, pokud totiž byly zapsány jako takové do fakultní matriky. Immatrikulované studentky mají dosud toliko badenské fakulty (Frýburk a Heidelberk). Zcela nebo převážně odmítavě proti připuštění žen za posluchačky chovají se zatím medicinské fakulty v Kielu a Tubinkách. *Kč.*

Institut de sociologie v Brusselu. Arnošt Solvey, jeden z nejbohatších průmyslníků belgických, založil před několika lety za spolupůsobení vynikajících učenců a státníků sociologický ústav a vedle něho jako část svobodné university brusselské, školu socialních věd. Za souhlasu university chce nyní oboje toto zařízení sloučiti v jedno, které má býti zváno Institut de sociologie. Institut ten se člení ve dvě části. První jest ustanovena pro sociologická zkoumání. Těm, kdož se chtí takového zkoumání podjati, ústav

poskytuje všemožných pomůcek. Je tam bohatá knihovna a sbírka statistická; je spojení s tuzemskem i cizozemskem; používání všech zařízení jest zdarma, ba jsou tam i bohaté prostředky k živobytí za podmínek snadno splnitelných. Pracující osoby nemusejí vydávati účtu ze svých prací, zkoumání jejich jsou úplně jejich majetkem. Správcem toho oddělení jest Emile Waxweiler, profesor státních a finančních věd na svobodné universitě v Brusselu. Druhá část institutu zabývá se vyučováním. Konají se tu přednášky o všech oborech socialních věd, m. j. také z anthropologie, psychologie, srovnávací jazykovědy, z dějin jazyka, z dějin umění. Vyučování se ukončuje zkouškou, na jejímž základě dostává se titulu licenciáta nebo doktora. — Solvey se zavázal, že bude ústav vydržovati dvacet pět let; pak přejde ústav v majetek města Brusselu.

Spořivost ve Francouzsku. Z odborného berlínského listu vynímáme následující zprávu o tom, kterak francouzská mládež navádí se záhy ku spořivosti. Francouzsko bylo ode dávna klassickou zemí spoření. Pravý francouzský občan jest nejsolidnějším, nejpracovitějším člověkem na světě. Ve dne se lopotí v živnosti, ukládá si frank po franku, nezná téměř jiné zábavy mimo dům; do krčmy chodí zřídka — má toliko jeden cíl: jíti na stará léta na odpočinek, žíti ze svých úspor a zanechati svým dětem hezkou částku peněz. Není planějšího tlachu, než-li o »lehkomyslném Francouzovi.« Francouz podporuje toliko lehkomyslnost jiných, cizinců, poněvadž mu to vynáší peníze; on sám jest bytostí nejdomácnější, nejšetrnější, jakou si lze mysliti. Jen tím možno vysvětliti, že Francouzsko mohlo přetrvati tři hrozné katastrofy majetkové: válečnou náhradu 5 milliard, Bontouxa a poprask panamský — s důstojností. Jiné národy by tím byly bývaly připraveny na mizinu.

Ve Francouzsku pracuje se všemožně o to, aby národní toto zaměstnání »faire des économies,« bylo pěstováno a k němu podněcováno. Za zánovní doby učiněny velmi zajímavé pokusy, vzbuzovati pud po spoření již v dětech, a k účelu tomu použito úspěšné školy. Jest s potěšením poslechnouti zprávu překvapující, že školní spořitelny francouzské mají dnes již jmění 13 millionů frankův, a účastníky toho jmění jest 25% všech francouzských školních dětí.

Monsieur Cavé, pařížský obchodník, jest otcem myšlenky té. Před 20 lety zřídil v 19. okresu pařížském první »Caisse d'éparagne scolaire,« dle jejíhožto vzoru pak zřizoval na venkově v provinciích na cestách svých sta a sta podobných školních spořitelen, takže nyní obestírají jako sítivo všechny francouzské obecné školy.

Základní zásadou školních těch spořitelen jest toto: Od dovršeného třetího roku může každé dítě přistoupiti za člena. Platí pak každé dítě týdně 10 centimů příspěvku. Z těch dostává 5 centimů výpomocná pokladna žákovská, která jest spojena se spořitelnou dětskou. Když totiž některé školní dítě onemocní, takže nemůže choditi do školy, dostává se rodičům jeho ošetřovacího poplatku na zjednání pomoci lékařské, léků a lepší stravy. Nyní činí podpora nemocenská 50 centimu denně, a příspěvek ten jistě bude zvýšen, až po-

kladny dospějí — jak lze očekávati — skvělých poměrů majetkových. Druhých 5 centimů zapíše se k dobru platícímu dítěti na osobní jeho účet, a jakmile uspořilo 5 franků, dostane zvláštní kvitanční knížku. Když od 3. až do dokončeného 12. roku věku svého pravidelně ukládá, má v 55. roce věkovém nárok na roční osobní důchod 66 frankův. Může však, i když vychodilo školu, zůstati členem pokladny; a platí-li pravidelně týdenní příspěvek 10 centimů, zvyšují se, jak se samo sebou rozumí, dle toho nároky důchodkové velmi patrně. Stát a obce poskytují školním spořitelnám značných podpor, a veřejná slavnostní zařízení opatřují rovněž příspěvky. Nejstarší školní spořitelna, ona 19. okresu pařížského, vyplatila již 77.000 fr. nemocenských dětských podpor, a mnohé nemocenské pokladny ukládají své přebytky částečně v pojišťovnách, takže se spořitelům vklady zúrokují až na 9%.

Přes tyto neobyčejné finanční poměry není pro spořící děti hlavní věcí částka peněžitá ukládáním nabytá, alebrž bytným jest v y c h o v á v a c í m o m e n t. Děti si zvykají od ranního věku na obě hospodářské zásady naší doby, na solidaritu a pojištění. Poznávají, sotva že umějí mysliti, ježto nepromlsávají svých peněz na útratu, nýbrž spoří, pojem jistiny, radost z majetku a nabývají zkušenosti, že peníze nemají býti prostředkem na zjednání sobě pomíjejích požitků, nýbrž na dobytí svobodné a nezávislé existence a citu jistoty pro pozdnější léta; vychovávají se k starostlivosti do budoucna. »Zřízením tím,« pravil nedávno při jisté slavnosti ministr Poincaré, »nepřipravují se děti naše pro boj o bytí, nýbrž pro pomoc v zdejším bytí. Školní dítky nabývají sebevědomí, příhodného tvaru pro dobře porozuměný zájem osobnosti, a občanského vědomí jako výrazu citu bratřenského.« *Kc.*

Z vývoje a výsledků moderní vědy bohoslovecké.

(Pokračování.)

B. Dějiny literatury.

Nová osnova dějin náboženství izraelského souvisí těsně s novým nazíráním na původ a pořad písemných památek obsažených v Kanonu Starého Zákona. Zde vlastně jest základ.

(Historická kritika biblických spisů Starého i Nového Zákona vynesla znova na povrch dávné dogma o inspiraci biblických spisovatelův a knih. Stanovisko moderní vědy historické i dogmatické v této věci jest to, že není dovoleno popírati nebo měniti historickou skutečnost na základě domnělých zájmův a důvodů víry a dogmatu. Při tom jsou si badatelé jisti, že takovéto nepředpojatě vědecké osvětlení biblických knih může jen prospěti správnému jich pochopení a tím i náležitému náboženskému ocenění a zužitkování jejich v zájmu víry.)

Zmíníme se jen o nejdůležitějším. Nejsprávnější by bylo postupovati v historickém pořádku, jak jednotlivé spisy asi povstávaly. Snadnější však bude, když se zmíníme o hlavních věcech, jež víme o knihách po řadě, jak je obsahuje naše česká bible. Předešleme jen všeobecně tolik, že asi málo co písemného pochází z doby předkrálovské, tedy kolem r. 1000 př. Kr., nanejvýše nějaké hrdinské písně a pověsti roztroušené tu a tam v historických knihách (na př. Soudc. k. 5.; Soudc. k. 9. v 7. a násl.). Teprve asi od 10. století se začíná písemná literatura, a to vypravování o počátcích Davidovy dynastie a později ještě základy zákonitých ustanovení (»Kniha Smlouvy« II. Mojž. kk. 21-23. dekalog a pod.). Kolem polovice 8. století se klade začátek proroků-spisovatelů (Amos Hose'a, Jesaia, Jeremia). V exilu a bezprostředně po něm byl zpracováván zákon a dějiny; původní plody té doby jsou náboženské básnictví (Žalmy), spisy mudroslovné (Přísloví, Hiob, Kazatel) a dozvuky proroků.

a) Hexateuch.

Názor o těch spisech, které jsou známy pode jménem pěti knih Mojžíšových a kterým se dává jméno Pentateuch, po případě dohromady s knihou Jozue Hexateuch, doznal nejradikálnější změny.

Židovská i křesťanská tradice je připisovala přímo Mojžíšovi a Jozue, ač knihy samy o sobě toho nevypovídají. Stopovati jednotlivé fáze vývoje, jímž se došlo až ku dnešnímu téměř všeobecně přijatému názoru, jest velice zajímavo, ale předpokládá podrobnější odborné známosti.

Všechny různé hypothézy*) mají společno tolik, že Hexateuch není spisem jednotným, nýbrž že jest to spracování a sloučení několika pramenů po vrstvách od různých redakcí. Dle posledního stadia vývoje uznávají se všeobecně hlavní prameny čtyry: Jahvista, Elohista, Deutoronomium a Kněžský kodex.**) Částečně sporným jest časový pořad prvních dvou a předexilní či poexilní povstání posledního. Obyčejně však se klade Jahvista do doby nedlouho po Šalomounovi asi 950—850, Elohista jest asi o 100 let mladší, Deuteronomium povstalo pravděpodobně kolem polovice 7. století a nabylo právní platnosti od Josiáše r. 623., kněžský kodex až v exilu a po něm mezi 500 a 400, uveřejněn od Eszry 444., a konečné sloučení všech pramenů v Pentateuch se klade asi r. 400.

Zákon »Mojžíšův« tedy nestojí na prahu celého náboženského vývoje izraelského národa, nýbrž podle tohoto nového názoru jest postupným ovocem onoho vývoje. Jest to částečně kodifikace starých národních obyčejů náboženských, mravních, obřadních a právních, a částečně výsledek opravných snah a pokusů prorockých

*) Uvádíme hlavní hypothézy v histor. pořádku: 1. Starší hyp. o pramenech (Urkunden, Mémoires: Jean Astruc 1753, Eichhorn) 2. Hyp. o fragmentech (Vater 1802). 3. Hyp. o doplnění (Ergänzungshyp. de Wette 1831, Bleek, Tuch.) 4. Nová hyp. o pramenech (Hupfeld 1853, Graf, Kuenen, Wellhausen . . .)

**) Jména Jahvista a Elohista pocházejí ode jména, jakého který výlučně užívá pro Boha a) Jahve (= našemu Hospodin), b) Elohim (= všeob. Bůh). První dva prameny po výtce historické jsou zastoupeny hlavně v 1. knize Mojž. (Genesis), Deuteronomium v 5. Mojž., jež nese toto jméno. Kněžský kodex (oba zákonodárné) ve 2. 3. a 4. Mojž. (Exodus, Leviticus, Numeri.) Rozlišení jejich jest provedeno velmi podrobně na př. v Kautzschově něm. překladu Starého Zákona.

a kněžských. (Deuteronomium z kruhů prorockých, kněžský kodex od kněží.*)

b) Knihy historické.

Ve knihách historických dalších (Kniha Soudců, Rut, Samuelovy, Královské, Paralipomenon (Chronica), Ezdráš (Ezra), Nehemia, Esther) jsou zpracovány prastaré pověsti a záznamy o hrdinách »soudcích« (snad nejstarší ze všech písemných památek izr.) a o začátcích Davidovy dynastie, obojí asi z 10. stol. — V duchu a v době Deuteronomia povstaly prameny knih »Královských« (jakási »církevní« historie), ještě později a v duchu kněžského kodexu byla napsána Paralipomena, jež původně tvořila jedno dílo s pamětmi Eszrovými a Nehemiovými, a jejichž poslední redakce se klade kolem r. 300.

c) Knihy poetické.

Z poetických knih dotkla se moderní kritika nejvíce tradice o původu Žalmů a o významu Písně Šalomounovy. Nadpisy Žalmův udávající své autory jsou, jak lze dokázati, původu velmi pozdního a naprosto nespolehlivy. Mezi žalmy jsou asi staré náboženské písně, (na př. Ž. 20. 45.; 40. 51. (zvl. v. 18. n.) a j. v.) ale jistě většina jich povstala v exilu a po něm. Žaltář jest zpěvník poexilní náboženské organizace židovské. — »Píseň písní« jest sbírka několika milostných písní, jaké se dosud ve východních krajinách zpívají o svatbách, při nichž ženich a nevěsta nesou žertovně jméno některého krále a královny (Wetzstein). Allegorický výklad písně je nepřípustný (historicky, vědecky).

d) Proroci.

Z proroků zabývá se kritika nejvíce s druhou polovicí Izaiáše kap. 40—66. Kdežto první část knihy pochází z 8. století, jest konec, tak zv. Deutero-Jesaia, plodem Exilu, povstalým bezprostředně před návratem asi r. 546. — Daniel pak se pokládá za pozdní, poexilní spis, v jehož druhé části se ve formě Apo-

*) Rozumí se, že jsou dosud též mezi odborníky zastancové tradicionelních názorů více nebo méně modifikovaných, kteří hájí možnost Mojžíšova původu Pentateuchu alespoň v některých částech. Ale vylíčené nazírání moderní jest ve vědě (ne mezi praktickými duchovními a učiteli náboženství) ohromně převládající.

kalypsy události již minulé kladou v ústa starému prorokovi. Vznik jeho se klade na začátek r. 164.

V ostatních prorockých knihách týkají se změny většinou jen částí interpolovaných a pozdějších přídavků. V celku zůstávají v platnosti údaje, jež většina těchto spisů nese v čele o svém původu. Vážnější pochybnosti jsou na př. o Jonášovi, druhé části Zachariáše (Deutero-Sacharja kap. 9—14.).*)

C. Význam Jahvismu.

Izraelské náboženství zaujímá ojedinělé místo v dějinách náboženství veškerého lidstva. Odkud pochází tato jeho zvláštnost, bylo předmětem úvah všech historikův a filozofů náboženství. Renan ji vysvětluje vrozenou monotheistickou tendencí u semitské rasy. Ale historie nejen ostatních semitských kmenův, nýbrž i historie samého Izraele nesvědčí o takové vrozené tendenci. —

Proroci, v nichž izraelské náboženství vrcholí, jsou ve svých názorech o původu svého náboženství ovládáni dvojí hlavní myšlenkou: 1. myšlenkou přímého zjevení od Boha**) a 2. představou Božího vyvolení.***)

Izrael byl skutečně sprostředkovatelem ethického monotheismu pro všecko lidstvo. V tom jest jeho historický význam a providencielní »vyvolení a poslání«. Jeho monotheismus pak není abstraktním vrcholem rozumového očišťování a zduchovňování náboženství (asi jako u některých řeckých filozofů), nýbrž původní součástkou a základní myšlenkou jeho náboženství. Pokud má Renanova »monotheistická tendence« tento smysl, jest jeho názor správným.

Tak má izraelský Jahvismus velmi význačné místo v dějinách náboženství a veliký význam sám o sobě i jako příprava zvl. na křesťanství, jež jest jaksi dovršením mravně-náboženských jeho prvků. Izraelské náboženství vždy ukazovalo před sebe a nad sebe (mesiánské nadčje, eschatologie . . .). Přípravou na křesťanství, ve vlastním smyslu přípravou jest hlavně profetismus se svým universalismem a svou duchovností, a dále ten ovšem jen podřízený směr vnitřní vroucí zbožnosti, jenž se udržoval i za vlády mrtvého

*) Ku podrobnější informaci upozorňujeme na stručný, věcný, přesný Kautzschův »Abriss« uvedený níže v literatuře.

**) Srovnej Amos 3. v 7. a 8. a j.

***) Amos 3. v 2. Ozeáš 11. v. 1. Izaiáš 5. a j.

legalismu v Judaismu a jenž vrcholí v Žalmech. Judaismus sám ve svých oficielních představitelích, farizeích a zákonnících, jest přípravou jenom negativní. Pozitivně jest křesťanství co do formy navázáním na eschatologické naděje prorokův i Judaismu, co do obsahu uskutečněním nejduchovnějších idejí prorockých; negativně jest protivou proti legalismu, formalismu a partikularismu židovskému.

D) Odborná literatura.

K zevrubnější informaci upozorňujeme na tyto odborné spisy:

Ad A) Dějiny náboženství. Kurtz: Geschichte des Alten Bundes 2. sv. 1853—5; Ewald: Gesch. des Volkes Israel 3. vyd. 1864—8; Hitzig: Gesch. des Volkes Israel 1869; Hengstenberg: Gesch. des Reiches Gottes unter dem Alten Bunde 1869—1871; Kuenen: De Godsdienst van Israël tot den ondergang van den joodschen staat 1869—70; Schürer: Gesch. des jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi 1874; Wellhausen: Geschichte Israels I. 1878 II. Prolegomena zur Gesch. Israels 1883 4. vyd. 1895; Abriss der Gesch. Israels und Judas 1884; Rénan: Histoire du peuple d' Israel 1887 2. v. 1889; Stade-Holtzmann: Gesch. des Volkes Israel 1888—9; Kittel: Gesch. der Hebräer 1888—92; Oehler: Biblische Theologie des Alten Testaments 3. vyd. 1891; Schultz: Alttestamentl. Theologie 5. vyd. 1897; Duhm: Die Theologie der Propheten als Grundlage für die innere Entwickelungsgeschichte der israelit. Religion 1875. *Smend:* Lehrbuch der alttest. Religionsgeschichte 1893 2. vyd. 1899; Marti: Gesch. der isr. Religion 1897; Robertson: The early Religion of Israel 1892 5. vyd. 1896; Smith (H. Robertson): The prophets of Israel and their place in history 1882 naposl. 1894. Lectures on the Religion of the Semites 1897 něm. překl. (Stübe) 1899. Cheyne: Jewish religious life after the Exile 1899; Budde: Die Relig. des Volkes Isr. bis zur Verbannung 1900. Ed. Meyer: Die Entstehung des Judenthums 1896. Sellin: Beiträge zur isr. und jüd. Religionsgeschichte I. 1896 II. 1897. Cornill: Gesch. des Volkes Israel 1899.

Ad B) Dějiny literatury starozákonní. Bleek: Einleitung in das Alte Test. 1860 4. vyd. (Wellhausen) 1878 5. 1886. Graf: Die geschichtl. Bücher des A.T. 1866. Kuenen: Historisch-kritisch

onderzoek naar het ontstaan en de verzameling van den boeken des Ouden Verbonds 1861 posl. 1885. Davidson: An Introduction to the Old Test. 1862. *Cornill:* Einleitung in das A.T. 4. vyd. 1891. *Kautzsch:* Abriss der Gesch. des isr. Schriftthums 1894 2. vyd. 1896. Driver: An Introduction to the litterature of the Old Test. 1891 4. vyd. 1898. Duhm: Entstehung des Alt. Test. 1897. Wildeboer (holl.): Die Litteratur des A.T. (něm. Risch 1897). Populární: Schlatter: Einleitung in die Bibel 2. vydání 1894. Zöckler: Die Apokryphen des Alt. Test. 1891.

Moderní překlad: Kautzsch: Die Heilige Schrift des Alten Test. 1894 (menší s Weizsäckerovým překl. Nov. Zák. v »Textbibel« 1899).

Výklady jednotlivých knih v: Kurzer Handcommentar zum Alt. Test. (Marti) nebo Handcommentar zum AT. (Nowack).

Ad C. Filozofie a ocenění Jahvismu. (Mimo spec. spisy již uvedené) Hegel: Religionsphilosophie 1832. Bruce: The chief End of Revelation 1881. *Kuenen:* Hibbert Lectures 1883 (přel. do něm.: Volksreligion und Weltreligion 1883). Pfleiderer: Religionsphilosophie auf geschichtl. Grundlage 3. vyd. 1896; *Sabatier:* Esquisse d' une philosophie de la réligion d' après la psychologie et l'histoire 1897.

II.

Křesťanství.

Věcnou a historickou souvislost křesťanství s Jahvismem a jejich poměr lze naznačiti tak, že křesťanství se jeví jako pokračování, dovršení a vyplnění prorockých myšlenek, negativně jako protiva formalistického a partikularistického Judaismu.

Vedle toho jeví se v křesťanství také mnoho nového, a vše to nové jest nerozlučitelně spojeno s osobou jeho zakladatele, Ježíše Nazaretského, Krista. Přirozeně obrátil se tedy zájem našeho historického věku k osobě Ježíšově. Vedle něho ještě Pavel apoštol, jejž někteří prohlásili za druhého, ano jiní přímo za vlastního zakladatele křesťanské církve, zvláště poutá pozornost. V osobě Ježíše Krista a apoštola Pavla se sbíhají všechny vlivy, které spolupůsobily při vzniku, rozšíření a ustálení křesťanství.

Tím se ze všeobecných dějin křesťanství vynořují hlavně dva problémy: Život Ježíšův a Povstání křesťanské, staro-

katolické církve. Jako pomocné vedlejší obory se k tomu pro nás připojí k prvnímu problém o povstání literatury čtyř evangelií. Ke druhému přehled literatury epištolické.

A. Dějiny křesťanského náboženství.

a) Život Ježíšův.

»Život Ježíšův« jest obor výlučně do devatenáctého století spadající i svým začátkem jako zvláštní theologická disciplina. Celé hnutí, které dnes již přešlo přes svůj kulminační bod a zvolna se uklidňuje, má svůj vznik ve významném díle Straussově: »Das Leben Jesu kritisch bearbeitet« r. 1835. Straussův důsledný a bezohledný odpor proti všemu nadpřirozenému a zázračnému, odpor plynoucí ze základu Hegelovy filozofie a působící v zájmu determinismu, vyvolal nejen bouřlivou diskusi, ale stal se původem objektivních, historicko-kritických prací o Životě Ježíšově, jejichž účelem jest vylíčiti povahu a působení Ježíšovo, oceniti jeho význam pro historii a filozofii náboženství, pochopiti a vysvětliti jej v jeho okolí, zkrátka učiniti srozumitelným začátek křesťanství v jeho osobě.

Poněvadž literatura »Života Ježíšova« jest v celku asi ukončena, jest na místě naznačiti její hlavní problémy*) a shrnouti nejdůležitější výsledky.

Přední (věcně a ne historicky přední) problem jest mesiášské vědomí Ježíšovo, odkud pochází a v jakém poměru jest ku představám tehdejší doby.

Historičnost výroků, z nichž jest patrno, že Ježíš vědomí mesiášské měl již od veřejného vystoupení,**) nepopírá dnes nikdo (nanejvýš některé posunuje dále ke konci Ježíšova života). Baurův názor, že Ježíš přijal a hrál populární roli Mesiáše z opatrnosti a prospěchářství, jest dnes dávno odbyt. Nezbývá než konstatovat a pokusit se o vysvětlení.

Ježíš vyrostl v okolí prosyceném mesiánskými nadějemi. Ale jeho představy se liší radikálně od populárního očekávání. Jemu jest údělem Mesiášovým utrpení a ne královské postavení. (V tom hlavní diference). Z toho pak jest patrno, že jeho mesiášské pro-

*) Viz Barth: Die Hauptprobleme des Lebens Jesu 1899.

**) Dobou pravděpodobného vývoje Ježíšova před vystoupením se zabývá F. Godet: Das Leben Jesu vor seinem öffentl. Auftreten 1898.

jevy nebyly nárokuplným osobováním, nýbrž jen poslušným plněním Otcovy vůle, podvolením, ne nárokem. »Království Boží,« nebo »nebeské« dle něho jest duchovní a univerzální, naproti židovskému očekávání říše zevnější a izraelsky partikularistické. Z toho jest zřejmo, že Ježíš nepřijal prostě běžných tehdy myšlenek, nýbrž tvořivě jim dal jiný směr. Další resultát psychologického badání vede ku přesvědčení, že Ježíš nepřipadl na tuto změnu rozumovým uvažováním, nýbrž že k tomu dospěl cestou náboženskou, cestou náboženské intuice, Božského zjevení. Ve vědomí jeho pozoruje badatel vývoj, ale ten se vysvětlí jen konfliktem jeho názorů již stávajících s populárními představami. Uzly tohoto vývoje jsou Křest skrze Jana Křtitele*), pokušení, scéna s učenníky u Cezaree (Mat. 16) a duševní zápas v Getsemane. Přesně stopovati celý vývoj není možno, poněvadž my v evangeliích nemáme než některé zevnější projevy jeho, pokud se k nim naskytla příležitost dle potřeby poučení pro učenníky. (Jedna část theologův, a to zvláště dogmatikův, ale též historikův, stojí velmi skepticky ku snahám o vypsání života Ježíšova zvláště vnitřního. Kdežto jedni přistupují k novému dílu s jistotou, že »o Ježíšovi jsme tak věrohodně a dostatečně poučeni, jako o kterékoli vznešené postavě starověku« (Beyschlag), shledávají a přiznávaji jiní (Kähler**), že »pro život Ježíšův nemáme žádných pramenů, které by dějepisec uznal za spolehlivé a dostatečné. Kladu důraz: pro biografii Ježíše Nazaretského dle dnešního měřítka dějezpytné vědy.«) Mimo jiné náleží sem také užívání zvláštních názvů, jimiž Ježíš vyjadřuje své vědomí souhlasu s Bohem (»Syn Boží«) a svou souvislost s centrální myšlenkou Starého Zákona (»Syn člověka« = (?) Mesiáš či prostě = »člověk,« »já.«)***)

S vědomím mesiášským se stýká vše, co při Ježíšovi souvisí buď se Starým Zákonem†) anebo s náboženskými představami jeho národa a jeho doby. Tak sdílel Ježíš na př. současné názory

*) Viz Bornemann: Die Taufe Christi. 1896.

**) M. Kähler: Über den sogenannten historischen Jesus u. den geschichtl. biblischen Christus 2. vyd. 1896. Kähler zastupuje zajímavě a originelně stanovisko náboženské a církevní víry k osobě Kristově naproti hledisku kritického pozorovatele života Ježíšova. V důsledcích zabíhá tato otázka v dogmatiku a vymyká se našemu historickému referátu.

***) Vědomím Ježíšovým výlučně se zabývá důkladný spis Baldenspergerův (viz literateraturu na konci oddílu), rovněž Stroh.

†) Viz Walker: Jesus und d. Alte Testament 1899.

o demonech (»posedlost«), k většině jeho eschatologických myšlenek lze nalézti paralelu v eschatologické literatuře.*) Ve příkré protivě stál Ježíš k formalismu a suchopárnému legalismu tehdejšího izraelského náboženství representovaného ve farizejství a zákonnictví (Rabbinismus a ostatní strany.) V jeho mravouce se jeví vyšší a duchovnější pojímání.

Nový, důležitý problém jest Ježíšova »bezhříšnost« a jeho »Božství«**) S tím souvisí otázky o nadpřirozeném početí, o preexistenci a parusii (příchodu), o vzkříšení, zázracích.***)

Není zde na místě vykládati jednotlivosti, poněvadž v tom se názory značně rozcházejí. Pro zajímavost zmíníme se jen o různých pokusech, které se dály, aby vzkříšení Ježíšovo bylo vysvětleno přirozeně. Nejstarší pokus jest 1. Reimarusův ve Wolfenbüttelských fragmentech: Učenníci ukradli Ježíšovo tělo a vzkříšení vylhali. 2. Ježíš byl jen zdánlivě mrtev a v hrobě se mu vrátilo vědomí (Paulus). 3. Renan a Strauss vysvětlují víru ve vzkříšeného Ježíše subjektivním »viděním«, hallucinací. 4. Kristus skutečně umřel; tělesně sice nevstal z mrtvých, ale jako oslavený duch způsobil sám »vidění« apoštolů (Keim). 5. Tvrzení a víra o vzkříšení Ježíšově nemá za podklad ani skutečnost ani hallucinaci, nýbrž »vzkříšení« jest jen silný obrazný výraz, jenž naznačuje nepřestávající působení a život ukřižovaného Mesiáše. Událost vzkříšení a zjevování vzkříšeného jsou prý plodem pozdější legendy (Martineau, Weizsäcker).

Problémy »Životem Ježíšovým« navržené třeba nemohly býti definitivně uspokojivě historicky rozřešeny, jsou dosti důležity, aby poutaly zájem vědy i náboženství. Svými důsledky zasahují v dogmatiku i ethiku a měly v zápětí přesnější ujasnění mnohých důležitých náboženských otázek i vědeckých, filozofických záhad. — Toť hlavní užitek pokusův o »Život Ježíšův.« (Pokračov.)

*) Srv. Bousset: der Antikrist in d. Uberlieferungen d. Judenth. 1895.

**) Viz Hennemann (katol.): Die Heiligkeit Jesu als Beweis seiner Gottheit 1898.

***) Viz dříve uvedený spis Barthův.

Jablonec n. Jiz. a česká veřejnost.

Napsal J. Z. K—l. (Pokrač.)

Vedle této materielní organizace pečují Němci též o školství. Němectví v Jablonci organizovalo se nejen kapitálem, ale stejně tak školou, hned jakmile počalo uvědomění národní a výboj, použito školy — škola vyrostla na dvoutřídní a I. třída je už převzata obcí — počet dětí po pět let dosahoval 40. Počet dětí na škole německé vzrůstá a vzrůstá i počet českých dětí do ní posílaných. Ke škole obecné (pěkná budova) zřídili Němci mateřskou školku (Kindergarten) jež jim národnostně prospívá: je úlevou pro tovární dělnice; matka ví, že dítě je po dobu práce v dobrých rukou a pod dohledem a ráda je tam dá — tam se dítě učí chápat německy už ty nejprvnější své zkušenosti, jak se začne probouzet k duševnímu životu a přijde do německé školy už preparováno. České mateřské školky není — česká dělnice buď nemůže dobře do práce, nebo musí mít k dítku dozorčí osobu, což je obtížné a event. s výlohami. Bylo by slušné, aby Matice Školská takovou mat. školku pořídila, nebo vyhledala českého mecenáše — v Jilemnici jsou lidé, kteří by úhrnem a snadno mohli takovou instituci pořídit, někteří Jablonečtí Češi, jako Karel Hnyk a Jodas by mohli přispět. — Pro německé děti vymožena německá mše a německá místní katechese (dříve docházel katecheta z Roketnice). Zdejší kat. farář Pauer je obojetný, chce vyjít na obě strany. Zavedl německá kázání. V sousední Roketnici německý farář zcela jinak hájil německý ráz města.*)

Značnou podporou Němcům Jabloneckým je i místní sousedství s Roketnicí t. j. 2ma polit. obcemi úhrnem as 7000 ob., kde již je dosti vyvinutý společenský život něm. a dost něm. in-

*) Tím ovšem nevoláme po klerikální účasti v národní práci, naopak ji zásadně odmítáme. Naše práce má kulturní účel a tu by klerikálně-římská účast znamenala boj proti pokroku duševnímu a výsledek by byl snížení úrovně duševní.

teligence (školy, úřednictvo), dost kapitálu a dost hospodářských podnětů. Štěstí, že město to nepokračuje.

Obyvatelstva ubývá, tak bylo: r. 1880 7611 ob., r. 1890 7391 ob., r. 1900 6942*) ob., ubylo tedy od r. 1880—90 o 226=3% a 1890—1900—440=6% obyvatel.

Ale v Roketnici je průmysl už ze starší doby basovaný, Hlavně tkalcovský. Je tam několik mechan. tkalcoven: 1. Donth Fr. 2. Göldner Alex. 3. Gebert a Dufke. 4. Müller a Grossmann. 5. Schier Fr. jun. 6. Hanay Fr. (3 továrny, velkostatek Jiřice u Kr. Hradce). 7. Prellog (pobočni závod v Poniklé). 8. J. V. Rieger vdova (v díle Vilémov); 9. továrnu na výrobu dřev. papíru má J. Eberhardt. Nyní však průmysl ten spíše klesá, nedávno úpadek jedné tamní firmy, klientky to české průmyslové banky, na podporu českého průmyslu založené. Továrny v Roketnici jsou národně nám nepřátelské á la Deutschnational (vyjma ovšem Riegrovu.)

Z Roketnice vzešel též podnět k založení dráhy Jilemnicko-Roketnické. Koncessi dostal hr. Harrach, ale v podniku zúčastnění němečtí továrníci z Roketnice, Pasek, Jablonce, Poniklé, Hájů, hr. Jan Harrach; podnikatelem je firma Gross a Comp. ve Vídni(!) a úvěrní banka ve Frankfurtu n. Moh.(!), která propůjčila hotový kapitál. Akciový kap. obnáší prý 4,600.000 K. Vozba ve správě státní. Dráha má jméno: »Místní státní dráha Jilemnice-Roketnice«. J. Pramen v Nár. hosp. obzoru VI. 108. zcela dobře pochopil budoucnost této dráhy, lituje že nechána soukromníkům — škoda že německým — dráhu mohli podniknout hr. Harrach, Jilemničtí kapitalisté a některá banka Pražská na svůj náklad — továrny budou se rozšiřovat, v místech, kde dnes domky pro zastávku budou nádraží, a německé úřednictvo, německá správa zaplaví český kraj, a výnos půjde do německých rukou. Dráha ta zvyšuje nebezpečí germanizace a spojuje Němce v Pojizeří s německým územím a otvírá Pojizeří německému kapitálu, když není české podnikavosti. Obchodní sídlo dráhy bude v Roketnici. Jilemničtí pláteníci nepochopili jejího významu, že ona místa na Jizeře s výbornou hnací silou nyní budou moci býti úplně využitkována.

O německou menšinu v Jablonci stará se dále německá veřejnost. Viděli jsme, že ihned jakmile Němci se počali orga-

*) Z těch dle ofic. sčít. 6790 N. 157 Č. Dle spolehlivých zpráv je Čechů v Rok. 350—360 t. j. 2krát tolik. Němců jen 6630. Tedy de facto 5% obyv. je českých.

nizovati, přispěl jim Šulferajn na pomoc. Hospodářské pomoci Němci v Jablonci ovšem nepotřebují, neboť pro svou hospodářskou sílu právě ekzistují a postupují. Němci v Jablonci potřebují spíše morální podpory, aby poznali a cítili, že jsou součástkou a přední stráží ohromného kulturního celku. V tomto vědomí posilují je jejich krajané. Často bývají tu návštěvou z Roketnice (každou neděli plno) i z dalekého okolí, všímají si ho něm. časopisy zvl. »Gablonzer Anzeiger« (t. j. z Jablonce n. Nisou), »Reichenberger Wochenblatt« a závažná »Reichenberger Zeitung«. Státníci němečtí do Jablonce posud — z opatrnosti, ne z netečnosti jako s naší strany pravidlem — nedocházejí; do Roketnice ovšem ano, a to si dojdou jablonečtí Němci k nim, do politických schůzí, avšak soukromě inteligence německé bývá v Jablonci dosti. Že ostentativně Němci nevystupují nás neklamej. Jednak toho není potřebí, Němci jsou hospodářsky silni, a vliv jich vyvinuje se bez přílišného úsilí, jednak je to jich větší politická vypracovanost, že se nechvástají a nerozkřikují výhrůžky, pokud není jisto, zda jsou proveditelny. V Jablonci neuslyšíš od tamního Němce narážky, že chtí Jablonce dobýt, dělají se, jakoby nevěděli, co každý ví, chovají se zdvořile, nevyzývavě, za to pracují na své organizaci. V nejnovější době počínají míti vliv i na české lidi, někteří živnostníci v Jablonci a jeden už v Buřanech mají též německé nápisy, jistý prostý člověk z okolí mi pravil mezi jiným, dřív že prý hostinský jeden v Jablonci po Němcích když odešli otíral a oprašoval stůl, dnes »ale to panečku nedělá, Němci jsou dnes v Jablonci pány.«

Naproti tomu s naší strany apathie. Do Jablonce nezabloudí ani český turista, ani nějaká inteligentní společnost, z poslanců snad jediný Dr. Šamánek byl v Jablonci a je ponekud informován. Z českých stran pouze národní dělníci v Jablonci pracují.

Postup němectví na úkor češství v Jablonci ukazuje i sčítání lidu. Bylo napočteno:

	ob.	Č.	N.	Ž.
1836.	792	792	—	—
1890.	1220	956	257	7
1900.	1391	1011	375	5
od 1890-1900.	+ 171	+ 55	+ 118	— 2

Přibylo tedy od r. 1890 do r. 1900 všeho obyvatelstva 14%, českého 5·74%, německého s židovským 45·13%. Z veškerého obyvatelstva činili r. 1890. Němci 21.67%, Češi 79·43%, r. 1900.

však Němci 27%, Češi pak 73% Značný přírůstek Němců od r. 1890. spadá částečně na vrub úspěchů poněmčovacích v smíšených rodinách (viz předem), hl. ale přispěli přistěhovalí dělníci z Roketnice a Franzenthalu, kteří povoláni do rozšířených neb nových závodů, zejména v té době teprve zřízená tkalcovna Mohrova osadila v Jablonci značný počet rodin německých.

Srovnáme-li dále tabulku národnostní a tabulku zaměstnanosti, shledáme další smutný úkaz, že totiž Čechů na Němcích závislých oproti nezávislým přibývá a obyvatelstvo na Němcích nezávislé, že se stěhuje jinam. R. 1890. nebyly německé továrny ještě tak rozšířeny a zaměstnávaly menší počet dělníků, od té doby braly hlavně Němce, ale i Čechy, aspoň o 50 Čechů je v r. 1900. více v německých službách než r. 1890. — a těch plus 50 Čechů je právě český přírůstek populační. Tedy přírůstek lze děkovat jen větší zaměstnačnosti německých podniků — a obyvatelstva nezávislého na Němcích od r. 1890 v Jablonci nepřibylo čili relativně ubylo, to jest, obyvatelstvo české nemá vydatného výdělku, jenž by se stupňoval tak, aby rozrostší se příští generaci mohl zaměstnat ve zvýšené míře. Domácí tkalcovství udržuje se sice nad vodou vůči tovární výrobě, ale nevzmáhá se*) a obyvatelstvo na něm závislé nuceno čím dál tím víc hledati výživy jinde. Z Jablonce a okolí stěhuje se lid do Jablonce n. Nisou, k Liberci, Tannwaldu. Příčinou tedy malého vzrostu není neplodnost českého živlu, ale naše hospodářská impotence.

Početnost a vliv Němců ukazuje se už při obecních volbách. Při posledních domohli se Němci již značného počtu hlasů, přes třetinu — mají tedy ve sboru závažnou minoritu V I. sboru mají již většinu z 12 členů as 6 neb 7 hlasů, s virilním hlasem Stumpovým 7—8 hlasů. České hlasy v 1. sboru dosahují se jen díky těm faktorům a s pomocí čestných občanů. V II. sboru mají skoro polovinu hlasů — zde rozhodují němečtí úředníci a mistři. Továrny prý za ně ohlásily větší platy a zaplatily větší daně, aby mohli volit v 2. sboru. Platy ovšem neuskutečněny. — Zda by český továrník (průměrný) podejmul se podobné oběti?**)

III. sbor je posud ryze český.

Jak to bude při příštích volbách?

*

*) Viz bližší výklad: Hospodářský rozvoj Lomnice n. Popelkou, Národohospodářský obzor roč. VI., 3. číslo, str. 127—128.

**) Podobně děje se v Podmoklicích.

Jde nám o uchování Jablonce.

Jak se pracuje proti germanizaci s české strany? Ochranná práce může vycházeti předem z lidí místních a pak se strany širší a nejširší veřejnosti.

Nezbytno v takové situaci, kde celá skupina společenská je ve stálém boji s jinou, aby v ní samé byla většina, neb vůbec dostatečný počet lidí s vlivem rozhodujícím, takového uvědomění, aby obrana vycházela z její resp. z jeho chuti. Tomu je tak na štěstí v Jablonci, neboť lid podhorský je duševně probudilý, čilý k průmyslu a obchodu a rád se vzdělává. Se smyslem pro vzdělání, pro uvědomění si svého úkolu lidského setkáváme se u horského českého člověka, v němž zbyly některé ideje reformace české, často. Specielně se stránky národní s národním nadšením dosti uvědoměným. Lidé horští bývají dosti sečtelí a tedy připoutáni k české vzdělanosti a majíce sebevědomí jakési vzdělanosti mají i vážnost ke kultuře, která je obohatila a k jazyku, jenž ji prostředkuje. Vzdělaný člověk (třeba lidový) snáze a jinak uchová národnost, nezapře, než člověk nevzdělaný (třeba z bohatých vrstev), neb u člověka myšlenkového jazyk je prostředkem čerpání z ideového majetku vytvořeného lidmi téhož duševního rázu a prostředkem duševního styku s nimi. Jinak člověk duševně lhostejný, nemaje myšlenkové souvislosti, jda jen za požitky, nechápe, jakou ideou určena je ta, která se mu namanuvší představa — heslo nějaké nemá proň smyslu.

Nebýt té značné kulturnosti lidové v Jablonci, jehož české občanstvo je právě povahou duševní lidové, byl by už Jablonec poněmčen, poněvadž materielní base českých lidí není pevná. Naopak udržování češství jejich vyžaduje na nich obětí, jimž však podvolují se jako lidé ovládaní představami, jimž rozumí. Být ta situace někde na českém jihu, neudrželo by se češství za tak těžkých podmínek, poněvadž lidé více naivní nedovedli by vyvinout tolik a stále se opětujících myšlenek a jednání potřebných k tak složitému sócialnímu úkolu, jako zde je uchovat národnost v denním zápasu o život.

O některých oporách českého živlu, jako o českých podnikatelích, o záložně, o působení národních dělníků jsme se již na přísl. místech zmínili, nyní podáme poněkud úplnější obraz. Předem jsou to opory ideální. Z osvětných snah lidového člověka na horách jde smysl pro školství a v tom dlužno vzdáti čest Čechům

jablonecký, že vědomi jsou si úkolu české školy. O mateřské školce výše.*)

V Jablonci též knihovna obecní, avšak malá a ne v nejlepším pořádku, spojená s druhou knihovnou Nár. Jednoty Severočeské — obě však málo obecenstvu přístupny. Velkou knihovnu (cenné věci) má jablonecký Sokol. Hl. podporovatelem knihovny té je prof. J. Krejčí v místě na pensi žijící a ochranná jednota Sokol v N. Bydžově. Též učitel J. V. Janoušek zapůjčuje ze své soukr. knihovny. Kniha česká je tu mimo školu hl. šiřitelem lásky k národnosti. Sokol chtěl zařídit i čítárnu veřejnou, ve své vlastní budově, ale nemá prostředků vlastních na vydržování. Částečně vypomáhá na knihy divadelní spolek Podhoran přebytkem z představení. Důležitou institucí národní v Jablonci je místní Sokol, jenž pěstuje národního ducha a pořádá veřejné přednášky a vychovává slušnou mladou generaci. Rovněž pracuje místní odbor Severočeské jednoty; pokusil se se zdarem o hospodářskou svépomoc, jak výše uvedeno.

V Jablonci podporuje poněkud český živel též značný příliv okolního lidu v neděli ze Sklenařic, Pasek, Buřan, Vojtěšic, Dušnic, Stromkovic, Bratrochova a Tříče, tak že v neděli je v Jablonci jako o pouti. V Jablonci lze dostat zboží lepší, městské, rovněž vábí čilý společenský život v Jablonci, hojné časopisy v hostinci vyložené, tak že se zůstane přes odpoledne a jak na horách zvykem, se debatuje. Mladší, čilí pracovníci scházejí se u »Anděla«. Působí značným dojmem, když slyšíš rozumné řeči od mladých lidí a svéráznou filosofii životní od upracovaného horského sedláka a smutného tkalce, bolestný cit protkne, když si uvědomíš, že všechen ten rázovitý lid, schopný duševního života, odsouzen k ztrátě své individuality (jejich filosofie má rys národní) pro mizerný kus chleba a proto, že naši politikové nemají smyslu pro ideovou a hospodářskou práci. Kus té náhody, jež ovládá život, vládne brutálně i zde.

To tak stručný obraz českého života v Jablonci.**) Vidíme, že na čas působí takové úsilí, ale na vždy neubrání ta hrstka nadšenců sta českého lidu — jenž chce předem jísti. Zde musí přistoupit

*) Povolena též již česká škola měšťanská.

**) Na některé stíny též upozorňujeme. Český učitel, organizátor národního života disciplinován okr. šk. radou a přesazen, v místě spor mezi některými členy Sokola a Sev. Čes. Jednotou pro nějakou hloupost, a není autority, jež by věc tu rozmluvila a odstranila.

součinnost české veřejnosti. Prve než však podrobíme tuto úvaze, nutno ukázati národnostní poměry v okolí jabloneckém, jež jsou taktéž smutné a zostřují ještě situaci v Jablonci.

*

O sousedních Sklenařících, jež stavěny podle potoku Sklenařického a vých. stranou přiléhají k Jizeře, zmínili jsme se při továrně Kunově. Továrna ta podporuje germanizaci v Jablonci a tam hlavně působí (v Jablonci má 2 domy pro úředníky své), ale ohrožuje i Sklenaříce. Němců bylo v Sklenařících r. 1890: 28 a r. 1900: 19, ale i českého obyvatelstva ubylo z 1174 na 1134. V Sklenařících též usadil se už německý sedlák Knappe, tentýž, jenž v Jablonci má barák. Rozhodné bude, zda podnik Bartoloměje Nyče se udrží a vyvine ve velkozávod. Závodu toho povinny všimnout si naše banky. Dlužno též ohlédnout se po potoku Sklenařickém, zda by výše nebyla volná vodní síla třeba slabší; zvlášť někteří zámožní lidé z Vysokého (je tam asi 5 dosti velkých obchodních zasílatelských závodů: velkoobchod obilím, výroba lihovin, obchod kovovým zbožím, smíšeným, semeny a umělým hnojivem) mohli by se v Sklenařících spojit k společné tkalcovně.

V Sklenařících je též pozoruhodné odvětví lidového průmyslu v rodině Kašťáků, totiž rukodělné soustružnictví — kde pracují rozličné velmi pěkné a levné hračky, žertovné i potřebné drobnůstky jako: kuželky, zrcádka, rachlátka, pípy, stolečky, závěsy, věšáky, loutky a skřítky ze dřeva a j. Všecky výrobky dávají pracovati židovští obchodníci, kteří dávají psí peníz za práci zhotovenou. A řemeslníci tito práci tu vzíti musí, aby měli přes zimu co pracovat. Sami nejsou obchodníky a nedovedou si proto reklamou známostí získat; nemá-li odvětví to zůstat ladem, poněvadž žid nebude mít smysl povznést jakost výrobků, nutno, aby se ho uchopil podnikatel, který by dovedl zjednat zboží pověst a hleděl proměnit je na umělecký průmysl, na specialitu. Ovšem ne diletantský pokus, aby až přejde chvilkový záchvat zájmu, nebyli lidé ti zůstaveni na holičkách a celé odvětví diskreditováno.

Na sever od Sklenařic a severozápadně od Jablonce přicházíme do Pasek. Prostírají se na 2 hřebenech a úbočích až dolů k Jizeře. Zde jsme již ve vysokých Krkonoších — jediný úryvek jich, jenž je českou půdou. Jsme v horách — vysoká bujná tráva, lučními květinami bohatých tvarů, sytých barev hustě posetá, vše jedna ostrá vůně a svlažováno hojnými praménky odevšad se řinoucími — svědčí o tom. Hluboké, nezvyklé, až rušivé ticho —

je slyšet jen občas těžký, z neurčita jdoucí šum v lese — před tebou lesy — jedna smutná zeleň až černá se pod šedými stěnami pohraničných hor. Na protějším břehu Jizery vyrůstají a zdají se přerůstat těžkými liniemi zdvihající se a od sebe hluboce prorvané horské hřbety. — Lid je v Pasekách uvědomělý a při tom nejzachovalejší v celém Pojizeří. Starobylé nářečí, čistá čeština, jakou jinde neslyšíme.

Paseky jsou náš nár. výběžek — nejsevernější bod české národnosti — jimi jde česká půda až na hranice, k průsmyku Novosvětskému, na východ tvoří jich hranici Jizera — vých. břeh je už Roketnice, uzavírané území. — Paseky jsou též ohroženy. Při Jizeře papírna Gebrüder Mahla s velkou vodní silou. Majitel, boháč, ve Smržovce má 2. větší továrnu. Výše ještě na Jizeře »na Boušíně« je krásná vodní síla, koupil ji však Hanay a zamýšlí prý využít jí k výrobě elektřiny ku hnaní strojů. Mezi Boušínem a Mahla je dobrá vodní síla a místo zvané »v Zátoce«. Kdo se dovtípí, může z místa něco udělati. Na čase, neb Němci už se derou do Pasek. Mahla koupil 2 statky, jakýsi Němec Enge má tam hostinec, Němec Schmitt, máslík do Němec, koupil v Pasekách 2 »chal'py« jakéhosi Zábrdy, v místě je 5 německých soustružen (struháren) a to náleží 1 Ferdinandu Pohlovi, 3 Antonínu Pohlovi, jenž při jedné z nich má i pílu na klády a šindel a 1 jakémusi Mittnerovi. Pohlové vyrábějí též cívky dřevěné do tkalcoven ručních i mechanických. S Čechy vycházejí slušně, dělnictvo mají české.

(Pokračov.)

Paní Marie Ebnerová z Eschenbachu.

Napsal dr. Jan Krejčí.

(Dokončení).

Jako pak jest pí. Ebnerová proti privilegiím vlastního stavu, tak ovšem jest proti zneužívání jejich na úkor poddaných, na úkor lidu selského. To je druhá sféra, ve které se poesie její pohybuje. Jde jí při tom o moment sociální. Je místo v jejím velkém románě »Das Gemeindekind«, které zcela jasně tlumočí její vlastní názor v té věci: Žijeme v době nad míru poučné. Nikdy nebylo lidem jasněji hlásáno: Buďte nesobečtí, když ne ze žádného šlechetnějšího, tož přece z důvodu sebezachování... V dobách dřívějších mohl člověk klidně seděti před plným talířem a pochutnávati si a nic se při tom nestarati o to, že talíř sousedův byl prázdný. To je dnes nemožno, leda u lidí duševně úplně slepých. Všem ostatním prázdný talíř sousedův odejme chuť — hodnému z citu právního, zbabělému ze strachu. — Proto starej se o to, když plníš talíř svůj, aby jich v tvém sousedství bylo co nejméně prázdných. — Ale více než o bídu sociální jde jí o bídu morální. Pí Eb. neidealisuje, ale předvádí lid venkovský v celé jeho duševní nahotě. Vystihuje tu bídu jeho s uměním realismu, ba naturalismu, ale ne že by na tom chtěla míti dosti, nýbrž proto, že chce, aby bylo jinak, chce — ne přikazuje, — aby bylo lépe. Její typy lidu venkovského odpozorované živé skutečnosti jsou výstražným znamením, varovným hlasem volají. Pijáctví, sobectví, krutost k vlastní rodině, rouhavé beznabožství, nadutá, furiantská pýcha, bezohledná smyslnost, zvířecí instinkt svádějící člověka na scestí, ba až k zločinu — to všechno pronikavý hled básnířčin postřehl mezi prostým lidem venkovským a vystihuje to s psychologickým pochopením Dostojevského nebo Tolstého. Neobviňuje při tom, ale také neomlouvá; jakoby lidé její chtěli říci: nemohu býti jiným, poměry mne takovým učinily, nemohu za svou bídu morální a z ní plynoucí bídu ma-

terielní. Ale na ty poměry pí. Eb. apeluje; na ty, kteří stojí nad tím prostým lidem a kteří mohou, mohli by obojí tu bídu udusiti aneb aspoň umírniti. O to jí při tom běží, a ne o pouhé realistické vystižení. Sama to ostatně důrazně a velmi pěkně připomíná v jedné parabole, v níž se obrací proti realismu, usurpujícímu si poslední slovo ve věcech umění: Dejme tomu, že víte vy, co převládá na zemi: světlo či stín, květ či hniloba, dobré či zlé. Ale vy i onen i já, my to nevíme, my jenom věříme, a učenníci vaši činí tak jako moji, i oni tvoří ve smyslu své víry. Jejich velkým omylem však jest, že sebe pokládají za jediné zástupce pravdy v umění proto, že zpodobují to, co vidí každý, i nejsprostší. Já činím tytéž nároky na věrné vystižení přírody jako oni, když se mi podaří přesvědčivě vylíčiti to, co jediné jsem viděla: šlechetný rys ve tváři zavrženého, záblesk ducha v oku pošetilce. To je celá paní Ebnerová se svým neskonalým humanismem, se svou nezdolnou láskou k lidu, k člověku, jakou projevuje ve všech svých románech a novelách lidových, především v románě »Glaubenslos« a »Das Gemeindekind«. A tuto šlechetnou lásku k němu spojuje se skalopevnou vírou, s vírou ve vývoj člověka: jest vývoj člověka, pokrok v dobrém, a jeho nejnebezpečnější nepřátelé jsou ti, kteří jej popírají. Víra v dobro jest to, která to dobro oživuje, a ve znamení této víry básnířka bojuje. Neobviňuje člověka, řekl jsem; ona věří v něho, v to dobré, co v něm je skryto při vší jeho zlobě, špatnosti, morální bídě. Tak jako věří v toto dobré, tak nevylučuje z bytosti člověka také zlé; úkolem jeho života jest, aby se uplatnilo to dobré, šlechetné. Člověk nosí peklo ve vlastním nitru, ale může to peklo změniti ve svůj ráj. Neřesti, bída na světě jsou, nedají se oddisputovati, platí pro ně raison d'être. Vychování samo, tak jak se provozuje ve smyslu běžného povolání, není vždy s to, aby přivodilo u člověka k platnosti stránku šlechetnou a dobrou proti zlé, ba naopak, někdy zvrhne se v pravý opak, klesne-li na klášterní dressuru a právnické tresty. To dobré se v člověku musí probuditi a vyvinovati silou toliko elementární, která nepotřebuje ani lidí, ba ani boha. Člověk prostý boha nepochopí; jenom vědou přiblížiti se mu může, tak jak to pěkně praví mladý, idealní kněz v »Glaubenslos«: »Nikdy jsem se necítil zbožnějším nežli v hodinách, ve kterých věda dala mně tušiti velikost boha. V meze osobnosti podle pojmů lidských upoutati jsem ho nemohl, ale spojen zůstal jsem se svým bohem nepochopitelným, a cítil jsem se ve shodě s jeho nejvyššími zá-

kony, když jsem se snažil o pravdu a konal dobré.« To je pí. Ebnerové evangelium. Ale od tohoto nepochopitelného, nezměrného boha vede most k tomu bohu malému, kterého člověk pochopiti dovede a k němuž se může přimknouti — člověk dobrý ten most najde.

K těmto lidským humanním zásadám pí. Eb. dospěla svou vírou v člověka, a ve znamení jejich líčí ty stinné, bolavé stránky jeho, především ve zmíněných dvou velkých románech »Glaubenslos« a Das »Gemeindekind«, v novele »Resel«, »Die Unverstandene auf dem Dorfe« a v jiných. Kdo mezi lidmi působiti chce, ten musí v ně věřiti; ztratí-li tu víru v ně, pak jest působení jeho marné, tak jako sám nad sebou posléze zoufá zmíněný mladý duchovní v »Glaubenslos.« A právě v tomto směru se umění básnické pí. Ebnerové osvědčuje nejskvěleji. To je hotová psychologie, s jakou tu nitro člověka prohlédá a odhaluje, a takový psychologický román jako »Das Gemeindekind« nemá hned sobě rovného. Co tu procítíme my sami, nežli v zavrženém dítěti postihneme konečně ten šlechetný rys v jeho tváři, záblesk duše čisté v jeho oku, z něhož napořád zírá zloba, zatvrzelost, krutost. A co se nachvějeme, dříve než z toho Pavla, nad nímž každý již zoufal, se stane řádný člověk. Nemyslete, že je to nějaký román doktrinářský, suchopárný; čtěte jej a uvidíte, že ho neodložíte dřív, dokud o osudu toho mladého muže nebudete míti naprostou jistotu aneb aspoň naději ve vítězství jeho bytosti lepší. Také to není žádný román tendenční, tak jako jím nejsou ostatní romány a novely spisovatelčiny; jsou to především básně. Je rozdíl mezi tendencí a tendencí; tendenčním v běžném smyslu nazývám to, co je napsáno, řekl bych, ad hoc, co časově sleduje jisté cíle, co idealisuje a staví v lepší stránky; ale líčiti bídu lidu, morální slabosti člověka s nejjemnější psychologií, odhalovati nitro lidské až do nejtajnějších záhybů, to tendence v běžném slova smyslu není.

S tímto humanním ideálem pí. Eb. souvisí jiná věc: Pí. Eb. je proti nationalismu. Žijíc mezi dvěma světy, slovanským a německým, mohla z vlastní zkušenosti seznati, kam nationalismus svádí, propaguje-li se z pouhého zvyku, z dávné tradice a snad jen tak na zdař bůh. Ale i kdyby toho nebylo — bude ostatně ještě dlouho trvati, nežli dospějeme k tomu všeobecnému přesvědčení, že kosmopolitismus naprosto nevylučuje hrdosti národní — i kdyby tak toho nebylo, její antinationalismus jest přímým důsledkem jejího názoru světového. Každý národ dle jejího přesvědčení jest jenom

naše rozšířená rodina, a člověk dobrý rodinu vlastní nemiluje na úkor jiných, nechválí a nepodporuje na úkor ostatních. Nationalismus jest hrází proti lásce k bližnímu, tak tolstojovsky básnířka soudí, i dala tomu výraz pěkným aforismem: Jsme v smrtelných úzkostech, že by se láska k bližnímu mohla rozšířiti příliš daleko, a stavíme proti ní zábradlí v národnostech: Wir sind in Todesangst, dass die Nächstenliebe sich zu weit ausbreiten könnte und richten Schranken gegen sie auf — die Nationalitäten. Jest jenom jeden národ, jedna národnost, a ta vede a září ku předu — jsou to všichni dobří, zdatní lidé, a k té národnosti kdyby každý náležel, mohl by na to hrdý býti; všechna ostatní hrdost národní jest nehodna století. Jen za těchto všech podmínek docílí člověk toho, čeho mu třeba: vezdejšího blaha, a byť bylo sebe menší. A ještě jedna podmínka k tomu přistupuje: jará veselost a čilost, pohyb, žití; neboť smutek a zádumčivost — jsou smrtí.

To je také pro pí. Eb. významné, tato jará radost ze života. Mohlo by se dle toho, co jsem tu pověděl, zdáti, že snad básně pí. Eb., její romány a novely jsou prodchnuty pessimismem. Jenom to si nemysleme. Právě proto, že básnířka v člověka věří, nezoufá nad ním a nejtěžšími chmurami morální a sociální bídy lidu prokmitá paprsek, třeba slabý, naděje a po nejtěžších bouřích, které se rozburácejí nitrem lidským, dostaví se uvolnění a uklidnění. Pí. Eb. věří také v lidské štěstí. A k štěstí tomu dospěje člověk manželstvím. Tím se dostáváme k otázce pro pí. Eb. zajímavé i jako básnířku i zejména jakožto ženu: jaký jest její názor o poměru ženy k muži?

Tu bych se dotkl napřed jednoho karakteristického místa. V románě »Gemeindekind« vystupuje význačná figurka, učitel Habrecht, muž, který se povolání svému oddal se vší láskou a svatým zápalem, který však nedochází porozumění, a po letech místo působiště svého opustí. A ten pronáší při odjezdu svém k onomu Pavlovi, tomu ode všech zavrženému, který jediný měl pro jeho snahy smyslu, tak jako Habrecht byl jediný, který v něm poznal poprvé onen záblesk šlechetnosti, tato slova: »Ne každý musí si zaříditi vlastní krb domácí; to jest ten největší blud, že by člověk musil míti několik dětí — jest dětí na světě dost — a kdo se cítí dosti šlechetným, aby si mohl důvěřovati, že bude dobrým otcem?« — A v novele »Nach dem Tode« praví se: »Pokládám lásku za nejkrutější prostředek, který rozhněvané božství vynalezlo, aby jím navštívilo tvory své.« — Takového něco

překvapuje. Může tak souditi žena básnířka, žena, která svými názory tkví tak hluboko v nitru lidském? Může ona uzavříti se před tím, co nitro to vyplňuje nejmocněji? Tak se s údivem tážeme. Ale buďme bez obavy; uvádím hned jiný její výrok, z jejích aforismů: »Pokud země může býti nebem, jest jím ve šťastném manželství: soweit die Erde Himmel sein kann, soweit ist sie es in einer glücklichen Ehe.« To zní docela jinak, ale jak názory tak diametrálně rozdílné vysvětlíme? Není v tom odpor? Odpovídám: není. To, co praví pí. Eb. o tom nebi, které přináší šťastné manželství, to jest její vlastní názor. Ale musí to býti manželství, které jest — splynutím duší. Na světě, — takový jest názor, — jest pro člověka určena duše spřízněná, duše jemu blízká, a poznati lásku, znamená, duši tu najíti, a dosáhnouti manželského štěstí — s duší tou splynouti. Chcete-li, nazvete to láskou platonskou. To znamená u pí. Eb. milovati, a kdo by chtěl odporovat? V čem jiném může spočívat štěstí manželské, než-li právě v tom splynutí duše, k níž neodolatelnou mocí tíhnu a která vyhledává mne? A jenom tenkráte, když tu duši najdu, mám vejíti ve sňatek. To tedy, co praví onen Habrecht, to není vyzývání k bezženství a zrazování od sňatku, to jest přímým doplněním tohoto názoru positivního, a co praví ona novela »Nach dem Tode,« nemá smyslu jiného než-li, že jest výrazem palčivé touhy, s kterou po duši spřízněné prahnu. Komu se toto nepodaří, ten se toho štěstí vzdej, a nechtěj buoržoasticky hledati náhradu za to štěstí nejvyšší ve spojení, které konec konců není pak ničím jiným než-li ukájením pudu. Jak vznešený to názor; v tom, jak pí. Eb. pojímá poměr ženy k muži, jest cosi posvátného, jím se nejtajuplnější akt přírody posvěcuje. Právě tak posvěcuje básnířka kouzlo štěstí mateřského. A právě s toho stanoviska — a to je svrchovaně zajímavé — musíme posuzovati u pí. Eb. ten druh románu, jemuž se říká Ehebruchroman, jakým je na př. její román »Unsühnbar.« Kde žena prohřeší se proti věrnosti manželské, tam se to nikdy neděje z dobrodružnosti, lehkomyslnosti, koketnosti nebo dlouhé chvíle, ale jedině z neodolatelné síly, kterou působí elementární, nehledaná láska, jíž žena, kterou zákon, obřad a ne ta opravdová láska připoutala k muži, jehož nemilovala, na něhož si jenom přivykla, podlehne. To není taková moderní sensačnost, v tom není nic pikantního, osud takové ženy nás nezajímá, ale dojme hlubokým citem, který nám brání, nad kleslou ženou vyříknouti nepříznivý soud, kterou nemůžeme obviniti, ale s ní hluboce cítiti.

Takový je Ehebruchroman paní Ebnerové — jak je to málo modní, ale co v tom je lidskosti a citu! A pak také pochopíme slovo její o věrnosti lásky, které by za jiných okolností zníti mohlo parodoxně: Věrnost jest cosi tak svatého, že i poměru neprávnímu dodává posvěcení — Die Treue ist etwas so heiliges, dass sie sogar einem unrechtmässigen Verhältnisse Weihe verleiht.

Proto také žena v poesii paní Eb. zaujímá roli vynikající. Samostatnost, která nedopouští podrobiti se muži à tout prix, hrdost, která se nejenom líbí, ale imponuje, odříkání ve prospěch jiných, nesmířitelný hněv uraženého ženství a nevyhladitelná láska — to jsou rysy, které její ženy charakterisují. Poukazuji k Boženě, která za oběť vlastního štěstí věnuje život svůj děvčeti Růžence, kterou vychovala, která s důstojníkem, jejž miluje, uprchne (tím se tento román řadí do jisté míry k Fontanově skvostnému románu »Irrungen Wirrungen« a k Hartlebenovu dramatu »Rosenmontag«), v daleké cizině daruje život dcerušce a potom zemře. Božena oddanou lásku přenese s matky na dceru, s toutéž láskou pečuje o ni, a dobude jí konečně, která byla všemi zavržena, opět práva v domě otcovském a založí její štěstí; Lotti, dcera uměnímilovného hodináře, jakých je pořídku, jmění své i štěstí vlastní obětuje muži literátu, který ji opustil a pak upadl na literární bezcestí; Margareta, když ztratí děcko své a nově vzplanuvší láska její k šlechetnému mladému hraběti zůstane bez odvety, vrhne se ve vířivou vášeň a stane se maitressou, až v zoufalosti klesne nad rovem druhého děcka, na něž v mámivé rozkoši zapomněla; ubohá Claire s bezpříkladným odříkáním do únavy se lopotí, aby smyla vinu, kterou čest domu pokáleli její rodiče; hrdá Anna nad mrtvolou vlastní matky navždy odmítá toho, jenž ji připravil o panenství a nyní hryzen jsa svědomím nabízí jí ruku k smíru, atd. Jsou to ženy, které si ženskosti jsou vědomy. Také tu připomínám, že básnířka ani v nejmenším neidealisuje, a nestraní. Jako nestraní aristokracii oproti lidu, tak nestraní ženám oproti mužům; také u ní jsou ženy se svými vadami a slabostmi — připomínám novelu »Das Schädliche,« anebo i ten román »Božena,« kde hrdinka románu tak silně kontrastuje se svou macechou a nevlastní sestrou, anebo onu sportscomtessa Muschi proti hrdince románu »Unsühnbar.« Jestliže jsem ty typy ženské výslovně uvedl, pak jsem to učinil proto, aby bylo patrno, že jsou to postavy, které ssály z krve básnířky samé a že jsou odkojeny jejími vlastními názory a ideami.

Taková je tedy osobnost paní Ebnerové z Eschenbachu. Mám nyní karakterisovati její umění básnické. To konečně vy-

svítá již také z její osobnosti. To, co jsem posud o ní pověděl, abstrahoval jsem z její poesie, a ne snad z nějaké její studie nebo její literární konfesse nějaké. A když z pouhé poesie dá se abstrahovati obraz osobnosti tak vynikající a láskyplné, pak si dovedete sami představiti, jaká hloubka v té poesii jest. Estetické příhrádky jsou mně vždycky proti mysli. Řeknu-li, že je poesie pí. Eb. realistická, je to málo, a idealistická také není. Ale jest poesie její tím, čeho sama od poesie žádá: dočasným zjevením věčně krásného a věčně dobrého. V čem to věčně dobré spočívá, to snad dosti je patrno z toho, co tvoří její názor světový a co vyplňuje její poesii. A právě že to vyplňuje poesii, jest to také věčně krásné. A že je to krásné, to nám poví náš vlastní cit, který dojmu její poesie podléhá, a jenž konec konců je základem literární historie. Jsou skvostné momenty v poesii pí. Eb.; dramaticky napínavé, psychologicky rozčilující, strhující k úžasu a okouzlující humorem, vyluzující slzy, vzbuzující záchvěv hněvu a nutící k harmonickému usmíření; přidejte k tomu neobyčejnou ironii, různost motivů odpozorovaných skutečnosti, dokonalost technickou a formální, a máte to, čeho od opravdového básníka žádáme vždycky. U pí. Eb. je to cítěno. Ne arci hned, také ona musila prodělati umělecký vývoj. Co ji charakterisuje na výši jejího umění, jest lapidární stručnost, která nedopouští přívalu zbytečných slov, ale kde každé je na svém místě; pravím, že nikdy nenajdeme u pí Eb. fráse. Vpadá in medias res a několika črtami vzbudí v nás zájem pro celý děj románu nebo novely. Tu je vše úplně promyšlené, uvážené a nikdy zbytečné. V pracích prvnějších, k nimž patří zmíněný román »Božena,« jeví se ještě trochu rozvláčnosti, sem tam se vloudí nejapný vtip a technika někdy vázne, tak že na př. osobu hlavní ztratíme po jistou dobu úplně z dohledu. Ale čím dál se umění básnířčino vyhraňuje víc a více, a novely jako »Die Totenwacht,« nebo humoristická »Capitalistinnen,« abych aspoň ty dvě uvedl za mnohé, jsou kabinetní kousky. Jednotlivosti jsou pak krásné i v pracích jejích počátečních. Na jedno při tom nesmím zapomenouti: tak jako dovede pí. Eb. vystihnouti psychologicky člověka, tak dovede vystihnouti psychologii zvířete; stkvělým dokladem je novela »Krambambuli,« líčící věrnost psa k prvnímu pánu, nehodnému sice; ale když byl pes zakoupen jiným, lesním, který neřesti onoho potrestá smrtí, pes nejen že, když jej naň štve, neposlechne, ale prvního pána svého i doprovází na smutné cestě poslední. Je skvostně vylíčen rozpor vůle dobrého toho zvířete, s velikým uměním.

Kdybych měl podati ukázky toho všeho, nebyl bych tak hned hotov. Ale aspoň něco. Třeba z toho krásného románu »Das Gemeindekind.« Toto dítě obce je Pavel. Otec jeho byl piják, bil ženu, která se starala o něho a malé děcko; pro spustlý život byl s rodinou zbaven práce a vypovězen z obce, a za to se pomstil duchovnímu tím, že jej zabil a kostel vydrancoval. Stačí několik málo črt, a máme obraz té neskonalé bídy lidské před sebou. Byl za to popraven a žena jeho vsazena na 10 let do vězení, ač na činu jeho podílu nemá, a jen proto, že muže svého nechtěla opustiti ani v jeho zločinnosti. A tak připadla starost o obě děti obci. Rádi by se jí zbavili, té přítěže. A částečně se jim to podaří: Milady ujme se hraběnka, Pavel ponechán obci. Již jsem řekl, s jak mistrnou psychologií vylíčen jest ten vývoj dítěte zavrženého až k jeho konečnému polepšení, a v tom spočívá také jeho těžisko. Ale co jiných věcí je tu obsaženo a krásných! Sestra Pavlova Milada tak naprosto se liší od svého bratra; je podajná, přítulná povolná, slušného zevnějšku, ve všem pravý opak bratrův, a právě proto se jí hraběnka ujala. Ale nejenom že Pavel k ní do zámku nesměl, ona byla dokonce po nějakém čase odvezena do kláštera. A tu sledujme tu neskonalou lásku, s jakou ty dvě opuštěné, tak různé děti k sobě lnou. V bídě a kalu byli vychováni, strádali a hladověli, ale rádi se měli. Pavel ani dost málo nezávidí sestře lepšího bytí, ale neskonalá touha, nepřemožitelný stesk se ho zmocní, když poprvé na sprostém loži na zemi na slámě má spáti sám. Schází mu, a vzpomíná, jak mezi tím haraburdím jí lůžko pohodlně upravoval, na němž se schoulila jako kočička; on ulehl vedle, těsně při vychladlém krbu, a když malá sestřička v noci se probudila, ihned sahala rukou po něm, tahala jej za vlasy a tázávala se: »Jsi tady, Pavlíčku?« A on zabručel: »Jsem, jenom spi!« Kousl ji žertem třeba do prstu, a ona žertem vykřikla, až starý Virgil ze světnice na ně zahřměl: »Still, Ihr Raubgesindel, Ihr Galgenvögel!« Chvějíc odmlčela se tu, a Pavel povstal tiše na kolena, pohladil děcko a tichounce jí šeptal, až opět usnula. A nyní je bez ní! Pokusí se dostati se do zámku, marně. Také ona v dopisech hraběnce zasílaných po něm se ptávala, ale o tom nevěděl. Až konečně se ku klášteru dostal. Přišel, a zavřely jej do cely, kde čekal. Všechno si prohlížel, a přece se mu doba zdála nekonečnou. Nikde ani človíčka. Zavzní zvonek, sanctus se modlí při mši. Ten divoký Pavel klekne na kolena a vroucně se modlí: »Milý Bože, pošli mně sestřičku.« Marně. Obrátí se ke dveřím a nohama i rukama do nich bije —

nikdo nepřichází. Zemdlen a zoufaje klesl na podlahu u velikého stolu: »ona nepřijde, nepřijde, na mne tu zapomněli« — naříká, a konečně se němě oddá nezvratnému osudu. Jeho hlava byla čím dále těžší, oči se mu zavíraly, usnul. Tak tvrdě a pevně, že neslyšel ani, jak se dvéře otevřely; přišel teprve k vědomí, když dvé malých ruček jej objalo a milý, milovaný hlas jásal: »Pavle, Pavle, jsi tu konečně?« — Udiven pozvedl zraku, vyskočil, díval se, zarděl se, a byl by také rád něco řekl a nemohl; planul touhou, přitisknouti ji k srdci, a neodvážil se toho. Ach, krásnou, krásnou si sestru svou představoval, ale tak krásnou, jak se mu zjevila ve skutečnosti, nikdy. Měla temnohnědý šat, který poněkud upomínal na kněžský talar, a na prsou stříbrný kříž. Její plavé vlasy byly spleteny v pletenec, který jí visel až k pasu; na čele, ve spáncích, na šíji však zkudrnatěly v malé, jemné, zlaté kadeře a obklopovaly hlavu její jako záře svatosti. Stále větší byl údiv, s kterým Pavel na dítě patřil; pojednou se mu zakalily oči; vztáhl rámě a přitiskl hlavu její na svou tvář. A nyní láska jeho propukla vší silou. Usedl, vzal ji na klín, líbal a celoval ji, dal si od ní vypravovati, chtěl věděti všechno, jak žije, a především — nemá-li hlad. A na ní je již patrna stopa klášterního vychování: táže se ho, je-li již hodný, dává mu naučení, a on dává sliby, kterých byl vždy pamětliv. Ale když dáno znamení k rozloučení, a Pavel musil odejíti, tu Milada zvolá srdcervoucím výkřikem: »Zůstaň, vysvoboď mne odtud — oni tě již ke mně nepustí« — takového výkřiku zdi klášterní dosud neslyšely.

A trvalo opravdu dlouho, nežli se tam dostal. Hraběnce dopsáno, že setkání na M. působí škodlivě, a hleděly se mu vyhnouti. A vliv klášterského vychování na M. činil očividně pokroky. Když P. již se napravil a konečně do kláštera vpuštěn, byla celá změněna. To již byla v rouchu novicky. Opět na ni patřil upřeně; byla bledá, až průhledně bledá, a když jej spatřila, pravila s vroucí láskou: »Pavle, milý, milý Pavle!« Ale nevymkla se ruce, která ji vedla, tiše stála a patřila naň velikýma, štěstím zářícíma očima — tak on se zatím změnil i v zevnějšku. A po chvíli si podali ruce a rozešli se zas.

A ještě jednou ji spatřil, zase po delší době. Tenkráte jej vedly k její cele. Byla obílená, sluneční zář vnikala zamříženým oknem, při hladké zdi stálo úzké lože, voskovice v černém, železném svícnu plála v jeho hlavách a jedna v nohách, před ložem klečely dvě jeptišky, pohroužené v modlitbu, a na loži spočívala

bílým plátnem přikrytá, strnulá, hubená mrtvola — byla to Milada. — Při nejlepší vůli nedovedu reprodukovati ten dojemný, bolesti plný okamžik! Pravím jen, že při tom člověku slzy vyhrknou z oka, když s tím ubohým Pavlem stane u lože Milady, kterou měl tak rád. A to právě v době, kdy všechno se obrací k lepšímu, kdy on si postavil domek, v němž chce uvítati nešťastnou matku. Ta ubohá Milada stala se obětí klášterního vychování — vzpomeňte, co jsem o tom řekl svrchu. Byla to květinka, přesazená do jiné půdy, a tam uvadla. — A k tomu si představte řadu úchvatných scen jiných, jež román líčí; Pavlovo stálé utrpení ve vsi, konečné vítězství nad ničemnými lidmi, návrat matčin — ta kniha je celý život.

Aneb se vmysleme ve stav oné Anny, která (Totenwacht) v noci nad mrtvolou matčinou zapřísahá se svou nevinností a na zesnulé kletbu vynucuje pro toho, který ji uvedl v neštěstí a bídu: »Slyšíš mne, já ti to přísahám, moje ruka spočívá na hlavě tvé, má tvář spočívá na srdci tvém... O matko, jednou, jen jedinkrát ještě otevři oči své a pohledni na něho... Neodpouštěj mu, ale kliň mu, tak jak toho zaslouží.« To námi otřese. Vždyť se z toho bolestného výjevu dovídáme o tragice celého života.

Anebo ten osud Margaretin. Ztratila děcko; bylo přejeto hraběcím povozem. To bylo jediné, co ji udržovalo v rovnováze; její láska mateřská byla štítem její nevinnosti. Když děcko zemřelo, oddala se životu vášnivému, až pak si vzala život. Tu se líčí láska mateřská takto: Po prohýřené noci zastavil fiakr před prostřední branou centrálního hřbitova, a Margareta pevným a rychlým krokem ubírala se ke skupině hrobů, mezi nimiž odpočívalo její dítě. Přistoupila k jeho hrobu a sotva jej poznala. Smuteční vrba v jeho hlavách, která z počátku tak velice živořila, že hrobník si myslil, že se neujme, byla vyrostlá a dařila se a skláněla své štíhlé, hebkými listy čerstvě se zelenající haluze nad dobře ošetřovaným drnem rovu. Na tomto ležela před křížem z pískovce, který dala dítěti zasaditi, šedá mramorová deska, a na ní byl vryt den a rok jeho narození a úmrtí. Ač tak záhy M. přišla, jiný kdosi byl tu již před ní. Na mramoru byl položen krásný věnec z polorozvitých růží, a na stuhách jeho zlatem vyšita písmena R. a P. (hrabě a jeho choť), a slova: Truchlíme pro tě. Modli se za nás.

Se smíchem, který se podobal sténání, M. věnec odhodila, rozdeptala jej nohama a klesla na kolena. Dítě pokrytecké lásky těchto lidí nepotřebuje, ono má matku svou... Třeba že na ně

nějakou dobu zapomněla, nyní je tu ona, která jinak milovati dovede, než-li všechen ten lid z loutek. Zde máš svou matku, zde ji máš, celou a navždy. — Přitiskla tvář a rty na kámen, a promlouvala jako druhdy, celujíc a něžně promlouvajíc k svému dítěti. — Pojednou pozvedla zraku k zářící klenbě nebeské: »Přicházím nevolána, Pane; na útěku neptáme se teprve dlouho: smím přijíti? Neodpuzuj mne,« modlila se polo vzdorně, polo snažně. »Ty víš, Pane, já jsem na útěku ze života, v němž jsem se stala špatnou a čím dále tím horší. Smiluj se, Pane, k vůli tomu dítěti, které ani u Tebe nemůže býti rádo bez matky své.«

A dýkou proklála si srdce, rukou pevnou a vášnivou. Jak je to zase úchvatné!

Ale, jak řečeno, nemělo by konce, kdybych chtěl hromaditi doklady pro vše to, co jsem uvedl.

Jenom bych na konec vzpomněl vlastních slov básnířčiných, která pronáší o vlastní činnosti. Vzpomeňte toho naivního přání, které pronesla v dětství svém, že chce buď nežíti anebo státi se největší spisovatelkou dob i národů. Po letech pravila jinak: Trvá dlouho, dříve než fantast, který myslil, že jenom na vrcholu hory bude moci volně dýchati, si na jejím úpatí zařídí budku a v ní nalezne pokoje. Ve svém mládí byla jsem přesvědčena, že se musím státi velikou básnířkou, a nyní jest mé srdce naplněno štěstím a díky, když se mi podaří, napsati povídku, kterou lze čísti. — Tím básnířka to naivní, naděje a troufalosti plné slovo odvolává. Ale tak velikou skromnost musíme my odmítnouti. Její poesie jest více, daleko více, než-li »eine lesbare Geschichte«. Snad se mi podařilo o tom aspoň poněkud přesvědčiti, a snad ten, kdo básnická díla pí. Eb. pozná, pocítí něco z toho štěstí a z těch díků, které vyplňovaly srdce její vlastní.

Duch lidového školstva ve Francouzsku.

Odborné časopisy učitelské podávaly po dobu poslední výstavy francouzské i po ní zprávy o školním oddělení výstavy té, v kterýchžto zprávách nejvíce si všímáno samého školstva francouzského, ano přirozeným způsobem mohlo zabírati rozsahem i vnitřní obsažností místo vynikající. Zprávy ty — a také to je přirozeno — hlavně si při školstvu francouzském hleděly stránky vnější. Větší měrou vnitřní bytosti lidového školstva francouzského všímal si odborník dr. J. Wychgram, prof. dívčí školy Luisiny v Berlíně a vydavatel časop. »Zeitschrift für ausländisches Unterrichtswesen.« Zpráva rázu naprosto objektivního, v níž srovnává francouzské školstvo s německým, jehož jest naše bohužel odlitek druhdy jen matný — poučná jest právě pro tuto okolnost také pro českou veřejnost.*)

Nejskvěleji vynikala ovšem — dovozuje řečený referent — školní výstava Francouzska samého. Byla opravdu mistrovně zařízena a poskytovala podivuhodného, a co více váží, také pravdivého obrazu francouzského vyučovatelství. Dlužno pochváliti, že tu nevystaveny toliko věci nejlepší, výkony nejvíce vynikající (jak učiněno z jiných zemí.) Kdo po několik dnů meškal v školském oddělení francouzském, kdo si dopodrobna všímal obsahu skříní, skladek, závitkův, atd. atd., ten poznal, že bylo úmyslem francouzské správy školní, podati obraz úplný a všestranný. Zrovna skvěle vynikalo však obecné školstvo nad školstvem vyšším a nad školami vysokými. Pokud vůbec možno podati výstavou věcí obraz školování, nic tam nescházelo. Školní budovy, školní dvory, vnitřní zařízení vzhledem prostředků učicích a vyučovacích jakož i vzhledem stavební a zdravotní stránky, práce žákovské a sešity, grafická zobrazení poměrů školní docházky a jejich změny za posledního desítiletí, zprávy učitelův a učitelek o paedagogických a didaktických

*) Deutsche Zeitschrift für ausländisches Unterrichtswesen 1901. VI. roč., sešit 3.

zařízeních a opatřeních, vše viditelné z oboru školní správy atd. atd.: ničeho se tu nedostávalo.

Mnohá věc ve výstavě té byla karakteristická. Zcela zvláště a zřetelně vynikaly všeobecné odlišné rysy francouzského školstva. To, co nejvíce a na ráz bilo v oči, bylo, že francouzské školstvo má měrou zcela mimobyčejnou praktickou tendenci. To se jeví jednou již silným vynikáním vší ruční (manuelní) činnosti, ve vlastní ruční obratnosti, v kreslení, v pracích jehlových (=ženských ručních) a u vyučování kuchařském děvčat, pak nad míru ohebným přizpůsobováním se obecné školy k požadavkům krajinným, zvláštním prohlédáním ku vzdělávání hochův a dívek, aby byli pro potřeby domovských poměrů. Vlastností napřed dotčenou jest francouzské školství mnohem blíže ideám Pestalozzovým nežli školstvo německé. Francouzská škola skutečně stopuje a také způsobuje mnohem všestrannější a značně harmoničtější vzdělání nežli obecná škola německá, která činí vždy jen nároky do rozumu, mysli a paměti a ruky, nehledíc k vyučování kreslicímu, většinou hodně nuzotnému, téměř nic nevzdělává. Výkonům francouzských žákův, jak obyčejné tak i vyšší obecné školy (école primaire supérieure), nemůžeme, pokud se tkne vycvičení oka a ruky, postaviti nic po bok. Skutečnost ta by měla podněcovati naše myšlení. Netřeba ani poukazovati na samozřejmou okolnost, že způsobilost soutěžní uměleckého řemesla závisí bytně na procvičení a vzdělání obratnosti a vkusu národu. Ale buď dovoleno vytknouti jednu okolnost, která jest s velikým významem národohospodářským a výchovným pro lid. Kdo déle žil ve Francouzsku a mnoho se stýkal s rodinami, ví, jak veliký význam má zaměstnávání ruky nehledíc ani k záměrům výdělkovým. Jak četní francouzští mužové všech společenských vrstev mají doma malé dílny, v nichž za svých prázdných hodin pohodlně pracují na zotavenou a vypřaženou z namáhavé práce povolání. Srovnejme s tímto zabýváním otloukání karet a vysezování v pivnicích v Německu.*) Ve Francouzsku již ode dávna si velmi váží ruční práce a je tam náklonnost k mnohonásobnému jí provozování; tím se vysvětluje onano shora dotčená sklonnost obecné školy, která zase působí posílivě zpět do života.

Že prospěchy obecné školy v oboru duchovém se neopozdují, vyzírá jasně z prací žákovských na výstavě. Také tu ovládá všude

*) Neplatí ovšem toliko pro Německo nebo pro Němce.

zásada, vésti mládež, aby žáci, hoši i děvčata, hodili se bezprostředně pro život; ovšem se k požitečnosti té počítá také vzbuzování citův a nálad, z nichžto praktický život vážívá popudy. Vyučování mateřštině zabírá zcela jiné postavení než u nás; má bližší cíl: zápolí po majetku řeči, o způsobilost obratného výrazu ve všech postaveních, a v tom dosahuje úspěchu vynikajícího. Vzdává se toho, aby bylo středem ethického vzdělání dítěte jako u nás; »čítanka« v našem smyslu schází také ve francouzských obecných školách docela. Ale proto francouzskému dítěti neschází dotčené vzdělání ethické nikterak; prostředkuje se ve školách bytně vyučováním morálním, které za posledních desítiletí velmi pokrocilo a pozbylo své původní těžkopádnosti a nejistoty. Právě v tomto vyučování výstava poskytovala pohledu zvláště vynikajícího do vnitra jeho. Bylo tu vyloženo četně učebných postupů, navržených od prostých učitelův obecných škol; tón, názornost, srdečné přísady, pojmový vývoj jevily druhdy momenty originalní a působivé. Jinak však pochází mocný ethický vliv na francouzského žáka obecné školy z ducha samé školy. V té příčině buď poukázáno na dvé jevů, které vyzřejmují z výstavy. To je za prvé naprosto optimistická nálada, v níž trvá francouzské učitelstvo: vědomí, že bytně přispělo k obnově a k slávě vlasti a že k tomu přispívá; že jeho práce se všude oceňuje; skutečnost, že za učitelstvem skrz naskrz pokrokově smýšlejícím stojí právě tak pokrokově smýšlející vláda; a konečně zařízení, že každému prostému učiteli národnímu jsou dostupna zásadně všechna místa školních rad — to vše udržuje v učitelstvu krásnou a potěšnou čilost. To působí na všechen školní život a tím také na ducha dítek velmi blahodajně.*) Druhým dotčeným jevem jest duch společenské solidarnosti, který vane vším francouzským národem, přese všechny politické a náboženské rozpory. Tato solidarita celého národu, kterou sami Francouzové chválí za národní majetek z nejcennějších a jejíž oblesk znamenati již za povrchního pozorování francouzského života v obcovacích způsobách lidí mezi sebou, působí v ducha školy, a škola jej také pěstuje s plným vědomím. Tomuto pěstění slouží jistá vždy více se rozšiřující pořízení socialního vyučování (»enseignement social«); chce posilovati v dětech způsobem uvědoměným smysl pro obecnost. K tomu za příkl. náleží, že se zavrhují odměny a tresty pro jednotlivce a že se udělují třídám, jelikož pospolnostem; že se po

*) Toho by si měli povšimnouti také rakouští politikové, zejména za nynější doby — čeští!

obecném duchu třídy resp. školy žádají jisté výkony; že vůbec se přidržuje jednotlivec, aby působil pospolností. V Anglicku — jak známo — vzala na se myšlenka ta tvar společného pomáhání a pečování třídy o jedno neb o více dětí v ochranu její poručené. I tento tvar došel již ve Francouzsku pěstování; o čemž svědčil bohatý písemný a tištěný material na výstavě vyložený.

Zjev, který nemůže býti ani dosti doporučován pozornosti a napodobování, jest neobyčejná péče, které se ve Francii dostává školám mateřským (écoles maternelles). Školky se zřizují a vydržují v zemi té namnoze, ba většinou obcemi. Chtělo se to vysvětlovati tím, že francouzští rodičové se za dne rádi zbavují svých dětí, pro pohodlí. To snad jest pravda, ale daleko ne tou měrou, jak se domýšlelo; ale tím se neuskrovňuje zásluha, které nabývají stát a obce pěstováním mateřských škol. Kdo viděl na výstavě zařízenou školku a pozoroval děti, které jí byly prováděny, v jejich zrovna vytržení pohledem na ni, ten porozumí, jakou roli hraje školka ve francouzském životě. Zde se zjevuje plně vynalezavost a vkus francouzských učitelek. Ve skříních na stěně viděti bylo hry a hračky, pořízené uměleckou rukou říkajíc z ničeho.

Vlastní škola obecná (école primaire élementaire) jest pýchou Francie. Bezčetné fotografické snímky již zevně ukazují, jaké účastenství národ věnuje ústavu tomuto. V nepatrných zcela místech, v nejodlehlejších obcích nejkrásnější školní budovy; vedle nich zavěsili také obrazy dřívějších školních budov; kontrast je dojemný. Z velmi četné návštěvy těšila se v tomto oddílu classe modéle (vzorová třída), v níž bylo spojeno vše, co má býti v moderně zařízené učírně obecné školy a též asi většinou jest. Upravena byla mistrovsky; myslíme, stojíce v ní, že za okamžik opět počne vyučování. Na tabulích stojí ještě výsledky posledních učebných hodin, hodiny mravopisné, početní a dějepisné. Skromnou měrou zříme tu již také provedenu zásadu uměleckého vyzdobování třídy; patříme tu obrazy Hugona d'Alési, ale ne měrou větší, nežli co může býti při svých prostředcích škola obecná. Poprsí republiky, podobizna předsedy republiky a největšího francouzského učence v službách obecného blaha, Pasteura, dovršují výzdobu světnice. Karakteristický jest nástěnný plakát, kterýž obsahuje deklaraci lidských práv. Názornický material jest bohatý, ale značně se liší od našeho. Obraz hraje mnohem skrovnější roli; všude se snaží po předmětu samém. Názorniny k leçons de choses (vy-

učování věcné) jsou zhotoveny téměř veskrze učiteli samými. Classe modèle představuje jednotřídní školu venkovskou. Nad míru zajímavý jest názornický material k vyučování občanským právům (instruction civique), sbírka typických pomůcek a listin veřejného života (vojenský pas, volební lístek, lístek berní, lístek železniční, formuláře k poštovní dopravě, úřední vyhlášky a pod.); také toho druhu věci ze století minulých. Pozorování rostlin (úředně předepsaná) dějí se za ozřetelňováním na rostlinách pěstovaných v hrncích. Školní zahrada za školní budovou ovšem byla skrovná a nesrovnávala se nikterak s bohatostí a hojností, které bylo jinak možno znamenati ve školní výstavě.

Jak velmi se přimyká obecná škola místním potřebám obyvatelstva, jak vědomě pěstuje se bytostní rozdílnost školy venkovské a školy městské, ukazovalo oddělení »enseignements spéciaux n. accessoires« (vyučování zvláštní n. vedlejší), kde bilo v oči zvláště vyučování zemědělské a vyučování námořnické (maritimní) v pobřežních krajinách udělované. Mnohé jest ovšem výronem zvláštního národního karakteru; mnohé však jeví idee ingeniosní, jichž možno užiti v každé zemi. Zvlášť příjemně dotýká se boj proti šabloně, kterého se podjímají učitelé s plným zámyslem, a — což více váží — také školní úřadové. Osobní iniciativě učitele ponecháno velmi širé pole očiňovací; jeho práce individualní podporuje se vším činem. Takových individualních výkonů učitelských ukazovala výstava bohatě; viděti, že francouzský učitel bývá často duchovým a společenským dobročinným střediskem obce — žijeť mocně v učitelstvu francouzském duch Pestalozzův, ač, jak známo, ve Francii málo o Pestalozzovi vědí nebo věděti chtějí. — Jaké blahodějné účinky pocházejí od učitele a — jiným způsobem — i od učitelky, jeví se v některých zprávách. Jsou tu učitelé, kteří na vesnicích zakládají malá pokusná pole na vzor a obdělávají je, tím mnohý předsudek rolníků lpících na dosavadní obvyklosti udolávajíce; nebo šíří snahy nesoucí se za ochranou zvířat; nebo působí zdrželivost v požívání alkoholu; nebo zařizují spořitelny a jednoty podporovací. Význam učitele také pro dospělé v obci jeví se nyní světlem zvláště krásným přednáškovými večery (conférences du jeudi), po Francii velmi rozšířenými, pro něž stát opatřuje s největší liberalitou skioptikon a plotny.*)

*) Ve vzdělávací činnosti mimoškolní a v účastňování se života veřejného učitelé čeští jako pružidla zabírají místo vynikající. Ale jaký vděk mívají za to zejména tam, kde by ho měli očekávati nejvíce? Ba, je skutečná pravda,

Hlavní věcí jest však činnost učitelstva v obecné škole samé; mimo armádu nemá Francouz ničeho, co by jej naplňovalo tak pýchou jako didaktický a výchovný stav jeho primární školy. Jednoho dne referent slyšel, kterak staroch v třídě vzorové pravil svému průvodčímu: »Kdybychom byli měli také tehdy takové školy; nebyl by se přihodil r. 1870.« Výrok ten karakterisuje náladu lidu tamějšího.

Dalším skvělým bodem ve výstavě francouzské bylo oddělení vyšší obecné školy, École primaire supérieure — po našemu asi školy pokračovací, ač francouzský tento ústav jest zařízením bytně jiným než naše pokračovací školstvo. Po prvém roce mohou se v école prim. super. utvořiti zvláštní odborné třídy, hospodářské, průmyslové, obchodní (enseignement agricole, industriel, commercial). Školstvo pokračovací jest sice teprve v počátcích vývoje, ale lze se dle výstavy již v novém století nadíti do něho velikolepého vzmachu. Ze statistiky jeho tu vyložené patrno, že asi třetina mládeže původu rolnického nevěnuje se povolání zemědělskému, nýbrž že se obrací na průmysl. Dosavadní ráz Francie jako státu převahou agrikulturního přechází tak povlovně jako států jiných v povahu průmyslovou. Zdravý smysl jeví se v té příčině také při francouzském nižším úřednictvu státním. Z 10.845 dítek, pocházejících z rodin nižšího úřednictva, toliko 7018 obrátilo se zase k povolání podobnému otcovu. Mnoho takových dětí se věnuje průmyslu; učitelství — ač je tam váženější nežli v Rakousku poslední dobu a zejména v Čechách — oddává se teprve každé desáté dítě úřednické.

Ještě jednou věcí překonává Francouzsko jiné státy, totiž péčí o mládež škole odrostlou. Ta od několika let nabyla rozvoje a vzmachu zrovna velkolepého. Edouard Petit hlavně poukazoval na to, že jest úlohou státu, a že pilný zájem společnosti toho vymáhá, aby mužská mládež po vystoupení ze školy až do vstupu ve vojsko nevzrostala bez duchového vzdělávání a podněcování. Myšlenka jeho, ujasňována v knize «De l'École au Régiment« docházela ohlasu u vlády, obcí, jednot, rodičův i mládeže samé měrou vždy větší. Z podnětu knihy té vznikly »Cours d'adultes«,*) které dnes jsou rozšířeny po celém Francouzsku,

že od orgánů školních samých učitel, čím více mimo učírnu jest činný, tím bedlivěji bývá střežen, podezírán, a místo povzbuzování a uznávání že mu jest údělem odstrkování a pomíjení.

*) Běhy pro dorostlé.

i po nepatrných vesničkách. Středem běhů těch jsou všude učitelé; konání běhů, ráz vyučování v nich jsou velmi rozličné, částečně pro zvláštnosti krajinné, částečně pro rozdílnost učitelů vzhledem jich vynalezavosti a initiativy. Na venkově — v městečkách a na vsích — jsou cours d' adultes namnoze středem společenského života obyvatelstva, ač při tom stránka vyučovací nebývá upozaďována. Ve větších městech podobají se zařízením svým více německým dělnickým jednotám vzdělávacím; převažuje tu element odborového vzdělání nad elementem slušné zábavy. Veliký úkol v bězích mají přednášky učitelův, k nimž se jim dostává často i materialií s míst ústředních (Musée pédagogique v Paříži, Ligue, l' Enseignement). S obou míst tuto jmenovaných se posílají učitelům do departementů také projekční přístroje a fotografie. Liga vyučovací zařídila mimo své centrum do dvou set podřízených míst pro zasílání a organisovanou výměnu obrazův. Způsobem tím nejen že proniká duchové vzdělávání a duševní zábava až do nejodlehlejších visek, alebrž téměř s větší cenou nežli poučení a podnícení jest skutečnost, že zařízeními těchto běhů vede se opravdový boj proti zábavám méně mravným, ku kterým se jinak výrostkové tohoto vznětlivého věku svádějí. V té příčině zasluhuje Francouzsko následování co nejhojnějšího, najmě též u nás, kde namnoze zákonná povinnost choditi do školy zkracuje se legislativně i administrativně čím dál tím extensivněji poskytováním a užíváním úlev, vydávajících v šanc za půlletí následujícího, co půlletí předcházející ve škole po stránce výchovné i naukové nemohlo nevývratně vštípiti, a kde mládež mužská, odrostlá žezla učitelského po dobu, až se dostává v tuhou kázeň kasárnickou, po stránce rozumu zapomíná, co »drahá« škola mu byla pracně vštípila, a po stránce mysli a srdce zplaňuje, krní a pustne, místo aby mohutněla a se ušlechtovala. *Kč.*

ROZHLEDY.

POLITICKÉ: Říšská rada se sešla k novému zasedání za starých poměrů — Bezradnost dra Koerbra — Krise ministerské překonány, krise ústavní zůstala — Mladočeši uzavřeli příměří s drem Koerbrem — Obnova německého souručenství — Vše zlé k něčemu dobré — Německé násilnosti vyvolaly hnutí o německé university — Slovinci o svoje vysoké školy — Šantročení s druhou universitou na Moravě — Nečeskost české šlechty — Pochybená logika — Brynych při práci — Starý pomahač klerikalismu.

Podzimní zasedání říšské rady zahájeno bylo 17. říjnem. Ústřední parlament rakouský jedná tedy již plný měsíc, ale ujedná-li co vubec, bude-li dělný, ani dnes by si nikdo netroufal prorokovat. Pan dr. Koerber mnoho starostí si dosud nenadělal s uspořádáním poměrů parlamentních. Na jaře vykoupil dělnost sněmovny obsáhlými vodními předlohami, na podzim, doufal, že stačí příznivá nálada z jara, kterou nad to domněle posílil červnovou návštěvou panovníkovou Čech, a trocha slibů nových oprav socialních a hospodářských. Starým svým odkazováním na nutnost hospodářského sílení říše zahájil ministerský předseda prvou schůzi sněmovny poslanecké a z nových svých návrhů k tomuto cíli uvedl starobní a invalidní pojišťování dělnictva a řešení otázky dělnických bytů. Výjimečně přidal i slib reformy politické: předlohy nového zákona o tisku. Čekal, že tím udrží parlament při chuti k práci. Ovšem zklamal se. S čím vláda přišla, jsou jen malé prostředečky proti velké a vleklé chorobě ústavní. Ale snad by na čas i jimi se podařilo docíliti zevního úspěchu, aspoň symptomy státní krise by bylo lze odstraniti. Ale pan Koerber by si při tom musil být vědom, že i symptomatické léčení musí být důsledné a vytrvalé a opravdové. Opravdovosti však u ministerského předsedy vůbec není. Je-li konkrétní jeho program pro nejbližší dobu práce parlamentní žalný a nedostatečný již obsahem — rozšíření a reformu pojišťování vlastně si vynutilo dělnictvo letní svojí agitací, z níž 4753 peticí (a to 1377 od samých obecních zastupitelstev) došlo na říšskou radu, — je způsob jakým jej chce vláda provádět zcela neopravdový, nevážný.

Vláda za svoje tři sociálně a politicky jakž takž pokrokové reformní předlohy chce vyřízení řádného rozpočtu na r. 1902 do vánoc. Ale nepostarala se při tom, aby sněmovna v době, kdy se bude rozpočet projednávat ve výboru, byla dostatečně zaujata jinými, účelnými pracemi, které by odpovídaly potřebám a zájmu lidu. Vláda nedovedla

najíti předlohu, k níž by upoutala všechnu pozornost a všechen zájem poslanců právě jakožto zástupců lidu. Vládě se nepodařilo nalézt pro parlament myšlenku sestředivou. Následkem toho po měsíčním jednání není pan dr. Koerber se sněmovnou dále, než byl při jejím zahájení. Dvojí krisi sice se mu podařilo překonat a rozpočet dostal již do výboru, ale jasna zjednati nedovedl. Bez malých úspěchů ovšem pan dr. Koerber ani tentokráte nebyl. Ústupností Čechů a Poláků osazeno dosti hladce místo prvého místopředsedy sněmovny. Pan Prade totiž odstoupil a dle parlamentních zvyklostí měl avancovat na jeho místo druhý místopředseda dr. Žáček. Němci však požadovali místo prvého náměstka pro sebe a kandidovali pana Kaisra, který byl zvolen — když strany z bývalé pravice se spokojily s prázdnými lístky — 120 hlasy z 276 odevzdaných. Stejně překonal pan Koerber překážky, které mu tarasily hned v prvých dnech cestu k pravidelnému projednání denního pořádku, na němž bylo prvé čtení rozpočtu. Nesoustředěnost sněmovny způsobila, že byla vládě navršena hotová spousta pilných návrhů a dotazů. Jednáním o nich bylo projednávání rozpočtu stále oddalováno tak, jakoby mezi nejprotivnějšími stranami byl smluven svorný obstrukční postup. Ministerský předseda, jenž se nechtěl z prvu smířit s tím, že do Nového Roku nedostane rozpočet, pohrozil stranám svojí demisí. Výsledek byl, že téměř všechny pilné návrhy byly odvolány a zahájena byla rozpočtová debata.

Mladočeši, kteří šli zase jednou do Vídně v nejbojovnější náladě — Národní Listy na cestu jim prohlásily, že vláda Koerbrova je německá a musí být svrhnuta — učinili řečí dra Kramáře ostrý výpad, který byl považován za vypovězení boje. Leč i zde vyvázl p. dr. Koerber se zdravou kůží. V několika dnech již Mladočeši se stali mírnějšími a dali vládě novou lhůtu k pokání. Pan dr. Herold jasně oznámil, že mezi vládou a svobodomyslnou delegací českou na říšské radě je — nové příměří. Boj prý bude podniknut a vybojován teprv při jednání o rakousko-uherské vyrovnání. Mladočeši, kteří se zle horšili, když za klub konservativního velkostatku prohlásil jeho nový předseda hr. Sylva Tarouca, že šlechta vládě rozpočet povolí, pojednou sami obrátili. A obrat je tak náhlý a nečekaný, že si ho Němci nedovedli vysvětlovat jinak, než novými úmluvami a ústupky ministerského předsedy vůči Čechům. Poněvadž současně se stalo zase hlasitější volání o nenčmecké některé university, vzniklo mezi Němci podezření, že se chystá moravská universita. Když ke všemu — horibile dictu — vídeňský list jednoho krásného jitra uveřejnil jmenování pěti profesorů pro českou techniku v Brně, uznali sami Všeněmci velikost a blízkost českého nebezpečí. Svolali všechny německé poslance bývalého souručenství (vyjma židy a křesťanské sociály), aby se radili o obnově staré poruky. Účelem nového souručenství má být: bránit odněmčování školství. Podklad jeho bude tedy opět čistě negativní, spojení k odporu a proto nebude o nic trvalejší než bylo souručenství staré. Ba bude spíše chabější o tolik, o kolik je mravně nižší jeho poslání: bránit osvětným potřebám jinonárodním než bylo poslání prvého souručenství, které čelilo českým úspěchům jazykovým.

Radikální nacionalism svojí mravní bezohledností a nízkostí sám sobě kope hrob. Místo aby posice, jichž chce uhájit, sílil, seslabuje je; neboť posiluje nepřímo své odpůrce. Ukázala se tato slabost nacionalismu právě ve způsobu, jakým bylo vyvoláno současné hnutí o německé university. Na universitě inšpruckě obdržel veniam legendi Vlach dr. Menestrina a přirozeně hodlal čísti také vlašsky. Poněvadž dr. Menestrina je již sedmý vlašský docent, vyvstaly mezi německým studentstvem obavy, že by podobným chodem mohla být postupně německá universita v Inšpruku utrakvisována. Proto německo-nacionální studenti se rozhodli nepřipustit vlašské čtení Menestrinovo. Skutečně také přednáškám nového vlašského docenta zabránili bouřlivými demonstracemi. Leč tím byli pohnuti Vlaši, aby obnovili a zdůraznili svoji agitaci o samostatnou vlašskou universitu v Terstu. Městská rada terstská projevila ochotu hmotně přispět na zřízení italské university, studenti vlašští pro ni demonstrovali nejen v Inšpruku, nýbrž i ve Vídni a vlašští poslanci učinili ji předmětem dotazu v parlamentě. V odpovědi na italský dotaz ministr vyučování de facto slíbil Vlachům universitu.

Není nic přirozenějšího než že úspěchy vlašské pohnuly Slovince, aby volali také po vlastním, svém vysokém učení. Ve smyslu tom učinila projev městská rada lublaňská a demonstrovali slovanští studenti ve Vídni, Štyrském Hradci a v Praze. Kdyby však ani nebylo zevní souvislosti, vlašská universita v Terstu musila by vždy vyvolat otázku university slovinské. V Terstu je poměr mezi Vlachy a slovanským živlem zcela obdobný poměru mezi Němci a vlašským živlem v Inspruku. Universita v Terstu by se nevyhnula povlovnému utrakvisování a konečnému rozdělení ve dvě university národní.

Že s hnutím o německé uuiversity musila oživnout otázka university moravské, je samozřejmo. Překvapuje-li při tom něco, je to jen to, že »Vaterland«, list české šlechty propůjčuje se k agitaci proti utrakvistické universitě — česká šlechta dosud byla samým stělesněním utrakvistických snah! — a pro dvě university národní: českou někde v Přerově a německou v Brně a v Olomouci. Je patrno, že tím chce konservativní velkostatek vyhovět jen Němcům. Voláním po dvojí universitě, z nichž jedna ke všemu by měla být v městě, kde nejen vlastní stavby universitní nýbrž i všechny pomocné ústavy by se teprv musily zařizovat, by se splnění českého přání jen oddálilo. A až by došlo svého stělesnění, stalo by se to způsobem, který by jen posílil na český úkor nepřirozený německý ráz Brna a Olomouce. Zde se ukázala nejlépe národní vlažnost a chabost t. zv. české šlechty.

Ve Vídni na říšské radě i v Praze na zemském sněmě se konservativní velkostatek — zvláště běží-li o vládu, jež je mu nesympatická — ještě ob čas odhodlá k projevu pro národnostní spravedlnost. Ale tam, kde jde o skutečně národní zájem český, couvne vždy. Proto mimo Mladočechy, kteří jsou vytrvalí ve své pozdní lásce k šlechtě, nevěří nikdo, že by v boji proti dru Körberovi šlo velkostatku o národnostní spravedlnost. Vláda současná je šlechtě a hierarchii ještě málo zpátečnická a proto vedou proti ní stálý boj v zákulisí, který se

někdy — jako nyní usnesením velkostatkářského klubu hlasovat proti disposičnímu fondu — projeví i na venek, v parlamentě. Tímto odporem šlechty proti vládě, který konečně má i své důvody osobní — pan dr. Körber není »z jejich lidí« — matou se jen lidé i strany pokrokovější. Primitivním usuzováním docházejí totiž k závěru, jsou-li zpátečnické kruhy Rakouska proti dru Körberovi, musí býti dr. Körber pokrokový — a proto ho podporují. Ovšem jen na škodu opravdového národního i politického pokroku, který může vyjít vítězně teprv až budou překonány dnešní zmatky, jež vláda Körberova udržuje. V kalných vodách, jež dosud zaplavují politický život říše, daří se přece na všech stranách nejlépe reakci a klerikalismu. Letošní odvážné manifestace klerikální jsou toho doklad nejlepší.

Ovšem klerikalism dovede také obratně všeho využít a vlastní své hříchy vynést za zásluhy. Podobným způsobem snaží se biskup Brynych, který již po zrušení jazykových nařízení dobyl si ostruh »nejčeštějšího biskupa«, využít nyní otázky církevního rozdělení Čech. O národnostním rozdělení diecési se v zákulisí vládním i církevním jednalo. Když však o tom pronikly zprávy na veřejnost, »Katolické Listy« jako přistižený sprosťáček zapíraly. Jinak pan Brynych ve své Obnově. Potvrdil, že se dějí pokusy o církevní rozdělení dle národností a ozval se proti němu, ač současně se vyslovoval pro zřízení nových diecési ovšem »smíšených« — jakoby v Čechách vůbec bylo možno kraj tak rozsáhlý, jakým musí být diecése, najit kompaktně jednojazyčný. Za Brynychem činí nyní osvědčení v jeho diecési vikariát po vikariátu. A dobří Češi mohou míti radost, že zas již máme své »vlastenecké, národní duchovenstvo.«

Klerikalismu ovšem usnadňuje práci a chystá mu nejlepší úspěchy nerozvaha a nejasnost kruhů neklerikálních v českém táboře. Dokladem toho může být rozhovor, který měl P. Dostál Lutinov s drem Fr. L. Riegerem, a jejž uveřejnil v mladoklerikálním »Rozkvětu«. Dle rozhovoru dr. Rieger vřele se vyslovil o katolické církvi i o šlechtě; za to se ozval proti dru T. G. Masarykovi a české straně lidové, jež označil za živly rozkladné — rozkladnost obratně dále označil za vlastnost židovskou a vyslovil se proti splývání židů s českým národem. Proti interviewu ozval se prof. Masaryk otevřeným listem, v němž výroky Riegerovy prostě odmítl. (Viz »Čas« 294, 296, 302). Baron Rieger sám také při nich nesetrval: jednak dal uveřejnit, že sdělení »Rozkvětu« je nepřesné; neboť rozmluva se nedála za účelem uveřejnění; jednak dopisem »Českožidovským Listům« odvolal, co dotýkalo se v jeho rozhovoru židů. Tím však nesmyl, že svým nezaloženým a neodůvodněným projevem podal klerikálům, kteří se za to dra Riegera více ujímali než vlastní, staročeský tisk, vítanou zbraň, umožnil jim dovolávati se autority vůdce národa. —Gg.—

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. Státní rozpočet na rok 1902 — Postátňovací návrhy v poslanecké sněmovně — Ředitelství pro stavbu vodních drah v Rakousku — Poradní sbor pro vodní stavby — Pokroky plavebních projektů v Rakousku — Projekty uherské a francouzské — Plavební dávky ve Francii.

Státní rozpočet na rok 1902, dne 17. října poslanecké sněmovně předložený, vykazuje úhrnnou potřebu 1685·11 mil. korun a úhrnnou úhradu 1685·96 mil. K, končí tedy přebytkem 0·85 milionu korun. Proti roku letošnímu stouply tedy příjmy i výdaje o 43·9 mil. korun. Nejbližším důsledkem zákonů investičních jest zatím stoupnutí potřeby na státní dluh o 8 mil. korun, zvýšení melioračního fondu z $2^1/_2$ na 4 mil. K, na první průpravu vodních drah jen 0·4 mil. K. Přebytek rozpočtový je vytvořen toliko uměle tím, že mezi příjmy byl vřaděn výnos z ražení stříbrných mincí měny korunové ($16^1/_2$ mil. korun), tedy příjem, který se neopakuje.

Skutečný výsledek státního hospodaření v r. 1900 vykazuje sice přebytek 49 mil. K, ale v tom jest m. j. zbytek přebytku $4^1/_2$ mil. K z r. 1899, použitého na odpomoc v nouzi teprv r. 1900, dále $13^1/_2$ mil. K celních příjmů jenom účetnicky na r. 1900 přenesených, takže vlastní přebytek činí pouze na 30 mil. K. Hospodářská depresse ukazuje se v nízkých příjmech železnic a menších výnosech cel a kolkovních poplatků, zmenšil se konečně i podíl státu na výnosu železnic soukromých.

Stát súčastněn je totiž dle koncesních listin na čistém výtěžku severní dráhy Ferdinandské a ústecko-teplické. Ze dráhy severní připadá státu polovice čistého výtěžku zbývajícího po rentě 200 K na každou z akcií v oběhu se nalézajících. Letos činil podíl státu z výtěžku dráhy za r. 1900 plných 1·38 mil. korun, na rok budoucí nepreliminován podíl žádný, protože za loňský rok, pokud definitivní súčtování za tento rok již provedeno, výtěžku úhrnný obnos 14·9 mil. K pro potřebnou rentu akcionářů přesahujícího nadíti se nelze. Také u dráhy ústecko-teplické, kde státu připadá kromě pevného podílu 0·2 mil. K polovice dalšího výtěžku zbývajícího po přednostní rentě akcionářů 4·8 mil. K, činí vypočtený podíl státu jen 0·7 mil. naproti 0·86 mil. K v roce 1901.

*

Poslanecké sněmovně podán byl 17. října Kaftanem a spol. návrh na postátnění dráhy severozápadní a společnosti státní dráhy. Pro garantovanou síť dráhy severozápadní bylo výkupní právo státu stanoveno již na 1. leden 1895, pro tratě jihoseveroněmecké dráhy spojovací smí vláda výkupní právo státu vykonati kdykoliv, pro doplňující síť dráhy severozápadní, t. zv. dráhu polabskou, nastalo toto právo státu teprv 25. červnem 1900. Vláda sice již r. 1896 předložila sněmovně smlouvu postátňovací, ohledně všech tratí se společností severozápadní dráhy projektovanou, ale byl to zejm. posl. Dr. Kaizl, který přes zásadní své stanovisko pro postátňování železnic přičinil se o odklizení této smlouvy, akcionářům dráhy nesmírné výhody poskytovavší. K výkupu společnosti státní dráhy je vláda oprávněna již od 1. ledna 1895.

Nehledíc k politickým motivům, které způsobily asi podání tohoto pilného návrhu, lze hospodářsky říci zatím tolik, že by postátnění obou těchto velikých sítí soukromých vítáno bylo právě s českého stanoviska hospodářského i národnostního (toto aspoň pokud se týče dráhy severozápadní), že však na ten čas sotva lze mysliti na jeho uskutečnění. Především jest rozpočet železničního ministerstva na r. 1902 velmi žalostný: celkové výdaje železniční činí 242·59 mil., příjmy 281·81 mil. korun, přebytek provozovací státních drah pak 58·56 mil. K, což činí pouze asi 2·28% ze zařizovacího kapitálu státních drah 2567·26 milionu korun. Poněvadž pak zúročení a umoření tohoto kapitálu vyžaduje asi 120 mil. korun, znamená to, že poplatnictvo doplácí z daní na státní výkon železniční v roce 1902 asi 61½ mil. korun, kdežto r. 1900 činil doplatek tento dle výroční zprávy státních železnic pouze 44 mil. korun. Při tom ještě řada výdajů investičních byla z řádného rozpočtu vsunuta do investičního programu dle zákona z 6. června 1901 zvláštní úhradou půjčkovou obdařeného. Dopravní příjmy státních drah zvyšují se v rozpočtu pouze o 3½ mil. K naproti skutečným výsledkům státní dopravy železniční v roce 1900, který již sám dlouhou stávkou hornickou nemálo byl stísněn. Rozvoj železniční dopravy při nejmenším tedy — následkem obecného poklesnutí hospodářské konjunktury — silně stagnuje.

Přejímati železnice soukromé v době klesající konjunktury, znamená zaplatiti je dle vysokých výnosů let posledních, snížiti na nich — vždyť proto vlastně se z pravidla postátnění drah žádá — tarify na úroveň ostatních státních drah, míti alespoň pro řadu prvních let z nich menší výtěžky, než jak potřebí k úhradě úroků a amortisace výkupného kapitálu, a tedy větší schodek státní správy železniční; neboť i dráhy jinak aktivní, poněvadž musí býti plně zaplaceny, zlepšují výtěžky celkové sítě jenom svým přírůstkem dopravy, který dostavuje se vydatnější měrou jen za celkové příznivé konjunktury hospodářské.

Kromě toho letos byly povoleny vodní stavby, odůvodňované velmi často právě tím že budou úspěšně konkurovati s drahami soukromými (střední Labe!), které se nyní zase mají postátniti daleko dříve, než se vůbec přiloží ruka ke konkurenčním stavbám vodním; letos byla odhlasována stomilionová půjčka na železniční a vodní investice a měl by stát vypůjčovati nové desítky milionů na výkup železnic — při rozpočtu, nad kterým visí deficit a kynou nové daně nebo monopoly?

*

Nařízením minist. obchodu z 11. října 1901 č. 163 ř. z. bylo v tomto ministerstvu zřízeno »c. k. ředitelství pro stavbu vodních cest«, v zákoně z 11. června 1901 označených, t. j. průplavů plavebních od Dunaje k Odře, Vltavě a Labi a od Odry k Visle a Dněstru a kanalisací Vltavy od Budějovic ku Praze a Labe od Mělníka k Jaroměři. Toto ředitelství bude se skládati ze dvou oddělení, technického a správního, jimž společně náleží stavby tyto připravovati a prováděti. Ku

provedení staveb jednotlivých budou pak ještě pod tímto ředitelstvím zřízeny dle potřeby zvláštní správy stavební. — Totéž nařízení upravuje dále složení poradního sboru pro vodní stavby, který má čítati 40 členů, jmenovaných z polovice ministerstvem, z polovice pak vyslaných zemskými výbory súčastněných zemí, a sice mají vyslati: Čechy, Morava, Dolní Rakousy a Halič po 4, Horní Rakousy a Slezsko po 2 členech. Mimo to budou členy poradního sboru živnostenští inspektoři pro tyto stavby jmenovaní. Při složení sboru má se vůbec hleděti k zájmům obchodu, průmyslu, živností, zemědělství a lesnictví, jakož i dělnictva. Sbor schází se dle potřeby, schůze jsou neveřejné, kromě dobrých zdání může sbor podávati též samostatné návrhy.

Zemské výbory některé jmenovaly již své zástupce.

Tím jest na ten čas akce vládní vyčerpána. Aspoň byl do státního rozpočtu na rok 1902 vložen k účelům vodních staveb obnos tak nepatrný, že moravský říční a průplavní spolek český hned ozval se ostrým protestem na schůzi v Napajedlích, žádaje, aby z regulačního fondu 75 mil. K, letošním zákonem zabezpečeného, bylo peněz použito v první řadě na úpravu řeky Moravy a jejích přítoků.

*

Více čilosti je vůbec mezi interesenty. Známo, že pro průplav dunajskovltavský pracovány byly projekty dva, jeden s výlučným použitím komorových plavidel, druhý s plavidly a ku překonání největších výškových rozdílů s mechanickými zdvihadly. Projekt plavidlový byl již dříve hotov, dne 24. října t. r. pak odevzdaly spojené strojírny české (Ringhofferova, Daňkova, Rustonka, První českomoravská a Škodova společnosť v Plzni) a firma Lannova průplavnímu komitétu společný druhý projekt průplavu se zdvihadly mechanickými. Projekt bude odevzdán vládě a předložen potom mezinárodní odborné kritice na sjezdu plavebním 1902 v Düsseldorfu.

Také kanalisační komise vltavskolabská chopila se energicky nových úkolů, kterými byla před rokem její působnost rozšířena. Dne 20. října schválen byl v zásadě generální projekt pro splavnění Vltavy uvnitř Prahy, od císařské louky na Smíchově až k ústí přístavu karlínského, v úhrnném nákladu 14,359.150 K a zakročeno u vlády, aby provedení této části kanalisace Vltavy od Prahy k Budějovicům bylo povolením prostředků peněžních dle zákona o vodních stavbách co nejdříve umožněno. Dále byl pro vystrojení přístavu holešovického na přístav obchodní vzat za základ projekt firmy Reiter a Štěpán s rozpočtenými náklady 2,900.000 K, k jichž úhradě má se se svolením vlády a zemského výboru užiti především obnosu 2,494.368·13 K, zbývajícího z peněz státem a zemí již dříve ke stavbě přístavu holešovického a splavnění Vltavy uvnitř Prahy povolených a zbytek rovněž uhraditi dle dřívějšího poměru z polovice státem a zemí. Při tom komise »předpokládá,« že splavnění Vltavy uvnitř Prahy přísluší provésti z povoleného úvěru dle vodního zákona z června 1901, dle něhož země přispívá k nákladům provedených staveb jen 12·5%, kdežto kdyby tato část kanalisace pokládala se za vyřízenou dřívějšími dohodnutími vlády a

země a tedy za vyloučenou z vodního programu zákona letošního, musila by země přispěti 50% Tohoto pouhého »předpokladu« nebylo by třeba, kdyby v textu zákona za neurčitý výraz »splavnění Vltavy od Budějovic ku Praze« byl v závorce býval označen konečný bod této kanalisace vltavské v Praze, »přístav holešovický« nebo »vyústění přístavu karlínského.«

Po českém příkladě nyní i moravští Němci zřídili v říjnu průplavní spolek, jen však jakožto odbočku ústředního spolku pro plavbu říční a průplavní v Rakousku (dříve t. zv. Donauverein-u). Spolek hodlá usilovati o rychlé (nejpozději 1903) započetí stavebních prací na průplavě dunajskooderském a provedení odbočky průplavu od Břeclavy k Brnu, odkud by prý časem mohlo následovati prodloužení k Pardubicům.

*

Vláda uherská nyní prý již definitivně usnesla se zříditi obchodní přístav v Budapešti na ostrově Csepelu s doky, elevátory atd. nákladem 80 milionů korun, vystavěti průplav mezi Dunajem a Sávou (Vukovar-Šamac) a regulací Kulpy dosáhnouti přímé vodní cesty z Budapešti ke Karlovci.

Také francouzská vláda po letech znovu se chystá k obsáhlejší akci po úpravě vodních cest, kterým věnovala v posledních letech vždy méně interesu. Tak bylo v letech 1879—1884 na stavby průplavní a říční ve Francii věnováno ročně průměrem 61·2 millionů franků, v letech 1884—1890 ročně jen 27·5 a v letech 1891—1897 ročně průměrem jen 15·9 millionů franků — v zemi, kde státní bezplatné vodní dráhy pokládají se za korektiv vysokých tarifů železnic skoro vesměs soukromých. Nebylo divu, státní průplavy jsou zásadně bezplatné, kdežto na zbývající malé části soukromé sítě průplavní existují poplatky velmi značné, jež dopravovatelé bez námitek platí, poněvadž bezplatné výkony požadují se toliko od ústavů a zařízení, jsoucích v majetku veřejném. Teprve nyní smluvil prý vodní výbor komory ve shodě s vládou pracovní program, dle kterého se má vydati na projekty vodních staveb 503 milionů fr. a na zlepšení a zvětšení námořních přístavů 158 mil., celkem tedy 661 mil. franků. Súčastněné kraje mají však přispěti 50% a v jednom případě dokonce 75%.

*

Současně šíří se ve Francii pochopitelně i hnutí po obnovení zrušených dávek ze státních vodních cest vnitrozemských. Namnoze pociťuje se tu jakožto »nedemokratické,« nechávat veškerost platiti výhody, které prospívají jen malému zástupu vyvolenců, zvláště když bezplatné užívání nákladných cest vodních prospívá právě nejpokročilejším a nejbohatším (severním a severovýchodním) krajům Francie. Stejně jako v Německu poukazuje se i ve Francii k tomu, že francouzských vodních cest užívají cizozemci dle počtu lodí jednou osminou, dle nosnosti jejich jednou pětinou i že přirozené vodní cesty Francie do oceánu ústící jsou dveřmi pro konkurenci cizozemskou, zvlášť na

Seině, že doprava po vodě daleko převážena jest dopravou proti vodě. To ovšem poněkud obmezeno jest okolností, že zboží přes hranice zemské do Francie po průplavech dovážené jest převážně uhlí. Přátelé železnic ukazují, že sice stát (francouzský) obtížen jest i na prospěch železnic ročním výdajem 250 mil. fr., že však naproti tomu má z drah železných opět ročně 235 mil. fr. příjmů, kdežto zařizovacími výdaji státních cest vodních obtíženo jest poplatnictvo zúplna bez kompensace. Na přátele vodních cest působí opět stálé zmenšování státních prostředků pro vodní dráhy, na jichž další výstavbu bez opatření nového pravidelného zdroje příjmů sotva by lze bylo pomýšleti. Aby se však obešlo přímé doznání, že odstranění dávek bylo »finančním a ekonomickým omylem,« navrhuje se zříditi plavební komory, jimž by se dovolilo vybírati dávky z lodí, zboží nebo cestujících k úhradě nákladů nových nebo zlepšených drah vodních. *S.*

*

ZEMĚDĚLSKÉ, PRŮMYSLOVÉ A OBCHODNÍ. Kolonisace Sibiře. — Statistika vzájemné tržby rakousko-uherské a náš poměr k Uhrám. — Konsumní spolky a malokupectvo. — Hospodářské příčiny úpadku Němectví. — Padesát let světové statistiky.

Pokud nám známo, prošel u nás bez povšimnutí nejnovější zákon ruský ze dne 20. července t. r. o kolonisaci Sibiře, jejíž po stránce komunikační stále pokračující včlánkování v tržbu světovou a očekávané odtud posuny na průmyslových i zemědělských trzích evropských i východoasijských sledují se dnes přece s utajeným dechem. Dosavadní kolonisování zemědělské, jak uvnitř evropského Ruska, tak v přilehlých krajích asijských, bralo se dosud směry namnoze chaotickými, které daleky byly toho, zlepšiti nízké niveau a vůbec celou rozháranost ruské výroby zemědělské. Nový zákon snaží se kolonisaci uvésti na správné cesty. Státní pozemky v střední a jižní Sibiři mají být buď rozprodány, buď propachtovány. Jakožto kupci připuštěni jsou jen Rusové, jakožto pachtýři jen ruská šlechta. (Poslednější ustanovení má patrně původ svůj ve zkušenostech, které učiněny s dřívějším r o z d í l e n í m statků v král. Polském ruským šlechticům jako služební vyznamenání, což nejen že nemělo za následek upevnění ruské šlechty v Polsce, ale naopak posílilo třídu t. zv. polských »oficialistů«, totiž správců a pachtýřů.) Státní pozemky pronajímají se na 99 let za pacht v kraji obvyklý, s podmínkou však, že šlechtický pachtýř zavazuje se provésti nejdéle do pěti let jistá zemědělská zařízení; tedy zemědělská kolonisace většího slohu kapitalistského. Pachtýř, který dodržel podmínky smlouvy pachtovní, má právo na koupi pozemku ve vlastnictví za dvacetinásobnou sumu pachtovného. Zákon obsahuje ještě řadu jiných výsad k všemožnému rozvoji kapitalistského zemědělství čelících; doufá od kapitalistského podnikání především otevření přírodního bohatství Sibiře, zlepšení techniky zemědělské, povznesení zemědělské šlechty, nedávaje se másti dřívějšími, právě opačnými zkušenostmi v této příčině v Sibiři samé nabytými (vymrskávání půdy pachty, nebo zase zůstavení jí ladem). Zdálo by se, že naděje tyto jsou tentokrát bližší svému splnění, když sibiřská dráha přepíná most mezi Asií a Evropou a podněcuje netu-

šeně podnikavost, kdyby ovšem současně postupovala přiměřená výchova ruské šlechty z její tradicionelní malomoci a lethargie. Ale naopak zdá se zase, že tu spíš budou se jen opakovati chyby, jimiž trpí zemědělství vnitroruské se svými hlubokými rozpory mezi stavem selským a šlechtou. Především ale je osudným omylem domnívati se, že přírodního bohatství, zejména však půdy obdělavatelné je v Sibíři tolik, že je lhostejno, kde se započne s lepší kulturou. Dnes již naopak pociťuje se nouze o pozemky, a soukromí majitelé vstoupí v tuhou konkurenci především s armádami sedláků, jichž Rusko samo na 200.000 ročně, přes nesčíslné obtíže vystěhování se, z jich půdy vyhání a jimž Sibíř zhusta jest jediným útočištěm. Zejména však klamnou jest dle dosavadních zkušeností naděje, že by podpora kapitalistického podnikání zemědělského v rukou ruské šlechty vedla ku pokroku v zemědělství. Uvádí se k tomu následující klasický příklad. Zákonem z r. 1871. byl povolen v gubernii Urfské šlechticům a úředníkům nákup pozemků za nejpříznivějších podmínek. V okresu sterilomském koupili tito na 54 tisíc desjatin pozemků, ale již r. 1895. bylo z nich 72·5% dále prodáno. Šlechta a úředníci ztržili za ně 587.696 rublů, zaplativše za ně státu jen 63.426 rublů. »Akce« stála tedy státní pokladnu přes půl milionu rublů. Z pozemků přešlo přes 60% v ruce sedláků za převysoké ceny, tak že šlechtici a úředníci obdrželi jen od těchto za prodané pozemky 368.500 rublů, šestkrát tolik, co za ně dali státu. Odkud tedy vlastně čerpá se naděje, že to v Sibíři půjde líp? Vznikne-li pod ochranou nového zákona v Sibíři jistý počet dobře vedených statků, sotva to bude mít rozhodnější vliv na zlepšení sibířského zemědělství jako celku, zrovna jak tomu bylo v Rusku samém; co to bude státi stát a obyvatelstvo, bude rozhodně větší, nežli by stála akce ku povznesení selského hospodářství kulturními zařízeními a finanční podporou. Lichvářská spekulace zemědělská přenese se prostě z Ruska do Sibíře; při nejmenším bude se tu opakovati zjev z evropského Ruska, kde šlechtické statky krok za krokem přecházely v ruce selské — když už byly vyčerpány. Zemědělská kolonisace Sibíře posunuje se tím o dlouhá desítiletí do budoucnosti; ruské vládě nelze za těchto rozervaných a v zárodcích zkažených poměrů udržeti vůbec otěže kolonisace Sibíře ve velkém slohu pojaté ve svých rukou — prospěch z toho může a bude míti jen cizí, soukromá spekulační kolonisace, která nejlepší posice si osadí. Evropa agrarní má z toho leda tu útěchu, že agrarní nebezpečí Sibířské ještě na dlouho bude přízrakem docela nenebezpečným.

*

Mnohem přesvědčivějšími slovy než páně Körbrova nejnovější krátkodechá tiráda o našem hospodářském sebevědomí vůči Uhrám mluví číslice právě publikované naší statistiky o vzájemné tržbě Rakousko-Uherské za rok 1900, které daly podnět k jasnému, při vší stručnosti své výmluvnému orientačnímu článku Dra. Hotowtze v »Zeitu« o našem poměru k Uhrám. Dřívější, pouze Uhry obstarávaná statistika této tržby mluvila vždycky o pasivu na straně Uherské (ročních 70—80 milionů korun), z čehož Uhry vytloukaly známým způsobem

kapitál o vykořisťování Uher jako »kolonie« Rakouska. Dotčená naše statistika, sdělávaná současně s uherskou dle společných zásad, vynesla naopak na světlo aktivum Uher v sumě 36 mil. korun. Ovšem nesluší zapomínati, že aktivum v této výši sluší z valné části přičísti na vrub abnormálnímu roku 1900, roku veliké stávky uhelné, který umožnil vyšší dodávky uhlí, železa a p. z Uher k nám, nehledě ani k počínajícímu již v tomto roce většímu přívalu uherské mouky na naše trhy následkem zrušení mlecího zřízení, o čemž již svého času na tomto místě stala se zmínka. Samy již výsledky běžícího roku ukazují, že aktivum toto nelze pokládati za normální. Také nelze prostě všechno vysvětlovati podezříváním Uher z falšování hodnot tržebních v dřívější jich jednostranné statistice; aspoň co do množství tržby srovnávána dřívější uherská statistika celkem byla správnou — v obou směrech nová, lepší methoda a kontrola musila nutně vésti k částečně změněným výsledkům, v celku však nerozhodným. Celkem nová statistika potvrdila známou skutečnost, že Uhry jsou naším dodavatelem potravin, my jejich dodavalelem výrobků průmyslových, a že tyto vzájemné dodávky v celku se vyrovnávají, ukazujíce tak na úzkou hospodářskou závislost obou polovicí říše na sobě a společný zájem jich na zachování dosavadního hospodářského spolužití a rovnajíce tak pro střízlivého pozorovatele půdu pro nastávající (tímto rokem s konečnou lhůtou do r. 1903) jednání o nové celní a obchodní smlouvě s Uhry, třeba že časem přesvědčení o nenahraditelnosti trhů uherských pro nás vývojem věcí značně ochablo a agitace politických stran i rostoucí nedůvěra k druhé polovici říše půdu pro vyrovnání značně podryla. Skutečně také Uhry od obnovení své státní samostatnosti s naší polovicí říše jednaly ryze po sobecku, na její zájmy v ničem se neohlížejíce, naopak, využitkujíce její rozháranosti a slabosti, jak jen se dalo, ve svůj prospěch. třeba jen zdánlivý. Tak zabránily revisi našeho provisorního celního tarifu z roku 1865, námi již roku 1868 vzhledem k tehdejší evropské konstelaci tržebně politické žádanou a naléhavě nutnou, zdrževše tím o celých deset let včasný rozvoj našeho i svého průmyslu. V tarifu z r. 1878 zdecimovaly zas pokročilejší celní ochranu, zatím co Bismarkovské Německo bezohledně počalo se hospodářsky uzavírati; za to vehnaly nás v pochybené napodobení Německa vůči našim »přirozeným trhům« balkánským a k pozdější osudné celní válce s Rumunskem. Za nepatrná zvýšení průmyslových cel musili jsme jim r. 1882 a 1887 koncedovati zvýšená cla obilní a finanční; smlouvy z r. 1891 byly i na tomto místě častěji charakterisovány jako obětování zájmů našeho průmyslu chimerickým exportním zájmům uherským. Uhry zdržely i sjednání celní smlouvy s Ruskem a zmařily tím využitkování tehdejší celní války rusko-německé. Doma, při obnovování smlouvy celní a obchodní, kus po kuse ukrajovaly od společných záležitostí (Lloyd, Dunajská paroplav. společnost, zákon o privilejích) nebo aspoň u jiných zvyšovaly svůj vliv (rak.-uh. banka) nebo hájení svých zájmů (nepřímé daně); každá revise smlouvy znamenala zisk pro Uhry, nikdy pro nás. Jak se bránily jakémukoli zvýšení kvoty na náš prospěch, jak doma činí přívozu od nás všemožné obtíže, vylučují nás

z dodávek, tísní sazbami železničními, vytlačují umělým chovem průmyslu v oborech, kde dosud na nás byly odkázány, jak i do našich vnitřních záležitostí často — veřejně i tajně — dle svých prospěchu zcela brutalně zasahují, je dostatečně známo. A i dnes, kdy naproti vysoké celní ochraně nového německého tarifu celního zdála se naše posice být upevněna doznáním uherského ministra orby, že Rakousko-Uhersko přestává býti exportním státem obilním — jinými slovy, že nebude třeba odnášeti, jako r. 1891, našemu průmyslu koncese z něm. tarifu na prospěch neexistujících více zájmů vývozu obilin —, ozývá se přece zas svéhlavý diktát z Uher, že i dnes nutno v příštím našem celním tarifu chrániti jen zemědělství a jeho pobočni průmysly, nikoli průmysl vůbec, jinak že Uhry rozváží celní jednotu s námi a ponechají — nás osudu. A přece jen je planou, nebo aspoň pošetilou tato nadutá hrozba. Byla-li by rozluka pro nás přechodnou krisí v ojedinělých průmyslech, byla by pro Uhry katastrofou pro celé jeho národní hospodářství. Dnes část velkého, samostatného hospodářského území, klesly by Uhry po rozluce na niveau balkánských států, kdežto my bychom nalezli pro své průmyslové výrobky náhrady v Rusku výměnou za ruské obiliny místo uherských, o různé kapacitě trhu ruského u srovnání s uherským ani nemluvě. Bylo by sice šílenstvím, drobiti naše celní území v době, kdy jinde tvoří se obrovská, společná území hospodářská (Panamerika, Greater Britain). I Uhry musily doznati, že dnešní konstelace tržebně polititická jen nás těsněji s nimi spojuje v obraně proti netušeným převratům, které doba rodí. Ale přes to zaslepeně chvástají se tím, že celní rozluka na konec bude přece jen neodvratna proto, že prý k ní tlačí celý jich vývoj hospodářský — a ve skutečnosti vydaly by je jen úplně na milost a nemilost — nám! Tři čtvrti uherského vývozu berou se k nám, čtvrtina do ciziny (celní), z níž asi polovice do Německa. Vývoz jich k nám záleží hlavně z obilin, dobytku, produktů zvířecích, uhlí, dříví a jiných výrobků zemědělských a lesnických; totéž platí o jich vývozu do ciziny a zejména do Německa. Zavřeme-li mu po rozluce celní své hranice, kam se s tím vším vrtne?

Na Balkáně a v Rusku, ba namnoze ani v Italii není pro ně místa. V Anglii, Francii a j. nevystačí proti zaatlantické konkurenci. Do Německa můžeme mu průvoz vysokými tarify železničními a třeba i cly průvozními docela odříznouti. Celní smlouvy s Balkánem, Ruskem i Italií, které by mu za vzájemné ústupky odbyt jmenovaných produktů umožnily, nejsou z naznačeného důvodů myslitelny; s Francií rovněž ne vzhledem k známé Frankfurtské úmluvě s Německem a vůbec k tradicím její celní politiky; Anglie se svým systemem svobodné tržby vůbec tu nepadá na váhu, přímou, nejkratší cestu do Německa a Švýcar, jak řečeno, dovedeme úplně zahraditi, nepřímá je drahá; nezbývá než uzavření našeho kapitalového trhu uherským půjčkám, aby katastrofa pro Uhry byla dokonalá. Je pravda, že by takovéto násilné přerušení styků dvou tak úzce hospodářsky srostlých území neodbylo se ani u nás bez bolestných krisí průmyslových; ale katastrofální by — leda snad u průmyslu bavlněného — ani z daleka nebyly. Vývoz

ostatních oborů průmyslových nevisí nijak na Uhrách a našel by brzo náhrady v jiných svých dosavadních odbytištích, především v Rusku, jakmile by přítěž agrarních cel při příštích celních úmluvách po rozluce s Uhrami mohla býti odvržena. Nemáme se tedy od uherských nadutých hrozeb čeho obávati — a přece jsme daleci toho, vésti sami tuto smrtelnou ránu proti Uhrám, nežádajíce než paritu v šetření obapolných zájmů a loyalní zachovávání smluv. Nechceme brániti a nebráníme zejména sebe horečnější industrialisaci Uher, dobře vědouce, že průmyslové Uhersko bude mnohem vděčnějším trhem pro nás než zemědělské. Ale nemůžeme se také spokojiti ani s pouhým celním svazkem, protože týž jest nemožným bez současného upravení hospodářských podmínek výroby v obou polovicích dle stejných zásad (zákonodárství daňového, živnostenského, socialního pojišťování, státní podpory průmyslu, veřejných dodávek atd.). Nelze pochybovati o tom, že i Uhry jsou si osudného svého postavení jasně vědomy, a přece vedou napořád s úspěchem svou dráždivou, nadutou řeč proti nám. I to ukazuje jasně k tomu, že slabosti našeho postavení proti Uhrám leží docela jinde, než na poli hospodářském: v nedostatku silné parlamentní vlády, která by byla dostatečnou protiváhou proti rozhodnému vlivu Uher v přátelské jim kamarile, která jim nedá ublížit.

*

Z Německa oznamuje se úspěšný rozvoj hamburské velkonákupní společnosti německých konsumních spolků (společnost s omez. ruč.). Trvá od r. 1894, založena byvši z podnětu konsumních spolků saských, když před tím dva podobné pokusy (1876 a 1889) pro neúčast skončily nezdarem. Společnost vykazovala

roku	spolků	obratu	vlastního kapitálu	vypůjčených peněz	reserv
1894	47	½ mil. Mk.	34.500 Mk.	—	—
1900	104	8 » »	200.000 »	115.000 Mk.	19.000 Mk.
1901	150	12-13 » »	300.000 »	150.000 »	40.000 »

(pravděpodobně).

Všech konsumních spolků je toho času v Německu na 1500 s 1 mil. členů, 250 mil. Mk. ročního obratu a ročním čistým ziskem 25 mil. Mk. Těchto 25 mil. Mk. představuje tedy zhruba sumu, kterou konsumující obecenstvo ušetřilo při obstarávání svých nákupů, kterou buď může uložiti pro horší časy nebo o ni zvýšiti svou míru životní, ukojiti jí další potřeby dřív nekryté atd., místo aby ji odvedlo jako tribut místním obchodníkům, kteří ji podivnou logikou pro sebe tvrdošíjně reklamují, tvrdíce, že suma tato jen v jejich kapsách, ne v kapsách konsumentů, představuje jedině zdravý národní blahobyt. — Srovnána s výsledky klasického vzoru velkonákupních družstev anglických, vykazuje společnost hamburská poměrně příznivější vývoj, než sama anglická společenstva v prvních létech svého vývoje. Prostředním článkem mezi společností velkonákupní a spolky konsumními jsou nákupní sdružení těchto, která docházejí svého hospodářského ústředí v společnosti velkonákupní a tím očividně získávají.

Společnost chystá se právě ke zřizování velkých skladišť zboží v čelných městech, aby zmohla rostoucí obraty. Také další krok na dráze kooperace po klasickém vzoru anglickém, vlastní výroba pro konsum ve spolcích organisovaný, vykazují pěkné výsledky. Nejsnazší formou jsou tu výrobny hromadných předmětů denní spotřeby, především pekárny. Vskutku také dnes již největší a nejlépe zařízené pekárny nalézají se v Německu v rukách konsumních spolků.

Ojediněle vyskytují se jatky, mlýn pro vlastní pekárnu, továrna na doutníky atd.; celkem teprve první počátky na této dráze. Pokusy většího slohu mohou se ostatně — zas dle zkušeností anglických — připínati teprve k pevně zbudovaným společnostem velkonákupním, až je trvalý a dostatečný odbyt zajištěn; je to — mimochodem řečeno — jediná možná účinná odvetná organisace konsumentstva proti vyděračským výstřelkům kartelů.

*

U nás, až na hospodářská nákupní družstva, konsumní spolky jsou nepatrně vyvinuty, mnohem nepatrněji, než by se dalo souditi z bojovných tažení, která zejména na našich sjezdech malokupeckých proti nim se pořádají. Také letošní moravský sjezd českého kupectva byl pln výbušných látek proti této svépomoci konsumentů; třeba se nevznítily, rozdmychovány jsou vytrvalou agitací neustále jako jeden z prostředků, jimiž naše stavovské organisace — po vzoru politických — kliží trhliny svého prázdného spolkaření, udržujíce uměle své příslušníky v ustavičném rozčilení pro předstírané ohrožování nejrůznějších chimerických »zájmů existenčních,« jen aby zakryly nedostatek schopnosti a porozumění pro věcnou, skutečnou hospodářskou práci stavovskou. Dle zpráv o dotčeném sjezdu moravském jitří mysli nejnovější do nebe volající bezpráví, které se páše na malokupectvu tím, že zemědělská družstva nákupní opovažují se pro své členy opatřovati docela už i nákup kávy, cukru, petroleje a pod. Kde to žijeme, že je něco podobného možno, když tě přece prodej dotčeného zboží »náleží« jen a jen malokupci? Tak! Aby hospodářská družstva obstarávala společný nákup strojů, proti tomu nic nenamítají — malokupci; hnojiv, semen — také ne. Atd. Tím vším se jim do řemesla nepletou. Ale co kdyby si něco podobného vyprosili zas obchodníci příslušných oborů a mělo se jim také vyhověti, jak si to přejí malokupci ohledně „svého« zboží? Co by pak vlastně směla nákupní družstva pro své členy obstarávat? Nic. Dle logiky malokupecké každý, kdo si vzpomene někde otevřít krámek, nabyl tím také — ne sice ústavou, ale touto logikou — zaručeného práva na odběratele. Jeho dosavadní konkurenti kupci v místě mají — zas dle této logiky — právo, nepohodlného konkurenta tak či onak zničit, obecenstvo konsumující však právo nemá kupce si nevšimnout, nerci-li zničit ho. A dále: kde byl dřív v místě jeden kupec skvěle živ a časem přirozeně vzrostlou konkurencí ztratil snad většinu svých odběratelů, anebo kde ubylo mu na výdělku založením spolku konsumního či nákupního družstva — jaký je v tom rozdíl, jaká větší vina na straně konsumentstva? Bylo by lze namítnouti, že se kupci brání proti — prý

jen nesolidní — konkurenci požadavkem průkazu způsobilosti i pro obchodní živnosti. Co by tomu říkali kupci dnes na konkurenci horlící, kdyby se byli narodili o 30 let později a na místě jich seděli jiní, kteří si konkurenci zakazují? A proč se raději hned nedekretuje: ty, vsi X, živ kupce jednoho, ty, městyse Y, dva atd.; ty, obecenstvo, buďto kupuj u svého kupce, anebo vůbec nekupuj! Pak by ovšem důsledně kupci z Y nesměli ale prodávat lidem z X; či snad přece? Neupíráme: každý chce kus místečka v tomto slzavém, čím dál skoupějším údolí, každý stav, plnící svědomitě své odůvodněné hospodářské poslání, má právo, aby zájmů jeho bylo šetřeno, ale — ne na účet stavů jiných. Politické osobní poddanství bylo odstraněno; smí se zavádět nové poddanství hospodářské na prospěch jistých stavů? Také malokupci jistě nedají si vzíti právo organisovat se co do nákupu a vyzout se ze závislosti od velkoobchodníků, snad tím i zlevniti své ceny tak, že by venkovské nákupní družstvo nemohlo s nimi konkurovati a shledalo by výhodnějším kupovat jisté druhy zboží u nich, ve velkém, místo drobného nákupu členů na krejcary nebo na knížky; to by byla pak oprávněná, rovnocenná zbraň; místo toho malokupci pohodlně žádají prosté násilí, hotové exekuční přisouzení vzdorného konsumenta. Jen v tom je spása pro malokupectvo: srovnati se s hnutím konsumním střízlivě po hospodářsku, po kupecku. Vyjdou-li oni z tohoto hospodářského zápolení vítězi, kdo by jim toho nepřál, kdo by pak neuznal, že oni jsou tím pravým prostředkovatelem drobného konsumu, který má vyšší hospodářskou oprávněnost než jiné formy — když to tímto způsobem dokáží? Ale udávati, volati po policejní moci a pod. je zbraň dvojsečná: vzbudí jen ostřejší protitlak, jich vlastní svépomoc hospodářskou uspí, násilného zakročení se ovšem nedovolá — a přirozeně pod tíží všech těch chyb tím jistěji podlehne.

*

A tuto skutečně v nejvyšší míře životní otázku doporučujeme za hlavní programový bod nejbližšího sjezdu malokupeckého. Vyžaduje ovšem kus úmorné práce, úsilného přemýšlení; hrstí sjezdových frasí a resolucí se nespraví.

Zajímavé poznámky přinesl nedávno čelný politický list říšskoněmecký o úpadku Němectví jakožto následku vývoje hospodářského. Připíná na poslední sčítání obyvatelstva ve Švýcarech, které co do poměru národností jeví stejný výsledek jako všecky ostatní země, kde během poslední doby německá národnost vstoupila v soutěž s jinou. I tam totiž jeví se číselný pokles Němectví. Předpředešlé sčítání vykazovalo na 1000 Švýcarů 714 Němců, poslední jen 697. Stejný obraz podává Poznaňsko; v Uhersku Maďaři němectví měst nemilosrdně ničí, což prý tam tím jest snazší, protože Němci tamní se zálibou odkládají svou národnost. (List nepoznamenává, že zjev ten vysvětluje se snadno tím, že nejde tu o Němce ve smyslu etnografickém, nýbrž internacionalní element židovský, který se podle tradic svých asimiluje panující národnosti.) V západním Rakousku nebyly poměry lepší, až teprv poslední sčítání, zejména v Čechách, přineslo výsledky pro Němce

potěšitelnější. Němectví v celku se drží, ale čísla poměrná ukazují takřka na celé čáře jeho ústup. Dřív se tvrdívalo, že příčinou toho je chabost národního sebevědomí, což skutečně někde (zas se citují Uhry) jest případným. Vskutku však máme tu co činiti se zjevem hospodářským, jak ve Švýcarech, tak všude jinde. Němci — tak si list věc s tohoto stanoviska vykládá — byli v době, kdy princip volného stěhování způsobil moderní veliké proudění obyvatelstva, skoro všude — tak ve venkovských městech českých a moravských a v švýcarských kantonech, patricijskými rodinami ovládaných — živlem majetným a jaksi aristokratickým, k nimž ostatní obyvatelstvo vzhlíželo. Byl to zjev — zejména v Čechách, na Moravě, v jižním Štýrsku a Krajině — zcela obyčejný, že Slovan, dopracovav se jistého stupně blahobytu a jistého místa mezi občanskými rodinami, podrobil se dobrovolně procesu germanisačnímu. Vzrůst vyšších tříd společenských, jevící se současně se stoupajícím blahobytem, byl tehdejší doby Němcům příznivý. V jižních Tyrolích Němci od svého přistěhování byli a jsou vlastníky uzavřených selských usedlostí, zachovávají si následkem toho jistý stupeň zámožnosti, zvlášť i proto, že rodiny jich přes míru se nemnoží, tak že otecký statek, přecházeje nedělen na jednoho dědice, není obtížen příliš podíly jeho bratří a sester.

Vlach naproti tomu, stejně jako Polák v Poznani a v Haliči, jest zvyklým na drobení statku a méně starostliv o osud svých příslušníků, těší se četné rodině, i když ji nemůže uživiti. Od jedné nebo dvou generací vzájemný poměr jednotlivých tříd silně se posunul. Na místo vázanosti poměrů životních nastoupil nepřetržitý, silný příliv a odliv obyvatelstva. Půda vzdělává se intensivně a k tomu je potřebí cizího dělnictva. Němec ve všech těchto zemích zaujímá vedoucí postavení v průmyslu a také k tomu je potřebí levných pracovních sil. Tyto poslednější však, následkem demokratických proudů doby, nabyly silnějšího sebevědomí, než jak tomu bylo před padesáti léty, organisují se národně a stávají se německému občanu v městě, které dřív výlučně ovládal, nebezpečnými. — Po tomto výkladu, celkem případném a věcném, třebas ovšem předmět nevyčerpávajícím, pisatel přece jen na konec upadá v chauvinismus a volá státní moc proti živelnímu proudu vývoje hospodářského, jejž sám správně vystihuje. Končí: Tento proces odehrává se všude, zejména na východním pomezí jazykovém. Pruská vláda jedná prý proto dobře, když pevnou rukou staví hráze poměrům, posunujícím se na neprospěch Němců. Není to zrovna vinou slabšího národního vědomí Němců, nemohou-li oddolati nepříznivým jim poměrům hospodářským. Nelze přece říci na př., že by Němec v Čechách méně rozhodně hájil svou řeč nežli Čech. Poznání hospodářských příčin nemá snad ale vzbuditi náladu pesimistickou, nýbrž podnítiti k tomu, aby každý zvýšenou měrou konal svou povinnost. Německé území Čech, kde prozatím poslovaňování bylo zastaveno, je tu nejlepším příkladem.

*

Hübnerovy ročně vydávané, nyní prof. Juraschkem vedené zeměpisné statistické tabely všech států zeměkoule dovršily letos

svůj padesátý ročník. Hlavní výsledky padesátiletého období, které zahrnují, shrnuje v předmluvě prof. Juraschek v těchto několika výmluvných větách: Splynutí národních států Německa a Italie; prozkoumání temné pevniny, území asijských a nordických; rozsáhlá činnost kolonisační; pohlcení malých a polocivilisovaných států rapidně rostoucími státy světovými; úžasný vzrůst obyvatelstva v Evropě, Americe, Australii, provázený pokračujícím hromaděním se obyvatelstva v městech; stálý vzrůst vojsk, přeměna loďstva plachetního v parní; vzrůst tržby mezinárodní celní politikou jen dočasně přerušovaný; rozkvět železnictví, poštovnictví, telegrafnictví; vývoj poštovních spořitelen, telefonictví a převraty měnné. K jubilejnímu vydání připojen diagram, znázorňující přírost obyvatelstva v čelných státech světa v období 1800 až 1900. Z něho vyniká mohutný postup Unie severoamerické (5·3—76·1 mil.), Ruska (38·8—106·2), Německa (24·5—56·3); pokračující přírost obyvatelstva Velké Britanie, Rakousko-Uherska, Italie; naproti tomu povlovný vzrůst jeho v Španělsku, Francii atd. Obrovské číslice konečné u obou států na prvém místě jmenovaných samy sebou nutkají státy středo- a západoevropské k semknutí za účelem obhájení jich politické a hospodářské samostatnosti naproti oběma kolosům. — Obyvatelstvo Evropy vykazuje se koncem století úhrnou číslicí 391·4 mil., Ameriky 144, celé zeměkoule 1558·1. — Vystěhovalectví z Evropy dostupovalo v uvedeném období více než půl milionu osob ročně. — Obrovské číslice vykazuje pohyb tržby světové: činilať hodnota světové tržby

	přívozní	vývozní		celkové		
1890	39,787	34,456	okrouhle	74	mil.	marek.
1899	46,002	40,577	»	86·5	»	»

P. T.

*

SOCIALNÍ. Letošní kongres rakouské socialní demokracie — VI. kongres francouzských socialistů — Všeobecná stávka horníků ve Francii — Uherské říšské volby a socialismus — Opatření proti krisi na trhu pracovním — Nezaměstnanost, nouze o služebné a čelední řád — Organisace nájemníků — Frankfurtská akademie pro vědy obchodní a sociální.

Řekli jsme předešle v referatu o sociálnědemokratickém sjezdu německém v Lubeku, že akutnost krise v s. d. formalně i tentokráte zažehnána a že podařilo se docíliti jakéhosi ozbrojeného míru, concordia discors nebo jak to nazveme. Ale injekce Bernsteinova vězí v těle sociální demokracie a je marno, léčiti následky její zevně. Listopadový vídeňský sjezd rakouské sociální demokracie, který poutal přirozeně nejživější zájem ohlášenou revisí programu rakouské s. d., znova to dokázal. Revidovalo se, ale s ohražením, že to je revise ne tak ani nutná, jako spíš »účelná«, především ale že se nedějе k vůli Bernsteinovi; kritisovalo se, ale s výslovným slavnostním ohrazením, že to není kritika Bernsteinova. Dosavadní program rakouské s. d. skládá se z programu hainfeldského (který zase je složen ze zásadního prohlášení a dvou resolucí o politických právech a reformě sociální), pak dodatečných usnesení brněnského o programu národnostním a štýrskohradeckého o programu agrarním. Prvější tři části při revisi staženy a formulovány dle německého vzoru: nejprve the-

oretický úvod, pak praktické důsledky. Poslednější jen málo změněny, za to v theoretickém úvodu má leccos zníti jinak. Referent dr. Adler vyjádřil se o novém návrhu asi takto: S hainfeldským programem jsme dosud dobře stačili, ale namnoze proto, že nežil více ve straně tak jako z počátku, ale časem stal se nám relikvií. Také nejde nám o změnu zásad, zejmena ne k vůli Bernsteinovi, ale leccos třeba vzhledem k dnešním poměrům »jinak vyjádřiti.« Komise programová především navrhovala místo »těžkopádného« nynějšího názvu strany: sociálnědemokratická strana dělnická v Rakousku prostě název: rakouská sociální demokracie, ale upouští od toho, poněvadž příčilo se to citu mnohých (jde tu skutečně jen o těžkopádnost?). Spor se točí hlavně o dvě věci. Dnešní stav společenský líčí můj návrh dvěma větami: »majitelé pracovní síly, třída dělnická, rostoucí měrou uváděna jest v odvislost od držitelů prostředků výrobných«, — a — »životní míra stále širších vrstev dělnických nalézá se v stále větším odporu k stále rostoucí výrobní síle jich vlastní práce a ke vzrůstu bohatství, které tvoří.« Tato stylisace, pokud se poslednější věty týče, je agitačně mnohem účinnější, než věta v starém programu o stoupající bídě, poněvadž tato vědecky i fakticky nedá se v této formulaci více držeti. To už dávno Engels vytkl, kritika Bernsteinova v této věci byla zbytečná, a tím i polemika Kautského s ním o tom. Dalším opakováním této věty jen bychom si škodili. Bída nepokračuje, blahobyt dělníků naopak stoupá, ale ne v poměru se vzrůstem blahobytu kapitalistů, a o to jde. To není víc utopie, ale vůle dělnictva, aby se mu ještě lépe vedlo v poměru naznačeném. V tom právě vězí moment revoluční, ne v zoufalém vědomí o bídě, které vede ku kořalce. Dále nahrazeno jest slovo v hainfeldském programu o zotročení dělnictva slovem odvislost ve stoupající míře. Hainfeldský program je tu prostě jen temperamentnější. Hlavní věcí v programu, starém i novém, je, že to, co chceme, také dějinně je nutno. Také jsem byl kacířován pro pasus o společenstevní výrobě. V hainfeldském programu mluví se jen o společném vlastnictví, ale o výrobě nic. Je lepší rozhodně, co tu navrhuji, než řekne-li se prostě výroba socialistská, protože se tím nepraví pranic o tom, jaká bude. Proto, že Bernstein užívá téhož slova, jako já, nemusí věc být špatna, nehledě k tomu, že je B. sám nevynalezl. Nemáme proto lepšího slova. Dále vytýká se, že není v novém programu nic o diktatuře proletariatu, což pomíjím; pak že není tam ale také nic o dosažení politické moci. To se však rozumí samo sebou u každé strany živoucí, i hainfeldský program o tom mlčí, a jak se přece náš celý život ve straně, naše činnost ve všech směrech rozvinula! To bylo jen heslem proti anarchismu, který v Rakousku hrubě neznáme. — Dlouhá diskuse, místy vášnivá, celkem nic zásadně pozoruhodného nevynesla, docílivši jen odkázání návrhu komisi k bezodkladné nové redakci, načež přiostřený návrh její schválen en bloc. K detailům jeho příležitostně ještě se vrátíme. Z ostatních programových bodů uvádíme zvláště diskusi o stanovisku s. d. strany k celní a obchodní politice, nejnovější živnostenské novele a sociálnímu pojišťování; k zvláštním poznámkám podnětu nezavdaly.

*

Koncem září konal se v Lyoně VI. francouzský kongres organisací dělnických za účastenství také dělnických burs práce a družstev. Naproti osnově zákona o starobním a invalidním pojišťování dělnictva zaujato nejprve téměř jednohlasně stanovisko zamítavé, pak ale revotováno a učiněny některé návrhy na změnu osnovy; zejména odmítnuto projektované v osnově větší obtížení zaměstnatelů, kteří zaměstnávají cizozemské dělníky, a žádáno snížení nastoupení renty starobní již v 55. místo 65. roce. Také známá osnova zákona o obligatorním rozhodčím řízení při stávkách odmítnuta; vysloven však souhlas se zavedenými Millerandem pracovními radami. Rozhodně postavil se kongres proti účastnění se dělnických organisací na činnosti politické jakožto oddalování se od práce hospodářské. Bouřlivé debaty byly o starém koníčku generalní stávky; ale lesk jeho smutnými zkušenostmi značně vybledl, tak že přijatá resoluce přes svůj revoluční ráz doznává hospodářskou malomoc tohoto prostředku.

*

Ve franzouzských revírech uhelných hlasovalo se tyto dny zas jednou o všeobecné stávce hornické. Měla počíti listopadem t. r., nebudou-li do té doby splněny tyto požadavky horníků, obsažené v ultimatu vládě daném: Zákonné zavedení osmihodinné doby pracovní a minimalních sazeb mzdových dle poměrů místních; poskytnutí starobní pense z hornických pokladen denních 2 franků po 25leté práci bez ohledu na stáří dělníkovo; změna volebních řádů ohledně delegátů dělnictva pro horní inspekci. Je to opakování známého referenda z jara t. r., kdy sice vyslovila se pro stávku většina hlasujících, ale za velmi slabého účastenství, pročež stávka tehdá odložena. Stávka čelí víc proti vládě, než proti zaměstnavatelům, a bylo hned z počátku jisto, že lhůta ultimatem daná bude prodloužena přes 1. listopad, protože do té doby sněmovna vůbec neměla se sestoupiti. Organisace vůbec je slabá, fondy při nedostatečných příspěvcích nepatrné, takže delší boj stávkový byl by předem beznadějný. Učiněn i návrh na všeobecnou stávku mezinárodní; ale i tu je vyhlídka na zdar nepatrná vzhledem k obecné depresi hospodářské s malou spotřebou uhlí při velkých zásobách jeho. V skutku také poptávky v Anglii a Belgii dopadly záporně. Kdyby stávka skutečně vypukla, zahrnovala by na 162.000 horníků, z nichž jen asi dvě pětiny jsou organisovány.

Skutečně také i tentokrát hlasování o stávce dopadlo de facto záporně; velká většina hlasujících vyslovila se pro stávku, veliká majorita nehlasujících — mlčky proti ní (třeba je vedení horníků krátce připočetlo k hlasům pro stávku!), tak že asi nezbude než ústup krytý opětným »odložením« stávky. Ze 162.000 francouzských horníků je 127.000 přes 18 let starých a tudíž k hlasování oprávněných. Hlasovalo jen 50.000, z toho čtyry pětiny pro stávku. V hlavním okresu uhelném, Pas de Calais s 50.000 horníky, bylo celkem ticho. Některé listy ovšem přes to shledávaly zvláštní zálibu v tom, líčiti hrůzy nastávající občanské války, zatím co vláda konala klidně opatření bezpečnostní (zejména v Montceau, kde od nezdařené stávky lednové žije na 1000 horníků v největší

bídě), stahujíc zbraně v držení soukromníků se nalézající (bájilo se o tisících jich, uhelná společnost v Blanzy své území proměnila v úplnou vysokou zdí obehnanou pevnost!), sesilujíc stanice četnické a vojenské, činíc opatření k zásobení námořních přístavů uhlím, na ochranu železnic atd. Koncem října některé listy přinesly již zprávy o tajném odhlasování odložení stávky v stávkovém komitétu, motivovaném prý hlavně odepřením podpory z Anglie a Belgie, ačkoliv »zásadně« komitét na stávce trvá. Vyčkává prý se výsledek vyšetřování komise, v zahájeném zatím zasedání parlamentu v té příčině zvolené. — Ministerský předseda v odpovědi své generálnímu sekretáři federace horníků na její ultimatum zaujal následující stanovisko: Mezdní minimum stanoviti vládě nepřísluší; to je výhradným předmětem smlouvy pracovní. Ohledně renty starobní neodpírá, věc uvažovati. Osmihodinná doba pracovní závisla jest na tom, připustí-li to hospodářské poměry těžení; ostatně jde tu i o zájmy drobných konsumentů a chudiny. Vůbec reformy toho rázu nelze v lhůtách několikanedělních dekretovati; ty chtějí být studovány a smírnou cestou svědomitě připravovány. Vláda také skutečně již od března koná šetření o poměrech sem spadajících a nemůže před ukončením jeho učiniti rozhodnutí. Komité nechť uváží, že vyhrožovaná gener. stávka může ohroziti i zájmy, jím zastupované.

*

Poslední říšské volby uherské daly i uherským socialistům příležitost, změřiti své síly, a to jak mezinárodním, tak národním. Kandidováno víc než v 50 okresech volebních, leckde jen dle jména. Agitace volební, časně počatá, trpěla hlavně v dvojím směru: nebylo dost schopných kandidátů, bylo nutno, jednoho a téhož kandidáta postaviti v celé řadě okresů. Nad to chybělo i voličstva socialně demokratického; mezi třídami majetnými a »malými lidmi« nebylo dost proselytů, vlastní třída dělnická vzhledem k censu volebnímu vlastně práva volebního postrádá. Tak se stalo, že fakticky kandidováno jen v 25 okresích; kandidáti dosáhli namnoze jen nepatrného počtu hlasů. Nejzajímavější byl tento chudý výsledek v krajích, které do nedávna ještě byly domovem zvláště vyvinutého specielně uherského bouřlivého agrarního socialismu, který zhusta teprve vynaložením velké moci vojenské býval potírán. Dnes je v těchto krajích celkem ticho; sociálně demokratičtí kandidáti dosáhli tu poměrně nejméně hlasů, což přičítá se za úspěch důsledné, sociálně politické reformní akci ministra orby Daranyia, která životní poměry dělnictva a čeledi zemědělské a lesnické podstatně zlepšila a tím propagandě socialně demokratické odňala půdy. Jinak tomu jest v městech továrních, zejména v hlavním městě, kde ovšem socialismus mezinárodní má mezi továrním dělnictvem — ovšem většinou z práva volebního vyloučeným — širokou půdu a kde dosud socialně-politická reformní činnost státu v poměry náležitě nezasáhla.

*

Přízrak hromadné nezaměstnanosti, vyvolané nynější obecnou krisí průmyslovou a stupňované nastávající zimou, vynucuje si zcela

mimořádnou pozornost vlád. Prusko koná šetření v jednotlivých provinciích o rozsahu jejím a možných na ten čas opatření proti ní za součinnosti svazů komunálních. Konají se porady, jak zameziti propouštění dělníků, propuštěným zjednati nějaké zaměstnání urychlením projektovaných veřejných prací nebo aspoň podporu za současného vyrovnání nabídky a poptávky pracovní u jednotlivých průkazů práce, dávání přednosti při dodávkách tuzemským závodům jakož i dělníkům domácím a ženatým atd. V Bavorsku úkolem tím pověřeni živnostenští a tovární inspektoři, v Hessensku komory obchodní; také Badensko vyšetřuje. Je vidět, jak bylo potřebí pravidelného zpravodajství v této věci; získal by se v kritické chvíli při nejmenším čas, jejž šetření na rychlo vyžaduje, podávajíc při tom malou záruku spolehlivosti a úplnosti nedostatečnou přípravou a vyškolenosti orgánů jím pověřených. V Německu nejnověji ujímají se tohoto pravidelného zpravodajství organisace dělnické, jistě k tomu zvláště povolané a způsobilé. U nás už předešlý měsíc a dříve komory — nejprve pražská — naléhaly u vlády, aby pokračující krisi na trhu průmyslovém (zejména strojnickém a z části textilním) i pracovním alespoň zmírnila urychlením dodávek státních, zejména i pro schválené investice a jiné rozpočtové úvěry. Zakročení mělo výsledek pro okamžik aspoň částečný. Dle výpočtů ministerského předsedy učinila jednotlivá ministerstva nejnověji různých objednávek v sumě asi 129 mil. korun; nelze ovšem upříti, že plné splnění hesla, některými kruhy průmyslovými v tísni vydaného »ven s investicemi« znamenalo by vlastně ujídání vlastního chleba z budoucích let. K současnému zakročení pražské komory vydala vláda výnos k zemským vládám i zemským výborům, jimiž ukládá resp. naléhavě doporučuje jim i podřízeným jim úřadům resp. komunám všemožný zřetel při všech veřejných dodávkách a pracích k domácímu průmyslu, a to všemožně třebas i při vyšších cenách, pokud odůvodněny jsou nepříznivějšími domácími podmínkami výrobními naproti cizím konkurentům. Dle možnosti má býti ve stejném směru působeno i na soukromé strany. V Uhrách už od tří let vleče se všeobecná krise hospodářská, provázená úžasně do desítek tisíců stoupající nezaměstnaností; v průmyslu strojním nastává v poslední době hotová agonie. Okamžité vládní objednávky z nouze, v sumě asi 45 mil. korun, které finance státní připouštějí, jsou ovšem kapkou do úst žízní umírajícího. Chystá se velký investiční program pro parlament. Chlubné plíce Uher v pravém slova smyslu zalévají se krví na dno vyssátého svého hospodářství.

*

Pokles konjunktury průmyslové, který dnes přiostřil se v akutní krisi na trhu pracovním a vyhání z továren tisíce a tisíce dělníků a dělnic, pokládá se alespoň v jednom směru za prospěšný, že zmírní jednak nouzi o zemědělské dělnictvo, zejména o čeleď v užším smyslu, a tu zase zejména nouzi o služebné. Mluvíme o krisovitých zjevech nezaměstnanosti na jiném místě; tu zajímá nás účinek její, pokud se týče právě zmíněné nouze o služebné, a to specielně o služebné městské. Spojíme s tím zároveň jiný zjev, který snad objeví nepřímé aspoň

účinky v témž směru a týká se hlavně poměrů pražských, totiž ostřejší postup v provádění již několikráte ohlášovaného omezení pražských vinárniček s ženskou obsluhou, tohoto nejnovějšího, policejně doposud stejně sankcionovaného trhu prostitutek, jako je prostituce v nevěstincích kasernovaná. Co se stane s personálem ženským, z vináren a kaváren toho druhu vypuzeným? Horší uchýlí se k prostituci privátní nebo kasernované; ostatní rozleje se jako zkažený kvas po domácnostech — pokud možno s »pohodlnější« službou —, odkud namnoze lákadlem povalečného života v těchto místnostech byl přivábeň. Zkrátka, bude docela podle staroliberalistské policejní tradice odehnán z místa, kde právě vzbudil pohoršení, bez starosti o to, kde zárodky zkázy mravní, které nese s sebou, jinde se zahnízdí.

Nanejvýš, že odpadne napříště toho druhu poptávka po ženském materialu — výsledek zajisté o sobě cenný, ale poloviČatý. Ale dejme tomu, že by i policie byla proniknuta hlubším vědomím o své zodpovědnosti za své čistě policejní disposice, a hledala styky s kruhy či orgány, které by jí pomohly zmírniti nová nebezpečí mravní, která odtud v nových formách mohou se zroditi. Kam by se měla obrátiti? Na naše šablonovité spolky pro ochranu služebných kusé organisace, pokud o takové vůbec možno mluvit? Na naše ženské spolky, které zvykly jsou, blížiti se sociálním problémům leda v bezvadných rukavičkách? Na naše veřejnoprávní zaměstnatele (obce a p.), které by se schovávaly jedna za druhou, Praha za předměstí a předměstí za Prahu a leda s ošklivostí se ošívaly, co to teď všechno na »obec« se skládá a kde že co o tom stojí psáno v obecním zřízení před padesáti lety vydaném? Či by snad policie měla sama sestoupiti se své mračné výše a přičleniti si řadu institucí dobrovolných, zmírňujících hnisání řezů, které do chorobného sociálního těla občas bezohledně nucena jest činiti? A je vůbec teď čas na podobné věci, když všichni musíme bojovati za samo naše národní bytí, a nepřinese přece příští český stát nápravu ve všem tom — sám sebou? — S propuštěnými fabričkami nemá se věc o nic lépe, jenže ty vyhnala do světa ne policie, ale konjunktura, za kterou neodpovídá dle široké dnešní morálky — nikdo. A přece odpovídá: vysoká vrstva rezu, která leží na našem čeledním řádu a poměrech služebných vůbec; která leda tu a tam protrhávána jest pochybenými pokusy o včlánkování městské čeledi v sociálnědemokratickou třídní organisaci, která je jí cizí, kdežto zase s druhé strany nechávají se zakrsávati a rozkládati všechny ony prvky, na nichž závisló je udržení její v těsnější příslušnosti k rodinnému životu, moderním požadavkům přizpůsobené. Tak čeleď odcizuje se mu den za dnem, vrhajíc se od jeho tužších, ničím neuhlazených pout v zdánlivé moře osobní volnosti fabrické, číšnické a jiné horší existence, vracejíc se k němu z nouze, pohrdajíc jím a vnášejíc v něj stálý neklid, nelad a nesvár. Co může zjednati nápravu v těchto smutných poměrech, byl by snad odborný veřejný průkaz práce pro čeleď městskou i venkovskou, v městech s přičleněním k němu humanitních institucí vzdělavacích i zábavných, a pak hlavně přiměřené sociální pojišťování pro čeleď, dle potřeby i s pojetím premií po jisté době služební, v takové

výši, aby umožňovaly zařízení vlastní domácnosti nebo živnosti. Je to prostředek zcela mimořádný, ale snad jediný, aby zejména ženské služebnictvo vrátil sféře rodinného života, v službě i budoucí vlastní domácnosti, které odvyklo, třeba se služba čelední oproti dřívějšku stala nepoměrně lehčí [zavedení vody do domů a domácností, pohodlné způsoby osvětlovací, topicí, celá řada specielních ústavů, které přejímají v zámožnějších rodinách úkony služební (jako ústavy pro čistění oken, vyklepávání koberců), dále dodávání různých potřeb životních přímo do domu (mlékárny) atd.]. A přece zachce se služebným továrny nebo číšnictví jako idealu »volného« života, bez ustavičné kontroly zaměstnatele v domácnosti a vázanosti osobní. Je tedy třeba mimořádnými prostředky oživit vyhaslé teplo domácnosti, cizí i budoucí vlastní, a proto pokládáme oba hořejší návrhy za hodny diskuse.

*

Jako nový článek v akci obcí, státu, obecně prospěšných spolků a družstev stavebních atd. na poli politiky bytové vystupují nejnověji organisace nájemníků, článek nikoliv chimerický, protože na ten čas od faktorů právě jmenovaných lze očekávati nápravu bytových poměrů přirozeně jen pro malý zlomek obyvatelstva; většina příslušníků středních stavů a dělnictva i na dále bude musit hledati místnosti pro byty a dílny u soukromých majitelů domů. Jak by bylo s těmito třídami obyvatelstva, kdyby všechna přání a snahy spolků majitelů domů a pozemků měla dojíti svého splnění a zůstala bez odpovědi a obrany? Jako úkoly spolků nájemnických uvádějí se: poučování obyvatelstva o otázkách k nájemnímu poměru se vztahujících (za pomoci místního tisku kruhům těm z pravidla přátelského), tak aby alespoň různých škod z nevědomosti pochodících bylo uchráněno; společná právní ochrana ve věcech nájemních; veřejné přednášky a poučení tiskem o místních poměrech bytových a souvisejících s tím poměrech politiky stavební, dopravní, daňové atd., prostředek, který často již jinde ponuknul obecní správu k zjednání mnohé nápravy. Ruku v ruce s touto lokální činností musí jíti činnosť ústředí těchto spolků jako obrana proti spolkům majitelů domů a jich svazům, zejména pokud se týče obsahu smluv nájemních. V Lipsku existuje již takovýto svaz spolků nájemnických, jemuž dnes již náleží 24 těchto spolků městských, které povstaly většinou v posledních třech letech, vyvolány byvše akcí svazu majitelů domů, čelící k omezení různých zákonných práv nájemníků ze smlouvy nájemní. Vedle toho čítá se v Německu ještě dalších 38 spolků toho druhu, které chystají se již namnoze k dotčenému svazu rovněž přistoupiti. I když nehledíme k socialnímu významu těchto spolků jako ohnisku pospolitosti různých tříd společenských v něm zastoupených a máme na zřeteli čistě jich význam a úkol hospodářský, nelze jim upříti mnohem většího oprávnění než valné části dnešních výstřelků pivního spolkaření, aniž by při tom musily zase vybočovati z mezí klidného hájení realních zájmů na půdě zákona a svépomoci a zvrhati se snad v pouhé štváčské spolky, které by hledaly ne dohodu, ale co největší se štíření se spolky majitelů domů (tito trpí

rovněž bujením bezmezné spekulace pozemkové!), jak to dnes vůbec je modou. Ovšem zmůže něco jen organisace co možno rozvětvená, znalecky klidně a vytrvale vedená, pro niž by bylo nutno získati i vrstvy inteligentnější, které nouzí bytovou přímo netrpí. Jakékoli modní dnes stavovské nebo docela politické zabarvení a uzavírání se těchto spolků bylo by jen zárodkem zkázy. Ovšem nebude to boj snadný: letošní sjezd svazu německých majitelů domů a pozemků městských ve svém jednání přímo čišel stavovským egoismem, zatracoval všechnu veřejnou politiku stavební a bytovou (zejména udržování větších komplexů půdy ve veřejném majetku jako protiváhu spekulace pozemkové, podporu družstev stavebních, zdanění renty pozemkové) přímo jako útok na dnešní zřízení státní a společenské, vzdychal po starých zlatých časech, které navzdor špinavým a křivolakým čtvrtím rodily lepší pokolení atd.!

*

Návštěva frankfurtské akademie pro vědy socialní a obchodní, otevřené 21. m. m., jeví hned na počátku stav velmi příznivý. Frekventanti akademie dělí se dle ústavního statutu na »navštěvovatele« (řádné posluchače), kteří aspoň jeden semestr věnují se studiu na akademii, hospitanty, kteří poslouchají jen jednotlivé přednášky, a posluchače (mimořádné), kteří nemohou sice vykázati podmínky, předepsané pro navštěvovatele a hospitanty, jinak však mají dostatečné vzdělání předběžné. Počáteční stav frekventantů akademie je tento: navštěvovatelů 36, hospitantů 327, posluchačů 60, dohromady 423. Obchodníci a neobchodníci celkem stejně četně jsou zastoupeni. Z kupců největší účast mají úředníci bankovní. Po obchodnících nejčetněji jsou zastoupeni učitelé a učitelky, právníci a vyšší úředníci správní. Poměrně četně zastoupeny jsou ženy (37, z toho učitelek 21, kupeckých zřízenkyň 2, jiných 14). Inženýrů, architektů, chemiků, lékařů a příslušníků jiných stavů učených je 28. Jak pochopitelno, v celkovém počtu převládají hospitanti, tvoříce skoro čtyry pětiny jeho. Ale i počet řádných posluchačů, který věnují se studiu na akademii zplna, je pro počátek dost příznivý. Co do návštěvy jednotlivých přednášek vykazuje nejvyšší číslo, 80 posluchačů, národní hospodářství. *R.*

*

ŠKOLSKÉ: Volební akce Ústředního spolku a její výsledek — Samostatnosti — Povinnná návštěva školní ve Španělsku — Katoličtí demokraté v Belgii proti povinné návštěvě — Školství na programu strany sociálně-demokratické — Dědictví Komenského — Dítě ve světové literatuře — Kazí-li škola sloh? — Vyučovací kursy pro koktavé děti v Berlíně — Reforma berlínského školství obecného — Společnost pro ethickou kulturu — Snahy po reformě vyučování kreslení — Dílo Boudovo.

Mohlo-li co ukázati slabost organisace učitelské, byly to zajisté letošní volby do sněmu zemského. Propadnutí všech dvanácti českých kandidátův učitelských vedlé zvolení šesti německých je zjevem jistě tak zarážejicím, že by o něm v kruzích učitelských mělo býti co nejvážněji jednáno.

Fakt, že české učitelstvo po celých šest let bude na sněmu král. českého, který má řešiti mnohé a vážné otázky školské a učitelské, bez svého mluvčího, nedá se oddisputovati slovy »nežehráme, že jsme nezvítězili« a podobnými, jimiž »Český Učitel« zastříti chce dokonalou porážku Ústředního spolku.

Již počátek volební akce, kterou předsednictvo Ústředního spolku zahájilo, byl nejvýš nešťastný. Samostatná kandidatura učitelská s kandidátem, o němž je známo, že určité politické straně náleží, jako předseda Ústředního spolku V. Rašín, jest absurdností. Tak zvanými samostatnými kandidaturami chtělo předsednictvo Ústředního spolku dojíti volebního vítězství. S mladočechy a se stranami mladočechům blízkými domluvilo se o volební podporu. V případě zvolení uvolili se samostatní kandidáti vstoupiti do klubu — mladočeského. Samostatnost kandidatur byla vypočítána jen na dobu volební. Po zvolení přijal by kandidát politickou barvu mladočeskou.

Takovéto samostatné kandidatury učitelské mladočeši ovšem s radostí uvítali. Vždyť měli řadu venkovských volebních okresů, o nichž předem věděli, že jsou pro ně ztraceny, a do těch samostatné i nesamostatné kandidáty učitelské ochotně poslali na porážku. Ve skupině měst, kde měli silné pole, nekandidovali mladočeši učitele ani jediného. Známá jejich přízeň k učitelstvu znova se osvědčila. Kandidáti učitelští byli mladočechům dobrými jako berani proti straně agrární, jejíž nepřátelský poměr proti učitelstvu ještě více se přiostřil. A jakými většinami zvítězili kandidáti agrární nad kandidáty učitelskými! Sám předseda Ústředního spolku dostal sotva třetinu hlasů, co jeho vítězný protikandidát agrární.

Němečtí kandidáti učitelští vystupovali všude jako příslušníci určitých politických stran a dodělali se proti kandidátům českým skvělého volebního výsledku. Za německé učitelstvo v Čechách bude na sněmu zemském mluviti šest poslanců ve skupině měst volených velkými většinami, za učitelstvo české poslanec ani jediný.

Porážka tak citelná měla by býti učitelstvu českému v Ústředním spolku sdruženému novým poučením, že cesty, které vedení jeho nastoupilo, nejsou správné a že snaha, odvrátiti šiky učitelské od pokrokových politických stran mladých a vrátiti je do lůna tolikrát na svobodě školy a učitelstva se prohřešivší strany mladočeské a stran v ní spříbuzněných, je učitelstvu českému škodlivá.

Vezme si učitelstvo české v Ústředním spolku sdružené toto naučení z porážky volební? Učitelstvo dodělá se politického úspěchu jedině tehdy, přihlásí-li se k pokrokovým stranám, které to se svobodou školy a učitelstva myslí do opravdy, a bude-li v těchto stranách také pilně pracovati o politickém uvědomování lidu českého. Orgán spolku Ústředního »Český Učitel« nedávno sám prohlašoval, že k politickým stranám pokrokovým čítá českou stranu lidovou, radikálně pokrokovou a sociálně demokratickou. Strany tyto mají své pečlivě vypracované školské programy a svobodu školy a učitelstva vždy upřímně a otevřeně hájí. Učitelstvo německé úspěchů svých volebních

dodělalo se jedině tím, že kandidáti jeho v pokrokových a liberálních stranách německých usilovně pracovali. Volební porážka českého učitelstva měla by se státi poučením, jak dál se má učitelstvo k různým politickým stranám zachovati. Politická bezbarevnost učitelstva rovnající se politické bezcharakternosti jest protimyslná.

V »Samostatnosti« — učiněn byl zlomyslný útok na českou stranu lidovou, pocházející patrně z blízkosti vedení Ústředního spolku. Pisatel v rozhorlení napsal, že realisté stali se »zlehčovateli a škůdci organisace učitelské.« V nejbližším čísle »Samostatnosti« z těchto zlehčovatelů a škůdců vyjmuta byla již hlava realistů prof. Masaryk a myslíme, že kdyby pisatel svoje svědomí jen trochu prozpytoval, kdyby srovnal to, co napsal, se skutečností, že by pomalu ve straně lidové žádného škůdce a zlehčovatele nenašel. Či počítal by ke škůdcům ty realisty, kteří učitelstvu v universitních kursech přednášejí, kteří pro učitelstvo do Encyklopaedie »Dědictví Komenského« knihy chystají, kteří učitelstvu řady cenných spisů vychovatelských vydali a mn. j.? Naše Doba nemusí se proti útoku »Samostatnosti« pranic hájiti. Mluví za ni již několik set tiskových stran, které nejrůznějším otázkám školským a učitelským věnovala a na nichž vždy svobodu školy a učitelstva hájila. Že v posledním roce musila přímo vystoupiti proti nynějšímu vedení Ústředního spolku, jeho rozlučovací činnosti, nízkosti jeho zbraní vůči opposici a mnohým jiným nepěkným věcem — není její vinou. Závěry svoje činila N. D. vždy z faktů, která měla za naprosto zaručené a které Ústřední vedení neodvážilo se ani vyvraceti. Jako kdysi s radostí zaznamenávala zdvih organisace učitelské, tak musila v poslední době s lítostí zaznamenávati rychlý její spád. Musila tak činiti, nechtěla-li čtenářstvo své oklamávati.

Španělská vláda vidí již kam zavedl říši klerikalismus. Podá sněmovně předlohu zákona, kterou zavésti se má povinná návštěva školní pro děti obojího pohlaví zatím od 6 do 12 let. Stupeň školství španělského poznati lze z fakta, že obce této říše dluhují učitelstvu plat v obnosu 23 millionů. Výsledek chatrného školství španělského je ten, že při sčítání v roce 1890 provedeném byla napočtena polovina obyvatelstva této země, která neuměla číst a psát.

Zcela jiný náhled o povinné návštěvě školní měl sjezd katolických demokratů v Brügge v Belgii. Ten při jednání o školství přijal usnesení proti povinné návštěvě školní z důvodů, že prý »povinná návštěva školní ve Francii zhoubné následky přinesla.«

Sociálně demokratická strana dělnická v Rakousku žádá dne 6. listopadu t. r. na řádném sjezdu svém ve Vídni úplné oddělení církve od státní správy a tudíž i od školy a povinnou, bezplatnou a světskou školu, jež by potřebám a vývoji jednotlivých národů úplně vyhovovala. Dále slibuje strana domáhati se úsilovně bezplatnosti učebných protředků a zaopatření v obecných školách pro všechny dítky, jakož i pro žáky vyšších učelišť, kteří jeví schopnosti k dalšímu vzdělání.

Nakladatelské družstvo učitelské »Dědictví Komenského« vykonalo 1. listopadu svoji výroční valnou hromadu. Ve své »Encyklopedické knihovně« vydalo I. díl Wimmrových »Rozprav z oboru botaniky

obecné,« I. díl Úlehlových »Dějin mathematiky«, díla tohoto druhu u nás prvního, připravuje k tisku Klikovy »Dějiny české výchovy« a pro mládež Karafiátovy »Broučky« s illustracemi Preissigovými. Spolek vydává svůj měsíčník »Paedagogické Rozhledy« za redakce Mrazíkovy a stará se o jeho rozšíření a zvelebení. Ze 16.000 československého učitelstva je v »Dědictví Komenského« sdruženo pouze 1670. Příjem spolku činil za rok minulý 31.372 K, čistého jmění má spolek 27.287 K. Předsednictvo spolku staralo se svědomitě o to, aby vyvolané a podněcované boje učitelstva venkovského proti pražskému a městskému, učitelstva škol obecných proti učitelstvu škol měšťanských do spolku se nezavlekly, což bylo družstvu jenom ku prospěchu

V zářijovém čísle časopisu »Das Literarische Echo« uveřejnil J. E. Poritzky zajímavou stať »Dítě v literatuře,« v níž stopuje světovou literaturu od řecké až po naše dni a ukazuje, do jaké míry obírala se dítětem. V literatuře řecké o dětech se nemluví. I tam, kde by dramatický účin zvýšovaly na př. v Sofokleově Oidipu jsou děti nanejvýš němou živou stafáží. I psychologu tak geniálnímu, jakým byl Shakespear byla psychologie dětská územím uzavřeným. Děti, pokud se v tragedii jeho objevují, mluví řečí nedětskou a nepřirozenou. Také dílo Goethovo je chudé na dětské typy. Nedětsky měkký Karlíček v Goetzu Berchlichingském, Mignon, dítě v Novelle nevinností a sladkou písničkou svou lva krotící, sourozenci Lottini ve Wertheru, o nichž čtenář se pouze dovídá, že rádi jedli chléb s máslem, toť vše z díla velikého básníka. Schillerovi jest dítě pomůckou na efekt vypočítanou (Tell). Calderon, Byron, Racine, Molière, Voltaire, Lessing, Kleist, Hebbel a jiní dramatikové XIX. stol. dítěte si nevšímali. Dramatická literatura je vesměs chudá dětskými vtipy, a pokud se v ní děti vyskytují, jsou bez krve, pouhé to loutky s přestárlými frásemi v ústech. V celé starší dramatické literatuře není deset dětí, z jejichž řeči a chování dal by se sestrojiti určitý typ.

Také klasická epika podává děti zmrzačené. Cenné příspěvky k psychologii dítěte podávají vlastně jen autobiografie, kde v duších dětských viděti lze prvky budoucích povah mužných. Poritzky jmenuje tu Franklinův »Vlastní životopis,« Moritzova »Ant. Reisera,« Arndtovy »Vzpomínky ze života prvnějšího,« Jung-Stillingovy »Děje životní,« Goetheovy »Dichtung und Wahrheit,« Rousseauova »Emila« a »Konfese,« Heineovy »Memoiry« a Strindbergovu »Zpověď blázna«, bez níž pozdějšímu Strindbergovi nelze prostě rozuměti. Velmi často musíme se tázati dítěte, chceme-li porozuměti muži.

Stará doba, jak Poritzky dovozuje, nezajímala se o dítě hospodářsky jako století průmyslu a nebylo proto pro ni dětských konfliktů, jichž vědecky využíti neuměla. Více všímalo si dítěte ode dávna malířství a sochařství a to byla tu více duše než tělo dětské, která umění tato upoutávala.

Pro děti psávalo se ode dávna, ne však o dětech. Fantasii dětskou dovedli výborně rozplameňovati Defoe, Swift, Grimm, Andersen, Hauff a jiní. Co bývalo pro ducha dětského od těchto spisovatelů zvlášť

chystáno, to minulo se u dětí obyčejně s účinkem. Teprve v dospělejším věku poznáváme to, co jsme v báchorkách ve věku dětském pomíjeli. Teprve v životě moderním ujímají se dítěte vážněji paedagogové a pathologové a důkladně je studují. Zjev moderních sebevražd dětských přivedl mnohé básníky na to, že i duše dětská je hodna hlubšího zkoumání. Dostojevský pocítil to nejhlouběji a nejbolestněji a stvořil také pravé uchvacující typy dětské. Jeho Nětočka Nězvánova, děti v Karamazovech a ostatní jsou bytosti přemítavé, hluboké, něžné, trpělivé, obětavé, zjevující se nám ve svých radostech i strastech jako lidé dospělí. Jen způsob řeči jejich jest od lidí dospělých odlišný. Dostojevského děti jsou bytosti budící náš nejživější zájem a soucit, bytosti, jimž často se nedostává chleba a svitu slunečního, ale mající mozek, pracující jako my a hloubající o věcech, které se smyslům jejich zjevují.

Zola svým způsobem vylíčil typy dětí hrubozrných, zločinně zatížených barvami velmi sytými. Z nových dramatiků hlavně Ibsen a Hauptmann pochopili a vytvořili tragedii dětského života. Z vypravovatelů novějších uvádí Poritzky především pí. Ebner-Eschenbachovou a Rusa Sjologuba jako jemné znatele a uchvacující ličitele dětské duše. Vedlé literatury novější všímá si dětí v posledních desítiletích i věda, která podala mnoho cenných psychologických, fysiologických a paedagogicko-pathologických spisků dětstvím se obírajících.

Kazí-li škola sloh? K této otázce kladně odpovídá prof. dr. Schiller v říjnovém sešitě »Deutsche Revue«. Zvláště sloh gymnasistů bývá stálým překládáním z klasických řečí kažen. Také nevkusný sloh školních cvičebnic, které otrockým překládáním usilují mládež navyknouti formám cizích idiomů, bývá začasté příčinou porušování slohu mládeže středoškolské. Mimo to snahy, nesoucí se k tomu, aby mládež samostatně daná themata, k nimž schází jí hlavní věc t. j. zkušenost, zpracovávala, svádějí k prázdnému přemílání všedních frásí a napodobě ctihodných šablon.

Vyučovací kursy pro dítky koktající zřízeny byly počátkem října na obecných školách berlínských. Městské zastupitelstvo povolilo k tomu účelu obnos 2.000 Mk. Kursů takovýchto zřízeno šest, z nichž pět řízeno bude městskými učiteli, jeden vedením praktického lékaře. Kursy potrvají po deset týdnů. V každém kursu dostane se vyučování 12 účastníkům. Nejprvé přijdou na řadu žáci 12—14letí. Později zřídí se takovéto kursy i pro dívky.

Všeobecný ruch reformní, který ve školství německém byl vyvolán vnikl i v obecné školy berlínské. Učebná látka rozvržena tu na osm tříd. Zredukovalo se vyučování ručním pracím a nařízeno, aby vyučování toto více ku praktickým potřebám životním přihlíželo. Methodický postup při psaní, které nejnižší třídou počíti a nejvyšší skončiti má, má směřovati k jednoduché, úhledné abecedě. Poukazuje se tu opět na písmo více strmé, které může míti prospěšný vliv na správnější držení hlavy. Vyučování přírodním vědám počíti má popisným přírodopisem ve třídě čtvrté a končiti u chlapců v poslední, u dívek v předposlední třídě. Na konci vyučování tohoto má býti více k bi-

ologické stránce přihlíženo. Zvláště má býti na vzájemné vztahy živočichů k okolní přírodě a k člověku poukazováno. U dívek končiti má přírodověda závěrečným kursem anthropologickým se zvláštním zřetelem ku zdravovědě. Vyučování fysice a chemii počínati má ve III. a končiti v I. tř. (V Německu počítají se třídy zpětně). U dívek má býti při vyučování chemii brán zřetel k chemii kuchyňské. Při sdělávání vyučovacího plánu má býti k tomu hleděno, aby osnova již ve třídě předposlední probrána byla, protože velká část žactva do nejvyšší třídy nepostoupí.

Německá společnosť pro ethickou kulturu vydala o svých snahách leták, z něhož se dovídáme, že propaguje myšlenku zavedení zvláštního morálního vyučování ve školách vedle konfesijního vyučování náboženského.

Spolek německých učitelů kreslení přijal po přednášce člena hamburského učitelského družstva pro pěstování uměleckého vzdělání Chr. Schwarze o umění pro lid a reformních snahách u vyučování kreslení řadu následujících pozoruhodných zásad: 1. Umění všem! Vlohy aesthetické mají právě takovou cenu jako vlohy intellektuální a morální a vyžadují proto rovně pečlivého vzdělání. 2. Pozorování a požívání přírody jsou prvním předpokladem všeho uměleckého cvičení a všeho požívání umění. 3. Vyvíjení smyslu pro tvary a barvy musí se díti hlavně na základě přírodního tvaru a barev a ne toliko na odtaženinách jako tabulích, měřických tělesech, sádrových ornamentech a pod. 4. Vyučování kreslení musí vzdělávati způsobilost ku správnému vidění pojímáním karakteristiky na tvarech přírodních, životních a umělých a vyvíjeti smysl a paměť pro tvary a barvy. Má současně připravovati jednoduché a jasné napodobení pozorovaného. Aby cíl tento byl dosažen musí se: 1. Postupovati dle psychického vývoje dítěte a 2. Podporovati praktický vývin organických činitelů: ruky, oka, ducha až do ukončení vzdělání. — Také u nás cítí se potřeba náležité reformy v tomto oboru vyučování. Učitelská jednota »Komenský« pro Prahu a okolí usiluje zříditi při umělecko-průmyslové škole večerní kursy kreslířské, v nichž během řady let vzdělala by se za vedení odborných znalců kreslení řada učitelů, kteří by nové lepší směry ve vyučování kreslení na školách obecných, měšťanských a středních uplatňovali. Výplodem snah po reformě vyučování kreslení je pěkné umělecké dílo professora Boudy »Rostlina v umění dekorativním«, které právě nákladem B. Kočího vyšlo a v duchu výše uvedených zásad při vyučování kreslení zpracováno jest.

*

UMĚLECKÉ. Umělecká galerie v Praze či zaopatřovací ústav pro výtvarné umělce? — Josef Mánes, jeho život a dílo.

Záležitost umělecké galerie v Praze dostala se po delší době opět na přetřes. Stalo se to čipernosti německou. Deputace Spolku německých výtvarných umělců v Čechách, předseda p. Karel Krattner, p. Karel Wilfert ml. z Chebu a p. J. Zasche, architekt z Prahy, odevzdali dne 8. t. m. předsedovi ministerstva promemoria, v němž po

kratičké zmínce, jak »velkodušný dar J. V. našeho císaře k založení galerie umění v Čechách vzbudil u všech umělců z Čech vděčnou ozvěnu a radostnou naději,« ihned přednášejí dlouhé stesky, jak »prudké útoky, které proti oprávněným nárokům německých umělců z Čech ozvaly se ihned po uveřejnění daru, smutné zkušenosti, že ode dávných dob německé umění z Čech z důvodů politických systematicky bylo na prospěch českého snižováno, oprávňují obavu, že němečtí umělci budou z dobrodiní císařské velkodušnosti vyloučeni, bude-li rozhodování ponecháno sboru, jehož většina náleží českému národu.« Nechť prý si pan předseda ministerstva »jen připomene, že učitelské síly akademie výtvarného umění v Praze vůbec, na umělecko-průmyslové škole s jedinou výjimkou jsou národnosti české. Následkem toho jest Němcům velice za těžko v zemi věnovati se studiím a později nacházeti v ní podmínky své existence, poněvadž mimo to od 25 let všecky veliké státní a zemské zakázky jenom českým umělcům připadají. Z toho odvozuje se nad míru truchlivý zjev, že každý německý umělec z Čech, jakmile mu to jen dost málo možno, utíká ze své domoviny, aby v cizině našel vychování, své studium a výživu. Jen tomuto všeobecnému stěhování se německých uměleckých sil z Čech dlužno připisovati, že zohyzďující přirovnání o domnělé nižší hodnotě německého umění oproti českému nabývá zdánlivého oprávnění. Němečtí umělci z Čech ztratili po všech smutných zkušenostech všechnu důvěru v tak zvané utrakvistické instituce, a Spolek německých výtvarných umělců z Čech, který zastupuje 92 činné umělce německé z Čech doma i v cizině, pokládá tudíž za svou nejdůležitější úlohu, zachovati umělecké síly vlasti a zabrániti, aby právě nejlepší v cizině se neztrácely.« A proto prosí vládu naléhavě o podporu. »Právě nyní naskytuje se k tomu příležitost nejvhodnější.« Předseda ministerstva nechť prý k tomu působí, »aby správa umělecké galerie, která má býti v Praze zřízena, byla rozdělena na dvě národnostní sekce pod společným presidentem, z nichž každé budiž přikázán oddělený okruh působnosti a samostatné nakládání s plnou polovinou fondů galerie. Tak vyhověno bude i intencím císařského dárce.«

Wie schön, o Mensch, mit deinem Palmenzweige
stehst du an des Jahrhunderts Neige
in edler stolzer Männlichkeit,
mit aufgeschlossnem Sinn, mit Geistesfülle,
voll milden Ernsts, in thatenreicher Stille,
der reifste Sohn der Zeit,
frei durch Vernunft, stark durch Gesetze — —

zazněl mi odkudsi z výšin hlas starého idealisty Schillera, když jsem dočetl promemoria německých umělců.

V umělci pravém, tvořivém, jemuž umění jest výrazem duše, vidím především pravého muže, jemuž na světě nic není tak protivno jako faleš, ať už je to falešný tón zvukový, barevný, světelný, ať falešný rys, falešná linie, ať falešné slovo. Odtud také přirozeno jest, že opravdoví umělci vždycky projevovali tak jemný cit a smysl pro právo a spravedlnost v životě občanském a vůbec veřejném a že se stali

nejnemilosrdnějšími bičovateli všech, kdož ubližovali tomuto právu, a zvláště těch, kdož farizejsky, jezovitsky se při tom tvářili. A proto mnohé věci v řečeném prohlášení jsou mně s hlediska uměleckého naprosto nevysvětlitelny. Prohlášení vyšlé od celé obce německých umělců v Čechách nutno pokládati za věc vážnou, a také je za takovou pokládáme přes všecku tajemnost 92 členné obce. Ale sotva že začneme jenom trochu důkladněji vážiti prohlášení toto, shledáno jest lehkým.

Uvažujme jen! Na »prudké útoky« stěžuje si hned na počátku prohlášení toto — míněna jest prudká mluva některých denních žurnálů našich; ale němečtí umělci sami odmítli součinnost umělců českých, kteří kollegialně zvali umělce německé ke společné úradě o společném postupu v záležitostech umělecké galerie. Či tudíž — ne slova — ale jednání bylo prudké? Kterak potom možno mluviti dále v prohlášení o obavě, že němečtí umělci budou vyloučeni z dobrodiní císařského daru, bude-li rozhodovati o něm sbor, jehož většina by náležela českému národu, když s české strany šlo se vstříc s ochotou?

Němečtí umělci z Čech mají prý smutné zkušenosti, že ode dávných dob německé umění z Čech z důvodů politických systematicky bylo snižováno na prospěch českého. Udiveně hledíš na tuto hádanku. Smutné zkušenosti? — Ty máme my! Jako vůbec ve všem! Naše umění, a to jak výtvarné tak hudební, bylo snižováno, a to vskutku od dávných dob. Mánesova »Magdalena« zamítnuta; Smetanova »Hymna« zamítnuta; Praze na uměleckou výzdobu a na umělecký život ničím nepřispěno; malířská škola po dlouhou dobu byla našemu umění cizí a nepřátelská (vzpomeňme jen na Mánesa!); Krasoumná jednota ode dávna byla a jest až po dnes k umění našemu macochou (vzpom. Mánesa!); v Rudolfinu vládne německý duch i německý jazyk; zahájení hudební síně v Rudolfinu provedeno pomocí umělců německých, cizí umělec varhaník povolán k tomuto zahájení, ač domácí osvědčený umělec působil v Praze; s malířskou výzdobou dvorany v Rudolfinu pořád odkládáno, jen aby se nedostala českým umělcům, a činěny návrhy, vyšlé z tak neuměleckého nazírání, až to zaráží, jen aby čeští umělci odstrčeni byli aspoň na polovinu; připomeňme k tomu, co se stalo ve Vídni Myslbekovi, Wagnerovi, Jenneweinovi — atd. atd. atd. a uvidíme, kdo má smutné zkušenosti, ale kdo přes to všecko silou svého umění prorazil.

Učitelské síly na pražských uměleckých ústavech jsou prý národnosti české — zní další stížnost. A sami dobře vědí, jaké ve skutečnosti poměry ty jsou, že školy ty jsou utrakvistské, a že o schopnosti umělecké jejich profesorů sami žalobníci nepochybují, jakož také nemohou ničeho vytýkati jejich chování. Že pro utrakvistské školy nehorují, věříme jim upřímně. Ale nevěříme jim, že oni mají smutné zkušenosti ze zdejších uměleckých ústavů. Kdo prasmutnou zkušenost má z utrakvistských škol, byli jsme a jsme to opět my.

Od 25 let prý všecky veliké státní a zemské zakázky jenom českým umělcům připadají . . . Které jsou to veliké zakázky? Jsou to musea, od státu velikým nákladem vyzdobená, jako ve Vídni prací

německých umělcu, ale z peněz veškerého obyvatelstva? Jsou to divadla, vysoké školy nádherně zbudované, jako ve Vídni, ohromným nákladem státním, plynoucím z rukou veškerého obyvatelstva, tedy i veliké většiny slovanské, a poskytujícím ohromný zdroj příjmů a hlavně šťastnou příležitost k rozpjetí umění německému? Jsou to pyšné pomníky, jako jsou vídeňské, atd. atd. Na pravo šíře hledím, na levo zrak bystře otáčím, než v Praze nikde ničehož z velikých státních zakázek nespatřuji. A těch několik kapeček z fondů zemských umělci s druhé strany by chtěli vyčítat?

Do ciziny prý musejí umělci němečtí na studium a na výživu... Zajisté jen někteří. A to platí o umělcích všech národů, a o našich také. Na studium do ciziny touží každý; výživy doma nenalezne a také nemuže hned nalézti každý.

A odtud prý zohyzďující přirovnání o domnělé nižší hodnotě německého umění v Čechách oproti českému... Zohyzďoval kdy kdo u nás Gabriela Maxa? Nebyl umělec Orlik přijat u nás vřele, jako by byl náš? Proč vůbec to slovo »zohyzďující«? Jisto jest, že kvalita nikdy nebyla u nás v odborných kruzích zneuznávána. A proč chytat se hlasu neodborných? Co bychom tu se musili my nakřičet! Nám odborníci i neodborníci němečtí upírali a upírají vysoké školy vůbec.

Tudíž prý Spolek něm. výtvarníků pokládá za svou nejduležitější úlohu, zachovati umělecké síly vlasti a zabrániti, aby právě nejlepší v cizině se neztrácely... A v tom má pomoci umělecká galerie? Žádná galerie na světě nebyla a není s to, aby zachovala umělecké síly vlasti své a zabránila, aby právě nejlepší neztrácely se v cizině, a to proto, že žádná galerie na světě není zaopatřovacím ústavem. Kde by také sebrala tak ohromný kapitál? Toto stanovisko je naprosto neumělecké. S naší strany od samého počátku, co zpráva o zamýšleném daru panovníkově byla úředně potvrzena, všude a všude umělecká družstva i jednotlivci i žurnály postavili se na stanovisko umělecké. Hned z počátku volalo se: Galerie nestaniž se podpůrným spolkem, nýbrž ryzím stánkem opravdového umění, výběrem nejlepšího, co umění české vytvořilo. Nám jde o umění nikoliv o výživu! Výživu třeba hledati jinde. Zaopatřovací ústav jistě nebyl »v intencích cís. dárce,« ale jistě bylo úmyslem jeho dáti dar, který bude povznešením Praze a celé zemi; dar, který z nejradostnějšího a nejušlechtilejšího závodění bude předváděti nejkrásnější výtvory na stálou radost a povznešení všem, i budoucím.

A když už vykládají se intence, tož mělo by se vykládati šlechetně. A vykládáme-li šlechetně a vznešeně vznešený dar, musíme říci, že dárce zamýšlel zajisté obohatit toho, kdo dosud nic nemá, kdo dosud býval vyloučen, když z pokladny státní rozdávali velkolepé dary na potřeby umělecké, a musil se spokojiti několika drobty, drobečky. V intencích panovníkových bylo zajisté dáti dar národu, jemuž dosud nedostalo se nijakého podobného daru, kdežto německý národ byl jimi od dávna zahrnován, a to výhradně jenom on. Stále a stále se zapomíná, a úmyslně, co ode dávna děje se ve Vídni pro umění německé, jaké nákladné umělecké ústavy všeho druhu tam vznikly,

jaké veliké podpory se tam dostává umění německému a to z peněz veškerého poplatnictva, tedy i většiny slovanské. Či snad ve Vídni všecky ty ústavy a podpory jsou určeny pouze pro umělce dolnorakouské? Veškeří umělci němečtí z této říše pokládají a také mají Vídeň za svou doménu, a ani jim ve snu nenapadne, že by mělo býti jinak. O těch několika kapečkách, jichž se dostalo tam našim malířům a sochařům, snad ani netřeba se zmiňovat?

Ale i když nevykládáme dar panovníkův za dar národu, nýbrž za dar zemi, jak také všude na straně naší se vykládalo — výklad plynoucí zajisté z veliké umírněnosti a snášelivosti — pořád ještě nemizí nemilé a nepříjemné zaražení z otázky naší, jak jen vysloven může býti požadavek německý, aby při rozdělené správě budoucí umělecké galerie sekci německé byl přikázán oddělený okruh působnosti a samostatné nakládání s plnou polovinou fondů galerie! I kdyby bylo možno předpověděti do budoucna zcela jistě a určitě stejný počet rovnocenných prací na obou stranách, čemuž přítomnost ani trochu nenasvědčuje, byl by požadavek ten — chci užívati klidných výrazů — neoprávněný, vyzývavý, nechceme-li to bráti s humoristické stránky, že třetina chce polovinu. Jak by se zasmáli všichni Němci, kdybychom se vytasili s požadavkem, aby při veškerých zakázkách a podporách uměleckých, které od státu vycházejí (a určeny jsou na př. pro Vídeň), polovina zakázek a podpor připadla umělcům slovanským! A v tomto případě žádaly by polovinu dvě třetiny! Ve Vídni mít všecko pro sebe a v Praze chtít polovinu — svědčí o dobré chuti, ale pokaženém vkuse.

Jak to řekl ten starý idealista Schiller dále?

Der freisten Mutter freie Söhne,
schwingt euch mit festem Angesicht
zum Strahlensitz der höchsten Schöne!
Um andre Kronen buhlet nicht!

Jak to zní naivně a staromodně! Svobodní synové nejsvobodnější matky! Ti by zajisté přáli svobody, svobodného rozvoje jiným a tudíž i spravedlnosti? Ale k tomu je třeba velkodušnosti... Povznésti se k zářnému sídlu nejvyšší krásy! Ne, ne! O koruny, zrovna o koruny se jedná, a to o koruny, o nichž onomu starému naivníku ani se nezazdálo, o nejnovější totiž rakouskouherské koruny, o celý jeden milion korun z těch dvou milionů, které slíbeny byly na českou galerii.

Ty koruny přenášejí mne rázem do ovzduší advokátské kanceláře, živící se spory dalekého příbuzenstva i nepříbuzenstva o dědictví a při nedostatku dokladů dodávající si odvahy heslem: »Za pokus to stojí; možná, že vyhrajeme...« Ale třeba se mírnit, mírnit a na stanovisko umělecké vracet... »O, fie! Hold, hold my heart!«

Družiny naše umělecké zachovávají klid. A věru nechtěl bych, aby takovými prostředečky, jako jest promemoria zde rozebrané, chtěli se bít a rvát.

*

Něco radostnějšího. Dávná tužba umělecká se vyplňuje, veliký dluh umělecký se vyrovnává. Vyšel prvý sešit díla »Josef Mánes.

Jeho život a dílo« a svými čtyřmi přílohami vedle reprodukcí v textu, jenž jest z péra prof. K. B. Mádla, dokazuje, že redakce, nakladatelstvo Topičovo i závod Unie-Vilímův s velikou péčí a opravdovou pietou chovají se k tomuto vážnému podniku, důkladně zamýšlenému — celkem bude 125 příloh (barevných fototypií, fotogravur a j.) a asi 60 reprodukcí v textu. Jak by se také nechovali? Při slově Mánes zavane vůně původnosti českého umění, zazní překrásná harmonie nových akkordů a nových poetických nálad, zasměje se, zatouží před tebou náš kraj i jeho duše i jeho lidu duše. Mánes jest program. Program ten přijaly družiny naše umělecké, jedna i jméno jeho nese a pod jménem tím i vítězí, poněvadž duchem a citem Mánesovým se naplnila.

Ale kolika z nás Mánes je plně znám? Jméno jeho zní sice často a hrdě teď mezi námi, ale on sám pořád ještě málo je znám. »Skonal neuznán a nepochopen. Později mu však porozuměli a počali jej zbožňovat pro velikost a českost jeho umění.« Porozuměli, ale jen někteří. Nechať toto porozumění a tato láska pro velikost a českost jeho umění stane se všeobecnou. Jeho umění jest zdroj živý, osvěžující a sílící každého, kdo duši má žíznivou, a na vždy. *T.*

*

LITERARNÍ. Literatura překladová. — Machar, K sebraným spisům Arbesovým.

Literatura překladová.*)

John Ruskin dělí v první přednášce své hluboké a nadšené knížky »*Sezam a lilie*«, již v překladu F. X. Šaldově přinesla »Světová knihovna« (č. 228—230), všecky knihy ve dvě třídy: knihy hodiny a knihy všech dob. »Rozdíl ten není jen jakostný. Není pouze v tom, že špatná kniha nepotrvá a dobrá potrvá. Je to rozdíl druhový. Jsou dobré knihy pro hodinu a dobré pro všechen čas, špatné knihy pro hodinu a špatné pro všechen čas.« Užil bych rád tohoto dělení, jež pro původní produkci — alespoň naši — bylo by příliš příkré a nemilosrdné, při souhrnné revisi činnosti překladatelské poslední doby; neboť věřím pevně, že v tom jest jediný a poslední účel všeho překládání a přebásňování, aby se přinesla díla všech dob a nikoliv snad, aby se více méně lehkou a průsvitnou sítkou překladatelskou lovila a chytala kde která malicherná a krátkodechá jepice. Jest trudno a stydno pohleděti po roce na tu uschlou a mrtvou sbírku překladových jepic, jež na špendlíky sensace a jednodenní aktuelnosti napíchají horliví nakladatelé a ochotní překladatelé, a kterou čtenářům předkládají jako živé a živné umění.

Pro hodinu pořízen byl A. Tučkem překlad Masson Forestierových novell a povídek, jež po první z nich nesou titul »*Advokátovo svědomí*«, (nákl. Hejdy & Tučka), a jež nikoliv bez vtipnosti a obratné

*) Podáváme v stručném přehledu referát o význačnějších překladech posledního půlletí; některá díla nebyla redakci zaslána, i nebylo možno o nich referovati.

kasuistiky odhalují řadu mravních i společenských bolestí soudního tělesa francouzského. Masson Forestier není právníkem pouze v literatuře, jakými jsou dramatikové Hervieu a Brieux, jest jím i povoláním, a knížka jeho novell nese vskutku spíše ovzduší přísné a řádné advokátní kanceláře než ostrý a svěží vichr široké a přesvědčené ethiky. Hodina, pro niž psán a již obdivován byl Murgerův »*Kapucínův román*«, přeložený K. Titzem (Světová knihovna č. 215—217), odbila dávno, a Murger, lehkonohý i sentimentální, duchaplný i mělký autor bohèmských obrázků pařížských, umřel definitivně s Bohèmou pařížskou, jím nikoliv bez gracie a jednotvárnosti líčenou. Překlad »Kapucínova románu«, jenž snad měl ukázati, že Murger, dnes mladou literaturou francouzskou úplně odsouzený, není jen autorem »Scén bohèmských«, u nás od sedmdesátých let čítaných a v Německu ještě Hartlebenem napodobených, byl dojista zbytečnou svědomitostí. Neuhasitelnou mocí a vždy rostoucí intensitou působí na literaturu naši ona generace hrdinská ve svém zoufalství, jež přišla po romantice a cítila kruté vystřízlivění z jejího barevného a formového opojení, jež hledala všude bez útěchy a klidu nové illuse, aby jimi zakryla nicotu a otrávenost svého srdce. Z jejího největšího poety, jemuž sám vděčí za tak mnohé.

Z nejlepších básní skulpturálního epika Ch. M. Leconte de Lisle-a přeložil J. Vrchlický »*Novou řadu básní*«, znamenitý k orientaci výbor z »Básní antických, barbarských, tragických a posledních« (Světová knihovna č. 210). Nad tyto kovové verše, barevné i hudební zároveň, nelze v evokaci zašlých věků jíti dále, a Hugovy verbalistní »Legendy věků« příliš rhetorické a málo semknuté, jež u nás platívají vedle úmorně a pedanticky dělaných ballad a epopejí německých klassicistů za vzory a typy t. zv. poesie historické, daleko zůstávají za nimi. Anticky přísná zdrželivost, s níž odhaluje Leconte de Lisle za básněmi v nejvyšším smyslu objektivními svůj nihilism a bezmezný skepticism, dodává jim uchvacující velikosti. Více než první pohled prozrazuje, blíží se Leconte de Lisle-ovi jeho současník a druh Villiers de L'Isle Adam, do češtiny poprvé uvedený »*Výborem povídek*«, jejž upravil O. Šimek. (Světová knihovna č. 227). K bohaté paletě a pevné linii Leconte de Lisle-ově druží bizarní šlechtic a horlivý katolík Villiers de L'Isle suggestivní odstín hrůzy, k Leconte de Lisle-ově pohrdání a nihilistickému heroismu přiměšuje sarkastický výsměch a sardonický pošklebek, vtínající se hlavně do všeho moderního industrialismu, racionalismu a socialismu jistě a krutě s velkou uměleckou noblessou a s aristokratickým hněvem. Villiersovy povídky jsou výlučným svým uměním kniha na sedm zámků zavřená pro průměrného čtenáře, jejich exotism jest onamnější a hlubší než exotism na př. Zeyerův, ale pro několik umělecky založených a kultivovaných duchů, jimž jsou určeny, nebudou dojista knihou hodiny podobně jako Baudelaireovy »*Malé básně v prose*«, jež, ač překladem St. K. Neumannovým jsou ve výboru známy i českému čtenářstvu, znovu přeloženy jsou v »Světové knihovně« (č. 233—234) H. Jelínkem. Psychologické mysterium této záhadné a rozpoltěné individuality básnické, vždy kolísající mezi nebesy i peklem v dualismu ryze katolickém a ro-

mánském, a vždy jdoucí za svrchovaným idealem až do bláta, jeví se tu jasněji než v »Květech zla«, jak překladatel ve svém instruktivním úvodě — takové malé, informační předmluvy se zprávami životopisnými a literárně historickými patří k milým zvyklostem zejména »Světové knihovny« — správně uvádí. Jako příznačný a upřímností téměř zpovědní mravně velký dokument psychologie Francie v polovině století budou trvati knihy Baudelairovy vždy, i když rozplyne se nimbus, jejž kol nich snobism a malocírkevnictví literární upředly.

Hluboký obdiv, s nímž vykládal Lev Tolstoj mužnou přímost a věrnou pravdivost díla Maupassantova, podávajícího sebe i svou společnost v nahých a krásných svých knihách, nelze necítiti před jeho dvěma mohutnými romány, jež češtině letos v překladech darovány. Na »*Životě*«, který vyšel v překladě V. Hrbkově v druhém vydání, (Vzdělávací bibliotéka) demonstroval sám Tolstoj pravý a silný realism, jenž uchvacuje ethika i umělce: všecku odvahu vrhnouti se do nezahalené reality a básnickými silnými rysy ji zachytili, všecku němou a mučivou lásku k trpícímu člověku a jeho bolesti nad zklamáním z rozedraných snů a illusí. Vynutilo-li si české čtenářstvo buďto z těchto ethických motivů neb z důvěrného obdivu k umění Maupassantovu druhé vydání jeho díla, bylo by to krásným svědectvím pro jeho kulturní vyspělost; víme však příliš dobře, s jakého hlediska hltají se u nás a jinde romány a novelly Maupassantovy. Umělecká mohutnost Maupassantova promítající se v »Životě« pevnou plastikou, jeví se v románě »*Silný jako smrt*«, přeloženém B. W. Zdráhalem (u Hejdy & Tučka) jemností a intimní dušemalbou. Prostota děje, tichý půvab scén, něžně pečlivá kresba detailů a pařížské scenerie jsou charakteristika této smutné a beznadějné knihy, nesené tragikou méně živelní než »Život«, ale dojista neméně přísnou a bolestnou.

Jen několik kročejů na šikmé a srázné půdě analysy psychologické a zahořklé sensitivnosti, a ocítáme se od pařížských románů Maupassantových u elegantních a trpce zesmutnělých knih P. Bourgeta od osmi let u nás zdomácnělého. »*Tři malé dívky*«, jež z jeho »Pastelů« vyňal M. Fučík (Světová knihovna č. 203), dávají svědectví o melancholii, která vede ruku poetovu při jemných liniích zachycujících ženské profily. Bourgetova »*Fysiologie moderní lásky*« přeložená J. Jiroušek (Vzdělávací bibliotéky sv. 56), neorganická směs postřehů psychologických i frivolních nápadů, hluboké tragiky milostné i pseudovědecké pedanterie, raffinované něhy i dekoltované rozpustilosti, charakteristických anekdot i duchaplných úvah jest téměř klíčem k veškeré literatuře boulevardní, a bude proto dlouho jejími čtenáři i psychology hledána; avšak výlučně pařížský její ráz i smysl přináší sám v sobě důvody, proč překlad tohoto bizarního díla byl přílišným luxem v našich poměrech literárních.

Z děl rázu vědeckého, jimž u nás lze přiřknouti možnost vlivu na písemnictví krásné, jmenujeme pouze O. Sýkorův překlad Tainových »*Dějin anglické literatury*« (nákl. J. Pelcla). Jest značně ovšem opožděný, ale vždy nejvýše uzpůsobený buditi pravé porozumění pro umělecký způsob líčení literárně historického a pro sloučení faktů vědeckých

s prostředky básnickými i u těch, již neshodují se s theoretickou konstrukcí historicko-filosofickou. Taine ji demonstroval výmluvněji a účinněji v památné předmluvě než v díle samém.

Z ostatních románských literatur lze jmenovati jen několik překladů ze španělštiny. Je-li Galdósova »*Elektra*« přeložená O. Kučerou (Vzdělávací bibliotéky sv. 49) křičícím přímo dokladem toho, co míní Ruskin »dobrou knihou hodiny«, illustrují poněkud dvojace J. Vrchlického překlady z Calderona (u Grosmanna & Svobody) jeho víru v »dobré knihy všech dob«. »Elektra« jest drama vědomě a programmaticky agitační, ubíjející jinak pochopitelnou a spravedlivou tendencí umělecké své ústrojí, schematisující k vůli účinnému závěrečnému effektu a obmezené v jádře jen na půdu ohraničenou Pyrenejemi. Klerikalism, proti němuž s vehemencí a dialektikou válčí B. Pérez Galdós, přední realista své literatury, jest klerikalism ryze španělský, a odtud má »Elektra« ráz tak lokální. Pečlivý a poučný výbor dramat Calderonových, jenž v posledních (VI.—VIII.) svazcích obsahuje vedle historického dramatu »*Velká Zenobie*« i slavnostní hru mythologickou »*Socha Prometheova*« a auto »*Korunovaná pokora rostlin*« přináší dojista díla »všech dob«, nikoliv »všech národů«. Ovzduší, z něhož vyrůstají tato výmluvně nadšená, uměle stavěná, raffinovaně zapletená a jindy strojeně prostá dramata, jest našemu do té míry cizí, že veškeré přímé působení španělského onoho genia na naše drama zdá se býti nemožným. Calderon jest básník v podstatě náboženský; ale jak jeho náboženství sycené inkvisicí a protireformací, živené kasuistikou a autoritativismem, jest vzdáleno kterékoliv u nás živé neb rekonstruované formy náboženské! Calderon a jeho bliženeč Lope mohli, básnicky přetlumočeni, působiti v jediné periodě: romantice; a pochopujeme-li, že Schleglův překlad Calderona přinesl jako ovoce Grillparzera, čtoucího jedno půldne Lopeho, druhé Calderona a inspirovaného značně tímto uměním, nedovedeme si přec dobře představiti českého básníka, jenž by přistoupil ku Calderonovi, jejž překlad Vrchlického osvětluje se všech stran, jako ku prameni vody živé.

Lze-li přehled překladů z angličiny zahájiti zmínkou o novém svazku J. V. Sládkových překladů dramat Shakespearových (nákl. J. Otty), jež v č. XIV. přinášejí »*Dvé šlechticů Veronských*,« jest to zajisté důkaz, že z nejhlubší literatury světové dostáváme v prvé řadě »spisy pozvolné a trvalé, vlastní knihy.« Pokud i »*Anglická knihovna*« (nákl. J. Otty), jež jeví patrný sklon k literatuře humoristické, a to nikoliv onoho velkého rázu, jejž repraesentují Sterne, Smollet, Fielding a Dickens, nýbrž Mark Twain, Blackmore, dává více než »knihy hodiny,« dovolíme si ukázati příště. Jako charakteristický a půvabný obraz mladší belletrie anglické přeložil J. Bartoš malý výbor ze Zangwillových »*Snílků ghetta*« (Světová knihovna č 211 a 212.) J. Zangwill, mladistvý, dnes dojista nejpřednější repraesentant poesie židovsky zbarvené, líčí ghetto barvami sytými a vystihuje nad míru bystře a pronikavě psychologii »těch, kteří kráčejí temnotou.« Rysy specificky židovské vyanalysuje přesně v snílcích ghetta, kteří zasáhli do dějin, ať jest to Heine či Beaconsfield. Tato velká jednota

názoru zrcadlícího se v každém ostře kresleném detailu propůjčuje Zangwillovým pracím neobyčejné zajímavosti. Největší lyrik Albionu, jehož sláva vychází se zapadajícím sluncem Byronovým, P. B. Shelley, uváděn jest k nám teprve pozdě po Shelleym — dramatiku. Vrchlickým uspořádaný »*Výbor lyriky*« (Světová knihovna 213 a 214) dává nahlédnouti plně do snivé a jemné duše něžného milence přírody, jenž hledí na zánik traviny i plynutí mlh přes měsíc, aby znovu uvědomil si velkou Jednotu, jenž stojí nad hrobem i západem slunce, aby cítil silný a jemný dech velkého Pana-Života, jenž slyší v akkordu cvrčka harmonii sfér, a jenž čítá v očích a slovech milenčiných jako v bezpečné knize, jenž tuší a hádá, miluje a věří, kde nemůže věděti a přesvědčiti se. Celé »cor cordium« bije z malého výboru, jenž dojista není posledním projevem zájmu české poesie o pěvce »Alastora« a »Mimosy.« Generace k Shelleymu se budou vraceti vždy s větším pochopením. Tony pantheismu a demokratismu, ovšem v sloze americké a moderní, tony věčného splývání a emanace, hučí mocnými kaskadami veršů chvílemi grandiosních, chvílemi beztvárných Walt Whitmana, z něhož pořídil tenký a nepatrný výbor Em. šl. z Lešehradu (Chrysanthemy VI) hlavně v stopách informační studie J. Karáskovy v »Ideách zítřka.« Škoda, že výbor, jinak šťastně volený, zůstal hračkou a zábavou několika hodin, a nestal se studiem a láskou dlouhých let, aby Walt Whitman předstoupil před české čtenáře se vším, co psal »pro veškery doby.« Hodina tragického skonu O. Wildea vyvolala knižní vydání nečeského a barokního překladu J. Almarova »*Ballady o žaláři v Readingu*« (nákl. Moderní Revue). Silná, vskutku balladická tragika vane tou básní přiléhající chvílemi k písni přímo lidové, tragika pečetěná osudem nešťastného psance-autora. Byla-li báseň vhodnou ozdobou belletristického listu, jehož čtenáři znají sudbu i literární profil básníkův, neplyne z toho ještě nikterak potřeba knižního vydání. Že zájem o anglickou poesii u nás vůbec se zvedá, jest radostným faktem; doufám, že i překlady děl Ruskinových pomohou pochopiti toto umění silné zároveň a subtilní. Vedle citovaného »*Sezamu a lilie*« vyšel právě z Ruskina i důležitý spis ryze esthetický »*Výklady o umění*« v překladě V. A. Jungově. (Laichterův výbor nejlepších spisů poučných).

Spíše jako dílo umělecké a básnické než kritické a filosofické budou působiti dojista i u nás »*Essaye*« švédské spisovatelky Ellen Key (nákl. Jednoty československých učitelek) v překladě A. Sychravové. Ellen Key, jež přináší synthesi moderních myslitelů jako Tolstého, Ruskina, Amiela, Nietzscheho ve formě nad míru jemné a umělecky vybroušené a jež snaží se najíti zcela nové hledisko kulturní, hledisko sensitivní a milující ženy, může býti chápána jen úzce uzavřeným kruhem duševní aristokracie, k níž výlučně se — kdysi učitelka dělníků — obrací: zdaž kryje se tento kruh s oněmi vrstvami, k nimž adresuje Jednota československých učitelek i překladatelka české vydání knihy, o níž již při příležitosti německé edice bylo u nás hojně psáno a diskutováno? Jinou švédskou autorku, originelní a mužnou epickou vypravovatelku Selmu Lagerlöf uvádí k nám O. S. Vetti překladem velkého románu »*Antikristovy zázraky*« (Ottovy Laciné

knihovny sv. 185.) Selma Lagerlöf jest mohutná dědička staré techniky epické, jíž s úspěchem užila v divokém a živelném díle »Gösta Berling.« Vášniví lidé, zmítaní svými instinkty, vyrůstají u ní z divoké a pitoreskní přírody a utvařují heroicky své osudy a rozvíjejí bohaté své charaktery, mistrovsky líčené. Všechny ty umělecké přednosti jeví i »Antikristovy zázraky« odehrávající se na moderní Sicilii a směšující rysy pohádkové i realistické za tendencí nikoliv jasnou, stavící v aforistický kontrast Antikrista moderního socialismu a Krista, jižně sladkého a legendárně zázračného. Al. Kielland, vedle J. Lie-a nejprostší a nejupřímnější realista norvéžský, mající všecky vynikající vlastnosti básníka Björnsona a nesdílející se o jeho apoštolské a moralistní tendence, byl u nás znám posud hlavně jako romanopisec. Dva svazečky jeho »*Novellet*« (Světové knihovny č. 221—222 a 225—226), jež přeložil a vybral H. Hackenschmied, ukazují jej jako břitkého a duchaplného satirika i ironistu, bystrého a pevně kreslícího malíře charakterů, obratného snovatele dialogu i účinného, ač stručného básníka přírody, rozmilého humoristu i zachmuřeného tragika, jenž umí několika větami rozšlehati balladický děs. K dosažení všech těch účinů operuje Kielland formou novellety rozměrem skrovnou, jejímž jest dokonalým mistrem a pánem. Všecky překlady z literatur skandinavských zasluhují zvláštní pozornosti a přetrvají dojista rok, v němž byly pořízeny.

Nesystematičnost, jež ode dávna vládne v překladatelské činnosti z německé literatury, charakterisuje opět předešlé půlletí. Jest příznačné, že písemnictví, jež Werthera nechalo čekati na bědný překlad Miřiovského téměř sto třicet let, cítilo potřebu brzkého zčeštění Przybyszewského »*Dětí Satanových*« M. Fučíkem (u Grosmanna a Svobody). Toto dílo, celkem šedivé a nudné, do zámezí schematické a formulkovité, s lacinou psychologií, honosně se opírající o nejmodnější filosofii a pseudofilosofii, bez pochopení revoluce líčící revoluci, chudé na charaktery, bylo doporučováno způsobem tak nemírně bombastickým a tak nemilosrdnými hyperbolami, jako by se vskutku jednalo o knihu významu epochálního. Toto klamání a svádění čtenářstva po výtce mladistvého dá se omluviti pouze nepříčetným obdivem Przybyszewského, jehož německá literatura téměř nezná, a jehož kult a bohužel i napodobení způsobem nemoci infekční zachvátilo mladé české literáty.

Nedopatřením jiného rázu, ale stejného výsledku jest, vynaloží-li E. Krásnohorská po stopách J. Vrchlického, jenž zčeštil »Ahasvera v Římě«, mnoho času a práce na překlad »*Krále Sionského*« od R. Hamerlinga. (Sborník světové poesie.) Divadelní a lepenková velikost tohoto pseudoklassika, jenž měřil velkolepost poesie ohromností sujetů opěvovaných, a jenž pravidelně vyloudil právě falešný ton, jest lokálním dogmatem rakouského Němectva, které by rádo mělo nějakého velikého epika; není však příčiny, proč by naše literatura měla podporovati tento falešný kultus, nemá-li nejmenšího porozumění pro skutečně silnou a mohutnou epiku C. F. Meyera, nám daleko bližšího a příbuznějšího, jak ukáže na př. srovnání právě Hamerlingova »Krále Sionského« s »Huttenovými posledními dny,« dvěma básněmi to

ovzduším a časovým prostředím své látky si tak blízkými. L. Arlethův překlad »*Malého Zachesa*« (Světová knihovna sv. 236. a 237.) jest jen malou splátkou literárně historického dluhu k E. T. A. Hoffmannovi, který u nás jest právě tak málo znám, jako jest nesmírně oblíben a čten ve Francii. »Malý Zaches« jest nadmíru charakteristické a typické dílo pro svého autora nejen bujným smíšením barvité báchorkovitosti a vtipné i satiricky zachycené skutečnosti, ale i svou ryze romantickou ironií a svévolnou komposicí; ovšem hrůza a děs, jindy E. T. A. Hoffmannem se suggestivní jistotou vzbuzované, jsou přidušeny v této pohádce dobromyslným úsměvem, jenž nehraje jako jindy u bizarního krajana Kantova do ďábelství a perversnosti.

Krásný a hluboký obdiv ruského románu vyžádal si druhého vydání »*Dětství, chlapectví a jinošství*« Lva Tolstého (Ruské knihovny sv. 3.) a pobídl snad omylem k naprosto zbytečnému překladu K. Štěpánkovu »*Chopinova preludia*« od Lva Lvoviče Tolstého (u Hejdy & Tučka). Tento novellistický pamflet přímo namířený proti »Kreutzerově sonatě« otce autorova, jest sensační dílo hodiny a nepotřebuje ani srovnání s dílem, proti němuž se obrací, aby vysvitla jeho ideová chudoba a mělkost. Proti ostrému řezu do veškerého ústrojí mravního podává mladý Tolstoj jen únavné povídání o více méně individuelní otázce osobní, jež dá se řešiti jen případ od případu, a nikoliv schematicky dělaným traktátem, který pouze proto nedochází krásné a strašné fanatičnosti »Kreutzerovy sonaty«, poněvadž nemá její síly a odvahy negace. Belletristicky jest tato rozvleklá exhorta studenta Komkova studentu Krjukovu i s hudebním průvodem Chopina, kritiky neschopné monstrum.

Nejslavenější dnes ruský autor hodiny Maxim Gorkij usiluje vždy vytrvaleji, aby se stal autorem pro všecky časy. Jeho sláva, hlavně v Německu do zámezí pěstěná, nalezla ohlas i u nás ve velmi dobrém překladě »*Povídek*«, pořízeném Edv. a Ot. Cmunty (Světová knihovna č. 206.—208.), jejž provází znamenitě informační předmluva. Nelze nevzpomínati na Dostojevského při těchto vroucích a rázovitých kresbách bosáků podmalovaných jednak rozrušenou přírodou, jednak filosofií Schopenhauerovou a Nietzscheovou. Gorkij tvoří své novelly překvapující psychologickou intuitivností a uměním charakterisačním, ale odpuzující chvílemi nedostatkem komposice, celou svou bytostí a hlavně horkým, zaníceným srdcem, jež není jen zoufalé a oddané, dětinské a mužné, ale i hluboce skeptické a výsměšné, uražené a pohrdající.

Polská literatura jest pro nás od let vším spíše než požehnáním; zaplavuje nás věcmi prostředními a lokálními, epigonskými a prchavými. Ovšem, pořídí-li se překlad »*Lidského zvěřince*« G. Zapolské (Světová knihovna č. 218.—220.), knížky banální ve své otřené allegorisaci a nasazující si masku síly, za níž není než brutálnost, knížky bez psychologie a mravní noblesy, nelze přeceňovati význam tohoto chybného kroku. Přesycuje-li se však systematicky čtenářstvo všemi možnými i nemožnými díly H. Sienkiewicze, jehož překlady již loni úplně zaplavily knihkupecký trh, nelze nepodiviti se vytrvalosti překladatelů, již slouží jen hodině. Lonská horečka Sienkiewiczovská vrhla do české literatury veškerá rozsáhlejší díla jeho, i zbyly pro letošek pouze pa-

běrky. Neupírám, že pro Poláka přinášejí »Listy z cest« (J. J. Langnerem přeložené a Hejdou & Tučkem vydané) mnoho interessantního, neb že drobné novelly »*Dvě cesty*« a »*Selim Mirza*« (obě přelož. J. J. Langnerem pro »Světovou knihovnu« č. 231. a 232.) mají své vděčné čtenáře, ale lze si představiti blahodárný vliv jejich na českou belletrii a na vkus našeho publika? Nutno vyčkati pět, šest let, a uvidíme, že Sienkiewiczova díla byla pouhými jepicemi, ženoucími se k slunci úspěchu a oblíbenosti, slunci, jež rozžehá ne umění, nýbrž nakladatelé a jejich žurnalisté. *ANk.*

*

K Sebraným spisům Arbesovým.

Nakladatel J. Otto začal vydávati Sebrané spisy J. Arbesa.

Tiché smutné jubileum připomíná mi ten prvý sešit: starý český spisovatel předstupuje po třetí se svou životní činností před svůj národ. Kober začal tisknouti jeho spisy v r. 1885 a ustal po druhém svazku; v r. 1896 stal se autor vlastním nakladatelem, ale vydal toliko opět dva svazky a dva sešity. Nyní počíná po třetí... A úzkostlivý nakladatel, jenž zná literární historii po stránce spíše materielní, dává bíti v buben reklamy a prohlašuje Arbesa za »miláčka českého čtenářstva!« Jakoby chtěl cukrovati sladkou ironií ono smutné jubileum!

Ne, zde se mělo promluviti jinak. Zde se mohla ukázati bolestná rána našeho národního života: otázka českého pouzespisovatele, jenž má právo z té národa role dědičné, na níž celý život byl pracoval, aspoň ve stáří být bez starostí živ. Ty »miláčky českého čtenářstva« ponechejte klidně těm všelijakým Vlčkům Václavům, Schulzům a Krásnohorským; u Arbesa však jest na místě říci tomu českému národu něco jiného.

Ty, milý národe, tvrdíš a přísaháš, že nejsvětějším statkem tvým jest tvoje řeč, tvoje národnost a vděčně uznáváš, že byl to český spisovatel, který ti je takřka zázrakem z rumu a hrobu vydobyl a zachoval. Ty taktéž víš, jaké dráhy ti osud vykázal. Ne šíření tvého panství, neboť nejsi četný počtem, ne výboje zbraněmi, neboť jsi sevřen národem, který nepřemůžeš — ale určil tě v zápas duchů, dal ti za povinnost býti nejen stráží celého Slovanstva, ale i záštitou všech slabších bratří, tobě blízkých. A nejen to; jak se ukazuje, budeš nyní ty, národe český, duchovním náčelníkem všeho Slovanstva, neboť zanikají doby nádherných májů u tvých bratří a nastává jim tichá jeseň, co u tebe vše žene vzhůru a do květů... Ale v tom všem, národe milý, nebudou státi v prvých řadách tvoji političtí hubaři a žurnalističtí frásisté — tvůj spisovatel jest to, jenž ponese tvoji budoucnost, jako byl tvojím znovuvzkříšením, jako jest tepem tvého srdce. On jest nejen tvojí slávou, jako u národů jiných, on jest tvým životem.

A nyní se podívej trochu, jak hospodaříš s těmi nesmrtelnými odkazy, jež ti tvoji nejlepší lidé zanechali! Ty ani jednou nevzkřikneš na své nakladatele: Dejte nám pokoj s těmi hrozně přetlumočenými škváry obskurních Francouzů, vydejte nám slušně a úplně spisy Kollára,

Čelakovského, Máchy, Erbena a Koubka! — Redakce »Nár. Listu« jakoby se spikla proti tvým světlonošům: Tůma oklestil Havlíčka, Ferd. Schulz spisy Hálkovy, Ignát Herrmann koniášuje se spisy Nerudovými — a tobě jest to vše lhostejno! Ne v srdci, národe milý, jen v ústech svých nosíš své výtečníky! Podívej se k Němcům, Angličanům, Rusům, Polákům, co u nich sluje a jest pieta k dílům jejich spisovatelů!

Zde předstupuje před tebe nakladatel se spisy J. Arbesa. Čti je! Uvidíš, jaká obrovská, všestranná práce leží v té činnosti! Nezaraz se tím, že Arbes jest jen dopisujícím členem tvojí Akademie, na niž jsi snad pyšný. Jest jisto, že bude-li tento statný šedesátník ještě několik decenií živ a ukáže-li jakýsi talent, povýší ho dozajista ti mocní aspoň za mimořádného, jakým jest na př. Ferd. Schulz. Ty různé stupně v Akademii ostatně neznamenají mnoho: sejdou-li se pánové v Zemské bance, jmenuje se to »Umělecká Beseda«, sejdou-li se u Choděry, jest to spolek »Máj«, a sejdou-li se v Museu, jest to »Akademie«. Tož Arbesovi může být zcela lhostejno, chodí-li do musea se svěcením prvním či druhým.

Arbes je pouze spisovatelem. Čti jeho spisy, milý národe, a uvidíš, jak zatraceným povoláním jest ta lopota na roli tvojí dědičné. Ten muž musil zapřáhat svůj fenomenální talent do psaní brožur, do překládání všelijakých škvárů, do kompilací všech možných časových spisků, musil pracovat jako stroj, ať byla chuť tady nebo ne — čti ty jeho spisy a přijdeš-li na stránky, kde se snad se suverenním pohrdáním budeš chtít ušklíbnouti, pamatuj, že nemáš k tomu práva! Ten muž byl by ve službě státu dnes jistě hofrátem, na vojně mohl být dnes podmaršálkem, excellencí, a ty bys v každém případě smekal před ním hluboko klobouk a klonil uctivě hlavu; ve službě tvé však byl tím, čím jest — pouzespisovatelem. A nazval-li jsem to povolání zatraceným, pak jest i tvou zatracenou povinností postarat se dnes, aby mohl být po čtyřicetileté službě klidně živ. Kupuj jeho spisy a čti je!

A ještě jedno. Neochladni, budeš-li za nějaký rok vidět: sešit stopadesátý, nebo dvoustý. A byť jich bylo i tisíc, ten muž má právo je vydat. Všecko, co napsal, psal v tvé službě, tobě. A povinen jest tím i generaci příští, těm neblahým illusionistům, jimž se ta práce na tvé roli dědičné jeví tak krásnou, tak nadšenou, tak zlatou aureolou obklopenou . . .

Prvý díl svých spisů začíná Arbes romanettem »Sivooký démon«. Sešit stojí 30 hal.

* * * *Machar.*

ZPRÁVY.

Ženský Kroužek literarního a řečnického spolku „Slavia“ vypracoval tento program: I. Ženský Kroužek »Slavie« jest sdružením vzdělavacím, není spolkem politickým. II. Ač Ž. K. S. uznává, že otázka ženská jest nerozlučná od otázky mužské a takto pouhou částí otázky lidské; zároveň přec vidí, že v století právě minulém a století našem mění se postavení ženy měrou nebývalou a že v tom přelomu stojí vedle názorů starých názory nové, ba že tvoří se ve věci pojmy zcela nové; vidí, že následkem toho nejen společnost, ale i mnohý jednotlivec nemá o ženské otázce uceleného názoru; proto tedy uznává Ž. K. S. důležitost toho, aby poznáváním jednotlivých stránek ženské otázky (ku př. anthropologických, historických, ethických atd.) nacházely členky našeho spolku odůvodnění pro moderní zdravý názor na ženu, jako člověka a aby pak poznanými důvody mohly názor ten u jiných podporovati. III. Spolek náš vytčeného cíle dosahuje: a) sebevzděláním, b) vzděláváním, c) praktickým působením po ukončení studia jednotlivých členek. — a) Sebevzdělání míníme docíliti podáváním referátů ve schůzích členek. A to: 1. Prostým referováním obsahu jednotlivých knih sem spadajících (ku př. anthropologických, historických, sociologických, knih zabývajících se ženskou otázkou, biografií žen a spisů žen.) 2. Referováním samostatnějším, které odbornému studiu té které členky odpovídá. (Tak ku př. posluchačky přírodních věd mohou sestaviti mínění anthropologů o ženě; — historie, postavení ženy v určité době, atd. 3. Referáty samostatnými (medičky pozorování svá v praxi nabytá; seznamování členek s poměry žen v cizině, se zařízením ústavů, školství pro ženy a podobně). b) Vzdělavací činnost: totiž co jsme samy seznaly, druhým předávati. Činnost tato vyžaduje více zralosti a značné opatrnosti. Pokud členky nejsou se svými studiemi hotovy, není radno, aby se jí súčastnily neb jest vždy nebezpečí zabřednouti do povrchnosti. Doporučuje se: 1. kriticky sestaviti cyklus přednášek odborníků, aneb zvoliti jednotlivé přednášky do oboru kroužku spadající. 2. Aby členky, odborně připravené, práce té se podjaly. c) Poslední část programu a zároveň nejtěžší: odborných znalostí na universitě neb jinde nabytých společnými silami prakticky využíti. Sem by spadalo zařizování různých škol a ústavů, provedení oprav v opa-

trovnictví a mnoho jiného. — To je úkol poslední, velmi těžký a ideálem pro budoucnost. — Dodatek. Činí se nám výtka internacionálnosti již proto, že připojily jsme se k »Slavii«, která k studentkám chovala se se vzácnou přátelskostí. My pro ujasnění věci prostě říkáme: — »Češství mé je částí života mého, které pociťuju ne jako slast a rozkoš, však jak vážnou vrozenou povinnost.« — Snahou naší vřelou jest, aby české ženy dospěly vyšší úrovně, aby dostihly žen jiných národů, a možno-li, by vyspěly nad ně. Vroucně si přejeme, aby Čechy, které měly tak čestné místo v otázkách přechodu v novověk, měly čestné místo v otázkách novověku a mezi ty otázky patří otázka ženská.

Původ názvu proletář. Slovo je latinské a odvozuje se již od Římanů samých od »proles« = potomstvo; proletarius tedy = ten, kdo má, kdo plodí jen potomky, děti. Nový výklad podává Stowasser (Deutsche Worte, září): v zákonech XII. desk liší se assiduus civis od proletarius civis tím způsobem, že před soudem prvého smí zastupovat zase jen assiduus, posledního každý civis, t. j. občan. Byl tedy proletarius také občanem. Protože assiduus = usedlý (na vlastní půdě), znamená proletarius = neusedlý. Slovo proletarius vzniklo podle Stowassera podobně, jak slova proconsul, propraetor; pro-consul, pro-praetor, zástupce praetora, konsula, pro-oletarius zastupuje oletaria. Slovo oletarius neexistuje, ale existuje oletum = eufemisticky asi »vúniště« = hnojiště. Oletarius byl by podle toho pacholek (při hnoji), pak chudý, ale svobodný občan, jenž se z chudoby najímá ku práci otrocké.

Obživení přírodní filosofie. Známý professor Ostwald v Lipsku, proslulý svým nedávným protestem proti materialismu, vydal právě přednášky o přírodní filosofii (Vorlesungen über Naturphilosophie, 1902. 457 str.); zároveň se oznamuje, že koncem roku začne vycházet časopis pro přírodní filosofii: Annalen der Naturphilosophie. Redaktorem bude také Ostwald.

O socialní otázce soudcovského dorostu vydala laciný leták redakce Čes. Úřednických Listů. Leták přináší přednášku c. k. auskultanta V. Pšorna, promluvenou na všeobecném sjezdě c. k. auskultantů v Olomouci. V letáku shrnuty jsou stručně všechny důvody, mluvící pro rychlou a nutnou úpravu »auskultantské otázky«. Poukázáno tu mezi jiným, že otázka auskultantská není pouze otázkou žaludkovou, nýbrž také otázkou vědecké výchovy a odborného vzdělání soudcovského dorostu. Leták byl vydán ve prospěch Husova fondu; za cenu 6 hal. (poštou 9 hal.) lze jej dostati v kanceláři Husova fondu a v knihkupectví Grosman a Svoboda ve Ferdinandově třídě.

Správě a politice kommunální věnován je německý časopis: »Kommunale Praxis«, Zeitschrift für Kommunalpolitik und Gemeindesozialismus. Red. Dr. Albert Südekum, Drážďany. List vychází 1. a 15. každého měsíce, za 1 mark čtvrtletně.

Popularisaci právovědy slouží již 2. ročníkem německý časopis vratislavský: »Gesetz und Recht«; rediguje C. v. d. Goltz, ročně za 4 mk.; vychází 1. a 15. v měsíci.

Dokumenty socialismu. Bernstein pod tímto titulem vydává k dějinám socialismu a sociálního hnutí nejdůležitější dokumenty, jako programmy, důležité články, zprávy, vyobrazení, také bibliografii doby nynější a t. p. Vyšel 1. sešit; do roka 12 sešitů, $^1/_4$letně 3·75 mk. Abonnent časopisu »Socialistische Monatshefte« dostává obojí za 4 mk.

Co kdo rád čte? »Vídeňský spolek pro lidové vzdělávání« (Wiener Volksbildungsverein) vydal výroční zprávu o spolkové činnosti r. 1900. Dle ní zvětšilo se vypůjčování knih z oddělení »spisy pro mládež« o 11·6%, »dějepis« o 14·9%, »zeměpis« o 13·4%, »národní hospodářství« o 12·9%, »přírodní vědy« o 0·5%, »romány a povídky« o 5·7%, »časopisy« o 34·7%, zmenšilo však v odděleních: »klassikové« o 7·2%, »dějiny písemnictví« o 25% proti r. 1899. Počet čtenářů se zvětšil: z třídy dělníků a pomocníků o 11·4%, úředníků o 10%, obchodníků a průmyslníků o 12·6%, učňů o 5·6%, učitelů o 4·1%; zmenšil z třídy studujících o 0·4%, vojínů o 27·7%. — 41·2% všech výpůjček připadá na dělníky a dělnice (v knihovně »lidového útulku« 65%). — Nejvíce bývají čteni: klassikové studenty, učiteli a učni; spisy pro mládež učni a studujícími; dějepisná díla studujícími, učiteli, učitelkami a učni; zeměpisné spisy studujícími, učitelkami a dělníky (mužskými); průmyslové a národohospodářské spisy učiteli a studujícími; přírodovědné spisy učiteli, učni a studujícími; dějepis literatury učiteli a studujícími; zábavná díla manželkami úředníků, obchodníků a průmyslníků a dělníků; časopisy vojíny, učni, obchodníky a průmyslníky (obojího pohlaví) a učitelkami.

Muži četli 21·9% knihy přesně vědecké (dělníci 22·6%, učňové 26·2%, učitelé 28·23% a studující 29·6%); ženy naproti tomu četli do 80·5% spisy pro mládež a romány.

Navštěvování nemocných. V Budapešti vznikl záměr obmeziti značně návštěvy nemocných ve špitálech. Návštěvy budou dovolovány jenom z důležitých příčin a osoby, které navštívily nemocného, budou nuceny podrobiti se důkladné desinfekci. Osoby, které navštívily příbuzné, stižené spálou a difterií, budou nuceny vziti koupel, mezi kterou bude šatstvo jejich desinfikováno. Předpisy dotyčné jsou již vypracovány a budou předloženy ministru vnitra, aby je potvrdil. Jest otázka, budou-li potvrzeny beze změny. Byloť by provádění těch předpisů, ačkoli jsou jistě hygienicky účelny a prospěšny, spojeno se spoustou nesnází a výdajů a nelze ani zaručiti, dovedou-li opatření ta chrániti před přenášením nákazy.

Pohyb obyvatelstva ve Slezsku.

Teprve nyní, kdy bylo vydáno »Ortsrepertorium von Schlesien nach dem Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1900,« v němž udáno obyvatelstvo každé obce dle národnosti a jiných ještě znaků, je možno si sestaviti přehled našeho číselného rozvoje, našeho poměru k ostatním dvěma národům ve Slezsku žijícím.

Pokusil jsem se aspoň některá data sestaviti, pokud je jich potřeba k poznání, zda stoupáme či klesáme. Porovnávám nynější data s daty r. 1890, která jsem počítal dle Statistické příručky (Statistisches Handbuch für die Selbstverwaltung in Schlesien), kterou vydává zemský statistický úřad slezský.*)

R. 1890 bylo veškerého obyvatelstva ve Slezsku 589.542, roku 1900 pak napočítáno 663.301 ob. Přibylo tedy 73.759. Je tudíž přírůstek celkový něco přes 12·5%.

Avšak je třeba si všimnouti, že přírůstek není v obou částech Slezska stejný. Ještě r. 1890 mělo Opavsko 296.449 ob., Těšínsko pak 293.093 ob., Opavsko mělo tedy víc než o 3000 silnější populaci. Lonské sčítání ukazuje, jak velice se poměry změnily. Dle něho má Opavsko 301.656 duší, Těšínsko však již 361.656, tedy o 60.000 více, než Opavsko.

Tento převrat je ovšem snadno vysvětlitelný. Opavsko, země více rolnická, země se slabým poměrně průmyslem a půdou na mnoze neúrodnou, nestačí a nestačilo by na výživu silněji rostoucímu obyvatelstvu. Proto se stěhuje dosti mnoho lidu na Mor. Ostravsko a nebo na Těšínsko. Pouze okresům bohatším (Opav-

*) Za základ tohoto článku bral jsem počet rakouských příslušníků, tedy státních občanů naší říšské polovice. Naše úřední statistika nebere zřetele na cizince právě v rubrice národnostní. Proto lze spolehlivě počítat jen s čísly udávajícími počet našich příslušníkův. Zde však dodávám, že cizinců bylo ve Slezsku r. 1890 16.107, tak že všech lidí bylo 605.649. Nyní je tu cizincův 16.682, tak že úhrnný počet obyvatelstva je 680.423.

ský) a okresům blízko uhelné pánve Ostravské (Klimkovický a Bílovecký) přibylo značněji obyvatelstva. Protože pak tyto okresy jsou více české, přibylo na Opavsku Čechů značně (5000), Němců však skoro nic (489). Ale o tom více až v přehledu pohybu obyvatelstva dle jeho významu národního.

Dle národnosti bylo ve Slezsku

	Čechů:	Němců:	Poláků:
r. 1890	129.814	281.555	178.114
r. pak 1900	146.360	296.570	220.371

Vyjádříme-li poměr tento v procentech, bylo

	r. 1890	a je r. 1900:
Čechů	22%	22%
Němců	47·77%	33·22%
Poláků	30·2%	44·77%.

Nepatrný zlomek připadá na jiné národnosti, jež svědomitě byly zaznamenávány. — Jak z hořejších číslic vidět, zůstali jsme my ve stejném poměru k počtu veškerého slezského obyvatelstva, Poláci značně sesílili v poměru k celku (o 3%), Němci zase poklesli (o 3%). Stalo se tedy Slezsko zemí slovanštější, než bylo r. 1890, ovšem slovanštější početně. O jiném zde nejednám. Důležito snad je podotknout, že sčítací komise to musely konstatovat, ač byl činěn značný nátlak na mnoha místech na naše lidi. Na Těšínsku na př. nestačila některým pánům rubrika »Čechisch, mährisch, slovakisch,« proto si ji doplňovali ještě svým »Schlesisch.« Odbývali naše lidi slovy: »Vy nemluvíte přece česky, vy mluvíte po slezsku.« Zač potom takové »slezáky« zapisovali — kdož ví. Jednou za Němce, jednou za Poláky, jen za Čechy jistě nikdy a nikde.

Srovnejme sobě nyní ještě, o jaké procento stoupl počet obyvatelstva českého, německého a polského proti roku 1890 a v jakém poměru je přírůstek těchto národů k přírůstku celkovému (12·5%).

Přibylo pak od r. 1890 do 1900 v celém Slezsku:

Čechů	o	12·74%
Němců	o	5·3%
Poláků	o	23·7%

Tak je český přírůstek o 1/4% větší než přírůstek celkový, německý o 7·2% menší, ale za to polský skoro dvakráte větší.

Zdálo by se tedy, že si nemáme nač naříkat, že sílíme přece jen, že jsme své postavení udrželi. Ale není to přece jen tak na

dobro pravda. Abychom poznali poměry úplněji, musíme si všimnout Opavska zvláště a Těšínska také zvlášť.

Na Opavsku byl r. 1890 poměr:

Čechů:	Němců:	Poláků:
55.914	239.841	694

R. 1900 je:

60.712	240.330	1603

I bylo z veškerého obyvatelstva na Opavsku r. 1890:

Čechů	18·8%
Němců	81%
Poláků	0·2%

Za posledních deset let změnilo se to takto:

Čechů je	20%
Němců je	79·5%
Poláků je	0·5%

Na Opavsku jsme tedy početně opravdu sesílili oproti Němcům, jelikož jich při celých skoro třech stotisících nepřibylo ani o 500 (pravím pět set), nás však při 55 tisících přibylo 5000, tedy 8·5%. — Ačkoli nás na Opavsku přibylo proti Němcům značně, tož přece je tu náš přírůstek zase hodně pod celkovým přírůstkem slezským.

Jinak je na Těšínsku.

Kdežto roku 1890 bylo tam:	je nyní:
Čechů 73.897	85.648
Němců 41.714	56.240
Poláků 177.418	218.768

V procentech jeví se poměr

r. 1890; Čechů 25·2%, Němců 14·2%, Poláků 60·6%
a r. 1900: » 23·7%, » 15·5%, » 60·8%

Již z těchto čísel je patrno, že na Těšínsku jsou pro nás poměry povážlivé, a sice povážlivé z několika příčin. Jednak zajisté jsme tam nyní v poměru k celkovému počtu obyvatelstva seslábli o 1½%, jednak zase sesílili Poláci a ještě více Němci. A právě sesílení Němců statistikou takto dokumentovaného měli bychom si všimnout my i Poláci. Proč?

Poláci stále mluví o čechisaci, o počešťování, vystupují z části zrovna zuřivě proti nám, a zatím Těšínsko se poněmčuje.

Vždyť z 41.714 stoupnul počet Němců na 56.240, tedy o 14.526, čili: Němců zde přirostlo celých 34·8%, kdežto Čechů

přibylo pouze o 15·9% a samých Poláků jen o 23·3%, tedy poměrně méně, než-li činí jejich přírůstek v celém Slezsku (23·7%).

Tyto číslice neklamou. Ačkoli jsme na Těšínsku sesílili my sami poměrně více než na Opavsku, ačkoli sesílili Poláci znamenitě, přece jenom nejvíce sesílili Němci. A proto třeba se míti na pozoru. Vzrůst německého obyvatelstva je právě proto na považenou, že Němci na Těšínsku mají daleko více prostředkův k rozšiřování svého vlivu, své moci a své síly vůbec než-li my i s Poláky dohromady.

Že by bylo třeba z toho vyvodit důsledky jak pro českou tak zvláště pro polskou politiku, je tuším jasno; je jasno, i jaké by měly býti tyto důsledky — vždyť Těšínsko se poněmčuje. — Nemíním, že by se dalo zabránit přirozenému vzrůstu němectva těšínského, ale je třeba se starat, aby byl opravdu jen přirozený, aby moc jeho nestala se a nebyla nikdy větší, než má býti. A že i my budeme musit napjati veškery síly, abychom na Těšínsku rostli a mohutněli co nejvíce, bylo by snad zbytečno připomínat. Jak? O tom bude třeba pilně uvažovat našemu vedení národnímu.

Kromě národní stránky je také dobře poukázat na statistiku vzdělanosti, aspoň pokud je vyjádřena číslem analfabetů. Proberu tuto věc dle hejtmanství, aby bylo patrno aspoň přibližně, který národ je tu nejzanedbanější. Při tom není tuším nutno porovnávat s rokem 1890, protože veliký vliv tu má přistěhovalé obyvatelstvo z Haliče.

Mají pak

	úplných analfabetů:	a polovičních (jen číst umějících):
Opava, město	3.471 (ze 26.748)	342
Bilsko, město	2.370 (» 16.579)	401
Frýdek, město	1.866 (» 9.037)	244
Bilsko, okres	18.676 (» 75.593)	4.683
Fryštát, okres.	40.323 (» 135.115)	4.262
Těšín, okres i město . .	30.402 (» 133.012)	8.479
Frývaldov, okres . . .	11.916 (» 69.053)	313
Bruntál, okres	9.376 (» 49.786)	366
Krnov, okres	10.501 (» 60.473)	424
Bílovec, okres	8.300 (» 40.834)	1.013
Opava, okres	12.669 (» 64.175)	1.703

Bereme-li zřetel jenom k úplným analfabetům, jest jejich poměr k veškerému obyvatelstvu vyjádřen přibližně takto:

V Opavě, městě	jest analfabetů	skoro	$^1/_7$,
» Bilsku, městě	» »	celá	$^1/_7$,
ve Frýdku, městě	» »	přes	$^1/_5$,
v okrese Bilském	» »	»	$^1/_4$,
» » Fryštátském	» »	skoro	$^1/_3$,
» » Těšínském	» »	»	$^1/_4$,
» » Frývaldovském	» »	přes	$^1/_6$,
» » Bruntálském	» »	»	$^1/_5$,
» » Krnovském	» »	»	$^1/_6$,
» » Bíloveckém	» »	»	$^1/_5$,
» » Opavském	» »	asi	$^1/_5$.

Tento přehled ukazuje, že největší procento analfabetů je v okresích (hejtmanstvích) převážnou většinou polských. Mezi českými a německými okresy není patrného rozdílu. Že pak je ve Slezsku vůbec tolik analfabetů, lze vysvětliti jednak tím, že vesnice jsou roztaženy často na celé hodiny cesty, že je mnoho samot, a tím cesta do škol daleká i obtížná, zvláště v horách. Jednak třeba tu přikládati také vinu utrakvismu, který svírá naše školství české. Právě naše okresy mají celkem příznivější poměry cestovní (je blíže do škol, vesnice jsou více pohromadě stavěny) než jiné, tak že by mohlo býti procento analfabetů u nás menší.

Ovšem pak volají číslice počtu analfabetů po zdokonalení školství a zvláště po prostředcích, jimiž by bylo právě chudším lidem umožněno posýlat děti pilněji do škol.

Bylo by zajímavo srovnat ještě jiná data naší statistiky slezské — ale ponechám to raději na pozdější čas, až budou úplněji uveřejněna úředně, což, myslím, že bude v novém svazku statistické příručky našeho zemského statistického úřadu.

F. Svozil.

Moderní Japan.

Napsal Přemysl Hájek.

Země »Východu slunce«, ale také země, v níž zapadá slunce bájí. — Curt Netto, Papierschmetterlinge aus Japan.

Podivuhodné převraty, které udály se během několika posledních desítiletí na rozkošných ostrovech japanského císařství rok co rok překvapovaly užaslou Evropu a vždy více obracely k sobě pozornost evropských politiků a oekonomů. Přenešení evropské vzdělanosti do země tak vzdálené polohou i povahou svého obyvatelstva, smíšení kultury evropské a východoasijské, arijské a mongolské, stalo se dnes velmi lákajícím předmětem studie. Vylíčiti českému čtenářstvu tento svého druhu jediný zjev v historii světové, jest účelem tohoto pojednání.*)

*) Použito z literatury německé: Knihy von Brandtovy, v předešlém článku mém uvedené. — W. Coucheron-Aamot, Geschichte Ostasiens nach dem Frieden von Shimonoseki, Lips. 1900 (přel. z norvež.). — A. H. Exner, Japan, Lips. 1891. — J. Heco, Erinnerungen eines Japaners, Stuttg. 1898 (překlad). — J. E. R. Kaeuffer, Geschichte von Ostasien, Lips. 1859. — M. von Kaiserberg, Briefe über Japan, Hannover 1899. — L. Lönholm, Japan², Tókyo 1895. — Týž, Japans moderne Civilisation, tž. 1896. — K. Rathgen, Die Entstehung des modernen Japan, Drážď. 1896. — J. J. Rein, Japan, Lips. 1881 až 1886. — Kinza Ringé, Japan, wie es wirklich ist, Lips 1895. — Ph. F. von Siebold, Nippon², Würzburg 1897. — A. von Siebold, Der Eintritt Japans in das europäische Völkerrecht, Berlín 1900.

Z anglické: F. Adams, History of Japan, Londýn 1874—4. — J. R. Black, Young Japan, Jokohama 1880—1. — G. M. Curzon, Problems of the Far East, Lond. 1894. — B. H. Chamberlain, Things Japonese², Jokoh. 1892. — A. Diósy, The New Far East, Lond. 1899. — R. Gardner, Japan, as we saw it, Boston 1892. — Manjiro Inagaki, Japan etc., Lond. 1890. — J. Morris, Advance Japan, Lond. 1896. — H. Norman, The real Japan², Lond. 1893. — D. Murray, Japan, tž. 1894. — S. Ransome, Japan in transition, tž. 1899. — E. J. Reed, Japan, tž. 1880. — History of the Empire of Japan, Jokah. 1893 (vydalo komité Japanců za svět. výstavy chicagské).

Z francouzské: G. Bousquet, Le Japon de nos jours, Paříž 1877. — E. Bruley de Varannes, Le Japon d' aujourd'hui², Tours 1893. — G. Depping,

I. Politický a sociální vývoj Japanu až do expedice Perryho r. 1853.

Daleko na východním břehu Starého Světa mezi 24. a 51.° sev. šířky a 123. až 157.° vých. délky (od Gr.) prostírá se na krásném souostroví, sestávajícím ze tří velikých ostrovů, Kiušu, Šikoku a Hondu, a z několika set větších a menších ostrůvků, císařství japanské. Celá jeho rozloha zaujímá 417.396 km^2, z čehož na hlavní tři ostrovy připadá více než polovice. Země jest rázu pahorkatého a hornatého: nížin, které jen u pobřeží nebo podél řek v nepatrných rozlohách se prostírají, jest málo. Přes to půda jest úrodná jako málo kde. Formace hor, jakož i celých ostrovů, jest skoro výhradně vulkanická. Jistá část sopek jest dosud v činnosti, tak že v Japanu neuplyne rok bez zemětřesení. Nejkrásnější z nich, naposledy roku 1707 soptivší Fudžijama kraluje nad nimi ve výši 4700 *m* a pro krásu svých štíhlých linií a stkvoucí bělost temene stala se předmětem neobyčejného kultu přírodymilovných Japanců.

Velikých řek Japan nemá: jest i v tom jakási miniaturnost ryze japanská. Tyto říčky a potůčky jsou zrovna stvořeny pro drobné kaskady, filigránské můstky a mlýnky, nikoli však pro těžká plavidla. Největší z nich Šinanagava má tok zdělí 180 mil; délky 100 mil málo řek japanských dosahuje.

Jako země hornatá jest Japan bohatý jezery. Drobná a rozkošná jezírka jsou nejvíce ve středu ostrovů. Největší jest Biva ve vysoké a pittoreskní poloze blízko Kiota.

Flora japanská, příbuzná naší, vyniká nad tuto bohatostí, rozmanitostí a krásou. Pivoňky, obrovské chrysanthemy, vodní lilie, bambus, švestka, hruška, ořech, kaštan a různé stromy jehličnaté jsou pro ni charakteristickými.

Le Japon, Paříž 1889. — J. Dhasp, Le Japon contemporain, tž. 1893. — A. Front de Fontpertuis, Le Japon civilisé, tž. 1883. — E. Labroue, L'empire du Japon, Limoges 1889. — E. Lamairesse, Le Japon, Paříž 1892. — Layrle, La restauration impériale au Japon, tž. 1893. — Ch. Loonen, Le Japon moderne, tž. 1894. — P. Leroy Beaulieu, La Rénovation de l' Asie: Sibérie, Chine, Japon, tž. 1900. — L. Metchnikoff, L'empire Japonais, Ženéva 1878 až 1881. — E. de Villaret, Dai Nippon, Paříž 1889.

Různé články v časopisech ku př.: Öst. Monatsschrift für d. Orient, Globus, Handelsmuseum, Export, Ostasien, Fornightly Review, North American Review, Saturday Review, Edinburgh Review, Asiatic quaterly review, Annales de l' Extrême Orient, Revue politique et littéraire, Revue des Deux Mondes atd.

Zvířena překvapuje bohatstvím hmyzu. V neširokém okolí Tokia nalezne prý pilný sběratel tolik druhů hmyzu, kolik by na veškerých britských ostrovech nenašel. Malý japanský medvěd, opice saru, překrásný jelen šika, z dravých ptáků káně, sokol a orel, z pěvců unguisu, japanský slavík, pak jeřáb, krkavec, divoká husa a kachna, krásné specie želv a žab, pověstný obrovský salamandr, ryby a krabi nejrůznějších forem — jsou ozdobou nádherné přírody japanské a v nejrůznějších posicích skvějí se na kakemonech prvních japanských umělců.

Podnebí Japanu na pobřežích jest rázu téměř italského, na jihu subtropické a v horách uvnitř ostrovů rovná se asi klimatu evropských Alp. Nagasaki v jihozápadním Japanu má v lednu průměrnou teplotu 6^0 C, v srpnu 27^0 C, Tokio ve středu země $2^1/_2{}^0$ C, $25^1/_2{}^0$ C, Hakodate na jihu ostrova Jezo — 3^0 C, + $21^1/_2{}^0$ C. Zlé taifuny způsobují ročně velké škody.

Tyto krásné ostrovy obývá japanský národ v počtu 44,750.053 hlav (dle sčítání roku 1897). Obyvatelstvo jest osazeno neobyčejně hustě: 107 duší připadá na čtverečný kilometr. Japanci jsou národ, povstalý smíšením přistěhovalců, kteří dávno před naší érou zabrali jižní končiny říše na sever se šíříce, a domorodého obyvatelstva. Japanské letopisy vzpomínají praobyvatelů v severní části ostrova Hondo pod názvy Emiši a Ezo. O Japancích není již pochyby, že náležejí ethnograficky k plemeni mongolskému, ke skupině uralskoaltajské. Grammatika japanského jazyka i tělesná konstrukce jejich tomu nasvědčuje. Japanci jsou nízké postavy (150 až 155 *cm*), ženy ještě nižší. Jejich svaly jsou tuhé, schopné veliké námahy, pohyby elegantní: odtud asi také ta náklonnost k evropskému salonnímu životu. Po stránce duševní shledáváme Japance přívětivým, vnímavým a sebevědomým. Má hluboký cit pro povinnost, ale při tom jest velmi lehkomyslný, povrchní, příliš pohyblivý. Kdo se s Japanci stýká jen pro zábavu a mimochodem, musí chváliti jejich duchaplnost a půvabnost v obcování; přijde-li však s nimi ve vážnější, ku př. obchodní styk, pak sleví jistě mnoho ze svého velebení. Přirovnávati Japance k charakterním, vážným a pevným Angličanům, jest úplně pochybeno. Jméno Francouzů Východu mohou snésti zcela spravedlivě.*)

* * *

*) Nemohu neuvésti, alespoň pod čarou, mistrnou, třeba trochu francouzsky krasořečnickou charakteristiku od G. Bousqueta, ježto záleží na tom, aby čtenář, který následující chce dobře pochopiti, vtiskl si v paměť charakte-

Božští manželé Isanagi, prabůh vzduchu, a Isanami, prabohyně vln, měli spolu pět dětí. Z těch nejvíce oblíbili si dvě: Amaterasu (= Záře nebeská), bohyni slunce, která z levého oka, a Tsukijomi, bohyni měsíce, která z pravého oka praboha vzduchu, když se koupal v moři, se zrodila. Vnukem bohyně slunce byl Ninigi-no-Mikoto, který byl od Amaterasu poslán na svět, aby ujal se vlády nad Japanem. Jeho potomkem, mikadem, který po smrti byl zván Žimmu-Tennó (660—585 př. Kr.), končí mythologická část japanských dějin.

Žimmu-Tennó jest zakladatelem dynastie v Japanu dosud vládnoucí, která čítá již 121 panovníků a jest nejstarším císařským rodem na světě. Tennó (= Král nebes) jest vedle Tenši (= Syn nebes) officielním titulem japanského císaře, který u lidu obyčejně sluje mikado (= Vysoká porta). Symboly císařské vlády jsou kulaté zrcadlo a meč, které Amaterasu odevzdala Žimmu-Tennóvi se slovy: »Podrž toto zrcadlo, můj to obraz, a tvůj rod potrvá tak dlouho jako nebe a země.«

Prvých 14 století vyplňuje vláda padesáti mikadů. Všimneme si z doby této jen nejvýznačnějších událostí. V 3. století po Kristu podrobena byla od císařovny Žingu-Kógó Korea, jejíž několik knížectví již před tím odvádělo Japanu roční tributy. Dobytí této země má veliký význam ve vývoji Japanu. Neboť Japanci jednak mnohému (zejména keramice) od obyvatelů Koreje přímo se naučili, jednak stal se tento poloostrov jakýmsi mostem, po němž čínská kultura: písmo, literatura, nauka Konfuciova, průmysl i kulturní rostliny a zvířata do Japanu byla přenesena. Po této cestě dostal se do Japanu v polovici 6. století také buddhismus, který kolem roku 800. od slavného mnicha Kóbó Daišiho s domácím šintoismem byv sloučen, měl veliký vliv na formaci národního charakteru i kultury japanské. S přílivem čínských mravů a zavedením klášternického buddhismu nastává úpadek císařské moci.

ristické rysy japanské povahy: »Privatní život Japanců rovná se politickému, a oba dva jsou téže povahy jako klima japanské země. Dlouhé periody klidu a spánku střídají se s náhlým probuzením, bouřlivými výbuchy. Vrozená lethargie propuká prudkými údery. Fanfary karnevalu prorážejí mlhou melancholie. Vše potvrzuje, že mají temperament bez rovnováhy, ducha, který jako loď bez přítěže bloudí po moři, línou přirozenost, která s prudkostí dává se v pohyb. Mnoho lásky k zábavám a překvapením! Odpor k vytrvalé práci! Náhlý vzlet a náhlé usnutí rychle po sobě následují. Mnoho živosti, intelligence a talentu, málo principu a žádný charakter. Jako pohromy, které zemi jejich navštěvují, má jejich energie dlouhý spánek a nezřízené probuzení.«

Sousední země byly dobyty, meč neměl již kde řádit, heroism starých dob mizel, život stal se monotonním, všedním. Jako reakce dostavil se romantism se vším, co jej provázívá. Nové náboženství, buddhismus, bylo útočištěm všech, kteří hnusili si všednost pokojné doby. Buddhistické kláštery byly plny. Mladí i staří, chudí i bohatí utíkali se do jejich temných kobek, aby toužili tam po nirváně a těšili se očekáváním ráje, do jehož nádherných zahrad Amitábha své věrné ku věčné blaženosti dovede. Zlý následek toho byly zmatky o dědictví osob do klášterů se uchýlivších a z těch bažení po statcích a moci. Časté války občanské byly konečným výsledkem. Vlivem čínským počala se vyvíjeti dědičná byrokracie civilní i vojenská. Vůdcovství oné držela dvorní šlechta, kuge, v čele vojenské třídy (samurai) stáli buke, šlechta vojenská. Mikado má v rukou již jenom nejvyšší moc civilní, není však již vrchním velitelem vojska. Od doby regentství Fuživarů (poprvé za nezletilého Seiva-Tennó-a 859—876) bylo vrchní velitelství pravidelně propůjčováno členům rodin Minamoto a Taira.

V stoletích 9.—11. měl hlavní slovo v Japanu starý rod šlechtický Fuživara, který od dob Tenži Tennó-a (622—670), osmatřicátého mikada, byl předním rádcem panovníků. Toho času také jiné dva rody, Taira a Minamoto, počaly domáhati se politické moci, získavše válečné slávy v jihovýchodních a severovýchodních končinách říše. Když rod Fuživara nabyl vrchu, soupeřství mezi nimi vypuklo v zjevné nepřátelství, a dlouhé, zuřivé boje odtud neměly v zemi konce. Slabí císařové byli bezmocni a neschopni zkrotiti bojovné vášně svých poddaných. Aby neustálým bojům učinil konec, poslal 82. mikado Go-Toba-Tennó roku 1192. po smrti svého předchůdce poselství do Kamakury, které obdařilo Joritoma z rodu Minamoto dědičnou hodností generalissima pod názvem Sei-i-tai-Šógun (= Veliký generál, který barbary trestá).

Činem tímto dokonán byl úplně dualismus ve státě: od té doby mikado jest jen nominelní, šógun však faktickou hlavou země. Šógun sídlí v Kamakuře, mikado v Kiotu oddělen ode všeho světa a udíleje audience, skryt za óponou. Mikado proměnuje se v pouhý symbol posvátné vlády.

Joritomo platí za zakladatele feudální konstituce japanské. Obratně rozšiřoval svoji moc. Na místo pěti guvernérů provinciálních dosadil patero svých příbuzných, aby se pojistil u vládě.

Novoty svoje dával císařem stvrzovati. Japanští historikové kladou jej mezi nejpřednější muže svých dějin, poněvadž zemi vrátil na 10 let mír.

Nástupci Joritomovi neměli již tak vážných úmyslů a síly jako zakladatel jejich moci. »Taiša tane ga naši« (= Generál neprodukuje semene) přišlo k platnosti. Šóguny stávali se nezletilé děti nebo rozmařilci, jejichž poručníci měli vládu výhradně ve svých rukou. Osud, který zlomil moc mikadů, stíhá jejich usurpatory šóguny: jsou pouhými stíny. Šlechtici z rodu Hóžó pode jménem »šukken« (= regenti) řídí osudy říše po více než století (1199—1333). V čas tento spadá pamětihodné odražení vpádu Mongolů, Kublaj-Chanem vyslaných ku podrobení Japanu (1273—1281). Tenkráte prvý Evropan dověděl se o Japanu: byl to slavný Benátčan Marco Polo, přítel Kublaj-chanův, který ve svém cestopise činí zmínku o »Zipangu«, velmi prý bohaté říši ostrovní na východ od Číny ležící. Po invasi mongolské stal se Japan jevištěm nejpodivnějších událostí. Přiházelo se, že současně mikadem bylo dítě, šógunem bylo dítě a šukkenem bylo dítě. Jaké z toho zmatky vzcházely, jest očividno.

Když roku 1334. padl v boji s feudálními knížaty poslední Hóžó, a šógunatu zmocnil se rod Ašikaga, vnitřní boje neutuchly, ba ještě více se vzmáhaly. Jeho šógunat (1334—1565) vyznačen jest válkou t. z. chrysanthemovou*) o císařský trůn mezi rodem Nanchó (dynastie jihu) a Hokuchó (dynastie severu), která přivedla Japan ve stav beznadějný. Tehdáže, v polovici 16 stol. za posledního desítiletí Šógunatu rodu Ašikaga, poskytoval Japan obraz nejzmatenějších a nejhroznějších poměrů, jakých kdy země ta zakusila. K neustávajícím válkám občanským přidružila se častá zemětřesení a sucha, provázená všeobecnou bídou, hladem a nemocemi. Náboženství neskytalo útěchy. Buddhističtí mniši oddali se politikaření, a jejich kláštery-pevnosti byly útulkem ne zoufalých a nešťastných ubožáků, ale odvážných politických dobrodruhů. Obchod a průmysl za stávajících poměrů byl zhola nemožným. A v tuto dobu zmatků, strašných zápasů a všeobecné bídy událo se, že noha Evropana poprvé vkročila na půdu japanskou.

Když se Portugalci roku 1557. usadili v Macau, rozvinuli záhy odtamtud obchod do Číny, Siamu, Kambodžy, Kočinčiny a t. d. V mořích tamějších hráli tehdáže důležitou obchodní úlohu

*) Chrysanthemum indicum (jap. Kiku) jest v Japanu symbolem slunce – mikadovy autority.

mořští pirati. Těm také svěřili se r. 1542 Portugalci Mendez Pinto, Diego Zeimoto a Christobal Baralho, hodlajíce se dostati z Kočinčiny ku břehům čínským. Byvše prudkými bouřemi zahnáni s pravé cesty, přistáli po 23 denním plahočení na Tanegašimě, ostrovu v jižním Japanu. Tam byli od domorodců laskavě přijati, pohostěni a obdarováni.*) Vrátivše se, vypravovali krajanům svým o bohatém národě japonském, a zprávy ty byly pohnutkou k nové výpravě. Devět džunek se zbožím bylo vysláno, ale prudký tajfun je zničil. Jen 24 mužů (mezi nimi Mendez Pinto) stěží holý život zachránilo. Událost ta však smělé obchodníky portugalské neodstrašila. Od té doby jejich lodi již pravidelně přistávaly v Japanu, v přístavech jižních, zejména v Tanegašimě a ve Funai, jsouce všude vlídně a přátelsky vítáni. Styk omezoval se pouze na ostrov Kiušu, ježto jižní daimiové snažili se podržeti obchod pro sebe, a mimo to cesta na sever byla delší a nebezpečnější.

Brzy potom přistáli v Japanu Jesuiti pod vedením velikého Františka Xaverského, aby zde rozseli símě Kristovy nauky. V červnu r. 1549. vstoupil na japanskou půdu v Kagošimě, hlavním to městě Satsumy, mocného státu na Kiušu. Odtamtud ubíral se do centra ostrovů. Lid japanský učinil na Františka velmi příznivý dojem. Ve svých Epistulae Japonicae dává na jistém místě svým pocitům výraz těmito slovy: »Nemohu ustáti ve chvále Japanců, jsem jimi opravdu nadšen.« Praktický výsledek jeho missionářských cest byl ten, že Portugalci od té doby přistávali i na západním pobřeží Kiušu, kdežto před tím jen na východě.

Zatím povstal v Japanu muž, jehož železné ruce se podařilo odstraniti politické zmatky a uvésti říši v pořádek. Mužem tím byl odvážný a pánovitý vojevůdce, Ota Nobunaga, pán v Ovari. V krátkém čase dobyl šesti velikých provincií a dosáhl tím největší moci v říši. R. 1573. sesadil posledního Ašikagu se šógunatu, který odtud zůstal uprázdněn až do roku 1603., kdy Ijejasu z rodu Tokugava místo to pro sebe a své potomky zaujal. Již r. 1567. obrátil se mikado k Nobunagovi se žádostí, aby jeho jménem zjednal v zemi pořádek. S nadšením vzal úlohu tu na sebe a pod-

*) Dobrodružná cesta Portugalců vypsána jest v cestopise »Peregrinas de Fernao Mendez Pinto«, který poprvé r. 1614. vyšel v Lissaboně a nesčetných vydání a překladů doznal. Ač příhody v něm líčené budily pochybnost o pravdomluvnosti autorově, byl přece dlouho pilně čtenou robinsonadou.

porován pěti slavnými vůdci, z nichž největšího jména dosáhli Hidejoši a Ijejasu, nabýval ku prospěchu říše vždy větší moci a slávy.

Obrátil se nejprve proti mocným klášterům buddhistickým, které mu kladly odpor. Zlomiti moc církve — to bylo jeho úkolem. Ničil kláštery, nedbaje jejich starobylosti a slávy. Proslulé kláštery u jezera Biva rozmetal, a pevný Hoganži padl v jeho ruce. Uprostřed příprav k novým podnikům stihla jej roku 1582. úkladná smrt. (Pokrač.)

O potřebě škol pro idioty.*)

Není to poprvé, co vynořila se v literatuře zdravotnické a paedagogické myšlenka, že je nutno děti slabomyslné a blbé vychovávati ve zvláštních školách, nikoli pohromadě s dětmi normální inteligence. Literatura světová má o předmětě tom více prací. Uvádím tu zvláště studii dr. P. Solliera o psychologii blbce a Bourneville-ovu knihu: Assistance, traitement et éducation des enfants idiots et dégénerés (v Paříži r. 1895.), pokud lékařské kruhy novější dobou otázkou tou se obíraly. Že lékařské hlasy jsou v té příčině rovnocennými s míněním paedagogů a že obě strany vedle sebe mnoho by pro ubohé inferiorní duše mohly učiniti, není snad sporno. Lékař přinese své zkušenosti psychopathologické, učitel přispěje svými dojmy vychovatelskými a jen tak otázka bude osvětlena se všech stránek.

Takové všestranné osvětlení otázky na základě moderních názorů přináší i přednáška Hewelke-ova, odbývaná v mladém ještě sice, ale za to tím čilejším seriosním spolku hygieniků varšavských. Řečený spolek má sekci vychovatelskou, ve které Hewelke přednášel, mají tedy jeho slova význam hlasu lékařsko-paedagogického.

Mezi duševně zanedbané řadí se bytosti velmi různé duševní kvalifikace. Lze je rozděliti ve dvě skupiny:

1. se změnami anatomickými v mozku (sem patří idiotismus různého stupně);

2. beze změn anatomických, ale se zakrnělými schopnostmi mozkovými, protože se pravidelně nerozvinuly.

Toto rozdělení má spíše jen praktický význam, není tedy vědecky přesné, což možno si vysvětliti, že věda dosud nemá ani přesné definice idiotismu.

*) Podle přednášky dr. Ottona Hewelke-a ve varšavském Towarzystwie hygienycznem, odbývané 18. XI, 1899. Zdrowie. Sv. XVI., seš. 173. 1900.

Sollier vyrozumívá idiotismem chorobu mozkovou vleklou se změnami různorodými, vyznačující se poruchami v úkonech duševních, ve sféře cítění a pohybu, jež mohou úplně vzíti za své; *význačný rys té choroby je mladý věk nemocných.*

Co se týče rozdělení idiotismu, není ještě ustáleno. Různí spisovatelé uvádějí klassifikaci rozmanitou.

Bourneville rozeznává úplnou blbost (idiotie profonde simple, imbecillité prononcée), neschopnost duševní, hloupost (imbecillité simple), opozděnost duševní (arriération intellectuelle) a slabomyslnost.

Stupně ty nejsou přesně ohraničeny a jeví při tom různé odrůdy, dle toho, která stránka života duševního více trpí. T. zv. »imbécillité morale« a »instabilité mentale«, při nichž čistě intellektuální schopnosti mohou býti zachovány úplně nebo částečně, jsou takové odrůdy idiotismu. Idiotismu odpovídají změny tělesné vrozené nebo nabyté a proto rozeznáváme s hlediska pathologicko-anatomického jdouce za Bournevillem blbost hydrocephalickou (na základě vodnatelnosti hlavy), mikrocephalickou (záležející v zadrženém rozvoji závitků mozkových předčasným srůstem švů kostí lebních), dále idiotismus následkem vrozeného vadného vývoje mozku (porencephalia vera) nebo změn chorobných (pseudocysty, pseudoporencephalia, žlutá ložiska), dále idiotismus následkem stvrdnutí, nádorů, úbytu hemisfér, laloků, závitů a konečně idiotismus získaný v zápětí po zánětlivých pochodech (zánětu plen mozkových a mozku), myxoedemu*) a při nádorech mozkových.

Idiotismus znám jest odedávna a duševní poruchy při něm snadno rozliší i nelékař. Jinak mají se věci, když běží o nevyvinutost duševních schopností *beze* změn tělesných. Byly asi formy ty pozorovány už dávno, ale nerozumělo se jich podstatě a významu.

Více pozornosti počali jsme věnovati idiotismu teprve v posledních letech, když nucená docházka školní všude v Evropě se ustálila.

Ukázalo se, že mezi žactvem obecných škol jisté procento dítek nemůže postoupiti do vyšších tříd a udržovati se v duševním niveau svých spolužáků, byť se snažily sebe více a byť učitel věnoval

*) Zvláštní nemoc jevící se neforemným zduřením kůže, které dodává tváři výrazu blbého, obmezením intellektu a j. příznaky, jehož podstatou je onemocnění štítné žlázy. Vzniká též po operativním odstranění celé štítné žlázy (volete).

jim všecku práci. Jednou bývá dítě neobyčejně netečné, ospalé, jiné zas bylo nad míru zpurné, vzdorovité, takže nedalo se ovládati žádným z prostředků, které má učitel po ruce.

Děti takové, ač neprojevovaly zřejmých odchylek fysických ani duševních, a učiteli byly považovány jen za neschopné, lenivé, špatně vychované a nebezpečné následkem škodlivého vlivu a špatného příkladu na spolužáky, bývaly obyčejně naposled ze škol vyhnány a rodičům svěřeny. Zde však, podrobeny péči nepovolaných nebo zůstaveny bez dozoru, ponechány samy sobě, rozmnožovaly řady ničemů a povalovačů a vyrůstaly na dareby a zločince.

Když bylo stále třeba co rok ze škol jisté procento dětí vyháněti, povšimly si věci jak paedagogové tak lékaři blíže i přišlo se na to, že duševní rozvoj dětí těch není normální, že není sice radno vyučovati je pohromadě s průměrnými dětmi obecných škol, ale že nemají býti pouštěny z blahodárného vlivu výchovy, která má se vésti ve zvláštních školách pro idioty.

Potřeba takových škol nebo zvláštních tříd byla dnes obecně uznána na západě. Už je mají několik let, ač ne příliš četné, Němci, Angličané, v Belgii, Švýcarsku a Italii.

Francie dosud jich nemá přes úsilovné snahy a agitaci dr. Bourneville-a.

Podle zprávy tohoto autora (Assistance et pédagogie, Progrès médical, 1898, 39.—40.) jsou poměry v Anglii, Belgii a Švýcarsku v poslední době takovéto:

V dubnu r. 1891. školní rada v Londýně (School Board for London) rozhodla, aby pro děti, které k vůli nedostatkům duševním nebo fysickým nemohou se učiti v elementárních školách veřejných, byly zařízeny zvláštní vychovatelny, aby každá taková škola měla přiměřený počet místností k náležitému roztřídění žáků dle jich schopností a summy nabytých vědomostí. V jednotlivých třídách nesmí na jednoho učitele připadati více nežli 30 dětí. Před přijmutím dítěte, které bylo ředitelem obecné školy uznáno za slabomyslné, se slabou pamětí a slabým úsudkem, a které se tedy hodí do zvláštní školy pro slabomyslné, musí býti dítě prozkoumáno lékařem a ředitelem školy pro slabomyslné. Učitelům třídním v takové škole zůstavuje se široké pole volné činnosti. System školních zahrádek má se širokou měrou prováděti. Dítě, které bydlí více nežli půl anglické míle od školy, musí někdo do školy voditi.

Hlavní ředitelkou těchto škol pro slabomyslné byla jmenována paní E. Burgurinové (z Claphamu). Nyní je v Londýně 31 takových zvláštních škol, které měly koncem r. 1897. 1204 žáky.

R. 1897. byla zařízena po různých nepodařených pokusech zvláštní ústřední škola pro slabomyslné v Brusselu. Děti sem posýlají ředitelé normálních škol, když pozorují u žáka známky nepravidelného rozvoje. Zde se podrobí dítě zkoušce vzhledem k fysickým a duševním schopnostem, kterou provede lékař-specialista, zprávu poskytnou raporty školy normální a výpovědi rodičů.

Do té školy se přijímají děti:

1. zanedbané v ohledu paedagogickém, t. j. děti bez duševních poruch, které z různých důvodů, na př. následkem nepravidelné docházky školní, choroby nebo kočování rodičů nemohou projíti kursem normální školy, třebas byly zde zařaděny do nižších tříd přiměřených jich věku;

2. děti zanedbané ve smyslu lékařském (slabomyslné, imbecilles), stižené nejslabším stupněm idiotismu;

3. děti špatně vychované;

4. děti s poruchami řeči, zajíkavé nebo jinou vadou řeči stižené, která činí jich pobyt v normální škole nemožným.

Existují tři oddělení: *a*) pro věk od 6—9 let, které již ve Froebelovských opatrovnách jevily rozvoj abnormní (třídu tu vedla slečna de Bayl); zde vedle methody Froebelovské dostává se jim počátků výchovy elementární;

b) pro děti hloupé a

c) pro děti neposlušné a nezbedné, nenapravitelné.*)

V oddělení pro děti hloupé zachází se se svěřenci nad míru mírně; základním pravidlem výchovy je, že děcko nemůže býti káráno za to, co se obyčejně jmenuje leností a co je nejčastěji duševní obmezeností. V posledním oddělení, které je mnohem četnější, nežli předcházející, je režim přísný, neoblomný, nepřipouštějící vlastní iniciativy dětí.

Svěřenci zaměstnávají se ručními pracemi (z hlíny a lepenky), tělocvikem; pořádají se s nimi výlety, učí se kreslení, hudbě a tělocviku dle methody anglické (podle taktu hudby). Co do rozvoje paměti a pozornosti docilují se výsledky značné.

O pravidelnou docházku pečuje se velmi přísně.

*) Zařaděním této kategorie zasahá vlastně takový ústav pro idioty do kompetence polepšoven.

Děti s poruchami řeči nebo duševně slabé učí se ve zvláštním oddělení nebo v malých skupinách a poskytuje se jim odborné přispění lékaře specialisty vedle výchovy všeobecné.

Dvakráte za rok podává ředitel zprávu o každém chovanci. Když se děti polepšily, přicházejí zas do škol normálních.

Ve Švýcarsku první kroky ku výchově dětí zanedbaných staly se r. 1883. v půlkantonu Appenzellu. Uspokojivé výsledky způsobily, že počátek ten nalezl následovníky, takže od r. 1897. v obou půlkantonech nalezají se třídy zvláštní pro 93 v jednom a 157 dítek v druhém půlkantonu. Pak povstaly zvláštní třídy v Sv. Havle, Basileji, Curychu a mnohých jiných městech.

Zde učí se pospolu chlapci a děvčata, kteří se vyučují odděleně ve školách normálních, a pozorován blahodárný vliv toho společného vyučování. Velmi silná agitace povzbudila radu švýcarskou, aby se věci té ujala. Anketa r. 1897. svolaná zjistila, že v zemi žije přes 7 tisíc dětí, kterým je třeba zvláštní výchovy a z těch dosáhne takové výchovy sotva sedmina. Když se tak rozhodující činitelé přesvědčili o rozsahu zla, o potřebě a možnosti nápravy, přišla akce do čilejšího tempa a nyní kantony a obce předstihují se v zařizování zvláštních tříd, takže možno míti za to, že Švýcarsko první přivede výchovu dětí zanedbaných k uspokojivému rozřešení.

Jakým procentem zastoupeny jsou takové děti mezi dětmi vůbec, těžko udati, any přesné statistické údaje scházejí. Ve 2 arrondissementech pařížských, V. a VI., mezi 6782 dětmi bylo 83 zanedbaných a 49 nepolepšitelných.

Ve Švýcarsku vypočteno, že z 13155 dětí nalezajících se ve stáří školou povinném bylo 7667 čili 59% zanedbaných, slabomyslných, ačkoli poněkud výchovy a jistého stupně rozvoje schopných.

Tyto rozdíly, nehledě k tomu, že v jedné statistice beře se v počet okres, v druhé celá země, jsou tak význačné, že lze je bráti za skutečné.

Je tu ovšem jistý nedostatek normy, pokud dítě je kvalifikováno pro zvláštní školu čili nic. Bourneville soudí, že ve Francii, kde veřejné mínění není ještě dostatečně obeznámeno s tou otázkou, číslice udány jsou úmyslně nesprávně (učitelstvem a úřady školními) — proto, aby u veliké příliš číslici dětí nepostupujících a zanedbaných veřejnost neviděla neschopnost vyučujících.

Každým způsobem i data, která máme, nasvědčují citelné potřebě zvláštních škol a tříd pro slabomyslné. Myšlenka ta byla také uznána všeobecně na západě jakožto nezbytný požadavek nucené docházky školní.

Tam kde vyučování veřejného není, otázka zvláštních škol pro slabomyslné může se zdáti předčasnou, takže bylo by v takových zemích žádoucí zavésti především nucenou docházku školní.

Potřeba pěstovati idioty vyplývá z rozmanitých důvodů, ať už bychom pohlíželi na otázku tu s hlediska filantropického či ockonomického či dokonce s hlediska veřejné bezpečnosti..

Idiot je člověk nemocný, mrzák v nejvyšším stupni a jako takový má právo na náš soucit, právě tak jako jiní nemocní, a na náležitou péči.

Péče ta má počínati od nejútlejších let, jakmile byla blbost dítěte rozpoznána nade všecku pochybnost (ve 2—3 letech věku dítěte), neboť jen tehdy lze očekávati, že stav jeho se zlepší a že blbec bude moci býti užitečným členem společnosti lidské. Zůstal-li bez ošetření, stane se, když dorostl, břemenem rodiny a zdrojem nejdůtklivějších obtíží, připadne na krk společnosti, která se musí o něho starati, aby uchránila obecenstvo od škodlivého jeho vlivu.

Pouštějíce se zřetele nesmírné morální utrpení rodičů hledících na své obmezené děti, vzpomeňme jen, jakým jsou břemenem rodině nezámožné. Prudké noční výkřiky blbého budí rodinu celodenní prací znavenou, znepokojují sousedy, zaviňují hádky, rodina se musí často stěhovati atd. Zvrhlé dítě takové působí neblaze na ostatní děti, které blbce napodobí; nebo stává se idiot obětí ukrutného často týrání. Dále je známo, že u blbců často vyskytují se perversní pudy. Často stávají se zloději, podvodníky, žháři, vrahy. Sféra pudu pohlavního rozvíjí se předčasně a násilnicky, takže mladí idioté jsou velmi nebezpečni svým sestrám a mladé idiotky zase naopak vynikají neobyčejnou necudností.

Celá řada zločinů nejrozmanitějších spáchána bývá co rok nedospělými idioty nebo slabomyslnými buďto z jich vlastního impulsu nebo z cizího návodu.

Kriminální anthropologie dokazuje, že značné procento zločinců, opilců, prostituovaných jsou duševně zanedbaní, jimž se nedostalo nikdy péče a vychování nijakého.

Společnost pyká s procenty za svou nedbalost a nevšímání si takových osob v jich dětství.

Dr. Kerlim praví, že politické oekonomii na žádném poli nekyne tolik ovoce — myslím tím ovocem zmenšení zločinů z bídy a z choromyslnosti — jako vyplyne z náležité péče o děti blbé, zanedbané nebo slabomyslné. Dr. Kurella vyjádřuje se podobně: Co společnost a stát ušetří na vychování dětí abnormních, zůstavujíc je jich osudu, musí pak vydati desateronásobně ve formě nákladu na policii, justici, vězení atd.

Velikost zla zaviněného idioty a všelikého neblahého jich vlivu na společnost snadno pochopíme, pokusíme-li se aspoň přibližně počet jich stanoviti. Je jich veliké množství. Ve Francii podle Bourneville-a bylo jich naposled na 60.000, v Německu dle dr. Kurelly také 60.000, v Anglii téměř 30.000, ve Švédsku mezi 5 milliony obyvatel je jich 6292, v Unii severoamerické 95.571, v Rusku jsou údaje jen přibližné. Dle dr. Ignatěva bližší výpočty týkají se jen gubernií nižnonovgorodské, tamborské a moskevské a ty vykazují 6 idiotů, na 10000 osob, Ignatěv pak udává průměrný počet idiotů 8—9 na 10000 obyvatel, což odpovídá průměrné cifře za západě — 1 blbý na tisíc obyvatel. V království polském bude okolo 8000 idiotů.

Racionální péče o osud idiotů počala vlastně ve chvíli, kdy vzat zřetel k mladistvým idiotům, když vyšlo na jevo, že je možno zlepšiti poněkud jejich stav. Poznání to není tak staré. Idea ta pronešena na počátku běžícího věku Itardem a Belhommeem, hlavně pak Séguinem r. 1837. ve Francii; zvolna vstoupila v život a došla uskutečnění v ústavech zvláštních ku výchově idiotů, které v menším nebo větším počtu nalezají se ve všech státech kulturně pokročilejších.

Principy vedení takových ústavů, methody vyučovací v nich nejsou ještě docela ustáleny a nejsou ve všech ústavech totožny, ale základem jich jsou myšlenky Seguina, které upadnuvše tenkráte ve vlasti tohoto filanthropa v zapomenutí, naposled uznány a provedeny všude, kde se tou otázkou počali zanášeti, zvláště ve Spojených Státech severoamerických.

Pouštějíce bližší rozbor vychovatelských method při idiotismu stranou (Griffault ve své these »Contribution à l'étude du traitement de l'idiotie«, Paris, 1896 uvádí methodu francouzskou, Bourneville pak uvádí methodu lékařsko-paedagogickou, které se užívá v Bicêtre-u a Salpêtrière), spokojíme se výpočtem toho, co který stát pro výchovu blbců učinil.

Většina ústavů pro idioty v Německu povstala v 6. a 7. desetiletí našeho věku a jen několik jich je staršího data. Je jich celkem asi 30, různě rozsáhlých; jsou buďto státní nebo soukromé. Kompetence jejich není vždy přesně určena; řízení některých zůstává výhradně v rukou různých bratrstev náboženských a společností a v ohledu paedagogicko-lékařském nejsou bezvadna: V těch ústavech je dohromady míst 5.400; v některých přijímají se i epileptikové dospělí, kretini a idioti.

V Rakousku bylo r. 1890. pět ústavů, v nichž je místa pro 231 osob. Podle zprávy z téhož roku bylo však v Rakousku 17.890 kretinů, z čehož připadá 3.444 na Halič.

V Belgii první ústav pro idioty byl otevřen v Lokrenu (20 *km* od Gand) pro 235 osob; vedle toho jsou tu dva ústavy soukromé (v Rooighem-les-Gand a Quislainu).

V Anglii existuje 6 veřejných ústavů pro 2.762 chovanců a několik ústavů soukromých. Ve Skotsku jsou 2 veřejné pro 285 osob a 1 privátní dr. Irelanda. V Irsku je jeden pro 52 dětí.

V Nizozemsku jsou 2 ústavy v Ermeloo a v Haagu. Oba přijímají chovance za poměrně značný poplatek (od 250—1500 zl. ročně).

V Italii nalezá se otázka výchovy blbců na velmi nízké úrovni. Villa Tomassiho v provincii římské měla místa sotva pro 20—25 dítek. Vedle toho jsou tu dva ústavy soukromé v Nervi (přijímající svěřence za poplatek) a ve Varcurago (Bergamo), kde se přijímají děti i dospělí.

V Dánsku je několik dobře zařízených ústavů (pět). Povstaly z nenáhla z privátní iniciativy dr. J. Kellera. První vznikl r. 1866. Nyní je vydržuje stát.

V Norsku počali se zanášeti vychováním blbých dětí od r. 1874. Nyní jsou tu 3 ústavy — dva v Christianii, 1 v Bergen, taktéž státem podporované.

Ve Švédsku je nyní 29 ústavů pro blbé děti a pro epileptiky, v nichž je místo pro 622 osob.

V Rusku byl první ústav pro blbé děti zřízen v Rize r. 1854. s 28 místy. Dále je ústav v Mitavě, 3 v okolí Petrohradu. V Petrohradě samém je při ústavu choromyslných cara Alexandra III. oddělení pro blbé, ve kterém se přijímají děti nejméně 5leté. Míst je tu 75. Evangelická obec má kolonii mimo město pro 40 idiotů, (pro 20 chlapců a 20 děvčat). Ze soukromých ústavů sluší

uvésti dr. Maljarevského pro 52 chovanců (dostává státní subvenci) a ústav dr. Čeremcheňského. V Moskvě je malý ústav pro 15 blbých dětí, rovněž ve Voroněži. Kromě toho v některých nemocnicích a ústavech pro choromyslné přijímají i děti blbé v počtu 900. V posledních letech zaražen byl v Petrohradě spolek ku přispění blbým a mrzákům.

Ve Finsku jest ústav založený Hedmanem v Bertullenu. Stát poskytuje mu subvenci. Je v něm místa pro 34 blbých dítek.

Nejlépe otázka řešena v Unii. Je tu nyní 19 větších i menších ústavů pro blbé, v nichž je od r. 1892. místo pro 6044 idiotů. Ve všech užívá se methody paedagogicko-lékařské podle Séguina, doplněné Richardsem Wilburem a Slowe-em. Cena těch ústavů a jejich majetku převyšuje 4 miliony dollarů. Náklad na udržování jich dostupuje ročně 1 millionu dollarů. Vedle toho je v Unii ještě 9 soukromých ústavů pro 216 dětí. Ve všech ostatních státech, kde není dosud ústavů takových, rozvíjí se utěšená agitace tím směrem, jež opravňuje k naději, že v nejbližší době každý stát severoamerický bude míti svůj vlastní ústav.

Žádných ústavů pro blbce nemají dosud: Bulharsko, Řecko, Španěly, Portugalsko a Turecko. Také v Polsku (království) není dosud žádných ústavů. Jsou tu však osoby, které se soukromě zanášejí výchovou blbých, na př. dr. Oltuszewski ve svém ústavu ku léčení poruch řeči věnuje zřetel i idiotům.

Z toho vysvítá, že výchova blbých všude je ještě níže, nežli potřeba žádá. Potřebě té vyhověti zúplna bude lze jen za přispění států. Vyšla sice iniciativa k tomuto lidumilnému dílu ve mnohých zemích od osob soukromých, ale vlády nemají čekati na veřejné lidumilství, které je tak dost přetíženo filanthropickou prací, kterou by vlastně měl obstarávati stát. (Platí velmi důrazně o Rakousku!) Ale i soukromé ústavy, které nejsou nikomu na obtíž a mohou mnoho dobrého vykonati, jsou všude citelně potřebny. Blbé děti rodí se i v kruzích zámožných a počet jich je velký. I majetní rodiče postrádají pak ústavů, kterému by mohli svěřiti nešťastné svoje dítě. Soukromá výchova takových dětí je velmi drahá a může jen s obtíží systematicky se prováděti. Málo kteří rodiče odhodlají se k tomu, aby zavezli své děti na několik let do ciziny, nehledě k tomu, že beztoho slabý duch blbce setkal by se tu s novou a nepřemožitelnou překážkou, cizí řečí.

Proto může (i u nás) zřízení soukromého ústavu pro blbce,

kde by se prováděla výchova dle moderní methody paedagogicko-lékařské povolanými k tomu silami počítati na zdar.

Otázku tuto k uskutečnění přiblížiti ne-li docela provésti mohly by naše společnosti lidumilné za přispění státu, korporací samosprávných a odborných lékařských sborů »Spolku českých lékařů«, »Společnosti pro veřejné zdravotnictví« a »Klubu přátel veřejného zdravotnictví«. Na votum a účast paedagogických kruhů musí se ovšem především počítati. *L. R.*

Jablonec n. Jiz. a česká veřejnost.

Napsal J. Z. K—l. (Dokonč.)

Z našich lidí mají v Pasekách: John Hynek malou tkalcovnu mechanickou (14 stavů), Bartl ruční tkalcovnu (10 stavů), Štěpánek výrobu látek k vyšívání, Nesvatba Fr. a Nesvatba Jos. soustružny na pohon vodní, každý svou a mimo to jednu společnou, novou, moderněji, na hrubší kusy dřev zařízenou. — Lid chodí do továren hl. do Roketnice, též domácí tkalci odvádějí do Jablonce (viz předem) v zimě sekají se též korale. Tovární výdělek neb přivýdělek je vzhledem k tamním zemědělským poměrům velkým dobrodiním, a i jeho je vzhledem k počtu obyvatelstva málo — obyvatelstva ubývá, poněvadž v místě není velkého podniku. R. 1890: 1439 ob., r. 1900: 1340, tedy ubylo 100 lidí = 7%. Z obyvatelstva r. 1900: 1270 Čechů a 70 Němců, r. 1890: 1377 Čechů a 62 Němců — tedy ubylo Čechů o 107 a přibylo Němců o 8 duší.

Pro Paseky bude rozhodným, zda vzmůže se tamní soustružnictví a vyvine se ve velkoprůmysl a obchod. Jsou tam pro něj podmínky: technická znalost i podnikatelská, materiál, vodní síla, železnice. Odvětví to mohlo by pak uživit tamní obyvatelstvo. Dlužno, aby některá banka česká prostudovala odvětví to a povzbudila podnikatele úvěrem a spojením obchodním k povznesení závodů. Dnes právě je na čase, aby se přistoupilo k urychlení vývoje v oboru tom, neboť v Pojizeří horském vzmáhá se obrábění dřeva a specialisuje se stále, tak v Lomnici, Rybnici, Semilech, Mříčné, Brodě, Nedvězí a hl. v Pace. Celkem v kraji tom je přes 30 českých závodů na spracování látek dřevitých, z nich as 15 specielně soustružnických.

Na východním břehu Jizery, jižně od Roketnice a vých. od Jablonce v horském údolí leží Buřany. — I zde jsme hospodářsky prohráli. V Buřanech v letech 80tých založil jakýsi národní obojživelník Šilhán továrničku na nitě cívkové, když udělal

úpadek, koupili ji Herzfeld a Fischl, židé a založili tkalcovnu, od těchto, když se přesídlili do Hradska pod Jabloncem, koupil ji Arnošt Šlejhar z Paky, jenž ji opatřil dobrou kotelnou, postavil k ní cestu na silnici a rozšířil, tak že pracoval na 240 stavech. Šlejhar dostal se však do rukou rozličných lichvářů, mimo to přišel do vleklé krise textilní a dělal úpadek za úpadkem — v exekuční dražbě koupil ji královéhradecký záložní úvěrní ústav za 94.000 zl. Ústav ten (vlastně banka s akc. kap. 1,000.000 K) mohl továrnu tu udržeti. Na začátku zdálo se též, že závod podrží. Ve výr. zprávě ústavu z 26. ún. 1899 čteme: »Opatrnost kázala, aby závod udržen byl v činnosti, pracovali jsme proto z části ve mzdě, z části na účet vlastní. Letos můžeme s potěšením oznámiti, že za uplynulý rok dodělali jsme se ve výrobě tkalcovny této výsledku zcela uspokojivého, ač situaci textilního průmyslu tou dobou nelze nazvati příznivou. Máme za to, že kapitál v závodu tom investovaný velmi dobře bude se úročiti, tak že není žádné příčiny nutiti se do prodeje Buřanské tkalcovny, leda bychom prodejem docílili slušného výdělku.« Tak vyslovila se banka r. 1898 a vskutku závod prospíval, měl výborného ředitele Štolleho, jenž v době krise odvedl za rok 5% zisku. Avšak již koncem r. 1899 prodala ji banka za 117.000 zl. Roubitschkovi a Ehrlichovi, židům z Vídně. Záložna bude se hájit výdělkem 23.000 — avšak tento bezzáslužný zisk z laciné koupě ve dražbě neomluví. Banka mohla právě totéž vydělati, kdyby závod byla podržela; právě když jej prodala, začal silný obrat k lepšímu, kde tkalcovny nesou 15—18% ročně, a tento zisk nechala si záložna ujít. Ústav ten mohl dále provozovat obchod na vlastní účet a rozšířit ho s pomocí svých obchodních známostí. Banka mohla se dále starat o prodej do českých rukou, aneb mohla v Hradci s úspěchem působit k založení konsorcia neb veřejné společnosti, v Hradci je dosti kapitálu, jenž by hledal vyššího zúročení (ústav sám má 700.000 zl. vkladů) a takový zavedený podnik by nejlépe se hodil k sanování a financování. Vtipné bance by se nemusilo něco takového ani říkat, ta by slídila sama po nějakém trvalém spojení s průmyslem a obchodem — ale česká banka se ho vzdá — jsme vskutku chudáci — bojíme se risika a zahazujeme zisk. Dále tu bylo stanovisko národní — lidé ve správní radě jsou veskrz vlastenci — ale zde prodali závod na ohroženém místě docela libovolně, bez ohledu na nějaký veřejný zájem. U nás není tolik autority, aby se něčemu takovému předešlo. Socialně-hospodářské

řádění našich záložen dochází v posl. době zaslouženého povšimnutí v naší odborné literatuře, ukázali jsme na nový konkretní případ, skutek hospodářsky impotentní a národně zavržitelný — kus naší ubohosti myšlenkové.

Závod dnes prospívá, zaměstnává as 150 lidí z místa a okolí. Dělníci i úředníci jsou Češi, podnikatelé neněmčí — dnes — ale jsou to židé, kteří se přidají ke straně, jež v místě neb okolí bude mít vrch.

V Buřanech je ještě německá tkalcovnička s 40 stavy: Schien z Roketnice, pracuje ve mzdě pro firmu Glaser do Roketnice. Český podnik je mlýn Janatův, pěkný, pro menší násypy, v místě nezbytný, majitel uvědomělý, podnikavý člověk. Zde by mohla být později přistavěna tkalcovna.

Buřany prostírají se na jz. podél potoka až k Jizeře. Tam je pozemek Národního Podniku, jejž tento zakoupil od jabloneckého záduší. Pozemek už 5 let leží ladem, ač má dobrou vodní sílu (60—80 HP) a i rozlohu a je položen vedle dráhy. Hospodářské vedení naše neví si s ním rady a Nár. Podnik chce jej prodat hr. Harrachovi, který by ovšem jej též nezužitkoval průmyslově, neb má na svých rozsáhlých pozemcích na Jizeře Malé dost dobrých stanovišť k průmyslu vhodných a nevyužitkovaných. Na pozemku tom mohla by se zařídit veliká přádelna. Pozemek nesmí být za žádnou cenu prodán, on je jedinou zárukou pro budoucnost, bude-li tam státi jednou český větší závod, dá se na celém tom dílu Pojizeří vykonávati ochrana naší národnosti. Bylo též nejvýš na čase, že byl koupen, přijít později, byl by ho byl koupil Stumpe, jenž koupil též pozemky na Jizeře nad pozemkem Nár. Podniku. Jeho pozemek však přeříznut drahou a se svým vodním právem prohrál. V Tříči, vsi naproti, na druhém břehu mají též něm. továrníci z Jablonce, zejména Mohr, skoupené pozemky, hlavně lesy.

Než stopujme dále následky naší hospodářské chromosti. Hned pod paloukem Národního Podniku asi 1/2 hodiny proti ústí potoku dušnického veliká továrna. Říká se tam Hradsko*) neb Zámčiště (od zřícenin hradu Nistějky blíže stojících). Patří židu Fischlovi (dřív Herzfeld a Fischl). Dříve zde bývala továrna Scholzova na nitě, as od 1880—1887. Byl to příbuzný Blaschkeho, jenž jej financoval.

*) Katastr města Vysokého. Některé domky u továrny patří do Tříče.

Ten však r. 1887 upadl v konkurs — stavení s výbornou vodní silou a značnou rozlohou stálo 6 let ladem a nikdo nechtěl je koupit, dávalo se i se stroji za 30.000 — teprv r. 1893 — tedy v době po jubilejní výstavě, v době začínajícího již uvědomění hospodářského — koupili to na úvěr židé z Buřan a přestěhovali se sem.

Přeměnili závod v továrnu na hedvábí. Výrobu tuto zavedl původně Herzfeld ve Vysokém, jenž dával pracovat po domech a s obcí vysockou vyjednával o přeměnu průmyslu toho na velký; na obci žádal, aby vystavěla domky pro dělníky, on chtěl postavit závod — s toho však sešlo. Když pak v Buřanech padl Šilhán, přestěhoval se tam v comp. s Fischlem, až r. 1893 přešli do Hradska, na výhodnější místo. Závod representuje as 2 mil. K. Vyrábějí se na ručních stavech drahé látky, hlavně ornáty; jedna polovice továrny pak má mechanické stavy na jiné hedvábí, satiny a polohedvábí. Rovněž se tam svíjí hedvábí v cívky do tkalcoven a stavů na hedvábí. Závod zaměstnává as 230 dělníků, kteří většinou z okolí docházejí.

Pro část postaveny domky při továrně a české děti z rodin těch musí chodit do šulferajnské školy v Jablonci. Podnik je nebezpečný, má už dnes germanizační úmysly. Jméno Hradsko překřtili na »Schlossberg.«

Něco málo pod Hradskem vpadá do Jizery ze západního břehu potok od Vysokého mezi lesy tekoucí, na němž 2 mlýny: Zámostní a Farský — sice malé, ale mohly by též táhnout stavy. Mlýny ty mají silniční spojení k Jizeře.

Od Hradska přicházíme do 2 ohrožených vsí do Poniklé na vých. břehu a Přívlak s Jilmem na západním.

V Poniklé patří společníkům Stumpe, Palme a spol. přádelna s 18.000 vřeteny, velmi krásně zařízená, jež může být rozšířena (a na to stavěna) na 54.000 vřeten. Zaměstnává přes 100 dělníků hl. z Poniklé. Závod posud nepostavil poněmčovací školu — přelejvárnu —, ale ke germanizaci vše připraveno. Majitelé ve spojení s továrníky v německém území. Přádelna stojí na dolním konci Poniklé, na hořením, mezi přádelnou a Hradskem je Prellogova tkalcovna s 250 stavy, patří dědičkám po Prellogovi, jež žijí ve Vídni. V Roketnici hlavní závod a ředitel (Kunze).

Obyvatelstvo české v Poniklé je uvědomělé podobně jako v Jablonci, ač ne tak organizováno, také ale Němci zde posud ne-

vystupují. Lid má výživu v rolnictví, v továrnách, domácím tkalcovství (faktoři Češi: Votoček, Holubec, Nechanický), navlékáním korál, výrobou skleněných perel, jež (hl. černé) se tu foukají a zlatem napouštějí. Též je zde Občanská záložna.

Na protějším břehu Přívlaka s Jilmem, tam má Stumpe koupený mlýn. České obyvatelstvo zřídilo Raiffeisenovku.

V místech těch mají Němci skoupeny všechny pozemky při vodě. Odpomoc byla by jedině: zachránit Jablonec aneb koupit přádelnu. Přádelna Stumpova*) stojí as 5 roků, t. j. *1896*, t. j. rok po národopisné výstavě, rok po tom, co založena česká Národohospodářská společnost, jež má jméno od toho, že posud nechávají se podmínky pro podnikání ležet ladem a rok po tom, co vyšly výborné »Naše hospodářské nedostatky.«

Doleji na Jizeře pod Poniklou, tam kde most přes Jizeru převádí silnici od Ropratic na silnici od Sytové na Poniklou a Jablonec, je na východním břehu Jizery tkalcovna Hofmanova. Hofman pronajmul mlýn od Hladíka a přeměnil na tkalcovnu. Je to člověk pro průmysl nadějný, jehož dlužno si všimnouti. Kdyby naše banky měly smysl pro takové lidi, mohly by jim dopomoci úvěrem, třeba menším, že by přivedli závody do rozkvětu. Škoda, že podnik je v úzkém místě, avšak bylo by ho možno rozšířiti a zvlášť, kdyby silnice se přeložila více k stráni, mohlo by se pak rozšířit na 200—300 stavů (dnes jde 40). Tkalcovna patří do obce Vichové, jež se rozkládá v koleně u stoku Malé a Velké Jizery (specielně do místní obce Nové Vsi). V obci Vichové má hr. Harrach krásný pozemek a vodní sílu (as 30 HP) t. zv. »Arnoštov« u vtoku Malé Jizery do Velké. Tam měla se loni zřídit papírna. Škoda, že s toho sešlo.**) Ve Vichové měl (neb má posud) válcový umělecký mlýn Tauchmann, boháč z tkalcovské faktorské rodiny jilemnické. Mlýn ten kupoval loni jakýsi Rottler, továrník z Vrchlabí. Z Jilemnice nikdo nepotřebuje podnikati a nikdo nechce povznésti průmysl a obchod plátenický, aby mohl konkurovati na světovém trhu. Všechny výhodné posice s vodními silami po desetiletí nechali jilemničtí faktoři nevyužitkovány. Domácí tkalci už 3 staletí plátno předoucí a setkávající, přivedli výrobu na vysoký stupeň — ale jich zaměstnavatelé jsou kramáři a ne obchodníci, kteří by v mezinárodním obchodu výrobky ty,

*) Tkalcovna Prellogova je starší, stojí už řadu let.

**) Nyní opět se na to pomýšlí.

jež tkaním vyrovnají se nejlepším specialitám světového trhu*) — uplatnili. Jestli jednou dožije se česká společnost lidí v obchodu a podnikání originálních a nepodlehlých, tu teprve shledá, jaké spousty způsobila netečnost naše a nevzdělanost v století XIX. Ten, kdo by jednou v budoucnosti dovedl uplatniti schopnost krkonošských tkalců a přivésti ji na výši uměleckého průmyslu, bude bojovati s velikými finančními obtížemi, neb nenajde výhodných stanovisk průmyslových. Nejlepší posice od Pasek k Vichové mají Němci. A co zbývá, dnes leží ladem a není podnikavého ducha, aby ještě dnes provedl možný rozhodný obrat. Schopností, uměleckého vkusu podhorského českého tkalce počínají využitkovávat Němci, neboť mají obchodního ducha a dovedou výrobky ty ve světě uplatňovat.

*

Pravili jsme prve, že ohrožená místa na národním pomezí, ohrožená hospodářsky a tím i národně, potřebují pomoci od české veřejnosti — od české společnosti národní, jež při dobré vůli vládne dostatečnými prostředky mocenskými.

Předem měla by vycházet pomoc od Pojizeří samotného a to od míst národně neohrožených a hospodářsky neb kulturně silných. To však se neděje. Schopna by k tomu byla Jilemnice, kdyby tam k bohatství pojila se vzdělanost, smysl pro českou kulturu. — Vzdělanosti třeba v Pojizeří. Chudý člověk tamní je promyšlen nadprůměrně než jinde v Čechách, ale lidé hospodářsky podnikaví, toužící zbohatnouti, mají málo smyslu pro něco jiného (ač i výjimky, poslední dobou vždy hojnější). Ti zbohatlí lidé nepřicházejí do styku s inteligencí. Dobré by bylo vyšší gymnazium v Jilemnici. Sbor profesorů a dospělejších studentů by působil mocí vzdělanosti. Ti faktoři by teprv uviděli, jak žije homo intelligens, jak se takový trochu hodně jinak dívá na život a poznali by, že jsou jiná hlediska. Gymnazium by to musilo být ne realka, neb gymnazium shromažďuje víc kultury a nese se idealnějším směrem i v klassických jazycích, a vyšší, neb teprv ve vyšším oddělení probouzí se student k duchovnímu životu — než jen nižší, raději nic. Vedle gymnazia aneb nebylo-li by toto možné, nutný v Jilemnici je časopis — týdenník aspoň. Musil by být dobře financován, aby měl stálé, dobré pracovníky — odborníky,

*) nikoli ovšem úpravou. Ale to už vina faktorů, kteří se nepostarali posud o náležité úpravny a bělidla na nejjemnější věci.

kteří by vedli pravidelné rubriky: Všeobecné vzdělání člověkovo, jeho úkol. Školství svobodné. Sociální život. Hospodářství (jeho význam, všelidský, národní a odbory: intenzivní zemědělství — tekstilnictví, sklářství, obchod!!). Politika — Národnostní idea a národnostní politika. Statistika: pohyb obyv. v Pojizeří. Ti by měli v pozornosti veškeren společenský život v Pojizeří, měli by styk s českou veřejností, vždy v čas intervenovali, konali by přednášky, agitovali. Mohli by působit úplně svobodně od donucovací moci a tedy účinně. Gymnazium i časopis jsou nutny v Jilemnici, neb zde nastřádáno bohatství a obchod a odtud musí vyjít reforma českého tekstilnictví, jak jindy rozvedeme.

To úkol Pojizeří za součinnosti české veřejnosti — od té žádáme intervenci kapitálovou přímou neb nepřímou. Tu však jsme u otázky všeobecné, kterou nutno rozebrati zvlášť a šíře: Jaký máme důvod, požadovat od českého kapitálu a kapitálu vůbec, aby vstoupil do služeb ideových?

Z vývoje a výsledků moderní vědy bohoslovecké.

(Pokračování.)

b) Začátky křesťanské církve.

V osobě Ježíše Krista byly položeny základy křesťanského náboženství. Církev pak křesťanská ve své pozdější podobě a ve svém význačném rázu jako světová a všelidská jeho zevnější organizace nebyla založena ani Ježíšem přímo, ani nikým z jeho bezprostředních učenníků. Tito a zvláště přední z nich, Petr, Jakub a Jan, podle toho, jak oni pochopili, po případě nepochopili svého mistra, by byli aspoň na dlouho omezili svou misijní práci na dosavadní národní a náboženskou společnost izraelskou, anebo při nejmenším by byli ostatním národům stížili a prodloužili cestu ku křesťanství tím, že by od pohanů žádali průchod skrze Židovství.

Roznésti jméno a náboženství Kristovo mezi všecky národy, přizpůsobiti je potřebám jednotlivých individualit, učiniti důsledky z principů položených Ježíšem Kristem, vybudovati základy jak věroučné soustavy tak i církevní společenské organizace, to vše a ještě více jest zásluhou a dílem »druhého zakladatele křesťanství«, Farizea Saula, potomního apoštola Pavla.

Vnitřní osudy, zkušenosti a proměny tohoto největšího, prvního misionáře jsou do jisté míry obrazem osudů celého křesťanského náboženství. Saul (Šavel) byl pravověrný Žid, farizeus až k fanatismu horlivý, partikularistický, nesnášelivý, se všemi přednostmi a vadami své raçy a své strany v ní. Úvahami, které jeho vážný mravní cit a pronikavý rozum přesvědčily o nedostatečnosti Farizeismu a celého židovského náboženství, a náhlým »obrácením« (u Damašku*) Skutk. ap. kap. 9., kap. 22., kap. 26., při němž všecky pokusy »přirozeného« výkladu nedostačují, Baur, Rénan, Holsten)

*) O důležité otázce chronologie Pavlova života viz poznámku o datování jeho epištol při odstavci II. B. c. 1.

kteří by vedli pravidelné rubriky: Všeobecné vzdělání člověkovo, jeho úkol. Školství svobodné. Sociální život. Hospodářství (jeho význam, všelidský, národní a odbory: intenzivní zemědělství — tekstilnictví, sklářství, obchod!!). Politika — Národnostní idea a národnostní politika. Statistika: pohyb obyv. v Pojizeří. Ti by měli v pozornosti veškeren společenský život v Pojizeří, měli by styk s českou veřejností, vždy v čas intervenovali, konali by přednášky, agitovali. Mohli by působit úplně svobodně od donucovací moci a tedy účinně. Gymnazium i časopis jsou nutny v Jilemnici, neb zde nastřádáno bohatství a obchod a odtud musí vyjít reforma českého tekstilnictví, jak jindy rozvedeme.

To úkol Pojizeří za součinnosti české veřejnosti — od té žádáme intervenci kapitálovou přímou neb nepřímou. Tu však jsme u otázky všeobecné, kterou nutno rozebrati zvlášť a šíře: Jaký máme důvod, požadovat od českého kapitálu a kapitálu vůbec, aby vstoupil do služeb ideových?

Z vývoje a výsledků moderní vědy bohoslovecké.

(Pokračování.)

b) Začátky křesťanské církve.

V osobě Ježíše Krista byly položeny základy křesťanského náboženství. Církev pak křesťanská ve své pozdější podobě a ve svém význačném rázu jako světová a všelidská jeho zevnější organizace nebyla založena ani Ježíšem přímo, ani nikým z jeho bezprostředních učenníků. Tito a zvláště přední z nich, Petr, Jakub a Jan, podle toho, jak oni pochopili, po případě nepochopili svého mistra, by byli aspoň na dlouho omezili svou misijní práci na dosavadní národní a náboženskou společnost izraelskou, anebo při nejmenším by byli ostatním národům stížili a prodloužili cestu ku křesťanství tím, že by od pohanů žádali průchod skrze Židovství.

Roznésti jméno a náboženství Kristovo mezi všecky národy, přizpůsobiti je potřebám jednotlivých individualit, učiniti důsledky z principů položených Ježíšem Kristem, vybudovati základy jak věroučné soustavy tak i církevní společenské organizace, to vše a ještě více jest zásluhou a dílem »druhého zakladatele křesťanství«, Farizea Saula, potomního apoštola Pavla.

Vnitřní osudy, zkušenosti a proměny tohoto největšího, prvního misionáře jsou do jisté míry obrazem osudů celého křesťanského náboženství. Saul (Šavel) byl pravověrný Žid, farizeus až k fanatismu horlivý, partikularistický, nesnášelivý, se všemi přednostmi a vadami své raçy a své strany v ní. Úvahami, které jeho vážný mravní cit a pronikavý rozum přesvědčily o nedostatečnosti Farizeismu a celého židovského náboženství, a náhlým »obrácením« (u Damašku*) Skutk. ap. kap. 9., kap. 22., kap. 26., při němž všecky pokusy »přirozeného« výkladu nedostačují, Baur, Rénan, Holsten)

*) O důležité otázce chronologie Pavlova života viz poznámku o datování jeho epištol při odstavci II. B. c. 1.

stal se Saul křesťanem a přenesl s sebou do křesťanství a zužitkoval v jeho prospěch veškeré své nadšení a celé své veliké nadání.

Hlavní rysy křesťanství v Pavlově pochopení jsou duchovnost a univerzalismus (naproti židovské formálnosti a partikularizmu), pak důraz kladený na víru se stránky lidské a na milost se stránky Boží (naproti záslužnosti zákonných skutků). Východiskem a středem veškerého náboženského myšlení, cítění i chtění jest mu osoba a dílo Ježíše Krista. Křesťanství jest mu objektivní fakt vykoupení přisvojený subjektivním aktem víry.

Ve vývoji prvotní křesťanské církve se vykazuje ap. Pavlovi od různých badatelů různé místo, i ocenění se mu dostává rozličného. Všichni jsou za jedno v tom, že Pavel vtiskl celému křesťanství, jakožto náboženství i jakožto církvi, nesmazatelný ráz; k tomu stačí zcela zběžný pohled do Nového Zákona a na mapu křesťanských sborů v prvním století. Ale dosah působnosti a původnosti Pavlovy se měří různě. Největší asi význam mu připisuje Pfleiderer. Podle něho jest veškeren vývoj a ráz křesťanství vývojem »pavlinismu.« Důležitost apoštolova jest u něho ovšem značně omezena tvrzením, že nebyl naprosto originelním ve všech ba skoro v žádné karakteristické části svého systému; předně největší část prý přejal od svých židovských učitelů, rabbínů, především od Gamaliela, a za druhé byl mnohou věcí dlužníkem řecké filozofii, jmenovitě Filona (na tuto souvislost klade velký důraz také Holtzmann a j.). — Mnohem méně významu připisuje Pavlovi B. Weiss. Ani v nejhlavnějším rysu nebyl prý původní, v univerzalizmu totiž; nebyla prý to principielní myšlenka, nýbrž přizpůsobení k okolnostem. — Největšího rozšíření a souhlasu, ovšem v různých modifikacích, došla theorie tübingské historicko-kritické školy (»tendenční kritika«), jejímž zakladatelem byl Ferdinand Christian Baur. Baur rozeznává v prvotní křesť. církvi dva hlavní proudy: původní apoštolé a uvěřivší Židé zastávali národně omezený ráz nového náboženství, kdežto Pavel v duchu Kristově hlásal všeobecnost křesťanství a ve svých názorech i činnosti tomu odpovídající byl podporován všemi, kteří z pohanstva uvěřili. Tyto dva směry židovsko-křesťanský čili judaistický a pohansko-křesťanský čili hellenistický stály po dlouhou dobu příkře proti sobě (jako théze a antithéze), ponenáhlu se sbližovaly a naposled úplně splynuly (v synthézi). — Podobný názor zastává Weizsäcker. — Z tübingské školy vyšli, ale v některých důležitých věcech k jiným výsledkům došli dva velicí badatelé

Albrecht Ritschl a Adolf Harnack, kteří rychle založili velkou historickou školu.

*

O problémy týkající se vzniku a vytváření křesťanské církve se dělí několik theologických oborů, z nichž některé nelze přesně od sebe oddělit; jsou to Biblická theologie (to jest věda líčící theologické pojmy a soustavy (Lehrbegriff) a vzájemné shody a rozdíly (Lehrtypus) a vývoj jednotlivých biblických spisovatelů nebo dějiny náboženských a mravních idei obsažených ve spisech Nového Zákona, historicko-genetický jich výklad v souvislosti s jinými představami, vlivy a stavy té doby), Dějiny dogmatu a Církevní dějiny, jejichž obou sem příslušné oddíly bývají spracovány samostatně pod názvy Apoštolský věk a Poapoštolský věk, a Patristika (t. j. obor zaměstnávající se církevními »Otci«).

Zvláštní zmínky zasluhuje ještě práce, která se v našem století stala v oboru dějin dogmatu. Dějiny dogmatu jsou věda nová, v tomto století povstalá, ale rychle se vzmohla a může se vykázati bohatými výsledky. Jest to jakýsi doplněk církevních dějin; zabývají se vývojem theologických představ a dogmatických pojmů. Zvláště od té doby, co Baur uvedl v platnost princip u něho sice Hegelovsky jednostranný ale plodný, princip vývoje křesťanské myšlenky, získaly si Dějiny dogmatu zásluh převelikých pro poznání souvislosti a významu vnitřních i zevnějších zjevů v dějinách církevních. Největším historikem dogmat jest Adolf Harnack. Mistrně líčí povstání a vzrůst dogmat a vznik i změnu celkových názorů ve křesťanství souvisle historicky, a vznik křesťanské theologie. Vytýká se mu přílišné neoprávněné hledání a vnášení řecké filozofie při výkladu vzniku a vývoji církevního učení.

B. Dějiny literatury.

a) Evangelia.

Problémy Ježíšova života souvisejí těsně s otázkami týkajícími se původu a historičnosti čtyř evangelií. Jsou zajisté tato evangelia jedinými prameny pro zevnější události Ježíšova života i pro jeho názory a učení. Kritika evangelií tvoří tedy nevypustitelnou součástku tohoto odvětví historicko-kritické vědy.

Zběžné přečtení všech 4 evangelií ukáže, že první tři, Matouš, Marek a Lukáš, mají stejnou dispozici, skoro schéma, a stejný, na některých místech přímo až na slovo stejný obsah.

Jsou mezi nimi ovšem také různosti, ale podřízeného rázu. Celek je nápadně shodný. Naproti tomu 4. evangelium, Janovo, má zcela jiný plán, jiný způsob, patrně jiný účel, jiné prostředky. Vzhledem k oné shodě a této různosti vynořují se pro historika a kritika dva hlavní problémy:*) 1. vysvětliti, jak vznikla podobnost prvních tří evangelií mezi sebou (problém synoptický), 2. vysvětliti, jak vedle toho mohl povstati ještě jiný tak naprosto různý typ evg. Janova (problém evangelia Janova.)

1. Synoptický problém.

První 3 evangelia Mat. Mar. a Luk. se jmenují evangelia synoptická. Jméno pochází odtud, že jednotlivé oddíly jsou tak parallelní a podobné, že je lze položiti vedle sebe a jaksi současně přehlédnouti (synopsis). Nápadný tento zjev nelze vysvětliti jinak, nežli že buďto jest jeden původní a ostatní dva odvislí od něho, nebo že všichni tři měli společnou předlohu po případě předlohy a prameny. Dnes je skoro všeobecně uznána hypothéza druhá. Ostatně to není pouhá domněnka, nýbrž zakládá se na zprávě zachované u Eusebia. Eusebius sděluje výrok Papiův**), dle něhož »Marek, tlumočník Petrův, pečlivě, ač ne po pořádku sepsal, pokud se pamatoval, řeči a činy Ježíšovy« a »Matouš napsal po hebrejsku Logia (řeči).« Někteří měli za to, že se tato zpráva vztahuje na naše kanonické evang. Markovo a Matoušovo. Ale poněvadž náš Matouš neobsahuje pouze nebo většinou řeči, nýbrž také historické oddíly a poněvadž náš Marek zase obsahuje příliš málo řečí, ale spíše jednostranněji činy Ježíšovy, ustálil se dnes názor, že zmínka Papiova se vztahuje na původní spisy nám nezachované, kterých bylo užito za prameny při sepsání našich evangelií všech tří (Pra-Marek [Ur- Marcus] a Logia). Náš Matouš pak je volné zpracování původních Matoušových hebr. Logií***), k nimž byly přibrány historické součástky z původního Marka. Náš Marek odpovídá asi nejvíce původnímu spisu téhož jména. Lukáš se zakládá také na obou oněch pramenech, ano snad znal již i dnešní formu obou prvních evangelií. Tak spočívají kanonická evangelia synoptická na zprávách očitých svědků: Marek sice nebyl Ježíšovým učenníkem, ale zaznamenal vzpomínky Petrovy; a to ne obraz

*) Viz P. Ewald: Das Hauptproblem der Evangelienfrage 1890.

**) V nejnovější době vyskytují se pochybnosti o správnosti tohoto Papiova svědectví.

***) Srv. Resch: Die Logia Jesu 1898.

celého života Ježíšova, nýbrž hlavní události z doby galilejské působnosti a z konce Ježíšova v Jeruzalémě, vzpomínky to, které nejvíc utkvějí v mysli: krásná doba nerušené činnosti a osobního přátelského styku s Mistrem, a nezapomenutelný tragický konec. Spisovatelem pak původních hebrejských Logií se míní apoštol Matouš-Levi. Lukáš pak jest z epištol známý průvodce Pavlův, lékař. — Tím je historičnost v hlavních věcech zaručena.

V určení doby, kdy které z evangelií bylo sepsáno, jsou u různých badatelů různosti veliké. Baur na př. je kladl až hluboko do 2. století. Naprosté jistoty nenabudeme nikdy. Pravdě nejpodobnější jest, že všecka 3 povstala asi v době mezi smrtí Petrovou r. 64. a rokem 80.

2. Problém evangelia Janova.

Nejjednodušší cesta, jak vysvětliti rozdíl mezi synoptiky a evang. Janovým, by byla míti za to, že Jan je znal a že bylo jeho úmyslem podati k tomu, co z nich bylo rozšířeno mezi křesťanstvem, jakýsi doplněk.

Výklad tento byl však právem prohlášen za dosti povrchní. Různost Janova evangelia od synoptiků jest rázu mnohem podstatnějšího, než aby se vysvětlila pouhým úmyslem doplniti něco k věcem uznaným. Život Ježíšův podle Jana vypadá zcela jinak i v zevnějších osudech i ve vnitřních zkušenostech a v povaze Ježíšově. Abychom uvedli nějaký příklad: dle Jana trvalo veřejné působení Ježíšovo mnohem déle, asi 3 léta; jiné jest i místo jeho činnosti (mnohem více Jeruzalém); jiné jest i to, co jest oběma druhům evangelií společno: řeči Ježíšovy mají u Jana naprosto jiný ráz, výroky ze synoptiků známé jsou vypravovány a vyloženy velice, až příliš volně, některé události mají jiný průběh (sycení 5 tisíců a co s tím souvisí); při většině příběhů jest vidět, že spisovateli šlo ne o zevnější událost, nýbrž o její ideologický, theologický nebo náboženský význam, nebo je jí užito jen jako úvodu k náboženskému výkladu, při němž se na vypravování samo zapomene. Naproti tomu obsahuje začátek a konec evangelia jen události, které se shodují skoro úplně s tím, co známe odjinud, jmenovitě historii utrpení Páně. Nemůže tedy býti úmyslem spisovatelovým podati dodatek ku zprávám známým.

Tradice velmi dávná připisuje toto evangelium apoštolu Ja-

novi, »miláčku Páně«, potomní hlavě křesťanského sboru v Efezu.*) Ale zmíněný jistý druh nehistoričnosti činí nesnadno pochopitelným, jak mohl očitý svědek celého života Ježíšova napsati spis, v němž se s historií zachází tak volně. Někteří kritikové vykládají tento zjev tak, že apoštol napsal toto evangelium ve stáří a že mu nešlo o pouhá fakta, nýbrž o ideje. Chtěje pak ukázati a vysvětliti Boží synovství a Mesiášství Ježíšovo, užívá k tomu zidealizované historie skutečného života Ježíšova a některých pojmů v té době běžných (Logos = slovo, u Filona). Otázka, zda-li jest tento spis dílem apoštola Jana či některého jeho žáka (snad až ve 2. stol., Baur), není dosud a sotva bude kdy rozhodnuta.

Co do historičnosti v jednotlivostech stojí evang. Janovo na druhém místě, až za synoptiky; jest však za to bohatší náboženským obsahem a ducha Kristova podává ve mnohých podrobnostech lépe než oni.

Problém o vzniku a authentičnosti evangelií se dotýká ovšem vážně prací o Životě Ježíšově; mimo to byl podnětem k dogmatickým rozborům o poměru víry k historickým událostem a písemným plodům určité historicky dané doby.**)

*) Podobně jako o synopticích zachovalo se také svědectví Papiovo o evg. Janově. Spisovatel jeho se tam nazývá presbyter Jan. Jest spor o to, jest-li tento presbyter Jan totožný s apoštolem Janem, či snad žák a efezský nástupce jeho.

**) Viz citovaný již spis Kählerův, dále Herrmannův: Verkehr des Christen mit Gott. Vývody O. Ritschlovy: Der historische Christus, der christliche Glaube und die theologische Wissenschaft v »Zeitschrift f. Theologie u. Kirche« 1893. E. Vischer: Die geschichtliche Gewissheit u. der Glaube an Jesus Christus, tamtéž r. 1898. Sell: Geschichtliche Gewissheit u. Glaube, tamtéž 1898.

(Pokrač.)

ROZHLEDY.

POLITICKÉ. Parlament, o který nikdo nedbá. — Slabost vládního postavení v parlamentě. — I podpora koruny selhává panu dru. Koerbrovi. — Strach ze zodpovědnosti. — Němci převzali péči o dělnost parlamentu. Projev konference německých předsedů z 18. listopadu. — Česká odpověď a české požadavky. — Mladočeský pokrok aspoň pokud jde o jazykovou příslušnost. Mladočeši přijali požadavek programu české strany lidové. — Mladočeši ze zlých svých zkušeností ničemu se nenaučili. — Mladočeši sami nebeřou své požadavky opravdově. Na př. žádají pád vlády a umožní, aby jí bylo co nejrychleji povoleno rozpočtové provisorium. — Pan dr. Koerber hrozí dále i parlamentu dělnému. Vojenské požadavky. — Nové smiřování. — Vláda a Mladočeši: kdo nás vede? Mladočeské služby proti parlamentním svobodám.

Vnitřní politické poměry rakouské vyznačuje naprostá neujasněnost. Nikdo — ani vládu nevyjímaje — neví dnes, co přinese zítřek. Říšská rada sice zasedá a mimo všechno nadání i neobyčejně horlivě pracuje. Ale proto přece ani největší optimista ve věcech politických by se asi neodvážil tvrdit, že je trvale dělná. Kvapná (spíše než-li pilná) její činnost je vynucená. Pan dr. Koerber v poslední době přímo plýtval hrozbami proti parlamentu. Docílil svou kázeňskou methodou, pravda, úspěchy aspoň chvilkové. Ale že by byl života schopen parlament, který do jakékoli práce musí být vháněn bičem vládních hrozeb, věřit nelze. Ve vídeňském ústředním sněmu není jediná strana, která by měla dosti živý zájem na zachování parlamentu, aby jeho existenci obětovala sebe méně — ne snad ze svých zájmů národních a sociálních, nýbrž jen ze svých politicky strannických zájmů. A vláda sama pomalu a nepřekonatelně také musí ztrácet jakýkoli zájem na trvání parlamentu, o který nikdy a v ničem se nemůže opřít, který dovede pouze kupit jí v cestu nové a nové překážky, a v němž má sice řadu stran opositčních, ale ani jediné strany vládní.

Slabost vládního postavení ve sněmovně ukázalo nejlépe jednání v rozpočtovém výboru. Když pan dr. Koerber po tolika a značných obtížích dostal rozpočet konečně do výboru, přál si, aby nejprve se jednalo o dispositčním fondu, jehož povolení značí projev jakés takés důvěry vládě. Leč denní pořádek v rozpočtovém výboru musil býti změněn a to v zájmu — ne-li i po přání — samé vlády. Neboť se ukázalo, že je pochybno, zda najde dispositční fond většinu. Vždyť i zástupci německých stran, které jistě mají mejméně příčin stěžovat si do současného ministerstva, odpíraly hlasovat pro povolení dispositčního fondu. Za podobného stavu ovšem nelze mluvit o vítězství vlády, když ostrými hrozbami dociluje, že parlament pracuje a povoluje jí nejnaléhavější státní potřeby.

Možno, že pan dr. Koerber by byl setrval přese vše při své vášně prosté vytrvalosti. Ale trpělivost se vyčerpala na místech nej-

vyšších a pan ministerský předseda poznal, že nezbývá mu buď zjednat konečně nápravu v smutných ústavních poměrech rakouských nebo — jít. Koruna sama uznala zase za nezbytné (za pana dra Koerbera ovšem ne ponejprv) přímo a ostře se vyslovit o poměrech parlamentních. 18. listopadu pravil císař při audienci polskému poslanci rytíři Gniewoszovi: »Poměry v parlamentě jsou hanebné. Je smutné, že strany, jakkoli uznávají nutnost změny jednacího řádu, nemají odvahy změnu tu uskutečnit.« A rusínskému poslanci Wasilkovi pravil mocnář: »Situace parlamentní je velice vážná. To nejde dále. To se musí změnit.« Leč rozklad sil v ústředním sněmu postoupil již do té míry, že ani váha koruny, která je v Rakousku jistě významná, nedovede pohnouti strany k iniciativnému postupu o urovnání parlamentních zmatků. Jediné ještě, čeho může docílit, je, že oživila ve všech stranách sněmovních strach ze zodpovědnosti za katastrofu.

Kde kdo je přesvědčen, že parlamentní katastrofa musí přijíti. Ale kde kdo také chce při ní státi s čistým svědomím. Vzíti na se vinu, že přivodili konečný pád říšské rady, nemají odvahy ani Němci ani Češi. Neboť na všech stranách pro dobu bezparlamentní i pro novou úpravu ústavních poměrů se počítá s přízní míst nejvyšších. A že nezíská obliby, na kom ulpí odium, že přivodil zkázu parlamentu, je jisto.

Proto měl ministerský předseda lehkou práci, jakmile předstíral, že jde do opravdy o život parlamentu i parlamentarismu. Sotva vládní tisk počal hrozit rozpuštěním říšské rady, již strany projevily ochotu pracovat. Strany německé levice prvé v projevu konference německých předsedů důtklivě se vyslovily pro pravidelnou práci a docela — což ovšem příčilo se dosavadnímu programu vlády — pro vyrovnávací konferenci českoněmecké. Žádaly však při tom, aby Češi odstavili všechny své požadavky národnostní až do vyřízení rozpočtu. Teprv mezidobí po parlamentním projednání rozpočtu a před zahájením sněmovního jednání o vyrovnání rakousko-uherském mělo se věnovat národnostním sporům. Češi formálně odpověděli již 20. listopadu projevem, který spolu podepsali agrárníci a konservativní velkostatkáři, věcně však odpověděli teprv na schůzi předsedů 3. prosince a v rozpočtovém výboru 4. prosince.

Čeští poslanci žádali odstoupení Koerberovo, úpravu jazykové otázky a to rámcovým zákonem říšským, v jehož mezích by jednotlivé země provedly úpravu podrobnější. Dokud nenastane úprava zákonná, žádali, aby vláda dle své povinnosti se starala o plnění čl. 19. zákl. zákona státního čís. 142 z r. 1867. Věcně v jazykové úpravě chtěli vnitřní řeč úřední českou. V oboru kulturním volali po české moravské universitě. Jako vyvrcholení svých požadavků kladli revisi ústavy ve směru k autonomii.

Pokrokem v mladočeských požadavcích, jak je 4. prosince formuloval pan dr. Herold, je přiznávání nutnosti zákonné úpravy jazykové rámcovým zákonem říšským, jak požadoval prvý rámcový program české strany lidové. Národní strana svobodomyslná se až dosud proti jakékoli úpravě jazykové zákonodárstvím říšským stavěla. Nebčží při

tom jen o malichernou otázku kompetence. Jazyková úprava zemskými zákony bez rámcového zákona říšského by přinášela kolikeré nebezpečí. Kdyby spory národnostní byly bez základní úpravy říšské přikázány zemským sněmům, neznamenalo by to nic jiného, než že boje a rozkladné bouře ze zastupitelstva říšského se přenesou do zemských zákonodárných sborů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Tím však zmenší se na vyřízení národnostních sporů zájem ostatní rakouské veřejnosti i zájem vlády, které na nedělnosti dvou, tří sněmů by mnohem méně záleželo než na nedělnosti říšské rady. Pozemštění národnostních sporů, jak je odporučoval dr. Stránský a programově kladla národní strana svobodomyslná, by značilo degradování otázky české, jež je dosud otázkou celé říše, na otázku provinciální, na otázku dvou, tří zemí. Mimo to při úpravě zemskými zákony bez rámcového zákona říšského nemohlo by být snadno rozřešení jazykové otázky ani jednotné. Pozdě bychom shledali, že máme proti základním svým požadavkům jinou jazykovou spravedlnost v Čechách, jinou na Moravě a ve Slezsku. A jaký by byl praktický zisk, kdyby ovládla úplně zemská kompetence ve věcech jazykových nad říšskou? Na sněmě moravském a slezském mají většinu Němci a na sněmě českém nemají většinu Češi; neboť zde rozhodují velkostatkáři, kteří národnostně jistě nejsou živel spolehlivý. Proto opustili-li Mladočeši dosavadní svůj program, pokud běží o příslušnost jazykovou, učinili jenom dobrý politický pokrok.

Za to tím nepokrokovější je současné jejich dovolávání se nových jazykových nařízení, jakž rozumět nutno požadavku, aby vláda ze své moci zabezpečila provádění čl. 19. Po zkušenostech, jež učinili právě Mladočeši s jazykovými výnosy Badeniho a Gautschovými, je jejich touha po nových nařízeních přímo nepochopitelná.

Ostatně, jaký význam má všechen věcný obsah mladočeských postulátů, když je česká delegace staví jenom proto, aby se jich — nedomáhala. Neboť kdyby jenom prvý a nejbližší svůj požadavek chtěli Mladočeši splnit — pád vlády Koerberovy — nemohli by spolupřispívat k tomu, aby parlament byl ke všem přáním vlády nejpovolnější. V parlamentě, v němž není vládní většiny, ba v němž není ani jediné vládní strany, byl vyřízen prozatímný rozpočet pro prvé tři měsíce r. 1902 v prvém čtení, ve výboru a v čtení druhém i třetím do osmi dnů ode dne, kdy jej vláda předložila. Lze si představit ještě větší ochoty zastupitelstva lidu k ministerstvu? Vláda, jejíž pád se stal cílem jedné z nejsilnějších parlamentních stran — Mladočechů — mohla by být s podobným výsledkem spokojena. Leč p. dr. Koerber spokojen nebyl. Ukázala to řeč, kterou provázel rychlé vyřízení rozpočtového provisoria.

9. prosince ministerský předseda již ne prostřednictvím svého tisku, nýbrž sám, osobně hrozil parlamentu. A nehrozil již pouhým rozpuštěním říšské rady, nýbrž změnou, ne-li úplným zastavením ústavy. Že musí dojíti k změně ústavy a to k změně ve směru k větší lidovosti (k všeobecnému a rovnému právu volebnímu) a ve směru k sesílení autonomie, je jisto. Leč proč bouřil pan dr. Koerber ústřední

sněm ve chvíli, kdy nejpilněji pracoval? Obecně se soudí, že ne obtíže ústavní samy vyvolaly hrozby vlády. Spíše potřeby vojenské diktovaly ministerskému předsedovi příkrá jeho slova. V Rakousku běží o nové výdaje na vojsko. Má býti zvýšen presenční stav vojska a spolu mají býti zavedena nová děla. Za bědného hospodářského stavu říše, nemůže se vláda nadít u zástupců lidu ochoty uvalovat na národy nová a značná břemena. Proto chce prý parlament zakřiknout a zastrašit, aby byl tím ochotnější a povolnější, až bude mět platit na vojsko. Ba někteří docela chtí tomu, že by vláda nejraději nalezla záminku, za kterou by se zbavila parlamentu. V přechodní době bezparlamentní nejsnáze by upravila nové vojenské požadavky a snad by učinila i pokus samovolně rozřešit nejpalčivější otázky národnostních sporů, zejména otázku jazykovou a universitní.

Mladočechům za moratorium, které vládě beze vší náhrady přeochotně povolili, dostalo se jenom uspíšení smiřovacích konferencí českoněmeckých. Dle plánu německého měly se zahájit vyrovnavací konference teprv po vyřízení říšského rozpočtu. Pan dr. Koerber zahájil však již v posledních dnech prvé polovice prosince předporady s předáky jednotlivých stran. Úmyslem jeho je zabezpečit si mezi Čechy a Němci dohodu aspoň o formálním postupu konferencí. To má být účel porad mezi Čechy a Němci v týdnu vánočním. Po Novém roce, v době, v níž by se projednával v parlamentě rozpočet, mají se konat vlastní vyrovnavací jednání. Že na příznivý výsledek není naděje, vyplývá ze stanoviska Němců: přiznali by sice Čechům oklestěnou vnitřní úřední řeč českou, ale pouze — kdyby Čechové navzájem jim připustili dorozumívací němčinu! Jinými slovy: smír by Němci přijali jen na základech svého svatodušního programu. Že Mladočeši se do vyrovnávání vůbec pouštějí, ba že jsou ochotni uspíšení smiřovacích konferencí považovat za svůj úspěch, je nevysvětlitelné aspoň po tom, že právě nyní moravské smiřování samými Mladočechy bylo přerušeno. Či se poměry, které 2. listopadu přiměli mladočeské členy, aby vystoupili ze stálého vyrovnavacího výboru moravského, změnily do 15. prosince? Či se Mladočeši domnívají, že ve Vídni budou Němci povolnější než v Brně? Či již pranic nezáleží Mladočechům na politické důslednosti?

Mladočeši prostě sami nedovedou určovat svoje kroky. Při všem slovném odporu proti vládě Koerberově podléhají jí a dávají se jí ochotně vodit. Všechny přemety, které provedl při své bezprogramovosti ve své politice pan dr. Koerber, nalezly svůj odlesk i v politice mladočeské strany. Pan dr. Koerber nastoupil v prvých zimních měsících r. 1900 vládu a zahájil smiřovací konference českoněmecké — Mladočeši trvali na svých jazykových požadavcích a provedli ve znamení dostiučinění za 19. říjen (za zrušení jazykových nařízení) svoji obstrukci 8. června 1900; na podzim r. 1900 rozpustil pan ministerský předseda říšskou radu, aby novou sněmovnou zahájil éru politiky hospodářské — Mladočeši prohlašovali pro Čechy za nejnezbytnější dojít hospodářských úspěchů a za vodní předlohu upustili 3. března 1901 od obstrukce; v podzimním zasedání říšské rady 1901 pan dr.

Koerber vedle politiky hospodářské položil důraz na politiku osvětovou — Mladočeši vystoupili opět živěji s požadavkem druhé české university na Moravě; 18. listopadu Němci prohlásili za nutnost rozřešit národnostní spory v Rakousku, pan dr. Koerber učinil prvé kroky k vyrovnavacím poradám, jež by se zabývaly zejména otázkou jazykovou — a Mladočeši rozvinuli zase svůj jazykový program v čele s vnitřní úřední řečí českou. Kdo tedy vlastně udává tón v mladočeské politice? Vláda a jejím prostřednictvím Němci.

Za podobné nesamostatnosti a kolísavosti mladočeské politiky není jinak možno, než že zle jsou obstarávány české věci ve Vídni. A to tím hůře, čím více proniká při všem tom mladočeskou delegaci ještě duch nepokrokový a nelidový. Jeho projevem byla i připomenutá již česká odpověď na manifestaci konference předsedů německé levice. Neboť Mladočeši měli odvahu — první z parlamentních stran v oficiálním manifestačním projevu — vyslovit se pro změnu, pro přituženi parlamentního řádu. Ani na německé straně by se nevzpírali změně jednacího řádu; ale mají aspoň tolik studu nebo opatrnosti, aby z ní nečinili požadavek svůj a to zejména ne v solemním projevu. Že v praksi změna jednacího řádu by mohla sloužiti a asi by i sloužila spíše proti Čechům než pro Čechy, to nechápou jediní Mladočeši.

—*Gg.*—

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. Postátňovací akce v Rakousku — Uherský rozpočet na r. 1902 — Finanční stav Rumunska a Srbska — Bursa.

Vedle obchodních smluv a terminového obchodu obilního bylo pokračování v postátňovací akci hlavním předmětem interessu. Průmyslová rada, která klesá na úroveň pověstných německých spolků průmyslnických, každého denního hesla se chytajíc, ale k prohlubování názorů ničím nepřispívajíc, za ní i jiné korporace průmyslové — u nás též spolek cukrovarníků — parlament, na konec i státní železniční rada — po ochlazeném průplavním nadšení potřebuje slaměný plápol hospodářského povznesení Rakouska nové potravy, kterouž slibují býti nová jednání postátňovací.

Také my jsme zásadními stoupenci postátňování železnic a pokládáme dnešní smíšenou soustavu státních i soukromých drah za neudržitelnou, již pro rozdílnost tarifních sazeb. Pokládáme však nynější dobu za nevhodnou a jsme v tomto názoru utvrzeni tím, že právě státní rada železniční, v níž zasedají lidé poměrně ještě nejlépe železnictví znalí, přijala naproti paušálnímu postátňovacímu radikalismu návrhy vlastně odročovací.

Dr. Fořt navrhl totiž v tomto sboru, aby vláda provedla přesné výpočty o tom, jaký finanční efekt by nastal, kdyby tarifní sazby státních drah byly prostě přeneseny na tratě, které mají teprv býti postátněny, a naopak, jaké změny v základních sazbách a tarifním schematu by bylo nutno provésti, aby při šetření hospodářských zájmů finanční považlivost akce postátňovací svého ostří pozbyla.

Přijetí tohoto návrhu ve sboru, který se dosud v požadavcích svých po zlacinění dopravy, po zařizování nových vlaků atd. málo

po těžké nemoci, která silně oslabila organismus. Jako příroda, tak prý ani hospodářství národní nezná skoků, ani stát ani společnost nemohou konati divů, heroické léčby vůbec by byly nemístné, nelze nic lepšího činiti, nežli trpělivě vyčkati procesu zlepšovacího a zabraňovati dalšímu seslabování.

Proto byla prý spořivost prvým vodítkem při sestavování rozpočtu, ač nikoliv skrblictví. Zejména povolila vláda 45·6 mil. korun na dodávky k okamžité podpoře průmyslu v tísni nynější, ale jen těm továrnám, které by se zavázaly, že nynější stav dělnictva a úřednictva po nejbližších 12—18 měsíců podrží.

Ani zmínky tedy o nových průplavech přes chorvatské pohoří ke Rjece, ani o splavnění Váhu a vlastním průplavu od Dunaje k Odře — jen spořivost a vyčkávání oné periody zdvihu, která dostavuje se s mathematickou pravidelností po letech poklesu, vyčkání bez přenákladných experimentů, k jakým pod vládou fráse tak rádi sahámc v Předlitavsku.

*

Také Rumunsko vrhlo se v tísni finanční, která v zemi převahou rolnické jest nezbytným důsledkem neúrody, na spořivost. Započaté velké podniky státní zastaveny, platy všech úředníků sníženy, i civilní listina králova zkrácena, rozpočet stanoven pevně na čtyři léta, aby se zabránilo zvyšování, s národní bankou uzavřena smlouva, v níž banka za prodloužení privilegia převzala státní podíl akcií a poskytla finanční správě nezúročitelnou zálohu, z které vyplaceny nejnutnější platy státní. Třebas bychom to ono neschvalovali, energie, s jakou bylo se uchopeno nápravy, imponuje.

I mravní prospěchy přinese tato dočasná zdrželivost státu. »Pařížaně na dolním Dunaji« rádi utrácejí nad své prostředky, novodobý luxus francouzský snáze došel u nich obliby a následování, nežli moderní podnikavost anglická a německá. Finanční tíseň nynější může tedy národ vychovati i k větší rozumnosti po stránce spotřební.

*

I v Srbsku zavádí vláda úspory ve finančním hospodaření. V rozpočtu na rok 1902 jsou zařaděny výdaje státní obnosem 72·81 mil. franků a příjmy obnosem 72·82 mil. fr. proti 73·99 mil fr. výdajů a 74·02 mil. fr. příjmů v roce 1901. V letech 1880—1900 stouply státní výdaje z 19·2 na 77·1 mil. fr., činí tedy zmenšení státních výdajů proti loňsku již na 4 mil. franků.

Byl také již svrchovaný čas. Od roku 1880 nadělalo Srbsko na 357·6 mil. fr. konsolidovaného dluhu, za něž však od finančníků vídeňských obdrželo při emisním kursu, pohybovavším se mezi 61 a 76 procenty, pouhých 269·32 mil. fr. K tomu ještě ani tento obnos nedostalo Srbsko pořádně, nýbrž špatné hospodářství, zejména přečetné dodatečné úvěry a špatná správa finanční donucovaly vládu bráti si od bankéřů 6 a víceprocentní zálohy na účet půjček, které teprv později měly býti splatny. Následkem těchto okolností zaplatilo Srbsko od r. 1880 v annuitách dohromady 371·3 mil. fr., t. j. o 102 miliony franků více, nežli od bankéřů fakticky samo dostalo, a přece umořilo dosud

toliko 57 mil. franků dluhu, takže jest pořád ještě 340 milionů franků dlužno. Finanční historie srbská je věru zajímavým příkladem lichvářského vyssávání států skupinami bankéřskými.

Musilo tudíž Srbsko na úrocích konsolidovaného dluhu letos platiti 20·09 mil. fr., vojsko pohltilo dalších 20·1 mil. fr., civilní listina králova (1·2 mil. fr.), skupština, pense a pod. 4·8 mil. fr. a tak zbývalo pro všechnu státní správu civilní, železnice, monopoly atd. pouhých 28·9 mil. fr., jen asi dvě pětiny celého státního rozpočtu. Byly tudíž úspory, které se provedly ponejvíce na účet vojenství, v Srbsku již velmi naléhavým požadavkem.

*

Bursa vzchopila se nyní opět k životu. Vyšla zpráva, že jde opět o utvoření rakousko-uherského železářského kartelu, že došlo i ke schůzím zástupců jednotlivých železáren a k zásadní shodě mezi železárnami rakouskými a uherskými — a to burse stačilo ke vzestupu hodnot železářských, za nimiž pak stoupaly i jiné.

Také akcie Živnostenské banky, která obdržela nedávno koncesi ke zřízení paroplavební společnosti, zotavily se poněkud z kleslých kursů, jsoucích výrazem pochybené účasti při některých podnicích ne českých, nýbrž cizích. Neboť české banky nejsou pro povznesení českého ruchu podnikatelského, nýbrž ať kdekoli padne nějaký podnik v německé části Čech, i v Uhrách, najdete skoro vždy súčastněnu nějakou vlasteneckou banku českou; pro podniky české mají naše banky jenom dobře míněné, bohužel, že zbytečné rady — peníze, jenom jde-li o sanování podniků z protekce osobní, politické nebo společenské.

Jsou také vlastenecké banky, které jako sirény svádí české komitenty ke hře bursovní s Vídní, Berlínem atd., lákajíce vyhlídkou na domněle vyšší zisky bursovní, než jaké by poskytlo — bezpečnější ovšem — uložení v podnicích českých.

A jsou banky, které také zakládají, financují nebo zakcionují podniky pro český kapitál — ale podniky takové, že před nimi český důvěřivý kapitál dlužno v zájmu solidnosti našeho mladého podnikání průmyslového co nejrozhodněji varovati. *S.*

*

ZEMĚDĚLSKÉ, PRŮMYSLOVÉ A OBCHODNÍ. Zákaz terminového obchodu obilního — Účinky jeho v Německu — Americké nebezpečí — Odbyt cizozemského zboží na světové výstavě pařížské.

Agitace agrární — se svými přívěsky oborů se zemědělstvím souvisejících — dnes zrovna hýří v agitačních heslech prvního řádu, která dovolují ve veřejném mínění bouřiti zrovna nebetyčná oblaka prachu a strašiti divadelním rachotem řítícího se nic méně než pořádku světového, nebude-li jim zjednána plná platnost. Jsou to předně a g r a r n í c l a (v německém návrhu celního tarifu) se svými naprosto nevyjasněnými účinky na slibované povznesení zemědělství, o čemž ještě častěji nahodí se příležitost promluviti; u nás zejména nově vzplanuvší boj proti chystané obnově m l e c í h o ř í z e n í, v jádře svém našemu čtenářstvu podrobně známý, o němž zmíníme se ihned po rozhodné bitvě,

která mu nyní nastává a jejíž výsledek pro každého nepředpojatého pozorovatele zejména naší mlynářské, pomoučené politiky maloživnostenské je nepochybným a v zrovna vitalním zájmu našeho zemědělství i mlynářství musí konečně skončiti kapitulací našich augurů mlecího řízení; nejnověji pak boj proti terminovému bursovnímu obchodu obilnímu, který tyto dny zaznamenává neslýchané vítězství skoro jednomyslným votem našeho — jinak tak povážlivě rozviklaného a s hospodářskými akcemi kupčícího — parlamentu proti vládní předloze zákona, jímž se terminový obchod tento měl pouze upraviti místo na dobro sprovoditi se světa.

Dotčená vládní předloha pokouší se na základě loňské monstreankety o termínovém obchodě obilním najíti zlatou střední cestu mezi agrárními odpůrci obilního obchodu terminového a jeho obchodnickými obhajci. Důvodová vládní zpráva ku předloze především uvádí, že by jednostranná zápověď jeho pro Předlitavsko de facto byla bezvýsledná a jen by nás vydala v naprosté područí terminových cen budapešťských (při společném celním území a agrarní praeponderanci Uher!). Závislost tato byla by tím osudnější pro mlynáře a ten okruh reelního obchodu obilního (na př. i samy vojenské dodávky obilí na lhůty), který terminového trhu nepoužívá k účelům spekulačním, ale aby si zajistil příští svou potřebu. Měli bychom tedy sice svou bursu od terminového obchodu na papíře očistěnu, ale účinky jeho trvaly by dál, aniž bychom my mohli na ně míti jakéhokoli vlivu. Že by nás Uhry v zákazu terminového obchodu následovaly, je vzhledem k různosti poměrů našich a uherských prostě nemyslitelno. Osnova volí tedy cestu střední, snažíc se škodlivé výstřelky spekulační papírové hry bursovní v obchodě obilním zameziti rozsáhlým státním vlivem na dotyčné usance a cenové záznamy bursovní, vyloučením nelegitimních bursovních spekulantů a vůbec rozsáhlým státním dozorem k bursám plodinovým. Jako závěrečný kámen této reformy představují si motivy vlastní organisaci rolnictva na podkladě rozvětvené sítě družstevních skladišť obilních Stručně shrnuto, osnova obchod blancoterminový (t. j. spekulační hru bursovní s obilým fingovaným, jež žádná z obou stran nemá v úmyslu efektivně nabízeti resp. prodati, majíc na mysli jen shrábnutí diference pro tu neb onu stranu dle skutečné ceny v lhůtě dodací) z části vůbec znemožňuje, vlastní spekulanty terminové — kulisu bursovní — skoro úplně vylučuje a dosavadní samosprávu bursy pronikavě omezuje, snažíc se tak výstřelky terminového obchodu zameziti a varujíc se skoku do tmy naprostým zákazem jeho, kdežto všem ostatním požadavkům agrárním z plna přichází vstříc. I tak ještě předloha obsahuje jisté krutosti zejména vůči malým mlýnům a vzbudila v řadách jich odpor. Plodinové bursy brání se zejména proti omezování své samosprávy a drakonickým poněkud jejím opatřením trestním. Kruhy agrární ovšem, jak řečeno, osnovu zamítají, žádajíce naprostý zákaz bursovního terminového obchodu s plodinami pod vysokými tresty. Také dost planě protestuje se s této strany proti omezování samosprávy bursovní, ve které přec naopak má býti zaručen větší vliv a samospráva rolnictva (když přece dosavadní samospráva burs

se stanoviska rolnictva naprosto se neosvědčila a rolnictvo vydala na pospas terminovým cenám obchodníků spekulantů!); tak jako by to bylo možno bez postupného omezování dnešní samosprávy burs na prospěch příštího většího vlivu rolnictva, v němž přece vláda dle motivů spatřuje vyvrcholení nápravy.

Celá osnova vládní vůbec jde zrovna ve šlépějích návrhů, které svého času v té příčině podal dr. Ruhland, známý odpovědný nepřítel bursovního terminového obchodu obilního, i u nás mnoho čtený a opisovaný, který otevřeně prohlásil, že naprostou zápověď těchto obchodů, jak ji vyslovil nový německý bursovní zákon, nepokládá za šťastný způsob řešení, naopak má za nejracionelnější tu cestu, aby stát právem dozoru jemu příslušejícím tak upravil usance bursovní, aby zamezil terminovou hru (diferenční), nepoškozuje solidní a legitimní obchod terminový, bez usancí těch nemožný. I Ruhlandem dále navrhovanou inkorporaci producentů (rolníků) družstevně organisovaných a konsumentů (mlynářů, pekařů) v autonomní bursu, tak aby orgány bursovní samy se proměnily v instance pro revisi bursovních usancí a tím bursovní terminový obchod byl odklizen, shledáváme ve vládní osnově alespoň jako hudbu budoucnosti, která disonancí nezbytného na ten čas omezení autonomie bursovní má probrati se k žádoucí harmonii.

Nikdo nebude hájiti terminový obchod s moralního stanoviska, tak jako celou řadu jiných zjevů z dnešního života obchodního, snad stejně zavržitelných a přece trpěných. Ale násilná operace je vždycky povážlivou a přednost dáti sluší postupnému léčení. Na té cestě, kterou vláda nastoupila, skutečně lze dojíti k takovému zkrocení spekulačního obchodu diferenčního, že se hospodářsky stane bezcenným a ztratí všechnu svou přitažlivost pro pustou spekulaci. Dnes ovšem všechno je pořád ještě pod dojmem spoust, které řádění tohoto obchodu už nadělovalo, tak že klidný rozbor otázky sám sebou je odvahou a po případě u poslance jistou ztrátou mandátu. Svědčí o tom zmíněné už votum poslanecké sněmovny, která většinou 230 proti 7 hlasům na místě předložené osnovy uložila vládě, vypracovati do 6 neděl novou osnovu s naprostým zákazem bursovního terminového obchodu obilního. Ale — nehledě ku protivníkům jeho ze stavu malomlynářů, kteří v něm hlavně vidí jeden z nebezpečných prostředků zdrcující konkurence velkomlýnů, ačkoli tato konkurence bere se nezastavitelným pochodem i docela bez ohledu na tento obchod, jak svědčí poměry v zemích, kde ho není — čím vlastně agrarní kruhy odůvodňují žádaný zákaz jeho? Dle referenta posl. sněmovny tím, že domácí trh má býti zajištěn vlastním producentům a že výrobkům zemědělství na národním trhu náleží taková cena, která rolníku umožňuje při nejmenším krytí nákladů výrobních. Správno! Ale důsledně musil by se současně stejně konstruovati požadavek minimalní mzdy pro dělníka — a tak bychom se rázem octli na půdě čirého socialismu. Vůbec pak — jak správně bylo pověděno — je v tom veliká dávka nezodpovědnosti, budí-li se v drobném rolníku klamné naděje, že zápovědí terminového obchodu samo sebou dostane se mu splnění tohoto požadavku a vět-

šího vlivu na tvoření cen obilních. Bude to vliv asi stejně akademický, jaký má za dnešního řádu hospodářského dělník na smlouvu pracovní! Vliv ten předpokládá nezbytně zdatnost hospodářskou a komerční, jinak bude i nadále hříčkou vln na bouřlivém trhu. Cestu k svépomoci naznačuje tu již důvodová zpráva vlády: organisací prodejních družstev hospodářských. Nechť není zdravá a promyšlená svépomoc v tom směru — třeba také ne samospasitelná! — utlačena a uspána prázdným hlukem agitačního hesla protiterminového!

*

Není nezajímavo při této příležitosti uvésti úsudek německý o účinku zápovědi terminového obchodu v Německu nejen na ochabnutí obchodu bursovního, ale i na zemědělství, jež trpí přes nedostatečnou žeň obilní nízkými cenami obilními, nepochybně také následkem zápovědi terminového obchodu obilního. Z různých na snadě ležících příčin — praví se — přicházejí, jak známo, hned po žních velké masy obilí na trh, které okamžitou spotřebu daleko převyšují. Dřív nalézala tato veliká nabídka obilí u obchodu obilního ochotného přijetí, dokud bylo volno uzavírati dodávky lhůtní a tyto dle potřeby prodloužiti. To ale nyní přestalo; obchodník obilím, který by chtěl nakupovati obilí víc, než okamžitě může odbyti a nad své peněžité prostředky, musil by k tomu použíti drahého úvěru bankovního. Následkem toho kupuje dnes kromě okamžité potřeby jen tolik, nač jeho prostředky stačí, převeliká nabídka nachází tedy jen poměrně malou poptávku a pokles cen jest tudíž nevyhnutelným.

*

Nervosní tempo úžasně pokračující středoevropské industrialisace, vlastně jeho zlé svědomí bezmezné nadvýroby, vede přirozeně k hallucinacím, v nichž vidí osudnou ruku starozákonní, jak píše svoje nikdy nestárnoucí menetekel. Dlouho dost kalilo nám rozmar »žluté nebezpečí,« jímž se stručně označovala industrialisace východoasijských států a umačkání Evropy invasí žlutého dělnictva a jeho výrobků průmyslových. Dnes je toto žluté nebezpečí dokonale diskreditováno. Vývoj čínského a žaponského velkoprůmyslu má své přirozené hranice v tom, že mzdy průmyslového dělnictva — ku překvapení všech, kdo byli zvykli v žlutém dělníku spatřovati ideal laciné pracovní síly, která se spokojí hrstí rýže — rychle žene do výše, současně však podkopává namáhavou prací tovární zdraví dělníků, zvyklých žíti ve volné přírodě, a tím stále nepříznivěji působí na poměr výkonu pracovního ke mzdě. Je pravda, že zejména žaponský vývoz v desítiletí 1888—1898 stoupl z 200 na 360 mil. marek; ale v téže době stoupl i jeho přívoz z 200 na 600 milionů.

Dnes děsíme se zase — s větším sice oprávněním, ale stejně hystericky — »americkým nebezpečím.« Hospodářský vývoj Unie severoamerické bere se ovšem ku předu krokem přímo gigantickým; Unie ví také příliš dobře, že Evropa co do krytí své potřeby zemských plodin a surovin většinou na Unii přímo je odkázána, už vzhledem k nízkým jich cenám. Dokud Evropa tento svůj přívoz mohla platiti svým vývozem průmyslovým, spatřovala se v tom přirozená vý-

měna mezinárodní, ovšem až na obor zemědělství evropského, které tím uvedeno v úplný zmatek. Teprve když pokračující industrialisace Unie přelila se přes hranice, povstala panika, ačkoliv i v tomto směru hospodářský vývoj Unie bere se krokem docela přirozeným. Je pravda, že Amerika spěje k tomu státi se střediskem světové tržby, a to ovšem starý svět nezastaví. Ale i tu není vyloučeno, že si zjedná přirozenou platnost mezinárodní dělba práce, jen napne-li starý svět v této dosud nevídané soutěži všechny své síly. Vždyť co by bylo nepřirozenějšího, aby Amerika i nadále posýlala do Evropy svou bavlnu, své suroviny, a odebírala je nazpět v tovarech? A co je přirozenějšího, než že nyní s tovary ze surovin do Evropy dodávaných vystupuje na světovém trhu jako konkurent Evropy? Naděje na nějaké potrestání Ameriky za její bezohlednou expansi průmyslovou ve formě obranné unie středoevropské jsou proti tomu chabé, protože nepřirozené. Nejméně asi bude k takové unii ochotno Německo, jehož vývoz i za vlády Mc. Kinleyovy a Dingleyovy bily v posledním desetiletí stále stoupal a které svůj většinou průmyslový vývoz okrouhle půl páta sta mil. mk. sotva dá v šanc. Jistě bude se alespoň cítiti dosti silným, aby v nejhorším případě srovnalo se s Unií na svou pěst a nevázalo se v zájmu svých slabších spolukonkurentů — i přes svůj dnešní bojovný návrh nového tarifu celního, jímž možná jen ostatní Evropu svádí k stejně bojovné pose, aby posílilo posici svou vlastní a staralo se v dohodě s Amerikou — jak to vždy dovede — pouze a pouze o sebe. Že by toto mínění vzhledem k celému vývoji jeho obchodní politiky v posledním půlstoletí bylo snad pessimistickým, z těžka bylo by lze dokázati. Ostatně kdo chtěl rozuměti, mohl to už z Německa slyšeti docela jasně a beze všech přátelských dvojsmyslů.

Ale opakuje se stará historie, že se Ameriky sice strašně bojíme, ale hrozně málo od ní se učíme. Roste nejen svým přírodním bohatstvím a úžasnou podnikavostí, ale ještě něčím víc. Tam všechno všudy pílí ku povznesení blahobytu a tudíž především tržby. Práci živnostenské nekladou se žádné hranice, každý může práci svou zužitkovati, jak nejlépe dovede. Žádný průkaz způsobilosti neváže nikoho ve vyučené živnosti, která se zatím stala nevýnosnou, nic nepoutá obchodníka v rozvinutí všech jeho schopností, žádné zastaralé názory neponižují ho v stupnici společenských tříd. Volnost myšlenky, volnost slova, volnost konání, tomu děkuje Amerika v první řadě svou velikost a moc. Jim děkuje Amerika svou schopnost, přizpůsobiti se rychle měnivým situacím obchodně politickým a dle nich prozíravě se zaříditi. Tak taky dnes, jak jsme už referovali, Amerika po tuhém ochranářském regimu obrací po větru své potřeby hospodářské do vod politiky smluvní: který stát — a především egoistické Německo — bude váhati, aby přijal nabízenou ruku státu, který mu zajišťuje odbyt na trhy tak koupě schopné! A že při tom Americe nepůjde — po našem chauvinistickém pojímání věci — o zničení starého světa, ale o to, aby si zachovala koupě schopné odběratele navzájem pro svůj vývoz, zejména největší odběratele svého zemědělství a svých surovin, kdo by o tom u střízlivých Američanů pochyboval! Především obava před

náhlými světovými otřesy vlivem soutěže americké je nesmyslna a leží nejméně v zájmu samé Unie; neméně než tři čtvrtiny jejího vývozu jdou do Evropy, a je tudíž Unie proti takovým otřesům sama nad jiné citliva.

Morálka z toho všeho — ovšem poněkud příkře bezohledná, žádná rakouská ukolébavka — zní tedy: neskrývat se za hradbami, přijmout otevřené zápolení sil a duchů, vyzbrojit se uvnitř, ne na venek, a — neodávati se klamné naději, že hospodářský zápas světový ustrne na tom stavu, v jakém my žijící generace přáli bychom si v míru složit své kosti. Ostatně boj s Unií bude svého času vybojován ne na pevnině evropské, ale na světovém trhu, a tu pak ovšem žádná středoevropská unie nic nezmůže celní hradbou; zde půjde o to, dovede-li Evropa v technickém pokroku držet stejný krok s Unií. Pro choulostivější povahy — a ty jsou u nás vlastně domovem — přidáváme několik čísel, z nichž mohou čerpati naději, že osudné chvíle, kdy udeří hodina »amerického nebezpečí« skutečně se ještě nedožijí, nehledě ani k tomu, že zatím na světovou váhu dolehne protizávaží Ruska proti Americe, kolosu proti kolosu, a že není docela jisto, že by nám zrovna musil připadnouti úkol zrní mezi těmito dvěma obrovskými mlýnskými kameny, budeme-li tak pořád ve všem po rakousku s málem spokojeni, jako dosud.

Stoupající přívoz Unie S. A. k nám dosáhl r. 1900 hodnoty okrouhle 76 mil. zl. — vedle na př. německého přívozu v hodnotě 318 mil. zl. Z oněch 76 mil. však připadá neméně než 44 mil. (= 60%) na surovou bavlnu, 10 mil. (= 13%) na surovou měď, dalších 6 mil. na různé jiné suroviny, jichž celkový přívoz dosahuje tedy hodnoty 60 mil. = 79% celkového přívozu. Přičteme-li k tomu za 2 mil. zlatých potravin a za 9 mil. různých pomocných látek průmyslových, zbývá všeho všudy asi za 5 mil. zl. průmyslového importu z Unie, jejž vyváží snad jediný již náš vývoz skleněného a hliněného zboží tamtéž. Je pravda, že náš celý vývoz do Unie nedosahuje vyšší hodnoty než 19 mil. zl., ale je to převážně vývoz průmyslových výrobků a v těchto prozatím napořád aktivní. Analysujeme-li dále průmyslový přírost Unie k nám, musíme ovšem přiznati, že tropický přímo jeho vzrůst i v číslech vývozu amerického nutně musí docházeti stupňovaného výrazu. Ale ovšem pro nás není v tom dosud skutečného nebezpečí. Tak na př. stoupal k nám v předešlých letech přívoz železného zboží z Unie a dostoupil v posledním roce hodnoty asi 700.000 zl. všeho všudy — vedle neméně než 11. mil. zl. hodnoty německého přívozu železa a zboží železného. A to v dotčené zprvu číslici vězí na 9.000 *t* proslulého amerického surového železa, jehož průmyslové státy prvního řádu, Vel. Britanie a Německo, dovážejí prvější víc než desetkrát a poslednější dvakrát tolik. Strojů a přístrojů dovezli jsme z Unie loni asi za 1·5 mil. zl. (jen německých naproti tomu v témž roce za 19 mil. zl.!), přívoz tedy sám o sobě tím méně povážlivý, čím důležitějším jest zřetel na důkladné strojní vyzbrojení širých oborů domácího průmyslu než na konkurenci, která tím činí se domácím strojírnám, nehledě k tomu, že tu namnoze jde o americké

speciality, které u nás se nevyrábějí nebo dosud v té jakosti vyráběti nemohou či nedovedou. Na samém poplašném vídeňském »americkém večeru« musil jeden z řečníků přiznati, že na př. zařikávaný přívoz amerických jeřábů výtečné a u nás nedostižené jakosti dovolil donavickým hutím snížiti výrobní náklady surového železa. A tak i jiné americké stroje a přístroje umožňují nám zavedení nových oborů výrobních resp. zlacinění výroby, podporujíce tím přímo větší mezinárodní soutěživost všech těch průmyslů, které vysoká celní ochrana nebo kartely mimo okruh její nestaví. Jinak tak mnohý obor průmyslový, kdyby musil se omeziti na méně dokonalou a dražší výrobu pomocí domácích strojů, utrpěl by na své vývozní soutěživosti. A při tom všem se různé americké přívozní zboží, pilně a — výnosně napodobí, třeba ovšem víc v Německu než u nás! — Nelze tedy na věc pohlížeti jednostranně s hlediska průmyslů kartelovaných a výrobou hromadných artiklů se zabývajících, které pro každé sebe menší porušení své samovlády konkurencí z venčí tolik jsou citlivy; stanovisko to alespoň s potřebami středního a malého průmyslu a obchodu daleko se nekryje.

*

Počátkem tohoto měsíce celní správa francouzská publikovala statistiku o dovozu a přívozu výstavních předmětů na loňskou světovou výstavu; statistika tato poskytuje zajímavé výhledy do odbytu cizozemského zboží, na světové výstavě pařížské docíleného. V seznamu vystavených předmětů dle hodnoty zboží sestaveném na prvním místě nalézáme — Uhry s více než 43 miliony; potom následují Unie S. A. (28·8 mil. fr.), Italie, Německo, Rakousko (23·3 mil. fr.), Rusko, Velká Britanie, Belgie, Žaponsko, Švýcary atd. Odečte-li se od přívozu opětný vývoz dle zemí původu, obdržíme hodnotu výstavních předmětů v Paříži prodaných. V tomto seznamu ovšem Uhry zaujímají ne více místo první, ale jedno z posledních. Na prvním místě je tu Unie severoamerická (1,657.000 fr.), po ní následuje Německo (1,510.000 fr.); pak stupnice rázem klesá pod milion a následují po sobě Velká Britanie (905.000), Švýcary (582.000), Italie (389.000), Rusko (352.000), Rakousko (188.000), Uhry (166.000). Německo odbylo nejvíc strojů a motorů (za 836.000), pak vědeckých nástrojů (za 241.000 fr.). Strojů odbyly dále Unie S. A. za 937.000, Anglie za 521.000, Rakousko a Uhersko po 32.000, Belgie za 77.000, Švýcary za 457.000 franků. Rusko odbylo nejvíc dřeva, Italie bižuterií a mramorů. V této statistice ovšem není zahrnut přívoz konsumního zboží pro hostince výstavní (piva se přivezlo oproti předešlému roku víc o 5,211.400 kg.). Zajímavo je, že výstavní zboží z francouzských osad netěšilo se odbytu téměř pražádnému, až na Alžír (42.000 franků) a Tunis (37.000 franků).

*

SOCIALNÍ. Nezaměstnanost v Praze. — Pražská sociální komise obecní a organisace pražského ústavu pro prostředkování práce. — Osnova zákona o bytech dělnických.

*

Nezaměstnanost v Praze a sousedních obcích přiostřila se tak, že vtiskuje do jisté míry již svůj smutný ráz životu velkoměstskému

zástupy nezaměstnanců před poptavárnami se hromadících nebo po městě tiše demonstrujících, klepajících ode dveří ke dveřím o práci. Hlavní útok nezaměstnaní vedou na správy obecní, které ovšem svou omezenou kompetencí, omezenými financemi a ovšem i zakrnělou péčí sociální pramálo jsou k tomu vyzbrojeny a také povolány, aby platily útraty poklesů konjunkturních, když z velkých zisků předchozí vysoké a i přepjaté konjunktury do jejich pokladen přece nic neplynulo. Ale ovšem nelze se divit nezaměstnaným, že v dobách tísně obrací se na nejbližšího sobě, nejdemokratičtějšího představitele moci veřejné, činíc jej zodpovědna za svou bídu; nelze se diviti také obcím, když zodpovědnost takovou očividně nad jich síly jdoucí odmítají, a, pokud hrozivý vzrůst mas nezaměstnaných pomoci ať jakékoli si důrazně vymáhá, namnoze jen z přinucení a leckde i nechutí chápou se akce pomocné. Je sice pravda, že v dobách takové tísně, třeba obcí nezaviněné, omluvitelným by bylo urychlené vyřízení leckteré práce veřejné, která jindy snad po měsíce se uvažuje a rozpočítává, ač tu zase i tisk dělnický docela nesvědomitě, zapomínaje své vlastní zodpovědnosti a zostřeného příkazu rozvážlivosti v dobách pohnutých, propaguje k úlevě nezaměstnanosti obecní projekty zcela dobrodružné, po zpustošení průmyslu pustošení obecního hospodářství, kryje se při tom tím, že poukazuje na splendidnost obcí k všelikým účelům jiným (zejména na potřeby kultu, slavnosti, účely a stavby representační) nikoliv neodkladným, kterou v dobách, jako je nynější, shledává tím méně omluvitelnou. Nelze ovšem upříti, že leccos z toho je právě takovým nepromyšleným, bohužel konvencionelním vyhazováním peněz, jako by jím bylo dělnickým tiskem navrhované odkopávání jedněch vrchů na rychlo na stavební pozemky (v dobách vleklé krise stavební!), prokopávání jiných vrchů tunely atd. Tolik je smutnou pravdou, že nejen obce, ale i stát stojí v takových chvílích docela nepřipraven, bezradný, nevrlý na spoustu práce a zodpovědnosti naň se hrnoucí. Návrh, aby zejména obce přímo měly v rozpočtech svých pravidelnou položku pro práce z nouze, ovšem pro dalekosáhlé své důsledky pro trh pracovní — které tuto rozbírati není místa a které ostatně se podávají samy sebou — pokládáme za zcela pochybený; také lepší časová organisace obecních dodávek, třeba o sobě cenná, pro svou jednostrannost málo rozhodný může míti vliv na udržení pravidelného chodu zaměstnanosti — na rozdíl od státu, který ale vede si tu z pravidla šablonou ryze byrokratickou, dokud jej krisovité zjevy nevyplaší, jako letos. Nelze tedy formulovati a také ani prakticky provésti vydané heslo: Socialní povinností obcí je v prvé řadě starati se o práci. Obec není žádným regulatorem výroby a je už docela z posledních, které mají vliv na její běh. Zejména ale už je nesmyslno, klásti jí za povinnost opatření práce pro masy lidí, které z širokého okolí jejího k velkému centru průmyslovému tíhnou za výdělkem, v dobách bídy tím hustěji. Lze jí nanejvýš ukládati v dobách tísně, aby kmen v obci usedlého dělného lidu místo podporou chudinskou hleděla vydržovati jakž tak zaměstnáním za mzdu, pokud to vůbec jí je možno. To je ale prostě požadavek ryze humanitní a z části i policejní, ale ne něco, co by

právě na obec náleželo jako kus obecní péče socialní. Fondy, z nichž mají se krýti válečné útraty nezaměstnanosti, hledati sluší v dobách příznivých konjunktur u zaměstnatelů i dělníků samých, a tento pramen musí otevřít tak či onak regulované povinné pojištění pro případy nezaměstnanosti. Zaměstnatel, který překotným využitkováním konjunktury přivodil náhlé ochabnutí, sám se za ně už dříve odškodniv ve vyšším docíleném zisku, dělnictvo, které v té době vymohlo si vyšší mzdy nebo získalo při nejmenším prací přes čas a vůbec zvýšenou příležitostí k výdělku, docela bezstarostno, jak to za krátko se obrátí — jakým právem po poklesu konjunktury mohou obě tyto strany svaliti ručení za následky její — nezaměstnanost — na obec?

Tedy obci náleží — a má ovšem v tom býti účinně podporována státem stejným právem, jako při každé živelní pohromě — pracemi z nouze mírniti nejhorší bídu v obci usedlého kmene dělnictva, podle míry nezaměstnanosti v jednotlivých oborech, ne jak kdo přijde. Jí nemohou imponovati zástupy povalečů, kteří připojují se k strádajícímu dělnictvu jako ke každé veřejné podívané; zástupy nutno ne počítati, ale analysovati, z čeho se skládají a vybírati z nich při zadávání prací z nouze. Jak? Podle přehledu, jaký obce ve své prostředkovatelně práce má — míti o stupni nezaměstnanosti v jednotlivých odvětvích živnostenských, o jich přechodných či hlubších příčinách a tudíž i o různé pravděpodobné délce trvání nezaměstnanosti a menší či větší akutnosti její atd. A toho není v Praze a obcích rayonu naprosto. Všecko se děsí mas, které o práci se hlásí, a zas je podceňuje; neví se, co je skutečná bída z toho a co zahálčivost; co vzít do ruky dnes, a co má čas zítra; v kterých odvětvích výrobních je pomoci nejvíc potřebí, a ve kterých je naděje, že lidé předrží krisi sami vzhledem k lepšícím se známkám zaměstnanosti toho oboru; co z těch mas vyžaduje péče sociální, a co represalií policejních proti živlům, které práci přikázanou ani nenastoupí anebo opustí dle libosti třeba pod záminkou, že je — špatně placena. Ale to všecko je nemožno žádati na obci, jejíž ústav pro prostředkování práce nalézá se na tak primitivním stupni, jako náš pražský. Má teď býti snad poněkud lépe, péčí pražské socialní komise obecní, ale mnoho prozatím nedoufáme.

*

Reorganisace pražského ústavu pro zprostředkování práce, jak ji pražská sociální komise navrhuje, trpí v několikerém směru — řekněme to přímo — nemoderností. Předně složením své správní (dozorčí) komise; městské radě vedle práva vrchního dozoru, k jehož vykonávání úplně by stačil městskou radou jmenovaný předseda komise, vyhrazeno ještě zastoupení třemi členy sboru obecních starších, kteří nejsou zaměstnateli dělnictva, tak že vedle tří zástupců zaměstnatelů, kteří rovněž mohou být členy sboru, zbývá na dělnictvo jen třetina mandátů, omezených co do volby ještě přidělením po jednom mandátu určitým skupinám volebním resp. organisacím odborovým. Ať už si tyto návrhy socialní komise vysvětlujeme pravděpodobně dalekosáhlou její

ústupností vůči obci, kterou patrně komise chce takto prozatím jen co nejšetrněji vésti po zanedbaných cestách sociální politiky komunální, dávajíc jí možnost v samém zárodku zmařiti, co by jí na tomto poli — sit venia verbo — nevonělo, nemůžeme komisi ušetřiti výtky, že — jistě proti lepšímu přesvědčení — obětuje této trnité své paedagogické ústupnosti samu kardinalní zásadu moderních veřejných průkazů práce, požadavek naprosté parity v zastoupení zaměstnavatelstva a dělnictva; parity, která jediná je s to, vzbuditi nezbytnou důvěru dělnictva v tuto instituci, odstraniti z cesty množství zápalných látek z hnutí dělnického, učíc je poznávati obtíže správy podobných ústavů, zodpovědnost za jejich opatření, učíc je býti shovívavými a klidnějšími účinkem toho všeho. Ale vyloučením parity toto ze všeho nejcennější vědomí spoluzodpovědnosti dělnictva docela se tlumí, neboť jakou zodpovědnost měla kdy a má v jakémkoli sboru minorita, navždy k menšině odsouzená? A k čemu vůbec jsou v takové odborné správě ochotničtí členové (obecní starší nezaměstnatelé) než aby leda snad ochotnickými debatami zdržovali a ohrožovali rovnováhu obou stran, nezbytnou pro opravdovou společnou práci?

Rušivost tohoto živlu vystoupí tím zřejměji, přihlédneme-li k druhé hlavní vadě návrhu, totiž naprostému nedostatku odborového, skupinového rozčlenění ústavu pro prostředkování práce, které namnoze vyžaduje hned také odborníků k vedení jednotlivých odborů skupinových. Navržené roztřídění ústavu v oddělení pro mužské dělníky, dělnice, zejména služky, a učně je rozhodně primitivní pro průmyslové a obchodní centrum významu pražského policejního rayonu, kde je dělnictva celé řady oborů živnostenských po tisících. Poměry v jednotlivých oborech jsou tak různy navzájem, že mechanická, ústřední správa ústavu je tu přímo slepou a bezmocnou. Vždyť ústavu nejde přece jen snad o mechanické vyřizování a přikazování došlých nabídek a poptávek pracovních, ale o stopování a evidenci nezaměstnanosti v jednotlivých odvětvích, pravděpodobného jejího klesání či stoupání vlivem konjunktur, sezony, pravděpodobného posunu na trhu pracovním následkem sporů pracovních (o mzdu, dobu pracovní), a především i o výměnu náhledů obou stran v těchto všech směrech, což dosažitelno jest jedině volným jednáním mezi oběma rovnocenně zastoupenými, na věci přímo súčastněnými a s potřebami svého oboru obeznámenými stranami za prostředkování nestranného předsedy. Průkaz práce odborově učleněný má tu přímo i důležitou, ano neocenitelnou funkci dobrovolného úřadu dohodčího, funkce tím žádoucnější, čím víc dnes odborové organisace dělnictva i zaměstnatelstva navzájem se isolují, ztrácejíce neutralní půdu pro výměnu názorů, o b ě m a in camera caritatis za veležádoucí uznávanou. Veřejné paritní průkazy práce mají přece odstraniti postupně dnešní, navzájem soupeřící soukromé prostředkovatelny zaměstnatelské a dělnické, z pravidla odborově organisované — jak je možno doufati, že toho dosáhnou, nabízejí-li místo dokonalejší formy odborového průkazu práce nedokonalou, šablonovitou, diletantskou formu průkazu všeobecného, odborově nevybudovaného?

Třetí hlavní vadou návrhu je diktát dělnictvu přímého volebního řádu pro volby jeho zástupců do komise, libovolně rozvržený dle jeho politických a stavovských organisací navzájem nikterak rovnocenných. Není čeho víc se varovati při podobných akcích, než diktatu, nehledě ani k tomu, že už dnes je tu celkem neutralní půda pro dotyčné volby, totiž sbor dělnických přísedících živnostenského soudu, jakožto obligatního fora právě pro spory z poměru pracovního. Ostatně i tu zas je zrovna taktickým požadavkem, nejen vzíti dělnictvu příležitost, aby mohlo o to či ono opříti odmítnutí své součinnosti pro vnucené mu zastoupení, ale zase j e s a m o za toto zastoupení j e d i n ě učiniti zodpovědným. Víme z mnohé vlastní zkušenosti, co zmohou u dělnictva zdánlivě směšná — proti vášnivým proudům odborové agitace — imponderabilia t a k t u; v jednom a témže oboru dělnictvo železnou organisací přímo uvádí továrníky v zoufalství, a jednomu z nich přes celou tu ničivou mnohdy moc organisace podává bílý list: pro docela obyčejnou často míru taktu, s kterým řekl třeba rozhodné ne, jen když při tom dovedl u dělníků vzbudit vědomí jich spoluzodpovědnosti nebo přímo celou zodpovědnost vložiti na jich vedoucí hlavy. Nezřídka zhrozí se její tíhy a příkrosti naproti jednotlivcům ze svého středu a vrátí mu plnou disposici nad závodem, kterou jich organisace de facto mu odňala.

Rozumí se, že tyto poznámky platí víc obci, která svou svatou prostotou o otázkách komunalní politiky socialní vnutila socialní komisi při jejích návrzích hned předem spokojiti se odhodlaně — dovedeme to její sebezapření jistě oceniti — trpkým chlebem resignace a s ní se blížiti opatrně, krok za krokem, Olympu městské rady, který od starého Olympu s jeho naprostou povzneseností nad lidské plahočení liší se jen tím, že z hlavy jeho Jovišů nevyskočila žádná Pallas Athéné a kdo ví, jest-li kdy vyskočí.

*

Vláda předložila parlamentu osnovu nového zákona o podpoře zřizování zdravých a levných bytů dělnických, kterou se nahrazuje dosud v té příčině platný zákon z r. 1892, nepodařený a nepotřebný. Moderní bytovou politiku lze stručně shrnouti v těchto šest hlavních požadavků: zavedení pravidelné bytové inspekce, revisi stavebních řádů a regulačních plánů na nich se zakládajících, doplnění a podnícení nedostatečného soukromého podnikání na tomto poli dobrým příkladem státu a obcí, alespoň pak podporováním stavebních družstev této kategorie, vybudování a reformu lokalního dopravnictví, socialní reformu práva nájemního a pohotovost levných stavebních pozemků mezi jiným zejména vybudováním t. zv. dědičného práva stavebního. K oběma požadavkům na posledním místě uvedeným připojili bychom ještě případné trestní potírání lichvy nájemní. Z těchto všech požadavků osnova — nesplnila ani jeden; zůstávajíc na půdě zákona z r. 1892, spokojuje se s rakouskou specialitou pouhé úlevy daňové, v přesvědčení nikoli neodůvodněném, že již prosté ulehčení velikého našeho břemene berního uvolní tísněnou jím podnikavost. Zůstávajíc dále na omezené půdě — negativní — péče o byty jen dělnické, činí slabý náběh

k péči o levné malé byty vůbec tím, že výhodu daňovou vztahuje nejen na budovy výhradně dělníkům pronajaté, ale připouští pronajati je, nejvýše do jedné čtvrtiny, i drobnějším nájemníkům nedělnickým téže kategorie důchodové, jakou stanoví pro dělníky (příjem dle početnosti rodiny od 1200—2400 korun ročně*) s 12% přirážkou v městech s více než 50.000 obyvatelů a 25% přirážkou pro Vídeň. Přehlížíme-li chudý výtěžek této reformy, spatřujeme přece jistý nepopíratelný pokrok proti starému zákonu, který slíbenou úlevu berní podmínil jedině levností dotyčných bytů a několika málo hygienickými požadavky — a to jen podmínečně — v tom, že osnova sleduje jak v ohledu hygienickém tak ethickém mnohem širší stanovisko péče bytové moderním požadavkům přiměřené. Značně rozšířen také obor působnosti nové osnovy volnějším vymezením pojmu dělníka, jakož i v tom směru, že úleva berní má nastati také při bezplatném přenechání bytu dělnického a bez rozdílu osoby podnikatelovy; dále snaží se osnova oživiti podnikání stavební v tomto oboru tím, že míru úlev berních značně rozšiřuje a že dává lepší vyhlídku na výnosnost kapitálů v dělnických bytech investovaných.

Docela nedůsledně osnova pomíjí vztažení úlevy berní také na domy dělníkem samým koupené resp. vystavené a jím obývané, pak na adaptace budov již stávajících k účelům bytů dělnických. Těžiště reformy spočívá v tom, že na místě dosavadních pevných minimalních sazeb nájemného, které připouštěly nanejvýš 2—2·5% zúročení kapitálu v nich investovaného, zavádí zlepšení výnosu domů takových tím způsobem, že dovoluje stanoviti úhrnný výnos nájemného tak, aby vystoupil o 0·2, nejvýše 0·5% nad obvyklý úrok hypotekární (z pravidla tedy $4^1/_2$% + dotčené zlepšení, tedy okrouhle dohromady 5%) nákladů stavebních po srážce amortisace realních daní a přirážek, nákladů správních a udržovacích, berouc za základ 50tileté trvání budovy a spolu vážíc majitele i jeho nástupce, že dům musí nejméně po 50 let (původně 80) býti věnován výhradně účelům ubytování dělníků, což jako realní břemeno zapíše se do knihy pozemkové. Osnova sleduje tímto novým modem omezení výnosu činžovního tu jinak chvályhodnou tendenci, že stanovíc maximum toliko pro úhrnnou sumu nájemného, zjednává tím možnost, blahočelná zařízení (prádelny, jídelny, čítárny, knihovny a pod.) připojiti k dělnickým bytům a náklady jich přesunouti na nájemníky. V mezích úhrnného výnosu nájemného dle § 11. vyšetřeného zůstává stanovení nájemného pro jednotlivé byty podle jich polohy a zařízení přenecháno majiteli domu (§ 12.).

Ale toto zlepšení výnosu a možné tím podnícení soukromého podnikání takových staveb vázáno jest na velmi komplikované a tudíž pravděpodobně zdlouhavé úřední vyšetření investovaného v domech těch kapitalu a přípustného nejvyššího jeho procenta zúročení dle poměrů místních, že, trvá-li již řízení daleko jednodušší dle platného zákona i přes rok, bude nové ještě zdlouhavější a vexatornější. Nad

*) Maximum vzhledem již k dnešním poměrům mezdním v celé řadě průmyslu očividně příliš nízko vyměřené!

to hlavní kategorie podnikatelů takových budov, továrníci, spokojili by se se zlepšením výnosu proti nynějšímu stavu na 3%, protože, stavíce domy dělnické, sledují tím z pravidla účely vlastního prospěchu (aby dělnictvo nemusilo ráno a večer vážiti cestu z domova často několik hodin vzdáleného a tím neoslabovalo svou výkonnost pracovní) nebo humanitní, takže spokojili by se prostě zvýšením dosavadních pevných maximalních sazeb nájemného, což pro obyčejný typ domků dělnický stačí, nežádajíce takového zvýšení, jaké osnova — nad to za cenu vexatorního řízení — slibuje a které na druhé straně — hledě k obtížím správy drobných bytů omezeními osnovy atd. — zase nestačí, aby pozoruhodnější měrou na toto pole přilákalo soukromý kapital. Vyšší zúročení osnovou připuštěné — které ostatně zahrnuje také značné zdražení bytů dělnických proti starému zákonu — vysvětluje se ovšem především vázaností budovy po 50 let k účelům bytů dělnických. Vázanost ta je další překážkou — ne sice pro obce, stavební společnosti a p., ale rozhodně pro továrníky jako podnikatele takových staveb. Předem celá řada průmyslů, vázaných svým stanovištěm k nalezišti svých surovin (hutnictví, keramika a p.) přečasto musí počítati s vyčerpáním svých nalezišť v kratší době. Ale nad to, která pak továrna se může odvážiti svoje trvání bezpečně předvídati na 50 let? Ve velkých průmyslových střediscích bude snad zašlý závod dosti rychle novým nahrazen. Jinak však na venkově. Byl-li továrník nucen, závodu svého z jakéhokoli důvodu zanechati dříve, a byl-li sám jediný v místě, nenajde se dále vůbec již žádných dělníků nájemníků; prodá-li svoji továrnu, docílí za dělnické byty — jestliže je kupec bude vůbec chtíti odkoupiti — z důvodů na snadě jsoucích ceny nejmenší.

Nechce-li je kupec vůbec převzíti, nemůže bývalý majitel továrny dělnických domů, které se mu nyní staly obtížnými, se zbaviti, zvláště, když výmaz věnování ve smyslu § 14. posl. odst. vázán jest na obtížné podmínky; to platí obzvláště též o navrácení hodnoty požívaného osvobození od daní a poplatků pro tento případ ustanoveném, čímž nastalé znehodnocení dotyčných budov jen ještě se zvyšuje.

Správně proto navrhuje pražská komora, aby slíbené 24leté osvobození takových budov od domovní daně činžovní, třídní a 5% daně příjmové z novostaveb při 50tileté vázanosti přepočteno bylo prostě na roční slevu daňovou, která by tedy činila asi 50%, načež tato vázanost 50tiletá může prostě odpadnouti a sleva daňová platila by prostě — nejdéle ovšem 50 let — potud, dokud dům je věnován účelům bytů dělnických; dále aby zůstaveno bylo podnikateli rozhodnouti se buď pro systém pevných sazeb nájemních, zaručujících asi jen 3%ní výnos, anebo pro vyšší výnos dle osnovy a podrobiti se pak ovšem obšírnému řízení v ní předepsanému. — Celkem — opakujeme — osnova operuje prostředky, pro moderní politiku bytovou docela nedostatečnými a kusými a znamená zlepšení naší politiky bytové jen velmi problematické.

*

ŠKOLSKÉ: Učitelstvo vídeňské v politickém životě hlavního města — Ellen Keyové kritika nynějšího směru ve školství a sny její o škole budoucnosti — Význam lidového vzdělání pro lidovou mravnost — Vychovatel Blooker Washington — Katolická universita v Solnohradě na obzoru — Zákaz náboženských štvanic ve školství uherském a rozpoutávání jich ve školství rakouském —

Učitelstvo vídeňské hrálo v polickém životě říšského města v posledních desítiletích úlohu dosti značnou. Vliv jeho nemálo přispíval na politické utváření poměrů vídeňských, »Die Zeit« z 23. listopadu přinesla o tom od Rudolfa Hawla článek pozoruhodný i poučný v jistém směru pro naše učitelstvo a směr jeho politiky.

V roce 1883 čelila liberální strana německá v parlamentě velmi chabě útokům klerikalismu. Skutečnost, že přijata býti mohla školní novella jasně ukázala neschopnost liberální strany k obhájení svého nejlepšího činu, kterým byl bez odporu říšský zákon školský z r. 1869. Liberální strana německá však i ve správě Vídně, kterou v ruce měla, zřetelně ukázala, že ke škole a učitelstvu příliš opravdové lásky v srdci svém neměla. Ve školní sekci na radnici vídeňské ponechala úplně volné pole tehdejším demokratům, kteří tu rozhodovali nejen o stavbách budov školních, o zaopatřování jich učebnými pomůckami, ale i o obsazování míst učitelských. Demokraté pak dobře dovedli vlivem svým ve školní radě učitelstvo vídeňské ke své straně připoutávati. Učitelé vídeňští vstupovali tehdy houfně do politických spolků strany demokratické ve školní radě rozhodující, stali se v těchto spolcích důležitými funkcionáři a při volbách obecních pro kandidáty strany demokratické usilovně pracovali.

Boj vídeňského učitelstva o passivní právo volební do vídeňské městské rady ukázal vídeňské liberály v pravém světle. Zatím co liberálové odmítli zastati se požadavku učitelstva, chytrý dr. Lueger dovedl si řečí svou učitelstvu vídeňskému právo občanské reklamující v učitelstvu mnoho přívrženců získati. Znatelným se to stalo při nejbližších volbách obecních, v nichž počet demokratů vídeňských značně stoupnul, zvláště ve II. sboru volebním, kde volilo učitelstvo a kde se stalo jazýčkem na váze.

Poměr mezi liberální stranou vídeňskou i mezi učitelstvem zkalil ještě více výnos ministra Gautsche, týkající se poslanců ze stavu učitelského a regulování učitelských platů ve vídeňské městské radě. Výnos ministrův ustanovoval, že učitelé, kteří po šest let vyučovati nebudou, musí znovu zkoušky dělati, aby jinak o místa svá nepřišli. Liberálové vídeňští vykládali výnos Gautschův dokonce za mistrovské dílo svého původce a způsobili tím vystoupení téměř všeho učitelstva vídeňského z politických spolků liberálních.

Enketa na úpravu platů vídeňského učitelstva zvolená jakož i úprava platů poměr mezi učitelstvem a liberály vídeňskými ještě více přiostřila. Za vyučování tělocviku dostávali učitelé vídeňští do té doby až 400 zlatové roční remunerace. Novou úpravou tyto remunerace se zrušily a tak mnozí učitelé zatím co novou úpravou 200—300 zl. ročně získali, ztratili zrušením zmíněných remunerací ročně 400—500 zl. Populárnost dr. Luegra získala nemálo odepřením potvrzení volby jeho za starostu Vídně nejen v širších vrstvách lidových, ale také v učitelstvu, které k jeho straně tehdy valem se přihlašovalo.

S tehdejší demokratickou stranou stala se mezi tím podivná změna. Z demokratů vídeňských stali se »antiliberálové,« protivníci do nedávna vládnoucí strany, vůčihledě své stoupence v širších vrstvách lidových ztrácející. Dr. Lueger dovedl nacionální antisemitism Schönererovský zaměniti vhodně antisemitismem konfessionálním a spojit v něm nacionálně si odporující a protimyslné elementy. Z antiliberálů stali se křesťanští socialové. V bývalých svobodomyslných demokratech našla strana klerikální své nejlepší spojence. Na této cestě je ovšem učitelstvo vídeňské následovati nemohlo.

V létech osmdesátých měl ve Vídni největší význam učitelský spolek »Volksschule,« zřízený již před vydáním základního říšského zákona školského a mající na vznik tohoto zákona nemalý vliv. Spolek tento žil později zcela ve tradicích staroliberální strany. Boje učitelstva proti později nepřátelskému liberalismu spolek tento, složený ze starých pánů, nijak nedovedly vzrušiti a k energičtějšímu jednání přiměti. Mladší učitelstvo žádající rozhodnější boj proti svým nepřátelům ze spolku vystoupilo a založilo za vůdcovství nynějšího poslance-učitele K. Seitze »Centralverein der Wiener Lehrerschaft.« Starší, konservativnější vrstvy učitelstva vídeňského z rozpuštěné jednoty »Volksschule« sdružily se nyní ve spolku »Wiener Lehrerschaft.« Ústřední spolek vídeňského učitelstva vedený Seitzem sesílil v krátké době tak, že sdružoval v sobě více než dvě třetiny všeho učitelstva vídeňského. Založení tohoto spolku stalo se v roce 1896, kdy bývalí antiliberálové vídeňští na klerikální křesťanské sociály se přebarvili. Skutky strany křesťansko-sociální zvláště pak subvencování katolického školského spolku z obecních peněz vídeňských a školní návrh Verganiho odvrátily učitelstvo vídeňské od křesťanských sociálů nadobro. Definitivně byla roztržka tato prohlášena na velkém shromáždění učitelstva, konaném ve staré radnici v lednu 1897, kde zástupce křesťanských sociálů dr. Gessmann učitelské shromáždění ostentativně opustil přesvědčiv se, že na jeho poslušnost nelze straně více počítati.

To bylo signálem k boji, který křesťanští sociálové od té doby, užívajíce všech prostředků své moci proti učitelstvu vídeňskému, statečně se bránícímu, vedou. Nepohodlní křesťanským sociálům učitelé jsou od té doby houfně praeterováni, přesazováni ano i suspendováni, o čemž zprávy dostávají se i na říšskou radu (affaira Seitzova a Rehlingova). Než i v založeném ústředním spolku vídeňském vznikly v poslední době rozmíšky mezi sociálně demokratickými a nacionálními učiteli. Spolkem vydávaný časopis »Freie Lehrerstimme« počal za vedení K. Seitze psáti v duchu sociálně demokratickém, což popudilo menšinu učitelstva nacionálního a přimělo ji po volbách do okresních školních rad v roce 1898 k vystoupení, k přidružení se spolku »Wiener Lehrerverein« a k založení Rehlingem redigované »Freie deutsche Schule.«

Rozmíškou touto se věci učitelstva vídeňského značnou měrou poškodily. Křesťanští sociálové toho využitkovali a mocným nátlakem dovedli v založeném spolku svém »Verein der Lehrer und Schulfreunde« sdružiti značný počet prospěchářského vídeňského učitelstva.

Vylíčiv tyto poměry v učitelstvu vídeňském přimlouvá se autor Rudolf Hawel za postátnění školy obecné, které prý jediné je způsobilé učitelstvo ze vlivů měnících se majorit ve vídeňském městském zastupitelstvu vysvoboditi.

V časopise »Die Wage« uveřejněn článek Ellen Keyové »Die Seelenmorde in den Schulen« ostře kritisující nynější nezdravý směr byrokratického vychování ve školách. Proslulá autorka dovozuje v něm, že průběhem návštěvy školní mnohé vzácné dary duševní, zvláště pak samočinnost a dar pozorovací, se značnou měrou otupují. Vědomosti jsou získávány na úkor rozvoje vnímavosti, uvažování, pozorování a obrazotvornosti.

Jednotlivci, kteří pravidelně školu nenavštěvovali, kteří se učili privátně v čase ne přesně stanoveném, anebo ti, jejichž rozvoj šel ponejvíce cestou sebevzdělání, zůstali od škodlivých následků vyučování uchráněni. Ellen Keyová dovozuje, že skoro každá vynikající žena posledních let nevzdělávala se ve školách, ale byla autodidaktkou.

Pokud se nepochopí, že úkolem školy je vzdělání a rozvoj individua a ne fantom t. zv. všeobecného vzdělání, potud bude marně o reformě školství uvažováno. Ve článku líčí Ellen Keyová svoje názory o škole budoucnosti, známé čtenářům loňských »Besed Času.« Touží předem po tom, aby dětské zahrádky a školky mateřské jakož i počáteční vyučování školní byly nahrazeny poučováním domácím. Instituce dětských zahrádek a škol mateřských jest vítána jedině v rodinách, kde matky jsou nuceny prací svou na potřeby rodinné přivydělávati. Úlohu budoucnosti vidí autorka v tom, aby vychováno bylo nové pokolení matek, které by děti osvobodilo od soustavy dětských zahrádek, vychovávající slabochy s rukama pořád »práce« plnýma. Bude-li v budoucnosti třeba dětských zahrádek, nechť jsou to místa, kde by děti měly plnou svobodu hrát si a nalézat si zaměstnání samy a kde by nejvýše dostávaly jenom prostředky k nalézání a druhy ke hrám. Úkol vychovatelek měl by v takovýchto zahrádkách býti zevně passivní, uvnitř však neunavně aktivní pozorováním nadání, které jenom ve svobodných hrách se projevuje. Pozorování tato měla by býti studiemi psychologie dítěte a mohla by býti konána jenom od osob vychovatelských, kterým by byl svěřen počet dětí na nejmenší míru omezený. Nynější fabriční ošetřování dětí v zahrádkách a školkách je bezcenné. Dítě počíná již tu učiti se poslušnosti ke škole, loyálnosti ke družině svých kamarádů stejně jako později ke škole obecné, střední, universitě a to dříve než naučí se býti loyálním ku svému vlastnímu svědomí, svému vlastnímu citu pro právo a svému vlastnímu vnuknutí. Keyová má správně za to, že je třeba »vyvíjet všechny impulsy, na nichž se zakládá síla a cena člověka,« mají-li se vychovávat skuteční lidé a ne massy. Dětská zahrádka a škola je níž než otcovský dům i při pěstování citu. Kultura citu je nejúspěšnější v rodině.

Keyová položila by i první vyučování ze školy do domu otcovského, kde jsou možny všeliké ohledy k dítěti, kterých škola obecná dbáti nemůže. Ve škole domácí je možno počít s vyučováním čtení a psaní dle rozvoje dítěte tu dřív tam později, možno tam náležitě ukájet

pud po činnosti, pomáhat tělesnému vývoji a smyslu pro skutečnost zevnější domácím zaměstnáním, hrami, procházkami v přírodě daleko lépe než ve škole obecné.

Výhody, které bývají škole obecné za zásluhu přičítány jako je navykání pořádku, kázeň, soustava, methoda má Keyová za vady. Věcem těmto navyknouti lze v rodině méně umělými a přirozenými prostředky. Ve škole bývají děti nejtišší, nejpassivnější nejlepšími žáky. Duše nejneosobnější a zcela bezbarvé bývají tu vždy »vzory.« Čím je tělo i duše ve škole trpnější, čím snadněji poddává se drèssuře, čím je receptivnější, tím je lepší výsledek — se stanoviska školy. Cílem školy by mělo býti dle Keyové »zvelebování a podporování života v rozvoji k formám neustále vyšším, při čemž by síla ustavičně rostla a štěstí se množilo, a po stránce negativní byly by všechny živly život ohrožující potírány.« Dnešní škola však proti tomuto cíli přímo pracuje.

Keyová žádá od domova a školy, aby podávaly žactvu skutečnost, t. j. život přírody a lidí, který jest jedině způsobilý vychovávat pro život. Sebepozorování a samočinnosti dětské mělo by hned od prvopočátečného vyučování užíváno býti jako vychovatelského prostředku pro dítě a jako návodu pro vlastní pozorování učitelovo. Ve škole má při počátečném vyučování býti obligátním jen to, co je pro všechny závazným základem dalšího vzdělávání. Když je tento základ položen, pak je úlohou školy budoucnosti, aby pokračovala v obecném vzdělávání, ale dle plánu přizpůsobeného každému jedinci zvlášť. Učitel bude v každém žáku budit vlastní pozorování, povede jej sice ve volbě četby a ve způsobu práce, ale nebude mu především vštěpovat svoje vlastní pozorování, soudy a znalosti v podobě přednášek, příprav a pokusů, bude vésti žáky, aby sami své úlohy řešili a sami obtížemi probíjeli se k vítězství poznávaných pravd životních. Učebnice školní budou plny šťávy a síly, knihovna ve škole budoucnosti bude nejdůležitější světnicí školní a půjčování knih podstatnou částí celé činnosti vychovatelské. Škola bude obklopena velikou zahradou, v níž smysl pro krásu bude nejpřiměřeněji vyživován. Knihařením, truhlařením a pod. pracemi řemeslnými, dále zahradničením a tělocvikem dodělá se Keyové škola budoucnosti přirozené gymnastiky. Vedle zahrady bude míti škola místnosti vhodné pro volné hry mládeže bez vedení a poručníkování učitelů. Škola budoucnosti bude i architektonicky tvořiti krásný celek, plným aesthetickým dojmem působící, bude v ní dostatek vhodných objektů ku rozvoji aesthetických vloh mládeže působících. Žáci ve škole budoucnosti budou si sami voliti, které sbírky přírodovědecké a pod. budou chtít navštíviti. Pokud se týče knihoven, musí se dáti dětem volnost čísti ve velkých literaturách a musí proto vymizeti úzkostlivý výběr knih, které se hodí pro ten či onen věk. Umět dobře vidět ve světě přírody, lidí a umění — a umět dobře číst, to jsou dva velké cíle, k nimž má výchova domácí i školní vědomě spěti. Jakmile to dítě umí, může se naučit skoro všemu ostatnímu samo.

V Keyové škole budoucnosti zavládne úplná svoboda volby. Škola podá hojně zásobený jídelní lístek, ale bez nucení. Eilen Keyová

podrobněji líčí, jak si to představuje. Hlavní úlohou nové školy bude pak sestřeďování předmětů učebných, na místě nynější dělby, která roztříšťuje zájem i sílu. Teprve tehdy, až bude škola ústavem, v němž lidé se budou učit pro život, a nikoli ústavem, v němž se pro život ožebračují, teprve tehdy, až v ní dostane se každému toho, k čemu jeho individualita tíhne, teprve tehdy, až v ní každý bude směti konat svobodně, co sám nejlíp umí, až sám nalezne často podnět, aby zkusil se i v tom, co umějí jiní, bude splněn sen Keyové o škole budoucnosti.

Na škole budoucnosti působiti budou jen učitelé vyvolení, t. j. takoví, kteří od přírody a sebevychováním umějí si s dětmi hrát, s dětmi žít, od dětí se učit, po dětech toužit. Čím plněji a bohatěji budou učitelé sdělovat dětem šťávu a sílu své skutečnosti, svého názoru životního, svéráznosti svojí, tím účinněji budou napomáhat skutečnému rozvoji dítěte. Pokud se týče jejich sociálního postavení, reklamuje Keyová do budoucnosti krátkou denní dobu pracovní, úplně postačující klid, vysoký plat, podávající možnost k bohatému vývoji dalšímu — služební dobu nejdéle dvacetiletou, po níž vstoupnou do školních úřadů z rodičů a učitelů složených — požadavky to, od nichž učitelstvo všech zemí a národů na tisíce mil je dnes ještě vzdáleno. Škola tato se neuskuteční, pokud budou státy nejtěžší oběti přinášet molochu militarismu. Teprve až militarism bude překonán, až lidé naučí se oceňovat náležitě silné mozky a silná srdce jako nejvyšší hodnoty společenské, až pochopí, že nejdražší školy jsou nejlacinější, počne se sen Keyové o škole budoucnosti uskutečňovat.

Z pojednání Keyové ozývají se myšlenky velkých reformatorů vychovatelských zvláště Komenského, Rousseaua, Pestaloziho, Spencera a m. j. Úvah Keyové povšiml si »Časopis českých učitelek« a vydal v překladu Anny Sychravové pěknou její knihu, kterou lze všemu učitelstvu dobře doporučiti.

V listopadové schůzi berlínského učitelského spolku měl Rosin přednášku o významu lidového vzdělání pro lidovou mravnost. Poukázal, že škola obecná má úkolem nejen učit, ale i vychovávat, jak již dr. Falk dovozoval. Na lidovou mravnost působí vedle školy i jiní činitelé, zvláště pak domov, církev, život společenský se svými rozmanitými zřízeními. Lidové vzdělání působí rozhodně na mravnost a to nikoli nepříznivě, jak odpůrci tvrdí, ale velmi blahodárně. Vzdělaný člověk dovede si následky špatného chování rozložiti dříve, než ku zlému činu se odhodlá. Lid je státu tím nebezpečnějším, čím víc mu stát zdroje kultury uzavírá. Přednášející poukázal na mnohé překážky školní výchovy, zvláště na zhoubnou přeplněnost škol, bránící v přední řadě tomu, aby škola na mravní rozvoj svých žáků intensivněji nepůsobila. Další vadou je nedostatek pokračovacích škol, jehož následkem je, že vzdělání školy se v důležitém stadiu věkovém zastavuje a výsledky obecné školy na zmar přivádějí. Lid se dá mravně povznésti vedením ku mravní svobodě a ta dá se dosíci jedině lidovým vzděláním.

V »Revue des Deux Mondes« uveřejnila Th. Bentzonová článek o slavném Negru Blockeru Washingtonovi, který si jako vzdělavatel a vychovatel své rasy zjednal velikých zásluh. Z nepatrných prostředků se vyšinuv, založil v roce 1884 v Alabamě školu, která dnes na 457 žáků čítá. Povahou svou je to škola hlavně průmyslová, z níž ročně vychází řada intelligentních a dovedných řemeslníků. B. Washingtonovi, který je znám jako jeden z předních řečníků a konferenciérů, prokazuje se v Americe veškerá úcta.

Ruch rozpoutaný v měsíci listopadu po zřízení české university v Brně, jihoslovanské v Lublani a ruské ve Lvově přiměl i klerikály rakouské k tomu, že na společných konferencích rakouských biskupů usnesli se vzíti otázku zřízení katolické university v Solnohradě, na kterou nastřádán značný fond, za věc svoji. »Katolické Listy« z 9. prosince směle útočí proti jediné universitě české a žádají universitu buď katolickým duchem provanutou anebo — žádnou. Jak by svobodná věda na takové klerikální universitě za patronátu církevního pokračovala, tuto otázku nerozvádějí.

Zatím co duch klerikální náboženské nesnášelivosti na obecních středních školách rakouských se přičiněním mnohých učitelů katolického náboženství a s nimi spřátelených ředitelů volně šíří, pověřil uherský ministr vnitra školní inspektory, aby vyšetřili, neštvou-li učitelé katolického náboženství proti jinověrcům. Kde se jedná o svobodu, pokrok, náboženskou snášelivost, tam je vždy vláda uherská daleko za rakouskou. Klerikální »Jahrbücher des Werkes der heiligen Kindheit Jesu in Oest.-Ung.« na str. 100. 4. č., vybízejí mládež přímo k udavačství. Čteme tam: »Může se státi, že uslyšíte beznáboženské řeči. Jste povinni oznámiti takové řeči na příslušném místě, nechcete-li se státi spoluvinníky toho hříchu na své duši. Uslyšíte-li takové řeči ve škole od učitele, tedy jste to povinni oznámiti svému katechetovi. Tak to chce Bůh, a proto nemáte nic zatajovati.« Nejsou-li slova tato nejpádnějším dokladem klerikální výchovy, kterou přicházejí šířit do zemí našich odjinud vypovězené řády?

*

UMĚLECKÉ: Josef Mánes, jeho život a dílo. — Jos. V. Mysibek. — J. Uprka, výbor jeho prací. — Mor od Felixe Jeneweina. — Emila Holárka Reflexe z katechismu, Sen a Noc. — Václava Jansy Stará Praha.

O řadě uměleckých publikací máme zde promluviti — o některých mělo to být už dávno, o většině není však pozdě ani dnes. Že se jich najednou vyrojilo tolik, jest zjev překvapující, ale překvapující je také po většině jejich výprava a tu a tam i jejich krámská cena. Vyrostly-li všecky z duševní potřeby národní, jsou-li všecky obrazem a výrazem vynikajících period a osobností našeho uměleckého života, o tom nebudeme teď uvažovat. Třeba dříve poznat zjevy ty.

Prvé a čestné místo patří skvostnému vydání »Josef Mánes, jeho život a dílo« (nákl. Fr. Topiče), na něž jsme už předešle upozornili. Vyšel sešit druhý. Pět jeho příloh, nad všecko očekávání krásně provedených, ukazuje nám Mánesa s nových stránek, ukazuje jeho podivuhodnou mnohostrannost, jeho přebohaté nadání a ve všem

a vždy a všude jeho božského genia. První příloha jest barevná reprodukce čestného diplomu, jímž obec karlínská r. 1861 poctila Fr. Palackého jako svého čestného občana. (Čest jí za to; neboť r. 1901 Česká Akademie věd a umění nenašla svého Mánesa pro diplom muži rovněž velikému!) Jaký tu vyspělý, jemný a bohatý smysl pro dekoraci listu! Rostlinný ornament, svěže, půvabně a vzletně se rozvíjející, oživený lvem a orlicí, trojicí vlaštovek a zvláště vroucnou skupinou holdujícího lidu s rozkošnými dětmi; důstojná iniciálka se slavnostní scénou vážně vmalovanou; typ písma — vše splývá v celek jednotný, vznešený a vroucný. Úcta a láska mluví z každého detailu i z celku. A celek i detail jest původní, ač cítíme souvislost se starým naším uměním miniaturním; Mánes prohřál všecko živoucími lidovými skupinami věku nynějšího . . . Rokoková scéna »Při měsíčku« ukazuje zase mistra ve vycítění a vystižení nálady. Ta vlahost letního večera, hloubka stínu a svítivost stěn elegantního panského sídla, šepot vodotrysku a jiskřivost hvězd, míhající se v parku laškovné párky a nad zámkem vystupující bílá oblaka — pravý sen noci letní . . . »Poesie« a »Historie« jsou kresby ušlechtilých linií a forem . . . »Hrobník«, hledící do velikého, slavného západu a ozářený jásavými jeho červánky — ó, jak se on do něho zadíval a zamyslil! Co to tušením velikým naplňuje jeho šedivou hlavu? Co ji vzpřimuje a oči otevřeny drží? Není to tucha slavného vzkříšení po velikém západu? Kraj daleký, kostel nad jezerem, hřbitov s pobořenou zdí a starým náhrobkem, nad tím vším nebe, červánky, oblaka, a to tajemné, velkolepé ozáření a zbarvení, a v tom všem ten hluboce zamyslivší se stařec — toť překrásná romantická báseň . . . »Podobizna paní T.«, zrovna jako »Studie dívčí hlavy« v sešitě 1., je dokladem, jak i v tomto oboru Mánes byl mistrem v zachycení charakteru. »Slovácká chalupa« a »Bouda na Sněžce« projevují zase jeho jemný smysl pro ráz a poesii krajiny, pro malebnost a původnost našeho venkova, pro povahu a rázovitost jeho lidu a způsobu života. »Vzpomínky« opět dokazují Mánesovu smělou a lehkou fantasii, plnou kouzla a půvabu. Jaká to přejemná kresba a jak živá, vířivá! Jaký to přímo zázračný kompoziční talent! A od prvého listu do posledního jaká noblessa ve všem, v názorech umělcových, v jeho poměru k umění i k životu, v jeho kreslířské a malířské práci! — Není superlativu, jímž bychom doporučili toto kardinální dílo českého umění malířského naší inteligenci.

Po Mánesovi doporučujeme Myslbeka. Sbírku všech znamenitých a vynikajících sochařských prací jeho vydala Unie, v 78 reprodukcích, s předmluvou a chronologickým seznamem všech prací mistrových od K. B. Mádla pod názvem »Jos. V. Myslbek«. Mánes, Smetana, Myslbek, Neruda — vrcholy našeho umění. Myslbek od začátku téměř zcela svůj, mužný, v koncepci i v komposici mohutný a smělý, a také vzletný a vřelý, ve výrazu jistý a pevný, ušlechtilý a prostý. Už v prvých postavách, jako jest Drama a Opera, Vítězný průvod, třeba ještě splácí vděčností vlivům cizím, cítit proudivý prudký život. Talent jeho pak roste, uzrává a samostatní ku podivu rychle. Jaké to projevy mocné a velebné, jaké výtrysky pravé přítulnosti k vonné rodné půdě,

k vábným a vzněcujícím domácím bájím a dějům, jako vidíme v Myslbekových čtyřech skupinách na pylonech mostu Palackého! Zvláště věštící Libuše! Nic tu strojeného, divadelního, než přirozené vše a ušlechtilé; není tu pózy, než jen pravdivý výraz rozohněného citu. Vedle Mánesových kreseb, vedle Smetanova cyklu »Má vlast« (zvláště »Vyšehradu«) a »Libuše«, vedle Alšových lunet »Vlast« ve foyeru Národního Divadla stojí tyto skupiny jako sourodý člen, všecek svůj a všecek náš. Tu není těch prvků kelticko-romansko-germansko-orientalních, které zbarvují základní tón a všecko ovzduší Zeyerova »Vyšehradu«, a proto také Mánes, Smetana, Aleš a Myslbek působí příměji a bezprostředněji. Velikost a sílu Myslbekova umění, jak mluvou linií a tvarů dovede vystihnout a vyjádřit stav duše, viděti dále v klassické »Oddanosti«, v prorocky zachváceném »Sv. Janu Křtiteli«, v »Ukřižovaném«, v ženě na sarkofág klesající (ztělesněný to žal), v mladistvém »Sv. Václavu«, v rozšafném »Sv. Josefu«, v hrdém aristokratu »Klečícím kardinálu Schwarzenberkovi«, na »Madonně«, vznášející se orodujíc za zemřelé, atd.; viděti to na jeho podobiznách, vesměs znamenitých ukázkách uměleckého realismu.

»J. Uprka, výbor jeho prací« sluje velmi pěkné dílo (nákladem B. Kočího), věnované »osobnímu malíři Mor. Slovenska«. O jeho umění bylo na tomto místě psáno několikrát. Z 38 barevných obrazů, 2 leptů a četných barevných i černých reprodukcí v textu J. Klvaně, K. B. Mádla a V. Mrštíka celé Slovensko zasměje se ti, rozezpívá, rozpovídá i zateskní. S radostí novou a novou a s novým zájmem zadíváš se do toho malebného ostrova hořících barev a svítivých ploch, ohnivých tváří a plápolavých krojů. Životem to srší z obrazů Uprkových — smrti se vyhýbá. Pohřbu ještě nenamaloval. »Eh, čo já dbám na farára! Já sa trímám kalendára . . . Na »mementomori« ešče času dost«. Však on si jich všimne.

Také o Felixu Jeneweinovi jsme se tu již zmínili. »Tragika a vznešený pathos jsou dány jeho kresbě. A jeho kresba, jeho výrazná linie jest, jako jeho látka, lapidarně úsečná ve své prostotě velebné i v divokosti mohutné. Zrodily se s látkou, s myšlenkou, jak ani jinak býti nemůže, má-li cos opravdového vzejíti. Průvod barevný je vždycky velmi skromný a bývá jen někdy přibírán a to s přísnou rozvahou a dobrým taktem i s přesnou znalostí jeho nepatrného rozsahu —« napsali jsme v dubnu. Slova ta úplně a těsně přiléhají k Jeneweinovu »Moru« dokončenému r. 1900 a vydanému letos nákladem B. Kočího v reprodukci věrné téměř jako originál. Šest listů »Moru« jest epos hrůzy o 6 zpěvech. Silnější ještě a pádnější je tu Jenewein ve výrazu, než byl dříve. Ve dvou, třech osobách dovedl zobrazit celé události lidstvo zachvacující, hrůzu na zemi i na nebi; dovedl hrůzu tu stupňovat různými směry: v bolesti — vizte grandiosní postavu matčinu, nesoucí v rakvi své dítě morem schvácené (II. list); v zaslepené mstivosti (III.); v šílené, divoké a spustlé veselosti-zoufalosti (IV.); pak zlomil ji na pokání (V.) a smírem objímajícím nebe a zemi zakončuje okamžiky ty hrozné. Jakoby bouře, požár, povodeň přešla. Hněv nebes dobouřil . . . »Umění Jeneweinovo,« opakujeme znova, »zdá se snad

leckomu na pohled středověké, někomu snad i zastaralé, starožitnické, ale jistě jenom na pohled letmý. Stačí jen ponČkud trvaleji a hlouběji oddati se vážným těm chorálům mohutně vedených linií, slohu zcela svého, původního, silně pathetického, ale vesměs přirozeného, a vystoupí z nich lidskost a nerozlučná s ní poesie, které nedají jim stárnouti.«

Emila Holárka »Reflexe z katechismu,« 50 perokreseb v reprodukcích světlotiskových, formátu foliového, s úvodní studií a výkladem od Gammy, vydal též B. Kočí. Žádný rozbor nevysloví lépe, stručněji a obsažněji, hluboký smysl díla Holárkova, než on to vyslovil sám ve svém věnování: »Tento protest duše mučené odevzdávám lidské společnosti v dík za to, že umělou péčí vypěstovala mé srdce k té citlivosti: chvíti se pod každým dojmem a bolest cizí cítiti nad bolest svoji. Ona vzala již děcku ten sladký egoism přírody, z něhož jest jeho štěstí. Za to vložila hluboko do něho nauku křesťanskou a dala jeho víře upnouti se na štěstí idealní. — Bylo to jen, aby zklamala. — Dospívajícímu v muže nemohla zakryti svou mrzkou skutečnost a neodhaliti své nitro handlířky. — Co viděl, cítil, — co cítil, znamenal . . .« Vážná řeč. Vidět, že umělec proniká hlouběji a z hluboka snaží se nabírat. Cos staročeského duchem i slohem zavane z těch řádků. Česká duše — přímá, ne uklouzavá a vyhýbavá; k jádru jdoucí, ne na povrchu poletující; dychtivá vyčerpati plnost obsahu, ne po povrchu jen sem tam lízající. Tím Holárek je nám velice sympatický. Odchovanec Chelčického — patrně toho moderního — mluví z těch kreseb, jen že nedomýšlí do konce, jako byl domyslil myslitel jihočeský a jako domýšlí Chelčický jasnopoljanský. Cítí hluboce, myšlenka však uvízne často na mělčině nebo rozplyne v písku, a následkem toho také výraz nenabývá vždy určitého jasu. Prohlížím-li jeho cykly, je mi, jakoby mi někdo dával jahody do úst i s travou. Všeobecně — v titulních listech a v závěrečných vignetách k jednotlivým oddílům — dovede skoro vždycky myšlenku krásně napověděti; podrobně v jednotlivých listech, kde má všeobecnou pravdu doložit a rozebrat — nedaří se mu to, ani doklady všecky nejsou dost výmluvny. Mnoho jest ještě lehce myšleno a mnoho nedomyšleno. V titulních listech a vignetách závěrečných jeví se Holárek hotovým umělcem. V nich jest kreslířské umění, síla myšlenky, poesie; jest i onen tajemný nekonečný stesk, jímž příroda všude šepotá a sní. Z pěti oddílů: Hlavní hříchy, Hlavní ctnosti, Skutky tělesného a duchovního milosrdenství, Cizí hříchy a Hříchy proti duchu svatému nejsilnější jest třetí. Ale stojí za to, aby se člověk nad všemi těmi kresbami zamyslil. Konec ovšem neuspokojí — smysl závěrečni vignety. Což tedy člověk, i ten, co po světle touží, nikdy se nepovznese? Zůstane na vždy připoután k prachu zemskému? Nic není, co by ho odpoutávalo? Ani v něm, ani mimo něho? Tu je závěr náhlý.

Druhá dvě díla Holárkova, »Sen« a »Noc,« týmž nákladem vydaná, jsou věci slabé, zvláště »Sen.« To má být pokračováním »Reflexí?« A jaký tu myšlenkový pochod? Souvisí »Sen« opravdu s »Reflexemi?« Pak to znamená tolik, jakoby odchovanec Chelčického

neb Tolstého vstoupil k jesuitům. I umělecky je to slaboučké — jednotvárné, ba až všední. Jak si mohu stále představovat Krista s namalovaným srdcem?!... V »Noci« (milosrdné prý, ač ne vždycky — k chudým i bohatým, hladovým i sytým) jsou aspoň některé listy vábivé: titulní list, sedlák vracející se s pole, hřbitov a obálka. O obsahu některých ostatních čísel dá se příti. Nevěstka v listě 8. je skoro doslovnou ozvěnou z Hogarthova »The Rak's Progress.« Vůbec jest u Holárka mnoho ještě toho, čeho se Dostojevský tak bál, jda podívat se na Řepinovy »Burlaky.«

Sto akvarelů Václava Jansy »Stará Praha« vydal též B. Kočí v barevné reprodukci s výkladem Jana Heraina, nad obyčej důkladným. Byl to prvý podnik p. Kočího a vydařil se mu obchodně znamenitě. Přišel ve vhodný čas, kdy Praha měla své podivné záchvaty a, bohové vědí proč — snad že více piva vypila či snad z čista jasna chtěla se zavděčit Němcům a podati jim doklad k jejich tvrzení, že přec jenom je v nás trochu té inferiority — zamýšlela a již také jala se bourat zbytečné a bezcenné zároveň s potřebným a cenným, zapomínajíc, že jedna jest jen Praha v zemích českých. V takové době bylo dobrým nápadem ukázati krásy staré Prahy na obrazích. Jen se mi zdá, že pospichal s tou prací umělec i nakladatel. Pravda, v tom stu akvarelů Jansových je řada velmi pěkných. Hlavně větší, rozlehlejší pohledy daří se Jansovi krajináři, kde může k zahradám, sadům a k vodě; jakmile dojde na pouhou architekturu, bývá slabý. Tu by mělo umění Schwaigerovo se dostaviti. Kdo viděl jeho staré budovy antverpské, gentské a bružské, vycítí snadno ten rozdíl. Jak on ve svých akvarelech dává hrát malebné patině starých těch budov! To Jansovi se nedaří. Nevidí jí v nich; není to jeho oborem. Dále: na mnohých obrazech tony jsou nedosti šťavnaté, jakoby povyschlé a povadlé, někdy i tvrdé, ač ve skutečnosti nejsou — snad vina je též někdy v reprodukci; na jiných jsou nepravdivé (fialová Starom. radnice, věže sv. Jiří, Belveder a j.), přímo falešné (palác Valdštejnský, jenž hledí, jakoby ho vyprali, vymydlili, vykartáčovali s něho všecku jeho patinu, která ho činí tak ponurým, »valdštejnským«); příliš často převládá barva žlutá, také fialová; zeleň bývá vždy nejzelenější, neuzralá; nesytá, obloha bývá stejnoměrně modrá a oblačná, což všecko činí dílo jednotvárným; často stará Praha Jansova vypadá, jakoby měla nové červené střechy anebo nově natřené... Což nemohla být Stará Praha někdy zasněžena? Nebo pod mrakem? A jinde v syté zeleni?... Umění akvarelové, jako každé jiné, nezrodí se rázem. Třeba také tu vývoje, tradic. Takovými tradicemi — bohatými! — jen Anglie může se chlubit. Tam třeba jen nahlédnout na ně, a kde kdo bude hned skromnější. A ani tam nevyhrne se hned někdo s celým stem samých »mistrovských« akvarelů. Proto jen skromně! Přejeme p. Jansovi i p. Kočímu, ale ještě více a nejvíce českému umění... Poznámku: Krásnější a působivější byly by ty reprodukce barevné, kdyby nalepeny byly také na kartony tonů šedých, hnědých, a černých. Okraj, jenž jest už rámcem, nesmí ujímat svítivosti, nýbrž musí ji zvyšovat. Aspoň hladký a lesklý neměl být bílý ten papír. A pak — nerad to podotýkám — podpis autorův měl by být distingvovanější

a nevtírat se tak nevkusně na nejsvětlejší místa obrazů a roztříšťovat a rušit takto celkovou náladu. Na četných obrazech křiklavý podpis autorův v rohu působí jako roztřísklý roh zrcadla, v němž odráží se ti pěkná krajinka. — Konečně všech 100 Jansových akvarelů nebylo třeba reprodukovat. Při německém vydání (tištěném u Haase) p. Kočí už byl vybíravější; vybral jen 80 akvarelů a cenu určil na 90 K, kdežto sto českých stojí 140 K. Z čehož vidět, že Němec vždycky a všude, i u Čecha samého, je na tom líp než Čech.

O řadě jiných publikací příště. *T.*

*

LITERÁRNÍ. Z literatury právní. — K 80tým narozeninám M. Hattaly. — Ke sporu o materialism a idealism v přírodovědě. — Dodatek redakční.

Sborník věd právních a státních. Za účastenství členů české fakulty právnické rediguje prof. Bohuš Rieger. Ročník I., 4 sešity. Ročně 7 K, pro členy právnické jednoty 5 K. 1901.

Opět potěšitelný krok ku předu. V prvém ročníku tvoří referáty o spisech a pracích cizích většinu Sborníku, neboť i články většinou podávají referáty o pracích cizích, hlavně ovšem německých. Je to pro vědecký stav našeho právnictví jistě charakteristické. Ale článek prof. Stupeckého, podávajícího s několika poznámkami text německého protokolu poradních protokolů o občanském zákonníku z r. 1810 a 1811 je přece jen výjimkou. Převahu mají práce právnické, státovědeckých a hospodářských je málo. Také se referentovi zdá být charakteristickým nedostatek filosofické práce, svědčící o samostatném, českém pojímání oboru právnického; české právnictví příliš je posud praktické. S uznáním lze poukázat na zprávy o právnických pracích slovanských. Konečně i to budiž vytčeno, že Sborník na malinké výjimky ve všech oborech je mluvčím názorů a snah konservativních. *V.*

Rakouské právo ústavní. Soustavně vykládá professor *Jiří Pražák*. Čtyři části: ústava obecní (2. vyd.), zemská, říšská a mocnářství celkového. 1900.

Druhé vydání 1. části (ústavy obecní) ukazuje, jak spis prof. Pražákův přišel vhod praktikům. To se dá říci o spise celém. Je přímo vzorem právnického spisu praktického: jak v registratuře přímo železné, nebo lépe řečeno dřevěné přehrádky, v nichž jednotlivé fascikuly pečlivě jsou uloženy. Po stránce vědecké a dokonce politické spis je sice dokumentem českým, ale proto nikterak potěšitelným. Že by autor neznal jednotlivá ustanovení zákonů, že by neznal judikatury, zkrátka »aparátu« právnického, nikdo nebude tvrdit; ale právní věda je přece více než vhodným sestavením rozmanitých §§. Právní věda jeví se v přesnosti a hloubce základních pojmů právních a státovědeckých; ale o takovém pojímání v knize není sledu. Autor přidal sice k druhému vydání státovědecký úvod, »Základní rysy všeobecného práva státního,« ale byl by lépe učinil, kdyby jej nebyl podal. Pojmy jsou nepřesné, pochybené a celek nijaký. Příkladem jen z prvé stránky uvádím: »Filosofie středověká prý hlásá řád světový (èthos): èthos není řád světový, nýbrž mravní, světový je Kosmos. — Proti Platonově požadavku Spravedlnosti staví se Aristotelův moment empirický. — Za-

staralé je mínění, že v staré době stát pohlcoval osobnost jednotlivcovu všecku. — Stát, čteme, je dosazen bohem. — Reformace se ztotožňuje s novou dobou. — Autor nemá přesnějších názorů o historickém vývoji státovědy; tak na př. uvádí po Benj. Constantovi Siéyès-a (autor píše Sieyes, píše Maistre místo de Maistre), jakožto »poněkud radikalnějšího« theoretika konstitucionalismu, a t. p.

Po stránce politické spis prof. Pražáka je unicum. Pod rouškou objektivnosti a vědecké nestrannosti podává se nám čirý starorakouský byrokratism; pravím starorakouský, protože prof. Pražák žije ještě v absolutistickém státě předbřeznovém. Konstruuje si docela neprávnický (!) centrální stát, stojící nad polovicí rakouskou a uherskou a dokazuje, že Rakousko-Uhersko je státem spolkovým, nikoli unií reální. Profesor Pražák není tu originelním, přejímá učení Dantscherovo; státovědcové a právníci němečtí právem theorie takové nepřijali.

Prof. Pražák tu i tam mluví také o českém státním právě, ale to je vlastně jen slovo, protože uznává jen zákony a předpisy státu centrálního. Podle vzoru nejkonservativnějších právníků (německých) ztotožňuje právo historické s právem posledně kodifikovaným a s toho stanoviska odpadá každá úvaha politická. Prof. Pražák je členem státoprávní strany staročeské a je poslancem na sněmě českém a dokonce členem zem. výboru — — kdo dovede posoudit, co spis prof. Pražáka znamená symptomaticky, může si udělat pojem o naší vyspělosti politické! Nenamítejž nikdo, politika do vědeckého spisu právnického nepatří — patří, neboť věda na nikom nežádá měnění nebo zapření přesvědčení, žádá jen, aby to přesvědčení bylo co nejpřesněji zdůvodněné. O nedávno vyšlém Zřízení zemském od téhož spisovatele nelze nic jiného pověděti. V.

Encyklopaedie der Rechtswissenschaft. Herausgegeben von *K. Birkmeyer*, Professor der Rechte in München, 1901.

Na 1344 stránkách encyklopaedický přehled platného práva německého a zároveň systematika toho práva; historie jednotlivých právních disciplin a literatura udány jsou s kritickým výběrem.

Referát přičinil by dvojí poznámku.

Předně bibliografickou. Encyklopedie Birkmeyerova má pokračovat v díle Holtzendorffově a má dílo toto, již zastaralé (jeho 5. vyd. vyšlo 1890) nahradit; avšak právě nás dochází od nakladatelství zpráva, že encyklopaedie Holtzendorffova vyjde brzy v opraveném vydání.

Druhá poznámka týká se lonského sporu o přirozené právo. Na 16. str. docela nové encyklopaedie Birkmeyerovy pan B. Vacek může se dočíst, že přirozené právo posud a stále se od právníků uznává; to tvrdil prof. Masaryk a Birkmeyerova encyklopaedie to doslova potvrzuje. Otázky dotýká se v právnickém Sborníku také prof. Rieger; dovolává se (v referátě o spise Landsbergově: Geschichte der deutschen Rechtswissenschaft, str. 160), sice ještě stati p. Vacka, ale snaží se jeho nesprávné názory modifikovat. Prof. Rieger totiž připouští, že »zvláště zákonodárci náleží si všímati« postulátův práva přirozeného. Ale jinak i v tom stručném referátě o přirozeném právě je mnoho nesprávností; nesprávné je na př. tvrzení prof. Riegera, že theorie přirozenoprávní

je vlastně původu reformačního, protestantského — středověk měl úplnou a vypracovanou theorii přirozenoprávní, kterou, jak Landsberg správně upozorňuje (str. 2.), Melanchthon přejal. Není správné, že theorie přirozenoprávní na konci XVIII. st. »valem začala hynouti«. Prof. Rieger, jako p. Vacek, udělal si utkvělou představu o přirozeném právě a polemisuje stále proti ni; avšak ve skutečnosti theorie přirozenoprávní podle dob, podle poměrů politických, právních a filosofických se měnila, mění se posud a bude se měnit. Omyly a neznalosti p. Vackovy na věci nezmění nic. *V.*

Dr. *J. Redlich*, Englische Localverwaltung, 1901.

Obšírný výklad historický a věcný nynějšího stavu anglické samosprávy. Autor čerpal z nejlepších nových pramenů literatury anglické a pobýval sám v Anglii, i podává nám spis velmi cenný, opravující mnohé starší názory o anglické samosprávě, zejmena opravuje ustalené názory Gneistovy. Redlich správněji líčí vývoj moderní samosprávy anglické jakožto proces demokratisace státu a společnosti anglické, kdežto Gneist konstruoval samosprávu jakožto prostřediční organický člen mezi státem a společností. V knize Redlichově zejmena český čtenář nalezne poučení o poměru centralisace k samosprávě a pozná, že se tyto pojmy nevylučují tak absolutně, jak se u nás často tvrdívá. Ve spise Redlichově český čtenář nalezne také poučení o potřebě vzdělaného úřednictva pro samosprávu — — vůbec spis Redlichův odporučujeme pečlivému studiu. *F.*

Jako čtvrtý svazek Illustrovaných katechismů naučných, vydávaných nakladatelstvím Hejda & Tuček v Praze, vyšel Katechismus rakouského práva obchodního a směnečného, jejž napsal JUDr. *Fr. Joklík.* V Praze 1901. Po krátké předmluvě a úvodu p. spisovatel probírá v systematickém výkladu jednotlivá ustanovení rakouského práva obchodního a směnečného, poukazuje samozřejmě na vhodných místech i na útvary, po zavedení obchodního zákona (1862) u nás praktickou potřebou vyvolané (akciový regulativ z r. 1899., družstva (zák. z roku 1873.), veřejná skladiště (zák. z r. 1889.) a pojišťovny). Práci měl p. spisovatel — alespoň s počátku díla — usnadněnu potud, že mu byl dobrou oporou výborný spis prof. Randy. Nemile dotýká se ucha právníkova, píše-li p. spis. ve výkladu o právu směneč. na řád (à l' ordre) m. na řad, blanko-žíro, m. žíro in bianco. Spisek účelu svému jako knížka příruční dobře vyhovuje.

Rakouská nauka občanská. Upravil *Vojtěch L. Marzy*, učitel měšť. školy. V Brně. Nakladatel A. Píša. 1902.

Úmyslem p. spisovatelovým bylo, opatřiti svým spiskem pomocnou knihu odborným a pokračovacím školám, která by poskytla nejnutnější rozhled po našem zákonodárství, životě veřejném, ústavním zřízení a na poli věd národohospodářských a socialních. Pokud rozvržení se týče, přidržel se pan spisovatel, jak v předmluvě doznává, knihy Lud. Fleischnera »Oesterreichische Bürgerkunde«, kteréžto spis byl mu vzorem a jehož větší části použil v překladu.

Spisek rozdělen jest na XIV. oddílů (stát, ústava a správa, ministerstva, císař, vojenství, výchova a vyučování, zřízení církevní, soud-

nictví, živnostnictví, socialně politické zákonodárství, obchod, peníze a úvěr). Knížka jako učebnice není bohužel prosta chyb věcných, obsahuje některé nepřesnosti; bude záhodno při novém vydání bedlivé revise a mnohých doplňků. — Na konci spisku připojen jest abecední obsah věcný. — Úprava úhledná.

Směnečný řád všeobecný. Kolky a poplatky směnečné. Všemi příslušnými zákony opatřil JUDr. *Aug. Nevšímal*, advokát v Praze. V Praze 1902. Nakladatel A. Storch syn. Cena 80 h. Knížka jest překladem německého authentického řádu směnečného a pak zákona z 8. března 1876 č. 26, ř. z. (o kolcích ze směnek); jako dodatek uvedeny jsou poplatky za směnečné protesty a platební rozkazy.

Stavební řád pro království České (vyjmouc obce, pro něž platí stavební řád z 10. dubna 1886 č. 40. z. z.) daný zákonem z 8. ledna 1889 čís. 5. z. z. Druhé opravené vydání. Uspořádal *Mojmír Lepař*, c. k. soudní adjunkt v Blansku. Cena 1 K 50 h. V Praze. Tiskem a nákladem knihtiskárny dra Ed. Grégra. 1901. Sbírka zákonů číslo 28.

K textu zákona připojeny jsou praktické poznámky jakož i dodatky pozdějších vztažných ustanovení zákonných. Knížka poslouží dobře kruhům interessovaným. *aj.*

* * *

K osmdesátým narozeninám M. Hattaly.

Narodil se 4. listopadu 1821. Věděl jsem to. Ale 4. listopadu 1901 nevěřil jsem tomu datu. Beru do rukou naše noviny od Národních Listů, jejichž býval spolupracovníkem, až po Katolické Listy, a nikde o jubilantovi ani řádky. Tedy do Ottova Naučného Slovníku! Opravdu! 4. listopadu r. 1821 stojí tam černé na bílém. Zapomněli na něho. Ještě před 10 lety bývalo jinak. Noviny psaly nadšené články, po celý skoro oktáv přinášely celé sloupce blahopřání od korporací i jednotlivců. Ještě naděje! Snad aspoň Česká Akademie, která se tak vděčně chápe všech jubilejních příležitostí, nahradí vše okázalou oslavou jednomu ze svých nejstarších členů! Uplynula slavnost Dvořákových šedesátých narozenin, minul slavnostní 2. prosinec, a Česká Akademie nic. A zatím naše učené korporace účastní se jubilea osmdesátých narozenin německého učence Virchowa. Virchow a Hattala! Hattala hned po Virchowovi. Na to místo byl by svého »slovutného učence« bez rozpaků dosadil český národ před 25, 30 lety. Tak byl přesvědčen o jeho velikém významu. A dnes!

Významná oslava jubilejní.

*

80 let! Zarazil jsem se před tou osmdesátkou. Není to příkaz lidskosti, zadržeti projev třeba spravedlivý a pravdivý, ale nevyznívající tonem obvyklých oslav? Osmdesátiletý stařec!

Ale vzpomínám scény, když jsem byl asi před 10, 12 lety u něho v bytě — více z povinnosti úřední. Místo o mé záležitosti — přišel jsem, aby mně aspoň po měsíci po zkouškách napsal konečně vysvědčení, jež jsem měl předložiti — spustil řeč o svých odpůrcích, o lidech, kteří tolik znamenají pro náš národ a kterých si tolik vážím. Nebyly

to úsudky, byly to tak příkré výrazy, že jich nelze ani uváděti. Vždyť Hattala byl znám svými »perutnými slovy« i veřejně pronášenými; což teprv v nekontrolovaném soukromí! Mé pokusy obrany lily jen olej do ohně. Jeho tvář zrudla, oči se zalily slzami hněvu — málokdy vidět člověka tak upřímně se rozlítit. A kmeta! Ta jeho tvář! Sarkastický a sobělibý úsměv ustrnul v ní v charakteristické rysy. Hattala je z lidí, u nichž šediny nezměkčily železo jejich srdce, nezkrotily vášeň a bojovnost. Nemilosrdně »skresať a zrezať« bývá jeho obvyklým heslem, jehož užíval často i tam, kde se nejméně hodilo. Co tak rád hlásával s kathedry svým posluchačům, k tomu se hlásil pořád ještě jako kmet. »Když já se, pánové, do někoho dám, vynasnažuji se poctivě, pánové, poctivě čili beze všech úskoků, seč pokaždé právě jsem, aby v něm i nejhrubší kosti praskaly nahlas.« A měl pravdu. Snažil se upřímně svým odpůrcům lámat literární kosti i po smrti. A to lidem, jako byl Erben, Šembera, Zelený a j. Kdo má takové zásady, musí zajisté také o sobě snésti trochu trpčí pravdy. A potom — nemilosrdně přísná povinnost literárního historika.

*

Hattala znal na celém světě jen sebe. Hledejte v jeho spisech vřelejší projev humanity, lásky k bližnímu. Pravda, psal o filologii, ale psal také o jiných věcech. Kdo v sobě má trochu humanity a lásky k bližnímu, nedovede ji potlačiti při předmětu sebe suším. Probírejte se třeba gramatikami Gebauerovými; co najdete v příkladech k pravidlům gramatickým ušlechtilého smýšlení a životní moudrosti!

Hattala míval ve zvyku po přednášce vyzývat některého ze svých posluchačů na procházku. Mluvil pak o všeličems: tázával se, jak si čistí zuby, chodí-li proti větru na procházku a podobně. Šel jednou také s takovým filosofem. Za řeči se ho tázal, co tak mívá k obědu. »Jak kdy;« student na to, »často jsem rád, když si mohu koupit k obědu dvě, tři krejcarové slané housky.« — »Ó to já zas ne. Jak přijdou do Prahy první koroptvičky, první kuřátka, musím je mít. Já jsem v Praze znám jako veliký gourmand.« Pak se rozešli a student druhý den louskal zase své slané bandurky.

To jsou jeho rysy jako člověka.

* * *

Byl učitelem. Professorem na universitě. Bylo to jistě nejtěžší nedopatření Šafaříkovo, když se zasadil o to, aby mladý supplent na prešpurském gymnasiu r. 1854 byl povolán na universitu pražskou. Nevím, jak přednášel v prvních letech. Ale z pozdějších let máme jeho působnost jako učitele universitního zachycenu fotograficky věrně v I. ročníku »Času« (str. 235—238). Čtoucí žasne, že se takto mohlo přednášeti po léta na universitě. Vidí v tom věrný obraz jeho učitelské činnosti ti, kdo ho slyšeli přednášet v letech osmdesátých, vidí v tom jeho věrný obraz ti, kdo ho slyšeli o desítiletí dříve a snad ještě o desítiletí před tím. Hattala byl asi nejoriginálnějším professorem od založení university, ale jistě také nejméně přiměřený tomuto úřadu.

Hattalovy přednášky měly svou pověst. Znali je i posluchači z jiných fakult. Přicházeli si poslechnout Hattalovský vtip. Chtěli slyšet

na své uši ty »Sirečky« (t. j. Jireček Josef a Hermenegild), chtěli se přesvědčit sami, je-li to pravda, co prý říká o Šemberovi. A slyšeli z vlastních jeho úst, jak prý ho po vydání spisu o »Západních Slovanech« »skresal a zrezal, že běhal 14 dní po západních Slovanech« (slovná hříčka: místo západ říká se v některých slovanských jazycích posud »záchod«). A slyšeli ty, slyšeli i jiné, ještě pěknější. Svůj vtip totiž Hattala zopakovával s houževnatou vytrvalostí několikrát do roka a po všechna léta od té doby, co na něj připadl. Jaké k tomu třeba veliké míry samolibosti a prázdnoty ducha, kdo se může třebas po půl století tolikrát opakovat v domnělých vtipech, s týmiž uspokojivými gesty při nich, s týmž upřímným smíchem po každém vtipu!

Rozumnější posluchači nabažili se přednášek Hattalových za 14 dní.

Pro ty kandidáty, kdo nebyli pevni ve svém předmětu, býval ovšem pravým dobrodiním. Ustálila se za dlouhou řadu let již o jeho zkoušení jistá tradice. Uznamenali brzy, že je hlavní věcí při pracích písemných citovat každý výrok, který by se sem jen trochu dal přitáhnouti, ze spisů pana profesora — na školách při výkladu o chrii se již učili, že se takové výroky uvádějí »cum laude auctoris« a toho předpisu zde hojně užívali — příklady čerpané co možná hojně z obou falsifikátů, Rukopisu Královédvorského a Zelenohorského, a práce byla hotova. A kandidáti chodili ochotně za svým profesorem; často i v tom, kde se svým profesorem nesouhlasili — třeba na př. o K. J. Erbenovi, když z příkladu p. profesora vyčítali, že ho mají »skresať a zrezať«.

Hůře bylo těm, kdo se nedovedli přizpůsobiti. Snažili se nejen zmoci celou látku, jak se předpisovala, nýbrž musili se prokousati všemi spisy, články a přednáškami svého zkušebního komisaře. A za to upřímné lopocení objevili se na svých vysvědčeních v podobě dost ubohé. A jakého se nám v tom vysvědčení dostává poučení! Na př. mně: »Věci i osoby rozeznávají se od sebe vespolek také negativnými zvláštnostmi, jako na př. žebrák od boháče nedostatkem jmění. Bezpodmětných vět (str. 130 a j.) také není nikde než v mysli těch, kteří v ně potud chtí věřiti, pokud se jim skutečné podměty jejich nedokáží. Dle takových jazykozpytců . . .« »Tací jazykozpytci« jsou totiž na př. Miklosich, Gebauer, Jagić, kteří v souhlase s filosofy učí o větách bezpodmětných«.

Polemika zkoušejícího komisaře s kandidátem — na vysvědčení! Jistě podivuhodná dekadence »slovutného učence«.

*

Byl spisovatelem. Pracoval v oboru slovanské filologie. V těchto pracích přálo mu štěstí. Již to, že se narodil Slovákem a že se narodil právě v příhodné době. V čtyřicátých letech ožily na Slovensku mocněji nežli před tím pokusy o samostatnou spisovnou řeč slovenskou. Pokusy tyto byly provázeny úspěchem, protože myšlenku zastávali lidé silní duchem a silní svou vůlí. Vítězili, třebaže zastávali věc nesprávnou a neblahou. Vítězili hlavně životnou svěží poesií, kterou oblékali v roucho svého úsilí — v novou spisovnou řeč slovenskou. Byli ohniví poetové a ohniví publicisté. Potřebovali však své úsilí opříti o podklad theoretický. Hattala jsa nesen v tomto novém proudu svých krajanů

a jda zejména za pokusem Hodžovým (Epigenes slovenicus. Lib. I. Tentamen orthographiae slovenicae, 1847) pohřížil se theoreticky do nářečí slovenských obsáhleji nežli kdokoli před tím. Jal se psáti mluvnici slovenského jazyka — Grammatica linguae slovenicae, collatae cum proxime cognata bohemica (1850) — jazyk slovenský (lingua) postaven tu zřetelně též theoreticky jako samostatný jazyk, český jazyk označován jako »nejblíže příbuzný«. Co mohlo být vítanějšího snahám slovenských spisovatelů nežli tento spis? Proto se chopili s radostí spisku Hattalova. Kolísavé jejich pokusy s neustálenou mluvou spisovnou potřebovaly sebe menšího podnětu a byly pevněji soustředěny. Svou oporu našly v Hattalově spisku. Učinili si jej východiskem pro svůj jazyk spisovný. Hattala této výhody dovedl dobře využiti. Svou mluvnici slovenskou přepracovával pořád neúnavně, brzy po latinsku, brzy po česku, brzy zkrácenou, brzy rozšířenou, brzy jen některou její část, brzy jako celek; přepracovával z vlastního podnětu, ale nejvíc na vybídnutí vlády. Takto vyšla, tuším, v paterém zpracování. Theoretický původce její rostl v očích svých krajanů.

Brzy však počal růsti též ve světě vědeckém. Příčinou bylo zase jen jeho štěstí, že se narodil Slovákem. Jako Slovák přinášel v studie slavistické nový materiál, až do té doby ne dost vyčerpaný a použitý. A tento nový materiál obrátil pozornost na Hattalu. Tehdy si Hattala osvojil, co psal Šafařík, Kopitar, Miklosich z jazykozpytu slovanského, přečetl si Grimmovu srovnávací mluvnici německou, seznamoval se se spisy Boppovými, Pottovými a Dietzovými, jejich methodou psal o starší i novější češtině a zejména o svém materiále z nářečí slovenského. To stačilo, aby u starších pracovníků vzbudilo o něm dobrou naději. Zejména Šafařík přivítal nového pracovníka v oboru jazykozpytu slovenského, když vydal své »Zvukosloví« (1853), s netajenou chválou — jistě nebylo bez účinku na něho, že byl Hattala jeho rodákem. Tato chvála Šafaříkova vynesla mu vyzvání od vlády (r. 1853), aby se přišel do Prahy vzdělávat v jazykozpytě, a záhy též rychlou karrieru na universitě. V Praze stal se mu prof. Schleicher učitelem.

Jeho rozpravy z padesátých let a z počátku šedesátých (na př. »O poměru cyrillčiny k nynějším nářečím slovanským«, 1855; »O ablativě ve slovančině a litvančině«, 1857 a 1858 a j.) snesou vědecké měřítko tehdejšího jazykozpytu. Nejvýš dospěl v rozpravě »De contiguarum consonantium mutatione in linguis slavicis« (1867) — výsledky své pověděl ještě po německu a po česku. A zvláštní osud: pilná pozorování a kombinace, které došly uznání a ocenění od slovanských jazykozpytců — na př. pochvalný posudek prof. Gebauera, ač jsem od něho samého kdysi slyšel, že mu byl bez jeho vědomí od tehdejšího redaktora neoprávněně změněn na větší chválu Hattalovu — ty pilné kombinace byly rázem shrouceny jerovým pravidlem Havlíkovým. Ani ten spis nezůstal tedy budoucnosti.

R. 1877 vyšel Hattalův »Brus jazyka českého«. Snad nejpodivnější kniha pod sluncem. Psáno tam o všem: o chemii, o přírodozpytě, o dějinách a jejich methodách, o jazycích atd.; o tom, co hlásá titul, nejméně. A o žádném z těch oborů skutečné poučení, nýbrž vytažena

jen podivnůstka. Jiní lidé v mládí si dělávají výpisky z četby a ponechávají si je pro sebe. Hattalu napadlo to v pozdní době a měl nešťastnou myšlenku vytisknout to vše v knize. »Citatenkrämerei« označil jeho práci trefně Miklosich.

Pozdějšími publikacemi odbornými, jako vydáním Zbytků rýmovaných Alexandreid (spolu s Paterou a pověstným Přídavkem k nim, 1881), vydáním Tomy ze Štítného »Řečí besedních« (1896), v nichž hned první slovo prozrazuje, že vydavatel neumí číst staročeský rukopis, ubíjel »poctivě čili beze všech úskoků« kus svého jména filologického. Až do posledních let zůstal mu jen jeho originální sloh — jistý petrefakt z dávno minulých století scholastiky a humanistické rozvláčnosti. Sloh tak originální, že prozrazoval svého původce, i když svou chválu volal do světa schován jsa za zády Dr. Jul. Grégra, Dr. Bačkovského a j.

Na vědecké výši Hattala udržel se sotva deset, patnáct let. Příznivými okolnostmi byl záhy vychován k velikášství. A jeho velikášství jej vědecky brzy pohltilo. Tuším, že lze již do padesátých let stopovati jeho oblíbený obrat »to uznávám já a se mnú první jazykozpytci slovanští.« A kdo jeho autoritu nechtěli uznati, s těmi se bil v lomozných a nevybíravých polemikách — tak s Erbenem, se Schleicherem, Miklosichem, Gebauerem a j.

Polemisoval s nimi ve zvláštních brošurách, polemisoval v každém spisu a článečku, polemisoval na kathedře i v soukromé rozmluvě. A kdyby byl zůstával jen při jejich stránce filologické! Ale to se odvažoval strhávat všechnu jejich zaslouženou slávu v oborech, jimž za mák nerozuměl. Tak s Erbenem, jenž si dovolil posouditi jeho »Skladbu« a nebýt jí nijak oslněn. Jeho velká, zářivá poesie mu překážela, protože ji vytvořil Erben. Snažil se strhat ji — on, Hattala, který dával na jevo vzácné nepochopení poesie. Ubíjel tu jeho velkou hřející poesii nejapným výrokem německým — německy citoval i Shakespearea — o ohřívání starých báchorek.

A takovým hurtovným vystupováním — Hattala měl vždy spadeno zejména na největší autority v slovanském jazykozpytě, jistě obratná politika — vzbudil opravdu na mnohých místech domnění o své učenecké velikosti. Vážné korporace vědecké doma i v cizině volily jej za svého člena, z Ruska mu poslali nezbytný řád, a doma jej noviny a neodborní vzdělanci vyhlašovali za vědeckou veličinu prvního řádu. Jeho silácké výkony polemické, neustálé zaklínání »rezáním a kresáním« jej opravdu na chvíli povýšily na vyšší chůdy. Ale sám si ty chůdy podrazil.

Když odborníci jeho silácké výkony v kritice místo podivem provázeli smíchem, sešel s nimi do síní universitních před mladé tváře a odtud před nejširší veřejnost.

Tím rostla jeho popularita. Ale zrovna ta popularita ubila jeho — popularitu. Popularitu hledal prvně jako ochránce Rukopisu Královédvorského a Zelenohorského. Vystoupil na jejich obranu koncem let padesátých a od těch dob byl pokládán za officiálního obhajce obou padělků. Všude kde se s kterým protivníkem utkal, ukazoval se slabším. Neměl ani část širokého rozhledu anonyma v Tagesbote aus

Böhmen, zůstal hluboko pod Fejfalíkem, který své útoky stavěl na širokém základě středověké poesie, jeho znalost Hattala chtěl odrážet několika marotami filologickými — filologicky nebyl ani s Šemberu ani s Vaška, tím méně ovšem s Gebauera. Po celá desítiletí Hattala sliboval velikou obranu RKZého. A lidé čekali trpělivě deset i dvacet let. Zatím nastala rukopisná vojna, čekalo se, že Hattala dokončí svou velkou obranu obou drahých památek, zrovna a tempo. Hattala sám jistojistě určoval již po několikrát rok, snad i den, kdy jeho obrana vyjde, starší odchovanci jeho, profesoři na středních školách, ukazovali svým žákům na velikého Gottfrieda Bouillonského, který slavně potře všecky nevěřící. Některé přenaivní jeho ukázky z let boje rukopisného jich neodstrašovaly. Čekali trpělivě další pětiletí, mluvilo se již, že se obrana tiskne — Hattala sám v Ottově slovníku hlásá, že má 20 archů vytištěno a že obrana vyjde průběhem r. 1896 (Sl. N., sv. 10., str. 953) — ale zůstal si důsledný. Podnes nevydal nic. Obrana Hattalova stávala se pouhým strašákem v makovicích; na konec byla jen předmětem vtipu pro humoristické časopisy — nejlepší to svědectví o jejím bezživotí.

Není druhého příkladu v literatuře, aby někdo tak rád citoval sebe jako Hattala. Co on sám napsal, jako by bylo víc než Písmo sv., než všichni autorové světa. Co kdy napsal — ať to byl sebe menší článeček nebo kritika — zná do posledního slůvka nazpamět. Nahodilý rozhovor dovede obrátit hned ve smyslu toho, co kdy psal — a kdyby to bylo třebas o němé tváři, o nerovnosti zrnek pískových. A hned má pohotově paragraf a stranu, kde o tom u něho je řeč. Passus z přednášek: »Že se i já tím ode dávna, pánové, ode dávna i v příčině hlásek a forem slov opravdu řídím a spravuji, to vysvítá, pánové, již z mé obrany Libušina Súdu v Musejníku, kdež rozjímám na str. 333—341 roku 1859 o příčestí »rozvaděm« již i tak, jak se toho domysliti mohl a měl již i nebožtík Ant. Vašek, kdyby si byl všiml i 39. a 40. stránky čili § 10. mého Brusu vydaného r. 1877 . . .« Ty stránky a paragrafy zná nazpamět jako otčenáš. Podivuhodno!

Znal jen sebe v životě, znal jen sebe v literatuře. A teď, když mu je 80 let, nemá oddanějšího přítele, který by mu dal do novin lokálku, že má své 80leté jubileum. Neudělal si svou činností literární školy, neudělal jí jako učitel, v celém světě již se jeho názorů nezastává nikdo, nikdo jich nemůže potřebovat. Zůstal jen sám sobě.

Smutná billance.

*

Vědecky již dávno nežije. Ale stopy jeho působnosti v literatuře nejsou vyhlazeny. On vnášel u nás onen bezměrný subjektivismus, smím-li tak říci, do bádání učeného. Nevím, kde bychom našli tolik polemik, tolik útočivosti ve vědecké literaruře, tolik mluvení o sobě, jako je to v naší filologii. A to se traduje od Hattaly. V každém článečku a spisku musí se nezbytně vyštulcovat všem odpůrcům. Čtenář utkvívá skoro výhradně jen na těch sporech a na osobě pisatelově, skutečný předmět, jenž je vyjadřen z pravidla jen nadpisem, ustupuje do pozadí. Je to bezohledný boj o své domnělé veliké já.

A tím u nás Hattala zkypřoval půdu, ve které bujejí pak Flajšhansové.

* *Jc.*

Ke sporu o materialism a idealism v přírodovědě.

Napsal F. Wald.

Pod nadpisem: »Uzavření polemiky« ohlašuje pan redaktor Živy, prof. Raýman, že článkem ve Věstníku Akademie odsoudil práce českého ústavu fysiologického, dodávaje: »Tak se pracovati nesmí.« Obírá se pak skoro výhradně mou osobou, nikoliv věcmi, o nichž by s mé strany byla možna diskuse, aby konečně zabočil jinam.

Prokázal jsem svým článkem (N. D. VIII., 721, 800), že pan Raýman s úžasnou lehkovážností v Živě oponoval spisu prof. Mareše, podkládaje dokonce spisovateli, že doporučuje vymýšlení a švindlování fakt, a mluvě v průhledné souvislosti o nedostatcích karakteru. Ulekl jsem se této neslýchané methody kritické, která — nápodobena jinými — musila by vésti k úplnému zvlčení literatury vědecké, a postavil se proti ní bez ohledu k osobám. Snažil jsem se učiniti tak formou co nejmírnější. Moje šetrnost ukázala se však nemístnou, neboť pan professor stejnou vede dále, dokonce pak ve Věstníku Akademie!

Ve fysiologickém ústavu prof. Mareše byly novorozené dítky (resp. menší zvířata) vpravovány do přístroje, v němž stanoviti lze změny vzduchu dýcháním způsobené, a současně změřiti teplo živým tvorem vybavené. Ukázalo se, že vybavené teplo nelze uvésti v souvislost se změnami vzduchu. O tom referováno v Rozpravách České Akademie (které nemám po ruce) a pan dr. Babák přednášel o tom na nedávném sjezdu přírodozpytců. Věstník sjezdový, kterého co corpora delicti dovolává se prof. Raýman, leží přede mnou. Tam — stručně řečeno — stojí, že Lavoisier chtěl počítati teplo dýchajícím živočichem vybavené z vydýchaného kysličníku uhličitého a spalného tepla pouhého uhlíku, jiní pak jinak; na př. Laulanié soudí, že spotřeba kyslíku udává vyrobené teplo, je-li znám respirační kvocient. V ústavě shledali, že ty počty nejdou, problem jest složitější, pan Raýman pak nepochopitelným zmatením pojmů tvrdí, že tím se oponuje principu stálosti energie. Ve Věstníku sjezdovém nic takového není, ani ve spise »Idealism a realism«. Pokud se tedy tvrzení páně Raýmanovo vztahuje k těmto tiskopisům (a jen těch se tu dovolává), musím je prohlásiti za hrubý omyl. Aby domněle ohrožený princip zachránil, ukazuje pan professor na příkladě, že okysličení téže látky původní může poskytovati až i pět různých zplodin, tak že se tu jedná o pět různých reakcí s různými kalorickými effekty; dle jeho vlastního úsudku tedy nelze z spotřeby kyslíku a vzniklého uhličitého kysličníku vypočítati pranic, a theorie jeho kryje se kvěle s praxí ústavu. Ale pan professor ani nepozoruje, že sám uchyluje se od drem Babákem vypočtených starých fysikálně-chemických theorií, které vesměs se neosvědčují, a dle jeho vlastních názorů osvědčovati se nemohou!

Plná čtvrtina kritiky ve Věstníku Akademie obírá se chybami ve stanovení kysličníku uhličitého; že prý objem tekutiny nebyl znám přesně a že se v tekutině tvořily vrstvy různého složení, jelikož nelze

přístrojem zatřepati. Kdokoli se na přístroj podívá, uvidí okamžitě, že bublinami vzduchu louh promíchává se s dokonalostí idealnou, a že absolutní objem jeho stanoviti lze s chybou nejvýše $^1/_{200}$ celku.

K záchraně principu energie dále vytýká pan prof. Raýman na příklad, že nebyla stanovena voda oxydací vzniklá, a že nebyl zjištěn kalorimetrický effekt jednak potravin, jednak výkalů. Na dítě při tom nevzpoměl, a proto nedokončenou řadu jeho myšlenek logicky domyslím. K stanovení vody vzniklé se dítě před pokusem absolutně usuší (při 100^0—120^0 C a pak pod vývěvou v exsikatoru) a pak se živé (ale buďto suché nebo exaktně váženým kvantem vody ovlhčené) podrobí pokusu a opět chemicky usuší; v obou fásích posledních se voda jímá a váží.

Kalorimetrická, přírodovědecky exaktní kontrola principu energie dělá se pak takto: Dítě se živé spálí v bombě Berthelotově před pokusem, a pak po něm opět. Aby nenastaly pletky se státním návladním, vrátí se pak neporušeno matce.

Vždyť ale dle prof. Raýmana američtí badatelé s přírodovědeckou exaktností ten princip energie prokázali na dospělých mužích, i tu vodu stanovili a přece asi muže nesušili ani nespalovali? Oni totiž zavřeli muže do kalorimetru na čtyři dni, a krmili jej tak, aby (možno-li) svou váhu a konstituci tělesnou nezměnil. Přijali pak hypoteticky, že nalézá se tělesně po pokuse v témž stavu jako před ním. Nalezli-li tedy shodu s principem energie, prokázali pouze, že za těch podmínek jest přípustna hypothese nezměněného stavu tělesného. Či byli by snad prohlásili princip za povalený, kdyby se shoda nebyla dostavila? Zajisté nikoliv, ale byli by řekli, že přes všecku péči za těch nepohodlných okolností v kalorimetru muž přece buď stloustl nebo zhubnul, či své svaly změnil, zkrátka, že plus či minus na těle nahradil potravou jen zdánlivě opačnými změnami na př. v traktu zažívacím.

Ti pánové jímali skutečně vodu člověkem tím vydýchanou a vypocenou, ale proč? K stanovení vody vzniklé okysličením potravin? Ani zdání, vždyť potřebovali k výpočtům kalorimetrickým hodnotu tepla zabaveného vypařováním vody, bez ohledu k tomu, byla-li ta voda původně v těle, či dostala-li se tam nápojem či jídlem nebo vznikla-li chemicky. To pak spletl si zřejmě pan prof. Raýman se stanovením vody vzniklé!

Princip stálosti energie dosud nikdo nebere v pochybnost, ale také ho nikdo na živém těle neprokázal.*)

Nemohu se přesvědčiti, zda-li páni američtí fysiologové sami honosí se tou přírodovědeckou exaktností svého průkazu stálosti energie, či zda-li jim byla přibásněna prof. Raýmanem, ale každým případem jest ta přírodovědecká přesnost průkazu holý humbug. Ten kryje pak prof. Raýman, aby strhal práce fysiologického ústavu a alespoň zdánlivě ospravedlnil svou kritiku spisu »Idealism a realism«. V tom šílenství jest system: Protivníku podloží

*) Prioritu této myšlenky výslovně přiznávám prof. Marešovi.

se nesprávně kterýkoli nesmysl, čím větší tím lepší, a pak se nesmysl s vervou poráží — byť si třeba novými nesmysly.

Končím otázkou, již prvým článkem mým napověděnou: Smí se ve vědě methodou páně Raýmanovou mezi lidmi seriosními kritisovati?

Dodatek redakční. Pan professor Raýman v »Živě« docela zbytečným způsobem do svých polemik vtáhl také mne pro to, co jsem řekl v referatě o knize prof. Mareše. Nemluvil jsem tam přece o přírodozpytě českém, nýbrž o přírodozpytě vůbec. To totiž, co jsem řekl o přírodoševcovině, musil bych říci opět a opět; prof. Raýman by měl vědět, že jsem neřekl nic, než-li co řekli největší přírodovědcové sami; pravím přírodovědcové, proto že prof. Raýman velikým omylem tvrdí, že v přírodovědě směr t. zv. ideální (není to dosti případné označení) pochodí od filosofů. Nikoli, pochodí od přírodozpytců samých, jak o tom v knize prof. Mareše je sneseno důkazů nadbytek. Filosofové do věcné stránky přírodní vědy se nemíchají; prof. Raýman by jim to jistě neodpustil, třeba že sám se míchá do oborů jemu cizích.

Pokud se prací a methody p. Walda týká, nedovoluji si žádného rozsuzování. Zajímaly mne práce jeho již před vypuknutím sporu a snažil jsem se o nich nalézt úsudku. Z korrespondence (dávno před sporem!) s uznanými přírodovědeckými autoritami mám poučení, že prof. Raýman docela neoprávněně pronáší své vědecké anathema. Mám o p. Waldovi a specielně také o jeho methodě úsudky od Macha, Duhema, Ostwalda, Brauna a úsudky ty jsou při vší kritickosti tak skvělé, že pro svou osobu a jako redaktor listu, v němž p. Wald se hájí, jsem více než kryt. Práce páně Waldovy zajímají mne již dávno jako protest proti tomu mělkému materialismu přírodovědeckému, který nemá ponětí, že je vlastně jen pokračováním staré metafysiky; těšil jsem se z prací p. Waldových, proto že jsem v nich poznával směr pokročilejší a z téhož důvodu jsem také rád polemice prof. Raýmana, proto že konec konců přispěje k rozšíření pokrokových idcí v přírodovědě a troufám si teď říci, také v naší přírodovědě.

Proti způsobu, jakým prof. Raýman vystupuje proti p. Waldovi cituji větu z dopisu prof. Brauna v Strassburku: »Že p. Wald ve své literární osamocenosti takovýmto způsobem pracuje, zasluhuje dvojnásobného povšímnutí.« Mně je milým zadostučiněním, že jsem o panu Waldovi nepotřeboval divného upozornění od prof. Raýmana. *M.*

ZPRÁVY.

Reklama jako prostředek v boji proti alkoholismu. Profesor Tolet považuje reklamu za výbornou pomůcku v boji proti moru lihovému. Třeba neustále opakovati nejzávažnější námitky proti alkoholismu, máli boj ten býti účinný. Autor míní, že by se poučení o škodách alkoholismu mělo umisťovati na opačné straně receptů, které se vydávají z ústavů filantropických (nemocnic, poliklinik), že by se takové výstrahy měly tisknouti v pasech vojáků, v dělnických knížkách, ve spořitelních knížkách, na obálkách školních sešitů a čítanek, na škatulkách cigaret, na tramvayových lístcích, na dětských hračkách, ba i na pestrých šátcích kapesních, jež se prodávají o výročních trzích. Vedle toho nutno prý nápisy o škodlivosti lihovin obrovskými literami na budovách umisťovati a často je tisknouti v denních listech. Jedním slovem: třeba co největší, nejprotivnější, nejkřiklavější reklamy, která má prý sahati tak daleko, aby obyčejný smrtelník nesměl vstoupiti do tramvaye, přejíti ulici, nahlédnouti do novin, aby se při tom nesetkal s touto věcí, která se mu má násilím vtloukati do hlavy. Uskutečnění takové reklamy, ač nelze popříti, že by vedla k cíli, stálo by však mnoho peněz, takže pokusy prof. Toleta v Lille nemohly se pro nedostatek prostředků setkati s úspěchem a selhaly (Bulletin médicals 1901, 15. února). Bylo by však škoda nechati dobrou myšlenku po prvním neúspěchu zapadnouti.

Otravy olovem u elektrotechniků pozoroval Proust, profesor hygieny na lékařské fakultě pařížské, zvláště u těch, kteří byli zaměstnáni v továrnách na akumulatory, určené k elektrickým samochodům. Při tom zaměstnány jsou větším dílem ženy a příčinou otravy je oxyd olova, kterého se při tom užívá. Podobné případy byly už zaznamenány v Německu a Švýcarsku u dělnictva zaměstnaného výrobou vodičů. Proust upozorňuje v »Conseil d' hygiène«, aby při fabrikaci dotyčné zavedeny byly jisté modifikace, které by otravy činily nemožnými. (Annales d' hygiène publique 1901.)

Oprava:

Byli jsme požádáni pan. farářem v Jablonci o uveřejnění, že jako katolický kněz je k oběma národnostem spravedliv.

Sociální poesie Freiligrathova a její český ohlas.

Píše O. Wagner.

I.

Známý pěvec vlasteneckých básní »Hurra Germania« a »Die Trompete von Gravellotte« *), detmoldský rodák Ferdinand Freiligrath (1810—76) jest zajímavým zjevem literatury doby pogöthovské. Proudy časové, jež si v době jeho života Německem razily cestu, nalezly v něm vždy vděčného tlumočníka. Proudy ty se ovšem měnily, a poesie Freiligrathova také. Sedm let po vypuknutí červencové revoluce, pro Německo tak významné, uveden Freiligrath Chamissovým Almanachem **) do literatury a ihned ochotně otvírány anthologie i čítanky nevinné, indifferentní ***) poesii jeho. Duch času nedotekl se ho ještě perutí svou a nová poesie německá, pastorkyně doby reakční, kdy lid blouznil téměř po nejasných ideách svobody, a vlády hnaly svá bezpečnostní opatření do krajností †), nalezla v něm s počátku jen odpůrce ††).

Přízeň »starých«, podpora vlády, ale také jízlivý výsměch vrstevníků, jako Heine †††) a Herwegh, byly prvými vavříny jeho. Tak začal Freiligrath svou uměleckou karieru; ukončil ji jako slavený representant onoho nesmírného nadšení, jež zavířilo Německem v době válečných úspěchů let sedmdesátých. Ale mezi těmito slunnými břehy uznání a klidu, dmou se divé proudy boje

*) Adolf Stern: Deutsche National-Litteratur udává str. 37. název »Die Trompete von Vionville.«

**) Uveřejňoval od r. 1828.

***) Srov. Spisy: I. str. VIII.

†) Srov. můj článek »Slovanské látky a Lenaua.« (Věstník české Akademie roč. VIII.).

††) Srov. jeho báseň »Ein Brief.« (Spisy III. str. 22.—23.), jíž napadl Herwegha ve známé aféře s králem Fried. Wilhelmem IV.

†††) Heine Spisy. II. 357. (Alla Troll 2.) a 453 — 4. (Deutschland XI.). Herwegh: Duett der Pensionierten) Buchner ct. II. 10.

o život a za přesvědčení. Jest to doba let čtyřicátých a padesátých, pro Freiligratha doba utrpení, — ale také doba jeho revoluční a sociální poesie, poesie silné a upřímné tendence. Proud času strhl jej v revoluční hnutí a Freiligrath přejal úkol svůj se všemi nutnými konsequencemi; vrátil podporu*) — a podal se obyčejnému osudu německého vyhnance; raději opouští vlast, než by se byl zpronevěřil na lidu. Hned jej vidíme v Brusselu (1844), hned ve Švýcařích (1845) a v Londýně (1846), odkud ho revoluce volá do vlasti, aby po krátkém pobytě v Düsseldorfu a v Kolíně se zmařenými nadějemi do Londýna (1851) se vrátil a znovu si trpce chleba vydělával, až by jej životem změněného změněný lid po letech povolal do vlasti (1868). Stal se horlivým přívržencem strany revoluční a zapřísáhlým nepřítelem reakce. Toho dokladem jsou tři sbírky revolučně sociální poesie, jejichž sociální látky jsem si obral předmětem své studie, poněvadž jedna z nejcennějších básní »Von unten auf« přešla do českého prostředí.

Sociální látky jsou pro celkový ráz poesie Freiligrathovy právě tak význačny, jako jeho básně vlastenecké a letáky revoluční; jest totiž Freiligrath z nejstarších básníkův sociálních, z apoštolů nového učení, z nejzajímavějších předchůdců Mackaye, Henckella, Holze, Willa a j. a patří mu právem v dějinách sociální lyriky německé čestné místo. Jeho zájem o sociální látky vyplývá přirozeně ze soudobých poměrů, které poesii tíhnoucí povahou svou k reelnímu podkladu života, prostředím, v němž se básník pohyboval, na pole sociální přímo vésti musily a také vedly. Působiště Freiligrathova v těch létech (1844—1851) byla středisky sociálního ruchu. Porýní bylo tou dobou prosáknuto socialistickým**) učením francouzským i anglickým, dělnictvo jeho bylo značně uvědomělé a v tomto směru pokročilé. Průmyslový Brussel a světový Londýn, jak svým vyspělým stavem organisace, tak i nezamezitelným nepoměrem majetkovým, a chvatným, úmorným bojem o chléb vybízely neméně k volbě látek sociálních, než činnost básníkova v demokratických klubech i v listech radikálních v revolučním roce 1848, a styky jeho s předáky nového hnutí Lassalem, Marxem, jejichž snahy se nesly rovněž za cílem revoluce. Zvláště poměr k Marxovi byl pro Freiligratha významný. Stýkali se již v Brusselu, kam se Marx uchýlil, byv na přání pruské

*) Dopisem na ministra Eichhorna z Ostende v září 1844.

**) Rösemeier ct. str. 63.

vlády z Paříže vypověděn; v bouřlivých pak létech revolucí zaměstnáni spolu v redakci »Neue Rheinische Zeitung«, listu to již v květnu 1849 úředně zastaveného. Styky ty, ač svým časem povolily, ochably, potrvaly léta*) a měly na rozvoj básníkův značný vliv.

Sociální poesie Freiligrathova dělí se na dvě skupiny: překlady a původní práce. Překlady pocházejí dílem z literatury francouzské (Pierre Dupont), dílem z anglické (Hood, Cornwall, Ebenezerr Eilliote) a také z amerických básníků Whitta a Bretha. Původní básně jsou na svůj čas značné ceny, ale počtem jsou nemnohé. Tak »Glaubensbekenntnis« (1844), kterým se Freiligrath přihlásil ku praporu bojovníků za svobodu, prohlásiv hrdě »Mit dem Volke soll der Dichter gehen«**) má jen, nepočítáme-li satirickou »Ein Patriot«, (III. str. 49.) dvě sociální látky. Jako tato sbírka přes veškeren úspěch — nejen že pochvalně přijata zahraniční kritikou***) a že objednávky se rychle množily, ale působila prý na př. ve Frankfurtě větší dojem, než současně zakázaná Heineova báseň »Deutschland« — přece jen nemá silné tendence, jíž vynikají pozdější sbírky j. Ça ira†) (1846) a »Neuere politische und sociale Gedichte« (I. 1849, II. 1851), tak také sociální látky této sbírky nedosahují výše pozdějších: ozývá se z nich vedle odporu proti krutým zákonům na lesní pych, vyžadujícím si často i života lidského za oběť (Vom Harze III. 73.), jen soucit s bídou lidskou, ovšem soucit upřímný a vřelý. Když r. 1844 hladoví tkalci slezští známou vzpourou na sebe celé Německo upozornili, též Freiligrath posvětil jim své verše »Aus dem schlesischen Gebirge« (III. 83.). Motiv básně jest zvláštní. Hošík vida hroznou bídu v chudinké chatě, pojme úmysl uchýliti se ke Krakonoši o pomoc. Tolik slyšel o jeho šlechetnosti, o jeho zázracích, že dodá si odvahy a odejde do lesa. Ale darmo celý den v horách dlí, marně volá úpěnlivě Krakonoše. Zoufalý potácí se domů, snad na cestě kdesi zahyne, — a básník končí otázkou: »Rübezahl!?« Otázkou appellující na milosrdenství boží a lidské, řízenou na spravedlivost světového řádu. Zcela jinak pozdravil události slezské vrstevník Freiligrathův Heine. V jedné z nejkrásnějších básní »Die schlesischen Weber« (II.177.), silné myšlenkou i obrazy, líčí děsný zjev divé, zou-

*) Srovn. Buchner ct. II. 272.

**) V úvodní básni ke II. dílu »Guten Morgen« (III. str. 31.).

***) Na př. v anglickém Ateneu. Srov. Buchner II. 135.

†) Ça ira, známá franc. revoluč. píseň (Carillon national) z r. 1789.

fající nenávisti. Tam v chudých chatkách slezských chystá se žilnatou rukou dělnickou Německu, ba celému světu nový osud, jímž padne víra, král i falešná vlast. Svou básní postavil Heine důstojný pomník tvrdé síle zuboženého lidu a hrozí mocným hnutím jeho, Freiligrath zvěčnil jeho nevýslovnou bídu a volá úpěnlivě o pomoc, — jinými slovy Heine stál již tehdy na stanovisku marxismu,*) Freiligrath ještě nikoli. Vřelá soustrast s trpícími jeví se ještě i v pozdějších pracích Freiligrathových. Zuboženému, hospodářsky vykořisťovanému Irsku posvětil v »Neuere politische und sociale Gedichte« báseň »Irland« (II. str. 147), hrozné neštěstí v anglických dolech vyvolalo ještě r. 1866. pěkný ohlas »Fürs schwarze Land« (II. 269). A ještě jednou čistě sociální láskou poutá básník naši pozornost. Jest to báseň »Requiescat« (II.), jíž pokouší se vymeziti poměr mezi prací duševní a tělesnou, ukazuje na učený proletariát, a žádaje, aby práva, kterých se dělník domáhá, také na třídu »hlavou pracující«, na spisovatele, učitele se rozšířila, neboť práce hlavou jest neméně těžka a neméně absorbuje síly lidské. Nejistota existenční, do níž Freiligrath svým přistoupením upadl, dala podnět k básni, zajímavé též svým poměrem k marxismu, jehož veršovaným ohlasem jsou namnoze práce Freiligrathovy z let 1845—51, zvláště pak revoluční sbírka Ça ira, cenná a poutavá svou komposicí, jednotou a postupem myšlenek. Ça ira stojí úplně ve službách Marxovy theorie; akcentování revoluce nejen proti státu a náboženství, ale též proti majetku, vysněné kraje svobody, důležité postavení proletariátu ve státě, to vše svědčí o patrném vlivu názorů brusselského přítele. Obsahem jejím jest úplný, hotový plán převratu společenského. Jen revoluce proti státu, církvi a majetku povede v utěšený kraj svobody (Vor der Fahrt), od něhož lidstvo oddaluje despotismus, jako dělí spousty ledové (der Eispalast) Něvu od moře. Ale Něva jarem ledy prolomí a jásavě vzkypí její vlny, a tak i lidstvo, sluncem doby probuzeno, svrhne své tyrany. Vždyť na lidu vše záleží; proletář ve státě jest strojníkem lodi, jejíž lesklá paluba nese krále (Von unten auf), a proto snadno věc se provede, zmocní-li se hladové davy královských skladišť vojenských (Wie mans macht) a tak za účastenství veškerého obyvatelstva (Freie Presse) — i v tiskárně z liter lijí se kule — zazní

*) Přispíval tehdy do Marxových »Deutsch-Französische Jahrbücher«, vydávaných počátkem r. 1844. Srov. Strodtmann II., 318 a 319.

první výstřely veliké, celé revoluce, revoluce, po níž Freiligrath ještě také ze svého druhého vyhnanství v Londýně marně volal, v niž jako Marx věřiti nepřestal.*) Po stránce sociální překonal Freiligrath dokonce i nejstaršího, — jak sám se nazývá,**) — sociálního básníka německého Jindřicha Heine. Freiligrath jest spíše básnickým tlumočníkem marxismu, než Heine, jehož lyrickým látkám nedostává se pevné a jasné stilisace programmu Marxova. Také neakcentují v té míře revoluci majetkovou, nevyslovují tak jasně důležitost proletariatu, jako verše Freiligrathovy. Heine byl a zůstal předem umělcem, i děsil se přirozeně převratu, který znamená smrt všemu umění, a proto básně jeho líčí hlavně hrůzu budoucí revoluce (die Wanderratten, die schlesischen Weber); proletář mu byl vždy cizím,***) k tomu se snížiti nedovedl. Jestliže po stránce aesthetické žádný výtvor musy Freiligrathovy nedosahuje krásy Heineovské básně »die schlesischen Weber«, přece se stanoviska třídních snah Freiligrathovi v sociální poesii náleží přední místo. Sociální básně jeho jsou pro jeho význam právě tak důležity jako vlastenecké verše let sedmdesátých a nalezly, jak jsem pravil, ohlasu také v literatuře české. Pěkná báseň »Von unten auf« stala se vzorem jedné z nejstarších sociálních básní českých — Mayerova »V poledne«.

II.

Mayerova báseň »V poledne« náleží mezi nejstarší†) doklady české poesie sociální, ať nedím dělnické. Rudolf Mayer byl z oněch nadšenců, kteří se u nás v létech padesátých chopili praporu by-

*) Srov. Neuere polit. u. soc. Gedichte: die Revolution (III. 181), Reveille (III. 183), Abschiedswort der Neuen Rheinischen Zeitung (III. 185), Am Birkenbaum (III. 191).

** Heine již ve svém Ratcliffu (1822) dotekl se mimoděk otázky chleba (Sp. II. 323), na co poukazuje v předmluvě ke svým »Neue Gedichte« z r. 1851. (Sr. vyd. Campeho z r. 1868, XVI. díl str. 6.) »Dieses Wort wurde seit dem ein Losungswort . . . . Am Herde des ehrlichen Tom im Ratcliff brodelt schon die grosze Suppenfrage.«

***) Srov. »Geständnisse« (Spisy VI. str. 41 a 45). Ludwig Börne VII. 81 a j. »Es ist vielleicht metaphorisch gemeint, wenn Börne behauptet: im Fall ihm ein König die Hand gedrückt, würde er sie nachher im Feuer halten, um sie zu reinigen, es ist aber durchaus nicht bildlich, sondern ganz buchstäblich gemeint, dass ich, wenn mir das Volk die Hand gedrückt, sie nachher waschen werde« a j. a j.

†) Sociální poesie česká tou dobou jest nebohata, látka pak dělnická pravou vzácností.

ronského, z té zasloužilé družiny literární,*) jejíž »Máj« přinesl vskutku nové jaro duševnímu životu v Čechách. Byl vrstevníkem Nerudovým, žel, že tak záhy urván řadám pracujících. Od r. 1865 odpočívá na tichém hřbitůvku pošumavském,**) podléhnuv — rok po své promoci — u věku 28 let neuprosné chorobě plicní. Poesie jeho vydána teprve r. 1873 přítelem zesnulého professorem Jos. Durdíkem. Báseň, o niž tuto jde, nalézá se na str. 38.***) řečené sbírky, a jest nejen značné ceny látkové, nýbrž vyniká vůbec mezi básněmi Mayerovými. Každý, kdo dosud oceňoval musu Mayerovu, zmínil se o ní tak, že báseň jaksi Mayera representuje, charakterisuje. Zajímavo pak jest, co vlastně jednotliví posuzovatelé na básni chválili, s jakého stanoviska na ni pohlíželi. Již Národní Listy z r. 1862 č. 14. chválíce pevnou komposici její praví: »Kus chudého života lidského, jak nám jej zde podává, nemůže jednodušeji, přirozeněji a dojemněji nakreslen býti.« Posudek ten jest důležitý, neboť znamená obrat v soudu o básníku Mayerovi, jemuž se vytýkalo, »že stůně nemocí Lenauovskou«, a že v jeho věcech »strojená rozervanost.«†) Má tedy »V poledne« také cenu literárně historickou. O tři léta později přinesl týž list v č. 167. posmrtnou vzpomínku z péra Jana Nerudy. Uznávaje tu »původní myšlenky« i »cit« svého vrstevníka, jejž pokládá za nejnadanějšího ze spisovatelů, které kdy poznal, věnuje ke konci článku též zmínku naší básni: »V jediné jeho moderní sociální romanci »V poledne« (Máj 1862) leží celý svět závažných myšlenek.« Podobný náhled projevil také professor Durdík, ve svém pěkném úvodu††) k básním Mayerovým. Charakterisuje básníkovu jemnost v »myšlence i slově« praví vydavatel: »Další doklad budiž vzat z druhé epické básně »V poledne«. Topič parního stroje v továrně rozjímá o své minulosti — opět obraz ze života lidu před námi rozestřen — dělnická otázka kmitá se v pozadí! a celá propast mezi zoufalým dělníkem i prostopášným pánem zeje před zrakem naším — nespokojenost topiče stoupá, on topí víc a více, a nad ním panstvo hoduje.« Na to citovány verše vytýkající továrníkovi odrodilost a krutost vůči

*) Srov. Fričovy »Paměti« IV. Str. 480.

**) V Loučími; zemřel dne 12. srpna. Lumír 1865, str. 527.; Národní Listy č. 164.; stručný životopis s podobiznou Květy 1870. Str. 38.

***) Ponejprv tištěna v Máji 1862, str. 308.—12.

†) Obrazy Života 1859, str. 197. Značka J. N. (Neruda). Zajímavo srovnati tento posudek s oním v Nár. L. 1865, č. 167.

††) Str. 11. a 12.

lidu, jakož i zakončení básně, kde topič překonav se, pustí přebytečnou páru a tak továrníkovi život daruje.

»Však žij! — Ne všech to vykoupení,
jednoho tyrana-li v světě není.«

»Výbuch se nestal,« pokračuje vydavatel — »jaká tu byla příležitost k hlučnému zakončení, k effektu nad jiné říznějšímu! Mimo to pozorujeme důvod, jejž si nešťastný topič sám uvádí, proč neuskuteční záměr svůj: Pro své vlastní neštěstí byl by se pomstil, byl by sebe vykoupil z bídy a spolu zničil krutého pána. Ale opět jest to vzpomnění na neštěstí a bídu většího množství ostatních — tedy světobol, jenž jej od pomsty odluzuje — a báseň končí jemně smírem, vznešenou myšlenkou v prsou nešťastníka.« Po Durdíkovi pochválila báseň Krásnohorská,*) jako »všeobecně známou i uznanou« a Zdziechowski,**) který nazývá její konec »fatalistickým«, též v České Poesii XIX. věku***) se báseň »V poledne« nalézá mezi vybranými čísly a rovněž u prof. Masaryka v České Otázce †) stala se o ní zmínka. A ještě o dvou posudcích nutno se zmíniti, o Voborníkově ††) a Horáčkově. †††) Prof. Voborník nazývá »V poledne« básní »sociálně přiostřeného rázu«, a klade ji mezi nejlepší věci Mayerovy a odůvodňuje Mayerův bol na základě její, uváděje mezi příčinami jeho pozorování, jež bylo věnováno »n e j v í c e třídám dělného lidu.« Tvrzení zajisté správné, pokud báseň »V poledne« jest majetkem Mayerovým, nebo pokud by biografická data o takovém pozorování svědčila. S jiného stanoviska pohlíží na báseň dr. Horáček. Citovav značný díl, končí takto: »Spor mezi prací a kapitálem jest tudíž v básni dosti dobře vystižen, třeba pomsta dělníkova vyplývala původně z osobních pohnutek, a třeba zúmyslně básník suggeroval čtenáři také osobní ukrutnost továrníkovu, jež v zápase sociálním, kde se jedná o principy a nikoli o osoby, jest živlem druhořádným. Také líčení renegátství továrníkova pro české poměry jest zajisté charakteristické. Vlastenecký továrník nemohl by být ani krutým ani vůbec v jakémkoli sporu se svým dělnictvem. Za to překvapujícím

*) Obraz novějšího básnictví českého Čas. Mus. Král. Českého 1877, strana 314.

**) Karol Hynek Macha i bajronizm czeski. W Krakowie 1893. Str. 53.

***) Díl II. Str. 194. a 203.—7.

†) Str. 141. a 224., dále Naše nynější krise, str. 5.

††) Padesát let české literatury, str. 16. Památník české akad. věd a umění na oslavu padesátiletého panování Jeho Veličenstva.

†††) Počátky českého hnutí dělnického. Str. 118.—120.

smírným koncem staví se básník opět na povýšené stanovisko třídních zájmů dělnických, jimž nejde o pomstu osobní, nýbrž o vítězství myšlenky.«

Z uvedeného vyplývá, že básni se přikládá všeobecně značná cena jak po stránce aesthetické tak kulturně a literárně historické: chválit se její komposice, její vystižení látky, bohatost myšlenek, světobol, smírný konec, báseň však znamená obrat v básnictví Mayerově, a jest vzácným dokladem styku mezi českým studentem a dělníkem. Ovšem že lecco vytýká se také: zakončení básně svou nejasností dělá dojem »fatalistický« a motiv dělníka také neodpovídá požadavkům třídním.

Zvláštní jest též poměr básně k ostatním plodům musy Mayerovy. Látkově jest osamocena, pojetím — »světobolem« — souvisí s nimi. Poesie Mayerova není příliš látkovitě rozmanitá. Kdybych ji měl charakterisovati, nazval bych ji smutečně naladěnou lyrou o třech strunách: první struna jest příroda, druhá vlast a třetí láska. Všechny ty struny vyznívají bolně, žalně; světobol ovládá básníkovu duši, snad trochu inspirovaný, ale dojista též podmíněný chabým stavem těla a neblahými poměry životními.*) Tichá noc, šero podvečera nebo lítá bouře dávají básníkovi podnět k světobolným reflexím, právě tak jako temné hvozdy šumavské, padlá sláva česká**) i krutá doba persekuce naší naplňují ho bolem nad osudem vlasti, nebo reminiscence nešťastné lásky jeho duši mučí. Tento světobol skutečně také dýše z básně a zůstane původním, byť i báseň nebyla zcela majetkem básníkovým. A že zcela majetkem básníkovým není, o tom přesvědčí nás pouhé uvážení obsahu obou látek podle sebe.

*

*) Bída, jakou Mayer trpěl, vylíčena ve Květech 1870. Srovnej též Durdík. —

**) Tu hledal Mayer cestu, po níž Neruda a Machar tak daleko došli. (Srov. Neruda »Ve Lví stopě«. — Macharovy histor. básně.)

(Dokonč.)

Z vývoje a výsledků moderní vědy bohoslovecké.

(Pokrač.)

b) Skutky apoštolské.

Jako evangelia s oborem Života Ježíšova, zrovna tak těsně souvisejí »Skutky apoštolské« (Acta) s problémemem o vzniku prvokřesťanské církve. Líčí totiž právě oddíl pro tento problém nejdůležitější: dobu od vzkříšení Kristova až skoro do smrti apoštola Pavla; a právě ti dva muži, od nichž vycházejí nejhlavnější popudy v dějinách křesťanství, Petr a Pavel, jsou jejich hlavní osoby, s počátku Petr, potom výlučně Pavel ve své misijní činnosti.

Obraz, jaký ukazují »Skutky« o stavu církve, jest ovšem zcela jiný, než jaký líčí kritikové, zvl. z »tendenčně kritické školy« tübingské: nikde neviděti nějakých nápadných rozdílů, tím méně odporů mezi původními 12 apoštoly a židovským křesťanstvím na jedné a mezi Pavlem a Hellenisty na druhé straně. Petr se zdá býti právě tak univerzalistou jako Pavel, jako již před Pavlem zastávají jeho názory alespoň částečně na př. Štěpán a Barnabáš.

Poněvadž však v některých důležitých událostech se Skutky historicky i věcně uchylují od vylíčení týchž věcí v listech apošt. Pavla (zvl. ke Galatským), jemuž jako neklamně authentickému musí kritik přikládati více víry, vznikly v badatelích pochybnosti o historičnosti Akt vůbec. Zvláště Baur a po něm Tübingští se vyslovují velice odmítavě o jejich ceně, prohlašujíce je ne za historický dokument určitého svědka, nýbrž za tendenční dílo pozdější, sepsané za účelem smíření pavlinismu se směrem židovsko-křesťanským.

Nelze zapříti, že spis budí značné nesnáze v některých věcech, a věrohodnost se asi musí skloniti na stranu authentických listů Pavlových. V lecčem jsou skutky bez pochyby nehistorické, ale zase na druhé straně obsahují jisté skutečně původní prameny

(části, kde průvodčí Pavlův, dle tradice Lukáš, vypravuje v první osobě množného čísla, »Wir-Stücke«).

Kritické ale ne předpojaté užití Skutků přivede soudného badatele k tomu, aby nezveličoval oné protivy mezi Petrovým a Pavlovým směrem, nýbrž aby se dle skutečnosti uznaly začátky univerzalismu již mezi původními židovskými křesťany nezávisle od Pavla.

Částečně sem náleží také Apokalypsa (»Zjevení Janovo«). Dle Baura, Reussa a j. alespoň jest to jediný ryzí dokument původního židovsko-křesťanského směru v Novém Zákoně. — Novější badatelé někteří vidí v Apokalypse řadu původně nesouvislých, samostatných částí, menších apokalyps (na př. vidění pečetí, kap. 5. a násl., vidění trub a j,) a výsledek několikerého přepracování. Mnozí*) prohlašují ony součástky za prameny původně židovské v křesťanském zredigování s narážkami na současné zjevy, zvláště v římské říši (na př. »Šelma« v kap. 13. = caesar Caius Caligula). V celku: Apokalypsa je povzbuzovací prorocký spis v době pronásledování se strany Říma, v nynější podobě složený od maloasijského presbytera Jana (kterého někteří [A. Zahn] stotožňují s apoštolem Janem).

c) Epištoly.

1. Epištoly apoštola Pavla.

Proti authentičnosti čtyř hlavních epištol Pavlových nebylo téměř od nikoho učiněno vážných námitek. Listy k Římanům, 1. a 2. ke Korintským a ke Galatským jsou všeobecně uznány za authentické i od tübingské školy.**) — Proti 1. a 2. ep. k Tessalonicenským se ozývaly hlasy, ale většinou jsou i ty uznány za pravé, a to časově první listy apoštolovy. — Větší pochybnosti se ozvaly proti tak řečeným »listům ze zajetí«: ke Kolosenským, Filemonovi, Efezským a Filipenským z důvodů zvláště vnitřních: tvrdilo se, že »bludy« líčené v těchto listech jsou gnostické směry pozdější doby. Jednoty v názorech se nedo-

*) Spitta: Die Entstehung der Apokalypse 1885; Vischer: Die Offenbarung Johannis, eine jüdische Apok. in christlicher Bearbeitung 1886. Sabatier: Les origines littéraires et la composition de l' Apocalypse de St. Jean 1888. P. Schmidt: Anmerkungen über die Composition der Offenbarung Johannis 1891.

**) Steck a Loman se svými pochybnostmi jsou naprosto osamoceni.

cílilo: někteří je pokládají za pravé, jiní za interpolované a přepracované, jiní za podvržené. — Největší obtíže má kritik s tak řečenými »pastorálními listy« Pavlovými: 1. a 2. k Timotheovi a Titovi. Obtíže jsou již zevnější: kam je vřaditi v průběh nám známého života apoštolova. Někteří si pomáhají (na základě pozdější tradice) »druhým zajetím« Pavlovým asi r. 63.*) Vedle toho působí nesnáze sloh i obsah listů. Potírané bludné názory se shodují nápadně s gnostickými systémy 2. stol. K tomu předpokládají listy tyto pokročilejší vývoj církevní organizace (Episkopát!). Většina kritiků se kloní k tomu, že se někdo pozdější kryl autoritou Pavlovou. Jiní však přes to se drží Pavlova autorství.

Dodatek. Epišt. k Židům dle názoru úplně všeobecného není od Pavla, nýbrž vyšla z kruhů Pavlových žáků (Barnabáš, Apollos . . .) z let 70—90tých.

2. Epištoly obecné (katholické).

Epištolami »obecnými« se míní menší listy bez určité adresy, psané tedy křesťanům všeobecně. Jsou to: 1 Jakubova, 2 Petrovy, 3 Janovy a 1 Judova. Jejich směr se různí od Pavlova, ale není to výslovné židovské křesťanství; Jakub a Petr chtějí ukázati souvislost mezi náboženstvím otcovským a Kristovým. — Jakubem se míní bratr Ježíšův. Kritikové kladou tento list buďto před epištoly Pavlovy, nebo po nich, někteří dokonce jako polemiku proti Pavlovu názoru o »víře« a »skutcích«. 1. Petrův předpokládá ep. k Řím., Efez. a ep. Jakubovu. Mínění co do authenticity je rozděleno. O původu 2. Petr. má již Hieronymus pochybnosti, a všeobecně se nepokládá za pravý. List Judův má s ním takové podobnosti, že se obyčejně Petrův pokládá za napodobení. Listy Janovy souvisejí svým způsobem a názory těsně s evangeliem Janovým a jsou od stejného spisovatele, alespoň první jistě.

C. Pomocná literatura.

Obor novozákonní vědy, který tímto zakončujeme, má několik odvětví: 1. »Život Ježíšův,« 2. »Dějiny vzniku starokatolické nebo starokřesťanské církve«, 3. »Biblická theologie Nového Zákona,«

**) S tím souvisí důležitá otázka chronologie Pavlova života v datování všech epištol: letopočty se obyčejně konstruují od zajetí Pavlova za změny prokurátorů Felixe a Festa Skutk. 23. v. 27. a k 25. v. 1. r. 60. nebo 61., ale dle Eusebia 55.—56. Dle toho apoštolský koncil (Skutk. 15.) kolem 52. (nebo 47.!) a obrácení kolem 35. (nebo 30., rok Ježíšovy smrti!)

jejím pokračováním jaksi jsou: 4. »Dějiny dogmatu«, 5. »Úvod do Nového Zákona« čili »Dějiny novozákonní literatury.«

Z odborné literatury jmenujeme tyto nejdůležitější spisy: Winer: Grammatik des neutestamentlichen Sprachidioms, 8. vyd. 1894. Tischendorf: Synopsis evangelica 1851, Huck: Synopse, 2. vyd. 1898.

1. Život Ježíšův: Strauss: Leben Jesu 1835 a popul. zpracování: Leben Jesu für das deutsche Volk bearbeitet 1864. Rénan: Vie de Jesus 1863. (přelož. do češtiny). Schenkel: Das Characterbild Jesu 1864. Keim: Geschichte Jesu von Nazara 1867—72. de Préssensé: Jesus Christ 1865. B. Weiss: Das Leben Jesu 1882 3. v. 1888. W. Beyschlag: Das Leben Jesu 1885, 2. v. 1888. Farrar: The life of Christ 1884. C. Geikie: The life and words of Christ 1878 a 94. P. W. Schmidt: Die Geschichte Jesu 1899, 2. vyd. Faibairn: Studies in the life of Christ, 7. vyd. 1893. Edersheim: The life and times of Jesus the Messiah 9. vyd. 1897. Populární: Stalker: The life of Christ 1879, přelož. do češtiny 1897. — Ullmann: Die Sündlosigkeit Jesu 5. vyd. 1846. Grau: Das Selbstbewusstsein Jesu 1897. Baldensperger: Das Selbstbewusstsein Jesu im Lichte der messianischen Hoffnungen seiner Zeit 1888. Bruce: The kingdom of God 1889, 6. vyd. 1894. Gess: Das Verhältniss Jesu zu seiner Zeit und deren Ideen. Wendt: Der Inhalt der Lehre Jesu 1890. Dalmann: Die Worte Jesu 1898. Didon: Jesus-Christ 1891 (katol. franc.) přel. do češtiny.

2. Starokřesťanská církev. Neander: Geschichte der Pflanzung und Leitung der christlichen Kirche durch die Apostel Jesu Christi 1845. Baur: Das Christenthum und die christliche Kirche der ersten drei Jahrhunderte 1853, 3. vyd. 1863. Lechler: Das apostolische u. nachapost. Zeitalter 1843. de Préssensé: Histoire des trois prémiers siècles de l'église chrétienne 1858, 2. vyd. 1861. Rénan: Les apôtres 1866. Holsten: Zum Evangelium des Petrus und des Paulus 1868. Ritschl: Entstehung der altkatolischen Kirche 1857. Weizsäcker: Das apostolische Zeitalter 1886. Pfleiderer: Das Urchristenthum 1887. Der Paulinismus 1873, 2. vyd. 1890. Schürer: Neutestamentliche Zeitgeschichte 1890. Sabatier: L'apôtre Paul 1891. Farrar: The life and work of Paul 1879, posl. vyd. 1898. Schaff: History of the christian Church 1882. O. Holtzmann: Neutestamentl. Zeitgeschichte 1897.

3. Biblická theologie. Baur: Vorlesungen über neutestamentliche Theologie 1864. Reuss: Historie de la théologie chrétienne au siècle apostolique 1852. Schmidt: Biblische Theologie des Neuen Testamentes, 3. vyd. 1886. Weiss: Neutestamentliche Theologie 1868, 5. vyd. Beyschlag: Neutestamentliche Theologie, 2. vyd. 1896. Pfleiderer, Gess, Ritschl (tituly viz výše). Immer: Neutest. Theologie 1878. *Bovon:* La théologie du Nouveau Testament 1893. *H. Holtzmann:* Lehrbuch der neutest. Theologie 1897. Stevens: The Theology of the New Testament 1899.

4. Dějiny dogmatu: Zakladatel této vědy: Münscher: Handbuch der christl. Dogmengeschichte 1797. Neander, Baur, Thomasius: Die christl. Dogmengeschischte 1875. Nitzsch: Grundriss der christl. DG. *Harnack:* Lehrbuch der DG. 1886—90, 3. vyd. 1897, Grundriss der DG. 1889, 3. v. 1898. *Loofs:* Leitfaden der DG., 3. v. 1893 (menší ale rovněž důkladná, moderní kniha pro informaci výtečná). Seeberg: Lehrbuch der DG. I. 1895, II. 1898. Dorner: Grundriss der DG. 1899. Ku přehledu: Werner: Dogmengeschichtliche Tabellen 2. v. 1890. — Lightfoot: The apostolic fathers 1890.

5. Dějiny literatury novozákonní. Baur, Weizsäcker, Pfleiderer, tituly výše. Bleek: Einleitung in das Neue Testament 1862, 4. vyd. 1886. Reuss: Historire du Canon des Ecritures saintes 1863. Hilgenfeld: Historisch-kritische Einleitung in das N. T. 1875. Weiss: Einleitung in das N. T. 1886. H. Holtzmann: Lehrbuch der hist.-krit. Einleitung 1885, 2. v. 1886. Godet: Introduction au Nouveau Testament 1893, něm. přel. Reineck 1894. *Jülicher:* Einleitung in das N. T. 1894. Westcott: A general survey of the Canon of the New Testament 1855, 5. vyd. 1889. Zahn: Gesch. des neutest. Kanons 1888—92; Einleitung in das N. T. I. 1897, II. 1899. Harnack: Gesch. der altchristl. Litteratur bis Eusebius 1896—7. Krüger: Gesch. der altschristl. Litteratur der ersten drei Jahrhunderte 1898.

6. Komentáře k jednotlivým knihám: Meyer: Kritisch-exegetischer Commentar zum N. T. XVII. svazků, částečně již v 5. vyd. Kratší: Holtzmann: (Lipsius, Schmiedel, Soden), Handcommentar zum N. T. 1890. — Moderní překlad N. Z.: Weizsäcker: Neues Testament, 8. vyd. 1898. —

Ku St. i N. Zák.: Büchner: Bibl. Real- und Verbal-Hand-Concordanz, 23. vyd. 1899.

III.

Přehled systematické theologie moderní.

Vedle historicko-kritických prací vyniká 19. století v theologii celou řadou zajímavých pokusův o soustavné spracování toho, co bylo výsledkem vnitřního ideového vývoje křesťanství a výtěžkem ostatní vědecké práce.

Na začátku moderní theologie systematické stojí Friedrich Daniel Schleiermacher (nar. 1768, zemř. 1834), na začátku nejen časově, ale i věcně. Jeho působení tvoří v theologii začátek nové epochy, Schleiermacher je reformátorem, skoro tvůrcem moderní evangelické theologie v Německu a největší theolog tohoto století.

Zásluha Schleiermacherova záleží v tom, že naproti suchému, strojenému, rozumovému náboženství racionalismu vytkl náboženství samostatné pole, cit. Definoval totiž náboženství jako cit naprosté závislosti od nekonečného, cit veškerenstva, cit nekonečného života. Takovéto náboženství má ovšem ráz pantheistický. Poněvadž však při tom Schleiermacher onu odvislost uvedl ve vztah s vykoupením skrze Ježíše Krista, učinil tím značný krok zpět ku křesťanství a k církvi, jíž má podle něho veškerá theologie sloužiti. Jeho dogmatika není ovšem církevní v obyčejném smyslu (na to je příliš subjektivní), ale způsobila návrat k církevní theologii a ku křesťanství. Poněvadž pak Schleiermacher, vyzbrojen znalostí předcházející theologie a filozofie, vedle eminentně náboženského smýšlení a citu byl nadán neméně vynikajícím darem myslitelským a systematickým, jímž své názory uvedl v origelní soustavu, dal popud k reformaci veškeré theologie.

Školu přímých následovníků v obyčejném smyslu Schleiermacher nezaložil, ale není snad ani jediného systematického theologa, který by se od něho nebyl učil. Příbuznost s ním jest ovšem různého stupně. Systematikové jako de Wette, Hase, Lange, Rothe, Schweizer se počítají mezi jeho přímé následovníky. Více méně s ním souvisí Fr. v. Frank a j.

Práci systematické theologie od Schleiermachera až po naše dny lze rozděliti na dvě skupiny. Obyčejně se rozeznávají skupiny tři: pozitivní (orthodoxní), negativní (liberální) a sprostředkovací theologie. Toto roztřídění však jest spíše jen formální a zevnější. Podle našeho názoru by bylo správnější třídíti systematickou theologii ve dvě skupiny, theologii církevní

a theologii filozofickou. Do prvního druhu počítáme také tak nazvanou theologii sprostředkovací, poněvadž jejím úmyslem jest též spracovati církevní dogmatiku, jen že to činí modernějšími prostředky. Víme, že toto rozdělení také není docela správné, ale z dalšího výkladu vysvitne alespoň relativně větší oprávněnost jeho věcná.

A. Theologie filozofická.

Theologií filozofickou míníme pokusy o spracování obsahu křesťanského učení na základech určité filozofické školy. Jest přirozeno, že veliké systémy filozofické, jako Kantův nebo Hegelův měly vliv na směr celého myšlení své doby a že se ani theologická práce nemohla naprosto vyhnouti jejich účinku. Zvláště Hegelova filozofie budila a živila domněnku, že souhlasí s učením křesťanským, a někteří vynikající bohoslovci se pokusili na těchto základech systematizovati obsah křesťanské dogmatiky. Systematikové tohoto směru jsou hlavně Strauss, Rothe, Biedermann, Pfleiderer a Lipsius.

Nejvíce vynikající jest Alois Emanuel Biedermann. Jeho úmyslem bylo odkryti a vědecky spracovati náboženské jádro církevního dogmatu. Forma dogmatu jest představa, a ta jest nedokonalá; obsah jest trvalý a správný; potřebí jen očistiti tento obsah od oné nevyhovující formy, dáti mu formu čisté myšlenky, která jedině předmětu odpovídá, a křesťanská víra bude míti pevnou a správnou formulaci filozofickou, a bude to »stará pravda v nové formě«.

Tuto práci provádí Biedermann s velikou opravdovostí, bezohledností a radikálně beze vší polovičatosti. Ve své dogmatice napřed podává kritiku dosavadního dogmatického chápání, pak následuje pozitivní práce: náboženský obsah dogmatu vyjádřiti čistými pojmy. Uvedeme některé příklady: Bůh jest absolutní duch. Představovati si ho jako osobnost, jest představový, nedokonalý anthropomorfismus (ale proti výtce pantheismu se B. při tom brání!). Člověk jest konečný duch v jsoucnost uvedený absolutním duchem. Náboženství jest obecenství konečného ducha s nekonečným. Smysl »vtělení Syna Božího« jest úplná jednota božského a lidského ducha ve vědomí Ježíšově. —

Podobným způsobem si počíná Otto Pfleiderer. Není tak radikální ve své kritice ani tak opravdový. Spíše zakrývá protivy než vyrovnává. Z jeho systému uvedeme zase některé instruktivní příklady: V Bohu jest sebevědomí a vědomí světa jedno;

stvoření není ojedinělá událost, nýbrž bezpočátečná a bezkonečná činnost božské všemohoucnosti, jež převádí nekonečně potence Božské bytosti v jsoucnost časově prostorovou. Trojice znamená: Bytí Božské samo o sobě naproti světu — Otec, Božské působení na venek — Syn; Sloučení oné transcendence a této immanence budící vědomí Božího synovství — Duch svatý, boho-lidský duch.

Richard Adalbert Lipsius chce ve své dogmatice provésti tento úkol: podržeti jádro, pravdu náboženského obsahu, ale vytříbiti výraz tohoto obsahu. Náboženství u něho zůstává na stupni náboženské představy (nejde tedy tak daleko jako Biedermann, jsa spíše Kantovec). Náboženství jest mu cit (»zuständliches Bewusstsein«, podobnost se Schleiermacherem) spojený s vědomím něčeho jiného, rozdílného od mé osoby, něčeho, nač se můj cit vztahuje: s vědomím Boha. Tříbení dogmatické formy se ovšem i u něho zapletá v odpory, na př. nábožensky jest mu Bůh osobou, ale pro theoretické určení jest prý Božská osobnost sporná. Lipsius neřeší tento spor tak rázně jako Biedermann, snaží se více udržeti náboženskou víru. —

Celý tento filozofický směr dogmatiky má jen málo zástupců. Zásluha jejich jest, že kriticky prozkoumali a vědecky spracovali církevní dogma. Byly to upřímné ale nezdařené pokusy o smír mezi křesťanstvím a moderním myšlením, pokusy vyjíti vstříc duchům, jež se nemohli vrátiti ke způsobu myšlení 16. a 17. století. Lipsiova kniha má výtečné historické přehledy dogmatického vývoje, Biedermann vyniká svou kritikou. Obě se hodí jako znamenitá pomůcka pro cvik v dogmatickém myšlení.

(Dokončení.)

Moderní Japan.

Napsal Přemysl Hájek.

(Pokrač.)

Jsa nepřítelem buddhistického mnišství, byl Nabunaga naproti tomu protektorem křesťanství, které za jeho doby učinilo v Japanu podivuhodný pokrok. Kolem roku 1581 bylo v Japanu na 150.000 křesťanů a přes 200 kostelů. Množství daimiů přestoupilo na novou víru a jí přálo. Nejpevněji zapustilo křesťanství kořeny v knížectvích Bungo, Omura a Arima. Tři křesťanští daimiové těchto zemí vyslali r. 1582 poselství do Říma k papeži Řehoři XIII., které s mnohými nehodami teprve za dvě léta dostihlo cíle cesty.

Jakmile rozhlásila se smrt Nabunagova po zemi, přitrhl přítel jeho Hidejoši rychle do Kióta, vzal na se poručnictví nad vnukem Nabunagovým a stal se tím pánem v Japanu. Vláda Hidejošiho byla moudrá. Byl sice vládychtivý, ale při tom umírněný. Jednal vždy ve jménu císaře a dobyté země dával v léno mocným daimiům, zavazuje si je tím způsobem k přátelství. Jindy nechával knížatům vládu nad dobytými provinciemi, žádaje jen roční poplatek. Podmanění celého ostrova Kiušu mělo velký význam pro portugalský obchod, který odtud veden i s knížaty severními.

Ke křesťanům choval se Hidejoši z počátku přátelsky. Když však se španělskými obchodníky z Filippin přišli do Japanu Dominikáni a Františkáni (proti bulle papeže Řehoře VIII., jíž missie japanská vyhrazena jesuitům) a počínali si velmi neopatrně, Hidejoši, nastalými právě poměry rozezlený, kázal španělské vyzvědače-mnichy popraviti. Mezi 26 křesťany, kteří byli 5. března 1597 v Nagasaki ukřižováni, octlo se — jistě asi nedopatřením — také několik Jesuitů. Za bojů s Koreou a Čínou byl vydán rozkaz, aby také Jesuité byli ze země vyveženi. Proveden však nebyl do důsledků, ježto ze 125 portugalských kněží jenom 11 jich bylo r. 1598 do Číny vypraveno. — Nástupcem Hidejošiho byl přítel jeho Ijejasu z rodu Tokugava, nejslavnější zjev japanské hi-

storie, jehož vznešenost domácí dějepisci líčí barvami nejskvělejšími. Bylo mu napnouti veškery síly, aby udržel vysoké svoje postavení. Krvavá bitva u Sekigahary r. 1600, v níž porazil na hlavu protivníky své, byla proň rozhodující: dva roky potom dosáhl nejvyšší hodnosti šóguna.

Jím vstupuje v čelo japanské historie rod Tokugava, který po 250 let řídil osudy Japanu a získal zemi klid a pokoj. Doba tato jest charakterisována dokonalým provedením feudálního systému, velikými boji proti křesťanství, a prvními styky obchodními s Holanďany, Angličany a Rusy.

Ijejasu sám nebyl nepřítelem křesťanů, ježto křesťanští kníže mu v bitvě u Sekigahary k vítězství. Pronásledování křesťanů, které způsobil za jeho vlády Kató, vládce v Higo, o němž dí Jesuité, že »zpustošil vinici Páně jako divoký kanec, který dychtí po krvi«, událo se bez jeho vědomí.

Životním úkolem ustanovil si Ijejasu uspořádati poměry říše tak, aby pokoj a mír vnitřní nemohly býti rušeny. R. 1605 odevzdal šógunát v ruce svého syna Hidetady a odebral se do svého zámku Sumpu v provincii Hinga, kde s učenými rádci vypracoval slavné svoje zákony. Základním rysem jejich jest upevniti feudální systém dosavadní principy Konfuciovými a Menciovými.*) Jimi mikado pozbývá vší aktuelní moci, zůstává pouhým symbolem vlády od bohů mu dané. Jsa božského původu nesmí přijít ve styk s všedním životem. Věci vládní řídí šógun, který za skutky své jest zodpovědný mikadovi, od něhož titul přijal. Po něm následuje v postavení 155 rodin dvorní šlechty, kuge, která původ svůj odvozovala od rodu mikadova a držela dvorní úřady. Daimio (= »velké jméno«) neb buke (= »vojenský vůdce«) zaujímají místo po dvorní šlechtě. Ijejasu rozdělil je v pět tříd. Sanke, jimiž jmenoval své tři nejmladší syny, měli nejvyšší vážnost mezi buke, poněvadž z nich brán byl šógun, nebylo-li přímého dědice. Kokušu vládli ve svých provinciích skoro s úplnou autonomií a provozovali moc nad množstvím vasallů. Tozama vládli jen částmi provincií a neměli té samostatnosti jako předešlí. Tudai, počtem nejčetnější, byli přímými vasally rodu Tokugava a tudíž hlavní jeho podporou. K nim patřily i rodiny se šógunem spřízněné. Z třídy té brán byl také regent, byl-li šógun nedospělý. Všichni tito feudálové mají od šóguna propůjčená léna dědičná

*) Fr. J. H. Gubbins, The Feudal System in Japan under the Tokugava Shoguns v Transactions of the Asiatic Society of Japan XV., část II.

a důchod jejich přesně ustanovený brán jest z pozemkových daní. Povinností jejich vůči šógunovi bylo odváděti určité tributy v darech a plodinách jejich okresů, postaviti jistý počet vojska a zříditi na rozkaz šógunův ty které veřejné budovy — jistě to velmi obratná politika k regulování jejich financí hledící! Chtěl-li daimio dosáhnouti vyššího titulu, nesměl se direktně obrátiti na mikada, nýbrž na šóguna. Rovněž sňatky mezi členy kuke a buke jen s jeho dovolením směly se uzavříti. Knížata západních provincií nesměla, ani k rozkazu mikadovu, cestovati Kiótem na svých poutích do Jeda. Do částí města, kde sídlil mikado a kuge, nesměl nikdo z nich bez povolení šógunova vstoupiti. Aby přísná pravidla byla zachovávána, sídlil v Kiótu jeden z nejmocnějších Fudaidaimiů v pevném hradě, jsa zároveň správcem západních provincií. Třeba ještě připomenouti, že jakýkoli styk s cizinou byl přísně zakázán.

Ještě pevněji utužil závislost lenních pánů syn Ijejasův Ijetsuna, který dal rozkaz, aby knížata každý druhý rok sídlela v residenčním městě šógunově, a za jejich nepřítomnosti aby ženy a děti jejich jako rukojmí byly v Jedě zanechány. Veškery obřady sem spadající byly přesně určeny.

Samurai (= bojovníci) byli vojenskou třídou, placenou od daimiů. Jen malá část jich měla nemovitý majetek. Jsouce počtem mocni (čítalo se jich na 400.000), uvykli si pohlížeti svrchu na všechny, kdož jako oni nenosili mečů. Ačkoli cizopasnickou leností byli ke škodě zemi, třeba přece uznati, že skoro výhradně oni zachovali tradice starého Japanu a že oni to byli, kteří feudalism přivedli k pádu.*) »Meč jest duší samuraiho« kázal Ijejasu, a skutečně celý život samuraiho točil se kolem meče. Samurai nevyšel ven bez meče; i děti do školy chodily s mečem po boku. Známé harakiri vyšňořeno bylo tehdáže podrobnými ceremoniemi.

*) Velmi pěknou charakteristiku této třídy podává F. O. Adams o. c. I, str. 76: They were reckless, idle fellows, acknowledging no obeisance but to their lord, for whom they were ready at any moment to lay down their lives, either on the field of battle, in defending him from assassination, or by suicide, to save themselves sud their families from what, according to the strict code of Japan, was deemed dishonour. And if they did not die thus, they would very probable lose their lives in some tavern brawl, or be the vidims of a vendetta which they had brought on themselves by some dreadful deed of blood. Dut of the whole number there were not, according to a native writer, more than twenty or thirty per cent. who were even effective soldiers; »the remaining seventy or eighty per cent.,« as he says, »merely turn up their eyes gratefully and eat.«

Obyčejný lid, heimin, dělil se ve tři třídy: hijakušo (rolníci), šokunin (řemeslníci) a akindo (obchodníci).

Mimo tyto třídy stáli hrobníci, zpracovatelé kožÍ, žebráci, žebraví mniši, tanečnice a nevěstky.

Takovou byla feudální soustava japanská, již Ijejesu stvořil. Všeobecná závislost členů státu, vázaná přísnými zákony, dodávala mu neobyčejné pevnosti a sevřenosti. Systém ten proveden byl do takových podrobností, že povolením jedné části snadno celá budova by se byla střítila.

Třeba ještě zmíniti se o osudech křesťanství v Japanu za Tokugarů. Ijejasu, jak již praveno, nebyl příkrým nepřítelem křesťanství. Když však španělští mniši znovu popuzovali lid k neposlušnosti pánů a jesuité z neopatrnosti uspořádali v Nagasaki veřejné procesí při zprávě o beatifikaci Loyoly, prohlášeni byli v ediktu ze dne 27. ledna 1614 cizí kněží za nepřátele země, bohů a Buddhy, dán byl rozkaz k vyhnání jich, zboření jejich chrámů a k návratu křesťanů k domácí víře. Jako důvod k tomu udáváno bylo, že Kirišitan (křesťané) chtějí změnu ve vládě a že se chtějí země zmocniti. Brzy po vydání ediktu bylo 300 kněží na třech lodích odveženo do Macaa. Mnozí z nich se vrátili, kdežto jiní ze země se vůbec nevzdálili. To vedlo r. 1617 k rozkazu, aby trestem smrti stižen byl každý cizí kněz, který by v Japaně se zdržoval. Tím bylo dáno znamení k strašlivému pronásledování křesťanů, které vyvrcholilo bitvou u Šimabary, kde na 30.000 domorodých vyznavačů Krista podstoupilo za svou víru smrt.

Pokud poměru Japanu k cizině za této doby se týče, byla země r. 1610 prostřednictvím W. Adamse, Angličana, který u šóguna těšil se veliké milosti, částečně otevřena hollandskému obchodu. Jejich faktorie nalézala se z počátku na malém ostrůvku v přístavě hiradském. R. 1641 přenešena byla na ostrůvek Dšimu u Nagasaki, jen 185 m. dlouhý a 74 m. široký, odkud jsouce v polovičním zajetí a stále střeženi dle přísných pravidel směli s Japanci obchodovati. O zajímavém životě na Dešimě a způsobu obchodování bude později v oddílu III. ještě řeč.

Hollanďané, kteří nepřišli do Japanu s missionáři jako Portugalci a Španělé a šóguna jako svého vládce byli poslušni (u Šimabary po 14 dní bojovali proti křesťanům, aby se mu zavděčili!), byli velice oblíbeni u Japanců. Lékaři hollandské compagnie: E. Kaempfer (1690—1692), C. P. Thunberg (1775—1776) a Ph. Fr. von Siebold (1823—1829 a 1859—1861) přinesli netoliko

věrohodné zprávy vědecké ceny o Japanu do Evropy, ale byli také prvými průkopníky evropské kultury na japanské půdě. Nejprve seznámili se Japanci s výrobky evropského průmyslu, s hodinami, teploměry a p. Později, hlavně přičiněním Sieboldovým, horlivě studovali evropské lékařství, čtouce jednak vědecká díla hollandská, jednak dávajíce si je překládati*) nebo prakticky od Siebolda se učíce. Lékaři pak evropskou kulturu šířili v zemi dále.

Roku 1613 přistálo v Japanu anglické loďstvo, ze tří lodí sestávající a od East-India-Company vyslané, s psaním krále Jakuba I. na šóguna, v němž žádáno za obchodní spojení. Šógun povolil Angličanům obchod za týchže podmínek jako Hollanďanům. Ale faktorie jejich pro soupeřství Hollanďanů již roku 1623 vzala za své. V létech pozdějších snažila se East-India-Company několikráte navázati znovu styky s Japanem, ale pokusy její byly marny.

Také Rusové, kteří zabravše Sachalin a Kurily, stali se sousedy Japanců, snažili se přijíti v obchodní styky s Japanem. Pokusy Kateřiny II. právě tak jako Alexandra I. se nezdařily. Expedice Krusensternova po šestiměsíčním pobytu v Nagasaki odplula r. 1805 s nepořízenou.

* * *

S rodinou Tokugavů umírá Starý Japan — »the Old Japan of isolation, the Old Japan of picturesque feudalism, of harakiri, of a society ranged in castes and orders and officered by spies, the Old Japan of an ever — increasing skill in lacquer and porcelain, of aristocratie punctilio, of supremely exquisite taste.«**) Ovládati na 260 mocných feudálů, k tomu bylo nutno pevné ruky. A té poslední šógunové neměli. Šógunát Ijejasův a jeho nástupců závisel jediné od osobní jejich zdatnosti. Jakmile v té ochábli, byli právě jako mikado isolováni, a moc jejich přešla v ruce daimiů, jejichž podporou byli Samuraiové. Tito vzrostli u veliký počet a trávili povalečný svůj život v politických agitacích, jimž tím spíše se mohli oddati, ježto nemajíce pevného majetku a jsouce — často bídně — od protektorů placeni nemohli ničeho pozbyti.

Finanční poměry upadaly. »Hluboký mír«, dí domácí historik, »kterého požíval Japan po tak dlouhou dobu, vzbudil touhu po luxusu a ukázal, jak poklady klesly v ceně; šógun musil, aby

*) Již v létech dvacátých vydal Siebold v Osace spisek Ko- ban- vo- sin-roku (Stručný seznam léků).

**) B. H. Chamberlain, Things Japanese str. 217.

finanční poměry říše uvedl v pořádek, dát raziti nové peníze nižší quality a změniti hodnotu starých.« Styk s cizinou, který mohl býti zdrojem hojných příjmů, byl přísně až na nepatrné výjimky zakázán.

V této uzavřenosti a oddělenosti ode všeho cizího jest viděti též jednu z příčin, které šógunát přivedly k pádu. Studuje se pilně stará literatura historická, náboženská i poetická. A z těchto studií minulých dob vyklíčí nezvratné přesvědčení, že šógun jest usurpátorem mikadovy moci, a že jediným možným východem z nastávajících nových zmatků jest restaurace císařské vlády. K příčinám materielním, daným národohospodářskými poměry, připojily se snahy ideální.*) Vznětlivý lid japanský byl připraven k velikým převratům, a mocná knížata jižní Satsuma, Chóšiu a Tosa chystala se k činům. Příležitost k veřejné akci naskytla se brzy.

2. Od otevření Japanu Evropanům až do Satsumské revoluce.

V červenci roku 1853 přistál americký commodore M. C. Perry se čtyřmi loďmi u městečka, zvaného Uruga, při zálivu jedském a odevzdal šógunovi (titulován »His Imperial Highness the Emperor!«) list praesidentův, obsahující žádost strany přátelských obchodních styků. Za osm dní odplulo americké loďstvo s podotknutím, že za rok vrátí se Perry pro odpověď.

Zpráva o tom se zděšením rozšířila se rychle po celé zemi. Daimiům nařízeno bylo býti pohotově, a šintójší kněží v Jamadě vzývali bohyni slunce Amatérasu o pomoc proti barbarům. Zavládla všeobecná malátnost a zoufalost: Japan cítil se proti cizincům slabým.

Zatím Perry doplul slavnostně k ostrovům Riukiu a poslal do vlasti zprávu o všem, prose zároveň o zaslání dalších lodí do Nafy. Čekaje zde na jich příjezd, dověděl se od velitele válečné lodi ruské, která za příčinou zjednání styků s Japanem v Nagasaki se stavila, zprávu, že zemřel v Jedě šógun Ijejaši, a že syn jeho Ijesada ujal se vlády. V březnu roku 1854, daleko dříve nežli rok uplynul, objevil se znova Perry se skvělou eskadrou osmi lodí a zakotvil ve vzdálenosti dvanácti mil od města Jeda.

*) Manií vysvětlovati všechny změny v Japanu jen národohospodářsky trpí spisy oekonomů, kteří o japanských poměrech psali, zejména pak jinak znamenitý spis O. Münsterbergův: Japans auswärtiger Handel von 1542—1854, Stuttg. 1896 (Münchener volkswirtschaftliche Studien X.).

Japanští politikové po tu dobu radili se o podmínkách. Jedni (daimió) pokládali připuštění cizinců do obchodního styku za zkázu vlasti. Druhá strana naproti tomu radila, aby cizincům se povolilo, ježto prý za nynějšího stavu, kdy vojenská třída dlouhým mírem jest ochablá, nebylo by lze jim čeliti. Až prý od »barbarů« naučí se mechanickým uměním, pak snadno se jim mohou postaviti.

Brzy po příjezdu amerického loďstva počalo se v Kanegavě vyjednávati, a dne 31. března byla uzavřena smlouva v jazycích japanském, anglickém, hollandském a čínském. Jí byly otevřeny přístavy Šimoda na ostrově Idzu a Hakodate na ostrově Jezo, a v Šimodě povoleno zříditi americký konsulát. Prohlédnuv si ještě oba přístavy opustil Perry po díle skvěle provedeném japanskou říši.

Perryův mistrný čin možno zváti opravdovým otevřením Japanu. Diplomatická obratnost, přátelské, ale rozhodné vystoupení, imponující vážnost a vhodné ukázky americké civilisace (předvedena malá železnice a telegraf) pomohly mu ke skutečnému triumfu.

(Dokončení.)

„Paní Černochová“.

Vzpomínka.

V sobotu, dne 4. ledna, neočekávaná zpráva došla z Olomouce do Prahy, že v Černotíně u Hranic náhle zemřela paní Josefina Černochová. Zajela tam na novoroční svátek k milé rodině ctihodného statkáře tamějšího, v které ráda a často pobývala a která se k ní chovala jako k mamince.

V Čechách je méně resonanční půdy pro tuto zprávu, ale na Moravě — nu, snad nenadsadím, řeknu-li, že snad kde kdo z těch, kdo ve znalosti běhu světa dostali se trochu dále než za Adama a Evu, zvolal překvapen: »Je-li možná?« Opravdu, zdálo se, že není možná, aby tato bystrá, čilá a čiperná paní měla kdy umřít. Věru, kde kdo ji tam znal a — měl rád. Nejen jako vydavatelka nejpopulárnějšího své doby a duchem i slohem výborného časopisu »Našince« stala se známa širokým vrstvám, ale i živým účastenstvím, s nímž všude se zjevovala, kde šlo na Moravě, zvláště střední a východní, o věc dobrou a užitečnou, a hlavně kde šlo o uvědomování lidu. Tábory lidu; slavnosti »Radhošťovy«, kdysi tak významné pro uvědomování Moravy a tak půvabné tím srdečným veselím, s jakým o nich scházeli a vítali se zástupcové všech uvědomělých měst a míst; drobné studentské a také dělnické schůze a výlety; studentská a dělnická diva-

delní představení, atd. atd. — kdež by se to dalo všecko vypočítati! — slovem, kde jakého projevu důležitého bylo třeba, účastnila se ho také »paní Černochová«, jak se jí všeobecně říkalo, anebo »paní Našincová«, jak někdy lid jí říkal. Paní Černochová byla moravská křepelka; byla všude, a všude bylo slyšet její volání »Pojď pomoc! . . . Pojď pomoc! . . .« Ale tím není řečeno všecko.

Narodila se jako Jozefka Špačková r. 1840 v Podolí u Uherského Hradiště, v kraji slováckém, vychována však byla v Přerově, v kraji hanáckém. Prvý kraj dal jí čilost, vznět; druhý dal jí praktický smysl. Už v mladých letech účastnila se horlivě ruchu národního. Přerov byl přec hodně dlouho jediným českým městem celé střední Moravy a co do hlasité veřejné činnosti jediným na celé Moravě. »Die slavische Burg Mährens,« psávala vídeňská ústavácká »Deutsche Zeitung«. Teď už takových hradů a hrádků a tvrzí je na štěstí na Moravě více, a také svítivějších. Ruchu národního účastňoval se tam též rodák přerovský Josef Černoch (narozený r. 1838), student, jenž rok pobyl v bohosloví olomuckém, po roce však vystoupil a studoval práva. Ale místo právníkem stal se žurnalistou. Začal r. 1865 vydávati a říditi »Olomucké Noviny« a vydával je za stálého pronásledování od vlády. Do Olomouce za redaktorem Černochem odhodlala se jíti také slečna Josefina Špačková, ale už jako »paní Černochová«. Byli šťastni a oba hořeli jen do práce. Ale za ministerstva Giskrova pronásledování stalo se mnohem krutší. Černoch odsouzen pro přestupky tiskové na několik let a z kauce vzato mu několik tisíc. Černoch však v čas ujel do Berlína a vydával tam s J. V. Fričem »Correspondence Tchèque«. Mladá paní Černochová po ten čas neoddala se naříkání. Vzchopila se s veškerou energií k činu a po velkých protivenstvích a překážkách sama jala se r. 1868 vydávati v Olomouci časopis »Našinec«. A tak stala se »paní Našincovou« . . . Když za ministra Potockého Černoch vrátil se na Moravu, převzal řízení »Našince« a přenesl do něho boj proti passivitě, jejž úspěšně vyhojoval. Radostně pracovali oba, Černoch i Černochová, kteří byli jedna duše. »Nebylo myšlenky užitečné a krásné, jíž by nebyl tlumočil a hájil se vší horoucností,« praví o něm pravdivě Ottův Slovník Naučný. A totéž možno říci o paní Černochové. Nevyhýbali se žádné drobné práci. On deset let působil v olomuckém Slovanském spolku dělnickém, jejž pomáhal zakládati r. 1872, »aby chránil, podporoval a vychovával české řemeslníky a dělníky, vydané do té doby úplně odnárodnění.« Až do své smrti Černoch byl starostou spolku toho, jenž stal se činitelem z nejplatnějších v národní organisaci olomucké. Ona zase působila ve Spolku paní a dívek českých, kde už r. 1873 a násl. byla starostkou. A později v různých ještě spolcích a podnicích.

Ale to není všecko. Třeba zanechati veřejnost a zajíti k nim samým a pobýti pouze »u Černochů«. Tu paní Černochová vyrostla a zajasněla podivuhodně. Ve společnosti leckdo byl by na prvý pohled a poslech se zmýlil a byl by ji vřadil do druhu žen repetilek a smíšků zábavychtivých, když ji viděl, jak pevně a jistě sedí; jak bystrýma očkama všecku společnost drží jako na drátcích; jak vějířem v pravici

rychle, jakoby nedočkavě, třepe; každého a všecko pozoruje, všecko slyší, všecko vidí, vidí, jak se říká, až za roh; chvílemi droboulinko a hustě a hlasitě se zasměje, zachichotá; chvílemi sama něco prohodí (při čemž hned bylo zajímavě nápadno zbarvení její výslovnosti do hanácka, ale nikoliv důsledně, než jen sem tam); jak sebou jen hraje, vrtivá jako myška, čilá a čiperná jako veverka, což vše jí zůstalo i v pozdním věku. Ale kdo bystřeji pozoroval, viděl, jak najednou tam opodál zazněl vážný hovor, důležitá nějaká záležitost, ať olomucká, ať všeobecně národní, lidská a osvětová, přišla na přetřes — v olomúcké společnosti rádo se o vážných věcech hovořívalo a pěkně — a rázem vějíř ustal ve svém neklidném třepetání, na tenkém nose zjevil se skřipec, a všecka její pozornost překlonila se na stranu vážného hovoru.

»Ale, počkéte trochu!« zamávla vějířem na hlučné sousedstvo. »Tam je cosi zajímavého!«

Ráda poslouchala a stopovala všecko, kde jakou otázku, kde jakou zábavu, jenom ne karty, ačkoliv musela mnohdy obě oči přimhuřovat k této moravské specialitě. Když jednou známí studenti, jedouce z Prahy na svátky, opět se zastavili »u Černochů« a za všelikých bezpočetných otázek padla na otázku: »A jak se tam bavíte?« schválná odpověď: »No, také si v karty zahrajeme,« paní Černochová byla všecka bez sebe. Divno, jak přehlídla tu schválnost, veselých studentu.

»Bože, oni v Praze karbanijó!« vykřikla upřímně po hanácku.

»No, jenom tak někdy «

»Jenom tak někdy!« opakovala nelibě a zklamaně. »A kde jste se naučili?«

»Kde? No — ‚u Černochů‘« . . .

Veselý chichotavý smích rozstříkl se kolkolem.

»I vy nezdarové!« chichotala se hustě a droboulince, a hned na to veselé její kroky a veselý její hlas ozývaly se v kuchyni a hned opět přeběhly do vedlejšího pokoje.

»U Černochů« — ó, to slovo mělo krásný zvuk a ještě krásnější význam. »U Černochů« znamenalo tehdy »u pravých vlastenců,« nebo-li, jak tomu každý rozuměl, u čestných lidí, t. j. ušlechtilých a šlechetných, poctivých, vzdělaných, vážných, pracovitých, dobrých. »U Černochů« znamenalo mít pro všecko oči otevřené, ruce ochotné a praktické, chuť a vůli v celém těle, energii po boku. »U Černochu« znamenalo netoliko vydávati ze sebe české zvuky, nýbrž zároveň těmito českými zvuky vyjadřovati čistého ducha českého a čistý mrav český.

Kdo nepoznal tyto dva lidi z blízka, z intimních stránek, málo je poznal. A zvláště tuto paní. Tato paní tak čilá, čiperná, veselá, hovořivá, energická, dobývavá, která si i ráda po domácku zazpívala, ta moravská křepelka všudybudka, měla přece jen »tichý jazyk«, ale »hlasné srdce«. Mateřské to bylo srdce, ač osud nedopřál jí štěstí, aby zahřívala svou láskou své vlastní děti. Snad právě proto přenášela lásku přímo mateřskou k lidem cizím anebo aspoň vzdáleným. Ba vyhledávala je, opravdu vyhledávala. Její srdce bylo ku podivu vnímavé, její pozornost k okolí byla tak jemnocitná, její všímavost tak laskavá a pronikavá. Věděla, který student na gymnasiu vyniká — ne

dřením, ne primusovstvím, ale horlivostí národní, což u ní znamenalo, míti smysl pro vzdělanost širší a lepší a dychtění po ní, a následkem toho býti také statečnější. Ona to nejen věděla, nýbrž šla dále za hlasem svého srdce, které jí hlasitě, ale potají pravilo, že »pěkná ruka je ta, která dává,« když toho rychlá potřeba. Mohl bych řadu jmen uvésti, ale neuvedu; nebylo by to v duchu zesnulé paní . . . Věděla dále dobře, ten a ten má jeti do Prahy, na universitu, nebo ten a ten musí odjeti z Prahy, z university, nepomůže-li se mu, a těm i oněm jízda do Prahy i z Prahy je přetěžká; neboť jeti do Prahy jen s nadějemi, ale s málo penězi je trochu trudno, ale býti v Praze bez peněz a viděti, že naděje, dostati se k nim prací, mizí, jest ještě trudnější . . . Tu vypomáhala — paní Černochová. Sama od sebe, bez žádání, neobyčejně šetrně a laskavě nabídla půjčku — bez úroku, ba byly případy, kdy smrt jí vyrvala a roztrhala naději, že kapitál půjčený dostane zpět. Smrt vůbec byla hamižnou její konkurrentkou v ujímání se talentů a přebírala jí zrovna ty nejlepší. Litovala, hořce litovala paní tato — ne ztraceného kapitálu, nikdy; ale litovala ztracených talentů, které milovala a ctila, za nimiž, hasnoucími už, do nemocnice chodila a zhaslé pochovávati a pochovaným nějaký náhrobek zříditi pomáhala. Litovala jich, vždyť přála si viděti co nejvíce talentů v zemích našich. Mohl bych uvésti několik dokladů, a dojemných, ale neuvedu; nebylo by to v duchu zesnulé paní . . .

Pomyslí-li si někdo při těchto slovech, že tato podpora vyplývala přece jen z egoismu, ovšem z nejušlechtilejšího egoismu národního — čímž by už ostatně byla dostatečně povznesena — tomu bych mohl jmenovati anebo aspoň naznačiti tiché, utajené cesty, po nichž se ubíraly podpory a podpůrky dobrého jejího srdce k neznámým světu bytostem, opuštěným, zchudlým, neduživým, starým, s nimiž ji mnohdy jen daleké příbuzenství spojovalo nebo stará známost pouze a od nichž ničeho nemohla se nadíti pro sebe ani ona, ani národ. »S Bohem mluví, kdo bližnímu milosrdenství činí,« praví ruské přísloví.

Dům její — dokud žil muž její, redaktor, říkalo se krátce »u Černochů« — byl, aspoň v letech sedmdesátých a začátkem osmdesátých, opravdovým hôtelem, zvláště studentům moravským z Prahy. Tam byla nucená zastávka, mnohdy několikadenní. Studenti museli ze široka vypravovat o literatuře, umění, vůbec o životě českém. Sem tam též pomáhali při »Našinci«. Na sobotu a neděli podnikávali pak všichni veselé výlety do zajímavých koutů moravských nebo ke známým Černochových, jichž bylo po celé Moravě hustě rozseto.

Nezištná to byla žena, obětavá. Po smrti mužově r. 1882 založila stipendium 1000 zl. na gymnasium přerovském a tři léta později, když časopis svůj prodala, darovala slušnou část strženého obnosu — 10.000 zl. — Matici Národního domu v Olomouci, aby upevnila tam středisko národního života.*)

Při všem měla zdravý smysl pro praktickou potřebu v domácnosti užší, rodinné, i v domácnosti širší, národní. Doma mívala sice

*) Dle zpráv novin odkázala v závěti své 32.000 K olomuckým národním ústavům a spolkům.

obyčejně nějakou pomocnici, ale přece starost o všecko v domácnosti i v administraci ležela na ní. A co jiných ještě starostí si přibírala! Bývala v různých dobách, jak už podotknuto, starostkou »Spolku paní a dívek českých«, jednatelkou olomuckého damského odboru Národní jednoty pro východní Moravu, předsedkyní dobročinného komitétu dam, horlivě účastnila se založení lidové kuchyně a dbala, aby se tam studentům dobře vedlo; v poslední době přirostl jí k srdci vychovatelský dívčí ústav »Pöttingeum«.

Za přirozenou povinnost pokládala ženění a ráda, kde mohla a jak mohla, v rodinách tomu napomáhala. Nezasvěcenci připisovali jí to za slabost.

Nevyhnutelnou potřebou byla jí kniha a výlet, potulka po Moravě. I její cestování bylo originalní.

»Och, lidičky, podívejte se, jakou tu mají otřískanou pumpu (nebo škaredou cestu, oprýskanou školu a j.)! Koho tu máte starostou, že to nevidí?« řekla vtipným svým hlasem panu starostovi do očí a hustě, droboulince se rezesmála. Jí to vždycky ušlo. Nebylo nikdy cítit prostořekosti, nezdvořilosti hostovy, než vždycky jen dobře míněnou snahu, radu, pokyn, a každý to od ní přijímal jako věc samo sebou se rozumějící.

»A čtenářský spolek, besedu, knihovnu tu máte?« tázala se jinde. »A kdo se o to stará? Jakého tu máte pana učitele?« (Sama byla pilnou rozsilatelkou knih do různých končin.)

Věřte, že takové vcházení do rodin, takové poznámky a otázky, při nichž necítit hrubého kantorování, snižování a zlehčování, má skutečný vychovatelský význam.

»Tož co, děti, umíte pěkně zpívať?« tázala se dětí na kraji vesnic nebo v poli, u hor.

Uměla velice šťastně ridendo dicere verum. A slušelo jí to. A říkala to všude a u každého. Paní Černochová nejen dlouhou dobu vydávala noviny, ona sama byla živými novinami, putujícími po Moravě, zábavně poučujícími a hned do očí všude upozorňujícími na vady a nedostatky. Byla rozená novinářka, to jest, jak ona na noviny hleděla, povzbuzovatelka, učitelka a utěšitelka. Stupnice jejího filosofování nebyla zvlášť bohatá, ale stupnice jejího cítění byla hluboká a jejího konání vysoká.

»Pojďte, honem,« pobízela ostatní na cestě z výletu k nádraží — »pojďte, aspoň pod okny se zastavíme u matičky« — a teď padlo jméno toho a toho studenta, dlícího v Praze. Zabouřila na okno, na vrata.

»Hej! Jste doma kdo?« volala do vrat . . . »No, pozdrav Pán Bůh, matičko! Co vám píše z Prahy syn?«

Ani si pomyslit nemůžete, co radosti taková minutová zastávka zanechala v srdci venkovské matičky. Vůbec příchylnost k prostému lidu byla u této paní velice srdečná a zároveň rozumná, nikoliv výletnická.

Tyto výlety a potulky po Moravě byly důležitou částkou jejího života a také vyplnily důkladnou jeho část. Bylo jí souzeno, aby takovým výletem zakončila vůbec životní svou potulku. Tenkrát zcela

výjimečně — poprvé a naposledy — zarmoutila své hostitele . . . Zarmoutila i bezpočetné přátele a známé své ta znamenitá moravská Češka dobrého, veselého srdce, hlubokých zásad, opravdových snah a slov a rychlých skutků. Zarmoutila Moravu, kterou milovala láskou uvědomělou a činnou. Zarmoutila nás všecky ta apoštolka náboženství srdce.

Nebesa, kdyby té ženě osud byl dal obrovské příjmy olomuckého arcibiskupa, co štěstí byla by rozsila po zemi! Co by to existencí bylo zachráněno, co by to světla bylo přišlo do moravských a vůbec východních našich krajů!

*

Vidím ji před sebou tak živě, slyším veselé její kroky, veselý její hlas, její hustý, droboulinký, chichotavý smích, jakoby se ke mně blížila, jako kdysi před lety, s otázkou: »Co to píšete?« a nahlednuvši jakoby zvolala: »I vy nezdaro jeden! On tady o mně píše!« a vytrhla mi papír zpod rukou.

Papír by třeba vytrhla, ale nikdy by nesfoukla veselý plápol v nitru. Tam koutek jest jeden, a nad vchodem do něho veselým plápolem svítí nápis »U Černochů«.

5./I. 1902. *Fr. Táborský.*

ROZHLEDY.

POLITICKÉ: Vláda proti říšské radě — Slabost lidového zastupitelstva: Mladočeši pro pana dra Koerbera — Český sněm a zájem o jeho jednání — Státoprávní projevy na sněmě — Učelivost radikálů — Vládní projev pro smír — Nedostatek uvědomění a nesorganisovanost českého lidu příčinou hospodářských škod — Česko-německé vyrovnání: odvaha k smíru, dr. Eppinger a pan Schönerer — Česká ochota k smíru — Jazykový program české strany lidové a Mladočeši — Pokus o rehabilitaci Wolfovu mravním odsouzením strany všeněmecké.

Předvánoční zasedání říšské rady ukončeno bylo 18. prosince za největšího klidu. Zástupci lidu rozjížděli se z Vídně na vánoční prázdniny tentokráte v náladě stísněné. Dojem, jakým působily hrozby páně Koerbrovy státním převratem, zůstal živý, ba byl ještě sesílen způsobem, jakým vláda odpověděla na všeněmecký dotaz o zamýšleném porušení ústavy. Ministerský předseda nejen že se nepokusil seslabit své dřívější výhrůžky, ale i formálně, tónem své odpovědi ukázal, jak nízce cení nynější říšské zastupitelstvo lidu. Ale ovšem: poslanecká sněmovna ztratila všechnu sebeúctu a nemůže se proto nadít, že k ní bude míti úctu vláda. Čtyřletí naprosté téměř nečinnosti ústředního sboru, čtyřletá vláda bezparlamentní — pomocí § 14tého — za trvání a občasného zasedání parlamentu nutně musily otřásti nejen důvěrou lidu k říšské radě, nýbrž i vírou samých účastníků říšské rady v její životní sílu a v její budoucnost. Toho si je vláda vědoma a proto tolik si troufá proti poslanecké sněmovně. V Novoročním čísle Bohemie pan dr. Koerber sám hodně okázale vyložil, proč lze se v Rakousku s lehkým srdcem odhodlat k státnímu převratu: Nikomu nezáleží na ústředním sněmě. Důkazem toho je nejen to, že strany parlamentní samy a lehkomyslně zavinily nedělnost říšské rady. Ještě výmluvnější je, že vládní hrozby porušením ústavy zůstaly bez ohlasu v lidu i ve sněmovně. Nikde nezabouřil hněv nad odvážlivostí vlády. Lid zůstal lhostejný a němý, nevyslovil-li přímo uznání vládnímu odhodlání (vídeňské schůze křesťansko-sociální). A parlament? Když konečně se našla strana, která aspoň předstírala zájem o ústavu, když Všeněmci žádali, aby se zahájil rozhovor o odpovědi dra Koerbera na Bareutherův dotaz o státním převratu, parlament ve své většině jim odepřel podporu. Že Mladočeši při tom nepozvedli svých hlasů pro zahájení debaty, je jen příznačné pro jejich poměr k vládě, který dle skutků je jistě přátelštější než dle ostrých slov, kterých zvláště doma jsou vždy plna mladočeská ústa. Ústřední sněm se tedy rozešel k vánočnímu oddechu za auspicií valně zlých, aby ponechal několik krátkých dní pro zasedání zemských sněmů.

Přirozeno, že ze všech sněmů zemí rakouských nejvíce pozornosti poutal k sobě sněm český. Již to, že Čechy jsou vlastní, nejžhavější půdou národnostních sporů v Rakousku, zaručuje jejich zastupitelstvu vždy živou pozornost. Prosincové zasedání však nad to vynucovalo si zájem rakouské veřejnosti i tím, že bylo ustavením nového sněmu, který vyšel z říjnových voleb, a že se konalo téměř v samý předvečer chystaných vyrovnavacích konferencí česko-německých. Ovšem mnoho času zemskému sboru zákonodárnému vyměřeno nebylo. Vláda ve své skouposti jen tak tak že ponechala sněmu dosti času, aby se ustavil a vyřídil prozatímný rozpočet pro prvé tři měsíce 1902. Sněm nemohl konati více než čtyry schůze, z nichž dvě úplně vyplnily formality ustavování — a ani ty všechny nemohly býti provedeny — a dvě zbyly pro vlastní práci sněmovní.

Zahájení nového sněmovního šestiletí přináší vždy z české strany projev státoprávní. Mladočeši spokojili se pouhým návrhem, aby byl ustaven čtyřiadvacítičlenný výbor adresní. Nové strany sněmovní: radikální pokrokáři, k nimž se připojil radikální státoprávník p. dr. Baxa a Mladočech p. A. P. Kryf, a agrárníci podali svá vlastní státoprávní ohražení, v nichž poukázali i na to, že zemský sněm je částí centralistické ústavy. Za posledních šest let se radikálové (pan dr. Baxa byl již v minulém období na sněmě) přece něčemu naučili: politické důslednosti, jejíž příkazem se stanoviska státoprávního je stejně zamítat jakožto část centralistické ústavy zemský sněm jako říšskou radu. Státoprávní projev však učinili nejen poslanci čeští. I Všeněmci přišli, aby zvláštním projevem připomněli státoprávní postavení Chebu ke koruně české.

Ve vlastním jednání trojí vyvolalo živější zájem. Projev vlády, kterým zahájila nové sněmovní období, debata o činnosti zemědělské rady a výklady o nadějích na národnostní smír. Místodržitel pan hr. Coudenhove nepověděl nic nového, co by již až do omrzení nebyl sopakoval pan dr. Koerber sám. Zajímavé bylo jen zevní rozdělení jeho řeči. V oslovení českém kladl důraz a shrnoval hospodářské úkoly sněmu, jako na výtku, že právě z české strany se hledá význam sněmovních jednání v rozhovorech a akcích politických. V německé části řeči zase tlumočil přání vlády, aby v Čechách konečně došlo k národnostní dohodě — v čemž český tisk chtěl vidět zaobalené napomenutí Němců k umírněnosti.

Náhodou také tentokráte debata na české straně vázala se nad obyčej na věci hospodářské, třeba že s tendencí národnostní. Nejzajímavější byly tu výtky a srovnání činnosti českého a německého odboru zemědělské rady, jež posléz vyzněly v starý český stesk: politické uvědomění a sorganisovanost lidu je na české straně menší než na německé a způsobuje, že není využíváno jednotlivých institucí dostatečně na náš prospěch. — Uvedeny byly až křiklavé doklady lhostejnosti a nedbalosti českých okresů. (Na př. okres Novo Packý je pro zemědělskou radu německý jedině proto, že nezaložil ani jediný český hospodářský spolek — organisace zemědělské rady totiž se opírá o hospodářské spolky — a okres Německo Brodský

je smíšený, ač má jediný německý hospodářský spolek, protože nemá dosti silnou organisaci českých hospodářských spolků, která by mohla způsobit vyřazení německého spolku a tím českost okresu. Stejné je příčinou, že nelze zachovávat klíč — 63 : 37 — pro rozdělování státní podpory.)

V otázce vyrovnavací byla na českém sněmě nejzajímavější řeč prohlášeného vůdce německé strany pokrokové dra Eppingera. Formálně se pan Eppinger vyslovil pro smír a docela reklamoval svojí straně odvahu k smíru. Ale věcně, výkladem o podmínkách národnostní dohody ukázal, že i nejmírnější mezi Němci smíru si nepřejí, či spíše že přece nemají dosti odvahy k smíru. Neboť činit požadavek, aby vyrovnání bylo celkové, aby se vztahovalo na všechny předměty česko-německého sporu, v době, kdy je jisto, že v celé řadě sporných věcí lze snadno docílit dohody, kdežto v některých směrech je dohoda nemožná, značí vyrovnání znemožnit dříve, nežli začalo.

A že celkové vyrovnání je zhola nemožno ujednat, je patrno z toho, že i nejumírněnější Němci, jak ukázal projev Eppingrův, trvají na německé řeči státní. A z české strany přece nikdy nepozdvihne se ruka, která by přijala mír za cenu uzákoněného nadpráví němčiny. Proto výklad o národnostní shodě, který byl učiněn na zemském českém sněmě jménem pokrokových Němců, ani o mák neposílil naděje na uskutečnitelnost smíru, které poklesly po projevu Schönererově na říšské radě ze 17. prosince na samý bod mrazu. Neboť všechen rozdíl mezi projevem p. dra. Eppingera a světelského rytíře Schönerera je pouze v tom, že pokrokoví Němci předstírají smířlivost a proto půjdou do vyrovnavacích porad — ovšem s úmyslem, aby sice o dohodu jednali, ale neujednali ji, kdežto Všeněmci otevřeně a přímo již předem všechno smiřování odmítají. Aspoň pan Schönerer rozhodně vyhlásil každého za zrádce německé věci, kdo se súčastní smiřovacích konferencí.

Na české straně je proti německé nesmířlivosti hodně ochoty k dohodě. Sice i tu dějí se věci, které prostý rozum prostě nechápe. Ale jsou to jen projevy věcného rozporu mezi umírněným smýšlením vůdčích kruhů mladočeských a radikálnější náladou voličstva mladočeského. Proto nelze se ani pozastaviti nad usnesením sjezdu moravské strany lidové (mladočeské), jež 5. ledna jedněmi a týmiž ústy schválilo přerušení moravského smiřování, vystoupení českých členů ze stálého vyrovnavacího výboru moravského sněmu, i vzalo na vědomí zahájení nového smiřování ve Vídni. Což je ve Vídni příznivější půda pro smír než v Brně? Či lidé, s nimiž moravští lidovci prohlásili za nemožné a marné dohodování v moravském stálém výboru vyrovnavacím, se změní a stanou smířlivými průběhem několikahodinné jízdy z Brna do Vídně? V létě prostě Lidové Noviny po příkladě a za pomoci Národních Listů pražských hověly ostřejšímu smýšlení českého lidu a vynutily vystoupení mladočeských účastníků ze smiřovacích porad brněnských. Nyní v lednu nezbývalo již nic jiného, než setrvat při letním vystoupení a schválit je. Nově pro-

buzené smiřlivé náladě byl při tom ovšem bez ostychu dán výraz souhlasem s konferencemi vídeňskými.

Leč nejen formálně i věcně se blíží Mladočeši aspoň v jazykové otázce stanovisku, které, aniž by zadalo sebe méně českým právům, přece usnadňuje smír. Myšlenka reciproční, jednojazyčné rovnoprávnosti, jak ji hlásá rámcový program české strany lidové, ujímá se u rozvážlivějších a hlubších lidí mladočeských. Nejnověji na schůzi Klubu národní strany svobodomyslné 9. ledna zemský a říšský poslanec dr. Pantůček vykládal o jazykové otázce. Ve svých výkladech požadoval pro vnější jazyk úřední rovnoprávnost dvojjazyčnou; ve službě vnitřní však spokojoval se s reciproční, jednojazyčnou rovnoprávností, která ovšem vyžaduje národnostní rozdělení země, pro něž p. Pantůček považuje za nejvhodnější zásadu nařízení Gautschových. A ku podivu: nikdo, ani Národní Listy nezvedly bouři, když mladočeský poslanec hlásá: »Měla by tedy, přesně vzato, i pro foro interno býti zásada parity plně provedena, a to tak, že by rozhodovala in concreto buď řeč, jíž súčastněné osoby užívaly resp. povaha předmětu o tom, zda jednoho či druhého jazyka pro úkony úřadování vnitřního použiti jest. Však jednak okolnost, že v praksi úřadů a soudů, třeba neprávem, ale přece fakticky byl rozdíl mezi úřadováním pro foro interno a externo činěn, že úkony v oboru úřadování vnitřního nedotýkají se ani stran, ani zájmu jejich, nýbrž interesují toliko úřad sám a jeho zřízence, mohla by nám snad dovoliti, abychom pro obor úřadování vnitřního, ovšem jen pro toto, od zásadního stanoviska plné parity ustoupili a spokojili se pouhou reciprocitou, když bychom si tím mohli vykoupiti mír národnostní nám a naší užší i širší vlasti tak potřebný. Reciprocita taková dopouštěla by, aby pro obor vnitřního úřadování v území převážně českém jedině češtiny, v území převážně německém toliko němčiny bylo užíváno, kdežto v okresích, kde menšiny jinojazyčné by byly silnějšími, by oba jazyky stejnou měrou přicházely k platnosti. V okresích těchto, které nazývejmež smíšenými, by v úkonech pro foro interno buď toho či onoho jazyka dle určitých kriterií resp. když by jiného nebylo, dle většiny obyvatelstva bylo použiti.«

V nejvážnější době, kdy se jedná nejen o smír dvou nejpokročilejších a nejvyspělejších národů Rakouska, nýbrž i o samobytí či nebytí rakouské ústavy, politický tisk nezná důležitější události nad aféru Wolfovu. Svedení dcery dra. Tschana (nynější paní Seidlové) Wolfem, hotová dobrozdání o tom listem paní Tschanové, matky svedeného děvčete a jejího otce dra. Tschana, odpouštějící list manželky Wolfovy, memorandum, kterým prof. Seidl líčí se všemi podrobnostmi svedení své ženy Wolfem, učinily i z vážných německých listů hotovou pornografickou četbu. Leč u německého tisku lze ještě pochopit nechutné rozvádění nepěkné aféry: pokrokovým listům běželo o to, aby znemožnily opětné zvolení Wolfovo a aby získaly mandát jeho dru. Bachmanovi. Ovšem, i kdyby byl zvítězil 15. ledna prof. Bachman, nemohli by mluvit němečtí pokrokáři o svém vítězství politickém, nýbrž jen o pře-

vaze slušnějších živlů ve volebním okrese Wolfově. Strana všeněmecká při události s Wolfem provedla na sobě mravní harakiri. Pravda, její poslanci měli v prvý okamžik dosti síly, že jednohlasným usnesením přiměli Wolfa, aby se vzdal mandátu. Ale sotva že voličstvo se ukázalo ochotným Wolfovi odpustit, a když Wolf projevil dosti vůle i bez strany se znovu ucházet o důvěru ve svých volebních okresích, ustoupili. Neboť ničím jiným než ústupem není, že v okrese, kde je všeněmecké postavení značně silné, nechala strana Wolfovi volné pole, nepostavila svého oficiálního kandidáta. Usnesení, že bude-li Wolf zvolen, nebude přijat do všeněmeckého svazu, nemůže zachránit čest strany. Mravní výši Všeněmců právě nerozhodnost a bezodvážnost vedení proti Wolfovi ukázala v plném světle. To uvést bylo konečně i zájmem českých listů, aniž by se musily přímo topit ve všech podrobnostech ošklivé aféry a plnit své sloupce nevkusnými pikantnostmi celé události, jak činily i české denníky, vyjímaje jediný Č a s.

—*Gg.*—

*

Slezsko.

Němci pod vlivem hnutí všeněmeckého útočí nyní mnohem prudčeji, jejich boj je čím dál neurvalejší. Vycítili jistě, že právě ten kousek našeho Slezska je jim velikou překážkou v provádění jejich plánů. Napínají tedy všecky síly. A cítí se už pomalu všemocnými pány, vždyť mají mocného strýčka hned vedle.

Jak útočí, bylo vidět nejlépe z boje Kateřinského v polovici listopadu. Ostatně celý ten boj je znám z denních listů, netřeba se tedy o něm šířit. Kateřinky padly nepatrným počtem hlasů, ačkoli se před volbami pracovalo s české strany co jen bylo možno. — Ale právě tu bylo vidět, že nepomůže ani nejčilejší agitace, kde lid není stále připravován.

Ztráta Kateřinek je ovšem bolestná — ale že by způsobila ztrátu obou našich zemských mandátů, není pravda. Vždyť se za poslední dobu změnily poměry v náš prospěch, sem tam přibude nějaký volitel v našich obcích. Jisto jest ovšem, že bude třeba bděleji státi na stráži. Bojů, jako byl v Kateřinkách, bude více.

Bylo-li před volbami živo, je nyní ještě stále. Opava svým brutálním jednáním popudila už pomalu kde kterého našeho člověka. A jací už jsme, chápeme se obyčejně teprve po utrpěné škodě svépomoci. Tak i Kateřinští. Založili si zelenářské družstvo, družstvo na zakoupení fojtství Kateřinského — a mají se k životu. Rána, kterou utrpěli, působila tedy po této stránce blahodárně. Neustane-li se, a chopí-li se spolu s Kateřinkami práce také ostatní naše venkovské obce — pak jistě budeme pokračovat přese všecky překážky a násilnosti, tak jako se jistě pokročilo v Kateřinkách koupí tamního fojtství od několika našich rolníků s tajemníkem Zíkou v čele, a jako se pokročilo tím, že družstvo zelinářské si vybojovalo proti městu své právo, a že tím vlastně zmařeno usnesení rady opavské, která vypověděla české zelenářky z trhu.

V Kateřinkách má býti zřízena také hospodyňská škola, jejíž působení na vzdělání dívek a budoucích žen jistě nebude bez vlivu.

Ale je u nás práce také třeba. Vždyť Němci zvedají hlavu ve Štěbořicích u Opavy, v Komarově (u Opavy) český obecní výbor zvolil si zaryté Němce za členy školní rady. Zápasí se nyní o Svinov, a boj bude tuhý, protože je to právě tak důležitá obec, jako Kateřinky.

Snad v ní pochodíme lépe. I v jediném našem českém městě Klimkovicích chystají se Němci k boji ve II. sboru. Peníze a veterány mají na pomoc, jen že přece tu bude jejich snaha marnou. Tu jim nepomůže ani lest ani násilí.

Násilností je u nás ostatně dost — i mimo volby. Či je možno nazvati jinak jednání vlády, která pošle do hejtmanství ze $^3/_4$ českého za hejtmana muže, který neumí ani slova česky? (Bílovci). A což teprve toto: Při prvních volbách Kateřinských zvítězila naše strana. Volby dostaly se ke správnímu dvoru. Ale — musím říci — měly se dostat. Neboť když rozhodnutí nešlo, a naši vůdcové se ho dovolávali, dostalo se jim od presidenta zprávy, že do 4. listopadu t. r. nedošly ještě správnímu s. dvoru potřebná akta. Vše tedy bylo zadrženo — buď v ministerstvu nebo u zemské vlády. A že asi u této, je víc než pravdě podobno. Aspoň jednání presidentovo tomu nasvědčovalo.

Právě v poslední chvíli došla zpráva, že správní dvůr zamítl stížnost českou na zrušení prvních voleb, ale za to usoudil, že se při volbách mělo voliti dle nezměněných volebních listin. Dle toho by měly býti zase nové volby dle původních volebních listin, jak píše Opavský Týdeník. Jen zda-li se nemýlí. Byly přece provedeny zatím už volby třetí a čtvrté. Že ve čtvrtých nabyli Němci ještě více hlasů (o 80), že jednak následkem demoralisace při tolikerých volbách penězy a pitím šířené, jednak také sesílením terrorismu se strany německých zaměstnatelův a také váháním, které bylo z počátku na naší straně, zda se totiž voleb súčastnil či nikoli.

Divno je a stálo by za důkladné povšimnutí s naší strany, že Opava, město beze zvláštního průmyslu a obchodu, odkázané a žijící tedy hlavně jen z venkovského okolí, agitovala tak divoce pro Němce. Okolí, od něhož Opava závisí, je české — ale ovšem není tu lidu ještě dosti takového, jak u Prostějova nebo u Olomouce.

Ostatně ani jinde není o mnoho jinak. Je až příliš dobře známa interpellace rady Hrubého. U soudu v Bohumíně vyšetřoval dělníka Lošáka, který byl obviněn z vraždy svého dítěte soudce Hübner. Neumí česky. Do protokolu pak napsal, že Lošák se přiznal. Byl pak volán do Těšína před porotu za svědka. Řekl docela klidně, že je o něm přece známo, že slovansky neumí, a že v protokole dal výraz jen osobnímu dojmu.

Je to pak čisté právo, když osud člověka závisí na takovém osobním dojmu.

Ale Rakousko je vůbec říší divných pořádků. Že pak tyto pořádky se nejdivněji jeví v zemi takové, jako je naše Slezsko — kdož by se divil. Je třeba se zrovna rvát o každé české slovo.

Také na letošních učitelských konferencích v Opavě i Bílovci jednáno o tom, aby řečí jednací byla čeština, a tudíž aby se konference rozdělily na české a německé. Návrhy byly inspektorem odmítnuty, že konference není v těch věcech kompetentní. Ale jednalo se o té věci přece. Tu pak zvláště z opavské konference vidíme dvojí loket. Navrhovatel Gudrych změnil původní návrh tak, že se vyzývá okr. školní rada, aby o této věci uvažovala. Ale ani to nenašlo milosti.

V celém jednání volali němečtí učitelé na české, když tito mluvili česky, »deutsch.« A nic nebylo. Sotva že však náš učitel zavolal na českého kollegu, který mluvil německy, »česky!« — dostal ostrou důtku. A žádný se ho nezastal. Ví pak se příliš dobře, co u nás taková důtka znamená.

Že učitelstvo naše je sevřeno, je jisto. A pod novým zákonem bude sotva lépe. Kde byly naše obce uvědomělé, měl v nich učitel aspoň po stránce veřejné činnosti mocnou oporu. Ta bude nyní ještě slabší. A k tomu se slezské panstvo nemůže a nemůže zbavit myšlenky, že učitel je přece jen »nižší« pán. Tak mělo či má si učitelstvo od nového roku dávat podpisovat kvitance od předsedů místních školních rad. Ovšem, že proti tomu již protestovalo, hlavně učitelstvo německé. Ostatní jistě že také svorně se tomu oprou. — Nový školský zákon, jak známo, byl císařem schválen.

Že znamená hmotně aspoň zlepšení, je jisto. Ale jinak pro české učitele přináší už nyní nepříjemnosti. Sl. berní úřad v Opavě odepřel výplatu všem, kdo přinesli české kvitance.

Poměr k Polákům není sice dosud ujasněn, ale spory pozbyly značně na prudkosti. Ovšem přirozeně — je po volbách, a do zemských voleb je ještě daleko. Také při zemských není otázka česko-polská tak akutní. Myslím, že tedy právě nyní mělo by se jednat o vážnou dohodu. Události po processu vřešeňském způsobily náladu, která je jistě opravdovějšímu, přátelskému dohodnutí příznivá. Politikové neměli by ji nechat vyjít na prázdno, zvláště když je nezvratné faktum, že němectví na Těšínsku příliš vzrůstá, že se Těšínsko vlastně germanisuje. Přibylotě Němců 34·8%, Poláků jen 23% a Čechů dokonce jen 15·9%. Je to snad dosti důrazné memento, aby se domluva o věcech česko-polských neodkládala na uherské měsíce.

Přibývá-li práce na tyto dvě strany, totiž proti příboji německému a v poměru k Polákům — přibývá ji také ve vlastním našem nitru.

Kvasí to na všech stranách. Poznává se, že dosavadní práce nedostačovala, ať si už z příčin jakýchkoli, hlavně ovšem proto, že nebylo dosti lidí na práci. Zvláště po jedné stránce je naše práce neúplná — po stránce totiž vzdělání lidového. U nás by bylo víc než jinde třeba soustavných přednášek, lidových kursů — protože školství naše je tak slabé, tak nedostatečné, jako nikde jinde. A přece jeví se k této práci dost nechuti. Na Opavsku by přece bylo snadno uspořádat ročně aspoň dva kursy. Vždyť jsou tam professoři i jiná intelligence. A není přece všecka prací přetížená. U nás tak často se ukazuje na tichou práci, a míní se, že prý musíme býti

opatrni, že se musíme mírnit. Mírnit — ano, ale ne tak, jako se mírnilo dosud. Jen aby byl pokoj s Němci, aby se na nás nerozkohoutili — jen proto se mírnit, a tvrdit, že prý právě to také přispělo ke ztrátě Kateřinek, že se s naší strany tak úsilovně agitovalo — je přece jen tichošlapství. Dosud se vymohlo na úřadech ledaco, pracovalo se po tichu, »aby o tom Němci nevěděli« — a zatím uvědomění lidu stoupalo tak divně, že ztrácíme i takové obce, jako jsou Kateřinky. Lid uvědomělý nebyl by nechal k tomu dojít, protože by se nebyl dal svésti. V lid musíme vniknout — pronikavěji v něm působit. To nás zachrání. »Tichost« Němců a přízeň vlády nepomůže nic, když obec za obcí se bude ztrácet.

Neporozumění tomuto směru, tomuto proudu, z něhož vyšla také školská akce, ukázalo provolání Matice Opavské, která svádí vinu klesání Matice Opavské právě na školské hnutí. Ale Matice zapomíná, že nepodnikla, ač předseda byl k tomu vyzván, nic, aby sama se ujala akce. Usnesení výkonného výboru zůstalo tak na papíře. Na Opavsku mimo asi dvě obce nesebralo se nikde nic ani na školskou akci — a na Matici málo. Tedy ne školská akce, ale nehybnost správy matiční, nepochopení toho, že třeba vnikat v lid a lid učit, čeho je mu třeba — to je příčinou klesání.

Takovým nepochopením pak se budí zbytečná podrážděnost mladších i starších pracovníků, nespokojenost roste, a spojení u nás tak nutné se uvolňuje. Bylo by věru již na čase, aby výkonný výbor měl sekretáře, jehož prací by se dalo jistě docílit shody a také rychlejšího tempa v práci.

Nespokojenci (totiž část jejich) mají nyní svůj orgán ve »Věstníku Slezském«, (vznikl z »Hasičského Věstníku«), který vydává poctivý a nadšený pracovník nadučitel Gudrych z Raduně. Ale, sotva že se ozval na obranu mladých proti útoku dra M. a provolání matičního, dostalo se mu starovlastenecky vzorného »výprasku« v »Opavském Týdenníku«. Tomuto listu by bylo třeba více živosti. Aby však zase nebylo špatně rozuměno: redaktor za to nemůže, jsou to jiné vlivy, jiné poměry, které činí »Týdenník« méně oblíbeným. Zvláště v části rolnictva zmáhá se nespokojenost. A bude třeba hodně pracovat, aby nenastalo zbytečné tříštění sil. Bylo by třeba, tuším, schůze výkonného výboru, kde by se o této i jiných věcech pojednalo, tak aby také nespokojeným bylo vyhověno, pokud je to možno, aby naš šik byl lépe spořádán, aby byl jednotnější při veškeré možné svobodě, jaká je u nás nutna.

Také na Ostravsku znát jakýsi aspoň rozruch. Moravský klub a jiní pořádají častěji přednášky. Patrně tedy přece jen už se začíná cítit všeobecně jejich potřeba. Ovšem, v Ostravě samé a nejbližším okolí nedělají výlohy tak mnoho. Hůře je ve Slezsku. Ti, kdo by chtěli přednášet, nemají tolik prostředků, aby si mohli cestovné častěji sami hradit a není celkem odnikud peněz na hrazení těchto výloh.

Je tu potíží mnoho. A odpomoc? Je možna, ale jen když bude někdo, kdo by se mohl národní práci, zvláště práci v lidu věnovat na dobro. Pak by i našim vůdcům bylo usnadněno řízení práce a mohlo

by dojíti ke klidnějšímu ale zároveň i jistějšímu a rychlejšímu postupu v našem životě.

U nás vidět stejně jako v uzavřeném území ba snad ještě více, jak by se práce našich politiků a vůbec naše národní práce měla socialisovat. Kdyby na př. zákon o smlouvách a zvláště o smlouvě o mzdu byl tak upraven, aby zaměstnavatel nesměl vypovídat dělníka libovolně pro hlasování s nepříjemnou mu stranou, vůbec, kdyby tento zákon řádně chránil zaměstnaného proti zaměstnavateli — měli bychom z polovice vyhráno. Bylo to vidět v Kateřinkách a je to vidět zase ve Svinově, kde správa rourovny nutí dělnictvo, aby volilo ve III. sboru její kandidáty, nechce-li býti vypovězeno z práce. Něco podobného bylo vidět i z jednání letošního sněmu, který se 27. prosince r. 1901. sešel, jen aby vyřídil zatímní rozpočet. Bylo tu jasno, jak by nám mělo záležeti na zavedení všeobecného rovného hlasovacího práva i pro zemské volby. Když totiž dr. Michejda uváděl ve své řeči, jak se se Slovany ve Slezsku nakládá, ač je jich více než Němců, bránil se zpravodaj dr. Bukovsky tím, že Slované prý neplatí ani pětiny zemských potřeb a dostávají prý tři pětiny zemských důchodů. Co se těch tří pětin týče, vžil se snad pan dr. Bukovsky do časů, kdy budeme míti tolik škol, jako mají nyní Němci a kdy i v ostatním dají nám, co nám po právu patří.

Sněmovní zasedání bylo kratinké — ale bylo celé také jen odleskem »utěšených« rakouských poměrů. Když zemský president hrabě Thun dostal od zem. hejtmana slovo, vyšli všichni slovanští poslanci ze sněmovny a vrátili se až po jeho řeči. Nebyli ani u společného představení, jaké bývá před začátkem sněmovního zasedání u zemského presidenta. Když pak nastalo rokování, tlumočil dr. Michejda celkem pěkně nespokojenost Slovanů slezských se zemskou vládou a zvláště s její hlavou hr. Thunem.

Tuším, že netřeba teprve vysvětlovat, proč jsou Poláci jako my s hr. Thunem nespokojeni. Po tom, co v tomto přehledu již dříve bylo napsáno, je to dosti jasno.

Krok tento nelze než chválit. Je právě u nás třeba více důrazu, ostřejší taktiky, ovšem ne planě a boucharonsky radikálni. Poslancové odešedše před řečí Thunovou jednali jistě také pod vlivem čilejšího a ostřejšího hnutí, jaké se jeví v lidu a jakému dává výraz »Slezský Věstník«. Ať si říkají někteří pánové co chtějí, je jisto, že »Věstník« koná dobré služby už tím, že hnul našimi stojatými vodami aspoň trochu. Právě proto jimi hnul i u nás, že přece jen vniká více v lid než noviny z království a markrabství.

Při řeči dra Michejdy se ukázalo také, jak naši Němci zde rozumějí smíru. Na otázku řečníkovu, proč Němci lapají Poláky a Čechy a dělají z nich německo-prušácké strany (tedy proč je němčí) řekl poslanec Hampel: »Protože chtějí smiřovat.« Tedy — poněmčete se Čechové a Poláci slezští a Němci se s vámi smíří, vyrovnají se, jako se chtěla »vyrovnat« baba v perníkové chaloupce s Jeníkem a Haničkou.

Jinak nebylo na celém sněmu nic zvláště pozoruhodného, leda že zvýšil zemské přirážky na 62·1% při daních reálních a na 68·8% při daních osobních kromě osobní daně z příjmu. Po dvoudenním zasedání byl sněm uzavřen.

Důkazem touhy po ráznější činnosti byla také schůze svolaná několika rolníky do Kateřinek na den 15. prosince. Mělo se jednat o ustanovení zvláštní agrarní strany. Ale protože u nás není třeba stran, nýbrž práce, kterou dle poměrů je nutno konat členům všech politických a jiných odstínů společně, usneseno, aby bylo vyjednáváno důvěrníky nově se tvořící frakce s vedením Polit. Hospodář. Jednoty Opavské a dle toho aby se potom pokračovalo v činnosti. Záleží ovšem velice mnoho na tom, jaká bude ta dohoda a nejedná-li se původci této frakce neb aspoň jejímu prvnímu šiřiteli panu Paterovi, mlynáři z Lukavce o nastávající sněmovní volby.

Zprávy o zamyšleném odstoupení rady Hrubého umlkly. Nevím bezpečně, jak si je vysvětlovat — ale jedno je jisto, že by pan rada jistě neodůvodňoval svůj odstup tak naivně, jak bylo v novinách ohlašováno. Což by odstoupení jednoho poslance mělo takový vliv snad na vládu, že by obrátila?

Ve školství byl bych zapomněl na jeden úspěch. V Polské Ostravě bude dle usnesení výboru zřízena měšťanská škola chlapecká. Bylo totiž obci dáno na vybranou, aby zvolila buď chlapeckou anebo dívčí školu, protože prý zákon dovoluje jenom jednu v okrese. Je to do nebe volající nesprávnost, ale P. Ostrava udělala dobře, že nerekurrovala hned. Rekursem by se celá věc byla zase aspoň na dvě léta ne-li více protáhla. Takto se hodí potom ještě vždy a stejně zdárně podniknouti, čeho bude třeba, aby se právu pomohlo k platnosti.

—*il.*

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. Bursa, hankovní a úvěrní ústavy v roce 1901 — Finanční výsledky banky Rakousko-uherské a její stav v r. 1901 — Statistika českých záložen — Finanční transakce chystané na rok letošní — Zvýšení železničních tarifů na státních drahách v Rakousku a Uhrách — Statistika lokomotivních železnic rakouských — Akce postátňovací — Druhé koleje na dráze severozápadní. — Změny v jízdní soustavě železniční — Tarifní spor železnic rakouských s pruskými.

Bursa v r. 1901. byla dějištěm kursových přemetů a katastrof pro pošetilé ovečky venkovské — čítajíc sem i naše bursovní spekulanty pražské —, jakých nebylo snad od roku 1895. Silně klesly akcie podniků dopravních, báňských i průmyslových, jak pochopitelno následkem klesající konjunktury hospodářské, za to o něco zlepšily se pevné papíry ukládací mimo jedinou rentu korunovou, kterou nová loňská emise pro investice železniční o něco stlačila. Nejcitelnější ztráty utrpěly akcie dráhy severní a jižní, české montánní společnosti a pražské železářské, alpinky a vůbec železářské akcie zmítaly se následkem kořistných tahů veličin báňských, které po soustavném co nejpříznivějším vyličování situace najednou, když se byly svých akcií za vysokých kursů zbyly, dávaly poměry trhu železářského vyličovati co nejpesimističtěji.

Na svoji kapitálovou sílu až nepoměrně účastní se spekulačního reje Praha; ne pouze dravé soukromé směnárny, i naše veliké banky a úvěrní ústavy některé nedovedou svými orgány majitelům kapitálu poraditi nic lepšího než-li bursovní spekulaci, jidášský peníz provise jest odměnou za oběti bursovnímu molochu v šanc vydané — tu advokát, úředník, lékař a vědecký pracovník, tam celá skoro správní rada podniku, který bude bráti desetkrát denně nadarmo, že pracuje jen a jen k českému hospodářskému povznesení — všichni hrajou, všechno mizí v jejich interesu, co se nevyjadřuje v klesání nebo stoupání akcií, v kterých »pracují«, aby na konec všichni — ten dříve, onen později, ten hned zpočátku, onen po prvních zdařených pokusech, které vylákaly v zápasiště i jeho poslední finanční reservu — ztráceli svoje bankovní depot a vraceli se do svých kanceláří a salonů, aby opatřili si nové sázky na útraty svých klientů, koncipientů, pacientů, zákazníků atd.

Opakujeme, že ani naše banky a úvěrní ústavy na skrovné výjimky neštítí se býti patrony nejdivějších bursovních spekulací vídeňských i (naše české banky!) berlínských. Ale chtějte na nich a jejich orgánech interes o české podniky průmyslové, a budou míti jeden více druhý méně řečí a rad zbytečných nebo rovně pošetilých, ale energie a přispění nenajdete nikde — za to najdete jména národně českých bank při kterémkoli zkrachovaném větším podniku v německém území nebo i v Translajtanii. A v tom celkem pořád skrovném ruchu průmyslovém byli jsme pod patronancí bankovního ústavu obdařeni akciovými podniky, že si věru nepřejeme, leč aby nás nějaká hospodářská prozřetelnost dalších zakciovacích jeho akcí ušetřiti ráčila a že byl již v »Obzoru národohospodářském« vzhledem k dosavadním zkušenostem a novým některým projektům učiněn pozoruhodný návrh, aby nějaká veřejná autorita zkoumala a oceňovala chystané podniky akciové a klepala přes prsty bankovní gründery, kterým nejde než o provisi, ať potom závod jimi zakcionovaný na výsledky jejich zakladatelské činnosti po léta stůně čili nic.

K takovým úvahám nutí při začátku roku naše akciové podniky a úvěrní ústavy a jejich úctyhodné a duchaplné řídící síly, ať je vezmete opakujeme, se skrovnými vyjimkami — od předu či od zadu nebo se strany.

*

Obchodní stagnace zejména v oboru průmyslu železného a živností stavebních a kleslá míra úroková způsobily též značné snížení čistého vytěžku Rakouskouherské banky. Nebylo týdnu, v němž by byl neklesl proti r. 1900. směnečný eskompt, tento hlavní zdroj výdělkové činnosti banky, tak že jedině v tomto oboru klesl výtěžek banky o 4 mil. korun. Dividenda bude prý tudíž vyměřena obnosem asi 66·60 K, kdežto ještě za rok 1900. obnášela 79·70 K a percentuelně bude to asi nejmenší dividenda, která by v bance od jejího založení v r. 1816. byla rozdílena. Arci jest dle nového statutu bankovního z 21. září r. 1899. kapitál banky Rakouskouherské, aniž akcionáři nově co splatili, zvýšen z 90 na 105 mil. zl. tím, že byl obnos 15 mil. zl. odepsán z fondu reservního a připsán ke kapitálu akciovému, tak že táž

dividenda 66·60 K, která by byla dříve činila $5^1/_2\%$ předešlého akc. kapitálu, odpovídá nyní pouze asi $4^3/_4\%$ kapitálu nominelně zvýšeného.

Za to těší se akcionáři aspoň tím, že banka dosáhla loni vrcholu svých dosavadních výkonů jakožto regulátor oběhu peněžního a úvěrního. Kovový poklad banky stoupl loni z 1218 na 1445 mil. K, a sice zlato z 919 na 1116 mil. a stříbro z 238 na 269 mil. K, tak že včítajíc zlaté směnky na cizinu byl oběh bankovek kovovým pokladem dokonce převýšen. Za 52 mil K zlatých 20korun bylo dáno do oběhu a pouze za 4·4 mil. K vrátilo se jich zpátky k bance, tak že jich nyní ještě asi za 47·6 mil. K jest v oběhu. Zvláště v Uhrách chová se rolnické obyvatelstvo ke zlatým mincím odmítavě, kdežto průmyslové kraje v Čechách, na Moravě a v Dol. Rakousích je přijímají. Desetikorun dáno v oběh asi za 12 mil. K. Naše 20koruny přijímají a vyměňují se v plné relační hodnotě (20 K = 17 M.) v Německu i ve Francii. Neobyčejně stouply žírové vklady (ze 48·7 mil. na 167 mil. korun) následkem převzetí pokladničních hotovostí obou státních správ bankou a tím, že banka přejala i na účet obou vlád včasné dodávání zlata pro všechny státní platy ve zlatě, byla jí poskytnuta možnost s úspěchem udržeti co největší stálost kursů směnečných.

*

Jednota záložen vydala obvyklou statistiku česky registrovaných záložen v zemích koruny České, dále starých spolků záložen ských a okresních hospodářských záložen s jednací řečí českou za rok 1900. Statistickému vyšetření bylo podrobeno celkem 1.344 záložen. U 547 občanských založen připadá na Čechy 193.444, na Moravu 143.121 a na Slezku 4.049 členů. U 544 záložen činí podíly 18,969.241 K, na než splaceno 18·926 mil. K (r. 1899 18·803 mil. K. V celkovém průměru připadá na jednu záložnu 1.181 podílů a 34.870 K, v Čechách 1.290 podílů a 43.604 K, na Moravě 1.070 podílů a 25.152 K a ve Slezsku 760 podílů a 24.809 K. Občanské záložny měly celkem reserv 35·324 mil. K (r. 1890 31·918 mil. K) a vlastního jmění 54.250 mil. K. Přibývání vlastního jmění záložnám nepochází ani tak z množení se podílů závodních, jako z rychlého vzrůstu fondů reservních. Vkladů bylo u 649 záložen vloženo 224·392 mil. K a vybráno 218·866 mil. K, tak že spolu s kapitalisovanými úroky zbylo koncem r. 1900 vkladů 593.208 mil. K. Některé záložny jsou co do rozsahu svého kapitálu pravými bankami. Záložen, které spravovaly nejméně 2 mil. K vkladů bylo 60, a sice 47 v Čechách, 13 na Moravě (r. 1899 v Čechách 44, na Moravě 12). Závaznost obnášela koncem roku při občanských záložnách 12·277 mil. a při okresních záložnách hospodářských 1·357 mil., dohromady 14·134 mil. K. Poměr vlastního jmění k cizímu u občanských záložen činil v r. 1899 1:9·60, v r. 1900 1:9·78. Stav půjček na konci r. 1900 obnášel při občanských záložnách v Čechách 301·690 mil. (v r. 1899 289·25 mil.), na Moravě 178·297 mil. (v r. 1899 165·51 mil.) a ve Slezsku 5·201 mil., celkem tedy při občanských záložnách v r. 1900 485·188 mil. (v r. 1899 459·911 mil. K), a k tomu u okres. hospodář. záložen 80·399 mil. (v roce 1899 75·78 mil.), celkem tedy 565·588 mil. K, téměř o 30 mil. K více než-li v r. 1899. Míra úro-

ková byla skoro u třetiny všech založen ne vyšší než 4%, u polovice 4½% a u šestiny přes 4½%. Účet průmyslových papírů mezi aktivy založen jest pořád jestě nepatrný.

*

Finanční transakci velikého rozsahu provedla obec vídeňská, předpokládajíc, že ujednání její dojdou schválení všech činitelů dozorčích. Obec především zakoupila za 101·6 mil. K síť uličních drah s jízdním parkem, nádražími atd. od soukromé společnosti, která je zbudovala a dosud provozovala a kterou obec vhodným a přísným využíváním všech ustanovení smlouvy dřívější uváděla v zoufalství, ukládavši jí konvenční pokuty, které sahaly do deseti a statisíců korun. K úhradě kupní sumy vydá obec 4% půjčku investiční v kursu 94½% v úhrnném obnosu 285 mil K, které se použije též k nabytí ostatních uličních drah a přeměně jich v pohon elektrický, ke zdokonalení a rozšíření vodovodu, k dokončení regulace Vídeňky, k výstavbě městských elektráren, k utvoření provozovacích fondů pro městské plynárny a elektrárny, ke stavbě městského musea, k zaplacení běžného dluhu (12 mil. korun) a k četným jiným účelům. Provozování vídeňských uličních drah převzala počátkem r. 1902 firma Siemens a Halske jménem obce vídeňské.

Také uherská vláda vypůjčuje si peníze na investice, po kterých stýská se průmyslu uherskému ještě více než našemu, a po penězích touží celý orient, v němž hra s velkými pány dosud není v náležitém poměru s hospodářskými a finančními zdroji státu.

*

V Rakousku i v Uhrách zaměstnává prý se vláda velmi zevrubně projektem zvýšení tarifů železničních, protože zhoršení finanční situace státní sítě železniční jiného východiska nedopouští. Zvýšení sazeb osobních v Předlitavsku dosáhla by vláda povolením daně z jízdních lístků, což by ovšem postihlo osobní dopravu i na drahách soukromých, ale poněvadž výnos této daně zhola nestačí, aby uhradil schodky státní sítě železniční, dojde nejspíše i ke zvýšení tarifů nákladních, ačkoliv na zrušení tarifu stupňového, hlavní to tarifní příčiny malé výnosnosti státních drah, zatím se nepomýšlí. Ještě dříve dojde prý k regulaci státních tarifů železničních směrem vzestupným v Uhrách. Přetřásá se tudíž zvýšení sazeb železničních, jakmile byly odhlasovány veliké miliony na pasivní dráhy alpské a haličské a zajištěna »z obecně státních důvodů«, zatím aspoň v železničním výboru, stavba drah bosenských.

*

Právě vydalo také min. železnic statistiku rakouských železnic lokomotivních za rok 1900. Úhrnná délka rak. železnic činila koncem r. 1900 19260 km. (z toko 11037 km. státních), s 2822 nádražími a 1442 zastávkami; zařizovací kapitál drah státních činil 2343 mil. K., z nichž bylo umořeno 150 mil. K., zař. kapitál drah soukromých činil 4119 mil. K., z nichž bylo umořeno 339 mil. K. Lokomotiv bylo u drah rakouských 5363, vozů osobních 11.512 a nákladních 118.068. Provozovací příjmy železnic činily r. 1900 úhrnem 628·03 mil. K. (258·15 mil. K. u státních a 369·88 mil. K. u soukromých, čili na 1 km.

u státních 23.233 K., u soukromých 46.682 K., tedy právě dvakrát tolik, a průměrem 32.955 K.), provoz. výdaje činily pak 426·79 mil. K. (u státních 203·8 mil. K.). Počet všech zřízenců železničních činil 94.843 a dělnictva v denní mzdě zaměstnaného průměrem 111.124; úhrn vyplacených platů, mzdy a pod. byl v r. 1900 230·61 mil. K.

*

Železniční výbor — poznáváme dle nabubřelého slohu naše autory sněmovních projevů — vyzval vládu, aby co nejdříve podala osnovu zákona, kterým by se odklidily sporné otázky při postátnění železnic soukromých, aby »co nejdříve« přikročeno bylo k postátnění dráhy severo-západní a polabské, a společnosti dráhy státní, aby přichystalo se převzetí dráhy Ferdinandské, jehož možnost nastane 1. lednem 1904 atd.

Jak nesouvisle »řeší« se v Rakousku otázky národohospodářské! Vodní dráhy se povolují, aby se učinila konkurence železnicím soukromým, sotva se však zabezpečily, mají se tytéž dráhy postátniti. A zase: státní rada železniční klade především důraz na vyšetření finančního effektu postátňovací akce, což samo znamená odročení akce postátňovací, kdežto železniční subkomitét poslanecké sněmovny otázku tarifní úplně pomíjí a vyzývá vládu, aby především upravila sporné body mezi státem a správami drah soukromých shodou nebo soudem a opět aby co nejdříve podala předlohy zákonů postátňovacích.

A jsou to namnoze tíž lidé, kteří tu i tam činí a přijímají návrhy a usnesení tak různého obsahu a dosahu a nikdo jim nepřipomene dnes, co činili a mluvili včera. Koupíme draho soukromé železnice s vysokými kursy a zisky na základě vysokých tarifů, snížíme na nich sazby až k pasivitě (naproti vysokým cenám kupním) a postavíme dráhy vodní — rozumí se, rovněž co možná bezplatné, jinak by se po nich vozilo po čertech málo — abychom svým draho nabytým železnicím dělali konkurenci.

*

Jednáním o postátňování železnic vstoupila v akutnější stadium dlouho se již vlekoucí otázka položení druhých kolejí na několika tratích dráhy severozápadní, a sice jak na síti garantované, tak na doplňovací. Dvěma výnosy vládními bylo správní radě dráhy nařízeno neprodleně, čeho k tomu třeba, opatřiti a to beze všelikého zvýšení státní garancie. Nejdéle do polou roku 1902 má dráha předložiti podrobné projekty a rozpočty pro druhou kolej na tratích z Vel. Oseku do Nymburka, Chlumce n. Cidl. a Čáslavi. Brzy vyšel podobný výnos ohledně dráhy polabské. Výnosy vládní způsobily klesnutí akcií dráhy severozápadní a správa dráhy hrozila, že odvolá se ke správnímu dvoru soudnímu, nebo že, nežli by si peníze k těmto investicím (jde celkem o 6 mil. K.) opatřila půjčkou, zastaví raději placení dividendy.

Z toho rozčilení mezi akcionáři, jakoby právě jen akcie železniční nikdy nesměly býti bez dividendy, a pověsti, že ministerské výnosy investiční jako předzvěst postátnění dráhy severozápadní mají býti Čechům opět koncesí politickou.

*

Na všech drahách rakouských má se nyní znenáhla všeobecně zavésti jízda v intervalech prostorových místo v časových, aby se zamezily srážky vznikající z toho, že vlak dříve ze stanice vyjevší byl při jakémkoliv opoždění dostižen na trati vlakem, po něm třebas o plný předepsaný interval časový později vypraveným. Nejdokonalejší formou jízdy ve vzdálenostech prostorových jest, nevypraví-li se ze stanice jedné stejným směrem druhý vlak dříve, dokud přední vlak nevjel do nejbližší stanice druhé. Delší trati mezi stanicemi se k tomu cíli rozdělují ve zvláštní oddíly se zvláštními orgány a přístroji, aby nebyl v jeden oddíl vpuštěn druhý vlak, dokud první vlak nevjel do oddílu následujícího.

*

Rakouské dráhy dostaly se opět do sporu tarifního s drahami pruskými, které v přátelství svém k Rakousku nechtějí povoliti přímé tarify mezi stanicemi rakouskými a pruskými ani v těch případech, kde jest tento požadavek plně národohospodářsky odůvodněn. Zdá se, že jako jsme v politice mlčky spolkli vypovídání našich příslušníků z Pruska, spolkneme s bezmocným vnitřním vztekem i znovu osvědčené přátelství pruské státní správy železniční.

*

ZEMĚDĚLSKÉ, OBCHODNÍ A PRŮMYSLOVÉ. Rok krise — Ráz moderních krisí — Stav průmyslu a zemědělství v roce uplynulém — Nově vzplanulý spor o mlecí řízení — Osnova zákona o nekalé soutěži.

Rok uplynulý byl rokem periodické krise odbytové a produkční, která už se hlásila v druhé polovici r. 1900 po předcházejících sedmi tučných letech a v r. 1901 dmula se výš a výše jako povodeň, až z ní na počátku letošní zimy vyčnívaly jen vrcholky průmyslů, které neprovinily se bezmeznou nadprodukcí a kterým tedy neplatila tato metla boží. Bylo-li jich dost, těchto vrcholků, krise daleko nebyla všeobecná, ale není divu, že i těm z nich, které rozvíjely se nerušeně dál, v té záplavě nebylo volno. Dnes už autorisovaní proroci povětrnosti hospodářské ohlašují znatelné klesání záplavy, nové a nové vrcholky počínají osýchati a nářek ustává. Byl veliký a malomyslný až dost; a přece musili jsme býti na tuto pohromu připraveni a nic ji nemohlo už odvrátiti. Je to přirozený řád dnešního života hospodářského, že vzestup a pokles proudění jeho se stíhají a navzájem se podmiňují. Rostoucí potřeba rodí nadvýrobu, nadvýroba odbytu nenalézající rodí úpadek, až zase pokles cen dostoupí tak nízko, že oslabený konsum zase znova podnítí. A pak to jde od počátku a tak to půjde napořád. Jen že náš život stal se nekonečně mnohotvárnějším, než našich otců a praotců, a jeho nervosita přenesla se i na periodické krise hospodářské, které tudíž dnes rychleji se stíhají než jindy. Kráčely v prvních třech čtvrtinách 19. století jaksi grandiosnějším krokem: první po napoleonských válkách r. 1815, ostatní v důstojných přestávkách za ní r. 1825, 1838—39, 1847, 1857 a konečně 1873, nejvleklejší a místně nejrozsáhlejší z nich. A odtud už to jde rychleji až k pomalému sevšednění: 1882, 1890, 1894 a nyní 1900—01. A také už jaksi moder-

něji probíhají poslední z nich, bez divadelního řícení se světů, prostěji, spíš jako žena z lidu když čas od času odbude si svou těžkou chvíli — a znova do práce! Leda že noviny předstihují se v pohanském pokřiku, aby co nevidět jedny druhé zas mohly předstihovati v ptakopravectví, že už kdesi zase svítá.

Daly-li předposledním čtyřem krisím jména Vídeň, Paříž, Londýn a Amerika, krise loňská je specificky německá (a ovšem rakouská, nebo tak jako žili jsme v tučných letech z drobtů vysoké konjunktury německé, položily se na nás nyní tím štědřeji těžké stíny jejího poklesu). Byla těžká dost, třeba pesimistické předpovědi o »německém krachu« se nevyplnily. Nejsme ještě docela bezpečně u konce jejího, ale německé listy s hrdostí doznávají, jak léta rozkvětu (1894—1900) dodala německému průmyslu tolik síly životní, že dobu poklesu může přestáti bez záhubných otřesů. Tento rozkvět, počínající asi od uzavření obchodní smlouvy s Ruskem (1894), vrcholil v skutečně úžasném vzrůstu výkonnosti německého průmyslu. Pohledíme-li jen na německý průmysl železářský, nalézáme, že hodnota produkce železa v posledních pěti letech stoupla ze 726 mil. marek na půl druhé miliardy, tedy o víc než 100 procent. A podobně šlo to u celé řady průmyslů jiných. Německo napjalo všechny své síly, a na sklonku této skvělé periody, 1899—1900 mělo plné ruce práce s krytím jen své vlastní, domácí potřeby, nechávajíc svým konkurentům na trhu mezinárodním (zejména i nám!) se svého bohatého stolu padati tučné drobty. Je známo, jak německé úvěrnictví jako věrný pes následuje svého živitele, průmysl a tržbu, a tak na konec tento rozmach vrcholil až v bezuzdnost. A pak se to všechno aspoň ve svých nejpovážlivějších výstřelcích zlomilo a nastal neodvratný pokles. Nejdřív pocítil se otřes v oborech, které se svou nadvýrobou přestaly nacházeti odbytu, když přece nové a nové průmyslové závody nemohly růsti do nekonečna: v strojírnách a průmyslu kovovém, a s ním ovšem otřes postihl ihned trh železářský, uhelný (třeba tyto oba houževnatě držely se s cenami do krajnosti, krisi tím jen bezohledně zostřujíce) a živnosti stavební (ze strojnictví ovšem nejcitelněji rychle rozkvetlý průmysl elektrotechnický). Odtud se šířila deprese postupně na výrobu stavebních hmot (cementu, cihel, vápna), živnosti instalační a řemesla stavební, a to už před počátkem loňské sezony stavební. Tím postiženo ovšem i dřevařství a pily a j. Ale k obecné deroutě nedošlo přec, celá řada průmyslových odvětví, třeba tísněna stlačením síly konsumpční, stála tu a stojí neporušena. I v samém neustále laborujícím průmyslu textilním ukázalo se přes všechno místy značné zlepšení, a samému průmyslu železářskému podařilo se uvolniti se zvýšeným vývozem a vývoz za dob překotné domácí poptávky zanedbávaný ku podivu rychle si zase vydobyti. Veliký chemický průmysl německý zaměstnán je uspokojivě atd. Celkem lze říci, že průmysly, které účinkem krise musily omeziti výrobu, zaměstnávají asi jeden a čtvrt milionu dělníků proti celkovému počtu 6 milionů jich v r. 1895 napočtených, z čehož poměrná omezenost krise třeba sebe tužší nejlépe jest viditelna.

Také země neněmecké krisí loňskou velmi nestejně byly postiženy. Více méně dotkla se všech evropských států, ale Francie a Anglie

mnohem méně než Německa. Nejvíc ještě blíží se v tom směru Německu Rakousko-Uhersko, Belgie a Švýcary. Naproti tomu Unie severoamerická prošlý rok zaznamenává jako rok bujného rozkvětu hospodářského.

*

Naše hospodářství, jak už řečeno, trpělo značně v analogických oborech výrobních nákazou krise, která z příčin už naznačených rychle k nám přeskočila; ale také ne všeobecně, a také nám svitá již zlepšení situace ze známek, které ohlašují, že krise v Německu asi už dosáhla nejnižšího bodu, třeba že ovšem naše hospodářství nesamostatné, v sobě samém daleko méně resistence a pružnosti nacházející než německé asi déle bude na otřesech krisí způsobených laborovati. Na druhé straně zas nebyl otřes ten tak prudký jako v Německu proto, že nešlo tu o zaražení vypjatého konsumu množících se nových a nových závodů průmyslových jako v Německu, protože prostě takového množení se u nás nebylo. Nám prostě Německo zas ubralo větší expansi, ty tučné drobty, které nám v posledních letech pro vlastní přesycenost ponechávalo a kterých teď spotřebuje samo. Zejména strojírnám našim hrozí nebezpečí odjinud, od krise průmyslu cukrovarnického od loňského shroucení se konjunktury neodvislé, o čemž níže bude řeč.

Náš železářský průmysl byl tímto poklesem postižen přímo a v první řadě; doby vysoké konjunktury dovolovaly mu větší měrou účastniti se vývozu, který ovšem za dnešních poměrů na mezinárodním trhu pro nás má vždycky ráz výminečný, a také ihned odpadl, jakmile německý železářský průmysl doma víc poptávky nenacházející musil zase větší měrou na vývoz se vrhnouti. Ztráta tato ovšem byla tím citelnější, čím víc ubývá konsumu domácího, který ani za doby častěji dotčené vysoké konjunktury se nezlepšil — důkaz to, jak na tomto rozmachu svého souseda jen pasivně byli jsme súčastněni. Jenže vyčítá se železářskému průmyslu, že právě doby této vysoké konjunktury promarnil domácími spory, ubil tím miliony a k nim ovšem nové miliony ztrát s poklesem jejím přirůstaly. Také těžba uhelná náleží k těm odvětvím, které krisí německou a přirozeně klesající následkem toho spotřebou našeho uhlí přímo byla postižena, třeba že reakce na domácím trhu nebyla tak citelnou. Totéž platí ovšem i o strojnictví; nemělo tak nepříznivého roku (na sklonku jeho) už od r. 1884, také tenkrát ale ve spojení s krisí cukerní (nadvýrobou, která i dnes se vrací, jak níže se zmíníme). Musilo se mu dostati docela mimořádné pomoci urychlením dodávek veřejných, zejména státních (železničních a j.), ovšem za cen značně stlačených. Pochopitelně i vývoz tohoto odvětví byl ochromen; o značných redukcích výroby a hromadném propouštění dělníků toho oboru ku konci m. r. svého času jsme referovali.

Z ostatních vedoucích průmyslů v průmyslu textilním, zejména v tkalcovství bavlněném, nekonečnou nadvýrobou už od let od krise ke krisi se potácejícím, nastalo ku sklonku m. r. znatelné zlepšení, ale také v přádelnictví nebyly poměry nijak zvláště nepříznivy. Značně zotavilo se ze surovinové krise roku 1900 soukennictví. Také tovární výroba prádla, jednoho z průmyslů rakouských, který na světovém

trhu v málo létech se zakotvil, třeba bohužel namnoze pod cizími markami, zůstala krisí nedotčena; totéž platí o průmyslu sklářském, porcelánovém a j., kdežto zase vleklá a vážná krise ve vývozním průmyslu rukavičkářském a papírnickém má příčiny zcela samostatné.

*

Málo utěšeny jsou výhledy zemědělské do uplynulého roku, ač ani ne tak, pokud polního hospodářství se týče, které zaznamenává žně ne sice bohaté, ale také ne chudé a víc trpělo známými poměry cenovými, dělnickými a nejistotou vůči nastávajícímu novému upravení mezinárodních poměrů celních a tržebních, zejména ale reflexemi, krisí, hrozících v oboru hospodářského průmyslu. Především výroba řepového cukru ze sklizně řepové r. 1901 byla docela mimořádně vysoká a cena cukru klesla na niveau nebývalé, takže očekává se pokles cen řepy z letošního 1 zl. za q na 70—75 kr. v roce příštím. Kořen krise vězí jednak ve vzrůstu pěstování řepy a její cukernatosti v obou prošlých kampaních, vedle čehož zde hrozí víc a víc rostoucí soutěž cukru kolonialního, třtinového. Pokles cen cukru tím přivoděný jest tak prudký, že — považíme-li, že zásoby cukru, které vzhledem k dané spotřebě přejdou do příští kampaně, činí 25 mil. mtctů. — mluví se o nutnosti redukce pěstování řepy o 20—30 procent. Hledě k současnému poklesu výnosu bramborů vzhledem ku krisi, která toho času tísní lihovarnictví, jsou vyhlídky zemědělství pro příští časy nejsmutnější. Nedojde-li k redukci výroby řepní (a ovšem i koloniální), pak jest blízkou doba katastrofy, kdy cukr bude neprodejný i za sebe nižší ceny; a i kdyby během času touto násilnou očistou od nadvýroby na konec vyloučeny byly ze soutěže země s cukerním průmyslem pro světovou tržbu nevýhodněji položené na prospěch zemí výhodněji situovaných, k nimž i my náležíme, bude úbytek pěstování řepy pro zemědělství přece jen velmi citelný a na ten čas nenahraditelný. Omezení pěstování řepy ale zas předpokládá všeobecnou, světovou dohodu loyálně dodržovanou, a kdo při choulostivosti této otázky důvěry bude chtít být prvním z těch, kdo s redukcí počnou? Nejistotu zvyšuje, že cukerní kartel mezi rafineriemi a surovárnami, který loni ještě zachránil snesitelné ceny řepy nad niveau, které by bylo odpovídalo kleslým cenám cukru, uplyne v listopadu b. r., o formách a době jeho obnovení dosud panuje mlhavo. S tím většími obavami sledují se tudíž jednání brusselské konference o odstranění premií, které, kdyby k nim přes dosavadní zkušenosti mimo nadání došlo, odňaly by nám právě v době takové prudké krise, jakou je dnešní, nepostradatelnou oporu v konkurenci s cukrem třtinovým, třeba jinak o hospodářské zavržitelnosti jich v zájmu ozdravění mezinárodní tržby cukerní nikdo nepochybuje. K tomu ještě vývoz cukru je předním nositelem aktiva naší bilance obchodní a při chabosti a kolísavosti naší tržby zahraničné náhradu v nějakém poměrném zvýšení vývozu jiného z exportních průmyslů — o zemědělství stále passivnějším nemluvě — neviděti, tak že i po této stránce výhledy do budoucnosti jsou opravdu neveselé.

Našemu lihovarnictví zasadila v prošlém roce těžkou ránu neslýchaná dotud soutěž Německa, které při ohromné své nadvýrobě a nahromaděných zásobách zaplavuje celý svět výrobkem za pranízkou cenu. K tomu měli jsme doma mimořádnou úrodu brambor a tudíž vlastní nadprodukci lihu a cesta do ciziny vedle soutěže německé byla nám znesnadněna i různými celními opatřeními celé řady států, které byly odběrateli našeho lihu.

Na domácím pivovarství hlodá lokalněpatriotická ješitnost, v tomto specificky národním průmyslu předstihovati se nákladným zřizováním nových závodů a pořádati pravé dostihy ve výstavu piva. Vývozu, kterémuž pořád ještě nevěnuje se dostatečná péče, ubylo loni zvýšením německého cla z piva, a na domácí konsum nová zemská dávka na pivo také nezůstane bez účinku.

*

Mlynářství trpělo vedle starých svých bolestí obávanými a skutečně nastalými účinky vymodleného zrušení mlecího řízení; s ním i zemědělství; zrušení mlecího řízení zavřelo uherskému vývozu mouky cestu za hranice a uvalilo tím celý mohutný tlak jeho velkovýroby mlýnské na krk tuzemsku, docela tak, jak to bylo předvídáno. Spor o to právě znovu na celé čáře vzplanul; vede se odpůrci mlecího řízení zas, jako roku 1899, hlavně jen šermířskými triky, velkopanským krčením ramen a docela ubohým vtipkováním, leda by se za věcné zbraně pokládala ještě falešná nebo všelijak »šikovně« seskupená data statistická, která odpovídají nízkému ponětí odpůrců mlecího řízení o statistice jako něčem, z čeho se nestřílí. Representace českomoravského mlynářstva zmohla se zas jako r. 1899 jen na — o málo slušnější — zasláno, jehož jediným důvodem je, že mlynáři jsou a budou vždycky proti mlecímu řízení, a pak, že proti n i m nemá se stavět úředník korporace, povolané k hájení také jejich zájmů. Nehledě k denunciantskému duchu této poznámky jakož i k tomu, že je — myslíme — spíš ke cti než hanbě každé korporaci, jestli nečiní násilí vědeckému snažení svých úředníků z důvodu, že by se mohlo octnouti v odporu s jedním z 50 často navzájem kolidujících odvětví, jež je povolána hájiti (dle domnění autorů zaslána ovšem ne podle toho, co sama o věci usoudila, ale o čem příslušníci dotyčného oboru jsou (kým?) »přesvědčeni«), je právě o to spor, že uvolnění t. zv. ušlechťovacího řízení celního (k němuž i mlecí řízení náleží) je v zájmu celé řady předních domácích oborů průmyslových, které mají stejný při nejmenším nárok na podporu téže korporace, a že toto uvolnění nad to jestě ani mlynářství neškodí, naopak mu prospěje. Jak si představuje mlynářství rozhodnutí toho sporu, postaví-li dotyčné ostatní průmysly proti nim zas své prosté a kategorické přesvědčení o opaku toho, o čem jsou přesvědčeni mlynáři? Mají potom úředníci dotyčné korporace mít padesát »přesvědčení« nebo — žádné? Anebo má mít v takové korporaci každé odvětví svého úředníka pro své zvláštní přesvědčení, jako ho v té korporaci skutečně mají mlynáři? K takovým důsledkům vedou justamenty a nedostatek odvahy, vyprostit se z otroctví přežilých hesel agitačních.

Důsledně by pak tento úředník byl povinen celý svůj život zařídit podle tohoto přesvědčení a točiti se po větru jeho, leda by jím dovedl točiti sám. Ale nechme stranou úředníky jako dnes bez újmy vážnosti hospodářských korporací (zeměd. rad, komor obchodních atd.) nepostradatelné jejich vědecké spolupracovníky a představme si, jakou vážnost může míti taková poradní korporace, která je pouhou hlásnou troubou požadavků jednotlivých oborů v ní zastoupených, dnes těch, zítra oněch, dnes liberalně, zítra cechovnicky, jak to právě tomu kterému odvětví se hodí. Toho druhu zastancům zájmů obchodu a průmyslu řekl perné slovo nynější pruský ministr obchodu Möller ve svém výnosu z října m. r. k obchodním komorám, kde prohlašuje za pochybeno, jestliže komory omezují se vlastně jen na předkládání přání a požadavků jednotlivých oborů, aniž k nim zaujaly samy věcné stanovisko; to jest pak — praví se ve výnosu — úplné neporozumění úkolu komory, jež jest povolána přece k tomu, aby jednotlivá přání a požadavky na ni vznesené s vyššího hlediska celku a celkových zájmů svého obvodu zkoušela, učinila si z toho souhrnný samostatný úsudek a ten teprve u vlády nebo sborů zákonodárných zastupovala — ač, dodáváme, nechce-li se vedle odborných spolků stát prostě zbytečnou. Je-li tedy mlynářstvo přesvědčeno o něčem, že je to černé, dávno ještě se tím nerozumí, že by to příslušná komora jako papoušek musila rovněž všude za černé vyhlašovati, protože zastupuje také mlynářství. Naopak, musí zkoumati, je-li to vskutku černé, i když se na to dívá očima nemlynářskýma, a shledá-li to se stanoviska celku bílým, je povinna vystoupiti proti mlynářstvu přes to, že je také zastupuje a proto, že nezastupuje jen je. Neplatí-li ale diktát jednotlivého odvětví pro komoru, tím méně může platiti pro soukromou vědeckou činnost jejích úředníků, pokud z nich naše roztomilá samospráva nechce nadělat eunuchy. — Tyto elementární pojmy musili jsme obšírněji rozebrati na obranu veřejné mravnosti v hospodářských polemikách stavovských tak smýkané. Průběh sporu vylíčíme souborně příště. —

*

Vláda sdělila komorám obchodním a živnostenským k dobrozdání osnovu zákona o nekalé soutěži, ohlášenou co do vedoucích zásad již r. 1899. Osnova nevyčerpává celou materii, je to víc specialní zákon proti nejčastějším a nejobvyklejším formám nekalé soutěže v životě se vyskytujícím a má tedy doplniti řadu zákonů tohoto oboru již stávajících (jako jsou zákon o vzorcích a známkách, o výprodejích, o falšování potravin, specialní ustanovení živnostenského řádu vedle sem spadajících ustanovení zákonníka obchodního, řádu konkursního, trestního zákona, zákona o měrách a vahách a j.). Osnova upouští — dle zprávy důvodové — od toho, aby v příčině potírání nekalé soutěže všeho druhu stanovila normu všeobecnou, hlavně i z toho důvodu, že takovou všeobecnou normu už máme skoro 100 let (od r. 1812) v § 1295. občanského zákonníka, aniž by jí za tu dobu jen jedinkrát bylo bývalo použito na nějaký případ nekalé soutěže. Jinak tomu na př. ve Francii, kde analogický § 1382. code civile od desetiletí

na případy nekalé soutěže s úspěchem se aplikuje. Protože však u nás soudní praxe v tomto oboru naprosto chybí a není možno najednou ji vytvořiti s žádoucím výsledkem, dala vláda právem přednost úpravě těchto poměrů zákonem specialním. Následujeme tu osvědčený příklad Německa, kde také teprve specialní zákon o nekalé soutěži vlil život příslušnému všeobecnému ustanovení německého zák. občanského v případech, které sám nepostihoval.

Osnova postihuje tyto hlavní formy nekalé soutěže: nepravdivá vychvalování, osobování si a zneužívání značek podnikatelových (továrních a j.), snižování jiných (konkurujících a j.) závodů a porušování tajemství obchodního a závodního. Stihá je pak dvojím způsobem: dle práva občanského a trestně. V obojím směru stihá osnova jen první formu nekalé soutěže, totiž nepravdivá vychvalování, jimiž rozumí jednak nesprávná udání obchodního rázu (v nápisech, annoncích, obalech a pod.), která mohou vzbuditi zdání zvláště výhodné nabídky*), pak udání kdysi pravdivá, dnes však již nepravdivá (téhož druhu), konečně označení původu, která dnes obecně užívají se jako označení druhu, jakosti zboží (na př. karlovarské oplatky), připojen-li k nim dodatek, který klade důraz na domnělý jich původ (na př. pravé, původní). Ve všech těchto případech může každý živnostník nebo kupec téhož oboru nebo sdružení jich (společenstvo a pod.) žalovati na zanechání toho způsobu reklamy, a dále — znal-li nebo musil-li žalovaný znáti nepravdivost dotyčných udání — na náhradu škody. Jistá udání toho druhu, stala-li se úmyslně, stihají se vedle toho trestně vězením od 3 dnů do 3 měsíců, resp. pokutou peněžitou od 40 K do 2000 K nebo obojím způsobem. — Osobováním si nebo zneužitím značek závodních rozumí osnova bezprávné užívání jména, titulu, znaku, zvláštního označení závodního, je-li tu nebezpečí záměny s jiným podnikem, ale i oprávněné užívání značek toho druhu, ale způsobem na oklamání vypočteným, nebo za stejným zámyslem nabytých (registrovaných), užívání obalů a p., které slouží cizím závodům jako zvláštní označení jich zboží, pak používání v živnosti osob, které mohou býti pokládány za zřízence jiného závodu. Žaloba zní opět na opominutí takových skutků pro příště nebo na náhradu škody, po případě na obojí, v případě třetím na opatření značky dodatkem k odlišení jejímu od jiných cizích. — Snižování cizích závodů je nekalou soutěží, obsahuje-li skutková udání nepravdivá o závodě, jeho zřízencích, zboží a pod., která mohou poškoditi úvěr dotyčného závodu nebo vůbec závod sám, a pak liché hanobení. Žaloba zní v obou případech na příští upuštění od takového počínání a náhradu škody, leda by důvodnost udajů resp. hany byla prokázána. Musí tu však býti vždy úmysl, takovým počínáním získati sobě nebo někomu třetímu nějaké výhody v soutěži; nespadá sem tedy zejména udílení pouhých informací obchodních. — Poškození obchodního nebo závodního tajemství může se státi buď zřízenci závodu (k účelům konkurenčním, s úmyslem škodu způsobiti nebo jiným zišt-

*) Na př. čistě lněné zboží, nebo závod založen r. 1830 a pod., není-li to pravda.

ným) nebo osobami třetími k účelům konkurenčním ať ve svůj prospěch nebo prospěch jiného. Za jistých okolností trestny jsou i tyto osoby třetí. Zaměstnaní ručí za náhradu škody jen, stalo-li se prozrazení za trvání jich poměru služebního, protože bez takového omezení byla by jim vůbec nad míru stížena každá jich budoucí činnost výdělková. (Německý zákon stanoví v tomto případě účinnější tresty peněžité do 3000 mk., po případě vězení do 1 roku). — Promlčení nároku na opominutí takových skutků nekalé soutěže nastává po 6 měsících od jich vykonání, na náhradu škody pak 6 měsíců po nabyté vědomosti a nejpozději 3 léta po vykonaném skutku. — Příslušnými jsou v těchto sporech soudy okresní resp. obchodní dle toho, má-li sporný nárok hodnotu do 1000 K nebo vyšší. —

Osnova obsahuje dále ustanovení, dle nichž může čestou nařizovací stanoveno býti u jistých druhů zboží povinné označování množství, druhu a původu zboží, pak zápověď t. zv. obchodů lavinových, pak ustanovení, pokud zákon má platiti také pro zboží vývozní a ustanovení o retorsi naproti cizině. Současně zrušují se ustanovení §§ 46.—48. živn. ř. (týkající se nesprávného označování původu a zneužití značek závodních).

S touto osnovou souvisí další osnova, jíž se mění a podrobněji upravují předpisy živnostenského řádu o vnějším označování živnost. závodů, užívání vyznamenání, o rozlišování označení jmenných, stejně znějících a pod.

*

SOCIALNÍ. — Všeobecný přehled — Pracovní trh v roce 1901 — Ubývání nedostatku o zemědělské dělnictvo — Stávkový ruch v letech 1900 a 1901. — Ústředna pro dohodu ve sporech pracovních v Unii severoamerické — Odlidňování Francie a prostředky nápravné.

Rok 1901 na poli socialním byl víc rokem debat než činu. Do neobyčejné šíře rozvinul diskusi o bytové otázce, nám zanechav leda nedokrevnou osnovu o dělnických obydlích a krutou Philippovichovu diagnosu celé otázky, že můžeme sice dosáhnouti lidových bytů lepších, ale ne levnějších. U nás specielně celou druhou polovici roku vyplňovala diskuse a agitace nesoucí se k podané osnově zákona o invalidním, starobním a jiném pojišťování soukromých úředníků a zřízenců a za rozšířením jí na všeobecné pojištění invalidní a starobní, diskuse víc vášnivá a indolentní na obou stranách, než věcná, ač osnova sama nestála za celou tu námahu, protože — dle trefné karakteristiky v dobrozdání pražské komory — řešila svůj problem leda jako mathematický úkol pojišťovací, ale ne hospodářský. Středoevropská socialní demokracie přes divadelní prohlášení o čistotě víry na koncilu lubeckém přece jen na programovém sjezdě rakouské socialní demokracie de facto kapitulovala úplně před Bernsteinismem a bude nepochybně na příštím programovém sjezdě německé s. d. stejně kapitulovati ve věci a stejně to zapírati ve formě — neodvratný osud všeho církevnictví, náboženského i světského. V praxi rok minulý přinesl nám jen parlamentní projednání zkrácení pracovní doby v dolech uhelných.

*

Mohlo-li snad mnohomluvnými »přáteli« dělnictva pokládáno býti za docela nesocialní, označili-li jsme předešle za první úkol péče o nezaměstnané postarati se o řádnou analysu zástupů volajících po zaopatření, prosejpání jich sýtem řádné statistiky zaměstnanostní k prostředkování práce přičleněné, dostává se nám skvělého potvrzení tohoto názoru se strany svazu německých průkazů práce, který zlepšenou statistickou methodou vyšetřovací stav trhu v roce 1901 postavil do zcela jiného světla než ti, kdož prostě sčítali hlášená čísla propuštěných dělníků nebo zástupy před obecními poptavárnami se hromadící, žádajíce pro ně zaměstnání resp. zaopatření za každou cenu a lákajíce tím jen ještě víc povalečné živly velkoměst a jich okolí, aby vážnou otázku nezaměstnanosti zvrhli v tumultosní demonstrace pouliční. Dovoláváme se tu příkladů z Německa, protože u nás o podobné statistice není zatím potuchy: ale jako vysoká konjunktura předešlých let, tak i nynější pokles u nás jevily se jen jako odlesk a stíny z Německa vržené, a nechybíme tedy, posuzujeme-li i naše poměry analogicky. Statistika zaměstnanosti a opaku jejího spočívala v Německu dosud na datech průkazy práce dodávaných o poptávce a nabídce míst v souvislosti s pohybem pojištěnců v pokladnách nemocenských, s jich přibýváním a upadáním. Když krise již koncem roku 1900 se ohlašující v roce 1901 vypukla a docházelo k hromadným omezováním výroby a propouštění dělnictva, zněla čísla této statistiky s úžasně rostoucím mankem na straně poptávky po pracovních silách při bouřlivém narůstání nabídky jich ovšem poplašně. Ale to byla statistika kusá a obraz se změnil od té doby, co německý svaz průkazů práce postavil statistiku tuto na širší základ pomocí statistiky říšského pojišťování invalidního a starobního. Toto pojištění, zahrnující (na rozdíl od nemocenského) dělnictvo jakéhokoli povolání výdělečného bez rozdílu (zejm. tedy také zemědělství, pak zaměstnání nestálá a pod.), po stránce technické provádí se zvláštními známkami pojistnými, které se lepí na kvitanční lístky, zakládajícími nárok na poměrnou rentu invalidní a starobní. Uvážíme-li, že pro každou osobu z pravidla týdně jedné takové známky nutno použiti a že osoby nezaměstnané dle zkušenosti známky přestávají kupovati až do opětného nabytí práce, je patrno, že statistika prodeje těchto pojistných známek podává celkem přesný obraz o pohybu zaměstnanosti v nejširším slova smyslu, že tedy klesání prodeje jich nutně provází pokles zaměstnanosti a naopak. A tu se ukázalo — docela v souhlase s parcielním a namnoze i lokalním rázem loňské krise —, že na př. v Berlíně objevil se menší příjem z prodeje známek o 18.000 marek, že ale současně (v říjnu m. r.) pojišťovna pro provincii braniborskou*) vykazovala v ě t š í příjem z tohoto prodeje skoro stejné výše. Patrno tedy, že velká část nezaměstnanců z Berlína nalezla jiné zaměstnání v provincii braniborské, ať už v průmyslech krisí nepostižených, nebo v zemědělství a j. Ale nejen to, i rozhodná v ě t š i n a německých territorialních pojišťoven invalidních nevykazovala v témž čase nejen žádný

*) Pojištění invalidní a starobní organisováno je v Německu territorialně.

pokles, ale naopak větší výnos z prodeje známek pojistných (od 13.000 107.000 marek), a samo na př. nejprůmyslovější království německé, Sasko, v říjnu, tedy v době krise již úplně rozvinuté, mělo manko prodejní sotva tříprocentní, kdežto nekritické současné odhady naprosto povrchní stanovily číslici nezaměstnanosti v Německu na 20—25%. Celkem byl výnos dotčených pojišťoven (data dodalo jich 28 z 31) v prvních deseti měsících m. r. o 4 miliony marek vyšší než v stejném období roku předloňského, v samém měsíci říjnu m. r. pak o 300.000 mk. větší! Číslice tyto vzbudily pochopitelný úžas, protože v době nepopíratelné, třeba ne obecné krise vedly řeč zrovna opačnou, o hotovém rozkvětu hospodářském. Ovšem tento přehnaný význam sám svaz jim nepřikládá, uznávaje nepokrytě kritičnost situace, třeba současně káral její zatemňování a přehánění. Jestliže na jedné straně statistika nemocenská vykazovala pokles, statistika pojištění invalidního na druhé straně však nerušený vývoj nebo docela vzestup, svědčí o tom, že krise přece jen je, že ale není všeobecnou a ničivou, že propuštěné dělnictvo místy zas — třeba přechodně — nalézá zaměstnání. Skutečně také vykazovaly současně ústavy pro prostředkování práce zaměstnání celé řady propuštěných kovodělníků výpomocně při pracích polních a pod. Takové, třeba příležitostné umístění nezaměstnaných je ale nicméně potěšitelné pro mírný průběh krise, třeba ovšem nelze je stavěti z daleka na roveň s pravidelným zaměstnáním odborným. Cifry nové statistiky mají tedy vlastní cenu svou jako korrektiv jednostranného, pesimistického posuzování situace, které stejně svědčí bezmyšlenkovitým, sensačním poplachům v denním tisku, jako nesolidním podnikatelům a bursovním loupežným machinacím kursovým.

*

Zajímavý a blahodárný reflex měla loňská nezaměstnanost v dotčených krisí oborech průmyslových na chudý doposud pracovní trh zemědělský (ovšem čerpáme tu zase z analogických, ač daleko vyspělejších poměrů německých při naprostém nedostatku spolehlivých dat domácích). Dr. Jastrow píše o tom ve své korrespondenci z trhu pracovního: Stagnující průmysl počíná odevzdávati dělnictvo, jež nemůže zaměstnati, zemědělství. Na základě celé řady zpráv městských poptaváren, zemědělských spolků a svazů dělnických i zaměstnatelských lze si o tomto zjevu učiniti obraz asi následující: Hromadný nějaký návrat dělnictva ovšem zemědělci sami si nepřejí, poněvadž jen způsobilými dělníky jim může býti posloužено. Dle zkušeností v té příčině nabytých není venkovský dělník už po dvouletém pobytu v městě, nebo oženil-li se s měšťkou, více způsobilým, vpraviti se v poměry venkovské. Toto pracné znovu zvykání se počíná tedy nejprve tam, kde poměry tak příliš se neodlišují, ve městech venkovských, pak také městech střední velikosti.

Tu již v mnohých krajích bylo pozorovati značný odtok městského dělnictva na venek. Městská poptavárna v Ludwigsburku na př. mohla v prošlém roce přikázati práci zemědělskou asi 50 dělníkům měsíčně proti 11 roku předchozího, Kostnická pak (se svými 24 filiál-

kami) kryla přebytkem městským nedostatek pracovních sil na venkově úplně. Také ochota nezaměstnaných k příležitostnému zaměstnání ve žních byla větší než jindy. Z oboru krisí nejvíc postiženého, kovového, jiné městské poptavárny prostředkovaly zaměstnání při sklizni řepní a chmelové zámečníkům, soustružníkům kovů, modelářům a j.

Také dny v týdnu, kdy se nepracovalo, bývaly používány k takovýmto pracím příležitostným. To všechno šlo ale k duhu nejen zemědělství, trpícímu nouzí o pracovní síly, ale nazpět zas i průmyslovým centrům, poněvadž ulevilo jejich trhu pracovnímu, který by jinak byl přeplňován nezaměstnanci, v dobách tísně k nim hromadně tíhnoucími. Návrat k zemědělství na velké vzdálenosti (tedy nejen do okolí dosavadního místa pracovního), zejména z průmyslového západu na zemědělský východ jest sice dosud ještě řidší, ale přece jen již znatelný. Také opětovaly se již tu a tam návraty vystěhovalců. Všechno to ukazuje na počátek vyrovnání mezi městským a zemědělským trhem pracovním, které ovšem nejzdárněji tam se vyvíjí, kde mu přichází vstříc dokonalá a rozsáhlá síť ústavů ku prostředkování práce.

*

Ruch stávkový v roce 1900 dle právě vydané úřední statistiky stávek a výluk v Rakousku vykazuje úbytek v počtu stávek a závodů stávkami postižených (303 stávky v 1003 závodech proti 311 stávkám v 1330 závodech roku 1899), ale veliký přírost v počtu stávkujících (105.128 dělníků proti 54.763 roku předcházejícího), účinek to velké uhelné stávky r. 1900 v uhelných revírech česko-moravsko-slezských s cca 65.000 stávkujících horníků. Největší počet stávek připadá na Čechy (35·97%), pak následují Dolní Rakousy (25·41%), Morava (7·59%) atd. Mezi stávkami postiženými závody bylo velkopodniků 523, a sice postižen průmysl textilní stávkami 56, hornictví 40, průmysl dřevo zpracující 34, oděvnický 27, kovový 26, živnosti stavební 23, průmysl kožařský a zpracování odpadků zvířecích 20krát. Zbytek připadá na ostatní odvětví. Největší byl ruch stávkový v měsících zimních (72 stávek s 74.840 stávkujícími) a jarních (115 stávek s 20.415 stávkujícími). Nejdelší stávka trvala 270 dní, průměrná doba trvání stávek 14·56 dní. Skupinových stávek bylo 12·87%, jednotlivých 87·13%; 216 útočných, 50 obranných, zbytek neurčitý. 20·13% všech stávek končilo plným, 44·89% částečným úspěchem dělníků, 34·98% bezvýsledně. Podle počtu dělníků posuzováno, obdržíme tato poměrná čísla v témž pořadí: 4·65, 85·54 a 9·81%. Motivem stávky byla nespokojenost se mzdou nejčastěji, a sice v 152 případech, nespokojenost s dobou pracovní v 69, s propuštěním dělníků v 36 atd. (otázky pracovního řádu a pod.). Stávkami vydobyté zvýšení mzdy pohybovalo se mezi minimem 2% a maximem 30%. Docílené snížení pracovní doby týkalo se ve víc než 40% případů dosažení 10hodinné doby pracovní, v 38% dosažení ještě kratší doby. Hornictví a průmyslu ušly stávkami 3 miliony pracovních dnů, dělnictvu mzda v okrouhlé sumě přes 10 milionů korun. Vedle stávek došlo v prošlém roce k 10 výlukám v 58 závodech s 5324 zaměstnanými dělníky. Postihly 4036 dělníků (75·81 proc.), z nichž 3703 byli zase přijati do práce. Letošní publikace roz-

šířena jest proti dřívějším o statistiku dodržování lhůt výpovědních, pak represalií proti stávkujícím, soudních i policejních. Dále obsahuje podrobný material z velké stávky uhelné, největší ze stávek, jaké jsme kdy v Rakousku měli. Trvala od 2. ledna do 17. dubna 1900 a vztahovala se na více než 65.000 z 87.000 dělníků v uhelných dolech zaměstnaných.

Rok 1901 dle úředních dat dosud za prvních deset měsíců tohoto roku uveřejněných vykazuje u srovnání se stejným obdobím roku 1900 rapidní pokles stávkového ruchu, a sice počet stávek sumou 226 proti 303 stávkám roku 1900 a 18.400 stávkujících dělníků proti 105.128 roku 1900. Důvody jsou rozmanité: nebylo vůbec toho roku bojů stávkových většího slohu o požadavky zásadní, jakými bylo na př. velké hnutí stávkové v oboru textilním a uhelném v obou létech roku tomu předcházejících, tak že šlo tu jen o spory a srážky povahy lokální. Samo vedení strany chovalo se proti ruchu stávkovému pasivněji, obracejíc se po porážkách volebních k organisační práci vnitřní, jako zas dříve ruch předvolební absorboval agitaci ve straně zvýšenou měrou. Také bezvýslednost a nákladnost předchozích velkých bojů stávkových způsobila přirozenou ochablost a vysílenost, a konečně také rozsáhlá agitace za zavedením obecného všeobecného dělnického pojištění invalidního a starobního poutala k sobě obecnou pozornost.

*

Vynikající zástupci severoamerických zaměstnavatelů a dělníků sestoupili se v prosinci m. r. v New Yorku ku poradám o zřízení ústředny, které by byly předkládány veškeré sporné otázky, jež by mohly vésti ke stávkám nebo výlukám. Současně debatováno o celém komplexu otázky dělnické a obě strany srazily se prudce, zvláště když president ocelářského trustu Schwab ostře odsuzoval unie dělnické, ukazuje k tomu, že vlastně konec konců dobrého dělníka jen stlačují na niveau dělníka špatného a proti každému pokroku hospodářskému staví se nepřátelsky, Dovozoval, že na př. v Anglii počet cihel, které dělník cihlářský za den smí vyrobiti, postupně klesl ze 400 na 150 a při některých pracích až na 70. Unie dělnické, pravil, zabraňují osobní přičinlivosti a hospodářskému polepšení si jednotlivcovu a ohrožují soutěživost země s cizinou. Kaceřovaný »nepřítel dělnictva« Mark Hanna postavil se naproti tomu na stranu odborných spolků, dovozuje, že působí blahodárně a že jejich zásluhou teprve dělníci mnohých oborů povzneseni byli k niveau života člověka důstojného. Unie čím víc sílí, tím opatrněji užívají své moci; kladou-li na jedné straně meze osobní přičinlivosti jednotlivcově, potírají na druhé straně fušerství, činíce namnoze přijetí v organisaci odvislým od průkazu jisté minimální způsobilosti a výkonnosti. Na poradě brali podíl vedle magnatů trustů, vůdců dělnických organisací, státníků, učenců a filantropů na příklad i římsko-katolický arcibiskup, expresident Cleveland, Charles A. Bonaparte, hlava amerických Napoleonovců; předsedal bývalý americký vyslanec u Porty Oscar Straus. Porada končila ustavením se vynikajících účastníků v stálý rozhodčí soud, jemuž mají býti předkládány veškeré spory mezi kapitálem a prací; rozhodčí soud čítá po

deseti kapitalistech, dělnících a »nestranných«. V působení komitétu kladou se velké naděje, ač nezvrhne-li se v pouhou obrannou organisaci podnikatelskou na utlumení bojů stávkových, jak se část dělnického tisku obává.

*

Francouzský parlament zabývá se starostlivě skutečně již hrozivou otázkou odlidňování Francie, čím dál tím považlivější jak se stanoviska hospodářského, tak politického. Před sto lety Francie s 25 mil. obyvatelů stála v čele všech kulturních národů; Německo čítalo tehdá všeho všudu 14, Anglie 12 mil. obyvatel. Dnes Francii s 38 miliony obyvatel vidíme v řadě kulturních států až na místě šestém a brzo předhoní ji Italie a stlačí na místo sedmé. Přírůstek obyvatelstva ve Francii činil za posledních pět let jen 330.000 obyvatel, kdežto jen roční přírost obyvatelstva činí v Anglii 400.000, v Německu docela 700.000. Dnes již má Německo o 18 mil. obyvatel víc než Francie, za čtvrt století bude při tomto postupu míti obyvatel dvakrát tolik jako Francie. — Parlamentní akce zahájena návrhem senatora Pavla Strausse, aby vládě uloženo bylo svolati mimoparlamentní komisi k studiu celé této otázky a prostředků nápravných. Návrh schválen po krátké debatě a po resignovaném doporučení návrhu ministerským předsedou, který varoval před tím, aby v akci tuto skládány byly přílišné naděje. Podnětem k tomuto návrhu byly hlavně výsledky sčítání lidu ze dne 14. března 1901, které znova ostře osvětlily nepatrný přírost obyvatelstva ve Francii u srovnání s ostatními státy. Příčina zjevu toho, třeba to všelijak uměle zakrýváno, leží v známém neustálém poklesu počtu narozených. Průměr jeho činil ve Franci před sto lety 38 pro mille, klesl v období 1801—80 na 32·5, 1882—90 na 24, 1891—1900 na 23. Na tisíc vdaných žen připadá dnes ve Francii jen 163 porodů, kdežto ve Švýcarech 236, Švédsku 240, Rakousku a Anglii 250, Italii 251 a Německu 270. Odůvodnění návrhu Strausova označuje naopak jako příčinu nepatrného vzrůstu obyvatelstva hlavně prý větší úmrtnost a vidí prostředek nápravy v opatřeních k zamezení úmrtností dětí — hotový sebeklam vzhledem k číslům shora uvedeným a datům vlastní statistiky obecné úmrtností, která ve Francii nijak není nepříznivá. Tak na př. připadá úmrtí na 1000 obyvatel v letech 1892—94 ve Švédsku 17·2, Anglii 18·3, Nizozemí 19·6, Švýcarech 20·1, Belgii 20·2, Francii 22·3, Německu 23·7, Italii 25·7, Rakousku 27·9, Uhrách 33·3, ve Francii tedy docela méně než v samém Německu. Co se specielně úmrtnosti dětí dotýče, ani ta není ve Francii nepříznivá; naopak Francie vedle Belgie a Nizozemí patří právě k těm zemím, kde úmrtnost dětí do stáří 5 let je nejmenší (25% proti na př. 33% v severním a 40% v jižním Německu). Není pochyby, že by mohla býti značně zmírněna omezením známého, hromadného »dělání andělíčků« a jinak; ale i tento zjev není než právě zase dokumentem národně zakořeněné nechuti francouzské, proti nepohodlí četnější rodiny. Celkem přece jen jako hlavní příčina stagnující populace připouští se pokles natality, ale příčiny jeho posuzují se různě, zejména také — velice uměle — tím, že prý Francie jako země katolická trpí

mnoho celibatem, který omezuje počet sňatků. Je sice ve Francii na 150.000 osob duchovního stavu celibatem vázáno a kdyby jen dvě třetiny jich se ženily, znamená to plus 100.000 sňatků. Ale ani tato příčina není pravou, neboť Francie počtem sňatků nijak nezadá zemím s větším přírostem obyvatelstva. Tak na př. připadá na 1000 nevdaných žen sňatků ročně průměrem v Irsku 21, Švédsku 33, Belgii a Švýcarech 36, Francii 44, Nizozemí, Německu, Rakousku a Anglii 46, Italii a Dánsku 47 a v Uhrách 70. Na celibát nelze tu tedy daleko sváděti hlavní vinu; ta spočívá ne v tom, že se uzavírá málo sňatků, ale že sňatky jsou málo plodny (a to ne snad zase jen vlivem alkoholu a příjice, jak se uvádívá). Dle šetření z roku 1886 nemělo z 1000 rodin 200 dětí vůbec, 244 mělo jen 1, 218 jen 2 děti, tedy právě dvě třetiny nejvíce 2 děti. 3 děti mělo 145, 4 děti 90, 5 dětí 52, 6 dětí 29 a nejméně sedm 22 z 1000 rodin. Také je známo, že jisté zámožné departementy vyznamenávají se malým počtem dětí, a že to je vlastně jen egoismus, který k tomu vede. — Jak praveno, mnoho naděje se v akci vlády neskládá: kořen zla leží tak hluboko, že k němu ani opatření zákonodárná, správní ba ani náboženská nemohou proniknouti.

*

ŠKOLSKÉ: Stav učitelského časopisectva — Český učitel — Pedagogické rozhledy — Škola měšťanská a živnostenská — Časopis učitelek — Vychovatel — Beseda učitelská — Školský obzor — Škola našeho venkova — Komenský — Učitel — Posel z Budče — Učitelské noviny — Život — Osudy přijatého zákona o služném učitelstva v Čechách — Zemský spolek učitelský proti učitelstvu škol matičných a evangelických — Ku mravní pathologii učitelské — Nová oběť klerikalismu.

Učitelstvo československé jest sice stavem ve společnosti národní velmi četným a po stránce literární velmi produktivním, proto však přece počet jeho odborného časopisectva překvapuje. Vychází touto dobou pro učitelstvo československé neméně než čtrnáct odborných časopisů, počet to zajisté veliký, zvláště u srovnání s počtem učitelského časopisectva německého. Na předplácení tohoto časopisectva věnuje učitelstvo vzhledem k neutěšeným poměrům hmotným, v nichž po celá desítiletí beznadějně tone, summy až závratné. Bylo sice uvažováno o krocích, které by vedly ku případnému redukování učitelského časopisectva, ale bezvýsledně. Očekávalo se, že učitelstvo bude podporovati jenom časopisy takové, na jichž vedení má zaručený svůj vliv a z jichž čistých výtěžkův budou míti podpůrné spolky učitelské značný příjem, ale marně. Počet časopisectva učitelského se nijak nezmenšil. Příčinu třeba hledati v tom, že ústředním orgánům učitelským nepodařilo se dosud sorganisovati v redakcích svých věstníků nejlepší síly spisovatelské. Bez tohoto nutného soustředění paedagogických spisovatelů v ústřední orgány učitelské nelze si redukci časopisů učitelských ani mysliti. Učitelstvo bude čísti a podporovati nadále časopisy všecky, protože v každém z nich najde občas věc dobrou, kterou by v časopisech druhých marně hledalo.

Redukce časopisectva učitelského musila by míti prospěšný vliv na hospodářské síly učitelské. Co těžce získaných peněz ušetřilo by učitelstvo, kdyby místo dosavadních čtrnácti časopisů s obsahem na-

mnoze vodnatým podporovalo třeba jenom polovinu s obsahem vybraným a výživným. Peníz ušetřený na zbytečných časopisech a věnovaný na cenné publikace Dědictví Komenského, Laichterova »Výběru«, mnohých publikací Pelclových knihoven a j., musil by duševní stav učitelstva do značné míry zvýšiti.

Časopisy učitelské vydávají ústřední organisace učitelské, kterými dnes jsou: Ústřední spolek, Dědictví Komenského, Jednota učitelstva měšťanských škol, Jednota československých učitelek a last not least — Jednota českého katolického učitelstva. — Ústřední spolky moravský a slezský vlastního orgánu dosud nemají.

Orgánem zemského spolku českého učitelstva jest týdenník »Český Učitel«. Vychází letos již pátý rok. V prvních třech letech vykonal velmi záslužné, dnešním vedením nedoceněné dílo organisační. Potíral neohroženě všechnu reakci, všechnu hnilobu ve stavu učitelském se objevující. Informoval pečlivě učitelstvo o všech časových otázkách, o stavu školství a učitelstva jiných zemí a národů. V otázce sebevzdělávání učitelstva byl vždy dobrým rádcem. Uveřejňováním přednášek z universitních kursů učitelských, pořádaných spolkem »Komenský« pro Prahu a okolí, usiloval o to, aby dobrá instituce tato sloužila nejen poměrně malému počtu posluchačstva z Prahy a z nejbližšího okolí, ale učitelstvu všemu. Srovnáváním poměrů učitelstva v Čechách s poměrně lepšími poměry učitelstva jiných zemí a říší podařilo se »Českému Učiteli« rozvířiti v širší veřejnosti větší ochotu a vůli dáti učitelstvu spravedlivější a lepší úpravu platů. Zdůrazňujeme tento nepopíratelný fakt, protože nynější vedení dlouholetou přípravnou práci, která předcházela odhlasovanému na zemském sněmu zákonu o služném nejen neoceňuje, ale přímo neuznává, samo zásluhy sobě a svému intervenování přičítajíc. Neblahý rozkol v učitelstvu ústředním vedením vyvolaný měl na další vývoj organisačního věstníku vliv nepříznivý. Vnitřní obsah poklesl zvláště, když vrchní redaktor, zvolený za říšského poslance, oddal se plně politické práci ve straně národně-sociální, která jeho minulosti nejméně odpovídala. Ve vzniklém boji užívalo vedení věstníku namnoze zbraní nepěkných a způsobovalo si mnoho vynucených oprav, které vážnost jeho hodně podrývaly. Mimo to přenesením redakce z hlavního města zaviněno to, že orgán Ústředního spolku přicházel se svými časovými zprávami vždy potom, kdy již ostatní časopisy učitelské, vydávané osobami soukromými, je přinesly. Novým ročníkem rozšířil se Český Učitel o přílohu Česká škola, jež má sloužiti »mravním a intelektuálním potřebám učitelstva, jeho programu školskému, kulturně pracovnímu i programu organisace a kázně«, kdežto hlavní orgán »zachován zůstane obraně, zájmům a potřebám, jak je vynesou na povrch události dne, a bude také věstníkem spolkovým a zpravodajem o životě školském a stavovském«. Co bylo dříve obsaženo v různých záhlavích, pro to nyní zavedena zvláštní příloha, každému druhému číslu připojovaná. Ostatním listům učitelským bude orgán Ústředního spolku čeliti jenom cenným vnitřním obsahem. Dnes, kdy si ústřední vedení mnohé schopné pracovníky znepřátelilo, stěží sorgani-

suje ve svém věstníku vše, co nejlepší učitelstvo ve svém intelektuálním jádře může podati.

Orgánem literárního družstva učitelského Dědictví Komenského jsou Pedagogické rozhledy. Nynější redakce stará se svědomitě o to, aby tuto revui na výši doby udržovala a přiblížila ji pokud možno stupni, na jakém bylo před léty Lindnerovo Pedagogium. Dnes, kdy povolané síly z učitelstva škol středních a vysokých jsou zaměstnány pracemi pro celou řadu odborných revuí, které za Lindnera ještě nebyly, je práce pro redaktora pedagogické revue daleko obtížnější. Musí spoléhati zase jenom hlavně na sebe a na pracovníky z učitelstva škol obecných a měšťanských. Pedagogické rozhledy trpí dnes, kdy program jejich rozšiřuje se o obor umění a literatury pro mládež nedostatkem místa. Jeví se nutná potřeba rozšířiti je, aby učitelstvu otvírati mohly náležitý rozhled, v oborech pro povolání jeho důležitých. Není pochyby, že vydavatelstvo bude nuceno v nejbližší době k jich přiměřenému rozšíření přistoupiti. Rozvoj literárního sdružení učitelského rozšíření Pedagogických rozhledů sám vyvolá.

Učitelstvo škol měšťanských, které nynější vedení Ústředního spolku ve své organisaci udržeti nedovedlo, sdružilo se ve svou Jednotu a vydává svůj čtrnáctidenník »Školu měšťanskou a živnostenskou.« Těžiště tohoto věstníku položeno bylo v posledních létech do zlepšení materielního postavení učitelstva skol měšťanských. Úspěch, který tím pro učitelstvo této kategorie obecného školství docílen v odhlasovaném, ale dosud nesankciovaném zákoně o služném učitelstva, nedá se upírati. Jinak věnuje se Škola měšť. a živnost. otázce tužší organisace učitelstva této kategorie a v poslední době otázce reorganisace škol měšťanských, která dotazníkem ministerstva vojenství k ministerstvu vyučování byla vyvolána. —

Jednota československých učitelek vydává svůj »Časopis učitelek« s přílohami, věnovanými školám mateřským a ženským ručním pracím. Časopis tento byl dosud obsahově velmi chudým. Nedávno učiněny pokusy zlepšiti jej, ale se slabým výsledkem. Dosud neodpovídá časopis tento celkovému stavu duševnímu, na jakém učitelky československé ve svých nejlepších representantkách dnes jsou.

Typicky klerikálně zbarveným časopisem jest čtrnáctidenník »Vychovatel,« orgán katechetského spolku a Jednoty českého katolického učitelstva. Majitelem jeho jest družstvo »Vlast« a redaktorem dr. R. Horský. Těmito patrony jest dán směr tohoto orgánu a způsob jeho boje s odpůrci klerikalismu.*)

Pokrytě klerikálním časopisem učitelským byla do posledních dnů Beseda Učitelská, týdenní orgán pražského spolku téhož jména. Měli jsme ji příležitost na těchto místech charakterisovati v době, kdy přijetím jí do organisace způsobil výbor Ústředního spolku v učitelstvu organisovaném silný rozkol. Svého času, kdy učitelstvo hledáním spasonosných method různých předmětů vyučovacích marně usilovalo

*) Ohlašuje se již také vydávání nového klerikálního čtrnáctidenníku, který povede známý klerikální učitel Špaček.

nalézti jakýsi elixir vyučovací, který by bezpečně k cíli vedl, byla Beseda Učitelská v učitelstvu dosti rozšířená. Dnes vystoupil z redakce její vyhráněný klerikál pražský, ředitel Bulíř, a nástupcové jeho v redakci slibují list vésti v duchu pokrokovém. Uvidíme.

Vydavateli a majiteli další řady učitelských časopisů jsou učitelé. Bojovným orgánem zabarvení pokrokového jest týdenník »Školský Obzor« vydávaný bývalým učitelem školy měšťanské, J. Hofrychtrem. V boji proti klerikalismu jest tento list nejdůslednějším. Potírá veškerou hnilobu a nemorálnost ve stavu učitelském se objevující. Sympathisuje se stranou českou lidovou, radikálně pokrokovou a sociálně demokratickou, ve kterýchžto stranách politických vidí jediné opravdové zastance svobodné školy a svobodného učitelstva. Vystupuje důsledně proti mladočešství, státoprávnímu mělkému radikálničení, straně národně sociální a všemu klerikalismu. Jest jediným listem, který nemlčel proti vadám nynějšího vedení zemského spolku učitelského, začež byl dán na organisační index časopisů v organisaci zapovězených.

Učitel Jos. Smrtka v Malé Čermné vydává měsíčník »Školu našeho venkova,« věnovanou hlavně zájmům učitelstva venkovských škol malotřídních. Pokud měsíčník tento hájil spravedlivou zásadu jednotného základního služného pro učitelstvo měst i venkova, která v dosud platném zákoně o služném provedena není, byl na svém místě. Přepínal, když žádal pro učitelstvo venkovské víc, než pro učitelstvo městské. Škola našeho venkova zaznamenává podobně všechny projevy širší veřejnosti, týkající se otázek školských a učitelských. Ve svých článcích pěstuje přebytečně školskou methodiku. Stanovisko její vůči Ústřednímu spolku, když v něm byli zástupci učitelstva pražského, bylo opositčně kritické. Dnes, kdy Škola našeho venkova získala si neobmezený vliv na ústřední vedení, upustila ode vší kritiky. Řevnivost mezi učitelstvem venkovským a městským udržující se léta dosavadním nejednotným služným učitelským, byla tímto orgánem živena. Tendenci Školy našeho venkova, jak se zdá, prozradilo před časem »Důvěrné sdělení« ústředního vedení, hlásající: »Nyní jest veškeré vedení ústředního spolku v rukou učitelstva venkovského, což odpovídá přirozeným poměrům« a »jest na učitelstvu venkovském, aby se proti pražskému srazilo v jeden mohutný šik.« Prozrazením těchto vět nedala se ovšem solidarita všeho učitelstva k velké jeho škodě udržeti.

Bývalý dlouholetý předseda Ústředního spolku učitelstva moravského Fr. Slaměník vydává týdenník »Komenský.« Svého času byl to časopis dobrý. Později uzavřel se pokrokovějšímu nazírání zvláště v otázce organisační, čímž proti sobě popudil všechno pokrokové učitelstvo moravské, jemuž vydavatel Školského obzoru otevřel zvláštní přílohu.

Pečlivým výběrem článků vyznačuje se moravský »Učitel« třikrát měsíčně v Brně vycházející. Majitelem, vydavatelem a redaktorem jeho jest profesor pedagogia, Fr. Dlouhý. Časopis tento přináší velmi cenné příspěvky pedagogického bystrého myslitele Jos. Úlehly.

Majiteli a vydavateli zbývajících časopisů učitelských jsou soukromí nakladatelé, jimž tyto časopisy slouží za reklamu jich publi-

kací v učitelstvu. J. Ottem vydávaný a L. Strahlem redigovaný »Posel z Budče« rozšířen jest v učitelstvu jednak pro své svižně psané časové úvodníky a zprávy, jednak pro svou neobyčejnou láci.

Nakladatelem Al. Wiesnerem vydávané a bývalým dlouholetým předsedou Ústředního spolku redigované »Učitelské noviny« týdně vycházející vedly svého času účinně boj proti konfesijní škole hrozící návrhem Lichtenštejnovým. Obsah jejich v posledních létech byl ubohý. Loni nakladateli Al. Wiesner-ovi, sloužily mimo jiné za obhajce divadelní společnosti. Letos přejímá Učitelské Noviny knihkupec a antikvář Fr. Bačkovský a svěřuje redakci jich F. V. Krchovi. První jich číslo na svých posledních stránkách prozrazuje, komu budou hlavně sloužiti.

Ve Velkém Meziříčí na Moravě vydává knihtiskař Fr. Frgal za redakce Kl. Davida dvakrát měsíčně učitelský časopis »Národ a Školu« s přílohou věnovanou škole měšťanské. Také v tomto časopise najdou se časem pěkné články a pečlivé rozhledy školské vedlé věcí slabších.

Ku časopisům výše uvedeným připočísti třeba ještě Pelclův čtrnáctidenník »Život,« který v prvních ročnících, zvláště za redakce Jos. Černého vynikal pečlivým výběrem článků a zpráv. Úkolem tohoto časopisu jest poučovati učitele a rodiče o fysické a mravní úpravě života, o tělesném i duševním vychovávání dětí — slovem extense umění vychovatelského v širší kruhy společenské.

V červencovém zasedání sněmu zemského přijatý zákon o služném učitelstva v Čechách vláda dosud k sankci nepředložila. Okolnost tato budí v kruzích všeho učitelstva oprávněné rozhořčení a roztrpčení. Současně přijatý zákon o služném učitelstva ve Slezsku, který proti přijatému zákonu v Čechách má značné výhody byl již sankcionován a učitelstvo slezské již od 1. ledna tohoto roku bere dle něho své služné. Poukázali jsme svým časem na to, že zákon český vynucen byl blízkostí voleb zemských, při nichž se na vliv učitelstva počítalo. Velikou vadou bylo, že země předem nesmluvila se s vládou o úhradu. Když bylo jednáno na říšské radě o služném státního úřednictva a státních sluhů bylo předem postaráno o úhradu. Jinak na zemském sněmě českém. Zde byl à priori přijat zákon a à posteriori má býti mezi vládou, sněmem zemským a poplatnictvem smluvena spotřebná daň z piva, proti které v kruzích pivovarských, hostinských, jakož i v kruzích širšího poplatnictva vzbuzuje se odpor. Učitelstvo v Čechách doufalo, že v prosincovém a lednovém zasedání sněmu zemského přijat bude vládou předložený návrh zákona na spotřební daň z piva. Nestalo se tak. Na interpelaci posl. Eppingera maršálek zemský odpověděl, že vláda hodlá předložiti zákon k sankci pod tou podmínkou, když se sněm postará o úhradu. Sněm odhlasoval, že úhrada má se získati bez zvýšení zemských přirážek a bez zúročitelné půjčky. Zemský výbor přišel k poznání, že potřebné prostředky k provedení zákona na služné učitelstva opatřiti lze jen zavedením spotřebné daně. Maršálek doufá, že příštímu zasedání bude moci sděliti positivní výsledek. Dle všeho učitelstvo české dlouhým strádáním resignované ještě si nějaký čas počká, než zákon, který jeho spravedlivým tužbám

ani s poloviny nevyhovuje a který zúplna až 1. ledna 1904 má vejíti v platnost, bude sankciován. Nynější vedení Ústředního spolku mělo příležitost v posledních měsících přesvědčiti se, kolik může dáti na hladké sliby a ujišťování poslanců. Výraz trpkého sklamání ozývá se nyní již i z věstníku ústředního spolku, který do nedávna ještě vzbuzoval v učitelstvu českém nejrůžovější naděje na blízké potvrzení odhlasovaného zákona.

Vedení zemského spolku učitelského, které z organisace vypudilo neobezřelým jednáním téměř všechno učitelstvo škol měšťanských, učitelstvo Prahy a předměstí, jakož i učitelstvo Plzně a některých jiných měst venkovských, znepřátelilo si nejnovějším nešťastným rozhodnutím i všechno učitelstvo škol matičních a soukromých škol evangelických. V určitém případě ve školním okresu čáslavském se odehravším rozhodlo, že při obsazování učitelských míst mají míti i mladší žadatelé ze škol veřejných přednost před žadateli ze škol soukromých. Rozhodnutím tímto omezuje se nejen volná konkurence všeho učitelstva nedávným sjezdem kutnohorským prohlašovaná, ale znesnadňuje se učitelstvu soukromých škol přístup na školy veřejné. Postup učitelstva škol matičních, které nemá žádného trvalého postavení protože jest odkázáno na pouhé odbytné bez výslužného a postup velmi bídně postaveného učitelstva soukromých škol evangelických na školy veřejné jest rozhodnutím výboru Ústředního spolku velmi značně stěžován.

Kus mravní pathologie učitelské podává obrázek ze školního okresu strakonického. Školský Obzor přinášel delší dobu křiklavé ukázky nespravedlivého počínání si školního inspektora Sedláčka na Strakonicku. Obrázky tyto byly živým dokladem toho, kam až libovůle některých školních inspektorů může dostupovati. Redakce Školského Obzoru obrátila se konečně veřejným listem k místodržiteli se žádostí za ochranu učitelstva proti přehmatům inspektorovým. V zápětí našla se hned řada servilních jednotlivců z učitelstva, která sestylisovala obviněnému inspektoru jakousi adressu důvěry a učitelstvo k podpisu jejímu nutila. Třeba připomenouti, že učitelstvo namnoze svou upřílišněnou ponížeností a servilností inspektory své si na sebe vychovává. S učitelstvem plně své povinnosti konajícím, s učitelstvem sebevědomým nikdy by inspektor nemohl jednati tak, jako na Strakonicku.

Klerikalism vyžádal si opět jedné oběti z učitelstva. Fr. Bakule v Kozlech u Prahy, učitel velmi snaživý a charakterní, byl na udání místního faráře přeložen na Semilsko. Rekurs jeho k ministerstvu vyučování byl zamítnut. Autonomní většiny okresních školních rad našich nechávají učitele v případech jejich sporů s klerikály vždy na holičkách a vydávají je na pospas krutému řádu disciplinárnímu.

*

UMĚLECKÉ: Ještě slovo o umělecké galerii království Českého.

Polekal jsem se nesmírně, spatřiv »Jednotu umělců výtvarných« pádit se stříkačkou (strašně vrzavou!) ulicemi pražskými a křičet: »Hoří! Hoří!«

»Kde hoří?« ptám se chvatně. Toť bude as něco hrozného — myslím si, vida ty známé pány, některé tak uhlazené jindy, řítit se s neforemnou střikačkou, opravdu, neforemnou.

»Umělecká galerie hoří!« křičeli, až se lidé zastavovali. Ba mnozí ze zvědavců, nevědouce ani, oč jde, dali se strhnouti a křičeli rovněž: »Hoří, hoří!« a utíkali jako posedlí.

»Ale vždyť umělecká galerie ani ještě nestojí!« namítl kdosi všecek vyjeven.

»Ale už hoří, hoří! ‚Mánes' rozlil okolo ní internacionalismus — internacionalismus už šlehá divokými plameny — pomozte — hoří!«

Co pak jsem na Šibřinkách? — myslím si. Vždyť jsem sám viděl, co »Mánes« dělal, a neviděl jsem nic zlého. Nahlednu do té střikačky (opravdu, neforemné) — a hrůza! Místo stříkavé vody vidím v ní brambory. Srovnat si to všecko nedovedu mžikem. Ti páni, z nichž někteří, tak známí, jsou tak uhlazení, že by jeli s tak neforemnou střikačkou a vezli v ní místo vody brambory? Nemožno! A přec! Lidé dobří, pomozte mi a přesvědčte se sami!

*

Proti prohlášení Spolku německých umělců v Čechách ze dne 8. listopadu 1901, jehož neslušnost jsme tuto před dvěma měsíci dokázali nezvratně, neslušnost jak v řeči tak v požadavcích, také spolek »Mánes« podal začátkem prosince — trochu pozdě, jak vidíte — své prohlášení a podal je, jako Němci, přímo vládě. Stručně a jasně vyslovil v něm své stanovisko:

»Ne podporou umělců« — jak Němci chtěli, aby galerie byla jakýmsi zaopatřovacím ústavem — »nýbrž podporou umění budiž umělecká galerie pražská! Jen umělecká kvalita nechať rozhoduje o galerii i v galerii samé, o její organisaci, o jejích členech a o jejích dílech.«

»I žádáme, aby umělecká galerie království Českého přijímala jen to nejlepší, co umění doby přítomné v království Českém vytvořilo, co jest uměleckým výrazem doby, a v čem se projevuje a vrcholí umělecká snaha, umělecké nazírání a cítění, slovem umělecký duch.«

»Žádáme dále: galerie nebudiž obmezena na výtvory pouze domácí, nýbrž budiž přístupna, p o k u d m o ž n o,*) i vynikajícím výtvorům umění cizího, romanského, germanského a slovanského, pokud tyto výtvory představují vrcholy uměleckého snažení doby přítomné, jsou jejím uměleckým výrazem a mohou tudíž býti vzpružením a povznesením uměleckých snah domácích, jak umělectva samého tak i obecenstva.«

»Kuratorium, kterému svěřeno bude vésti galerii k takové umělecké výši a na takové výši ji udržovati, budiž složeno z umělců a budiž jednotné; následkem toho peněžní fondy buďtež nedělitelné.«

»Z toho následuje dále, že toto stanovisko umělecké žádá, aby delegáti sl. vlády, po případě země a pod., byli rovněž umělci.«

*) Podtrhl jsem já, referent.

To jsou hlavní odstavce prohlášení »Mánesova.« Jsou stručny, ale obsažny a jasny, a zní z nich řeč sebevědomá, mužná, troufalá, ba řekl bych, až trochu furiantská, ale tím vším opravdu česká.

O prvém a druhém odstavci netřeba mluvit. Od samého začátku, kdy dar mocnářův byl prohlášen, říkalo se u nás — »Nár. Listy« i úvodník v tom smyslu napsaly, — ať umění jen, umělecká kvalita rozhoduje.

Rovněž netřeba mluvit o odstavci čtvrtém a pátém.

Zbývá tudíž třetí. O něm může býti vážný spor. Galerie má především sloužiti umění našemu, býti jeho výrazem a obrazem. To je potřeba naše i přání naše. A na naši potřebu, na naše přání třeba především a hlavně mysliti. Ale je to také přání ciziny. Cizinec zatouží poznati u nás hlavně to, co sami jsme vytvořili. Co tedy kupovati? Rozhodně díla našich umělců, jak v odstavci druhém řečeno. A což kdyby některý rok nedalo se nic koupit — je to věc možná — a naopak dalo by se snadno zakoupit znamenité dílo cizí, za podmínek příznivých; nebo příznivec by se zjevil a znamenité dílo cizí chtěl by darovati galerii nebo odkázati — co potom? Věci takové jsou možny. Čistě ruská galerie Treťjakovská v Moskvě má jeden sál plný uměleckých děl cizích — slavných jmen a kvalit; všecky je dostala darem. Na to všecko »Mánes« v prohlášení svém pamatoval. Možny jsou věci ty, třeba ne hned. Celý ten odstavec třetí patří budoucnosti a snad dalekým možnostem. Ale i na ně třeba pamatovat. Prohlášení umělecké družiny má býti tak stilisováno, že možno ho užiti hned za zakládající listinu. A zakládající listina má pamatovat na všecko možné.

Co pak ostatně neobmezil se »Mánes« sám při tomto požadavku? Co pak on sám neuznává nesnadnou uskutečnitelnost jeho? Nepraví-liž v prohlášení svém: »galerie . . . budiž přístupna, **pokud možno**, i vynikajícím výtvorům umění cizího?« Necítí čtenář myslící a dobré vůle, že o tomto »pokud možno« na hodně dlouho dá se užit slov třetího měšťana v Shakespearově »Coriolanu«?

»Mámeť arci při sobě možnost to učiniti; ale je to možnost, kterou nám nemožno provést . .«

Co pak slova »galerie budiž přístupna i vynikajícím výtvorům umění cizího« znamenají »galerie kupuj jenom díla cizí?« Smí se takto vykládat? Všude, kde proti tomuto třetímu odstavci vyslovili pochybnosti neb odpor, vypustili podstatná slova »p o k u d m o ž n o.« Je to dovoleno?

Ba je dovoleno víc.

*

»Jednota umělců výtvarných« v Praze podala panu poslanci dru B. Pacákovi prohlášení, jež bylo otištěno v »Nár. Listech« dne 3. ledna t. r. Prohlášení toto neobrací se, jako »Mánesovo«, proti stanovisku německému, nýbrž proti stanovisku »Mánesovu«! Ejhle!

»Čeští umělci mohli dosavad klidně očekávati rozhodnutí ve (!) příčině (!) vnitřní zprávy (!) české galerie. Opravňoval je k tomu nejen dosavadní vývoj českého umění, ale i současná jeho výše, doložená řadou uměleckých děl, vzniklých doma i v cizině.«

Tak začíná prohlášení Jednoty (mimochodem řečeno, češtinou chybnou a nevkusnou).

Nuže, začátkem listopadu Němci útočí na předsedu ministerstva, aby správu galerie i fondy její rozdělil stejným dílem mezi Čechy a Němce. Všecek cit spravedlnosti a slušnosti se ve vás bouří . . .

Uplyne měsíc. Začátkem prosince »Mánes« podá témuž předsedovi ministerstva své prohlášení, jímž vyvrací stanovisko německé a činí návrhy své. »Pozdě — ale přece!« voláme.

Uplyne zas měsíc. Začátkem ledna »Jednota výtvarných umělců« podá předsedovi klubu poslaneckého p. dru Pacákovi prohlášení, v němž konstatuje, že mohla »klidně očekávati rozhodnutí« atd. Ó, blahoslavený klide!

»Umělecká produkce dnešní,« zní to dále, (t. j. obě prvé věty opakují se znova), »známá z výstav veřejných i z ateliérů mistrů nevystavujících, dovolovala, aby umělci naši, jsouce si vědomi poctivé své práce, očekávali konečného (!) výsledku (!) jednání o českou galerii s úplným klidem.«

Ó, — také já volám ještě jednou — blahoslavený klide!

»K nestrannému rozhodnutí sloužiti mohla i řada publikací z oboru českého umění výtvarného, z níž spravedlivý soudce čerpati mohl hojného (!) materiálu (!), aniž by (!) bylo třeba umělcům samotným do úsudku zasahovati.« (Podtrhnul jsem já.)

O, nejblahoslavenější klide! S takovým klidem bychom nejsnáze a nejrychleji vybojovali druhou universitu českou. Nač jen ti mnozí universitní professoři burcují celé Čechy a celou Moravu přednáškami a manifestacemi pro druhou universitu? . . . Hle, Jednota zaspala, jak ten »spravedlivý soudce« nechal pořádně dlouho budovu nové akademie malířské rozestavěnu a nedostavoval jí; jak ten »spravedlivý soudce« dvojím loktem měří Vídni a Praze, universitě české a německé atd. atd.

Prohlášení pak obrací se proti »podivnému« jednání »Mánesovu«, že »na místech důležitých činí kroky (!), které, kdyby měly se uskutečniti (!), českému umění jen uškoditi by musily.« (Jak nečesky myšleno, nečesky psáno a neumělecky vyjádřeno!) Nezbývá prý, leč poukázati »na škodlivost nejdůležitějšího« požadavku, totiž »kupovati do české galerie díla cizí. Tak daleko zacházeti, aby čeští umělci dožadovali se zakupování obrazů cizích mistrů, aby pod pláštíkem internacionalismu otvírali brány české galerie umění cizímu, bylo by projevem nerozvážnosti.« (Vypálený cejch »pod pláštíkem internacionalismu« podtrhnul jsem já.)

Co tomu všemu říci? Z věci podřadné udělá se požadavek »nejdůležitější«; nejpádnější slova »pokud možno«, všecku možnost nákupu cizích děl důkladně obmezující, prostě se vyškrtnou; na lidi trochu jiného mínění hodí se »pláštík internacionalismu« — — o, sancta simplicitas!

A ty důvody! Jako když někdo obráceným kukátkem hledí a stále hubuje, jak všecko jest maličké a titěrné a daleké.

*

Střikačka s brambory.

Trojí tato prohlášení, německé, »Mánesovo« a »Jednotino«, stojí za uváženou. Je v nich mnoho názorného poučení. *T.*

*

LITERARNÍ. Katolická moderna — Rozhled po historické literatuře za r. 1899—1900 — »K 80tým narozeninám M. Hattaly«.

Katolická moderna.

I.

Slušný list, pochybil-li, rád se k tomu přizná a při nejbližší příležitosti čestně chybu napraví. Ne křidováním, ale otevřeným odvoláním, a nutno-li opak dřívějšího prohlásiti, prohlásí. V Čechách se tak děje ovšem zřídka, a když, pak mívá takové odvolání povahu epilogu zavěšeného na nějaké soudní jednání nebo přichází s průvodem kategorického imperativu pověstného § 19.

Nuže, Naše Doba přinesla dne 20. února 1896 tohle:

»Katolická Moderna vydala již svůj ‚Nový Život'. Chce pěstovati poesii a umění české, pokud odpovídá katolickému světovému názoru našeho národa. Vystupuje s palmou míru v ruce, ne jako církev útočící, ne zcela jako církev bojující, hájící a učící, ale jako díl církve zpívající a tvořící. Redaktorem jest pan Karel Dostál-Lutinov. ‚Nový Život' značí tedy úplné odtržení lepších lidí od živlů, kupících se kolem žižkovské ‚Vlasti'. Vítáme jej upřímně. V čele listu jest širší program, v němž nás zaráží jedno úsloví...*) patrně památka na onu žižkovskou ‚Vlast'. Druhé číslo ‚Nového Života' výraz nejen vyložilo, ale i odvolalo, doufáme tedy i na dále, že ‚Nový Život' věren zůstane svému programu, šířit mezi jiným také literární pravdivost a čestnost. Toho je nám třeba.«

Dnes odvoláváme. Slavně a čestně odvoláváme. Klamali jsme se, naivně jsme se klamali. A rádi zároveň prohlašujeme opak. Katolická moderna vykvetla, »Nový Život« se vyvinuil Je-li žižkovská »Vlast« zuřivým a štěkavým dominikánem (domini canes = psi páně, nazývali se sami ve středověku), jenž by své odpůrce vlekl nejraději na soudy inkvisiční a hranice, vyhadil se »Nový Život« i se svým redaktorem na mazaného diplomatického jezovitu a machiavellistického žurnalistu — jinak jest duše obou listů zapsanou každým dechem starému černému Římu. —

*

Čtete-li Slávy Dceru, napadne vám, že ji básnil kněz? ne; ale byl to — kněz evangelík, namítne se. Ti nemají mříže in eroticis vyšší mocí postavené . . . Dobrá. Vezměte si Ant. Jar. Puchmajera. Kněz katolický. »Píseň na Jana Žižku z Trocnova« padne vám do očí, otevřete-li svazeček jeho spisů . . .

Ó blaze mně, duch můj že toho muže,
an v chrámě živé paměti

*) buldocký výraz České Moderny.

se věčně bude třpytěti,
i rekovné i slavné činy může
teď věrnou písní opěti.

Ó Žižko! První mezi Čechy reku!
Ty hrozný Husův mstiteli!
— — — — — — — — — —

Teď v Němcích, mstě se za to pohanění,
že Šváb se do Čech vyřinul,
a Hus, Čech slavný, tam kde Rejn se pění,
tak přehanebně zahynul,
svůj praporec si rozvinul.
— — — — — — — — — —

V jeho lyrických básních najdete veselou morálku praotce veselých poetů francouzských, Lafontaina: víno, láska, ústa pěkné Jely, ňadra co vlny se kolébající — tak básnil kaplan Puchmajer, muž i kněz života bezúhonného, přísně zdrželivého . . . Z Bürgera přeložil balladu Der Kaiser und der Abt. Lokalisoval ji do Čech a z německého císaře stal se český král — kališník Jiří z Poděbrad. — A jest karakteristické, že Puchmajer si vybral stav duchovní, nejen aby se zavděčil rodičům, nýbrž z lásky k literatuře.*) —

Vojtěch Nejedlý, byl také katolickým knězem, docela na děkana to přivedl. I ten velebí ve svém »Přemyslu« války husitské, Žižku, Jiřího z Poděbrad, dobu josefinskou. —

Piarista Kinský překládá a vydává svým nákladem rozpustilého Gressetova »Papouška« — škádlivou a pikantní kritiku života klášterního. —

Josefinista Ant. Marek nepřál náboženskému zelotismu. Práva člověka a povinnosti k národu předcházely u něho před povinnostmi k církvi; svůj život mravní řídil spíše podle základu vzdělanostního, než-li aby jej prohluboval na základě idejí náboženských. Radoval se z toho, že utichly bratrovražedné boje, kterými naši vlast fanatism náboženský uvaloval v záhubu; vyslovil otevřeně své potěšení nad tím, že přestalo již zhoubné působení Jezovitů v Čechách právě tak jako válečné řádění Husitů . . .**)

Katolický kněz, také děkan, J. L. Ziegler, přichystal k tisku nevydané spisy Komenského; pro svůj časopis Dobroslav napsal obšírnou biografii a ocenění Komenského. A proti katolickému knězi musí převzíti censura domnělé zájmy katolické církve, že »prý není radno i nesluší se o sektářích mnoho veřejně mluviti, tím méně pak je vychvalovati.« ***) —

Ba, »na české literatuře předbřeznové věru nikdo nespozoroval, že na ní pracuje tolik kněží. Národní kněží naši byli především Čechy,

*) Řádky tyto jsou vybrány z výtečné studie Jar. Vlčka: První novočeská škola básnická.
**) J. Jakubec: Antonín Marek.
***) J. Jakubec l. c.

Praha jim byla stokrát víc než Řím, a ku svatováclavské koruně hleděli s nepoměrně větším nadšením než ku papežově tiaře«, praví Neruda v hlubokém nekrologu za Ant. Markem. —

Ještě ze Schillerovce Jana z Hvězdy nemluví klerikál a kutna; jestě ani ne z Jablonského, který zveršoval ve své »Moudrosti otcovské« křesťanskou morálku v ušlechilém slova smyslu (ještě ten se »napřed narodil a pak ho teprv křtili«); ani Vinařický nedal se ještě do služeb Římu a temnoty, ač stál na stanovisku nejen konservativce, ale i zpátečníka; ani Doucha a Sušil, kněží pracovníci, oba neúmorní a oba bezvýznamní ve své původní produkci, nebyli klerikály . . .

Václav Štulc teprve je prvým vysloveným římským člověkem v naší literatuře. Bezvýznamný sic jako spisovatel, ale při tom vykrystalisovaný typ. V letech 1843—4 psal životy svatých: Cecilie, Alžběty, Anny, Barbory, Ferdinanda, Františka atd., 1845 vydal sbírku původních básní »Pomněnky na cestách života«, r. 1848 zasvětil Slovanský sjezd v Praze improvisovanou modlitbou před sv. Cyrilem a Methodějem v chrámě týnském, v r. 1849 začal vydávati vedle »Blahověsta« politický časopis »Občan«, jehož ideou bylo, že svoboda a katolicismus se nevylučují; téhož roku vydal spisek »Několik slov k poctivým lidem«, kde uhodil na strunu antisemitskou pod záminkou poučení lidu o lepším hospodaření, r. 1848 stal se zároveň učitelem náboženství, češtiny a dějin na akademickém gymnasiu a když r. 1853 byl ústav opět změněn na čistě německý, zůstal Štulc na svém místě intervencí — kardinálovou. R. 1860 stal se sídelním kanovníkem na Vyšehradě. Založil Katolickou jednotu v Praze, na Moravě Dědictví cyrilo-methodějské, kam napsal jako prvou publikaci podniku životopisy obou věrozvěstů. V letech šedesátých vydal modlitební knížky Hvězda Betlemská a Samaritán a začal vydávati politický list Pozor, v němž hájil katolickou církev a stál proti Schmerligovi. Schmerling jej dal zavřít, ale kardinál mu proměnil vězení v příjemný pobyt u sv. Jiří na hradě Pražském. V Časopise katol. duchovenstva byl Štulc jedním z nejbojovnějších kohoutů. Z původních básní vydal ještě Perly nebeské, Dumy české, Harfa Sionská. Přeložil z Mickiewicze skoro vše až na Pana Tadeáše, stal se propoštem kapitoly vyšehradské a zemřel v r. 1887 oplakáván žurnalisty celého národa, zpátečnickými i svobodomyslnými.

Řekli jsme: typ klerikála. Člověk, jehožto prvá a kardinální věc jest: Řím. Ne učení Kristovo, ale Řím papežský, ne apoštolové, ale koncily, bully, církevní otcové. Řím jest osou jeho činů, jeho myšlenek, a jeho všecky cesty vedou do Říma. Roubovaný cizí stěp na českém kmeni. Ostatně je také Čechem — pokud se ovšem jeho vlastenectví dá postavit ve služby Říma. Improvisuje docela modlitbu za zdar Slovanského sjezdu — vlastenci tonou v nadšení a programu Říma to neodpírá. Staví se příkře proto všem novým ideám, vlnám a přílivům ducha, a poněvadž básníci takové věci přinášejí, stojí příkře proti nové škole básnické. Řím je skála a skála je nehybná, konservativní. Sám produkuje básně: jeho Harfa Sionská — popudem prý Byronových Hebrejských melodií zbásněná! — žaluje a hořekuje nad neštěstím

vlasti a národa . . . v čem to neštěstí bylo, neřekne. Takovéto generální lamentování je tuze dojemné a diplomatické, každý si může myslit, co chce. Item Dumy české. Lká se nad slavnou zašlou minulostí . . . Kdy to bylo? Kdy naše minulost byla slavnou? Ale páter Štulc se nevyslovuje konkretně. Zase quodlibet. On sice zná také Žižku — ale nedbá ho . . . římský člověk nemiluje nikoho, kdo stál proti Římu. I kdyby to bylo před šesti sty léty . . . Pro všechny rány a bolesti, pro všechny mučivé otázky dneška má jeden recept: Řím. V Římě je spása, v Římě je úkoj, v Římě je rozluštění všeho. Pán Ježíš sám jest mu jen jakýmsi ornamentem Říma. Panna Maria domácí paní v Římě, a dělá tam dobrým duším honneury. Svatí a světice jsou dvořeníny a dvorními dámami.

A takový římský člověk jest i proti centralismu. Neboť i centralismus mívá někdy liberální záchvěvy . . . prohodí slovo o svobodné škole a pod. To už raději státní právo, zvláště, když jest už si jist všemi státoprávníky, že mu nebudou mluvit do školských věcí, že budou hájit římsko-katolickou církev až do těch hrdel a statků . . . Páter Brynych se mi zdá být vůbec Štulcem Nro. 2.

(Pokračování.)

*

Rozhled po historické literatuře za r. 1899—1900.

Přehled tento chce postupovat pořadem chronologickým a pokud to šlo, dbáno i souvislosti věcné; z publikací časopiseckých pozornost věnována zatím jen Českému časopisu historickému. Pokud obsahovaly jiné časopisy příspěvky historické, najde o nich čtenář poučení, v témž odborném časopise.

Nejstarší dobou dějin českých zabývají se po výtce dva badatelé: dr. Píč a prof. Niederle. Naše Doba podala v loňském ročníku o jejich rozdílných názorech a methodách podrobnější referát (str. 615 a n.). Od prof. L. Niederle právě počalo vycházeti dílo »Slovanské Starožitnosti«, o němž přinese N. D. podrobnější referát.

K nejspornějším otázkám v staré době slovanské patří zádruha. K nejvážnějším badatelům o tomto předmětu patří *J. Peisker*. Národopisný sborník československý sv, 4. a 5. (1899) přináší větší jeho studii »Slovo o zádruze,« kde najdeme shrnuty dosavadní názory Peiskerovy v systém, nesporně originelní. Obšírný obsah tohoto díla podává *Jos. Pekař* v Č. Č. H. r. 1899 (str. 192—195), připojuje zároveň kritické poznámky. Do sporu o zádruhu zasáhl i krakovský prof. Dr.Balzer v Kwartalniku historycznem roč. XIII., čl. »O zadrudze sławiańskiej«. Balzer staví se polemicky proti Peiskerovi a příznivě ke knize Kadlcově (Rodinný nedíl čili zádruha v právu slovanském.) Obsah i posouzení tohoto článku najde čtenář rovněž v Časopise historickém r. 1899., str. 383—385 z péra J. Pekaře. Proti Kadlcovi Peisker dokazuje, že slovanského zádruhového kommunismu vůbec nebylo; jediným pramenem tohoto klamného mínění je padělaný rukopis Zelenohorský. Zádruha Jihoslovanská je pozdějšího původu a souvisí s berním zřízením byzantským, recipovaným v Srbsku. V Čechách Peisker

v době »žďárového« hospodářství rozeznává dvě vrstvy obyvatelstva: zemědělce-chlopy žďářící les a nad nimi panující vrstvu pastýřů-županu. Mezi oběma vrstvami vznikaly spory; tu kdesi v sz. Čechách zemědělci vzepřeli se šlechtě pastýřské a jednoho ze sebe učinili knížetem — to je dle Peiskera význam pověsti o Přemyslu oráči. (Tyto názory své vykládá Peisker v Č. Č. H. 1898). Velmi instruktivní o otázce Zádruhy je jiný článek Pekařův v Č. Č. H. 1900*) »K sporu o zádruhu staroslovanskou.« Pojednání Pekařovo probírá zevrubně názory o zádruze, líčí jejich první objevení, po tom podává názory Palackého, Vocelovy, Jirečkovy, Peiskerovy, Meitzenovy, Lippertovy, Vackovy a konečně Kadlcovy. Kadlcově práci (Rodinný nedíl) vytýká nedostatek historické methody; zároveň pokouší se ukázati, co by se při dobrém methodickém postupu dalo zjistiti a jak by se kontroversy zredukovaly.

Pěkným příspěvkem k socialním dějinám českým je *Šustovo* pojednání »Otroctví a velkostatek v Čechách« (Č. Č. H. r. 1899). Článek vykládá příčiny otroctví, jeho druhy, rozvoj i úpadek. Otroctví kvetlo v Čechách v době 9.—12. stol. Hlavním jeho pramenem bylo zajímání ve válce. Slované ve svých prvých stycích se západem jeví se národem velice bojovným. V první době jsou otroci vývozným zbožím. Od konce 10. do sklonku 12. stol. je u nás otroctví v rozkvětu. Šusta klade u nás recepci západního velkostatku již do doby starých Přemyslovců.

Všichni, kdo pracovali v starších dějinách českých, těžce pociťovali, že nemáme dosud českého diplomatáře. Této namáhavé, ale vděčné práce podjal se *G. Friedrich* (docent pomoc. věd dějepisných). V Č. Č. H. r. 1900 podává zprávu o chystaném diplomatáři a jeho programu. Spisovatel vydal r. 1898 českou učebnici latinské palaeografie, která patří k nejlepším knihám toho druhu.

Příspěvkem k dějinám prvních Přemyslovců jest také numismatická práce *Josefa Smolíka* Denáry Boleslava I., Boleslava II., Boleslava III. a Vladivoje (s osmi tabulkami, Rozpravy Č. ak. roč. VII. č. 2.). Po úvodě, jenž jedná o mincovnictví západoevropském doby francké, následuje kapitola, jež líčí význačné rázy na českých denárech; po tom následuje povšechná úvaha o českých denárech. Třetí kap. jedná o mincovní jednici, IV. o nálezech denárů, VI. popisuje je dle knížat, VII. jedná o denárech s jmény mincmistrů. Obšírný referát v Č. Č. H. VI., roč. 1900, str. 367. až 374., kde J. Pekař posuzuje také spis *Ed. Fialy* »České denáry.« V Praze 1897.

Uměleckému snažení doby Karlovy věnovány jsou dva články *M. Dvořáka* »K dějinám malířství českého z doby Karlovy« (Č. Č. H. 1899) a »Knihovna Augustinianského kláštera v Roudnici.« První článek jedná o jediné české škole umělecké, »jež byla sama o sobě stupněm ve všeobecném vývoji umění« o t. zv. škole Pražské; je to vlastně obšírné pojednání o skvostně vy-

*) Č. Č. H. = Český časopis historický.

pravených publikacích Jos. Neuwirtha: 1. Mittelalterliche Wandgemälde und Tafelbilder der Burg Karlstein in Böhmen 1896. 2. Der Bildercyklus des Luxemburger Stammbaumes aus Karlstein. 3. Die Wandgemälde im Kreuzgange des Emauskloster in Prag 1898. Druhé pojednání je příspěvkem k dějinám výzdoby knih v Čechách v XIV. stol.

Přicházíme k době husitské. Tu třeba především upozorniti na článek *V. Novotného* (Č. Č. H. r. 1899) »Nové publikace o době husitské.« Z českých děl posuzuje se tam Brandlův »Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae sv. XIII. (edici vytýká se mimo jiné nedbalost v datování), dále Tadrova »Soudní akta konsistoře Pražské« a Lenzova »Soustava učení M. J. Vicliffa na základě pramenů.« Příznivě zní úsudek o Klicmanově edici spisu »Processus iudicarius contra Jeronimum de Praga, habitus Viennae 1410.« Konečně se posuzují práce V. Schulze, Jos. Truhláře, J. Golla, V. Flajšhanse a Z. Tobolky. O *Gollově* díle »Čechy a Prusy ve středověku« praví, že i zde spisovatel stojí uprostřed mezi Palackým a Tomkem. »Není v něm idealisujícího nadšení Palackého, ale není tu také konservativního pragmatismu Tomkova.« V témže ročníku *J. Goll* obírá se zevrubně Tomanovou knihou »Husitské válečnictví« a pokouší se řešiti některé sporné otázky. Vojenský řád Hájka z Hodětína se klade do roku 1413, a tím odpadá nemístné mluvení o Táborské humanitě. K nejcennějším edicím, týkajícím se doby husitské, náležejí »Soudní akta konsistoře Pražské«, jichž šestý díl r. 1900 vydal *F. Tadra*. První díl vyšel r. 1893 a obsahuje léta 1373—1379, díl VI. 1407—8. Část VI. obsahuje 17. manuálník Soudních akt. Tento manuálník jest, jak praví autor, posledním ze známých manuálníků z doby předhusitské; za tím vyšel nedávno VII. díl Soudních akt, obsahující některé zlomky a dodatky z let předešlých a zápisky z let 1420—1423 učiněné v Žitavě, kam se úřad generalních vikářů po vypuknutí bouří husitských uchýlil. Soudní akta podávají přehojné, ovšem málo utěšené zprávy o životě tehdejšího duchovenstva.

Jak se z čl. *K. Kroftova* »z Vatikánu« v Č. Č. H. (roč. 1900) dovídáme, material sebraný českou expedicí v Římě bude vycházeti v publikaci »Monumenta Bohemiae Vaticana.« Prvý díl, jenž má vyjíti co nejdříve, vydá L. Klicman a bude obsahovati pontifikát Klimenta VI. (1342—1352). Hned po prvém díle bude vydán K. Kroftou díl V., obsahující dobu Urbana VI. a Bonifáce IX. (1378—1404).

Objevy nových rukopisů Husových se dosti rozmnožily. V. *Flajšhans* byl tím veden k pokusu o dílo velmi nesnadné: úplné vypsání literarní činnosti Husovy. (V. Flajšhans: Literarní činnost M. J. Husi). Spis má své přednosti, ale i vady. Hlavní přednost: autor pokouší se o celkový obraz, vady práce vyplývají z chvatu; kromě toho neobstojí vždy autorovo vzdělání paleografické a historickokritické. (V té příčině viz čl. V. Novotného v Listech filologických, seš. 5. a 6., roč. 1900).

Kustos *J. Truhlář* počal v květnu 1897 nově katalogisovati rukopisy universitní bibliotheky Pražské. Od té doby podává ve Věst-

níku Č. akad. pod nadpisem »Paběrky z rukopisů Klementinských« kratší i delší zprávy o jednotlivých kodexech nebo kusech rukopisných, historikům a filologům zajímavějších, jež se mu prací namanou a jež obecně známy nebyly. Při tom mnoho příspěvků k poznání hnutí husitského.

Otázkou, jak husitství se stávalo konservativním »katolickým« obírá se pěkná kniha *Zd. Nejedlého* »Prameny k synodám strany Pražské a Táborské« (vznik husitské konfesse) v letech 1441—1444 (nákl. kr. čes. sp. n.). Zd. Nejedlému náleží zásluha, že si počíná všímati husitství po stránce theologické. Synoda 1421 představuje dobu »pravého« husitství, synoda 1434 chce se smířiti již s církví, ale ještě ne à tout prix, synoda kutnohorská 1441 representuje »dobu katolickou«, jež trvá až do invase luterství. Dále líčí kniha poměry náboženské po r. 1441 a pokouší se objasniti leccos, co bylo dosud záhadného v chování Rokycanově. Na konci jedná o »Chronicon Taboritarum«, o Bilejovského »kronice církevní« a o spise Theobaldově »Husitenkrieg.«

Poměrně málo prací věnováno v poslední době periodě poděbradské. Sem náleží vydání dra. *Zd. Tobolky* »Hilaria Litoměřického Traktát k panu Janovi z Rozenberka« (v hist. arch. Č. ak. n. č. 13, 1898) opatřené obšírným úvodem. Hilarius byl vůdcem katolické reakce za Jiříka Poděbradského. O něm také jedná *Tomáš Kalina* v čl. »Hilarius Litoměřický«, uveřejněném v Č. Č. H., roč. 1899; tam otištěn také článek Kalinův o Václavu Křižanovském, jenž stál vedle Hilaria v boji proti Jiřímu. Také by bylo možno sem zařaditi publikaci *V. Schulze* »Historické zprávy v nejstarší knize města Brodu Českého z let 1421—1496« (Věst. kr. č. sp. n. 1900) a *Th. Antla* »Seznam úroků z města Loun a ze vsí k němu náležitých v letech 1450 a 1451« (Věstník kr. č. sp. n. 1900). Z historických záznamů prvé publikace je zvláště důležitý zápis z r. 1434, týkající se bitvy Lipanské.

Prameny k poznání doby Jagajlonské obsahují oba poslední díly *Archivu českého* (vyd. Dvorský, red. Josef Kalousek). Svazek XVIII. vyšel r. 1899 a obsahuje vesměs prameny k dějinám Viléma z Pernštejna a jeho statků. Důležité jsou urbáře v něm vydané pro poznání poměrů selských. Sv. XVIII. obsahuje I. Registra krále Vladislava II. z let 1498—1502, jež z rukopisu c. k. státního archivu ve Vídni k vydání upravil Josef Teige. V čele čteme úvod, dobře orientující o kanceláři Vladislavově. II. Po tom otištěny tu od Th. Antla listiny kláštera Starocelského o držebnostech jeho v Čechách z let 1272—1545. III. Listiny Brozanské z let 1482—1515. Vydává Hynek Kolmann. IV. Výpisy z knih viničních z let 1358-1576 vybral V. J. Nováček. V. Listy do Kouřimě zaslané z let 1422—1525. Sebral a k vydání upravil V. Schulz.

František Kameníček otiskl ve Věstníku kr. č. sp. n. (r. 1899 č. 8) pojednání »Sňatek arciknížete Ferdinanda Rakouského s Annou Jagjelovnou v Inšpruku 11. prosince 1520.« V něm jedná o druhém sňatku Ferdinandově, o němž dosud nebylo ničeho

známo. — Týž autor vydal r. 1900 obšírné dílo »Zemské sněmy a sjezdy moravské. Jejich složení, obor působnosti a význam. Od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání obnoveného zřízení zemského (1526—1628). Díl I. »Část všeobecná jedná o vývoji a složení sněmů a sjezdů, o oboru jejich působnosti, o jazyku rokovacím, o svolávání sněmů, o rozepisování a docházení k nim, o místu schůzí, o tisku a vyhláškách usnesení sněmovních, naposled o sněmech a sjezdech generalních. Část zvláštní jedná o přijímání panovníků na Moravě, o královských a zemských úřadech moravských, o obecných zápisech, o vzniku zemského zřízení, o uschovávání svobod zemských, o pečetech, o bernictví, o mincovnictví a hornictví, o mírách, váhách, míře úrokové a o ležácích. Kniha vybízí na přečetných místech k srovnání s Kalouskovým Českým státním právem.

Jedné fasi z dějin Jednoty bratrské, dosud poměrně málo známé, dostalo se znamenitého zpracování v knize *Jar. Bidla* »Jednota bratrská v prvním vyhnanství (1548—1561).« (Historická bibliotheka č. 2). Dvakrát ubírala se Jednota do vyhnanství, po r. 1547 a po r. 1624. Ale je veliký rozdíl mezi prvním a druhým vyhnanstvím. Druhé vyhnanství vede jednotu ke zkáze, první naopak má pro ni význam znovuzrození. Jednota stává se nejdůležitější církví protestantskou v Polsku. Dostává se ve spojení se vzdálenými reformatory švýcarskými na západě a k východu pokračuje tak daleko, že se o něco později stýká s pravoslavím (Rokyta, Turnovský). Prvá kapitola líčí stav Jednoty okolo r. 1547 a události 1547. Druhá je věnována Bratřím ve Vých. Prusku. Prusko nestalo se jejich druhou vlastí. Bratří se obrátili do Polska. O tom jedná kapitola třetí. V Polsku se Jednota sbližuje čím dál tím více s kalvinisty — okolnost, která sotva zůstala bez vlivu na Jednotu v Čechách a přispěje k vysvětlení, proč se r. 1575 Bratří nemohli shodnout s Lutherany. Tím by byl obsah této cenné knihy naznačen jen v nejhrubších rysech, najdeme tam mnoho zajímavých dokladů pro psychologii Bratří atd. Jiný příspěvek k dějinám Jednoty podává edice *Josefa Salaby* »Korrespondence kněze br. Matěje Cyra s Václavem Březanem a Petrem Vokem z Rožmberka 1603—1610 (Věstník kr. č. sp. n. 1900 č. 9.). Uveřejněné dopisy podávají doplňky k životopisům všech tří osob a k historii obce bratrské na Třeboňsku, zejména v době pronásledování. O Březanovi jedná také jiná publikace Salabova »Vyšebrodská kronika Rožmberská, Václavem Březanem zčeštěná a prodloužená« (Věstník kr. sp. n. 1899 č. 13). Obsahuje léta 1259—1592.

*

K 80tým narozeninám M. Hattaly.

V článku s tímto nápisem v předešlém sešitě Naší Doby je na str. 234 vzpomenut také můj referát o pánč Hattalově spise De contiguarum consonantium mutatione (1865), vytištěný v ČČMus. 1867, 248 st. Tento referát podává pouhý věcný výtah ze spisu Hattalova;

jenom v úvodních řádcích je také úhrnné posouzení, zakončené slovy: »... že Hattala dílem svým zvukosloví slovanskému takovou službu prokázal, jako J. Grimm germánskému« (l. c. 248), a tato slova potřebují výkladu, který zde podávám.

Jak. Grimm posloužil germánskému hláskosloví na stranách několika, v oboru samohlásek i v oboru souhlásek. V oboru souhlásek zvláště tím, že vyložil změnu, známou od těch dob pode jménem lautverschiebung. Tomuto výkladu a pravidlu Grimmovu stavěl jsem po bok domnělé poznání Hattalovo, že slovanština má jisté souhláskové skupeniny »oblíbené« a že změny souhlásek se tu dějí v mezích těchto skupenin oblíbených. Že jsem byl n a o m y l u, netřeba dokládati; ale na tom zde nezáleží. Zde chci konstatovati, jak jsem r. 1867 věci rozuměl: práci Hattalovu kladl jsem vedle výkladu Grimmova o lautverschiebungu, a nekladl jsem ji na roveň s Grimmovým hláskoslovím c e l ý m, jak by se z mých z ČČMus. nahoře citovaných slov souditi mohlo.

Ve slovech těch schází žádoucí omezení — omezení na vytčený výklad o souhláskách — a stalo se to nějakým nedopatřením.

6./1. 02.

J. Gebauer.

*

Na můj článek o působení M. Hattaly (v předešlém čísle N. D.) ozval se za martinské Slováky v Slovenských Pohľadech (r. XXII, str. 55 a n.) p. J. Škultéty. Vstoupil do svého očarovaného kola — spisovné slovenštiny — a odtamtud na mne doráží. Nuže, za ním do toho kouzelného kola!

V konfusní své obraně p. Škultéty obhajuje prof. Hattalu takto: 1. Hattala nebyl pro spisovnou slovenštinu; 2. Slováci musí býti vděčni Hattalovi za jeho zásluhy o spisovnou slovenštinu.

Tento dvojí protichodný cíl obrany p. Škultétyho je podivný, ale jemu ta podivnost nevadí. Musím brát p. Hattalu v obranu proti jeho obránci. Pověděl jsem, že H. jda zejména za pokusem Hodžovým (»Epigenes slovenicus«) snahám po samostatné spisovné slovenštině dal theoretický podklad. Pan Škultéty o něm v celku doznává, co já: »Slováci ctia si Hattalu, ako muža, majúceho veľké zásluhy o spisovný jazyk slovenský; on zdokonalil pravopis a systematisoval to, č o s a p r e d n í m u s t á l i l o, on pre slovenčinu prišiel iste v čase veľmi dobrom: pri tom všetkom vec vtedy už bola by sa rozvíjala i bez jeho prispenia.« Hádati se o tom, co by bylo, kdyby toho a toho nebylo, pokládám za zbytečné. Ale to, »co se před ním (Hattalou) ustálilo«, vypadá podle Vlčkových »Dejin literatúry slovenskej«, kterou přece p. Škultéty pokládá pro sebe za orthodoxní, takto: »Pohľad na literatúru našu od 1844 až do 1848 je po jednej strane dosť neutešený: bola nekonečnými škriepkami roztrhaná, r e č o u n a t r o j e (časť českú, bernolákovskú, štúrovskú) r o z č e s n u t á, d e s a t o r a k ý m p r a v o p i s o m p o m ú t e n á« (str. 86). Na stránkách následujících Vlček skutečnými ukázkami svůj výrok o trojí řeči a desaterém pravopise

dokazuje. A to že nebyly »kolísavé pokusy«? Před Kolumbem jezdili také do Ameriky, a přece objevení Ameriky přičítáme za zásluhu Kolumbovi. Hattala byl milý bernolákovcům, že byl katolický kněz, byl milý štúrovcům, že si bral střední slovenštinu za základ; a šli za ním.

Usuzuji prý z pouhého titulu latinské mluvnice Hattalovy (Grammatica linguae slovenicae) nesprávně, že se v ní jazyk slovenský (lingua) staví jako samostatný; jako odborník prý vím, že se terminy »jazyk« a »nářečí« v slovanském jazykozpytu nerozlišují. To nevím, a neví to žádný odborník. Ukazoval jsem na to, že se jazyky slovanské u starších filologů a historiků důsledně nazývají »dialekty«. Ale nikdy nenazývají naopak dialekt čili nářečí (v našem smyslu) jazykem. A to učinil Hattala ve své mluvnici; t. j. postavil tam nářečí slovenské za jazyk. Toto stanovisko osvědčil hned skutkem, když se s jinými Slováky r. 1851 radil v Prešpurku o spisovné slovenštině a podle společné úrady složil pak spis »Krátka mluvnica slovenská« (Vlček, c. s., 168).

Co znamenají proti tomuto faktu slova Hattalova v úvodu k této mluvnici! Psal prý mluvnici slovenského jazyka jen s podmínkou, »kdyby byla naděje v dobročinné spojení literární s Čechy v skutku a úplně marná«(si nos spes restituendi benefici nexus literarii cum Boemis reapse penitusque frustraretur). Spisovatel uznává spojení s Čechy za dobročinné, ale hned proti tomu spojení klade čin — nové řeči spisovné buduje theoretický základ. To je asi tak: Dva bratří dostali by od rodičů dům k společnému obývání. Ale mladší nepokusiv se o toto společné obývání, staví si na pozemku staršího dům nový a vyslovuje při tom podmínku, že staví, »kdyby ho zklamala naděje na společné obývání v tom domě«. Mně je ta věta jen důkazem, že Hattala hrál již tehdy svou literární politiku. Na jedné straně autority, jako Šafařík, Palacký, Kollár bojují pro společnou řeč spisovnou, na druhé šířící se veřejné mínění na Slovensku je pro samostatnou slovenskou řeč spisovnou. Dobře tedy psát ve smyslu veřejného smýšlení a vzhledem k autoritám zajistit se prázdnou podmínkou. List Hattalův Radlinskému, který částečně pan Škultéty uveřejňuje, přejasně tuto literární politiku illustruje. Hattala píše, že se od počátku protivil trhání svazku literárního mezi Čechy a Slováky a teď přidal prý se »k Slovenčině n e t a k d ô v o d m i, jako behom neobyčajných udalostí politických premožený«. A dále ukazuje rozhořčenost Slováků proti češtině a jak prý vše horuje pro štúrovštinu; pro něho rozhoduje, že »tu treba mať všemožný ohled i na ty vrstvy Slovenstva, které j i n á č o d n á s m y s l i a«. Tedy ne vlastní přesvědčení rozhoduje, nýbrž veřejné mínění, zde veřejné mínění nezdravé. Honba po popularitě! List uveřejněný potvrzuje novým rysem mou charakteristiku M. Hattaly.

Pan Škultéty se proti mně dovolává výroku prof. J. Vlčka z r. 1890. »že cieľ tejto mluvnice Hattalovej je slúžiť za most nazad k češtine«, Já se naproti tomu dovolávám téhož J. Vlčka z r. 1902, J. Vlčka vědecky dozrálejšího a nezaujatého prostředím, o pravém opaku toho.

Lituji upřímně M. Hattaly. Kameny, kterými na jeho obranu házeno po mně, dopadají na hlavu jeho.

M. Hattalu jako professora na universitě p. Škultéty chce hájiti Hattalou professorem z mladších let. Já ho líčil ze svých zkušeností. Jak si vedl dříve na stolici universitní, nevím. Ale známe jeho žáky starší ze sporů rukopisných. Mnozí troufali si po příkladě svého učitele vystoupiti veřejně na obranu obou falsifikátů. Hájili domněle staročeských památek a neuměli staročesky ani skloňovat a časovat, jak pověděl o nich prof. Gebauer. Spor rukopisný nebyl spor učených stran, jak by mu dnes chtěl rozuměti p. Škultéty. Obránci byl vnesen na rozhodnutí před nejširší forum české veřejnosti. Tím způsobeno mnoho zla. V kruzích odbornějších učenců byl řečetem mravnosti a charakterů. Kdo stáli při obou falsech, těm zněl ze všech koutů českých hlučný potlesk pochvaly, tomu se otvíraly ochotně vlastenecké časopisy, toho zasypávala III. tř. České Akademie podporami a tituly. Příklady jsou zcela čerstvé, a p. Škultéty o tom všem nechce vědět. Kdysi to věděl.

Jc.

Nové knihy. Podáváme seznam novějších knih a spisů, zakoupených v pražské knihovně universitní; laskavostí p. dr. Tille můžeme připojit označení knihovní, čtenář tedy může v knihovně žádat na jisto.*)

Baldwin, J. M. Dictionary of Philosophy and Psychology. New-York Macmillan 1901. I. 8°. 12 B 210. — *Baumgartner, A.* Durch Skandinavien nach St. Petersburg. Freiburg Herder 1901. 3 vyd. 8°. 19 D 505. — *Besson, E.* Le controle des budgets en France et à l'Etranger. Paris Chevalier 1901. 8°. 2. vyd. 13 F 874. — *Bode, W.* Goethes Aesthetik. Berlin, Mittler 1901. 8°. 12 G 594. — *Bormann, E.* Die Kunst des Pseudonyms. Lpz. 1901. 8°. (Baco-Shakespeare). 3 C 211. — *Cappelli, A.* Lexicon Abbreviaturarum. Lpz., Weber 1901. 8°. (Webers Ill. Katechismen 53). 23 K 153. — *Crane, W.* Von der dekorativen Illustration des Buches. Übers. L. n. K. Burger. Lpz. 1901. Seemann. 8°. 11 E 304. — *Delbrück, B.* Grundfragen der Sprachforschung. Strassburg 1901. 8°. 8 D 605. — *Dessoir, M.* Geschichte der neueren deutschen Psychologie. Berlin, Duncker 1902. Bd. I. 12 F 189. — *Deussen, F.* Erinnerungen an F. Nietzsche. Lpz. Brockhaus 1901. 8°. 1 E 320. — *Diehl, Ch.* Justinien et la civilisation byzantine au VIe siècle. Paris Leroux 1901. 11 B 369 — *Ebbinghaus H.* Grundzüge der Psychologie. Lpz. Veit 1902. 8°. 12 D 475. — *Eucken, R.* Der Wahrheitsgehalt der Religion. Lpz. 1901. Veit 8°. 12 E 712. — *Faguet, É.* Histoire de la littérature française depuis le XVIIe siècle jusqu'à nos jours. Paris, Plon 1901. 8°. 7. vyd. 3 H 151. — *Gelzer, H.* Geistliches u. weltliches aus dem türkisch-grieschischen Orient. Lpz. 1900. 8°. 13 D 587. — *Goblet d'Alviella.* La représentation proportionelle en Belgique. Bruxelles Weissenbruch 1900. 8°. 13 D 447. — *Grigorovitza, E.* Libussa in der deutschen Litteratur. Berlin, Duncker 1901. 8°. 3 C 210. — *Gurlitt, C.* Geschichte der Kunst. Stuttgart, Bergsträsser 1902. 2. sv. 11 B 372. — *Harnack, O.* Goethe in der Epoche seiner Vollendung 1805/32. 2. umget. Aufl. Lpz. Hinsich 1901. 8°. 1 H 263. — *Hubrich, E.* Die parlamentarische

*) Za tou příležitostí upozorňujeme, že by o praktický katalog knih officielně kupovaných mělo býti postaráno, jak se dávno děje nejen ve státech velikých, jako Americe, nýbrž také v Hollandsku. Pražské knihovny všecky mohly by se k tomu účelu spojit a vydávat bibliografické zprávy (ovšem praktické!) anebo by alespoň vládní list měl přinášet seznamy (zase opakujeme: praktické!) toho, co se do státních knihoven nového zařazuje. Takové zprávy, jakožto přílohy, byly by jednotlivcům i ústavům vítány, výdaje by se předplatným kryly. *Redakce.*

Redefreiheit und Disciplin. Berlin, Heymann 1899. 8°. 13 D 449. — *Huch, R.* Blüthezeit der Romantik. Lpz. 1901. Haenel 8°. 2. nezm. vyd. 3 G 252. — *Komenský, J. A.* The Labyrinth of the World and the Paradise of the Heart. Ed. and transl. by comt Lützow. London 1901. 8°. 12 H 522. — *Kovalevskij, V. J.* Rossija v koncě XIX. věka. S. Ptb. 1900. 8°. 19 F 563. — *Kowalewsky, M.* Die ökonomische Entwicklung Europas, bis zum Beginn der kapitalistischen Wirtschaftsform. Übers. v. L. Motzkin. Berlin Prager 1901. I. 13 F. 883. — Künstlerlexicon, Allgemeines. (3. vyd. rozm.) Vorbereitet von H. A. Müller. Hrsg. v. H. W. Singer. Frankfurt a. M. Rütten 1895—1901. 8°. 11 D 329. — *Lavrov, P.* Historische Briefe. Übers. S. Dawidow. Einleitung v. Dr. Ch. Rappoport. Berlin Edelheim 1901. 8°. 13 F. 881. — *Maeterlinck, M.* Gesammelte Werke Leipzig, Diederich. 1892. 8°. 4°. 7 n. 9 G 788. — *Pflugh, Harttung, J. v.* Die Bullen der Päpste bis zum Ende des 12. Ihdts. Gotha Perthes 1901. 8°. 23 E 349. — *Ratzel, F.* Der Lebensraum. Eine biogeograph. Studie. (Festgabe. J. A. Schäffle Tübingen 1901. 8°.) 13 D 441. — *Ratzenhofer, G.* Positive Ethik. Lpz., Brockhaus 1901. 8°. 12 C 410. — *Reinke, J.* Einleitung in die theoretische Biologie. Berlin. Pactel 1901. 8°. 16 C 256. — *Rosenberg, A.* Handbuch der Kunstgeschichte in einem Bande. Biekfeld Velhagen 1902. ill. 8°. 11 C 346. — *Schmid, O.* Die böhmische Altmeisterschule Czernohorskys und ihr Einfluss auf den Wiener Classicismus. Mit besonderer Berücksichtigung Franz Tumas. Lpz. Seemann 1901. 8°. 11 D 328. — *Sée, H.* Les clanes rurales et le régime domanial en France au moyen age. Paris, Giard 1901. 8°. 13 E 691. — *Seidel, A.* Transvaal. Die Südafrikanische Republik. Berlin 1900. 8°. 19 G 535. — *Seignobos, Ch.* La méthode historique appliquée aux sciences sociales, Paris 1901. Alcan. 8°. 13 F 876. — *Siebert F.* Sexuelle Moral und sexuellle Hygiene. Frankfurt, Alt 1901. 8°. 18 H 1187. — *Stallo, J. B.* Die Begriffe und Theorien der modernen Physik. Nach der 3. Aufl. übers. v. H. Kleinpeter. Vorwort von E. Mach. Lpz. Barth 1901. 8°. 15 H 391. — *Sundbärg, G.* La Suède, son peuple et son industrie. Stockholm 1900. 8°. 19 D 492. — *Wundt, W.* Einleitung in die Philosophie. Lpz. 1901. 8°. 12 F 816.

ZPRÁVY.

Cvičení zraku u slepců. Sensační tuto zprávu přinesly nedávno vídeňské denní listy a po nich vídeňský odborný list »Klinisch-therapeutische Wochenschrift« (1901, sv. 17.). Cvičení ta prováděl prý jakýsi pan Heller v ústavě slepců v »Hohe Wartě« u Vídně. Věc vzbudila pozornost tím větší, že osoba, které bylo k pokusům užito, podle dobrozdání prof. Fuchse (vynikajícího okulisty vídeňského) byla prý nadobro slepá, a později, když se byla cvičením oněm podrobila, uznána za vidomou. — Výborný polský odborník prof. Wicherkiewicz píše o této pozoruhodné věci ve svém »Postępie okulistycznem« (1901, Maj.), jak následuje. »V případu tom běželo bezpochyby o sůžení zorného pole periferického, o němž dotyčný slepec nevěděl. — Vhodným cvičením, spojeným s příhodnými obraty hlavy, bylo pole to využitkováno k orientaci, což usnadnilo provádění paedagogické methody p. Hellera. Methoda ta záležela v tom, že v pokoji úplně temném utvořeno světelné kolo a chlapec byl cvičen v lokalisování toho kola, načež do kola toho umístěny předměty, které před tím chlapec ohmatáváním poznal. Když chlapec předměty ty poznával také zrakem, prováděna s týmiž předměty cvičení také ve světle dopadajícím. Barvy, povstávající skrze průsvitné desky skleněné, prohlásil chlapec nejdříve za jiné světlo, později dovedl činiti rozdíly a dávaje jim jména vhodně je rozeznával. Napotom naučili chlapce rozeznávati geometrické figury, což vedlo časem k poznávání písma a číslic. Později nebylo třeba při těchto cvičeních nejdříve předměty ohmatávati a nyní, po 14měsíčním cvičení, sedmiletý hošík ten prý »čte, rozeznává barvy a tvary rozmanité a správně je lokalisuje,« jsou-li ve vhodném světle.

Neobyčejná tato událost vzbudila pozornost odborných kruhů. Tam, kde věda lékařská zůstala bezmocna, že by nepřímou cestou nelékařem bylo docíleno výsledku tak obdivuhodného? Prof. Wicherkiewicz spěchal nabyti správných informací z pramene hodnověrného. Dopsal tedy o bližší podrobnosti prof. Fuchsovi, který podal mu zprávu tuto:

»V případu Hellerově běželo o dva bratry s kongenitální značnou amblyopií (vrozeným porušením ostrosti zrakové), tak že se zdálo, že chlapec ten rozeznává jenom světlo a tmu. Zevně a očním zrcadlem nedalo se na oku nic chorobného nalézti. Nerv zrakový shledán nezměněným. Nějaké choroby mozkové nebylo možno zjistiti. Snahy Hel-

lerovy, aby vyučováním chlapce přivedl k vidění, setkaly se s úspěchem jenom u staršího, intelligentnějšího. Tento poznává nyní barvy a písmeny 20 centimetrů veliké. V cizích prostorech se však pohybuje jako slepec, zdá se tedy, že má zorné pole velmi úzké.

Z toho vysvítá, že z novinářských zpráv (jako obyčejně přehnaných) nelze vyvozovati příliš potěšující závěry. Pochybujeme, že by methoda p. Hellera poskytla jakékoli výsledky ve případech, kde je nejen vidění přímé, ale i nepřímé nerozvinuté, nebo kde záhy bylo ztraceno.

Podivuhodna je však důmyslnost a trpělivost laika Hellera. Možná však, že by se toto periferické vidění, které existovalo, ale kterého si nebyl slepec ten vědom, bylo dalo jiným způsobem, snad stejně rychle cvičením a léky vzbuditi. Wicherkiewicz uvádí při té příležitosti případ, který pozoroval asi před 20 lety. Matka přivedla k němu děvče asi 8leté, které dle udání bylo od narození slepé. Vyšetřením bylo zjištěno, že děvče nemá poutů zrakových, že zorničky na světlo nereagují, ale že oči vypadají normálně. Proto nechtěl děvče podrobiti žádnému léčení. Ale matka, zoufalá nad tímto rozhodnutím, klekla před lékařem a zapřísahala ho, aby se dítěte ujal. Podlehnuv prosbám přijal autor dítě v ústavu a počal mu denně vstřikovati podkožně strychninum salicylicum, ačkoli neměl naděje na výsledek. Asi za týden upozornila autora ošetřovatelka na to, že léčení jest účinné. Děvče poznávalo prsty na vzdálenost několika metrů. V krátké době docíleno zraku v případě, kde dle svědectví matčina nebylo ho od narození.

Případy podobné mají takový dosah, že nezasluhují býti jenom v odborných časopisech zaznamenávány. Vysvítá z nich, že nejeden slepec od narození mohl by zase nabyti zraku aspoň z části, kdyby hledal pomoci.

Prvá dělnická výstava v Praze. Na sklonku příštího roku chystá se organisované dělnictvo z Prahy a okolí postaviti si v kulturním vývoji českého národa trvalý pomník. Pořádáním I. dělnické výstavy chce širším kruhům ukázati, jak důležitým činitelem jsou ti, kteří až dosud žijí nezáviděníhodný život a co schopností v nich dříme i proudí. Chce ukázati, z jak malých počátků obřími kroky kráčelo lidstvo vůbec ku výši nynější a dělnictvo zvlášť ku velikému dílu svého uvědomění a osvobození. Chce odstraniti nesrovnalost, páchanou na těch, jichž pracemi hrdě honosí se vždy jen ti, kteří byli tak šťastni, že si za nepatrný peníz mohli dělnickou pracovní sílu zakoupiti. Chce znázorniti pokrok nejen v dělnické produkci, ale i v jeho literatuře, umění, spolkovém životě a ve mnoha jiných směrech.

I. dělnická výstava bude proto obsahovati dle jednohlasného usnesení odborných i vzdělavacích spolků následující skupiny: I. Zpracování kovů. II. Zpracování dřeva. III. Zpracování kamene, zemin a hlíny. IV. Zpracování kože a gumy. V. Stroje a nástroje hospodářské. VI. Výzdoba dřeva. VII. Výroba oděvu a zboží textilní. VIII. Papír-

nictví a zboží ozdobné. IX. Knihtisk, litografie a fotografie. X. Malířství a kresba. XI. Sochařství a štukatérství. XII. Řemesla potravní. XIII. Ženské ruční práce. XIV. Práce učňů. XV. Práce samouků. XVI. Literatura. XVII. Znázornění mzdových, pracovních a životních poměrů. XVIII. Grafické znázornění vývoje dělnického hnutí. XIX. Práce maloživnostníků a výrobních družstev.

Program to zajisté bohatý. Zde nejen jednotlivec má příležitost ukázati svoji dovednost i vynalezavost, ale i našim celkům, organisacím a spolkům je umožněno, přehledně srovnati činnost svoji, ve formě diagramů, statistik atd., znázorniti své úsilí za lepší budoucnost lidstva, a současně zjeviti světu životní úroveň nejdůležitějších a přec nejméně ceněných vrstev společnosti. Práce to jistě obtížná, namáhavá, přihlížeje však k dějinným úkolům třídy dělnické, jistě potřebná i vděčná. Má-li však dojíti splnění, je nezbytně nutno, aby jednotlivci i celky ze všech sil přispěli ku provedení. Onino vystavováním svých prací, tito věnováním určité částky peněz ku fondu základnímu jako fondu provozovacímu, a ku fondu garančnímu co zaručovacímu. Mnohé naše organisace a spolky tak již učinily. Bylo by v zájmu dělnické cti a podniku samého, kdyby i ostatní dobrého příkladu jejich následovaly. Soudruh pokladník Ferdinand Jirásek, Praha-I., Týnská ulice č. 671, veškeré obnosy s díky přijímá a kvituje.

Vystavovatelem může býti každý, kdo samostatně, vlastními silami zhotovený výrobek práce řemeslné, průmyslové, duševní atd. ku vystavení přihlásí. Kromě dopravení předmětu na místo výstavy a zpět nebudou míti vystavovatelé, vyjímaje ony, kteří své výrobky na výstavě budou prodávati, žádných jiných režijních výloh. Za vystavené předměty výstavní výbor po čas trvání výstavy ručí. Podrobnější řád výstavy bude vystavovatelům dodán ihned po provedeném přihlášení.

Přihlášky vystavovatelů řízeny buďte na předsedu výstavního výboru Karla Vaňka, Praha 1959-II.

Samosprávní doptavárna. Londonští fabianové spojili se s Nezávislou stranou dělnickou ku zřízení úřadu, podávajícího samosprávné informace (Local Government Information Bureau).

Vzrůst obyvatelstva v Rusku. V úmrtní rok Petra Velikého (1725) mělo Rusko 13,000.000 obyvatel, nyní má 129,000.000. Tudy se obyvatelstvo zdesateronásobilo. Přírůstek ten rozvrhuje se na obě století téměř rovnoměrně. Během osmnáctého století vzrostlo obyvatelstvo Ruska s 13 mil. na 40 milionů, během devatenáctého století se 49 mil. na 129 milionů — t. j. obyv. se v Rusku v každém z dvou posledních století ztrojnásobilo. Ostatní Evropa v té příčině zůstává daleko za Ruskem. Na počátku devatenáctého století činilo obyvatelstvo Ruska asi pětinu obyvatelstva evropského (odhadovaného tehdy na 170—175 milionů); letos činí však již třetinu jeho. Za posledních dvou století se obyvatelstvo Francouzska toliko zdvojnásobilo, v Rakousku se rozmnožilo poměrem 1 : $3^1/_2$, v Anglicku 1 : 4·4. — Za příčinu tak rychlého se množení obyvatelstva vytýkali dosud zvláštnost plemennou. Známý

národní hospodář Studnicki dovozuje však v časopise »Zeitschrift für Socialwissenschaft«, že příčinou zjevu toho jest kolonisační process, kterýž ovládá veškeré dějiny Ruska. Neobyčejně veliký territorialní přírůstek, způsobený dobytím řídce obydlených pozemí na jihu a na východě, měl v zápětí obrovskou emigraci ze starých oblastí do nově dobytých. Oblasti, které přestěhovačům poskytují nového domova a do jisté míry blahobytu, značí se z pravidla velmi značným přírůstkem obyvatelstva. (Pozn.: Anglický statistik Lewis Carnac vypočítal vzrůst nejdůležitějších kulturních jazyků, totiž jak se počínajíc od 15. století na povrchu zemském šířily. I vypočítal, že mluvilo rusky: Koncem 15. století 3 mil., koncem 16. stol. 3 mil., koncem 17. stol. 3 mil., koncem 18. stol. 30 mil., koncem 19. stol. 85 mil. obyvatel; a dle postupu ze dvou posledních století odhaluje pro konec 20. stol. 233 mil. rusky mluvících. Tedy také trojnásobný přímnožek.) *Kč.*

„Zemědělská politika“ orgán české hospodář. společnosti na Moravě redakcí dra Fr. Roháčka, při zvláštní redakční komisi (z pp. Jana Adamce, inspektora hospodářských škol v Přerově, dra Václ. Šílenéhо, advokáta, říšského a zemského poslance v Tišnově a Bedřicha Kancnýře, c. a k. rady zemského soudu a zemského poslance v Brně), bude vycházet 6kráte do roka ve formátu »Naší Doby« o 4. tiskových arších a dostávati ji budou členové české hospodářské společnosti v Brně zdarma. Členský příspěvek této hospodářské společnosti ročně obnáší pouze 4 K. Pro nečleny předplatné obnášeti bude 10 K ročně. První číslo vyjde počátkem února b. r.

Proti alkoholismu vydává dr. Wlassak ve Vídni dobrý a laciný (za 2 Kor.) měsíčník: Der Abstinent. Blätter zur Bekämpfung des Alkoholismus. Organ des Vereins der Abstinenten in Wien. Adressa: Wien, II. Nordbahnstrasse 30.

Oprava. *Pan farář J. Pauer z Jablonce n. J. žádá nás o opravu jedné věty v článku Jablonec n. Jiz. atd. Oprava ta má zníti následovně: »Naše Doba« v listop. čísle str. 90. ve článku »Jablonec n. J. a česká veřejnost« napsala o místním faráři Josefu Pauer-ovi, že zavedl německá kázání. Nyní však dle pravdy dosvědčuje, že v Jablonci n. J. žádných kázání německých není a nebylo, a že tedy není pravda, že farář Josef Pauer kázání německá zavedl.*

Sociální poesie Freiligrathova a její český ohlas.

Píše O. Wagner. (Dokonč.)

Báseň Mayerova má tento obsah:
Za poledního odpočinku, když byl utichl v dílně ruch kladiv a jen stroj pracuje, oddává se topič myšlenkám. Klidně hledí v oheň a jen někdy se mu mihne tváří strašný blesk divé vzpomínky, jež v té míře na něj působí, že klne rozhořčen nepřítomnému továrníkovi, sedícímu v bohatství, cti a hodnosti, kdežto on, »bídný ďas«, nikým nevážen, sotva znán, tráví život trpkosti a bídy. »A přec byl čas, kdy mysl nesla lehce ten rozdíl tížící.« Dělník měl ženu a dítko, žil přes nuzné poměry ve shodě, »šetřil, nepil, doma seděl,« a »učil se ledacos«. Ale tu žena ochuravěla, děcko zemřelo a nemoc ženina vyčerpala úspory, až v nejvyšší nouzi nucen byl utéci se k továrníkovi o pomoc. Ovšem že marně. Byl odbyt, aby dal ženu do nemocnice a »raději šel pracovat.« Poslechl. Žena však do rána nemoci podlehla. Od té chvíle se změnil: práce se mu nedařila, počal píti, až konečně stal se topičem a »jeho plány ďasi vzali.« Vzpomínaje takto, topič přikládal stále a stále pod burácející stroje, zatím co nahoře u továrníka scházelo se panstvo k hostině. Tu volá topič hrdě:

»Jen hoduj — bohat jsi — jsi pán!
Vždyť bdím tu já — já bída holá!
Zda víš, že's v moc a soud mi dán?
Jen ruky mé jedinké hnutí —
a krásný palác tvůj se sboří —«

I vyčítá továrníkovi dále odrodilství, krutost k lidu, hrozbě, že přijde doba probuzení. Než přetopený kotel bouří, jen chvíli a pán i dělník smířeni smrtí, — tu topič pouští přebytečnou páru a daruje pánovi život, neboť smrtí jen tyrana jednoho se celé věci nepomůže. Snad sykot páry aspoň pána poděsí.

Nyní přihlédneme k Freiligrathově básni »Von unten auf.« Skvěle vyzdobený parník nese za krásného dne pruského krále s chotí k jejich hradu v rozkošném Porýní. Paluba samý lesk a třpyt, ale pod ní v kotelně hárá divý živel, jenž loď žene, tam v sazích a žáru pracuje duše toho lesku — strojník proletář. Z jasu dne a krásy Porýní nemá požitku, vždyť se musí celý den dívati do svého ohně, celý den dlíti u žíznivého ohniště, zatím co král nad ním dýchá volný, horský vzduch. I uzavře pec a používaje chvíle otrockého oddechu, aby se podíval na jasnou nádheru paluby, vynoří se do pola ze svého úkrytu, provázeje krále polohlasnými poznámkami. Loď připomíná mu stát, nahoře v jasu kráčí král, a dole ve tmě, práci a bídě kuje svůj i králův osud bídný proletář, vždyť on vlastně uvádí kola ve stejnoměrný pohyb, na něm vše záleží.

»Es liegt an mir — Ein Ruck von mir, ein Schlag
von mir zu dieser Frist —
Und siehe das Gebäude stürzt, von welchem du die
Spitze bist —«

Půda pod králem se zbortí, oheň vyvře, a vše vyletí do povětří. Pak vystoupí ze svých kryteb ti, jichž síla obrozuje shnilý stát, ti, kteří z božího hněvu jsou proletáři. A proletář ponese na silných bedrách svých Krista nové doby do světa a jím se bude duch spásy šířiti zemí. Tak mručel zarostlý dělník, šel zase ke své peci, kde skřípaly páky, plamen šlehal a pára v kotlu se bouřila, a se slovy: »Heut, zornig Element, noch nicht«, chopil se opět práce a řídil parník ku přístavu, kdež výsost očekávalo šestispřeží.

Poměr obou básní jest očividný: komposice jest stejná a nad to některá místa shodují se téměř doslovně.

V obou básních látka čerpána z ovzduší sociálního a sice přímo ze života dělnického; v obou se řeší týž problém, totiž poměr stavu dělnického ke společnosti lidské; ideou jest v obou důležitost, moc, síla stavu dělnického, hrdina týž — dělník, topič; dolíčení děje se týmž způsobem, ba i dějiště se shoduje, a v obou případech stejné zakončení, problém zůstává nedořešen.

Takovou shodu dojista nelze vyložiti náhodou, tím méně, že, jak jsem již pravil, některá místa obou básní téměř do slova se shodují, ano český text někdy předpokládá předlohu. Freiligrath mluví o těžké práci topičově všeobecně, ukazuje, že nemá nic

z krásy krajiny, poněvadž celý den hledí do ohně. (Er stiert den lieben langen Tag in seine Flamme nur hinein.) Mayerův topič v době odpočinku oddává se vzpomínkám a při tom »klidně se dívá do ohně.«

U Freiligratha topič vynoří se nepozorovaně na palubu a patře tam na lesk, tiše pronáší své poznámky (so murrt er leis dem Fürsten zu.) To jest přirozené a pochopitelné, neboť hlasitá poznámka by byla nebezpečna, ale proč u Mayera topič, jsa sám v poledne v továrně a podléhaje »divé vzpomínce«, za rachotu strojů mluví »přitlumeným hlasem«, to těžko vyložiti.

Pod vlivem Freiligrathovým zdá se též, že vznikl počáteční verš topičových výtek: »Ty nahoře, tam tys můj pán.« (»Licht auf den Höhen wandelst du.«) Doslova však přejata idea básně, jak oba citáty dokazují. Jedinké hnutí ruky proletářovy a sřítí se budova státní, jedinké hnutí ruky topičovy a sřítí se »krásný palác« továrníkův.

A konec básně rovněž přejat; jen tak lze jej vyložiti. O zakončení básně bylo různým způsobem souzeno. Durdík je přímo velebil, viděl ve »smírném konci« něco zvlášť silného, poutavého, důkaz »světobolu« opravdového, světobolu, který vzpomínkou na bídu ostatních od vykonání pomsty odluzuje. Výklad zajisté zvláštní, a nedosti vhodný a jasný. Správněji soudí Zdziechovski, nazývaje konec »fatalistickým«. Konec jest bez odporu nejasný, ba temný, neboť těžko lze vyložiti verše: »Však žij — ne všech to vykoupení, jednoho tyrana-li v světě není.« Verše ty dají jen tehdy náležitý význam, připomeneme-li si jejich předlohu. Lodní topič navrátiv se k burácejícímu kotlu, dí: »Heut' zornig Element noch nicht.« To znamená, dnes ještě není čas, odstraněním krále pruského by se věci neprospělo, ještě nenadešla doba, kdy proletář zničí stát a nadšen vyjde do světa, hlásaje nové náboženství. Báseň Freiligrathova ani jinak končiti nemohla, jest čistým výrazem theorie Marxovy, jíž se jednalo o revoluci světovou, o zničení států vůbec, o převrat společenský,*) a tomu by se ovšem předčasným, lokálním propuknutím neprospělo, báseň Mayerova však nevhodně přejala tyto verše do jiného prostředí časového i společenského, neboť neřeší problém světového převratu, ale má předmětem lokální projev, tu mohl a měl vším právem nastoupiti čin.

* * *

*) Srov. Masaryk: Otázka sociální. Str. 247.—8., 358. a 637. a násl.

Vliv básně Freiligrathovy na Mayerovo »V poledne« jest zřejmý a nepopíratelný, má tedy jeden z nejstarších a nejcennějších dokladů sociální poesie české vzor německý. I nastává úloha stanoviti, jaké změny doznala německá látka v českém prostředí, jinými slovy vyložiti odchylky básně české od vzoru jejího. Odchylky ty jsou dvojího rázu: sociálního a nesociálního a podmíněny jsou jednak růzností poměrů, jednak básnickou individualitou českého skladatele.

Přihlédněme ke změnám po stránce sociální. Freiligrath svou básní vymezuje dle ideí Marxových poměr proletariatu ke státu. Mayer líčí poměr dělníka k zaměstnateli, Freiligrath akcentuje sílu proletariatu, Mayer jeho bídu. Freiligrath věští blízký převrat velkého slohu, Mayer se jen plaše zmiňuje o neurčitém, možném hnutí lidu. Za to Mayerovova báseň obsahuje živly vlastenecké. K tomuto různému nazírání na stejnou látku přistupuje v básni české ještě jiný živel nesociální, a působí značný rozdíl mezi »předlohou i ohlasem«; jest to zvláštní pojetí osoby dělníkovy takřka zvláštní »osud« jeho. Neboť dělník Mayerův není, jak již Horáček správně podotkl, jevem třídního boje. Já nazývám jej přímo hrdinou romantickým, podléhajícím v boji s osudem.

Příčiny změn rázu sociálního leží v odchylných poměrech českých. Že sociální báseň tak ostrého tonu, jako jest »Von unten auf« nehodila se naprosto v rámec let šedesátých, pochopí každý, kdo vzpomene, že jen o čtyři léta dříve ulevil si Neruda svým »Z času za živa pohřbených«,*) kterážto báseň více praví, než celé knihy stesků. Byť se i probouzel život národní i literární, následky stagnace absolutismem zaviněné nemohly býti ihned odčiněny. A život dělnický počal se probouzeti teprve po smrti Mayerově.**) Marxismus byl českým poměrům úplně cizí. Pro proletáře slohu Marxova nebylo v Čechách tehdy porozumění, tím méně pro ideu světového převratu. I musil ji nahraditi český dělník se svou bídou a vlastenectvím. Bída jest typickým zjevem v českých látkách sociálních té doby. Převládá i v sociální lyrice Nerudově. »Hřbitovní kvítí« ***) a »Knihy veršů« obsahují několik cenných obrázků sociálních, z nichž dýše vroucí cit pro chudinu,

*) Knihy veršů, II. vydání. 1873, str. 231.

**) Srov. Horáček A., str. 26.

***) Hřbitovní kvítí IV., V., VI, VII., X., XXXV., XXXVI., XXXVIII., Knihy veršů »Dobrovolník, Před fortnou milosrdných, atd.

pravé porozumění pro její útrapy, a kde bída vyznačena jako jediná příčina zla i hříchu.*) Vlastenectví pak rovněž bylo typickým požadavkem doby, vždyť i organisace dělnictva děla se původně na základě národním, a udrželo se i v sociální poesii české až do epochy Macharovy. Když i opomineme Lešetínského kováře, který je hrdinou čistě národním, máme ještě v Čechově »Sněhu«**) pokus sloučiti otázku národnostní s otázkou sociální, a písně beskydského Bezruče, připomínající rázem svým téměř fenianskou poesii, obsahují rovněž živly národní.

Obě tyto odchylky jsou významny pro české prostředí, ale zajímava jest ještě věc jiná. Z třídního bojovníka stal se v české básni byronský hrdina podléhající osudu. Snad reminiscence z vlastního života byly tu básníkovi předlohou. Sociální nepoměr byl by dělník snesl, jej zhroutila smrt choti a uražený cit lidský. Zmařené štěstí zničilo plány, a dělník měl své plány! Tu stojíme před obrázkem čistě českým, řekl bych specificky Mayerovským. Zemřelá láska, zmařené plány, uražený lidský cit, klesání jedince v kal nízkosti, to vše nahrazuje tu čistě sociální poměr básně Freiligrathovy. Hrdina sociální nestačil ani poměrům ani básníkovi. Nádech vlastenectví a světobolu měl jej přizpůsobiti, upraviti. Tím vtiskl básník svému výtvoru nezrušitelný znak své doby a své individuality básnické. Dvě struny lyry Mayerovy, vlastenectví a lásky bol, rozezvučely se tu temným, smutným tónem.

Resumuji: Mayerova báseň »V poledne« jest českým vzděláním Freiligrathovy revoluční písně »Von unten auf«, ale jest vzděláním poměrně samostatným, odchyluje se totiž od své předlohy, podřizujíc se životu českému a podléhajíc i vlivu individuality svého skladatele.***) Vzhledem k tomu ovšem nemožno ji řaditi k nejlepším původním pracím básnickým v literatuře české, ztrácí jaksi svůj význam estetický, ale kulturně historický význam podrží, neboť bude vždy cenným dokladem pro názory na české hnutí sociální v létech šedesátých.†)

*) Hřbit. kvítí XXXVI.; Knihy veršů: »Slaměný vínek, Skočme hochu« a j.

**) Str. 63.—4.

***) Proto snad básník nepřipojil »Podle cizího motivu«, jako to učinil u básně Báj, (str. 70.) a »V noci«, (str. 75.)

†) Literatura:

Arbes J.: »Pláč koruny České nebo-li persekuce lidu českého v letech 1868—1873. Druhé opravené vydání. V Praze 1894.

Biese Alfred: Lyrische Dichtung u. neuere deutsche Lyriker. Berlin 1896.

Buchner Wil.: Ferdinand Freiligrath. Ein Dichterleben in Briefen. J. 1882.

Čas: Belletristická příloha. 1899. (Písně Petra Bezruče.)

Čech: Sebrané spisy. Díl II. — »Sníh.« Praha, 1900.

Durdík Jos.: Vpomínka na Rudolfa Mayera. V Praze 1873.

Freiligrath Ferdinand: Gesammelte Dichtungen. Sechste Auflage. Leipzig 1898.

Frič: Paměti.

Heine: Spisy. (Vydání Elsterovo.) — Sämmtliche Werke. Hamburg. Hoffmann und Campe. 1867.

Horáček Cyr. dr.: Počátky českého hnutí dělnického. V Praze 1896.

Karpeles: Heinrich Heine. Aus seinem Leben und seiner Zeit. Leipzig 1899.

Krásnohorská: Obraz nověj. básn. českého. Č. Č. M. 1877.

Květy: roč. 1865—6 a 1870.

Máj: Almanach na r. 1858, 1859, 1860, 1862.

Malý Jak.: Vzpomínky a úvahy starého vlastence. — Naše znovuzrození. Přehled národního života za posledního půlstoletí. 1.—6. V Praze 1880.

Masaryk: Česká otázka. V Praze 1895. — Naše nynější krise. V Praze 1895. — Otázka sociální. Základy marxismu sociologické a filosofické. V Praze 1898.

Mayer: Básně. (Vydal J. Durdík 1873.)

Meissner Alfred: Geschichte meines Lebens. Wien und Teschen 1885.

Národní listy 1862.

Naučný Slovník Ottův.

Naučný Slovník Riegrův.

Neruda: Feuilleton v Nár. listech 1865, č. 167. — Sebrané spisy, díl XII.

Obrazy života, 1859.

Osvěta, 1873.

Památník české akademie »Nové básně«.

Poesie česká XIX. věku. Vydal Spolek českých spisovatelů-belletristů »Máj«. Díl II. V Praze.

Rösemeier H.: Die Arbeiter im neunzehnten Jahrhundert. Berlin 1900.

Schmidt-Weissenfels: Ferdinand Freiligrath. Ein biographisches Denkmal. Stuttgart 1876.

Stern Adolf: Die deutsche Nationallitteratur vom Tode Göthes bis zur Gegenwart. Marburg und Leipzig 1894.

Strodtmann: Heinrich Heine. Sein Leben und Dichten.

Světozor r. 1873.

Šolc Václav: Prvosenky. V Praze 1868.

Truhlář A.: Výbor liter. české. Doba nová.

Věstník české akademie. Ročník XVIII.

Zdziechowski Maryan: Karol Hynek Macha i bajronizm czeski. W Krakowie 1893.

Zvláštními díky jsem povinen prof. dru J. Jakubcovi za vzácnou radu a prof. dru J. Hanušovi, dru M. Holzmannovi za pomoc při shledávání literatury.

V. sionistický kongres v Bazileji.

Připraviti nejen zem pro národ, ale též národ pro zemi,« (Dr. Jul. Moses, Mannheim) to bylo heslem V. kongresu, který byl zahájen dne 26. prosince 1901 v hudebním sále městského kasina v Bazileji za účasti 287 delegátů a přes 700 hostí. Zahajovací řeč předsedy Dra Theodora Herzla přijata s velikým nadšením a neutuchajícími ovacemi. Když dr. Herzl referoval o své audienci, o milostivém přijetí od sultána, dostoupil enthusiasmus vrcholu. Z jednatelské zprávy ústředního komité, kterou přednesl archit. Oskar Marmorek, vyjímáme následující: Hnutí neustále roste a šíří se po celém světě. Kapsko, Sibiř, Kanada, Nový Zeeland vyslali na kongres své delegáty; Alžír, Marokko, Tunis připojili se k našemu programu; Italie, Francie a Rakousko zbudovaly nové foederace; v Německu se počet sionistů zdvojnásobil, ve Švýcarech ztrojnásobil. V Skandinavii se tvoří nové svazky. Dle usnesení předešlého kongresu zřídilo ústřední komité v mnohých městech »Toynbee-Hally«, vydalo pro židovské školy v Palestině a jinde hebrejské učebnice a podporovalo zřízení národní bibliotheky v Jerusalemě. I počet sionistických listů vzrostl a vycházejí již v řeči německé, francouzské, anglické, vlašské, španělské, rumunské, ruské, polské, bulharské a arabské vedle velikého počtu psaných hebrejsky a v jargonu.

V odpoledním sedění rozpředla se živá debata, ve které přítomní delegáti podali obraz hnutí v jednotlivých zemích, načež dr. Herzl podal některá vysvětlení, reagoval na mnohé výtky a mnohá přání. »Více agitace, více smyslu pro organisaci a více peněz, ale nikoliv, aby se s nimi šetřilo, nýbrž k oplodnění půdy, na níž všichni klopotně pracujeme!« Navržený odbor finanční a organisační byl jednomyslně přijat.

Ve třetím nočním sedění téhož dne schválen odbor kulturní a kolonisační a na pořad jednání dostala se otázka národní banky.

Referát neobsahoval obvyklé bankovní bilance, nýbrž zpravodaj sir Francis Montefiore omezil se na to, aby kongres rozhodl, zdali, kdy a kde zřízený ústav má své obchodní cesty vyhledávati. »Banka uzavírá obchody ve všech zemích, ale hlavní její snahou jest spojení s Palestinou a přivésti agrikulturu k rozkvětu. Naši nepřátelé pochybují o úrodnosti její, ale jest dokázáno, že Palestina a Syrsko uživí desetkrát tolik obyvatel než nyní. Při všem však musíme býti opatrni. Úkoly této instituce jsou vyšší a jest nutno z opatrnosti pracovati ani příliš úzkostlivě ani příliš odvážně«. V debatě živě rozpředlé usneseno zříditi po boku londýnské »Colonialbank« filiálku v Palestýně.

V pátek dne 27. prosince ve čtvrtém sedění dopoledním přistoupeno k otázce duševního, tělesného a hospodářského povznesení židovstva. Z referátu Maxe Nordau-a uvádíme některé odstavce: »Předsevzali jsme si připraviti židovský národ pro nové dějiny a pohlížíme především na svoje tělo, na svoji duši a nic nás neodstraší, ani nebezpečí fysiologické degenerace ani zpřetrhané pletivo přepracovaných nervů. Statistika židovských poměrů je pro hnutí nejdůležitější. Dát hnutí pevný základ a z citových, ideálních sfér svésti je do drsné praktické zkušenosti. Musí se zjistit, jak je celý národní materiál uzpůsoben, aby se s ním dalo pracovati. Je třeba přesné anthropologické, biologické, oekonomické a intellektuální statistiky židovského národa. Je nutno míti číselné odpovědi na otázky tělesných a duševních poměrů židovstva.« — »Vše musíme věděti, chceme-li národ znát. Dokud toho nevíme, zůstane vše, co pro národ činíme, tápáním ve tmách, vše, co o svém národě mluvíme, jest v nejlepším případě lyrikou, v nejhorším prázdným žvaněním.«

»Je to věru těžká úloha zjistit národní život ve všech jeho materielních a morálních zjevech a přece sionismus se jí nesmí vyhýbat. Měli jsme pracovati s nezvrátitelnými číslicemi a zatím máme po ruce plytké doměnky. Když tyto dojmy shrneme, musíme říci, že židovský národ jest mezi všemi národy neporovnatelně nejchudší. Toto tvrzení stavím bez výjimek, bez ohraničení. Není absolutně národa na světě, který by měl tak málo půdy jako my. Kdo má srdce po lidsku cítící, tomu se musí křečovitě sevřít, pozoruje-li naše národohospodářské postavení jako celku. V poslední době viděli jsme snahy více méně pochybné po zlepšení těchto poměrů. Židovských řemeslníků a dělníků je dnes již značný počet, ale onen hospodářský typ, s nímž na západě ještě stále

se setkáváme, zjev lidí vzduch lapajících, ode dne ke dni žijících, tento specielně židovský typ dorostlých, zdravých lidí dosud se nezmenšil. Londýn má své »Loafer«, kteří se na rozích ulic a v průjezdech hostinců krčí a čekají na náhodu, aby získali poctivě nebo nečestně nějaký penny; Neapol má své lazzarony, kteří trochu loví, trochu žebrají, ale nejvíce zahálejí. Od těchto pochybných postav, které na rozhraní normálního hospodářského života mezi žebrotou a zločinností se potácejí, stojí tu židovský »Luftmensch« čestný, poctivý, práce schopný a chtivý, ale umělým způsobem od každého stálého vlastního a vydatného zaměstnání vyloučený. Mnoho lidí bez existence, z náhody žijících, činí dohromady národ bez existence, národ žijící ode dne ke dni. Takový »Luftmensch« jest celý národ židovský, poněvadž nemá ani píď pevné vlastní půdy pod nohami.

»Říká se všeobecně, že židé jsou národem obchodním. Na velkoobchodě mají malý podíl a přebytečně se věnují maloobchodu, kde pracují beze jmění s úvěrem, který při periodických krisích, jež se v hospodářském životě vyskytují, bývá omezen nebo zastaven a pak obyčejně nestojí tu žid po svém mnoholetém těžkém lopocení tak ubohý a chudý jak začal, ale ještě se skvrnou na své obchodní cti.« — »Naši řemeslníci trpí jiným nedostatkem. Zůstávají ve svých živnostech nejen za nejlepšími, ale za průměrnými výrobky svých nežidovských soudruhů v povolání. Vinou toho není nedostatek schopnosti, ještě méně nedostatek chuti a lásky ku práci, nýbrž úžasně nedostatečná odborná výchova. Židé postrádají vlastní industrielní tradice. V dobách ghetta byla provozována nejjednodušší a nejobyčejnější řemesla. Lepší byla rozdělena v cechy a ty vylučovaly každého žida. A když byla prohlášena svoboda řemesel, nechtěli křesťanští mistři přijímati židovských učňů. — Nepoměrná většina židovských řemeslníků tíhne ku krejčovství, ševcovství, čepičkářství, které ani tělesné síly ani zvláštní ruční schopnosti, napjetí ducha, vynalézavosti, osobního vkusu, zkrátka žádnou z vyšších mozkových činností nepředpokládají.«

»Nejsmutnější jest však se židem ve svobodných povoláních. Ve všech národech světa jest ustáleno zdání, že ku studiu je třeba především peněz a proto stalo se privilejí boháčů. Jen výjimkou bývá někdy také chudý žid k němu připuštěn. Chudý, žebravý student jest opět naším typem; dává kondice, pomáhá si novinařením, spisováním, překládá, kopíruje, ba mnohdy obstarává práce i nižšího druhu. Studium, jež má být věcí hlavní, klesá a

zvrací se ve vedlejší povolání. Chudému studentu proň zbývá jen několik ztracených okamžiků a sedá k němu místo s čerstvostí a svěžestí s unaveným, roztržitým, tisícerými všedními starostmi naplněným duchem. Po čas studií špatně jí, chudě se šatí, jest bez nejnutnějších potřeb ku práci, bez vzmachu, bez duševní volnosti. Po čas studií jest proletářem, při zkouškách hraje se štěstím a s diplomem v kapse stává se teprve pravým chuďasem. Chudý žid, který se povznese ku vzdělanému povolání, nepřestává býti proletářem, nýbrž proletarisuje každý učený stav. Sám necenný chudobou svou jest nucen konání nízko ceniti. Výjimkou nám lichotí, kdož mluví o silné touze po vzdělání u židů, neboť tito nestudují z touhy a nadšení pro vědu, nýbrž namnoze z pochybnosti voliti za týchž hmotných poměrů mezi povoláním obyčejným nebo nejvyšším: »Poněvadž nemohu býti nádenníkem, zbývá mi státi se ministrem.«

»Takové jest hospodářské postavení židovského národa co celku. Žid jsa odkázán na křesťany musí voliti mezi boykotem nebo snižováním cen a tak jest národ náš vyssáván těmi, mezi nimiž žije. Jsme otroky národů, pro něž jsme nuceni pracovati, protože si sami nedostačíme a budeme od nich trpěni pod podmínkou, že budeme dále lacino otrocky svou práci prodávati. Pozorujte jen, kterak nejen naši nepřátelé, ale i přátelé o nás mluví. Hovoří stále o našich službách, o naší užitečnosti. Nepřátelé praví: Židi nejsou nám užitečni; přátelé uznávají: jsou užitečni, konají služby. Ti, jimž je to jedno, se ptají: které služby konají židi? Jaký užitek z nich máme. Nikdo si však nevzpomene, jak neslušné, jak nízké jest toto stanovisko, tyto otázky. O kterém jiném národu opovážil se někdo tázati, k čemu slouží? Kde jsme kdy slyšeli, že národ musí k něčemu sloužiti? Národ jest účel sám. Žije ne proto, aby se jiným líbil. Nesmí ovšem nikomu škoditi, jinak by vyvolal odpor, který ho může zničit. Nepotřebuje ale býti také nikomu užitečným. Nepotřebuje svoje bytí a právo na život tím vykupovati, že jiným koná služby. Jen o nás se to samo sebou rozumí, že své právo na život prokázati musíme jiným vykonanými službami. Jen my nemáme práva žíti sobě. Jen my jsme přirozenými pacholky všech národů, jež pán vyhnati může, nejsou-li více k potřebě, aniž by měli práva svému pánovi vypovědět, poněvadž nemají jiného místa. Teprve my, Sionisté, hledíme v tento hanebný služební poměr zavésti výpověď. Neboť sionismus jest vskutku vypovídání služeb židovských pacholků oněm pánům, kteří jich všude nevázně zneužívají.«

»Kníže Bismarck řekl jednou, že Německu přeje větší počet milionářů, poněvadž jich jmění by bylo kulturnímu i ostatnímu životu podporou. Pro nás však jest každý židovský milionář ztraceným synem, poněvadž považuje za svojí nejvyšší povinnost dávati krásný příklad nepředpojatosti, nestrannickosti, tolerance a činí to tak, že přispívá tolerantně na křesťanské kostely, zakládá veřejné nemocnice, ze kterých s přísnou nestranností židovští nemocní, židovští ošetřovatelé, židovští lékaři jsou vylučováni a že nepředpojatě obrací každý haléř na židovské účely. Učiní-li co pro své bratry, není na tom požehnání, nýbrž kletba. Rozdává almužnu a vychovává tak syčáky, zakládá kolonie, v nichž se vystěhovalci ožebračí, nebo zanechává židovstvu miliony s ustanoveními, které vše zvrací v nepřítele, v neprospěch židů.«

»Židovský národ může ze své hořké bídy být jen tehdy vysvobozen, když bude moci na své vlastní půdě vésti normální hospodářský život a naopak této vlastní půdy může jen tenkrát dosáhnouti a na ní normální hospodářský život si zařídíti, když bude zbaven své trpké bídy. Nic nepomáhá státi před hrozným kroužením tohoto »circulus vitiosus« a svěsiti bez odvahy ruce. Musíme se v tento kruh prolomiti čili: židovský národ hospodářsky posilovati. Mysleme nejdříve na své hospodářské povznesení, neboť jest nejnaléhavější a nejdůležitější úlohou. Tělesné a duševní povznesení přijde později. »Bez peněz není svatby!« — »Kde není mouky, není osvěty.« —

»Der Gedanke der Heranzüchtung eines Muskeljudenthums ist hier angeregt worden«. Šířiti tělocvik, zameziti časné sňatky a časnou návštěvu školy, to jsou rady k tělesnému povznešení židovského národa.

»Celkem není mu pomoci, dokud jeho veliká většina bude bez práv, dokud bude pronásledován, nenáviděn a chladnou nesympathií obklopen.«

»Jistý denní chléb pro židovské massy.» — »Až ten program bude vyčerpán, bude lehko učiniti z židovského národa národ nejvzdělanější. Neboť naše duševní schopnosti uznávají i nepřátelé, naše vlínaní na pole osvěty jest křečovité, a naše kulturní tradice jest tisíciletá. Až zbohatneme, abychom si mohli zříditi svoje školy, pak snad ukážeme světu, že jest nemožno nás duševně sproletarisovati, jak jsme byli hospodářsky sproletarisováni. Znovuzrození židovského národa má býti a bude společným dílem všeho židovstva!»

Po této bouřlivým souhlasem provázené řeči byl přijat bankovní výbor, načež dr. Jeremias (Poznaňsko) podal referát o tělesném poznešení židovstva, z něhož vyjímáme některá zajímavá data. V Prusku rozmnožilo se obyvatelstvo na každých 10.000 hlav u protestantů 7·1, katolíků 10·1, židů 3·3. I počet porodů u posledních klesl a obnášel v roce 1895 jen 62% čísla, které dle počtu židů bylo očekáváno. V těchto poměrech hrají velikou roli: 1. křty, 2. stěhování pruských židů, 3. časné sňatky, 4. velký počet nešťastných manželství (v Berlíně 1/4). V Haliči v roce sedmdesátém připadalo na 1000 duší u židů 46·2 porodů, 29·4 úmrtí, 16·8 vzrůst obyvatelstva proti 48·4, 37·1 a 11·3 u křesťanů. Mrtvé porody v Prusku činí u židů 32%, u křesťanů 36%. V Prusku zemřelo pod 15 let v r. 1895 1495 židů místo pravděpodobného úmrtí 4081. Dle toho jest průměrné stáří židů vyšší. Ve Frankfurtě 48 let vedle 36 u křesťanů, v Londýně 49 vedle 39, v Budapešti 37 vedle 26. Vzdor tomuto zjevu jest duševní stav židů velice špatný. V Prusku připadá na 100.000 duší u židů 83 slepci, 136 hluchoněmých, 500 duševně nemocných, kdežto u křesťanů 66 slepců, 90 hluchoněmých a 250 duševně nemocných. V Rakousku bylo 6·8% duševně nemocných židů, ač činí jen 4·8% počtu obyvatelstva. V Kyjevě objevuje se šílenství u křesťanů 1·5% u židů 2·2%. V Italii připadá jeden duševně onemocnělý na 1750 křesťanů a 380 židů.

Red. Sokolov z Varšavy referoval pak o historii a vědě židovstva a Martin Buber o židovském umění. V pátem sezení přednášel dr. Moses (Mannheim) o hospodářském povznešení, načež o organisaci mluvil dr. Th. Herzl. Čtvrtý den debatováno o nutnosti národního fondu, který také bude založen. Sezení večerní bylo zahájeno skvělou řečí známého anglického spisovatele Zangwilla. Kousavý sarkastický ton jeho řeči často hlučným smíchem provázené vyvolal v posluchačích ostrý dojem. Mluvil ze stanoviska praktického Angličana a pojednával o odkazu barona Hirsche, o němž řekl, že udělal dva žebráky tam, kde dříve byl jeden. »Vytýká-li se nám, že vedení sionistů není v rukou židovských finančních representantů, můžeme říci, že ministr financí obyčejně není nejbohatším mužem v království. Ostatně ti lidé mají jiné zájmy, než aby se starali o bídný groš chudého žida. Znám jednoho finančníka. Nemá pro nás kdy, musí být zlatým stožárem společnosti. Jest tu jiný bohatý žid, poctivý charakter a učenec, který jakživ pfenniku nevydělal, ale mnoho jich ztratil při vydávání

jistého periodického měsíčníku — oxfordský snílek. Pak je tu jeden Francouz, také vědátor zaměstnaný v museu, však o tom těžko můžeme očekávati, že umí ještě s živými individui zacházet. Potom předseda »Alliance israélite«. Kdybyste mu dali do rukou noviny z let šedesátých, bude láteřit proti snahám tehdejší mládeže založiti židovskou organisaci a přec tato nebezpečná a nežidovská organisace není ničím jiným, než — alliance israélite, jíž dnes jest předsedou. Sionismus jest prý snění. Co jiného by mohl být, když židi spí? Máme jasný cíl, ale Hirschovy miliony jsou bez něho. Jako jsem řekl o Palestině: dejte zem bez národa národu bez vlasti, tak pravím o těch milionech: dejte miliony bez účelu účelu bez milionů! Sionistická idea tak rychle postupovala, že již nyní Hirschova politika jest zničena, vždyť i v jeho argentinské kolonii byla založena »Liga dra. Herzla«. Takovými nepřáteli obklopení židé trpí a umírají. Missionáři křičí: dejte se pokřtít! Vykonavatelé Hirschovy pozůstalosti říkají: žebrejte! Sionismus praví: pracujte! Pět let pracujeme. Co je to pět let v životě národa. Pět let, když jsme 1800 let čekali? Ale i tehdy budeme spokojeni, bude-li se o nás psáti: Našli chaos a rozvrat a zanechali idealism a cíl. Ku konci navrhuji, aby tento kongres odsoudil držení a správu Hirschovy pozůstalosti.«

Návrh tento nebyl předsedou připuštěn k odhlasování.

Pátý den v osmém sezení pokračováno v rozhovoru o otázce banky a jejích obchodů. Banka byla založena, aby politickému sionismu stala se finančním nástrojem. V konečném zasedání devátém byla na programu debata o otázce obrodní a návrhy kulturní komisse. — V závěrečné řeči dr. Herzl pravil, že V. kongres blíží se ku konci a podal stručný přehled vykonané pětidenní práce. Sdělil zejména, že právní osobou národního fondu uvolilo se býti město Basilej. »Mladí snílkové, muži, kteří jste mezi námi omládli, zástupcové celého světa předhánějte se v práci pro židovský národ z lásky k sobě a pro svoje bratry!« *F. F.*

Moderní Japan.

Napsal Přemysl Hájek.

(Pokrač.)

Znamenitý výsledek, jehož docílilo americké poselství, přilákal záhy také evropské státy, aby zkusily štěstí v Japaně. Ruský admirál Putjatin již roku 1852 učinil pokus, ale nadarmo. Teprve r. 1854 podařilo se mu uzavříti s Japanem smlouvu, jíž přístavy Kanagava (Jokohama) a Nagasaki staly se Rusům přístupnými. Té doby také Hollanďané snažili se — ale bezvýsledně — zlepšiti svoje postavení v Japanu.

V létech 1856—1857 vyjednával americký konsul T. Harris neústupně se šógunem a jeho ministry, aby místo nevhodné Šimody byly Spojeným Státům otevřeny Kanagava a Osaka. Všechna poselství, která šógun strany toho k císařskému dvoru posílal, (smlouvy musily být mikadem stvrzeny), byla marna, ježto mikado o cizincích nechtěl ani slyšeti. Když však Ji Kamon-no-Kami stal se premierministrem, uzavřena byla nová smlouva s Harrisem, brzy potom také s Angličany, Francouzy a Rusy.*) Smlouvy tyto vzhledem k dosavadnímu bídnému postavení Evropanů v Japanu jsou přímo skvělé. Roku 1860 uzavřeny byly dodatečně smlouvy s Hollandskem a Pruskem.

Té doby, když šógun byl zemřel bezdětek, chtěla některá knížata dosaditi na jeho místo syna knížete z Mito, všeobecně oblíbeného Šitotsubašiho. Ale vůdce liberálů Ji Kamon prosadil,

*) Nejdůležitější body jejich byly (J. J. Rein o. c. I, 398): 1. Diplomatičtí agenti mají právo bydliti v Jedu, jsou pod ochranou šógunovou a smějí v zemi cestovati bez překážek. — 2. Kanagava, Nagasaki a Hakodate otevrou se cizím loděm 1. čce. 1859, Niigata 1860, Hiogo a Osaka 1863. — 3. Na každém z těchto míst určeno bude cizincům území, jež, zaplativše taxu, smějí vzdělávati. — 4. Cizinci podléhají jurisdikci svých konsulátů. — 5, Požívají svobody náboženské i obchodní. — 6. Smějí bez dovolení jen u vzdálenosti 10 ri volně se pohybovati.

že šógunem stal se 12letý Ijemochi, syn knížete z Kišiu, za jehož nezletilosti měl vládu v rukou daimió z Hikone, jménem Bakkó Genró. Následkem toho byly prudké spory mezi Starojapanci, cizincům nepřátelskými, a Mladojapanci pokrokovými, jinak mezi přívrženci šógunovými a mikadovými. Tím šógun i liberální strana utrpěli citelnou ránu. Strana konservativní, majíc v čele daimió z Mito, jala se horlivě svoji nenávist dokumentovati skutky. Dne 5. července 1861 byla anglická legace v jižním předměstí Jeda z větší části povražděna, a loupeživí samurai ohrožovali cizince neustále. Do této doby spadá také napadení anglické společnosti, která proti zákazu vyjela si do Tókaidó, od průvodců Šimadzu Saburo-a, otce to knížete Satsumského. Následkem toho vláda musila zaplatiti jako odškodnění 100.000 £, a kníže satsumský dalších 25.000; mimo to žádáno za vydání Šimadzu Saburo-a. Když se tak nestalo, připluli roku 1863 Angličané před Kagošimu, rozbořili ji a zajali tři parníky Satsumovy.

Zatím co samurai po celé říši se bouřili, čekajíce netrpělivě na povel k všeobecnému zničení a vyhnání cizinců, zvítězila u vládě prozíravější strana, která vedena byla přesvědčením, že zbaviti se cizinců jest naprosto nemožným. Obrat ten neměl vlivu na rozvášněné samurai; mezi nimi a Evropany sváděny neustále potyčky, ze Šimonoseki napadena dokonce loď vládní a parník knížete Satsumského. Aby řádění jejich konec učinil, připlul v září r. 1864 anglický vyslanec Sir R. Alcock s anglickým, francouzským, americkým a hollandským loďstvem před Šimonoseki a v krátké době ho dobyl. Rod Chóšiu musil súčastněným státům jako náhradu zaplatit 3 milliony dollarů! Čin Alcockův byl jistě málo spravedlivým, ale nelze popříti, že právě tak jako zničení Kagošimy značně přispěl k lepšímu chápání síly a moci cizinců mezi Japanci.

Nepřátelství k cizincům té doby v Japaně kvapem mizí. Samurajovi ze Satsumy, jménem Saigo Takamori-ovi podaří se spojiti nejmocnější, ale dosavade znepřátelené rody japanské Satsuma a Chóšiu ku společnému cíli: připraviti půdu k svržení šóguna a k restauraci moci mikadovy, za tím účelem zanechati nenávisti k cizincům a raději od nich se učiti. V tu dobu navrací se japanské poselství z Evropy s resultátem: »Nikoliv cizinci, nýbrž my jsme barbaři!«, a když v září 1866 nový šógun Histotsubaši chápe se vlády, nejmocnější Japanci volají po reformách dle vzorů evropských. Jaké bylo tehdáže v Japaně smýšlení, vysvítá nejlépe z listu, který poslal daimió z Echizen mikadovi

a kdež se mezi jiným praví: »Západní cizinci dnešní doby liší se zúplna od všech, které jsme dříve poznali. Jsou daleko vzdělanější a liberálnější. — Zemi zase uzavříti a cizince vyhnati bylo by positivním zlem. Mimo to existuje pět velikých a mocných kontinentů, a kdyby i celý Japan se sjednotil, byl by to nerovný boj. Japan byl by na padrť rozdrcen, jako taška. — Volání »Vyžente cizince!« vychází od těch, kteří je neznají.«

Že se smýšlení Japanců vzhledem k Evropanům tak přes noc změnilo, nebylo bez podstatných příčin. Protivy mezi stranou mikadovou, která chystala se obnoviti plnou císařskou moc, a stranou přející šógunovi z rodu Togukava, přiostřovaly se vždy více a od obou stran činěny přípravy k válce. Jsouce vesměs již pevně přesvědčeni, že cizinci jsou mocní, vyhledávali jejich přízně a snažili se o překot pochytiti od nich, co by jim pro budoucnost bylo k prospěchu. Té doby japanští mladíci učí se evropským řečem, poprvé plují do Evropy, aby vlastníma očima poznali cizí kulturu a vrací se do vlasti na parníku pro šóguna zakoupeném. Válečné zbraně jsou objednávány z Evropy, a povoláváni odtud vojenští instruktoři.

Dne 3. března 1867 zemřel mikado Kómei Tennó a místo jeho zaujal 16 a půl roku starý syn jeho Mutsuhito, stojedenadvacátý panovník japanské říše.*)

Již během prvních měsíců Mutsuhitovy vlády vystupují do popředí neklamná znamení blížícího se pádu moci šógunovy. Mocný daimió z Tosy dovoluje si raditi šógunovi, aby ku blahu vlasti dobrovolně ustoupil mikadovi. Tvrdí, že příčinou neblahých poměrů japanských jest dvojí vláda, a pak pokračuje: »Vaše Výsost měla by vládu složiti v ruce suveréna a tím dáti základ, na který by Japan ostatním státům po bok se mohl postaviti.« Šógun sám chápal již jasně, že mu půda pod nohama kolísá, dne 19. listopadu 1867 se rozhodl a poslal mikadovi memorandum se svou resignací. Mikado ji přijal se žádostí, aby šógun ještě po nějaký čas, dokavad sám se nevpraví do nových poměrů, říši spravoval. Aby pak daimiové, šógunovi přející, nebyli v cestě snahám mikadovým a jeho strany, byli odstraněni ode dvora. Následek toho byl, že šógun pozván byv ke dvoru na návštěvu, dal se přemluviti od svých roztrpčených stoupenců, aby táhl do Kióta v čele ozbrojeného vojska. Jakmile o tom Satsuma a Chóšiu byli zpra-

*) Následujícího roku pojal za choť Haruko, osvícenou dceru jednoho vysoce postaveného kuge (šlechtice nejvyšší třídy),

veny, vytrhly šógunovi vstříc, a u Fušimi svedena byla koncem ledna 1868 pro císařské vítězná bitva, která byla počátkem t. zv. restaurační války. Také ve všech následujících srážkách vojsko šógunovo utrpělo porážky, ale nepokojní šógunovci nebyli tím na vždy ukroceni.

V březnu 1868 doručeno bylo zástupcům cizích států psaní mikadovo, v němž jim sděloval, že převzal veškeru vládu a že zařídil úřad pro vyřizování vnějších záležitostí. Přes to nenávist k cizincům projevovala se dále násilnými činy: zejména napadeno anglické vyslanectví a zavražděn francouzský důstojník s 10 námořníky. Evropští diplomati dosáhli však dostiučinění, a mikado vydal edikt, jímž prohlásil, že chce smlouvy s cizinci zachovávati, a že přísně budou potrestáni samurai, kteří by se dopustili násilného činu na příslušnících cizích států. Zajímavo jest, že právě v této době obnoven byl vládou starý edikt proti křesťanství: »Zlá sekta, nazvaná křesťané, se přísně zapovídá. Podezřelé osoby buďtež úředníkům vydány, začež se odměna vyplatí«, a velká část křesťanů potrestána byla ztrátou svobody. Důvodem k tomu bylo mínění, že s křesťanstvím šíří se mezi Japanci neposlušnost k zákonům.

Když na počátku roku 1868 se doneslo k sluchu šógunově, že mikado hodlá přesídlit z Kioto do Jeda, dříve sídla šógunova, vyslal k císaři část své družiny prosit o milost. Zároveň také ostatním vzbouřencům radil, aby ustali v odporu. Než značná část přívržencův rodu Tokugava (z něhož pocházel šógun) rozdmychala na novo boj, který skončil pokořením rebelů na Jezu v červnu r. 1869.

Po ukončení této války a po přesídlení mikadově rozvinuli státníci japanští svůj protifeudální program: centralisaci říše a mediatisaci feudálů. V dubnu 1868 na jakémsi shromáždění říšských stavů byl nový program vlády slavnostně prohlášen, a v máji 1869 byla uveřejněna adresa západních a jižních knížat (Satsuma, Tosa, Chóšiu a Hizen), v níž uznávali nutnost centralisace vlády a šógunem udělené lenní investitury v ruce mikadovy skládali. Příkladu jejich následovalo brzy na 200 daimió, kteří i svoje statky císaři věnovali. Territoriální pánové ponecháni na čas na svých panstvích jako císařští místodržící, ale roku 1871 ediktem ponecháno jim z dosavadních příjmů jen 10%, a země rozdělena v okresy, spravované císařskými praefekty. Následkem toho odevzdala knížata svoje zámky, lodi, zbraně a p. mikadovi a propustila své va-

sally s malými pensemi. Tím byla podivuhodná mediatisace japanské šlechty klidně a krátce dokonána. Konečně r. 1868 upraveno zřízení státní sestavením státní rady s prvním říšským kancléřem a dvěmi vicekancléři. Těmto podřízena byla jednotlivá ministerstva. Říšský kancléř a první vicekancléř byli členy císařské dvorní šlechty, druhé vicekancléřství obsazeno členem z rodu Satsuma.

Novoty, jimiž nová vláda počala se zaměstnávati, vztahovaly se v první řadě na řádnou úpravu daní, zavedení všeobecné branné povinnosti a šíření osvěty zakládáním škol, zejména všeobecnou návštěvou školní. Následovalo zřizování železnic, telegrafů, pošt, reformy zákonů a t. d.

Té doby obyvatelé Japanu rozpadají se v 5 tříd společenských: 1. Mikado, 2. Šin-nó (císařská rodina), 3. Kuva-zoku šlechta: dřívější Kuge a daimiové, 4. Ši-zoku, dřívější samurajové, 5. Hei-min, rolníci, řemeslníci a obchodníci. Poslední, obecný lid, cítili se v novém postavení šťastnějšími, byvše dříve nuceni k slepé poslušnosti svých pánů. Rovněž tak daimio, kteří sice podrželi jenom desetinu dřívějších příjmů, ale za to byli zbaveni obtížných samurajů. Kuge, jejichž plat byl zvýšen, byli spokojeni. Zle však vedlo se samurajům. Jejich příjem byl také redukován na jednu desetinu, a ježto již před tím nevalně se jim vedlo, přišli následkem nového zřízení státního z bláta do louže. Mnozí z nich prý dokonce část svých stavení zbořili, aby tím získali vzdělavatelné půdy. Není tudíž divu, že z jejich středu ozývaly se hlasy, volající po konstituci, kterou by i jejich stav ocitl se v lepší situaci. Neboť polovici státních příjmů pohltila šlechta, a největší část zbývajícího věnována byla na zavedení evropských novot. Poněvadž pak podniky řízeny byly lidmi namnoze nezkušenými, není divu, že veliké summy na reformy vynaložené mizely bez účinků. Na konec hledala vláda nápravu financí tím, že hotové platy nahradila obligacemi. Tím však vzbudila i mezi nejrozhodnějšími stoupenci mikadovými nejvyšší nespokojenost.

V létech sedmdesátých jsou v Japaně reformy v plném proudu. Povoláni jsou Angličané, aby spojili Tokio s Jokohamou telegrafem, zřizovány jsou majáky na pobřežích, založena námořnická škola a polytechnikum. Francouzští instruktéři zřizují arsenál a reorganisují armádu, Holland'ané učí kanalisaci, Američané kolonisaci, Němci lékařství a dolování.

Roku 1871 císař poprvé v otevřeném kočáře navštěvuje arsenál, a dva roky potom císařovna přijímá paní cizích diplomatů.

R. 1872 vypraveno prvé velké poselství do Evropy a Ameriky s vůdcem Ivakurou v čele. Hlavní účel jeho však, pohnouti cizí státy k zrušení jurisdikce nad jejich příslušníky v Japanu, se nepodařil. Roku následujícího zaveden evropský kalendář místo dosavadního čínského. Proti křesťanství byla vláda japanská dlouho zaujata, a teprve r. 1876 odstraněny byly zákazy »zlé sekty«. Téhož roku zavedena byla křesťanská neděle jako prázdný den úředníků, a zakázáno samurajům nositi 2 meče.

S šířením novot rostla však nespokojenost samurajů, a dosavadní sloupy trůnu mikadova Satsuma, Hizen, Chóšiu, Tosa a t. d. stavěli se vládě zřejmě na odpor. Bojovná nálada nespokojenců zcela bez příčiny obrátila se proti nevinné, vždy nešťastné Koreji, a jenom největší námaze vicepresidenta státní rady, moudrého Ivakury a jeho stoupenců podařilo se japanským vášním postaviti hráz. Následek toho byl, že samurajové vzchopili se k revoluci proti stávající vládě.

Povstání Sagy na Hizenu bylo v krátké době deseti dnů potlačeno, a aby mysl samurajů byla odvrácena od domácích poměrů, sosnována byla výprava na Formosu, prý ku potrestání domorodců, kteří na pobřežích japanské ztroskotance vraždili. Vítězným postupem japanského vojska byla však popuzena sousední Čína a hrozila válkou, jestliže Japan neustoupí. Konečně v Pekingu byla věc urovnána.

Roku 1876 vypukla znova revoluce. V Kumamotu povraždili samurai státní posádku, a tím učiněn počátek nových bojů. — V Chóšiu povstali, aby dle slov proklamace »mikada osvobodili ze zajetí špatných rádců, od mužů, kteří cti a zájmů národa neznají a jich v úctě nemají, dopouštějíce, aby cizí barbaři poklady země odváželi.« Obě povstání záhy a snadno byla potlačena. Zatím však již na japanském jihu chystána nová, veliká revoluce.

Původcem jejím byl generál Saigó Kichimosuke, muž neobyčejného ducha a energie, k tomu velice oblíbený, na jehož zavolání dle tehdejší fámy 50.000 samurajů hotovo bylo obětovati život. Ten vzdal se r. 1873 svého úřadu a odebral se do své domoviny Kagošimy, kamž jej následovali četní jeho přátelé. Tam k jeho popudu zakládány byly soukromé školy, v nichž samurai vyučováni denně hodinu čínštině a ostatek ztráven cvičením ve zbrani. A tyto školy, jejichž žáci vzrostli brzy na 30.000, byly semeništěm budoucích revolucionářů. Že vláda vůči nim byla tak slepa, těžko lze vysvětliti; možná, že Saigóvi přese všechny podezřívavé zprávy nahoře se přece důvěřovalo.

V lednu 1877 dán byl povel k revoluci, a 14.000 moderně vyzbrojených povstalců, výkvětu to japanských samurajů, vytrhlo směrem k Higo, majíce v čele Saigó-a, dříve ideál loyality, nyní nepřítele císařské armády, které kdysi velel. To byli zcela jiní rebellové nežli onino, proti kterým dosavade bylo bojováno. Jsouce s přísnou, vojenskou kázní vycvičeni a znamenitě vyzbrojeni, měli v čele muže, jemuž slepě byli oddáni a o jehož osobní statečnosti a zdatnosti měli mínění nejlepší. Vojsko mikadovo musilo vynaložiti všechny síly, aby revoluci potlačilo. Bylo by zbytečno líčiti všechny boje, které po dobu sedmi měsíců se vlekly, z největší části v neprospěch insurgentů. Dne 24. září sveden byl u Kagošimy rozhodný boj, který skončil úplnou porážkou povstalců. Saigó smrtelně zraněn padl, a věrný soudruh jeho Beppu dle starého mravu prokázal mu poslední službu, utnuv mu hlavu a sám na sobě spáchav harakiri . . .

Potlačení satsumského (tak se nazývá obyčejně dle rodu Satsuma, nejvíce zúčastněného) povstání znamená vítězství snah pokrokových a zánik posledních zbytků staré, japanské feudální pýchy. Doba následující jest dobou horečného úsilí a spěchu vyrovnati se ve všech oborech lidské práce národům evropským.

(Pokrač.)

Z vývoje a výsledků moderní vědy bohoslovecké.

(Dokončení.)

B) Theologie církevní.

Pojem theologie církevní jest velmi široký. Schleiermacher sám se počítal mezi církevní dogmatiky, totéž činí Ritschl a jeho škola, kdežto se jim od orthodoxních bohoslovců vykazuje velmi rozhodně místo stranou, mimo pozitivní theologii, ano proti ní. Tento rozdíl přirozeně vede k tomu, abychom projednávali církevní theologii ve dvou odděleních.

a) Církevní theologie orthodoxní.

Pro náš účel stačí, když tuto část přehledneme zcela stručně. Jest totiž v orthodoxní theologii tohoto století málo, čím by se lišila od podobných velkých systémů 16. a 17. stol. Historik si jí přirozeně musí všimnout, poněvač v první polovici devatenáctého století znamená tato theologie reakci proti racionalizmu a jest těsně sloučena s probuzením náboženským, jehož jest průvodkyní a výrazem. — Vedle konfesijních prací vyznamenává se orthodoxní theologie 19. století v Německu ještě systémy stojícími na půdě evang. unie mezi církví augsburskou a helvetskou (Dorner).

Způsob a ráz různých těchto systémů jest rozmanitý. Někteří se omezují na to, že daný obsah křesťanské víry, čerpaný z Písma a z konfesí, v daných formách spořádají v systém podle obvyklých kategorií protestantské dogmatiky. Jiní se pokoušejí rekonstruovati tento obsah spekulativně. Jiní se snaží dáti víře pevný podklad ve vědomí věřícího, vyvozujíce celý dogmatický systém z náboženského vědomí, z faktů, jež jsou předmětem víry a ze zkušenosti věřícího (Kähler a j.).

Výčet hlavních systémů jest dán ve zvláštním odstavci na konci mezi literaturou.

b) Sprostředkovací theologie.

Řadíme tento druh k církevní theologii, poněvadž s předcházející orthodoxní má společný zájem na církevním učení, na konfesijním dogmatu a tím se jak ona liší od filozofické theologie, která pěstuje jaksi více theologii pro theologii samu, pro její obsah a pravdu, nehledíc k církvi.

Jménem sprostředkovací (»Vermittelungstheologie«) jest naznačen její hlavní ráz: snaží se udržeti staré věci, pojmy i výrazy, ale přizpůsobiti je novým požadavkům. V tom leží jistá síla a jakási modernost, ale také její slabost, polovičatost a kompromisování.

Název sprostředkovací theologie zahrnuje v sobě theology různého smýšlení a theologického postavení. Sami se k ní počítají přemnozí bohoslovci tak zvané pozitivní unie, přece však po výtce přikládá se toto jméno škole, která teprve v 70. letech má svůj začátek a od té doby jest v neustálém vzestupu. Spojuje se se jménem velikého theologa Albrechta Ritschla.*)

1. Ritschl a jeho škola.

Jako soustavy filozofické theologie má také Ritschlianismus jistý filozofický podklad a souvisí tímtéž způsobem s ideovými proudy posledních desetiletí devatenáctého století. Vliv obnoveného Kantismu, Lotzeova theorie poznání jest rozhodujícím pro filozofické základy této školy. Pro Ritschla jest způsob náboženského poznávání, jako poznávání vůbec, tento: pozorovatel poznává věc v různých jevech, které se před ním rozvíjejí a naň účinkují, jako příčinu těchto jevů. U těchto účinkův a jevů se zastavuje, dále se ani nesnaží proniknouti. Podstatu věci prohlašuje Ritschl za nepoznatelnou. (Jméno Agnosticismus, které se proto také někdy této škole přikládá, nepřiléhá ve svém plném významu, a hodí se jen částečně.)

Jistý filozofický realismus jako reakce proti převaze idealistické filozofie, Kantova nechuť k metafyzice a veškeré spekulaci — to způsobilo, že Ritschl prohlásil za heslo svého směru: úplné osvobození theologie od filozofie, zvl. metafyziky. Požadavek tento není sice důsledně proveden, ale přece je příčinou jistých karakteristických zvláštností Ritschlova systému a

*) Srv. Ecke: Die theolog. Schule Albr. Ritschl's u. d. evang. Kirche der Gegenwart I. 1897.

jeho školy. Vysvětlí se z toho jak důraz, který R. klade na určité části bohosloví, tak i úplné zanedbávání jiných; na př. upírá veškeru oprávněnost pokusům o výklad Boží bytosti a vlastností, stojí v odporu velmi příkrém proti veškerému přirozenému náboženství (theologia naturalis); za to zjevení a zjevené náboženství jest u něho uplatněno, zvl. Písmo a nade vše dokonalé zjevení Boží v osobě Ježíše Krista jest mu jediným pramenem víry. Východiskem dogmatických soudů jest mu pak praktický vztah tohoto zjevení k věřícímu subjektu. — Theologicky novým jest ve škole Ritschlově pojem vykoupení, pojem, který by se mohl do jisté míry karakterizovati jako ethický naproti tradicionelně církevně orthodoxnímu více juristickému. Novost spočívá v tom: Ritschl vychází od (jednostranné) definice Boha: Bůh láska jest. Tento Bůh ovšem nepotřebuje nějakého smíření za hříchy. Hřích jest nevědomost. U Boha není proti němu hněvu. Bůh chce vždy přivésti lidstvo k sobě do »království Božího«. (Ritschlovo »summum bonum«). Smířen musí býti vlastně člověk, poněvadž se Boha bojí. Kristus přišel lidstvu ohlásit Boží milost. Tento dar Boží milosti si člověk přisvojí vírou, která nastoupí na místo dřívější nedůvěry. Kristus netrpěl, aby učinil za dost Boží spravedlnosti místo lidí. Hlavní a jediný význam jeho jest, že jest zvěstovatelem Boží vůle. Proto ho církev cení jako Boha. O tom, zda-li dle své bytosti Bohem jest čili nic, nelze nic říci; dogmatické výroky o Ježíši Kristu i o jiných předmětech mají význam jen »hodnotných soudů« (Werthurtheile): nevypovídají, co to neb ono jest samo o sobě, nýbrž jak se nám jeví, a jakou má cenu pro nás.

Z tohoto centrálního bodu vycházeje, formuluje Ritschl důsledně vše ostatní. Mnohému se ovšem vyhýbá (nepodává uzavřené soustavy); ve mnohých věcech zachovává úmyslně nebo mimovolně velikou nejasnost a neurčitost ve výrazu i ve věci; tu a tam podržuje tradicionelní termín, ale významem, který mu podkládá, uvádí v omyl.

Význam Ritschlovy školy spravedlivě a plně posouditi jest nesnadno. Stanovisko posuzujícího může býti různé: bohoslovecky nelze Ritschla ušetřiti výtky násilí, libovůle a polovičatosti; filozoficky nelze nemíti pochybností co do správnosti jeho východiska — s obou stanovisk se dostalo Ritschlovcům velmi ostrého posouzení, bohoslovci konservativní i liberální jsou za jedno v odsuzování jeho směru z příčin ovšem opačných; nábožensky však nelze Ritschlově škole upříti značné opravdovosti a hloubky.

2. Jiné školy sprostředkovací theologie.

Vedle Ritschlovců (kteří ovšem také nejsou všichni úplně stejni, nýbrž třídí se ve dvě skupiny) dává se jméno sprostředkovacích theologů také bohoslovcům směru více církevního s různými odstíny, jmenovitě směru, jehož otci jsou K. J. Nitzsch, Jul. Müller a Dorner, a jehož známkou jest: vliv Schleiermacherův jevící se v porozumění pro církevní učení a v zálibě pro theologickou spekulaci.

Přesně roztříditi theologii církevní od sprostředkovací je velmi nesnadno, ba nemožno, zvláště proto, že rozdíly jsou namnoze jen rázu kvantitativního, ne kvalitativního. Nejeden theolog se sám počítá k církevním, ale od přísně orthodoxních je zařaďován mezi sprostředkovací. (Odtud i náš postup v uvádění literatury.)

Se systematickou prací dogmatickou jde ruku v ruce bádání a zpracování na poli ethiky (mravovědy a mravouky). Ve svém přehledu nevěnujeme tomuto oboru zvláštního oddílu, protože jest v těsné souvislosti s dogmatikou často jako její praktické užití (jakýsi druh praktické, applikované dogmatiky a praktického náboženství, jako jest filozofická ethika praktickou filozofií), a pak také proto, že na tomto poli práce tohoto století není tak nápadně nová jako v ostatních oborech. Nechybí ovšem ani zde nových hledisk, ta však souvisejí se stanovisky a vyplývají z názorů, jež autorové mají v oboru theoretickém, jako je dogmatika a filozofie náboženství. Protestantská ethika moderní, kterou zde především máme na zřeteli, si staví a provádí úlohu: rozvésti a legitimovati ethický světový názor křesťanského náboženství dle zásad biblických a reformačních, a tak se stýká a doplňuje s (theoretickou) apologetikou (viz níže!).

(Pro tuto souvislost ani v přehledu literatury (III. C) neuvádíme ethiky odděleně, nýbrž současně s dogmatickými systémy jednotlivých spisovatelů, z nichž mnozí oba tyto obory systematické theologie rovnoměrně zpracovali.) —

Podstatnou část moderní systematické theologické práce tvoří apologetika, také ovšem moderně pojatá: ne více jako obrana jednotlivých článků víry nebo dogmatického souboru určité konfese, nýbrž jako vědecký rozbor vztahův a rozporů mezi hlavními zásadami, předpoklady křesťanské theologie a celkovým názorem křesťanského náboženství na jedné a různými soustavami filozofickými, a jednotlivými proudy myšlenkovými (materialismus, pe-

simismus a j.) a přírodními vědami na druhé straně v zájmu důkazu pravdy křesťanství. Tato práce se děje jednak v dílech filozofie a dějin náboženství, jednak přímo v soustavách theologických (na př. u Franka v jeho »Systémech«, viz níže, u Kählera jako první část jeho »Wissenschaft«, u Ritschla, Biedermanna a j. jako principielní část jejich děl, jako theorie poznání, jako »Úvod do dogmatiky« atd.), jednak konečně v monografiích.

Poněkud nového rázu nabyla také v moderním spracování symbolika. Dříve namnoze pouze historicky popisný obraz učení určité konfese dle jejích symbolických knih, nabývá nyní čím dále tím více rázu discipliny srovnávající jednotlivé učení a celkový názor různých konfesí a blíží se tak filozofii náboženství (s omezením na křesťanství), »Vergleichende Konfessionskunde.«

C. Literatura.

Ad A) Theologie filozofická.

Schleiermacher: Reden über die Religion an die Gebildeten unter ihren Verächtern 1799. Glaubenslehre 1821. Die christliche Sitte 1843. Strauss: Die christl. Glaubenslehre in ihrer geschichtlichen Entwickelung und im Kampf mit der modernen Wissenschaft dargestellt 1840. Der alte und der neue Glaube 1872. A. Schweizer: Glaubenslehre der evang. reform. Kirche 1844. Die Centraldogmen der protestantischen Kirche 1854. R. Rothe: Zur Dogmatik 1844. Feuerbach: Das Wesen des Christenthums 1843. 4. vyd. 1883. Jul. Müller: Die christliche Lehre von der Sünde. 4. v. 1858. Biedermann: Christliche Dogmatik 1869. 2. v. 1884. Pfleiderer: Die Religion, ihr Wesen und Geschichte 1869. Religionsphilosophie auf geschichtlicher Grundlage 1878. 3. vyd. 1896. Grundriss der christl. Glaubens- und Sittenlehre 1880. — Lipsius: Dogmatik 1876. 3. v. 1893. Philosophie und Religion 1885.

Ad B) Theologie církevní (konfesijní).

a) orthodoxní.

Beck: Christliche Lehrwissenschaft 1841. Martensen (holland): Dogmatik 1850. Ethik 1871. Philippi: Die kirchliche Glaubenslehre 1854. Thomasius: Christi Person und Werk 1852. Schmid: Dogmatik der evang. luther. Kirche 1811. Kahnis: Lutherische Dogmatik. 2. v. 1874. von Hofmann: Weissagung

und Erfüllung 1841. Der Schriftbeweis 1852. Luthardt: Compendium der Dogmatik. 10. vyd. 1900. v. Frank: System der christlichen Wahrheit. 3. v. 1894. System der christl. Gewissheit. 3. v. 1881—4. System der christl. Sittlichkeit 1884—7.

Reformovaní: Heppe: Dogmatik der evang. ref. Kirche 1861. Gretillat: Exposé de la théologie systématique 1885—8. La morale chrétienne. 2. sv. 1898. Hodge: Systematic Theology 1871, posl. 1883. Van Oosterzee: Dogmatik. Böhl: Dogmatik 1887. Bavinck: Gereformeerde dogmatiek 1895—9. Macpherson: Christian Dogmatics 1898. Allen: Christian Institutions 1898.

b) Sprostředkovací.

1. Ritschlova škola, Ritschl: Christliche Lehre von der Rechtfertigung und Versöhnung 1870. 3. v. 1888, 3 svazky. Unterricht in der christl. Religion 1875. 3. v. 1886. Geschichte des Pietismus 1880. Theologie und Metaphysik 1881. Herrman: Metaphysik in der Theologie 1876. Die Religion im Verhältnis zum Welterkennen und zur Sittlichkeit 1879. Der Verkehr des Christen mit Gott 1886. 3. v. 1896. Kaftan: Das Wesen der christlichen Religion 1881. Die Wahrheit der christl. Religion 1888. Dogmatik 1897. H. Schultz: Die Lehre von der Gottheit Christi 1881. Grundriss der evangelischen Ethik 1897. Bornemann: Unterricht im Christenthum. 2. v. 1891.

2. Jiní »sprostředkovací« theologové:*) Jul. Müller: Die Lehre von der Sünde 1838. 6. vyd. Dorner: System der christl. Glaubenslehre 1879—1881. System der christl. Sittenlehre 1885. Bruce: Apologetics or Christianity defensively stated 1892. 2. v. 1895. Bovon: Dogmatique chrétienne 1892. La morale chrét. 1898. Orr: The christian view of God and the world. 2. v. 1893. Kähler: Wissenschaft der christl. Lehre 1893. 2. vyd. 3 sv. F. A. B. Nitzsch: Lehrbuch der evang. Dogmatik 1892. von Oettingen: Lutherische Dogmatik I. 1897. Clemen: Die christliche Lehre von der Sünde I. 1897.

C) Filozofie náboženství a srovnávací theologie.

Hegel: Religionsphilosophie 1832. Pfleiderer (viz výše!). **Sabatier:** Esquisse d'une philosophie de la religion 1897. Fair-

*) Viz vysvětlení v příslušném odstavci oddílu III. B. Neurčitost zařazení vysvítá zvláště na případech: Kähler, Orr, Bovon.

bairn: Religion in history and in modern life 1894. Catholicism, roman und anglican 1899. Tiele: Elements of the Science of Religion 1899. Chantepie de la Saussaye: Lehrbuch der Religionsgeschichte 1887 a 1889. 2. v. 1897. Boissier: La fin du paganisme 1891. Hatch: Griechenthum und Christenthum, něm. vyd. 1892. Kattenbusch: Lehrbuch der vergleichenden Confessionskunde 1892. Max Müller: Anthropological Religion 1892. (Gifford Lectures); Natural Religion (Hibbert Lectures); The evolution of religion (Gifford Lectures). Duilhé de Saint-Projet: Apologie scientifique de la foi chrétienne 1899. Baissac: Les origines de la réligion 1899. Časopis: Zeitschrift für Religionswissenschaft, vyd. Achelis od 1898.

IV. Dodatek.

Těmito směry se brala a takové výtěžky vykazuje theologická vědecká práce v 19. století. Náš referát, ve kterém jsme se snažili všestranně a nestranně líčiti všecky vynikající a nové, uplynulému století vlastní zjevy a názory, jest u konce.

Zůstali jsme vždy svědomitě v úloze referenta, jenž se nestotožňuje s názory ve své stati líčenými. Kritika podrobná, zvláště kritika se stanoviska církve, respektive náboženství, a určité theologické školy není v mezích a intencích této revue. Litujeme, že naše české bohosloví evangelické (lze-li o něm dosud vůbec mluviti) nemá svého odborného vědeckého listu.*) Budiž zde mimochodem upozorněno na tento nedostatek. Potřebovali bychom odborného theologického listu k diskusi o vědeckých otázkách a k vědeckému rozboru otázky náboženské, aby též česká práce přispěla k jejímu rozřešení v její české zvláštnosti. Specielní takovýto orgán by měl veliký význam povšechný.

*

Přehlížejíce moderní theologickou práci, brali jsme zřetel v přední řadě k německé theologii protestantské, ne z libovůle ani z předpojatosti, ale z věcných důvodů: německá theologie evangelická jde v čele celé theologické produkce ve všech jejích oborech, tak zvláště v biblické kritice a v systematické práci. Rozumí se,

*) Vědecká příloha slovenských »Cirkevních Listů«, kterou začali vydávati r. 1900 profesoři Kvacsala a Skalský, trpí svou ohraničeností na augsburskou konfesi a tím, že jest pouhou přílohou. Ostatní evang. církevní listy české nejsou bohoslovecké, nýbrž nábožensky vzdělavatelné nebo konfesijně apologetické a polemické.

že i ostatní protestantské církve mají svou theologii samostatnou, tak především Angličané (v Britanii, méně v Americe), Hollanďané, Francouzi (neopomenuli jsme při žádném oboru uvésti také alespoň hlavní díla z těchto literatur). Přece však ve mnohém jsou závislí od německé iniciativy. — Tolik na vysvětlenou, proč jsme byli oprávněni k volbě německé theologie za představitelku vědeckého bohosloví vůbec.

Nyní ještě vysvětlení, proč jsme měli právo vybrati za přední představitelku theologické práce theologii protestantskou čili evangelickou. Ani tato volba není předpojatá nebo libovolná.

Různé menší náboženské společnosti mají jiné zájmy než vědu, obyčejně cíle výlučně praktické. Jediný starokatolicism, jenž při svém vzniku vzal s sebou několik nejlepších hlav, vykonal kus vědecké práce v církevních dějinách (Döllinger) a v dějinách dogmatu; byl k tomu veden svým původem.

O theologické práci vědecké v ruské, řeckokatolické čili pravoslavné církvi jest nesnadno mluviti a o práci moderní snad vůbec nemožno. Její vývoj jest ukončen rokem 787. Strnulost církevních forem, nehybnost a mrtvý a umrtvující konservatismus státně-církevních úřadů, bázeň z každé modernosti sebe nevinnější, nedopouštějí, aby nějaká volná věda zkvetla. Částečnou vinu toho nese církev sama, větší však činitelé mimocírkevní, to jest především stát vůbec nesvobodný.

Církev římsko-katolická ovšem vědecky pracuje; ale modernost, rozsah i výnos její práce nemůže se měřiti s theologií protestantskou. Toho příčinou jest celá povaha katolicismu. — Některé obory theologické vědy jsou mu přirozeně uzavřeny, na př. »dějiny dogmatu«, ponévadž nějaké dějiny, nějaký vývoj dogmatu jest a priori nepřípustný. — V jiném, na př. v církevních dějinách a zvl. také v systematické práci dogmatické a ethické má katolicismus ruce svázané neprolomnou autoritou neomylné a hotové církve, tak že dogmatikové musejí omeziti svou práci na pouhé registrování obsahu víry a na jeho, řekl bych, přesýpání ve formy taktéž dané; i historikům jest předepsána dráha a výsledek předem.

Exegese a biblická theologie jest zdržována, ba ve svých pravých cílech znemožňována převládajícím dogmatickým nazíráním, jež v biblických knihách hledá, a kde není možno nalézti, do nich vkládá hotová církevní dogmata. — Dějiny náboženství a

srovnávací theologie mají spoutané ruce aprioristickou nevážností ke všem jiným náboženstvím i křesťanským vyznáním.

Některé větší práce byly se strany katolicismu vykonány v apologetice (ale tu zase nelze mluviti o modernosti, jest to apologie ustáleného tridentinského systému) a v polemice, jmenovitě s protestantismem (Möhler). — Ani obory katolické theologii nejbližší a nejvlastnější a pro ni nejdůležitější, jako patristika a ta část dějin dogmatu, která se zabývá katolickou scholastikou, nejsou dle svědectví samých katolických bohoslovců pěstovány tak, jak by zasluhovaly a jak by bylo celku theologie i církve prospěšno. — V biblické kritice může se katolicismus vykázati některými pracemi; ale když se uváží, že by římsko-katolické církvi, která nepřikládá tolik autority bibli, byla její nepředpojatá kritika snadnější než církvi a vědě protestantské, neodpovídá katolická theologie ani v tomto oboru tomu, co by se od ní smělo čekat. Čistě historickému bádání, na př. o původu jednotlivých biblických knih, překáží hlavně přílišný respekt k církevní tradici.

Katolicismus jako náboženství vědy nepotřebuje, jako církev jí nepřeje, ji podezírá a zdržuje; katolicismus se uzavírá úmyslně styku se životem i s vědou — to vše u vědomí dokonalosti a neomylnosti.*) (Ve stupňované míře platí totéž o církvi řecké orthodoxní). Theologii jako celek i v jednotlivých jejích oborech ovládá a zdržuje jakási scholastika.

Protestantismus se udržuje v živějším doteku s časovými proudy; vědy se nebojí, výsledků jejich se neleká a to dodává jeho theologické práci vědeckosti a staví ji do popředí. Podrobnější vylíčení vědecké práce katolické církve ponecháváme odborníkovi z vlastních jejích řad. Nám nešlo o nějaké vynášení protestantismu a podceňování katolicismu. Líčili jsme spravedlivě dle skutečné ceny práce vykonané. Měřítkem nám ovšem nebyla kvantita nýbrž musila býti kvalita, novost, modernost. S tohoto stanoviska jsme jistě správně postavili protestantismus do popředí. Vady a nedo-

*) Pozn. Známý moderní katol. bohoslovec Schell vyjadřuje to vše (ve spise: Der Katholicismus als Princip des Fortschritts, 5. vyd. 1897) takto: Katolík »se vzdává vlastní duševní činnosti v nejvyšších a nejdůležitějších věcech« (str. 7.); dle něho katolicismu chybí »rozumové pochopení, zdůvodnění a vyložení věroučných článků« (str. 91.), ano dnešní katolicismus »se staví s nedůvěrou naproti všem snahám po racionelním a ethickém prohloubení věroučných článků« (str. 62.) a »hledá a potřebuje izolování« (str. 22.) ode všeho moderního, zvl. vědy a filozofie, čímž nevyhnutelně »propadá zlé duševní inferioritě« (str. 22.).

statky protestantské vědy, které sami známe a přiznáváme, může zase nestranně vytknouti posuzovatel z jiných řad. Reklamujeme jen možnost závěrečného slova dle potřeby. —

Obraz námi podaný má ovšem mnoho mezer, mimovolných i úmyslných, ale stačí k tomu, aby sprostředkoval dojem o značné práci, kterou theologie v našem století vykonala. Není to ovšem ještě její poslední, ale jistě vážné slovo. Tím uplatňuje a podpírá theologie svůj nárok, že jest jedním článkem v souvislém řetězu moderního života a pokroku.

F. Žilka.

Rakouské právo jazykové.

Referuje Dr. Zdeněk V. Tobolka.

Nedávno vyšla v Brně kniha »Das Österreichische Sprachenrecht. Eine Quellensammlung, eingeleitet und herausgegeben von Dr. Alfred Fischel. Brünn 1901«, která vzbudila v české i německé žurnalistice jisté, třeba že jen chvilkové vzrušení. Časopisy německé celkem přijímaly knihu p. Fischlovu příznivě, české ji odsuzovaly. Oboje, německá chvála i česká hana, měly stejný nedostatek, chválily nebo haněly, aniž by mínění své podepřely důvody.

Nesprávné by bylo na straně české chtíti odbýti knihu p. Fischlovu pouhým žurnalistickým odsouzením. P. J. Fischel s dílem svým dal si hodně práce, a třeba že jeho spis není přesně vědecký, je to přece spis, který v otázce rakouského práva jazykového nezůstane v budoucnosti jistě nepovšimnut.

Všichni, kdo zajímají se o rakouské právo jazykové, sáhnou po knize p. Fischlově, sáhnou po ni Němci, a sáhnou po ni i naši lidé, Češi. A pro poslední okolnosti přirozeně naskytá se nutnost zrevidovati, pokud Čech může knize p. Fischlově věřiti a na jeho vývody spoléhati.

* * *

P. dr. Fischel vytkl si za úkol vydati všechny zákony a předpisy, týkající se jazykového práva rakouského, pokud tyto jsou přístupny a pokud krátký čas splniti tento úkol mu dovoloval. Práci svoji podnikl z důvodu praktického, aby poučil a to jednak ukázal, jak prý nesprávné je tvrzení na straně české, jako by po r. 1628 nebyl býval vydán žádný zákon, který by zaručoval přednost německé řeči, jednak aby informoval strany německé, bojující za německou státní a sprostředkovací řeč o jazykovém právu rakouském, jehož strany německé dobře prý neznají. Kniha je adressovaná krátce oběma národnostem a hledí poučení poskytnouti úvodem a snůškou pramenů. Již titulem hlásí se kniha do sbírky pramenů. Jistě tato část jest při spise nejdůležitější a

nejcennější. Ale pro praktického politika více zajímavosti bude se zdáti míti úvod vydavatelův, shrnující výsledky jazykového práva rakouského.

Pokud se týče sbírky pramenů samotné, vytýkal bych jí nedosti přesný a vědeckým požadavkům vyhovující způsob vydání. P. dr. Fischel ku př. neuvádí většinou, odkud své prameny otiskuje anebo dopouští se někde té naprosté nepřípustnosti, že vynechává jedině authentické znění české a nahrazuje je svým moderním překladem, který přece vždy musí se považovati za výklad překladatelův. Tato výtka činěná p. dr. Fischlovi musí se tím více zdůrazniti, poněvadž p. dr. Fischel již dle úvodu knihu svou považuje za knihu bořící staré předsudky a chtějící získati stoupence názorům novým.

Pokud se týče úvodu samého, nezbývá než krok za krokem výsledky bádání p. dr. Fischla revidovati. Učiníme tak, omezíce se v stati své pouze na jazykové právo v zemích českých.

* * *

První perioda úvodu obírá se právem jazykovým v létech 1526 až 1620.

P. dr. Fischel přichází tu k výsledku, že právní stav ve všech třech tehdejších českých zemích nebyl takový, jak tvrdí většina českých spisovatelů a politiků. O výlučné platnosti češtiny ve správě a soudnictví před r. 1620 nemůže prý býti řeči, a tvrzení, že v té době čeština byla řečí státní, je prý holá bajka.

Bylať v Čechách a na Moravě přednost češtiny zákonně vyslovena pro stavovskou správu a panské (v Čechách zároveň pro městské) soudnictví, jakož i pro jednání sněmovní, ale již v tomto poměru tvořily výjimky Chebsko a Loketsko, kde bylo výlučné panství němčiny nepopíratelné, a v Horním Slezsku (Dolní Slezsko bylo čistě německou zemí) knížectví krnovské, kde již r. 1570 dvojjazyčnost byla zákonně zavedena u soudu a ve správě. Mimo to drželo se užívání němčiny v četných městech a panských soudech. Především však byla vlastní zeměpanská správa ve všech zemích sudetských, zvláště však ve Slezsku téměř výlučně německá nebo, jak praví dr. Rezek v »Dějinách Čech a Moravy nové doby« (I. 4.): »v úřadech toliko osobě panovnické podřízených již téměř celé století před r. 1620 na venek zavládla dvojjazyčnost, uvnitř pak jazyk, jemuž panovník rozuměl, t. j. němčina.«

K uvedenému tvrzení dochází dr. Fischel po delším konstatování fakt. Chtěje líčiti vývoj jazykového práva od r. 1526 uznal za nutné letem dotknouti se také poměrů v zemích českých před r. 1526. V tvrzeních svých není ve všem správný. Má pravdu, uvádí-li, že královská kancelář za Karla IV. užívá jazyka latinského a německého, ale nevím, jak by dr. Fischel dokázal své tvrzení, že i stavové v té době užívali vedle latiny jen němčiny. Také je nemístné v této periodě jako i později užívání němčiny vysvětlovati kulturní převahou Němců v Čechách za Karla IV. Pan dr. Fischel v těchto věcech vůbec příliš minulost zabarvuje moderními ideami zapomínaje, že jak Češi, tak i Němci emancipovali se od užívání latiny a to čistě z důvodů

praktických a z žádné nacionální nevraživosti, a jistě Čechům, pokud se týče jich kulturní vyspělosti za Karla IV. křivdí, chce-li je považovati za méně kulturně vyspělé než-li tehdejší Němce v Čechách. Nepopírám, že Čechové od německého obyvatelstva v Čechách se naučili některým a dobrým věcem, nedržím tedy pro všechny věci Čechům prioritu, ale toho, chce-li p. dr. Fischel Čechy s Němci srovnávati, pokud se týče jich vyspělosti, musí býti pamětliv, že Češi to byli za Karla IV., kteří připravovali reformaci a že Němci v Čechách to byli, kteří za Karla IV. tohoto hnutí, později od samého Luthera chvalně vzpomínaného, byli odpůrci. Že Češi domáhali se za Karla IV. a pak za válek husitských v jazykové otázce svého přirozeného postavení, jest zcela vysvětlitelné, uvážíme-li jich počet a hmotné i vzdělanostní postavení. Karel IV., jemuž jistě žádné tendence čechisování nemohou se podkládati, velice dobře vystihl věc, jestliže vydal ku konci svého panování k Pražanům list, »aby napotom právní pře u soudu jejich jednány byly po česku a konšelé aby o nich vydávali české rozsudky; aby napotom pouzí Němci, totiž česky neumějící, nesměli býti konšely, jakož i aby Němci v Praze obývající děti své učili jazyku českému.« Odmyslíme-li si nesprávné motivy p. drem Fischlem podkládané, můžeme říci, že čeština právně před r. 1526 byla výlučně soudní řečí, třebaže někde Němci nenaučili se češtině a nebyli ani za měšťany přijímáni (v Plzni r. 1500), a že na sněmích v Čechách, na Moravě a v Horním Slezsku byla v užívání čeština.

R. 1526 dosedl na trůn český Ferdinand I. Trvale spojil s rakouskými zeměmi korunu českou a uherskou. Ferdinand I. byl Němec, česky neznal a bylo proto zcela přirozeno, že v dvorských úřadech centrálních, v tajné radě, dvorské kanceláři, komoře dvorské a dvorské válečná radě užíval jazyka německého. A Ferdinand I. byl by býval chtěl němčiny užívati i dále, i mimo úřady královské, ale dle práva něco podobného činiti nemohl. Za Ferdinanda I. sněmovalo se po česku, u soudů užívati se mělo a sice i u soudu komorního i dvorského jen češtiny, zápisky do zemských desk směly se díti jen česky, nejvyšší purkrabí a nejvyšší hejtmani v své korrespondenci užívali jen češtiny, a psali česky nejen do českých krajů, ale i německých, do Chebu, Kadaně, Ústí, ke knížatům Slezským, ba i do Saska, Braniborska, Bavorska atd. Krátce, nastoupením Ferdinanda I. v jazykovém právu českém nebyla učiněna žádná změna, a jen panovník ve svých dvorských úřadech jako Němec užíval němčiny, avšak i jeho úřady (česká komora r. 1527 zřízená) se stranami na venek úřadovaly dle jich jazyka, to jest buď česky nebo německy. Tvrditi však na základě tohoto stavu, že němčina záhy stala se vnitřní úřední řečí ve věcech českých bylo by nesprávné, poněvadž neurčité, a bylo by to nesprávné tím spíše, že máme v zemském zřízení z r. 1530 výslovně podotknuto, že všichni, kdo ke koruně české příslušejí před soudem zemským mají své pře vésti v jazyku českém, »sami skrze se, nebo kohož sobě zjednati mohú.«

Co praví p. dr Fischel o apelačním soudu v Praze r. 1548 zřízeném, dá se držeti jen tehdy, myslí-li se jeho větou: »jistě užíval

i němčiny jako řeči jednací,« že soud ten od počátku byl utrakvistický. Soud ten, jak ukázal dr. Rezek, vyřizoval podle všeho od počátku apelace v tom jazyku, ve kterém byly podány a soudcové (většina byla Čechů, menšina Němců) musili znáti, poněvadž se rozhodovalo ve společném senátě, vedle jazyka mateřského i druhý zemský jazyk.

Za Maximiliana II. čeština měla v království Českém všeobecnou zákonnou platnost. Vnitřní i vnější jazyk všech soudů měl býti jen český a pilně dbáno bylo toho, aby tento právní stav byl zachováván. Proti panovníkovi i proti živlu německému chráněno bylo právo jazykové, a častým překročením práva učiněna byla r. 1615 přítrž snešením sněmovním, v němž se nařizovalo: »Cizozemci aby nedříve v království to přijímáni byli, než až by česky uměli, a jejich děti aby do třetího kolena nižádných úřadů nezastávaly; při soudech vyšších i nižších ne jinak než česky aby mluveno bylo, do českých kostelů kněží i kazatelové česky neumějící, aby uvozováni nebyli, a kde dosazeni, aby vybyti byli«. Čechové pilně tohoto snesení dbali a proti jeho nezachovávání se ohražovali, tak že v Čechách před bitvou bělohorskou nepodařilo se panovníkům změniti něco na jazykovém právu, zaručujícím jedině češtině v Čechách všeobecnou zákonitou platnost jak v úřadování vnitřním tak i vnějším ve všech institucích kotvících v staré ústavě české. Jen v úřadech královských čeština s němčinou byly rovnoprávny.

Na Moravě města německou kolonisací vzniklá užívala při soudnictví a správě převážně němčiny, jinak čeština na Moravě měla právně takové postavení před r. 1620 jako v Čechách. Moravané v otázce užívání jazyka bedlivě chránili svého práva a nechtěli se smiřovati nikdy s tím, aby úředníci zeměpanští s nimi jednali v řeči německé.

O Slezsku praví p. dr. Fischel, že poměry byly tam příznivější pro němčinu jako řeč jednací. Zdá se mi tato věta býti upřílišněná. Měla by oprávněnost, kdyby platila o Slezsku Dolním, ale o Slezsku vůbec říci se nemůže. Zrovna tak je nesprávné, tvrdí-li autor, že Slezsko celkem vzato bylo podstatně německou zemí. Je pravda, že k němectví Slezska valně přispívala Vratislav, ale i tam teprve r. 1611 od Matyaše zavedena byla od království českého neodvislá německá kancelář, která však na venek musila užívati češtiny, jestliže se jednalo o knížectví hornoslezská. V Krnovsku čeština do desk zemských byla zavedena již roku 1426 a v opavských deskách užívalo se češtiny od r. 1431. V Krnovsku r. 1570 v užívání jazyka v záležitostech právních nastala potud změna, že vnitřním jazykem úředním i na dále zůstala čeština (»aber diejenigen, die nicht deutsch können, sollen auch Schriften in böhmischer Sprache eingeben können und in dieser angehört werden«), avšak v jednání se stranami německými smělo užívati se také němčiny. V potvrzení zemského zřízení knížectví Těšínského z r. 1592 Rudolfem II. výslovně čeština je prohlašována za jedinou úřední řeč soudní. Tento stav právní se ve Slezsku nezměnil až do převratu bělohorského.

Shrneme-li, co pověděno, možno ukončiti podobně jako učinil p. dr. Fischel citátem z téhož historika českého, jehož se dovolává

p. dr. Fischel: »v institucích ve staré ústavě české založených vládla čeština neobmezeně, v úřadech pak výlučně nebo skoro výlučně královských, na větším díle čeština i němčina rovnoprávně; v komoře české dokonce již v 16. století vnitřní řeč byla německá.« Jsem přesvědčen, že p. dr. Fischel v mnohém s mými názory souhlasí, jak vyzrazuje věta jeho hned v následující kapitole (jedná o létech 1620 až 1740) uvedená o době předbělohorské: »die Alleinherrschaft der bevorrechteten Sprache bei der ständischen Verwaltung und Rechtspflege.«

* * *

Porážka na pláni bělohorské přivodila ve vývoji jazykového práva v zemích českých změny. Na Bílé Hoře zvítězil Ferdinand II., absolutista, katolík a Němec. P. dr. Fischel správně upozorňuje na to, jako by porážkou bělohorskou byli utrpěli jen Češi a nikoliv také Němci. Tím, že zvítězil absolutista a katolík stižena byla malá část šlechty německy cítící v Čechách a luteránské měšťanstvo německé, na něž právě tak jako na Čechy vztahovala se všechna opatření učiněná proti moci šlechty a protikatolíkům. Ale p. dr. Fischel jde ve vývodech svých příliš daleko, chce-li vzbuditi dojem, že následky porážky pro obě národnosti v Čechách byly úplně stejné. Posice Čechů o to přece byla horší, že vítěz byl také Němec, třeba že Němec, o jehož nějakých germanisačních tendencích za tehdejší doby ovšem nemůže býti řeči a že Čechové početně silnější byli četněji opatřeními vítězovými stiženi. P. dr. Fischel jeví patrnou snahu dokázati, že němectví nebylo nijak po bitvě bělohorské podporováno, a brání se tomu, že by vliv němectví v zemích českých byl vzrostl ne svojí silou, nýbrž pochodem urychleným. Ale je přece třeba si uvědomiti, že vliv Němců urychlil se vítězstvím Němce, že místo českého i německého obyvatelstva nekatolického dostalo se do Čech obyvatelstvo k a t o l i c k é, ale n e č e s k é a z velké části německé, a že již tím pozvolný vzrůst němectví, datující se od r. 1526 byl zrychlen. Má pravdu p. dr. Fischel, že to byly třídy vyšší, jež přišly do Čech a má také pravdu v tom, že německý ráz proti dřívějšímu rázu v úřadování uváděný neměl překážky tak veliké; šlechta byla cizí, stav selský bez politických práv a jen se šlechtou byl vlastně ve styku, měšťanstvo bylo bez vlivu.

V Čechách převrat proti době dřívější v užívání jazyka v úřadování nastal r. 1627 vydáním obnoveného zřízení zemského. Tím, že vítěz byl absolutista, stala se v úřadech ta změna, že úřady byly tehdy jen královské. V užívání jazyků zavedena byla rovnoprávnost němčiny s češtinou. V obnoveném zřízení vyslovena je tato zásada v čl. C. II., kde se praví: »chceme, aby německý a český jazyk zároveň v našem dědičném království českém zachován a rozšiřován byl.« Rovnoprávnost jazyková vztahovala se na soudnictví, velký i menší soud zemský, desky zemské, soud komorní, dvorský, soudy městské a vztahovala se na celou zemi, na každého obyvatele, ať bydlil kdekoliv. Tato rovnoprávnost němčiny s češtinou platila nejen ve styku se stranami, ale i ve vnitřním úřadování. Dle čl. D. XLVII. byly dva senáty (dle jazyků) zřízeny, český a německý, a nejvyšší zemský sudí toto

dělení národnostní prováděl, z počátku sice jen prozatímně, poněvadž snaha panovníkova byla, aby úředníci znali oba zemské jazyky, později i po r. 1640 toto provisorium se udrželo. Dva senáty měl také soud dvorský a komorní. Při soudě apelačním dvou senátů nebylo. Dvorským dekretem z 3. září r. 1628 a instrukcí z 26. listopadu r. 1644 byly tam poměry v užívání jazyka tak upraveny, že na venek zachovávana jazyková rovnoprávnost, ve vnitřním však úřadování dle nařízení od r. 1644 užívalo se jen němčiny, a od té doby tudíž němčina zákonně jako vnitřní úřední řeč byla uznána.

Pro Moravu obnovené zřízení zemské bylo vydáno 10. května r. 1628 a vyslovovala se v něm jako v zřízení pro Čechy zásada rovnoprávnosti obou jazyků. R. 1637 na Moravě přes ohražení stavů byl zrušen t. zv. tribunál, který vedle moci politické měl i moc soudní. Dle instrukce z 10. února r. 1639 byl tento úřad na venek rovnoprávný, akta přijímal česká i německá a projednával je v jazyku podání až do prohlášení rozsudku, ale uvnitř byl tribunál, a to jistě vzhledem na to, že byl v přímém styku s vídeňskými centrálními úřady, jen německý. Dodržování instrukce z r. 1639 žádal Ferdinand III. reskriptem z 26. května r. 1656. Karel VI. v nových instrukcích pro tribunal z r. 1712 a 1739 tato ustanovení jen opakoval.

Ve Slezku bylo přirozeno, že správní úřady ve Vratislavi užívaly jen němčiny, v knížectví krnovském stavové žádali r. 1675, aby směli užívati němčiny (tím není řečeno proti dřívějšímu stavu jen němčiny) a žádost jich císařem Leopoldem dne 20. listopadu r. 1675 byla povolena. V Opavsku výlučná platnost češtiny byla omezena tím, že právně uznána před zemským právem i němčina a že do desk povoleny byly vedle českých i zápisy německé. V Těšínsku v užívání jazyka nastala změna ve prospěch němčiny r. 1653, kdy Těšínsko jako odúmrť spadlo na krále českého,

* * *

Třetí perioda úvodu p. dr. Fischela obírá se jazykovým právem v l. 1740—1848.

Dr. Fischel ukazuje na centralisační snahy Marie Terezie a dovozuje, že r. 1763 byla zřízena v Rakousku politická správa, která v podstatě trvala až do r. 1848.

Za Marie Terezie na jazykovém právu v zemích českých nezměnilo se ničeho. Sněm v Čechách i na Moravě stál na stanovisku jazykové rovnoprávnosti, u zemského soudu podobně zásada rovnoprávnosti jazykové platila. Nejvyšší purkrabí zemský v Čechách na německy a česky přednesené postulaty sněmovních komissařů dle práva odpovídati měl česky, a nejvyšší sudí zemský vybízel přísedící zemského soudu slovy »Račte sestoupiti.«

Tuto okolnost, již Kostetzky i za Františka I. jako dle práva platnou uvádí, hledí p. dr. Fischel seslabiti výkladem, že je to pouhá formule, z úcty k jejímu stáří udržovaná, ale v té otázce nemohl bych se přikloniti na stranu p. dr. Fischla. Přece tato zjištěná okolnost zřejmě mluví proto, že na jazykovém právu v Čechách nebylo ničeho ani za Marie Terezie a Josefa II. změněno a že kdykoliv se jednalo se

stavy v Čechách, musilo toto právo býti zachováváno. Připouštím, že za centralisace mnoho z jazykového práva jednostranným rozhodnutím zeměpána bylo přivedeno ze skutečného užívání, ale tím přece není řečeno, že právo jazykové bylo zrušeno.

A v úsudku tom nezmate mne ani to, co praví a zdůrazňuje p. dr. Fischel, totiž, že Ferdinand II. pro sebe a nástupce své v Čechách a na Moravě vyhradil si dle Obnoveného zřízení ius legis ferendae. P. dr. Fischel přece nesmí zapomínati na C 2. Obnoveného zřízení a vedle toho na okolnost, že při vyhražení iuris legis ferendae stojí: »In welchem Wir Vns aber ist werden lassen entgegen sein, Vnsere getreue Stände in einem und andern zuvorhers zu vernehmen« (»Však prvé nežli bychom co toho nařiditi chtíti ráčili, o tom v jedné i v druhé příčině věrným Našim milým milostivě pro zprávu věděti dáti chtíti ráčíme.«)

Správně uvádí p. dr. Fischel, že r. 1765 činí ve směru panování Marie Terezie mezník. Dle snesených jím dokladů lze dobře viděti, že Marie Terezie aspoň před r. 1765 neměla žádných germanisačních plánů a že, co se týče jazykového práva v Čechách, dbala, aby bylo zachováváno. Přísně dohlížela na to, aby rovnoprávnost jazyková nebyla rušena a ne jednou na jevo dávala svoji vůli, aby úředníci v zemích českých znali oba jazyky zemské. Marie Terezie — a to bych chtěl zdůrazniti proti p. dr. Fischlovi — nečinila tak ovšem z nějaké spravedlnosti národnostní, nýbrž z důvodů praktických potřeb. Za Marie Terezie živel český jistě byl tak mocný, že nebylo bez násilnosti možno jej přehlížeti. Marii Terezii snahu, aby i českému jazyku byl ponechán průchod dle práva mu náležející, diktoval zájem státní správy.

Po ztrátě Slezska jeví se při Marii Terezii v otázce jazykové obrat. Jest viděti patrný plán zavésti ve správě státní jednojazyčnost a němčinu. Tuto myšlénku odkoukala Marie Terezie u svého nepřítele Bedřicha. Viděla, jak se vší bezohledností zakládal jednostejnou centralistickou správu, jak bezohledně prováděl svoji vůli a pozorujíc při tom jeho sílu a moc, umínila si ve smyslu jeho reforem pracovati i v Rakousku. Interess státu byl Marii Terezii vším, vše mělo sloužiti státu, školy neměly míti jiný cíl, než-li vychovávati úředníky. Jako Bedřich snažil se utvořiti stát jednostejný, tak činila i Marie Terezie, zaváděla ústřední úřady a dávala jim jednostejný jazykový ráz, německý. Ale nečinila to z důvodu jazykové nesnášelivosti a ze snahy vědomě poněmčovat, nýbrž činila to vše ze snahy, aby stát, dle názoru doby jako by její soukromý majetek, mohl prospívati.

Jen z této touhy vytryskly nařízení, jimž se někdy podkládají motivy germanisační. Ani Marie Terezie ani Josef II. neznali zúmyslné germanisace, jak nejlépe dokazuje to, že i připouštěli, aby češtině učilo se, pokud toho ovšem zájem státu žádal i tehdy, kdy školství bylo celkem německé. Velmi dobře snahu doby Marie Terezie vyslovil státní rada Gebler r. 1780, an pravil: »Der Staat muss darauf arbeiten, nach und nach ein Volk zu werden. Ich weiss, dass ganze und halbe Säcula dazu gehören und dass am allerwenigsten ein

Zwang stattfindet. Allein der Staat lebt ewig, das ist über alle Menschenalter hinaus und nach dieser Aussicht, nicht für seine eigene kurze Lebenszeit muss der Fürst und der Staatsdiener denken und handeln.« Že přes všechno, co bylo pověděno, užíváním zachovávána byla na venek od Marie Terezie až po r. 1848 obojjazyčnost jako stav v právu kotvící, neuvádí sice p. dr. Fischel, ale že tak bylo, dosvědčuje V. G. Kopetz. (Oesterreichische politische Gesetzkunde. Wien 1807. I.).

Nástupce Marie Terezie, Josef II. pokračoval a do důsledků prováděl, co Marie Terezie započala. O jeho nařízeních v otázce jazykové mohlo by se opakovati to, co jsme pověděli při Marii Terezii. Snaha po jednotě charakterisuje jeho reformy jako reformy Marie Terezie. Za Josefa II. vydán byl 1. května r. 1781 všeobecný soudní řád, který zcela odpovídá jeho ideám a zvláště touze po jednotě v právu. Pokud se týče otázky užívání jazyka u soudů od vydání tohoto soudního řádu, důležitým je zvláště § 13. tohoto řádu. V článku tom se praví: »Beyde Theile sowohl, als ihre Rechtsfreunde haben sich in ihren Reden der landesüblichen Sprache zu gebrauchen, und aller Weitläufigkeiten, Wiederholungen, und Anzüglichkeiten zu enthalten.« Pan dr. Fischel uváděje obsah tohoto článku brání se hned tomu jeho výkladu, jako by se zde vyslovovalo připuštění různých řečí v zemi obvyklých. Negaci svoji hledí podepříti odkazem, že v současném latinském překladě stojí jen »idiomate consueto«, tedy jen obvyklý, a pak odkazem na některé kommentáře k soudnímu řádu z r. 1781. Ale popření pana dra Fischla není dostatečné. Pan dr. Fischel přece musí připustiti, že nedokonalý latinský překlad nemůže zde býti brán dobře v úvahu, a jeho dovolávání se kommentářů není proto správné, že neuvádí vše, co k výkladu § 13. komentáře podávají. Jen namátkou vezměme některý z komentářů panem drem Fischelem uváděných, ku př. Nippel F. X.: Erläuterug der allgemeinen Gerichts-Ordnung von 1. Mai 1781. Wien 1845 I. s. 71 a tu poznáme, že kommentář ten dává přece jiný smysl článku 13. než-li p. dr. Fischel ve svém nejasném tvrzení. Praví se tam: »Unter landesüblicher Sprache wird aber hier diejenige verstanden, deren sich die Gerichtsbehörde bedient, bei welcher der Streit obwaltert. Indessen kann dennoch die bei dem mündlichen Verfahren anwesende Partei über vorkommende Umstände des Faktums auch in der ihr geläufigen fremden Sprache vernommen werden, wenn der Richter und der Gegentheil oder dessen Rechtsfreund die Sprache verstehen.« Nur das Verfahren selbst und die Führung des Protokolls muss immer in landesüblicher Sprache geschehen . . . A na téže stránce čteme: »Indessen wird in der Praxis kein anstand genommen, auch Urkunden in jener Sprache zuzulassen, und zu berücksichtigen, welche in jener Provinz, wo das Gericht, bei dem sie vorkommen, seinen Sitz hat, gesprochen zu werden pflept, wenn sich auch die Gerichtsbehörde selbst dieser Sprache nicht bedient, wie z. B. in Böhmen und Mähren, wo sehr häufig böhmische Urkunden den Civilprocessacten bei gelegt werden.« Vedle toho p. dr. Fischel sám o několik stránek dále uvádí doklad, že vedle jím uvedeného výkladu kommentářů byl dekretem nejvyššího soudu z 22. dubna 1803 č. 1192 a na appelační

soud v Praze dán výklad, že dle § 13 všeobecného soudního řádu jest volno žalobci svoji žalobu vésti v řeči stejně v zemi obvyklé, v němčině nebo češtině. A tak, nehledíme-li ani k tomu, že za Josefa II. nemohlo býti na jazykovém právu jednostranným rozhodnutím zeměpána nic změněno, vidíme, že i od r. 1781. na venek (třeba že toto líčení je z doby pozdější) soudy byly více než-li jen německé, a že jen uvnitř užívaly němčiny. Kdyby p. dr. Fischel nebyl šel ve svém výkladu článku 13. řádu soudního příliš daleko, nebyl by se musil diviti také tomu, jak nařízení Josefa II. jsou příliš v odporu s obnovenými zřízeními z r. 1627. a 1628. a nebyl by musil tak zdůrazňovati ustanovení z 1. září r. 1781., kde se o to jedná, aby p r o t o k o l l, (a jen o protokollu je zde řeč, který přece měl vždy býti veden německy), se i v nutném případě přeložil, než-li strana jej podepíše.

Za Leopolda II. stav práva jazykového zůstal nezměněný. Nacionalně Leopold II. byl vlažný a nesprávno bylo by podkládati mu nějaké náklonnosti k Čechům proto, že zřídil stolici české řeči v Praze. Leopold II. učinil-li krok tento přes vůli dvorské studijní komisse, učinil jej z důvodů politických, z ohledu na stavovskou opposici, mocně se ozývající od té chvíle, kdy důsledky absolutismu v praksi více a více doléhaly na privilegia stavů.

Císař František I. jako jeho předchůdci od dob Josefa II. za jednací řeč uvnitř měl němčinu, ale na venek byly úřady více než-li jen německé. Vždy byl brán zřetel na panující řeč zemskou, na řeč země, kraje nebo krajiny a p., a proto bylo vždy žádáno, aby úředníci, kteří osobně a přímo s obyvatelstvem země jsou ve styku, byli znalí řeči země, kraje nebo krajiny. P. dr. Fischel snaží se při tomto faktu ukázati, že tyto normy nevycházely snad z názoru, že úředníci v zemí obývané od více než-li jednoho kmene mají býti znalí všech nářeči celé provincie bez ohledu na jich stanoviště, ale má-li tvrzení p. dra Fischla míti platnost ve všech případech, jest nesprávné. Vždyť přece hned v presidialním listu dvorské kanceláře z 15. prosince r. 1834. se praví: »Die volle und genaue Kenntnis der Volkssprache der P r o v i n z« (na p. také dvorní dekret ze 16. ledna r. 1835. č. 2682) a v dvorském dekretu z 11. května r. 1825 č. 14.854/650 se výslovně uvádí: »Alle ähnlichen Verfügungen, welche eine verbindende Kraft für die ganze Provinz haben und folglich von allen verstanden werden müssen, immer in der deutschen Sprache und in der herrschenden Landesprache kundzumachen sind.« Tím nepopírám, že v n ě k t e r ý c h p ř í p a d e c h názor p. drem Fischlem hájený neměl by svoji oprávněnost, ale tvrdím, že tato oprávněnost jím uváděná není všeobecná a že pro toto mé mínění doklady jsou po ruce.

Pan dr. Fischel domnívá se, že respektování v německých úředních nařízeních mocně povznesl sebevědomí utlačovaných národností a uvědomil je o jich právu. Říká-li touto myšlenkou p. dr. Fischel, že by národ náš měl ne-li snad cele, tož jistě mnoho děkovati úředním nařízením za své obrození, říká něco, co ovšem nemohou nijak dokázati doklady, které uvádí o probouzejícím se novém životě českém bez vší jich souvislosti k nařízením vládním.

ROZHLEDY.

POLITICKÉ: Říšská rada v povánočním zasedání. — Kam se poděla česká obstrukce? — Mladočeská porážka ve věci druhé university. — Celjské pobočky slovinské vyvolávají obstrukční stíny. — Mladočeská ústupnost v otázce jazykové. — Rozklad všeněmecký.

Plenární schůze říšské rady po mnohých vládních odkladech konečně počaly 4. února. Mimo pilné návrhy a nekonečné interpelace dospěla poslanecká sněmovna za prvých deset dní svého povánočního zasedání teprv k prvému bodu denního pořádku, k jednání o kontingentu branců. Ovšem jisto bylo, že branný zákon projde ve sněmovně snadno a beze všech překážek, tak že hned po ukončení prací rozpočtového výboru počne v říšské radě debata rozpočtová (kol 20. února). Po české oposici ovšem není ani potuchy. V jiná léta aspoň se hledaly omluvy, proč že propouští česká delegace branný zákon. V r. 1900 bylo poukazováno na ryzou jeho formálnost a na obstrukční potíže, kterými se téměř znemožňuje jeho překažení, a v r. 1901 byl branný zákon jednou z cen, jež Mladočeši platili za vodní dráhy. Letos propouští česká delegace kontingent branců beze vší náhrady a v Čechách neozývá se ani hlas, který by se ptal, kam že se poděla mladočeská obstrukce? Věc je prostá: na venek sice ještě Mladočeši předstírají oposici a Národní Listy občas silně zahrozí vládě a zařinčí obstrukčními, zrezavělými řetězy. Ale v duši samy nevěří svým hrozbám a nevěří jim ani nejposlednější český volič. Není již otázkou: kdy počnou svobodomyslní říšští poslanci čeští obstruovat? Ale otázka je — ovšem nevyslovená, leč možno číst ji v očích každého politického pozorovatele — zač Mladočeši prodají svoji oposici? Neboť že ji prodají — a za jakoukoli cenu, jak jsou podstatné obavy — je jisto. Proto také nemůže se soustřeďovat veřejná pozornost k jednání parlamentního plena, kde největší událostí poslední doby se stává »vídeňský den«: do říšské rady se zavlekají spory o vídeňskou radnici! Pan dr. Lueger zainterpeloval si o sbírkách německých liberálů na fond pro obecní volby. Tvrdil, že fondu užívat se bude na volební úplatky, obmyslil řadou antisemitských nadávek vynikající obchodníky a průmyslníky, kteří podepsali vyzvání k volebním sbírkám, a žádal, aby vláda proti sbírkám zakročila. Dr. Koerber jakožto správce ministerstva vnitra odpověděl, jak jedině odpovědět mohl: Vláda nemá důvodu a nemá práva, aby zasahovala preventivně do volebních příprav stran. A o vládní odpovědi byla zahájena na návrh německo-pokrokového poslance dra

Voglera debata. Účel je patrný: pro strannické zájmy německých antisemitů a liberálů snížena říšská rada na agitační pole obecních voleb vídeňských. Za podobných poměrů je pochopitelno, že všechen veřejný zájem poutalo jen jednání rozpočtového výboru.

V rozpočtovém výboru musila vláda při položce ministerstva vyučování obeplout zlé a nebezpečné úskalí. Otázka druhé české university na Moravě, o níž musil pan dr. Hartel učiniti prohlášení, dělala vládě mnoho starostí. Ale rozřešila si ji — na útraty Cechů. Že jen tak zhola nelze požadavek druhého českého vysokého učení zamítnouti, bylo předem jisto i vládě i Němcům. Běželo jen o to, aby uznání, které se musilo dostat českým snahám osvětným, bylo co nejpodmíněnější a nejneslibnější. Proto Němci dvojí požadovali: Aby při slibu druhé české university nebylo určeno místo, kde má být zřízena, a aby splnění slibu bylo učiněno závislé na svolení Němců, čímž vlastně odloženo vážné jednání o moravské universitě od calendas graecas. A v obojím jim vláda páně Koerberova vyhověla. Od prohlášení Gautschova z r. 1896, kterým byly poprv uznány české snahy o moravskou universitu, liší se projev dra Hartela dvojím, a obojím na český neprospěch. Baron Gautsch ještě sliboval utrakvistickou universitu. Tím bylo dáno, že její sídlo nemůže být jinde než v hlavním městě země, v Brně. A že průběhem doby by se dvojjazyčná universita rozdělila ve dvě university: českou a německou, jež by již měly dáno své sídlo v hlavním městě, dalo se snadno odhadnout. Proti tomu slibuje pan Hartel hned od prvopočátku oddělenou, dvojí universitu, českou a německou pro Moravu a tím činí akutní i otázku jejich sídla. Mimo to projev Gautschův činil založení moravské university závislé jedině na překonání překážek věcných, projev vlády nynější bere ohled i na překážky nacionální a vyžaduje souhlas Němců.

Hůře než při universitní otázce, kde se mladočeští členové výboru, jejichž skromnost opravdu již mezí nezná, spokojili čistě formálným a ve věci Němcům hovícím prohlášením vládním, vyznělo jednání o čtyřech slovinských pobočkách gymnasia v Celji. Němci dosud po plných sedmi letech nesmířili se se slovinskými paralelkami celjskými, jejichž zřízení bylo příčinou pádu německo-polské koalice v r. 1895 (18. června). Zamítnout celjskou položku však si netroufali. Spokojili se návrhem hr. Stürgkha na pouhou resoluci, kterou se vláda vyzývá, aby celjské slovinské pobočky přeložila do jiného místa. Resoluce byla přijata ve výboru většinou dvou hlasů. Tím vyhovělo se Němcům. Ale spolu i Slovincům mělo se vyhovět tím, že jim dáno na srozuměnou, že vláda nehodlá dbát resoluce Stürgkhovy. Leč Slovinci nemají chuti ponechat osud svých celjských poboček na vůli vlády, chce-li či nechce respektovat parlamentní projevy. Pro případ, že by i sněmovní plenum se vyslovilo proti celjským paralelkám, hrozí obstrukcí, při níž spoléhají na pomoc mladočeskou.

Leč Mladočeši sotva by měli odhodlání stavět se pro cizí, třeba sebe spravedlivější věc krajně proti vládě. Vždyť i ve vlastní české věci ustupují se stanoviska, které — třebaže nešťastně — až do ne-

dávna hájili. V jazykové otázce, jak se všeobecně soudí, většina v mladočeském vedení již se naklonila návrhu dra Pantůčka, který ovšem české věci nezadá a daným poměrům lépe odpovídá než stanovisko příkré dvojjazyčnosti. Avšak jednoty o jazykové úpravě mezi Mladočechy není. Pokud známo rozestupuje se mínění v trojí: Naprostou dvoujazyčnou rovnoprávnost, která se stala programem českým (i mladočeským) teprv po r. 1890, hájí živly radikálnější, v čele s drem Fořtem. Umírnění živlové, jejichž mínění tlumočil 9. ledna na schůzi politického klubu národní strany svobodomyslné dr. Pantůček, spokojují se ve vnitřním úřadování s rovnoprávností jednojazyčnou (— a připouštějí tu i národnostní rozdělení země —) a jen pro zevní úřadování, jako všechny české strany, trvají na naprosté dvojjazyčnosti. Prostředkující je návrh, který zastává dr. Plaček, dle něhož dvojjazyčná rovnoprávnost je nutna pro všechno úřadování zevní a pro vnitřní potud, pokud se dotýká záležitostí stran, jednojazyčná rovnoprávnost má míti místa jedině v řeči služební u úřadů prvé stolice. Jak patrno, do jednotnosti v základní otázce mladočeské politiky je daleko.

Útěchou Mladočechům může být, že nejednota ba hotový rozklad objevuje se i u Němců a to u nejčilejší německé strany, u Všeněmců. Boj mezi Schönererem a Wolfem, který zdál se míti z prvu podklad čistě osobní, zachvátil celou stranu. Ostrost jeho jistě nutno vysvětlovati tím, že běží o dvojí směr ve hnutí všeněmeckém. Kdežto Schönerer zastupuje nesmiřitelný a nepodajný směr, jemuž nezáleží na početnosti strany ani na úspěších okamžiku, Wolf representoval vždy směr, který se snažil o největší rozšíření strany a to i za cenu kompromisů a slev ze zásad. Tomu odpovídá i rozestupování Všeněmců ve stranu Schönererovu a Wolfovu dle zemí. V zemích českých, kde právě strana všeněmecká je na nejlepší cestě, aby se stala velkou, sněmovní stranou, má rozhodnou většinu Wolf. Za to v německých zemích rakouských, v nichž početně Všeněmci jsou slabí, kloní se většina k Schönererovi. Zevně utvářil se spor tak, že Všeněmecké sdružení setrvalo při svém usnesení z 18. prosince nepřijímat Wolfa po opětném jeho zvolení do svého svazku. Následkem toho ze Sdružení vystoupili poslanci Schreiter, Kasper a Pacher. Mimo Sdružení již dříve se nalézali poslanci Herzog, Tschan a Wolf. —*Gg.*—

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. Snížení úrokové míry bankou Rakousko-uherskou — Uherské vlivy — Nadbytek zlata — Státní půjčky pruská a říšskoněmecká — Finance německé — Železnictví virtemberské — Ruské železniční podniky — Postátnění železnic ve Francii.

Banka Rakousko-uherská snížila k naléhání obou vlád úrokovou míru na $3^1/_2\%$, sazbu to dosud u nás nikdy nebývalou. I naše noviny probraly se už ke střízlivému nazírání, že snížení úrokové míry o půl procenta neznamená valný podnět k podnikání průmyslovému a obchodnímu, a proto tento krok banky setkal se u nás poměrně s daleko menší účastí, než by se bylo očekávalo.

Pochopitelno, že tomu, kdo potřebuje 10.000 zl. úvěru, je celkem lhostejno, platí-li z nich úroků ročně 400 nebo 350 zl., že kar-

dinální otázkou úvěru jest ne tak úroková míra, jako spíše, zda-li vůbec dostane úvěr, v jaké výši a na jak dlouhou dobu, t. j. zda-li aspoň na dobu, které kapitál jím v oběh uvedený bude pravděpodobně potřebovati (zboží vyrobené nebo na úvěr prodané), aby se k němu opět vrátil.

Je také jisto, že ani jediná z našich bank nesníží následkem klesnutí bankovní míry úrokové výšku úroku, jejž bude požadovati od svých dlužníků, ani neučiní svůj úvěr přístupnějším novým ani starým podnikům.

Banky sníží pouze úrok svým vkladatelům z pokladničních poukázek a vkladních knížek, t. j. odškodní se vlastně za menší výdělky následkem stagnace hospodářské snížením úrokové míry svým věřitelům.

*

Ve finančním výboru uherského sněmu mělo snížení úrokové míry Rak.-uherské banky svou předehru. Již v polou ledna prohlašoval ministr Lukacs, že sice stanovení úrokové míry spadá výhradně v autonomní sféru banky, ale že vláda si přeje a dokonce doufá, že normální úrok bude moci býti snížen ku povzbuzení podnikavosti — a ovšem také ku snazšímu provedení uherské konverse a investiční půjčky, jak bylo lze čísti aspoň mezi řádky.

A vedle tohoto nového nepopíratelného důkazu převahy Uher ve správě bankovní stojí druhá skutečnost, že i v Haliči stouply nyní za Bilińského obchody bankovní, zejména hypotekární, tak že mimo Vídeň a Prahu připadalo směnečného eskontu nejvíce na Halič.

Vymluvil se sice Bilinski, že banka vlastně nejvíce vydělá v Uhrách a v Haliči, jelikož ostatní hospodářsky vyspělejší země se svým peněžním trhem od prostřednictví banky emancipují. Ale jaká je to správa cedulové banky, která své obchody organisuje a řídí tak, že jich země pokročilejší nemohou potřebovati? Uhry a Halič jakožto zdroje dividend bankovních, jaká to ilustrace poměrů cedulové banky!

*

Arci jest státu dlužnickému a ještě dlužiti se chtějícímu snížení úrokové míry vítáno; ale proč propůjčuje se k němu i Rakousko? — Stále byly strachy o valutu, o dostatek zlata; nyní se snižuje úroková míra, aby se zlato téměř násilně vypudilo z pokladen banky, třebas i přes hranice a banka jednotlivým firmám poskytla k úhradě zahraničných závazků zlatých mincí za několik milionů, na místě — jako dosud — směnek v cizině splatných. Zlato jako by se u nás lepilo na paty, musí tedy býti odkopáváno, praví dobře vídeňský týdenník národohospodářský, dříve pociťována vlastenecká radost nad každým prutem zlata, který přes naše hranice zabloudil, dnes se příliv zlata zastavuje a zlato se naopak pudí za hranice.

Výtěžky bankovní za loňský rok jsou ovšem značně menší, nežli banka byla zvyklá, její směnečná zásoba je velmi nepatrná, daně prostá reserva bankovek dosáhla ohromné výše 357 milionů korun. Banka se tedy ráda ku zvelebení svých obchodů chopila uherského nátlaku k snížení úroku, které dnes může prospěti jen Uhrám a jí.

Biliński prý odepřel, aby snížený úrok směl se nazývati po něm — skromnost věru velice pochopitelná! Nemá štěstí p. Biliński: na přehmaty politiky jeho jakožto ředitele státních drah stůně státní železnictví podnes, po něm jako finančním ministrovi zbyla neosvědčená $3^1/_2\%$ renta investiční, nové vyrovnání a nový statut bankovní — a z jeho činnosti jakožto bankovního guvernéra rovněž vzejde sotva cos potěšitelného.

*

Klesnutí průmyslové konjunktury a míry úrokové žene obecenstvo k ukládacím papírům. Kursy pevných hodnot stoupají, renta rakouská překročila paritu, státní losy i komunální a soukromé loterní papíry zaznamenávají dlouho nebývalé kursy, státy hotoví se ke konversi starších dluhů a vydávání půjček nových.

V lednu vyloženo bylo k veřejné subskripci 115 milionů marek 3%ní říšské půjčky německé a 185 mil. marek 3%ních pruských konsolů. Dluh německé říše se tím zvýší na 2810 milionů marek, státní dluh pruský na 6720 milionů marek. Ale dluh pruský je — jako zpravidla státní dluhy bavorské, virtemberské a badenské — vlastně dluhem železničním, úroky jeho činí 235·6 mil. a amortirace asi 44 mil. marek, kdežto čisté přebytky státního železnictví pruského, poskytované jakožto příspěvek státních drah pruských k jinakým výdajům státu pruského, obnášejí za rok 1900 přes 295 milionů marek. Při kursu 8·80 bylo dne 22. ledna jenom pruské státní půjčky upsáno na 8 mil. marek, t. j. čtyřiačtyřicetkrát více, nežli bylo v subskripci vytěženo.

*

Výtěžky státních železnic v jiných státech německých jsou ovšem daleko skrovnější. U saských činily v roce 1900 jen $3·87\%$, u bavorských jen $3·38\%$, u badenských $3·24\%$, u virtemberských dokonce jen $2·91\%$ — u pruských plných $7·14\%$ zařizovacího kapitálu.

*

Virtembersko je také z jihoněmeckých států nejvíce nakloněno ke společenství železničnímu s Pruskem. Dne 25. ledna přijal virtemberský sněm jednotnou poštovní známku s říší německou a připojení k pruské státní síti železniční bylo a jest ve Virtembersku předmětem úvah vědeckých i jednání parlamentních. Ovšem: v době, kdy vzdálenosti čím dále se zkracují, nesnadno udržeti zvláštní postavení železniční uvnitř státu, kterým se projede za tři až pět hodin od západu k východu i od severu k jihu.

Světová centralisace!

*

Finanční výsledky za rok 1901 u málo států jsou potěšitelny. V Německu patřil rok 1901 finančně k nejsmutnějším. Již roku 1900 byl ve skutečnosti v německém hospodářství říšském schodek 40 milionů marek, který vzrostl nyní na 57 milionů marek. A v tom nejsou ještě započteny mimořádné výdaje, které zvláště v roce 1900 následkem východoasijské výpravy dosáhly obnosu asi 238 milionů marek. Roku loňského pak obnášely mimořádné výdaje 198 milionů, z nichž musilo

býti 182 milionů uhrazeno výpůjčkou, stejně jako 230 milionů marek z roku 1900.

Výdaje čínského dobrodružství jsou v dnešní hospodářské depressi Německa dvojnásob citelny; na př. i výnos státních železnic říšskoněmeckých musel býti nyní rozpočten o 33 mil. m. níže, nežli ještě v roce předcházejícím.

*

Rusko dokončilo v roce 1901 východo-čínskou dráhu a trať zabajkalskou, čímž lze příční dráhu asijskou pokládati v celku za ukončenou. Stavba krátké trati k obejití jezera bajkalského, po kterém se nyní pluje trajektem, a dokončení četných prací na ostatních částech dráhy sibiřské nebude vyžadovati již toho nákladu ani toho času, co stavby dosavadní.

Chystá se tedy Rusko k novým podnikům: stavbě dráhy severní, dráhy Bologoje-Sědlec a dráhy Orenburg-Taškent. První dvě mají po více než 1000 verstách délky, dráha orenbursko-taškentská obnáší skoro 2000 verst, rovná se tedy asi dvojnásobné vzdálenosti z Paříže do Petrohradu. Bude to tedy nový velký krok v rychlém vývoji ruské sítě železniční.

V posledních 10 letech délka sítě železniční v Rusku vůbec téměř se zdvojnásobila, počátkem roku 1892 činila spolu se započatými stavbami 31.377 verst, koncem t. r. bude činiti přes 60.000 verst. Státní majetek v železnicích investovaný zvýšil se o 2251·9 mil. rublů, i finanční výtěžky státní sítě železniční zvýšily se tak, že místo státního příplatku, kterého bylo potřebí ještě v roce 1882, uhrazují se nyní z čistého výnosu sítě železniční úroky i amortisační splátky všech kapitálů, kterých bylo ať z výpůjček, ať z přebytků řádných příjmů nad výdaje kdy užito ku stavbě a zdokonalení státních drah železných.

Jsou-li tyto údaje ze zprávy v ruském rozpočtu státním správné, vynášely by ruské státní dráhy značně více, nežli státní dráhy v Rakousku, Uhrách, jižním Německu a Sasku.

*

Ve Francii přijat byl v lednu návrh Bourratův vyzývající vládu, aby předložila osnovu zákona o koupi dráhy západní a jižní, většinou arci dost nepatrnou, kdežto dodatečný návrh Holtzův, který žádal vykoupení i jiných tratí železničních, byl zamítnut. O několik dní později jednala pak komora poslanců o návrhu zákona na doplnění vodní sítě vnitrozemské zřízením nových drah vodních a zlepšením zařízení průplavních, pobřežních a přístavních úhrnným nákladem 663 milionů franků.

Také Francie přijímá tedy současně návrhy na postátnění železnic a na stavbu nebo zdokonalení konkurujících s nimi drah vodních, nicméně však prozřetelněji, protože postátnění má se týkati jen sítě západní a jižní, kdežto stavby vodních cest mají se díti hlevně ve Francii střední a východní resp. jihovýchodní.

Podivnější jest při vysoce liberálních hospodářských zásadách francouzských — silnou celní ochranu ovšem vyjímaje — že došel

většiny návrh postátňovací alespoň ohledně dvou ze šesti velkých sítí železničních. Koncem let 1870tých schváleny veliké projekty Freycinetovy na stavbu státních drah a vykoupení železnic soukromých, ale záhy upuštěno od jich provádění, státní trati odevzdány k provozování společnostem železničním, jimž ponecháno i dostavění sítě a prodlouženy koncese až do r. 1950, kdy tratě železniční připadnou »bezplatně« státu.

Tato bezplatnost má však osudné pozadí. Neboť smlouvy státní z r. 1883 se soukromými železnicemi nesmírně obtížily finance státní garanciemi výnosovými. Nemluvě ani o 4 miliardách kapitálu státem na zřízení železnic věnovaného a ovšem nic nevynášejícího, garantuje stát francouzský ještě úroky z 9 miliard franků obligací a dividendy z $1^1/_2$ miliardy akcií. Železniční obtížení státu francouzského pouze v jeho území evropském činí ročně přes 80 milionů franků, nečítajíc ani ohromné miliony na železniční schodky provozovací a garanční ve francouzských koloniích Senegalu, Alžíru, Tunisu, Réunionu, takže má nyní stát za čtyřmi velikými společnostmi železničními nyní pohledávek přes 840 mil. franků! A z toho přes 458 mil. franků připadá na obě dráhy skora jmenované.

Přičteme-li k tomu 33 miliardy státního dluhu francouzského, který se v tomto půlstoletí sotva zmenší, plyne z toho, že i když stát francouzský stane se »bezplatným« majitelem sítě železniční, nebude moci své dopravní sazby snížiti na úroveň výloh provozovacích, jak mylně očekávali velebitelé důmyslné státní finanční železniční politiky francouzské, nýbrž že bude musit rovněž těžiti z nich na úhradu svých obrovských výdajů, zejména státního dluhu, co nejvíce jen bude moci.

Ostatně již přijetí návrhu Bourratova nad jiné výmluvně desavonovalo iluse, které si Francie činila o své garanční politice železniční. *S.*

*

ZEMĚDĚLSKÉ, OBCHODNÍ A PRŮMYSLOVÉ. Doslov ke sporu o mlecí řízení — Jednoduché obsazení úloh na jevišti malého národa — Umíněnost stárnoucí primadony — Volby do obchodních komor — »Národní podnik.«

Podáváme dle slibu svého z předešlého měsíce stručný přehled sporu o mlecí řízení. Zahájil jej, jak známo, již v dubnu r. 1899 dr. Hotowetz výslovně v zájmu moderní úpravy zušlechťovacího řízení průmyslového vůbec, jíž agitace proti ml. říz., vedená drem. Fořtem, stála v cestě. I právě provedená druhá srážka vedena po výtce týmiž osobami; asi dva mlynáři zasáhli do diskuse uváděním cifer, které se ukázaly naprosto nesprávnými; tajemník č. odb. zeměd. rady dr. Viškovský pak uveřejnil delší, na základech věcných zbudované pojednání, ve kterém dokazoval, že zrušení ml. ř. nemělo na ceny pšenice tak zhoubný vliv, jak bylo dovozováno, a ve kterém připouštěl znovuzavedení ml. říz. za určitých podmínek.

Spor vzplanul články dr. H. v Nár. Listech a v »Zeitu« skoro současně vyšlými, které konstatovaly, že odpůrci m. ř. prorokované blahodárné účinky zrušení jeho se nedostavily, ba že nastal jich pravý

opak. Odpůrci tvrdili, že zneužívání ml. ř. (uváděním bezcelně přivezeného, k semletí a opětnému vývozu v podobě mouky určeného obilí, hlavně pšenice, v konsum domácí) stlačuje ceny obilí, že jen ml. říz. umožňuje nepřemožitelnou soutěživost uherských mlýnů v Rakousku a zaviňuje tím úpadek rak. mlynářství, a že zrušením jeho pominou tyto škody, že tedy ceny pšenice stoupnou, konkurence mlýnů uherských u nás bude podlomena a vývoz při tom újmy neutrpí. Avšak skutečně nastal všeho toho pravý opak. Ceny pšenice klesly pod tlakem se strany uherských mlýnů, které musily tlakem tím nahraditi si ztrátu bezcelného obilí v dřívějším ml. ř., aby mohly v cenách mouky na trhu zahraničném vydržeti soutěž zrušením tím (jak cifernou kalkulací doloženo) podlomenou; ale protože tímto způsobem ztrátu utrpěnou nemohly si úplně nahraditi (neboť vývoz do ciziny poklesl), hledaly náhradu zvýšenou soutěží v Předlitavsku, a soutěží tou ceny předních muk stlačeny tak, že výroba i výnosnost rak. mlýnů byla rovněž stlačena. Musilo tedy prve dojíti k tomuto zhoubnému experimentu, ovšem na ten čas neodčinitelnému, aby se ukázala lichost tvrzení těch, kdož vlekli mlynářstvo a s ním i rolnictvo za falešným heslem agitačním a vehnali je do slepé uličky.

Mlecího ř. až do počátku let devadesátých užívaly skorem výhradně jen rakouské mlýny; ale teprve od té doby, co potom intensivně zmocnily se ho velkomlýny uherské, vypáleno mu na čelo černé znamení, jakým docela bezmyšlénkovitě a paušalně zařikává se u nás všecko šmahem, co je uherské, třeba to leckdy vyzývalo ne k potírání, ale — k následování. Zvrácené pojímání jádra sporu vleče se už od známého pamětního spisu mlynářského z r. 1894. Mlecí řízení, jako každé t. zv. zušlechťovací řízení*) je zásadně přípustno jen tehdy, je-li ho pro vývozuschopnost dotyčného domácího průmyslu nezbytně potřebí. Jádro otázky spočívá tedy v tom, dokázati, že této potřeby pro náš vývoz mouky nestává, a jen tento důkaz mohl by mlecí řízení logicky přivésti k pádu. Ale o tento důkaz se odpůrci jeho nikdy ani nepokusili, ulpěvše na okolnosti docela vedlejší, že se bezcelná cizí pšenice s domácí míchá, tak jakoby z toho nutně resultovala konkurence mouky z bezcelné, tedy levnější pšenice na domácím trhu. Ale co se s bezcelnou pšenicí děje, je věcí vedlejší, věcí techniky výrobní atd.; dokáže-li se, že zisku z tohoto bezcelného přívozu nezbytně je potřebí k tomu, aby se přesunul na vývoz mouky, t. j. aby mouka mohla v cizině nabízena býti za lacinější cenu, než za jakou se z obilí domácího neb vycleného vyrobiti může, pak také padá úplně tvrzení, že by bezcelný dovoz byl konkurenční premií doma. Důkaz ten autor ciferně, nezvratně provedl a i další důkaz, že vývoz jistého množství přední mouky je nezbytný, nemá-li tísniti domácí ceny, jak se to skutečně stalo, když mu ventil do ciziny byl zavřen svéhlavou agitací (mluvíme tu výslovně jen o agitaci, která —

*) T. j. výminečné zdvižení celní ochrany na surovinu, která domácím vývozním průmyslem má býti po zpracování opět vyvezena a domácí trh clem chráněný svou bezcelností tedy neohrožuje.

jak známo — se skutečnými zájmy stavovskými bývá bohužel tak často v naprostém odporu). O vyvrácení tohoto důkazu se však odpůrci ani v právě provedené druhé srážce zhola nepokusili; agitace proti ml. ř. (a zas jen o té mluvíme a o jejím vůdci) po způsobu nerozumné matky bije nůž, o který se dítě řízlo, místo aby mu vyložila, jak bude moci nože užitečně užiti, až — doroste.

Pokud se relativního poklesu cen obilí (z příčin už naznačených) zrušením mlecího řízení přivoděného týče, resumujeme ze sporu stručně tolik: Že ml. ř. nemělo na ceny obilí nepříznivého vlivu, vychází z toho, že zrovna v letech 1897 až 1899, do nichž spadá největší rozkvět tohoto ř. a tedy největší dosud přívoz pšenice v ml. řízení, ceny naše vysoko stouply. Ale po zrušení mlecího řízení ceny ty silně klesly, ačkoliv i v těchto letech potrvala nutnost většího přívozu pšenice r. 1897 nastalá a ačkoliv i cena světová stoupala. K tomu třeba připomenouti, že do r. 1897 byli jsme státem pšenici vyvážejícím a že tedy do té doby ceny naší pšenice musily býti přirozeně nižší, než ve státech, kam jsme exportovali. V roce 1897 stali jsme se však státem pšenici — dle všeho už trvale — přivážejícím, z exportního státu státem importním, a tu ovšem naše ceny stouply na niveau cen importních. Po zrušení mlecího řízení však, ačkoliv zůstali jsme státem importním, naše ceny pšenice klesly na niveau cen exportních, čehož vliv hledati lze tedy jedině v účinku zrušení m. ř. Ani v kampani 1901-2 částečné zlepšení cen není poměrno malé žni a silnému importu. Co se týče haussy, která v lednu 1902 přechodně vládla na trhu obilním, označuje se právem za jeden z nejhorších výstřelků pověstné spekulace obilní, smluvené mezi obilními matadory uherskými (velkoproducenty) a vídeňskými (spekulanty). Ovšem spekulace tak smělá má krátký dech a už se zbortila. Ale dobrá byla přec — k důkazu rovněž krátkodechému (v »Mlynáři« z t. m.), jak prý už domnělé stlačení cen zrušením mlecího řízení nastalé pomíjí a kárá zastance jeho ze lži. Obilní spekulanti bursovní chytili na lep — i své vlastní zuřivé odpůrce. Abychom jen několika čísly pokles cen zrušením ml. ř. způsobený znázornili, uvádíme: Cena budapešťská byla nižší než londýnská v I. pol. kampaně 1899-1900 o 0·05, v II. o 0·75, průměrem tedy o **0·40**; v I. pol. kampaně 1900—1 o 1·65, v II. o 0·99, průměrem o **1·32**; polepšení pak v I. polovici kampaně 1901—2 nastalé je pořád ještě pod niveau I. polovice z kampaně 1899—1900. Celkovou škodu z tohoto zaražení přirozeného vývoje obilních cen našemu rolnictvu vzešlou odhaduje autor při roční úrodě 55 mil. q. nejméně na 55 mil. korun, cifra, která nejvíc píchla do živého, protože u odpůrců vyvolala teprve vědomí zodpovědnosti za agitace, jichž materielní účinky a následky brali dřív právě tak na lehkou váhu, jako slova, kterými agitaci vedli.

Účinek zrušení mlecího řízení na předlitavské mlynářství byl neméně záhubný. Nikdy před tím, po celou dobu trvání mlecího řízení, nebyl dovoz uherské mouky do Předlitavska tak veliký jako r. 1901.; současně klesal rapidně přívoz pšenice do Předlitavska — naše výroba mlynářská zmenšila se tedy po zrušení m. ř. na prospěch přívozu

uherské mouky. Ale při tom, soudě dle klesajícího rozpjetí mezi cenou pšenice a mouky, klesla i rentabilita výroby mlynářské a klesl — z příčin už dotčených — i vývoz mouky. Klesl valně v Uhrách, ačkoli uherská vláda snažila se domácímu vývoznímu mlynářství ztracené m. ř. všemožně nahraditi jinak, u nás pak zanikl skoro docela a nadvýroba v cizině neumístitelná tísní nyní plnou silou domácí trh. A protože uherské mlýny při klesající rentabilitě snaží se snížiti náklady režijní zvyšováním výroby a tu ovšem přirozeně větší a větší měrou hledí umístiti u nás — to všecko doléhá na nás jako skutečná pokuta za jedinou vinu, vinu nekritické důvěry ve vědeckou reputaci vůdce hnutí proti m. ř., která teď jeví se býti zástavou ovšem v každém směru problematickou.

Dr. H. ve článcích svých poukázal k tomu, že přátelé rakouského mlynářstva — chtějí-li mu skutečně uleviti od tísnivé konkurence uherské — měli zřetel obrátiti k hlavním a přímým příčinám této soutěživosti jich, měli bojovati proti umělému její podporování, hlavně proti dosavadním tarifům železničním, které umožňují levnější dopravu fabrikatu (mouky) než-li suroviny (obilí)! Kdyby byli tak úsilovnou agitaci, jako proti m. ř., zahájili proti těmto skutečným příčinám převahy konkurence uherské, byli by ji skutečně podlomili a uherským mlýnům tisíckrát víc uškodili, než agitací proti m. ř., která se obrátila v náš vlastní neprospěch. To je věc jasná a nepochybná a podnět dra H. také uskutečněn již podáním návrhu na radě říšské, aby tarify železniční byly upraveny ve směru jím naznačeném. »Mlynář« označuje akci tu nyní sám jako »první závažný krok v otázce umělého protežování Uherska prostředkem tarifů železničních.« Je proto nepochopitelno, jak dru H. — který návrhem svým dle vlastního tohoto doznání odpůrců ukázal skutečně působivou cestu k ozdravění našeho mlynářství — mohla být učiněna výtka, že svým potíráním m. ř. pracuje ve prospěch uherského mlynářstva.

*

Ale je to v malém národě jako na malém jevišti: úlohy, obory veřejné činnosti, obsazeny jsou nanejvýš jednou. A takový osudem na své místo povolaný představitel role, místo aby si byl vědom nesmírné své zodpovědnosti za její provedení, docela divadelně intrikánsky potírá možné — a ovšem vždycky žádoucí — druhé její obsazení podezříváním, zlehčováním, umělým zakrýváním svých slabin a třeba i klepem. Nejde mu o věc, ale aby strhl množství zas na svou stranu, připjal je na chvíli ke svému vítěznému vozu — a pak bude na čas zas dobře, jak Pán Bůh dá. Takový byl na vlas způsob boje, jaký zahájil proti hořejšímu rozboru vůdce hnutí protimlecího. Celá jeho polemika zrovna žíznila po potlesku množství, které s animalní rozkoší kochá se v »trhavých« kritikách, které nesmí se vzpamatovati z jednoho efektního šlágru, než se vybrousí následující a které nutno při pozornosti udržovati vtipy a drážděním fantasie jeho, co ještě jiného by se mohlo říci — ó — a neřekne, protože — není místa dost velikého, aby se na ně vešel odpůrce na nitky rozcupovaný. Kdyby se to snad zdálo nadsázkou: sám v jedné své odpovědi výslovně praví, že »nemůže

přece předpokládati, že čtenář příkladně zná jeho p. drem H. uváděné německé pojednání,« že »rovněž nelze se domnívati, že by čtenáři bylo podrobně známo vše to, co jím a jinými bylo napsáno o této otázce« — k jakému to kruhu čtenářstva se to tedy vlastně obrací, když pod záminkou, že by čtenář tomu či onomu nerozuměl, uhýbá pořád a pořád stranou na věci, o kterých se domnívá, že sám jim dobře rozumí, a nejvážnější trhliny a zející mezery své polemiky slepuje nedůstojným, otřelým vtipkováním? A při tom cituje na př. záznamy cen, přetínaje je na místě, kde mu se příčí pod rukama, cituje z výroků cizích jen co se mu z nich hodí, svou solidnost v rozboru ciferních dat sám stavě v podezřelé světlo, když vyhýbá se kritice cifer odpůrcových vulgarní vytáčkou, že prý »beztoho mnozí k cifrám chovají nedůvěru pravíce, že statistikou prý lze nejen ‚všecko' dokázati, nýbrž i ‚všecko' vyvrátiti.« Což pak také takovíto »mnozí« mají mít slovo ve sporu tak složitém?

Je nejvyšší čas, že éra jednoduchého obsazení úloh chýlí se neodvratně ke konci; je to kardinální podmínka ozdravění našeho národněhospodářského jeviště.

Spor končí kapitulací odpůrců m. ř., kteří přípustnost znovuzavedení jeho »za přiměřených kautel« zásadně přiznali. Jenže pak měli hned svého času žádati tuto jeho reformu a ne jeho zrušení, které jsme Uhrám musili draho zaplatiti, abychom se nad to ještě na vlastním těle tím citelněji musili přesvědčiti, jak draho nám — při jednoduchém obsazení úloh — přijde umíněný truc takové stárnoucí primadony.

*

Berní reforma, zejména sloučení bývalé daně živnostenské s příjmovou učinilo nezbytnou změnu volebních řádů do komor obchodních a živnostenských. Dnem 20. prosince 1901 byly komory rakouské rozpuštěny, a na polovici března vypsány na základě schválených nových řádů volebních nové všeobecné volby do komor. Ve vzájemném poměru počtu českých a německých členů v komorách českých novými volbami sotva se co změní. Komory liberecká a chebská zůstanou výhradnou doménou Němců a mohutné české, bezmála milionové menšině českého obyvatelstva v obvodě komory liberecké nezbude leč domáhati se znovu úsilovně o zřízení české komory pro okresy východočeské se sídlem v Král. Hradci, Pardubicích nebo Chrudimi. V komoře budějovické mohli by Němci dojíti zastoupení pouze kompromisem v nejvyšších volebních sborech velkoobchodu a velkoprůmyslu, na který arci nelze při chování se Němců v nynějších obecních volbách budějovických ani pomysliti. V Plzni i Praze zůstanou české většiny asi dvoutřetinové. V pražské komoře zřízena v obchodní sekci zvláštní volební kategorie spořitelen a založen a j. družstev výdělkových a hospodářských, za to zrušen zvláštní volební sbor hornictví v sekci živnostenské.

*

Na Moravě a ve Slezsku byly obchodní komory v Brně, Olomouci a Opavě dosud výhradně v rukou německých; tuhý zápas vede

se nyní zejména o české zastoupení v obchodní komoře olomoucké, jejíž dosavadní němečtí vládcové všemi prostředky snaží se zmařiti účinky dlouholeté, čilé, energické a obětavé české agitace volební, řízené z Prostějova. Za to v Brně o vydatnějším přičinění k volbám komorním není slechu, ač by ani tam včasná agitace nemohla zůstati bezvýslednou.

*

Pro volby do komor českých nejdůležitější otázkou jest řádné zastoupení odborové i territoriální a zejména výběr způsobilých kandidátů. Jen příkladmo uvedeme, že komora pražská měla dosud nepoměrně malý počet členů venkovských, zvláště český východ (Pardubice, Chrudim, Ústí n. O., Litomyšl atd.) že v ní vůbec již po desítiletí ani jediným členem nebyl zastoupen, že by bylo potřebí v každé komoře českých členů z oboru železnictví, spedice, bankovnictví, textilnictví, strojnictví, pivovarství, rovněž řemesel v dotčeném komorním obvodě nejčetnějších. Rozumí se, že z obmezeného počtu členstva v určitých kategoriích obchodních nelze dáti zastoupení oborům všem, ale stává se, že některé obory bývají zastoupeny zase nepoměrným počtem členstva.

Konečně výběr členstva. Mandát komorní vyžaduje, aby byl čestně zastáván, mnoho času, odborných znalostí a zkušeností, a poskytuje málo veřejného, hlučného uznání, jakého se dostává tak snadno nemyslící massou každému obratnějšímu, třeba sebe prázdnějšímu řečníku na schůzích veřejných. Kdo chtěli jen frasemi paradovati s oken veřejných plenárních schůzí komorních, věcných porad v komitétech a sekcích se neúčastnivše, záhy ucítili, že komory nejsou ani radnice ani parlament, a odstranili se k úlevě sobě i ostatním. Přáli bychom si, aby budoucí členstvo českých komor při nejmenším stálo na duševní úrovni členstva komor rozpuštěných i aby čestně čelilo německým menšinám komorním, do kterých naši národní odpůrci vysílají opravdu své nejlepší muže, a uhájilo tak za spolupůsobení úřednictva ono čestné postavení, jakého si komory s českou majoritou, každá dle svých poměrů a prostředků, vydobyly mezi rakouskými komorami vůbec.

*

Moravskému čtenáři máme vysvětliti, co jest to národní podnik. Tak na př. v Litovli »postavili si zámožnější rolníci lihovar a kvasničárnu pod heslem, že to musí býti čistě rolnický závod. Proto také ani jiné stavy nepřipustili. Závod tento spracuje cizí obilniny (žito a kukuřici) místo domácích plodin na líh a kvasnice. Kvasnice pak vnucuje českým obchodníkům odvolávaje se na to, že lihovar jest n á r o d n í m podnikem. Tím však, že spracuje z ciziny dovezené obilniny, škodí našim lidem v chudobnějších krajinách, kteří své plodiny jen na výrobu lihu odprodati mohou.« Řekneme předem, že neuznáváme národních lihovarů, jako neznáme národních obuvníků, uzenářů, truhlářů, strojníků atd. V širokém smyslu jest arci národním podnikem každý podnik v rukou našinců — českých podnikatelů, kapitalistů — v užším smyslu podniku »národního«, který by snad národu patřil, k němuž by se poutal zájem národa jako celku, jako se poutá na př.

k universitě, Akademii, Ústřední Matici školské atd., není a v dnešních poměrech býti ani nemůže.

Ale ovšem může podnik český požadovati od českého odběratelstva, zejm. tedy i obchodnictva, které dosud hospodářskému patriotismu opravdu a bohužel velmi málo jest přístupno, aby především hledělo k jeho výrobkům — a sice při nejmenším a bezpodmínečně, poskytuje-li touž hospodářskou hodnotu (tedy cenu a jakost aspoň stejnou) jako podnik cizí, a po případě i, je-li to spojeno s obětmi nepřílišnými a dočasnými. Vždyť v tom právě spočívá svépomoc, a daří-li se dobře závodu v místních rukou se nalezajícímu, stoupne tím jejich kupní síla, z čehož mají prospěch i obchodníci, řemeslníci a j., přímo na společenském podniku nesúčastnění.

Ale českost podniku není dána pouze českým kapitálem; jde nám nejen o dividendy, ale též o uživení našich lidí a jistě tedy také o zužitkování surovin, našinci vyrobených. Podnik český, který domahá se tedy pro svoji českost ohledu u odběratelstva, má téhož ohledu šetřiti i při nákupu surovin i při zaměstnávání sil pracovních za stejných asi podmínek nepřílišného rozdílu v jakosti a ceně suroviny nebo výkonu pracovníka. Řídí-li se tedy »národní« lihovar při nákupu surovin motivy ryze egoistickými na úkor chudých výrobních krajů našich, nemá práva žádati, aby zas odběratelé produktů, které on vyrábí, potlačili nebo omezili svoji zištnost motivy národnostními.

Neoprávněně bylo arci znovu i v listech našich hlásáno, že nemá se »mísit soukromo-hospodářské podnikání s vlasteneckým«. Na štěstí pro národy i člověčenstvo počaly se mísiti do »soukromo-hospodářského podnikání« proti nauce staroliberální zřetele sociální, humanní, zdravotní a j., i také národnostní, jenom v našich listech přes všechny jasné programy straší dávno všude jinde již odstraněná suverennost »podnikání soukromo-hospodářského«!

*

SOCIALNÍ. Vybudování dnešního dělnického pojišťování ve všeobecné pojištění socialní — Pojištění starobní a Zemská pojišťovna starobní — Po maloživnostnících advokáti — Nový náhubkový výnos zemského výboru.

Idea socialního pojišťování, utkvělá dosud z příčin řekli bychom historických na pojišťování dělnickém, vymáhá si poslední dobou s neobyčejným důrazem platnosti v širokých kruzích tříd i mimodělnických, zejména maloživnostenských, které socialní péče toho druhu stejně potřebují a na ni mají nárok, jako dělníci, třeba od těchto papírovou stěnou postavení zaměstnatelského dnešním zákonodárstvím pojišťovacím jsou odlišováni — neprávem, protože alespoň v nejnižších vrstvách, k nimž patří všichni maloživnostníci buď bez pomocníků nebo leda s 1—2 pomocníky pracující, vykazují stejnou vratkost existenční na skrovný důchod z práce omezenou, slovem relativní chudobu, která jest přece vlastním východiskem a titulem péče socialní, ne název, jmenující jednoho zaměstnatelem, druhého dělníkem. Strnulost dnešního socialního pojišťování na pojištění dělnickém má dvojí příčinu: historickou a technickou. Historickou, že socialní pojišťování vyvoláno bylo

velkolepým třídním hnutím organisovaného dělnictva proti vykořisťovatelům jeho z řad kapitalistických velkovýrobců a stavělo tedy vždycky chudého, proto socialní péče potřebného dělníka v kontrast s bohatým továrníkem. »Čím hlouběji však zasáhneme v proces výrobní, tím více mizí tato příkrá protiva mezi zaměstnatelem a zaměstnaným a na nejnižším stupni shledáme dokonce patrnou třídní pospolitost zájmovou mezi malým mistrem a tovaryšem, kteří — mnohdy své povolání měníce — oba jsou chudi naproti jiným majetným třídám společenským nejrůznějšího povolání, nikoli jen továrníkům. Jakmile sociální pojišťování pojmeme s této správné stránky, s protivy: bohatý-chudý, zmizí umělá přednost dělníkova sama sebou, a také chudý podnikatel ocitne se v popředí péče sociální; ale pak musí se také rozdělení břemene pojišťovacího zcela jinak upraviti a bude čím dál více vyžadovati příspěvku státního, stane se tedy — alespoň částečně — břemenem obecným, nejsouc svalováno prostě na náklady výrobní. S tohoto stanoviska zajisté jest očividnou nespravedlnost, že nemajetný podnikatel nucen jest dělníku přilepšovati na mzdě příspěvky pojišťovacími.« (Zpráva pražské komory o osnově zákona stran starobního a invalidního pojišťování soukromých úředníků.) Druhá příčina byla technická: že schází při pojišťování nedělnickém nucený, neplacený a zodpovědný výběrčí pojistných platů, zaměstnatel — příčina tedy čistě formalní, kterou byrokratická pohodlnost nemírně nadula. O oprávněnosti dnešního hnutí živnostenského za stejnou veřejnou péčí socialní nemůže tedy býti pochyby, třeba tu nutno překonat nové, veliké obtíže organisační, pro něž ještě schází klasický vzor a rozluštění, jaký dalo Německo svým pojišťováním dělnickým pro toto poslednější, samo na něm také strnuvši. Řešením tohoto problému ovšem není tu místa se zabývati; chceme jen jednu otázku z celého ohromného komplexu vyloupnouti: heslo za starobním pojišťováním, které dnes zrovna fascinujícím způsobem ovládá celé dnešní hnutí, jak dělnické, tak maloživnostenské.

Kouzlo to spočívá ve slově »pense«, a dostalo posílení zejména dotčenou naší osnovou o pojištění úřednickém, která projektované pojištění starobní místo pouhého příplatku k oslabení schopnosti výdělečné ve stáří, jak tomu je v Německu, projektovala skutečné už, třeba skrovné, pense, které by k nuzné obživě ve stáří jakž takž stačily, kdežto renty Německé samy o sobě rozhodně k ní nestačí. Drahota pojištění s tím spojená byla také jednou z příčin pádu osnovy. Stojí za to citovati k ujasnění si tohoto horkokrevně pojatého problému, co o věci praví dotčená zpráva komorní:

»Pojišťování starobní, vpravené do soustavy pojišťování sociálního, také v Německu považuje se za zcela osamocené v něm cizí těleso; zejména od pojištění invalidního dělí je hluboká zásadní mez. Přivádí zcela novou myšlenku do státního zákonodárství pojišťovacího a zaujímá oproti jiným oborům jeho stanovisko zcela cizí a samostatné. Společným podkladem tohoto poslednějšího jest: ochrana dělníka neschopného k výdělku; pojištění starobní poprvé rozšiřuje jeho obor i na ty, kdož k výdělku jsou schopni; nechce poskytnouti

náhradu za ušlou mzdu, nýbrž přilepšení, které by umožnilo zbytek pracovní síly šetřiti a zbytek života pohodlněji ztráviti, nežli by tomu dovoloval vlastní výdělek, jehož ve stáří přirozeně ubývá. To jest velmi pěkně míněno a nelze tomu snad odporovati, avšak vyčítá-li se s jisté strany našemu nejnovějšímu zákonodárství, že nastupuje dráhy socialismu a připravuje pole jeho nejvýstřednějším požadavkům, tu asi s tiží se najde bod, o který by tvrzení toto s větší oprávněností mohlo býti opřeno, nežli právě zde; při nejmenším leží cíl tuto sledovaný tak daleko na celkové dráze sociálního pojištění, že bychom byli měli všecku příčinu, obírati se nejprve úkoly naléhavějšími a bližšími.«

A na jiném místě praví zpráva:

»Jakkoli námitka, že opatření pro dobu odpočinku ochromuje vzpruhu k úsilnému přičinění se a vědomí vlastní zodpovědnosti člověka, vyznívá přímo protisociálně a může býti nesprávně vykládána, jest přece až trpce pravdivou v našich rakouských poměrech. Komora nechce hromaditi žaloby na to, jak poskrovnu je u nás podnětu a chuti k plnému, mnohotvárnému rozvoji podnikavosti, houževnaté vytrvalosti u sledování směle myšlených hospodářských cílů životních, neumdlévajícího pídění se po nových a nových oborech práce hospodářské; místo toho uvádí následující výňatek z dobrozdání, jež jí od jistého vynikajícího průmyslníka k osnově došlo:

». . . nadějeme se zvlášť velikého prospěchu od zamýšleného pojišťování v tom směru, že ubude množícího se kupeckého proletariátu, ježto . . . . mladí obchodníci . . . . budou-li věděti, že o jich stáří jest aspoň skromně postaráno, v mnohých případech raději ve službě vytrvají.« Přihlédneme-li však k rubu věci, znamená to, že u nás obvyklé chorobné lpění na »zajištěném« postavení služebním, bázlivá zdrželivost před mužným odvážením se neodvislé existence, která pod metlou drsného boje existenčního nejlepší právě vlastnosti a vlohy muže k plnému rozvoji přivádí, má zákonem dojíti osudného zpečetění a neplodná prostřednost vyhlídkou na nuzné odpočivné po nuzném běhu životním ještě více býti uspávána. Jak hluboko jest zakořeněno resignované pojímání těchto smutných poměrů, o tom podává důkaz právě citovaný hlas, jenž s touto služební příchylností přímo počítá a považlivost takového léku proti přibývání kupeckého proletariátu zcela přehlíží. Ráz říšskoněmecké starobní renty jako pouhého přídavku k ostatnímu, stářím umenšenému výdělku pojištěnce nedává vůbec místa pojímání starobní renty v tomto smyslu. Teprve Rakousku s jeho opozděným vývojem stavu kupeckého mělo býti zůstaveno pokusiti se o ochromení kupeckého dorostu vyhlídkou na starobní pensi ne sice skvělou, avšak domácím skromným požadavkům jakž takž odpovídající a sociální pojištění tímto způsobem učiniti nikoliv podporou, nýbrž brzdou každé zdravé činnosti podnikatelské. —

Správný střízlivý postup u věci je tedy, pokud jde o maloživnostnictvo, tento: Zakládání závazných mistrovských pokladen nemocenských jako úhelného kamene sociálního pojištění, čelícího k udržování a chránění tělesné i duševní způsobilosti k výdělku; bez něho

každé jiné pojištění visí ve vzduchu a je v trvání i výši své neustále ohrožováno a přerušováno; druhým stupněm je vybudování tohoto pojištění i pro případ úrazu a invalidity (čítaje v to i invaliditu starobní) vhodným přičleněním jeho k stávajícímu a projektovanému dělnickému pojištění úrazovému a invalidnímu. Pro tyto věci budoucí, za nimiž ještě finanční rozřešení problému všeobecného pensijního pojištění starobního (na rozdíl od invalidního) leží ve veliké dáli, nesmí býti zapomínáno na přední úkol přítomnosti, jímž jest zobecnění pojištění nemocenského, celou svou organisací soukromé svépomocné iniciativě a lokalní úpravě nejpřístupnějšího.

Tím ovšem nijak neujímáme významu starobnímu pojištění u zem. jub. fondu pojišťovacího. Antipatie proti němu má kořen svůj v nesprávném pojímání starobního pojištění vůbec, protože se tu vždycky hned myslí na pensi, odpočivné v pravém slova smyslu, proti čemuž staví se právem citovaný hlas pražské komory. Pense je drahá, ale doplňující třeba skrovná renta k doplnění výdělku starobní invaliditou ztenčenému je dosažitelna i méně majetnému. Starobní renta v tomto smyslu má ztenčený výdělek doplňovati, ne starostí o výdělek zprostiti; a k tomu stačí renta skrovná. A poněvadž fond zmíněný pomocí zvláštního bonifikačního fondu umožňuje i do jisté míry pojištění pro případ předčasné invalidity a i pro ostatní své známé výhody má v svépomoci za socialním pojištěním jdoucí nárok na čelné místo. Nějakým všeobecným centrem starobního resp. invalidního pojištění nebude ovšem nikdy: předně proto, že toto pojištění ze všech nejnákladnější bez veřejného příspěvku i při neznačných rentách je rozhodné většině širokých vrstev zcela nemajetných vlastními prostředky nedostupno a k sevšeobecnění jeho může tedy vésti jedině nucenost pojištění, umožněná příspěvkem veřejným. »Na tomto světě spoření čím je žádoucnější, tím je těžší, tak že na konec nezbývá než sáhnouti k donucení a po případě i příspěvku veřejnému.« Čímž ovšem nijak neomlouváme netečnost k fondu, naznačujíce tím jen omezenost jeho klientely. Správně fedruje český instruktor společenstevní v první řadě společenstevní oblig. pokladny nemocenské; sáhá-li neobyčejně záslužné hnutí jím v tomto směru vyvolané chtivě hned po lákavém plodu pense, budiž, ať se tuží, ale ne za cenu, aby se roztříštilo v honbě po něčím, co touto cestou pro celek je nedosažitelno. — A ještě jednu poznámku, abychom nevešli v podezření, že živíme oblíbenou pivní hospodářskou politiku maloživnostenskou, která volá: pryč s fondem, stát ať nám dá. Bude drahé dost i to příští obligatorní veřejné pojištění i s veřejným příplatkem, zvlášť až jednou rozšíří se i na vdovské a sirotčí. Hlas Národa jednou vypočetl, že rozvrženo na př. na daň výdělkovou, znamenalo by k ní přirážku stoprocentní. A pense to také nebudou, které i pak bude lze platiti, jak svědčí invalidní a starobní renty Německa, projekty francouzské a j. Tak na př. v Německu průměr v roce 1900 vyplacených ročních rent invalidních činil 142·08 mk, starobních 145·54 mk čili na našich penězích okrouhle 85 resp. 87 zlatých.

*

Jak dosavadní strnulost sociálního pojišťování na pojištění dělnickém všemi směry prolamuje svá pouta, dokazuje nejnověji projev spolku českých advokátů, který v programovém svém projevu o reformě advokacie výslovně klade též požadavek pojištění invalidního a starobního. Nemůžeme ovšem o vysoce zajímavém a symptomatickém zjevu tomto zde se šířiti a odkazujeme k úvaze, kterou o nových problemech na poli sociálního pojišťování přinesl v 1. svém letošním čísle Obzor národohospodářský.

*

Zemský výbor král. českého bude brzy moci po vzoru různých »Sekretářů«, »Tajemníků lásky«, »Dokonalých společníků« a p. vydati sbírku písemností pro samosprávné úřady pod titulem »Náhubník« čili: Jak s úřednictvem samosprávným zacházeti třeba. Nejnověji vydal výnos, kterým kritiku o zemské správě a co s ní souvisí, objevující se v posledním čase v různých listech za pravděpodobné prý součinnosti účetních úředníků zemských vzhledem k datům úředním, zprávám těm přimíseným, označuje za porušení kázně a přísahy služební, a to i pokud se kritika taková týká politických stran prý kterýchkoli, zrovna tak jako slibuje netrpěti, aby zemský úředník konal služby agitatorské politické straně kterékoli. Nenapadá nám ani zdaleka, stotožňovati se ve všem s dotčenou kritikou; připletl se do ní ledajaký klep, mnoho při ní měla co činiti domýšlivost a nadsázka, se kterou účetní úřednictvo zemské v dávné nevraživosti tlačí se v jednu řadu se službou konceptní, hlavně proto, že se mu z jednotlivých drobnou agendou správní přetížených departementů k vyřízení dostávají věci neprávnické, tak že pak úředník-právník může věc odbyti pouhým »describe«, což ovšem účetní kvalifikaci známé dnes faktury daleko ještě nestaví na roveň kvalifikaci pro službu konceptní, zrovna tak, jako je nepřestupná mez mezi solicitatorem a advokátem nebo mezi listovním a soudcem, což se asi s poměrem účetní a konceptní služby v daných případech docela kryje. Ale zase na druhé straně za zásluhu sluší vytknouti mladšímu účetnímu úřednictvu zemskému, že veřejné činnosti, která u nás trpí namnoze takovou nedokrevností po stránce inteligence, nepoměrně víc věnuje času a práce a v nejednom ohledu skutečně imponujícího, obětavého úsilí, než-li zemské úřednictvo konceptní, které přes to, že vynikající síly chová ve svém středu a také — až na poslední léta — z pravidla také elitními silami bývalo doplňováno, na našem národním, politickém, osvětovém a hospodářském úsilí positivního zájmu — až na nepatrné výminky — dosud neprojevilo, nečítaje ovšem učitelskou činnost některých z nich na obou našich vysokých školách, do nedávna ostatně z nejvyšších míst rovněž nelibě nesenou. Ale třeba se výnos obrací jen proti jedné části zemského úřednictva, proti té právě, která dosud jediná agilností svou ve veřejném životě pozornost vzbudila, v podstatě své je zásadní a všeobecnou normou, která vyjadřuje zřetelně nepsané, ale platné právo celé naší samosprávy: náhubek úřednictvu samosprávnému proti všemu, co by stranám (ať skutečně politickým či jen různým klikám nebo nedůtklivostem osobním), které prebendy samosprávné toho času rozdá-

vají, docela trivialně řečeno, nevonělo. Zemský výbor nemá z celé ve vývoji svém značně zpustlé a degenerované naší samosprávy toho času nic co uváděti v koleje, než právě dáti signal k energickému udušení všeho, co by bylo s to odkrývati její šlendrian, který musí zůstati pod pokličkou, sic by se jinak — »nevzmáhaly čest, prospěch a služba« zemská a samosprávná vůbec! Jsme z posledních, kteří bychom podceňovali seriosní pojímání úřadu seriosním úředníkem, pojímání, které mu brání se vším všudy hned běžeti na trh; ale kde jsou hranice tohoto tajemství ne-li tam, že to už dávno přestalo býti tajemstvím? Či je dnes na př. tajemstvím, že v gremiu zemského výboru přísedící neodborník a praxe neznalý je přímo odkázán na pouhé přečtení toho, co mu připravil dotyčný úředník odboru, a že zejména u leckterého náhradního přísedícího je to už dost slušný výkon, dovede-li — povolán jako Přemysl Oráč od pluhu na stolec výborský — věc slušně přečíst? Je snad tajemstvím, že většina těchto přísedících celou svou známou průpravou a praxí v životním svém povolání nemůže vůbec rozuměti většině toho, co ostatní předčítají, a že přece tito přísedící schvalují medik advokátu, advokát finančníkovi atd., ovšem mlčky, to, co bylo přečteno,*) protože to tak vyžaduje princip samosprávy, která teprv korunu nasadila známému přísloví, že komu dal Pán Bůh úřad, tomu dal i rozum? Snad méně je známo, že pánové bez uzardění ve schůzi dělají navzájem s o b ě komplimenty za zdařilé referáty, které — přečetli, že zvláštní presidialní výnos v tomto kadidle šel tak daleko, že úřednictvo pokládá za nutné zlo, bez něhož nelze se obejíti, má-li přísedící (měli bychom slovo to psáti s velkým P) zbaven býti přítěže »prací podřízenějšího rázu«, čímž rozumí se v e š k e r á práce až na — podpis, kterým ji korunuje přísedící (je ostatně, aspoň u prvních dvou stolic, do dnes ještě takový podpis věc, vyžadující krajního duševního napjetí samosprávných funkcionářů a odtud ta tradicionelní vážnost podpisu i u přísedících z. v.); leda že — což je to lidská věc — někdy podpis přece jen nestačí a pak ovšem nastoupí pravá práce přísedícího, předložený referat nakroutit, kam velí zájem — strany, volebního okresu, a ještě podivuhodné jiné zájmy vyšší a docela i nejvyšší! Ale docela není přece už žádným tajemstvím, kolik času a práce ne snad jen podřízenějšího rázu může své funkci věnovati při všech svých ostatních dr. Herold, nebo že přísedící Adámek nebydlí v Praze a že svoje věci vyřizuje (recte podpisuje, a možná že jako ve svém soukromém povolání nanejvýš ještě vystřihuje, slepuje a opisuje, jak to nedávno zase přibil »Hlas Národa«) v den sezení v letu mezi Prahou a Hlinskem; On, jehož před neodvratnou a při jeho produktivnosti snad smrtelnou písařskou křečí uchránil a chrání zrovna genialně jednoduchý prostředek: nůžky a arabská guma. Anebo jest snad nějakým tajemstvím, že za těchto poměrů sterilnosti volených přísedících a žárlivého potlačování vší samostatné práce a iniciativy u konceptního úřednictva — bez něhož

*) Pokud víme, na Moravě je tato samosprávná němohra potud snesitelnější, že ve schůzi referuje skutečný referent, totiž úředník věc. plně ovládající a přísedící obstarají prostě mechanický pohyb jen hlavou.

celá ta zemská nádhera samosprávná sklesla by na niveau posledního okresního výboru — je nemožnou každá vážná práce, za které by se »vzmáhaly čest, prospěch a služba sněmu král. Českého a zemského výboru z jeho středu zvoleného,« jak zní mnohomluvná příseżní formule služební, jíž se výnos dovolává? Atd., atd.

Co se týče pak zápovědi veřejné kritiky politických stran jedněch a »agitátorských« služeb druhým, je to ovšem na první pohled pouhý diktát libovolný a právně docela nezaložený, ale — srovnáme-li volnost a sebevědomí, s jakým si v politických věcech vedou státní úředníci, ovšem že z pravidla n ě m e č t í, s pevnějšími páteřemi než-li naši už narození — smutně vysvětlitelný tím, co si n a š e úřednická inteligence bez odmluvy dává líbit a co si následkem toho naše skreslená samospráva proti úřednické inteligenci troufá. Jde tu o národní nemoc povahy hluboce zakotvenou a není právě úřednictvo bez viny, smí-li se kde k němu takto mluvit, smí-li být stlačováno na pouhého vyřizovače aktů, jehož zájem o svůj obor úřední přestává s koncem úředních hodin a který za to všecko je zaplacen a koupen teplým místečkem.

*

ŠKOLSKÉ: Stav časopisectva pro mládež — Malý čtenář — Mladý Čech — Malé noviny pro děti — Dětské květy — Malý buditel — Besídka malých — Rajská zahrádka — Český jinoch — Snahy Dědictví Komenského a nakladatele J. Laichtra o vhodnou četbu mládeže — Občanské vychování mládeže u nás i v cizině — Spis dr. Kerschensteinera o vychování mládeže pro život občanský — Svobodná vysoká škola v Berlíně — Dioecesální fondy vdov a sirotků učitelských —

Nejen časopisů učitelských, ale i časopisů pro mládež jest v české literatuře nadbytek. Vydávání jich jest nyní téměř výhradně v rukou knihtiskařův a nakladatelů, kteří k jich šíření užívají všech možných prostředků reklamních, jež jim tiskárny, organisace kolportérů, otiskování reklamních šimlů ve všech denních, týdenních a měsíčních časopisech podávají. Učitelé jsou činni při časopisech pro mládež jako dobrovolní kolportéři a jako více méně špatně honorovaní pořadatelé a redaktoři. Z ústředních organisací učitelských nevydává časopis pro mládež ani jediná. Dědictví Komenského vydávalo sice do nedávné doby své čtrnáctidenní »Květy mládeže,« které nadobro jednak spálil mráz zákazu kolportáže ve školách, jednak jejich rostoucí passiva. Zemský spolek německého učitelstva v Čechách naproti tomu vydává s finančním zdarem svůj časopis pro mládež velmi rozšířený nejen v Čechách, ale i v jiných rakouských zemích s obyvatelstvem německým.

Časopisům pro mládež věnoval nedávno v pěkném článku pozornost Pelclův »Život.« Nelze než s jeho charakteristikou časopisů pro mládež souhlasiti. Časopisy tyto nevyhovují ani požadavkům umění, ani požadavkům rozumné výchovy. Redaktoři a spolupracovníci jich z velké části nemají pro umění ani porozumění a nemohou proto nic uměleckého pro mládež produkovati. Také stránka illustrační nejsouc řízena v časopisech pro mládež umělci, naprosto nevyhovuje a nemůže aestheticky mládež vzdělávati. Každé sebe více otřené cliché je nakladateli dosti dobré, aby jím časopis pro mládež mohl vyplniti. Ani jediný z nakladatelů časopisů pro mládež nevypravil svého redaktora

na cestu studijní, na níž by prostudoval dětské časopisy cizozemské, na příkl. anglické, francouzské, americké a nabral tam zkušeností, jichž by vhodně na domácí půdě mohl zužitkovati. Loni na př. byla v Berlíně uspořádána výstava »Umění v životě dítěte,« na níž bylo vyloženo množství uměleckých knih a časopisů pro mládež. Podobná výstava je touto dobou otevřena v Mnichově a spojena je s řadou instruktivních přednášek. Než kapsy našich bohatnoucích nakladatelů jsou pro exkurse redaktorů pro mládež za hranice pevně uzavřeny.

Z časopisů pro mládež je nakladatelem J. R. Vilímkem vydávaný a G. Smetanou, J. Zeleným a F. S. Procházkou redigovaný »Malý Čtenář« nejrozšířenější. Je také poměrně ze všech časopisů pro mládež nejčipernější. Dovede vystihnouti, čím se duše dětská dá nejsnáze vznítiti. Fantastičnost a romantičnost mnohých jeho zvláště přeložených příspěvků literárních i části illustrační jsou hlavními vnadidly pro mládež. Mívá časem i řadu dobrých příspěvků od domácích spisovatelů Al. Jiráska, K. V. Raise a j. Jinak slouží časopis tento nakladateli svému za reklamu mnohých jeho publikací pro mládež ceny ovšem nestejné.

Nakladatel F. Šimáček vydává dvakrát měsíčně pro zábavu i poučení mládeže dospívající »Mladého Čecha« za redakce J. Dolenského. Časopis tento je vydáván hlavně pro mládež škol měšťanských a středních, kterou informovati chce se vším, co »pozoruhodného ve všech oborech lidské práce, vědy a umění i dějin se objeví a co pro ně je důležito, aby již nyní jako mladí Čechové a budoucí pracovníci na zděděné po otcích roli znali.« Programu tomuto jen skromně časopis tento vyhovuje. Ani umění, ani věda, ani literatura není řádně v tomto časopisu pro mládež dorůstající zastoupena. Jinak pěstuje časopis tento přebytečně nechutný a nevhodný kult osob více méně proslulých. Z mody vycházející slovní vlastenčení je v časopise tomto silně akcentováno. To jest již v krvi i v kostech jeho redaktora.

Nejútlejší mládeži sloužiti mají, jak již na slabiky rozdělený titul značí, nakladatelem Fr. Bačkovským vydávané a učiteli Fr. Hrnčířem a F. V. Krchem redigované »Malé noviny pro děti.« Časopis tento jen potud je vhodný, pokud přináší plody prostonárodní poesie. Umělé práce v tomto časopisu pro mládež jsou téměř všechny bez ceny. Také illustrace textu jsou bídné. Nebýti tu a tam roztroušené hádanky, žertu a vtipu, nepodával by časopis mládeži pranic.

Ještě hůře jsou na tom »Dětské květy« vydávané V. Neubertem a pořádané Fr. Hrnčířem, který v historických svých povídkách, jimiž také tento časopis zaplavuje, osvědčil se býti líčením hrůzných vražd spisovatelem opravdu krvavým. Také barevné přílohy litografované v časopise tomto vkus mládeže spíše urážejí než rozvíjejí.

Pokusem o neobyčejně levný časopis pro mládež jest »Malý Buditel« vycházející nákladem místního odboru »Nár. Jedn.« v Moravských Budějovicích. Redakce časopisu dovede malým čtenářům za 2 haléře vypraviti obstojné číslo a přiměřeně je poučiti a pobaviti. Malého Buditele zvláště na Moravě rozšířeného vychází již třetí ročník.

Podobným pokusem o levný dětský časopis jest »Besídka malých«, vydávaná s redigovaná učitelem Janem Svobodou v Hořátví u Nymburka. Týdenní sešitek tohoto časopisu 16 stránek obsahující je pouze za 2 haléře. Chvalitebným úkolem časopisu tohoto jest čeliti klerikálním časopisům pro mládež, které duchovními a katechety propagovány ve mnoha tisících výtiscích zaplavují české rodiny. »Život« správně vytýká mnohým článečkům tohoto časopisu kazatelský, moralisující tón, který hluše zapadá do srdcí dětských.

Směr »Rajské zahrádky« prozrazuje již vydavatelstvo a pořadatelstvo její. Redaktorem jejím jest známý klerikální učitel V. Špaček a vydavatelem Cyrilo-Methodějská knihtiskárna. Tohoto časopisu vychází ročně 10 svazečků po 16 hal. Z každého článečku v tomto časopisu vyzírá nepokrytě klerikální tendence.

Druhým pokrytě klerikálním časopisem pro mládež dospělejší jest katechetou V. Müllerem redigovaný »Český jinoch« jehož vychází ročně 10 čísel za 1 korunu. Poučuje mládež pečlivě o »měsících sv. růžence,« o jediné správných katolických pozdravech a pod. K přispěvatelům tohoto klerikálního časopisu patří snad omylem prof. Kosina, známý svými »Všeobecnými dějinami« u Vilímka vycházejícími.

Naše denní a týdenní časopisy pohříchu pranic se nestarají o to, jaké časopisy se mládeži do rukou dostávají. Učitelstvo je vázáno zákazem kolportáže ve školách a může měrou velmi omezenou doporučovati mládeži k odebírání časopisy lepší. Literární družstvo učitelské »Dědictví Komenského« upustilo sice od vydávání časopisů pro mládež, ale stará se o to, aby vhodná četba dostávala se do rukou mládeže ve způsobě uměleckých almanachů. Vydalo již »Ruský sborník« s překlady vynikajících autorů ruských (Dostojevského a j.), Panuškou výborně illustrované umělecky cenné povídky Říhovy v almanachu »Jaru« a vydá v nejbližších týdnech výborné Karafiátovy »Broučky,« které budou nejnádherněji umělecky vypravenou českou knihou pro mládež. Z ostatních nakladatelů počíná si všímati mládeže J. Laichter, který již dvě velmi pěkné knihy pro mládež umělecky vypravil (Říhovu »Povídku o svatbě krále Jana« L. Novákem a téhož autora povídku »O Růženc a Bobešovi« Art. Scheinerem illustrovanou. Z denníků českých jediný »Čas« najde ve svých »Besedách« místo pro »Dětský koutek« s cennými příspěvky. Pro ostatní naše denníky a týdenníky jako by ani česká mládež nebyla. Počínají si jí všímati až ve věku, kdy jest již způsobilou pro jich cíle agitovati.

Obecné škole rakouské, která ve mnohém směru je věrnou kopií obecné školy pruské, se vytýká, že velmi málo si všímá toho, aby žákům jejím dostalo se řádného poučení pro život občanský. Vyučování občanské není v ní samostatným předmětem jako na př. na obecné škole francouzské, ale je odkázáno na pouhou příležitost při vyučování země- a dějepisném. Požadavek, aby se mládež ve škole naučila tomu, co se v obcích státu děje každodenně, vyslovil ve své Didaktice Veliké Komenský. Pedagogický tento reformator nerozpakoval se učiniti politiku učebným předmětem ve všech školách od mateřské počínajíc. Pestalozzi, druhý velký reformator, poukazoval, že »bez občanského a

politického vychování jest národ ve své svrchovanosti jako dítě, které s ohněm si hraje a v každém okamžiku v šanc dává, že dům v plameny vznítí.« Také H. Spencer ve spise svém o vychování rozumovém, mravním i tělesném požaduje při vychování nabývání poznatků, jichž je nutno na ochranu zvláštních poměrů společenských a politických. Z buditelů našich žádal K. Havlíček, aby se již na nejnižších stupních školy obecné učilo politice.

Učitelstvo na mnohých shromážděních svých domáhalo se v Německu i Rakousku zavedení občanského vyučování jako samostatného předmětu ve školách obecných. Také z kruhů poslaneckých požadavek tento byl vyslovován. V r. 1887 navrhoval posl. Fuss vídeňské okresní školní radě, aby se postarala o to, by učení o právech a povinnostech občanských bylo pojato buď jako samostatný předmět do učebného plánu pro školy obecné a měšťanské, anebo aby připojeno bylo k některému předmětu jinému. S podobnou žádostí obrátili se před léty učitelé v Uhrách k ministerstvu vyučování.

Nejdále pokročila otázka občanského vyučování ve Francii, kde Paul Bertovi v r. 1880 již podařilo se odůvodněním požadavku vyučování toho přiměti vrchní školní radu k tomu, že stanovilo v r. 1882 zevrubný plán vyučování toho a určila mu zvláštní hodiny. O vyučování občanském, jeho programu, cíli a methodě pojednává ve Francii již dosti velká literatura (P. Bert L'instruction civique à l'école, G. Compayré: Élements d'instruction morale et civique, M. A. Mézier: Education morale et Instruction civique à l'usage des E'coles primaires, L. Liard: Morale et Enseignement civique, P. Laloi: La première anne'e d'instruction morale et civique, A. Burdeau: L'instruction civique à l'école a mn. j.).

Vedle učitelstva u nás domáhají se zvláštního vyučování občanského i školské programy mladších politických stran. Rámcový program české strany lidové na str. 51. žádá nás, aby v obecné škole probírány byly základní vědomosti v životě občanském a hospodářském. Škola obecná připravuj chovance k svědomitému plnění povinností mravních, národních i politických.

Nejnovějším ministerským výnosem pruským žádá se na učitelstvu, aby probuzovalo zájem mládeže pro sociální politiku. Při vyučování má se přiměřeným způsobem poukazovati na sociální zákonodárství, na starobní, úrazové a invalidní pojišťování. V Německu věnuje se v poslední době pozornost mezi jiným také občanské výchově ve školách.

Královská akademie všeobecně vzdělávacích věd vypsala nedávno cenu na pojednání o tom, kterak je třeba mužskou mládež od vystoupení ze školy obecné až ke vstupu do činné vojenské služby vhodně vzdělávati pro občanskou společnost. Z 75 došlých pojednání přiznána cena práci dra G. Kerschensteinera z Mnichova. Práce tato uveřejněna ve výroční zprávě zmíněné akademie a ve zvláštním vydání otisklo ji Villaretovo nakladatelství v Erfurtě.

Kerschensteiner v sedmi kapitolách svého spisku poukazuje, že myšlénka občanského vychování je prastará. V druhé polovině XIX.

století počalo se o ní živěji uvažovati. Je třeba, aby občanské vyučování podáváno bylo na všech vzdělavacích stupních od školy obecné. počínajíc soustavně s vědomím určitého cíle, který vyučování toto dostihovati má. Dosavadní vzdělávací snahy ve školách směřující jednostranně ku vzdělávání intellektualnímu třeba rozšířiti o snahy uschopňující chovance pro řádný život občanský. Na počátku minulého století vzniklá škola obecná nestačí již změněným poměrům hospodářským, sociálním a politickým. Jeví se potřeba prodloužiti vhodně vzdělávací dobu od vystoupení ze školy obecné až ke vstupu do činné služby vojenské.

Moderní, na všeobecném státním občanství založený stát musí jednotlivci podati takovou výchovu, která by ho uschopnila občanským povinnostem statním v celku i jednotlivostech rozuměti. Bez takovéto výchovy není možno jednotlivci úkol mu ve společnosti přidělený uvědoměle zastávati. Výchova musí opatřovati chovance nejen vědomostmi i schopnostmi potřebnými pro jeho určené povolání, ale i vědomosti, kterých potřebuje pro vykonávání občanských povinností. Školství dnešní dosud velmi skrovně obrací zřetel mládeže k zájmům všeobecným. Ve Francii a ve Švýcarsku učiněno v tomto směru daleko více.

Obsažný spisek Kerschensteinerův pojednává o vnějších i vnitřních základech občanské výchovy. Uvažuje vhodně o době pracovní, mzdě, o poměrech bytových, způsobech povolání, o školním i stavovském monopolu, o poměrech vyšších stavů, o kulturním stavu mass, ženy, o problému egoismu a altruismu, významu práce pro výchovu vůle a ducha, o sociálním významu výchovy. Výchova k altruismu umožní se v naší době jedině tehdy, když chovanec veden bude k poznávání prostředků, které by zvýšení jeho životních prostředků přiváděly a to lze dosíci jedině důkladným vzděláním v jeho vlastním oboru životním, v okruzích vlastní jeho práce. Jen takovýmto způsobem je možno vzbuditi a zvýšiti zájem chovance pro všeobecné záležitosti občanské.

V pojednání o silách vyučovacích vyslovuje Kerschensteiner požadavek, aby vedle vlastních vzdělávacích sil učitelských přizváni byli ku spolučinnosti při vychování i jednotlivci ze stavů řemeslnických, obchodních a j. V chovanci musí se vzbuditi zájem o zřízeních stavu, jemuž přináleží a tím současně i zájem o všeobecných zřízeních občanské, státní společnosti. Tento požadavek je v náležité míře uznáván v Anglii.

Pokračovací školy průmyslové, obchodní a j. s povinnou návštěvou měly by přiměřeně doplňovati lidové kursy vysokých škol, jichž program by měl doplniti vzdělání ve školách obecných, pokračovacích získané. V tomto směru bylo by třeba získati učitelské síly, které by ne v 6—12 hodinových, ale aspoň v 40—60 kursech v přiměřeném rozsahu tu kterou látku vzdělávací podaly. Docenti tito měli nejen přednášeti, ale i styky s posluchačstvem navazovati. Doplňkem takového vzdělávání budoucího občanstva státního byly by vhodné přístupné knihovny.

Kerschensteiner má za potřebné, aby všechny vzdělávací síly vědomě k výchově pro život občanský směřovaly. K tomu má za vhodné zřízení vychovatelské rady, v níž by zastoupeny byly jednotlivci ze všech kategorií učitelstva a radili se o vhodných prostředcích k řádné výchově občanské směřujících. Úkolem takovéto rady, kterou také rámcový program naší strany žádá, bylo by dávati podněty k potřebným opravám ve školství. Říšský pak úřad školský měl by míti s dostatek svobody a moci vhodné návrhy školské rady uskutečňovati.

V závěrečné kapitole poukazuje Kerschensteiner na potřeby, aby mezi všemi vzdělávacími stupni školství byla vnitřní spojitost, aby vyšší kategorie vědomě navazovaly na vzdělání v nižších kategoriích školství získané. Žádá, aby vyšší stavy ve společnosti byly živými příklady stavům nižším. »Vyšší stavy jsou a zůstanou vždy vychovateli stavů nižších.«

V Berlíně slavil spolek »svobodná vysoká škola« (»Freie Hochschule«) dne 12. ledna svoji silně navštívenou zahajovací slavnost. Dr. Bruno Wille v zahajovací řeči poukazoval, že zakládaný ústav má býti neodvislým ode vši politiky a náboženství. Připravovati má především lidi, kterým se vzdělání na vysokých školách nedostalo. Zřetel svůj obrátí k žurnalistům, úředníkům, kupcům, řemeslníkům, ale také k výtvarným umělcům, hercům, hudebníkům, kteří vyššího vzdělání při svém speciálním vzdělávání neměli příležitost nabyti. Také o učitelstvo, které v různých seminářích nedostatečně je vzděláno a dále o vzdělání paní a dívek, které mají nepopíratelné právo na osvojení si duševní stravy národní, bude se založený svobodný ústav starati. Poplatek za účastnění přednášek bude velmi nízký. Svobodná vysoká škola berlínská bude se družiti ke dvěma podobným ústavům v Berlíně zdárně působícím, k Humboldtově akademii a Lessingově vysoké škole.

Na dioecesální fondy vdov a sirotkův učitelských upozorňoval k prvních ročnících svých »Český učitel«. V posledních číslech svých obírá se jich tajnou dnes existencí »Beseda Učitelská«. Úkolem jejich bylo v době, kdy pensijní poměry učitelstva upraveny nebyly, podporovati učitele v stáří a míti starost o učitelské vdovy a sirotky. Význam těchto fondů, které zřízeny byly v dobách školy konkordátní ve všech čtyřech dioecesích, v poslední době ovšem poklesl. Starší učitelé, kteří na tyto fondy platili, vymřeli a noví nepřibývali. V pražském fondu bylo roku 1872 tedy již po vydání nového zákona školského 257 členů, v roce 1884 již jenom 117 a nyní pouze 50. Správy těchto fondů v poslední době nevydávají žádných veřejných zpráv, což dříve činívaly. »Beseda Učitelská« uvádí, že čisté jmění pražského fondu dioecesálního činilo koncem roku 1884 209501·95 zl. Dnes však veřejnost učitelská neví, do jaké míry jmění fondu vzrostlo, kolik a jakou částkou bylo z něho učitelstvo podporováno. Před léty šířila se v učitelstvu zpráva, že jmění dioecesálního fondu královéhradeckého je investováno v nádherně zřízeném Adalbertinu. Zpráva tato, jakkoli se zdá pravdě nepodobnou, nebyla dosud dementována.

Je nemyslitelno, že by dle stávajících zákonů mohlo býti peněz k určitému účelu sebraných užito k účelům jiným.

Nejen kruhy učitelské, ale i širší veřejnost má právo zvěděti, kolik sirotčího jmění učitelstvo v těchto fondech má, jak je uloženo, jak pojištěno, kolik se z něho podpor vydává. Pražská konsistoř se již odhlasovanou změnou stanov postarala o to, aby v případě rozpuštění ústavu nabyla rozhodující moci nad veškerým jměním fondu. »Beseda Učitelská« žádá, aby dioecesální fondy spojily se se spolky, které je dnes v učitelstvu nahražují a těmi jsou »Samostatný sirotčinec učitelský« a »Bolzanův sirotčinec«.

*

LITERÁRNÍ. Katolická moderna. (Pokračování). — Rozhled po historické literatuře za r. 1899—1900. (Dokončení). — Niederle, Starožitnosti slovanské. — P. Miljukov, Očerki po istorii russkoj kultury. — Brückner, Tragedya moskiewska.

Katolická moderna.

(Pokračování.)

II.

Jsem nucen přerušiti klidné epické líčení dalšího vývoje »Katolické moderny« a zajíti delší exkursí k p. Karlu Dostálovi, redaktoru »Nového Života«. Všetečně nedočkavý pán ten nevydržel, až by byl poznal resultáty a jméno autora přítomných článků, ale hned po klidném úvodu mém vyřítil se ve svém listu na obraz, který jsem začal malovati, a vším, co mu padlo do ruky, vlastním toporem i vypůjčenými kordy a jehlami, tluče a píchá do jmen, o nichž myslí, že jsou autory. Docela tedy podle slov Kristových: A udeřil-li by tebe kdo v líce, nasaď mu i druhého, a tomu, kterýž tobě odjímá plášť, také i sukně nebraň . . .

Ukážu, že pan Dostál, ovšem že ne docela v intencích pána Ježíše — naopak! — mi »nasadil i druhého líce«, a že i »sukně nebránil«, abych mohl ukázati člověka, jak jej pánbůh stvořil. Věrnou a dobrou podobku jeho podám v některé z příštích kapitol, dnes mám příležitost »trochu podmalovat plátno na tom místě«, jak říkají malíři.

Pan Dostál má dva obličeje. Prvý bych nazval »Cokoli svážete na zemi, bude svázáno i na nebi«, obličej pro kazatelnu, prvou a druhou stránku »Nového Života«, obličej reformujícího pátera, jenž by hnedle i nad samým otcem Kohnem vyřkl své: anathema! — Druhý obličej nám praví: mazat! řezat! mastit! Obličej zkaženého šmoka, jenž, kdyby neměl přešroubovaného ducha čtyřmi roky tortury seminární a uměl trochu psát, byl by ozdobou každému židovskému listu residence této říše, pravím »židovskému«, neboť antisemitismus tohoto druhého obličeje páně Dostálova mi nebrání, abych v něm neviděl čisté židovství — extremy se dotýkají a pes nenávidí na smrt svého otce, vlka. Tento druhý obličej má pan Dostál pro zadní petitem tištěné stránky »Nového Života«, pro obálku jeho; ten měl pro všelijaké věci, jež jeho »levice« sypala kdysi v »Rozvoji«, o nichž »pravice« jeho, poslušně dle slov bible, ničeho věděti nechtěla . . .

Na prvé a druhé stránce »Nového Života« vystrčil pan Dostál svůj prvý obličej. »Salbungsvoll«, jak říkají Němci, káže prof. Masarykovi. Poněvadž prof. Masaryk napsal dru Riegrovi (aféra je snad dosud v živé paměti: pan Dostál, náš přítomný Dostál posadil si svůj druhý obličej a šel k dru Riegrovi pro úsudky o reformním katolicismu, o židech, o realistech atd. a prostodušný starý pán mu napovídal věci, které mohl pan Dostál též v každé hospodě novojičínské slyšet), tedy: poněvadž prof. Masaryk napsal tehdy dru Riegrovi »Otevřený list«, píše p. Dostál »nach berühmten Mustern« také »Otevřený list«. A již druhý, poněvadž prý na prvý nedostalo se mu odpovědi. Nechápe snad p. Dostál, že mlčení jest také odpovědí? Či nechce být blamován před kohortou svých učenníků a chce vynutit přímé slovo k sobě na prof. Masarykovi? Vystrčíš-li jezovitu dvakrát dveřmi, vleze ti po třetí do pokoje oknem . . . (upravuji trochu staré přísloví) — p. Dostále, seberte se a pište list třetí!

Učeně a povznešeně káže p. Dostál. Svatá pravda. »Vyložil« na základě Masarykových spisů prof. Masarykovi jeho »náboženský program«, »ukázal jeho slabiny« a vysvětlil, »proč katolická moderna s ním jíti nemůže«. Ubohý Masaryk! Panu Dostálovi zredukoval celé učení Kristovo (vyložil a osvětlil náboženský program!) Harnack na tyto 4 ideály: Důvěra v Boha, pokora, láska k bližnímu a odpuštění hříchů. Důvěru v pánaboha pan Dostál má, pokorný je také (viz zadní petitové stránky a obálky »Nového Života«!), lásku k bližnímu má ohromnou (Čas, Machar, helveti, židé atd. atd.), hříchy také »odpouští« docela podle katolické morálky »oko za oko« (viz obálku, kde praví páteru Škrdlovi, čili, jak modernisti říkají, »Škrdleti«: »O jejich domácích katolicko-nešvarech bychom byli mlčeli, k d y b y n e b y l i o n i z a č a l i b u š i t d o n á s. Rány odrážíme, ale odpouštíme — chce-li se stará garda polepšit.« Dá-li tedy páter Škrdle pokoj, přestane ho pan Dostál strašit zásadami reformního katolicismu! Děkuji pěkně! Ostatně: čert ví, co visí ve vzduchu! Harnack zredukoval učení Kristovo, pan Dostál vzal tu redukci za svou, ale na str. 65. »Nového Života« stojí psáno: »V R e n a i s s a n c i č. 2. uveřejňuje prof. Herm. Schell článek »Das Christenthum Christi«, jímž přesvědčivě vyvrací vývody Harnackovy!« Je to ostatně dojemné: pp. Schell a Harnack se starají o p. Dostála a p. Dostál v dojemné péči o svého bližního »vykládá a ukazuje« náboženský program prof. Masaryka — prof. Masarykovi!

Přímo citově se dotkne ta péče člověka, čte-li, jak p. Dostál při tom hlásá, že je »o 20 let mladší« než prof. Masaryk. Patrně se mu tento moment tuze líbí, neboť prohlásil jej slavnostně již v prvém a akcentuje znovu v druhém svém listě. Jen co je pravda: pokorným člověkem pan Dostál jest. A dobrým stilistou k tomu. Ten list se musí čísti. Píšeť dále:

»Nechal Jste nám jako obyčejně nadat anonymně v Čase a ve 4. č. Své Naší Doby, ani se nezmiňujete, že Vám byl poslán otevřený list, nýbrž otiskujete článek o »Katolické moderně«, jenž začíná farizejsky takto«, praví ušlechtile katolický reformátor a cituje introdukci mého minulého článku. Malé vysvětlení vsunu zde p. Dostálovi ihned.

Slova »farisejsky« neužívá se jen tak slepě a bez rozmyslu. Má svůj určitý a tradicionelní význam totiž. Na př.: když se takový »syn zpívající církve« postaví před nějakého pána, semitského původu, statky zemskými požehnaného a holduje mu a čelem bije o zem a při tom mu ukazuje svůj obličej No. 1. — potom s obličejem No. 2. inspiruje všelijaké ty Rozvojiády, vykřikuje plané tlachy starých vůdců národa proti židům po ulici atd. atd. — snad p. Dostál již rozumí, ostatně mu vyložím tyhle věci co nejdřív podrobněji — tedy: posa před tím velkým pánem a obličej No. 1. jest f a r i s e j s t v í. »Farisejsky« jest pak příslovečné určení od toho . . . A ještě druhé poučení pro pana Dostála z toho: Nedluž se, synu, cizích kordů, neumíš-li jimi zacházet, neboť jsou broušeny na dvě strany. Podrž svůj topor, jenž ti dobře padne a jenž jest již ode dávna účinnou zbraní synů církve katolické, těch starých i těch reformních. Jak na př. pěkně a dobře vyjímá se další passus p. Dostálův: »Táži se Vás, p. profesore: Srovnává se to s programem Vaším a Vaší revuí, tak s e s u r o v o v a t d i s k u s i? Kdybych se snížil (ó Dostále pokorný!) k tomuto druhu polemiky, vypadal by náš »rozhovor« takto:

Vy: Vy jste se vyhadili!
My: Vy jste se vyještěřili!
Vy: Vy jste se vydračili!
My: Vy jste se vyďáblili! —«

eh, jakým to infernálním vtipem vládne tenhle pan Dostál! — Dámy z Ovocného trhu při »diskussích« volají na sebe: kdybych chtěla být sprostou, řekla bych vám, že jste . . . — p. Dostál užil také kondicionálu, a zůstal také gentlemanem. Nesnížil se. — Zde prozradím maličkost ze své duševní dílny: když jsem psal předešlý článek, znělo dotyčné časoslovo, nad kterým se p. Dostál tolik rozčiluje, »vybarvil«. Totiž »vybarvil se »Nový Život« i se svým redaktorem na mazaného diplomatického jezovitu atd.« Ale zastavil jsem se nad slovem »vybarvil«. Nepřiléhalo. Pan Dostál se nebarvil, on se svlékal. Jako s cibule padal s něho obal za obalem. Tedy »vycibuloval« — ale najednou mi napadlo úsloví z bible »opatrní jako hadové«, a už tu bylo: vyhadil se. Napsal jsem a, jak už naše pátery znám, věděl jsem, že to bude červem, po němž můj novojičínský reformátor lapne. A stalo se

»Myslím, že to není Vaším programem ani naším, a že jest třeba klidu a poctivosti, pokračuje obličej No. 1. A hned jako doklad — topor:

»Váš pisatel píše o biskupu Brynychovi »páter Brynych.« Není to tak klukovské, jakoby někdo místo profesor psal »kantor Masaryk?«

Kdo má uši k slyšení, slyš! dí písmo. Sem Vaše ucho, reformní redaktore! Řekne-li student: kantor Masaryk, jest to jeho terminus technikus, napíše-li to dorostlý člověk a třeba to zaklausuloval otázkou, je to skutečně recidiva klukovství. Slovo pater (s krátkým a) znamená otec; církevní latina ovšem vyslovuje páter. Pan Dostál míní, že je Brynych něčím více než páterem, že je biskupem. Sázím však hlavu, že p. Dostál den co den ráno roztáhne ruce, obrátí obličej No. 1. ku

klenbě kostela a volá: Páter noster, qui es in coelis . . . Pánbů tedy není slovem páter uražen, ale p. Brynych ano. »Neue freie Presse« psává při slavnostních příležitostech: Hierauf sandten die Allerhöchsten Herrschaften Ihre Gebete zum Höchsten hinauf. — Vidí p. Dostál, jak je v něm toho reformního tuze málo a toho židovského šmokovství tuze mnoho?

Napsal jsem mu dnes ostatně dvakrát »otec Kohn«, uvidím, zní-li to jeho uchu liběji . . .

Ku konci p. Dostál doufá, že »budoucnost roztrhá pavučiny jeho (totiž mých) lží«. Budoucnost se dává p. Dostálovi pěkně poroučet a vzkazuje mu, že má jiné starosti a jiné lži na trhání. Potom čert ješitnosti nedal p. Dostálovi pokoje a pošeptl mu: blýskni se citátem z Homéra. A p. Dostál se blýskl: Ἔσσεται ἦμαρ, hrozí mi. Ale pánbů hned potrestal p. Dostála za to, že si dluží šperkovnou moudrost svého stilu u takových arcipohanů, jako byl Homér. To, co chtěl říci pan Dostál řecky, zní česky: nastane den, a následuje věta: kdy svatá bude zvrácena Troja. Ale Troja jest už zvrácena dávno, a svatým městem jmenuje se nyní ještě páně Dostálův Řím. A homérovské slovo den píše se, jak by byl každý tercián p. redaktoru řekl: ἦμαρ — tak, jak je p. Dostál napsati ráčil, nese dvě chyby v sobě.

Toť jen býti věren církevním otcům a nebuntovati se s řeckými pohany, p. Dostále!

*

Na zadních, petitem tištěných stránkách »Nového Života«, kde nasazuje p. Dostál obličej No. 2., ležívá vždy pravý růženec stilistických i myšlenkových perel. Tak na str. 65. příkladně se ukazuje, jakými vlastně přáteli českého národa jsou Řím, papež a hierarchové. Sv. Václav má u sv. Petra oltář a Lev XIII. si dal ondy zazpívat česky: Bože, cos ráčil. — Kdyby prý česká intelligence si všímala zájmů své církve, byl by vliv český ne Vatikánu ještě silnější. — Kteroužto perlu adressuje p. Dostál p. Macharovi. —

A naše humoristické listy se nezmocnily ještě téhle rubriky! Ano, je to skoro tak, jak praví náš žertovný p. Dostál: Když pastýř bučí, ovečky mlčí — a měly by fůry jadrného a původního humoru.

Další příkladná perla: p. Dostál se těší, že pan Kamper ukazuje, jak Jos. Jiří Kolar ve svých tragediích zkrucuje historická fakta, jak jeho dramata jsou bez ducha té které doby, čistě vnějškové kusy. — »Tak padá purpurový plášť s tohoto ještě nedávno slaveného Kolára*), hrubého nepřítele katolicismu«, praviť zajisté doslovně p. Dostál, a čtenář má chuť říci: dejž to nebeskej pámbů! . . .

Atd. atd. O nejkrásnější a největší perle, již si vypůjčil p. Dostál z Houstona Stewarta Chamberlaina, rozepíšeme se příště trochu obšírněji.

---

*) Spisovatel se ovšem psal: Kolar. Pan Dostál má v pravopise při nepřátelích katolicismu zrovna takový malér, jak při pohanu Homérovi.

Pozhled po historické literatuře za r. 1899—1900.

(Dokončení.)

S několika stran bylo ukazováno, že Čechy již před válkou třicítiletou byly značně zněmčeny. Pan *J. Strnad* ve Věstníku kr. č. sp. n. (r. 1900) v pojednání »Rejstřík kraje plzeňského z r. 1600« pokouší se podati doklady z Plzeňska, že mínění to jest nesprávné. Do doby o něco starší spadá studie *Navrátilova* »Vilém Prusinovský do r. 1565«. (Č. Č. H. roč. 1899.) Článek obírá se životem Prusinovského do doby, než přijal berlu a infuli. Jak sám auktor praví, hlavní jeho činnost spadá do doby po zavření koncilu tridentského, o níž spisovatel asi bude jednati později. Kurií v době počínající se protireformace obírá se spis *Josefa Šusty*, Pius IV. Před pontifikátem a na počátku pontifikátu. (Historická bibliotheka č. III.) V úvodě se líčí všeobecný stav Italie a papežství v XVI. století. Přesvědčivě se ukazuje, že dvůr papežský mohl reformovat jen ten, kdo jej znal a věděl, jak daleko smí zasadit ostří; radikalní návrhy reformatorů za Alpami nebyly možné. Kdo chtěl papežský dvůr reformovati, musil učiniti kompromiss, a ten šťastně provedl Pius IV. Historik se tu dívá na věci zcela jinak než reformator církve. Hlava první vypravuje o osudech Piových až do doby, kdy se stal kardinálem. V hlavě druhé líčí se pontifikát romantického Caraffy-Pavla IV. V této kapitole třeba zvláště upozorniti na partii, líčící politické a hospodářské poměry v státě papežském. Třetí hlava obsahuje živé líčení neobyčejně dlouhého konklave po smrti Pavla IV. Kniha Šustova vyniká také slohem, slohem uměleckým.

Publikace *Sněmů českých* blíží se ponenáhlu k nejosudnějším dobám dějin českých. Díl X., jenž vyšel r. 1900, obsahuje l. 1600—1604. Přítomná publikace přináší také hojné zprávy o persekuci nekatolíků po r. 1602. Gindely většinu z nich znal; ale přece zůstává otázka, nepodceňuje-li tuto persekuci.

Jiný pramen pro vládu Rudolfovu po r. 1600 jest »Querela českých stavů r. 1611,« otiskl *Frt. M. Kouba* ve Věstníku kr. č. sp. n. (r. 1900). Querela česká jest stížný spis, jejž čeští stavové protestanští měli při jednání 1611 přednésti na sněmu; jím mělo počíti veřejné jednání o přenesení vlády s císaře Rudolfa na Matyáše. Po tom ale na sněmu čtena nebyla.

Postavením Francie k českému povstání zabývá se článek *Heleny Tuskanyové* »Francie a české povstání 1618—1628« (Č. Č. H. r. 1899.) Práce tato snaží se doplniti Gindelyho (čl. v Č. Čes. Mus. 1876 a Dějiny českého povstání); chce více pozornosti věnovati výkladu francouzského stanoviska. Jiné fasi války 30leté, válce dánské, je věnován příspěvek *Ferd. Menčíka* »Die Hofrathsitzungen im Jahre 1625« (Věstník kr. č. sp. n. r. 1899). Otiskují se tu záznamy o jednání tajné rady 1625, kdy hrozilo nebezpečí dánské. Záznamy pocházejí od hr. Karla Harracha, tchána knížete z Friedlandu.

Václav Schulz uveřejnil 3 publikace, obsahující prameny k dějinám jezuitů v Čechách. I. »Listář kolleje jezuitské u sv.

Klimenta na Starém městě Pražském z let 1628—1632.« (Historický archiv č. 16.) Dopisy v listáři obsažené týkají se z největší části rozsáhlých statků kolleje a života poddanského na nich. II. Korrespondence Jezovitů provincie české z let 1554—1770. (Hist. arch. č. 17.). Obsah listů je velmi rozmanitý. Jednají o zřizování kollejí, o statcích, které jim po r. 1620 byly darovány, o hospodářských poměrech panství, o lidu poddaném; č. 111—169 vztahují se k jednání s poddanými na panství Liběšickém, kteří povstali po příkladu jiných r. 1680 proti vrchnosti své žádajíce za slevu robot. III. Dvě kroniky jezuitské kolleje v Litoměřicích z let 1629—1662 (Věstník kr. č. sp. n. r. 1900). Obě kroniky pocházejí z archivu S. J. u sv. Klimenta. První z nich jest jen rozvrh látky k dějinám té kolleje. Druhá vypravuje příběhy kolleje té až včetně po r. 1622.

Příspěvek k dějinám české emigrace v Sasku podává pojednání *Aug. von Doerra* »Genealogische Daten über einige böhmische Exulanten in Sachsen aus dem 17ten Jahrhundert.« (Věstník kr. č. sp. n. 1900). Jak známo, přese všechno úsilí provedení katolické protireformace po r. 1620 vyžadovalo dlouhého času. Novým dokladem k tomu jest »Zpráva o missii P. Kašpara Diriga v horách Krkonošských, vykonané v letech 1679-1680,« chovaná v Lobkovické knihovně, kterou otiskl Dr. *Ant. Podlaha* ve Věstníku kr. č. sp. n. r. 1900. Selskou bouří z r. 1680 zabývá se Dr. *J. V. Šimák* ve dvou pojednáních Věstníku kr. č. sp. n. První práce, nadepsaná »Příspěvek k selské bouři r. 1680« a »K poddanským poměrům na Frýdlandsku«. Má 3 části. V první části oceňuje Šimák a redukuje na prameny práci Svátkovu »Povstání selského lidu v Čechách r. 1680.« Dochází k výsledku, že to, co Svátek vypravuje o zahraniční agitaci v selské bouři 1680, zatím dokázáno není. V třetí části otiskuje nový pramen k bouři 1680; je to 8 listů, nalezených v archivu místodržitelském. Druhá část podává jejich obsah. II. Dr. *J. V. Šimák*, Chotěšovské zprávy o selské bouři r. 1680. (Věstník kr. č. sp. n. r. 1900). Nových zpráv o bouři selské r. 1680 dostává se nám z neznámé dosud latinské kroniky premonstrátského kláštera Chotěšovského v Plzeňsku, již v letech 1666—1682 spisoval tehdejší probošt P. Michael Kastl. Kronika chová se nyní v universitní knihovně pražské. V samém sepsání vypisuje se ovzduší před výbuchem, některé příčiny, podnět i počátek rebellie. Několik velmi důležitých zápisků podává doklad, jak se zhoršily poměry poddanské po válce 30leté.

Vnitřním poměrům za M. Teresie věnováno je pojednání *F. Menčíka*, Kaiserin Maria Theresia und Friedrich Graf Harrach. (Věstník kr. č. sp. n. r. 1889.). Spisovatel líčí stanovisko Fr. Harracha, nejvyššího kancléře Českého, k reformám M. T., předem k finančnímu plánu Haugwitzovu. Material poskytl většinou rodinný archiv Harrachovský ve Vídni.

Týž ročník věstníku obsahuje také stať *K. V. Adámka* »Cechovní zřízení na Hlinecku v XVII. a XVIII. věku.«

J. Gl.

Dr. Lub. Niederle, Slovanské starožitnosti. (Dílu I. část I.) Nákladem Bursíka a Kohouta.

Dílo velikého rozsahu a významu začíná vydávat prof. Dr. Lub. Niederle. Dílo celého lidského života, mnoha desítiletí pilné práce. Věnováno jest předmětu, který přes sto let zaměstnával mysli našich buditelů — Slovanům jakožto jednotnému celku ethnologickému. Dobrovský tomuto celku kladl první pevný základ studiemi jazykozpytnými, Šafařík studiemi o pravěku slovanském. Prof. Niederle přejímá a obnovuje práci Šafaříkovu — památce Šafaříkově je dílo věnováno, s názvem jeho hlavního díla životního shoduje se název díla Niederlova. Obsahem se ovšem s ním nekryje. Nekryje se s ním, protože bádání o starověku slovanském od dob Šafaříkových v lecčems značně pokročilo. Pokročilo se zejména v oboru jazykozpytu slovanského, který může podati mnoho objasnění též pro starožitnosti slovanské, pokročilo se v ethnologii, jíž Šafařík ještě dobře nepronikal, v archaeologii slovanské a skoro úplně přibyl obor nový — ovšem vědecky ještě ne pevně a přesně postavený — anthropologie. »Látky nahromadilo se tolik,« praví spisovatel, »že úhrnné, celkové zpracování stalo se dnes nanejvýš potřebným a žádoucím.«

Prof. Niederle přistupuje k svému dílu již s ujasněným, určitým plánem. Celý spis má se skládati ze šesti, po případě ze sedmi dílů, první díl o dvou svazcích. V prvních čtyřech dílech spisovatel chce probrati slovanské starožitnosti ethnologicko-historické, ve dvou dílech starožitnosti kulturní. Hned první díl slibuje nám podat objasnění úlohy velmi zajímavé a nesnadné: vylíčit Slovany před jejich rozchodem, prvé rozvětvení jejich na menší kmeny a kterak zaujali svá pozdější sídla třemi proudy. Další tři díly budou se obírati třemi hlavními kmeny: II. jižním; III. západním; IV. východním (ruským národem); V. a VI. díl je věnován kulturní stránce. Spisovatel chce do své práce pojmouti výsledky všech nauk, ač vlastními a základními odbory jeho bádání je historie, archaeologie a částečně anthropologie.

Šestým sešitem je ukončena právě 1. část I. dílu. Kapitola I. stanoví kolébku Slovanstva; její vystižení je důležito pro dějiny pozdější, především pro způsob a směr rozchodu. Kolébku Slovanstva Niederle klade do kraje mezi Vislou, Karpaty, středním Dněprem a Pripetí. Spisovatel snaží se tento názor, který byl vyslovován již v dobách dřívějších, podepříti co možná hojnými a rozmanitými důvody, protože se pořád ještě udržuje houževnatě theorie o kolébce podunajské (u nás ji zastává zejména prof. Píč). Podle Niederle theorie »podunajská« má původ v umělé tradici církevní, která Slovany vyváděla z biblického Senáru přes M. Asii do Evropy po Balkáně, kde se na tomto postupu přirozeně hledala první zastávka Slovanů. Autor dokázal tento původ církevní tradice zejména na prvním letopisu slovanském, dříve Nestorovým zvaném. Při stanovení této otázky nás historie opouští; proto bylo nutno využiti všeho, co nám podávají jiné, nauky pomocné.

Zajímavá je kapitola druhá, věnovaná záhadné otázce o původu Slovanů. Na tuto otázku dnešní věda nemůže ještě odpověděti definitivně, avšak »Starožitnosti« jí pominouti nemohly. Niederle probírá

přehledně od prvních letopisců až po dobu Šafaříkovu pokusy, jež chtěly tuto otázku řešiti čistě historicky; ukazuje, jak bludné byly dřívější výklady o původu Slovanů, stopujíce původ pomocí starých genealogií. Historii však se tato otázka z naprostého nedostatku starých ověřených zpráv vůbec vymyká. Teprve když se Boppem dostal na pevnou dráhu srovnávací jazykozpyt, bylo lze pokusiti se o řešení positivnější. Linguistické bádání podává dnes v uvedené otázce tento výsledek: Slované jazykově povstali v Evropě z pranárodu árijského tím, že se z jazykové oblasti árijské oddělilo dialektické centrum baltoslovanské v sousedství germanského, thráckého a íránského. Po jisté době společného vývoje se toto centrum rozpadlo na oblast baltskou na jedné a slovanskou na druhé straně, tak že zůstali baltští kmenové (Prusi, Litevci a Lotyši) vždy Slovanům nejbližší.

Déle než půl století pokouší se problém o původu Slovanů řešiti ještě jiná nauka: anthropologie, která studuje vlastnosti a znaky tělesné. Anthropologie nepodává nám ještě výsledky docela jisté, ale velmi zajímavé. Je také zřejmě znáti, že se autor Starožitností jako odborník zabral hlouběji do anthropologické stránky této otázky, nežli do linguistické. Již spisem »O původu Slovanů« (z r. 1896) Niederle vyvolal v evropských časopisech anthropologických živou diskussi o tomto předmětě. Postavil se tam proti běžnému názoru — po dnes dosti často ještě opakovanému —, že Slované tvořili vůči jiným Arijům původně plémě jiné a že teprve po svém příchodu do Evropy byli árisováni, přijavše i řeč árijskou. Spor vědecký měl dobrý vliv též na velmi podrobný rozbor této otázky v Starožitnostech. Niederle hájí v celku své theorie, ač v detaillech tu i tam slevuje: dokazuje, že Slované byli nejen jazykově, nýbrž i tělesně částí pranároda árijského, jak svědčí starší anthropologický materiál. Dnes se ovšem silně liší od jiných Arijů; příčiny této změny nejsou ještě zcela jasné. Tolik k počátkům Slovanů.

V kapitole III. líčí spisovatel první rozvoj národu slovanského. O něm nás poučuje jazykozpyt: v původní jazykové jednotě aspoň relativní záhy vznikalo dialektické rozlišování. Niederle přidržuje se theorie Jagićovy, jež rozeznává tři velké jazykové oblasti Slovanů: východních, jižních a západních (Dobrovský a Šafařík dokazovali prvotní bipartici). Niederle tuto tripartici velmi vhodně applikuje na původní territorium Slovanů a vyvozuje ji i v historii.

V kap. IV. podán výtah z většího spisu auktorova, který byl vydán r. 1899 v Rozpravách České Akademie. Nastíněn v ní přehled toho, co znal starověk o zeměpise, vodopise, horopise a rázu půdy staré vlasti slovanské v Zakarpatí. První bezpečné zprávy starověké o Slovanech, kteří jsou v nich označováni jako Venedi, spisovatel probírá v kapitole poslední. Pocházejí z I. století po Kr. (u Plinia a Tacita). Jméno, označující Slovany, původně znělo Vend nebo Vind, v kterézto formě se udrželo v ústech sousedů Němců. Pravdě podobno, že i jiné zprávy, poněkud zahalené, můžeme spojiti s těmito Venedy-Slovany. Obsah dobře illustrují názorné mapky.

Vyšlý svazek Starožitností slovanských dává nám nahlédnouti v methodu spisovatelovu. Každou otázku sleduje v celém vývoji jejím od dob nejstarších až po naše dni. Hledí se seznámiti s veškerou literaturou o svém předmětu, jak u národů slovanských, tak i u národů cizích. Literatura, na níž své vývody zakládá, je nesmírně bohatá. Čtenář hledí s údivem, co se již Slovanům v rozličných dobách věnovalo pozornosti. Zejména v druhé polovici 18. století vzrůstá tato literatura značně. Jaká práce je právě v tomto bedlivém stopování literatury co možná úplné, dovede oceniti jen ten, kdo se v určité době chtěl probrati k jasnějšímu obrazu literárně historickému. Právě zde bibliograficky nebylo skoro nic pracováno. A v tom je veliká zásluha díla Niederlova. Doplňkem dovoluji si upozorniti, že »Acta societatis Jablonovianae,« jež vycházela od r. 1771 v Lipsku, obsahují větší řadu rozprav této otázce věnovaných.

Po třetí již u nás asi během jednoho století zrodila láska a nadšení pro věc pokus o veliké dílo o Slovanstvu: V. F. Durych ve své »Bibliothece slovanské,« P. J. Šafařík v »Slovanských Starožitnostech« a nyní prof. Niederle — přirozeně právě u nás, v zemi vzájemnosti slovanské. Durych a Šafařík nedospěli až na konec svého díla. Přáli bychom z plna srdce, aby se to podařilo prof. Niederlovi. Jak ho známe, jsme přesvědčeni, že k své práci »přistoupil s nadšením a s upřímnou touhou přispěti svými silami poctivě a platně k poznání minulosti národa, z něhož vyšel a v jehož velkou budoucnost z celé duše věří.« *Jc.*

P. Miljukov. Očerki po istorii russkoj kultury. Čast tretja. Nacionalizm i obščestvennoje mnênije. Vypusk pervyj. Spb 1901, str. 181.*)

Výtečného spisu p. Miljukova — Obrazy z dějin ruské vzdělanosti — vyšel díl I. po čtvrté, II. po třetí — vedle německého a francouzského překladu — a teď máme již prvou část III. dílu. Neznám knihy, která by svůj předmět vyčerpávala s takovou znalostí věci, filosofickým prohloubením, moderností názorů a překvapující u Rusa objektivností. Vychází od přírodních poměrů vlasti, projde v jasném náčrtu národopis a politické změny, vyloží národohospodářský vývoj, zřízení státní a stavovské, načež obsažně líčí církev a víru pravoslavnou s raskolem i sektářstvem, aby přešel na vztah církve k literatuře a umění; hned pak kreslí výborně obraz školy od nejstarší doby až do XX. stol. Třetí díl rozvrhuje ve dvě části: »nacionalistické ideály organické epochy a prvé pokusy jich kritiky« a pak »oficiální vítězství kritických živlů nad nacionalními.« V prvé části trefně zamítá, že by ze starých »večí« [schůzí obcí] dalo se vyvoditi ruské společenské sebevědomí a ukazuje podrobně podstatu praxe i ideologie moskevského politického programu. Zvláště zajímavě líčí vznik panrusismu jako odpověď Evropě na její pokusy využitkovati ruských sil proti Turkům. U nás zbudí pozornost síla náboženská v opposiční ideologii proti snahám státu, s níž bouří se sociální odpor.

*) Překlad vyjde v Laichtrově Výboru.

Nacionalistické ideje založené na náboženskopolitické theorii vítězí v době před Michajlem a nabývají populárnosti v masse. A odtud znenáhla vyrůstá spor mezi národním uvědoměním a cizími živly v Rusku. Nás tu zajímá zvláště vliv Němců jako kolonistů ostávajících ve spojení se západem, jich novoty náboženské i literární, pokud mají vliv na Rusy. Jich rozpínavost má za následek reakci v dosavadní národní snášenlivosti a končí se vytlačením Němců z Moskvy do Slobody (předměstí). V tu dobu zasahuje Križanič svými spisy a začíná se boj mezi vlivem byzantským a latinským. Pak vidíme s upřímnou snahou po pokroku vítěziti zase ruské základy, jež doznávají oprav a změn po vzoru cizím i potřebě domácí.

V druhé části kriticky rozbírá se »střední cesta« Križaničova a postavení Alexêje k nacionalismu a kritice. Lví podíl v této části má ovšem Petr I. ne nadarmo zvaný revolucionář na trůně. Kriticky jsou rozebrány slabé i silné stránky jeho reform, tak že daleko jasněji než-li z pragmatických dějin chápeme tohoto »imperatora«: ideál a skutečnost mocně tu stojí proti sobě. Nacionalistům zdá se Petr cizincem, ale po jeho vítězství nastává revise názorů a nové formulování nacionalismu. Kritikou jeho politiky končí se prvý svazek. Proti této části ozvou se v Rusku jistě hlasy nesouhlasu, leccos snad bude vyloženo přesněji, avšak podstata změněna nebude, ani kdyby sebe víc povstalo odpůrců — pravda zvítězí.

Čtenáři N. D. budou míti příležitost seznámiti se brzy podrobněji s obsahem této výborné knihy a proto obmezuji se pouze na připomenutí, že některé důsledky bylo by možno i jinou cestou vyvoditi, nicméně i přes to vyniká spisovatel znamenitou bystrostí úsudku provázenou hlubokým a všestranným studiem předmětu, takže takřka strhuje na svou stranu čtenáře. A jestli již tato část tak je zajímavá i pro ne-Rusa, jak teprve se můžeme těšiti na rozbor a kritický výklad ideí z doby po Petru I. a zvláště z druhé polovice XIX. stol., kdy Rusko dalo se na cestu mezi moderní státy. *V. J. Dušek.*

A. Brückner. Tragedya moskiewska. Szkice historyczne. (Przegląd Polski č. 8., 9. a 10), strany 82.

Tento slavista s přesností a neobyčejnou znalostí předmětu v druhé části svých »obrázků historických« nakreslil živý obraz stavu říše Ruské v době samozvance Dimitrije. Líčí nám bojary i lid, šlechtu i duchovenstvo, střelce i kozáky, zvláště pak náboženský fanatism pravoslavných a z něho plynoucí probuzení národního vědomí ruského. Nevzdělanost domácí a nenávist k vzdělanosti cizí jsou hlavní rysy tehdejšího Ruska. Smutné postavení ženy, lživost a život beze všeho půvabu domácnosti líčí autor právě tak trefně jako pitky, zábavy a mody. Odtud přechází k posouzení víry, obyčejů a způsobu živobytí, jakož i zřízení státního atd.

Brücknerovy »historické obrázky« pěkně doplňují a v jemnějších i podrobnějších rysech prohlubují v příslušné části spis Miljukovův, jenž líčí nám stav vší ruské říše v jejím celkovém vývoji.

V. J. Dušek.

ZPRAVY.

Samovraždy. Otázka, zdali se vykonává samovražda v stavu duchovní ochořelosti nebo nepříčetnosti, vůbec v stavu duševní nevolnosti, bývá v sociální příčině často s významem hluboko zasahujícím, a se zájmem psychiatricky a anthropologicky velmi značným. Udaje sem hledící kolísají; jedni udávají v 5% případů duševní chorobu, jiní v 40%. Profesor pathologické anatomie v Kielu Heller k otázce této podal důležitý příspěvek: postmortalní (posmrtnou) sekcí, jíž se příčina samovraždy prokazuje. Shledal, že 50% samovrahů, které pytval, dopustilo se činu v stavu duševní nevolnosti. Ze samovrahů ženských nalézalo se 47·4% ve fysiologickém stavu, který disponuje velikou měrou k abnormnímu fysickému chování (těhotenství, šestinedělí, menstruace). Dalším překvapujícím nálezem Hellerovým jest, že mohl prokázati jediné v 24·3% případů trvání prudké horečnaté nemoci. V 47% případů jevily se změny orgánové, podmíněné alkoholismem. Důležité jest, že dle Hellera z 43% případů jeho pathologických nálezů musí býti souzeno na silné omezení příčetnosti, ano intravitalní pozorování toliko v 5·3% udává poruchu duševní. Heller upozorňuje, že jest naléhavou potřebou, aby každý sebevrah byl pytván, aby obdukce byla vykonávána dle pathologicko-anatomických zásad, ne dle soudních, a by především byly zavedeny zákonně tak řečené správní sekce. *Kč.*

Samovraždy v dětském věku. Dr. A. Bär vydal (v Lipsku u G. Thieme) spisek: Der Selbstmord im kindlichen Lebensalter, v kterém objasňuje častost dětských sebevražd a pohnutky k nim. Sebevražd dětských neustále přibývá; není to však zjev závislý na počtu samovražd dospělých osob. Mužských malých samovrahů jest více nežli ženských; jest tu týž poměr jako u dorostlých, totiž 4 : 1. Náklonnost k samobojství se u hochů vyskytuje dříve nežli u děvčat; u těchto se však více stupňuje za vlivu pohlavního dospívání. — Pohnutky samovražd dětských vyzkoumati jest velmi nesnadno a nejisto. Nedostává se často dostatečných vědomostí o vlastnostech a poměrech

rodičů a příbuzných; známosti předcházejícího životního způsobu, vývoje a vlastností drobných samobojcův. Veliký počet drobných samovrahů dodávají děti duševně choré, resp. psychopathicky znehodnocenné. Veliká část samovražd podmíněna jest socialními poměry, za kterých děti vyrůstají; což jde na vrub moderního kulturního života. Bývají děti vychovávány špatně, nesprávně, jednostranně, dospívají záhy, zanedbávají se atd. Předčasná dospělost zdá se, že je příčinou přírůstku dětské zločinnosti. Že by nynější soustava školská, přetěžování žactva dohánělv k sebevraždění, nemožno zjistiti vzhledem k počtu dětí duševně zdravých; děti duchovně nestatečné snadno však tou příčinou klesají. Ale často se vytýkají za příčinu sebevraždy: bázeň před zkouškou, uražená ctižádost, bázeň před trestem (zejména hledíc k obecným školám). Závažnou příčinou jest také pud napodobovací. *Kč.*

Nakažlivost knih, jichž užívali souchotináři. Prach, seškrabaný z knih a vložený do bouillonu byl vstřiknut morčatům a papír sám byl rozstříhán na kousky a chován po několik dnů ve sterilisované vodě při teplotě 37° C, načež tekutina ta vstřikována také morčatům. Pokusy ty prováděl Dr. Marino, aby zjistil, pokud jsou knihy, které měli v rukou souchotináři, nebezpečny zdravým. Ze sta morčat k pokusu užitých zhynula jenom dvě na tuberkulosu. Nyní vkládal autor kousky papíru prosáklého chrchly souchotinářů, v nichž byly zárodky tuberkulosy zjištěny, mezi jednotlivé listy knih a knihy ty pak upotřebena k témuž pokusu, jak výše uvedeno — po 10 dnech byla tekutiny z kousků papírů knih oněch získaná vstřiknuta morčatům — tato zůstala zdráva. Knihy, které byly po 3 neděle vystaveny účinkům vzduchu a slunce, ukázaly se nákazy prostými. Zkušenosti tyto dokazují, že knihy, kterých užívali souchotináři (i knihy modlicí, obsahující mnoho obrázků, které nemocní líbají), obsahují málo zárodků tuberkulosy; světlo a vzduch náleží k nejlepším desinfekčním činitelům.

Marconiho telegrafie bez drátu činí obdivuhodné pokroky a vždy více do praktického života proniká. Na prvním místě osvojilo si ji námořnictví, jemuž její vlastnosti nejlépe odpovídají. Kdežto hlubiny vodní spůsobují kladení proudovodu pro telegrafii obyčejnou největší obtíže, jest ovzduší nad hladinou vodní volně se rozkládající prostředím pro telegrafii bez drátu zvláště výhodným; vedle toho padá velmi na váhu okolnost, že telegrafie bez drátu připouští též stanice pohyblivé, jakýmiž jsou plovoucí lodě a jiné. — Anglie opatřila již přístroji Marconiho četné lodě válečné jakož i nejdůležitější přístavy a stanice námořní. Pro telegrafii bez drátu zařídily svoje parníky též již nejčelnější plavební společnosti zámořní. Opodál v moři před přístavem bremským a přístavem newyorským zřízeno jest na majákových lodích po jedné stanici pro telegrafii bez drátu, aby ohlašovaly příjezd lodí; do Newyorku dostává se tímto spůsobem správa o příjezdu lodí o 10 až 15 hodin dříve než-li cestou dřívější. Ve Francii zároveň s plánem železné dráhy Saharou pojednává se o plánu řady stanic pro telegrafii Marconiho přes toto moře písečné. — Při námořních cvičeních angli-

ckého loďstva r. 1899 podávány byly zprávy přístroji Marconiho až do vzdálenosti 100 km. Roku následujícího telegrafováno bylo již tímto způsobem mezi přístavy Portsmonthem a Portlandem od sebe 120 km vzdálenými, ačkoli vyskytuji se mezi nimi kopce na 250 m. vysoké. Posledně pak zavedena telegrafie bez drátu mezi mysem sv. Kateřiny na jižním cípu ostrova Wightu a mysem Lizardem v Cornwallu, jež jsou od sebe vzdáleny více než-li 300 km. Už se však také konají pokusy mezi Evropou a Amerikou. — Ještě nedávno upírala se telegrafii bez drátu schopnost praktického rozšíření, jednak že nepřipouštěla současné telegrafování několika stanic, aby jedno nerušilo druhé, jednak, že při ní bylo možno telegram snadno na nepatřičném místě zachytiti a jeho tajemství tak prozraditi. Oběma těmto nesnázím odpomohl v poslední době A. Slaby, profesor na technice v Charlottenburgu, sestaviv zvláštní úpravu přístroje vysílacího a přístroje zachycovacího, takže prvý vysílá jen elektrické vlny určité, přesně odměřitelné délky a druhý zase přijímá jen elektrické vlny určité délky, na něž jest upraven čili naladěn, jsa oproti vlnám jiných délek necitliv. Tím byla by pro telegrafii bez drátu rozřešena otázka mnohonásobného telegrafování současného jakož i otázka telegrafního tajemství, neboť pravděpodobnost, že by se vyskytly bez předcházející dohody v přiměřené blízkosti dva přístroje zcela stejně zladěné, jest nepatrná. — Prof. Slaby vynalezl též pro telegrafii bez drátu důležitý přístroj, jejž nazval multiplikator. Tento přístroj sesiluje napjetí elektrických vln obdobně, jako u strunových nástrojů hudebních sesilují ton ozvučné podklady. Nejvyšší dosažitelná vzdálenost telegrafní by byla tímto přístrojem opět prodloužena, neboť elektrické vlny, jež následkem dlouhého postupu již tak byly oslabeny, že by o sobě již nepůsobily, možno ještě v určitých mezích k žádoucnému účinku přivésti.

Ženská universita v Moskvě. Na zřízení ženské university v Moskvě daroval Astrachov tři milliony rublův. Ruský ministr vyučování dal svolení, aby nadání toto bylo přijato. Zatím mají býti zřízeny fakulty: lékařská, mathematická a přírodovědecká.

Japonská ženská universita. Nedávno vyzdvižena — také nadáním soukromým — ženská universita v Tokio. Těší se prý z hojné návštěvy a z bohatých darův a nadací japonských bohatcův.

Nová universita ve Spojených státech. V soustátí severoamerickém, v Illinois v městě Decatur bude otevřena r. 1902 universita. Nová tato universita má již nyní jmění na 5 millionů korun. Větší část jmění toho pochází od bohatého občana jménem Milliken, dle něhož bude se zváti také illinoiská universita Millikenovou.

Druhá skotská technika. Skotsko má dosud toliko jednu vysokou školu technickou v Glasgově. Americký boháč, rodem Skot Carnegie, nabízí za jistých podmínek dva milliony korun (zlaté m.) na zřízení druhé techniky vysoké školy v Skotsku, která má býti zřízena v některém pohraničném městě.

Vysoká škola pro praktickou psychologii otevřena byla v Bostoně. Název její jest »Boston College of Practical Psychology. V programu jejím jsou čtyři odbory (departemens): praktická psychologie, psychofysika, psychotherapeutika a psychosociologie. Časopis »Light« (čís. 1081) míní, že by bylo bývalo lépe, omeziti počet učebných předmětů — vytýká se jich ve všech čtyřech oborech do 50. V prvém odboru se mimo jinému učí: hypnotismu, suggestionismu, telepathii, somnambulismu a magnetismu.

Psychotherapeutická společnost založena nedávno v Londýně. V říjnu r. 1901. počala vydávati spolkový orgán The Psycho-Therapeutic Journal. A Journal of the Proceedings of the London Psycho-Therapeutic Society. Redaktorem časopisu toho jmenuje se Arthur Hallam.

Svobodná vysoká škola. V Berlíně se utvořila nedávno »Svobodná vysoká škola.« Dle programu jejího má škola tato vésti každého z lidu za skrovný honorář k studnici hlubokého a čistého vědění, k níž dosud měla přístup toliko mládež určitých kruhů na universitách. Svobodná vysoká škola bude se po přednosti zabývati odvětvími vědy a umění, o nichž by moderní člověk chtěl býti důkladně orientován: paedagogikou, přírodovědou, vytvárným a básnickým uměním, hospodářstvím národním a světovým, zdravovědou. Svobodná vysoká škola není v žádném poměru závislosti oproti nějaké osobě nebo straně; sama ustanovuje se o tom, co chce a kterak působiti, o vnějším a vnitřním svém vybudování. Chce tudy býti nadstavbou škol obecných, středních (= měšťanských), realních a gymnasií a ústavův odborných, stát nezapírající, ale na něm nezávisející; chce poskytnouti také ženám příležitosti, aby mohly prohloubiti své vědomosti. (Honorář činí za cyklus asi 5 hodin 3 M., za polocyklus 2 M.). *Kč.*

Klub přátel veřejného zdravotnictví konal 29. ledna výroční schůzi. Uvádíme tuto ze zprávy jednatele: Klub v prvém roce rozvinul činnost velmi bohatou a také výslednou: Projednány v něm důkladně za živého účastenství některé důležité otázky zdravotnické. Tak žádoucí opravy po stránce zdravotnické v našem školství, kteréž porady se officielně súčastnila též česká zemská školní rada a úředním přípisem referentovi (doc. dru Růžičkovi) vyslovila uznání. Resoluce přijatá byla zaslána zemským školním radám, ministerstvu vyučování a poslaneckým klubům. Druhá důležitá otázka: Výživa a ošetřování dětí v prvním roce projednána na dvou schůzích, z nichž druhá byla neobyčejně četně navštívena (přednášel docent dr. K. Švehla). Konečně na výroční schůzi projednáno vysoce důležité thema Levné byty, o čemž na jiném místě bude podána podrobnější zpráva. — Na schůzích těchto braly účast hojnou též širší kruhy obecenstva. Klub však snažil se též jinak šířiti do nejširších kruhů správné názory o důležitých otázkách zdravotnických: vydáváním Lidových letáků o zdravotnických otázkách, vyšlo dosud

čís. 1. Deset článků proti lihovým nápojům od dra J. Šimsy (rozšířeno již 14 tisíc výtisků) a právě se připravuje č. 2. O výživě a ošetřování dětí v prvním roce od doc. dra K. Švehly. Také jednání o levných bytech bude rozšířeno do nejširších vrstev tiskem.

Bylo by žádoucno, aby se Klubu dostalo co nejhojnější podpory přistupováním za členy, zvláštními podporami na vydávání Lidových letáků atd. — Činný člen platí nejméně 2 K, přispívající 10 K ročně, zakládající 100 K jednou pro vždy. Předplatné na orgán Klubu »Časopis pro veřejné zdravotnictví« 6 K ročně.

Do výboru zvoleni pánové: prof. dr. G. Kabrhel předsedou, prof. J. V. Hrázký místopředsedou, dr. Antonín Štych pokladníkem, docent dr. St. Růžička jednatelem, architekt F. Velich a dr. J. Strnad náhradníky, Ph. Mag. J. Štěpánek a inž. J. Vancl revisory účtů.

Knihy. Roháček, dr. Fr., Sekretär des Centralkollegiums. Lohnverhältnisse der landwirtschaftlichen Arbeiter in Mähren. Im Auftrage des Präsidiums des mährischen Landeskulturrates bearbeitet. Brünn (Verlag des Centralkollegiums des mährischen Landeskulturrates) 1901. 73 str. — A. Sartorius v. Waltershausen, Die Germanisirung der Raetoromanen in der Schweiz, Volkwirtschaftliche und nationalpolit. Studie. Stuttgart 1900. — Fr. Fellner, Das System der Rentengüter u. dessen Anwendung in Ungarn. Budapest 1900. — J. Ritter v. Hattingberg, Die gemeinwirtschaftlichen Kredite der österr. Landwirt. Wien. 1900. — P. Kampffmeyer, Geschichte u. Literatur der deutschen Sozialdemokratie in ihren Hauptzügen. Nürnberg 1901. 40 Pf. — H. Rochefort, Abenteuer meines Lebens. Ubers. v. H. Conrad, Stuttgart. 1900. — The Labyrinth of the World and the Paradise of the Heart. By John Amos Komensky (Comenius). Edited and translated by Count Lützow. London. 1901. — La femme et le féminisme. Collection des livres, périodiques etc sur la condition sociale de la femme et le mouvement féministe. Faisant partie de la bibliothèque de M. A. Mme. C. V. Gerritsen (Dr. Aletta H. Jacobs) à Amsterdam. Paris. 1900. — Handbuch der Frauenbewegung, herausg. von H. Lange u. G. Bäumer. Berlin 1901. — D. Koigen, Zur Vorgeschichte des modernen philos. Sozialismus in Deutschland. Bern 1901. — A. Damaschke, Aufgaben der Gemeindepolitik. 4 Aufl. 1901. — Quellen zur Geschichte des Papsttums und des römischen Katholizismus. Von D. Carl Mirbt, Professor der Kirchengeschichte an der Universität Marburg. 2. Aufl. 1901. M. 7·50. — Ernst Bernheim [ord. Prof. der mittelalterl. Gesch. an der Univ. Greifswald]. Entwurf eines Studienplans für das Fach der Geschichte und die damit verbundenen Nebenfächer, nebst Beilage: Beispiele von Anfängerübungen. Greifswald. 1901. — G. Loesche, Geschichte des Protestantismus in Oesterreich. 1902. 2 M. — A. Ehrhard, Der Katholizismus und das XX. Jahrhundert im Lichte der kirchlichen Entwickelung der Neuzeit, 243. vermehrte Auflage. Wien 1902. 4·80 M. — Ignaz. v. Döllinger, Sein Leben und Grund seines schriftlichen Nachlasses von J. Friedrich, 3. Theil. 1849—1890. München 1901. — L. K, Götz, Ignatius von

Loyola und der Protestantismus. München 1901. 50 Pf. — Bosnien und Herzegowina unter der Verwaltung der oest.-ungar. Monarchie und die oester.-ung. Balkanpolitik. Von B. Nikoschinovitsch, I. Band: Der Berlinen Kongress 1878 und die Agrarfrage, Berlin 1901. — H. Küttner, Kriegschirurgische Erfahrungen aus dem südafrikanischen Kriege 1899—1900. Tübingen, H. Laupp, 1900. 13 Abbildungen und 13 Tafeln. M. 4. — Camillo, Sitte Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen. Ein Beitrag zur Lösung moderner Fragen der Achitektur und monumentalen Plastik. 3. Aufl. Gr.-8⁰ VI und 180 Seit. mit 4 Heliogravuren und 109 Illustr. und Detailplänen. K 5·60. 1902.

Selský archiv. Časopis pro obecné i kulturní dějiny selského stavu, hlavně moravského a slezského. V Olomouci nákladem Selské Jednoty, rediguje V. Prasek. Ročně 4 Kor., čtvrtletně 1 K.

Český katalog bibliografický za rok 1896 a 1897. Prací bibliografického odboru spolku československých knihkupeckých účetních v Praze. V Praze 1901.

Nové časopisy. Cestovní Rádce. Illustrovaný oznamovatel české cestovní kanceláře Čeněk Šulc a Spolek v Praze. Ročně 2 K., administrace ve Ferdinandově tř. 33. (Pro letošek se projektuje společný výlet do Alžírska, Tunisska, Italie na 42 dní.) — Hrvatska Misao, Smotra za narodno gospodarstvo, književnost i politiku. Vychází dvakrát v měsíci, ročně 8 Kor., redaktorem dr. L. Mazzura, vydává St. Radić a Sp. — Šachové listy. Redigují J. Pospíšil, J. V. Štefanydes, P. K. Traxler. Ročně 7 K. Praha, Vinohrady. — Československé Letopisy Musejní. Věstník museí a archeologů československých. Red. V. V. Jeníček. Jednou měsíčně, 6 K.; redakce a administrace v Čáslavi, Karlovo n. 181. — Monatschrift für höhere Schulen, Herausgegeben von Dr. R. Köpke, u. Dr. A. Matthias. Ročně 12 seš. za 15 Marek, v Berlíně. Obsah 1. sešitu: Zur Einführung von Geh. Reg.-Rat Dr. A. Matthias in Berlin. I. Abhandlungen: Die Gleichwertigkeit der Gymnasien, Realgymnasien u. Oberrealschulen auf dem Gebiete der ethisch bedeutsamsten Lehrfächer von Professor Dr. P. Geyer in Dortmund. Die Geschichte des ersten preussischen Schulgesetzentwurfes von Oberlehrer Dr. A. Heubaum in Berlin. Die Erziehung zum Urteil von Geh. Reg.-Rat. Professor Dr. W. Münch in Berlin. Zur römischen Kaisergeschichte von Oberlehrer Dr. J. Kreutzer in Köln. Zur Behandlung der römischen Kaisergeschichte auf der Schule von Professor D. Dr. A. Harnack in Berlin. Die Frage der Gymnasial- u. Realschulbildung in Frankreich von Oberlehrer Dr. J. Caro in Frankfurt a. M. II. Bücher-Besprechungen. — III. Vermischtes. — Natur und Schule, Zeitschrift für den gesamten naturkundlichen Unterricht aller Schulen. Herausgegeben von B. Landsberg, O. Schmeil, B. Schmid. Vychází u B. G. Teubnera v Lipsku, ročně 12 Marek. Obsah prvého dvojsešitu: An unsere Leser. Die Entwicklung der Naturwissenschaften

im 19. Jahrhundert, ihr Einfluss auf das Geistesleben und die Aufgaben der Schule. Von Realschul-Oberlehrer Dr. Bastian Schmid in Bautzen. Die Biologie im Unterricht der höheren Schulen. Von Universitäts-Professor Dr. Friedrich Paulsen in Berlin. Über das Zeichnen im naturgeschichtlichen Unterricht. Von Geh. Hof- und Oberschulrat Dr. E. Wagner in Karlsruhe i. B. Mit 6 Abbildungen. Der Pflanzengarten an der Höheren Lehranstalt — seine Verwertung, Anlage und Pflege. Von Gymn.-Prof. Dr. F. Pfuhl in Posen. Die Geologie in der Schule. Von Univ.-Prof. Dr. Johannes Walther in Jena. Neuere Forschungen auf dem Gebiete der Säugetierkunde. I. Von Dr. Paul Matschie, Kustos am Museem für Naturkunde zu Berlin. Kleine Mitteilungen: Zwei Unterrichtsproben aus der Blütenbiologie. Von Rektor Dr. O. Schmeil in Magdeburg. Das Okapi, Ocapia Johnstoni, Ray-Lankester. Von Gymnasial-Oberlehrer B. Landsberg in Allenstein O/Pr. Mit 2 Abbildungen. Grösse der Tiere. Von Gymnasial-Oberlehrer Dr. D. Kalide in Essen a. d. Ruhr. Die atmosphärische Strahlenbrechung des Lichtes und des Schalles. Von Dr. R. Börnstein, Professor a. d. landwirtschaftl. Hochschule zu Berlin. Industrie und Schule. Von Oberrealschul-Prof. Dr. K. Scheid in Freiburg i. Br. Das Geweih des Rothirsches. Von Gymnasial-Oberlehrer Dr. Walther Schoenichen in Schöneberg. Mit 4 Abbildungen. Über neue zoomechanische Modelle. Von Gymnasial-Oberlehrer Dr. C. Matzdorff in Pankow bei Berlin. Mit 2 Abbildungen. Kleine Schulversuche und Ähnliches. Von Gymnasial-Professor Dr. W. B. Schmidt in Leipzig. Lehrmittelschau. Von Seminar Oberlehrer H. Dressler in Plauen-Dresden. — Besprechungen: Wundt, Einleitung in die Philosophie. Von B. Schmid. Fischer, Der naturwissenschaftliche Unterricht in England, insbesondere in Physik und Chemie. Von B. Schmid. Tadd, Neue Wege zur künstlerischen Erziehung der Jugend. Von B. Schmid. Haacke und Kuhnert, Das Tierleben der Erde, Schmidt und Landsberg, Hilfs- und Übungsbuch für den botanischen und zoologischen Unterricht an höheren Schulen und Seminarien, von C. Matzdorff. Koehne, Pflanzenkunde für den Unterricht an höheren Lehranstalten. Von W. B. Schmidt. Worgitzky, Blütengeheimnisse. Von B. Landsberg. Ament, Die Entwicklung der Pflanzenkenntnis beim Kinde und bei Völkern. Von B. Landsberg. Arendt, Technik der Experimentalchemie. Von B. Schmid. Schultz, Die chemie des Steinkohlenteers. Von B. Schmid. Versammlungsberichte: Der naturwissenschaftliche Ferienkursus zu Berlin für Lehrer höherer Schulen. Vom 1.—12. Oktober 1901. Sprechsaal. Zum Fortgang der Bewegung für Förderung des biologischen Unterrichts. Programmschau, Zeitschriftenschau, Bücherschau.

Neues Frauenleben. Vychází již XIV. ročníkem, ale stal se orgánem všeob. rak. spolku ženského. Vychází měsíčně, ročně 4 K. Redakce: Währing, Schulg. 41. administrace XVIII., Haizingerg. 31, Vídeň. —

Ženy a dívky na universitách německých. Tento zimní běh studuje na universitách v Německu 1270 žen a dívek, a to v Ber-

líně 611, v Bonnu 105, v Halle 89, ve Vratislavi 76, v Lipsku 73, ve Frýburku 52 (z nichž jest 17 immatrikulováno), ve Vyncburku 41, v Královci 37, v Strasburku a Heidelberku po 33 (v Heidelburku jest jich 6 immatrikulováno), v Gotynkách 32, v Mnichově 29, v Kielu 19, v Giessenech 18, v Marburce 7, v Erlangech 4, v Greifsvalde a Tubinkách po 2.

Nynější význam buddhismu. Prof. dr. Schermann rozprávěl v říjnové schůzi mnichovské »Anthropologické společnosti« o nynějším významu buddhismu. Líčil vznik a vývoj buddhismu až na naši dobu. Skizzoval staroindickou kulturu, jako půdu, na které vznikl, buddhismus z náboženských a filosofických nálad své indické vlasti. Po přehledu základních nauk buddhismu od jeho vzniku v 6. století před Kr. až do rozštěpení v severní a jižní církev — okolo počátku křesťanského letopočtu — řečník podal přehledný historicko-ethnografický náčrtek rozšíření buddhistického náboženství, prohlédaje hlavně k Ceylonu a Siamu (jižní buddhismus), Číně, Japonsku, Korei a k částem Zadní Indie (Severní buddhismus), k Tibetu a střední Asii (lamaismus). Po posouzení ceny buddhismu, který téměř všude trvá ještě dnes v řečených zemích vedle jiných náboženských tvarů, Schermann zdůrazňoval potřebu reformy, vzhledem které se Japonsko, Siam a Ceylon shodují v uznávání potřeby, sprostiti buddhismus všech druhotných příměšků a vrátiti se zpět k základní idei, zejména k mravním zásadám všude uznávaným. K tomu účelu založeno Japanci a Indy v Asii a Americe několik časopisův. Mimo »theosofickou společnost« účastnily se v nich rozprav také někteří z vědeckých zástupců indského starožitnického zkoumání. Podav úsudky Maxa Müllera, Rhysa, Davidsa a j. Schermann proslovuje své vlastní mínění v ten způsob, že jest v buddhismu spatřovati z nejpoučnějších a nejpodnětlivějších zjevů všech náboženských dějin. Nevyhrazuje mu však větší oprávněnosti k missionářskému ruchu pro naše poměry, jenž se místy objevuje. *Kč.*

Mlekárna nebo mlékárna? »Mlekárna« je slovo nově utvořené; podle analogických slov jiných se e krátí, jak správně dokládáte příklady. Ale živá mluva zdloužuje *é*, jak viděti v lidovém tvoru »mlíkárna«; proto se dopouští psáti též »mlékárna«.

V podobných případech poslouží vám dobře knížka právě vyšlá »Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví s abecedním seznamem slov a tvarů,« cena *1 K.* Knížka vyšla pod dozorem samého p. prof. Gebauera.

»Hunčovicím« ovšem není správný tvar; vznikl analogicky, protože jména obecná na *-ice* jsou zpravidla žen. rodu; v dativu tedy -icím. »Hunčovicím« užívá se snad jen dialekticky.

VIII. mezinárodní sjezd proti alkoholismu ve Vídni.

(9.—14. duben 1901).

Referuje M. U. Dr. K. Bulíř.

Osmý sjezd proti alkoholismu ve Vídni dozněl mohutným, svorným akordem; v řečích a vývodech všech řečníků obrazilo se hluboké, vědecky odůvodněné přesvědčení o škodlivém a zhoubném účinku jeduplných nápojů alkoholických. Povznešená nálada vládla po celou dobu zasedání také mezi posluchačstvem, které vždy hojně plnilo sedadla prostorného a elegantního sálu, ač jarní slunko lákalo ven z dusných ulic velkoměstských do volné přírody. Pozorovali jsme také mnoho žen každý den mezi posluchačstvem, a mnoho žen vystupovalo též na tribunu řečnickou, jako horlivé apoštolky abstinence.

A. Alkoholismus se stanoviska lékařského.

Účinek alkoholu na činnost našich orgánů. (Prof. dr. H. Meyer. Marburg v Hessensku.) Alkohol působí v organismu jako každý jiný jed a intensita jeho účinku podmíněna jest množstvím látky, do těla vniklé. V menších dávkách způsobuje alkohol lehké ochrnutí, jež při velkých dosích stupňuje se až k úplné otupělosti činosti mozkové, všech reflexů, ano i k obrně dýchacího centra v prodloužené míše. Jen pocit tepla bývá zvýšen alkoholem, teplota tělesní nezvyšuje se, nýbrž naopak za jistých okolností sráží. Alkohol nemůže býti považován nikterak za látku výživnou: může vésti k úspoře tuků a uhlohydrátů, ne však bílkovin. Zažívací činnost jest alkoholem zdržována, a i činnost svalová se jím oslabuje, byť i na počátku nastalo zdánlivě snadnější využitkování její. Alkohol jest, přísně vzato, jako požitina postrádatelný, a v koncentrované podobě kořalky beze vší pochyby nebezpečný. S alkoholem koncentrovaným mělo by se cestou zákona zacházeti

právě tak, jako s jinými čistě jedovatými neb koncentrovanými látkami (káva: coffein, tabák: nikotin).

Účinek alkoholu na činnost mozkovou. (Dr. R. Wlassak. Vídeň.) V tomto oboru nastalo vyjasnění teprve užitím method experimentních. Vyšetřování konal hlavně heidelberský psychiatr, prof. Kräpelin. Pozorovány byly hlavně relativně jednoduché výkony duševní, jež se dají snadno čítati a měřiti, a sice: sčítání (jako representant nacvičeného spojování představ), učení číslům z paměti, volnější združování představ (associační pokusy) a konečně chápavost i pozorovací schopnost pro jednoduché dojmy. — Dokázalo se, že schopnost sčítati klesá patrně již po malých dávkách alkoholu, které odpovídají 0·2 *l* piva. Po větších dávkách (2—3 *l* piva) dostavuje se rapidní úpadek schopnosti sčítací a škodlivý vliv ten možno dokázati ještě po 24 a i více hodinách.

Totéž platí také pro práci učení se z paměti, jakož i pro schopnost spojování představ, při čemž značně trpí i kvalita výkonů. Obzvláště patrně jeví se poruchy ve schopnosti pojímání a zapamatování jednoduchých dojmů (čísel, písmen a slabik), jež se předvádějí v krátkých pausách.

Již při 30 grammové dávce alkoholu ($^3/_4$ *l* piva) jsou výkony sníženy: pokusná osoba chybně čte, vynechává a přeskakuje jak při čtení, tak při reprodukci jednotlivých představ.

Větší význam, s praktického stanoviska, mají pokusy o účinku denně pravidelně požívaných dávek alkoholu: poruchy se sumírují, jaksi nastřádají, a možno je dokázati při vynechání alkoholu ještě po několik dnů. Z toho vysvítá, jak Kräpelin právem podotýká, vědecká definice »pijákova«: pijákem jest každý, u něhož možno dokázati trvalý účinek alkoholu; při němž nezmizelo ještě působení dávky alkoholu, a již dostavuje se účinek druhé.

Všechny tyto pokusy byly vykonány na mladých lidech, kteří buď delší čas úplně abstinovali, zdržovali se pití nápojů lihových, a i na takových, kteří byli zvyklí na menší dávky alkoholu. Vrchol pokusů nutno shrnouti v tom faktu, že osoby pokusné neměly ani potuchy o snížení výkonnosti své práce, ale naopak se domnívaly, že pracují lehce a dobře. A právě v tomto klamném pocitu skutečných poměrů leží vlastní a hlavní nebezpečí účinku alkoholu. Co vysvítá při těchto pokusech v malých, ale určitých tazích, to opakuje se ve velkém při účinku nápojů lihových na životosprávu jednotlivce a celých národů.

Alkohol jest i tam, kde nemůže se mluvit o »pijáctví«, překážkou jak prohloubení, tak šíření se kultury a osvěty. Alkohol činí myšlénku na budoucnost lehkou, ale cestu k této budoucnosti těžkou a strmou.

Škodlivé účinky alkoholu se stanoviska pathologicko-anatomického. (Prof. dr. A. Weichselbaum — Vídeň.) Alkohol jest pro lidský organismus jedem, který v určitém množství a koncentraci rozvíjí ve všech orgánech svoji zhoubnou činnost. Při obyčejném požívání přichází alkohol nejdříve do žaludku, který podléhá různým chorobným změnám ve způsobě všelikých katarhů se všemi nepříjemnými následky, jež oslabují celé tělo. Žaludkem vniká alkohol do krve a působí škodlivě na cévy a srdce; vznikají různé pochody zánětlivé, jež způsobují porušení v oběhu krve, čímž opět trpí ty orgány, jež jen při správném oběhu krevním nerušeně působí. Nejprve jest to srdce, jehož svalstvo velmi trpí, jednak tím, že jest nedostatečně krví zásobováno, jednak však i tím, že v krvi kolující alkohol přímo škodlivě působí na svalovinu srdeční. Nejčastěji bývají zasažena jedovatým účinkem alkoholu játra, jež podléhají také zánětu a následnému po něm mizení svrašťování se hmoty jaterní. To vše vede opět k ohromným poruchám v celém těle (otoky, zsinalost, stavění se krve, vodnatelnost a j.). Také v ledvinách způsobuje alkohol zánět a následné mizení tkáně ledvinné. A opět i zde účinky jeví se mnohostranné, osudné: jednak, jelikož činnost ledvin (jež jsou jaksi orgánem procezovacím, filtrovacím) jest snížena, unikají z těla různé látky prospěšné a na druhé straně opět ledviny nejsou s to, vylučovati různé škodlivé látky, tak že hromadí se tyto škodliviny v krvi, způsobují těžké otravy, ano i smrt. Konečně i v mozku a jeho obalech (plenách) vyvinují se působením alkoholu různé vleklé pochody zánětlivé a přichází to často i k poruchám činnosti duševní. O alkoholismu platí slova apoštola Pavla: Kdo se chceš oženiti, ožeň se; lépe však učiní, kdo se neožení.

Jedovatý účinek u některých chorob nervových a duševních (Prof. dr. J. Wagner-Jauregg — Vídeň.) Při akutním alkoholismu jedná se nejspíše o přímý vliv alkoholu na nervové součástky ústředního systemu nervového. Při dlouho trvajícím zneužívání alkoholu vzniká v těle jed neznámých dosud chemických vlastností, který má jakousi podobnost s jedy bakterielními, pokud se týče působnosti jeho na organismus, na teplotu tělesnou, ledviny a krev. —

Podobně při dvou nemocech systému nervového — polyneuritis alcoholica a psychosa Korsakova (dementia alcoholica) — nemůžeme vše výhradně přičítati působnosti alkoholu, ale nutno vždy počítati ještě s jinou otravou, autointoxikací se strany střevní.

Alkoholismus ve věku dětském. (Professor dr. Kassovitz z Vídně.) U dětí působí nejen stálé podávání nápojů lihových, ale již i zcela malé dávky těchže škodlivě; jestiť celý dětský organismus velmi citlivý proti každému jedu a tudíž i proti alkoholu. Autor sám a mnozí jiní pozorovali těžké poruchy funkcionelní (delirium tremens, alkoholická manie, padoucnice) a patrné změny na jednotlivých orgánech (otoky jater, vodnatelnost). Často se podávají dětem nápoje alkoholické v té klamné víře, že dobře působí v různých nemocech i povšechné slabosti v dětském věku. Avšak již předchozí řečníci dokázali lichost té domněnky. Ve mnoha případech porušené výživy u dětí bylo shledáno jedinou příčinou choroby to, že dětem byly podávány jaksi ze zvyku — k podporování trávení — nápoje lihové. Podobně nemá žádného vědeckého podkladu podávání alkoholických nápojů při slabosti srdeční u horečnatých nemocí dětského věku. U školních dětí byl pozorován oslabující účinek na učelivost i po velmi nepatrných dávkách alkoholu. —

Dle všeho mají i malé dávky alkoholu na tělesné i duševní schopnosti dítěte účinek škodlivý, jenž nedá se vyvážiti žádným z uváděných snad prospěchů: Jest tudíž podávání alkoholických nápojů jak u zdravého tak i nemocného dítěte za všech okolností zavržitelno.

Vliv alkoholu na průběh nemocí infekčních. (Prof. dr. M. Gruber—Vídeň.) Více autorů souhlasně dokázalo pokusy na zvířatech, že velké dávky alkoholu sesla bují v těle zvířecím schopnost, odporovati nákaze; že nákaza v takových případech snáze do těla vniká, a rychleji i bouřlivěji probíhá nežli u zvířat normálních. Malé dávky alkoholu (05·—1·5 absolutního alkoholu na 1 kg. zvířete denně) mají sice jakýsi nepříznivý účinek na průběh infekčních nemocí, ale předce jen nebylo v žádném případu dokázáno, že by malé dávky alkoholu dovedly zameziti infekci, aneb průběh nemoci zmírniti neb dokonce zkrátiti.

Nezjednávají tudiž ani tyto pokusy pevné opory alkoholu, jako léku při nemocech infekčních, ač naproti tomu dokázal dr. Kögler, že alkohol jest výtečným prostředkem, zamezujícím u zvířat hrozící kollaps (obrnu dýchacího a krevního ústředí), ano

i prostředkem kollaps odstraňujícím a tak život prodlužujícím. — Pokusy ty souhlasí úplně se zkušenostmi lékařskými.

Alkohol a venerické nemoci. (Prof. A. Forel—Chigny.) Již dávno se vědělo, že požívání alkoholu svádí člověka k nerozvážlivým excessům pohlavním a tím také podporuje nákazu venerickou. Statistická data o tom dosud scházela; řečník sestavil k tomu účeli formulář, který byl podporou mezinárodního svazu pro odstranění státem regulované prostituce vytištěn a rozeslán. Z vyplněných 100 dotazníků týkají se 93 případy mužů, 7 žen; druh nákazy: 55 kapavek (gonorrhoea), 37 příjice (syfilis), 8 šankrů (ulcus molle). Při souloži, kdy udála se nákaza, bylo:

střízlivých	28
podnapilých	43
opilých	23
chronický alkoholik, ale právě střízlivý	1
stav nebyl zjištěn	5
Úhrnem . .	100

Ve statistice dra Langsteina (Štrasburk) jedná se o 179 případů (168 m., 10 ž.). Z těch při nakažlivé souloži bylo:

střízlivých	96
podnapilých . . .	58
opilých	24
chronický alkoholik	1
Úhrnem . . .	179

Alkohol působil tudíž ve 46.4%. Uvedená čísla, byť i dosud byla nedostatečná, vedou k zajímavé konklusi, že nejvíce infikovaných neskytá těžká opilost aneb chronický alkoholismus, ale lehká podnapilost, rozjaření: první stupeň intoxikace alkoholová svádí hlavně k excessům a neprozřetelnostem ve sféře pohlavní.

Alkohol a progressivní paralysa. (Dr. Boissier—Paříž.) Dlouho se myslilo, že příčinou progressivní paralysy jest alkoholismus; dokázalo se však, že jedinou, bezprostřední příčinou této hrozné nemoci jest příjice (lues). Autor vyšetřoval v té příčině přes 1000 paralytiků, a shledal, že většina jich ulovila nákazu luetickou v opilosti, v níž není člověk více pánem své vůle, svých instinktů. Alkohol jest tudíž sice jen jaksi sprostředkující, ale předce velmi působivou příčinou hrozné progressivní obrny; a není

to pouhou náhodou, běží-li statistická data o paralyse i alkoholismu paralelně, ale jest to výsledek logického sdružení a semknutí jednotlivých zjevů. I zde setkávají se na stejné, souběžné cestě morálka a zdravotnictví.

Alkoholismus a dědičnost. (Prof. Anton—Štýr. Hradec). Po výpočtu celé řady statistických dat přichází řečník k těmto závěrům: 1. Mezi alkoholismem rodičů, nervovými nemocemi a degenerací potomků jest určitý, patrný vztah. 2. Pijáctví rodičů a degenerace potomstva mohou býti považovány za výsledek jedné a téže příčiny, a to jest dědičná choroba duševní. 3. Stálé otravování se alkoholem může uspíšiti vypuknutí nemoci samé. 4. Bída a jiné nedostatky jsou důležitými faktory pro potomstvo rodin, alkoholismem zatížených. 5. Chronický alkoholismus otcův a matčin vyvolává degeneraci a jest příčinou porušeného vývoje dětského organismu. »Duše jest tím, co tvoří tělo«. Duševní pokrok znamená také pokrok na všech líhách lidského vývoje; proto nutno lid vzdělávati a energickým způsobem prováděti opatření hygienická.

Statistická pozorování o úloze alkoholu při vzniku vrozené slabomyslnosti. (Dr. D. Bezzola—Hard.) Empiricky dá se dokázati, že alkohol hraje zkázyplnou úlohu při plození člověka. Předběžná pozorování týkající se 70 případů ukázala, že v dobách, jež mají již jakousi privilej k bujnějšímu, nevázanějšímu životu (vinobraní, Vánoce, týden novoroční a j.), počato bylo více dětí — téměř polovina! — se vrozenou slabomyslností, nežli v dobách normálních. Zároveň s tímto faktem ukázalo se však také, že naopak zase počet porodů (odpovídaje početí plodu ve zmíněných dobách všeobecné rozjařilosti) značně klesl, což značí: požitý alkohol nejen že produkuje děti slabomyslné (idioty, epileptiky), ale i snižuje vůbec schopnost oplozovací.

Statistika o vlivu požitku alkoholu na délku života. (Mag. phil. M. Helenius—Helsingfors.) Autor uvádí zajímavou statistiku různých anglických společností, na život pojišťujících. »The United Kingdom Temperance & General Provident Institution« otevřela v r. 1847. zvláštní oddělení pro přívržence »mírného« pití. Každý, kdož jest jen podezřelý z nestřídmého pití, jest v Anglii vyloučen z pojištění. Oddělení abstinentů a »mírných« pijáků jsou přísně od sebe odloučena. Pojištění obdrží čistý výtěžek, jenž na ně připadá; statistika o úmrtí

vede se v každém oddělení zvláště. Úmrtnost v l. 1866.—1898. vykazovala následující: v oddělení abstinentů očekávalo se (dle rozpočtů, jež — jak známo — každá pojišťující společnost činí) 7656 úmrtí, z nichž skutečně nastoupilo 5383, čili 70% v oddělení »mírných« pijáků z 10.455 očekávaných úmrtí dostavilo se 10.065, t. j. 95%. Jest jisto, že mírné pití vede k pijáctví. »Tisíc mírných pijáků dodává materiál aspoň k 50 alkoholikům« praví dr. Edmunds. Pijáctví jest přirozeným následkem mírného požitku alkoholu. Smrt, vzniklá následkem některé ze mnoha pijáckých nemocí, jest pouze přirozeným risikem, jemuž jest družina »mírných« vysazena.

Jiná společnost »Sceptre Life Association« byla založena r. 1864. od nábožných lidí; počítalo se s tím, že lidé střídmí a zdrželiví v jídle i pití déle žijí, nežli ostatní. A dokázala to také statistika z l. 1884.—1898. Ve »všeobecném« oddělení z očekávaných 1658 úmrtí hlášeno pouze 1332 případů čili 80%; v oddělení »přísných« abstinentů dostavilo se z očekávaných výpočtem 926 úmrtí pouze 522, t. j. jen 56%. Přísně hledí se k tomu, by žádný piják nebyl přijat k pojištění; do oddělení »všeobecného« přijímají se »mírní« pijáci, ač-li vůbec možno tímto názvem člověka charakterisovati: úmrtnost v tomto oddělení jest o 24% větší, nežli u »přísných« abstinentů za týchž životních podmínek!

K podobným výsledkům, svědčícím výmluvnými zajisté číslicemi proti alkoholismu, došli různí statistikové i v anglických nemocenských pokladnách, které též dělí přísně své členy na abstinenty a »mírné« pijáky. »Abstinent má vždy značnou výhodu a dobré chance pro budoucnost« pravil Mr. Mauly, president »Of the institute of Actuaries«, a Dr. Hawkins, jeden z ředitelů ve »Victoria mutual«, sám nejsa abstinentem, divil se ve shromáždění r. 1900., »že ten překvapující fakt (značnější totiž délka života u abstinentů) již dávno není proklamován se střech budov všeck spolků abstinentů ve Vel. Britanii a že nestal se dosud předmětem bedlivých úvah všech myslících občanů«.

B. Alkoholismus se stanoviska sociálního.

Ankety o pijáctví. (A. N. Kiaer—Christianie.) Obvyklé výpočty o průměrné spotřebě nápojů alkoholických jsou nedostatečné, neboť do výpočtů těch béřou se dospělí i děti, muži i ženy abstinenti i »střídmí«, i pijáci notoričtí, obyvatelé venkova i měšťáci: všechny sociální třídy házejí se do jednoho pytle. Takové

průměrné výpočty nemají valné ceny a mohou sloužiti nanejvýše k tomu, aby se vyznačila buď stoupající neb klesající spotřeba alkoholu v té které zemi. Jest nutno, bychom znali spotřebu alkoholu nejen ve třídách dělnických, ale i ve vrstvách středních a vyšších, bychom věděli, kolik chová ta která vrstva obyvatelstva abstinentů (úplně zdrželivých), kolik mírných a kolik notorických pijáků. Vyšetřování nesmí se totiž obracetí stále jen ku třídě pracovní. Byť bychom i při tom nemohli spoléhati na úplné vyšetření stávajících poměrů, předce jen bychom docílili dostatečným počtem důkladně vyšetřených typických případů řadu zajímavých číslic. Zprávy takové získaly by nejen na ceně, ale i na zajímavosti, kdyby zároveň udávaly, za jakých okolností děje se spotřeba alkoholu; zda pije se ku př. doma neb v dílnách, či v hospodách.

Všeobecné popisy a autoritativní dobrozdání o poměrech nadužívání alkoholu jsou většinou tak neurčité, že nemohou sloužiti za podklad věcnému, důkladnému posouzení stávajících poměrů. Všeobecné ankety toho způsobu měly by tedy býti, pokud ovšem možno, doplněny systematickým vyšetřením jednotlivých případů, jak se již v některých zemích děje. (V Norvéžsku, soukromé komité pro vyšetřování zvyků pijáckých v Kristianii.)

Pokusná šetření o alkoholismu v Rusku a potírání téhož. (Dr. M. Něgorodžev — Petrohrad.) Jako každá země, vyznačuje se i Rusko svými zvláštnostmi, pokud se týče jak příčin alkoholismu, tak i prostředků k potírání téhož. Zásluha prvních systematických výzkumů o tom patří komissi k vyšetření alkoholismu při ruské společnosti pro veřejné zdravotnictví, jež sestavila se r. 1898 a od té doby nepřetržitě působí. Společnost ta obrátila již pozornost všech ruských kruhů k otázce o alkoholismu a zároveň podala ministerstvu celou řadu žádostí a návrhů, motivovaných doklady vědecko-praktickými. Takovými praktickými návrhy jest:

1. Vláda má míti zostřený dozor na různé závody řemeslnické a dílny, kdež se vyvinuje a zkvétá zneužívání alkoholu. 2. Moc obcí, pokud se prodeje opojných nápojů týče, budiž zvýšena a zostřena. Do celé akce zasáhlo zdárně i ministerstvo vojenství tím, že *a)* z programu učebního pro nižší vojsko vynechána byla stať »o prospěchu mírného požívání alkoholu« a nahrazena kapitolou »o škodlivém vlivu alkoholu«. *b)* Ve vojsku zařizují se čítárny a čajovny a pořádají různé moudré zábavy.

Má-li boj proti alkoholismu v Rusku býti korunován zdárným výsledkem, musí se ho zúčastniti: vláda, orgány městské i venkovské samosprávy, různé spolky střídmosti a zdrženlivosti i jiné společnosti učené a posléze jednotlivci, jmenovitě duchovenstvo, venkovští lékaři a učitelstvo.

Alkoholismus a sociální poměry v některých okresech haličských. (Dr. Ž. Daszyńska-Golińska — Krakov.) Spotřeba alkoholických nápojů v zemi není větší, nežli v jiných rakouských zemích, a povšechná, průměrná spotřeba jedné osoby může se nazvati dosti mírnou; obnášelaf spotřeba ta

	1893.	1899.
kořalky (50% alkoholu)	9·71 *l*	9·08 *l*
piva	13·97 *l*	17·91 *l*

Víno jako nápoj importovaný má nepatrnou důležitost při denních potřebách širokých vrstev obyvatelstva. Boj proti alkoholismu jest v Haliči velmi obtížný, jelikož výroba kořalky i piva jest důležitým faktorem industrielního života, a hlavní příjmy venkovských obcí a měst plynou téměř výhradně z prodeje alkoholických nápojů.

(Pokračování.)

Z vývoje a výsledků moderní vědy katolické, zvláště theologické.

Napsal katolický kněz.

V anglických a amerických časopisech velmi často se objevují články o náboženství. I katoličtí kněží jsou mezi přispěvateli těchto časopisů, třeba protestantských a vystupují v nich s pravým jménem. Něco podobného u nás se neděje a přece každý nepředpojatý musí uznati, že to není v pořádku z příčin, jež každý snadno si domyslí. Proto milerád přistoupil jsem na návrh pana redaktora těchto listů, abych zpracoval stručný článek, jenž by podával objektivní posouzení práce katolických učenců, hlavně pak theologů, za uplynulé století. Článek v našich poměrech musím ovšem podati anonymně, neboť kdybych se podepsal pravým jménem, mělo by to za následek mnohé nepříjemnosti pro mne, ačkoli vše, co uvedu, dobře doložím.

Práce sama je dosti nesnadná. A to předně svým obsahem čili tím, co třeba vybrati, aby se to hodilo čtenářům těchto listů.

Za druhé methodou, postupem při práci. Postup tu může býti rozmanitý, jak již o tom něco napověděno ve stati p. Žilkově na str. 2. P. Žilka sám zvolil si postup historického vypravování, a učinil tak vším právem, protože věda protestantská v minulém století hlavně vynikla v bádání dějepisném; methodou historickou buduje si theologie protestantská právě úplně novou soustavu. Historická methoda je mimo to velice názorná, jasná. Přes to, mám-li i postupem již jaksi podati názor o práci theologie katolické, nemohu se methody historické přidržeti a to z těchto důvodů: povaha nynější katolické theologie je veskrze apologetická, obranná; soustava její je již dávno, ve středověku a pak theology hned po sněmu tridentském zbudována. Proto práce moderní katolické

theologie je namnoze (ne vždycky, ale většinou) málo jednolitá, je jaksi roztříštěná; kde se děje útok, tam se také hájí, zkrátka řečeno: theologie protestantská (a věda moderní s ní spojená) je aggressivní, offensivní, theologie katolická je defensivní. Proto mám za to, že povaha věci vyžaduje, přidržeti se methody t. zv. systematické, postupující dle věd, z nichž přicházel útok. Ovšem že tu přijde překonati některé překážky. Jak totiž uspořádati postup jednotlivých věd, aby při tom byla patrná souvislost věd světských a theologických? Mimo to některá díla zasahují do více věd. Při všem tom nesmíme celkové pojetí ztratiti z mysli, neboť jinak by práce nebyla jasná. Myslím, že tomu všemu nejlépe se vyhoví, vezme-li se za podklad t. zv. světový názor.

Stanovisko čili zorný úhel, jenž nás při práci povede, bude pokrokové a tím zároveň kritické. To se nepříčí nikterak tomu, co výše řečeno. Třebas soustava theologie katolické již dávno je hotova, přece v těch oborech, v nichž se v minulém století projevila, snažili se dosti četní mužové jíti s proudem času, býti pokrokovými. Tím však zároveň nutně byli kritickými. Vidouce různé překážky a nedostatky ve vlastním táboře, jež namnoze byly příčinou neúspěchů pro církev, hleděli překážky ty odstraniti, nedostatky vyplniti, liknavé pobízeti, neprozřetelné kárati a pod. Tuto činnost chci v tomto článku hlavně oceniti, to prospěje oběma stranám. Přirozeně ovšem tato stránka práce vzbudí asi největší pozornost, a proto, abych nikomu neukřivdil, budu doslovně tu citovati slova mužů upřímně katolických.

O theologii katolické pracuje se a pracovalo se od různých národů. Má-li práce tato býti jakýmsi věrným obrazem katolické theologie, musí více méně přihlížeti k těmto národům. Tu by se nám ovšem nakupila úžasná síla spisů. Proto nemůžeme tuto ani všech nejlepších zvláště připomínati, nýbrž musíme se omeziti na spisy toliko směrodatné, to jest takové, jež byly příčinou jistých trvalejších proudů, směrů v literatuře, zvláště tím, že více méně si osvojily nové myšlénky. Kdo by chtěl podrobně o jednotlivé spisy se zajímati, najde je snadno v literárních přehledech jako jsou: Kihn Encyklopaedie u. Methodologie der Theologie 1892; Hurter Nomenclator literarius recentioris theologiae catholicae 1895²; Gla Systematisch geordnetes Repertorium der katholisch theologischen Litteratur 1895, 1901; Krieg Encyklopaedie der theologischen Wissenschaften nebst Methodenlehre 1899.

Tyto proudy, směry theologické utvářely se obyčejně dle toho, jaký byl panující vědecký světový názor. Oproti tomuto názoru musily stavěti názor katolický a tím byly jaksi sjednocovány. Proto třeba začíti vytknutím světového názoru, jak jím theologie katolická operuje.

»Světovým názorem rozumíme způsob, kterým si duch lidský hledí vysvětliti jsoucnost a účelnost světa se vším tím, co v něm jest. Tu zvláště přijde mluviti o hmotě a síle, věčnosti nebo časnosti světa, vytvoření nebo stvoření jeho, o původu těles světových, o původu života, o rozvoji života, o původu člověka, o prvotním stavu člověka, o svobodě vůle lidské, o prapříčině všech věcí, o absolutním jsoucnu, o Bohu, o významu rozumové energie. Čím lépe se duchu lidskému podaří jednotlivosti podříditi celku a spojiti je v souladný, dobře uspořádaný system, tím úplnější a uspokojivější bude jeho názor světový. Otázky odkud? a kam? jsou veliké záhady, které se duchu lidskému vtírají. Ovládají vědu a ovládají víru. Odpověď na ně je stejně věcí přirozeného poznání a náboženské víry. Žádný světový názor neobejde se bez těchto 2 momentů, nechce-li již napřed zůstati kusým a nedostatečným. Bez přirozeného poznání schází náboženské víře nutný základ, bez náboženské víry schází přirozenému poznání nezbytné doplnění a ucelení, jistota a bezpečnost, která přemáhá svět. Jen oba momenty dohromady mohou člověku dáti světový názor, jenž jej cele a úplně, jeho rozum a srdce, jeho chtění a cítění stejně uspokojuje. Dle toho však, jak který ten moment více nebo méně je postaven v popředí, mění se obraz, určuje se jinak charakter. Rozumíme-li starým světovým názorem názor křesťanské vědy a křesťanské víry, je tím naznačeno převládání momentu náboženského, kdežto nový světový názor více méně výlučně dává přednost čistě přirozené vědě, obzvláště exaktnímu zkoumání.« *)

»Kardinalní otázkou křesťanského názoru světového je pojem nadpřirozeného. V učení o zjevení, o zázraku, o proroctví, o vtělení a vykoupení, o milosti a věčném životě tvoří pojem nadpřirozeného základ. Víra ve skutečný onen svět a ve styk lidí s ním je rozlišnou známkou jak náboženství a ideálů filosofie a umění, tak náboženství a mythů a pověry.« **)

*) Theologische Quartalschrift, herausgegeben von den Professoren der katholischen Theologie an der k. Universität Tübingen 1890, 438-9; 1901, 293. Poněvadž tento časopis budu často citovati, užívám dále toliko jeho zkratky Th. Q.

**) Th. Q. 1894, 669; 1901, 450.

»K světovému názoru náleží i zkoumání o zlu a jeho příčině, rozšíření jeho a prostředcích k jeho zničení.«*)

»Úhrn názoru světového vztahuje se na náboženství, stát, hospodářství, ethiku, metafysiku, život náboženský a rodinný atd.«**)

»Při tom nesmíme zapomenouti, že starý intellektualismus se přežil. Jako by bylo převráceným intellektualní stránku zcela zanedbávati, právě tak by bylo nemístným, volní a citovou stránku moderního názoru světového podceňovati.« ***)

Starý a nový názor světový jeví se konkretně nejpatrněji v poměru filosofie k theologii, a proto o tomto poměru třeba se na prvním místě zmíniti: »Dějiny nové filosofie dělí Stöckl právem na 3 období: první období (druhá polovice 16. a první polovice 17. století) je základem nové filosofie. Druhé období (od polovice 17. až do polovice 18. století) je dalším rozvojem nové filosofie až ku skepticismu a materialismu. Třetí období (od polovice 18. století až do naší doby) obsahuje Kantův kriticismus a další jeho rozvoj v idealismus a pantheismus a opak obou materialismus.« †)

Obdobně rozvoji filosofie vyvíjela se i theologie. Theologií protestantskou se tu dále zabývati nebudeme, pouze katolickou. — V druhé periodě vnikla do katolické theologie filosofie Leibniz-Wolffova, načež »filosofie doby osvícenské přivedla nejen scholastické hříčky a výhonky o všechen úvěr, nýbrž i celou scholastiku v zapomenutí.« ††) — V periodě třetí »filosofie odehrává se většinou v Německu. Nejdříve šlo o theorii poznání (kriticismus), později o idealismus a pantheismus; to byly hlavní žíly filosofického proudění nové doby. K tomu se druží o Spinozu se opírající system Schleiermacherův, panentheismus Krauseův, který navázal na Schellinga, a atheistický pessimismus Schopenhauerův, který se přimknul ku Kantovi. V dědictví pantheismu nastoupil materialismus Vogta, Moleschotta, Büchnera a Häckla, a odtud byl jen krok k nihilismu, k filosofii »nevědomého«. Proti idealismu nastala reakce ve směru realistickém, který hledal svou oporu ve vědách přírodních. V systemu Herbartově je obojí směr, idealistický a realistický, smíšen.

*) Th. Q. 1887, 307.

**) Österreichisches (Allgemeines) Litteraturblatt, herausg. durch die österreich. Leo-Gesellschaft. 1901, 584. I tohoto kritického listu často se budu dokládati; cituji zkrátka Ö. L.

***) Th. Q. 1898, 668.

†) Th. Q. 1884, 343.

††) Th. Q. 1898, 16.

Smíšení idealismu a realismu obral si za účel Trendelenburg. Lotze vychází od čistého mechanického názoru na přírodu, ale blíží se vždy více v postupu své práce k idealismu. Cestou podobnou kráčel i Fechner. Ulrici dal filosofii mnohé dobré ponětí. Všechny posud vytčené systemy jsou německé a vyšly v protestantismu. V jiných zemích byly věci takto: ve Francii a Belgii vznikl sensualismus, materialismus, positivismus, socialismus, škotská a eklektická filosofie; ve Španělsku filosofie Krauseova; v Anglii škola škotská, Stuart Mill a Darwin; v Italii hegelianismus, skepticismus a positivismus.«*) Všechny uvedené fase více méně prodělala i katolická theologie po stránce své filosofické. Dějiny její v tomto třetím období možno děliti takto: od r. 1760—1830 je úpadek, 1830—1860 (1870) rozkvět německé spekulativní theologie, 1860 (1870) až 1890 více méně návrat ku scholastické theologii; 1890 — moderní reformní hnutí v theologii.**) Do doby úpadku náleží gallikanismus, febronianismus a josefinismus, revoluce francouzská a saekularisace církevního jmění. Vše to mělo veliký vliv na theologii, neboť v těchto věcech projevil se očitě nový světový názor. I nastala nutná potřeba vypěstiti nový katolický světový názor. Jeho cílem hlavním bylo smířiti moderní filosofii s theologií. Především tu vystoupil theosof Baader 1796—1841, který vyšel od positivismu, ale náhle se obrátil v rationalismus.***) Druhým byl Hermes 1804—31. Za jeho doby mnozí theologové jak protestantští tak katoličtí se domnívali, že nalezli v Kantově rozdílu mezi phaenomena a noumena a v omezení poznání na phaenomena záchranný prostředek orthodoxního systemu ze všech potyček, které působily novověké pochybnosti. Brzy však byl Hermesův kantianismus od tradicionelního učení církve, které vždy uznávalo vzájemný vliv subjektivního a objektivního momentu, jako cizí živel vyloučen. Spisy Hermesovy přišly na index. — Značný vliv měl na theology katolické, zvláště na tak zv. školu Tubingskou, protestantský theolog Schleiermacher. Jeho nadšení pro ideu církve působilo na Dreye a Möhlera, jeho učení o církvi a tradici na Dreye, Möhlera, Kleea, Staudenmaiera, L. Schmidta a j.†) Školou tubingskou nemíní se jen professoři fakulty tamní, nýbrž skupina učenců, kteří pracovali v Tubingách, v Giessenu a ve Freiburgu

*) Th. Q. 1884, 344 násl.
**) Th. Q. 1898, 7.
***) Th. Q. 1884 l. c.
†) Th. Q. 1893, 17. 39.

o oživení německé katolické theologie. Fakulta tubingská vznikla r. 1817 a od r. 1819 vydává Theologische Quartalschrift. První její členové byli dítky své doby, naplněni více méně osvětářstvím. Vždy více však dostávaly převahu směry církevní. Blahodárně působil Möhler 1825—38. Povolání Kuhna 1837 a Hefeleho 1839 přispělo k tomu, že Tubingy byly po delší dobu střediskem vědychtivé mládeže, jež se tu shromažďovala z různých německých dioecesí.*) — Na fakultě Giessenské (založené 1830) proslavil se hlavně Fr. A. Staudenmaier (1830—56). Roku 1834 založil tu s Kuhnem a Lüftem »Jahrbücher für Theologie und christliche Philosophie«. R. 1837 byl povolán na fakultu do Freiburgu zároveň s Hirscherem z Tubing, kdež nalezli již slavného exegetu Huga. V tomto ovzduší vyspěl Staudenmaier tak, že vedle Möhlera, svého bývalého učitele, patří k nejvýraznějším a nejvlivuplnějším oživitelům positivní církevní theologie a má zároveň slávu jakožto průkopník křesťanské filosofie. Základy své positivní theologie a křesťanské filosofie bral z písma svatého a z velkých učitelů křesťanského starověku a středověku, zevnější rozčlenění ze své spekulace. Jeho dogmatické a filosofické spisy dýchají vroucností a silou víry, podivuhodným vzletem, obsažností myšlenek a energií řeči. Byl hluboký myslitel, jenž spojoval historické i spekulativní nadání, theologické a filosofické vzdělání v míře zřídka vídané.**) U nás v Rakousku působil Günther (1828—1854). Vychází od Hegla a za základ svého učení béře jeho myšlenku, ovšem v podobě seslabené, že jsoucnost je myšlením a myšlení jsoucnem.***) Při tom bylo jeho hlavním cílem získati jistotu filosofických a theologických pravd a proto v systemu jeho vystupují do popředí otázky noetické (theorie poznání). Dle jeho náhledu právě v tomto oboru stará filosofie je nedostatečná. Z filosofie přešel na theologii. Všechen obsah křesťanského zjevení, všechna dogmata i s mysteriemi chtěl dokázati cestou filosofickou pomocí idealního myšlení. Směr jeho vyvolal hluboké pohnutí mezi katolickými theology a filosofy v Rakousku i Německu, z nichž někteří zvučného jména, jako slavný

*) Th. Q. 1898, 1. 6. 9.

**) Litterarische Rundschau 1902, 49. Kirchenlexikon 11, 744.

***) Th. Q. 1884 l. c. »Pantheismus v systemu Hegelově obsažený chtěl Günther překonati tím, že připouští platnost evoluční theorie tohoto systemu jen pro obor přírodní, proti rozšíření této theorie i na ostatní obory jako nepřestupnou hradbu staví ducha, který se ve vlastním svém vědomí postihuje jakožto uzavřená (dokonaná) monada.« K. L. 5, 1331.

kazatel Veith, prof. Ehrlich v Praze, prof. K. Werner ve Vídni, prof. Zukrigl v Tubingách, prof. Baltzer ve Vratislavi a j., se ho přidrželi; zvláště Baltzer velice jej hájil a r. 1853 zajel si až do Říma, aby kurii Güntherovi naklonil; nedosáhl však, po čem toužil, a rozladěn a roztrpčen vrátil se z Říma. Brzy na to byl směr Güntherův v Římě r. 1857 zavržen jako proticírkevní.*) — Zmínky zasluhuje i theorie Deutingerova (1845—1866), která se liší od Güntherovy tím, že všude tam, kde má Günther dualismus a dichotomii, Deutinger má ternar a trichotomii, tak že podal system jaksi umělůstkářský.**) V zásadě se opírá o Schellinga. — Frohschammer 1854—63 jde úplně v kolejích Baadera a Günthera, jenže místo Heglova absolutního myšlení klade fantasii.

Vyjma Günthera všichni dosud jmenovaní katoličtí filosofové byli z říše německé. V jiných zemích bylo hnutí podobné, ač ne tak silné. Ve Francii a Belgii zavládl filosoficko-náboženský směr traditionalismu a ontologismu. Traditionalismus odvozoval veškeré lidské poznání z božského zjevení, které se k nám dostalo tradicí.***) Hlavní jeho zástupci jsou Bautain, Bonald, Lamennais, Bonnetty, v Italii Ventura. Směr trval 1817—1855, kdy byl po třetí církevně zavržen. — Ontologismem nazýváme ono filosofické učení, které má za to, že v duši lidské je idea Boha vzniklá z bezprostřední intuice. Původcem jeho byl Gioberti v Italii 1839,†) nejvýznačnějším stoupencem Rosmini v Italii, Gratry ve Francii. — Ve Španělsku vynikl Balmes (1845—1848). Navracoval se k filosofii středověké. Ve směru jeho pokračovali Orti y Lara a Gonzalez.

Brzy i v Německu voláno po návratu ku staré filosofii. A volání to došlo mocného ohlasu, utvořila se škola filosoficko-theologická ze všech dosud uvedených nejčetnější, která se jmenuje »novoscholastická«. Původci a hlavními vůdci jejími jsou jezuité.††) Hlavně tu vynikl Kleutgen knihou Die Theologie der Vorzeit vertheidigt, 4 svazky a dodatky 1853 až 1870 a Die Philosophie der Vorzeit vertheidigt 2 svazky 1860—1863. Vedle něho výdatně působil světský kněz K. Werner. Hlavním jeho oborem

*) Wetzer und Welte's Kirchenlexikon, 2. vyd. 5, 1325. 1333. 1339. Dále užívám zkratky K. L.

**) Th. Q. 1884 l. c.

***) K. L. 11, 1971.

†) K. L. 9, 858.

††) Th. Q. 1863. 181.

byly dějiny theologie a filosofie; tím byl průkopníkem k oživení scholastiky. Spisy jeho jsou nyní v mnohém překonány až na »Geschichte der apologetischen und polemischen Literatur der christlichen Theologie« o 5 svazcích 1861—1867.*)

Novoscholastika počínala si velice sebevědomě. »Nechť se nikdo nemýlí, theologie řádů (jezuitů atd.) a germaniků (kněží vychovaných v římském ústavě Germanicum) je theologií Říma a celého katolického světa.«**) Kleutgen sám stanoví pravidlo: »každou vědu, která chce dokázati, že něco je falešným, co bylo po staletí v církvi mezi učenci za pravdu přijímáno, můžeme s jistotou míti za necírkevní a nepravou,« k čemuž dr. Müller***) připomíná. »Dobrá! země byla také po staletí považována od církve za střed světa. Zásadou Kleutgenovou je znemožněna každá reforma vědy. Stagnace platí za posvěcenou.«

Není divu, že přívrženci dříve uvedených směrů nebyli spokojeni sebevědomím nové scholastiky a že došlo k boji. Boj vzplanul hlavně mezi Kuhnem, hlavou školy Tubingské a Clemensem, redaktorem časopisu »der Katholik«. Kuhn vytýkal scholastice hlavně 3 věci: 1. že podřizuje filosofii theologii, kdežto filosofie oproti theologii je volná, samostatná; 2. že nic neví o bezprostředním poznání, hlásajíc poznání jen prostředečné, 3. třetí věc nás tu nezajímá. Naproti tomu Clemens měl všechnu moderní filosofii za převrácenou a zavržitelnou a právě ve filosofii žádal návrat ku scholastice, aby se filosofie opět podřídila autoritě.†) Po Clemensovi bojoval proti Kuhnovi, který se ve své filosofii opíral o Jacobiho, Schäzler. Boj trval od 1859 do 1868. Mocného posilnění dostal směr scholastický sněmem Vatikánským 1870 a ještě většího encyklikou Lva XIII. o sv. Tomáši 1879. Tím byla u velké většiny theologů německých a rakouských škola tubingská upozaděna. Brzy i v jiných zemích začali plouti v plných vodách scholastiky. »Jen duchu francouzskému, zvyklému na krásy slohové a jasnost ve výrazu, nechce se jaksi scholastika líbiti. D'Hulst praví, že by bylo potřeba nového Tomáše, aby tradicionelní učení pochybujícímu století vštípil.«††)

*) Renaissance I. 91.
**) K. L. 12, 1334.
***) Th. Q. 1863, 374.
†) Th. Q. 1863, 173—4.
††) Th. Q. 89, 350.

»V nové scholastice dají se rozeznati 2 proudy. Jeden proud, který chce udržeti i literu scholastiky, libuje si zvláště v tom, odkrývati skutečné nebo domnělé slabosti nynější vědy a tak se pokusiti úplným návratem k staré vědě o vyváznutí z propasti bludů a pověr; druhý proud nemůže zavírati oči před ovčividnými pokroky v poznání přírody a pracuje o spravedlivé zprostředkování mezi starým a novým názorem světovým, v němž principy scholastiky mají býti stvrzeny novými vymoženostmi. Jen málo kteří filosofové jdou svou vlastní cestou, dle níž na základě všeobecných pravidel nové i staré stejným způsobem dle své průkaznosti má býti použito pro celek.«*)

Toliko onen druhý proud má naději na vítězství, toliko on prospěje skutečně církvi, a proto s ním theologie má se co nejvíce spřáteliti, ne, jak se většinou děje, s proudem prvním. »Není to pravá a důkladná theologie, nýbrž theologie jednostranná, zkostnatělá, bojí-li se, že by mohla býti zničena vítězstvím některého volnějšího směru filosofického. Kdo pracuje na pravé osvětě a pro vzdělání ducha, kdo bojuje čestně pro svobodu ducha a svobodu národů, ten pracuje s námi a pro nás. Všechno, co jest vznešené a pravé, jest trvalým ziskem pro náboženství a tím i pro theologii.«**)

První proud, ačkoli se odvolává na papeže Lva XIII. pro svou nadšenost ku staré filosofii, nejedná přece skutkem dle papeže. »Papež praví ve své encyklice: edicimus, libenti gratoque animo excipiendum esse, quidquid sapienter dictum, quidquid utiliter fuerit a quopiam inventum atque excogitatum (pravíme, že ochotnou a vděčnou myslí třeba přijímati, cokoli bylo moudře projádřeno, cokoli bylo užitečného od kohokoli nalezeno nebo vymyšleno.) A toho poskytuje naše doba hodně mnoho. Ovšem že zastancům scholastiky je těžko, v moderní vědě uznati něco dobrého. Následek toho je, že odpůrci zase chtějí v ní shledati co nejvíce dobrého a přívržence jiných směrů jaksi snižují. Věda žije od jakživa ze sporů, avšak od zástupců křesťanské vědy měli bychom alespoň tolik očekávati, že bojují jen za věc.«***) Tak se namnoze neděje. »Ti, kdož slovy činí ústupky v kosmologii a filosofii přírodní nové vědě, jelikož podle nynějšího stavu vědy alespoň formálnímu uznání nové vědy vyhnouti se nemohou, ti

*) Th. Q. 1894, 690—1.
**) Th. Q. 1872, 532—3.
***) Th. Q. 1895, 154; 1893, 335.

jen velmi zřídka skutkem to také dotvrzují.«*) Následek takového neupřímného jednání je nedůslednost. »Novoscholastikové považují každý pokus o pokrok za útok na dřívější školy, při tom však sami vlastně jen slovy přijímají středověkou filosofii, neboť skutkem mlčky mnoho z ní zanechali a jinými věcmi nahradili.«**) A jinak vlastně ani jednati nemohou, ačkoli se k tomu přiznati nechtějí. »Filosofie není specificky ani katolická ani protestantská. Jestliže nyní z církevní strany výhradně se odporoučí Tomáš Akvinský jako filosofický vůdce a jestliže od doby encykliky »Aeterni patris« 1879 s tímto významným jménem se provádí dalekosáhlý kult genia, prohlašují-li se spisy jeho za skálu pravdy, na níž se tříští všechny vlny bludu všech předcházejících a následujících století, tu snadno poznati jednostrannost takového počínání. Tomáš byl v první řadě veliký scholastický theolog, ale jeho filosofická moudrost pochází, pokud nespadá do theologie, z Aristotela, předaného Araby a musí proto míti jak všechny přednosti tak také všechny vady, které vytýkáme právem na systému v originále. Duchovní rozvoj 6. století nedá se také jen tak odhoditi, a kdybychom chtěli scholastiky dle naší doby opravovati, pak by to již nebyli více scholastikové.«***) Sama jezuitská innsbrucká Zeitschrift für katholische Theologie má povážlivé námitky proti modernímu thomismu. S jinými jest toho náhledu, »že zastanci si myslí, že mohou celý rozvoj, jaký spekulace od 14. století až podnes učinila, všechen pokrok, jakého dosáhla, beze vší škody pro filosofii a theologii úplně ignorovati.« A jinde praví: »V očích těchto zastanců každý, kdo se opováží o píď dále postoupiti než dovoluje Prokrustovo lože jejich thomismu, není více přívržencem a zastancem scholastiky.« A konečně praví: »Má-li křesťanská filosofie svůj úkol v době přítomné naplniti, má-li opět býti všeobecně přijata a pozvolna všechny mimokřesťanské kruhy zaujati, musí býti založena na nejširším základě a přizpůsobena myšlení a mluvení tohoto století.« †) — I po stránce dějinné ukazuje se mezi scholastiky nynějšími nedůslednost. »Filosofie svatého Tomáše pěstuje se nyní od katolických theologů tak výlučně že musí se mysliti, že thomismus a scholastika jsou jedna a táž věc. A přece je známo, že před sv. Tomášem, za něho a po něm

*) Th. Q. 1891, 344.
**) Th. Q. 1863, 175.
***) Th. Q. 1894, 661.
†) Th. Q. 1891, 347.

ovládal šíré kruhy filosofický směr, který drže se všeobecných aristotelovských principů a společné terminologie v důležitých věcech šel samostatně. Jmenuji jen jako jeho zástupce Alexandra Halesského, Bonaventuru a Duns Scota« *) Poněvadž není jasného historického poznání mezi novoscholastiky, neumějí posouditi, co se přežilo načisto, a co je schopno obživnutí. »Nepočetné formy syllogismů, různé stupně materia prima, entitety, entelechie a quidditety, mohly býti ve středověku oprávněny, nyní však mají v širších kruzích jenom čistě historický a archaelogický zájem. K tomu přijde scholastický slovník s pojmy moderním slovům cizími jako jsou materia, forma, příčina, motio, accidens atd. a pak latinská řeč, jíž pro nynější myšlení jen stíží možno užívati a přece se učíme pro život a ne pro minulost.«**)

(Pokrač.)

---

*) Th. Q. 1889, 162.
**) Th. Q. 1899, 490.

Moderní Japan.

Napsal Přemysl Hájek.

(Pokrač.)

III. Evropská kultura v Japaně.*)

Státní zřízení.

Japan jest od r. 1889 konstituční monarchií, z evropských nejvíce svému vzoru, pruské, podobnou. Zavedení nového druhu vlády nebylo snad následkem dlouhých bojů mezi dynastií a národem, nýbrž — událost to v dějinách ojedinělá — svobodně od vládce provedeno. Japan i ústavou, nehledě na dávné tradice, chtěl se Evropě vyrovnati.

Císař sám nemá veliké moci, což pochopitelno je z předchozích dějin japanských, kdy celá řada jeho předků byli pouze jménem vládci. Píše-li se tedy kde o reformách osvíceným Mutsuhitem provedených nebo o intelligenci a moudrosti císařské rodiny japanské, je třeba čísti opatrně a s reservou. Neboť fakticky jsou reformy v Japaně dílem státníků, jichž známá jména jsou Ito, Inouye, Yamagata, Matsukata a Itagaki, kteří jsou skutečně intelligentní a moudří a jménem císařovým se pouze kryjí jako štítem, aby tím snáze svoje vysoké plány provedli. Ti vedle cizích rádců, hlavně německých, amerických a anglických, jsou skutečnými tvůrci moderního Japanu.

Následek toho, že konstituce dána byla národu z volné ruky, jest, že smysl loyality pro prastarý dům panovnický v Japaně neutrpěl ani dost málo změnou ústavy, jako se to stalo v Evropě za konstitučních bojů v posledním století. Pojem »urážky Veličen-

*) Následující oddíly jsou poněkud nesouměrny. Vinu toho nese jednak nedostatek přímých pramenů, jednak snaha vytknouti jen to, co podlehlo evropskému vlivu a co působí přeměny v životě japanského lidu.

stva« existuje sice v novém trestním zákoně, ale naprosto chybí v životě. Zbožňování císaře jest tak říkaje částí japanské ethiky.

Císaři po boku stojí ministerský kabinet, v jehož čele je ministrpraesident. Ministři jsou od císaře jmenováni a jenom po čas vedení úřadu zodpovědni. Jednotlivá ministerstva jsou: gwaimušo, ministerstvo zahraničních záležitostí; naimušo, vnitra; šihóšo, spravedlnosti; mombušo, vyučování; rikugunšo, války; kaigunšo, mariny; ókurašo, financí; nóšómušo, obchodu a orby; teišinšo, kommunikačních prostředků. Vedle ministerstev stává státní rada, složená z důvěrníků koruny, s nimiž se císař v důležitých věcech radí.

Národní sněm, gikwai, sestává ze dvou komor: horního domu, kizokuin, a dolního, šúgiin. Horní sněmovna skládá se ze 270 členů, a to ze členů císařské rodiny, knížat neb marquisů, jistého počtu hrabat, viscountů a baronů, kteří od spolušlechticů jsou zvoleni, a z osob, jež císař na dobu jejich života členy jmenuje. Konečně volí osoby nejvíce daní platící v každém okresu jednoho člena na 7 let, kterážto volba však musí býti potvrzena císařem.

Dolní sněmovna skládá se z 300 poslanců přímo volených. K volbě je oprávněn každý příslušník státu, který je stár nejméně 25 let a platí ročně nejméně 15 yenů přímých daní státních. Volitelný jest, kdo dosáhl stáří 30 let a ročně platí stejnou summu státních daní. Soudcové, berní a policejní úředníci, jakož i kněží nejsou vůbec volitelní, správní úředníci ve svých okresech. Doba mandátu trvá 4 léta.

Sněmy svolávány jsou každoročně k pravidelnému tříměsíčnímu sedění, jehož hlavním cílem jest upravení příjmů a vydání státních. Nenastane-li shoda mezi vládou a sněmem, trvá v platnosti budget předešlého roku.

Politické strany rodí se stále nové. Nejsilnější je žiyútó, strana liberální, pak kaišintó, pokroková a opposiční, kakušintó, příbuzná žiyútó, ale radikálnější, kokuminkyókwai, strana nacionální s elementy konservativními. Žiyútó je vedena hrabětem Itagakim, kaišintó marquisem Ókumou, kokuminkyókwai viscountem Šingagawou, kakušintó předsedou městské rady tokyjské Masatakou Kusumotem.

Že nové kabinety ministerské jsou v Japaně skoro už na denním pořádku, toho příčinou je především dávný konflikt mezi demokratickými a oligarchickými živly u vládě a jako následek

toho volání po upravení ministerské zodpovědnosti vzhledem k parlamentárnímu systému. A lze očekávati ještě dlouhou periodu politického chaosu a kvašení, nežli dojde k utvoření jakési vládní většiny proti proudům extrémním, parlamentní jednání protahujícím. Aby politický život vůbec byl očistěn od tak mnohé špíny, která na něm lpí, to je jistě přáním každého opravdového vlastence japanského. Politika je v Japaně ode všech vrstev národa nad míru pěstována, profesoři prý opouštějí kathedry a křesťanští kazatelé kazatelny, aby se jí věnovali, a ideálem většiny mládeže je: státi se velikým státníkem, jako je Ito. Volební agitace a volby provádějí se za hrozeb a rvaček. Soši, japanská specialita, zkrachované existence, žijí z nich, stavíce se za plat do služeb té neb oné strany neb vlády, a při volbách pomáhají si po případě pěstí neb zbraní. Vláda, jak se zdá, nedbá mnoho o vyhubení toho řemesla, ježto sama ho často potřebuje a užívá.

Vojsko.*)

Námořní vojsko japanské je zřízeno po anglickém, pozemní po francouzském a německém vzoru. Japanci vydržovali si v Tókyu vojenskou missii francouzskou, když však byl povolán německý důstojník na válečnou školu tókyjskou, cítili se Francouzi uraženými a povolali svoje důstojníky zpět. Od té doby podrželi Němci vliv, jsouce činnými jako rádci a instruktoři vojenští. Mimo to množství japanských důstojníků meškalo v Německu, aby zde studovali vojenská zařízení. O reorganisaci armády získal si největších zásluh polní maršálek Yamagata, který také Německo za účelem studijním osobně navštívil.

Japanská armáda sestává z 50—60.000 stálého vojska, 113.000 mužů reservy a 80.000 zemské obrany. Může tedy Japan v čas války postaviti do pole na 250.000 mužů. Důstojnické corps čítá asi 5000 mužů, z největší části odchovanců kadetní školy tókyjské. Vojsko se stále rozmnožuje, a úplná reorganisace jeho má býti teprve roku 1905 ukončena.

Evropské autority vojenské oplývají chválou japanské armády. Vojsko je cvičeno a vyzbrojeno dle nejvyšších požadavků moderních a mohlo by zajisté konkurovati s kterýmkoli státem evropským. Pěchota je výtečná, lepší než mnohá evropská, dělostřelectvo dobré, a jízda ucházející, což pochopitelno je z toho, že

*) Kussáka, Das japanische Feldwesen, Berlín 1890.

Japanci nejsou národem jízdeckým, když mimo to koně jejich nevynikají ani qualitou ani rychlostí. Japonec je výborný voják, jak tomu ani jinak nemůže býti u národa, u něhož osobní čest a feudální a nacionální loyalita od pradávna byla v nejvyšší úctě chována a který se může vykázati tak heroickou tragedií, jakouž je ona známá smrt čtyřiceti roninů. Japanský vojín je vytrvalý, nezměkčilý, zmužilý, smrtí pohrdající. A ačkoliv Japanec přírodou je nadán k životu vojenskému, jakou přece námahu a práci musili reorganisátoři vynaložit, aby z těch drobných lidiček zformovali imponující vojsko à la pruská armáda!

Japanské loďstvo válečné sestávalo až do nedávna z 42 válečných lodí o 100.851 tůnách a 151.292 HP a z 30 torpedových člunů o 1898 tůnách a 19227 HP. Největší dosud parník je Fuži o 12.649 tůnách a 13.687 HP. Těžkých pancéřových lodí válečných Japan neměl před vzetím čínského Čin-yenu. Během posledních let se však i v tomto směru v Japaně úsilovně pracuje. Dle usnešení říšského sněmu z roku 1898 má se loďstvo do roku 1905 doplniti na 200.000 tůn, tedy zdvojnásobiti. Na objednávkách největší podíl má Anglie, o ostatek dělí se Francie, Spoj. Státy severoamerické a Německo. V japanských loděnicích v Yokoruka a Kure vystavěny budou jen torpédové lodice.

Japanec, jak to již poloha jeho vlasti uprostřed moří sama sebou nese, jest rodilým námořníkem. Jako ve Velké Britanii, tak také v Japaně vyvinul se jakýsi patriotismus vzhledem k námořnictví, a ač ve sněmovně zpráva námořního departementu pravidelně stane se předmětem konfliktu politických stran, proti nákladu na loďstvo nestaví se nikdo. Japanští státníci skládají v marinu všechny své vlastenecké naděje a jsou toho domnění, že japanské loďstvo bude jednou kontrollující mocí ve vodách východoasijských.

Obchod a průmysl.*)

Zámořský obchod Japanu omezoval se před 40 lety hlavně jen na obchod s Holland'any. Každý rok směl jistý počet lodí

*) Obšírně jednají o věcech sem spadajících: O. Münsterberg, Japans auswärtiger Handel 1542—1854, Stuttgart 1896. — K. Rathgen, Japans Volkswirthschaft und Staatshausalt, Lps. 1891 (Schmoller's Staats- und socialwiss. Forsch. X. 4.). — G. Liebscher, Japans landwirthschaftliche und allgemein wirthschaftliche Verhältnisse, Jena 1882. — Tokuzo Fukuda, Die gesellschaftliche und wirthschaftliche Entwickelung in Japan, Stuttgart 1900 (Münchener volkswirthsch. Studien XLII.). —

hollandských připlouti k ostrůvku Děšimě u Nagasaki, který byl hollandským obchodníkům, zde počtem 16—20 ve službě Východoindické společnosti sídlícím, ku pobytu vykázán, a zboží pak bylo za dozoru státních úředníků japanských prodáváno. Postavení Hollanďanů nebylo stkvělé; bylo s nimi jednáno se strany japanské jako s vězni, jako s členy poddaného národa.*) Ale Hollanďanům obchod vynášel a proto s trpělivostí nesli veškerá ponížení a příkoří. Aby si udrželi přízeň šóguna, posílali každoročně do Yeda poselství s drahými dary, aby se poklonilo vládci Japanu. Poselství tato byla spojena s velikými obtížemi, účastníci byli cestou střeženi jako zajatci, a jejich japánští průvodcové starali se všemožně, aby západní barbaři nebyli podrobněji zpraveni o stavu země.

Tyto poměry změnily se ovšem rázem po expedici Perryho a po uzavření obchodních smluv, jak o tom na konci oddílu III. byla řeč. Ježto však smlouvy obsahovaly podmínky pro obě strany ponižující — pro evropské státy přístup jen do omezeného počtu přístavů, pro Japan exterritoriálnost cizinců — nebylo možno, aby za postupujícího vývoje evropské kultury v Japanu a za obojstranného mohutnění obchodu o stejných ustanoveních potrvaly. Tak smlouva s Anglií měla býti již roku 1872 revidována, ale k revisi nedošlo. A podobně bylo i s ostatními smlouvami. Japan, jsa si vědom svého mohutnění a pevného postavení, stál na svém, chtěje na roveň býti postaven ostatním státům, cizinci však nechtěli sestoupiti s vrcholu svých prospěchů. Vyjednávání táhlo se dlouho, až do války čínsko-japanské, a na konec rozvinut byl tento programm: otevření celé říše, vzájemná rovnost smluvních ustanovení a zrušení konsulárních soudů, čímž měla býti odstraněna exterritoriálnost cizinců. Vítězství ve válce s Čínou, které Japanu jednak zjednalo u velmocí velikou vážnost, jednak i značnou summu peněz, jichž použito bylo k rozmnožení vojska a loďstva a ku podpoře průmyslu a obchodu, přineslo Japanu také to, po čem

*) E. Kämpfer, který na Děšimě ve službách Východoind. společnosti jako lékař žil, líčí (v Geschichte und Beschreibung von Japan II., 72) poměry tehdejší takto: »In dieser Dienstbarkeit haben wir uns viele beschimpfende Einschränkungen von diesen stolzen Heiden müssen gefallen lassen. Wir dürfen keine Sonn- und Festtage feiern, keine geistliche Gesänge und Gebete hören lassen, niemals den Namen Christi nennen, kein Bild des Kreuzes oder irgend ein äusseres Zeichen des Christenthums bei uns führen. Dabei müssen wir noch immer viele andere beschimpfende Zumuthungen ausstehen, die einem edelmüthigen Herzen allemal sehr empfindlich sind.«

tolik toužil: dosáhnouti stejnoprávného místa mezi cizími státy. Přikročeno bylo k novému vyjednávání, které vedlo ku konečnému výsledku. Uzavřeny byly jednak nové smlouvy (s Dánskem, Španělskem, Čínou, Brasilií, Peru a j.), jednak byly staré smlouvy na základě výše uvedeného programmu ratifikovány. Že k tomu došlo po dlouhých jednáních, to bylo Japanu jistě na prospěch.

Změna obchodních poměrů vyžadovala novou úpravu cel. Nový generální tarif celní z roku 1897 obsahuje 532 posicí, rozpadajících se ve tři třídy. První zahrnuje v sobě zboží clem povinné, druhý zboží cla prosté (zejména rýži, knihy tištěné a písánky, surovou bavlnu, len, konopí a j.), třetí zboží, jehož dovoz je zakázán, jako potraviny, léky, opium a p. Clo obnáší obyčejně 10—20% ceny zboží, ač vykazuje tarif i cla 5—40 procentní. Před rokem 1897 celní poplatky vůbec nepřekročovaly 5%. Zvýšení cla přispělo ovšem značně jak ku zlepšení financí, tak k ochraně domácí industrie.

Roku 1899 vydán byl také nový patentní zákon, když se v Japaně množily padělky, zejména také našich sirek.

Podotknouti sluší, že v Japaně existuje množství domácích bank (896, z toho 727 privátních), dle moderních zákonů řízených a stojících pod státní kontrolou. Z nich největší je Nippon Ginko (r. 1897 kapitál 30 mil. yenů) a Šokin Ginko (kapitál téhož roku 12 mil. yenů). Z cizích bank v japanských přístavech etablovaných přední místo zaujímají Hongkong & Shanghai Banking Co., Chartered Bank of India, Australia & China, National Bank of China a Ruskočínská banka.

Vzrůst celkového importu a exportu znázorněn je následující tabulkou:

Rok	Import (v yenech)	Export (v yenech)
1868	10,693.072	15,553.473
1872	26,174.815	17,026.697
1880	31,191.246	28,395.387
1886	44,304.252	48,876.313
1889	66,103.767	70,060.706
1897	219,300.770	163,135.077
1898	277,502.156	165,753.752
1899	220,401.926	214,929.894

Import a export japanský nejsou podrobeny poměrným změnám, následek to kolísavých poměrů obchodních japanských.

Obchod států v obchodě s Japanem nejvíce účastných naznačen je v následujícím za prvou polovici roku 1895. Poměr zůstává za posledních let stále týž. Největší část obchodu s Japanem (asi 40%) připadá na Velkou Britanii a její osady (zejména Indii).

	Import (v yenech)	Export (v yenech)
Anglie	22,000.000	4,420.000
Indie	5,740.000	2,327.000
Spoj. Státy am.	5,059.000	21,660.000
Německo	5,332.000	1,948.000
Francie	2,601.000	8,922.000
Čína	9,796.000	3,108.000

V posledních dvou létech byly nejvíce importovány tyto obchodní předměty:

	1899	1900
Bavlna a bavlněné zboží	76,221.000 yenů	84,838.000 yenů
Železné a ocelové zboží	14,080.000	27,788.000
Cukr	17,526,000	26,607.000
Vlna a vlň. zboží	13,989.000	23,475.000
Petrolej	7,918.000	14,163.000
Papír	1,934.000	4,445.000
Kůže	1,067,000	2,086.000

Zajímavo je, že roku 1900 následkem snížení dovozních cen Rakouského Lloydu rakouský import cukru stoupl neobyčejně na číslo 3,104.000 yenů proti 765.000 yenům předchozího roku. Rakousko zaujalo tu třetí místo po Hongkongu a Německu.

Nejdůležitější předměty exportu japanského za léta 1899 a 1900 jsou:

	1899	1900
Hedvábí a zboží hedvábné	87,415.000 yenů	71,451.000 yenů
Uhlí	15,165.000	20,451.000
Měď	11,383.000	12,726.000
Bavlněná příze	28,521.000	20,589.000
Čaj	8,499.000	9,036.000
Sirky	5,891.000	5,761.000
Rýže	10,282.000	3,577.000
Slaměné rohožky	3,717.000	3,310.000
Keramické předměty	2,181.000	2,472.000

Japanský »akindo«, obchodník, ode dávna zaujímal ve vlasti postavení velmi nízké. Byl řaděn až za rolníky a řemeslníky

a samurai jednal s ním s největším opovržením. Přirozeno: stav, jehož cílem je peněžní zisk, nemá nikdy stkvělé místo ve feudálním státě. A ještě dnes stopy někdejšího postavení nejsou setřeny.

Za takových okolností není divu, že charakter japanského obchodníka vyvinul se jen ve špatném. O obchodní poctivosti a otevřené podnikavosti nemohlo býti ani řeči. Jenom lstí mohl svoji existenci proti samovůli samurajů si vybojovati. Jeho postavení podobalo se v mnohém poměrům našich židů za středověku. Jenom obchodníci osačtí byli výminkou. Osaka ode dávna byla velkým obchodním městem, kde daimiové měli svoje agenty, prodávající rýži, daň to poddaných. Obchodníci osačtí byli bohatí, energičtí a podnikaví. Dávno před tím, než evropská kultura dostala se do Japanu, znali již banky a zavedli jistý druh směnek a checků.

Když byly otevřeny »treaty ports«, přišli evropští obchodníci do styku se zkaženým již obchodnictvem japanským, ba právě s elementy nejhoršího druhu. Následek toho byl, že našinci stali se nedůvěřivými a nepovolovali kredit. Tak se věci měly až do nedávna. A ještě dnes, kdy obchodní školy a organisace obchodnické mnoho ku dobru přispěly, poměry se mnoho nezměnily. Sama vláda japanská neví si rady s nespolehlivostí a nesolidností obchodnictva, neboť špatné stránky obchodního stavu japanského mají kořen svůj až v povaze národa. Japanci jsou temperamentu sanguinistického, lehkomyslného, optimistického.

Peníze nemají pro Japance cenu, spořivost nenáleží k jeho ctnostem. »Wie ein Japaner reich werden kann, ist mir überhaupt ein Räthsel«, praví dokonce Lönholm (Japans mod. Civ. 43). Mimo to je Japanec štědrý a velkomyslný, zejména vůči svým příbuzným a v podpoře jich nerad zná mezí. Všechno to nemůže než zle působiti na ducha japanského obchodnictva.

Než přese vše to i přes krisi obchodní, v Japaně panující a jistě jen dočasnou, japanský obchod mohutní a šíří se do ciziny. Dnes ku př. již Spojené Státy americké importují do Japanu sotva polovici zboží, které Japan k nim dováží, Francie sotva třetinu. Po celé východní Asii nalezneme v užívání japanské uhlí a japanské sirky, pivo v japanských pivovarech vařené dochází odbytu až v přístavech Tichého oceánu. V Pekingu roste počet japanských obchodníků, v Tientsinu mají rozsáhlý settlement, na Koreji jsou pány obchodu. Postavení cizích obchodníků v Japaně

vzhledem k rostoucí samostatnosti japanského obchodu se stále horší. Zkrátka: Japancům na poli obchodu, při nejmenším ve východní Asii, kyne veliká budoucnost. (Dokončení.)

Rakouské právo jazykové.

Referuje Dr. Zdeněk V. Tobolka.

(Dokončení.)

Poslední kapitola úvodu p. dr. Fischla obírá se dobou od r. 1848 až po naše časy.

Že až do r. 1848 byla němčina všeobecnou řečí jednací uvnitř úřadů, jistě vyplynulo z toho, co již dříve bylo pověděno, a také jasno jest proti p. dru Fischlovi, že tento stav byla skutečnost právem nepodepřená.

Roku 1848 propukla mezi národy rakouskými touha rovnoprávnosti. První Čechové hned 11. března r. 1848 na schůzi svatováclavské žádají, aby čeština zavedena byla do škol a soudu vedle němčiny, a dne 23. března r. 1848 dostává se jim na jich žádost vyřízení: »Ustanovení Českého zemského zřízení C II. strany užívání jazyka českého mají se všady, kde se dosavad úplně nezachovávala, zvláště ohledem na potřeby národní ve školách, úřadech a soudech veřejných dokonale vyplňovati, a kdekoli by naproti tomu jednati v obyčej bylo přišlo, anebo kdekoli by stávala nařízení tomu odporná, vše to hned zrušeno budiž.« Pan dr. Fischel cituje odstavec, nevšímá si toho, že zde vlastně se strany vládní mluví se o všem, co stalo se po r. 1627 v otázce jazykového práva jen jako o skutečnosti v obyčej vešlé a že se za právní stav uznává stav jazykového práva r. 1627. S vyřízením pražské petice z 23. března r. 1848 byli v Praze nespokojeni — ale ne, jak by se mohlo zdáti ze stylisace p. dr. Fischla, snad jen pro otázku jazykovou — a znova žádali za vyřízení svých žádostí, kterého se jim dostalo kabinetním listem z 8. dubna r. 1848. Kabinetní list z 8. dubna r. 1848 obsahoval článek 1.: »Národnost česká budiž položena za základ tak, že se česká řeč ve všech větvích státní správy a veřejného vyučování s řečí německou v úplnou rovnost staví.« Kabinetní list z 8. dubna r. 1848 dle rozhodnutí nejvyššího soudu, učiněného in plenissimo dne 13. prosince r. 1898 čís. 14.934 sluší považovati za zákon, který nebyl žádným pozdějším zákonem zrušen. Pan dr. Fischel snaží se váhu tohoto rozhodnutí uvésti v pochybnost a dokazuje, že kabinetní list není prý nic více nežli císařské poselství. Ale jeho důkaz pro toto tvrzení spočívá na vratké podstati. Pan dr. Fischel nepopírá, že kabinetní list nalézá se v prov. sbírce zákonů z r. 1848, ale chce vzbuditi mínění, že tuto sbírku nesluší považovati za více, nežli za sou-

kromou sbírku guberniálního úředníka Nádherného. Ale proč by se tak díti mělo právě při svazku 30., toho důvody u p. dra Fischla nelze nalézti. Vždyť na svazku pro r. 1848 stojí zřejmě: »Herausgegeben auf allerhöchsten Befehl und unter der Aufsicht des k. k. böhmischen Landes-Guberniums« a že se proti rokům dřívějším nic ve vydávání této sbírky nezměnilo, lze dobře poznati ze slov vydavatelových v předmluvě: »Dasselbe Verfahren, welches ich bei der seit dem Jahre 1819 besorgten Redaktion der Provinzial-Gesetzsammlung und bei der Bearbeitung der Ergänzugs-Bände für die Jahre 1816, 1817 und 1818 beobachtete, wird auch bei der Herausgabe dieser Hefte befolgt . . .« Že dále na zákonnité moci kabinetního listu nezměnila ničeho oktrojovaná ústava Pillersdorfa, zaručující § 4. všem kmenům neporušitelnost národnosti a řeči, ústava, která již v květnu r. 1848 byla odstraněna, jest tak jasná věc, že nepotřebuje proti panu dr. Fischlovi býti obšírněji dokazována.

Touhou národů neněmeckých po rovnoprávnosti r. 1848 dá se vysvětliti, že národnosti nemluví v r. 1848 o žádné státní řeči a že nechtějí při otevření ústavodárného sněmu říšského slyšeti o němčině jako řeči parlamentární. Stojí na stanovisku rovnoprávnosti a snaží se, aby tato rovnoprávnost uskutečnila se a neprávné panství němčiny přestalo. R. 1848 v Čechách od těch, kdo stojí na stanovisku práva historického, mluví se o vládnoucí řeči zemské, to jest o řeči, jíž mluví většina obyvatelstva země. V konstitučním výboru říšského sněmu nebyli Čechové jednotni v otázce jazykové. Názor historicko-politických individualit (Rieger) potýkal se tam s názorem nationalní autonomie (Palacký). Kdežto onen názor držel se zemské řeči vládnoucí, tento nebyl přívržencem mínění, aby ta neb ona zemská řeč měla přednost, nýbrž hlásal, že každá v zemi obvyklá řeč vůbec a nejen historické řeči zemské mají právo na stejnou oprávněnost v životě veřejném. K mínění Palackého klonila se také vláda r. 1848 zastávajíc zásadu rovnoprávnosti všech národů v říši. Vůbec toto mínění mělo na počátku r. 1849 většinu, tak že mohl býti přijat § 21. základních práv, kde se praví: »Všichni národové v říši jsou stejně oprávněni. Každý kmen má nedotknutelné právo k hájení a pěstování své národnosti vůbec a jazyka svého zvláště. Stejné oprávnění všech jazyků v zemi obyčejných ve škole, v úřadě, ve veřejném životě zaručuje se od státu.« Tímto článkem vylučuje se každé protežování některé řeči za řeč státní, ale také se vylučuje pokládání jakékoliv řeči zemské za panující.

4. března r. 1849 vydána byla oktrojovaná ústava, která z § 21. přejala v § 5. větu první a vypustila větu: »Stejné oprávnění všech jazyků v zemi obyčejných ve škole, v úřadě, ve veřejném životě zaručuje se od státu.« Vypuštění to událo se jen s ohledem na to, že nebylo úředníků dostatečně jazykově kvalifikovaných a že nedala se tak hnedle překlenouti propast zející mezi starým skutečným stavem a novými zásadami. Že se mělo rozuměti § 5. oktrojované ústavy i nadále, že každý kmen v zemi bez ohledu na svůj číselný počet a politickou platnost má býti účasten stejného práva, pravděpodobně

ukazuje p. dr. Fischel na haličské zemské ústavě z 29. září r. 1850. Vyslovovaly se zásady ideálně krásné tehdy, ale těžko uskutečnitelné v praksi!

Pan dr. Fischel dotýká se v těchto partiích své studie oběžného nařízení českého appelačního soudu ze dne 30. května r. 1848 čís. 9535 a domnívá se, že jím bylo nařízeno, aby všechny soudy *ve vnějším styku* se stranami uskutečňovaly rovnoprávnost zemských řečí češtiny a němčiny, ale tímto jeho podkladem není smysl oběžného nařízení úplně vystižen. Oběžné nařízení se poprvé odvolává na znění kabinetního listu z 8. dubna r. 1848 — a význam jeho v otázce jazykové výše jsme naznačili, — a podruhé mluví se v něm nejen o podáních v řeči české nebo německé, nýbrž se i nařizuje: »so sind andrerseits sämmtliche Gerichts-Behörden verpflichtet, die Protokolle über gerichtliche Akte oder mündliche Verhandlungen jeder Art in *jener* Landes-Sprache aufzunehmen, eben so alle Erledigungen schriftlicher Eingaben oder gerichtlicher Protokolle, wie auch alle richterlichen Erkenntnisse in jener Landes-Sprache hinauszugeben, welcher die Partei mächtig ist . . .«, což přece vztahuje se i na úřední jazyk uvnitř, a to tím spíše, uvážíme-li, že rozdíl po zákoně neznámý vnějšího a vnitřního služebního jazyka úředního (třeba ve skutečnosti již tehdy se dělal), pochází z doby pozdější. Kdyby byl p. dr. Fischel takto vyložil oběžné nařízení, nemusil by se býval domnívati, že, pokud se týče školství r. 1848, činilo gubernium nějaké výklady na vlastní pěst, nesrovnávající se s názory na místech vyšších.

Volnému výkladu § 5. oktrojované ústavy přítrž učinil císařský patent z 4. března r. 1849, týkající se vydávání všeobecného říšského zákonníka. Tam přesně stanoveno jest vypočtením deset »v zemi obvyklých řečí«, — rozumí se, že čeština jest mezi nimi — v nichž zákonník vydaný jest stejně authentický. Nutná jednota docílila se nařízením, že k textům, vydaným v rozličných řečech zemských, má býti připojen authentický německý text. Okružním psaním na zemské chefy z 15. dubna r. 1849 prohlásil ministr vnitra Bach, že jest povinností úřadů nad tím bdíti, aby v těch *zemích korunních*, kde je několik národností, každý úředník zjednal si znalost *v zemi obvyklé* řeči. Pan dr. Fischel chtěl by dáti tomuto jasnému nařízení výklad, jako by se zde mělo rozuměti »před soudem obvyklá řeč«, ale, bohužel, důvodů pro své mínění neudává. Co se má souditi o § 13. všeob. soudního řádu z r. 1781, pověděl jsem výše, a co má dokazovati císařský patent z 9. srpna r. 1854 v době *před* r. 1854, nevím, a to tím více, když několik řádků nad tím uvádí se p. dr. Fischlem patent ze 7. srpna r. 1850, dle něhož nejvyšší soudní a kassační dvůr byl povinen svá rozhodnutí vydávati v řeči německé a zároveň i v jazyku národním. Že rovnoprávnost kmenů v úřadech neměla jen ten význam pro státní moc r. 1849, jako by jen měly padnouti přehrady, které znemožňovaly činiti podání k úřadům v národním jazyku, rozumí se již proto, poněvadž takovou »rovnoprávnost« před r. 1848 v praksi viděli jsme prováděti a to dokonce na základě nařízení z doby josefinské. V druhé polovici r. 1851 Rakousko vracelo

se k způsobu vlády doby předbřeznové. Změna ta měla vliv na užívání jazyka u úřadů. System centralistického byrokratismu před r. 1848 měl býti nyní dále udržován. Právu národností neněmeckých, pokud se týče užívání jazyka, vláda nepřála, a hleděla se vyhýbati tomu, aby dle práva jednala.

Tak vydán byl dne 3. listopadu r. 1851 č. 13.470 výnos ministerstva spravedlnosti vrchnímu zemskému soudu v Brně, a v něm dokazovalo se, že ve Slezsku prý ani polština ani čeština nejsou řečmi zemskými a proto se (ne tedy z důvodů jiných, jak by myslil pan dr. Fischel) zastavovalo polské a české vydání slezského zemského zákonníka. Později dne 27. prosince r. 1852 byl německý text říšského zákonníka prohlášen za jedině authentický a zároveň výslovně bylo podotčeno, že jisté zákony a nařízení mají v zemském věstníku vládním býti otištěny vedle authentického textu německého také v oné řeči, která v té zemi jest obvyklá.

Patentem z 31. prosince r. 1851 byla oktrojovaná ústava zrušena a pak provedena byla nová organisace správy. V jazykové otázce zákonný stav určovaly pak: obnovené zřízení zemské a kabinetní list z 8. dubna r. 1848. Ve skutečnosti věc měla se tak, že uvnitř úřadů němčina byla řečí jednací, na venek vyřizovaly se kusy i v jazyku podání. Tento skutečný stav, po zákoně neznámý, našel vyslovení poprvé v nařízeních ministra spravedlnosti Krause, který za vnitřní služební jazyk prohlásil výhradně němčinu. Nebudu obšírně opakovati, co o těchto nařízeních dokázáno jest jinde (Šolc J.: Zákonnitý stav jazyka českého při soudech do vydání ministerského nařízení ze dne 5. dubna r. 1897 č. 12 z. z. Právník 1901. S. 11.); omezím se pouze na konstatování, že nařízení ministra Krause platí jen pro vrchní zemský soud pro království České a nikoli pro moravsko-slezský vrchní soud zemský, že nikdy nebyla prohlášena způsobem v říšském zákonníku ustanoveným a že odporují platným zákonům z r. 1848.

Jak ovšem může p. dr. Fischel tvrditi, že němčina jako vnitřní jazyk existovala dle zákona od r. 1644 a že užívání české řeči ve vnějším styku služebním, které prý po zrušení základních práv nemělo zákonnitého podkladu, bylo nově zavedeno, to po tom, co jsem právě uvedl, nemohu nijak pochopiti a nevím, odkud by pro to p. dr. Fischel měl své doklady. Že nařízení ministra Krause nenarazila u úřadů v Čechách na odpor, tomu tvrzení p. dr. Fischla dáti lze víru, ale jen z toho důvodu, že vyslovovala to, co skutečně se dálo. V Čechách tedy dle těchto nařízení ve vnějším služebním styku byla v užívání čeština a němčina, podobně i na Moravě, ve Slezsku užívalo se jen němčiny.

Rok 1859 znamená obrat v dějinách rakouských 19. století. Absolutistický centralismus se zhroutil a k životu hlásil se centralismus parlamentární, ačkoliv na chvíli po r. 1859 zdálo se, že za základ znovuzřízení státu budou vzaty »historicko-politické individuality« čili foederalismus s předností dějinně významných řečí zemských. V Uhrách tehdy bylo způsobeno znovuzavedení maďarštiny jako úřední řeči, Goluchowski pokoušel se v Haliči polštině zajistiti převahu. Přes to

však němčina jako řeč dorozumívací měla i na dále potrvati. Vyplývá tento úmysl vlády z patentu dat. 1. ledna 1860, dle něhož říšský zákonník, určený k vyhlášce zákonů c e l é h o mocnářství, měl býti jen německý. Po pádu Goluchovského (13. prosince r. 1860) Schmerling houževnatě pečoval o zavedení konstitučního centralismu v celé monarchii vynakládaje veškeru péči na to, aby seslabil a zničil všechny snahy směřující proti ústavní jednotě celé monarchie. Proto na místě rovnoprávnosti dějinně význačných národností postavil rovnoprávnost všech kmenů v říši a šel v této své snaze stejně v Uhrách jako v Rakousku.

V trůnní řeči dne 1. května r. 1861 prohlásil se panovník pro zásadu rovnoprávnosti všech národů, rovnost všech státních občanů před zákonem a účast zástupců lidu v činnosti zákonodárné. Jeho slova byla uvítána na všech místech s radostí a byla u všech národností v Rakousku považována za úhelný kámen státu. Jednotliví kmenové přirozeně za takových názorů u samého panovníka a u vlády snažili se, aby co nejdříve byla zásada uvedena v život a v návrzích dávali na jevo, jak si představují, že rovnoprávnost měla by býti provedena. V Čechách poslanec Václav Seidl dne 16. dubna r. 1861 jménem strany české podal v českém sněmu návrh, týkající se provedení rovnoprávnosti obou zemských řečí v úřadech a v něm stál na tom stanovisku, aby v českých městech a okresích v celém úřadování užívalo se češtiny, v německých městech němčiny, v okresích smíšených pak řečí obou. Dle tohoto návrhu v celém království měl Čech jako Němec obdržeti na svá podání rozhodnutí ve své řeči až do třetí instance. Tato rovnoprávnost obou řečí neměla býti jen ve vnějším úřadování, nýbrž v poradách kollegialních, v korrespondenci a podávání zpráv k úřadům vyšším. Úřadníci všude v celém království od r. 1862 počínajíc měli býti znalí obou zemských jazyků.

Na Moravě poslanec Wurm za českou stranu podal v dubnu r. 1860 návrh, v němž slovy všobecnými se uznával princip rovnoprávnosti národnostní na Moravě a toužilo se po zárukách, které by rovnoprávnost obou řečí v úřadě, škole a veřejném životě zaručovaly.

Ministr Schmerling zásadu rovnoprávnosti jazykové na venek uznával, ale pro vnitřní úřadování hájil němčiny a aby ušel výtkám, upíral zemskému zákonodárství právo, rozhodovati o této otázce, týkající se prý výlučně exekutivy. V šlépějích Schmerlingových celkem kráčel i Belcredi. Až do vydání prosincové ústavy z r. 1867 v úřadování na venek v zásadě uznávala vláda rovnoprávnost národnostní, ve vnitřním úřadování držela němčinu. V Čechách zemským zákonem ze dne 13. února r. 1867 byly texty zemského zákoníku a věstníku v obou zemských řečech prohlášeny za stejně authentické.

Po katastrofě u Sádové r. 1866 vyloučeno bylo Rakousko z Německa a v habsburské monarchii stal se skutkem dualismus, který znamená konstituční centralismus na obou březích Litavy. Dne 21 pros. r. 1867 vydána byla ústava a v ní k otázce jazykového právą vztahuje se článek 19. Pan dr. Fischel podávaje obšírnější výklad tohoto článku jest toho názoru, že dle základních zákonů platí zásada, že v š e c h n y

v zemi obvyklé řeči a ne jen v zemi panující mají požívati stejného práva, že právní sféra individua se tím rozšířila, pokud se týče užívání jeho řeči, avšak více nežli tuto svobodu v užívání mateřské řeči prý zákon nepodává. Úmysl zákonodárcův prý nebyl jiný nežli, aby se slavně uzákonila individuu dle politické a kulturní váhy národnosti, které náleží, ve větším nebo menším rozsahu ve skutečnosti propůjčená oprávněnost v užívání jeho řeči. Němčina měla prý býti absolutní obecnou řečí jednací a v zemi obvyklá nářečí v obmezené platnosti, tedy jako relativní nebo suppletorické řeči jednací po bok postaveny. Čtenář pozná, že výklad p. dr. Fischla jeví odpory. Na jedné straně mluví se o tom, že článkem 19. byla dána rovnoprávnost individuu vůbec v užívání mateřské řeči, na straně druhé tento výklad o rovnoprávnosti se sužuje omezením »individuum dle politické a kulturní váhy národnosti, které náleží.« Ostatně p. dr. Fischel sotva bude moci svůj výklad plně držeti, vzpomene-li si na původ a odůvodnění článku 19. základních zákonů. Připomenu v stručnosti, co před léty o této věci dobře vyložil u nás dr. J. Šolc (Národnost a její význam v životě veřejném. V Praze 1881. 441 a d.). První odstavec článku 19. přejat jest z oktrojované říšské ústavy z 4. března r. 1849, a to z ústavy Stadionsko-Bachovské. Přejmutí to událo se na dolehání neněmecké menšiny v ústavním výboru. Pro německou většinu tento odstavec nebyl nutný. Neněmecká menšina chtěla míti však ještě větší záruky, nežli jaké dával přijatý § 4. oktrojované ústavy, a proto vymohla si i druhý odstavec článku 19., kde se mluví o rovném právu řečí. Že německá většina k neněmecké menšině jevila povolnost, vysvětliti lze tím, že většina nepřikládala velkého praktického významu všeobecným větám a doufala, že, pokud nebude k článku 19. zákonů prováděcích, na skutečném panství němčiny nebude se ničeho měniti. Dr. Šolc správně ukazuje, že v článku 19. mluví se o právu jednotlivce vůči ostatní moci, avšak vedle státních občanů také o národních »kmenech« a obě tato ponětí pokládají se zde za dva souřadné subjekty právní. První odstavec článku 19., nemá-li býti zbytečný, musí »se vztahovati na národní kmeny co celky a veškerosti, ba, poněvadž jest dědictvím z r. 1848 — musí se za to míti, že prohlašuje národy za právní subjekty čili za mravní osoby«. Tento význam prvního odstavce článku 19. objasňuje odstavec druhý, jednající o rovném právu národních jazyků. Jestliže článek 19. dostal ještě odstavec třetí, týkající se veřejných učelišť, byl odstavec ten tam dán od německé většiny ústavního výboru a to pro ochranu Němců v Čechách, kde platil zákon zemský z 18. ledna r. 1865, dle něhož byla čeština povinným předmětem i na německých středních školách v Čechách; německá většina obávala se majorisování českých Němců, kdyby článek 19. byl měl jen odstavec první a druhý. Kdyby nebyl p. dr. Fischel podal neudržitelný svůj výklad článku 19., nebyl by se musil podivovati, že z důvodů politických tento právní stav byl dílem ve skutečnosti měněn (Halič, Dalmacie, Istrie).

Pan dr. Fischel snažil se dokázati, že až po ústavu prosincovou němčina jest dle práva všobecnou řečí sprostředkovací, snesl velice

hojně materiálu, ale sám na konec cítil, že celý důkaz jeho není dostatečný. Proto v posledních odstavcích svého úvodu odvolává se na řeč Ungrovu, dle niž právní platnost němčiny jako řeči úřední v Rakousku založena jest na právu obyčejovém, a proto prohlašuje, že jest stejné, spočívá-li platnost němčiny na právu obyčejovém nebo psaném. Pan dr. Fischel ovšem zapomíná, že i toto jeho odvolávání není průkazné, nehledíme-li ani k tomu, že dovolává se obyčejového práva, již proto, že i před vydáním jazykových nařízení hr. Badeniho němčina nebyla výhradnou vnitřní úřední řečí soudní (Doklady viz v Právníku 1901, 40 a d.) a nové zákony procesní obsahují hojná ustanovení, že i ve vnitřním úřadování má býti užíváno jazyka stran (Doklady v Právníku 1901 46.). Pan dr. Fischel konečně jest i tak odvážný, přes to vše, co již o jeho vývodech je pověděno, že němčinu dle stávajícího práva prohlašuje v Rakousku za řeč státní a to proto, poněvadž prý státní řečí se může jmenovati jen ta řeč, které na základě práva užívá zákonodárství, státní vláda a její orgány při všech jejích ústavních funkcích, a v které také mládež státu ve veřejných školách je vychovávána ne-li výlučně, tož alespoň přede vším. Čtenář poznává, že, přijmeme-li i definici státní řeči, podanou p. dr. Fischlem, chybí pro jeho tvrzení, že němčina je v Rakousku řečí státní, při nejmenším již ta důležitá okolnost, že užívání němčiny jako řeči sprostředkovací děje se dle práva. Dosud platné zákony, dle nichž my se říditi musíme v otázce jazykové a které v cestě stojí tvrzením a vývodům p. dr. Fischla, jsou: zásady obnoveného zřízení zemského, až do dnešní doby nezrušeného a neodvolaného, kabinetní list z 8. dubna r. 1848 a 19. článek stát. zákl. zákona. Váha těchto zákonů dobře cítí se i na straně německé, a není bezvýznamné pro smysl článku 19., že Všeněmci odvažují se v posledních dnech volati po jeho zrušení.

ROZHLEDY.

POLITICKÉ: Říšská rada a věčné průtahy jejího jednání. Vláda se zatím z nečinnosti nemrzí. — Vláda Koerberova ukázala svoji pravou povahu při bouřích terstských. Protiústavní užití výjimečných opatření. Výjimečný stav trestem. — Parlament zříká se svých práv. — Nové rozpočtové provisorium jakožto pilný návrh uvedeno na denní pořádek. — Mladočeši radikálními slovy vyhlašují neradikální, vyčkávací politiku. — Obrat v mladočeské politice jazykové. Návrat k starému programu českému, opuštění programu mladočeského v otázce jazykové. — Národní Listy proti straně. — Setrvačnost mladočešství. Nutnost malých stran. — Činnost vzdělávací je jedinou zbraní proti mladočešství.

Na říšské radě v poslanecké sněmovně panuje naprostý klid, leč přes to práce parlamentní valně nepostupují. Rozpočet, který chtěl mít pan dr. Koerber vyřízený do svátků vánočních, nedostane pod střechu ani do velikonocí. Vládě selhala již dvojí lhůta, kterou si sama určila pro vyřízení rozpočtu. Ale tentokráte, zdá se, ministerský předseda nad průtahy se příliš nemrzí. Rychlé vyřízení rozpočtu potřeboval jenom, aby se uvolnila sněmovní dráha pro jednání o rakousko-uherském vyrovnání a o obchodních smlouvách. Jakmile však stal se nejen možný, nýbrž i nutný (pro krátký čas) odklad projednávání těchto parlamentních úkolů — a to se stalo, poněvadž i v Uhrách i v Německu sami ještě potřebují času, aby připravili půdu pro vlastní vyjednávání — pan dr. Koerber jistě je rád, že parlament tráví svůj čas v nekonečných rozpočtových debatách. Neboť kdyby byl vyřízen rozpočet, vláda by se těžko vyhnula plnění svých slibů, kterými opověděla některé politicky pokrokové předlohy (na př. opravu tiskového zákona). Vždyť přece právě současné ministerstvo je naskrz proniknuto snahou, aby jen slovy krylo se pokrokovějšími myšlenkami, z nichž žádnou nechce stělesniti ve skutek.

Kdo byl ještě na rozpacích o pravém rázu kabinetu Koerberova, mohl se poučit opatřeními terstskými. Nejen že za vlády, která tvrdila, že má jemný smysl sociální, mzdový boj dělnictva terstského byl proměněn v krvavé bouře, nýbrž bylo sáhnuto i ke krajním, výjimečným opatřením, jež jsou popřením všeho ústavního ducha. V Terstu, když dělnictvo demonstrovalo pro požadavky lodních topičů rakouského Lloydu — požadavkům těm bylo také (ovšem až po krveprolití) vyhověno — státní orgány nedovedly zjednati klid jinak než pomocí bodáků a manlicherovek. A když v městě klid již nastal, byl vyhlášen náhlý soud a výjimečný stav. Více než měsíc uplynul od bouřlivých dnů, v Terstě nehne se více ani živá myš a vláda neuznala za nutné výjimečná opatření odstranit. Je patrno, že i v Terstu jako

před tím již v Haliči, v Praze výjimečná opatření dle úmyslu vlády mají být kolektivným trestem na nepokojné obyvatelstvo a ne pouhými opatřeními policejními, za jaká je zřejmě považují naše zákony, opatřeními, kterými se má zabránit pravděpodobným, novým činům trestním. Ale vinu tohoto výkladu a užívání výjimečných opatření, jež se příčí ústavnímu duchu, nenese sama vláda.

J parlament je vinen a jeho vina je dvojnásobná. Nedovedl odhodlat se k činu, kde bylo jeho povinností zakročit, a kde by si musil najít cesty, kterými by zakročil, i kdyby ústavou mu nebyly již zaručeny. A tu právě dvojnásob zlá chyba je, že poslanecká sněmovna přímo popřela své právo, které jí po zákonu přísluší, aby rozhodovala o trvání výjimečného stavu. Přijala klidně na vědomí vládní předlohu o výjimečných opatřeních v Terstu a strpěla z úst svého referenta dra Fuchse výklad, že parlament smí pouze brát na vědomí vládní výjimečná opatření, ale nesmí je votem svým zrušovat. Že podobným výkladem pozbývá všeho smyslu § 11. zák. z 5. května r. 1869 č. 66., jenž určuje, že vláda o výjimečných opatřeních musí podat předlohu říšské radě, uvést důvody výjimečného zakročení a vyžádat si usnesení říšské rady (neučiní-li tak, zanikají výjimečná opatření sama sebou), nestará se rakouský parlament.

Nezpůsobila-li terstská řiznost vládě rozpaky věcné a schválil-li jí parlament všechny kroky proti obyvatelstvu hlavního a téměř jediného obchodního přímořského přístavu Rakouska, na formální zdržení parlamentního jednání bez vlivu nezůstala. Vláda musila 11. března podat novou předlohu, kterou si vyžaduje prodloužení prozatímného rozpočtu o dva měsíce. Německé strany levice uvedly jednání o novém rozpočtovém provisoriu na denní pořádek ve formě pilného návrhu. Nepřekážejí-li vládě rozpočtové průtahy a nepůsobí-li jí zvláštních obtíží, zůstávají přece svědectvím, že je mnoho shnilého v poměrech parlamentních. Povolování rozpočtu je jedním z nejvýznačnějších parlamentních práv. Je proto příznakem vnitřní choroby, nevykonává-li říšská rada své nejdůležitější právo a svůj nejpravidelnější úkon pravidelně, nýbrž potřebuje-li mimořádných prostředků, aby je mohla provést aspoň jakž takž v čas.

Jednání v rozpočtovém výboru nově užili Mladočeši, aby ohlásili v projevu pánč Pacákově, že dochází jim trpělivost a až jim zcela dojde, že počnou s obstrukcí. V podstatě řeč předsedy českého klubu na říšské radě byla jen potvrzením vyčkávací politiky mladočeské. Ostřejší tóny měly učinit jen českému lidu lahodnějším opětovné vyhlášení mladočeské nerozhodnosti. Jinak výklad Pacákův nebyl ani ultimatem vládě, jak namlouvají svým čtenářům Národní Listy. Neboť o to byl mírnější než na př. podzimní řeči svobodomyslných poslanců na říšské radě, že ani nevymezil lhůtu, do níž by vláda musila buď vyhovět českým požadavkům, nebo počítat s krajním českým odporem. Národní strana svobodomyslná je nerozhodná a kolísavá ve všech svých politických krocích proto, že je si vědoma, že octla se s dosavadní svojí politikou v chobotu. Má-li ještě politicky žít — ne živořit, — musí obrátit.

Jak vše svědčí, pokusy o obrat se dějí i v mladočeské straně. Ale schází jim odhodlanost a otevřenost. Nejlepší doklad podává jednání mladočeského vedení o jazykovém programu. Jazyková politika se stala alfou a omegou všech snah národní strany svobodomyslné. Ale při tom právě v míněních o vhodnosti jazykové úpravy vršil se zmatek nad zmatek a to nejen v národě, nýbrž i v samé národní straně svobodomyslné. Mladočeské vedení uznalo konečně samo za nejvýš nutné zjednati si v jazykové otázce trochu jasna. 5. února jazykový odbor poslaneckého klubu vídeňského vypracoval návrh jazykové úpravy, který 23. února přijat byl v základních rysech na společné schůzi výkonného výboru a parlamentní komise v Praze. Podrobné propracování provedl jazykový výbor vídeňský spolu s delegátem pražského výkonného výboru 6. března. Po celou dobu jednání (i když již od 23. února byly definitivně rozhodnuty zásady mladočeského jazykového programu) vedení strany necítilo potřebu nebo nemělo odvahu oficiálně oznámit svůj nový jazykový program. Teprv když Politik 8. března uveřejnila jeden ze šesti návrhů, které byly podkladem jednání jazykového výboru, a omylem jej prohlásila za přijatý, definitivní návrh, bylo protrženo mladočeské mlčení. 9. března v Národních Listech předseda výkonného výboru národní strany svobodomyslné dr. V. Škarda uveřejnil základní zásady českého jazykového programu, o nichž 14. března potvrdil dr. Pacák, že jsou výrazem smýšlení většiny v mladočeském vedení. Dle nich změnila národní strana svobodomyslná podstatně své stanovisko v otázce jazykové. Ovšem, jak tvrdí správně dr. Škarda, nevytvořila svým usnesením nový český jazykový program. Naopak vrátila se k starému českému programu. Ale opustila dosavadní mladočeský program, který ovládl od let devadesátých. Tedy nový mladočeský program jazykový vyšel z posledních jednání strany. Mladočeši totiž opouštějí zásadu naprosté dvojjazyčné rovnoprávnosti ve všem úřadování. Spokojují se dvojjazyčností v úřadování zevním; pro vnitřní úřadování přijímají recipročí rovnoprávnost (jednojazyčnou). Dr. Škarda vykládá jasně: »My Čechové bez rozdílu politické barvy od počátku konstitučního života trváme na zásadě, že oba jazyky zemské ve vlasti naší jsou rovnoprávné a rovnocenné . . ., že Čech i Němec v celé zemi kdekoli jsou oprávněni domáhati se práva svého ve svém jazyku a že úřady jsou v celé zemi povinny s Čechem i Němcem jednati v jeho řeči . . . Ustanovení toto platí tedy pro jednání úřadů, jehož podkladem jest nějaká záležitost strany; dle stanoviska našeho musí v celých Čechách každý státní úřad české i německé podání přijati, se stranou v jejím jazyku jednati, věc její v témže jazyku projednati a vyřízení v téže řeči vydati . . . Měřítko však, dle kterého ve vnitřním úřadování jazyk má býti stanoven, může býti dvojí. Nařízení Badenovo volilo povahu věci, stanovivši, že dle povahy věci v tomto úřadování má býti užíváno češtiny neb němčiny. Ale kriterion to se neosvědčilo. Neboť za platnosti nařízení toho čeština v úřadování tom byla výjimkou a němčina pravidlem. Výsledek praxe ukázal, že měřítko »povaha věci« není dosti určité, připouštějíc různý výklad . . . Náprava stala se v tom směru nařízením Gautschovým, jakkoliv tože

s jiné strany stálo s naším stanoviskem v odporu. Nařízení to volilo za měřítko jazyk obyvatelstva úřadního obvodu; v českých okresích měly úřady užívati češtiny, v německých němčiny. Následek nařízení toho byl, že státní úřady v českých krajinách pozbyly svého víceněmeckého rázu a dostaly ráz český, shodný s charakterem celého okolí. Opět v poslední době při rozhovorech o úpravě jazykové vyskytly se hlasy, že by vnitřní úřadní a služební řeč státních úřadů měla se říditi dle jazyku obyvatelstva, jež bydlí v obvodu dotyčného úřadu. Jelikož jsou ovšem v Čechách okresy jednak s většinou českého obyvatelstva, jednak s většinou německého obyvatelstva, byla by u některých úřadů čeština, u jiných němčina vnitřním úřadním a služebním jazykem.«

Kdo prvý vystoupil proti novému jazykovému programu mladočeskému, byly Národní Listy. Již 11. března kladou předsedovi výkonného výboru své vlastní strany otázku: »jest vůči takovému odpůrci a vůči takové vládě radno a moudro jeviti v zájmu božího pokoje a míru i jen nejmenší ochotu ke vstupu na podezřelou tu rašelinu národního rozhraničení úředních a soudních okresů na české, německé a národně smíšené, aniž bychom se potřebovali strachovati, že tím opatříme německým škůdcům vlasti naší etapu, ze které by za nedlouho postoupili dále k svému vlastizhoubnému cíli, k roztržení jednotné zemské správy a jednotného zákonodárství zemského ad majorem Germaniae gloriam?!« Je jasno, že Národní Listy mají pramálo chuti podrobit se straně. A je jisto, že strana sama nemá ani vůle ani moci, aby je přiměla, by nerozmnožovaly svévolně zmatky v české politice. Proto ani konečným usnesením o jazykové úpravě nenastane jasno. Staré nepořádky, kdy strana půjde v pravo a její žurnalistika a pod vlivem této i většina voličstva v levo, budou vesele trvat dál. Nepadnou, dokud nepadne samo mladočeštví. Ale na pád národní strany svobodomyslné je naděje pramalá, aspoň v dohlednu. A v čem vlastně tkví setrvačná síla mladočeštví?

V poslední době časopisecká polemika v listech mladších stran se dotkla mladočeské houževnatosti. Slovo, za nímž stojí disidenti strany státoprávní, soudí, že hlavní posilou mladočeštví je nejasnost a zmatek v českých poměrech politických. Kdyby strana mladočeská prohlásila se otevřeně za stranu oportunní a konservativní, byla by dána půda pro semknutí radikálních a pokrokových a státoprávních stran. Radikálně pokroková Samostatnost správněji již soudila, že jasno musejí vynutit strany mladé: svým rozhodným společným postupem musejí donutit Mladočechy, aby přiznali barvu. U obou listů jistě, třeba nevysloveně, trvá předpoklad systému dvou stran. Ale velké strany politické alespoň v táboře měšťáckém již se přežily. Jejich doba náleží minulosti. V budoucnosti nutně a přirozeně zaujmou místo malé strany politické. Dvojí svědčí prognose, kterou v tomto směru učinil v nedávné své přednášce známý rakouský statistik Inama Sternegg. Měšťáctvo nemá dnes velké jednotící a jednoduché politické myšlenky, která by byla všem jasným, nezbytným programem. Politická emancipace a hospodářské vítězství buržoasie vykonaly tu svou úlohu. Mimo to moderní život stále se komplikuje, stává složitější a to nejen po

stránce zevní, hospodářsky, politicky a společensky, nýbrž i vnitřně, duševně. Má-li vnitřní názor jednotlivcův docházet co nejpřesnějšího a nejméně kompromisního výrazu v činnosti jeho politické, musejí místo velkých politických stran s povšechným, heslovitým programem zaujmout strany malé, s programem propracovaným, podrobným a obsáhlým. Politické třídění se proto v budoucnu sotva zastaví. Jenom zevní formy politického života budou se mu musit přizpůsobit (na př. zastoupením menšin při skrutiniu listinovém a p.).

Proto ani u nás nelze pomýšlet na to, aby mladočeštství bylo překonáno spojením nebo docela sloučením mladších stran. Již proto ne, že síla a setrvačnost mladočeštství ani zdaleka nevězí jenom v rozdrobenosti a roztříštěnosti stran protimladočeských. Správně vystihuje O. Jozífek (autor brožurky »České strany politické« 1901, u Horálka, knihkupce na Vinohradech, 20 hal.), že »nejedná se o to, aby z massy drobného voličstva městského nějaký mladočeský program, nějaké mladočeské politické přesvědčení zatlačovalo se programem a přesvědčením pokrokovým, nýbrž my musíme si být vědomi, že nějakého stranického přesvědčení politického v mladočeském voličstvu nikdy nebylo, že není tedy úkolem naším lid na svou stranu převáděti, nýbrž že úkol ten je daleko primitivnější: dáti lidu elementární poučení o věcech politických, o právu a povinnosti choditi k volbám, vznítiti v něm zájem pro politický a hospodářský náš boj s Vídní.« A která z mladých stran nejpevněji se ujme vzdělavací práce politické mezi lidem, nabude i největšího podílu v budoucnosti. —*gg*—

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. Snížení úrokové míry — Konverse uherské a rakouské — Poradní sbor pro vodní stavby — Průplav oderský — Povltavská jednota v Budějovicích — Postátňování železnic ve Švýcarsku — Dráha státní a severozápadní v Rakousku.

Snížení úrokové míry bankou Rakousko-uherskou ve shodě s našimi výklady nepřineslo nejmenšího osvěžení našemu podnikání průmyslovému. Velcí dostávali a dostávají úvěr i pod touto sazbou, malým nedostane se úvěru, ani kdyby banka a po ní ostatní velké peněžní ústavy snížily úrokovou míru i na pouhá 3%.

Naše záložny budou ustavičně mluviti o své důležitosti v národní organisaci úvěrní, ale budou též ustavičně půjčovati především na hypotéky. A i to poměrně neveliké procento zápůjček na úvěr směnečný neznamená nikterak plně produktivní úvěr poskytnutý našim třídám výrobním (průmyslovým) a obchodním. Je v něm, zvláště ve větších městech, poměrně mnoho úvěru konsumního, poskytnutého lidem s pevnými platy v odvislém postavení veřejném i soukromém. Jak pohodlně se pak pracuje: poskytne se půjčka, není-li nemovitost zadlužena nad tradicionelní maximum, nebo má-li dlužník stálý plat přesahující nezabavitelné existenční minimum. I družstvům svépomocným se již nerado půjčuje, protože to žádá jakéhosi sledování jeho obchodní správy a poměrů a pod.

A tak by měli nejvíce úvěru ti, kteří ho nepotřebují, kdežto kdo by ho potřebovali, nemohou ho dojíti.

*

Lze prý očekávati nové snížení bankovního úroku, ač banka Rakousko-uherská dost se prý zpěčuje. Nicméně stoupání kursů ukládacích papírů, zvláště rent státních, se celkem již zastavilo, buď že již dokročeno vrcholu, jak přes všechen nadbytek peněz oceňují finančníci vnitřní hodnotu našich státních papírů, buď že vyčkávají ohlašovaných konversí papírů uherských i rakouských.

Zdá se, že stagnace trhu svého zenitu skutečně dostoupila, nebo jej překročila. Kdo tedy chce užiti nynějších až nazbyt vyšroubovaných kursů — a k tomu vyšroubování přispěla a má ještě přispěti banka Rakouskouherská — k úspěšnému konvertování dluhů co nejvýhodnější výměně papírů výše zúročitelných za nové úpisy s nižším úrokem, musí si pospíšiti, aby nepřišel pozdě a nemusil se pak spokojiti s emisním kursem nižším.

Budeme pak od naší drahé »slabší« polovice biti v této kampani konversní jako v drahách bosenských a všech jiných společných taženích.

Uhry konvertují asi 1000 milionů korun svých půjček, znějících na zlato nebo na vyšší zúročení, a jsou se svými přípravami již hotovy. Ušetří konversí ročně tolik úroků, že mohou za úsporu tu vydati celou novou rentu investiční asi 100 milionů korun, aniž zvýší své břemeno úrokové.

Naše konverse budou rozsahu asi polovičního, asi 500 milionů korun, o připravenosti emise není ani řeči a tak, kdo první přijde v náruč kapitálu uložení lačnému, pochodí poměrně daleko lépe, než my, přijdeme-li později a pozdě.

Každé procento, o které následkem těchto poměrů se zvýší kurs, v jakém budou vydány nové papíry uherské, znamená pro Uhry zisk aspoň 10 milionů, o které zaplatí za ně více Předlitavsko, své peněžní přebytky v uherských papírech ukládající.

*

Dne 11. února přinesla »Wiener Zeitung« jmenování poradního sboru pro vodní dráhy dle zákona z 11. června 1901 a dne 4. března t. r. konala se ustavující schůze tohoto sboru. Nelze zapříti, že výběr členstva vodního poradního sboru z české strany nebyl právě vhodný; jako by šlo o nějaký vodní parlament, povolány většinou parlamentní veličiny druhého řádu a skuteční odborníci jmenováni z pravidla nanejvýš náhradníky. Z českých vynikajících techniků jmenován jediný Křižík, nejlepší naši znalci vodních staveb, Hrásky, Petrlík, Gröger — nic nemluvě o vynikajících technických silách místodržitelství, zemského výboru, firmy Lannovy — nenašli místa ve členstvu sboru poradního. Körber slíbil prý rozmnožení sboru ze 40 na 60 členů — tím hůře, budou-li při novém jmenování rozhodovati tytéž vlivy a ohledy jako při prvním.

Ovšem, čím méně vnitřní váhy bude míti poradní sbor, tím méně budou obmezeny výkonné orgány vládní. A sbor takto složený nese již v sobě zárodky svého bagatelisování! Pánové Kaftan, Karela, Fořt, Maštálka, Rozkošný, Šílený, Bedřich Švarcenberg velmi slabými budou rádci o tom, které projekty a kterým směrem dlužno vésti, na kterých místech a kterým způsobem dlužno provésti jednotlivá zařízení, jako přístavy, překladiště, mosty atd., aby se co nejlépe hovělo národohospodářským zájmům, aby se stavby provedly co nejúčelněji a nejekonomičtěji.

*

Zmínky zasluhuje opětné prohlášení ministrovo, že potřebujeme ne pouze pokusné trati, nýbrž celý pokusný průplav a že v tom směru je v popředí průplav dunajsko-oderský s připojením k Visle. To jest mezi řádky: v letech 1904—1912 nemá se vydati více než 250 mil. korun; poněvadž 75 mil. korun z toho jest určeno pro regulace říční, zbude na vlastní stavby plavební 175 milionů. Průplav dunajsko-oderský je rozpočtěn na 150 mil. korun, a že bude státi nejméně o 25 mil. korun více, je dle obecných zkušeností u vodních staveb nepochybno. Vyčerpá tedy tento průplav samojediný veškeren státní úvěr pro tyto stavby do r. 1912, a na naše stavby plavební my již nějakých 10 let rádi počkáme.

Prosím ještě, to nebude ani průplav dunajsko-o d e r s k ý, protože nás nespojí s Odrou, která od Bohumína do Kozlí nebo aspoň do Ratiboru není splavnou a nebude moci býti splavnou tak, jak projektuje se výkonnost našeho průplavu, nýbrž náš průplav bude končiti »poblíž Odry«, t. j. spojí jen Vídeň s Ostravou a po případě s Haličí.

Ale proč bylo tedy naše loňské průplavní nadšení? Proč byly najednou průplavy prohlášeny za národní důležitost prvního řádu?

Neptali jsme se podobně po každém jiném předcházejícím rozčilení, které pominulo, jak bylo přišlo, arci teprv když bylo vyžádalo své oběti, kaceřování a podezřívání všech opovážlivých protivníků?

*

V Budějovicích konána manifestační schůze pro zřízení Povltavské Jednoty, která by pečovala o brzké splavnění Vltavy a provedení říčních regulací a kanalisací v Povltavsku i konečně o provozování plavby po Vltavě a průplavě dunajsko-vltavském.

Kdyby se byla konala před rokem, nebyli by chyběli zástupcové místodržitelství, snad i ministerstev obchodu, vnitra a orby, zástupcové zemského výboru a kanalisační komise, nebyl by chyběl ani neunavný sjezdový řečník — inženýr poslanec Kaftan — vždyť právě v řečnění a sjezdech spočívá hlavně jeho reputace — byla by se schůze konala pod magickým leskem průplavního nadšení.

Nyní jest jináče . . . Na papíře povolen celý program, ale vláda nelibě nese, žádá-li se, aby z něho bylo provedeno více, nežli sama uznává za potřebné, a to jest na ten čas pouze průplav oderský s prodloužením do Haliče, a v Čechách nanejvýš splavnění Vltavy uvnitř Prahy až ke Smíchovu. Ani o splavnění středního Labe se nemluví.

Zemský výbor nehnul dosud ani prstem. Vyjednává o nové pivní dani, aby mohly se konečně provésti zvýšené platy učitelské, a varuje se jednati zatím o nových výdajích kanalisačních.

A předáci loňského průplavního nadšení? Některým stačilo, že byli dle obsahu svých řečí loňských jmenováni členy poradního sboru vodního, jiným, jež vody v jejich ústních i písemných projevech dle jich přesvědčení opravňovaly k vyšším ambicím, jmenování toto — nestačilo.

Ano, pánové, vláda vás připustí za mluvné členy neškodných organismů, jakými jsou chuděrky všechny sbory poradní; jako provádějících, činných orgánů se vás — bojí . . .

*

Republika švýcarská je v plné akci postátňovací, jež zahájena byla zákonem z 15. října 1897.

Švýcarské zákonodárství železniční je zajímavo pronikáním idey centralisační, řekli bychom, současně a neodvratně s pokrokem a významem dopravnictví železničního. Nejprve přenechávána ingerence železniční kantonům, potom vindikována bundu, konečně přejímá stát majetek i výkon železnic.

Je to týž postup centralisační, k jakému vede moderní vývoj národohospodářský, v oboru bankovnictví, zvl. cedulového, celní a živnostenské politiky atd. I v sousedním Virtembersku, státu podobně jako ostatní Jihoněmci žárlivém na svoji suverenitu naproti žralockému Prusku, v posledních létech vždy častěji přemílá se otázka, jak dělati samostatnou železniční politiku v zemi, kterou lze projeti v málo hodinách od severu k jihu jako od západu k východu.

Švýcarsko tedy zatím alespoň emancipuje své železnice od oligarchie soukromých společností kapitalistických, po většině anebo z valné aspoň části říšsko-německých. V 60 letech má býti kapitál státem na zakoupení železnic věnovaný umořen, tak, aby železnice byly té doby již jen tak bezplatným majetkem státním, jako prý budou tu dobu železnice francouzské a pruské. V červnu 1901 uzavřena smlouva o výkup dráhy severovýchodní se zařizovacím kapitálem 267·8 mil. fr., letos přibyla ve vlastnictví státní dráha toggenburská, 1. lednem 1903 převezme švýcarský spolek konečně i t. zv. spojené dráhy švýcarské, tak že bude míti stát ve vlastním výkonu veškeré čelnější dráhy švýcarské, kdežto menší tratě, zejm. horské dráhy, zůstanou arci ve vlastnictví soukromém.

Zdá se arci, že ve finančních účincích postátnění dočká se Švýcarsko stejného sklamání jako asi Rakousko. Nicméně Švýcarsko neváhalo — patrně z týchž důvodů, které nutí je opevňovati přístup do země naproti Italii a zabezpečovati se i proti záluskům Německa a snad i Francie. A špatným spojencem v mobilisaci byly by dráhy, jejichž akcie a správa byly by v rukou cizozemských.

Finanční obtížení bundu výkupem drah jest ovšem tak veliké, že na ně síla státu švýcarského nestačí a značná část švýcarského dluhu železničního bude musit dojíti umístění v Německu; ale Němci

budou i potom jen věřiteli státu švýcarského, a nikoliv též pány a správci železnic švýcarských.

*

Také u nás železniční výbor parlamentu jedná o postátnění dráhy severozápadní a společnosti rakouskouherské státní dráhy.

Není pochyby, že by obě dráhy byly vítaným doplňkem západní státní sítě železniční. Trať společnosti státní dráhy z Marcheku přes Vídeň, Brno a Prahu do Podmoklí znamenala by státní vliv na průvoz uherského zboží Rakouskem do Německa i na přívoz jeho do Rakouska. Ne neprávem bylo si stěžováno na výhody, jaké dovedly Uhry vymoci svému obilí a své mouce na tratích této dráhy proti produktům cislajtánským. Rovněž závisel průvoz Německa do Balkánu a tím konkurence jeho s našimi výrobky na dobré vůli soukromé společnosti státní dráhy a státních drah uherských, kdežto naše železniční ministerstvo bylo zde úplně bez moci a bez vlivu.

Dráha severozápadní končí sice ve Vídni, nespojuje hranice dvou cizích států, ale ovládá překladiště na Labi (Laube) i na Dunaji (Korneuburk), je železničním pojítkem mezi oběma veletoky a dotýká se zvláště Labe na tolika místech, že dopravní úspěchy splavněného Labe a zařízení překladišť vnitrozemských (Mělník, Nymburk, Kolín, Pardubice atd.) nemalým dílem budou záviseti na sazbách, jaké ku překladištím těmto dráha povolí.

Obě dráhy konečně probíhají krajem převážně českým a pozvedly by českou síť státních drah rázem v nejčelnější součást státní sítě železniční v Rakousku.

Arci tím vším nejsou odstraněny otázky, lze-li postátňovati nyní, kdy po tučných létech hospodářských nastávají hubená, kdy investujeme do železnic přes 400 a do vodních drah 250 milionů a kdy se hrozící deficity státního rozpočtu hradí mincovními zisky a daněmi novými a novými . . . *S.*

*

ZEMĚDĚLSKÉ, OBCHODNÍ A PRŮMYSLOVÉ. Cukerní krise — Vývozní premie — Bruselská mezinárodní smlouva — Zdravé proudy v českém živnostnictvu — Starobní pojišťování živnostníků u zems. fondu Františka Josefa — Jiné známky a příčiny obratu — Česká společnost národohospodářská — Debatní večery národohospodářské.

Vývozní cena surového cukru klesla průběhem roku 1901 za paritu Ústí n. L. až na 18 korun, tedy tak hluboko, jako nikdy před tím. Příčinou poklesu nemírná nadprodukce a původem nadprodukce velký osev řepy i ve státech posud řepu poskrovnu pěstovavších, lepší její kvalita a zvýšená výrobnost cukrovarů. Nadprodukce nepovstala však cestou přirozenou, nýbrž umělou. Především cukerními premiemi vývozními, pak kartelem, jehož úspěchy umožněny cly dostatečně vysokými, jež vylučovaly dovoz levnějšího cukru cizozemského. Cukerní premie hrazeny na účet všeho poplatnictva, úspěchy kartelu na účet domácích konsumentů.

Anglii dodávali jsme cukr prostý daně, zlevněný vývozní premií, sami konsumovali cukr zdražený daní (38 korun za 1 *q*) a kartelem.

Od r. 1897 postaven byl kartel, o jehož obnovu se právě jedná, jak se praví, »na široký podklad národohospodářský.« Cukerní rafinerie dohodly se totiž se surovárnami, že rafinerie nahradí surovárnám za cukr doma konsumovaný onen obnos, o který tržní cena jest nižší než 30 korun za 1 *q* suroviny, nejvýše však 8 K za 1 *q*. Hradily tudíž rozpjetí mezi cenou 30 K a tržní cenou v Ústí n. L. až do 22 K, klesla-li cena níže, nedostaly surovárny další náhrady. Surovárny jsou za to povinny odprodati kartelovaným rafineriím veškerou svou výrobu, pokud ji do ciziny nevyvezly. Surovárny měly opět rolníkům platiti slušnější ceny za řepu. Domácí konsum obnáší však toliko as $^1/_3$ výroby cukru. Surovárny při poklesu ceny cukru na 18 K pocítily tudíž bolestně tíhu nepříznivé konjunktury světové, poněvadž cena tato leží hluboko pod výrobními náklady.

* * *

Kdyby výrobce obuvi žádal od státu příplatek za pár vyvezené obuvi, továrník suken premii za metr vyvezeného sukna, nebylo by nikoho, kdo by se tomuto požadavku nevysmál. Cukerním průmyslníkům však stát platil 9 milionů zl. rok co rok za vyvezený cukr, jejž cizozemci konsumovali nezdaněný a premiemi zlevněný. O tom není pochybnosti, že nebylo lze vzhledem k zcela mimořádnému významu cukrovarství pro naše hospodářství národní odstraniti premie jednostranně výhradně státem jediným. Vždyť nejedná se jen o existenci cukrovarů, také rolníci, strojírny, dělníci, uhelné doly a řada jiných interesentů jest úzce připoutána ke zdaru či nezdaru cukerního průmyslu. I kdyby šlo o všeobecné odstranění premií Rakousko-Uherskem, Německem, a Francií, i pak bylo by záhodno nezrušiti premie najednou, nýbrž postupně, aby přílišné otřesy byly zamezeny, neboť průmysl, uměle vypěstěný v teplém sklenníku, zachvívá se již při prvém proudění mrazivého větru a musí pozvolna uvyknouti na drsnější podnebí.

* * *

Zatím co uvažováno o následcích nadprodukce a utužení kartelového svazku mezi surovárnami a rafineriemi, Anglie náhlým rozhodnutím změnila situaci. Projevila úmysl uvaliti odvetné clo na cukr ze států, které vývozní premie poskytují. Mínila tak obhájiti ohrozený zájem své koloniální produkce cukerní, zejména západoindické. Poněvadž by však bylo lze prostřednictvím kartelů premie obcházeti, žádala Anglie intensivní snížení cla vývozních států cukerních. Rozhodnutím Anglie pozbývají premie významu, protože by jich účinek zmařilo odvetné anglické clo. Za takovéto situace rokovala pověstná bruselská mezinárodní konference cukerní, kteráž po obšírném a několikráte přerušeném jednání posléze v prvých dnech měsíce března usnesla se na konvenci, jež předložena bude ústavnímu schválení zúčastněných států. Rusko se svým výlučným postavením zeměpisným a státním kontingentováním výroby konvence se nezúčastnilo. Dle úmluvy bruselské zavázaly se státy evropské řepu cukrovku pěstující zrušiti přímé i nepřímé premie, ať si výrobní, ať si vývozní, a nezaváděti po

dobu smlouvy žádných premií zvláštních. Smluvné strany usnesly se omeziti rozdíl mezi výší cel a poplatků, jimiž jest cukr zahraniční zatížen, a cel i poplatků, kterým podléhá cukr tuzemský na nejvyšší obnos 6 franků za 100 kg. cukru rafinovaného a jemu na roveň kladeného, a na 5 fr. 50 ct. za jiný cukr. Požadovaným snížením cla zamýšlí Anglie v zájmu své koloniální výroby cukerní, jež byla následkem evropské soutěže cukerní na pokraji záhuby, docíliti, aby cukerní výrobě v Německu a Rakousko-Uhersku nemohlo se dostati prostřednictvím kartelů zvláštních výhod. Nejvíce jde Anglii o záchranu třtinové cukerní výroby a uklidnění myslí na Jamaice, této nejdůležitější posici naproti největší příští světotržební cestě, průplavu panamskému. Snížením cla na 6 franků otevírají se do značné míry brány mezinárodní soutěži, která působení kartelů klade v tomto směru určitou hranici. Na cukr pocházející ze států, v nichž zůstanou výrobní neb vývozní premie v platnosti, uvalí se ještě zvláštní dovozné clo, jež nesmí býti nižší než obnos přímých i nepřímých premií povolovaných ve státě, z něhož cukr pochází. Státy smlouvu uzavřevší vyhražují si právo dovoz cukru premiovaného vůbec zapověděti. Pro Rumunsko, Italii, Španělsko a Švédsko neplatí ustanovení týkající se zrušení vývozních premií a snížení cla potud, pokud samy cukr nevyvážejí; zároveň se zavazují do roka přizpůsobiti své zákonodárství ustanovením smluvním.

Vláda Velké Britannie prohlásila, že cukru z korunních osad britských nepovolí po trvání smlouvy žádnou přímou, ani nepřímou premii neb výhodu; v podobný závazek vešla i vláda nizozemská. Smlouva vstoupí v platnost dnem 1. září 1903 na dobu 5 let; kdyby nebyla rok před vypršením vypovězena, potrvá o rok déle a tak rok za rokem v platnosti. Mezinárodní komise dohlíží nad její zachováváním. Provedení vzájemných závazků v konvenci obsažených podléhá ústavnímu schválení dotyčných států a na něm tudíž záleží, bude-li smlouva v nynějším obsahu a rozsahu uzavřena. V době tuhé ochranářské politiky pojednou schválena býti má smlouva, zakládající se v podstatě na principu svobody tržební, jedinou Anglií po celý věk obhajovaném. Průběh parlamentárního projednávání bruselské konvence poskytne ještě příležitost k úvaze o národohospodářském dosahu ustanovení smluvních a důsledcích nové situace pro domácí průmysl i zemědělství. —

* * *

V českém živnostnictvu jeví se poslední dobou zdravé proudy. Nejsou to zjevy ojedinělé, třebas že zasáhly posud jen skrovnou část našeho živnostnictva. Živnostníci učí se střízlivěji posuzovat své záležitosti, poznávají znenáhla své chyby a nedostatky, nečekají již oné zázračné pomoci s hůry, která kdysi byla vytouženým všelékem, pro nějž zavrhována a ničena všechna drobná, plodná práce, seznávají, že »staré, zlaté časy« cechovní více se nenavrátí. O tomto obratu svědčí čilý zájem živnostnictva pro některé životní otázky stavu živnostenského a způsob, jakým jsou posuzovány.

O starobním a invaliditním pojišťování živnostníků nemluví se již jako o něčem, přes noc na útraty ostatní společnosti uskutečnitelném. Sahá se hojněji ku zdravé svépomoci, k dobrovolnému pojišťování starobnímu u zemského fondu císaře Františka Josefa, kterýž poskytuje všechny výhody, jaké pravá pojišťovna lidová poskytovati může. Správu kryje zúplna fond zemí k účelu tomu věnovaný, pojišťování zbudováno na netto-premiích, na vkladech zcela volných a nepropadávajících, pro případ předčasné invalidity zřízen zvláštní bonifikační fond. Pojistiti se lze na doživotní důchod starobní bez výhrady, anebo s výhradou kapitálu. V tomto případě vrátí se učiněné vklady dědicům, nebo tomu, koho vkladatel určil. Místo doživotního důchodu může pojištěný žádati přiměřený kapitál, vyhovuje-li to lépe jeho prospěchům; pojistiti se lze jen na důchody doživotní, 1000 korun ročně nepřesahující. Pojištěnci neplatí na správu, neplatí na zisk, jehož ústav docíliti nechce, nýbrž výhradně sobě dle zásad pojišťovací techniky.

Fondem nerozřeší se ovšem otázka všeobecného pojišťování starobního, pozorujeme-li však stupnici sociálního pojišťování nejnaléhavějšího a poměrně méně naléhavého, možnějšího a obtížnějšího, spatřujeme povinné starobní pojišťování živnostníků — v rámci všeobecného pojišťování sociálního — v šedé dáli a jest tudíž tím naléhavější, aby živnostníkům, nepostrádajícím morální síly a prostředků k pojištění starobnímu, již nyní byla poskytnuta možnost pojištění co nejvýhodnějšího.

Kolik jest živnostníků, kteříž by rádi dnes uvítali i skrovný příspěvek starobní a kteří v mladších létech snadno si příspěvek takový zjednati mohli! Vždyť prve, než na provedení pojišťování starobních pensí lze pomýšleti, musí předcházeti reforma nemocenského a úrazového pojišťování na celé čáře, a pojišťování pro případ trvalé invalidity, ať již trvalá neschopnost k výdělku vznikla z úrazu, z nezhojitelné choroby či sešlostí věkem, jest i naléhavější, i proveditelnější, než pojišťování starobní pense.

Jest ovšem proti pojišťování u zemského fondu císaře Františka Josefa mezi živnostnictvem mocná oposice, která neobrací se jen snad proti zřizování fondů společenstevních, z nichž by se připlácelo obzvláště chudým a potřebným pojištěncům, a proti veřejné pomoci autonomních korporací v této příčině, nýbrž proti pojišťování živnostnictva u fondu vůbec. Prvější by bylo lze si vyložiti, snad i omluviti, poslednější však nelze ani vysvětliti, ani omluviti. Oposice vychází hlavně z těch vrstev živnostnictva, kde nové, zdravé proudy myšlénkové posud nepodemlely starou vládu všeobecných hesel.

* * *

Jinou potěšitelnou známkou obratu v smýšlení živnostnictva jest účast jeho na řešení otázky učednické. Tři čtvrtiny výstav učednických prací v Rakousku pořádá české živnostnictvo, které horlivě ujalo se též myšlénky, zřizovati nedělní a sváteční besídky pro učně. Odborné kursy a přednášky pražského technologického musea jsou samostatnými živnostníky i pomocníky velice hojně navštěvovány a zájem živno-

stenských kruhů na vzdělávacích podnicích musejních neustále roste. Potrvají-li tyto zdravé proudy v živnostnictvu, které dříve při každé příležitosti propukalo v nenávisť nejen proti představitelům inteligence, nýbrž i proti vzdělání a pokroku samotnému, vzroste váha a význam stavu živnostenského v životě veřejném.

* * *

Snad nikdy nepozbudou časového významu slova, jež před věky proslovil Sokrates k porotě athénské. Veliký filosof starověku tehdy pravil, »že váží si živnostníků i řemeslníků pro jich znalost věci a jen jednu chybu na nich shledává, že totiž, poněvadž z nich každý ve svém oboru něčemu rozumí, také soudí, že všemu ostatnímu rozumí — a jeho jako filosofa bylo poslání přesvědčiti je, že lidský rozum právě v tom spočívá, víme-li, že ničeho nevíme«. Bohudík vyskytli se i u nás lidé nepokrytci, kteří totéž řemeslnictvu hlásali a jest to z části právě jejich zásluhou, že v živnostnictvu nastává směrodatný obrat. Také průběhem času nabyté zkušenosti a vlivy hnutí sociálního nebyly na tento pokrok ve smýšlení malého živnostnictva bez účinku.

* * *

Česká společnost národohospodářská zahájila debatní večery, na nichž budou aktuální otázky národohospodářské projednávány povolanými odborníky s hlediště věcného. Následovala tak vlastně jen příkladu vídeňské společnosti rakouských národních hospodářů a zabočila po soudu našem na dráhu vděčnou i užitečnou. Těm, kdož dnes ještě sdílí národohospodářské nadšení sjezdu, r. 1895 při příležitosti národopisné výstavy konaného, debatní večery ovšem nevyhoví, jako jim nevyhovovala jinaká drobná práce, zejména poučovatelská, které se národohosp. společnost v posledních létech věnovala.

Nadšená slova z r. 1895 vyvolala v pozdějších létech tu a tam jakési pomatení smyslů, utopistické tápání ve tmách, pátrání po zázračném všeléku národohospodářském. Zatím však život hospodářský klidně kráčel přes fantastické plány jednotlivců drahou, určovanou vývojem a poměry. Nesplnily se naděje z r. 1895, dle nichž společnost měla býti svrchovanou organisační instancí národního našeho podnikání obchodního a průmyslového, poněvadž jest to program nemožný, vystávaly však z popudu podnikavých interesentů nové české závody a bohudíky z většiny tam a takové, kde pro ně byla zkypřena půda. Čára národnostního pomezí neověnčena věncem továrních komínů a uvnitř německého území jazykového nevznikl ani jediný větší český závod průmyslový, jenž by nám »dobýval ztracené půdy«. Za to však učiněn uvnitř českého území průlom do některých oborů průmyslových, posud výhradně německých. Střízlivé nazírání vede k poznání, že v nových oborech hospodářského podnikání třeba častokráte nejprve ujmouti se obchodu a pak teprve výroby: úspěch České společnosti pro obchod a průmysl jest skvělým dokladem správnosti tohoto postupu. Činnost společnosti národohosp. v oboru podnikání průmyslového omezila se na vhodné podněty a informace, více společnost vzhledem k své organisaci jakožto spolku nevýdělečného s nepatrnou hrstkou

pracovníků, která neutonula v moři někdejšího nadšení a pevně se zakotvila ve společnosti, v tomto směru ani konati nemohla.

* * *

Zahájení debatních večerů theoretickou sekcí společnosti národohospodářské registrujeme jako záslužný čin z nejednoho důvodu. Především vzmáhá se u nás ve věcech národohospodářských diletantism až povážlivý. Není pomalu člověka, který by si neosoboval souditi o složitých zjevech národohospodářských s úžasnou určitostí a charakteristickou jest u těchto diletantů zejména snaha, zabíhati na pole a v obory jim nejnepřístupnější. Toť stejně nezdravý zjev, jako když laik rozsuzuje záhady vědy lékařské anebo rozhodovati chce ve sporných otázkách lučebních. Fora, před nimiž se národohospodářské otázky z pravidla projednávají, jsou buď kluby politických stran anebo organisace stavovské. Diskusse má tu většinou nátěr určité strany a zřídka kdy se jí zúčastňují skuteční odborníci, kteří s dostatek ovládají předmět, o kterémž se jedná. Následek toho nízká úroveň debat a všeobecné nechutenství. Výjimky potvrzují pravidlo. Jestliže tedy kde, právě u nás bylo potřebí místa, na němž by se projednávaly otázky národohospodářské objektivně a odborničky. Mladší národní hospodáři čeští, literárně činní, mají tu příležitost stýkati se se staršími a malá česká obec národohospodářská nalézá tu podněty i pobídku k další činnosti literární a vědecké. Účast vynikajících, prakticky činných obchodníků neb průmyslníků, aby pohovořili o otázkách svého odvětví a z hluboké studnice svých zkušeností i speciálních vědomostí podali to nejlepší, obohatí znamenitě debatu; účast špatně theoretisujících praktiků by však debatu zavlékla do mlhavých bažin za bludičkami fixních přeludů a stala by se počátkem konce těchto slibných večerů. Dobrý praktik z pravidla sám netheoretisuje a špatně theoretisující »praktik«, toť bizarní soubor tolika nedostatků, že pro ně se vůbec nedostaneš k pravému jádru, je-li tu jaké.

Tento měsíc budou skončeny volby do obchodních komor na základě nových řádů volebních. Ve Vídni podrží vyšší sbory volební strana liberální, nižší zůstanou částečně křesťanským sociálům. V českých komorách v Praze, Plzni a Budějovicích poměr členů českých i německých zůstává celkem nezměněn. Noví kandidáti neznamenají celkem snížení úrovně členské — lže-li mluviti o skutečném zvýšení, ukáže arci teprv budoucnost; nejvíce na vnitřní kvalitě odborné získala komora budějovická, ztrativši Vojtu Holanského.

Tartuferii obvyklého obsahu a osvědčené neostýchavosti provedli Němci budějovičtí. Letošní volby komorní ukazují prý opět zřejmě bezpráví, jaké se páše nynějším rozdělením komorních obvodů na Němcích jihočeských, kteří jsou od Čechů tvořících většinu obyvatelstva v obvodě komorním úplně majorisováni. Ani zmínky o tom, že trvalo plných 30 a více let od založení komory, než tato česká majorita v obvodě dosáhla také skutečné většiny v komoře samé, ani zmínky o tom, že německá menšina v Budějovicku činí (dle sčítání z r. 1890, novější bezpečná data národnostní nejsou dosud známa) jen 139.757 oby-

vatelů proti 517.359 českým, ani zmínky o tom, že v obvodě komory liberecké utopí se plných 801.955 obyvatelů českých bez všelikého zastoupení v komoře liberecké a že dodnes celá česká Morava neměla zastoupení v komorách olomoucké a brněnské.

A hned prý aby byla zřízena v Budějovicích komora výlučně pro okresy a části okresů německé a — v Táboře pro české.

Blahoslavení neskromní, neboť jim vždycky a všude více bývá dáno nežli skromným!

*

K našemu úryvku z moravského dopisu v čísle minulém o litovelské drožďárně dostalo se nám odpovědi, že sice drožďárna po zahájení kampaně byla přinucena koupiti od Anglobanky haličského žita, ale jen dva vagony a proto, že domácího nakoupiti nemohla. Slad i sladový květ odebírá se z českých závodů, hned v založení samém neměla jiného materiálu, dělnictva atd. leč českého, přinesši skutečnému provádění hesla »svůj k svému« nemalé hmotné oběti, z nichž nyní při svědomité správě a úplně moderním zařízení závodu potěšitelně se vypracovává.

Rádi dáváme místo vysvětlení tomuto, podotýkajíce, že jsouce programovými stoupenci hesla »svůj k svému« přes všechny neoprávněné posměšky, s kterými se potkává, tím tíživěji bychom byli nesli, kdyby se ho i v tomto litovelském případě bylo zneužívalo.

Jestliže litovelská drožďárna dostává této zásadě i jako odběratelka a zaměstnavatelka, právem dovolává se dle našeho přesvědčení ohledu a podpory zase v kruzích spotřebitelstva a obchodnictva. *K.*

*

SOCIALNÍ. Generální stávka terstská — Směry a proudy francouzského socialismu — Právní a socialní povaha prací z nouze — Bouře ve Španělsku.

Generalní stávka v Terstu z předešlého měsíce je novým smutným dokladem toho, jak šablona úřadů, která hájí písmenu zákona, je zcela pochybeným prostředkem k řešení moderních bojů socialních a jak umíněná nedůtklivost zaměstnatelů, kteří »chtí býti pány v domě«, žene socialní spory přímo na půdu násilí a krvavých bojů. A to právě v čas, kdy revoluční idealy v socialní demokracii blednou v posledních červáncích a kdy čím dál, tím víc opanovává stranu marxismus poslední fase vývojové, který hlásal boj civilisovaný na půdě platného právního řádu. Za to měšťáctvo pořád ještě tone v brutálních návalech, dáti socialnímu hnutí prostě pocíti tíhu své moci a dnešní faktické i právní převahy, zvyklo surovostem z politické areny a přenášejíc je i na mnohem zodpovědnější jeviště bojů socialních. Bismark dovedl sice proti socialní demokracii, když nezatočila se dosti rychle po větru jeho jinak na svou dobu velkých socialních reforem, býti brutalním až k přímému navádění soudců, aby právo zaměnili za zájmy panujících tříd proti »podvratným živlům«; ale v jasných chvílích velebil očisťující moc strachu před socialní demokracií jako přímého podněcovatele

dnešního mírného aspoň pokroku na dráze reformy socialní. Od té doby, co vývojem nauky marxovské zrezavěl strašidelný Damoklův meč sřícení se dnešní řádu společenského a co současně kde který stát žene se za co největším rozvojem svého průmyslu, který stal se už dnes přímo rozmazleným psíčkem států v industrialisaci navzájem se předstihujících, přezírá se všecko ostatní, na čem urovnaný rozvoj národního hospodářství závisí, a zejména každý pokrok v socialní reformě provází se farisejskými pohledy k nebi, jak prý to jen ubohý průmysl vydrží. A tento názor šíří se i na ostatní obory podnikatelské, všude začíná citelně scházeti ten Bismarkův »strach« se svým kulturním posláním. Také v Terstu nejednalo se snad o to, aby topiči »Lloydu«, kteří stávku začli nepatrným počtem 200 stávkujících, snad chtěli »panství v domě« se ředitelů Lloydu strhnouti na sebe. Námaha a krutost lodní služby, ostatním oborům živnostním v té míře neznámá, placena je na Adrii tak nepatrně, jak to jen připouští jižní naturel dělníků s tou známou jižní »kletbou prázdnosti všech požadavků«, která ani nedopouští pevné odborové organisaci, aby zapustila tu pevné kořeny. Nejhůř na tom jsou topiči; jejich zaměstnání samo sebou již jest strašlivé, protože musí celé hodiny státi polonazí před žárným topištěm, tedy v temperatuře, která smyslů zbavuje a plodí pekelnou žízeň, kterou dovede ztišiti jen vysokoprocentní alkohol. A k tomu ještě neustálé nebezpečí prudkého nachlazení, jakmile topič vyjde ven, drakonická kázeň, vexatorní hlídky při protahování neplacených hodin přes čas atd. A když po marných žádostech topiči sáhli k stávce, jak byl řešen tento jistě ne svévolný jejich konfliikt se správou Lloydu? Zkoušený personal nahrazen okamžitě nejen dirigováním vojenského námořnictva k službě Lloydové, ale nezkoušeným a jen na oko hromadné zkoušce podrobeným personalem italským, arabským a tureckým; odborně vycvičené a zkoušené topiče, na něž nebylo lze v zájmu bezpečnosti dopravy klásti ani dost přísných požadavků (které se platily ovšem na účet jich vlastní člověka důstojné existence), najednou dovedl nahraditi kde kdo, a Lloyd, který bezohledně odmítl požadavky svých topičů, odmítnuv i každé jednání o nich, nestál tu jako vinník, který opominul řádné péče o udržení pravidelné dopravy, na niž dostává milionové státní subvence, ale ve falešné pose oběti vyděračských požadavků dělnictva! A teprve, když bouře z toho vzešlá vyvolala generalní stávku v Terstu, kdy město zůstalo bez dopravy, světla, novin atd. a hnutí zvlnilo i nejnižší vrstvy pustošivé chátry přístavního města, když přišel výminečný stav se stanným právem a krveprolitím vojenského zakročení, teprve pak Lloyd podrobil se společnému rozhodčímu soudu, který dal na celé čáře za právo požadavkům topičů o osmihodinnou pracovní dobu v přístavu, desetihodinnou na moři s dvouhodinovou přestávkou, placením hodin přes čas a omezením hlídek na nutnou potřebu. Tedy za cenu vzbouření nejnižších proudů socialních hnutí, velikých hmotných škod a za cenu několika lidských životů vykoupena kdo ví po kolikáté zkušenost, že takto se spory socialní neřeší.

*

Francouzský socialismus, na rozdíl od německého, vyznačoval se vždycky roztříštěností svou v různé a dost početné frakce. Základním rysem jeho není však, jak se obecně za to má, převratnost, revolučnost; naopak dle správného rozpoznání Bernsteinova vždycky měl ráz pokojný, reformní na rozdíl od revolučnosti prvního období marxismu, a také vedoucí dnes strana socialistická ve Francii pod vůdcovstvím Jaurèsovým sleduje possibilistické tradice francouzského socialismu. Jaurèsovi také podařilo se na říjnovém všeobecném kongresu pařížském r. 1899 všechny francouzské socialistické strany jakž takž sklížiti, ačkoliv vnitřní spory (i při volbách a v parlamentě) trvaly v nezměněné skorem prudkosti dál. Ale už r. 1901 po kongresu lyonském vypukl rozkol zase, nedostavili se především Guèsdisti (marxovci), a pak šlo drobení se vesele dál, při čemž ale, a v tom jest spatřovati pokrok, stále ostřeji se oddělovaly živly umírněné od extremních (Guèsdistů a revolučních Blanquistů). Na letošním kongresu březnovém (4.) v Toursu na konec pronikly názory umírněných, nikdy dřív jednání kongresu nebylo tak klidné a věcné, tak že mohlo dojíti ke konstituování se strany jakožto reformně socialní, disponující 360.000 voliči, dobrou polovicí socialistického dělnictva francouzského. Kamenem úrazu posledního tohoto rozštěpení bylo vstoupení socialisty Milleranda do občanského kabinetu, kterýž všem znamenal doznání úplné přežilosti politiky a taktiky katastrofální, ústup mnohem radikálnější, než se odehrává v německé socialní demokracii vlivem Vollmara, Bernsteina a j. Tím otřesen ovšem i princip třídního boje, do Francie marxismem pozvolna vočkovaný; ale idealismus a possibilismus francouzského socialismu, který tolik kontrastuje s čirým materialismem a doktrinářskou theorií katastrofální marxismu, lpění na třídním boji ve Francii vylučuje zásadně, protože tu, ve státě demokratickém (zrovna jako v Anglii a Švýcarech) důsledné provádění jeho je nemožným. Pokud se týče »případu Millerandova«, letošní Tourský kongres vyslovil, že ministerství M—ovo pokládá za experiment, jehož účinků sluší vyčkati; příště každý vstup socialisty do kabinetu bude záviseti od rozhodnutí kongresu strany. — Hlavním bodem jednání kongresového bylo vypracování programu. Diskuse o něm i znění jeho jednohlasně přijaté pohybuje se vesměs ve směru reformním. Mluvilo se klidně a věcně o revolučnosti, o třídním boji, bez papouškování doktrinářských definicí. Také znění programu je daleko doktrinářské příkrosti. Stručně charakterisován, program odvozuje socialismus od hnutí demokratického a nových forem produkčních. Proletáři byli dějinami od francouzské revoluce poučeni, že prohlášení práv lidských bez socialního přetvoření vlastnictví musilo zůstati illusorním. Proto proklamuje program snažení za vybudováním dnešní politické demokracie v demokracii socialní a hospodářskou. Tak jako všichni občané společně, demokraticky, ovládají moc politickou, tak taky mají postupně ovládnouti moc hospodářskou, prostředky výrobní. Jako jmenují náčelníka vlády, nechť jmenují i náčelníky podniků, a výtěžek práce ať slouží veškerenstvu. Tento cíl svůj, kollektivismus, musí si proletariat hospodářsky i politicky vybojovati, ale bylo by záhubno, očekávati dosažení jeho od revoluce.

Lidskému duchu je nedostupno, napřed zjistiti, jak se splní. Nikdo nemůže předpovídati, jakým způsobem poddanství kapitalistům bude zlomeno. Příliš často opomíjejí dělníci, těžiti z prostředků, kterých již dnes poskytují jim demokracie a republika, nevyužitkujíce náležitě především práva hlasovacího a moci koaliční. Také prostředek stávky, zejména generalní, může dojíti platnosti jen pokrokem vzdělání, myšlénky a vůle dělnictva.

*

Trefné a časové poznámky o tom, s jakého hlediska sluší posuzovati organisaci, dobu trvání a honorování obecních prací z nouze (jakých právě letos v zimě i v Praze a předměstích v nebývalé míře byli jsme svědky po prvním prudkém návalu nezaměstnanosti poslední krisí průmyslovou vyvolaném), podává vedoucí socialně-politický týdenník německý, přehlížeje jednotlivé stupně řešení problému nezaměstnanosti. Protože i u nás názory u věci byly zmateny — my sami svého času vyslovili jsme se proti nekritickému přehánění čistě přechodného, palliativního prostředku obecních prací z nouze — citujeme zde stručně vývody dotčeného listu. »Práce z nouze jest v podstatě své podporou chudinskou, ovšem takovou, která náklady své z části hradí a zbavena jest tudiž diffamujících následků veřejnoprávních (ztráty práva volebního a p.). Ti, kdož při těchto pracích jsou zaměstnáni, nejsou dělníky v technickém smyslu, a nečiní se s nimi také pracovní smlouva; jsou to lidé, kteří jsou podporováni, a poněvadž podpory žádají, ku práci přikázáni. Z povahy věci plyne, že obec nemůže tu jako jiný zaměstnavatel žádati, aby výkon pracovní odpovídal mzdě, nýbrž nanejvýš jen odpovídal silám zaměstnaného. Čím slabší jsou tyto síly (čím zaměstnaný je starší nebo slabší), tím víc sluší se stříci toho, aby nebyla podpora mu poskytovaná odvislou od přepínání jeho sil. Z toho vychází ale zásadní různost ohledně požadavků mezdních. Mzda obecně řídí se výhradně výkonem pracovním, bez ohledu na individuelní poměry dělníkovy (početnost rodiny atd.); podpora chudinská však, ve formě práce z nouze udílená, musí naopak individualisovati, musí býti tak zařízena, aby i otci četné rodiny poskytla aspoň nejnutnějšího výdělku, který přirozeně může býti menší u osob svobodných. Ale ani u otců rodiny nemusí přesahovati tolik, co je třeba pouze k nutné výživě denní; plus, které jinak ve mzdě bývá obsaženo pro jiné potřeby (oděv atd.), může v této podpoře scházeti. Dalším pojmovým znakem jejím je, že nemá poskytnouti trvalého zaměstnání, ale že má býti co možno nejkratšího trvání, odkazujíc zaměstnaného, aby si hledal jinou práci. Je tedy naprosto pochybeno a zvráceno mínění, které obecní a státní práce z nouze posuzuje s obecných stanovisek smlouvy pracovní. Postavení státu a obce při těchto pracích je docela jiné, než uzavírají-li pracovní smlouvu s dělnictvem v obecních či státních podnicích pravidelně zaměstnaným. Tu mají celou řadu socialních povinností, u prací z nouze zadávaných nikoli. Tyto práce musí sice tak býti zařízeny, aby byly dostupny i slabým, starým, práci toho druhu nezvyklým a poskytovaly bez pře-

pjetí jich sil minimalní podpory. Ale tato podpora není žádnou pracovní mzdou a nemůže jí býti. Ona nemá nikdy vyhladiti v zaměstnaném vědomí, že jest podporou chudinskou, naopak má mu to stále připomínati. Je tedy přímo protimyslno, žádá-li se na př. pro všechny pracemi z nouze podporované stejná mzda akordní, či měří-li se výše podpory podle pracovního výkonu. Pak by se silní lidé místo ku pravidelnému zaměstnání pohodlně hrnuli k pracím z nouze a slabší byli by nuceni k nemírnému přepínání sil. Ale stejně protimyslným jest, poskytuje-li se mzda denní nebo hodinová a žádá-li se pak i od slabých za tuto podporu minimalní výkon pracovní. Stanoví-li se minimum toto podle nejslabších, vychovává to u silnějších zahálku; žádá-li se výkon průměrný, je to nespravedlivo vůči slabším. Musí tu tedy při stanovení odplaty za práci sáhnuto býti k systému smíšenému, na př. tak, že stanoví se různou sazbou pro otce rodin na jedné a pro svobodné na druhé straně, nebo tak, že každému podpory požívajícímu za minimalní výkon dle stáří a pod. odstupňovaný vyplatí se taková část obvyklé denní mzdy, která stačí k nutné obživě, a že těm podpory potřebným, kteří osvědčí zvláštní píli, dostane se za větší výkon pracovní premie, jejíž stanovení — poněvadž mzdou v technickém smyslu není — zůstaveno jest úplně uvážení organu správního. Při tom musí býti pečováno o to, aby práce z nouze tak byly voleny, aby jimi bylo možno podporovati i slabší síly (ohřívárny, možnost příležitostných přestávek, možnost opatřiti teplou stravu na místě pracovním a p.). Při tom všem jest ovšem na bíledni, že výtěžek pracovní při pracích toho druhu sumu podpor na hotovosti vyplacených (pracovní odplaty) a náklady provozování a hodnoty ani přibližně nemůže kryti. Za to však tato soustava zabrání stížnostem na přepínání slabších, zdržování silnějších, aby si nehledali práci jinde a p., a nesvádí tedy nikoho, aby pohodlně hledal výdělku jen při pracích tohoto druhu.

*

Ve Španělku došlo zase, zejména v Barceloně, hlavním městě Katalonie, a i v jiných městech této provincie k vzbouření stávkujících dělníků, krvavým srážkám s ozbrojenou mocí, žhářství a stavu obležení. Před tím již, na jaře m. r., došlo k podobným bouřím, které pak na podzim opakovaly se v Seville, nejdůležitějším městě Andalusie. Poslední bouře měly svůj vznik ve stávce hutních dělníků k vůli devítihodinnému pracovnímu dni, a rozšířily se brzo skoro k obecné stávce dělníků všech oborů (od metařů až k strojvůdcům) pod značným vlivem živlů anarchistických a radikálně-separatistických, kteří generalní stávky hledí využiti k svým účelům. Spor mezi jednotlivými kraji (pod heslem »pryč od Madridu« vedený a upomínající na naše domácí spory národní) uchvátil velikou část dělnictva socialně zanedbaného, které tudíž při vznětlivosti jižní povahy je hříčkou apoštolů generalní stávky a kloní se celou svou povahou víc k anarchismu než k socialismu, nemajíc smyslu pro přísnou disciplinu organisace a abstraktní theorie marxismu, jenž zde tudíž dosud málo pronikl. Kde se tak stalo (zejména v Madridu a severozápadních krajích), socialní demokracie

marxovská dovede utlumiti převratné snahy a hromadná povstání, odvrátiti od utopie generalní stávky a nabádati spíše k posílení politického vlivu v obci a státě účastněním se voleb (kteréž anarchisté zavrhují). Také v Barceloně zrazovala od bouří; ale právě v Barceloně, nejlidnatějším a nejprůmyslnějším městě Španělska, má nejméně vlivu a stoupenců. Pole socialních reforem ve Španělsku dodnes je velmi zanedbáno a nedojde k trvalému klidu, dokud v tomto směru nestane se náprava.

*

ŠKOLSKÉ: Ze školské statistiky — Výroční zprávy zemské školní rady v Čechách a ve Slezsku o stavu školství — České školství v Dolních Rakousích — Stav školství v Haliči — Střední školství v Rakousku — Doplňky a opravy k referátu o časopisech učitelských a o časopisech pro mládež.

Širší česká veřejnost málo si dosud všímá velmi poučných statistických dat o školství obecném, která každoročně zemská školní rada uveřejňuje. Fakt, že české školství obecné ve svém rozvoji vnějším za obecným školstvím německým značně pokulhává, vyzírá jasně i z poslední výroční zprávy zemského úřadu školního za školní rok 1900—1901.

Dle této právě vydané výroční zprávy bylo v Čechách 2940 českých, 2184 německých, úhrnem 5124 veřejných škol obecných. Jedna veřejná česká škola připadla dle toho na 1396 obyvatelů, německá na 1013 obyvatelů. Jednotřídních českých veřejných škol obecných bylo 455, německých 595, úhrnem 1050. Německých jednotřídek bylo tedy o 140 více než českých. Z toho patrno, kterak obce německé i nejmenší dovedly se postarat o pohodlí svých dítek školních, aby tyto namnoze dlouhou cestu do sousedních obcí vážiti nemusily v době, kdy mnohé obce české dělaly proti novému školskému zákonu říšskému nemístnou oposici.

Největší počet veřejných škol obecných jak českých, tak německých byl dvoutřídních. Dvoutřídek bylo 1582 a to 943 českých, 639 německých. Z 944 škol trojtřídních bylo 574 českých a 370 německých, z 518 čtyřtřídních 338 českých, 180 německých, z 926 pětitřídních 574 českých, 352 německých, z 96 šestitřídních 52 českých, 44 německých, z 8 sedmitřídních 4 české a 4 německé. Naprosto již vymizela kategorie obecných škol osmitřídních. Také obecných škol sedmitřídních a šestitřídních rapidně ubývá. Ze šestých a sedmých postupných tříd obecných vznikají přirozeně školy měšťanské a jest jen otázkou času, kdy obecné školy šestitřídní a sedmitřídní právě tak vymizí z organisace školství, jako již vymizely obecné školy osmitřídní.

Ve vzpomenutém roce školním přibylo 31 českých, 18 německých, úhrnem 49 obecných škol veřejných. Nově otevřeno bylo 233 českých a 148 německých, úhrnem 381 tříd. Zavřeno bylo 14 škol o 127 třídách na obecných školách veřejných.

Soukromých obecných škol bylo 97 českých a 69 německých, úhrnem 166 s právem veřejnosti. Bez práva veřejnosti bylo 17 českých a 32 německých, úhrnem 49 obecných soukromých škol.

Měšťanských škol chlapeckých českých bylo 147, německých 102, úhrnem 249, dívčích českých 106, dívčích německých 77, úhrnem 183. Všech měšťanských škol bylo tedy 432. Přibylo 5 chlapeckých, 5 dívčích českých a 3 německé, úhrnem 13 měšťanských škol. Nově otevřeno bylo 57 českých, 25 německých, úhrnem 82 třídy na školách měšťanských. Zavřeny byly pouze 4 třídy české na školách měšťanských. Soukromé měšťanské školy s právem veřejnosti byly 4 české a 7 německých, úhrnem 11 škol. Bez práva veřejnosti byly 2 měšťanské školy německé.

Jak jsme o rozvoji školství měšťanského za Němci pozadu, vysvítá z fakta, že jedna česká škola měšťanská připadá na 14.400 obyvatelů, (chlapecká česká na 24.800, dívčí na 34.400); jedna německá škola měšťanská pak jenom na 12.000 obyvatelů (chlapecká na 21.200, dívčí na 28.000). Průměrně připadá jedna měšťanská škola v Čechách na 13.500 obyvatelů. Dle poměru národnostního mělo by býti, jak »Škola měšťanská a živnostenská« vypočítává, 172 měšťanských škol chlapeckých (+ 25). 130 dívčích (+ 24), úhrnem 302 měšťanské školy české, t. j. o 49 víc, než dosud.

Úhrnný počet tříd na školách obecných i měšťanských byl 17419 a to 10480 českých a 6939 německých. Jedna třída těchto škol připadala na 392 obyvatelů českých a na 319 německých. Nově otevřeno bylo na všech těchto školách 463 tříd, zavřeno 127 tříd, přibylo tedy proti roku minulému 336 tříd, a to 204 českých a 132 německých.

Všech školou povinných dítek bylo 1,065.523. Před dokonaným 6. rokem věku přijato 15.484, po dokonaném 14. roce chodilo 5485 dítek, na konci roku 1900—1901 propuštěno 92.107 dětí. Do škol obecných a měšťanských chodilo celkem 1,086.492 dítek. Soukromé školy navštěvovalo 7949 hochů a 14476 dívek, úhrnem 22425 dítek. Vychovávání dívek v soukromých ústavech a školách klášterních dosud je velmi a jistě ne k prospěchu národnímu rozšířeno. Pro tělesnou nebo duševní vadu se nevyučovalo úhrnem 3740 dětí. U nás velmi málo je postaráno dosud o děti slabomyslné, hluchoněmé a slepé. Po nějaké škole pro děti zmrzačelé, jaké v pokročilejších zemích jsou zřízeny, není u nás ani památky. Neblahým zjevem je, že dosud při trvající nucené návštěvě školní bylo ještě loni 206 dětí, které do školy vůbec nechodily.

Průměrný počet dětí na 1 třídu ve školách českých školních okresů byl 64, německých pouze 59. Na jednoho učitele připadlo nejvíce žáků na Klatovsku (75), nejméně v městském okresu v Hradci Králové (48). Dosud však nevymizely třídy, těsnající v sobě na 80, 100 i více školních dětí.

Data zemské školní rady o úlevách v docházce školní jsou dokladem k tomu, jak velkou koncessi klerikálům podala v roce 1883. odhlasovaná školní novella. Zla tohoto, činícího osmiletou docházku školní illusorní, užívalo ve 3929 obcích 33.605 hochů, 40.454 dívek, úhrnem 74.059 školních dítek. Pro nedbalou docházku uloženo 72987 trestů, z nichž peněžitá pokuta udělena byla v 39095 případech. Z uložených pokut vybráno 22.667 K a zbývá ještě zapraviti 28.644 K.

O vnějších nedostatcích školství obecného v Čechách svědčí fakt, že bylo 450 českých, 259 německých a 1 smíšená, úhrnem tedy 710 nevhodných budov školních. Vhodných českých budov školních bylo 2862, německých 2058, úhrnem 4920. Nevhodné nářadí (lavice, tabule a pod.) mělo 305 českých, 140 německých, úhrnem 445 budov školních. Vhodné nářadí bylo ve 2878 českých, 2233 německých, úhrnem v 5111 budovách školních.

Všech osob učitelských bylo 15.105, a to 9053 českých a 6052 německých. S vysvědčením učitelské způsobilosti bylo 8510 českých, 5571 německých, s vysvědčením učitelské dospělosti (maturitním) 497 českých a 465 německých, beze vší kvalifikace působilo 46 českých a 16 německých učitelů.

Učitelek literních bylo 1789 českých, 1018 německých, úhrnem 2807. S vysvědčením způsobilosti bylo 1454 českých, 824 německých, s vysvědčením dospělosti 497 českých a 465 německých, beze vší zkoušky 54 českých a 9 německých učitelek.

Katechetů bylo 226 českých, 133 německých, úhrnem 359. Kaplanův a farářů učilo 3310, a to 1997 českých a 1313 německých.

Učitelek ručních prací a předmětů nepovinných bylo celkem 3524 a to 2205 českých a 1319 německých. Neobsazeno 57 míst, 2 česká a 55 německých. Německých učitelek industriálních bylo ustanoveno definitivně 456, českých pouze 228. Sociální postavení českých učitelek industriálních je dle toho daleko horší než německých.

Pokud se týče právního postavení učitelstva, bylo definitivně ustanoveno 14.714, provisorně 1645 osob učitelských. Definitivně z t. zv. příčin služebních přeloženo bylo 23 českých a 14 německých osob učitelských.

Na 14 českých a 11 německých ústavech učitelských bylo celkem 3382 kandidátův a kandidátek. Na českých 1317 kandidátů, 604 kandidátky, úhrnem 1921, na německých 983 kandidátů, 434 kandidátky, úhrnem 1417.

Soukromých ústavů učitelských bylo 7. Ve 3 soukromých (klerikálních) ústavech bylo vychováváno 366 českých kandidátek, tedy o 128 více než v ústavě veřejném.

Zkoušku dospělosti vykonalo 773 chovanců a 48 externistů, úhrnem 821. Zkoušku způsobilosti konalo 596 učitelů, 235 učitelek, úhrnem 831 učitelských osob. Zkoušku způsobilosti pro školy měšťanské konalo 220 učitelů, 67 učitelek, úhrnem 287 osob. Zkoušku pro vyučování ženským ručním pracem 284 českých a 75 německých, úhrnem 359 učitelek. Zkoušku pro pěstounky na školách mateřských 125 českých, 76 německých, celkem 201 osoba.

Veškerý náklad na obecné školství činil 32,101.776·49 K, zvýšil se proti roku loňskému o 779.412·97 K. Při tom se ovšem hmotné poměry učitelské ani v nejmenším nezlepšily. Odhlasovaný nový zákon o služném učitelstva, kterým učitelstvu jen poněkud má býti zlepšen tvrdý osud, marně čeká sankce. O přímém nedostatku hmotném, který učitelstvo v Čechách svírá, svědčí fakt, že na t. zv. »darech z milosti« vydáno bylo 47.016·60 K. Ironicky přímo musí se učitelstva v Čechách

dotýkati chvála výroční zprávy jeho píli, jeho snaze po dalším vzdělání, jeho zdárné působnosti mimo školu v různých korporacích vzdávaná. Z 36 disciplinárních trestů učitelstvu udělených bylo 19 důtek, 1 peněžitá pokuta, 10 trestních přeložení, 3 odnětí funkce správce školy, 1 propuštění z místa, 2 propuštění z učitelské služby vůbec. Mimo tyto tresty zemskou školní radou udělené daly okresní školní rady v 125 případech ústní nebo písemní domluvy. Málo cenného pochvalného uznání dostalo se od zemské školní rady 29 a od okresních rad školních 300 osobám učitelským. Titul ředitele udělen čtyřem řídícím učitelům, jednomu dán zlatý záslužný kříž s korunou, třem zlatý záslužný kříž, třem stříbrný záslužný kříž s korunou.

Současně se zemskou školní radou v Čechách vydala výroční zprávu stavu školství zemská školní rada ve Slezsku v jazyku pouze německém. Obecných škol veřejných ve Slezsku bylo 512 a to 216 s vyučovacím jazykem německým, 120 s českým, 145 s polským, 23 německo-českým, 5 německo-polským. V tomto počtu zahrnuty 3 cvičné školy při pedagogiích.

Měšťanských škol bylo ve Slezsku 13 a to 9 pro chlapce a 4 pro dívky. Všechny tyto školy jsou s vyučovacím jazykem německým. První česká škola měšťanská povolena teprve na rok 1902—1903 v Polské Ostravě, Poláci dosud žádné měšťanské školy nemají, ale činí právě kroky k otevření soukromé měšťanské školy v Těšíně.

Všech veřejných škol obecných i měšťanských bylo ve Slezsku 525. V posledním roce školním přibylo pouze 5 škol. Dle pohlaví bylo 33 škol chlapeckých, 19 dívčích a 472 smíšených.

Ve Slezsku je na všech školách českých i polských kromě škol matičních a školy ve Svinově němčina předmětem povinným. Vyučuje se jí již od 1. třídy a v V. třídě požaduje se od žactva českého a polského, aby myšlenky své zvláště v reáliích vyjadřovalo po německu.

Na všech veřejných školách bylo 1114 tříd a 95 poboček, úhrnem 1209 tříd. Na jednu třídu připadlo 60 žáků. Školou povinných dítek bylo 107.055, z nichž 95.063 dětí školu opravdu navštěvovalo. Pro tělesní nebo duševní vadu nemohlo se vyučovati 710 dítek. Beze všeho vyučování bylo ve Slezsku 557 dětí. Tresty pro nedbalou návštěvu činily 2.106·40 K.

Na slezských školách obecných a měšťanských působilo 1085 učitelův a 134 učitelek, úhrnem 1219 osob učitelských. S vysvědčením učitelské způsobilosti bylo 993 učitelův a 93 učitelek, s vysvědčením dospělosti 119 učitelův, 36 učitelek, beze vší kvalifikace působilo tu 27 učitelův, 5 učitelek, úhrnem 32 osob učitelských. Učitelů náboženství bylo ve Slezsku 438, z nichž 13 katechetů ustanoveno bylo školními úřady, ostatní učitelé náboženství byli faráři a kaplany. Učitelek ženských ručních prací bylo 87 zkoušených, 198 bez zkoušky. Učitelstvo ve Slezsku je daleko lépe hmotně zabezpečeno než učitelstvo v Čechách. Slezský zákon o služném učitelstva v červenci minulého roku přijatý, který proti v téže době odhlasovaném zákonu v Čechách má veliké výhody, byl již sankcionován a učitelstvo slezské dle něho již

od 1. ledna t. r. služné bere, zatím co mnohem nevýhodnější zákon na služné učitelstva v Čechách marně dosud čeká nejvyššího schválení.

Učitelské ústavy veřejné jsou ve Slezsku v Opavě pro učitele i učitelky, a v Těšíně pro učitele. Mimo to je v Bílsku soukromý ústav evangelický a v Těšíně ústav pro učitelky vydržovaný milosrdnými sestrami sv. Karla Boromejského. Na všech těchto ústavech je vyučovacím jazykem němčina a z nouze jen učí se na nich též polsky a česky. Na učitelských ústavech vzdělávalo se 520 kandidátů a to 393 Němců, 80 Poláků a 47 Čechů, dle náboženského vyznání 381 katolíků, 136 protestantů a 3 židé. Zkoušku dospělosti vykonalo 128 kandidátů, z nichž 77 aprobováno pro německé, 17 pro německo-české a 17 pro německo-polské školy.

Soukromých škol bylo ve Slezsku 63 se 221 třídami. Z těchto škol mělo právo veřejnosti 54, bez tohoto práva bylo 9 škol. Ze soukromých škol bylo 40 německých, 7 českých, 17 polských, 2 německo-polské. Ze 7 českých byly tři matičné, z nichž škola v Kunčičkách u Moravské Ostravy převzata byla do správy zemské. Do soukromých škol ve Slezsku docházelo 11.601 dětí. Ze soukromých škol ve Slezsku bylo 27 klášterních (25 německých a 2 česko-polské), 5 závodních (2 české, 3 polské), 18 evangelických (10 polských, 1 německo-polská, 7 německých, 3 židovské, 8 vydržovaných spolky).

Náklad na veřejné školství slezské činil 2,142.542·60 K, ku kterémužto nákladu země přispěla obnosem 1,057·667 K. Náklad tento bude v letošním roce uzákoněněným návrhem na služné učitelstva značně zvýšen.

Nedostatek českých škol pociťují Čechové vídeňští. Jediná škola obecná vydržovaná spolkem »Komenský« a nepožívající ani práva veřejnosti nemůže nikterak stačiti potřebám Čechů dolnorakouských. Nedávno obrátil se školský odbor české národní rady ve Vídni k zemské školní radě se žádostí o zřízení 20 českých škol ve Vídni a ve Floridsdorfu. Petice podepsána byla 2972 žadateli, kteří k návštěvě žádaných škol přihlásili 5044 dítek. Petenti žádali, aby v každém okresu vídeňském byla jedna škola česká, pro I. a IV. okres aby byla jedna škola společná, v V. okrese 2 školy chlapecké a 2 dívčí. Při panující nepřízni k jediné české škole vídeňské je pochybno, zda žádost Čechů vídeňských na 281 arších napsaná a 400 K kolkovaná jen malý výsledek přinese.

Přímo úžasné údaje poskytuje obecné školství v Haliči. Počet obecných škol vzrostl minulého roku školního o 43, počet dětí o 2765, učitelů o 371. Školy navštěvovalo v Haliči 718.427 dětí. Veřejných škol tu bylo 4323, z nichž však pro nedostatek školních budov a učitelstva bylo nečinných 238 a pro nedostatek učitelů 81. V činných školách bylo 8182 tříd. Do žádné školy nechodilo v Haliči pro nedostatek škol a učitelů 285.000 dětí.

O bídných hmotných poměrech haličského učitelstva svědčí petice zemského spolku učitelského říšské radě podaná a důkladné reformy §§ 55. a 56. říšského zákona školského z r. 1869 žádající. Petice je namířena proti haličské samosprávě ve školství. Uvádí, že

školské úřady haličské neprovedly po 32 letech říšský zákon školský. Stěžuje si na zákon z r. 1899, který učitelstvo proti dřívějšku ještě v příjmech jeho zkrátil. Do r. 1899 měli v Haliči všichni učitelé II. tř. 1400 K ročně, nyní má jich polovina pouze 1200 K, čtvrtina 1400 K a čtvrtina 1600 K. Učitelé III. tř. měli všichni do r. 1899 1200 K, dnes má jich polovina pouze 1000 K, čtvrtina 1200 K a čtvrtina 1400 K ročně. O právním postavení haličského učitelstva svědčí fakt, že ze 7952 sil učitelských je 3600 v postavení zatímním, z nichž mnozí při úplné kvalifikaci slouží 10, 15 ba i 20 let s roční almužnou 600, 660, 800 K.

Nejen ve školství obecném jsou Němci v naší říši ve značné výhodě proti národům slovanským, ale také ve školství středním, jak statistika za poslední školní rok jasně ukazuje. Dle této statistiky je v Rakousku 215 gymnasií a 107 reálek. V gymnasiích je 72.476, reálkách 37.412, úhrnem 109.888 žáků. V Dolních Rakousích jest 31 gymnasií a 17 reálek, v Horních Rakousích 6 a 2, v Solnohradech 2 a 1, ve Štýrsku 8 a 3, v Korutanech 3 a 1, v Krajině 5 a 1, v Přímoří 7 a 4, v Tyrolích a Vorarlberku 11 a 4, v Čechách 62 a 34, na Moravě 30 a 26, ve Slezsku 7 a 4, v Haliči 32 a 7, v Bukovině 5 a 1, v Dalmacii 5 gymnasií a 2 reálky. Z gymanasií je 15 nižších, 5 nižších reálních, 182 vyšších a 13 vyšších reálních gymnasií. Z reálek je 21 nižších a 86 vyšších.

Stát vydržuje 160 gymnasií a 71 reálek, země 10 gymnasií a 26 reálek, města 16 g., 6 r., z fondů zvláštních vydržují se 3 gymnasia a 1 reálka, od soukromníků je vydržováno 9 gymnasií a 3 realky, od biskupů 4 a od řádů 13 gymnasií.

Němci mají v Rakousku 113 gymnasií a 63 reálek, tedy víc než všichni ostatní slovanští a románští národové dohromady. Češi mají 50 gymnasií, 31 reálek, Poláci 28 a 7, Italové 5 a 3, Rusíni 3 gymnasia, Srbové 5 gymnasií a 1 reálku. Utrakvistických gymnasií jest 11. Za rok 1900—01 přibyly 3 střední školy.

Statistika obecního i středního školství v Rakousku přímo vybízí slovanské národy ku provádění úsilné kulturní politiky školské. —

Referáty o časopisech učitelských a o časopisech pro mládež, uveřejněné v minulých dvou sešitech této revue, třeba doplniti a opraviti v následujícím.

Při časopise »Národ a škola« nevychází již příloha věnovaná školám měšťanským. Za to vychází za redakce H. Pittauera ve Vsetíně »Česká škola měšťanská«, věstník »Jednoty učitelstva měšťanských škol na Moravě«.

Katolický spolek českého učitelstva na Moravě vydává čtrnáctidenník »Vychovatelské listy«, věnované zájmům křesťanského vychování za redakce Al. Adamce, učitele v Ivančicích. Směr tohoto listu vyznačuje se proti »Vychovateli« větší náboženskou tolerantností.

Autor ukončených »Illustrovaných Dějin světových« prof. Jar. Kosina, o němž jsme napsali, že »snad omylem« přispívá do klerikálního »Českého jinocha« sděluje s námi, že do tohoto časopisu pro mládež ani jedinou literou nepřispěl. Přispěvatel tohoto časopisu, jehož

jméno docela se kryje se jménem autora »Illustrovaných Dějin světových«, jest zcela jinou osobou, což tímto opravujeme.

Redaktor Vilímkova »Malého Čtenáře« p. F. S. Procházka oznamuje nám, že v časopise tomto jsou od r. 1896 samé příspěvky původní a že redakci tohoto časopisu je k ruce celá řada cizojazyčných časopisů pro mládež. Přeložené práce Stevensona, Pavla d'Ivoi, J. Vernea, dr. K. Maye, H. Grévilleové, Wertherellové, pokud jsme o nich zmínku učinili, jsou obsaženy v knihovně »Malého Čtenáře« jakož i v »Knihovně mládeže dospívající« a v knihovně »Dívčím srdcím«.

K časopisům pro mládež směru více méně klerikálního třeba připočísti »Anděla strážce«, měsíčník pro křesťanskou mládež, vycházející za redakce P. Vil. Ambrože v Brně.

*

UMĚLECKÉ: Dušan Jurkovič, oživitel naší venkovské architektury? — Otázka bydlení — „socialní problem z nejnaléhavějších" v Anglii. Jak ji řeší továrník Cadbury a architekt Harvey. — „Lípy tito, svěcený Slávě strom, vedle pokojných cest sadili, chládek by stlaly vůkol i čich" čili Reč se mluví, a pivo se pije. Ostuda v Hedčanech v 6 dějstvích. — Malebný Petrohrad.

Dušan Jurkovič je znamenitý talent, jenž zahořel srdcem i hlavou pro naši lidovou architekturu a zatoužil oživit ji a rozšířit její území. S láskou a bystrým a soudným zrakem procestoval Valašsko a moravské i uherské Slovensko, hledaje a zaznamenávaje každý motiv lidového stavitelství. Dávno před ním vykonali něco podobného básníci a učenci evropští, kteří poznali zvláštní a neobyčejný půvab v lidové poesii a jali se sbírat drobné plody její, všímat si jich, studovat je, ba mnozí básníci osvěžovali se jimi a sami — ve vhodnou chvíli — zapěli podobnými tony sourodými. Za nimi hudebníci šli a našli v melodiích lidových nové, netušené krásy. Neváhali uvésti tuto prostou venkovanku do velkoměstské síně koncertní a divadelní a s veškerou jemností umělecké duše doprovázeli její podivné a podivuhodné záchvěvy duševní. Známi jsou tito Argonauti, ale víme také, jak málo bylo jich pravých, vyvolených, kteří zvedali jen zlato a dovedli toto zlato zpracovávati na umělecké klenoty.

Jurkovič vyšel, aby hledal, jak lid zabásnil si a zazpíval v dřevě a v kameni. Našel mnoho, studoval každý objevený motiv lidového stavitelství, skládal je v organické celky a teď v duchu jich tvoří větší, prostornější a složitější celky. Dílo jeho Pustevně na Radhošti, turistské útulny pohorské jednoty »Radhošť« svědčí, jak ve svém tvoření — ne napodobování — projevuje mnoho samostatnosti a uměleckého taktu. Jeho »Maměnka« a »Jídelna« jest milým překvapením příchozímu na Radhošť jak koncepcí celku, tak originalním provedením detailů. Jeho mluva tvarová má mnoho obratů původních a půvabných, praktických a ozdobných, vážných i humoristických (komické komíny, veselé schody a ploty!), slavnostně obřadných (jídelna!) i prostě útulných (řada světniček a koutů). »Jídelna«, upomínající na dřevěné kostelíky, působí na výšině horské vážně a pevně, tudíž klidně; »Maměnka«, celkem i drobným detailem rozmilá, zdá se mi pro výšinu horskou filigranská, vidím-li za ní obrovské linie horských pásem

a slýchám-li kolem ní divoký shon větrů. Mám strach o tu útlounkou muchomůrčí věžičku na ní, když spatřil jsem, jak o kus výše na Radhošti drsné povětří nedá už smrčkům růsti do mužné výšky, nýbrž krutě shýbá jejich vršky, mrzačí jejich těla, sráží jejich ramena a odsuzuje je na vždy k životu trpasličímu. Pocit nejistoty dostavuje se, prohlížím-li něžnou, skutečně ženskou výzdobu »Maměnky«, a proto vždycky si »Maměnku« přenášívám v duchu do údolí; tam usmívala by se v zátiší na příchozího jako pohádka.

Jurkovič jest umělec, jenž by dovedl oživit a povznést naši venkovskou architekturu. Najde-li jen k tomu příležitost? Jest na dobré cestě. Snad ani nevěda, jde za hlasem Ruskinovým, za hlasem mnohých Němců (na př. »Kunstwarta«), Finů (Axel Galléna), Rusů (Korovina, »Mira Iskusstva«), kteří všichni s velikou chutí jdou k domácímu zdroji osvěžujícímu. Zdroj ten není jediný, ale je zdravý. Při tom Jurkovič je umělecky umírněný, je muž přísné a obezřetné discipliny umělecké, nechce, jako nechutní a hrubí někteří napodobitelé písně prostonárodní, libou prostotu umění lidového zvrhovat upřílišňováním a neskromností, nýbrž snaží se opatrně a šetrně zacházet s motivy lidovými, aby nesetřel s nich pelu půvabnosti a neublížil jim ztitěrněním a zbanálněním. Není bazarovým aranžérem. Snaží se, aby každý detail byl přirozený, abychom cítili, že není vypůjčený, přilepený, přibitý neb dokonce přišitý, nýbrž zcela originalní, sám ze sebe tu vyrostlý a tak, jak jinak nebylo možno. Není to úloha tak snadná, zachovat zde míru. Ale ještě těžší úlohou bude při používání lidového slohu, aby nejen zevnějškem, ale také vnitřkem vždycky vyhovoval našim dnešním požadavkům; aby roztřídění prostoru dostačovalo jim a vyhovovalo; aby vedle praktičnosti poskytovalo útulnost a mělo smysl pro povahu různých místností; aby otázka osvětlení byla lépe a samostatněji řešena, aby naše byty byly vydatněji zalévány sluncem, t. j. životem, radostí, energií.

Mladému Klubu přátel umění v Brně dlužno vzdáti uznání, že Jurkovičovo*) dílo zvolil za svou prvou členskou premii. Což jiná města, na př. Plzeň, necítí potřeby podobných klubů?

*

»Otázku bydlení každým dnem šíře a šíře uznávají za socialní problem z nejnaléhavějších, které teď čekají na řešení. Je to otázka, která přímo dotýká se našeho národního blahobytu, a bylo by nesnadno přeceňovati její důležitost«, praví J. H. Whitehouse v londýnském »Studio« (v prosincovém sešitě) a je tak šťasten, že může podat svým čtenářům ukázky pokusného plánu, podle něhož prý úspěšně, aspoň v jisté míře, jali se v Anglii řešit tento veliký problem.

V Bournville, v severovýchodním koutě Worcestershiru, firma Cadbury Bratři má veliké továrny na kakao. Původně, asi před 25 lety, měla je v Birminghamu. Nynější vesnici založil Jiří Cadbury jako výsledek mnoholeté praktické zkušenosti a pečlivého studia trvajících

*) Pustevně na Radhošti vydal v Brně nakladatel a knihkupec A. Píša nákladně a vkusně. Vedle vyobrazení vložených do textu českého, francouzského a ruského jest ještě 16 příloh od »Unie« pěkně provedných.

socialních poměrů mezi třídami dělnickými v městech anglických. Dokázal, »že mnoho z ohyzdnosti moderního života jde na účet hrozného přelidnění všech našich měst, čehož častým následkem prý bývá, že muži, ženy a děti musejí žíti v poměrech povahy nejodpornější a hrozně snižující; a viděl, že ani mravní, ani tělesná náprava nedá se očekávat, dokud příčina těchto poměrů nebude odstraněna a lid anglický nebude odváděn z přeplněných čtvrtí na venkov«.

Rozhodl se tudíž k praktickému pokusu v reformě socialní a jal se zakládat novou vesnici, vzor, jehož vliv — jak tvrdí Whitehouse — zcela jistě bude dalekosáhlý. Dosud je vystavěno 370 domů a k nim patří pozemků 330 jiter. Cena toho všeho asi 180.000 liber št. Ale je možno podle daného plánu přikupovat pozemky a na nich dále stavěti podle potřeby a to vše z výtěžku nynější vesnice. Domy určeny jsou nejen pro dělníky bratří Cadburych, než i, pokud možná, pro jiné; kapitalista statkář jest ovšem vyloučen. Zakladatel přál si původně, aby nájemníci mohli si domky odkupovati; ale ukázalo se, že někteří prodávali je pak velmi záhy s velikým výtěžkem, následkem čehož se domky teď už jen pronajímají. U každého domu je zahrada, průměrně 600 čtv. yardů rozsáhlá, vysázená ovocnými stromy, a dozorčí rada nad vzácnou touto vesnicí vydržuje sbor zahradníků na radu a pomoc nájemníkům, kteří všemožně jsou povzbuzováni k pěstování praktického zahradnictví. Občas přednášky jsou konány o tomto předmětě, a mládež zvláště je o něm prakticky poučována. Mimo to, že každý dům má svou pěknou zahradu, velká část pozemků věnována je na parky a hřiště. Dozorčí rada rozhoduje o zřízení veřejných budov (škol, nemocnic, lázní, knihoven atd.); může také postoupit část pozemků na zřízení továrny, ale celková plocha továrnou zabraná nesmí přesahovat patnáctinu veškeré plochy pozemkové. Dozorčí rada musí být nesektářská a nepolitická. Má míti na paměti přání zakladatelovo, aby prodej opojných tekutin byl úplně zakázán vyjmouc že by tento zákaz vedl ke zlu ještě horšímu. Krása krajiny bude vždycky zachovávána, a o všeobecné zdraví bude pečováno udržováním širokých volných ploch, už zmíněných, a zabraňováním jakémukoliv přelidňování.

Co se týká domů samých neboli, jak v Bournville skromně říkají, »domků«, »chaloupek« (cottages), úmyslem zakladatelovým byly ne veliké domy pro lidi zámožné, nýbrž menší domy, zbudované na nejosvědčenějších principech, ve všem a všude krásné a zdravé, přístupné každému dělníku. Architekt W. Alexandr Harvey provedl zakladatelův úmysl ku podivu šťastně. Třeba jen prohlédnout si třináct snímků s fotografií této vzorné vesnice, vložených do Whitehousova článku, a uznání, obdiv vynutí si rázem tato venkovská architektura anglická, z jejíchž nejlepších tradic vybíral a na jejich základě dále tvořil umělec architekt Harvey. Jaká vzhlednost, úpravnost, solidnost ve všem! Jaká účelnost a půvabnost, praktičnost a útulnost těch jednopatrových domků! Jaké čisté zahrádky okolo domků! Jak široké a čisté ulice a cesty stromovím lemované! Jaké úhledné krámy! Volná, široká hřiště, obstoupená vysokým listnatým stromovím! Atd. A opakuji, to

všecko ne pro lidi zámožné, ale pro každého dělníka a menšího člověka. Neboť nájemné z těch domků bylo navrženo po 4 s. 6 d. až 5 s. 6 d. (asi 5·40—6·60 K) týdně, a odečte-li se výtěžek ze zahrady, nejméně prý 2 s. 6 d. (3 K), tož nejdražší nájemné za týden činí 3 šilinky (3·60 K)!!

Zakladatel i dozorčí rada přejí si, aby pěstován byl všeobecně osvícený smysl pro všecko, co souvisí s plánem osady, a podporovala se součinnost a společná podnikavost. Zvláštní odbor pořádá roční výstavy květin a má ve své správě lázně a hřiště pro malé děti, kde mohou si hráti v úplné bezpečnosti.

Pan Whitehouse myslí, že velikou budoucnost má tento bournvilleský vzor vesnice. Už nyní prý působí vlivně na reformní společnosti i na učení mnohých vážných spisovatelů v příčině socialní reformy. Skoro denně návštěvy přicházejí do Bournville, zvláště odborníci, národohospodářští znalci, architekti, členové londýnského zahradnického družstva; zajeli tam členové parlamentu a měli tam důležitou poradu a přesvědčili se, že tento pokus o vzornou vesnici je uskutečnitelný a možný také jinde.

»Ale . . . nejdůležitější ponaučení, jež Bournville poskytuje, jest úspěch, s nímž jednotlivcova snaha může chopiti se velikého problemu bydlení. Tento plán ukazuje, čeho dá se docílit dobře pochopenou soukromou podnikavostí, a věříme, že toto ponaučení nepřijde na zmar v zemi, která pořád ještě plodí filosofy a básníky. Neboť takový plán je zbudován na širokých základech na živé skále a bude budoucně mezi těmi věcmi, které zůstávají«, zakončuje pan Whitehouse.

Vyros, nebe, takových Cadburych a Harveyů hustěji! Učiň ten zázrak a uvediž je do obecních výborů, městských rad, stavebních úřadů, okresních zastupitelstev, síní sněmovních — u nás, u nás! Amen, ach, Amen! — zakončujeme my.

*

Náš Jiří Cadbury jest ještě daleko od našich hranic; ale malých, drobných Cadburych mohlo by být u nás a mezi námi dosti. Duch Jiřího Cadburyho měl by jako dech jara zavanout k nám a provanout každý kout. Provětrat měl by také obecní výbor v Hedčanech, který nedávno takové oznámení dal do plzeňských novin:

> Pp. řezbáři, pozor!
>
> Zítra dne 13. února prodá se ve veřejné dražbě ve 2 hod. odpoledne u obecního úřadu v Hedčanech u Kozlan 6 velikých, krásných a zdravých lip na návsi tamtéž poražených.
>
> Obecní úřad v Hedčanech.

Hedčany jsou malá vesnička, mají jen 27 domů, jak Batovcův Místopis udává. Šest lip »velikých, krásných a zdravých« (jak lákavě to obecní úřad stupňuje!), jistě bylo svěží okrasou návsi a ctihodnou. Ba víc! Co zdravého dechu, medové vůně navysílaly se ony každým rokem po sta let do každého stavení hedčanského a pomáhaly malým

i velkým Hedčanským zpříjemňovati život, aniž si toho byli vědomi! Dobří lidé je kdysi sázeli, dobří lidé je opatrovali a těšívali se z nich. Věděli a cítili, proč. Proč je nyní, kdy ještě nebyly zprachnivělé, nýbrž zcela ještě zdravé a krásné, jejich potomci porazili, bylo by zajímavo zvěděti. Překážely snad najednou po stech letech? Komu? Snad ziskuchtivosti? To by byla podnikavost na nepravém místě. Ať tomu jakkoliv, smutek, ba jakási hrůza vane z hedčanského skutku. Jakoby výsměch a opilý chechtot. Takový alespoň dojem skutek ten vzbuzuje.

Nejde tu jenom o nepatrné Hedčany, — Čech v Hedčanech jako Čech v Praze — ale toto »hedčanství« jeví se nemocí nakažlivou. V Hedčanech je to šest lip, a v Praze je to Kanálka, a v Čechách je to nedostatek lásky ke krásným odkazům minulosti, nedostatek smyslu pro krásnou, zdravou a silnou přítomnost. Tu možno mluvit o nedostatcích ve vychování. Tu škola musí pomáhati, a hlavně škola obecná a měšťanská, a škole musejí býti nápomocni uvědomělí občané, zcela malí jen a drobní Cadburyové, třeba ne pozemským statkem, ale duchem Cadburyové. Upozornili jsme již v těchto listech, jak Američané si v té věci vedou, jak vláda Spojených států severoamerických ustanovila zvláštní svátek školní, den stromkový (Arbor-day), »aby školní správy každého státního národního ústavu shromažďovaly své žáky a žakyně v tento den na takovou oslavu jeho, která by mohla napomáhati sázení a ochraně stromů a keřů a seznamování se s nejlepšími methodami k dosažení nejlepších výsledků«; ukázali jsme, co vše jiného se tam koná na prospěch pěstování lesů, hájů, sadů, květin, a jak to všecko působí na ozdravění a sesilnění povahy národní. (Viz Naše Doba VI., seš. 1. »Nový svátek školní — den stromkový«.)

Neustále lítají teď kolem uší a zraků hesla »umění do školních síní, na školní stěny, do školních lavic«. Zní to pěkně, ale s papíru a z úst ukrutně těžko přechází to do života a vtěluje se do něho. A nic nepomohou nejpěknější obrazy na stěnách, nebude-li dříve živým slovem a živým příkladem v mladých duších pěstován smysl pro krásu nejbližšího rodného okolí, byť sebe prostší bylo; nebudou-li vedeny k tomu, aby samy v okolí svém, byť nejjednodušším (ba právě v nejjednodušším!), viděly a z něho si samy upravovaly a tvořily pěkný obrázek.

*

»Mir Iskusstva« (Svět umění) ujal se v prvém sešitě letošního ročníku Petrohradu. Celý sešit mu věnoval, přes 70 vyobrazení, mezi nimiž několik neobyčejně výrazných dřevorytin od A. Ostroumové, vlažnost atmosféry petrohradské dobře vystihujících, a pěkných kreseb Lancerayových a P. Braza. Slovem pak hájí Petrohrad a jeho malebnost velice trefně Alexandr Benois, znamenitý kritik v oboru umění, redaktor »Uměleckých Pokladů Ruska« a malíř. Jakými prý epithety házeli po Petrohradě! »Hnijící bláto«, »nechutný nápad«, »neosobitý«, »úřednický departement«, »pluková kancelář« . . . Za to Moskva! V ní více skutečného života, méně papíru, méně uniforem a což teprve kamenná pohádka Kremlu! . . . Ale, namítá Benois, Moskva není samý

Kreml, ba ostatní Moskva je spíš ohromné, pusté, okresní město. Moskviči jsou ovšem milí. Naproti tomu Petrohrad krásný je v celku, ohromnými kusy, velikými ensembly, širokými panoramami v známém typu — strojeném, ale krásném a imposantním. Srovná-li se Petrohrad s některými pohledy Paříže, bezděky zjeví se ti v mysli přísný římský senátor a rozkošná řecká bakchantka. Ale vždyť v římském senátoru není méně krásy a kouzla, než v bakchantce, jináč by římský senátor nepokořil celý svět i samu bakchantku. V Petrohradě je jmenovitě tento římský, drsný duch, duch pořádku, duch formalně dokonalého života, nesnesitelný obecné ruské nevázanosti, ale bez odporu ne nepůvabný. Staré, veliké, dobré, nepořádné Rusi jest on ještě po dvou stech letech cizím, nepochopitelným, ba i nenáviděným vojačiskem, a nikoliv dobrodušným strýčkem; ale tomu, kdo nedbá stařenčina reptu a nemiluje její těžké a sladké dřímoty, toto vojačisko mění se na moudrého, strašného, ale též okouzlujícího genia, který bystře slídí svým světlým, chladným zrakem za vším, co děje se na bílém světě. Pravda, honil se za západem, ale nehonil se a nestal se lokajem západu. Naopak, rostl a rozvíjel se ku podivu samostatně a s podivuhodnou silou. Není to všeevropské a není to zcela ruské město. Petrohrad Petrův nebyl hollandský, ani Petrohrad Alžbětin podoben Vídni neb jinému městu, typičnému pro rokoko. Paláce jeho jsou místními projevy, zcela zvláštního typu. Architekt Rastrelli, Vlach, je tvůrcem čistě ruského rokoka, ohromného, těžkého, strojeného a spíše mračného, nežli vesclého. Klassické stavby Kateřiny, Pavla, Alexandra I. a Mikuláše I. naprosto nepřipomínají souvěkých staveb na západě. Architekti cizinci, Guarengi, Rossi, Thomon, mohli tu fantasii své dát úplnou volnost; místa i peněz bylo do nekonečna. Rozsáhlé plochy rovinaté, nad míru široká Něva nadchly také cizince ke zbudování staveb naprosto zvláštních, zrovna tak širokých, dalekých a neútulných, ale při tom grandiosních, jako je tamější ruská příroda.

Nedá se odpustit, že v dějinách umění XVIII. a XIX. věku nečiní se na západě zmínky o petrohradských památkách, ačkoliv tak plně se v nich doba vyjádřila. Ale ani ruští umělci nepřilnuli k Petrohradu. Alexějev, M. Ivanov, Ščedrin, M. Vorobjev a A. Brjullov malovali, jak uměli, petrohradské motivy; to však už je dávno. Teď je pusto. Benois volá po obrození umění petrohradského. Ne po archaeologii a ethnografii, ale po uměleckém poměru umělců k zapomenutému Petrohradu; zamilovat si ho, posvětit a povznést jeho krásu, zachránit ho tím od záhuby, od barbarského ničení, ohradit jeho krásu před hrubými nevědomci, kteří na ni sahají tak nešetrně, patrně proto, že neslyšet protestujícího hlasu, hlasu záštity, hlasu nadšení.

»Mir Iskusstva« staví se ke všem otázkám uměleckým ku podivu jistě, hotově, s pravou mírou a s pravého hlediska. Ve všem samostatný a silný a svůj. Je v něm mnoho toho, co Benois přisuzuje Petrohradu. *T.*

*

Katolická moderna.

(Pokračování.)

III.

»Upřímnosti římské církvi v posledních padesáti letech nechybělo; přesně nám řekla, kam směřuje. ‚Nejen abychom k posměšku nebyli nepřátelům našim, nýbrž aby se obávali nás‘ — ut non solum non irrideant nos inimici nostri, sed timeant potius — tak promluvil papež 18. července 1870; jeho první slova hned po přijetí dogmatu o neomylnosti. Toto vypovědění války bylo právě tak zřetelné jako ono, na němž se téhož dne usnesla Francie.

Přál bych si, aby tato slova — non irrideant, sed timeant — v uších vrstevníků mých zněla jako ustavičně chvějící se výstražný signál. Kdo má jen trochu ponětí o historických vědomostech, tím musí hrůza od hlavy až k patě prochvíti při myšlence, že by Pontifex Maximus Romanus zase jednou domohl se té moci, aby nám mohl nahánětí strachu. Ne snad proto, že by církev římská byla horší druhých; »v mnohých pastorech vězí malý papež«, píše nynější německý říšský kancléř 1874. knížeti Bismarckovi, a sám jsem znal kalvinského duchovního, který se otevřeně vyjádřil, že by hranici zapálil raději dnes, než zítra. Tito malí papežové jsou však isolováni a bezmocni, kdežto veliký papež stojí v čele jedné z nejmocnějších a nejhrozivějších — protože od společnosti úplně oddělených — organisací světa. A tomu vypovídá válku a slibuje naučiti, »aby se obávali«? Také zde je odpověď jasná: »Proklet budiž, kdo tvrdí, že by se římský Pontifex mohl a měl usmířiti a snášeti s kulturou přítomnosti«. V těchto slovech tkví nesmírně mnoho; zasluhovala by svazku.

Sáhněme hned hlouběji, tam, kde spočívají nejskrytější myšlenky. Jeden z nejznámějších vykladačů Syllabu, kardinál Hergenröther, vynašel asi dvacet let po tomto projevu v jednom úplném vědeckém díle slova: »Haeretici possunt non solum excommunicari, sed et juste occidi« (Kacíři mohou býti nejen vyobcováni, nýbrž podle práva také usmrcováni) a přiznal, že v tomhle je »křesťanské učení«. Ze sv. Tomáše Aquinského jsou tato slova vzata, a právě on jest v posledních letech všeobecně známými rozhodnutími papežskými, s vyloučením ostatních velkých filosofů, které církev měla, jmenován jediným učitelem.*)

Tato slova vyznačují tedy vlastní právo církevní, jež zvrhlá »moderní kultura« uznati nechce; a týž prelát poučuje nás na jiném místě: »Církev nezříká se zásadně těch práv, jež svého času prováděla a jichž opětné vykonávání podle okolností v přiměřené míře by mohlo býti

*) Poněvadž bývají známé buly všelijak vykládány, chci upozornit na méně známé prohlášení. V jednom »Apoštolském listě« k jesuitskému řádu ze dne 30. prosince 1892. velí papež, »v žádných věcech jakékoliv důležitosti neodchylovati se od Aristotela«; což jest, jak Lev XIII. sám předesílá, v zájmu filosofie Tomáše Aquinského, »od níž oddáliti se jest zapověděno«. Tento svůj příkaz Pontifex v témž listě poznamenává jako »perpetua lex de doctrinarum delectu«.

upotřebeno.« Ujištění o »přiměřené míře« poskytuje málo upokojení; neboť na konec ono »Haeretici possunt juste occidi« dosud trvá, a jestli my kacíři zhyneme na hranicích elektrotonií jednotlivě nebo en masse, jsme přec jen varováni, čeho by vůči nám »opět upotřebeno býti mohlo«, jakmile by potřebná materielní moc byla tady, aby — jak se papež na témž místě vyjádřil — sváděny byly bitvy Páně, proeliari proelia Domini. Ať nikdo nemyslí, že nějak přeháním. . . .

Odstavec 24. Syllabu výslovně praví: »Proklet budiž, kdo tvrdí, že církev nemá práva užíti moci« (ecclesia vis inferendae potestatem non habet). A jelikož různé paragrafy Syllabu a jiných prohlášení z posledních let nejen existenční právo jiných křesťanských konfesí, ale též jakékoliv právo států vůbec vůči církvi popírají, tož víme jistě, kam politický ideál Říma směřuje; je to týž ideál dnes, jako před staletími.

Zastaví-li se Videňák na okamžik u pomníku Josefa II., uvidí na jednom z rohových sloupů, jak dvě ruce z mračen proti sobě k stisknutí se vztahují; pod tím stojí: Concordia religionum. Tato představa propadla podle §§ 77 a 78 Syllabu ortelu »anathema sit«; mělať býti spíše jediná ruka zobrazena, ozbrojená dvojsečným mečem církve (jako duchovní a světská moc) a pod tím: »convenit, religionem catholicam haberi tanquam unicam status religionem, caeteris quibuscumque cultibus exclusis« (jest záhodno uznati, že katolické náboženství jest jediným náboženstvím státu s vyloučením všech ostatních vyznání). A jaký úděl čeká v tomto církevním všestátě, v této znovuzrozené světové říši římské, vědu? Toť je zde a dnes hlavní otázkou, i musil jsem proto u některých pozorování na okamžik zastaviti, aby bylo jasno, jakých sankcí církev míní užit, aby si zjednala poslušenství.

Také k této otázce, svobody vědy se týkající, dostává se nám určité odpovědi. Neboť v pravém opaku k onomu mnohokráte citovanému paragrafu ústavy: »věda a učení její jsou svobodny«, Constitutio dogmatica de Fide Catholica, uznaná vatikánským koncilem ze dne 24. dubna 1870., dává ve 4. odstavci kanonů § 2. do klatby tvrzení, že »věda je svobodna« (disciplinas humanas cum libertate tractandas esse.). To by nepřipouštělo žádné pochybnosti. Nyní však přichází dodatek, který připouští všechna možná sofismata. Svobodnou totiž je toliko věda, »pokud nevydává ta tvrzení za pravdivá, jež zjevenému učení odporují« . . . .

Zjevené učení! Rozumí-li se pod tím jen bytost sv. Trojice, nepoškvrněné početí a jiné mysterie víry, pak by se vskutku mohlo tvrdit, že to všecko se vědy netýká a že ona zůstává v praxi neobmezena. Tak to také pojímá sypatický učenec, svob. p. Hertling, který zastává tvrzení: »Nepotřebuje se odříkat světa (římsko-katolické) víry, kdo odhodlán jest hájiti plné právo rozumového poznání a vědy na jejím vlastním poli«. (Princip des Katolicismus, 2 A str. 16.) To může být katolicky myšleno, ano, není sporu, staletí nás poučují, tak to je; ale římsky to není. Jak by mohlo být »rozumové poznání« svobodno, má-li papež právo, zakázat mně každé

kritické zkoumání, tedy zkoumání lidského ducha vůbec, tvořícího základy vší vědy? Když on jako »lex perpetua« smí mi veleti, abych se ani na krok nevzdaloval od Aristotela nebo Tomáše Aquinského? A toto omezení svobodného bádání sahá v pravdě mnohem dále. Citoval jsem shora druhý odstavec kanonu de Fide et Ratione; třetí přináší velmi pozoruhodné doplnění. Zní nezkráceně: Si quis dixerit, fieri posse, ut dogmatibus ab Ecclesia propositis aliquando secundum progressum scientiae sensus tribuendus sit alius ab eo, quem intellexit et intelligit Ecclesia: anathema sit. »Praví-li někdo, že je možno, aby se článkům víry, jež církev ustanovila, mohl následkem pokroku ve vědě časem jiný smysl podložit, nežli ten, jejž církev uznala a uznává: budiž proklet«. To zní dosti krotce; než, jak Goethe praví: »nesmrtelná jest mazanost popů« .... a touto jednou vědou římská centrální moc strhuje ve své kompetenční sféry všecku přírodovědu, filosofii a dějiny. Neboť k církevním článkům víry náleží v prvé řadě víra v božské zjevení každé řádky starého zákona, ony zabírají tudíž kosmický řád světový (astronomii, molekulární fysiku), stvoření země (geofysiku, geologii a chemii), vznik a rozvoj života (biologii v nejširším smyslu), a historické hlavní děje (dějiny, anthropologii). Proslulý ruský trupčlověk Kobelkov, jenž nemá ani nohou ani rukou, má zrovna dosti prstů, aby na všech vypočítal vědecká pole, jež zůstávají ještě svobodnými. Neboť jakmile nesmím v žádném mně svatém článku víry spatřovati allegorické nebo symbolické zvěstování neobsáhlého mysteria, jakmile článkům víry nesmím jiného smyslu přikládati nežli ten, který církev jednou uznala (intellexit), tož jen s ustrnutím zastavím se u smělého novotáře Tomáše Aquinského a pospíším si nejméně do pátého století, kde Augustin ukazuje, že uznání kulatosti země s antipody není jen protirozumové, nýbrž — což je hlavní — písmu a Bohu odporující. Tento odstavec (jakož i více ostatních církv. ustanovení, jež zde citovati by daleko vedlo) je specielně namířen proti každému pokusu ideálného a, smím-li tak říci, mythologisujícího vykládání. A proto také nikdy nemůže býti přírodovědecké bádání za panování této církve svobodným« . . .

Takhle kreslí Houston Stewart Chamberlain Řím . . . K tomu cituji ještě vystřiženou noticku o velkém díle jeho »Základy devatenáctého století«, jak ji přinesla pražská »Samostatnost«: »Houston Stewart Chamberlain, jehož poslední rozsáhlé dílo »Základy devatenáctého století« (napsané německy) vyvolalo všude tak hluboký zájem, že ve dvou letech vydáno jest již ve třetím vydání, na jednom místě věnuje úvahu také velikým kulturním zjevům, zvaným reformace. Theologické spory jsou mu při nich vedlejšími. Ono hlavní, co je při nich pozoruhodné při všech a u všech národů, jest boj za svobodu od tlaku Říma; a shodně s tím reformace jsou Chamberlainovi zároveň i bojem národů za svobodu a práva jejich národnosti. V kapitolce věnované reformacím, zaujme však nás, Čechy, ještě více nežli tyto všeobecné úvahy, stanovení poměru reformace české (Husovy) k německé (Lutherově). Slyšme o tom Chamberlaina doslova: »Zcela jistě by se reformace bez samojediného Luthera nestala tím, čím se stala — naši nejmoder-

nější historikové ať si říkají, co chtějí, příroda nezná větší síly, nežli jest síla mocně velikého muže — přece však jen půda, na které tento německý muž mohl vyrůsti k plné síle, okolí, ve kterém nalezl oživující vzduch ke svému zápasu, to bylo v nejpřednější řadě dílo Čech a Anglie. Již sto roků před narozením Lutherovým byl v Anglii každý třetí muž protipapežencem, a Wyklifův překlad bible byl rozšířen v celé zemi. Čechy nezůstaly za Anglií. Již ve 13. stol. byl tam čten Nový Zákon v české řeči, a na počátku stol. 15. revidoval Hus úplnou bibli v řeči lidové.« V dalším Ch. konstatuje vliv anglické reformace na českou a mluví vřele o předchůdcích Husových, Miličovi, Matěji z Janova, pak i o Stanislavovi ze Znojma, Jeronýmovi a j. Česká reformace dle Ch. nebyla dílem samojediného ducha, snad bludařského; »naopak, mluví to z ní celá duše lidu, všecko aspoň, co v této duši bylo pravého a ušlechtilého. Jak této ušlechtilé části se vedlo, — poznamenává Ch. dále — jak byla shlazena s povrchu zemského, jest známo: papež a římští biskupové zaplatili mezinárodní žoldnéřstvo, od něhož část ta dostala smrtelnou ránu na Bílé Hoře.« (Chamb. 479./480.) Uvedené místo významného spisu Chamberlainova ukazuje nám opětně, co vlastně činí naše dějiny světovými a všeobecnými — že je to Hus a celá jeho doba a následky.« —

A nyní, do třetice, cituji minule zmíněnou perlu z »Nového Života« o Chamberlainovi:

»Houston Stewart Chamberlain, největší moderní kulturní historik, otiskuje v 92. č. vídeňské »Fackel« vzácnou úvahu o »katolických« universitách. Dospívá k výsledku, že university katolické bychom se bát nemuseli, ale jesuitské, klerikální, se bojíme. Zvláště však čtení této úvahy doporučujeme pp. Masarykovi a Macharovi, aby si všimli, jak tento protestant soudí o Římě. Na str. 25. na př. píše, že proti Římu, strážci staré kultury, stojí Jerusalem, židovstvo nekřtěné a křtěné, které podežírajíc strom křesťanské kultury, je největším nepřítelem Evropy: »Převeliká většina rozumných lidí — přinucena k volbě — raději svěří se Římu, který historicky je založen na skále a myšlénkově spjat s nejvyššími zjevy lidské mysli a při tom má organisaci a kázeň — než by se svěřili beztvárnému, rozžírajícímu louhu ducha, který vždy zapírá a jenž, rozbíjeje dějinné útvary, přetíná všechny kořeny, kterými strom kultury z temných hlubin — a jmenujte si tyto hlubiny pověrou, chcete-li, co záleží na jméně! — ssaje šťávu života k novému vzrůstu a květu.« — A dále na str. 27. volá Chamberlain: »Antikrist je nebezpečnější nepřítel než Řím!« a končí výzvou: Katolíci a protestanté, spojte se proti Antikristovi, proti židovstvu! — Páni realisté, tento protestant mluví venkoncem jináč, než Vy, rození katolíci. Vidí stíny Říma, ale vidí i světla, kdežto Vy nestydíte se bambasovsky mluvit o »černém Římu«.« —«

A nyní malé vysvětlení ke všem těm dlouhým a kratším citátům.

Ať soudí o císaři Vilémovi II. jak a co kdo chce — význačný jeden talent rodu Hohenzollernského mu dojista neupře nikdo: umí

pochopovati proudy, které ovládají duše jeho poddaných, rozumí pochodu času a theoriím, které třeba nejistě a zmateně jako první jarní vlaštovky vylétají do mrazivého vzduchu a hlásají příchod jara — naslouchá, rozumí, všemi prostředky podporuje a hlavní věc: zužitkuje vše z nich, co mu může býti prospěšným. Nuže: Německo stojí tu politicky, vojensky a hospodářsky sjednoceno, pevno, světová velmoc — ale nábožensky dosud roztříštěno, a byly doby, kdy katolické centrum bylo nepříjemným závažím na pochodu mladému germánskému obru. »Jedna říše — jeden bůh — jeden císař« — ale jak dosíci toho ideálu? Dějiny mají svůj logický chod. Hus, kterému ani ve snu nenapadlo odtrhnouti se od Říma, stává se Janem Křtitelem — reformace.

A mezi katolíky německými padlo před lety heslo: reformní katolicismus, a mezi protestanty německými pocítily myslivé hlavy, že jest nutno učiniti vyznání to hybnějším — reformovati reformaci. A císař Vilém II. podporuje blahosklonně obojí; jmenuje Spahna profesorem strassburské university vzdor křiku a protestům nechápajících mozků, prosadí jmenování pokrokových katolických biskupů a vlídně se dívá na druhé straně na pastora Naumanna, pracujícího o novém protestantismu germánském.

A vyznavači rostou, theoretisuje se o překot. Katolíci dělají již rozdíl mezi katolicismem a »černým Římem«, protestanti odlamují a odhazují suché sněti se stromu reformace, kdysi parallelně jdoucí cesty se sbližují, dnes snad ještě jen mimovolně, ale zítra již s úmyslem a konečně bude »jeden bůh, jedna říše, jeden císař«. Neboť dějiny mají svůj logický chod, a zdá se, že starému Římu jest usouzena nová secesse . . .

A theorií těchto reformujících německých katolíků užívá jako draperií naše katolická moderna a straší jimi ubohé tupohlavé klerikály starého rázu. Chamberlain je reformní protestant, antisemita a sní o dobách, kdy reformní katolíci dají se pochodem s reformními protestanty proti Jerusalému, proti duchu židovstva . . . A p. Dostál, jenž si také navěsil draperii reformního katolíka na sebe, míní, že bychom měli jít s ním. Já pravím: ne a stokrát ne, poněvadž vidím pod draperií jeho římskou kutnu a, jak jsem minule již řekl, také proto ne, že právě v jeho duši sedí židovský šmok.

*

Ba, »od vznešeného k směšnému jest jen jediný krok . . .« Přistupuji k podmalovanému plátnu, na němž se jednou objeví podobka páně Dostálova a přidám k začatému ještě nějakou maličkost dnes. Neboť v posledním čísle »Nového Života« vyrojil se p. Dostál na několika místech tuze zuřivě na mě — už dnes nechce se mu líbit, jak jej začínám malovati. Ale což to? »Nastane den . . .« (cituji mu česky, aby spíše porozuměl). Zpovídá se mi, že se mu řečtina už vykouřila z hlavy — ale mrška páter se proto Homérem přece chtěl blýsknout! Taková ješitnost u moderního katolíka! — Nu, s pánem bohem! Ale k těm dvěma hlavám musím přiskizovat ještě třetí. A ta třetí nese známou a kdysi mi drahou podobu z let a bojů dávných — mého

zlatého Zákrejse . . . Ty vtipy, ty finty, ta nechápavost a, řekl bych, výminkářské chytráctví — ano, to všecko dělal na vlas můj milý Francis kdysi, jak p. Dostál dnes. Přišpendlil jsem drahého velebníka nesmrtelnou duši, pozoroval ji a našel, že je z rodu židovských šmoků — velebník cítil, že to dobře sedí a že to byla dobrá diagnosa; a poněvadž ví, že jeho čtenářstvu jest jeho list jedinou studánkou poučení a zábavy — mlčel hezky o té šmokovské duši a jako literární Kolumb vynašel, že prý jsem »Israelem v české literatuře«. Jak se asi zachvělo rozkoší prostoduché čtenářstvo Nového Života: »Čertův chlapík, tenhle Lutinov! Ten mu dal!« Já však pravím tomu dobrému muži, že sedmé přikázání zní: Nepokradeš! a upomínám jej včas na odměnu takových skutků, na peklo a čerty. — Také záminku k rozhorlení našel můj velebný model: Prý jsem mu změnil smysl v citaci mluvě po něm »o katolicko-nešvarech«. Pánbů ví, jak se tam to katolicko- dostalo!*) — Také se domnívá můj velebníček, že proto tak na něj nastupuji, že »Lutinov« zabil knížku mých básní »Golgatha«. Ne. Jako upřímný člověk povím mu pravdu. Už dávno jsem mu chtěl podržet zrcadlo, už od té doby, když jsem spatřil jeho draperii. Ale poněvadž vím, že »bez vůle boží ani vlas s hlavy nespadne« (pánbů je má spočítány, viz Nový Zákon), vešel jsem v potaz s Kristem pánem. A pán Ježíš mi řekl: »Nejen vlas mu vezměte, ale i celou kštici, neboť lid tento ústy vyznává mě, ale srdce jejich jest daleko ode mne, jak řek! Isaiáš. A mimo to řekněte tomu Dostálovi (nechci sám s ním mluvit): Nevyhnal jsem proto penězoměnce provazem z chrámu, aby po devatenácti stech letech směl se takový jezovita na mě odvolávat.« To mi řekl Kristus pán, a to já říkám doslovně p. Dostálovi dnes.

Ještě slovo. Nemám dnes potřebí anonymity. Můj velebníček mě poznal. On mě po drápu, jak já jeho po uších, jak to stojí v známém epigramě Puškinově. A tak se mu dnes podpisuji *F. S. Machar.*

* * *

Jaroslav Vlček, Dějiny české literatry. Druhého dílu část první: Století osmnácté. V Praze, nákl. Jednoty českých filologův, 1902. Stran 328 vel. 8^0. Za 6 K 20 h.

V této části svých ‚Dějin' především chtěl jsem provésti názorný důkaz, že také za nejhlubšího úpadku našeho života osvětného literatura česká trvá; je stlačena sice na úroveň, že již nižší nelze si pomysliti, je jednostranně účelná a planá, ale *existuje*. Proti tomuto pojímání ozval se sice odpor (V. Vondrák v Archivu für slav. Philologie XXII, 46); nicméně se domnívám, že stanovisko mé se osvědčí. Náleží-li do dějin naší slovesnosti postilly a náboženské spisy stol. XV—XVI, náleží tam druh ten zajisté i z doby protireformační. Že takovou četbou dnes se probírati není příjemné ani spisovateli, ani čtenáři, je ovšem pravda;

*) Zaviněno mnou při korektuře. Slovo »katolicko-« bylo v rukopise vepsáno na začátku mezi dvěma řádky, z nichž se jeden začínal slovem modernisté, druhý slovem nešvárech. Nebylo označeno, kam patří. Mělo se čísti jako podepsané, tedy »katolicko-modernisté«; já je četl jako nadepsané »katolicko-nešvarech.« Toto spojení zdálo se mně lépe odpovídati stilu p. Dostálovu. Originál jsem neměl po ruce. *Jc.*

přes to však je to čtení poučné, jež věrně ukazuje cíl a prostředky epochy Koniášovy, naznačujíc zároveň, že bylo prvním úkolem nové doby v Čechách, aby lidi naučila *mysliti*.

Dále ‚Dějiny' snaží se ukázati, že vývoj náš i za doby nejhlubšího úpadku prochází hlavními fasemi vývoje evropského, tedy že protireformace naráží na opposici protestantskou, v lůně zkostnatělého protestantství že se rodí pietismus, vítězná protireformace že zápasí se svou domácí opposicí jansenistickou, a že vše to také u nás posléze prolamuje pouta konfessionalismu, vede ke skepsi, k toleranci, k filanthropismu, k humanitismu, k osvícenství, jež rehabilituje také naši minulost reformační, budí vědomí historické, křísí vědomí přirozených práv lidských a tedy i práva živé národnosti české a vědomí kmenové a kulturní sounáležitosti slovanské, — slovem, že (jak už prof. Masaryk v ‚České otázce' 1895, 18 pověděl lapidárně,) »naše znovuzrození je historický vývoj docela přirozený a část všeevropského vývoje vůbec«. Kdo by o tom ještě pochyboval, toho vývody A. Novákovy (Obrození či vzkříšení? Obzor lit. a uměl. III, 1901, 1) zajisté přesvědčí.

Dále ‚Dějiny' v líčení své rovnoprávně zahrnují také naše osvícenské knihy psané latinsky a německy, uznávajíce požadavek vyslovený A. Krausem (Athenaeum V, 1888, 125): »K literatuře české patří zajisté také předcházející literatura německá, zvláště pokud vystupuje směrem provinciálním, předchůdcem to směru národního u nás jako jinde; tato literatura jest naše.«

Posléze kniha má nespouští se zřetele nejvýchodnější oblasti našeho národa, uherského Slovenska, kde hojná česká produkce protestantská i katolická z doby protireformační i josefinské (produkce, kterou ze značné části jsem teprve znovu shledával), třeba literárně je významu podřízeného, bezpečně dotvrzuje kulturní jednotu československou, a to i po odluce Bernolákově, jež sama ideově i látkově úplně je závislá na společném celku.

Pokud se mi podařilo najíti vůdčí myšlenky ve snahách pražské ‚Společnosti nauk', v Thámově a Puchmajerově ‚Českém rokoku', v drobné produkci osvícenců lidových a v troskách začátečního novočeského dramatu, o tom soud přísluší jiným. Podrobnější zkoumání pracovníků dalších, jak se na př. jeví v nové ‚Literatuře české XIX. století', přirozeně mnoho zde doplní a opraví.

Rovněž tak jiným sluší soud zůstaviti o tom, pokud jsem vyhověl požadavku Hettnerovu, jenž historii literární pokládal ne za dějiny knih, nýbrž za dějiny idejí a jejich forem vědeckých i uměleckých.

*Jaroslav Vlček.**)

*

Literatura česká devatenáctého století (Laichterův Výbor). Seš. 1.—5. Společnou prací českých literárních historiků vycházejí nákladem p. Laichterovým zevrubné Dějiny české literatury v uplynulém právě století. Důkladné dílo Vlčkovo klestilo této nejnovější literatuře znatelně dráhu.

*) Míníme přinášeti v této rubrice též autoreferáty, zejména kde spisovateli nebylo ještě možná předeslati svému spisu předmluvu. *Jc.*

Několik slov o čtyřech úvodních kapitolách, v jejichž sepsání jsem se uvázal já.

Chtěl jsem v těchto čtyřech kapitolách objasniti základ, na němž spočívá česká literatura devatenáctého století. Mladší generace buditelská, píšící jazykem českým, buduje na práci svých starších předchůdců, píšících skoro výhradně po německu nebo po latinsku. Mým úmyslem bylo vystihnouti co nejstručněji hlavní ideje a literární snahy v poslední čtvrti 18. století. Proto jsem methodicky postupoval tak, že stopování těchto idejí a názorů v mém líčení vystupuje do popředí; jednotlivé osoby chtěl jsem, aby se ztrácely za myšlenkovým proudem; snažil jsem se tedy zachycovat více prostředí nežli jednotlivce, z nichž se toto prostředí skládá. Jeví se to v hlavě první, kde vyličuji povahu josefinismu v tehdejší literatuře u nás; jeví se to v kapitole druhé, jež objasňuje ráz studií historických u nás a zejména jejich opposici, s počátku bezděčnou, proti revolučním státním snahám Marie Terezie a Josefa II., kterak se jimi čelí novotám hlavně Josefa II. a utvrzuje se konservativism a historická individualita jednotlivých zemí a národů, třeba že k těmto studiím podnět a vzor přicházel z ciziny. A ještě svéráznějšími jeví se mně studie slavistické, ač tu zase silně působil podnět a příklad cizí. Právě tento cizí vliv a jednotlivé prvky jeho rozebral jsem myslím podrobněji, nežli se dálo až dosud.

V celé době převažuje mně silná osobnost Dobrovského; proto vystupuje i v prvních třech kapitolách nejsilněji do popředí. Dobrovskému buditeli je věnována nejobšírnější kapitola čtvrtá; Dobrovskému buditeli — kterýžto význam se mu nejvíce upíral a dosud často upírává. Bylo mou snahou přesvědčiti čtenáře, že mé pojímání je správné. Při Dobrovském bylo nutno postupovati již jinou methodou: podati jej nejen v proudu idejí současných, nýbrž i vykresliti jeho podobu lidskou. Celá doba i mnohé zjevy jednotlivé příliš mne upoutaly a chytly — bezděky snad to proniká i na obraze samém. Ale nikde doufám na ujmu pravdy.

K dílu tomuto se vrátíme, až bude aspoň první svazek ukončen.

Jan Jakubec.

Dr. V. Flajšhans, Písemnictví české slovem i obrazem od nejdávnějších dob až po naše časy. Seš. 16—24. Těžko nalézti v celé české literatuře druhý spis psaný s takovou neznalostí předmětu, s takovým nedostatkem snahy po pravdě, s takovou neúctou k české práci literární, k českým básníkům a spisovatelům, jako je nová doba Flajšhansova Písemnictví českého. F. Bačkovského »Dějiny českého písemnictví nové doby« jeví se proti p. Flajšhansovu Písemnictví ještě dílem vzácně vědeckým.

Městská rada královského hlavního města Prahy poctila p. Flajšhansovo Písemnictví cenou Novotného proti návrhu komise. *Jc.*

F. V. Krejčí, Deset let mladé literatury. Otisk z Rozhledů. Zajímavá a pozoruhodná studie F. V. Krejčího účtuje s činností nejmladší generace, o níž ustálil se název dekadentů a symbolistů. Upřímně doznává F. V. Krejčí, sám člen této generace, její slabost a nedostatky,

vzniklé hlavně odlučováním se od skutečného života. Z tohoto hnutí vytýká spisovatel značnou převahu kritiky nad básnickou produkcí. Podrobnější vyšetření cizích vlivů na naše dekadenty, přílišné závislosti jejich na nich bylo by asi osvětlilo ráz její činnosti jasněji nežli podrobné analyse psychologické, jež patří k nejsilnějším stránkám kritika F. V. Krejčího. A podobně by zajímalo čtenáře přesnější vyšetření toho, než jak to činí p. Krejčí, jaké plus přinesli do naší literatury proti předešlým dobám, co trvalého po nich zůstává. Ale na to, pravda, odpověď dnes ještě je dost nesnadná, pokud se tato generace neprožila sama k skutečnému útvaru uměleckému. *Fc.*

*

Jan Voborník: Alois Jirásek. Jeho umělecká činnost, význam a hodnota díla. J. Otto. 1901.

Al. Tuček: Alois Jirásek. Kapitoly literárně-kritické. 1901. Hejda & Tuček. (Duch a práce, svazek II.).

Knihu p. Voborníkovu, tak jako všechny jeho práce kritické, charakterisuje jedna věc: dobrá vůle. On se horlivě snaží básnickým dílem Jiráskovým proniknouti, chce vystihnouti jeho individualitu a odhadnouti jeho význam — ale při té dobré vůli také zůstává. Ta jeho horlivost je taková pracná, namahavá, zdá se, jako by ji něco tížilo a dusilo — nedostává se jí síly. Pan spisovatel všechny spisy básníkovy důkladně pročetl; on ví také o moderních theoriích kritických, informoval se o zásadách psychologie tvoření, ale aby ty theorie applikoval na dílo básníka, jehož činnost rozebírá, toho nedovede. Je to všechno tak neztrávené u něho. Dotkne se všeho; mluví o subjektivismu a objektivismu, o realismu i naturalismu, o historismu, rozumu, fantasii a logice, o umění vůbec, ale všechno to činí dojem školských poznámek in margine, těžkopádných definic a konec konců, studie scvrkne se na pouhé udání obsahu jednotlivých spisů Jiráskových. To ovšem žádná studie literární není. To, co povídá p. Voborník, zná každý, kdo spisy básníkovy četl — obsah si přece dovede udělati každý. Jaká ta dobrá vůle p. spisovatele jest a jak málo má při tom síly, ukazuje také to, že se chce místy povznésti i k modernímu stilu; ale ihned mu vlastní slabost srazí křídla, a dojem je trapný. To přece není plod šťastného nápadu nebo procítěného rozpoznání, když na př. takto charakterisuje »Mezi proudy«: ‚Vypadá-li děj »Věka« a »Proti všem« jako širá řeka, vypadá tato trilogie jako stok několika řek různých směrů, kde vody krouží, hřmí, vrou a stříkají, kde vzdálené jezy hučí, ostrovy zanikají a zase vystupují, kde se trámoví a vory potkávají a srážejí, rozbíjejí a potápějí, rozbité v zmatku sem tam bloudí, hledajíce, kde by se zachytily; ačkoli všecko pořád běží a víří, směru vpřed a bouře neviděti.‘ Anebo když takto mluví o »Skalácích«: ‚To není kostra strčená do hávu historického; to je stříbrná zvonovina nalitá za horka citu a vlání fantasie bádáním nasycené do dutiny formy, kterou přesně vyplnila a zničila a nyní jasně zvučí stejnohlasně při každém dotknutí na kterémkoli místě.‘ Kdyby to napsal jiný, řekl bych, že to je bombast; ale u pana Voborníka je to přímo jen důkazem slabosti, která se jeví

i v jeho formě. Ale snad za to ani nemůže — tak dobrá jest jeho vůle.

Formálně lepší je studie páně Tučkova (čtěte několik sbírek a hned poznáte vliv p. F. V. Krejčího). A je také věcně lepší. Tím arci není řečeno, že by leccos nenutilo k nesouhlasu. Pan spisovatel kladl sem tam důraz na věci bezvýznamné a podtrhuje to, co pro Jiráska není nijak zvláště charakteristickým. Tak když mluví o vývoji jeho citů patriotických: tím způsobem se béře asi vývoj ten u každého, i nebásníka. Nebo když tvrdí, že »jen« potomek ponižovaných, od drábů sbitých a písaři týraných robotníků mohl zapět tu chmurnou hymnu bolesti a vzpoury (Skaláky): tolik citu pro »palčivost sociálních vředů« má asi také každý, kdo je Čech, a není to u Jiráska nic individuelního; ale o to jde: jak básník tu neb onu dobu pojímá proti člověku obyčejnému — a ten důkaz schází. Pan spisovatel praví, že »jsou historikové, jichž slepá krátkozrakost zří v revolucích jen žár plamenů, trávící celá města, a moře rozlité krve, osvěžujícího účinku této bouře, uvolnění lidského ducha, nového rozpjetí a rozletu ideí, prohloubení kultury nepostihuje jejich úzkoprsý úsudek«; takoví však žádnými historiky nejsou, i jest bezvýznamné, stavěti Jiráska proti nim. Nijak bych také neshledával něco zvláštního v tom, jak Jirásek dle slov páně spisovatelových pojímá dobu husitskou, že ve snahách Husových a jeho předchůdců vidí vždy druzí účel: očistu pravého slova božího a pravé církve věřících od nešvarů, zlořádů a cizopasníků, a uhájení jazyka českého před tisíci nenávistivých nepřátel: to je přece pojímání docela běžné, a charakteristického pro individualitu básníkovu v tom není nic; nač tedy per longum et latum tak známé věci uváděti? Také bych tolik necitoval, právě z toho důvodu. Poměr Jiráskův k rokoku a k době husitské je psychologicky zdůvodněn málo. A tak smělého tvrzení bych se neodvážil ani ještě dnes: že historický verism Jiráskův jako zjev naskrze originelní má pevnou naději na platnost v literatuře světové: o tom by byla debata asi dost těžká.

F. K.

F. V. Krejčí, Julius Zeyer. Kritická studie. V Praze. Nákladem Hejdy a Tučka. Cena 1 K 20 h.

Nakladatelství Hejdy a Tučka zahájilo studií F. V. Krejčího podnik, všeho uznání hodný: vydává sbírku časových essayí a monografií: biografií, »studijních skizz kratších i delších, jak je přinese potřeba a časový zájem«. S F. V. Krejčího rozborem a názorem o Jul. Zeyerovi seznámili jsme čtenáře N. D., pokud se ještě za čerstvého dojmu po smrti básníkově objevovaly v časopisech (Naše Doba, VIII., str. 463 a n.). *Jc.*

Arnošt Czech z Czechenbergů: Několik slov ku Goethově literární produkci. Studie. 1901. Nákladem vlastním.

Je to mystifikace či špatný vtip? *J. K.*

*

ZPRÁVY.

Síť železniční podává svojí rozvětvenosti výmluvný obraz o hospodářské jakož i kulturní pokročilosti různých zemí a států. Koncem r. 1899 byl její stav tento: Z celkové délky železnic, nikoli kolejí, obnášející 772.159 km., připadlo na Amer ku 392.860 km., na Evropu 277.748 km., na Asii 57.822 km., na Australii 23.615 a na Afriku 20.114 km. Dle států připadlo na Spojené Státy Severoamerické 304.576 km. — r. 1876 obnášela celková délka železnic na zemi 306.602 km. — na Německo 50.511 km., na evrop. Rusko 45.998 km., na Francii 42.211 km., na Rakousko-Uhersko s Bosnou a Hercegovinou 36.275 km., na britskou Vých. Indii 36.118 km., na Vel. Britanii s Irskem 34.868 km., na Italii 15.723 km., na Španělsko 13.281 km., na Švédsko 10.723 km. a na ostatní ještě méně. Dle rozlohy připadlo na 1 čtver. km. plochy v Belgii 21 km., v Sasku 18·8 km., v Badensku 12·7 km., v Elsass-Lotrinsku 12·4 km., ve Vel. Britanii s Irskem 11 km., v Německu 9·3 km., ve Švýcarsku 9·1 km., v Nizozemsku 9 km., ve Francii 7·9 km., v Dánsku 7·2 km., v Rakousko-Uhersku s Bosnou a Hercegovinou 5·4 km., ve Spoj. Státech Severoam. 3·9 km., v evrop. Rusku 0·9 km. Dle obyvatelstva připadlo na 10.000 obyvatel v západní Australii 130·4 km., v jižní Australii 83·4 km., v Argentině 57·2 km., v Kanadě 52·9 km., ve Svob. Státě Oranžském 46·1 km., ve Spoj. Státech Severoam. 41·1 km., ve střední Asii 38·1 km., ve Švédsku 21·4 km., ve Švýcarsku 12·4 km., v Dánsku 12·3 km., v Bavorsku 11·4 km., v Badensku 11·1 km., ve Francii 10·9 km., v Německu 9·7 km., v Rakousko-Uhersku s Bosnou a Hercegovinou 8·5 km.

O střelbě proti mrakům v poslední době se dosti jednalo. Obecně se mínění o ní velmi rozcházejí: jedni upírají jí všeliký účin, za to jiní chovají v ni naprostou důvěru, avšak většina zachovává stanovisko vyčkávací. Jde totiž o to, zdali jest možno střelnými ranami zameziti vznik ledových krup a předejíti tím zhoubnému krupobití. Kdyby bylo známo, jakým způsobem v mračnech ledové kroupy, někdy až ledové kameny, se tvoří, dalo by se snadno o tom rozhodnouti, avšak z četných theorii, jež byly do dnes o vzniku krupobití podány, ani jedna úplně nevyhovuje. Nicméně jest nepochybno, že obyčejné střílení na mraky, jak v jižní Francii, v alpských zemích, v sev. Italii,

v Uhrách od staletí se provádí a hlavně ze zvláštní záliby tamějšího obyvatelstva na střelných ranách vyplývá, jest podobně jako zvonění na mraky v ohledu meteorologickém bezvýsledným. Nedostačí zajisté ono tajemné a zlověstné ticho a klid, jež pravidelně krupobití předcházejí a za dobu tvoření krup se považují, pouze zvukem a hlukem porušovati, neboť zvukové kmity, jež v tomto případě nanejvýše nižší vrstvy mračen zasahují, nemohou míti na jejich úpravu značnějšího vlivu. Avšak vážnější povahy nabyly výkony, jež r. 1896 zahájil ve Slovenské Bystřici A. Stiger a později s obzvláštní důkladností a soustavností zkoušel G. Suschnig. Na hmoždíře nasazeny byly vysoké násadce nálevkovité, a při pokusech s nimi bylo shledáno, že při výstřelu za jistých okolností vzniká v násadci vedle rány vírovitý prstenec vzduchový, obdobný onomu, jaký možno z tabákového kouře vytvořiti, jenž ukázal se činitelem velmi mocným. Tento vír vzduchový, jejž lze v odražených paprscích slunečních viděti, postupuje i s rychlostí větší než 80 m. za vteřinu, stále šířeji se při tom rozpínaje; ovšem nevyvine se tento vír vždy stejně dobře, nýbrž k jeho zdaru jest potřebí určitých rozměrů hmoždíře a nálevkovitého násadce a přiměřené jim síly náboje. Následkem tohoto prudkého postupu jest jeho energie velmi značná: vlaštovka jím zachycená byla usmrcena, při vodorovném výstřelu byla jím na brambořišti nať přetrhána a jiné značnější překážky i ve vzdálenosti přes 100 m. přeráženy a rozmetány. Při výstřelu svislém zachová prý si tento postupný vír vzduchový ještě ve výši 1500—2000 m., kamž v několika málo vteřinách za silného svištění dospívá, ještě dosti energie, aby tu v mračnech mohl značnější rozruch způsobiti. Jelikož mračna krupobitná nebývají průměrně výše nežli 700 m., není vyloučena možnost, že by dotčený vír vzduchový mohl míti účinnější vliv na jejich pozměnu. Pěstitelé tohoto druhu střelby hlásají, že, kdykoli byla v čas zahájena, vždy se osvědčila a sice v tom smyslu, že hrozivé mraky byly oslabeny a rozptýleny. Z několika stran se tvrdí, že i přestalo se blýskati, jakmile ve střelbě se započalo; příznivého významu zajisté jest též zkušenost, že, střílelo-li se za mlhy, splývala tato a padala, takže po nějaké době následkem toho nad místem střelby se vyjasnilo. Na sjezdě přívrženců stigerské střelby, jenž odbýval se v listopadu r. 1899, a jehož se súčastnilo na 560 praktiků jakož i vědeckých odborníků, byly různé příznivé zkušenosti o ní mnohonásobně dosvědčeny a úplná důvěra v její úspěšnost resolucí vyjádřena; poučným pozadím k tomu jest, že v krátké době čtyř let zřízeno bylo v sev. Italii, Štyrsku, Dol. Rakousích a Uhrách více než 1000 stigerských střílen. Není bez významu, že ani poslední sjezdy meteorologické bez projednávání tohoto předmětu se neobešly, třebas jejich celkový soud vyznával dosud chladně a zdrženlivě.

Pokrok technických studií v Německu. Za zimního běhu 1891/2 studovalo ze všech studujících vysokých škol v Německu (= 33.992) 80·6% na universitách, roku 1898/1900 z 46.520 veškerých již jen 70·58%. Naproti tomu studovalo na technických vysokých školách onoho roku 12·38% veškerých studujících, roku to-

hoto 22·38%. Nepatrný vzrůst jeví se také na akademiích hornických: 1·15%—1·64%. Ukazuje se tedy za novější doby značné mohutnění technických studií. Za posledních třicíti let (1870—1900) přibylo vysokým školám technickým v Německu více nežli třikrát tolik studujících (r. 1870: 2.928, r. 1900: 10.412). Zejména však za posledních osmi let návštěva technik vzrůstá neobyčejně (r. 1891/2: 4.209, r. 1896/7: 7.747, r. 1899/1900: 10.412 studujících). Za dobu tu se frekvence universit ovšem také více nežli zdvojnásobila (r. 1870: 13.674, r. 1900: 32.834), ale za posledních osmi let jim přibylo neplných 5 tisíc studujících (r. 1891/2: 27.398, r. 1899/1900: 32.834 stud.). Potrvá-li vzmach frekvence škol technických, jest se obávati přeplnění technických odborů povolání, čímž ovšem naděje těch, již se oddávají na odbory ty, klesají.

Universita pro vědu židovstva. Dr. Singer v Novém Yorku, jehož přičiněním založena obsáhlá encyklopaedie »Jewish Encyclopaedia« a který si dobyl již znamenitých zásluh o vědu židovstva, oznámil nedávno při hostině na jeho poctu konané, že hodlá provésti veliký záměr: zříditi totiž v New-Yorku dle vzoru evropských universit universitu pro vědu židovstva. Na ní má býti pěstována toliko věda řečená; nemají se na ní vzdělávati židovští theologové. Universita bude míti tré fakult: pro židovské bohosloví, pro židovský dějepis a pro židovskou literaturu. Vzhledem k tomu, že posluchači budou rozličných národností, mají docenti přednášeti anglicky, německy, rusky a hebrejsky. Universita má býti jak vzhledem místností tak i ve vědeckých příčinách vypravena velikolepě. Prostředky k tomu poskytlo několik židovských boháčů v Americe. Universita má býti otevřena již koncem r. 1902, budou-li moci býti do té doby opatřeni vhodní učitelé. *Kč.*

Prvé doktorské technické rigorosum na české technice v Praze odbýváno 18. ledna; prvou doktorkou medicíny v Praze promována 17. března sl. Honzáková.

Tvarová různost lidského ušního boltce zabírala již dávno pozornost anthropologův a psychiatruv. Viděli v ní prostředek k opětnému poznávání osob, zejména zločincův; dále znak plemenný; konečně i známku degenerace, z níž možno prý souditi na zločinné založení nebo na vrozené duševní znehodnocení, resp. na dědičné zatížení, jež vede k duševní chorobě. Věci té věnovala nedávno Miriam Anne Ellisová zvláštní knihu (The Human Ear, its Identification and Physiognomy — v Londýně 1900), o které podává v časopise »Nature« (1901) zprávu A. Keyth. Ve zprávě své odporuje na základě vlastních prací v oboru tomto některým tvrzením anglické autorky. Zejména se obrací proti jejímu dělení boltce, resp. uší dle velikosti č. rozměrů boltce a dle tvaru závitku (helyx). Co však zdá se nejdůležitějším ve zprávě jeho, jest statisticky doložené tvrzení, že boltec zločincův ani choromyslných nemá specifi-

ckých zvláštností v tvaru. Keyth měřil boltce 40.000 jedinců v pobřežní oblasti Severního moře a na vysočinách v Skotsku, Walesu a Islandu. Dle výsledků jeho měření neshledává se tu určitých rozměrův, a proto nelze děliti uší tak přesně na veliké, prostřední a menší, jak to činí paní Ellisová. Mimo to spisovatelka tato zapomněla na okolnost, na niž upozornil Schwalbe, že boltec starších osob bývá delší, nebo jí při dělení svém nechtěla dbáti. Právě tak jest také nevhodným, třídíti uši dle tvaru závitku; alespoň se to nesmí díti měrou tak rozsažnou, jak činí autorka, která míní, že více méně dobře lze znamenati na závitku pět zřetelných částí vřezy oddělených. Ohrnutý závitek vykazuje však takové různosti tvaru, že na něm nelze zakládati klassifikace. Bez ceny jest také tvrzení, že velikost boltce závislá jest na délce nosu. Keyth však také míní, že vzhledem boltců jest zbytečným i prohlédání k poměru délky a šířky jejich. Čímž se ovšem ocítá v odporu s pracemi Ranka (»Über höhere und niedere Stellung der Ohren am Kopfe«) a Karutze (»Studien über die Form des Ohres«), jimiž se na to jako na znak anthropologický upozorňuje.

Kč.

Pandekty Justinianovy. Kr. vlašské ministerstvo oznámilo časopisu »Deutsche Literaturzeitung« (1902, čís. 4.), že pod auspiciemi vlády vyučovacím ministerstvem k vydání Pandekt Justinianových jmenovaná komisse uveřejní co nevidět fototypickou reprodukci proslulého pisansko-florentinského kodexu (Codex Pisanus-Florentinus) Pandekt Justinianových, jehož vydání obstarává ředitelství kr. medicejské loretanské knihovny. Reprodukce celého kodu, která bude obsahovati 1844 stran anebo s úvodem do 2000 stran, bude do tří let ukončena. Každé čtvrtletí má býti vydán sešit asi o 200 tabulích. S posledním sešitem se dodá předplatitelům úvod, také snímek pergamentového věnování a vazby, které budou podány králi a královně. Fototypická reprodukce bude míti přesně míry originálu; provedení svěřeno firmě Danesi v Římě. Komisse ministerstvem jmenovaná přidá dějinně-palaeografický popis zákonníku. Vydání záležeti bude toliko ze 100 číslovaných exemplářů, z nichž se jen 70 dostane do obchodu. Cena celého díla činí pro předplatitele 800 lir (franků), splatných ve lhůtách dle počtu tabulí v jednotlivých sešitech vydaných. Po dokončení díla zvýší se cena na 1000 lir (franků).

Kč.

VIII. mezinárodní sjezd proti alkoholismu ve Vídni.

(9.—14. duben 1901.)

Referuje M. U. Dr. K. Bulíř.

(Pokračov.)

Referát týká se jen některých okresů a to: Krakov, Podgórze, Wadowice, Myslenice, Bochnia, Brzesko, Limanowa; všechny tvoří komplex obcí kol Krakova a celé to territorium možno rozděliti na tři kategorie:

1. Město Krakov s 85.261 obyv.

2. Města menší: Podgórze, Wadowice, Bochnia, Sucha, Brzesko a Limanowa; společně 44.404 obyv.

3. Venkovské obce (44) s 55.960 obyv.

Poměry v uvedených obcích jsou typické pro záp. Halič. Hlavním nápojem jak pro venkovské, tak pro městské obyvatelstvo jest kořalka; spotřeba piva stoupá rychleji ve městech nežli na venkově. Čaj a káva s rumem neb osminkou kořalky jest oblíbený nápoj pracovních tříd. Obyvatelstvo města pije více nežli venkovské. Zdá se, že pijáctví v celku ubývá, ač ke konstatování toho fakta jest dosud málo statistických dokladů.

Hlavní momenty, alkoholismus podporující, jsou: přechod obyvatelstva rolnického do řad dělníků industrielních, úpadek řemeslnictva, nedostatečná, jednotvárná a nehygienická výživa, klamné mínění o léčivé moci alkoholu pro dospělé i děti, nedostatek zařízení, jež by jen poněkud sloužila ku pohodlí pracujících tříd (tržnice, čajovny, dělnické bursy, místnosti shromažďovací), roční i týdenní trhy, jež tvoří obvyklý modus vzájemného obchodu pro venkov, odvody rekrutů, volební agitace, nízký stav vzdělanosti a nadpočet židovských živlů ve výčepech.

Z prostředků, jimiž možno čiliti proti alkoholismu, jsou hlavně: t. zv. duchovní misie, jež zakládají spolky zdrželivosti, hospodářské syndikáty (kolka volnicze), které čepují na místo kořalky víno, činnost venkovských učitelů, zahradnictví, štěpařství a zelinářství, jež nepopřává času ku návštěvě hospod.

Podílení sladovnického personálu pivem. (Prof. B. Reinitzer — Št. Hradec.) Jest starým zvykem v pivovarech, podíleti dělnictvo určitou dávkou piva, která v rakouských pivovarech obnáší někde až šest litrů denně pro jednu osobu. Pivo to počítají berní úřady za stálý příjem, a také se naň ukládá daň z příjmů. Dělníku se přísně zapovídá, pivo takové prodati aneb domů nositi a tam teprve vypiti: nechce-li své dávky, nemá práva na náhradu, ač daň platiti musí! Nemůže tudíž dělník pivo jinak zužitkovati, nežli když je sám vypije; tím činí se však hrozný nátlak na svobodu jednotlivce, který nutně vrhá se v náruč molocha—alkoholismu!

Tento starý nemrav má však ještě jiné dvě špatné stránky. Předně jest to jakási odměna za práci in naturalibus, což jest v odporu se stávajícími zákony, jež takové odměny nepřipouštějí. A za druhé činí požitek tak značného množství piva dělníka nepozorným vůči mnoha nebezpečím v závodě, a snižuje pracovní schopnost. Skutečně jest také statisticky již dávno dokázáno, že počet nehod a neštěstí v podobných závodech jest neobyčejně veliký.

Odstranění tohoto zlozvyku bylo by tedy ze mnohé stránky blahodárné: svůdnost k pití byla by zmenšena, zdravotní stav dělnictva by se zlepšil, pracovní síly jeho by se zvýšily, počet nehod v pivovarech, lihovarech a p. by klesal a také materielní příjmy dělnictva by se tím upravily. A že jest to možno, dokazuje ta okolnost, že rakouský pivovar v Simmeringu ponechává svému dělnictvu na vůli, aby místo piva vybralo si svou dávku v penězích; platí za 1 l. piva 20 h. A co možno jest v jednom pivovaru, dá se zajisté provésti i v ostatních. Jestiť zmíněné podílení pivem jedním z prostředků, jimiž vyrábí se, tak řečeno, alkoholismus »ve velkém«, z přinucení, se všemi nebezpečnými a zhoubnými důsledky; musíť tudíž zlozvyk ten býti potírán ode všech, kdož vedou boj proti nápojům líhovým, odsuzujíce ať již vůbec požitek alkoholu aneb jen zneužívání jeho.

Souvislost mezi alkoholem a zločinem. (Doc. Dr. A. Löffler — Vídeň.) Soudní akta obsahují jen málo dokumentů o chronickém alkoholismu a jeho působnosti, ale za to věnován jest

mnohý list alkoholismu akutnímu, jenž pro právnické posuzování deliktů má veliký význam. Vzdor největší skepsi — udání obviněných zásadně nepřikládá se víry — ukazují se velmi závažná čísla v neprospěch alkoholu. Tak ku př. v r. 1897. bylo souzeno ve Vídni 258 osob pro násilné vzepření se úřední osobě (zločin dle § 81. tr. z.); dokázáno, že z toho počtu bylo v době činu 198 opilých; pro těžké uškození na těle bylo odsouzeno 130 osob; z těch bylo 75 opilých. Do počtů těch není vřaděno mnoho případů, v nichž viníci byli úplně zpiti, což nespadá do kompetence soudů. Též při zločinech proti mravopočestnosti objevují se důležitá čísla. Vyšetřování přihlíží ku nejhlavnějším pachatelovým personaliím, jakož i beře zřetel ku dni, kdy byl čin spáchán (neděle, svátek, všední den). Různá pozorování, autorem v tom směru konaná, týkají se 1600 případů, z nichž zajisté možno již určité vývody činiti. Můžeť tedy i soudnictví, jak patrno, bohatými prostředky, jež má po ruce, stopovati alkoholismus, jako pramen zločinu, a dle možnosti zamezovati záplavu jeho.

Alkoholismus a hnutí, proti němu namířené, v Rumunsku. (Dr. S. Possa—Jassy.) Až do r. 1855. nebyla známa v Rumunsku, zemi vína, výroba kořalky z obilí, bramborů, řípy a p. Pilo se víno a lid byl při tom zdravý a silný, i rozmnožoval se v normálních poměrech. Pálila se sice také po vesnicích v domácnostech slivovice (tzonica) v malém, ale teprve r. 1855., kdy počaly se zřizovati velké lihovary, dostavil se i alkoholismus se všemi následky.

Nyní jest v zemi 49 velkých továren, v nichž mění se plodiny v kořalku a sice 19 ve Valašsku a 30 v Multansku. Roční spotřeba různých pálenek (40%) může se počítati na 7 milionů litrů, čili $1^1/_4$ l. absolutního alkoholu průměrně na osobu. — Vína (9% alkoholu) spotřebovalo se v l. 1890.—1899. ročně 300 milionů l. čili 4·6 l. abs. alkoholu průměrně na osobu. Pivo se pije ponejvíce od městského obyvatelstva; v zemi jest 19 pivovarů. Spotřeba stoupla se 3 milionů l. (r. 1890.) do r. 1899. na 6 milionů l.

Boj proti pijáctví počíná již r. 1870., když dobří vlastenci začali uveřejňovati různé články toho odboru v novinách, aniž by vzbudili však širší zájem. V r. 1883. podal poslanec dr. Antoniu návrh k zákonu, týkající se potrestání pijáků; zákon nebyl však přijat. V r. 1897. založen byl v Jassech spolek protialkoholický,

jehož duší jest generální sekretář A. C. Cuza. R. 1900. počal spolek ten vydávati zvláštní časopis, měsíční revui »L'antialcool.«

Reformy a výsledky, jimiž zmíněný spolek se může vykázati, jsou následující: Z nařízení ministra vyučování S. Hareta vřaděn r. 1897. do vyučovacího programu škol obligatorní výklad o škodlivých účincích alkoholu. Byly založeny dvě lidové knihovny s literaturou protialkoholovou, z nichž jedna jest majetkem spolku, druhá ministerstva vyučování: všechny školy byly poděleny 10 spisy. Ministerstvo vyučování dalo v r. 1900. tisknouti obrovské nástěnné obrazy a tabelle, jež obsahují různé poučky a jsou po všech školách a kasárnách vyvěšeny. Výnosem ministerstva vojenství, generála Budisteanu, byla ranní porce kořalky u vojska odstraněna a nahražena porcí kávy.

Že i v jiném směru snahy spolku nebyly a nejsou marné, dokazuje nejlépe fakt, že od r. 1896. spotřeby alkoholu v zemi ubývá; dokazuje to i počet výčepů: v r. 1894. bylo jich 27.000, v r. 1896. klesl počet ten na 26.000, a obnášel v r. 1900. jen 21.235, t. j. 1 výčep na 278 obyvatel.

O vzniku egoismu a zločinu z požitku nápojů líhových (Dr. G. Bonn—M. Flottbeck ve Šlesvíku). Spojitost mezi požitkem alkoholu a zločinem se stránky psychologické byla dosud jen nedostatečně projednávána. A předce má psychologické odůvodnění vzniku zločinu, brutality, náchylnosti k ničení a opovrhování cizím majetkem i životem značnou důležitost jak pro profylaxi zločinu, tak i pro jurisdikci.

Ve všech přečinech a zločinech, spáchaných buď v opojení (akutní otravě alkoholové), buď ve stavu chronické alkoholové otravy, buď v záchvatu epileptického potomka pijákova, jedná se jednak o reflektorické, abnormně rychlé vybavení reakce na podráždění, účinkující zevními dojmy na otráveného (ať již akutně, ať chronicky) nebo na degenerovaného (alkoholismem roditelů), jednak jedná se o vlivy suggestivní.

Následkem obrny mozkové — vlivem požitého alkoholu — nastupuje obmezení a sůžení jasného vědomí, podobné onomu, jehož dociluje hypnotisér psychickými prostředky při suggesci svých nemocných.

Při tomto sůžení sféry vědomí a chápavosti vystupuje přirozeně do popředí vlastní »já«, jakožto přední psychický původ dráždivosti a působí jako hlavní centrum suggesce.

Kol tohoto suggestivního centra kupí se v kaleidoskopickém víru vzpomínky na události minulé, na novinářské články o různých zločinech, na historky románové, příhody válečné, na cizí vypravování a j.

Tyto suggestivní vlivy vycházejí často od předmětů, které opilec s sebou nosil (nůž, revolver, jiné zbraně), které před sebou viděl (hořící lampa, svítilna, zrcadlo, cenné předměty, bytosť ženská), aneb na které obyčejně myslil (pojmy a scény erotické neb obscenní). Při deliktech proti mravopočestnosti působí centrální dráždivost, která vychází z varlat, naplněných krví, alkoholem přesycenou, jako suggestivní moment, který vybavuje opět řadu smyslných obrazů, vzestupující progressí suggestivně působících.

Profylaxe zločinu spočívala by tedy — dle řečeného — hlavně v odstranění zvyku, požívati nápoje opojné t. j. alkohol obsahující. Nežli však k tomu dojde, snad by se odporučovalo, individua, jež se v opilství vyznačují obzvláštní suggestivností, a tím nebezpečna jsou veřejnému pořádku, umísťovati ve zvláštních venkovských ústavech a tam je po určitou dobu (jeden i více roků) přidržovati v úplné abstinenci k polním i jiným pracím.

Historický vývoj zneužívání alkoholu. (Dr. Hirschfeld — Charlottenburg.) Přívrženci alkoholických nápojů tvrdí vůči nepřátelům týchž, že pití opojných tekutin vzniká z potřeby, téměř člověku vrozené, nutné; novější autor praví: »Tato potřeba jest mezi národy všech časů a všech zemí tak rozšířena, že musíme ji nazvati všobecně lidskou.« Historie o požívání alkoholu však učí, že tvrzení to jest klamné, že se zde nejedná o náklonnost přirozenou, ale uměle vypěstovanou, která velmi pozvolna se vyvíjela z nepatrných počátků až do dnešních obrovských rozměrů.

Z počátku požíval člověk, nejsa obeznámen s nástroji, ohněm, orbou, jako jiní tvorové jen to, co mu příroda dobrovolně poskytovala. Jen pomalu vítězila svobodná vůle lidská nad ochotou přírody, a ponenáhlu jen zjednával sobě člověk nové, dříve neznámé prameny výživy. Nesly-li však tyto výplody kultury na jedné straně s sebou veliké přednosti, vznikaly opět na straně druhé vítězstvím rozumu nad instinktem mnohé zvyky a obyčeje, které byly v odporu se zákony přírodními a do lidstva vsely nemoci, bídu a zločin. Mezi těmito umělými zvyky nestal se žádný tak osudným, jako požitek nápojů líhových.

Člověk jest jediným tvorem, který bez pocitu žízně pije. Tento přebytečný přítok tekutiny byl by organismu značně škodlivý i tenkrát, kdyby se pouze o vodu jednalo.

Když člověk vyrobil poprve sladké víno v silném zředění, bylo toto zajisté pro chuť příjemné, a příjemně také pociťováno bylo ono oblenění centrálního systemu nervového, jež se jevilo jako pocit tepla a jako převládání citových dojmů vůbec. Kdyby byl býval člověk tehda věděl, že ty příjemné pocity jsou vlastně příznaky otravy, a vedlejší účinky a následky jsou takového druhu, že způsobují v organismu nejen změny přechozí, ale i trvalé, zajisté býval by si počínal s objevem ještě opatrněji, nežli vskutku se dělo. Mnoho století po první výrobě pilo se víno jen silně rozředěné, v mírných dávkách při jídle a u národa, který první lisoval z hroznů víno — židovského totiž — nemůže býti takřka ani řeči o zneužívání alkoholu. Národy semitské, především námořnický lid phönický, rozšířily kulturu vína do zemí ostatních, hlavně do Egypta a Řecka. Hostinců nebylo, opilství bylo v opovržení, pití v politických shromážděních, v gymnasiích neb lázních bylo úplně neznámo. Ženy a mladí mužové nesměli vůbec píti. Podobně dělo se po dlouhou dobu v Italii, kam řečtí vystěhovalci přinesli kulturu révy. Teprve v pozdějším Římě rozmohlo se s hýřivostí i pijáctví, ale jen ve stavech bohatých; mezi lidem byl alkoholismus věcí neznámou. U národů starověkých nebylo otázky alkoholové. Ta vznikla teprve, když Římané přišli ve styk s barbary. Tu ukázalo se totéž, co vidíme dnes, podá-li povýšený národ kulturní národu přírodnímu silnou požívatinu. S námezdnými vojsky žoldnéřů šířil se také »barbarský« obyčej, píti víno až do němoty, po všech zemích říše římské. Za dob Kristových bylo opilství věcí neznámou, tak že Kristus — právě jako Mojžíš — neměl příčiny, zaujmouti v tom ohledu ve svých učeních určité stanovisko. Teprve Mohamed, třetí veliký zakladatel náboženství, vyplnil tu mezeru. Ale právě od mohamedánů vyšel objev, který obzvláště přispěl k rozšíření a zneužívání alkoholu, co požitiny. Arabští lékaři zhotovili totiž k účelům léčebným destilací z vína kořalku (»alkohol« = slovo arabské), a vážený lék ten rozšířil se brzy i v zemích západních. R. 1482. dal jistý slavný lékař v v Ulmu tuto radu: »Wer alle Morgen trinkt gepranten Win eine halbe löfel vol, wirt nimmer krank.« Avšak cena kořalky byla tak vysoká, že jen boháči mohli poslechnouti této »dobré rady«.

Teprve v polovici XVI. stol. byla odkryta výroba kořalky z obilí, a rozšířila se žoldnéřskými vojsky ve válce třicetileté. Klamné mínění, že kořalka dodává síly a udržuje zdraví, přispívalo nejvíce k rozšíření; již v r. 1550. dostávali horníci porce kořalky, aby pracovní síla jejich byla stupňována. S větší lácí stoupala i spotřeba kořalky tak, že se konečně stala vedle bramborů hlavní »výživou« mnoha tříd dělnických.

Nezávisle od kořalky šířilo se mezitím víno až ku hranicím, které kladlo podnebí jeho kultuře: do středního Německa. Zde pokoušeli se Germáné již záhy z ječmene vyrobiti nápoj alkoholický. Teprve však ve stol. XV. podařilo se, vyrobiti zlepšenou technikou .trvanlivé a chutné pivo. A teprve během stol. XIX. stouply nabídky vinárníků, sládků a kořalečníků nesmírně: s nabídkou vzrůstala i poptávka, spotřeba a nebezpečí alkoholu až ku dnešním hrozivým a zkázyplným rozměrům.

C. Boj proti alkoholismu.

Alkoholismus se stanoviska soudního. (Prof. Fritsch—Vídeň.)

I. Souvislost mezi pijáctvím a zločinem jest všeobecně známa a statisticky dokázána.

Z četných alkoholiků, kteří přicházejí do kollise s trestním zákoníkem, jen nepatrný díl bývá vyšetřen psychiatricky. Ve většině případů jedná se o delikty z affektu, jež zákon definuje jako veřejné násilí, těžké poškození na těle, zabití a vraždu; z pravidla patrna jest souvislost deliktu s momenty pathologickými (chorobná dráždivost, náchylnost k návalům epileptoidním) a obzvláště se specificky toxickou škodlivostí pijáctví.

V případech těch předchází tomuto pomatení smyslů také úplné zpití (»do němoty«), z něhož se resultuje nepříčetnost pachatelova. Zřídka jen přihází se opilství, zúmyslně — vzhledem k činu — získané; s jistotou nedá se také dokázati (ač tu a tam můžeme předpokládati), že pachatel opil se pouze z té příčiny, aby pomocí výtržnosti zjednal si zaopatření v ústavech pro choromyslné.

Všechny jiné zločinné činy ustupují do pozadí před delikty z affektu: pohlavní delikty, urážka Veličenstva a náboženství, žhářství stojí v první řadě, kdežto zločiny proti majetku (krádež podvod), jež vyžadují více rozvahy, vykazují nepatrné procento alkoholiků.

Přijdou-li pijáci, o nichž se dokázalo, že jsou veřejnosti nebezpeční, rozhodnutím soudu neb zakročením policejním v ošetřování do ústavů pro choromyslné, tu neměli by nikdy býti propuštěni bez svolení toho kterého úřadu. Rychlým propouštěním podobných elementů z ústavů pro choromyslné jest ohrožována společnost lidská a jeví se nutnost, zřizovati vhodné asyly pro alkoholiky. Také pijáci, uzdravení z akutní duševní poruchy alkoholické, potřebují ku zlepšení neb zhojení své choroby delšího ošetřování, zvláště jelikož se jedná ponejvíce o individua morálně slabá, vznětlivá, bezohledná, ku každému násilí náchylná, při čemž recidiva poruchy vždy značné nebezpečí pro okolí znamená. Internování v takových asylech musilo by býti provedeno po případě i násilím.

Pokud však takové ošetřovací, léčebné ústavy pro zhojitelné, aneb i nezhojitelné alkoholiky nestávají, musí býti bezpečnostním úřadům umožněno, umísťovati pijáky nepříčetné, společnosti nebezpečné, od případu k případu na dobu potřebnou do ústavu pro choromyslné. Jest dokázáno, že tresty pro pijáctví nejsou vhodné prostředky léčebné neb napravovací pro zločince-alkoholiky.

II. Při posuzování alkoholiků, a zvláště takových, u nichž dosud nedá se dokázati žádná porucha v intelligenci, přichází v úvahu se stránky soudního řízení také to, že pijáci podléhají z pathologických příčin neodolatelné nutkavosti, a nemohou již proto býti považováni za psychicky normální; nesmyslným poškozováním vlastních zájmů materielních staví se zároveň na úroveň marnotratníků: odporučovalo by se tudíž také pro podobné pijáky zákonité neuznání dospělosti dle vzoru zákoníka německého, jež by předcházelo určenému internování v asylech pro pijáky.

Alkoholik, zachvácený trvalou psychosou, má se souditi jako jiní choromyslní.

III. V ohledu profylaktickém — ku snížení kriminality vůbec — jsou všechny prostředky, směřující proti požívání alkoholu, vhodné; sotva dá se docíliti pronikavých prostředků bez pomoci vhodných opatření zákonitých.

Léčebné ústavy pro pijáky ve službách politiky kriminální. (Prof. dr. K. Stooss—Vídeň.) Vliv alkoholismu na kriminalitu jest dokázán: kdyby se státu podařilo, přemoci pijáctví, a kdyby nebylo více žádných pijáků, tu rázem by se zmenšil počet zločinů (v nejširším slova smyslu). Jest tedy v zájmu kriminálně-poli-

tickém každého státu, potírati alkoholismus. A že není potřebí mnoha zákonů, aby v působnost byly uvedeny léčebné ústavy pro piják, ukazuje předloha k švýcarskému trestnímu zákonu dle usnesení komisse expertů. (Bern 1896.)

Článek 28. této předlohy zní:

Léčebný ústav pro piják.

»Je-li piják ze zvyku odsouzen ku vězení, nanejvýše jednoho roku, tu může soudem mimo trest ještě dle lékařského dobrozdání býti dopraven do léčebného ústavu. Soud rozhoduje také o propuštění, jakmile jest osoba uzdravena; propuštění to stane se v každém případě po uplynutí dvou let.

Podobně může býti do takových ústavů odevzdán piják ze zvyku, který pro nepříčetnost byl osvobozen.«

Soudce má býti vším právem zmocněn, sám, o své vůli nařídíti odevzdání pijáka ze zvyku do léčebného ústavu, jelikož může vyšetřováním případu zkoumati a posouditi nejlépe sám účelnost a nutnost nařízení; přehmatů není se co obávati, jelikož soudce zákonem jest povinen, vyžádati si lékařského vysvědčení. Aby se předešlo přílišnému omezování lidské svobody, omezil návrh švýcarský pobyt pijákův v léčebně na dva roky, kteráž doba dle zkušenosti postačí k vyléčení alkoholikovu.

Provedení takového zákona ovšem předpokládá, že podobné léčebny již stojí, a že stát převezme vydání za léčení, je-li piják nemajetný. Vydání tato, byť by snad byla značná, byla by oprávněna jak ze stanoviska kriminálně-politického, tak i finančně-politického, obzvláště můžeme-li předpokládati, že většina pijáků v léčebnách se vyhojí. Ubylo by totiž v brzké době osob, jež pijáctví svedlo ku zločinu, a stát ušetřil by tak výlohy, ostatně marné a zbytečné, v soudních processech proti alkoholikům. V přítomné době tisíce lidí jest odsuzováno ku ztrátě svobody a zavíráno ve vězeních, ač zkušený soudce ví předem, že trest mine se s výsledkem: zákon nezná totiž v podobných věcech výminky. Neodporučovalo by se tedy, odkazovati pijáky ze zvyku na určitý čas do léčeben s tou odůvodněnou vyhlídkou, že osoby ty opustí v určité době ústav vyléčeny, a neupadnou více do pokušení, páchati zločiny, k čemuž byly sváděny jen pijáctvím?

(Pokračování.)

Z vývoje a výsledků moderní vědy katolické, zvláště theologické.

Napsal katolický kněz.

(Pokračov.)

Po všech těchto výrocích je věru neuvěřitelno, jak někteří laikové i kněží, profesoři na vysokých školách, mohou na výsost horovati pro scholastiku. »Nec laudare sufficis«, mohli bychom zvoliti jako motto pro knihu kněze Berthiera l'étude de la Somme théologie de S. Thomas d'Aquin 1893. Nevím, bylo-li by ještě možno »knihu knih« (bibli) vyznamenati většími chvalořečmi, než jak se zde stalo s theologickou summou sv. Tomáše. O jiných knihách nemůže již naprosto býti řeči, neboť spisovatel vzal si za motto výrok papeže Jana XXII.: »Ipse (s. Thomas) plus illuminavit Ecclesiam quam omnes alii doctores; in cuius libris plus proficit homo uno anno, quam in aliorum doctrina toto tempore vitae suae.« *) »Kdyby pokroky scholastiky stály v stejném poměru k jejímu nadšení a optimismu, tož by již dávno byla musila dobýti celé moderní vědy. Zatím však takové dithyramby jsou jen překážkou vědeckého bádání.« **) A tomu skutečně tak, neboť novoscholastiky velice byl zúžen obor bádání. »Nyní jest přímo modou v katolické theologii, všechno bez výminky přiváděti zpět k sv. Tomáši. Počínaje neposkvrněným početím a neomylností papeže až k spetralní analysi, musí celá theologie a filosofie býti obsažena v knihách sv. Tomáše. Billuart jest nyní moderním autorem, protože je thomistou, a sice bojovným.***) Kommentáře Billuarta, načelníka novothomistů, vydány byly v nové době čtyry-

*) Th. Q. 1894, 341—2.
**) Th. Q. 1897, 493.
***) Th. Q. 1885, 142—3.

krát a rozšířily se tak v tisících exemplářích ve všech francouzských seminářích.« *)

Žádná jednostrannost dlouho se neudrží, přijde proti ní reakce. Proto i proti přílišnému vynášení a pěstování scholastiky začíná se jeviti odpor. Nejznámějším stal se tu Hermann Schell. Cílem jeho je smířiti moderní vědu s katolickou theologií. Stoupencem Schellovým, ale v mnohé věci samostatným, je Jos. Müller, autor spisu: Der Reformkatholicismus die Religion der Zukunft 1899. Snahy těchto dvou mužů nalezají čím dále, tím úrodnější půdy v tak zv. moderně katolické a volání po reformě ozývá se i v listech přísně katolických. Tak na př. Linzer theologisch-praktische Quartalschrift praví**): »od výlučného thomistického směru nemůžeme pro pokrok vědy nic očekávati.« K tomu dodává případně Müller***): »považuji to za blasfemii katolické vědy, říci, že nemá za 6 století nijakých zmínky hodných výsledků a že se máme jednoduše a bez výhrady vrátiti k Tomáši.« Dále praví týž autor†): »klademe-li nyní hlavní váhu na pevné základy pro theologii a k tomu účelu přibíráme empirii, psychologii, dějiny, filologii, národopis, tu nepodává nám scholastika téměř nic. Ve vědě přírodní, v archaeologii, v literatuře stojí scholastika na stanovisku dětském; před experimenty má přímo strach, raději se ptá staré autority nějaké, zdali olej v zimě mrzne, než aby v zimě to zkusila; zajíti k originalům, pramenům ani jí nenapadne, to stojí mnoho práce.«

Tím končím poněkud delší odstavec o poměru filosofie k theologii. Bylo třeba více o tom se rozepsati, protože je to základem pro další specialní úvahy o jednotlivých vědách. Tyto specialní úvahy budou z pravidla krátkými, obsahujícími jen význačné momenty. Pojítkem, jak řečeno, bude tu světový názor.

Metafysika. »Problem, hmoty tvoří pro filosofii základní otázku nejen pro celý výklad světa, nýbrž i pro theorii poznání, pro theologii pak nabyl co největšího významu vlivem, jaký vyvírala řecká filosofie přírody na křesťanskou spekulaci v době otců a scholastiky.« ††) O tomto problemu ve vědě katolické jsou dvě mínění: velká většina přijímá s většími nebo menšími modi-

*) ib. 141.
**) 1895, 174.
***) Renaissance I. 56.
†) l. c. 58.
††) Th. Q. 1890, 673.

fikacemi názor aristotelicko-scholastický,*) ano někteří jdou tak daleko (Berthier výše vzpomenutý), že všechno, co není thomistickou metafysikou, prohlašují za lhostejné nebo škodlivé«**). Jiní, menšina, hledí si hlavně moderních výzkumů. Sem po výtce náleží dr. Engl. L. Fischer: Das Grundproblem der Metaphysik 1894. Hájí rozumový energismus. Energií rozumí schopnost, vykonati nějaký účinek nebo přivoditi změnu. Všechny bytosti jsou bytosti energie; každá bytost je systemem sil a jen jako system má sílu nebo schopnost působení. Jako všechny bytosti vzhledem ku své energii podstatně jsou stejny, tak se shodují také všechny se základními zákony logiky. První okolnost poukazuje na realní stránku metafysické povahy všech věcí, druhá na idealní, logický charakter. Obě pak okolnosti sloučené dávají za základ vší skutečnosti rozumovou energii.***)

K metafysice zařaďují i zkoumání o ideách. V tomto oboru nejvýznačnějším dílem je spis dr. O. Willmanna: Geschichte des Idealismus, 3 svazky 1894—97. Toto dílo podává idealní názor světový na základě dějin. Ostří jeho je namířeno proti materialismu a pantheismu. Dějiny starověkého idealismu začíná z náboženství (z tradic náboženských). Prvotní příbuznost náboženských tradic všech starověkých národů dokazuje se ze srovnávací vědy náboženské. Pečlivě jsou vysvětleny filosofické pojmy evangelia. Křesťanský idealismus je dokonáním starověkého. Středověký idealismus má podobný průběh jako starověký: periodě Platona, Aristotela a novoplatonské odpovídá perioda církevních otců, scholastiků a mystiků.†) Dílo Willmannovo na výsost se cení v katolických kruzích, W. vedle Hertlinga považuje se za předního filosofa. Nedá se upříti, že obsahuje mnoho nábadné látky a nových hledisek, ačkoli má i dost značné nedostatky. »Willmannovo dílo více se zabývá s principy učení o ideích než s dějinami (rozvojem) jednotlivých ideí a jejich systematikou. Mnohá jména, která měla v dějinách universalií význačnou roli, schází docela (na příkl. Raimundus Lullus).††) O Rogeru Baconovi, největším filosofu středověku, nemá ani řádky, ba ani jeho jméno. Jsou to pak dějiny?«†††)

*) Th. Q. 1890, 674.
**) Th. Q. 1895, 342.
***) Ö. L. 4, 623.
†) Ö. L. 4, 431; 5, 359.
††) Ö. L. 5, 359.
†††) Renaissance I. 62.

I tak zv. theologie přirozená patří k metafysice, zvláště tu jde o osobnost boží mimo svět. Nové myšlenky tu projevili: Schell podal nově tak zv. nomologický důkaz jsoucnosti Boží.*) Kralik v díle Weltwissenschaft 1896 snaží se dokázati, že svět dle původního svého plánu není nic jiného, než krásnou hrou věčného, nekonečného, osobního Ducha**), konečně Otten: Apologie des göttlichen Selbstbewusstseins 1897 objasňuje důkladně jádro sporu mezi moderním monismem a theistickým názorem světovým***).

Theologie vlastně t. zv. Theologií na tomto místě vyrozumívám, podobně jako církevní otcové, učení o vnitřním životě Boha jednoho ve třech osobách, pokud je známo z nadpřirozeného zjevení. Tento původní význam slova theologie rozšiřoval se vždy dále, až zahrnul v sobě všechna ta odvětví, jež nyní k theologii počítáme.

Theologie ve vlastním, původním významu celkem v 19. století zůstávala na stanovisku dřívějším. Jediný Schell hleděl tu přivésti rozumové bádání k platnosti v tom smyslu, že chtěl jaksi více než dosud pochopiti vnitřní život Boží. Snaha jeho je vyjádřena formulí: Deus est causa sui.

Jako při každé jiné vědě, tak i v theologii vedle stránky obsahové třeba dbáti stránky formalní; obojí běží paralelně. Dle toho, jak věcná theologie zabírala vždy nová odvětví, zabírala je podobně i theologie formalní. Touto formalní theologií rozumím apologii (čili jak se též říká, ale nesprávně, apologetiku), polemiku a ireniku. Poněvadž však není možno u každého věcného odvětví theologie (u dogmatiky, moralky atd.) tuto trojí stránku vždy zvláště uváděti, proberu tuto formalní theologii na některém příhodném místě souborně.

Astronomie, kosmologie, přírodní filosofie. »V katolické filosofii přírodní zdá se, že platí jen autorita a nikoli důvody«.†) Novou myšlenku zavedl tu dr. C. Gutberlet: Naturphilosophie 1894. Pojednává obšírně o vývoji přírodního krásna ze zákonů přírody a v nerozlučném s nimi spojení. Krása světová vykládá se tu jako následek účelnosti, jednoty a stálosti světového řádu.††)

*) Ö. L. 5, 711.
**) Ö. L. 5, 294.
***) Ö. L. 7, 548.
†) Th. Q. 1889, 165.
††) Ö. L. 4, 6.

Logika, mravní a právní filosofie (právo přirozené). Něco k účelu našemu důležitého nemohu tu uvésti.

Oeconomia divina. Tímto názvem se míní dle příkladu církevních otců vtělení Slova a dílo vykoupení jím vykonané, dále pak vůbec to, co Bůh vykonal a koná pro spasení všech lidí. Nové směry možno tu zaznamenati toliko v druhém ohledu, zvláště pak se to týká otázky, mnoholi pohanů a jakým způsobem bude spaseno. Jmenuji tu: A. Fischer de salute infidelium, dále abbé de Broglie ve spisech o srovnávací vědě náboženské, a konečně dr. F. Schmid die ausserordentlichen Heilswege für die gefallene Menschheit 1899. Stanovisko všech je velice mírné: většina pohanů způsobem toliko Bohu známým bude spasena. — V podobné otázce, bude-li z křesťanů více zavržených či spasených, jesuita Castelein ve spise le rigorisme 1899 dokazuje, že bude více křesťanů spaseno, kdežto redemptoristé Coppin a Godts tvrdí opak toho.*)

Mystika. Zde vyniká J. Görres: Die christliche Mystik, 4 svazky 1836—42; 2. vyd. 5 svazků 1880. První a druhý svazek pojednává o přirozeném podkladu mystiky, o cestě očistění z hříchů a vystoupení do nejvyšších kruhů, třetí a čtvrtý svazek o mystice daemonské a o ascesi, o posedlosti, čarodějnictví a zaklínání. Úsudek katolíků o tomto díle nebyl stejný. Tolik je jisto, že sebrání a uspořádání látky neodpovídá požadavkům přísné kritiky a že theorie vyvozená smělou kombinací nepostačí ani přírodozpytci ani theologu.**) Nejnověji Hoensbroech prudce na ni útočí v Religion oder Aberglaube? 1897 str. 79—90.

Theodicaea. Jedná o příčinách zla ve světě. Dogmatista Scheeben pokouší se vyvoditi všecko fysické zlo z hříchu. Fischer: das Problem des Übels und die Theodicee 1883 zavrhuje mínění Scheebenovo úplně na základě palaeontologie a vysvětluje úplně správně fysické zlo z organismu světa.***)

Psychologie. »Dra C. Gutberleta psychologie (2. vyd. 1890) je to nejlepší, co z katolické strany o psychologii bylo vydáno. I methoda, jaké G. užívá, zdá se nám býti správnou. Jedná nejdříve o životu duše podle nižší a vyšší stránky a teprve pak o podstatě duše. I kdybychom s Hagemannem namítli, že nemůžeme mluviti o projevech duše, dokud nic nevíme o jsoucnosti

*) Der Katholik 1899 II. 97 a násl.

**) K. L. 5, 799—800.

***) Th. 1884, 713.

a podstatě duše, není tato námitka nepřekonatelná. Mluvíme přece o přirozené theologii, ačkoli v ní teprve chceme jednati o důkazech jsoucnosti Boží. V obou případech, smíme-li tak říci, anticipando mluvíme, béřeme výsledek, který chceme získati, již napřed. Rozhodný bod spočívá však na jiné okolnosti. Má-li psychologie již od počátku operovati s pojmem duše, odkud má tento pojem vzíti? Dle obecného náhledu z metafysiky. A odkud jej má metafysika? Nemá-li jej z psychologie (a to dle povahy věci nemůže býti), pak jej má toliko ze sebe. K čemu však to vede, o tom podává minulost dosti odstrašujících příkladů.« *) Uvedl jsem slovně tento citat na důkaz, jak se často neprávem vytýká v katolických listech nynější psychologii, že je psychologií bez učení o duši (její jsoucnosti a podstatě).

Starý spor o svobodě vůle ozval se ovšem i v minulém století častěji. Je tu celkem trojí mínění. Stanovisko scholastické vykládá C. M. Schneider v Jahrbuch für Philosophie und spekulative Theologie 8, 478. — Jiné stanovisko zaujímá výše vzpomenutý Gutberlet ve spise Die Willensfreiheit und ihre Gegner 1893. Svobodou vůle míní svobodu volby a označuje stanovisko své jakožto »střízlivý indeterminismus«. Dle něho jest »adaequatní příčina nějakého rozhodnutí jednak vliv motivů, jednak síla svobodného chtění. Připadá tedy část příčinnosti na přítažlivou moc motivů a část na naši svobodnou volbu. Poslední rozhodný moment koná vůle, která tudíž je zároveň s vlivem motivů vlastní příčinou svobodného chtění.« Takto vymezená svoboda vůle zdá se G. býti tak zřejmá a jasná, jako je nám jista naše psychická existence dle známého cogito, ergo sum. K tomu podotýká kritik, kdyby to bylo pravda, že by pak spor o svobodu vůle nedal se nikterak pochopit.**) — Třetí stanovisko zaujímá Müller v Reformkatholicismus I. 80—81: »I rozhodnutí vůle mají své zákony; není nikterak liberum arbitrium indifferentiae, žádný úplně čistý počátek bez předpokladů vnitřních i zevních.«

Jiný dávný spor je o počtu duševních mohutností základních. Scholastikové učí tu jen dvěma mohutnostem, rozumu a vůli, po krokoví katoličtí učenci třem, rozumu, citu a vůli. Spor ovšem zasahuje hluboko do praktického života. »Katolická mravověda je založena na psychologii scholastické.«***) Kdežto zase pro kázání

*) Th. Q. 1893, 689, 692.
**) Ö. L. 4, 112.
***) Ö. L. 4, 367.

rozhodně novější jsou pro tři mohutnosti (Alban Stolz, Linsenmann a j.)*)

Z nových problemů, jimiž se psychologie zabývá, zmiňuji se o hypnotismu. Tu vynikl Jesuita Finlay spisem přeloženým z anglického časopisu The Lyceum do němčiny pod názvem Der Hypnotismus 1892. Jevy hypnotické vysvětluje suggescí, s níž souvisí jiné různé duševní projevy. Tím liší se spis ten ode mnohých jiných, jež tu viděly působení daemonů, aspoň částečně.**)

Fysika, chemie, fysiologie. Ve fysice Ludwig Dressel S. J. spisem Elementares Lehrbuch der Physik 1895 poprvé celou látku fysiky zpracoval na základě theorie atomové a aetherové, jakož i na základě energie jakožto jednotné síly přírody, a tím vynikla tato učebnice nade všechny ostatní.***)

Za to filosofové scholastičtí ve svých úvahách chemických drží se stanoviska zastaralého. Tak na př. Kleutgen a Pesch až posud, oproti moderní chemii, učí proměně substancí.†)

Ve fysiologii za dnů našich proslavil se St. G. Miwart, který však ku konci života z církve byl vyloučen, hlásaje světový názor úplně odporný názoru katolickému. Nejznámější se stal právě touto svou filosofickou činností, jmenovitě knihou: »štěstí v pekle«.

Mechanika, kinetika, psychologie experimentalní. Tu toliko o psychologii zvířecí z katolické strany výzkumně se pracovalo, a to hlavně E. Wasmannem S. J. Vydal Instinct und Intelligenz im Thierreich 1897, Vergleichende Studien über das Seelenleben der Ameisen und der höheren Thiere 1897, Die psychischen Fähigkeiten der Ameisen 1899 a j. spisy. Ve spisech těch podal základy psychologie vyšších zvířat. Toliko člověk má intelligenci, skutečné vědomí o nějakém cíli, t. j. vhled v poměr mezi příčinou a účinkem, prostředkem a účelem, kdežto zvíře má jen smyslnou poznávací mohutnost, t. j. zvířata na základě vjemů smyslových mohou si tvořiti nové spojeniny představ a tak pozměňovati výkony vrozených instinktů. V tomto náhledu je W. za jedno s Wundtem. Subjektivní vědomí o účelu, formalní mohutnost činiti závěrky, duševní mohutnost abstrakční u zvířat dokázati se nedají. V podstatě se srovnává s názory scholastickými.††)

*) Th. Q. 1885, 698.
**) Ö. L. 2, 487.
***) Ö. L. 4, 544—5.
†) Th. Q. 1897, 479.
††) Ö. L. 7, 409; 8, 377.

Dogmatika (věrouka). Ku všem předcházejícím vědám, hlavně ovšem k filosofii, má zřetel dogmatika, jež ze všech theologických věd na prvním místě podává světový názor. Proto mnohá jména, výše při poměru filosofie k theologii uvedená, znovu se nám tu objeví.

Směry v dogmatice v minulém století převládající jsou hlavně dva: scholastický a moderně-vědecký. Ku směru scholastickému náležejí dogmatiky vydané Liebermannem 1819 (5 svazků), Perroneem 1838—1843 (9 svazků), Kleutgenem 1853, Franzelinem 1867—1870 (6 svazků; 7. svazek 1887), Peschem 1894 (9 svazků). Všechny tyto knihy v celku jsou si velice podobny. »Změníme-li na titulu knihy Peschovy Ditton Hall (kde přednášky ty měl) s kollegiem římským, máme tilul velice rozšířených přednášek Perroneho.«*) F. A. Stentrup má ve svém díle (1889) zřetel k theorii Hartmannově o vykoupení, »která jest v podstatě majetkem širokých vrstev, nevyjímaje ani rationalisující protestantskou theologii«.**)

Ku směru moderně-vědeckému patří dogmatiky, které vydali: Klee 1831. Je stručná, ale bohatá citaty z církevních otců. F. A. Staudenmaier 1845 (4 svazky). Vyniká idealním směrem a hlubokou spekulací. Kuhn 1846—1868 (3 svazky). Od počátku považoval Kuhn za svůj životní úkol dle všech sil pěstovati spekulativní katolickou theologii. Tím byl přinucen blíže zkoumati vědecko-filosofický základ veškeré vědy a víry, aby tak nalezl v rozumu lidském pro katolickou vědu o víře bezpečné přirozené předpoklady.***) Ohrožená víra to byla, která jej přivedla na bojiště, předepsala mu způsob zbraně. Odpor proti soustavám Schellinga, Hegla, Strausse, odpor proti Schleiermacherovi, který se zřekl vědění pro víru, táhne se všemi jeho spisy.†) — Scheeben 1873 až 1887 (3 svazky). Co se týká výraznosti, přesnosti v dějinách dogmatu a samostatnosti vzhledem k zděděným předsudkům, nevyrovná se jí žádná nová dogmatika.††) — Schell 1889—1892 (3 svazky). Staví se principielně proti Kuhnovi. Ve všech rozhodných otázkách je za jedno se školou aristotelsko-scholastickou, v podrobnostech však zachovává si úplnou volnost. K úplné plat-

*) Th Q. 1895, 305.
**) Th. Q. 1890, 164.
***) Th. Q. 1887, 534.
†) Th. Q. 1887, 535.
††) Th. Q. 1889, 161.

nosti přivedl ve své dogmatice moment mravní.*) »Velmi pěkně je podáno učení o andělích. Tento předmět v dosavadních knihách obyčejně nedostatečně byl zpracován. Zde je učiněn dobrý pokus, zpracovati učení o andělích v souvislosti s principy celé dogmatiky. I poměr andělů k světu vystupuje tu bez deus ex machina, což tu a tam musí býti pojítkem k dalším odstavcům. — Za hřích těžký, který přivádí do pekla, považuje spisovatel toliko hříchy proti Duchu svatému, a tak se mu podařila theodicaea mnohem lépe, než jiným.« **)

U nás se pokusili v některých částech dogmatiky: Lenz (anthropologie, 1881), Jirsík (popularní dogmatika, 1840) a Barták (vydal velmi pěknou stručnou učebnici, 1878).

Poněvadž právě při dogmatice světový názor je velice patrný, vedle dobrých knih musím tu uvésti i chybné, které však jsou dosti rozšířeny; u některých knih alespoň některé do očí bijící chyby.

(Pokračování.)

---

*) Th. Q. 1890, 320. 5. 316.
**) Th. Q. 1890, 319. 321.

Moderní Japan.

Napsal Přemysl Hájek.

(Dokonč.)

Pokud průmyslu japanského se týče, jest konstatovati, že otevření země ostatnímu světu způsobilo vzrůst a zmohutnění skoro všech jeho větví, vždy u větší míře prolamujících úzkou ohradu domácí malé výroby.

To se týče především hedvábnictví, které, když jmenovitě také v Evropě v letech 1856, 1862 a 1867 panovalo nepříznivé počasí pro bource, rozvilo se v plný květ. Vývoz jeho započal záhy růsti, a za málo let ceny stouply na 10 až 16násobné. Zároveň počala domácí ruční výroba ustupovati továrnické a od r. 1872 zakládány byly velké přádelny s pohonem parním i vodním. Nejčetnější a největší jsou v Nagno, Gifu, Jamanaši, Tókiu, Jamagatě a Fukušimě. Nejvíce surového hedvábí japonského odebírá Amerika a Francie. Hedvábnictví se v Japaně stále pilně zdokonaluje i pokud se týče zušlechtění kokónů a pěstění morušovníků, i pokud se týče zpracování surového hedvábí a výroby látek.

Vzrůst exportu hedvábnického měl za následek, ježto cena hedvábí tak značně se zvýšila, mohutnění průmyslu bavlnářského. R. 1886 bylo v Japaně jen 65.000 přádelen, r. 1896 na 1,000.000, r. 1900 kolem 1,230.000. Akciovým*) přádelnám vede

*) Akciové společnosti jsou v Japaně trojího druhu. Členové gómeikwaišy ručí celým svým jměním za dluhy společnosti. Góšikwaiša podobá se německým Kommanditengesellschaften, jedna část členů totiž ručí jen do výše svých vkladů, druhá celým svým jměním. Kabušikikwaiša rovná se naší akciové společnosti: zřízena může býti jen s povolením státním a ručení vztahuje se na celé jmění členů. Vedle společností k účelům kommerciálním a industriálním existují společnosti pojišťovací a zejména též pro zřizování elektrického osvětlování, které v Japaně těší se velké oblibě i rozšíření.

se velmi dobře, vyplácejíť ročně 20 i více procent. Vedle přádelen je v činnosti hojně tkalcoven a závodů appreturních. Hlavním sídlem bavlnářské industrie je japanský Manchester, Osaka. V Kiótu tkány jsou zejména látky z hedvábí smíšeného s bavlněnou přízí.

Z uměleckých řemesel projevují velkovýrobní tendence výroba laku a porcelánu, jmenovitě poslední.

Japanský lak daleko předstihuje svůj vzor, lak čínský. Příčinou toho je jednak, že stromu lakovému v Japaně se lépe daří, jednak že výrobě laku se věnuje veliká péče. V oboru tom jsou Japanci mistry nepřekonatelnými. Znalci tvrdí, že Šibata Zešin, který zemřel roku 1897, byl nejlepší výrobce laku, jaký vůbec kdy žil. Ovšem laciné fabriční zboží, které k nám se dováží, je velmi špatné kvality a má pramálo společného se skvostnými předměty, které vídáme v uměleckoprůmyslových museích.

Stejně se má věc s japanským porcelánem. Zatím co v Sèvres a Kodani od Japanců učí se jejich nedostižitelnému umění, japanský porcelán následkem vzrůstající velkovýroby v umělecké hodnotě upadá. Skoro za každé světové výstavy evropské (už za vídeňské!) upozorňovali znalci odborníci na to, jak moderní porcelán japanský, zpracovaný rychle a lacině, ztrácí na umělecké ceně proti starému porcelánu, při jehož výrobě nešetřeno ani časem ani nákladem — faktum to, illustrující tak mnohá horlící slova Ruskinova. A přece čím vším mohlo by pro naši Evropu býti japanské umění, které do nedávna úplně krylo se s řemeslem!

Kromě těchto velikých větví japanské industrie třeba se dotknouti ještě menších odborů, které dnes rovněž podléhají, alespoň částečně, evropskému vlivu.

Pro Japan veliký význam má výroba rohožek, pletených ze slámy rýžové a ječmenové, ze sítin, rákosu, rotangu, bambusu, vrby, jakož vůbec pletařství, které dnes již také vstupuje do znamení velkovýroby.

V papírnách, moderně zařízených, vyrábí se papír japanský, neklíhovaný, i klíhovaný evropský. Osacké a tókijské továrny exportují své výrobky do čínských treaty ports, Hongkongu, Vladivostoku i jiných míst východoasijských.

Veliká je výroba sirek, jichž $^9/_{10}$ vyváží se do Číny; ostatek do východní Asie, ba až do Egypta.

Z alkoholických nápojů vyrábí se saki, kořalka z rýže připravovaná, a pivo dle vzoru německého, exportované do přístavů východoasijských, až na Ceylon.

Konečně bylo by vyjmenovati ještě celé množství industriálních odborů, které následkem styku s ostatním světem v Japanu jednak se ujaly, jednak se rozvinuly. Bylo by tu vytknouti továrny na sklo, hodiny, mýdlo, velocipedy, hudební nástroje (ni klavíry nevyjímaje!) a j. a j. Jaký význam má průmysl pro japanský obchod, patrno z toho, že 76 procent předmětů vyrobených v 5985 továrnách se exportuje (před 10 lety jen 66%).

Hornictví japanské bude vyžadovati ještě mnoho oprav, nežli se bude moci postaviti po bok evropskému. Menší doly vykazují plno nedostatku, schází zkušené a vzdělané inženýrstvo i dělnictvo, a poslední je nad to snad nejhůře placeným stavem v Japaně. Montání industrie japanská je na následující tabulce zobrazena za léta 1885, 1890 a 1895. Zlato a stříbro je udáno v mommech, ostatní mineralie ve kwammech (1 kwamme = 1000 momme = 3756·5 g.).

a) Produkce státních dolů.

	1885	1890	1895
Zlato	34.007	68.931	107.675
Stříbro	1,209.282	1,784.074	3,180.375
Měď	1.990	6.482	73.869
Olovo	—	—	13.321
Železo	827.408	958.242	1,322.068
Uhlí	71,749.712	1,783.239	5,991.327

b) Produkce soukromých dolů.

Zlato	39.078	153.450	144.630
Stříbro	5,146.909	13,301.629	19,907.586
Měď	2,808.881	4,850.413	5,234.971
Olovo	23.978	206.612	376.622
Železo	977.972	5,019.810	4,860.395
Mangan	32.706	691.061	3,558.518
Antimon	136.516	504.412	418.968
Uhlí	275,990.943	696,589.835	1139,424.115
Grafit	111.936	1,217.352	290.400
Petrolej	293.025	447.214	6,074.440
Síra	1,319.933	5,519.924	5,001.147
Kamenec	2.816	3.139	—

Z nerostů japanských pro export nejdůležitější je uhlí. Vývoz jeho se skoro za každých pět let zdvojnásobuje. Kvalita

uhlí japanského je sice velmi špatná, ale nízké ceny přece lákají hojně odběratelů. Ovšem ceny uhlí dnes v Japaně při vzrůstající domácí potřebě stoupají. Roku 1893 stála tůna uhlí průměrně 4 yeny 60 senů a roku 1897 dosáhla již skoro dvojnásobné ceny 7 yenů 60 senů. Vývoz uhlí za poslední léta obnášel:

Rok	Tůn	Cena v yenech
1890	1,229.811	4,749.735
1893	1,505.413	4,817.912
1895	1,844.815	7,604.788
1896	2,194.412	8,879.256
1897	2,103.012	11,545.801
1898	2,195.090	15,229.969

Nejvíce uhlí japanského odebírají: Čína, Hongkong, Britská Indie, Spojené Státy severoamerické, Filippiny a Ruská Asie.

Kromě uhlí vyvážejí se také měď (jedna z nejlepších vůbec), antimon, mangan a síra.

Kommunikační prostředky.

Prvá železnice japanská vystavěna byla roku 1872 v délce 18 mílí angl. mezi Tókiem a Jokohamou. Kapitál ku stavbě opatřen byl od vlády 9% výpůjčkou v Londýně, prvou to v cizině vůbec. Když rentabilita dráhy byla dobrá, zřízeny byly nové dvě linie železniční, z Kobe do Osaky a z Osaky do Kióta, kteréž roku 1874 a 1876 byly veřejné dopravě otevřeny. Poněvadž však stavba těchto tří železnic stála na 8,800.000 yenů, z nichž jen polovice byla kryta londýnskou půjčkou, ocitla se vláda ve veliké finanční tísni. Teprve po povstání generála Saigó-a na Kiušu se vláda vzpamatovala a pomocí domácích půjček jala se stavěti nové linie železniční, z nichž zejména dráha z Kióta do Otsu na jezeře Biwa tunelem vedoucím horou Osakajama prý učinila kolosální dojem na japanský lid.

Roku 1881 založena byla první soukromá společnost železniční, Nippon—Tetsudo—Kaiša. Počet společností v polovici roku 1897 dosáhl čísla 43. Celková délka státních linií téže doby byla 765 mil, soukromých 2581 (kapitál 203,280.000 yenů).

Železnice japanské přinášejí veliký zisk, některé 12—15%. Stavby železnic účastní se také anglický a americký kapitál. Materiál ku stavbě železnic až do nedávna kupován byl v cizině, hlavně v Anglii, Americe a Německu. Nyní však mají státní dráhy svoje dílny, kde se stavějí lokomotivy a vagony, a také s dostatek domácích techniků.

Typ vagonů japanských je anglický, třídy jsou tři. Jízdní ceny obnášejí za 1 km. ve třetí třídě asi 4 h., v druhé 8 h., v prvé 12 h. Spacích a restauračních vagonů — veliká to trýzeň pro globetrottry — není, rovněž nejezdí rychlíky na drahách japanských.

Obchodní loďstvo japanské imponuje svou mohutností a již dnes silně konkuruje s loďstvem cizím. Zejména po vítězství ve válce s Čínou, kdy vládě stalo se možností udílet subvence domácí společnosti paroplavební kvapem zmohutněly. »Nippon Jušen Kaiša«, jedna z největších společností paroplavebních vůbec, v jediném roce 1898 dala v Anglii stavěti 6 parníků o obsahu 34.724 tůn. Její lodi vedle pobřežních plaveb v Japanu plují týdně do Šanghaje, Tientsinu, Hongkongu, Vladivostoku a přístavů korejských. Dvanáct osobních parníků, moderně zařízených a o 73.623 tůnách, koná pravidelné plavby do Londýna a Antwerp, k čemuž používati bude po 10 roků státní subvence v obnosu asi 6 mil. K.

»Nippon Jušen Kaiša« udržuje pravidelné čtrnáctidenní spojení mezi Jokohamou a San Franciskem pomocí 6 parníků as o 18.000 tůnách. Státní subvence této linie obnáší as 2 mil. K.

Roku 1898 otevřena byla druhá linie do Ameriky 3 parníky o 9000 tůnách společností »Tojo Kišen Kaiša«. Stát subvenuje ji asi 2 mil. K.

Z přístavů nejdůležitější je Jokohama, pak Kobe, Nagasaki a Hakodate. Poměr množství lodí jednotlivých států v přístavu jokohamském roku 1899 znázorňují následující čísla:

Velká Britanie	406	parníků o	903.490 tůnách
Japan	181	» »	359.247 »
Německo	81	» »	168.119 »
Spojené Státy severoam. .	26	» »	65.110 »
Francie	27	» »	58·539 »
Havai	24	» »	33.868 »
Rakousko	6	» »	15.151 »

Pokud pošt se týče, existovala v Japaně již od 16. století pošta skrze posly. Když pak r. 1871 počalo býti organisováno poštovnictví po vzoru evropském, ponecháno oné obstarávati korrespondenci soukromou, tato pak expedovala psaní úřední. R. 1873, když počet poštovních úřadů byl silně rozmnožen, zavedeny byly jednotné taxy, a pošty staly se vesměs státním monopolem. Brzy potom uzavřel Japan první poštovní smlouvu se Spojenými Státy severoamerickými, a zavedeno pravidelné poštovní spojení s čínskými přístavy, kdež, jakož i na Koreji, zřízeny byly japanské

státní úřady. Roku 1877 vstoupila konečně japanská vláda ve světovou poštovní unii. Z následujícího zdokonalování dlužno vytknouti zřízení expedice balíčků r. 1892, vydání reglementu polní pošty r. 1894 (výprava na Koreu) a zavedení pošty na Formose (dosud nenáleží k unii) po válce s Čínou r. 1895.

Počet poštovních úřadů, který koncem roku 1871 obnášel číslo 180, do konce roku 1899 zmnožen byl na 4325 (na Formose mimo to 71). Psaní expedováno bylo r. 1871 na 565.934 kusů, následujícího roku již 2,510.056, roku 1899 608,147.955 kusů. Z posledního čísla připadá 2,934.266 na zásilky do ciziny poslané, 2,801.401 na zásilky z ciny došlé.

Poštovní spořitelny zřízeny byly již r. 1875, znovu upraveny r. 1890. Že měly značný vliv na šíření se spořlivosti v lidu japanském, patrno z toho, že zakládány byly záhy konkurrenční spořitelny privátní. Tím ovšem státní spořitelny byly poškozeny a musily r. 1898 zvýšiti úrok.

R. 1899 bylo v Japanu 4271 poštovních spořitelen, které přijaly 2,553.807 vkladů v ceně 24,973.383 frcs a při 650.365 výplatách vyplatily 37,197.877 frcs. Téhož roku bylo v Japaně 1,240.880 knížek poštovních spořitelen v ceně 55,012.763 frcs.

Stejně zřízeny byly též na Formose poštovní spořitelny, které r. 1899 měly 14.697 vkladatelů s 1,214.532 frcs.

Počátky telegrafů sáhají v Japaně k roku 1869. Dnes existuje již na 800 telegrafních úřadů a telegrafní síť spojuje všechny kouty mikadovy říše. Telegrammy přijímají se ve všech důležitějších řečech evropských, za jedno slovo platí se (pro Japan) asi 14 h, minimální taxa obnáší asi 70 h. Telegrafní spojení s Čínou a Evropou prostředkují dánská »Nordická telegrafní společnost« a anglická »Eastern Extension Telegraph Co.«.

V Tokiu, Jokohamě, Osace a Kobe je dokonce již, a to v dosti značné míře, v užívání městská telefonní síť.

Školství.*)

Školství japanské bylo za středověku v rukou buddhistických kněží, a předmětem vyučování byly hlavně sútry. Když rodina Togukavů nastoupila na šógunát (r. 1603), místo buddhistů zaujali konfuciáni, a vedle domácí historie a literatury pěstována byla zejména četba čínských klassiků.

*) J. Bolljáhn, Japanisches Schulwesen, seine Entwickelung und sein gegenwärtiger Stand, Berlín 1896.

Starý system úplně byl převrácen revolucí roku 1868. Na dnešní školství svoje mohou býti Japanci plným právem hrdi. Jsouce již od přírody vědymilovnými, nešetřili ani studiem evropských vzorů, ani nákladem. A výsledky, které dnes již jsou překvapující, opravňují ku nadějím vždy větším.

V Japaně existují 3—4roční nižší obecné školy s povinností návštěvy od 7 roků, 2—4roční vyšší školy obecné, 5tiroční střední školy, 3roční t. zv. kótógakkó (= vyšší školy) a císařská universita v Tókiu. Vedle toho jsou v Japaně ústavy pro vzdělání učitelů a učitelek, školy pro slepce a hluchoněmé, umělecká akademie v Tókiu, škola pro šlechtické hochy a pro šlechtické dívky (pod protektorátem císařovninym), kadetní škola a válečná akademie, škola a akademie pro výchovu vojenského námořnictva, vyšší obchodní škola a konservatoř.

Připomínajíce ještě, že hlavním vzorem školství japanského je školství Spojených Států amerických, podáváme tuto, nemohouce se šíře rozepisovati, učebné plány jednotlivých škol.

Nižší škola obecná*) (= naše obecná).

Ethika, čtení, psaní, sloh, počítání, tělocvik. Počet týdenních hodin obnáší v prvých 2 rocích 24, v ostatních 27 hodin.

Vyšší škola obecná (= naše měšťanská).

Ethika, čtení, psaní, sloh, počítání, zeměpis, dějiny Japanu, přírodopis, kreslení, zpěv, tělocvik. Pro hochy je nepovinným předmětem angličina, pro dívky šití. Počet vyučovacích hodin v týdnu jest 30.

Střední škola (= naše střední škola).

Ethika, japanština, čínský jazyk a literatura, angličina, dějiny, zeměpis, mathematika, přírodopis, fysika, chemie, psaní, kreslení, tělocvik. Počet týdenních hodin vyučovacích je 28—30.

Kótógakkó

rovná se z části našemu gymnasiu, z části naší universitě. Je to přípravka pro universitu, s odděleními odbornými pro žáky, kteří ten neb onen odbor na universitě hodlají studovati. Některé kótógakkó jsou však smíšeny se školami obchodními, technickými, zemědělskými a j.

*) Roku 1894 bylo v Japaně 23960 obecných škol se 61556 učiteli a 3,337.000 dětmi.

Učebný plán přípravky ku př. pro filosofickou fakultu (department of litterature) je: V prvém a druhém roce: japanská a čínská literatura, němčina, dějiny, zeměpis, mathematika, fysika logika, základy národního hospodářství. V třetím roce mimo to německá, anglická a francouzská řeč a literatura.

Učebný plán budoucích mediků zahrnuje v sobě japanskou a čínskou literaturu, němčinu, latinu (v 3. roce), mathematiku, fysiku, chemii, zoologii, botaniku a tělocvik.

Universita

tókijská v nynější podobě své povstala roku 1886. sloučením starých fakult s polytechnikou. R. 1890. přidružena byla k ní zemědělská akademie, sestávající z oddělení veterinářského, agrikulturního a dendrologického. Původ některých částí university sáhá až do dob panství Togukavů.

Universita má 205 profesorů (řádných, assistujících a lektorů), z nichž 8 je Němců, 2 Angličani, 2 Amerikáni a 2 Francouzi. Výdaje s universitou spojené platí stát, kollejné (2,50 yenů = asi 6 K měsíčně) ukládá se pro případ neočekávané potřeby. Studenti bydlí v internátě.

Universita tókijská skládá se ze 6 fakult: právnické, lékařské, filosofické (řeči, dějiny, literatura a filosofie), přírodovědecké, technické a zemědělské. Podáváme tuto pro názor názvy ovšem jen některých přednášek na filosofické fakultě: Japanská a čínská literatura, latina, řečtina, němčina, angličina, francina, sanskrit, fonetika a dějiny románských a germánských jazyků, srovnávací jazykozpyt, úvod do filosofie, dějiny evropské filosofie, čínská filosofie, logika, psychologie, ethika, aesthetika, paedagogika, sociologie, physiologie, psychiatrie, srovnávací dějiny náboženstev, buddhismus, dějiny, dějiny umění a j. v.

* * *

Přehlédli jsme tuto japanské zřízení státní, vojsko, obchod a průmysl, kommunikační prostředky a školství. Zmíníme-li se ještě o tom, že moderní zákony japanské jsou upraveny dle vzorů evropských, že jsou v Japaně výborná opatření policejní (pro civilisující se stát velmi důležito!) a že konečně last, but not least periodický tisk japanský (prostředek ku šíření nových myšlenek!),*) jakož i produkce literární vůbec, původní i překladová

*) Časopisů vychází na 800! Nejvíce jich připadá na politiku, pak na paedagogiku, obchod a průmysl a popularisování věd.

stále roste — pak máme před sebou v celku obrázek moderního, evropisovaného Japanu, pokud si jej lze vytvořiti.

Budoucnost Japanu přese všechny jeho přítomné nesnáze je jistě veliká, o tom nelze pochybovati. Japan fakty dokázal a dokazuje, jak nepravdivá jsou dnes již slova jistého diplomata: »Le Japon d' aujourd'hui c' est une traduction mal fait«. A třeba že snad nevěříme výroku Okumově: »Uprostřed 20. století bude Japan na stepích střední Asie zápasiti s Evropou o světové panství«, tož jistě skládáme veliké naděje v Japan jako stát obchodní a v Japance jako šiřitele evropské kultury na východě asijském. Ale aby byli pamětlivi svého krásného přísloví: »Todaimoto kurašii« (= u paty majáku je temno), to přejeme nejvíce tomu bystrému a podivuhodnému národu japanskému. Jejich rozkošná vlast přestala býti pro nás mlhovitou zemí bájí, budiž tedy nyní pro nešťastné bratry a sousedy jejich zemí opravdového východu slunce! Japan rozžehující pochodeň pravé kultury nad východní Asií — jaký to krásný sen!

První dělnická výstava v Praze.

Myšlenka, aby v Praze uspořádána byla dělnická výstava, vznikla ve výboru Dělnické Akademie v létě minulého roku. K prvé poradě došlo dne 28. září 1901. Na této schůzi vyznačeny byly základní rysy projektované výstavy a ustaven výbor. Již zde však ozvaly se jednotlivé hlasy varovné, poukazujíce na panující krisi průmyslovou. Hlavně obraceli se někteří delegáti proti zamýšlenému oddílu průmyslovému a žádali, aby se výstava omezila jenom na část sociální. Bylo poukazováno na to, že při nepatrných prostředcích, které jsou dělnictvu k disposici, nelze dosáhnouti úspěchů, jaké byly údělem výstav jiných. Se strany druhé uvedeno bylo, že nutno uspořádati výstavu průmyslovou, aby prokázána byla odborná zdatnost dělnictva, dále i proto, aby znázornění poměrů dělnictva bylo úplné. Je zajisté často značná příčinná souvislost mezi výrobou (materiálem, způsobem práce atd.) a zdravotními a jinými poměry dělnictva. Tento názor převládl, ač i ti, kdož jsou pro výstavu průmyslovou, kladou hlavní váhu na stránku sociální.

V listopadu vytištěno bylo provolání, které přineslo již definitivní program. (Viz N. Doba č. 4.)

V oddílu průmyslovém bude zajímavo pozorovat, jak některé technické problémy zabírají mysl dělníků, sledujících pozorně vývoj pracovních prostředků. Nelze ovšem očekávat nějaké veledůležité vynálezy, ale pozorovateli naskytne se příležitost, aby konstatoval, jak naléhavé potřeby doby jsou i se strany jednotlivců-dělníků pochopovány a řešeny.

Dnes již tvoří se skupinové odbory, které přijímají přihlášky vystavovatelů, pracují na rozdělení chystaných k výstavě výrobků, aby tyto tvořily pak harmonický celek. Jim připadá též úkol so-

ciální stránku výstavy opatřiti pečlivým sebráním dat o poměrech příslušníků toho kterého odboru. Některé odbory pak hodlají nejen znázornit postup výroby, nýbrž i pracovat přímo před zraky návštěvníků, čímž umožněno bude návštěvníkům, aby hlouběji vnikli v průmyslový život dneška.

Oddíl literatura má v přední řadě shromážditi veškerá díla literatury dělnické, smím-li užíti toho výrazu. Vyplývá již z celkové situace českého hnutí dělnického, že převahu podrží časopisectvo. Bude ovšem velmi nesnadno shromážditi všechny časopisy vydávané od let šedesátých (nezapomínat na rok 1848 a léta po něm!) až po dobu naši, ale již pokus sám třeba rozhodně schváliti. Badatel, který hodlá věnovati se studiu dělnického hnutí, shledá brzy, jak nedostatečně dochovaly se časopisy i z doby hnutí svépomocného. Hůře ještě je s novinami socialistickými z let sedmdesátých a osmdesátých. Již revise toho, co se dochovalo, je žádoucí. Mnohem prospěšnější bylo by ovšem, kdyby některá z dělnických institucí (snad Dělnická Akademie) ujala se úkolu konservatora.

Na druhé místo náleží literatura knižní, vydávaná časopisy a institucemi dělnickými. Vím, že v tomto směru jsou až do let posledních výsledky celkem nepatrné. Obrovská přesila překladů, nedostatek prací původních, překladová činnost namnoze neorganická, náhodná. Ale přes to i tato část poskytnouti může mnohé poučení. Bude možno sledovat vlivy, které působily na české hnutí dělnické, vyznačit sociální problémy, jichž řešení jevilo se dělnickému hnutí v té které době nejdůležitějším a snad i vysledovat, pokud mělo hnutí dělnické a jeho literární potřeby vliv na rozkvět sociologické literatury v posledním hlavně desetiletí minulého věku.

K tomu přispěje, myslím, i ona část skupiny XVI., kde ukázány budou vztahy dělnictva k literatuře české vůbec. Mám na mysli seznamy knih dělnických spolků, statistiku četby, odbíraných revuí a listů atd. Je mým přesvědčením, že právě spolky dělnické mají knihovny obsahově lepší a bohatší než řada spolků jiných.

Zde také bylo by záhodno, aby k obohacení statistiky této přispěli knihovníci veřejných knihoven, pokud jsou tyto dělnictvu přístupny, spolky studentské, které propůjčují nebo zařizují knihovny po venkově; snad nebudou data uspokojiva, výsledky nejlepší, ale nečiníme přece ani při dělnictvu nárok na dokonalost absolutní.

Ku znázornění mzdových, pracovních a životních poměrů podniká výstavní výbor rozsáhlou akci dotazníkovou. Byly sice již

podniknuty jednotlivými odbory kroky podobné, nedosáhly však nikdy toho rozsahu, jaký má být uskutečněn tentokráte. Dotazníky obírají se zvláště podrobně otázkou bytovou, jakož i rozpočtem dělnické domácnosti. Vzhledem ku vlivu, kterým vládnou organisace dělnické, k důvěře, s jakou dělnictvo vyplní tyto dotazníky, lze očekávati výsledky pozoruhodné.

Vedle toho bude ovšem použito všech pramenů, pokud jsou dělnictvu přístupny, tedy anket vládních, výkazů nemocenských pokladen, zpráv pojišťovny úrazové atd. Vaditi bude okolnost, že není dostatečného materiálu srovnavacího, ale přes to lze s oprávněným zájmem hleděti vstříc výsledkům tohoto šetření, podniknutého dělnictvem samotným.

Akci paralelní podniknou jednotlivé odbory, z nichž některé (pekaři, truhláři, obuvníci, krejčí) již dříve podobné kroky učinily. Obrací-li se výstavní výbor spíše k rodině dělníkově, zamýšlejí odbory věnovati svoji pozornost výrobě, dílně, průmyslu. Zvláště lze očekávati pečlivé vylíčení domáckého průmyslu v odborech, kde vedle něho je obvyklá i práce v dílně a továrně. Poněkud hůře bude asi postaráno o vlastní práci domáckou, ač i zde (na př. mezi cvočkáři na Příbramsku i Hořovicku) jeví se místy živý ruch.

V této snaze mohla by naše venkovská intelligence prokázati výstavě platné služby. Vím, že na př. mezi lékaři jsou mnozí velice dobře obeznámeni se zdravotními poměry dělnictva. Jak přispělo by na př. vylíčení zdravotního stavu dělnictva určitého odboru, kraje, místa, vyšlé z péra odborníka! Jak mocně působilo by vypočtení nešvarů a nedostatků zdravotnických v dílnách, továrnách i bytech! Jaký obraz poskytlo by vylíčení zdravotnických závad práce domácké! A to jsou jen některé stránky činnosti, kterou by lékaři mohli rozvinout.

Vím, jak nesnadno lze pracovat učitelům, ale i zde lze časem sebrati materiál ku statistické tabulce, nebo vylíčení sociálních poměrů dětí. Postavení rodičů a prospěch žáků, výživa žactva, četba dětí, co tu vděčných námětů!

A tato práce i jen několika lidí byla by zajisté přijata s radostí dělnictvem, jako důkaz zájmu, jaký vzbuzuje společenské jeho postavení. Najde se těch několik? —

Grafické znázornění vývoje dělnického hnutí je důležitým jak pro dělnictvo samotné, tak pro dějepisce sociálního vývoje v Čechách. Jedná se hlavně o to, aby sebrána byla spolehlivá

data, vztahující se k dělnickým spolkům. Úkol sice těžký, ne však do té míry nesnadný, jako je úplné předvedení literárních a časopiseckých snah dělnictva, neboť založení spolků dělnických spadá až na některé výjimky v léta devadesátá. Ale právě proto, že nyní lze ještě mnohé zachrániti, co upadlo by jinak po několika letech ve zkázu, věnuje statistická komise šetření tomu zvýšenou pozornost. Nelze ovšem očekávati účast všech spolků, ale přes to možno nabýti správného obrazu o době vzniku, prvotní formaci, změnách vývojových, jež dělnické spolky prodělaly.

V chystaných dotaznících je přihlíženo k různosti spolků, jejich činnosti podpůrné, odborné i vzdělavací, jakož i ku zábavám, divadlům atd. Zde patrno bude, že bylo to hlavně dělnictvo ve svých spolcích, jež přivedlo k rozkvětu tak značnému populární přednášku. Znám dobře nedostatky přednášek ve spolcích dělnických i jiných, přes to však vidím v činnosti té důležité odvětví vzdělavací působnosti. V mnohých případech působilo opět studentstvo přednáškami a rozhovory v dělnických spolcích. Nebylo by dobře, aby na př. Slavie ukázala, do jaké míry súčastnili se její členové takové práce?

Dle příprav posud podniknutých hodlá se statistikou své působnosti súčastnit i odborové sdružení a zajisté i Dělnická Akademie. Nemusím zajisté poukazovat, jak doplňuje skupina tato oddíl předchozí. Z vylíčeného nelze ovšem souditi, do které míry zdaří se zamýšlené znázornění, tolik však možno říci, že dělnictvo přistupuje k práci té s plným vědomím její důležitosti.

Ale přispění naší intelligence není omezeno pouze na ony práce, o kterých jsem se zmínil. Vzpomínám krásných slov, jimiž zval »Manes«, spolek našich mladých výtvarníků, dělnictvo k návštěvě své výstavy. Nemám té výmluvnosti, abych se stejným promluvil zápalem, ale nenašlo by se mezi členstvem »Manesa«, i mezi umělci českými vůbec, několik vystavovatelů? Nebylo by záhodno přispěti takto k uměleckému požitku širokých vrstev? A český umělec zajisté je často bližší dělníku, než jiným vrstvám naší společnosti. Snad odporučovalo by se i vystavení těch prací, které vztahují se k životu dělnictva a tříd pracujících vůbec. Bílkova »Orba«, Šalounovy skulptury, Suchardův »Portál« nalezly by zajisté vděčné obecenstvo.

Rovněž naši průmyslníci mohou podporovati výstavu. Nechť poskytnou dělníkům svým příležitost, aby tito mohli výstavu obeslati. Často nedovolují dělníku poměry, aby si opatřil materiál,

jindy nemá potřebné nástroje a stroje, nebo nedostává se mu času. Zaměstnavatelé vykonají přispěním tím jen svoji povinnost.

Vedle jmenovaných již prací statistických budou také znázorněny výsledky k zemědělskému dělnictvu a k zemědělství vůbec se vztahující ankety, kteráž podniknuta byla za pomoci venkovských důvěrníků politických i jiných organisací. Stejně zasloužily by pozornosti i výjimečné poměry hornictva, jak vzhledem k práci, bezpečnostním opatřením a způsobu života, tak i pokud se týče pojišťování nemocenského a invalidního v bratrských pokladnách.

Nevyčerpal jsem všechem materiál, který byl mi k disposici, ale ukázal jsem alespoň v stručných obrysech, jakým směrem bere se práce dělnictva vzhledem k výstavě, jakož i způsob, jimž přispěti by mohly jiné vrstvy české společnosti.

Dělnické výstavy nejsou zjevem novým. Shledáváme se s nimi ve Francii ve formě »večerních museí«, kde hlavně dělníci umělecko-průmysloví vystavují své výrobky, v Belgii u příležitosti otevření »Maison du Peuple« a v Čechách v Plzni, kde v letech 1891—1896 byly uspořádány čtyřikráte, vždy s větším úspěchem. Mají však svou sociální oprávněnost, neboť na jiných výstavách nebyla posud dělnictvu poskytnuta možnost súčastniti se tak, aby zastoupení odpovídalo jeho národohospodářskému i společenskému významu. Ovšem i na tomto poli napravují se poněkud hříchy minulosti. Důkazem toho bylo na př. zavedení odměn pro spolupracovníky a výstavka sociálně ekonomická na poslední výstavě pařížské. Přispěje-li První dělnická výstava v Praze k poznání důležitého místa, jaké zaujímá dělnictvo v hospodářském životě moderním, k seznání jeho sociálního postavení a tím i k pochopení snah projevovaných ve směru sociálním i kulturním, pak znamenati bude mnoho nejen pro dělnictvo samo, nýbrž i pro celou českou společnost. Ale k tomu právě třeba spoluúčasti vrstev jiných, zájmu pro věc, která toho plně zasluhuje. *K. Beránek.*

Ruskin sociolog.

John Ruskin (* 1819, † 1900) oceňován byl u nás brzy po své smrti sice jako aesthetik a kulturní historik, ba také jako vychovatele můžeme jej již posuzovati podle překladů jeho děl zánovně u nás vydaných, ale jako kritika lidské společnosti a sociálního reformátora dotýkáno se ho toliko mimochodem. S této stránky si ho lépe všímá Kristian Eckert v čl. podaném v 1. seš. známé Schmollerovy »Ročenky« (r. 1902, str. 357 n.). Není od místa, podati nesoustavné ovšem požadavky Ruskinovy v této příčině plněji — jako doplňkem k článku případnému v »České Mysli« (r. 1901).

Za let sedmdesátých — vypravuje syn Tennysonův v životopise svého otce — Ruskin se vyjádřil, že jest jeho náklonností, věnovati se úplně umění, ale že cítí za svou povinnost, občtovati ostatní svůj život vychovávání chudších tříd. I na kathedře, na kterou vstoupil r. 1869 v Oxfordu jako professor krásných umění, protkával svou aesthetiku poučkami národohospodářskými. Od r. 1871 počínal sepisovati své listy dělníkům, které byly později vydány s názvem »Fors Clavigera«. V nich jsou asi nejúplněji uloženy jeho sociologické myšlenky; ale neobsahují žádného systému, žádné kodifikace jejich, jako vůbec žádný z jeho spisů. Bytostí svou jsou jediným, prudkým, vášnivým útokem na manchesterovské lidi, plamenným protestem proti individualistickému a utilitaristickému pojímání společnosti, jak se udržovalo až do druhé polovice 19. století v Anglicku téměř výhradně.

Ruskin chce dokázati, že hospodářský život nerovná se početnímu příkladu, že nemůže býti zapřažen do několika formulí, že se v něm nejedná o přesně měřitelnou protihru pevně stojících axiomat, nýbrž o v sebe zasahování lidí s masem a krví, o bytosti, jejichžto pudy a přání jsou ovládány mravní ideou nad všemi se

povznášející. Žádá, aby do poměru mezi zaměstnavatelem a dělníkem opět byl zaveden moment soustrasti, cit spravedlnosti; když jednou altruistické myšlenky zatlačí do pozadí bezměrné pachtění po tak řečeném bohatství, po hromadění kapitálu, pak zmizí víc a více děsná propast mezi majetnými a nemajetnými, která jest mezi nimi nyní. Není cílem nahromaďování kapitálu v rukou jednotlivých šťastných sobců, nýbrž »ona země jest nejbohatší, která živí největší počet šlechetných a šťastných bytostí, a onen muž jest nejbohatší, který, když byl vyplnil své vlastní životní funkce až do krajnosti, vykonává také největší a nejvíce zpomáhající vliv jak svou osobou, tak svými prostředky na existence jiných«.

Neustále opakuje, že »jde o to, vytvořiti hodně mnoho lidí široké hrudi, jasných očí a šťastných«.

Jak toho však dosíci? Opakem proti svému velikému žáku, obnoviteli anglického uměleckého průmyslu, Williamu Morrisovi, který stal se podobnými myšlenkami, alespoň v theorii, revolucionářským sociálním demokratem, opovrhuje mistr prostředky násilí. Žádá reformy, ne převratu trvajícího společnostního řádu. Zůstává monarchistou a aristokratem i v nejradikálnějších dělnických listech, ve vší své hospodářské theorii s její obzvláštní naukou hodnotní, upomínající na theoretický socialismus. Politické zřízení společnosti nechává úplně nedotčeno. Náleží ke skupině oněch »ethických socialistův«, v jejichžto čele v Anglicku stál Carlyle, kteří chtěli přivésti k místu ethisováním a socialisováním majetných nápravu stavu pracovní třídy, aniž myslili na zrušení nynějšího majetkového řádu a na úplný převrat trvající kapitalistické hospodářské soustavy. V mnohých svých položkách střetá se s požadavky, které vytkli němečtí »socialisté kathedroví« samostatně a kterými pronikli. Srovnejme za př. hanu, kterou má v úvodu k svému životopisu (»Praeterita«) pro mocné, kteří míní, že čím výše se vystupuje v sociálním hodnostním pořadu, tím méně práce a tím většího zisku lze se nadívati, s výrokem Schmollerovým (»Grundfragen der Socialpolitik«), že vyšší třídy musejí své postavení pojímati za vyšší povinnost, netoliko za poukaz k většímu požitku, na očiňování moci a nabývání majetku. Stejný souhlas shledává se u požadavku neustále se opakujícího, že žádný člověk nesmí býti toliko prostředkem k účelu pro jiné, že každý člověk musí býti uznáván zároveň za účel o sobě, pro sebe, když také vedle toho působí jako sloužící člen pro jiné účely.

Ruskin bojuje proti názoru, že dělník smí býti vypotřebován jako stroj, protestuje proti tomu, že si placeného lidského pomocníka neváží více nežli ozubeného kola v pohoně strojním; má za to, jako němečtí idealisté 19. století, že upadneme v záhubu přílišnou dělbou práce.

Velebí středověkého řemeslníka, který jako samostatný muž shledával zájem a zálibu ve výrobku svých rukou, an moderní tovární dělník nemůže míti žádného vnitřního poměru oproti předmětu, který pořizuje.

V upřílišovaném oceňování ruční činnosti žádá, aby opět každý jednotlivec učil se řemeslu některému na zábranu pokračující dělby práce. Jinak popírá rozhodně možnost úplné rovnosti. Ne tím, že se dělník stane sám pánem a mistrem, ani ne účastněním se zisku, kterým se vydává v šanc všem měnlivým příhodám obchodu, se pomůže. »Pravidelné zaměstnání a mzda skutečně postačitelná, ochrana proti nezaměstnanosti, ošetřování za nemoci a chování za stáří na groš živnosti, hygienické pracovny a pracovní doby, všeobecné a odborné vychovávání zdarma: to jsou vzájemné služby kupce a továrníka, který má za právo, schovávati do své kapsy zisk, povinnost, bdíti nad tím, aby jeho lidé se měli a chovali dobře.«

Odklízeti bídu davu, vzniklé výstřelky kapitalismu a industrialismu, štípením altruistického názoru na svět, to jest posledním činem veliký cíl, který má na zřeteli ve všech spisech kritisujících společnost. V tom se setkává v úplné shodě s Carlylem. V požadavcích těch dvou mužů nalézají se rozdíly jen stupňovité, ne zásadní, odchylky podmíněné jejich temperamenty rozličně naladěnými, protivy, kteréž se udávají bez všeho dalšího mezi pessimistickým a optimistickým pojímáním života. Carlylův ideál jest Jehovah blesky metající, který se hněvá a trescе; Ruskin vyznává boha krásy a lásky. »Mudřec chelsejský« činí namnoze dojem ničící síly, když sám se ztravuje vnitřní zlobou a hněvem, když hrozí »novými mořidly pro lidskou kůži«, budoucností ze železa. Také Ruskinova kritika jest často trpká a zžíravá; nadává a tupí namnoze více než slušno. Ale není u něho opovrhování člověkem a zastrašovacího životního zapírání, upíná se o pojem štěstí, jeho mravnost jest rozhodně základního rázu eudaimonistického, vědomí všudypřítomné krásy nutí ho k rozhodnému potakování života. *Kč.*

ROZHLEDY.

POLITICKÉ: Věc česká vznešena na Němce. — Čtyři gymnasiální třídy v Celji a rakouský parlament. Německá porážka. Cena vítězství neněmeckých stran. — Slovinská ochota ke kompromisu. — Pád německého souručenství. — Desorganisace mladočeská. Národní Listy proti vedení strany mladočeské. Národní Listy dodavatelem »jednotících myšlenek« pro mladé strany státoprávní.

Předvelikonoční jednání poslanecké sněmovny říšské rady přineslo ještě Mladočechům zlou porážku. Přišla tiše, žádný parlamentní hluk ji neprovázel a tiše byla přijata i se strany české delegace, vše tak, jako by se věc rozuměla sama sebou. A přece běželo o věc velikého dosahu. Při jednání o rozpočtu ministerstva vyučování při položce vysokého školství prohlásil pan dr. Hartel, že vláda se nikdy neodhodlá splnit jakýkoli i ryze kulturní požadavek jednoho národa, pokud s tím nebude souhlasiti i národ druhý, zemi obývající. A že vláda dostojí slovu, které takto dala Němcům, je z celé její minulosti jisto. Pro Čechy však odhodlání vládní značí nejen přímé odmítnutí snah o druhou českou universitu na Moravě, nýbrž i odstavení jakýchkoli úspěchů kulturně politických. České požadavky osvětné, jejichž splnění vymáháme na vládě, jsou při vůli vlády dbát důsledně rad a pokynů německých úplně dány ve psí. Splnění základních a leckdy životních přímo českých potřeb bylo učiněno závislé na německé zvůli. V tom je neúspěch, který nevyváží žádná předstíraná vítězství, třeba byla sebe hlasitěji mladočeským tiskem po Čechách rozhlašována. Jaký význam na př. může mít přijetí resoluce Plojovy, kterou parlament vyzval vládu, aby na Českobudějovicku založila státní průmyslovou školu, když je nyní obecně známo, že i ve věcech kulturních rozhodne ne samo přání parlamentu, ani ochota vlády, nýbrž předem svolení Němců. Proto lze snadno pochopit, že Všeněmci spokojili se půlhodinovou obstrukcí proti škole budějovické a potom nechali klidně resoluci odhlasovat. Vždyť mají slovo vlády, že bez jejich svolení nebude učiněn jediný krůček na cestě spravedlnosti k Čechům.

Slabou útěchou pro Mladočechy může být, že i Němci utrpěli právě v poslední sněmovní schůzi před velikonočními prázdninami porážku, s kterou ovšem více hluku natropili, než jaký byl její věcný význam. 21. března jednalo se při rozpočtu ministerstva vyučování o položce na slovinské pobočky gymnasia v Celji. Němci, kteří ovšem předem věděli, že nemají moci, aby položku vůbec zamítli, snažili se aspoň osvědčit své odmítavé stanovisko resolučním návrhem. Vůdce liberálního velkostatku

hrabě Stürgkh přišel s návrhem resoluce, kterou se vláda vyzývá, aby přeložila slovinské pobočky z Celje. Resoluce byla také v rozpočtovém výboru přijata. Jiný osud však ji stihl v parlamentním plenu. Ač dr. Koerber se snažil ze všech sil urovnat cestu německému návrhu, přece nenalezla se pro Stürgkhovu resoluci většina. Podařilo se sice přimět katolický střed, který je vždy ochotný k všem přáním kterékoli vlády, aby ponechal svým členům volnost hlasování. Ale k většině proti Stürgkhově návrhu stačili zástupci neněmeckých národů Rakouska, kteří — snad poprv všichni — se seskupili v okamžikovou většinu, jíž byla přivoděna formální porážka Němců. O věcném významu porážky nelze mluvit, neboť významu vůbec nemají u nás ani parlamentní resoluce, jichž vláda s úctyhodnou důsledností nedbá. Mimo to »vítězství« neněmeckých stran nemělo a nemohlo míti ceny již ani proto, že bylo čistě nahodilé. Seskupení jejich ve většinu nezpůsobila snad vnitřní, programová jejich blízkost, nýbrž odpor, v kterém trvají v poslední době Vlaši (a částečně i Poláci) proti Němcům a proti vládě Koerberově. V Čechách ovšem vždy sanguinické Národní Listy nejen nadouvaly dosah vítězství o Celji, nýbrž mluvily o hotovém vzkřísení pravice. Ale zmýlily se, bohudík; neboť český národ nikdy nemůže toužit po pravičácké většině, která sloužila všemu zpátečnictví Rakouska.

Že ani pro Slovince odmítnutí resoluce Stürgkhovy neznačí konečné a naprosté vítězství a že ani z daleka je nelze považovat za zabezpečení celjských poboček, je patrno ze samého slovinského tisku. Liberální Slovenski Narod propaguje v slovinském táboře myšlenku kompromisu. Byl by ochoten za dostatečnou náhradu (na př. za usamostatnění slovinských poboček nižšího gymnasia v Mariboru v samostatnou vyšší střední školu slovinskou a za samostatné slovinské gymnasium v jiném městě kraje celjského, na př. v Žalci) obětovat slovinské pobočky celjské. Ovšem ústupnost jeho nenachází dosud valného ohlasu v slovinské veřejnosti, ač vhodný kompromis by nebyl pro Slovince bez prospěchu.

Značné politické důležitosti nabylo hlasování o Celji teprv důsledky, které z něho vyvodily německé strany. Radikálnějším živlům německého souručenství stala se porážka celjská záminkou, aby si uvolnili postup jak proti vládě, tak proti druhým stranám německým. V německém voličstvu přičiněním a agitací německé strany lidové, na níž do poslední chvíle p. dr. Koerber pohlížel jako na jádro budoucí své vládní většiny, ovládla nálada opoziční. Vládě přisuzovala se beze všeho vina, že Němci neprorazili s resolucí Stürgkhovou. Marně tisk německo-pokrokový se pokoušel vládu hájit a vyličovat přímo porážku Němců za porážku samého dra Koerbera. Němečtí lidovci, mezi nimiž nabyla zase rozhodujícího vlivu radikálnější skupina pana Pradeho, rádi se podrobovali ostřejšímu politickému proudění mezi německým lidem. A využili svého opozičního odhodlání předem k tomu, aby usnesením z 11. dubna rozbili německé souručenství. Spojení německých stran v souručenství bylo příliš zevní a mělo stejně málo vnitřních důvodů, jako málo mají německé strany společných, styčných bodů programových.

Jsou-li na německé straně poměry značně rozhárané, není u vedoucí strany české o nic lépe. Mladočeské vedení rozhodlo se sice zjednati jasno v programu jazykovém. Ale vnitřní desorganisace strany již příliš pokročila, aby hlas vedení měl váhy jak u tisku strany, tak u samých jednotlivých poslanců. Otevřeně vystoupily Národní Listy 23. března článkem MUC. Prokopa Grégra proti novému jazykovému programu národní strany svobodomyslné. Národní Listy trvají prostě na naprosté dvojjazyčnosti a zamítají jako škodné jakékoli přijímání rovnoprávnosti jednojazyčné. Jim ovšem přisvědčil starý radikál pan Dr. E. Grégr, který 5. dubna na schůzi Novoměstského občanského klubu spatřoval »veliké neštěstí pro celý národ český v tom, kdyby jazykový návrh mladočeského vedení prorazil«. Vystoupení Grégrů pokusili se užít státoprávní radikálové, jejichž neoficiálný list Slovo docela objevil v projevu Prokopa Grégra jednotící myšlenku, která by mohla mladé, státoprávní a radikální živly svést k společnému postupu. Došli však brzkého odbytí. Národní Listy vyložily jim totiž, že pro dvojjazyčnost jsou sice schopny dělat revoluci, ale jen palácovou, jen ve straně. Potkají-li se však s nezdarem, zvítězí-li ve straně návrh, který byl by »veliké neštěstí pro celý národ«, Národní Listy se podrobí a budou při neštěstí tom spolupomáhat. Zkrátka Národním Listům ani nenapadá zříci se své dvojí duše. Jsou pro dvojjazyčnost, ale, musí-li to být, dovedou hájiti i jednojazyčnost. Postavení podobné je ovšem Národních Listů zcela důstojné, ale, je-li důstojno i vedoucí strany v národě, aby nechávala se žurnalisticky zastupovat listem, který bez obalu se zná k své duševní prostituci, je přece ještě otázka. —*gg*—

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ: Postátnění železnic. — Rozšíření sítě telefonní. — Bankovní bilance. — Účinky světové výstavy pařížské na železnice. — Průplav »dvou moří« ve Francii. — Dráha bagdadská. — Německo, Anglie a Rusko v Asii. — Ruský mužík.

V železničním ministerstvu provádějí se přípravné práce pro postátnění železnic, ku kterým nyní přibyla i česká severní dráha, třebas ani vláda ani rozumnější parlamentní zástupci nijak se neklamou o nepříhodnosti nynější doby pro velkou akci postátňovací, obětujíce arci své lepší přesvědčení molochu populárnosti. Správy drah soukromých dovedou soukromé zájmy jim svěřené hájiti s tvrdošíjností a znalostí, jakou zřídka shledáváme na straně obhájců interesu veřejného. Rozpočet státní pozbyl své pružnosti a příjmy jen tak tak stačí výdajům. Miliarda korun věnována na nové dráhy železné a vodní, jejichž finanční výnosnost, i když bychom jí rozuměli pouhé zúročení a umoření zřizovacího kapitálu, jest pro dohlednou budoucnost nanejvýš pochybná. Po několika letech netušeného rozvoje dopravy nastala léta hubená, všude viděti průmysly nedostatečně zaměstnané, které sní o velikých tarifních slevách na drahách, až budou postátněny, kdežto rostoucí provozovací výdaje drah státních a passivnost státní dopravy železniční, která ročně pohlcuje desítky milionů z kapes poplatnictva, donucují státní správu železniční naopak mysliti na všeobecné zvýšení tarifů nákladních, jako bude novou daní z jízdních lístků zdražena doprava

osobní, a k čemu dojde nepochybně, jakmile zotaví se hospodářství z nynější stagnace a bude mět dojíti ku provedení akce postátňovací.

Parlament přijal bosenskou předlohu železniční, při které Wittek doslechl mnoho zasloužených perných slov od poslanců sociálně-demokratických a mnoho limonády od zbylého po Kaizlově úmrtí jediného odborníka železničního a hlavně vodního z poslanců mladočeských.

*

Finanční ministerstvo hodlá vypůjčiti si na rozšíření telefonní sítě rakouské 20 mil. korun a vydati za tento obnos rentu korunovou. Projektuje se na 200 nových spojení telefonických ve všech zemích říše, rozhodnutí o tom, kterých sítí třeba a v jakém pořadí se mají stavěti, závisí prý však na výsledku vyjednávání s interessenty o převzetí části nákladů za zřízení nových linií meziměstských. Jako ve Francii a Německu, mají také u nás interessenti přispívati k uhrazení výdajů spojení meziměstského — princip správný, provádí-li se důsledně a stejně naproti interessentům v zemích a městech německých a polských, tak jako naproti českým. Žádají-li se příspěvky místních činitelů ke stavbě místních drah, odborných škol a k účelům, které potřebám obyvatelstva slouží daleko všeobecněji, není zásadního důvodu proti povinnému příspěvku interessentů při telefonu, který je komunikačním prostředkem tříd zámožnějších, obchodníků, továren, peněžních ústavů, úřadů, advokátů a pod.

Nejdůležitější projektovaná telefonní spojení jsou především arci z Vídně jednak přes Budějovice do Mar. Lázní a Chebu, jednak do východního Slezska, jednak do Celovce a do Tyrol a jednak konečně přes Pasov a Řezno do Frankfurtu n. M., dále z Terstu do Rjeky, Opatie, Pulje a Gorice, z Inšpruku do Kufsteinu a do Bavor, dále spojení větších měst venkovských s hlavními městy zemí a pod. Zdá se, že české kraje budou opět zkráceny, nechopí-li se v čas povolaní činitelé energické obrany.

*

Bankovní ústavy ve svých bilancích za rok 1901 pocítily účinky deprese loňské měrou dosti oslabenou. Dolnorakouská eskontní společnost zvýšila loni akciový kapitál z 19·6 mil. na 60 mil. K, pojavši celý akc. kapitál české eskontní banky a vydavši nad to dalších vlastních 25.000 akcií po 400 K. Veškero bankovní zákaznictvo české eskontní banky mělo přejíti na vídeňský ústav spolu se styky jejími ke skupině Wittgensteinově. Nezdá se však, že by její očekávání bylo vesměs splněno. Zisk za loňský rok po srážce rozličných dotací činí 3·8 mil. K a dividenda 6%, méně než v roce předešlém ($6^1/_2$%) a značně méně, než platívala svým akcionářům česká eskontní banka.

Také vídeňský bankovní spolek má následkem úpadku obchodního v roce loňském výtěžek o 1 mil. K menší, celkem však dovedly banky vliv obchodní krise loňské na své bilance oslabiti. Kreditní ústav, Länderbanka, Unionka, bankovní spolek i eskontní společnost rozdílely dividendu jen o 4 K nižší než v tučných letech dřívějších, Anglobanka dokonce jen o 1 K nižší, ústav pro pozemkový úvěr,

známými nepochopitelnými výsadami nadaný, ke snížení dividendy ani nepřikročil.

České banky dosud svých bilancí vesměs nepublikovaly, i bude možno srovnání až v přehledu příštím.

Po příkladě ústřední banky německých spořitelen vejde záhy v život povolená již ústřední banka spořitelen českých jakožto akciová společnost s kapitálem kolem 2 mil. korun.

Dunajská paroplavební společnost vydělala loni 2·60 mil. K (jako předloni) a bude opět vypláceti dividendu 4%. Záloha státní této společnosti činí koncem roku 3·75 mil. K — podle nové smlouvy, která byla právě parlamentu předložena, dojde ku splácení této zálohy teprv, překročí-li dividenda 4%.

*

Ve Francii počítají účinky světové výstavy r. 1900 na železnice. Počet cestujících stoupl r. 1900 z 399 milionů na 440 mil., tedy o 41 milionů osob, ale příjmy železnic z osobní dopravy stouply jen o 62 mil. franků (na 519 mil. fr.), kdežto výdaje železnic vzrostly o plných 93 mil. fr. následkem vysokých cen uhlí a následkem stoupajících požadavků obecenstva.

Zajímavo je stoupání počtu cestujících. Výstavy světové v Paříži byly pořádány v přestávkách 11letých; vzrůst osobní dopravy mezi výstavními roky 1878 a 1889 činil 75 milionů, mezi roky 1889 a 1900 však plných 144 milionů osob.

*

Francie zdá se nyní opětně býti před uskutečněním velikých a odvážných projektů dopravních. Nelze arci přikládati příliš váhy postátňovacím návrhům železničním v komoře francouzské, podaným spíše z průhledných motivů agitačních před novými volbami. Všichni ministři, i sociální demokrat Millerand, hlasovali proti návrhům postátňovacím, většina tisku francouzského ukazuje na nepříhodnost doby, nepříznivý stav hospodářský, deficity hospodářství státního, drahou správu státních železnic francouzských, špatnou zkušenost s koupí t. zv. jižního průplavu atd.

Vážnější jsou však nové projekty průplavní a splavňovací. V L'Economiste français (15. února 1902) P. Leroy-Beaulieu varuje sice před budováním průplavů, které mají býti zdvojnásobením tratí železničních a zmenšovati jejich transporty; jednak musí se úroky a amortisace výdajů průplavních hraditi daněmi, jednak se uměle a soutěží vyvolanou na útraty státní zmenšují transporty železnic a zvyšují úrokové garancie, které stát musí platiti společnostem železničním. Ukazuje, že budování vodních drah vnitřních je prospěšno, jen běží-li o nenákladné splavnění řek nebo o krátké a nedrahé průplavní spojení splavných cest, ale nikoli běží-li o zdvojení cest pro jednu a touž dopravu, na kterou stačí dráha jedna, že úspora dovozného na př. na uhlí bude po zbudování průplavu vzhledem k ceně uhlí v Paříži zcela nepatrná, že i sazby železniční klesají a ještě budoucně klesnou a že prostředkem k tomu právě jest ponechati jim všechnu dopravu, která jim může připlývati.

Komora francouzská nicméně usnesla se v poslední době i na stavbě průplavu »dvou moří«, námořního spojení mezi mořem středozemním a oceánem atlantickým, aby válečné lodě francouzské mohly po vlastní bezpečné cestě obejíti neškodný a bezmocný potom Gibraltar. —

Průplav tento, jdoucí od Bordeaux přes Toulouse k Narbonne, o 22—32 komorových plavidlech pro lodi válečné, o délce 605 km., povrchové šířce 45·3 m. a hloubce 8·5 m., stál by prý 700 mil. franků, jistě však dvakrát tolik a podle výpovědi starší jedné komise technické přes dvě miliardy, nečítajíc ani stavbu nového válečného přístavu v Narbonne, pátého již v moři středozemním vedle válečných přístavů v Toulouně, Bastii, Portu Vecchiu a Bizertě, jimiž Francie dnes již hledí paralysovati strategický význam Gibraltaru a Malty. Obchodní význam průplavu nebyl by valný, rychlejší lodě obeplují ještě o několik hodin dříve celý poloostrov Pyrenejský, nežli by propluly zdlouhavými komorovými plavidly, nečítajíc ani zdražení poplatky průplavními.

Ovšem při výdajích strategických nehledí se k finanční výnosnosti, jako k ní nehledělo Německo při stavbě průplavu Vilémova mezi Baltem a mořem baltickým, nebo Rusko při dráze sibiřské. A průplav »dvou moří« znamenal by aspoň možnost emancipace středozemního moře od panství anglického na západě, tak jako ji mnozí očekávají od budované již dráhy bagdadské na východě.

*

O obchodním významu této »dráhy bagdadské«, jejíž stavba, Němcům zadaná, již co nejdříve má býti zahájena, hlasy ovšem se různí. Jedni pokládají ji přes to, že připojujíc se k drahám anatolským v západní části Malé Asie jde až k zálivu perskému, za pouhou velikou dráhu místní, která bude dopravovati dráže a nemnoho rychleji nežli lodě průplavem suezským, jiní prohlašují bagdadskou dráhu za jednu z největších a nejdůležitějších světových cest dopravních a velice oceňují též její význam strategický.

Především arci pro Turecko, protože mu umožní rychle mobilisovati rozptýlené po velikém území posádky západoasijské. Pak pro Anglii: vyvine-li se z bagdadské dráhy cesta obchodu světového a dostane-li se perský záliv v ruce neanglické, znamená to obejití suezského průplavu i silně opevněného Adenu a tím seslabení anglické posice hospodářské i strategické ve východní části moře středozemního a cesty k Východní Indii. Kdo se pevně usadí v zálivu perském a na jižním břehu Persie, ovládne drahou bagdadskou i pozemní cestu do Indie; bude-li to Anglie, může býti stále v boku rozpínavým snahám Ruska na jeho pochodu k Indii, pronikne-li Rusko od severu Persie k moři, zjedná si cestu do Indie od západu daleko příznivější nežli horskými průsmyky severními. Dosud zdá se ve výhodě Rusko; anglické vojsko východoindické je plně spolehlivo jen svou částí anglickou, která se asi rovná vojsku ruskému v Střední Asii. Ale kdežto pro druhé dvě třetiny anglického vojska z domorodců složené (asi 145.000) Anglie obávala by se vzpoury a povstání a k dopravě posil ze země mateřské

bylo by potřebí asi 18 dní, může Rusko v 1—2 dnech doplniti své voje posilami ze Zákavkazí po dráze přes Baku mořem kaspickým do Krasnovodska.

Německo účelů politických a vojenských svým zabráním dráhy bagdadské pro německý kapitál a vliv prý nemá, jen účely hospodářské. Avšak dnes nelze rozlišovati účelů hospodářských od strategických a politických, nejlepší cesta obchodní je také nejlepší drahou strategickou, a celá praxe i theorie politická i národohospodářská ukazuje bezpečně, že v dnešních dobách nového merkantilismu jako za časů merkantilismu starého jde o politické zabezpečení převahy hospodářské, o novou formu stěhování národů, při které novým dobyvatelům nejde arci o to, vypuditi staré obyvatele z dosavadních pastvin a rolí, nýbrž v moderní formě hospodářského života — donutiti je, aby nám levně prodávali a od nás draho kupovali.

*

Jihovýchodní cíp Arabie a záliv perský stávají se předmětem tichého zatím zápasu, jakým byl kdysi Egypt a jakým jest na severozápadě Afriky Marokko.

Rusko neodvratně, energicky, houževnatě a nezadržitelně postupuje na celé čáře od Černého moře ke Žlutému ve východní Asii. Pokládá již dnes nejenom Mandžursko, nýbrž i celé Mongolsko a t. zv. čínský Turkestan za podřízená »území ochranná«. Urga, hlavní město Mongolska, má ruskou pevnost s ruskou posádkou a dělostřelectvem; ruští inženýři zaměstnávají se přípravnými pracemi pro dráhu na staré karavanní cestě z Kjachty do Urgy přímo na Peking. V Turkestaně počato loni potichu vedle velké cesty z Orenburku do Taškendu s novou ryze strategickou železniční tratí od dráhy zakaspické do Buchary, která dojde pokračování do Kelifu na Amu Darji, odkud jde směr ku průsmykům hindukušským do Kabulu. V Persii staví Rusko dráhu z Ašabadu do Mežhedu.

Obrovské úkoly Ruska v Asii vyžadují obrovských peněz a pro tyto jsou vnitřní zdroje ruské dosud příliš malé. Úpadek ruského rolnictva, zadluženost, občasný hlad, dnes až příliš častý, vystěhovalectví, nedoplatky daní, přecházení ruské půdy do rukou cizích přistěhovalců — jsou rubem světové ruské politiky. Peníze hledají se tedy v cizině; nedala-li je přes carovu návštěvu Francie — šlo o 500 mil. rublů, asi 660 milionů zlatých — poskytne mu zatím necelou třetinu — Německo: 300 milionů marek na 4% za kurs ne příliš hluboko pod pari. Bursa berlínská tedy dost vysoko odhaduje úvěrní způsobilost Ruska.

Cenou za tuto ochotu německého trhu bude prý zase ochota Ruska při uzavírání nových smluv obchodních. Ruský mužík odstůně tedy vysoká obilní cla německá.

*

Hospodářské postavení mužíka ruského, zdá se však, že působí již vládě značné starosti. Zejména hospodářský stav středních černozemních gubernií ruských jest předmětem opětovných úvah tisku i anket

úředních. Dle výsledků šetření poradního sboru v r. 1899 utvořeného kleslo poměrné množství výsevku na 1 obyvatele skoro na polovic, mimo chleboviny přestalo se jiné obilí síti, místo ovsa sázejí se brambory, které se stávají vždy výhradnější obživou, arci nedostatečnou, při které lid vždy více zakrňuje. Ubylo i píce, chov koní klesl na polovinu, luk a lesů je málo v střední Rusi, průmyslu je naprostý nedostatek, procento nedoplatků daní rostlo po 28 let, až v r. 1900 dosáhlo obrovské číslice 117% a při tom ještě číslice daní klesla. Dne 27. prosince 1901 zahájen byl prvý sjezd selskohospodářský, na kterém jednáno o poučování selského lidu, o zřizování pokusných stanic hospodářských, o organisaci sjezdů atd., vláda má prý v úmyslu pronajímati veliké carské statky na jihu a západě Ruska v drobných dílech, nikoli v celosti, jedná se i o povznesení domáckého průmyslu (kustarného) rolnického. Při tom statky ruské šlechty přecházejí vždy více do rukou přistěhovalých Němců, kteří mají silné posice i v obchodě moskevském, v ředitelstvích továren, dolů a j. Rusko má nedostatek lidí technicky a ekonomicky vzdělaných, nedostatek škol odborných, nedostatek kapitálu, špatnou správu, nedostatek železnic a vodních drah pro spojení se západem, nedostatek obchodního loďstva atd.

*

ZEMĚDĚLSKÉ, OBCHODNÍ A PRŮMYSLOVÉ: Osudy zákonných osnov o statcích rentových a závazných společenstvech rolnických. — Říšské rámcové zákony zemědělské. — Nejasnosti zákona o závazných společenstvech rolnických. — Otázka cukrovarského rayonování. — Stanovisko rolníků a cukrovarů. — Pochybná účinnost zákazu rayonování. — Sčítání průmyslových a zemědělských závodů. — Technika a účely sčítání. —

Šestkráte byla předkládána osnova zákona o zájmových společenstvech rolnických radě říšské, než došlo k meritornímu projednání předlohy. Poprve v roce 1893 spolu s osnovou zákona o statcích rentových, které měly býti pomocí společenstev tvořeny z předlužených statků, jež by byly koupeny v exekučních prodejích a odevzdány prvotnímu vlastníku do správy. Velikolepá koncepce osnov z r. 1893 narazila na odpor kruhů zemědělských, zejména v Čechách a na Moravě, kde mladočeství dosud výbojně postupovalo pod praporem svobodomyslných hesel a nerozeznávajíc zásad politických od hospodářských, zvonilo na poplach proti principu závaznosti společenstevní i proti zákonu o statcích rentových. Ani u německých rolníků sudetských zemí nenalezla osnova dostatečného ohlasu. Na to předkládána říšské radě osnova o závazných společenstvech rolnických — osnova o statcích rentových opuštěna — ještě čtyřikráte, až posléze r. 1901 po šesté ve znění po návrhu rakouské hospodářské rady potud změněném, že vyloučena byla veškerá samostatná výdělečná činnost společenstev. S některými doplňky na prospěch zemské autonomie osnova na konec schválena poslaneckou i panskou sněmovnou. Zemskému sněmu nastává úkol, aby vydal předpisy mu vyhrazené a přivedl tak osnovu k platnosti.

*

Zákon o závazných společenstvech rolnických jest zákonem rámcovým, jinými slovy, plodem kompromisu mezi kompetencí rady říšské

a zemských sněmů. Zejména v oboru zemědělském, kde jest kompetenční otázka nejspornější a nejpalčivější, shledáváme se s řadou rámcových zákonů: zákon ze dne 30. května 1869 ř. z. č. 93. o právu vodním, ze dne 7. června 1883 ř. z. č. 92. o scelování pozemků (proveden zem. zákonem na Moravě, nikoliv v Čechách), meliorační zákon ze dne 30. června 1884 č. ř. z. 116., zákon upravující poměry dědické na selských statcích střední velikosti ze dne 1. dubna 1889 ř. z. č. 52. (neproveden nikde zem. zákonem) a m. j. v. Má tudíž říšský zákon o závazných společenstvech rolnických platnost, podmíněnou vydáním zákona zemského a omezuje se na zásadní předpisy organisační. Společenstva jsou okresní a zemská, přístup k nim jest závazným, a mají právo zdaňovací, požívají úlev poplatkových a státu vyhrazen vrchní dozor k nim. Rady zemědělské již stávající mohou se přetvořiti na zemská společenstva, při čemž dlužno šetřiti stávajícího rozdělení dle národností.

§ 11. říš. zákona jest dosti mlhavým. »Zásadně vyloučeno jest zúčastnění zájmových společenstev na výdělkových podnicích jakéhokoliv druhu, tedy jmenovitě zúčastnění na hospodářských a výdělkových společenstvech neb spolcích záloženských, ať ve způsobu poskytování příspěvků neb převzetí podílů neb závazků rukojemských«. Dle ustanovení dalšího jest však úkolem společenstev »podnět k zakládání a p o d p o r a, jakož i dozor k výdělkovým a hospodářským společenstvům« rozmanitých kategorií. Jak představiti si podporu společenstev výdělkových a hospodářských dle zákona ze dne 9. dubna 1873, je-li vyloučen jakýkoliv příspěvek a staví-li se vedle »podpory« zvláště ještě »podnět a dozor« k nim? Nejinak než jako podporu — již jsme si uvykli nazývati »morální« — pak ale řečená stylisace věru není případnou. Podivuhodným způsobem nebylo ničeho změněno na § 2., v němž mezi účely Společenstev jest uvedeno zlepšování hmotných poměrů zemědělských podporou hosp. zájmů společenstevních členů.

* * *

Zajímavým jest ustanovení § 20., dle něhož se mohou společenstva v hranicích jedné země za účelem plnění společných hospodářských úkolů sloučiti ve svazy. Již pro svou zúmyslnou mlhavost a neohraničenost jest § 20. zajímavým. Jisto jest tolik, že společenstva jedné země mohou vstupovati ve vzájemné styky a za účelem plnění »společných hospodářských úkolů« tvořiti svazy. Také se zdá nepochybno, že, bylo-li by zřízeno více společenstev zemských v téže zemi, mohla by i tato tvořiti svaz. Rovněž není asi sporno, že svazům takovým, za účelem sledování určitých společných hospodářských úkolů zřízeným, nepřísluší ani právo zdaňovací, ani právo býti volebními sbory při volbách do společenstva zemského. Náklady svazu rozvrhnou se přirozeně na zúčastněná společenstva, nikoliv na členy. Povaha svazů připomíná živě útvary obdobné, na základě ustanovení živnostenského řádu o společenstvech povstávající. Po právní stránce však zůstává nevyjasněno, zdali svazy mají trvání pouze dočasné za příčinou splnění úkolu přesně vytčeného, anebo mohou-li býti na základě zvlášt-

ních stanov trvale organisovanými vyššími korporacemi, byť si i s působností omezenou výlučně na plnění společných hospodářských úkolů. Svazy takové by v budoucnosti mohly nabýti neobyčejného významu.

Není pochyby, že zemské sněmy očekává tu těžký úkol, a kdyby nebylo jednotlivce neb jednotlivců, tvořících čestnou výjimku, řekli bychom, že úkol ten přesahuje téměř síly »našeho« parlamentu. Nebuďme však pessimisty a doufejme, že naši poslanci na zákon o závazných společenstvech nejen nezapomenou, podobně jak na zákon scelovací a o posloupnosti dědické na statcích rolnických, nýbrž že jej zemským zákonem tak doplní, aby byl zároveň zlepšen. Nový útvar stavovské samosprávy rolnické (jenž posud tu a tam tvrdošijně se směsuje se svépomocnými společenstvy, dle zákona z r. 1873 zřizovanými) přinese rolnictvu mnoho prospěšného, oživí-li dokonalou formu také zdatný duch.

*

K podnětu Hospodářského družstva statkářů a nájemců v Praze zahájena českými řepaři akce proti rayonování cukrovarskému, jehož podstata v tom spočívá, že řepa v jistých distriktech vypěstovaná výhradně určitým cukrovarům dodávána býti musí, že tudíž rolníci jistých obvodů určitým cukrovarům přiděleni jsou. K hlasům, ozývajícím se z řad konsumentů v dnešní kritické době proti cukrovarům, přidružily se trpké obžaloby rolníků. Rayonování nazýváno — dosti bombasticky — »nedůstojným poměrem odvislosti osobní«, jež vydává rolníka určitému cukrovaru (co do přijímání řepy a stanovení ceny) »na milost a nemilost« a váže jej k cukrovaru po způsobu dřevního poddanství, bez ohledu na to, je-li cukrovar dotyčný finančně dosti bezpečným, aby své závazky vůči rolníku plně splniti mohl (v dotyčném pamětním spise ministerstvu podaném mluví se o možném »prasknutí« cukrovaru). Kontrahent dostává řepní semeno od cukrovarů, přes to však ručí sám za jakost řepy, a mnohdy vyhrazuje si cukrovar rozhodnutí o tom, zda řepu skutečně přijme, do pozdních měsíců letních, když již řepa na poli dávno vyrostla a není za ni nijaké náhrady. V praxi ovšem bývá ostří podobných ustanovení většinou otupeno velmi dobrou vzájemnou shodou, nedostaví-li se však shoda a dobrá vůle na obou stranách, ztěžuje rayonování velice posici rolníkovu.

Cukrovary obhajují rayonování tím, že prostřednictvím jeho ušetří na dovozu, usnadní si kontrolu řepy a p. v. Oproti tomu namítají rolníci, že obého lze docíliti při dobré vůli interesovaných cukrovarů, aniž by bylo třeba stanovení rayonů.

Cukrovarníci žádají za ponechání statu quo, rolníci za vlivné působení vlády, aby cukrovary rayonování zanechaly a pro budoucnost za vydání zákonného zákazu rayonování pod sankcí trestní.

Vzhledem k důvěrnosti všech podobných ujednání máme za to, že i kdyby zákaz zákonný při příležitosti vydání zákona kartelového k platnosti byl přiveden, valných praktických účinků by neměl, protože svobodného rozhodnutí cukrovarů, od koho řepu koupiti či nekoupiti, nelze se přirozeně nijakým zákazem dotknouti. Bylo-li by zavedeno

kontingentování cukerní a tím v důsledcích i omezení řepní produkce stala by se otázka rayonování, ovšem k jinému účeli a v jiné formě, na novo aktuálnou.

Provésti jakési kontingentování »řepní« produkce bez účinné součinnosti cukrovarů, jak mlhavě bylo tušíme kdesi navrhováno, není v praxi prostě myslitelno. Bylo by především na zemědělských radách, aby pronesly o otázce rayonování objektivný, zdůvodněný úsudek jako povolané představitelky zemědělství, jichž úkolem jest posuzovati otázky zemědělské s hlediska nad denní zápas povýšeného, a nelze než litovati, že v zahájené akci proti rayonování bylo jich prostřednictví úplně pominuto.

*

Konečně, post tot discrimina rerum, provedeno bude sčítání průmyslových (incl. hornických) a zemědělských závodů. Nařízení ministerské ze dne 25. března č. 56. ř. z. stanoví hlavní zásady sčítání a před několika dny vydána byla zevrubná instrukce pro úřady sčítání řídící, komisary sčítací a revisory. Kontinuita s všeobecným sčítáním lidu z konce r. 1900. ovšem na dobro na újmu věci ztracena, pro váhavost vlády, u níž statistika stále ještě jest popelkou. Aby ztráta kontinuity s všeob. sčítáním lidu byla alespoň poněkud nahrazena, bude provedeno ve dnech 20.—22. května předběžné šetření ve všech městech s více než 10.000 obyvatel a pak v těch obcích, kde pohyb obyvatelstva jest neobyčejně silný a častý. V předběžném šetření zapíše se každý majitel bytu, dílny neb obchodního závodu (za účelem úplnosti) a zvláště udají se adresy těch, kdož jsou živnostensky činni. Předběžné šetření bude základem pro stanovení sčítacích obvodů; v obcích, v nichž předběžné šetření nebude provedeno, bude přihlíženo při stanovení rayonů sčítacích k výsledkům sčítání lidu ze sklonku r. 1900 zaznamenaným na t. zv. evidenčních arších, kteréž jsou ve stavu značně zuboženém.

Sčítání samo děje se dnem 3. června 1902 a pro sebrání materiálu sčítacími komisaři stanovena jest lhůta třínedělní. Sčítání prováděti se bude cestou dvojí: na venkově řízením komisionelním, větším podnikům bude však komorou zůstaveno, aby samy vyplnily příslušný formulář; ve městech dům od domu, kdež formuláře strany buď samy vyplní a sčítacímu komisaři je odevzdají, anebo vyplní je až při příležitosti příchodu sčítacího komisaře. Sčítání říditi budou v obvodech převahou průmyslových obchodní a živnostenské komory, v ostatních krajích politické úřady I. stolice. Sčítací komisaři i revisoři jsou osoby veřejně pověřené, povinné složiti slib c. k. okresnímu hejtmanu. Školení revisorů přísluší obchodní a živnostenské komoře, školení sčítacích komisařů revisorům.

Revisory a komisary státi se mohou osoby kteréhokoliv povolání, ač-li vykazují přiměřenou inteligenci; jich funkce bude mírně honorována. Hotové náklady zaplatí pokladna státní, některé výdaje podružné, zejména kancelářské, ponesou komory. Materiál sebraný dodá se c. k. ústřední statistické komisi do Vídně ke zpracování.

Formuláře jsou trojí: dotazník pro závody podniků živnostenských, obchodních a velkoprůmyslových, dotazník pro domáckého pracovníka (domácí průmysl), a pak pro zemědělské závody. Dotazník pro závody živnostenské jest nad míru složitý, těžko srozumitelný, jenž by se byl dal zjednodušiti na př. již tím, že by podrobný seznam strojů tvořil zvláštní přílohu; dotazník pro závody zemědělské jest mnohem obšírnější než byl na př. při sčítání živností v Německu.

Vzorem sčítání našemu jsou co do výsledků svých uspokojivá sčítání povolání a závodů v říši německé z r. 1882 a 1895. V Německu vycházelo se od osob, resp. od závodů, základem našeho sčítání jsou jen závody, poněvadž sčítání povolání vykonáno již bylo při všeobecném sčítání lidu.

Neobyčejná důležitost sčítání živností pro vědu i praktickou politiku hospodářskou vyžaduje toho, aby krušná práce komisařů a revisorů byla usnadňována náležitým porozuměním obecenstva. Účely sčítání jsou ryze statistické; z obavy, že by výsledků sčítání mohlo býti použito způsobem jinakým, jsou naprosto nemístny a odporují úplně celému chodu sčítacího aparátu. — *K.*

*

SOCIÁLNÍ: C. k. dvorní a sociální demokrat. — Vysoká škola dělnická v Anglii. — Česká »Ruskin Hall« a praeparanda pro poslance, městské rady atd. — Poměry služebných. — Obecní dodávky, sociální politika a studijní cesty pana Březnovského.

Rakouský ústřední živnostenský inspektor, dv. rada Muhl, učinil nedávno při jedné z přednášek, pořádaných dolnorakouskou průmyslovou jednotou o práci dětí, několik pozoruhodných poznámek pokud se týče zaměstnání dětí v t. zv. průmyslu domáckém, jejž právě živnostenští inspektoři v posledních létech podrobně vyšetřovali. Šetření toto, jehož výsledky z části již (ze severních zemí monarchie) tiskem byly vydány, třeba není ve všem dokonalým, jak při přetížení personálu inspekce ani jinak nebylo možno, vyznačuje se objektivností a namnoze bezohledným úsudkem, který na pochvalu se strany zaměstnavatelů ani z daleka nepočítá. Pokud se práce dětí týče, vyneslo — jako podobná šetření v Německu — na světlo poměry nejsmutnější, které volají po nutnosti omezení práce dětí v tomto průmyslu, jenž již sám o sobě trpí zbědačením přímo nelidským po stránce hospodářské i sociální. Jenže, pravil Muhl s uznání hodnou otevřeností, s navrhovanými (v přednáškách) prostředky k omezení práce dětí nemohu docela souhlasiti. Pohlížím skepticky na nařízení ministerská a policejní; těmi nedosáhneme ničeho. Než dočkáme se žádoucích zákonů, uplynou léta, ano desítiletí, a než bude jim zjednána platnost, další desítiletí. Dělníci musí se organisovati a lepší míru životní si vymoci. Jen v nejspodnějších vrstvách shledáváme se s prací domáckou. Tyto domácké pracovníky musí dělnictvo v jich organisování se podporovati, aby tím samo svou životní míru povzneslo. — Tato slova vynesla Muhlovi titul »c. k. dvorního a sociálního demokrata« od tisku velkoprůmyslnického, který v poslední době — a s ním

i organisace podnikatelské — z účelů čím dál tím zjevněji jen konkurenčních předstihuje se v nejbrutálnějším potírání všech požadavků, které sociální reformou jen z daleka zavánějí, jen proto, aby se mohl pochlubiti, jak mnohem energičtěji »hájí zájmy« průmyslu než konkurující list, svaz, bunt atd. A přece Muhl neřekl nic jiného, než co tyto orgány podnikatelské denně s velkým mravním rozhořčením hlásají: jak loudavý, pokulhávající a nedokrevný je chod našeho zákonodárství, a jak mnohem chudší ještě je, co i z dobrých drobtů jeho v praxi skutečně uvázne, provede se a vydá ovoce; většina z toho žije jen život papírový nebo udusí se byrokratismem a neporozuměním orgánů správních, když ničím horším. Základní vadu marxovské sociální demokracie, výlučnost a bezohlednost třídního boje, organisace podnikatelské čím dál tím brutálněji potencují, s výsledkem o tolik zhoubnějším, oč větší jest dnešní jejich faktická přemoc a přesila materielní. Výsledkem toho — a tajným úmyslem — je znemravnělý handl v nejživotnějších otázkách hospodářských a sociálních, kde každá strana, bez ohledu ke konkretním poměrům, vyhání do výše své požadavky, aby tím víc mohla usmlouvati.

*

Anglická universitní extense, u nás tak rychle zdomácnělá, má úzce příbuznou instituci v dělnické vysoké skole oxfordské, Ruskin Hall, o níž dosud málo u nás proniklo na veřejnost. Jmenuje se také pyšně vysokou školou práce (the Labour's College), daleka však toho, aby prostě těžkou stravu vědy předkládala žaludkům jí nezvyklým, ale omezujíc se na to, aby těm, jimž nedostalo se náležitého vyškolení rozumu, poskytla duševní výchovy k jistým cílům potřebné. I zevnějškem již liší se od pyšných paláců svého mateřského ústavu přísné vědě věnovaného, skrývajíc v révoví svůj skromný stánek, prostou tabulkou označený. Vystříhajíc se všeho přepínání svých úkolů, chce především dělníkům býti školou, která by vychovala je pro plnění povinností, jež jim veřejný život ukládá. Chce je vyškoliti v těch oborech vědění, jež jsou nezbytny, aby mohli se s porozuměním účastniti života státně sociálního, a nad to rozšířiti jich obzor, aby samostatně mohli si tvořiti úsudek a účastniti se řešení problémů, které doba s sebou přináší. Dle toho pak látka učebná vztahuje se především na sociologii, dějiny Anglie, zejména ústavy anglické, státní zřízení přítomnosti, národní hospodářství, vývoj průmyslový, základy filosofie (logiku, psychologii, ethiku), anglickou literaturu. K tomu, aby ústav vychoval anglické dělnické organisaci odborové schopné vůdce, směřují zvláštní kursy, jichž předmětem jsou: základy politiky, převraty ve výrobě průmyslové vývojem strojní výroby, hnutí dělnické, družstevní a odborové. Všude plán učebný varuje se toho, aby přetěžoval posluchače podrobnostmi, udržuje se na výši rozsáhlých hledisek, kolem nichž fakta se kupí, a vytýkaje zákony vývojové, vyhýbaje se neplodné přeučenosti a zbystřuje místo toho schopnost posluchačovu, s dějinných a logických hledisek pronikati poměry přítomnosti. Tedy patrný rozdíl od vědy universitní: tam úplnost, system, zde

výběr, methoda, tam věda, zde paedagogika. Vyučování jest jednak ústavní, jednak — protože málokterému dělníku je možno, přerušiti na celé měsíce svou činnost výdělečnou a vzdálen domova výhradně žíti svému vzdělání — i písemné. Nedokonalost tohoto poslednějšího značně jest vyvážena účelným jeho zařízením. Účastník jeho obdrží pro každý kurs text, vybraný buďto z příslušné literatury nebo pro účely své zvlášť zpracovaný. Zároveň obdrží podrobný návod, jak má ve studiu pokračovati a týden za týdnem propracovati určitou partii textu. Protože ale jen ten látku náležitě ztrávil, kdo ji zase samostatně dovede reprodukovati, je posluchač povinen, učiniti z každého odstavce výpis a na konci měsíce zpracovati přiměřené thema, čímž to, co se za čtyry neděle naučil, stává se jeho duševním vlastnictvím. Tento úkol pak pečlivě se prohlédne a jest — dle objevených chyb — základem podrobného poučení. Poplatek za tuto korekturu činí 1 šilink, vedle zápisného stejné výše jediný poplatek za celé vyučování.

Pokud se týče vyučování v ústavu, žijí tu posluchači pospolu jako studenti v koleji, jenže mnohem laciněji (12½ šil. týdně za byt, stravu a vyučování, tedy na anglické poměry úžasně málo). Ovšem je počet chovanců malý, protože i v Anglii málokterý dělník ušetří tolik, aby si mohl zde popřáti rok dovolenou k svému vzdělání; ač jinak zase přijímají se chovanci i jen na tři měsíce. K důkladnému výcviku doporučí se ovšem pobyt aspoň jednoroční s následujícím tříletým písemným vyučováním.

Těm pak účastníkům korespondenčního vyučování každého oboru, kteří při ucházení se o vypisované ceny osvědčili nejlepší způsobilost a píli, udílí se bezplatná místa k 3měsíčnímu pobytu v ústavě. Na ústavě v jisté dny pořádají se rozhovorové večery, večerní zábavy společenské (přednáškové, deklamační, hudební), pěstuje se sport atd. Podotknouti třeba, že účastenství na vyučování v ústavě nijak není omezeno jen na dělníky, ale přístupno je každému. Ústav má již řadu filiálek, středisek a prostředníků zejména korespondenčního vyučování; napodobí se i v Americe, a chystá se zakotviti se i na evropské pevnině a rozšířiti se i na ženy.

Sluší ještě dodati, že chovanci obstarávají sami (střídavě) veškeré domácí práce (vaření, čistění, nákup a p.); správní věci vyřizují se kollegiálně v miniaturních formách parlamentních.

Nepůsobilo by i u nás takové korespondenční vyučování nepoměrně blahodárněji a seriosněji, než valná část naší tuctové přednáškové horečky? Je k tomu ovšem potřeba nekonečně víc opravdové vůle na obou stranách, než k blýsknutí se »nadšenou, procítěnou« nebo docela i »promyšlenou« přednáškou a zvědavému poslechnutí si »řečníka z Prahy« či odkud před spaním nebo obvyklou denní partií karet, mezi níž se k vůli lidem prohodí, že řečník »mluvil krásně«, nebo že je docela chlapík. Co z toho zbude v hlavách a srdcích? Jaké je to smutně malé procento, které, i když seriosně poslouchalo, může o sobě říci, že věc strávilo tak, aby bylo schopno ji samostatně reprodukovati? Tolik spolků máme, které zoufale ohlížejí se po nějaké

činnosti, po »akcích«, rády by zlepšovaly, reformovaly, nabízely se — kdyby jen věděly, co a k čemu: nedala by se ze všeho toho dychtění po činnosti hodně hustým sítem prosíti nějaká taková, byť pro počátek skromná, ale seriosní česká Ruskin Hall? Kdybychom věc vážně chápali, kolik na př. jen poslanců, městských, komorních a jiných radů a těch, kdož se jimi státi chtějí, musilo by hned první den obléhati její vchod?

*

Není tomu dávno, co jsme se na tomto místě zmínili o prostředcích, jak čeleď, zejména městský služebný personál ženský, připoutati k domácnosti a zabrániti sociálnímu zlu, které hrozí od pokračujícího jejího zproletarisování v proudech agitací sociálně-demokratických. Měli jsme už před lety i u nás počátky třídní organisace služek; těšily se sympatiím zejména mladých »soudruhů«, kteří z vlastní domácnosti poměry služebných neměli ještě času poznati. Pokrčí se snad rameny nad potřebou takové školy jako nad něčím, na co může připadnouti jen »ženská logika« paniček. Dr. O. Stillich, který nedávno vydal v Berlíně knihu respekt vzbuzující tlouštky se zdánlivě seriosním titulem »Poměry ženských služebných v Berlíně«, odbývá takovou námitku tím, že by pak paničky mohly snad také ke svým dětem chtít připustiti jen takové lékaře, kteří mají sami děti. Ale dostalo se mu trefné odpovědi, že jistě mohou si přáti jen lékařů, kteří nabyli zkušeností u lože nemocného, a ne jen z knih a dotazníků. Dr. Stillich, sám také obět berlínského hnutí za organisací služek z r. 1899, studií svou, prvou svého oboru, postavil se docela na stanovisko třídní sociální demokracie, která otázku služebných naráží na docela cizí jí brdo otázky dělníků živnostenských, normálního dne pracovního a pod. Ale čeleď domácnostní není přece dle samé povahy svého zaměstnání žádným živnostenským pracovníkem; její práce je od domácnosti k domácnosti různá, závisla od jejích zvláštností, složení, sociálního niveau a pod. V jedněch je práce skrovně, jinde hojně. Kde je potřebí ošetřovati malé děti, tam ovšem nastupuje i práce noční — ale poskytne-li se chůvě ve dne oddech a odpočinek, není taková práce přece sociálním zlem. Vůbec o uzavřené pracovní době nelze mluviti u práce čelední s jejími neustálými přestávkami, přechody od hrubé práce k pracím hravým, přerušované hotovými procházkami při nákupu, s dětmi atd. Ale to všecko nevadí, aby se čeleď paušálně vtahovala do třídní armády proletariátu, třeba práce její nebyla o nic těžšími »okovy«, než jaké nese převážná většina paniček v domácích pracech spolu činná a jaká na službu teprve v nejhrubších formách dolehne, až se vdá a stane se svou paní při horším bytě, horší stravě, v horších starostech. Ovšem demokratický proud času nepopíratelně uvolňuje a třídní taktika sociální demokracie přímo znepřáteluje úvazky společenské i v tomto oboru, tak že nejen u nás, ale i v Berlíně hospodyně, utýrány stálou výměnou a nemožností, dostati takovou službu, která by nebyla placeným nepřítelem v domě, čím dál, tím častěji utíkají se k pouhým posluhovačkám, z pravidla vdaným ženám, na-

mnoze bývalým služkám, které poznavše tíhu vlastní domácnosti, hledí na domácí práci jinýma očima, než za doby mládí, kdy pokládaly za svaté své právo, »vyžíti« se na účet paničky, svého »přirozeného nepřítele«.

Práci onu založil Stillich na písemné anketě, kterou dotázal se dotazníky o pracovní době, mzdě, prázdni, stravě, bytových, mravnostních poměrech služek, nakládání s nimi, prostředkování míst, délce trvání služeb atd. celkem 9000 berlínských paniček a tolikéž služek. Odpovědí došlo ho ani ne celé procento, a na tomto naprosto nedostatečném a nahodilém materiále založil zcela vážně svou studii o několika stech stranách, nakládaje s materiálem zcela suverénně, prohlašuje všecko, co vypověděly služky nepříznivého, za věrohodné, data příznivá pak, pokud se mu v obraz předem pojatý nehodí, krátce za nevěrohodná, a neštítě se ani otiskování věcí, hodících se leda do tisku kronikami skandálními se živícího.

Celý spis se svým zrovna trestuhodně chudým a jednostranným podkladem skutkovým je křiklavou obžalobou nešvaru, který dnes tolik se rozmáhá v sbírání a pořádání ledabylých soukromých statistik a anket, kde hnedle každý mladý »soukromý učenec«, spolek a kde co jest svou vlastní statistickou kanceláří a vyplněný dotazník, třeba byl ještě zmatenější, než Stillichův, pokládá se bez dalšího za nerozborný materiál skutkový.

*

Středověcí rytíři, když se hodně nahřešili, že už dostávali strach z věčného trestu a při tom přece jen život bez hříchu zdál se jim býti k smrti fádním, založili a bohatě nadali klášter nebo kostel nějaký. Naše obce, když už jich sociální hříchy volají do nebe, zřídí a (instrukcemi, stanovami a akty) bohatě vypraví — obecní sociální komisi. V klášteře se modlívali za šlechetného rytíře, v sociální komisi si lámou hlavy za probudilou obec, a ti oba hřeší klidně dál. Rytíř složil starost o spásu své duše úplně na klášter, obec skládá starost o všecko, co je sociální, úplně na sociální komisi a oba jednou pro vždy nechtí být těmi věcmi víc obtěžováni. Naše — alespoň ve svých parádních akcích — královské hlavní město a jeho z části neméně královská předměstí pořídila si také takový, alespoň časný hromosvod v společné sociální komisi, jíž jsme na tomto místě už jednou vyslovili nelíčenou soustrast. Naskytla se nám příležitost dost brzy, politovati ji podruhé za to, jak přes její všechnu snahu a práci její patron klidně dál zapadá do bahna hříchů, hluch a slep pro všecko, co se kolem něho děje na poli sociální reformy. Není tomu dávno, co přišlo dělnictvo na obec žižkovskou a naposled taky na pražskou s požadavkem, aby při zadávání obecních prací vykonávala vliv na slušné upravení pracovní smlouvy dělníkům svých kontrahentů (pracovní doby, mzdy a p.). I užasly obce nad takovým požadavkem, jehož vyřízení je věcí prý zákonodárství a svobodné dohody mezi zaměstnavatelem a dělníkem; obec nemá práva, plésti se do toho, ona může míti nanejvýš svou sociální komisi, ale na sociální poměry nemůže míti vlivu, dokavad je

nezmění zákonodárství, nebo zaměstnavatelé a dělníci sami. A jako se hříšný rytíř, založiv klášter, nemodlil, tak obec, zřídivši sociální komisi, přestala čísti, ač-li vůbec kdy co četla. A přece i naše listy už předloni o tom referovaly, že i náš úřad pro statistiku pracovní studoval otázku, jak by i u nás — po vzoru moderních států — bylo lze upraviti ochranu dělnictva při zadávání veřejných dodávek a prací. I u nás! U nás, kteří nejen pro Francouze, ale pro všecko proudění moderních idei ležíme tak klidně zastrčeni u bájného moře Shakespearovského! Nač kaliti městským radám tu pohádku zimní noci, nač rozvírati před nimi publikace dotčeného úřadu, nač jim tam modře zaškrtávati, co tam úřad referuje o tom, jak kde v kterých státech veřejné korporace stanoví, že pracovní doba a mzdy dělníků jejich kontrahentů nesmí při nejmenším býti nižší než v místě obvyklé; jak jinde docela na př. minimum mzdy positivně se předpisuje; jak se při tom nečeká na zákonodárství, až se za skutečným životem přikulhá (a kdyby u nás aspoň kulhalo), ale berou se za základ ujednání mezi zaměstnavateli a dělnickými organisacemi a, kde jich není, diktuje stát, obec své podmínky po slyšení znalců; jak se tyto minimální sazby mezdní se změněnými poměry revidují, jak se různě stanoví pro dělníky v plné síle a dělníky slabší; jak se dělníkům kontrahentovým vymiňují opatření zdravotní a bezpečnostní, pojištění úrazové a nemocenské, jeden den prázdně v týdnu, útulek v nepohodě, atd. atd. Nač tím vším obec týrati, když má pro takové věci svou sociální komisi, kam ty všecky věci patří a ne do správy obecní! Nelze sice naší obecní representaci — aspoň v posledních letech — vyčísti, že sedí za pecí a neuvidí světa. Byla nedávno zas na př. ve Francii, která mnohým z toho, o čem tu mluvíme, byla by se jí mohla pochlubiti. Ale ovšem šlo panu Březnovskému hlavně o to, aby za obecní peníze viděl nějakou hospodskou rvačku ve francouzském parlamentě; bohužel neudělali mu to k vůli, ač by to tolik bylo prospělo jeho taktice v boji za naše nejvyšší statky národní, a pak už, patrně rozmrzen, o jiné věci se nestaral. Nedávno si stěžoval, že pražská obchodní komora dává víc na své úřednictvo, než na maloživnostenská cestovní stipendia, subvence atd. A on by přece ve světě dovedl tolik dokázati za peníze nejen obecní, ale i komorní a, božíčku, snad i církevní. A neabsolvoval ani žádnou Ruskin Hall, všecko má jen a jen ze sebe, a co se takový úředník musil naplahočit po školách, spolykat knih, nalopotit studiem, a můžc se po všem tom jemu, panu Březnovskému, postavit, který nic nestuduje, nic nečte, a přece dovede se i pana Deschanela po česku optat, mohla-li by mu Francie ukázat — dovedou-li si ve francouzském parlamentě taky tak nadávat jako v našem a mají-li aspoň tam někoho, kdo by mu v tom imponoval? A až se bude ve sboru obecních starších jednat o dotyčných požadavcích dělnických, vstane a řekne s dobrým svědomím, že ani ve Francii nic podobného neviděl, a jinam ho dosud na veřejné útraty neposlali, protože to všude všecko pohlítí ti úředníci. Jsou to smutné, velmi smutné poměry — pro pana Březnovského. *P.*

*

ŠKOLSKÉ: Snahy Jednoty učitelstva škol měšťanských v Čechách — Jednota učitelek moravských a její program — Společný sjezd učitelstva českého s německým v Hodoníně — Školství Ústřed. Matice Školské. — Rozvoj učitelské záložny »Komenský« v Praze — Záložna učitelstva československého v Brandýse nad Labem. — Jednota učitelská v Praze ku vzájemnému podporování v nemoci a úmrtí. — Učitelské sirotčince.

Učitelstvo českých škol měšťanských, jemuž Zemský spolek učitelský v Čechách neposkytl ve středu svém tolik volnosti, aby mohlo o zájmech, týkajících se specielně škol měšťanských a jeho učitelstva samo právoplatně rozhodovati, vzkřísilo před několika lety živořící svoji Jednotu a vyvolalo v ní nový, svěžejší život a ruch. Dnes je v této Jednotě téměř všechno učitelstvo měšťanských škol českých pevně sorganisováno a v sevřeném šiku domáhá se vytčených met. Pevná jeho organisace domohla se při lonském jednání o služném učitelstva na sněmu zemském značných úspěchů. Odhlasovaný, ale dosud ještě nepotvrzený zákon zvýšil základní služné všemu učitelstvu škol měšťanských, kdežto z učitelstva škol obecných bylo zvýšeno základní služné více méně jenom nejnižším dosavadním platebním třídám. Mimo to splněny byly požadavky Jednoty učitelstva škol měšťanských v tom směru, že přiznány byly učitelstvu tomuto vyšší kvinkvenálky a vyšší přídavky aktivní, než učitelstvu škol obecných. V tom byl nepopíratelný úspěch Jednoty, jejíž organisace osvědčila se býti velmi účinnou.

Jednota učitelstva škol měšťanských starajíc se o potřebné hmotné povznesení stavu svého, nezapomíná na intelektuální potřeby svého stavu a svých škol. Domáhá se úsilovně reorganisace školy měšťanské, jako vyššího stupně školství lidového, odchovávajícího širší vrstvy dorostu živnostenského, rolnického, obchodního a j. Ve svých 14 krajinských spolcích rokují učitelé škol měšťanských živě o povznesení školy měšťanské a tím i o povznesení vzdělání lidového. Dne 27. března uvědomili o svých snahách a potřebách na zdařilém sjezdu v Praze širší veřejnost. Vydali na osvětlení významu a postavení školy měšťanské instruktivní brožuru, jejíž tresť níže podáváme.

Měšťanskou školu vyvolaly u nás v život před 30 léty snahy po rozšíření vzdělání lidového, nutného k soutěži s cizinou na poli průmyslovém, obchodním a hospodářském. Aby cíl této školy t. j. všeobecné vzdělání náležitě vynikl, byla připojena škola měšťanská ku pětitřídní škole obecné jako vyšší její stupeň. Hned ve svých počátcích odlišovala se od školy obecné odborným vyučováním. Školní novella z r. 1883, žádajíc, aby měšťanská škola hověla poměrům svého okolí a přihlížela při vyučování ku hlavním směrům zaměstnání obyvatelstva, vtiskla jí zvláštní ráz a v podstatě ji osamostatnila. Učitelským sborům měšťanské školy dána moc upraviti ve styku s povolanými činiteli z občanstva osnovy. Možno tedy míti měšťanskou školu za ústav pro vyšší všeobecné vzdělání lidové, který však nepomíjí jevů ze svého okolí, jež by mohly obecně přispěti řemeslu, průmyslu, obchodu, rolnictvu? Cíle svého dodělává se škola měšťanská všemi svými vzdělávacími disciplinami. Od nižší školy střední liší se podstatně výběrem a podáváním učiva. Na škole měšťanské převládá při vyučování ráz praktický proti škole nižší střední, která počínajíc připravovati pro vyšší studium vědecké, nemůže zatlačovati rázu theoretického na pro-

spěch praktického. Touto praktickou snahou dodělává se právě měšťanská škola povlovně cíle, který jí byl vytčen: zvýšiti vzdělání vůbec a pokud možno na základě poznatků praktického života, ze širšího okolí zákona čerpaných.

Spisek Jednoty ohražuje se proti snahám nedávno v kruzích agrárních působením Alf. Šťastného vyvolaným, jichž cílem bylo zrušení škol měšťanských a nahražení jich nižšími školami řemeslnými, obchodními, hospodářskými a pokračovacími průmyslovými, a dovozuje účinně, že škola měšťanská bez vážného poškození vyššího vzdělání lidového zrušiti se nedá. Přeměnou škol měšťanských ve školy jiné zbavila by se také valná část českých dívek posud jediného zdroje pro vyšší vzdělání, neboť několik málo vyšších dívčích škol nestačí.

V brožuře ukazuje se a zjištěnými číselnými údaji a kompetentními hlasy znalců účinně dovozuje, že měšťanské školy jsou nejpřiměřenějšími přípravami pro školy odborné. Názorně je tu ukázáno, že absolventi měšťanských škol ve školách odborných daleko lépe prospívají, než absolventi nižších škol středních. Třeba ovšem přiznati, že do škol odborných vstupují z nižších středních škol žáci slabší, kdežto ze škol měšťanských žáci nejlepší.

Měšťanská škola, proti níž byly vzbuzeny po vydání základních zákonů školských mnohé předsudky, postupem času jako škola laciná a lidová se osvědčila. Zemský úřad školský dosvědčuje každoročně, že »měšťanské školy docházejí stále většího porozumění i ocenění v nejširších vrstvách obyvatelstva«. Nejpříznivější poměry pro měšťanské školy jsou tam, kde není škol středních. Zde přichází do škol měšťanských žákovský materiál nepřebraný, s nímž možno dojíti nejpříznivějších výsledků, kdežto v místech se školami středními vstupují do škol měšťanských žáci slabí, u nichž výsledky se jeví až v nejvyšších ročnících.

Jako ústav mladý bývá škola měšťanská rozhodujícími činiteli nedoceňována. Je pro ni třeba zvláštního organisačního statutu. Do podrobností stejná ustanovení pro ni se školou obecnou dnes nepostačují. Při maximálním počtu žáků na třídu (80), při 30 povinných týdenních hodinách pro učitele, při nemenším počtu týdenních hodin pro žáky, při žactvu přebraném, při málo pomůckách učebných je škole měšťanské uložen úkol příliš veliký a obtížný. Jeví se potřeba omeziti maximální počet žactva na třídu, postarati se při měšťanských školách o potřebné rýsovny, kreslírny, rozšířiti obsáhlou učebnou látku na čtyři místo dosavadních tří ročníků a pozměniti zastaralé normální osnovy, značnou práci žáků zmenšením týdenního počtu hodin na prospěch zdraví jejich ulehčiti. Práci učitelů třeba ulehčiti rozmnožováním počtu učitelstva tak, aby na škole bylo více učitelů než tříd. Uváží-li se, že na školách středních připadá dva- až třikrát tolik sil učitelských jako jest tříd a na škole měšťanské pak jenom právě tolik sil jako tříd, pak přetížení učitelstva škol měšťanských musí býti patrným.

Učitelstvo škol měšťanských v Jednotě sdružené pracovati usiluje o tom, aby význam školy měšťanské před lidem a intelligencí byl pochopen.

K plnění obtížného úkolu je třeba učitelstvu škol měšťanských jako vůbec všemu učitelstvu hmotného zajištění, mravní neodvislosti a volné normální osnovy. Sebevzdělávací jeho snahy třeba podporovati zvýšenými subvencemi učitelských knihoven, stipendiemi na cesty studijní a pod.

Učitelé měšťanských škol vzdělávají se dosud ke svému úkolu cestou sebevzdělání, která v různých společenských prostředích je velmi obtížná. V souhlase s učitelstvem škol obecných žádají pro svůj stav v budoucnosti přípravného vzdělání akademického.

Ustavení se Jednoty moravských učitelek na programu pokrokovém vítati jest s radostí. Klerikalism, který na Moravě zvláště je mocný a rozpínavý, zapustil své kořeny silně mezi mnohé učitelky moravské. Nová Jednota učitelek moravských bude proti němu účinnou reakcí. Jednota tato nechce pracovati osamoceně, jako Jednota v Čechách, kde Zemský spolek učitelský nedovedl ji pro společnou práci získati, ale rovnocenně po boku pokrokového učitelstva moravského. Přistoupila také hned za člena Ústředního spolku jednot učitelských na Moravě, kdežto v Čechách jest Jednota československých učitelek mimo Zemský spolek. Učitelky moravské dle programu nastíněného při ustavující valné hromadě v Brně sl. Wiedermannovou chtějí domáhati se akademického vzdělání, požadovati od mužů pravou úctu k duchu a tělu ženskému a odmítati od nich frivolní galantnost, která obyčeně jen zakrývá snižující postavení ženy ve skutečnosti. Budou se dále domáhati zřizování státních ústavů pro učitelky a předcházeti tím výchovu učitelek v ústavech klerikálních. Chtějí vychovávat ženy k jasnému vědomí jich ženské důstojnosti a působiti na vzrůst sociálního myšlení a cítění mezi ženami. Chtějí přemýšleti o tom, jak by se co nejúčelněji čelilo prostituci a vyhražují si v této sociální práci spolupracovnictví, účasti při sdělávání zákonů. Ideálem jich jest škola koedukční s naprostou vnitřní přeměnou. Budou usilovat o reformu škol dívčích v tom směru, aby vychovatelství a zdravověda v nich zaujímaly přední místo tak, aby pozdější matky působení své v rodinách na hlubších než dosud zásadách zakládaly. Dožadovati se budou většího vlivu na výchovu dětí a připouštění učitelek i na školy chlapecké, což je dnes možno jedině při volné konkurenci učitelův i učitelek. Chtějí říditi školy, míti pro školy dívčí ženské inspektorky a zastoupení v úřadech školních i ve sborech zákonodárných. Domáhati se budou aktivního i passivního práva volebního a vůbec provedení rovnoprávnosti a rovnocennosti v celém životě společenském. Jménem Ústředního spolku moravského projevil sympathie k programu učitelek moravských J. Úlehla, který v řeči své pronesl přání, aby století počínající bylo stoletím evoluce směřující k tomu, aby muž i žena byli stejně činni na výchově nových pokolení. Jestli dnes české učitelstvo v království, jehož snahy rozlévají se několika různě běžícími proudy (Zemský spolek, Jednota učitelů škol měšťanských, Jednota československých učitelek, pražský »Komenský«, učitelstvo Plzně a některých jiných měst) podává obraz roztříštěnosti, může mu učitelstvo moravské, usilující o harmonii, o tolerantnost, o úctu jedněch kategorií ke druhým, býti vzorem.

Moravské učitelstvo nezapomíná ani na harmonii s učitelstvem německým. Nedávný společný sjezd českého učitelstva jižní Moravy s učitelstvem německým v Hodoníně ukázal na možnost smíru mezi Čechy a Němci. Němečtí i čeští poslanci na sjezdu súčastnění slíbili za příkladem učitelstva svorně pracovati na sněmu zemském ve prospěch školy i učitelstva. Přijatá na sjezdu resoluce českých i německých učitelů jihomoravských projevuje nespokojenost s trudnými hmotnými poměry učitelstva moravského a žádá od zemských poslanců podpory jeho oprávněných požadavků v nejbližším zasedání sněmovním. Když před několika léty se v Čechách jednalo o svolání společného sjezdu českého i německého učitelstva, bylo to ve vlasteneckých žurnálech prohlašováno za zradu na věci národní. Dnes proti společnému sjezdu učitelstva jihomoravského neozval se ani hlásek.

Ústřední Matice Školská, vysoce důležitý orgán k zachovávání a vydržování menšinového školství, které platnými zákony není zajištěno, konala v měsíci březnu svoji valnou hromadu za XXI. správní rok, na níž podán jasný obraz činnosti a statistická data o školství matičním. Koncem roku 1901 podporovala, spravovala nebo samostatně vydržovala Matice 5 středních škol soukromých na Moravě a připlácela na vydržování 1 střední školy státní ve Slezsku. Obecných škol vydržovala úhrnem 46, z nichž bylo 40 v Čechách, 3 na Moravě, 3 ve Slezsku. Mateřských škol vydržovala celkem 44 a to 29 v Čechách, 11 na Moravě, 4 ve Slezsku. Všech tříd na matičních školách středních bylo 29, na obecných 118, na mateřských 54 oddělení. Obecné školy a opatrovny byly umístěny v 31 budovách vlastních a 49 budovách najatých.

Sil učitelských se zkouškou způsobilosti zaměstnávala Matice 88, z nichž 46 působilo v hodnosti řídících učitelů a správců škol, se zkouškou dospělosti 22, výpomocných nezkoušených sil 8, pěstounek vesměs zkoušených na školách mateřských 54. Náboženství na většině škol vyučovali kněží, ručním pracím zkoušené učitelky industriální za vyměřený dle hodin honorář.

Veškerý náklad na školství činil v roce 1901 K 539.198·95 a hrazen byl velikou většinou K 480.198·52 z darů a příspěvků členů a příznivců, menšinou zemskou subvencí v obnosu K 31.900, odkazy, nájemným z vlastních a najatých budov a ziskem z prodeje matičních tiskovin. Čisté jmění Matice čítá K 517.008·89. Vydání na rok 1902 rozpočteno na K 739.068·98, úhrada činí pouze K 155.506·71, tak že K 583.562·27 je třeba uhraditi sbírkami.

Úkol opatřovati učitelstvu československému levný úvěr plní již po pět let velmi úspěšně Učitelská záložna »Komenský«, zapsané společenstvo s ručením omezeným v Praze. Během několika let zdárného svého klidného působení ústav tento získal si v učitelstvu veliké důvěry. Učitelé čeští v Čechách i na Moravě přistupují za členy tohoto ústavu, v plné důvěře svěřují mu své volné vklady a ve hmotné své tísni k němu se obracejí o půjčky. Jsou plně přesvědčeni, že jim ochotně a rychle záložna »Komenský« vyhoví.

Na valné hromadě této záložny konané v uplynulém měsíci podán byl jasný přehled činnosti za první pětiletí 1897—1901. Počet členů této záložny stoupal v ročnících za sebou jdoucích z 80 členů v roce prvním na 117 v roce druhém, 153 v roce třetím, 352 v roce čtvrtém a 487 v roce pátém. Od 1. ledna do 22. března letošního roku přibylo opět 51 nových členů, tak že záložna »Komenský« čítajíc dnes 538 členů, jest jedním z největších sdružení učitelských. Závodní podíly stoupaly v uvedených ročnících z K 2239 na 3530, 4850, 10.340 a na 14.700. Reservní fond z K 83 na 367·12, 591·54, 900·63, 1768·97. Svěřené vklady z K 4287·60 na 5870·94, 9311·20, 51.237·64, 54.554·62. Vybrané vklady z K 646 na 1530, 2538·86, 12.156·05, 29098·18. Zůstatek vkladů na konci jednotlivých správních roků stoupal z K 3641·60 na 7982·54, 14.754·88, 55.397·63, 84.498·11. Poskytnuté půjčky stoupaly z K 12.090 na 21.338, 30.488·94, 97.147·16, 174.971·95. Na půjčky bylo v jednotlivých létech spláceno 5664, 15.458, 21.516, 51.000·81, 145.196·33, tak že stav půjček na konci jednotlivých roků činil K 6426, 12.306, 21.054·96, 67.369·45, 97.245·87. Obrat stoupal z K 26.243·48 na 46·855·60, 65.802·40, 223.810·16, 423.653·06, tak že na počátku šestého správního roku má učitelská záložna »Komenský« obrat půlmilionový.

Pokladniční účet záložny vykazuje za minulý rok K 5183·36 přijatých úroků, nedoplacených však pouze K 340·92, z čehož patrno, že 94% členů plní své povinnosti řádně a pouze 6% jich zustává s placením pozadu. Jiné neučitelské záložny vykazují procento nezaplacených úroku daleko vyšší.

Nových půjček povolila záložna 227 v úhrnném obnosu K 52.329. Z těchto připadlo na Prahu a okolí 28 v obnosu K 5988 (12%), na venkov 188 v obnosu K 43.861 (83%), a na Moravu 11 v obnosu K 3180 (5%). Členové z Moravy přistupovali teprvé v druhém pololetí posledního správního roku.

Záložna »Komenský« je členem »Jednoty záložen« a má tedy postaráno o veřejnou odbornou kontrolu znalců. V uplynulém správním roce vykázala záložna K 1074·14 čistého zisku, z něhož polovinu přikázala fondu ztrátovému, z druhé poloviny uhradila 5% dividendu ze závodních podílů a zbytek odkázala oběma sirotčincům učitelským. Vklady úrokuje záložna »Komenský« na 90denní výpověď $4^1/_2$%, jinak 4%. Veliký rozmach učinila záložna teprvé tehdy, kdy zavedla půjčování na osobní úvěr. Veškeré práce v záložně vykonávají dosud velmi obezřetně a svědomitě učitelé (ředitel pokladník, účetní) za nepatrnou remuneraci.

Počátkem ledna aktivoval zemský spolek českého učitelstva v Brandýse nad L. »Záložnu učitelstva československého«, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. Záložna tato poskytovati bude svým členům půjčky na úvěr směnečný, hypoteční a na cenné papíry. Závodní podíly této záložny po 100 K jsou pro jednotlivce v učitelstvu příliš vysoko vyměřeny. Ovšem počítá záložna na jednoty učitelské, kterým uloženo státi se členy, Záložna tato chce sorganisovat po jednotách učitelských po způsobě raiffeisenovek zvláštní úvěrní družstva.

Vklady úrokuje záložna $4^1/_2\%$. Celý apparát záložny učitelstva československého v Brandýse nad L. zdá se nám býti dle stanov trochu složitý a těžkopádný. Schází mu pro větší rozvoj finanční potřebná pružnost a uvolněnost. Závadou bude také volené místo záložny, kde není okamžitý styk s většími peněžními závody, které jsou všude v hlavním městě soustředěny, možný. Sídlem předsednictva zemského spolku učitelského nebude také věčně Brandýs nad L. Není nynější předsednictvo voleno doživotně. Ostatně zkušenost ukáže vady založeného ústavu peněžního a přivodí v budoucnosti jich odstranění.

Vedle těchto dvou záložen učitelských trvá ještě několik učitelských záložen okresních (v Dobrušce, Humpolci a j.), které v úzkých kruzích své působnosti potřebám učitelstva také dobře slouží.

Jednota učitelská v Praze ku vzájemnému podporování v nemoci a úmrtí má dle zprávy podané na poslední valné hromadě 16 členu čestných a 82 členy činné. Členy mohou se státi pouze definitivní učitelé Prahy a nejbližších předměstí. Omezení toto brání nemálo většímu rozvoji tohoto humanního spolku. Členové tohoto spolku platí 6 K zápisného, 6 K ročního příspěvku, v případu nemoci dostávají 2 K denní podpory a 240 K pohřebního příspěvku. Veškeré jmění spolku tohoto činí 29967·93 K. V uplynulém r. 1901 přibylo 727·52 K. Jmění sirotků činilo 2044.80 K. Spolek vydal v uplynulém roce správním 892 K na podporách v nemocích, 160 K pohřebních výloh, 210 K daroval vdovám po členech. Překvapuje, že více než dvě třetiny jmění tohoto podpůrného spolku učitelského uloženy jsou ve Svatováclavské záložně. Tím dostává výbor jednoty, který o uložení jmění rozhoduje, určité politické zabarvení. Dnes, kdy učitelstvo české má v Praze svou výborně prospívající záložnu učitelskou, je zbytečno jmění učitelské ukládati v záložnách jiných a zvláště klerikálních. Všecka sdružení učitelská, která si vzala za úkol hospodářské povznesení a pomoc, měla by se vzájemně podporovati. Jen tak se stane hospodářská organisace učitelská vydatnější.

O podporu sirotkův učitelských starají se v Čechách dva sirotčince, Bolzanův a Samostatný. Prvý zřízený původně jako odbor »Besedy učitelské« v Praze má dle poslední zprávy 71.696 K jmění a podělil v uplynulém roce 45 sirotků částkou 2400 K. Na jednoho sirotka připadlo 53 K roční podpory. Mladší »Samostatný sirotčinec učitelský« měl koncem roku 1901 34.939 K jmění. Kroky směřující ke splynutí těchto dvou ústavů společný úkol majících se dosud nestaly. Bavorský sirotčinec učitelský měl v roku 1900 1,393.037 M. jmění a vydal na podporách 71.459 M. V r. pak 1901 rozdělil 1125 sirotkům 65205 M. Na jednoho připadlo tedy 69 K roční podpory.

*

UMĚLECKÉ: Umění pro všechny. Nakladatelský smysl pro potřeby celku, všech vrstev národních. Výstava Rodinova v Praze.

Je doba u nás velikých publikací uměleckých, jako byla kdysi doba zakládání cukrovarů. Vyšla jich řada, a chystají se nové a nové. Některé z nich mají na velikost jenom rozměr velikého folia, některé

však také skutečnou vnitřní velikost, nebo náběh k ní, nebo když ne velikost, tož aspoň důležitost, opravdovost, vážnost uměleckou. Výprava jejich je nákladná, reprodukce u některých velmi pečlivé, ku podivu pokročilé, že mohou závodit s úspěchy grafických ústavů cizozemských, slovem, cítíš radost, že může u nás cosi podobného vycházet.

Ale nesmí se při tom zapomínat, že tyto nákladné publikace, většinou hodně předražené, jsou banketem pro neveliký počet účastníků, a že je tu ohromný počet čekajících, kteří by rádi prošli branou poznání do krajů a tajů Umění, aby osvěžili se líbezným ovocem jeho, a že v tom ohromném počtu je jistě netušeně velké procento těch, u nichž touha srdce převažuje požitkovou zvědavost a honosivost, jaká bývá častá u banketujících. Kdo se jich ujímá? Kdo si jich vůbec všímá? A hlavně tolika mladých myslí! Kdo usnadňuje jim přístup k poznání a rozeznávání mezi uměním a »uměním«? Nevypadáme-liž trochu »procovsky« v této jednostranné nákladnosti?

Tu je rozsáhlé pole k podnikavosti nakladatelské, a zvláště u národa demokratického, jakým se býti honosíme. Jako spisovatelé všech národů, a především klassikové domácí, nezůstali nikde obmezeni na vydání nádherná pro několik jen šťastnějších jednotlivců, nýbrž lacinými vydáními stali se dostupni všem bez rozdílu, a jak to nastává už u skladeb vynikajících hudebních skladatelů, tak musí to nastati též s uměním výtvarným. Pěkný příklad podává londýnská nakladatelská firma George Bell & Sons. Vydává nádherná umělecká díla po několika librách, ale vedle toho »Veliké mistry v malířství a sochařství«, sbírku krásných knih, věnovaných životu a dílu vynikajících světových malířů a sochařů, v každé důkladný životopis a ocenění jeho umění, 40 vyobrazení, kniha po 5 šilinkách; a vedle toho začala loni vydávat »Bellovu miniaturní sbírku malířů« (Bell's Miniature Series of Painters), malé vkusné knížky po šilinku. Na příklad, Velazqueza možno si koupiti ve skvostné výpravě za 2 libry 5 šilinků, ale také za 5 šilinků lze dostati knihu o Velazquezovi umělecky vypravenou, se 40 ukázkami, jednou fotogravurou a cenným textem; ba za pouhý šilink každý student a občan může si koupit velmi úhlednou vázanou knížku o Velazquezovi s pečlivě sestaveným textem a 8 vyobrazeními. Řečená nakladatelská firma zamýšlí touto lacinou sbírkou přispěti těm, kdož nemají možnosti vejít v hlubší studium umění, ale přece přejí si, když octnou se tváří v tvář s obrazy uznaných mistrů, aby byli s to, zaujati se jimi rozumně a poznat a ocenit jejich vlastnosti pozoru nejhodnější. Proto každá knížka podává nejdříve chronologickou tabulku významných životopisných dat umělcových; potom stručný, ale obsažný životopis umělcův; potom jasně a věcně psanou stať o jeho umění; přehled hlavních jeho děl a kde jsou; posouzení obrazů, jichž reprodukce jsou vloženy do knížky — v každé knížce jest jich 8 — a konečně seznam nejdůležitějších knih o umělci tom. A taková knížka, formátu kapesního, pěkně vázaná, stojí, jak už řečeno, asi 1 K 20 h nebo 1 K 30 h! Dosud vyšlo 6 knížek: Fra Angelico, Velazquez, Watteau, Romney, Burne-Jones a Watts.

To jest nakladatelský smysl pro potřeby celku, všech vrstev národních. Můžeme s potěšením oznámiti, že chystá se u nás cosi podobného, a že první ukázky objeví se už na trhu vánočním.

*

Událostí velikou a neobyčejnou pro poměry naše umělecké i národní bude výstava Rodinova v Praze. Div vlastním slovům svým možno uvěřit. Rodin, největší sochař Francie, v Praze! On sám osobně, a jeho dílo v takových rozměrech, jako dosud nikde, kromě Paříže, nebylo lze spatřit. Osmdesát šest plastik a 76 kreseb bude zde vystaveno. Veliké mezinárodní výstavy evropské mohly se pochlubit nejvíce asi 15 pracemi jeho . . . Jak přichází Praha k takové nadobyčejné cti, aby dosud jediná z měst evropských, mimo Paříž, představila nám a s námi zajisté střední Evropě téměř úplný obraz umělecké činnosti tohoto velikána umění francouzského a vůbec světového Odkud to netušené štěstí, že bude hostiti ho ve svých zdech? Zásluhu o to přičísti dlužno — mladé duši, jejímu zanícení pro krásu a sílu, pro pravdu a mužné slovo. Spolek našich výtvarných umělců »Mánes« svým miluvčím, »Volnými Směry«, dovedl si o poslední světové výstavě Pařížské nakloniti Rodina, ba více, získal si veškery sympatie jeho, že veliký mistr přímo zahrnul ho svou přízní. Proč? Že viděl v něm čistou snahu uměleckou, hledající jen a jen svobodný výraz duše, mladé, nadšené duše, jasně plápolající. A mistr, jenž sám s mohutným úsilím a s promethcovskou touhou totéž hledal a svým tužbám a snům dal výraz s dechem geniálnosti, naklonil se k neznámým učňům z daleké, neznámé země české a přijal je za své. Uvedl je k sobě, otevřel jim vlídně svou dílnu, dal jim s ochotou mladistvého nadšence všechny práce své k disposici pro jejich časopis, a tak se stalo, že už lonského roku vyšlo dvojité číslo »Volných Směrů« věnované Rodinovi, nejúplnější to dosud obraz činnosti mistrovy. Ale pravý umělec má rád stupňování. Rodin sám projevil ochotu, že by se rád súčastnil výstav, jež »Mánes« pořádá. Zvěděl totiž, jaké jsou zdejší naše poměry, a ihned podal ruku na posilu, na utužení. »Mánes« uchopil se jí a požádal Rodina o soubornou výstavu. Rodin ihned slíbil a také hned, jakmile zvěděl, co si »Mánes« vybral, do Prahy zaslal. V tom přišlo jubileum Viktora Huga. Z Prahy česká delegace vyjela též uctit památku velikého a smělého mistra slova a zároveň poklonila se Rodinovi. Náklonnost jeho k umělcům českým přenesla se zatím na celý národ český. Rodin zvěděv zajisté o jasných stranách historie tohoto národa, o jeho zápase za život svobodný, osvícený a spravedlivý, zahořel přímo pravým ohněm umělecké duše pro ten národ, a výsledek toho jest — výstava 86 plastik a 76 kreseb Rodinových v Praze.

Vzácná je nyní velkomyslnost. Zdá se, že se skoro již zjevuje jenom ve školních čítankách a to ve vypravováních z dalekého Východu. Vyskytne-li se, zdá se nám, jako by přicházela z říše fantasie — jak oáza na poušti. Proto tím srdečněji vítáme čin Rodinův. V tom naparování se všelijakých nadčlovíčat, při jejich nestoudném tlachu, otrocké póze, falešném slově jaká to radost, jaká svěžest, jaké občerstvení, můžeš-li zvolati:

»Hle, umělec! . . . Hle, muž!« F.

Katolická moderna.

(Pokračování.)

IV.

Tak, jak líčí Řím Houston Stewart Chamberlain, cítí jej ať vysloveně či jen instinktivně každý český člověk. Chamberlain arci může s klidem myslitele kresliti tmu a hrůzu věčného města, neboť pro svůj národ se ho více obávati nemusí; může mu s diplomatickým poklonkováním i několik světlých stránek přibásniti, neboť sní o alianci s ním proti nenáviděnému semitismu; může jménem protestantismu mluviti s ním jako rovný s rovným, velmoc s velmocí, politik s politikem — ne tak my. My poznali Řím jak žádný druhý národ na světě. Poslední a největší příčina všeho neštěstí v minulosti, vší bídy v přítomnosti. Jedno z jmen, která český člověk klidně vysloviti nemůže, nedovede . . . . Dějiny táhnou duší, a v očích se tmí vztekem . . . . O Kristu pánu mluvil k nám, jako ke všem polabským a pobaltickým Slovanům, jazyky zkrvácených mečů, požáry a násilím . . . Největšího našeho Přemyslovce ubil před bitvou na Moravském Poli. . . Naši reformaci napálil kompaktáty . . . Uznal, že jest důležitějším zničiti Jiřího z Poděbrad než vyhnati Turka z Evropy . . . Po r. 1620. poslal k nám znovu svého Krista methodou onoho vraha, kterého sám nazývá Svatým a jejž dějepis zove Karlem Velikým . . . Město osudné, město prokleté! Protestantské státy hrají přim v dějinách světa, státy katolické, rozežrány, vyssáty, zbaveny energie životné, chýlí se k rozkladu. Šťastný osud Francie dává jí prohlédnouti v čas: republika smetá parasity se svého těla . . . Dohrálo Španělsko, dohrála Italie . . . A my jmenujeme provaz okolo svého krku »Vídní«, ale ten provaz svírá přece i krk té Vídně a jej drží Řím . . . Což Vídeň?! S t o u bychom byli nějak hotovi, ale jak utnouti tu vzdálenou studenou mrtvou ruku?! Pan Plojhar, který mi zdvihá svou dekadentní ruku proti Vídni a při tom horuje nadšeně o Římu, je blouznivý žvastal, šosácký tlučhuba, člověk nečeský. Bičem by se měl vypráskati z literatury . . .

My voláme po návratu k vůdčí idei našich dějin. Jest-li reformace — tož jsme měli reformaci svoji. P r o t i Římu, neboť žádnému slovanskému národu Řím spásou nebyl a není. Řím zardousí Vídeň, tolik se zdá být jistým, na nás jest, abychom z toho společného provazu vyvlékli své hrdlo v čas . . .

*

Proč si vážím tolik zjevu bělovlasého klecanského kaplánka? Pro onu dojemnou tragickou lež, která běží jako spodní proud celým jeho dílem. Seminář neurval tomuto hochu venkovské chaty vědomí českého člověka, a kněz-spisovatel snažil se prostou diplomacií venkovana býti čist — ne před světem — ale vůči vlastnímu svědomí. Jen k vůli sobě snažil se smířiti ducha našich dějin s Římem, reformaci s proti-

reformací, své kněžské povolání s povoláním spisovatele svého lidu. Netheorisoval, »nereformoval« — k tomu bylo v něm příliš mnoho české poctivosti — vzal si pouze jistý zorný úhel na naše dějiny a vykládal je. Dobu Karla IV. obklopil veškerým jasem a slávou. Udělal z ní ráj českého národa, drahý, nenavratitelný, marně oplakávaný. Za to čas Václava IV., krále-demokrata, jenž flegmatickým rázem svého panování dal mimovolně vyšlehnouti doutnající revoluci v plamen, líčí barvami černými. Ráj zlatých časů Karlových byl zavřen, trudné chvíle dostavily se, dílo kultury bylo ničeno, hrůzné elementy nabyly rozhodujícího hlasu. Ale slávu Božích bojovníků oddisputovati nechtěl. Přiznával ji se srdcem radostně rozechvělým, jenže podtrhoval jen a jen moment národnostní. Němci byli biti od Čechů. Němci... A v době protireformační, v čase války třicítileté, viděl jen jednoho hrdinu — hrdinu passivního, mučeného, sbitého — český lid. Suroví dragouni, čeládka sběhlá sem se všech končin světa, vjížděli do vesniček, vráželi do chat, bili, drancovali, pálili — ale neřekl, že s nimi šel jezovita s křížem a vnutil trpitelům onoho římského Krista, jejž on, Beneš-Třebízský, nyní po stu letech sám vyznává a jehož sluhou on jest dnes... A řádění Sasů, Švédů líčil barvami ještě hroznějšími než dragounů císařských, aby mohl zamlčeti, že tito mučitelé lidu přicházeli na pomoc v náboženském a politickém boji národu.

Dojemná tragická lež ubohého kaplánka! . . . Přehlušil svoje svědomí? — Zajímavý případ vyprávěl životopisci Benešovu jeden z klecanských přátel. Byl jednou navštívit Beneše, když byl churav. Tu přišel školák k němu, a Beneš se ptal: »Čemu jste se učili?« — Dějepisu — odpověděl chlapec. »O kom, či o čem?« — O Husovi. — »Kdo pak byl Hus?« zeptá se Beneš. — Mučedník — odpověděl chlapec. Tu se zadívá Beneš na mě (líčí přítel), oko jeho se zarosilo významně a praví: »Nu, dobře.«

A ještě jedno malé okénko do duše tohoto prostého diplomata v sutáně: Umíral v Marianských Lázních . . . »Jsem mlád a mám tolik věcí v hlavě, jež bych napsati chtěl . . . Nedejte mi umřít!« bědoval k přítomnému Gustavu Eimovi.

»Ale, příteli, považte, že jste muž a kněz! Víte, že se zde život nekončí!«

»Ach,« vzdychl bolestně, »pravda, pravda, ale tady je to jistější!«

*

Když na sklonku let padesátých přihlašovala se k životu družina Hálkova a Nerudova, nazvali svůj almanach »Májem« a věnovali jej památce Karla Hynka Máchy . . . V těch dvou momentech byl celý program, a česká literatura žehná vděčně do dnes tomuto činu. Mladíci dorostli a hotoví literáti zůstali věrni cestě nastoupené prvním krokem.

Jméno K. H. Máchy stálo na navštívence, kterou se ohlásil Neruda.

Jméno B. M. Kuldy stojí na navštívence, kterou se v r. 1895 ohlásila naše Katolická moderna. Almanach její má trochu vojenské jméno »Pod jedním praporem«.

B. M. Kulda je stařičký kanovník vyšehradský. Kanovníkem jest od r. 1870. Tehdy napsal totiž brožuru »Církev a společnost«, pro niž se musil zodpovídat u trestního soudu v Praze. Byl uznán nevinným, ale páter Štulc, který celý proces bedlivě sledoval, vyzval jej, aby se ucházel o uprázdněný kanonikát vyšehradský. Tak se dostal Kulda mezi ty nejřímštější z římských lidí v Čechách. Za rok na to už vydal spisek »Radosti a žalosti papeže Pia IX.«, kde hájí — neomylnost tohoto žertovného velekněze římského! Páter Kulda měl vůbec mnoho času a psal velmi mnoho a velmi různých věcí: drobnosti folkloristické, pohádky, životopisy svatých, legendy, říkadla pro děti, verše na zadní stránky jarmarečních obrázků — zabíjel ten dlouhý čas velkého pána jak mohl, bez ohledu, hodí-li se plody jeho kratochvíle k čemu čili nic. Jak pojímal páter Kulda osvětový úkol českého kněze mezi českým lidem, svědčí ty publikace jeho, které byly nejširším vrstvám lidu určeny — »Svatováclavské kalendáře«.

Nebožtík Neruda, jenž znal »nesmrtelnou mazanost popů« do všech záhybů, věnoval i těm kalendářům Kuldovým svou pozornost. A tak slovy mistrovými dokreslím podobiznu tohoto prvého patrona Katolické moderny. Neruda podává tedy obsah Kalendáře pro rok 1874:

— Na to »Zeměpis«, překrásná, líbezně laškující báseň. Uvedu-li jen verše:

Z Moravského Krumlova,
četných židů domova,
pocházelť jest onen žid,
jenž byl pro zeměpis bit —

ví čtenář již tendenci celou. Tedy za zimy přišel ten žid do Ivančic, za zimy, a chtěl, aby mu navážily ivančického chřestu. Nedostal ovšem ničeho —

v zimě jsou tam rampouchy
pro takové padouchy.

Za to ukrad žid svícny a přišel pro to před soud. Ale zde nechtěl ani vědíť, kde a co vůbec jsou Ivančice —

Ivančic, ný, je to les?
Ivančic, ný, je to ves?

Ale pan vrchní, muž to celý, dal zavolat Martina, přinést lavici, položit na ni žida —

Martin jen mu jednu dal,
žid hned Ivančice znal,
kdyby pět byl dostal, vím,
byl by věděl, co je Řím.

Člověk se může smíchy zrovna rozsypat! A pak to pokynutí lehké, jak židy naučit přítulnosti k Římu! — —

A zase tři básně, dvě humoristické »Střelec« a »Páže« a jedna opravdová »Svědomí«. Báseň »Střelec« vyniká zvláště novostí své pointy. Tak byl tedy v městě T. na Moravě střelec.

Mníte-li, že z motyky
uměl střílet na štiky?

To byste si dali; chraňte se zajít si takhle v noci do jeho zahrady na jablka, on si je hlídá sám a má pistoli! Dnes také hlídá a spí. Náhle je vyrušen ze spaní, na střechu mu bubnují jablka jako hustě padající kroupy. On chytne bambitku, ale — nemůže nalézt na ní kohoutek. »To mu vadí.« Z tmy na něho však volají kamarádi, aby rozsvítil sirku —

bambitku mu pravou vzali,
za ni do boudy pak dali
z rendlíku kus rukovítka.

Ruka se mně smíchem třese, že ani psát nemohu! Uslzeným zrakem dívám se na toho žida v následující básni »Páže«, který je, ač zcela nevinen, právě za toho titulního pážete již zase bit.

Žida na lavici dali,
deset mu jich nasekali,
»Vaj, vaj,« nevinný žid řval —

a to dělá nevinnému katolíku tuze dobře! — —

Také letošní »Poutník« (píše Neruda o rok později) přináší jednu výtečnou pieçu židovskou — v loni jich měl ovšem asi pět. Letoška se jmenuje »Splašený« a jedná

o židovi z Boskovic
jmenoval se Abram Špic.

Z pikantního jejího obsahu neprozradím dychtivému čtenáři ani slůvka, jen tolik mu sdílím na upokojení jeho, že celá historie dopadá, jak žádoucno —

židák »Vaj, vaj,« naříkal,
ke své Khebě utíkal. — — —

Tolik z Nerudy. Stačí úplně pro smýšlení tohoto katolického hodnostáře, sluhu Kristova, patrona katolické moderny.

Páter Bouška sní v životopisné skizze, přidané k řečenému almanachu, o velké biografii Kuldově: »Vyzáří z díla toho srdce tak šlechetné, tak ideální, tak nezištné a obětavé, tak láskyplné, že každý Čech bez rozdílu stran s láskou a pýchou vyslovovati bude to milé a drahé jméno Beneš Method Kulda!« . . .

Nikdo z kněží buditelů, ba ani ten úzkostlivý sentimentální diplomat-kaplánek klecanský nehodil se našim modernistům — ne, kanovník vyšehradský, druh pátera Štulce, stál nad kolébkou toho hnutí. A ne nadarmo: jeho duch zdá se vládnouti celým hnutím do dneška. — Už úvodní dedikace almanachu (drvoštěpský stil promíšený jakousi hloupou dětskou žvatlavostí dává hádati na rodné péro p. Dostálovo) zřejmě vydává svědectví: »Zvěst o Vašem oslepnutí ledovou rukou sáhla na

srdce všem ctitelům našich národních buditelů, nejhlouběji ranila však nás, katolické spisovatele, kteří k Vám hledíme jako ku svému vzoru, vzoru lásky k církvi a národu, vzoru neunavné a ideální práce.« Roztomilá věta!

Pak prý si podali ruce a řekli si: »Potěšme stařečka vyšehradského dárkem« — a udělali ten almanach. A nadšeni tím volají: »O šťastný dědoušku, jehož neštěstí mělo tak šťastný úkol!« Nevím, existuje-li pitomější útěcha na světě pro někoho, kdo ztratil zrak — celý ten almanach nemá totiž ani špetku umělecké ceny. A jak je pseudopoetický galimatyáš v obsahu, tak je na obrázku na deskách: Dante (!), Mickiewicz (!), Jablonský, Sušil, Pakosta — páter Bouška, jenž z počátku byl jakýmsi zahraničním ministrem katolické moderny, hledal pro ni takovým způsobem genealogii v dějinách světové i domácí literatury! Pakosta a Jablonský by byli stačili, ačkoli i tam, kde modernisti dostihli Pakostu obsahem, nedostihli Jablonského formou. Starý čarodějník Řím má duchy svých zaslíbenců spjaty železným kruhem: nedal, nedává a nedá vyrůsti opravdovému básníku . . .

Ještě slovo o osudu patrona hnutí, stařičkého Kuldy. Mihlo se jeho jméno ještě několikrát v orgánu jeho »dětí a vnuků«, potom vymizelo na dobro. Mouřenín své dílo vykonal a šel. Ale jeho duch žije mezi nimi.

*

Maličkost, určená panu Dostálovi zvlášť. Velebníčku, podržel jsem Vám zrcadlo, a Vy, ne abyste se aspoň hněval na ně, ale zlořečíte mně. Vzal Jste si obličej No. 1., vylezl na kazatelnu a všemi zbraněmi svého náboženství a svého genia hříváte do mne, ubohého. Je to láska k bližnímu, je to pokora? U čerta, k čemu pak máte toho Harnacka?

Tož raději si kupte Nový Zákon, čtěte slova Krista pána a Harnacka hoďte do pece! Vy zkrucujete moje jméno — to, miláčku a katolický kněži, dělaly už Šípy a Humory před osmi lety. Je to snad moderní katolicismus? Podívejte se, jaká pěkná hříčka slovní dá se udělat z patronymika Vašeho: »Dostál dostal dost a lál« . . . Tedy, a už po třetí: nechte takových dvojsečných zbraní! Což jste se pořezal ještě málo? — Je s Vámi potíž. Z jednoho bludu Vás vyvedu, Vy mi jich deset nových nahrnete. A s jakým důvtipem! Přiznal jste se mi k těm uším, po nichž já Vás poznávám vždy a všude, ale hned zas překřikujete mě, že prý jsem pštros, potom kočka, rys, dravec a konečně pán se džbánem. Hlavo logická, o mě tu neběží, byla pouze řeč o Vašich uších. A hned nový blud Váš — proč tak spěšně hned vykládáte, že jsou to uši »srny«? Taková průhledná metafora — a Vy plesknete: srna! Či má to být jen falešný ostych?

Ne, dušičko, ne tak. A vystrčíte-li je i někde jinde, než ve svém listě, podepište poctivě, kněži katolický, aby bylo vidno, ne mně ovšem, ale světu, jaký obličej k těm uším náleží. Rozuměl jste, baťuško?

Šel jsem s Vaším říkáním o mně ku Krista pánu a povídám:

»Synu Davidův, vévodo nebeský, hleď, jaký nepříjemný úkol jsi vložil na bedra má! K čemu jest mně právě honiti pobloudilou ovci, která se v tomto údolu zemském Dostálem zove, do Tvého ovčince? Aj, vydal jsi mi jej, abych jej tříbil jako pšenici, a on jest zatím jen nadutým, vyvyšujícím se prázdným klasem! Odejmi ten úkol ode mne, neboť nevěří mi a zlořečí mi! Vyčítá mi »srdce neklidné«, »hořkost« a »omrzelost strašnou«, vyčítá mi honorář a zlobu a se sebevědomím člověka, jenž jako by měl v pachtu Tvé nebeské království, shlíží na mě dolů! Pane spravedlivý, nechce se mi být nástrojem v ruce Tvojí!«

Na to mi řekl Syn Davidův: »Aj, odešel jsem ze srdcí pyšných farizejců a bydlím v duších trpících, zmítaných bolestí a hořem. Povrhli mnou a poslouchají Schelly, Harnacky a Ehrhardy a já za to učinil je a činy jejich paskvilem všeho, co hlásají rtové jejich. Oni přibíjejí mě po druhé na kříž nyní, houbu s octem dávají ústům mým a losy metají o roucho moje. Tito Semitové kupčí slovy mými, a dech jejich otravuje památku moji. Mé dílo vykoupení zmařili oni, ať zkusí nyní Duch negace spasiti lidstvo. Lásce se to nepodařilo, nechť je vykoupí veliká Nenávist, jež jest svatou jako sestra její Láska, neboť jsou obě perutěmi ducha mého.

A tak chápej svůj úkol a své povolání. Jsi nástrojem v ruce mojí, vykonavatelem vůle mé.« —

To řekl Kristus pán, velebníčku, proto se neježte, a odevzdejte se klidně Jeho vůli, neboť každý vzdor jest marný.

J. S. Machar.

*

Z literatury překladové.

(K chystané reorganisaci »Anglické knihovny«.)

»Anglická knihovna« vychází asi tři léta nákladem J. Ottovým jako pouhá odnož »Knihovny Zlaté Prahy« a bohatě zásobený sklad amerického zboží Marka Twaina. Z šesti dosud vydaných jejích svazků připadají na amerického humoristu pouze čtyři: četli jsme v »Anglické knihovně« Nápadníka z Ameriky i Dobrodružství Toma Sawyera, Cesty Toma Sawyera i Dobrodružství Frantíka Finna. Byla to dojista četba velmi kratochvilná a zábavná, ale že by k vůli ní bylo nutno zakládati novou knihovnu a dáti jí dokonce pyšný název »Anglická knihovna«, nedovedl si vysvětliti ani ten, kdož potěšil se oběma ostatními svazky, roztomilou romancí ženského srdce »Lornou Dooneovou« R. D. Blackmore-a a svěží drobnomalbou skotského ovzduší, chudou na pevnost komposiční a bohatou na malebné a břitké rysy charakterisační, »Malým farářem« J. M. Barrieho.

Po třech letech nahlédlo samo vydavatelstvo, že by snad nebylo na škodu, poohlédnouti se po nějakém programmu a systematické organisaci, že by byl čas, aby »Anglická knihovna« přestala se redigovati sama a počala míti skutečného redaktora. Pan Bartoš vzal na sebe redakci, napsal poučný, třeba poněkud chlubný, prospekt a pro-

gramm »Anglické knihovny«, jež skutečně jest na nejlepší cestě státi se »pozoruhodným podnikem literárním«.

Toneme v spoustě překladových knihoven a sborníků: zakládáme si »Polskou knihovnu«, abychom obtěžovali si pamět nejen romány H. Sienkiewicze, ale i B. Prusa, pozorujeme se zděšením, že ani Turgeněv ani Dostojevský nejsou již »moderními autory ruskými« a zřizujeme proto novou bibliotheku specielně pro M. Gorkého, jemuž červené svazečky »Světové knihovny« nestačí; chceme se zúrodniti jemnou a hlubokou kulturou Branislava Nušiće a chystáme jí nové přístřeší v »Srbské knihovně«; konstatujeme s rozhořčením, že pro novellu L. de Roberta nebylo by dosti místa v »Knihovně Zlaté Prahy« a pořizujeme na kvap nezbytnou »Knihovnu Lumíra«.

Není snad »Anglická knihovna« podobnou zbytečností dne a hodiny?

Nově chystaná reorganisace »Anglické knihovny« směřuje k tomu, aby nová bibliotheka konala podobnou missi kulturní a uměleckou, jako výborně redigovaná »Ruská knihovna« ji valnou řadu let již koná. Ale v zásadě již tkví značná chyba a značné nedorozumění, jež může býti celému podniku osudno. Mohutný vliv ideový a umělecký, který idealistní duch anglický vykonává na kulturu a literaturu francouzskou, německou a italskou, dá se uvésti v případnou a nehledanou analogii s vlivem ruským: esthetický a moralistní proud přicházející z Anglie dobyl si literatury francouzské v týchž letech, kdy na ni působil mocně a bezprostředně umělecký realismus a křesťanský idealismus ruský; současně s »Románem ruským« M. de Vogüé psal G. Sarrazin svou »Renaissanci anglické literatury«, zároveň, kdy v srdcích mladé generace francouzské zřizovány byly oltáře Tolstému a Dostojevskému, rostla i spirituelní obec Shelleyova. Tak získávaly si střední Evropu analogické ideje a tendence, nikoliv analogické formy literární. Ruská literatura, ta zázračně obrodná a osvěžující, právě tak hluboká v psychologii, jako jemná v deskripci přírodní, jest literatura románu a novelly; anglická literatura vracející materialistní střední Evropě tuchu a sen, něhu a čistotu, srdce a přírodu, vážnost a tajemství, jest literatura veršů a essaye. A tak, měla-li by býti zřízena u nás »Anglická knihovna« analogická »Ruské knihovně«, stáli by na jejím programmu Shelley a Wordsworth, Tennyson a Swinburne, Browning a Whitman, Keats a Rosetti, Emerson, Carlyle a Ruskin. Nešlo by se pak laskavé obecenstvo k anglickým autorům lacině a pohodlně pobavit po obědě a před spaním, nenašlo by tu spisovatele zábavné a oblíbené, nýbrž příkré a přísné proroky, subtilní a duhové básníky, fantasty a snílky, kouzelníky a apoštoly.

Ale toto všecko nemá na programmu »Anglická knihovna« páně Ottova a Bartošova, jež sice praví v prospektu velmi populárně: »Anglická literatura hlásá víru v Boha a lidstvo, velebí lásku k práci a povinnosti, ku pravdě, krásu a dobru, ujímá se soucitně ponížených, trpících a opuštěných, mrská pyšné a zlé, posmívá se bláhovým a pošetilým, ne tvrdě a necitelně, ale dobráckým, srdečným smíchem«; leč to vše chce podati jen a jen anglickým románem a novellou. Tu jest koncesse obecenstvu daleko větší než při »Ruské knihovně«, jež

se nerozpakovala přinésti drama (Revisor, Vláda tmy) i traktáty (V čem je má víra, Zpověď hr. Tolstého), ba i díla čistě odborná (Paedagogické stati). Nuže, nezbývá než smířiti se s programmem »Anglické knihovny« belletristicky omezeným a poohlédnouti se, co může, má a chce nová bibliotheka v těchto mezích podati.

Při výběru novellistiky anglické jest možno hledisko trojí: historické, umělecké a aktuální. První by vyžadovalo, aby »Anglická knihovna« předvedla v typických repraesentantech veškerý vývoj anglického románu a novelly od počátku osmnáctého století do dnešních dnů, hledíc k příznačnosti individuální i dobové jednotlivých děl i k jejich vlivuplnosti na literaturu anglickou i ostatní literatury evropské. S hlediska uměleckého řídil by se výbor esthetickou hodnotou toho onoho díla bez ohledu na úplnost a poučnost celistvého obrazu knihovnou podávaného. Posléze zřetel aktuální, paradoxní téměř pro lidi literárního vkusu a smyslu, usiloval by zodpověděti prakticky otázku: které novelly a romány repraesentují dnes a představovati budou zítra současnou literaturu anglickou? Jest na bíledni, že ani jedno z těchto stanovisek nemá práva ni možnosti dobýti si rozhodujícího hlasu při pořádání bibliotheky neurčené ani historikům literárním ani vybraným umělcům, nýbrž širokému davu průměrného čtenářstva. Pouze zelotism historický chtěl by dnes trýzniti sentimentalism čtenářstva Pamelou a Grandisonem, neb vnucovati mu romány Bulwerovy, ovšem neopominutelné, má-li obraz anglické novellistiky po Scottovi býti úplný. Pouze bezohledný esthetik dobýval by místo pro celého Thackeraye obětováním poloviny Dickense, zamlčoval by Barriehò a Blackmoora chtěje propagovati Roberta Stevensona neb George Mereditha. Pouze chorobný shon po aktualitě dovedl by přeložiti celého Kiplinga a zapomenouti na George Elliot, neb unavovati všemi romány George Moorea obecenstvo, jež nezná ani Thackeraye ani Dickense. Racionelní řešení výboru z anglické novellistiky leží jen na cestě synthese těchto tří stanovisek a požadavků, synthese, jež by prozíravě přihlížela i k potřebě literatury domácí. Dle prospektu, na němž pan J. Bartoš uveřejňuje svůj programm, směřuje i nová redakce k této synthesi, nelekajíc se však ani ústupků panujícímu vkusu obecenstva.

Historický zřetel respektuje p. J. Bartoš pozorností, již míní věnovati anglickému románu XVIII. věku, onomu vlivuplnému údobí, jež učinilo přítrž epigonskému přemílání otřelých genrů románu pastýřského a dobrodružného nejen v Anglii, nýbrž i v evropských literaturách ostatních. Pro nejbližší dobu slibuje překlad Goldsmithovy, u nás nikoliv neznámé románové idylly, Vikáře Wakefieldského, později mají následovati i ukázky z Fieldinga a Smoletta, autorů, již pro naši literaturu posud neexistovali. Překlady Toma Jonese a Peregrina Picklea jsou radostnou a vděčnou povinností zejména u nás, kde snad konečně naučí se literatura slabikovati abecedu humoru. Nebylo by škoda, kdyby ze Smoletta a Fieldinga bylo přeloženo více než po jednom románu, aby naši humorističtí Kondelíkové konečně měli příležitost se přesvědčiti, že jejich ubohosti humorem nejsou. Ale překladem z Goldsmitha, Fieldinga a Smoletta dluh vůči anglické belletrii XVIII. věku

daleko není splacen. Richardson není ovšem dnes než historická rekvisita, a faktum, že působil hluboko na psychologickou monografii románovou (Werther, Nová Heloïsa), nepohne moderního čtenáře zvyklého na románovou koncisnost a nepříznivého formě dopisu v románě, aby četl snad 8 svazků Pamely. Ale Sterne? Kam ztratil se p. Bartošovi Laurence Sterne? Zahajujeme »Anglickou knihovnu« a nemyslíme ani na »Tristrama Shandy« ani na »Sentimentální cestování«! Okolnost, že Sterne nepíše obvyklou, vyšlapanou a běžnou formou romány, že pro konstatování psychologické finessy zastaví děj na písčině, že zapomene na čtenáře zaujatého napínavostí fabule, aby se podíval hluboko do vlastní duše, že vnese úplné barocco do koncepce, nečiní ho menším umělcem, než jest laskavý a shovívavý k čtenáři Goldsmith. »Sentimentální cestování« mělo dávno býti přístupno v »Světové knihovně«, a doufejme, že se se Sternem i v »Anglické knihovně« shledáme. Nerad pohřešuji též v programmu dva autory, již jsou tím většími spisovateli, čím menšími belletristy, již na novellistiku anglickou měli hluboký vliv a již jako její předchůdci časově nejlépe by zahajovali řadu novellistiky Albionu. Proč bychom nemohli čísti v »Anglické knihovně« úplný, vskutku literární překlad »Robinsona« a »Gulliverových cest«? Snad proto, že to nejsou ucelené novelly, či proto, že je známe z dětských zkomolených zpracování? Dokonalé zčeštění Swiftovy grandiosně jízlivé mystifikace, v níž sarkasmus šel posud nejdále a nejhlouběji, mohlo by býti skutečným činem literárním.

Anglický román první polovice XIX. věku platí u nás, jako ve Francii a v Německu, za vlastní anglický román; hledíme vůbec na vývoj anglického románu a novelly německýma očima, jež usoudily, že smrt George Elliotovy († 1880) jest smrtí anglického románu vůbec. Anglická knihovna může tu jen paběrkovati; slibuje-li ukázky z Waltera Scotta, z něhož nejvýznačnější díla, dnes v jádře zhaslá a mrtvá, máme v řadě překladů, koná tak jen koncessi historické úplnosti; za to nepochopitelně zříká se úkolu tradovati Charlesa Dickense, jehož základní díla románová nám stále chybí. V poslední době leccos bylo dohoněno, aniž Dickens, který tak zúrodnil na př. literaturu německou (Freytag, Reuter), intimněji vnikl v majetek českého písemnictví. Z jeho životního i literárního spoluzápasníka Thackeraye máme leccos, ovšem nedůstojně, přeloženo; »Anglická knihovna« slibuje nápravu a snad sáhne i po jeho essayích o anglických humoristech, díle nejvýše charakteristickém pro autora tak hluboce ceněného a chápaného ve vlasti, jako neznámého za hranicemi. George Elliot jest na programmu: posud máme překlady »Silase Marnera« a »Červeného mlýna«, jež takměř zapadly; »Adama Bedc« dojista přinese »Anglická knihovna«. Z menších současníků těchto průkopníků slibuje p. Bartoš vedle Charlotty Bronte, o níž máme velmi zkřivený obraz z bědného překladu »Jane Eyre«, a z neslušné divadelní travestie Birch-Pfeifferové, i Janu Austen, stlumenou, měkkou malířku měšťáckého a provinciálního ovzduší, bez hlubší psychologie, jež mohla vypadnouti, zmizeli-li plným právem senzační Bulwer a plochý Disraeli se spoustou svých románů.

Hlavní těžisko chce klásti »Anglická knihovna« na současné románopisce anglické a americké, již až na Kiplinga málo pronikli za

břehy vlasti, vyjímajíc několik Američanů, hlavně Bret Hartea a Mark Twaina. P. Bartoš chce z amerických novellistů uvésti k nám i romantického fantastu Hawthorna, i některé z děl Henry Jamese zobrazujících pronikavě lom a konflikt duše starého a nového světa. Čirou novinkou českému čtenáři bude uvedení jemného a břitkého psychologa, epigrammatického románopisce a aforistického řešitele problémů George Meredithe, dnes čtyři a sedmdesátiletého a mimo Anglii naprosto neznámého, kardinálním jeho dílem »Očista Richarda Feverela« a trpkého pessimisty sytého koloritu Tomáše Hardy románem »Tess d'Urberville«. Zangvilla představil p. Bartoš dříve výborem z »Dětí Ghetta«, jenž získával pro delikátního psychologa židovské duše současné; že z jemného, rafinovaného mistra short stories Roberta Luise Stevensona nemíní »Anglická knihovna« přinésti ukázek, jest tím divnější, čím rázovitěji působil překlad jejího redaktora »Případu dra Jekylla a pana Hyda.« Skotský miniaturista milé podoby Barrie po »Malém faráři« uváděn jest druhým charakteristickým dílem »Sentimentálním Tommy«, jímž se nová serie »Anglické knihovny« začíná; k němu, doufáme, přidruží se i jeho antithese, naturalisticky odvážný ideolog odvislý od naturalismu francouzského, těžký a unavený George Moore, milovaný právě tak umělci, jako Barrie měšťáky.

Slovem: výbor z anglického románu současného slibuje býti bohatějším a instruktivnějším než z románů starších údobí; ale i tu dal by se z chystané »Anglické knihovny« vytvořiti podnik ne-li tak důležitý a vlivuplný, dojista tak interessantní, jako jsou dosavadní svazky »Ruské knihovny«.*)

A. Nč.

---

*) »Anglická knihovna« vychází v sešitech o 32 stranách po 24 hal. nákl. J. Otty.

ZPRÁVY.

Ženy na universitách. Na universitách v Německu vzdělávalo se poslední letní běh (1901) celkem 726 žen. Immatrikulováno bylo na jednotlivých universitách: v Mnichově 26, ve Vyreburku 28, v Erlangách 4, ve Frýburku 12 (mimo to ještě 40 posluchaček), v Heidelberku 9, v Štrasburku 20 (hospitantek), v Tubinkách 4, v Giessenu 11, v Marburku 6, v Bonnu 78, v Gotinkách 35, v Lipsku 69, v Halle 4, v Berlíně 303, v Kielu 9, ve Vratislavi 42, v Královci 21. — Na německých universitách ve Švýcarsku studovalo toho běhu 500 dám; totiž v Bernu 364 — mezi těmito bylo 222 cizozemek, v Curychu 131, v Bazileji 5. — Na universitách ve Francii nabylo v studijním roce 1899—1900 51 dám hodnosti doktorské. Promované jsou vesměs medičky až na jedinou farmaceutku v Paříži. Většina promovaných jest z Ruska — totiž 35. Z promocí připadá 37 na Paříž (medicinská fakulta), 5 na Montpellier, 4 na Nancy, po 2 na Lyon a Bordeaux. Všechny Francouzky — vyjma jednu — promovaly v Paříži. V Pavii se habilitovala slečna dr. Rina Monti pro anatomii na tamější universitě. Dříve již připuštěna na universitě v Římě Teréza Labriolová jako soukromá docentka pro právní filosofii. — Slečna dr. Anna Wyczlocowska z Lipska obdržela učebnou stolici pro experimentální psychologii na psycho-fysiologické akademii v Paříži. Promovala r. 1893 na universitě v Curychu. *Kč.*

Obecní lidové knihovny v severních hlavních městech. Dle časopisu »Social tidskrift« jsou lidové knihovny v Christianii, Kodani a Helsingforsu. V Christianii jsou dvě z lidové knihovny, z nichž jednu vydržuje město úplně majíc i její správu, druhé se dostává od města ročně podpory 2000 korun (skandinavská koruna = 1 K 32 h). Městská knihovna, řečená Deichmannova, vymáhala poslední rok nákladu 33.094 skand. korun. Knihovna tato má 47.348 svazkův. Užívá se jí velmi čile. R. 1899 (za který se podává zpráva) vypůjčeno 174.393 knih. Čtenářů bylo 8672. —

V Kodani mají sedm obecních knihoven. Na jich vydržování potřeba je ročně 21·000 K. Počet svazků činí úhrnem 40.000. Roku 1899 vypůjčeno 58.370 čtenáři 311.511 svazkův. V Helsingforsu založena obecní lidová knihovna r. 1866. Má 20.000 svazkův. Vypůjčeno poslední správní rok (1899) 91.256 knih. S knihovnou jest spojena čítárna, kterou toho roku navštívilo 188.473 osob. Město, které má 95.000 obyvatel, vynaložilo na knihovnu řečenou 26.389 K. — Hlavní město švédské Stokholm nemá dosud lidové knihovny obecní.

Kč.

Pastorče německé vědy. V kolínských novinách — »Kölnische Zeitung« — bylo dne 11. listopadu 1901 pojednání, nadepsané »Ein Stiefkind der deutschen Wissenschaft«, v němž se žaluje do nedostatečné známosti a pěstby slovanské kultury v Německu. Dle domněnek jest pisatelem článku dr. L. K. Goetz, prof. bohoslovného starokatolického semináře v Bonnu. Činí na zpomoženou vylíčeného nedostatku německé vědy návrhy: zavésti elementární kurs vyučovací pro ruštinu na všech universitách, zříditi učebné stolice pro slovanské dějiny a filologii, podporovati historiky a filology, aby mohli konati svá studia v Rusku samém. *Kč.*

Socios honorarios. »Španělská společnost pro přírodopis« v Madridě zřídila novou třídu čestných členů — socios honorarios — v níž má býti nejvíce deset vynikajících přírodozkumcův. Jak časopis »Science« (pařížský) oznamuje, zvoleni ve zvláštní schůzi do třídy té následující učencové: botanik Engler v Berlíně, prof. Karel Brunner z Wattenwyla ve Vídni, prof. van Tieghem a Alb. Gaudry v Paříži, sir Archibald Geikie a lord Avebury (sir John Lubbock) v Londýně, prof. Scudder v Cambridži (Massachusetts), prof. Santiago Ramon y Cajal v Madridě. ×

Goethovy myšlenky o volnosti a rovnosti. Dvaadvacátý svazek ročenky »Goethe-Jahrbuch« (1901) přináší následující myšlenky Goethovy o volnosti a rovnosti, načrtnuté jím asi v dubnu 1795. Zřejmo, že myšlenky tyto vznikly z popudu hesel francouzské revoluce: liberté a egalité.

»Každý člověk se cítí privilegovaným. Tomu citu odporuje: 1. přírodní nezbytnost, 2. společnost. ad 1. Člověk jí nemůže uniknouti, vyhnouti, o nic obehráti. Může se toliko dietou poddávati a jí nepředbíhati. ad 2. Člověk jí nemůže uniknouti, vyhnouti, ale může od ní vyzískati, že ho nechává svých výhod spolu užívati, zřekne-li se svého výsadního citu. Nejvyšším účelem společnosti jest konsekvence výhod, každému zajištěná. Každý jednotlivý rozumný obětuje již mnoho konsekvenci. Natož společnost. Pro tu konsekvenci přichází na zmar téměř okamžitá výhoda členův. V společnosti jsou všichni rovni. Nemůže býti žádná společnost založena jinak než na pojmu rovnosti, ale nikterak na pojmu svobody. Rovnost chci shledávati v společnosti, volnost,

totiž mravní, že se chci podřizovati, přináším sebou. Společnost, do které vstupuji, musí ke mně tedy říci: budeš nám všem jiným roven, ale může toliko připojiti: přejeme si, abys mohl býti také volným, to jest, přejeme si, abys se zřekl s přesvědčením ze svobodné rozumné vůle svých výsad. Zákonodárcové nebo revolucionáři, kteří slibují zároveň rovnost a volnost, jsou fantastové nebo šarlatáni. « *Kč.*

Otravy olovem u elektrotechniků pozoroval Proust, profesor hygieny na lékařské fakultě pařížské, zvláště u těch, kteří byli zaměstnáni v továrnách na akumulatory, určené k elektrickým samochodům. Při tom zaměstnány jsou větším dílem ženy a příčinou otravy je oxyd olova, kterého se při tom užívá. Podobné případy byly už zaznamenány v Německu a Švýcarsku u dělnictva zaměstnaného výrobou vodičů. Proust upozorňuje »Conseil d' hygiène«, aby při fabrikaci dotyčné zavedeny byly jisté modifikace, které by otravy činily nemožnými. (Annales d' hygiène publique 1901.)

Lidové letáky o otázkách zdravotnických, vydávané klubem přátel veřejného zdravotnictví. Klub přátel veřejného zdravotnictví vydal letáky: 1. Deset článků proti líhovým nápojům od dra J. Šimsy, majitele léčebného ústavu pro choroby nervové a duševní v Krči u Prahy. 4 výtisky za 3 haléře. 2. Levné byty. Leták tento obsahuje 3 články, a to: Význam levnosti bydlení pro bydlení zdravé od doc. dra St. Růžičky. Levné byty po stránce technické, finanční a kommunálně politické od architekta B. Štěrby. Otázka levných bytův a dělnictvo od typografa F. J. Čermáka. Cena výtisku 4 haléře. 3. Lékařské poučení o výživě a ošetřování dětí v prvním roce od doc. dra K. Švehly. Leták tento obsahuje především stať: Proč Klub vydal tento leták a rozšiřuje jej mezi české ženy, ve kteréž je stručně, ale pádně nastíněna důležitost správného ošetřování dítěte v nejútlejším věku, ve kterém se klade základ pro celý vývoj další, důležitost jak pro dítě samo, tak pro rodinu ostatní. Po stati té následuje pak text letáku samého, jenž ve stručné a srozumitelné řeči obsahuje správné rady a pokyny ve všech záležitostech pro matky při ošetřování kojence důležitých. Bojujte pomocí letáku toho proti nevědomosti, jež tolik mladých životů ničí a podrývá! Nejlépe by se doporučovalo pořádati veřejné schůze s krátkou přiměřenou přednáškou o thematě tom, načež by se poukázalo k vyšlému letáku. Pro kollegy lékaře a po případě pro pány učitele vděčné pole činnosti! Nechť snaží se přiměti obce, aby koupily na svůj náklad přiměřený počet výtisků, jež by farář, učitel (při křtu, svatbě) ženám doporučoval. Cena výtisku 2 haléře. Adressa: Klub přátel veřejného zdravotnictví, Praha, Bojiště, hygienický ústav české university.

Reforma hospod. Německý spisovatel dr. W. Bode ve Výmaru s p. D. Diergardt a advokátem dr. H. Eggersem založili spolek: Gasthausreform (ne: »Wirtshausreform«!). Hospody mají být reformovány tím směrem, aby živnost hospodská starala se především o zdraví

hostů, nikoli o výdělek namnoze vyděračský. Hospody mají se povlovně dostat do majetku veřejných korporací, protože majitelé soukromí nepoměrně více podporují nešvary alkoholismu. Postupně má být zaváděn »system gotenburský«: hospody a kantiny (na př. při stavbách) prodávají sice alkohol, ale prodavači jsou ustanovení a placení od společnosti, nemají tudíž interesu, aby alkoholism všemožně podporovali. Dále mají být také zařizovány hospody (hotely) bez alkoholu a konečně se společnost zasadí o to, aby do hospod připouštěni byli lidé (na př. k přednáškám), kteří nechtí nebo nemohou pít a jíst. Tedy »hospody« jakožto čítárny, billardovny, kuželnice, zahrady se sloupořadím, koupele při veřejných sadech, praktické budovy, ve kterých by na př. dělníci pouliční mohli mít svůj oběd a t. p.

Frauenbildung, Zeitschrift für die gesammten Interessen des weiblichen Unterrichtswesens. Herausgegeben von Prof. Dr. J. Wychgram (Teubner, Leipzig). Ročně 12 sešitů za 12 marek. Obsah prvého sešitu: Zur Einführung. Vom Herausgeber. Die gymnasiale Bildung der Mädchen in Deutschland. Von Helene Lange. Über die allgemeine Fortbildung junger Mädchen im Anschluss an die höhere Mädchenschule. Von Margarete Henschke. Altklassischer Lesestoff in der höheren Mädchenschule. Von Katharine Pufahl. Die Ausgestaltung des höheren Mädchenschulwesens. (Köln. Ztg. v. 23. Dez. 1901.) Litteraturbericht. Kleinere Mitteilungen. Zeitschriftenschau. Eingegangene Bücher.

Politisch-anthropologische Revue, Monatsschrift für das soziale und geistige Leben der Völker. Vydává známý socialistický spisovatel L. Woltmann s K. E. Buhmannem. V prvém sešitě čteme: Die Herausgeber, Naturwissenschaft und Politik. Ludvig Woltmann, Der wissenschaftliche Stand des Darwinismus. Max Brahn, Gehirnforschung und Psychologie. Albert Reibmayr, Ueber den Einfluss der Inzucht und Vermischung auf den politischen Charakter einer Bevölkerung. Ludwig Gumplowicz, Die ältesten Herrschaftsformen. Willy Hellpach, Soziale Ursachen und Wirkungen der Nervosität I. Berichte: Allgemeine Physiologie. Wachstum und Alter. Gesellschaftsleben der Affen. Rasse und Sprache. Das Ergrauen der Haare. Zwitterbildung. Ursprung der Zeit- und Raumteilung. Alkohol und geistige Arbeit. Hungern und geistige Arbeit. Strafrecht und Psychologie. Das Recht zum Sterben. Die Kunst im Leben des Kindes. Kleidung und Körperform. Tuberkulose und Heilstätten. Wandlungen in der Volksernährung. Rasse und Gesundheit. Erbliche Disposition zur Tuberkulose. Erblichkeit und Gebärfähigkeit. Bevölkerungsstatistik. Chinesenfrage in Nordamerika. Russland und England in Persien. Wert der Mandschurei für Russland. Weltmachtstellung Englands u. s. w. Bücherbesprechungen: Portigliotti, Vogt, Damm, Gumplowicz, de Vries, Ziegler, Dodel, Ziehen. An unsere Mitarbeiter. Revue vychází v Lipsku a Eisenachu, ročně za 12 marek.

Ohromný význam německého knihkupectví vyzírá z následujících čísel: Jest 9488 knihkupeckých firem, jež buď v Německu

bydlí nebo mají obchodní styk s Německem. Z těch jest 8608 v Lipsku — metropole knihkupců — zastoupeno komisionářem. 2940 provozuje toliko živnost nakladatelskou, 6287 jen obchod sortimentní. Oněch 9488 firem rozděluje se na 1969 měst, a sice připadá 7365 firem na 1403 města v Německu, 847 firem na 256 měst v Rakousko-Uhersku, 303 firmy na 71 měst švýcarských, 750 firem na 158 měst v ostatní Evropě, 169 firem na 54 města v Americe, 15 firem na 8 měst v Africe (3 v Alexandrii, 2 v Johannesburku, 2 v Kaiře, 3 v Kapském městě, 2 v Oretorii, 1 v Stellenboschu, 1 v Swakopmundě, 1 v Las Palenas), 29 firem na 13 měst v Asii a 10 firem na města v Australii. Z 8608 firem, které jsou v Lipsku zastoupeny komisionářem, má tam 2203 vydávací skladiště. Berlín má 334, Vídeň 719, Štutgart 647, Pešť 163, Praha 125 a Curych 71 zastupitelstev. Mimo zastupitelstva má Berlín 975, Lipsko 869 knihkupeckých provozoven. Roku 1901 připadá v knihkupectví 9 firmám stoleté jubileum. (Zeitschrift für Bücherfreunde, 1901 seš. 7.). ×

Objevení přístavního předměstí Pompej. Strabo se zmiňuje o přístavním předměstí Pompej, které náhodou nedávno bylo objeveno. Prof. Sogliano uveřejňuje o tom ve zprávě podané akademii věd v Římě následující podrobnosti: 1 km. od městských zdí Pompej a sotva 200 m vzdáli od potoka Sarna, v krajině zvané bottaro, přišlo se za fundamentačních prací na zbytky stavební. Brzy bylo vyproštěno 16 domků v a před nimi dlouhý massivní portikus. Mezi domky, které nemají ornamentální výzdoby, jest hospoda, která jest poněkud lépe vypravena. Asi k hospodě této patří mnoho amfor se zbytky ryb, jakož i těch, které byly určeny na víno, z nichžto jedna má nápis červenými literami, že její obsah jest ryzí víno, nemíchané »vařenou« hroznovou šťávou. Před těmi tabernami nalezeno 20 koster a hned na blízku domků dalších třicet. Okolo těchto lidských zbytků ležely šperky a cenné domácí nářadí, jako stříbrné vásy a talíře. Prsteny, stužky na krk, náramky, kandelabry atd. nalezeny velkým množstvem, mimo to 45 zlatých penízů, 795 stříbrných a 1332 bronzových. Zastoupeny jsou mezi mincemi jak římská republika tak i císařové až na Domitiana. Vedle těchto pokladů nalezeno také mnoho nářadí rybářského, přes 100 udic, a množství olověných závaží, jež asi patřila k sítím. Bohaté šperky nepatřily obyvatelům předměstí, kteří byli chudými rybáky, jak zjevno z prostých tabern, nýbrž zámožným Pompejanům, kteří se se svými poklady utekli do přístavního města na moři, aby tam vstoupili na lodi. *Kč.*

Soukromé docentky na švýcarských universitách. Na vysokých školách ve Švýcarsku působí nyní tři dámy jako soukromé docentky, a to v Bernu sl. dr. Anna Tumarkinová z Ruska, žákyně Ericha Schmidta a Ludvika Steina (přednáší dějiny filosofie a aesthetiku), Mlle. A. Rodrigue, Dr. és sciences, v Ženevě (přednáší botaniku) a Mme. M. Zebrowska na akademii novohradské (přednáší německý jazyk a literaturu). *Kč.*

Ženští soukromí docenti v Curychu nepřipuštěni. Vyučovací úřad v Curychu zamítl připuštění ženských soukromých docentů na universitu curyšskou. Dvě dámy, které před několika lety promovaly, ucházely se u kantonální vlády o veniam legendi. Požádána výchovná rada o dobré zdání. Ta se vyslovila v ten rozum, že slovné znění vyučovacího zákona uvádí toliko muže, což však pro tento případ není rozhodujícím. Naproti tomu měly by se prý takové žádosti vždy zkoumati vzhledem toho, zdali se žadatel osobně hodí za učitele vysoké školy a zdali jest třeba rozmnožiti počet privátních docentů — což pro universitu curyšskou při tak velikém počtu soukromých docentů na medicinské a filosofické fakultě jest popírati. *Kč.*

Seminář pro indické řeči. Kalifornská universita v Sv. Františku založí seminář pro studium památek, řeči a lidových legend amerických Indianů. Má se tím státi především pokus, zachrániti dosud trvající úlomky folkloru. Zjištěno, že ještě dnes mluví se v Kalifornii více indianských jazyků nežli ve všech ostatních státech Unie severoamerické. Některé z těch jazyků žijí však toliko v ústech jen mála lidí a vymřely by za několik let, kdyby nepřispěla na pomoc věda. *Kč.*

Svobodná ruská vysoká škola v Paříži. Počátkem zimního běhu otevřena v Paříži »svobodná ruská vysoká škola«, pro niž získáni znamenití ruští professoři (tak historik Karejev, biolog Menšikov, právník a sociolog Kovalevski, kulturní historik Midulkov, národní hospodář Fugan Baranovski a j.). Přednášky vztahují se na všechny obory sociálních věd a všeobecných věd přírodních. Konají se až na nepatrné výminky jazykem ruským. Všichni řečení professoři do nedávna vyučovali v Rusku; byltť jim tam však učebné stolice odňaty »pro tendenci jejich učitelského působení vládě nepřátelskou«. Ruská vysoká škola vypočtena jest povýtečně na velikou ruskou kolonii v Paříži; také však chce zamezovati, aby ruští studenti, ve vlasti relegovaní, houfně se stěhovali na cizí university. Učebná osnova hoví úplné svobodě učení v rámci zákona francouzské republiky. ×

Nejznačnější lidová vysoká škola v Německu jest asi v Hamburku. Dle soupisu přednášek, vrchním školním úřadem tamějším vydaného, má řečená lidová vzdělavatelna 107 docentů, mezi nimiž jest 20 professorů německých vysokých škol. Toto vzdělavací zařízení hamburské rok od roku mohutní, jak počtem přednášek, tak i účastenstvím obyvatelstva, jež se přednáškami vzdělává. ×

Průměrný věk lidský. V Londýně vypočítána nová tabulka průměrného věku lidského pro jednotlivé lidské věkové třídy na základě zkušeností anglických pojišťovacích společností za třicetiletí (od 1863 do 1893). Data, na nichž výpočty založeny, týkají se 608.000 jednotlivců; dřívější statistika opírala se toliko o 130.000 životů. Podle nového výpočtu dosahuje z 100.000 jednotlivcův u věku 10 let 76.000

věku 50 let, 62.073 věku 60 let, 40.615 věku 70 let, 15.530 věku 80 let a 6.359 dožije se věku 85 let. Čísla tato jsou všechna větší nežli čísla staré tabulky, takže dle nich patrný jest přírůstek lidského věku. Jest však podotknouti, že výsledek ten nemá všeobecné platnosti, neboť se vztahuje toliko na životy pojištěné. Pojišťovacím technikům jest dobře známo, že průměrný věk pojištěnců bývá delší nežli nepojištěných, poněvadž osoby neduživé ku pojištění nebývají připouštěny. Přírůstek průměrného lidského věku může býti tedy toliko zdánlivý, podmíněný větší pečlivostí za přijímání pojištěnců. Ježto nyní podmínky pojišťovací jsou mnohem méně přísné nežli byly před třiceti lety, může býti s jistotou očekáváno, že pozdější výpočet (kol roku 1930) prokáže úbytek procent přežilců ve vyšších věkových třídách. (Dle bezpečné německé statistické tabulky úmrtnosti dosahuje ze 100.000 žijících u věku 10 let osob 66.300 věku 50 let, 51.000 věku 60 let, 30.000 věku 70 let, 930 věku 80 let a 3340 věku 85 let.) ×

Správní akademie. Dle »Nat. Ztg.« tvoří se v Prusku podnětem ministerstva vyučování »společnost na zařizování přednášek a cvičeb ze státních věd« (návod ku zpracování státovědných otázek atd.). Vypočítány jsou tyto přednášky pro osoby pokročilejší, dospělejší všech stavů, netoliko pro správní úředníky, nýbrž také tak dobře pro soudce, zemědělce, žurnalisty, kupce, vojíny, slovem pro vzdělance všech tříd a povolání, pro které takové přednášky a cvičby mají zájem. Hlavní účastníci společenstva toho jsou členové ministerstev, kr. statistické kanceláře, professoři university berlínské a gotynské a rozličných technik. Přednášky mají počati již v létě. — Myšlenka takového svazu jest ostatně již starší. Podobné zařízení bylo již dříve při kr. statistické kanceláři za doby Engelsa, kterýž jest také původcem myšlenky správní akademie. ×

Vzrůst katolicismu a protestantismu. V díle Jamesa Johnstona: »A Century of Christian Progress and ist Lessons« sestavena jsou přehledně data o vzrůstu katolicismu a protestantismu za posledního století (1786—1886). R. 1786 činil počet katolíků v Evropě 80 mill., r. 1886 pak 154 mill.; počet protestantů byl v týchž letech 37 mill., resp. 85 mill. Vzrostl tedy počet katolíků za toho století 1·92krát, protestantů však 2·3krát. V Evropě a Americe (celé) bylo r. 1786 a 1886 katolíkův 110·2 mill. a 201 mill., protestantů 39·7 mill. a 134·5 mill. Přibylo tudy katolíků 1·81krát, protestantů však 3·36krát. V osadách jihoafrických, australských a v Oceanii bylo r. 1786 7·8 mill. katolíků, r. 1886 toliko 0·65 mill. (?), protestantů r. 1786 asi 1 mill., r. 1886 již 3 mill. Úhrnem bylo r. 1886 katolíků 209 mill. — což činí za století přírůstek 1·9krát více — protestantů 138 mill. — přírůstek 3·7krát víc proti r. 1786.

Dle statistiky rozmnožuje se obyvatelstvo ve státech převážně protestantských téměř dvakrát více nežli v státech katolických. R. 1786 činilo obyvatelstvo všech katolických států 154·8 mill. duší, r. 1886 217·5 mill., všech protestantských států v týchž letech 174·1 mill., resp. 469·1 mill.

Vzhledem výsledků missií musí se míti na zřeteli, že katolické missie jsou o půl třetího století starší nežli protestantské. Katolický missijní historik Marshall, doporučený také Jansenem, odhaduje počet katolických křesťanů v Indii r. 1800 po 250 letech missií asi nad 1 mill.; r. 1886 jich bylo dle úřední katolické statistiky 1·185 mill. Počet ten měl by býti převýšen jen pouhými narozeními. Dle katolických statistik samých jest přece skutečností, že se v Indii vzmáhá katolicismus více porody nežli obrácením na víru dorostlých. Naproti tomu bylo r. 1886 protestantských pohanokřesťanů v Indii alespoň 600.000 proti 30.000 r. 1800, tedy 20krát více. V Číně, kde prý bylo dříve 5 mill. katolíků, není jich nyní ani $^1/_2$ millionu. Toť jest ohromné ubývání. Protestantská missie, činná tam teprve od r. 1884, vykazovala r. 1886 asi 100.000 pokřesťěnců. Také v Oceanii protestantská missie měla (za 90 let) číselně asi 5krát větší úspěch nežli katolická (za 50 let), ač se tam katolické missie namnoze usazovaly za francouzské ochrany v oblastech missií protestantských. V Africe jsou číselné výsledky obou církví dosud téměř stejné, asi po 3 mill. Ale v katolických oblastech jest přímnožek sotva 1%, v protestantských však 44%. *Kč.*

Knižní obchod v Německu. »Statistická ročenka pro Německo« vykazuje, že r. 1900 dovezeno do Německa knih, map a hudebnin 4473 tun (proti 4294 tunám r. 1899). Cena tohoto dovozného zboží činí 21,468.000 marek (r. 1899 21,986.000 m.). Toliko dovoz z Rak.-Uherska a Ruska byl menší proti roku předcházejícímu (z Rak.-Uherska o 782.000 m., z Ruska o 109.000 m.); ze všech ostatních zemí byl dovoz váhou i cenou větší, mimo Velkou Britanii, z níž dovezené knihy měly menší cenu nežli roku předešlého (o 120.000 marek). — Německý vývoz proti roku předcházejícímu velmi vzrostl. Roku 1900 činil: 14.059 tun v ceně 78,728.000 m. (proti 12.608 tunám ceny 70,604.000 m.). — Největší vývoz děje se do Rakousko-Uherska (6196 tun v ceně 34,697.000 m. proti 5543 tunám v ceně 31,042.000 m. r. 1899; dovoz z Rak.-Uh. činil 1607 tun v ceně 7,711.000 m.). Pak následuje v té příčině Rusko (1311 tun knih v ceně 7,343.000 m.). Potom Velká Britanie (779 tun v ceně 4,360.000 m.), Francouzsko (661 tun v ceně 3,700.000 m.; dovoz Francie byl větší: 701 tun v ceně 3,365.000 m.). Do Nizozemska vyvezeno 648 tun v ceně 3,631.000 m. Do ostatních zemí vývoz jest nepatrnější. Za posledního desítiletí vzrostla cena vyvezených knih ročně s 43,100.000 m. na 78,700.000 m. — tedy se téměř zdvojnásobila. Přes to však činí dosud toliko 1·7% ceny všeho vývozného zboží (proti 1·3% r. 1891). *Kč.*

Bible-Babylon. V německé »východní společnosti« (Deutsche Orientgesellschaft) měl dne 13. ledna t. r. její předseda prof. dr. Fried. Delitzsch přednášku o Babelu a bibli (Babel und Bibel). Vztahy mezi Babelem a biblí mohou se shrnouti stručně takto: Babel se stává vykladatelem a osvětlovatelem bible. Až do 500 let

př. Kr. byla nám bible jediným pramenem babylonských a assyrských dějin. Poskytovala ještě mnoho temných míst a hádanek. Nyní zavál od východu svěží, oživující vítr a ctihodná kniha dostává se do jasnějšího světla četnými, v museích se nalézajícími vykopanými předměty z údolní roviny mezi Eufratem a Šatem (Tigridem), zejména z rozbořenin Babylona a Ninive.

Vykopaniny na babylonské půdě činí nám dle zkoumání archaeologů možným pohlédnouti zpět až do dějin 5. tisíciletí. Okolo roku 1050 př. Kr. shledáváme tu již v Babyloně vyvinutý právní stát s pokročilou kulturou. Soukromé dopisy množstvem nevyváženým poukazují na vroucné rodinné obcování, na rozkvět obchodu a průmyslu, na orbu a chov dobytka; a výše, na které byly vědy, zvláště měřictví, počtářství a hvězdářství, vzbuzuje podiv a úžas. 2000 let vykonával Babylon daleko široko svůj vliv a rozšířil jej také přes Kanaan. Tím se nám teprve vysvětluje mnohé hebrejské podání. Tak nebylo správného vysvětlení o vzniku sabbathu. Nyní o tom není pochyby, že jest jej hledati v kultuře na Eufratu a Tigridu. Dále shledána řada biblických příběhů, které byly pokládány za hebrejskou moudrost, na babylonských cihlách. Na biblickou potopu hodí se každým rysem popis na tabuli o babylonské potopě z doby 2000 let př. Kr. Toto babylonské podání putovalo do Kanaan, ale tam zapomenuto, že v babylonské katastrofě hrálo hlavní roli moře. Těsná souvislost mezi biblickým a babylonským vypravováním jest také v ději stvoření a u výpisu vývoje prvních dvou lidí. Také základní přikázaní lidské mravnosti a lásky k bližnímu jeví původ babylonský.

Téhož původu jest pověst o prvém hříchu svedením hada. Na reliefu na prastarém babylonském pečetním válci viděti státi proti sobě muže a ženu, oddělené známým stromem, a za ženou svíjícího se hada. — Dále vykládá řečník souvislost babylonské a hebrejské představy o dalším trvání člověka po smrti, o trestu zlého v pekle a odměně nábožných v ráji. Peklo povstalo z babylonského popisu horka v poušti, nebe nábožných z představy občerstvení, kterého poskytuje čerstvá voda žíznícímu. Rozličné reliefy poukazují také na babylonský původ andělův a ďasův. Ač tak lpí na bibli mnoho babylonského, tedy přece vychází z vývojového pochodu náboženství u Hebrejův očištěno. Světodějinný význam monotheismu a pojem boha jest tu vyznačen a pojat v hloubce a vznešenosti. Cíl ovšem, k němuž člověk tíhne, jest již Babylonem vytčen. »Jahve je bůh«, tak čteme na tabuli nápisů, která jest z doby 2300 př. Kr., tedy 900 let před Mojžíšem. *Kč.*

Jubileum ruského časopisectva. Ruské časopisectvo bude slaviti dne 29. (16.) prosince 1902 své dvoustoleté jubileum. Dne toho r. 1702 podepsal Petr Veliký ukaz, kterým nařizováno vycházení prvního ruského časopisu: vědomosti o vojenských a jiných věcech. Několik dnů potom vyšlo první číslo těchto ruských úředních novin, a 16. ledna 1703 počaly »vědomosti« vycházeti pravidelně v Petrohradě a Moskvě. Již r. 1711 však tyto »novosti« přestaly vycházeti. Dle zprávy »Frankf. Ztg.« již nyní se chystají v Rusku k důstojné

oslavě jubilea toho. Moskevská bibliografická společnost zamýšlí vydati skvostné dílo, jež má obsahovati soupis všech ruských časopisův, od r. 1702 do 1902 v carstvu vydávaných. Dílo má býti ozdobeno podobiznami vynikajících novinářův a nakladatelů časopiseckých. Čistý výnos jeho obrátí se na založení podporovací pokladny pro žurnalisty. Vedle toho zamýšlí se pořídití v Moskvě výstavu. Snad podnětem jubilea budou sepsány dějiny ruského časopisectva, jichžto se dosud nedostává, ač počátky k nim již jsou připraveny. ×

Lidové knihovny v Uhrách. Uherský ministr orby založil r. 1901 pro zemědělské dělníky 889 lidových knihoven. V knihovnách těch jsou díla zábavná a poučná. Řečený ministr vydával také lidový list, vydal několik brožurek a kalendářů, jichž bylo $1^1/_2$ millionů exemplářů rozdáno zdarma dělnictvu. ×

Správní knihovna. »Echo de Paris« podává zprávu o zvláštní knihovně umístěné na radnici (Hôtel de Ville) v Paříži. Jest to »správní knihovna sekvanské praefektury«. Má asi 60.000 svazkův a rozdělena jest ve dvě hlavní oddělení: francouzské a cizozemské. Francouzské oddělení má velmi mnoho děl právnických, asi tolik, jako knihovna fakulty de droit, a mimo to obsahuje mnoho děl vztahujících se k správní vědě a technice, jež by sotva kde jinde bylo nalézti. Zvláštní specialitou jest oddělení cizozemské odborné literatury. Od několika let dostává pařížská městská správa všechna díla a listiny, vydávané cizími městskými správami. Všechna veliká města (aby byla zejména vytčena nejdůležitější: Berlín, Mnichov, Vídeň, Londýn, Brussel, Haag, Petěrburk, Řím, New-York, Chicago, Tokio, Bombay, Sydney, Kapské město atd.) mají v knihovně své zástupce, buď zvlášními spisy, buď rozpočty, zprávami, protokoly o schůzích atd. — Knihovna tato — čehož jest želeti — není veřejnou. Užívá se jí také velmi skrovně; jest k tomu potřeba zvláštního dovolení od praefektury. *Kč.*

Pomník prvnímu knihtiskaři ruskému. »Moskevská archaeologická společnost« rozepsala soutěž na zřízení pomníku prvnímu moskevskému knihtiskaři Ivanu Fedorovu (žil uprostřed 16. století). Pomník má býti postaven na bulváru při »Kytajské stěně«. Ceny ustanoveny o 5000, 500 a 300 rublův. ×

Od redakce. Budoucím číslem počínajíc budu nějaký čas mimo Prahu, prosím tudiž pp. dopisovatele, spolupracovníky a přispivatele, aby mně svá přání a příspěvky sdělovali a posýlali p. vydavatelem.

Přehled vývoje náboženských dějin ruských.

Napsal A. A. Zaruckij.

1. Vznik a vývoj raskola.

Vzdělanost a náboženství. Mnišstvo a běsi. Pohanství lidu. Řecké kněžstvo. Svatá Rus. Národní církev. Moskva třetím Římem. Církev a stát. Josiflani. — Formalism náboženský a raskol. Řek Maksim. Vítězný převrat a nový raskol. Nové texty posvátných knih. Avvakum. Zápas starověrců s církví. Chiliasmus. Bezpopovščina. Mikuláš I. a František I. Bezpopovščinský sever. Andrej Děnis. O svátostech (sňatek). Spory moskevské. Menší a větší stránka. Závěr.

Jest známo z dějin kteréhokoli národa, že vzdělanost jeho za všech dob nacházela se v nejužším spojení s náboženstvím, a že právě na tom závisel pokrok vůbec, pokud kněžstvo jakožto ochránce a vykladač náboženství dovedlo své zájmy podříditi potřebám obecným a přístup k vzdělanosti nezavíralo ostatním vrstvám národa. Čím sevřenější byly řady kněžstva, čím oddělenější od národa, čím »posvátnějším« prohlašován jich stav, tím větší jevila se strnulost v náboženských obřadech, tím více mizel duch náboženství a nastupovala forma, kněžstvo měnilo se v kastu, která bezohledně jen svých zájmů si hleděla a zastírala to před ostatním národem vůlí bohů nebo boží. Metafysická stránka náboženství zaměňována materialistickou, idea boha modlou; prvotní učenost nahrazena pýchou; víra naplněna hrůzami tu i v záhrobním životě pro lid, aby ve strachu neměl chvíle pátrati po životě kněžstva a posuzovati jej (život) dle skutečnosti, ne úřadu.

Řecko ve své vzdělanosti dospělo jen proto tak vysoko, že nikdy u něho kněžstvo nenabylo té moci, jakou mělo již v Římě a ještě více v Egyptě a říších asijských. U Židů docela stal se Bůh »králem«, jejž na zemi zastupuje velekněz, jenž je bezprostřední hlavou jednoho kmene (levi), aby vliv jeho byl bez-

prostřednější, prohlášen všecek ostatní národ za »vyvolený«. Tou cestou z počátku šlo i křesťanství a teprve prohlášením ho za státní náboženství počal vznikati zápas mezi světskou a duchovní mocí, která stále víc a více se krystallovala v pevné církevní řády s pevně vyvinutou hierarchií, při níž víc a více vystupuje sesvětštění, takže na západě knížata kněžská často vůbec nekonají kněžských povinností a stávají se rytíři, světáky atd., na východě pak nenabyvše nikdy úplné svobody jsou dvorními hodnostáři pokornými k panovníku, nadutými k podřízeným, nepřístupnými lidu. Obojí stkví se zlatými rouchy plnými drahokamů, na východě zlatými korunami na hlavách — jsou knížaty, nikoli pastýři a otci svého lidu. Tím i zavírá se křesťanská vzdělanost do řad kněžských, tam zakrňuje a klesá nenesouc ostatním věřícím valného užitku. Na západě byly mnohým bojem a zápasem prolomeny zdi kněžské tvrze a vzdělanost rychle přesunuta do rukou světských a vespolným zápasem povznesena na nynější výši, na východě však podnes ve všech křesťanských církvích mají rozhodný vrch kněží a tím i vzdělanost všude je pokleslá, nevyvinutá.

Je zcela přirozeno, že při posuzování kulturního vývoje národa ruského nejprve přihlížeti budeme k změnám, jaké způsobilo náboženství v národním životě a jakým samo během staletí propadlo. Při tom ovšem běží pouze o objektivní posouzení všech jevů, pokud příčiny a následky jich jsou známé; vše ostatní stranou bude ostaveno.*)

V nejstarších dobách — jakož i u jiných národů — přijato křesťanství od národa pouze obřadem, nikoli duchem a podstatou. Proto v lidu zůstávala vždy víra v bohy, síly přírodní atd., jež od kněží právem zvána *pa*věrou či pověrou. Kromě toho byzantinský pramen dosti byl zakalen, ač vždy ještě nedostupně vysoko pro tehdejší stupeň pokroku národa ruského. Nejprve vniklo sem mnišstvo — poustevníci, sloupníci, jeskynníci a j. — jichž nejvíce žilo v děrách (pečerách) u Kieva. O těch zachováno podání z nejstarší doby osvětlující i život i názory jejich. Lopotná práce byla jim snadná, ale půst a bdění byly jim nesnesitelny, tělo bylo silnější ducha, tělo podléhalo pokušení, které budili běsi — zavržení bozi pohanští. Ti jdou v patách za mnichem, tu ho porážejí hromem, tam kvílením, onde zavalují stromem — on je jak uštvaná zvěř a jen se modlí a doufá ve vysvobození — smrtí. Mnich nemohl se starati o šíření víry, o zdokonalení v ní, o pochopení

*) Srovnej P. Miljukov: Očerki po istoriji russkoj kul'tury II. č. Spb. 1900.

ducha jejího, neboť všecek zaujat a umučen byl zápasem s hříšným, nepodajným tělem. Svaté knihy nebyly v lásce a písaři i vykladači rovněž — »učenost« s ďáblem byla ve spojení a budila pýchu. I »řehole« (pravidla) považována pouze za ideál, jehož dojdou pouze vyvolení. Ani chudoby nedrženo: odtud skoupost mnichů, tělo nutilo je k toulkám i na týdny . . .

A národ — kromě křtu zůstal pohanským až do doby tatarského panství. Ani do chrámů nechodil, ani svátostí nepřijímal, ani se nepostil, ano bouřil se pro to proti kněžím. Kněžstvo přes míru pokorné ku knížeti a šlechtě, kteráž o nemnoho více — alespoň z obřadů — znala než lid.

Jménem křesťané, skutkem pohané nemohli užiti blahodárných plodů víry, protože hned od začátku na každém žádán byl asketický, mnišský život a ten diametrálně lišil se od obecného života národa. A jako po zničení slovanské církve v Čechách bylo tu vyšší duchovenstvo německé, tak v Rusku bylo řecké, jež neznalo jazyka ruského a nemělo tudíž přímého vlivu na národ, když pak po upevnění moskevského panství byl vyšší klerus ruský, neměl zase dostatečného vzdělání. A tak vzdělání lidu nepatrně stoupalo a vzdělání kněžstva rychle klesalo. Ještě »Stoglav«*) stěžuje si, že musí býti svěceni analfabeti na kněze, nemá-li vůbec býti obyvatelstvo bez duchovního. A tak sblížili se laikové i duchovní v pojímání křesťanské víry v zcela odchylném stanovisku prvých asketův: kněžstvo zaměňovalo víc a více podstatu víry vnější formou, lid pak v obřadě viděl podstatu; u kněžstva značí to úpadek, u lidu pokrok (z pohanství!).

Při tom šíří se dál a dále kostely a kláštery, kaple a kříže, až celá kdys pohanská krajina posvěcena těmito znaky nové víry: pohanská Rus stává se svatou Rusí, při čemž »řecká« víra stává se »národní« věrou.

V čem záležela charakteristika národní víry?

Pravoslavní neužívali kázání k výkladům víry a mravů, otčenáš znám byl sotva desátému dospělci, věřímboha a desatero znal vůbec málokdo atd. Lid nechával to pánům, kteří nepracují a mohou se učit, pak kněžstvu a carům. Za to vydržel i osm hodin státi při bohoslužbě a v čas postu nejísti do úplného vysílení. Že to nepřispívalo k duševnímu povznesení, jest samozřejmo, třeba že to budilo obdiv zvláště příchozích Řeků. Jest

*) Církevní zákonník složený ze 100 kapitol a vydaný r. 1551 carem Ivanem IV. Hrozným.

přirozeno, že, měla-li víra nabýti úplného rozšíření, musila se zvláště po formě přizpůsobiti národu. Největší chyba jest, když lidu neustupně přikazuje se zachovávati obřady a nauky, jež napříč stojí k jeho životu, jimž nemůže porozuměti, k nim přilnouti — jako to je v západní církvi.

Primas ruské církve (mitropolita kievský) byl až do XIII. století jmenován cařihradským patriarchou. Ruská církev úplně závislá na byzantské, vyučena v nenávisti k římské a všemu západu, což šlo tak daleko, že těžce hřešil, kdo z jedné nádoby jedl a pil s římským katolíkem.*) Závislost uvolněna vpádem tatarským a otřesena unií florentinskou, takže velký kníže chtěl se domáhati u císaře Konstantina, aby sám směl dosazovati mitropolitu — ale v tom padl Cařihrad »následkem odstoupení Řeků od víry a spojení s latinskou církví!« Nezbylo nežli postaviti se na vlastní nohy. Moskva stala se novým — Římem, t. j. středem pravoslavné víry. Řím propadl kacířství, Cařihrad Turkům, zbyla pouze Moskva. Filothej, pskovský mnich, nazval ji třetím Římem, velkého knížete jediným křesťanským carem (= císařem), jehož panství nepomine až do konce světa. Zevního významu dostalo se této samostatnosti r. 1589, kdy nastoupil prvý patriarcha ruský. V též době již Ivan IV. Hrozný se chlubí: »My přijali křesťanskou víru na počátku křesťanské církve, když Ondřej, bratr Petrův, přišel do těchto stran, aby prošel do Říma.« A tak mravně i duchovně zřekli se Rusové pramene byzantského, čímž povznesl se zároveň car na světskou hlavu církve, kterou posud byl císař. Politický zájem splynul s církevním: car stal se pánem, vysoký klerus služebnictvem, duchovní řády uvedeny v souhlas se státním zřízením — *všesvětové* křesťanství stalo se ruskou církví.

V téže době dostalo se ruské církvi i vnitřního upevnění a vymezení zvláště Makariem, jenž za zásadu položil: zachovávání tradice zvláště ve formě, slově a obřadu. Jako v scholastice západní Evropy běží o mínění učených předchůdců, nikoli o vlastní poznatky, tak zde běží pouze o to, co je v »starých knihách«, vlastní mínění jest zhoubno a hříšno. Znalost sv. písem z paměti — hluboká učenost!

Volokolamský klášter**) stal se střediskem a vzorem těchto snah, jeho výchova potlačuje individualitu a povznáší

*) Namnoze zvláště v Rumunsku a na Balkáně udržuje se to podnes.

**) Na cestě z Moskvy do Tveře.

kollektivnost členů i když nastupují na vysoké úřady. Při tom zůstává úzký svaz se státem. Ten chrání církev a tato se mu odsluhuje všemožnou podporou jeho snah a potřeb. »Josiflané« — zvaní po igumenu Josifovi — jsou nositeli těchto idejí tím spíše, že většinou vybíráni z bohatých tříd. Stát stále ohrožoval církevní jmění a proto bylo třeba jeho zájmy nerozlučně spojiti s církví a tím odvrátiti konfiskaci, což se povedlo jenom až do panování Petra Velkého.

Zvláštní ráz ruské národní církve jest, že každý pravidelně modlil se před »svým« obrazem, každý chrám měl »svůj« zázračný obraz, každé město mělo »svou« svatyni. Když Moskva ovládla, nastěhovala svaté obrazy jiných měst do Uspenského soboru (chrám Nanebevzetí Panny Marie), jenž tvořil takřka pravoslavný »pantheon«. Kromě toho za Ivana Hrozného kanonisováno nových 39 svatých, aby tím zcentralisována církev a sesílena státní moc.

Avšak proti těmto snahám »sestátnit« církev povstalo Závolží*) pod Nilem Sorským a jeho následníky. Ti žádali kritiky písem svatých a opravy kromě evangelia a vyznání víry (apostol). Žádali naprosté neodvislosti církve od státu: caru netřeba rady mnichů, kteří zemřeli pro svět. Duchovní moc stojí nad světskou a nemusí se jí báti. Víra jest záležitostí osobní svědomitosti jednotlivcovy a proto nelze za náboženské přesvědčení trestati světskou mocí. Tím postavili se přímo proti **svaté inkvisici**, k níž radil igumen Josif. Za heretiky možno se pouze *modlit!* Podstatou zbožné víry není nádhera bohoslužby, obrazů a obřadů — nýbrž vnitřní duševní jednání. Kněz má se živit prací svou, ne cizí. Církev nemá práva k bohatství.

Z těchto vět vane duch protestantismu v západní Evropě tehdy mocně se šířícího: kritičnost nauky církevní, snášenlivost, čistota duchovního života vnitřního — to vše bylo nejen nové, nýbrž předčasné. Ale odpor přemožen a zlomen sněmy proti kacířům (1553—1554) a vládnoucí církev dosáhla vítězství a uznána za nejčistší na světě; ochrana od státu byla jeho právem i povinností. Odtud shoda Ivana Hrozného s mitropolitou Makariem. Avšak ze shody plynula závislost, národní církev neměla zahraničné opory, v sporech vnitřních rozhodoval car svou mocí, církev majíc světská pouta nepovznášela se z hroudy k idei, nýbrž klesala a se zbahnila.

*) Severní lesnaté kraje mezi Volhou a jezery.

Nízkost náboženského ducha vede k **raskolu**. V XVI. století převládá ve všem pouhý formalism. Nevzdělanost duchovních znajících sotva čísti nedává jim pochopiti podstatu víry: »ve skutečnosti neznají ani *pravo*slaví ani *křivo*slaví — pouze svaté písmo po písmenkách procházejí nepochopujíce smyslu« (Arsenij). Slovné znění modlitby toť — jich náboženství. Písmenka rozhoduje o pravověrnosti — písmenka ruská, ne řecký originál! Florentinské smlouvy zhubily pravověrnost řeckou: zůstala jen ruská. Prvotně jest to pravověrné, co dělá také řecká církev, nyní jen to, co nedělá již tato církev. Co zavrhlo XV. století, uznalo XVI. Stohlavý sněm vyřknul vše to charakterisující větou: »Kdo dvěma*) prsty se nekřižuje — budiž proklat!« Co jindy bylo pouhý usus, prohlášeno za dogma, Josiflané zvítězili na celé čáře.

Z tohoto duchaprázdného formalismu, který ubíjel ducha a nepovznášel ani duchovenstva ani lidu z hrubé bezvěrné pověrčivosti, marně burcoval Řek Maksim**), jen malá část mu porozuměla, marně vzněcoval k vzdělanosti, k potřebě znalosti jazyků, jimiž písma psána. Nevědomost polopohanské země ho na církevních sněmech odsoudila a žalář doživotní byl odměnou jeho šlechetných snah o lepší ruské církve, která hynula nevědomostí a nevzdělaností svých pastýřů (Danijil).

A stal se téměř zázrak!

Než uplynulo sto let, stala se ta pravověrná panující část církve ruské kacířskou, t. j. raskolnickou, a ta část kacířská, t. j. raskolnická (Maksimova) stala se pravověrnou panující. Většina stala se menšinou, když opanovala kievská škola i v Moskvě při tištění bohoslužebných knih. Počátečný odpor proti učeným filologům jihoruským zlomen, když Nikon stav se patriarchou rozhodl se pro opravy. Tisk rychle konal tu divy jako v ostatní Evropě. Tenkráte mnoho působeno na lid kázáním — ruským Miličem byl v Kazani a pak Moskvě Iván Něronov. Všude vanul duch reformní a proti tomu povstalo moskevské duchovenstvo nepřející novému směru. Avšak tato strana reformní brzy opuštěna Nikonem patriarchou, který přidal se k škole kievské a své bývalé přátele krutě tisknul. Je to cos podobného, jako poměr voleného arcibiskupa Rokycany k Českým bratřím.

*) Řekové dělali kříž třemi prsty.

**) Učený mnich Athoského kláštera studoval v Paříži a Italii, přišel r. 1518 do Ruska a zemřel tu r. 1556 v Svjatotroickoj lavrě u Moskvy.

Po vydání nového překladu písem z řečtiny spor rozhodnut. Na straně vítězné ostal Nikon a všecka část horlivá oprav na základě řeckých textů, i ti, kteří toužili po vyšších hodnostech. Na poražené straně stáli obhájci ruského pravoslaví, t. j. všech textů ruských od stara užívaných a namnoze značně pokažených během dob i odchylných od řeckých originálů. Strana novot prokletla na sněmu r. 1666 stranu starožilcův i východních patriarchů jako raskolníky: »Kniga o vêrê« naopak vinila novotáře z pořímštění. Marně protopop Avvakum přemlouval cara, aby zanechal novot; sám umořen v podzemním vězení od panující strany trpěl po příkladě prvomučenníků církevních a dbal jen o duši svou i svých bližních.*)

Jak bolestný ráz a trpný mělo raskolnictví, viděti i ze slov téhož protopopa v listě k věřícím: «Nuže, pravověrče, zvolej jméno Kristovo, staň uprostřed Moskvy, pokřižuj se znamením Spasitele našeho Krista, dvěma prsty, jak jsme to přijali my od svatých

*) List psaný caři Michajlovi překrásně značí ducha raskolničího tohoto muže i všech opravdových jeho stoupenců; zněl asi takto: »Nyní poslední tobě lkající prosbu přináším z vězení, jako z hrobu . . . smiluj se nad vlastní svou duší a vejdi v prvotní svou víru . . . Zde jsi nám spravedlivého soudu s odpadlíky nedopřál, nuže tam na Kristově soudě budeš sám nám všem odpovídati . . . Tam bude i tobě zle, neboť tehdy neprospěješ sobě ni málo. Žel nám tvé carské duše, ale pomoci nemůžeme, sámť nechceš svého spasení . . . A že jsi rozkázal, aby nás po smrti u kostela nepochovali a za života jsi nás zbavil svatých svátostí . . . pěkně jsi to vymyslil se svými úředníky (vlastjami) . . . Ani svatí mučenníci, jak každého dne slýcháš v kostele, neměli počestného pohřbu . . . čím jsme my jich lepší? . . . Čím ty nás více ponižuješ a mučíš a trápíš, tím my tě, caři, více milujeme a Boha za tebe prositi budeme do své smrti . . . Spasiž, Hospodine, a obratiž [ho] k své pravdě! Neobrátíte-li se, tedy všichni zahynete na věky, a nejen dočasně . . . Nikdo, hosudare, nebude plakati pro tebe: vidím, že nelze tě zachrániti! Nu, buď tedy s Pánem Bohem, pokud se s tebou neshledám tam. Dal jsi mi vzkázati: Rozsoudiž, protopope, mne s tebou spravedlivý soudce, Kristus. I já na témže ostávám: staň se vůle tvá; tobě se tak, hosudare, líbí — nuž i mně to libo. Ty panuj mnoho let, a já ať se mnoho let trápím; a vejděmež společně do věčných příbytků svých, až se zalíbí Bohu. Popatř, samovládče: ty panuješ, žije na svobodě, jedinou jenom ruskou zemí; ale mně Syn Boží, za žalářné ostávání, podrobil nebe i zemi. Ty, až odejdeš ze svého zdejšího (= pozemského) carstva do věčného příbytku, vezmeš pouze rakev a rubáš; ale já podle vašeho rozhodnutí nebudu hoden ani rakve ani rubáše: nahé mé kosti psy a ptáky nebeskými rozneseny budou a po zemi vláčeny. Ale i tak budu pěkně a příjemně na zemi ležeti, světlem oděn, nebem přikryt . . . Nuže, třeba bys, hosudare, i rozkázal, abych byl pohozen psům, blahoslavím tebe ještě posledním blahoslavením [t. j. vzdávám ti poslední dík!].«

otců; hle tobě — království nebeské doma se narodilo. Bůh budiž blahoslaven: trp pro složení prstů; nehloubej mnoho. I já s tebou pro to v Kristu jsem hotov umříti. Ačkoliv já nejsem ani příliš rozumný — jsem neučený člověk — to chápu, že všecko to, co v církvi, od svatých otcův nám dochovaná jest svatá a bezesporná podstata. Zachovám do smrti, jak jsem byl přijal . . . Před námi bylo ustanoveno: potrvejž tak na věky věkův!« Vůdce raskolníků neprosí ani Boha ani lidí za pomoc, on jest pevně přesvědčen, že všechno, co od dávna v ruské církvi platilo, je svaté a tudíž věčné!

V tom nejlépe značí se nám smysl raskola: co v XVI. stol. pod trestem klatby vnuceno za víru ruskému věřícímu od panující církve (mitr. Danijil), tomu v XVII. stol. pod trestem klatby zakázáno věřiti —, jeho výchovy v starém, stoletého zvyku, jeho svědomí i přirozené obavy o věčné spasení nikdo nedbal. Čeho získal na víře a poučení za předešlých dob, to mu vzato, náhradou pak mu nedáno ničeho: duchovenstvo, které si s ním rozumělo, zahnáno, novotáři pak s velkou část měli starost o sebe, ne o lid. Odtud udušeno rozjiskřující se světlo křesťanské osvěty a nastala nová duchovní temnota ve vší říši.

* * *

Takto poznali jsme vznik raskolnictva, třeba přihlédnouti nyní k náboženským názorům panující církve a stopovati historický vývoj raskolníků v následujících sto letech. Neboť jest zcela pochopitelno, že raskolníci ztrativše řádné představené, jichž autorita by udržovala celek i jednotlivé údy, upadadali ve svém pojímání »pravé víry« v nové proudy, které vedly k rozštěpování na rozličné směry často příkře proti sobě vystupující.

Když zvítězila kievská škola kritická, nabyl zase přirozeně vážnosti cařihradský patriarcha, a car i Nikon obrátili se (1645) k němu o radu v záležitostech raskolničích. A. Païsios moudře je poučil: vždy byly a jsou rozdíly obřadů mezi jednotlivými církvemi a proto nelze míti je za kacířské nebo raskolnické — »nesmí se mysleti, že se hubí víra naše pravoslavná, jestliže někdo koná některý obřad o něco jinak, nežli ostatní v částech nepodstatných, t. j. nedotýkajících se článků či dogmat víry«. Správný tento názor byl ojedinělý, oba druzí vých. patriarchové vydali na raskolníky klatbu (1667), neboť se domnívali právě jako Nikon, že obřad jest jaksi viditelnou podstatou dogmatu a jest tak důležit jako samo dogma: v tom měli stejný názor s raskolníky,

jichž summa fidei byl právě obřad. A jen z různosti jeho pocházelo vzájemné stíhání z haerese; vždyť teprve r. 1863 »staroobřadci« uznali, že »Isus« a »Jisus« stejně značí Spasitele bez — kacířství!

Avšak XVII. stol. bylo stejně úporno v sporech jako v záp. Evropě.

Křesťanská láska utuchla, kněz třímal bič potupy místo kříže milosrdenství, nenávistí naplnila se ústa arcipastýřů, ve jménu nejvýš milosrdného Boha hlásáno zatracení: slabší trnuli v zoufalství, silnější hledali smrti v poušti neb ohni.

Raskolníci nikdy neodtrhli se od církve, nýbrž tato naopak odtrhla se od nich, neboť věřili, že jen jejich pravá víra potrvá až do konce světa. A tu objevuje se chiliastické učení o nastupujícím konci světa. Tak jako u nás v záp. Evropě věřilo se, že nadejde r. 1000 konec světa a pak tento odkládán vždy dál a dále, tak i u starověrců ruských. R. 1666 proroctví hlásané »knihou o víře« o příchodu antichrista založeno na Apokalypsi mělo veliký vliv. Protopop Avvakum viděl antikrista na vlastní oči: z toho přišlo k shlukům, strachům, bouřím. V Novgorodsku (Nižnij) přestali pracovati, modlili se a postili, káli se a trýznili, na noc oblékali se v rubáše a lehali do raků, aby vyslechli trouby andělské připraveni.

Ale 1669 rok prošel bez konce světa.

Antikrist nepřišel, novotáři nezhynuli, staroobřadci nezvítězili!

Optimisté viděli v tom čáku na vítězství raskola. Pessimisté našli chybu: mělo prý se počítati od Vzkříšení ne Narození Páně, t. j. r. 1699, takže konec světa bude r. 1702. A již nastalo pronásledování věřících carevnou Žofií a bratrem jejím Petrem. A právě když měl přijíti Antichrist (1. září 1699) vrátil se **Petr Veliký** ze své zahraniční cesty. Nevešel do chrámu, za to hodoval dnem i nocí, ustřihl vlastní rukou několik brad*), rovněž v den nového roku, po němž nastoupily popravy vzbouřilých střelců, nebyl car při bohoslužbě.

Car vyhýbal se svatyním!

Jakých bylo ještě třeba důkazů, že on je antichrist? Či to, že změnil chronologii,**) aby oklamal věřící, že počal nový rok »lednem« místo »zářím« a že přijal název imperator?

*) Ustříhnouti bradu považovali staroobřadci za zohavení obrazu Božího v člověku, což se trestá věčným zatracením.

**) »Ukradl Bohu celých osm let«.

A zase tisícové a tisícové očekávali konec světa v hrůze, strachu, rubáši a rakvi. Ale car jich nepronásledoval a konec světa nenastal.

Co teď?

Všecky předpovědi sklamaly, »nikonianstvo« zvítězilo, bylo třeba úplně odtrhnout se od církve a začít nový život. A tu se raskolníci rozpadli: jedni zřekli se církve i svátostí i kněžstva — záhubou pravé církve přestala jich potřeba — a zvou se bezpopovščina. Druzí podrželi staré zřízení. Nemajíce však biskupů neměli ani kněží, staří vymřeli. Tu spokojili se, aby alespoň křtěn byl nově svěcený kněz před Nikonem, a když i ti vymřeli, stal se z »církve« pouhý »sbor«. I jali se za hranicemi hledati pravé víry, asi jako »Čeští bratří«, ale rovněž jí nenalezli. I nezbylo nežli přijímati svěcení od Nikonianů. Obtíž novokřtění přemožena výkladem, že stačí nové pomazání a konečně pouze prokletí »nikonianské haerese«. Tato nejmírnější strana se pak r. 1800 smířila dokoce s (nikonianskou) panující církví.

Druhá strana hledajíc archijereja (biskupa) jednou od metropolity v Jasích okradena, podruhé opilcem Epifaniem, potřetí dobrodruhem Anfijem atd. podvedena. Když nastala snášenlivost za Kateřiny II., soustředil Sergij Juršev staroobřadce v klášteřích Jirgizských, jež i sněm raskolničí 1783 uznal za středisko. Odtud tak se raskolníci zvelebili, že i nad panující církev předčili, neboť nepotřebovali biskupů.

Panovníci až do Mikuláše I. dávali totiž raskolníkům lhůty k navrácení do církve. Tento pak panovník je počal rušiti, staroobřadce nutil k přestoupení i násilně odnímal jim kláštery i pomocí vojska, takže r. 1841 zmizel poslední jirgizský horní klášter. Tenkrát naplnil se kraj povolžský pláčem staroobřadců.

A zase jali se hledati pravověrného biskupa! A tu jim pomohl císař František I. dovoliv, aby v Bukovině v Bílé Krinici, kde byli od r. 1783 staroobřadci, bylo sídlo jich mitropolity. To však bylo začátkem nových a dlouhých sporů o pravomoc laiků, kněžstva i biskupů. Tenkráte vyšlo pověstné »Okružnoje poslanije« radící popovščině k smíření s panující církví a tu raskolnický mitropolita Kyrill hned na tu hned na onu stranu se klonil, takže jeho nástupce slavně musel (1873) prohlásiti staroobřadce za zvláštní církev. K němu přidalo se 13 biskupů, 3 zůstali »odbojní«.

* * *

(Pokračování.)

Severské lidové vysoké školy.

V časopise berlínské společnosti Komenského (Comenius-Blätter, roč. IX., seš. 5. a 6.) podává dr. Jindřich Pudor na základě příslušné literatury zprávy o lidových vysokých školách v Dánsku a v Skadinavii, odkud se dostaly do států středoevropských.

1. **Dánsko** jest rodnou zemí lidového vysokého školstva a biskup N. F. S. Grundtvig jest duchovým jeho tvůrcem. Grundtvig si myslil školu pro všechen dánský lid, lidovou vysokou školu, kterou chtěl míti položenu v krajině od přírody krásné a historické, kde všechno upomíná na dánskou velikost a kde by se shledávaly zvláštnosti dánské přírody. Takovým místem bylo Sorö, zkazkami bohaté, kde byl už dávno vychovávací ústav. Grundtvig vymohl na králi dovolení, přetvořiti ústav v Sorö na »vědeckou, občanskou a lidovou vysokou školu«, ale nepokoje r. 1848 a smrt králova zmařily ten záměr. Zatím uskutečněna myšlenka Grundtvigova r. 1844 v Böddingu v sev. Šlesvicku, byť i měrou skrovnější.

Jak Grundtvig k tomu dospěl, pojati myšlenku zakládati lidové vysoké školy, praví sám těmito slovy: »Výchova byla patrně pochybena potud, že německá školní logika a římský rozum byly pěstovány a vzdělávány, ale ne zdravý rozum, jehož se to tkne, co nám jest nejblíže, naše vlastní přirozenost, budoucnost vlasti a všeobecné blaho.«

V letech padesátých vzdělána myšlenka Grundtvigova dále Kristenem Koldem, který dal lidovým školám vysokým ráz ještě více národový a učinil je přístupny nezámožným. Podporou Grundtvigovou a jeho přátel a pomocí vlastních úspor koupil si stateček ve Fyen a otevřel tam lidovou vysokou školu 1. listopadu 1850. Jídával a spával se svými žáky. Vyučování omezoval

na zimní pololetí, aby chovanci mohli se oddávati v létě pracím polním. Roku 1861 otevřel školu pro služky, a nyní jsou letní běhy pro dívky na většině lidových universit vedle samostatných ženských vysokých škol, které jsou otevřeny také v zimě. Arnošt Trier, Jens Nörregard, Jörgen La Cour, H. Rosendal, C. Bägö jsou oni mužové, kteří se věnovali horlivě vysokým školám lidovým. Stát poskytl r. 1883/4 74 školám podpor 50.000 korun. Dle věku chovanců bylo v nich 503 mužův a 284 žen u věku 15—18 let, 1890 m. a 1053 ž. u věku 18—25 let, 506 m. a 258 ž. u věku starším. Vzhledem povolání bylo 67% m. a 56% ž. původu rolnického, 20% m. a 22% ž. původu služebnického, 8% m. a 13% ž. původu řemeslnického a 5% m. a 9% ž. původu úřednického. Veliká většina chovanců byla z venkova, jen $2^2/_3$% m. a 8% ž. bylo z města. Pozoruhodno jest, že také mladí řemeslníci v městech i na venkově navštěvovali lidovou vysokou školu. Tak »Kjöbenhavns Höjskole« zrovna si vytkla úkolem, působiti na vzdělání řemeslníků v hlavním městě a jeho okolí. V jedné lidové vysoké škole severozápadního Sjaellandu jest zvláštní oddělení pro tesaře a zedníky. Zcela důsledně počato také, obraceti pozornost na námořníky v zimě doma meškající a způsobovati na ně vliv zušlechťující; ba vyzbrojena i loď, řečená Skjalm »Hoide«, jejíž velitel má úkolem, býti učitelem a vychovatelem mužstva. To by tedy byla první plující lidová škola.

Dánské lidové vysoké školy jsou ústavy privátní a clevové jejich většinou bývají ve škole a jídají u stolu majetníkova. Hmotná podpora od státu jest skrovná; většinou dostávají školy méně 1000 korun, jedna však dostává 5525, druhá 3800 korun ročně. Podotknouti sluší, že r. 1884 ministr bohocty Scavenius předložil říšskému sněmu návrh na zřízení státní lidové školy.

Učebné předměty v dánských lidových vysokých školách jsou následující: dějiny světové, dějiny domácí, výklad biblí, zeměpis, silozpyt, lučba, praktické práce v lučebné laboratoři, přírodopis, mathematika, kreslení, dánská státní nauka, dánština a dějiny písemnictví, účetnictví, počty, zpěv a gymnastika. Fakultativními jsou cizí jazyky (angličina, němčina, islandština, řečtina a latina).

Trvání běhu jest rozdílné. Mnozí se vracejí druhý rok a pobývají i v létě v ústavu; veliká část zůstává tři, ba čtyři léta. To ponecháno úplně osobnímu přání.

Vzhledem praktického užitku dánských lidových vysokých škol jest říci, že nejúspěšnější a nejvíce se vyznamenávající rolníci

obyčejně náležejí okruhu Grundtvigových vysokých lidových škol. A všeobecně není pochybovati, že mimoobyčejný vzmach, jehož dospělo Dánsko za posledních 35 let, jest uváděti zpět velikou částí na výtečné jeho lidové vysoké školstvo. Zcela správně dí J. V. Bruns r. 1883 v článku o vzdělávání mladictva venkovského: »Hlavní význam lidových vysokých škol nezáleží dle mého mínění tak velmi v známostech, jež si mladí lidé osvojí — ty mohou zase zapomenouti; ale naučili se mysliti, otvírati oči, užívati svých schopností, a skutečně odcházejí ze školy jako lidé zcela jiní.« Živé slovo a zpěv — to obé karakterisuje dánskou vysokou školu a vysvětluje veliký vliv, který vykonává. Již Grundtvig kladl velikou váhu na moc živého slova a Kold děkoval za svůj veliký účinek na mládež svým přednáškám z dějin dánských. A co tkne se zpěvu, nezachází se s ním v lidových vysokých školách dánských tak po macešsku jako v jiných školách, nýbrž zpěv jest tam v středisku školní výchovy a vzdělán jest za pravý lidový zpěv. A že hudba, zejména zpěv, jest na výsost významným výchovným prostředkem, jmenovitě po stránce ethické, o tom není sporu.

Od 1. října 1900 vydává se zvláštní časopis pro lidové vysoké školy »Den danske Höjskole« (v Kodani u Andersona).

*

II. Z Dánska dostala se myšlenka zřizovati vysoké lidové školy do blízkého **Norska**. Bylo r. 1864, kdy kandidáti bohosloví Heřman Anker a Ole Arvensen vyzdvihli první norskou vysokou lidovou školu v Sagatuně, a to zde za účelem výchovy mládeže lidu. Příkladu v Sagatuně daného bylo brzy následováno. Kristoffer Brunn prohlásil ve svém spise »Folkeliga Grundtanker« (2. vyd. 1878), že se snáší s myšlenkou Grundtvigovou, poukazoval na cenu tělesné práce a na neužitečnost vzdělání latině a na význam severských národních kmenů pro germánské obrození, které má nahraditi románskou renaissanci. »Nejvyšší snaha mého života,« dí v spise tom na myšlenky bohatém, »obrácena jest k tomu, dosíci, aby mládeži byl zachováván ideální smysl pro všechen život. Má-li lidový život býti ochráněn úpadku, musí býti mládež, která se učila rozněcovati se pro vznešené ideály a šlechetné myšlenky, učena také tomu, zachovávati je ... Lidové vysoké školy jsou založeny z nejvniternějšího přesvědčení, že náš selský lid má duchové dary, které sice jsou pobledlé, ale vymáhají toliko pěstění a vyvíjení. Užitečné známosti chceme jistě chovancům též prostřed-

kovati, ale hlavní věcí jest, buditi ducha. Chceme mládeži dopomáhati k duševnímu životu a k rozvoji duševních sil. Chceme ji učiti, aby o životě přemýšlela. Chceme jí vštípiti souvislé ideální pojímání života. Nejdůležitějším, o čem jest nám v našich školách mluviti, jest láska k vlasti, láska k člověčenstvu, cena, míti vlast, mateřský jazyk, poesie, svoboda, osvícenost a duchová samostatnost.« Toť zlatá slova, upomínající na Pestalozze.

Ještě zřetelněji se vyslovil Fritz Hansen ve svém spise o lidových vysokých školách (Kodaň 1877): »Pravé lidové vzdělání musí býti v každé zemi národní, musí býti spojitelno s tělesnou prací a nesmí záležeti na znalosti cizích jazyků... Nové v tom, co chceme činiti, záleží v tom, že chceme norské sedláky učiniti vzdělanými lidmi. Nemělo-li to býti skvostnou a požehnanou věcí, pořizovati v tisících selských usedlostech v zemi více svobody, upřímnou důvěru, štěstí rodinného života, buditi v mužích a ženách smysl a lásku pro vše šlechetné, pro básnictvo, zpěv a hudbu, a pořizovati život obsažnější, životnosti a duševnosti plnější, buditi smysl pro krásu také v obyvatelstvu venkovském?« Při tom jest pozoruhodno, že v norských lidových vysokých školách není vlastních škol náboženských, že však všechen života způsob jest tam posvátný, nábožný. Toto jest právě karakteristické pro norské lidové vysoké školy a dosahuje se ne nejméně osobním přátelským obcováním učitelův a žactva.

Roku 1886 působilo v Norsku dvanáct vysokých lidových škol, z nichž nejznamenitější jest asi Telemarkenova v Seljordě (společná pro obě pohlaví). Několik lidových vysokých škol střídá stanoviště. Jako v Dánsku jsou majetkem soukromým, požívají však státní podpory (1200—3500 korun).

Vedle lidových vysokých škol jsou v Norsku jakési státní školy pokračovací, zvláště pro obyvatelstvo venkovské, tak řečené »amtsskolorna« (dle zákonného snesení z r. 1875). Roku 1881 bylo jich již čtrnáct. Ale nedostává se tu oné veliké ohebnosti a pružnosti, prohlédání k individuálnímu, živému, svobodnému pojímání učitelského povolání; mimo to jsou určeny více pro vlastní mládež a zkoušení brání jejich volnému vývoji. Rozlišují se tedy od lidových vysokých škol naprosto neprospěšně. Jakmile se ujme takové ideální věci stát, uplatňuje se nucenost, lhostejnost, byrokratická ztrnulost a schematisování.

*

III. Ve **Švédsku** ujal se první vysokých lidových škol Aug. Sohlmann, redaktor stokholmského časopisu »Aftonbladet«. Poslal svého spolupracovníka Dra Alunda do Dánska, aby tam lidové vysoké školy studoval a články v »Aftonbladtu« budil pro věc všeobecný zájem. Potom se o ní hovořilo ve společnosti »Nordiska Nationalföreningen« a v prosinci 1868 přistoupeno k vyzdvižení Hernestadtovy Folkhögskolor v Oestergötlandě. (O tom ve spise »Om boudehögskolor« — o venkovských vysokých školách — vydaném řečenou společností.) Potom rychle za sebou zřizovány nové školy, takže jich r. 1866 bylo již čtyřiadvacet. R. 1869 zřízena škola taková v Oestergötlandě výhradně pro ženy, ale brzy zanikla. Většina lidových vysokých škol zařídila však už r. 1873 letní běhy pro děvčata a ženy. Několik jich jest jakýmsi druhem okresních vysokých lidových škol, any se vydržují bytně zemským sněmem. Protivou k Dánsku a Norsku jest toliko jedna švédská lidová vysoká škola majetkem soukromým. Jinak poskytují podpory stát, obce a tak řečené domácnostní společnosti. Státní příspěvek činí pro školy jednoroční 2000 korun, pro školy dvouleté 3000 korun. Za zimního běhu 1884/5 chodilo do vysokých lidových škol 700 mladíkův a v létě 1884 do 200 dívek. Největší počet žactva byl v jedné škole 75 mladíkův a 65 dívek, nejmenší 14 mladíkův a 12 dívek.

Ve švédských lidových vysokých školách zanedbává se poněkud dějepis země; tím větší váha klade se na zeměpis, pak na domácí básnictvo a na živé obcování učitelův a žactva důrazně se přihlíží. Dále dbáno toho, prostředkovati žákům praktické známosti a dovednosti. Vedle mateřského jazyka a přírodních věd má se veliké zření k ústavě státní a zřízení obecnímu. Poznamenati slušno dále, že se cení velmi cvičby řečnické a že se chovanci navádějí, aby o předmětech všeobecně zajímavých netoliko přemýšleli, nýbrž aby se uměli o nich také dobře vyjadřovati živým slovem. Také ve Švédsku není zvláštních hodin pro náboženství, ale tím více vládne tam duch křesťanský.

Užitek švédských lidových vysokých škol pro všeobecný sociální život jest také v tom, že se v mnohých těch školách poskytuje též důkladného návodu k načrtování plánů staveb a hospodářských zahrad a že se v ženských lidových vysokých školách vyučuje domácímu hospodářství a zdravotnictví vedle výchovy vkusu a smyslu pro vyzdobování domácnosti.

V několika těch školách utvořeny svazy mezi dřívějšími žáky a učiteli za účelem společné práce o lidovém osvícení a obecném blahu. Každý rok se za tím účelem zařizují slavnosti ve školách, k nimž se zve obyvatelstvo okolní a konají řeči, přednášky, zpívá se a jsou společné hostiny. Smysl pro společné soupůsobení jest v skandinavských zemích tak veliký, že švédské a dánské vysoké lidové školy slavily r. 1883 společný sjezd lidových vysokých škol, a r. 1885 pak lidové vysoké školy v Dánsku, Norsku a Švédsku. Švédský říšský sněm povoluje ročně 15.000 korun pro nemajetné mladíky a dívky, kteří chtějí choditi do vysokých lidových škol.

Podává *Fr. Krček.*

VIII. mezinárodní sjezd proti alkoholismu ve Vídni.

(9.—14. duben 1901.)

Referuje M. U. Dr. K. Bulíř.

(Pokračování.)

Zásady »Modrého kříže« a jeho rozšíření v zemích středoevropských. (Farář A. Bovet.) Mezi tím co v Americe, Anglii, Skandinavii a Hollandsku jevila se již v letech sedmdesátých horlivá a výsledná činnost v boji proti alkoholismu, stáli v téže době přátelé lidu v Německu, Francii a Anglii malomocně a sklamáni nepatrným výsledkem různých pokusů v tom oboru: nikdo nevěděl, kde se má začíti a kterak důrazně zlu opříti.

Celá věc utvářila se však zcela jinak, když byla zavedena i prakticky prováděna zásada úplné zdrženlivosti: zásluha v tom patří prostému knězi švýcarskému, L. L. Rochatovi, jemuž se podařilo vždy více a více přívržencův získávati pro zásady, jichž dříve nikdo nedovedl oceniti.

»Modrý kříž« opírá se zcela o křesťanské nazírání na život, a považuje svou činnost jako jedno z mnoha odvětví práce na vinici Páně a hledá v tomto přesvědčení sílu životní a impuls, který má jeho členy povzbuditi a ponoukati k obětavé činnosti. — Spolek »Modrého kříže« šířil se z počátku velmi pomalu ve Švýcařích, ale později rychleji i mimo hranice, tak že nyní má 666 místních odborů, téměř se 30.000 členy a přívrženci, mezi nimiž jest 9113 bývalých pijáků.

V Německu nalezl spolek ten nejchladnějšího přijetí ve Virtembersku a v zemi piva — Bavořích!

Jelikož celá práce zachraňovací vyvolala mnohotné změny ve způsobech a mravech života súčastněných, musely se hledati prostředky, aby nově vzbuzeným potřebám životosprávy, alkoholu prosté, učiněno bylo zadost. Tím dán byl základ kavárnám

a hostincům, v nichž neprodávají se nápoje líhové: ve Švýcarech samých bylo v posledních 25 letech založeno as 400 podobných podniků; z počátku byly zakládány jako pomůcka pro dílo »Modrého kříže«, později však též jako důsledek a plod stále se šířícího hnutí proti alkoholismu.

Na mnoha místech povstaly také zásluhou a vlivem spolku léčebné ústavy pro piják y, tak že ze skromných počátků vzniklo hnutí, jehož se účastní s velikou radostí stále rostoucí počet dobrovolných pracovníků všech tříd i pokolení.

Ze všech podniků podobných zaujímá v zemích středoevropských »Modrý kříž« jedno z nejvýznačnějších postavení.

Právo a úkol spolupůsobení laiků při léčení pijáků. (A. Smith —Niendorf).

1. Léčení alkoholikovo vyžaduje různého ošetřování dle toho, je-li pacient pouhým přívržencem alkoholu, aneb je-li již vskutku z alkoholu nemocným, při čemž následky oné náklonnosti vystupují jako chorobné zjevy. Rozpoznání o tom přísluší lékaři.

2. Léčení a ošetřování nemocí alkoholických jest úkolem umění lekařského a musí býti tudíž ponecháno lékaři.

3. Při léčení nemocných-alkoholiků nejedná se pouze o odstranění a vyhojení organických onemocnění, vzniklých působením alkoholu, ale i o odstranění vášně k alkoholu.

4. Vášeň, náchylnost k alkoholu není tudíž onemocněním tělesného neb duševního organismu, jež by se dalo pouze lékařskými prostředky odstraniti, ale vášeň ta jest hlavně mravní slabostí, která pouze mravní výchovou až k úplné abstinenci může býti převedena.

5. Proto vyžadují nemoci z alkoholismu lékařského ošetřování; naproti tomu alkoholik samotný (ať již v tom nebo onom stupni alkoholismu) potřebuje ošetření mravně paedagogického.

6. Tato léčebná methoda mravně paedagogická nečiní na toho, kdo jí použíti chce, žádných nároků, pokud se týče medicinského odborného vzdělání a umění lékařského, ale tím větší jsou požadavky co do mravní vážnosti a paedagogické schopnosti. K provádění této methody jest tedy schopen právě tak laik jako lékař, oba však jen potud, pokud odpovídají oněm osobním, ethickým podmínkám.

Státní monopol kořaleční v Rusku; jeho hospodářský a morální význam. (Dr. N. Borodin—Petrohrad.)

1. Stávající system prodeje kořalek změnil pouze způsob požívání nápojů opojných a vyvolal politování hodné zjevy (pití na ulici).

2. Od té doby, kdy v platnost vstoupil monopol prodeje nápojů líhových, pokročil nemrav, tajně se opíjeti; pijáctví přešlo z kořalen do domácností.

3. Tento dokázaný nemrav, opíjeti se v lůně samé rodiny, způsobil již mnoho neblahého ve mladé generaci a bude i do budoucnosti škodlivě působiti.

4. Reforma prodeje líhových nápojů zvýšila břímě daní mezi lidem a snížila na nižší stupeň školní vzdělání.

5. Připuštěním kommisního prodeje režijní kořalky byl poškozen základní princip reformy obchodu se spirituosami.

6. Co monopol trvá, vzrostl beze všech pochybností i počet obchodů s líhovinami.

7. Spotřeba kořalky nijak se nezmenšila.

8. Spotřeba piva a domácích vín vzrostla.

9. Vládnoucí režim prodejní nezabraňuje, aby soukromé osoby neopíjely národ režijní kořalkou a tím sebe neobohacovaly.

10. Prodej spirituos se strany státu učinil hostinské živnosti (traktír) předmětem monopolu.

11. Monopol zavedl do lidu nový, demoralisující moment.

12. Nebezpečí bezprostředního a rychlého úpadku z pití kořalky nebylo odstraněno monopolem kořalečním.

13. Úmysl vlády, klestiti cestu střídmosti v požívání alkoholu, nebyl touto cestou dosažen.

14. Rektifikace (čistění) kořalek neřeší nijak otázku alkoholovou. Není věcí nevinnou, aniž hygienicky lhostejnou, obdržeti v nápoji čistý alkohol aethylový (40%).

15. Monopol neodstranil nevhodnosti starého režimu o daních kořalečních, jenž vlastně byl příčinou, že stát sám převzal prodej nápojů líhových.

16. S hlavní tendencí ministra finančního — potírati totiž alkoholismus — stojí v odporu dokázaná fakta pravého opaku.

17. Monopol kořaleční zamezuje možnost účinného vystoupení proti pijáctví. Ku potření alkoholismu jest nevyhnutelně nutno, nahraditi systém mírné spotřeby spirituos zásadním ome-

zením výroby alkoholu a nenáhlým zákazem prodeje nápojů opojných jako požitin lidových.

18. Gothenburský systém výčepní předčí bez odporu systém státní režie ruské.

(Gothenburský systém zaveden byl v r. 1865 v Götheborgu a později ve většině měst švédských; záleží v tom, že v jednotlivých městech veškerý prodej kořalky — tím rozumí švédský zákonník všechny nápoje, obsahující přes 25% alkoholu — jest přenechán jedné akciové společnosti, jejíž členové za své vklady jen obyčejné úroky (ku př. 5%) obdrží, a celý čistý výtěžek věnují veřejně užitečným podnikům. Všichni jednotliví hostinští a výčepníci jsou ve službách společnosti, dostávají určitý plat a nemají tudíž žádných osobních zájmů na zdražování konsumu. Výčepy jsou zároveň jídelnami a hostinští béřou zisk z pokrmů a — což jest těžkou chybou systému — také z piva, které nespadá do systému G. Přirozeně tím vzrůstá konsum piva. V poslední době hleděla některá města napraviti chybu tu tím, že hostinští nemají ani z piva míti čistého zisku.)

O národních slavnostech, jako obranném prostředku proti alkoholismu. (Hrabě L. Skarzynski—Varšava.) Národní slavnosti, které pořádá komité ruských temperenclářů v nedělní a sváteční odpoledne, mají za účel, odvraceti lid od návštěvy šenkoven, kořalen, tančíren a jiných lokálů, v nichž se prodávají nápoje opojné. Aranžování podobných slavností vyžaduje nepatrné peněžní výlohy, a čistý výtěžek bývá věnován hnutí protialkoholickému.

Způsob a charakter těchto zábav bývá podmíněn zvyky a obyčeji lidovými: národní slavnosti na Ufě (Ural) mají jiný ráz, nežli slavnosti petrohradské neb varšavské. Národní slavnosti varšavské byly myšlenkou spolků dobročinných, ale přešly do služeb hnutí antialkoholického; v době nynější zabývá se pořádáním podobných slavností zvláštní officielní komité temperenční. Umravňující vliv těchto blahodárných zřízení jest nade vši pochybu dokázán.

Alkohol a výchova mládeže. (W. Frei—Ilsenburg.) I nepřátelé abstinence musejí uznati osudný význam pijáckých mravů v životě studentském i ve školách středních. Pijácké zvyky a obyčeje akademických občanů nejen že ubily mezi těmito mnohý mladý, nadějný život, ale působily i vychovatelsky na nejvýše zhoubně na život národní, zvláště ale na život školní v gymnasiích, reálkách a podobných ústavech přípravných. Němečtí studenti jsou

v pití mistři a učitelé národa, a především také zhoubným příkladem pro žactvo škol středních.

Ředitelové, učitelé a správy škol mají nemalou potíž s potíráním života knajpového (»Kneipwesen«). Ve všech pravidlech školních shledáme více méně přísný paragraf o hospodách. Zkouší se všemožné prostředky školní, aby se zamezila žactvu návštěva hospod a odstranilo spolkaření ve knajpách. Zákaz stihá zákaz, vyhrožuje se přísnými tresty; neopatrní a nezkušení, kteří dají se přistihnouti, buď obdrží špatnou známku z mravů, buď »dostanou se do karceru«, aneb jsou vyloučeni. Místní hostinští mají přísné rozkazy, nevydávati žákům alcoholica, atd. atd.

Resultáty všech námah jsou vzdor tomu pouze negativní: zapovězené ovoce láká a přítažlivost jen zvětšuje. Vyučovací škola starého systému v boji proti alkoholismu mezi mládeží konala pouze práci Sisyfovu; a jest to také jedním z nejvýznačnějších znaků její vnitřní slabosti.

Škola vychovávací (»Erziehungsschule«) má k disposici lepší prostředky. Policejní opatření nemohou vychovávati charaktery právě tak, jako nejsou opatření ta schopna, přemoci pijácké návyky a vychovávati i vésti k abstinenci. Tomu není se také co diviti, jelikož obvyklá methoda s pouhými zákazy negativními jest na nejvýše protivna mladické vnímavosti. Pouhé zákazy nemohly nikdy probuditi ideální nadšení. Pokud nesáhne se jiným způsobem ku hluboce zakořeněným návykům pijáckým, potud budou i na dále bujně vzkvétati a rok od roku nové oběti vyžadovati.

Mládež si žádá, aby se jí ukázalo, co má činiti místo toho, co se jí zapovídá. Podaří-li se, našemu žactvu vštěpiti vedle všelijakých filologických, matematických a přírodovědeckých odborných vědomostí také ideály, jež by byly mladistvé mysli srozumitelné i mocnou přítažlivost jevily, tu odpadnou hospodské nemravy samy sebou a zároveň učiněn tím bude značný krok ku předu na dráze přirozené výchovy silného a šlechetného člověka.

Moderní škola výchovná, která nezaujímá mezi mocnostmi v boji proti alkoholismu místo poslední, nezná proti požitku alkoholu u svých svěřenců žádných zákazů, žádných trestů.

Ale mnohostranný vliv přiměřenou potravou (žádná silně kořenčná jídla, mnoho ovoce atd.), tělesný výcvik ve správném stří-

dání s prací duševní, pěstování sportu (cestování, jízda na kole, football, jízda na lyžích a bruslích), poučování ve věcech přírodních i náboženstko-ethických, návod k sociálním názorům: to vše a jiné zatlačuje samo sebou náchylnost k pití.

Důkaz pro uvedené skytá německá vychovatelna (»Deutsche Land-Erziehungsheim«) Dra H. Lietze v Ilsenburgu (Harc); jest to reální škola, jež přijímá chovance od 9.—18. roku. Resultáty, jichž mladý tento ústav docílil, ukazují jasně každému vychovateli, jemuž záleží na záchraně mládeže před alkoholismem, že užitá methoda jest správná. Malá statistika mezi občany tohoto školního státu ukazuje na př., že ze 70 žáků stalo se 29 chovanců vlivem vychovatelny zásadními abstinenty. Rozumí se samo sebou, že pět jiných žáků, kteří vstoupili již do ústavu jako abstinenti, při stávajících poměrech zůstali věrni dobrému svému zvyku. Se zcela malými výminkami nepožívá se po celý školní rok od žactva žádný alkohol: o prázdninách pil — ovšem že vlivem kruhu domácího — ze 75 žáků 41 chovanec nápoje alkoholické. — Při tom všem poskytuje tato výchovna svým svěřencům více svobody, nežli každá jiná škola v celém Německu.

Škola vyučovací starého systému přímo vhání jednostrannou prací duševní, zanedbáváním prací ručních a zdravých her, krátce svou lhostejností k nejpřirozenějším a nejoprávněnějším zájmům mládeže své chovance přímo do hospody.

Jest tudiž v zájmu hnutí abstinenčního, aby podporována byla reforma škol, právě jako leží v zájmu školní reformy, aby hnutí abstinenční všude pronikalo. Úplným přemožením nemravů pijáckých jest otevřena volná dráha k elementárnímu idealismu mládeže; vznikne potom zdravá, po činech dychtivá generace, která nevytrpí škol, jež nevychovávají své svěřence ani k morální, ani k tělesné zdatnosti.

Alkohol a škola. (H. Quensel-Kolín n. R.)

1. Ve všech opojných nápojích obsažený alkohol ($C_2 H_6 O$) jest jedem pro lidské tělo; velká spotřeba jeho poškozuje tudiž blahobyt národa v tak značné míře, že ku potření alkoholismu musí býti upotřebeno všech veřejných i soukromých sil.

2. K význačnému takovému prostředku náleží především získání mládeže, která znamená budoucnost; na mládež nutno počítati tím spíše, jelikož stěží jen se podaří přesvědčiti značnější počet dospělých, alkoholem suggerovaných.

3. K výchově mládeže slouží dům otcovský a škola. Jelikož však domácnost posud nemůže vydatně spolupůsobiti, poněvadž nejsou dosud dobře známy stinné stránky alkoholu, zbývá hlavně škola.

4. Škola jest hlavně povolána ku spolupůsobení, protože má připravovati mladé lidi v ohledu duševním i tělesném k boji o život, a poněvadž má vedle rodičů nejhlubší vliv na mravy a zvyky dětské.

5. Škola má však také důležité vlastní zájmy v otázce alkoholismu a to proto, že každý požitek spirituos oslabuje schopnosti duševní; hlavně klesá pozornost, schopnosti vnímací, myslící i pamět a tak pravidelný pokrok v učení stává se pochybným.

6. Také zajištění vojenské a každé občanské zdatnosti vyžaduje naléhavě včasné předejití; stávat se požitek alkoholu i u mládeže víc a více obyčejem, ač jed alkoholový škodí nejvíce právě slabému organismu dětskému a tím ohrožuje i tělesný vývoj mladého člověka.

7. Obzvláště nebezpečný jest mládeži každý opakující se požitek alkoholu; působit stále vzrůstající dráždivost alkoholovou a může tak zcela nevědomě vésti k vášni a posléze k pravidelnému pijáctví.

Alkoholické nápoje všeho druhu, jakož i sladké likéry, alkohol obsahující, musí býti bez výminky všem dětem do 14 let odpírány, již proto, aby děti později pevně, s rozumem a znaleckým posudkem čeliti mohly mnohonásobným pokušením alkoholu v životě občanském.

(Vnitřní lékařské podávání alkoholu, specielně dětem, mělo by se díti vždy jen po bedlivém vyšetření jednotlivého případu, po dobu zcela krátkou a jen v podobě lékařského předpisu.)

8. Škola může nejlépe působiti tím, vřadí-li se do plánu obligátního vyučování výklad o škodlivosti a nebezpečích nápojů líhových spolu s výklady všeobecné fysiologie a hygieny.

9. K přípravě těchto zařízení musí všichni učitelé ovšem býti vycvičeni ve vědě o fysiologických účincích alkoholu na tělo lidské.

10. Jako vzor učebnic mohou býti upotřebeny ve vyšších i nižších třídách veřejných škol Spojených Států severoamerických úředně zavedené »Text-books«.

11. Vedle povinného vyučování o alkoholu musí učitel použíti každé vhodné příležitosti, zvláště při náboženství, čtení, počítání, aby vzbudil u žactva silný odpor proti jedu alkoholovému.

12. Verba movent — exempla trahunt (slova hýbají — příklady táhnou): proto jest každý učitel morálně povinen své vlastní zvyky a obyčeje pijácké dle možnosti omeziti.

13. Všem nejvyšším úřadům vyučovacím vznáší se důtklivá prosba, návrhy, pod č. 7., 8. a 9. uvedené, co nejdříve vzíti v bedlivou úvahu.

Výsledky dotazu o požívání alkoholu mezi školní mládeží dolnorakouskou. (Dr. R. Fröhlich—Vídeň.)

Ve všech veřejných obecných i měšťanských školách dolnorakouských byl vyplněn po třídách dotazník, jímž měl se zjistiti:

1. počet školních dětí, které nepily nikdy piva, nikdy vína, nikdy kořalky.

2. počet těch, které pravidelně pily některý z oněch nápojů, se zřetelem k tomu, zda se to stávalo při jídle neb při nějakém zaměstnání. Statistická ústřední komise převzala zpracování materiálu, získaného ze 10.121 tříd se 348.979 žáky, 6—14letými. Z resultátu o vídeňských školách chlapeckých vysvítá, že z 81.187 otázaných hochů

nikdy nepilo	pivo	6.130 t. j.	7·5%
» »	víno	14.609 » »	17·9%
» »	kořalku	41.258 » »	50·8%
čili, že	pivo	pilo již	92·5%
	víno	» »	82·1%
	kořalku	» »	49·2%

Mnohého asi zarazí číslice ty; většina se však upokojí tím, že se snad jedná v převážném počtu toliko o požitek příležitostný, výminečný, tak dalece neškodný.

Že tomu tak není, ukazují výsledky o pravidelném požitku piva u 26.132 hochů, vína u 9166, a kořalky u 3348, což neznačí nic jiného, nežli že každý třetí školák pije pravidelně pivo, každý devátý pravidelně víno, a každý čtyřiadvacátý pravidelně kořalku: a to opět neznamená nic jiného, nežli že veškerá mužská školní mládež vídeňská podléhá zhoubným pijáckým návykům dospělých.

Anglické »Bands of Hope Unions«; účel a methody jejich. (Ch. Wakely—Londýn.)

»Bands of Hope« mají za účel, vysvětlovati mládeži škodlivost nápojů opojných a tím vychovávati zdrženlivější generaci.

»Bands of Hope« jsou dětské spolky zrženlivosti a jsou řízeny způsobem, který nejlépe odpovídá věku dětskému.

Děti, které chtějí se státi členy, musí se zavázati k úplné zdrženlivosti.

»Bands of Hope« konají obyčejně jednou v týdnu pravidelná shromáždění, jichž obsah tvoří zpěvy, modlitby, deklamace a krátká pojednání o přednostech úplné abstinence.

Vyučování opírá se o zásady náboženství, morálky a vědy. Pozornost dětí udržuje se různými prostředky, — ku př. stinnými obrazy, chemickými pokusy, fysiologickými a jinými názornými obrazy — jen aby celý postup byl příjemný a lákavý.

S působností »Bands of Hope« jsou spojeny různé pomůcky, jako: haléřové spořitelny, kluby kriketové, oddělení pro cvičení hudební. Potřebná literatura k učení členstva jest mnohostranná a obsahuje většinou pomůcky názorné.

Kde jest ve městě neb okresu více podobných spolků, spojují se v městský neb okresní spolek: »Band of Hope Union«; tyto okresní spolky stojí opět ve vzájemném spojení, propagujíce tak zájmy celého hnutí po celé zemi.

Ve Velké Britanii a Irsku jest 341 »Band of Hope Union«, a celkový počet jednotlivých »Bands of Hope« a jiných spolků abstinentních pro mládež obnáší 28.540 se 3,504.000 členů.

Jednou z nejvážnějších snah této organisase jest »školní plán«, dle něhož komité vydává ročně přes 2000 liber k vědeckým přednáškám na denních školách. Přednášky ty dějí se různým způsobem, ale hlavně krátkými, zajímavými výklady mezi vyučováním ve vyšších třídách. Řečníci jsou opatřeni všemi pomůckami, vhodnými pro všeobecné názorné vyučování, jako jsou: vzorky potravin, chemické apparáty, obrazy fysiologické a j. Tito řečníci proslovili již ve školách 34.800 přednášek, jichž se súčastnilo 3,800.000 žactva a 117.000 učitelů.

Děti musí býti všude získány pro zdrženlivost dříve, nežli přivyknou zlozvyku pití. Čekáme-li, až dorostou, z pravidla zmeškáme. T o m u, k d o z í s k á m l á d e ž, p a t ř í b u d o u c n o s t.

(Pokračování.)

Z vývoje a výsledků moderní vědy katolické, zvláště theologické.

Napsal katolický kněz.

(Pokračování.)

Tak Oswald (die dogmatische Lehre von den hl. Sakramenten der kathol. Kirche 1894, svazky 2) uvádí I 620 jakožto důkaz pro přijímání pod jednou způsobou ve staré církvi virgines abstemiae. Tyto virgines tvoří starý inventarní kus učení o svátostech, jak se můžeme přesvědčiti u Tournelyho. Hieronymus prý totiž v listě k Eustachiovi (ep. 22) podává zprávu o celé třídě panen, které z askese se odřekly přijímání z kalicha i při veřejném slavení večeře Páně. Hieronymus nazývá je virgines abstemiae (I 618). Avšak co vlastně oznamuje Hieronymus? Praví, že jsou panny, které tak laxně žijí, že i když jsou opily, ještě dopouštějí se svatokrádeže, pravíce, budiž to daleko od nás, abychom se zdržely krve Páně. Nepatří tedy toto vypravování nikterak k faktům, která wohl unwiderleglich die Überzeugung der alten Kirche dokazují.*) Podobných chyb proti filologické přesnosti při uvádění textů z církevních otců jako tuto Oswald dopouštějí se zhusta i jiní dogmatikové katoličtí, tak že sám velice konservativní časopis Der Katholik 1902 str. 277 doznává: »jak známo, hřeší se až podnes nemálo proti filologické přesnosti při užívání textů z otců. Zvláště do literatury o Panně Marii vloudilo se falešných citatů téměř do nepřehledna (comme a l'infini)«. Týž Oswald (Angelologie 1889) věří ve smlouvy písemně s ďáblem zhotovené, protože dokumenty, podpisy ďábla opatřené, o tom svědčí.**) Někteří pojednávali o andělích tak, »jako by celou nebeskou hierarchii měli před očima a jako by se u samých andělů o věci byli instruovali.« ***)

*) Th. Q. 1895, 143.
**) Th. Q. 1901, 41.
***) Th. Q. 1884, 536.

Josef Bautz: Das Fegfeuer 1883 »přechází často v nejpodrobnější detail o věcech, o kterých písmo svaté ani slovem se nezmiňuje a které lidskému poznání jsou nepřístupny. Slouží to jen k ukojení nemístné zvědavosti, jestliže dopodrobna se popisuje duševní uspořádání duší v očistci, objem jejich přirozeného a nadpřirozeného poznání, jejich naděje a milosti, jejich styk s lidmi a anděly... Pro theologii moudré omezení v těchto věcech jistě více prospívá než škodí.«*) Četné doklady další podává Müller Reform-Kathol. 2, 85-6, k nimž tuto jen odkazuji. Co však praví Literarische Rundschau 1898, 364, musím tu uvésti slovně: »Die Lehre vom Fegfeuer beleuchtet durch Thatsachen und Privatoffenbarungen von Fr. X. Schouppe S. J. 1899. Spisovatel chce privatními zjeveními očistec učiniti nábožným věřícím známější. Rozeznává visiones a zjevy, nedbaje ovšem, že velká většina jeho zjevů není nic jiného než visiones et auditiones, t. j. hallucinace ušní a zrakové, jichžto příčina a průběh zdají se mu býti úplně neznámy. Své zjevy čerpá nejen z Acta Sanctorum, ale i z Rosignolliho spisu, jenž místy tahá zrovna za vlasy: Merveilles divines dans les âmes du purgatoire a z jiných velice pochybných pramenů. Při tom se omlouvá, že »ascetický spisovatel, uvádí-li příklady a fakta, aby objasnil pravdy nebo vzdělal věřící, není vázán dogmatickou přísností.« »Proti takové volnosti vzdělávajících spisovatelů, praví referent, musíme se ohraditi se vší rozhodností. Je to politování hodná a často již litovaná nepořádnost, že mnozí z takových spisovatelů jednají na svou pěst, neřídí se nikterak dogmatikou a pravidly historického bádání... A jaký taky užitek může býti z nahromadění domnělých zjevů, z nichž mnohé, v roucho zázraku zahalené, odporují jak zdravému rozumu tak zdravé víře a urážejí i mravní cit? Vážnosti církevního učení o očišťování na onom světě nepotřebujeme napomáhati všelijakými nápady a výmysly hysterických věštkyň nebo lehtáním hledaných hrůzných obrazů, jak se nalézají v této knize a v knihách jí podobných.«

Mimo obsah i forma, methoda mnohých dogmatických děl neuspokojuje. »Všechny možné, skutečné i zdánlivé nesnáze a námitky se v nich uvádějí. Jsou-li též vyvráceny, je jiná otázka... Je to velice pohodlno, všechny námitky několika citaty scholastickými vyvrátiti, ale to přesvědčí jen toho, kdo již napřed stojí na témž stanovisku.**) — »Naše theologie, zvláště dogmatika, má

*) Th. Q. 1884, 532.
**) Th. Q. 1901, 454.

příliš málo spekulativního. Obyčejně se uvede dogmatická věta, dá se k ní několik citatů z písma a otců a je hotovo. Mnohdy schází vyšší stanovisko, mnohdy spekulativní spojitost jednotlivých dogmat. S takovouto dogmatikou jde kněz do života; schází mu mystická hloubka a tím síla, aby lid ku kazatelně táhl. Bez této mystické hloubky chybí i zájem pro názor vzdělaných. Je nutná potřeba, aby v kandidatech theologie byl buzen mystický prvek.« *) Pro naše české poměry tu připomínám, že jsem nikde neviděl a nečetl takových ubohých přednášek, jako jsou z dogmatiky na české theologické fakultě. Měl jsem v rukách scripta z r. 1896-97, ale užasl jsem. Pouhá kompilace z hromady knih, a nemotorně učiněná. Je to těžké obvinění, ale spravedlivé.

Polemika. Co zde jmenuji polemikou v původním významu, jmenují jiní apologetikou, fundamentalní theologií, generelní dogmatikou a p. Míní se tu učení o církvi a křesťanství vůbec, o konkretním jevu, faktu bytování společnosti církevní (jedné a pak více). Z tohoto významu přešlo se pak ovšem k úvahám, která ze stávajících církevních společností je vlastně pravou církví Kristovou a proč? a proč ne ostatní? V tomto významu se nyní obyčejně rozumí slovu polemika. Těsně s ní souvisí irenika a symbolika, o nich dále.

Z knih polemických jmenuji: proti protestantům.

Řadu zahajuje J. A. Möhler. Více o něm bude při stati symbolika. Zde úhrnem jen označím směr jeho spisů oproti protestantismu. »Všestrannost jeho vzdělání, která byla příčinou, že byl velice obeznámen s literaturou protestantskou, uschopnila jej, aby obezřetně a jen na základě důvodů pronášel svůj soud o protestantismu. Proto úsudek jeho byl vždy umírněný, uznávající ochotně skutečné přednosti protivníka. Odtud se vysvětluje, že mužové různých konfessí a stran v osobních i literarních záležitostech o radu k němu se utíkali«. **)

Balmes 1842 vydal spis, překládaný často a často vydávaný: El Protestantismo comparado con el Catolicismo en sus relaciones con la civilizacion europea. Podnětem mu byl známý spis Guizotův o evropské vzdělanosti.

Evers, bývalý pastor lutheranský, v obšírném díle posuzuje Luthera a reformaci vůbec a dokládá své tvrzení vždy původními výroky.

*) Verhandlungen der Versammlung katholischer Gelehrten in München 1863 str. 86.

**) K. L. 8, 1687. 1682.

J. B. Röhm Confessionelle Lehrgegensätze (5 svazků) 1884-89. »Je to práce objektivní a klidná, poněvadž je založena skoro vesměs na doslovných citatech. Spisovatel vždy na prvním místě a v hojné míře dává slovo protestantským autorům.« *)

J. Kirschkamp: Der Geist des Katholicismus in der Lehre vom Glauben und von der Liebe. 1895. Probírá vše ze stránky krásy; líčí krásu katol. učení o víře a lásce.

K těmto mužům, již úplně slušně bojují s protestanty, přistupuje v článcích v Th. Q. Linsenmann. Jeho zásadou bylo, že »uprostřed moderního hnutí a náboženského boje jak slovem tak tiskem právě věda jest povolána vyjasňovati, opravovati a tak upokojovati.« **) Sám také dle toho se řídil, na př. ve článku Über Marien- und Heiligenverehrung im christlichen Kultus (1890); článek ten je opravdu vzorem vědecky jemné a při tom přece účinné polemiky.

Jiní, jako Hirscher, polemiky vůbec se varovali, nevidouce z ní nic dobrého.***)

Za to četní vášnivě si v ní libují z obojí strany. Při tom se pozoruje, že »katoličtí spisovatelé jsou s protestantskou theologickou literaturou mnohem lépe seznámeni, než protestantští s katolickou.« †) Následek toho je, že »vědecký rozbor sporných bodů mezi katolickým a protestantským učením o víře a mravech ani zdaleka tak se nepodařil, aby vedl k spravedlivému a slušnému pojetí protivníka a jeho přesvědčení.« ††) V posledních desítiletích vloudil se do katol. polemiky nevraživý, nelaskavý ton †††) proti východní církvi:

J. S. Gagarin, jesuita, vydal několik spisů francouzských v tom směru, ale formou obezřelých: La Russie sera-t-elle catholique? (1856), La primauté de saint Pierre et les livres liturgiques russes (1863), La réforme du clergé russe (1867) a j. V podobném směru psali Martinov a Pierling. Všichni byli původně pravoslavní Rusové.

Röhm: Sendschreiben eines katholischen an einen orthodoxen Theologen (1895). Kniha je adressována Alexiovi Malcevu,

*) Th. Q. 1886, 138-9.
**) Th. Q. 1890, 682.
***) Th. Q. 1898, 33.
†) Th. Q. 1885, 325.
††) Th. Q. 1889, 653.
†††) Reformkathol. Müllerův 2, 124.

proboštovi pravoslavné církve při ruském vyslanectví v Berlíně. Pojednává se tu v aforismech a apostrofách dějepisně a dogmaticky o všech důležitých kontroversních bodech a politických různostech. Spisovatel jeví velikou sečtělost v nové literatuře od vědeckých děl až k časopisům, brožurám a novinám.*)

Baur Ἀνασκευὴ τῆς διδασκαλίας τῆς ἐκκλησίας ἀνατολικῆς δι' ἑαυτῆς τῆς ἰδίας. Argumenta contra orientalem Ecclesiam ejusque synodicam encyclicam anni 1895 (1897). Oproti encyklice Lva XIII. »Praeclara« ze dne 20. ledna 1894 vydali 1895 v srpnu patriarcha Anthimos a 12 biskupů společnou encykliku, v níž hledí dokázati, že toliko řecká církev repraesentuje pravou církev 9. století, kdežto římská církev po odtržení od řecké daleko se vzdálila ducha pravého křesťanství. Baurův spis se zabývá vyvrácením těchto obžalob a má zřetel mimo to k polemickým spisům metropolity Konstantina Vafidisa (Βαφείδης) Ὀρθόδοξος χριστιανικὴ κατήχησις a metropolity Philarita Vafidisa Ἐκκλησιαστικὴ ἱστωρία.**)

Sergius Astaškov vydal 1886 spis: východ Ducha sv. a primát papeže, Basilius Livanskij: protopresbyter Janyšev a nová doktrinální krise v ruské církvi 1888, nejmenovaný: církevní tradice a ruská theologická literatura 1898. Všechny tyto spisy vydány rusky u Herdera ve Freiburgu a jejich cílem je dokázati, že řecká (a ruská) církev schismatem uvrhla se do velkých nesnází, z kterých toliko připojením k církvi římské může vyváznouti.***)

Irenika. Staudenmaier hleděl docíliti spojení křesťanských církví idealní křesťansko-theistickou filosofií. V témž směru působil jeho nástupce L. Schmid.†)

V naší době za týmž cílem pracoval tak zv. amerikanismus, nyní zavržený Římem. Původce amerikanismu, Hecker, a následovníci jeho chtěli spojiti dissidenty tím, že se učiní ústupky nejen v disciplině, ale i v učení novým časům, v učení tak, že články víry menší důležitosti buď se opustí nebo upozadí, nebo jinak vyloží.††)

J. Röhm: Die Wiedervereinigung der christlichen Confessionen 1899. Hledí docíliti spojení na cestě historické, vysvětlením vzniku a nynějšího stavu jednotlivých církví křesťanských. Při tom

*) Th. Q. 1896, 186—7.
**) Ö. L. 6, 257.
***) Literarische Rundschau 1898, 205.
†) Kihn: Encyklopaedie ... der Theologie 427.
††) Th. Q. 1899, 507.

hlavně se zabývá překážkami, jež dosud spojení bránily. Z katol. stanoviska v nynější době je to nejpoučnější spis o otázce spojení církví.*)

Moralka (mravověda zjevená). V mravovědě jevily se dva hlavní proudy: methoda kasuistická a systematická (moderně vědecká). Z novějších kasuistických učebnic nejvíce je rozšířena: Gury: Compendium theologiae moralis a téhož Casus conscientiae 1865.**) Kasuistické methodě se vytýká při vší oprávněnosti její za vážnou chybu, že nebeře zřetel na poměry nynější doby.***) Další vážnou chybou její je, že některé věci probírá příliš obšírně a detailně.†) P. Aegidius Jais ve spisu: das Wichtigste für Eltern und Erzieher zur Pflege der Keuschheit bei ihren Kindern, nové vydání 1895 píše: »právem vyčítáme kasuistům, že svým jednáním, když pod oblíbeným heslem »čistým je všechno čisté« beze všeho studu vypravují nejošklivější věci, mnohé jiné nečistotě přiučují. Jestliže takové spisy i mladým, nezkušeným lidem přijdou do rukou, jak strašně budou tu škoditi! Kéž by mnohý byl opatrnější ve své horlivosti, mluví-li nebo píše-li o nepřirozených hříších nečistoty.«††)

Repraesentanti vědecké moralky moderní jsou Hirscher a Linsenmann. Hirscherova moralka, hlavní jeho dílo a úhrn celého jeho názoru světového, dočkala se v brzku 5. vydání; současníci ctili v něm obnovitele církevní moralky. A přece je nyní zapomenuta. Příčiny toho: H. poznal nedostatky theologie své doby, ale nepřemohl je; s rozšířením scholastiky rozšířena i její moralka, t. zv. jesuitská. Je to produkt pozdní scholastiky, která se má k pravé spekulativní theologii asi jako sofistika k platonismu. Hlavní příčina: každý nový idealní směr má své nepřátely již proto, že žádá duševní napjetí a oběti, proto mnozí jdou raději starými, pohodlnějšími cestami.†††) — Směrem, Hirscherem daným, ale lepší methodou a positivnějšími názory se ubíral Linsenmann. Jeho moralka je kniha posud velice dobrá (vyšla 1878), scholastika však jí nedopustila obecnějšího rozšíření.

Následek převahy methody kasuistické je ten, že moralka vědecky velice zakrněla. »Katolická moralka zůstala téměř načisto

*) Ö. L. 9, 205.
**) Kihn 452.
***) Th. Q. 1896, 332. Jiné výtky Th. Q. 1900, 469.
†) Důkaz Ö. L. 7, 740.
††) Th. Q. 1896, 698.
†††) Th. Q. 1872, 538—545.

nedotknuta celým ethickým hnutím nové doby. Na žádné theologické disciplině nezanechala doba tak malé stopy jako právě na moralce, žádná nepracuje též s takovým nezměněným materialem jako ona. Jestliže právě od nových protivníků se jí předhazuje, že jí chybí nutné rozpoznání změněných poměrů a potřeb přítomnosti, že je příliš nadpřirozená a málo dbá přirozeného, že její vědecké základy tu a tam by měly býti hlubší a že by měla více dbáti na výsledky ostatních věd, nejsou to bohužel snad jen pomluvy. Je to skutečně znamením nenormálního rozvoje, jestliže vždy více vyhrabují se staré moralky ze 17. a 18. stol. a s nepatrnými změnami vydané vychvalují se jako pro naši dobu zrovna stvořené, tak praktické, jako byly před sto a dvěma sty lety . . . Lituji velice, že v nejnovější moralce F. A. Göpförta 1897 k výkladu zjevů magnetických a spiritistických přibírá se vliv daemonů v té míře, jaká se za nynějšího stavu vědy nedá naprosto držeti a otvírá do kořán dveře pověře — a to tehdy, když v monografii probošta W. Schneidera (der neuere Geisterglaube, 2. vyd. 1885) již dávno udána tu byla správná cesta. Není nikterak dobrým znamením, že kasuistika opět nad všechnu míru se roztahuje a jmenovitě in puncto sexto šum staletími nanesený s pietou lepší věci hodnou zachovává a vždy znova ohřívá.«*) »Jak hluboko klesla naše moralka, nahlédneme-li do Sailera, Hirschera, Deutingera! Ztrácí se úplně v kasuistice, zanedbává všechny principielní otázky, z bohatého rozvoje mravních theorií na půdě mimokatolické nenajdeme u Lehmkuhla, Guryho, Göpferta pranic. Zvláště trapně to působí u Göpferta, universitního professora, který měl přinésti nový vzlet ve starý krám. Žádné filosofické zpracování, žádný historický přehled, ani stopy po teple a idealním duchu, v jakém projednávali nábožensko-mravní život patristikové a mystikové. Jen je to příručka pro zpovědníky, suché corpus iuris, v němž mravní skutky jsou rozsekány a vyceněny: až potud jde malý hřích, kvintlík přes to počíná věčné zavržení.«**)

Právo církevní. Na počátku století chtěli mnozí právo církevní vyvoditi z rozumu bez ohledu na zjevení Boží, konstruovati přirozené církevní právo. Proti tomu povstal první Ferd. Walter 1822 a důrazně ukázal, že právní normy jsou dány v podstatě církvi jejím zakladatelem.***) Dílo jeho bylo svého času epochalní.

*) Literarische Rundschau 1898, 4—5.

**) Müller: Reformkatholicismus 2, 140—1.

***) K. L. 7, 630.

Historická právní škola, založena od Huga a Savignyho ve právu občanském, uvedena byla Walterem a jeho pomocníky a následovníky Eichhornem, Phillipsem a Richterem do práva církevního.*) Z těchto kanonistů je nejslavnější Phillipsovo dílo 1845. Ve Francii patří k této škole Bonix, jenž zvláště ze starých, těžko přístupných knih podával delší slovné úryvky.**) Ve zkoumání a vylíčení dějin pramenů a literatury kanonického práva a zvláště Corpus iuris can. vedle jiných hlavně Schulte vykonal opravdu znamenité věci.***) Nyní je starokatolíkem.

Z dalších spisů na základě předešlých zpracovaných vynikají: Handbuch des Kirchenrechts von R. R. v. Scherer 1885. Dílo to je okrasou církevně-právní literatury, dílo, na které Rakousko může býti hrdo.†) Stanoviskem jeho je heslo: »Je-li převráceno, poměry dřívějších dob měřiti měřítkem naší doby, není také účelno, chtíti luštiti poměr státu a církve dle stanoviska středověkého státního práva. Historické vzdělání nesmí kaliti rozhled praktického politika.«††) — Geschichte des kanonischen Eherechts bis zum Verfall der Glossenlitteratur von Jos. Freisen 1888 je nejvýznačnějším dílem, které katolická věda vydala za několik desítiletí v oboru manželského práva.†††) — Oproti Sohmovi, který 1892 učinil známý výrok, že právo je v rozporu s podstatou církve, polemisuje Bendix v knize Kirche und Kirchenrecht 1895.

Z učebnic v tomto směru psaných se proslavily: Aichnerovo Compendium 1862 a d., Schnitzer Katholisches Eherecht 1898 a die Lehre von den Kirchenrechtsquellen von Phil. Schneider 1892.

Vedle školy právě popsané (historické a jazykem německé) je škola stará, římská. Lev XIII. pro římské školy výslovně moderní kompendia zapověděl a předepsal výklad starého Corpus iuris canonici. Podobně se děje ve všech romanských zemích. V knihách podobných je všechno rozházeno.*) »Dějepis římský kurialista nepotřebuje. O historickém vzniku právních theorií, a docela o objektivní kritice, nemají římské učebnice ani zdání. Materielně toliko připomínám, že Tarquini přiřknul papeži bez ohledu na

*) Th. Q. 1897, 572.
**) K. L. 7, 636.
***) Th. Q. 1889, 504.
†) Th. Q. 1887, 163, 516.
††) Th. Q. 1885, 500.
†††) Th. Q. 1890, 512.
*) Literar. Rundschau 1901, 271.

všechnu světskou justici právo hrdelní a právě jako Wernz prohlásil konkordáty za dočasné ústupky, které papeže nezavazují a jednostranně každé doby mohou býti zrušeny.«*) Ještě dále jde Marianus de Luca S. J. v díle Institutiones juris ecclesiastici. Kacířství jmenuje morem, kacíři jsou podvodníci, cizoložníci, blázni a zasluhují tudíž trest smrti, i ti, kteří jsou bona fide. Nutnost světského panství papežova je dogmatem; odpor proti tomu zasluhuje exkommunikaci. A tak to jde dále. A tento učenec je professorem v Gregorianum v Římě a dostal od Lva XIII. velice lichotivé uznání za svou knihu.**) K těmto kanonistům přidal se i Hollweck, jenž praví, že kdyby někdo svévolně přečetl z knihy dané na index několik stránek, třebas nezávadných, dopouští se těžkého hříchu.***)

Jinou vadou mnohých děl je, že zabíhají příliš do apologie nebo polemiky, a to ještě nešťastně. Tak Philipp Hergenröther při trestech středověkých připomíná, že i protestanté trestali kacíře a že zvláště Servede, Gentilis a Krell byli odpraveni, k čemuž referent praví: »má snad odkaz na tyto fakty ospravedlniti nebo omluviti středověké procedury? Z katolického stanoviska spíše má se takto argumentovati: právě proto, že i protestanté podnikali takové kroky, je zřejmo, že středověké jednání třeba litovati a odsuzovati.« †)

Přes to třeba dáti průchod pravdě, že katolíci v parlamentech při otázkách církevně politických měli větší vědomosti z církevního práva než protestanté, jak praví sám protestantský slavný kanonista Friedberg ve své rektorátní řeči 31. října 1896 »o kanonickém právu«.††) Zásluhu o to má z počátku uvedená německá škola.

Liturgika. Při tomto odvětví něco zvláště pro náš účel význačného jsem nenašel a proto jednotlivosti vynechávám.

Poetika. V tomto oboru zkoumána byla, a to teprve v nejnovější době, kriticky katolická belletristika. Sem náleží: Veremundus: Steht die katholische Belletristik auf der Höhe der Zeit? 1898. Odpověď zní rozhodně a úsečně: nestojí. Jak ovšem v podobných případech se děje, šel Ver. v rozohnění svém někdy

*) Renaissance 1, 99.
**) Renaissance 3, 247.
***) Reformkatholicismus 2, 140.
†) Th. Q. 1889, 145.
††) Th. Q. 1897, 517.

příliš daleko, stal se jednostranným, ale jádro jeho práce je pravdivé.*) Na kritiku svého spisu odpověděl týž autor spiskem: Die literarischen Aufgaben der deutschen Katholiken 1899. Zde vývody své dřívější lépe objasňuje, tu a tam zmírňuje, ačkoli v hlavní věci trvá na svém. Spis vyšel anonymně, poněvadž se autor bál tupení. A toho se mu také hojnou měrou dostalo a k tomu i podezřívání z nekalých motivů.**) Byli ovšem také mužové, kteří snahu jeho pochopili. Tak Liter. Rundschau 1898, 337 a násl. celkem vývody jeho přijímá, pravíc: »hlavní výtka, že naše katolická belletristika je mnohem více pozadu, než duch katolický žádá, ba trpí, že není v žádoucím spojení s moderní literaturou, se změnami formy a slohu, s duševními proudy v oboru kulturním a literarním, je dokázána.«

Musika. Platí totéž, co výše řečeno o liturgice.

Ethika. R. Kralik, (nekněz): Weltgerechtigkeit. Versuch einer allgemeinen Ethik 1895. Probírá celý rozsah vztahů, do nichž je člověk postaven: přírodu a lidstvo, hmotu a ducha, jmění a rodinu, hospodářství a umění, nálezy a objevy, vědu a náboženství a líčí jejich poměr k vůli. Při tvorbě jeho světového názoru účastnil se básník a filosof.***)

Wilhelm Schneider: Göttliche Weltordnung und religionslose Sittlichkeit 1900. Podává pro širší kruhy poučení o směrech, snahách a spolcích pro mravnost bez náboženství horujících a dokazuje oproti nim nutnost náboženství pro mravní život a pro vědecké práce o něm.†)

Ethika bez náboženství (bez theologie), je nyní heslem filosofie. Proč k tomu došlo? »Proto,« praví Linsenmann,††) »že theologie zůstala pozadu za svým úkolem.« Tato ethika ovládá všechen náš dnešní politický, socialní a literarní život. Než theologie nezoufá. »Tato ethika,« praví Linsenmann ib., »může nás opět přivésti k náboženství, může býti korrektivem pro jednostranné scholastisující směry, může znovu oplodniti theologii.«

Aniž se smíme příliš diviti, že ethika chce býti samostatnou úplně. Vždyť v mnohé věci je. »Je to v povaze náboženství, že nám pro velký obor občanského a socialního života poskytuje jenom

*) Ö. L. 8, 19.
**) Ö. L. 9, 182.
***) Ö. L. 4, 302.
†) Th. Q. 1901, 153.
††) Th. Q. 1872, 549.

nejvšeobecnější mravní hlediska, pro jednotlivá rozhodnutí poukazuje nás však na náš vlastní úsudek. Zevnější úkony může nám církev dopodrobna předepsati, podobně i jisté úkony zevnějšího vyznání víry a jisté požadavky církevně-socialního pořádku; nemůže však předepsati, jak má otec své dítky vésti a vychovávati, k jakému povolání je má naváděti; nemůže předepsati, jak musí hospodář spravovati svou domácnost, zařídit své hospodářské poměry; nemůže předepsati občanu, jaký vliv má vyvírati na politické záležitosti, nemůže předepsati státníkovi, jaká forma vládní je jedině spravedlivá; její povinností toliko je všeobecné idee spravedlnosti, pravdy a věrnosti udržovati živými.« (Linsenmann.)*)

Právo občanské. Pro náš účel něco význačného jsem neshledal.

Politika a státní vědy. Shodně s naším účelem promluvím tu jen o tak zvané socialní politice, a to jen o jedné vrstvě společnosti jako o příkladu, z kterého lze usuzovati na ostatní. O tak zvané socialní otázce bude řeč později.

»Nemáme nikterak nedostatek mužů, kteří se rolníkům nabízejí za přátele a zástupce jejich zájmů a chtějí jim raditi; takoví dosti často zapomínají slov de nobis non sine nobis! Nejen že hnutí to nevychází od rolníků jakožto na prvním místě interesovaných, nýbrž naopak mohly by se jim zákony a rady vnutiti, z nichž o některé neprosí, jiné zase nepřijmou. Je to jen částečně správno, že se rolníci k poznání svých zájmů a k přijmutí návrhů na zlepšení čelících musí nutiti, protože sami od sebe, jakožto nehybná hmota, nic nečiní. Kdežto rolníci vším právem namítají, že sami nejlépe vědí, v čem jest jejich pravý prospěch, naplňuje je to nedůvěrou, nabízejí-li se jim za zástupce jiné stavy, jako šlechta a kněží. Můžeme předpověděti, že spolky rolnické od šlechty spolu s kněžstvem do života uvedené se od šlechty a kněžstva oddělí; neboť když rolník začne jednou politisovati, pak není feudální nebo konservativní, ale liberalní, chce dosáhnouti práv, ale nechce vidět vznikat nové překážky volného pohybu a nové rozdíly stavů« (Linsenmann).**)

»Mnozí krátkozrací moderní socialní politikové, kteří o dřívějších zlatých časech mluví, spatřují kořen všeho zla v tom, že nezůstalo vše při starém a chtějí zjednati nápravu návratem ku

*) Th. Q. 1872, 550 a násl.
**) Th. Q. 1884, 129—130.

středověkým právním řádům, aniž by považili, že staré zašlo právě proto, že se již dále nedalo udržeti.« *)

Historie všeobecná. Známějšího jména si dobyli: Ces. Cantù svým dílem Storia universale (1836, 35 svazků). Jeho ideou je sloučiti církev se státem. Dílo bylo přeloženo do cizích jazyků. Rački, jenž vydal mnoho historických rozprav všeho druhu. Kalinka napsal více velice cenných děl z historie Polska a okolních zemí. J. B. von Weisz: Lehrbuch der Weltgeschichte. Považuje se nyní za nejlepší katolické vypsání všeobecných dějin. »A to právem. Dějiny ty jsou založeny na důkladných studiích. Spisovatel vypravuje velmi dovedně a posuzuje události a lidi klidně a objektivně.**) Při tom ukazuje mírnost a smířlivost, jak snad žádný jiný moderní historik.« ***)

Velmi cenný návod pro kritické studium historie podal de Smedt Principes de la critique historique 1883.

Historie církevní. Ve Francii dlužno jmenovati: Rohrbacher, Histoire universelle de l'Église catholique (29 svazků); Darras a pokračovatelé jeho Bareille a Fèvre (40 svazků), Guettée (6 svazků). Tento dějepis je poměrně nejlepší. Ostatně však nedostává se dílům francouzským samostatného bádání, bystrosti úsudku a vážné kritiky. †)

Ještě slabší jsou díla italská, tak že tu netřeba některá jmenovati. Ve Španělsku byl toliko snášen material (L. Villanueva 22 svazků) nebo propracovány jen španělské dějiny (de la Fuente 6 svazků).

Znamenitý historik jest Angličan T. Allies: Formation of Christendom 1865—82. Anglické dějiny o sobě zpracoval Flanagan 1850 (2 svazky).

Z Belgie třeba uvésti de Smedta, jenž podal kritický návod pro studium církevních dějin: Introductio generalis ad historiam ecclesiasticam critice tractandam 1876. ††) (Pokračování.)

*) Týž v Th. Q. 1884, 133.
**) Th. Q. 1896, 513.
***) Ö. L. 1, 503.
†) K. L. 7, 558.
††) Ke všemu K. L. 7, 559—562.

Úmrtnost dělnictva v Čechách a její příčiny.

Napsal Dr. Ladislav Jeništa.

Dělník v těžkém boji životním denně vystaven jest nebezpečí, bídné prostředí jeho života otupuje u něho i duši, že bez rozvahy vrhá se v smrtonosný zápas a poslední výkřik »konec všemu« stává se mu často vytouženým přáním, byť bylo to i ve věku, kdy šťastnější jeho spoluobčan prožívá spokojené dny mužného života.

Průměrná úmrtnost každé země jest výslednicí dvou protichůdných složek, sociální poměry vryly v tato data statistická hlubokou brázdu, na jedné straně stojí třída majetná s menším číslem úmrtnosti, na straně druhé lid dělný s velikou daní krve a života. Třída dělnická má největší úmrtnost v mužném věku, dělníci továren v Americe dosahují průměrného stáří 36 let, řemeslníci 50, rolníci 65 let, (Rohe) v Anglii členové vyšších kruhů dosahují věku 44 roků, střední 25 a dělníci pouze dvaceti let (Olge).

Francouzský demograf Bertillon udává, že z 1000 obyvatelů umírá

	chudých	zámožných
do 20 roků	592	124
» 30 »	514	204
» 40 »	604	305

V Německu dle Herknera úmrtnost dělného lidu obnáší 19% oproti 8·3% úmrtnosti u tříd zámožných a úřední výkazy rakouské jeví rozdíl mortality následkem různého sociálního postavení v číslech přibližně stejně velikých.

Roku 1890 napočteno bylo v Rakousku 1,855.201 dělníků; pojištěných na království České připadalo 150.057 dělného lidu hospodářského, 883.758 průmyslového a 123.235 zaměstnaných při obchodu a dopravě; počet tento během desítiletí značně vzrostl a to hlavně

počtem zmohutnělo dělnictvo tovární, pracovních sil zemědělských během posledního čtvrt století ubylo o 5·6%. Fakt tento jest důležitým, neboť příbytkem dělnictva průmyslového stoupla i úmrtnost. V království Českém se sice celková mortalita za posledních dob zmenšila, kleslať během let 1888—1897 z 26% na 24%, než příznivý výsledek tento nezasáhl řady dělnické, kde zvláště v továrnách a místech průmyslových úmrtnost stoupla; maxima dosahují okresy průmyslového ruchu a přelidnění, pak horské kraje, hlavně kde obyvatelstvo živí se tkalcovstvím, střední číslo úmrtnosti mají kraje zemědělské. Ne zvláštní výběr, ale dostatek výživné potravy jest základem uspokojivého zdravotního stavu pracujícího lidu; vždyť nejméně úmrtí průměrně vykazují jiho-západní Čechy, kde brambory, chléb a mléko jsou jediným výživným prostředkem. Okresy: Blatná, Domažlice, Krumlov, Milevsko, Písek, Planá, Sušice, Tábor, Třeboň, Horšův Týn, Přeštice, Prachatice, mají nejmenší průměrnou mortalitu (0·4%). Z ostatních krajů českých pouze několik okresů polabských vykazuje stejně malá čísla.

Čechy severo-západní a střední jeví stoupání, a největší úmrtnost dělného lidu připadá na okresy severní a severo-východní; maxima dosahují: Trutnov, Jablonec, Liberec, Praha, minima Teplá a Kralovice.

Úmrtnost dělnictva jest největší právě ve věku schopném práce a v tom spočívá její tragika i význam národohospodářský, nezaopatřená rodina ztrácí předčasnou smrtí živitele a zaměstnavatel sílu již zdokonalenou, jež zkušeností a produktivní prací hradí jemu kapitál investovaný na vycvičení v době tělesné i duševní nevyspělosti dělníka.

Jen ten stát jest průmyslově pokrokovým, který stará se o dobrý zdravotní stav svého dělnictva a nezameškává ani jediné okolnosti, jež povznáší tělo i ducha jeho pracovních sil. Ve státě Rakouském úmrtnost dělnictva stoupá, pravdu tuto dokazují zprávy nemocenských pokladen.

Dle statistiky ministerstva vnitra onemocnělo a zemřelo v Rakousku členů nemocenských pokladen:

Rok	onemocnění	úmrtí
1890	797.683	15.925
1891	900.342	18.435
1896	1,046.209	20.633

Dle statistiky místodržitelství pro království České obnášela úmrtnost pojištěnců:

Roku	1895	5148 případů
»	1896	5201 »
»	1897	6387 »

Z tisíce obyvatel zemřelo v Čechách ve věku schopném práce roku:

1895	1896	1897
6·5‰	6·16‰	6·19‰

Z tisíce členů nemocenských pokladen

10·3‰	8·7‰	10·7‰

Jakožto jednu z prvních příčin smrti u dělného lidu v mužném věku sluší jmenovati tuberkulosu. Německý statistik Dr. Pannvitz na základě pozorování 158.000 případů onemocnění dělníků dospěl k závěru, že v desítině příčinou úmrtí byla tuberkulosa a číslo úmrtnosti v průmyslových závodech jest dvakráte větší než u dělníků zemědělských, v továrnách na 1000 invalidů připadlo 548 osob tuberkulosních ve věku 20—24 let a 521 nemocných od 25. do 29. roku.

Zdravotní poměry dělnictva v Čechách vykazují stejně smutná data, zemřelo[f] pouze během let 1893—1895 na souchotiny 67.635 lidí, to jest 3·5‰ všeho obyvatelstva (v Sasku 2·2‰) a výkazy nemocenských pokladen dokazují, že tuberkulosa jest hlavně nemocí dělného proletariátu.

Roku	1895	onemocnělo	7102 členů	(14·1‰)
»	1896	»	7261 »	(12·2‰)
»	1897	»	9032 »	(15·1‰)

Nejvíce onemocnění tuberkulosou v Čechách nalézáme u sklářů (40·7‰), kameníků a brusičů (34‰), a mezi tkalci (29‰). Z jednotlivých krajů jeví největší úmrtnost souchotinami politické okresy: Turnov, Hořovice, Kladno, Králové Hradec, Nové Město a Trutnov, minima dosahují: Domažlice, Klatovy a Písek.

Při tuberkulose jest pro dělnictvo zvláště nebezpečným hromadný pobyt jeho v továrnách, kde poslední dobou průměrně onemocní 14 až 17·5% dělnictva, oproti 2 až 4% dělníků pracujících ve volné přírodě.

Přelidnění a nehygienická úprava života jeví smutné následky i při další důležité příčině úmrtnosti dělnictva, kterou jsou nemoce epidemické, jež hojnou žeň nalézají v místech průmyslových

i zastrčených chatách venkova, tak že ročně průměrně zmírá 4·8‰ dělnictva na nemoce nakažlivé.

Úmrtnost po nemocích nakažlivých během posledního čtvrtstoletí (1873—1895) klesla mezi dělnictvem o 3·6%, úbytek tento připadá hlavně na pracovní síly venkovské a menších měst, největší mortalitu vykazuje Praha, Žižkov, Král. Vinohrady, Libeň a Budějovice.

Pokud jednotlivých druhů epidemických chorob se týče, během let 1889—1898 v Čechách z 1000 dělníků: tyfem skvrnitým a střevním 0·975, úplavicí 0·02, nakažlivými nemocemi ran 0·86, cholerou domácí 0·616.

Strojová výroba svým elementárním rozmachem za posledních dob ohrožila povážlivě život a schopnosti ku práci v dělnictvu a zmrzačené oběti lidského výrobního důmyslu během málo let se více než zdvojnásobily.

Statistika podává důkazy.

Roku	1890	bylo v	Rakousku	16.041 úrazů
»	1891	»	»	21.316 »
»	1892	»	»	26.298 »
»	1893	»	»	32.917 »
»	1894	»	»	40.289 »

Jednotlivá hlavní města seřaděna dle počtu zabití za jediný rok 1897 vykazují tato čísla:

Vídeň (164), Praha (200), Brno (154), Štýrský Hradec (45), Lvov (105), na 10.000 pojištěnců připadá v místech těch zabití při práci: Vídeň (6·1), Praha (4·8), Brno (7·3), Štýr. Hradec (7·00), Lvov (18·4).

V Praze samé během pětiletí byl ohlášen následující počet úrazů:

Roku	1893	7.854
»	1894	9·074
»	1895	10.818
»	1896	12.896
»	1897	13.588

Z ostatních okresů království nejvíce úrazů připadá na průmysl hutní, Most, Duchcov, Kladno, Ústí a Kraslice vykazují přes 50% onemocnění následkem úrazů.

Uvážíme-li, že na tisíc podnikových úmrtí v Čechách připadalo v roce 1897 pouze 660 vdov a 1250 dětí, dodáme tím suchým číslům patřičného respektu.

Nemoce dýchadel jeví se hlavně mezi dělnictvem pracujícím v továrnách chemických, tabákových, horníků a brusičů, největší úmrtnost vykazují za posledních let politické okresy: Dubá, Cheb, Jablonec a Kutná Hora.

Celkový přehled onemocnění dle povolání dělnictva jevil se v létech 1894—1897 podle zprávy místodržitelství království Českého následovně:

Způsob zaměstnání	Onemocnělo z 1000 členů						
	Celkem	tuberkulosou		nem. dých.		Poraněním	
		onemoc.	zemřelo	onemoc.	zemřelo	onemoc.	zemřelo
Tkalcovství	371	12	4	69	1	39	
Potraviny	469	9	3	82	1	103	
Zpracování kovů	512	16	4	107	1	178	
Sklářství, kamenictví	428	10	4	86	1	87	
Dřevo, kůže, papír	423	10	4	93	2	61	
Průmysl chemický	478	5	2	115	1	78	
Spojené živnosti	389	20	5	96	2	78	
Rozličné	374	7	3	83	—	64	

Z uvedeného patrno, že nejčastější příčinou úmrtnosti dělnictva ve věku schopném práce jsou choroby plicní, úrazy a nemoce epidemické, ostatní onemocnění jsou zjevem vzácnějším a pokrokem hygieny nabývají podružnějšího významu; v řadě této na místě prvém sluší uvésti otravy a nákazu. Z intoxikací nejčastěji setkáváme se u dělnictva s otravou olovem (kysličník olovnatý kysličník olovnato-olovičitý, běloba), která jest tak častou, jak zhusta setkáváme se s tímto kovem v průmyslu, zvláště hrozivého rázu nabývají otravy olovem u keramiků. V krajině Veltenské, kde nalézají se továrny na bílá kamna, zjištěno 60% dělnictva s chronickou intoxikací a pouze během roku 1895 léčeno bylo v nemocnicích pruských 1163 osob, ze kterých třináct zemřelo. — V Anglii onemocnělo otravou olovem přes 50% dělnictva keramického a úmrtnost ještě do nedávných dob obnášela 4·4% veškerých pracovních sil.

(Dokončení.)

ROZHLEDY.

POLITICKÉ: Politika výpalného. — Dělný parlament, jenž nedovede vyřídit rozpočet. — Pověsti o krisi: Hledá se důvod k demisi. — Kampaň delegační: nové miliony na vojsko; bilance zahraničné politiky. — Jazyková úprava a národní strana svobodomyslná: Nezájem voličstva i poslanců. Zmatek nad zmatek v mladočeském tisku. Volání po sjezdu strany. — Náboženská kvalifikace pro úřad poslanecký. — Mladočeský úpadek ve světle volebních cifer. — Mladé strany k práci mezi lidem.

Česká politika je úplně vyčerpána poslaneckou činností ve Vídni, kde se líně vleče jednání o rozpočtu. Pražská položka, státní podpora šestnácti milionů korun pro hlavní město české, jež je nejpyšnější vymožeností mladočeskou, byla povolena. Ovšem projednání její neodbylo se zcela hladce. Až do poslední chvíle se zdálo, že Němci podporu Praze překazí. Ale pan dr. Koerber užil své osvědčené methody. Zlatem pro vodní dráhy získal loni poslance zemí sudetských a Haliče, zlatem na nové železniční spojení s Terstem získal zástupce zemí alpských; zlatem pro Prahu a pro některé menší české zájmy zabezpečil si na straně české klidné projednání rozpočtu — proč by stejným prostředkem neukojil i rozčilení německé? V tom je přece celý smysl politiky páně Koerberovy, že vykupuje si okamžiky klidu v říšské radě vždy novými oběťmi státní pokladny. Odkud na konec se naberou peníze, aby stát mohl dostát všem úkolům, jež ochotně převzal za vlády Koerberovy, ministerský předseda se nestará. Neboť sotva sám věří, že se udrží při vesle tak dlouho, aby musil plnit, co nyní slibuje. Vždyť vidí, že svou politikou výkupného vlastně dosud nedosáhl nic jiného, než že od 8. června 1900 v poslanecké sněmovně se neobjevila opravdová a trvalejší obstrukce. Ale dělnosti říšské rady proto ještě nezískal. Svědčí o tom nejlépe osud rozpočtového jednání.

Parlament, který v plných osmi měsících nemůže skoncovat nejzákladnější a pravidelnou svoji roční práci — projednání rozpočtu — není dělný. Pan dr. Koerber, který na podzim sám stanovil za míru úspěšnosti své politiky vyřízení rozpočtu v zasedání přednovoročním, bude nucen již potřetí žádat parlament o povolení rozpočtového provisoria.

Za podobných neúspěchů je příliš pochopitelno, že znovu se vždy vynořují pověsti o kabinetní krisi. V posledních dnech rozepisoval se všechen rakouský tisk o úmyslu dra Koerbera podat demisi. Ovšem za příčinu tentokráte neudávala se bezvýhlednost vnitřní politiky rakouské,

nýbrž vyrovnání s Uhry. Zprávy, které vycházely ze samého okolí rakouského ministerského předsedy, líčily věc tak, že pan dr. Koerber chce buď vymoci příznivější úpravu vzájemných hospodářských poměrů mezi oběma polovicemi říše, nebo — setká-li se při maďarské neústupnosti s nezdarem — že chce odstoupiti. Ale odhodlanost rakouské vlády hájiti do krajnosti a i za cenu svých křesel hospodářské zájmy Předlitavska nedocházela mnoho víry. Většina veřejného mínění shodovala se v tom, že ministerskému předsedovi běží mnohem více než o upřímnou ochranu hospodářského prospěchu Rakouska o vhodný a příznivý způsob, kterým by svůj odchod z ministerstva, jenž sotva je otázkou daleké budoucnosti, neučinil spolu odchodem ze všeho politického života rakouského. Pan dr. Koerber ví, nemá-li se státi nemožný i pro budoucno, že může odstoupit sice jako poražený vládou uherskou, když by v jeho osobě byly poraženy i nejvlastnější zájmy předlitavské, ale nesmí odstoupit jako poražený ve svém poslání učinit říšskou radu dělnou.

Pověsti o krisi a pátrání po jejích motivech upoutaly hlavní pozornost rakouské veřejnosti. Proto zasedání delegací, jež počalo v prvých dnech květnových, setkalo se, pokud to je možno, ještě s menším zájmem než jiná léta. A přece není letošní delegační kampaň nezajímavá. Vždyť má povolit a povolí řadu nových milionů na vojsko. Mimo to období delegační je jedinou příležitostí, kdy i širší veřejnost si může lépe všímnout rakouské zahraniční politiky, jež jinak zůstává doménou několika diplomatických zasvěcenců. A že by zahraniční politika, která v zájmu t. zv. velmocenského postavení říše ukládá obyvatelstvu tolik obětí a nepřináší téměř žádný zisk, zasluhovala hodně pozornosti, je nesporno. Ale stejně nesporno je, že změnu v ní přivodit, přimět ji, aby z pochybného hájení velmocenských zájmů, které děje se beztak ne pro skutečný vliv, nýbrž jen honoris causa, zabočila na cesty politiky obchodní, by se na ráz nepodařilo ani při nejlepší vůli delegátů. Čeho jedině lze docílit — a to na prospěch národů slovanských — je, aby byl omezen vliv zahraniční politiky na uspořádání poměrů vnitřních. Je zapotřebí, aby byl vyvrácen nebo aspoň neškodným učiněn blud, dle něhož politika trojspolková nezbytně předpokládá, aby říše naše byla německo-maďarská. Letos dvojnásob dobrá by byla k tomu příležitost proto, že proti trojspolkové politice se staví nejen Češi, nýbrž i Poláci, které vyburcovala brutální národnostní politika pruská v Poznani.

Nedovedly-li ani delegace vzbudit živější pozornost, je pochopitelno, že vlastní, domácí politika česká je hotová tišina. Ne, že by nebylo důležitých a časových otázek, které spějí k svému rozhodnutí, ale že není živějšího zájmu o ně v širokých vrstvách i ve vedení. Vedoucí strana mění celou a podstatnou část svého programu, zahajuje nový postup v politice jazykové, která od nějakých šesti let je jediným polem politické činnosti mladočeské. A při tom mimo přestřelky v žurnálech nehne se po Čechách živá myš. Poslanci necítí povinnost informovat zavčas voliče a vyslechnout jejich mínění. A lid necítí potřebu, aby své zástupce přiměl, by otevřeně a upřímně vyložili, co

o jazykové úpravě chystají. Nebýt toho, že nemladočeský tisk odhalil, že národní strana svobodomyslná chystá potichu úplnou změnu svého jazykového programu od rovnoprávnosti dvojjazyčné k jednojazyčné, dosud by nikdo nevěděl a nevšímal si, že běží o obrat v celém politickém postupu vedoucí strany. Takto cítil alespoň tisk mladočeský, když již věc jednou byla prozrazena, povinnost, zaujmout určité stanovisko. Vyplňuje dle toho domácí českou politiku mimo občasných doplňovacích voleb nyní spor v mladočeských listech. Národní Listy uznaly za prospěšné hned v prvé chvíli postavit se proti vedení strany a dosud statečně bojují pro dvojjazyčnost. Jazykový návrh výkonného výboru a parlamentní komise nalezl obhajce v brněnském mladočeském denníku Lidových Novinách a v drobných listech poslaneckých. Udivené mladočeské voličstvo při tom se dočítá jednoho dne v mladočeských listech mimopražských, že strana svobodomyslná zaujala stanovisko rovnoprávnosti jednojazyčné; druhého dne ujistí je však pražský denník mladočeský, že jediným jazykovým programem národní strany svobodomyslné je přísná dvojjazyčnost. Je přirozeno, že podobná komedie, jež trvá již na třetí měsíc, se znechucuje a ozývají se hlasy po svolání sjezdu strany.

Že národní strana svobodomyslná potřebuje nutně reformy ve hlavě i údech, o tom by ji, kdyby měla oči k vidění a uši k slyšení, musil poučit výsledek posledních doplňovacích voleb. Po zemské volbě na Pardubicku, kde zvítězil stranník staročeský, přišla volba litomyšlská. Mladočeši na Litomyšlsku neodvážili se ani kandidovati oficiálně. Bývalý mladočeský poslanec p. Dostál, nechtěl-li předem zanechat vší naděje na projití, musil vystoupit jako kandidát samostatný. A i tu prošel teprv ve třetí (užší) volbě a jen za pomoci hlasů klerikálních, Volba na Litomyšlsku ten smutný význam má, že je prvou volbou v Čechách, která se nekoná ve znamení politiky, nýbrž náboženství. Jediný vážný protikandidát páně Dostálův byl pan Šplíchal, jenž kandidoval na program agrární. Pan Šplíchal je protestant. Proto proti němu s Mladočechy se spojili klerikálové a hlasovala proti němu a pro Mladočecha i valná část přívrženců agrárních. Pan Dostál ujímá se tedy svého mandátu ne jako Mladočech, nýbrž jako katolík.

Nemnoho lepší bylo postavení Mladočechů při zemské a říšské volbě na mandát uprázdněný úmrtím profesora Kurze v Pošumaví. Postavení odpůrců mladočeských bylo co nejnepříznivější: při volbě říšské stáli proti dru L. Dvořákovi tři kandidáti, z nichž jediný pan Hubka mohl míti značnější čáku na vítězství. Při zemské volbě protikandidátem dra Viškovského byl člověk do té míry politicky pošramocený, jako pan Klofáč. Přes to obdržel mladočeský kandidát při říšské volbě z 2152 hlasů 1228 a při zemské z 837 jen 419. Získali tedy Mladočeši při krajním napjetí agitačních sil všeho všudy as 58% všech odevzdaných hlasů.

Ale nejen pro Mladočechy, i pro mladé strany může být volba v Pošumaví poučením. Znovu jim ukázala, že nevniknou mezi lid, nepodejmou-li se předem dlouholeté, výchovné práce politické. V tomto směru hlásí se nejnověji k práci i česká strana lidová. Založila »Li-

dové družstvo tiskařské a vydavatelské« s 20 korunovými podíly (jež přijímá Jan Ventura, pokl. výk. výboru na Vinohradech, Mikovcova 5). Účelem nového družstva je vydávat laciné knihy a časopisy, jež by byly i formou populární, aby tak šířily i dobré a věcné poučení i propagovaly zásady lidové strany do vrstev nejširších. — *gg.* —

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. Společný rozpočet Rakousko-Uherska na rok 1903 — Nová díla — Účetní závěrka Předlitavska za rok 1900 — Konverse uherských rent — Výroční zpráva Zemské banky král. Českého — Hypoteční banka — Průplavní záležitosti — Budějovice-Linec — Panama či Nicaragua.

Delegacím předložen byl v květnu společný rozpočet na r. 1903. Celková hrubá potřeba činí 372·43 mil. korun, asi o 84 mil. korun více než v roce předchozím. Z úhrnné potřeby připadá 338·3 mil. korun na výdaje řádné a 34·13 mil. kor. na výdaje mimořádné. Řádné jsou o 10·4 mil. větší, mimořádné o 1·97 mil. korun menší než-li v roce 1902. Po srážce nevelikých vlastních příjmů zbývá čistého výdaje 366·05 mil. kor., k jichž úhradě slouží nejprve důchod celní, na společné celní hranici říše vybíraný. Důchod tento činí v zemích předlitavských 102·33 mil. kor., v zemích uherských 15·03 mil. korun, v zemích okupovaných 0·61 mil., celkem 117·92 mil. korun, z kterých po srážce výdajů zbývá čistého důchodu celního 112·85 mil. korun. Musí se tedy kvotovými příspěvky obou polovic uhraditi 253·20 mil. korun výdajů říšských, tak že připadá dle poměru 65·6 ku 34·4, který pravděpodobně i příště bude ponechán — platí dle rozhodnutí koruny zatím jen do konce června 1902 — platiti na Předlitavsko kvotového příspěvku 166·101 mil. kor., na Uhersko 87·107 mil. kor., tedy o 79 mil. korun méně; výdaj kvotový Předlitavska zvětšil se proti letošku o 3·89 mil. korun, výdaj Uherska o 1·94 mil. korun.

*

Z výdajů připadá na vojsko úhrnem 307·22 mil. kor., na válečné námořnictvo 49·18 mil., na ministerstvo vojenství tedy celkem 356·41 mil. korun.

Ale kromě tohoto řádného a mimořádného rozpočtu vojenského byla podána delegacím zvláštní »dělová předloha« o dvou pouze článcích, arci obsažných. Na opatření nových děl polních a nového materiálu děl horských povoluje se dodatečně na rok 1902 mimořádný úvěr 38 mil. kor. a slibuje se, že, budou-li ukončeny další pokusy k opatření nového děla houfnicového, přijde se před delegace s požadavkem dalších 40 mil. korun.

Nyní se poznává, proč ministr finanční tak úporně hájil položku státních mýt silničních a proč tolik usiluje o daň z lístků jízdních, a »Vaterland« dost právem proslovil domnění, aby nové vodní a železniční investice, které s takovou ochotou a takým kvapem povoloval parlament, nebyly vystavěny v kanonech.

*

Účetní závěrka Předlitavska za rok 1900, nedávno uveřejněná, vykazuje výsledky nad očekávání příznivé. Bylo sice proti rozpočtu

vydáno více o 12·03 mil. kor. (úhrnem 1605·19 mil. kor.); ale za to bylo přijato zase o 67·55 mil. kor. více, nežli bylo rozpočteno, i dostoupily skutečné příjmy výše 1654·23 mil. kor. Na místě rozpočteného schodku 6·48 mil. kor. objevil se tedy skutečný přebytek 49·33 mil. korun, takže výsledek byl o 55·52 mil. korun lepší nežli rozpočet.

Pokladniční zásoby činily koncem roku 1900 na 427·09 mil. kor., z čehož bylo 144·21 mil. kor. u státní ústřední pokladny a 115·35 mil. korun u pokladen finančních.

Hlavní účast na vyšším výnosu mají daně nepřímé: 41·62 mil. korun, kdežto daně přímé vynesly proti rozpočtu více jen o 10·75 mil. korun. A z těchto zase především daň výdělková z podniků veřejně účtujících vynesla více o 8·36 mil. mil. kor. a daň domovní o 3·91 mil. korun, kdežto všeobecná daň výdělková vynesla o 3·69 mil. kor. méně.

*

Konverse uherských rent byla již zahájena: půjčky dosavad $4^1/_2$%ní mají býti nyní nahrazeny novými rentami korunovými o úrokové míře 4%. Majitelé starých dluhopisů mohou je vyměniti buď za nové papíry renty korunové, nebo žádati za splacení dluhopisů starých, nemají-li důvěry v rentu novou nebo nehoví-li jim emisní kurs a pod.

Skupina úvěrního ústavu, jíž byla konverse svěřena, počítala nyní, že 90—95% starých dluhopisů bude vyměněno za novou rentu, takže by jen zbývajících 5—10% renty nové musilo se prodati na peněžním trhu, aby se za jich výtěžek splatily dluhopisy, jichž majitelé, nespokojení s konversí, by žádali vyplacení dluhopisu v hotovosti, arci jen za hodnotu nominální, nikoliv dle dosavadního kursu vyššího.

Ale očekávání to bylo sklamáno. Staré papíry zněly na zlato, a cizina, která není ochotna pokládati naši měnu již za definitivně upravenou, nepovažuje ani rentu korunovou ještě za rovnu výslovné rentě zlaté, a zejm. Francie posílá značná kvanta $4^1/_2$%ních starých papírů k hotovému vyplacení do Uher. Sotva tři čtvrtiny dluhopisů budou prý konvertovány — čtvrtina musí se vyplatiti v hotovosti.

Je to tedy nepochybný neúspěch uherského státu, a i bankovní skupina ztratí, nepodaří-li se jí dosáhnouti ještě v nynějším nadbytku kapitálu pro volný odbyt nových papírů aspoň takový kurs, za jaký byly nabízeny majitelům papírů starých.

*

Velmi pěknou výroční zprávu podala za rok 1901 zemská banka království Českého, poskytujíc v ní zároveň i stručný přehled hospodářských událostí roku 1901 v království Českém vůbec.

Ode dne 1. března 1901, kdy Rakousko-uherská banka poprvé po třech letech vrátila se k bývalé své normální 4% sazbě diskontní, nastal pro oba bankovní ústavy zemské, poskytující stále dlouhodobé zápůjčky 4%, obrat příznivější jejich úkolům. Přestal dlouhý a trapný boj proti nepřízni doby, kursy zástavních listů Hypoteční banky i dlužních úpisů Zemské banky počaly se zotavovati a zásoby neprodaných se znenáhla zmenšovaly, nebo aspoň nerozmnožovaly. Úzkostlivější část obecenstva obávajíc se ztráty na kursu hodnot dividendových,

vracela se zase pod ochranu důchodových papírů zemské záruky, zvláště když nízké kursy jejich ku koupi přímo zvaly. Stačily proto oba zemské ústavy bankovní tím spíše poptávce po zápůjčkách hypotečních, komunálních, melioračních i železničních, i nebylo oprávněného uchazeče o úvěr v těchto hlavních směrech, jemuž by se nebylo dostalo žádoucích prostředků. Zálohy na půjčky, povolené v dobách nepříznivých, byly Zemskou bankou po přání veřejných činitelů buď proměněny v zápůjčky definitivní, aneb dále prodlouženy se smluvenou lhůtou splatnosti. Uchazečům o dlouhodobý úvěr komunální a meliorační u Zemské banky přinesl výhodu říšský zákon ze dne 22. prosince 1901, dle něhož při obcích a korporacích odpadne příště potřeba vkládati právo zástavní do knih veřejných.

Pokud jde o vývoj obchodu jednotlivých odvětví Zemské banky, činily zápůjčky komunální koncem roku 1901 213·768 mil. korun, (o 26·058 mil. kor. více než koncem r. 1901), k čemuž přistupují ještě zálohy dané na účet nových zápůjček obnosem 14·278 mil. kor. Komunami učiněné výpůjčky sloužily k různým investicím a účelům: na assanaci a kanalisaci (v letech 1890—1901 dohromady) 10·844 mil. korun, na dlažbu 2·442 mil. korun, na dráhy železné a elektrické 45·830 mil. kor., na stavbu jatek 5·748 mil. kor., na stavbu kasáren 9·920 mil. kor., na zřízení nemocnic 3·537 mil. kor., na zřízení závodů průmyslových 7·770 mil. kor., na stavbu silnic a mostů 13·093 mil. korun, na stavbu obecních a okresních budov 17·372 mil. kor., na stavbu školních budov 24·575 mil. kor., na zřízení vodovodů 11·220 mil. korun, na úlevu nouze 3·858 mil. korun, na konversi dluhů a jiné 68·382 mil. kor.

O zápůjčky meliorační žádosti jen velice spoře docházejí a celkový výsledek za všech dvanácte let trvání Zemské banky je nepatrný (stav z konce roku 1901 pouze 6·883 mil. kor.).

Zápůjčky železniční (pro místní dráhy) vykazují koncem r. 1901 zůstatek 87·335 mil. kor., proti roku předcházejícímu přírůstek o 7·869 mil. korun; hypoteční zápůjčky, jichž stav činil dnem 31. prosince 1900 8·559 mil. kor., vykazují koncem r. 1901 úbytek 0·555 mil. kor.

Skutečným zrcadlem panovavší nechuti k obchodům jest eskont směnek za r. 1901. Ve dvanáctém roce působnosti Zemské banky stalo se poprvé, že číslice úhrnného eskontu zůstala dosti daleko pozadu za rokem předchozím. Přijato bylo totiž v eskontu loni úhrnem 55.005 kusů směnek v částce 273·205 mil. kor., o 46·426 mil. kor. méně nežli v roce předcházejícím.

Deposita v uschování a do správy Zemské bance svěřená doznala i v roce 1901 valného rozmnožení. Od října 1901 nevybírá banka depositního poplatku z dlužních úpisů, pokladničních poukázek a vkladních knížek vlastního vydání. Tímto opatřením jest ústavům, veřejným fondům i jednotlivcům dána možnost zhostiti se všeho nákladu, nepohodlí a nebezpečí, spojeného s vybíráním úroků, s amortisací a s prohlížením čísel, jakož i s uschováváním hodnot Zemskou bankou vydaných.

Ochablost hospodářského života roku 1901 zračí se též v peněžních obratech Zemské banky: pokladny měly obratů v r. 1900 2.871·25 mil. K, kdežto v r. 1901 obrátily pouze 2.538·21 mil. K.

*

Jako se využívá málo melioračního úvěru Zemské banky, tak netečno jest naše rolnictvo i co do účasti při úvěru Hypoteční banky království Českého. Rolnictvo ustavičně naříká na vysoký úrok, blouzní o vyvazení hypotekárních dluhů nějakým způsobem co možná nejpříznivějším — ale příležitosti, jakou pro levné zápůjčky poskytuje Hypoteční banka, nepoužívá. Volá se po zřízení selské, lidové banky, ač nikdo neříká, čím by vlastně měla býti, ale Hypoteční banka marně nabízí své levné sazby a své zástavní listy, svým loňským vysokým kursem novým dlužníkům neobyčejně příznivé.

Arci Hypoteční banka je — právem či neprávem — velice úzkostliva při vyměřování výše zápůjčky, takže peněžní ústavy místní poskytují úvěr proti výměře Hypoteční banky až několikanásobný. Po bance přijde spořitelna, pak záložna, pak směnka a lichváři. Hypoteční půčky spořitelen v Čechách činily koncem století na 817 mil. korun, hypoteční půjčky českých záložen v zemích koruny České 279·89 mil. korun, hypoteční půjčky banky Hypoteční úhrnem 274·10 mil. korun. Representují tedy zápůjčky banky Hypoteční jen nepatrné procento hypotekárního zadlužení v Čechách, přes to, že banka v posledních letech opravdu se přičiňuje, aby se ve známost rolnictva uvedla a konversi výše zúročitelných dluhů soukromých a záloženských jemu usnadnila.

*

Dr. Russ stěžoval si v N. F. Pr. (15. dubna) na zdlouhavý postup vlády v záležitostech průplavních. Dne 11. června 1901 byl potvrzen zákon o vodních cestách, 11. října 1901 teprve vydáno prováděcí nařízení o stavebním ředitelství a poradním sboru vodním, v únoru jmenován správce technického oddělení a členové poradního sboru, 4. března ustavil se tento sbor a 15. dubna teprv provedena volba jeho výborů administrativně národohospodářského, technického a finančního a přijat návrh na rozmnožení členů poradního sboru. V ustavující schůzi sboru prohlásil ministr, že se v prvních 10 letech může jednati pouze o průplav dunajsko-oderský, na kterém by se nové dráhy mohly studovati nejen po stránce techniky stavební, nýbrž i provozovací, takže by Čechy čekaly dvacet let, než by se odevzdal dopravě i jediný kilometr vodních drah zákonem zabezpečených. Nad to není ani pro oderský průplav dosud projektu ke stavbě schopného, jelikož nerozřešeny jsou otázky prozkoumání půdy, opatření vody a vedení trati, kdežto pro průplav dunajsko-vltavský jsou hotovy tři projekty s plány a pomůckami pro revise tratí předepsanými a otázka, má-li nový průplav vésti k Linci nebo k Vídni, dlouhého vyšetřování nevyžaduje. Dr. Russ vyzývá tedy sněm český, aby v nejbližším zasedání usnesením o zemském příspěvku $12^1/_2{}^0/_0$ odkladům ve vybudování vodních drah

českých zabránil a zároveň o trati budoucího průplavu dunajsko-vltavského rozhodl.

*

Projektu linecko-budějovického průplavu přednáškami i brožurami zjednává stoupence inž. Urbanitzky. Jeho projekt průplavu Linec-Vyšší Brod měří 39·1 km., vzestup 390 m., sestup 100 m., celkem tedy výškové rozdíly 490 m., stavební náklady činí 56 mil. K, plavební doba z Korneuburku do Budějovic 3 a dvě třetiny dne a v obráceném směru 2 dni, roční výkonnost při 15 hodin. provozování 4·8 mil tun, stačilo by 1 komorové plavidlo o zdvihu 10 m., 4 nakloněné roviny o výškách 100 a 140 m. a tři tunely v úhrnné délce 2012 m. Naproti tomu průplav z Korneuburku do Budějovic měřil by 212 km., výškové rozdíly by činily 534·4 m. a stavební náklady 165 mil. K, bylo by vedle 4 nakloněných rovin o výškách 148 m., 170 m., 70 a 63 m. potřebí 15 komorových plavidel a 4 tunelů o úhrnné délce 4530 m. plavba trvala by 6 a tři čtvrtiny dne, roční výkonnost obnášela by jen 2·9 mil. tun. Ale Urbanitzky neuvádí, že průplav Budějovice-Linec předpokládá u srovnání s průplavem Budějovice-Korneuburk ještě kanalisaci Vltavy mezi Budějovicemi a Vyšším Brodem, neobyčejně nesnadnou a nákladnou, dále upravení Dunaje mezi Lincem a Vídní, nemyslí na veliké prodloužení plavby mezi Vídní a Budějovicemi oklikou přes Linec, zvláště pro plavbu proti vodě, která činiti bude asi většinu dopravy a která jest po Dunaji velice obtížnou. Máme-li pak již konečně přičiňovati se o průplavní spojení Vltavy s Dunajem, tu nové tyto spory o hlavní směr trati by jenom rozhodnutí a provedení oddálily a po případě i znemožnily.

*

Když průplavní komise Spojených Států odporučovala parlamentu stavbu nicaragského průplavu, nabídla se společnost panamská, že přenechá státu za 40 mil. dolarů všechen svůj majetek i vykonané již práce průplavní, tedy všechny své pozemky, pro průplav dostačující, své budovy (úřadovny, byty, nemocnice, skladiště atd.), své rýpací stroje, čluny a lodě, plány, výkresy a výpočty, provedené výkopy, přeložení řek a železnice, i své akcie panamské dráhy. Na základě této nabídky byl by průplav panamský hotov o polovici času dříve, a o 46 mil. dolarů levněji nežli nicaragský, jeho vydržování stálo by ročně o 1·3 mil. dolarů méně a plavba po něm trvala by jen 12 hodin, kdežto po nicaragském 33 hodin.

Společnost odhodlala se k této nabídce, aby zachránila aspoň část stamilionového kapitálu, do dosavadních prací investovaného, protože by při provedení průplavu nicaragského Spojenými Státy na stavbu druhého průplavu souběžného nebylo pomyšlení a všechny kapitály na průplav panamský obětované by byly úplně ztraceny. Nicméně přijala dne 12. března 1902 poslanecká sněmovna severo-amerického kongresu zákon Hepburnův, dle něhož se má upustiti od projektu dokončení průplavu panamského a vystavěti průplav nicaragský. Není-li toto usnesení manévrem, kterým se má dosáhnouti dalšího

stlačení ceny za průplav panamský, bylo by usnesení to vysvětlitelno jen ohledy politickými a strategickými, protože průplav nicaragský jest jednak ve státě moci Unie daleko přístupnějším, jednak jest Spojeným Státům teritoriálně bližší a umožňuje o dva dni plavby rychlejší převedení loďstva z břehu východního na břeh tichomořský, nežli průplav panamský.

*

ZEMĚDĚLSKÉ, OBCHODNÍ A PRŮMYSLOVÉ. Počátky kursů živnostenských — Informační kurs pro starosty živnostenských společenstev pražských — Potřeba kursu pro společenstevní činovníky venkovské — Příčina neúspěchů živnostenských zákonů — Rukověť pro správu společenstevní — Projekt kursů účetnických — Nedělní besídky učednické.

Když působením podpůrné akce živnostenské byly uprostřed let devadesátých pořádány první mistrovské kursy obuvnické, pohlíženo na tyto podniky, provázené četnými nedostatky, jež jsou údělem všech nových pokusů, namnoze s úsměškem. A přece byly prvým správným a zdravým krokem na dráze podpůrné akce živnostenské, tak nešťastně propůjčováním motorů a strojů družstvům zahájené. Od té doby uplynulo sotva 7, 8 let a myšlenka vzdělávati mistry a tovaryše, doplňovati jich nedostatečné vzdělání školské, seznamovati je s nejnovějšími pokroky v živnosti, přinesla netušené ovoce a nabyla v praxi rozměrů, jichž by se byl před málo léty nikdo nenadál. Pořádány kursy mistrovské a tovaryšské téměř pro všechny čelné živnosti, pro speciálné techniky některých živností a doplňována škola i dílna již také působením na odborný výcvik učňů.

* * *

Letošního roku přibyl nový, svérázný podnik vzdělavací, informační kursy pro starosty a funkcionáře společenstev živnostenských. Uspořádala je obchodní a živnostenská komora pražská k žádosti c. k. společenstevního instruktora. Jest přirozeno, že s kursy počato v Praze, kde bylo lze vyhledati nejsnáze a v úplném počtu přednášející pro dotyčné obory speciálně kvalifikované a kde také jsou průmyslová musea, ústavy záložnské a jiné instituce živnostenské nejčetněji zastoupeny. A o to právě se jednalo, aby síly odbornicky nejkvalifikovanější podávaly učební látku způsobem dokonalým a spolu co nejpřístupnějším. Proto vyhledáni přednášeči-specialisté a vykázány jim výhradně dotyčné předměty speciální. V tom byla záruka zdaru I. kursu, kterýž setkal se s úspěchem i zájmem neočekávaným. Přednášeno bylo celkem 30 hodin o ustanoveních řádu živnostenského pro funkcionáře společenstevní důležitých, organisaci živnostnictva, obchodních komorách, školství živnostenském, otázce učednické, otázce řemeslnické, podpůrné akci živnostenské, zřizování družstev svépomocných, institucích sociálně-politických, smlouvě pracovní, soustavě daňové, pojišťování živnostnictva, úvěrnictví živnostenském, účetnictví společenstevním, živnostenské statistice a o sčítání živností. Látka vyhledána se zřetelem na úkoly a potřeby společenstevních funkcionářů. Obětavostí instruktora společenstevního dán účastníkům odborný průvod ve všech důležitých ústavech živnostenských. Příkladu pražské obch.

komory mělo by býti následováno v jiných velkých městech, v sídlech českých obchodních a živn. komor, kdež zejména komorní úřednictvo konceptní poskytuje plnou záruku, že kurs proveden bude odborničky dokonale. V jiných městech venkovských by však — alespoň z pravidla — stěží bylo lze uspořádati kurs s úspěchem pražskému podobným, leč že by pro některé předměty přizváni byli dotyční odborníci, což by ovšem mělo v zápětí zvýšené náklady kursu.

* * *

Pražská obchodní komora uspořádá ve dnech 12—17 května informační kurs druhý, určený hlavně pro společenstevní a gremiální funkcionáře venkovské. Stipendií udíleti účastníkům nebude, aby vzrůstem nákladů pořádání dalších kursů se neznemožnilo. Větším společenstvům a gremiím jest nepochybně snadno, přispěti svým funkcionářům k návštěvě kursu, a právě pro větší společenstva jest kurs nejvýznamnější. Jest zajímavo pozorovati, kterak právě inteligentní činovníci společenstevní kurs pozorně sledují, poznámky si činí a za jeho uspořádání vděčni jsou. Prvý pražský kurs navštěvovali na př. doktor filosofie, absolvovaní právníci, osvědčení přednášeči, aniž by vynechali byť i jen jediné z 30 hodin učebních. Do kursu druhého přihlásil se známý říšský a zemský poslanec živnostenský, dokumentuje tak potřebu nejužšího styku živnostnictva s theoretickou inteligencí. Lepší, zdravé proudy v živnostnictvu přivádějí do kursů stále nové účastníky; kursů se straní jen ti, kdož posud nepochopili význam vzdělání pro živnostnictvo vůbec a zejména pro správce společenstev.

* * *

S kursy započato ovšem pozdě, podobně jako byla pozdě utvořena instituce instruktorů společenstevních. Již v roce 1883., kdy vydána byla novella k řádu živnostenskému, a ještě lépe před tím, mělo býti započato s poučováním živnostnictva. Novelly živnostenské z roku 1883. a 1897. zřejmě dosvědčují, že slovo zákona jest v životě hospodářském mrtvo, neprobouzí-li se zároveň živým slovem smysl pro ustanovení zákonná. Snad budou kursy informační dobrým příkladem a spolu výstrahou pro budoucnost: Nestačí zákon vydati, nutno současně anebo již předem interesované občanstvo pro zákon vychovati. Ministerstvo obchodu chápe se nyní příkladu pražské obchodní komory a hodlá samo podobně na zlepšení správy společenstevní působiti. V zájmu věci jest, aby se tak stalo způsobem stejně dokonalým.

* * *

Vedle kursů pociťuje se potřeba rukověti pro správu společenstevní, kdež by podáno bylo stručně a přehledně vše, co pro správu společenstevní jest důležito. Tedy jakýsi slovník právní pro starostu společenstevního. Kdyby nebylo kursů, možno dost, že by příručka podobná zůstala bez valného povšímnutí, kursy však probudily tu živý zájem. Potřeba rukověti jest naléhavá a všichni účastníci pražského kursu ji požadovali. Práce spojená se sepsáním rukověti opravdu vhodné, ne příliš obsáhlé a což hlavního, přehledné, by nebyla ani snadnou,

ani (pro autory) vděčnou. O odbyt by nebyla nouze: obch. komory, zemský výbor, živn. společenstva, obchodní gremia a četní jednotlivci by neopomenuli si rukověť takovou opatřit, resp. ve větším počtu výtisků za účelem rozšíření v kruzích interesovaných zakoupit. A ještě jednu potřebu dokumentoval prvý pražský kurs. Potřebu kursů účetnických pro družstva svépomocná a pro jednotlivé živnostníky. V prvém směru hodlá působiti zemský jubilejní úvěrní fond, v druhém technologické průmyslové museum obch. komory pražské. Ve Vídni zmařil kursy účetnické pro jednotlivé živnostníky kompetenční konflikt mezi ministerstvem obchodu a ministerstvem vyučování, tímto vyvolaný. Jen příslovečný »dobře vycvičený Rakušan« tomuto zjevu porozumí.

* * *

K ruchu vzdělávacímu pojí se činnost, směřující k zakládání nedělních besídek pro učně. Již před 2 léty vydalo ministerstvo obchodu informační spisek o besídkách, jichž přední účel tkví ve snaze, ochrániti mladistvé učně před neúčelným potulováním, pustým životem po krčmách a špatnou společností. Nebezpečí svésti nevyspělého učně k životu pustému jest největší o nedělním a svátečním odpoledni, kdy učeň prázdně požívá a ponejvíce beze všeho dohledu domova jest vzdálen. Besídky mají učně soustřediti ku společnému, vzájemnou zábavou zpříjemněnému pobytu a doplňovati společenskou a mravní výchovu učňovu. Učňové shromažďují se v nedělní a sváteční odpoledne v některé místnosti, v létě též v zahradě, kde pěstují společenský styk, četbu, hry, zpěv, hudbu, účastní se přednášek, výletů a t. d. V určitou hodinu bývají pohostěni jednoduchou svačinou. Podnět ministerstva a nabízená podpora státní zůstala však u nás posud takměř bez povšímnutí, pokud zemská komise živnostenská neponavrhla zemskému výboru král. Českého, aby zakládání besídek účinně podporoval. Zemský výbor přistoupil na návrhy komise a nyní rozvíjí zvláště technologické průmyslové museum pražské a instruktor českých společenstev živnostenských horlivou činnost za účelem naznačeným. Besídky vznikly již v Praze, Kutné Hoře, Sedlčanech, připravují se v Budějovicích, Vršovicích, Kolíně a jinde. Též na Moravě uplatňují se snahy podobné. Posud zřizovaly humanitní instituce ve prospěch učňů téměř výhradně náboženské společnosti; besídka učednická jest prvým pronikavým pokusem, péči o učně sevšeobecniti na základě interkonfesijním. *K.*

*

SOCIÁLNÍ. Živnostenská práce dětí. — Hostince bez alkoholu. — Volby ve Francii a socialisté. — Sedmidenní generální stávka belgická.

Jsou ještě v živé paměti výsledky německé ankety o mimotovární, tedy naprosto nechráněné práci dětí z roku 1898. Dle tohoto šetření okrouhle půl milionu dětí bylo v Německu zaměstnáno při práci živnostenské, nečítaje v to práci tovární, dále zaměstnání zemědělské a čelední; činí to plných 6·5% všech dětí školou povinných, a jistě číslice ta zůstává za skutečností. Průměr právě uvedený zvyšuje se

na př. v Berlíně na 12·8, jinde místy až na 86% (domácký průmysl)! Poměrně nejméně dětí trpělo tímto zaměstnáním tam, kde převládá tovární výroba (úspěch továrního zákonodárství!), nebo kde sama technika výrobní nepřipouští méně vyškolený materiál pracovní.

Co do stáří zjištěno zaměstnávání dětí od nejútlejšího věku (často již od čtyř let); pracovní doba činila v 41% případů přes 3 hodiny denně, přes polovici jich zaměstnáno po šest dnů v týdnu, namnoze plných sedm, a to leckdy až do 3 hodin v noci (domácký průmysl, kde před vánoci i děti pracují celé noci, v hostincích při kuželkách a výpomoc dětská při tanečních zábavách). Mzdy, pokud se platí (u cizích dětí), pranízké, často několik haléřů denně, a — bohužel — jak mnohdy nepostrádatelných k nuzné obživě! Šetření toto, třeba v celém založení kusé — spočívalo většinou na ochotě sil učitelských — dalo konečně podnět k osnově říšského zákona, která tyto dny ze spolkové rady dostala se před říšský sněm německý. Trpí organickou vadou, vyhýbajíc se privilegovanému v každém oboru sociální politiky zemědělství a práci čelední; šetří dost úzkostlivě ohledu k nuznému výdělku vrstev, které i k hladovění nemohou postrádati smutného výdělku dětí, celkem však snaží se dítěti vrátiti právo na mládí a činí odhodlaný průlom do dosavadní praxe ochranné, která zastavovala se před prací v domácnosti a vsahováním do rodiny, kde ale bohužel často nejpovážlivějším způsobem podkopává se nevhodným nebo povážlivým zaměstnáním zdraví i duševní vývoj vyrůstajících generací. Osnova činí tu krok v mnohém směru pořád ještě nedostatečný a očekává se zostření její v říšském sněmě, zejména postavením na roveň ochrany dětí cizích a vlastních; poslednější jsou dle osnovy v povážlivé nevýhodě. Hlavní ustanovení osnovy jsou tato:

Nehledě k práci tovární, z níž zásadně vyloučeny jsou děti školou povinné, osnova rozeznává ochranu dětí vlastních a cizích. Dětmi rozumí hochy a děvčata pod 13 let, starší, pokud jsou ještě školou povinny. Pokud se především týče živnostenského zaměstnání dětí cizích, zakázáno je vůbec při stavbách, v cihelnách, lomech a dolech, při tlučení kamene a v jistých dalších škodlivých jim oborech živnostenských. V dílnách, obchodních a dopravních živnostech nesmějí býti zaměstnávány děti pod 12 let, nad toto stáří ne v čase od 8. hod. več. do 8. hod. ranní a ne před dopoledním vyučováním, vůbec pak ne déle tří hodin a v prázdninách úředně povolených čtyř hodin. Při veřejných představeních (divadelních a j.) platí výminka, že děti přes 12 let mohou být zaměstnány až do 9. hod. več.

Výminky další se zřetelů uměleckých nebo vědeckých povolí správní úřad. V hostincích a výčepech platí další zostření, že děvčata i nad 12 let (tedy do 13 resp. 14) při obsluze hostí vůbec nesmí býti zaměstnána. Při roznášení zboží a jiných posýlkách dovoleno zaměstnávati děti od 10 let stáří; ostatek platí i tu ustanovení shora na prvém místě uvedená s tou úlevou, že tu mohou být děti starší 12 let zaměstnávány i mimo školní prázdniny až 4 hodiny denně. Jisté další úlevy vyhrazeny jsou pro prvních 5 let po vejití zákona v platnost jako ustanovení přechodná. V neděle a svátky platí z pravidla klid

pro práci dětskou, vyjímaje živnosti dopravní, veřejná představení a hostince, do jisté míry také roznášení zboží a posýlky (nejvíce 2 hodiny, nejdéle do 1 hodiny odpolední s vyloučením doby hlavních služeb božích a půlhodinu před tím). Zaměstnání dětí těchto podmíněno jest vůbec předběžným písemným oznámením u místního úřadu policejního; dětem vydá se pracovní legitimace (podle analogie naší pracovní knížky).

Pokud se týče zaměstnání vlastních dětí (t. j. vůbec k domácnosti hlavy rodiny náležejících), platí obdobná ustanovení ohledně zakázaných oborů živnostních; kromě toho nesmějí být zaměstnány v dílnách s motorickým pohonem. V ostatních dílnách, obchodních a dopravních živnostech snižuje se tu hranice stáří na 10 let. V hostincích a výčepech vlastní děti mohou být zaměstnány, omezení jsou ale přípustna cestou správní; totéž platí celkem pokud jde o roznášení zboží a posýlky.

Bolavou stránkou osnovy jsou nedostatečná opatření kontrolní. Motivová zpráva vyhrazuje pouze spolkové radě možnost, vztáhnouti na zaměstnávání dětí kontrolu živnostenské inspekce a očekává dobrovolnou kontrolu od učitelů a školních orgánů vůbec. V obojím případě žádoucí je kontrola obligatorní.

V říšském sněmě odbylo se zatím jen první čtení osnovy, která přikázána komisi. Obecně došla osnova sympatického přijetí, většina sněmu vyslovila se pro vztažení její i na práci v zemědělství a čelední (s přiměřenými přechodními úlevami), přes chauvinistický odpor agrárníků, kteří i se státním sekretářem hr. Posadowskym bájili o poesii vytahování brambor, řípy, pasáctví, zavírajíce oči před mravní spustlostí a pohlavními výstřelky, které tu bují.

U nás prozatím jen zakázáno je »pravidelné« živnostenské zaměstnání dětí do dokonaného 12. roku, práce mladistvých pracovníků v stáří od 12—14 let s vyloučením některých nebezpečných a zdraví škodlivých oborů výrobních připuštěna, jinak bez újmy zdraví a povinnosti k návštěvě školy omezena na osm hodin denně, pravidelně s vyloučením práce noční.

*

Hnutí antialkoholické zaznamenává nový pokus, vyšlý v Německu ze soukromé iniciativy pánů dr. Bodea, svob. p. Diergardta a dra Eggerse, kteří zakládají německý spolek pro reformu hostinců za heslem zřizování alkoholu prostých hostinců. Spolek přeje si hostince, spravované »k užitku, ne k vydírání hostí«, kteří všemožným způsobem dnes lákáni jsou k utrácení peněz. Reforma musí počíti u samé otázky vlastnictví hostinců. Dokud hostince náležejí vlastníkům, kteří na alkoholu vydělati musí nebo chtějí, nemá reforma vyhlídky na zdar. Ale kritiky potřebují i hostince v majetku veřejném (restauranty železniční, kantiny vojenské, městské v sadech, různé ty Rathskellery, spolkové a klubovní), ale tu přece jen lze snadněji nadíti se nápravy než u soukromých majitelů, mezi nimiž bují proletářské existence, které bez závady postaví se do výčepu a rozšiřují nejhorší kvality jedu alkoho-

lového, aniž lze těžkopádný aparát zákonodárný proti nim účinně namířiti. Jsou už dnes příklady, že pachtýři veřejných koncessí, kantin závodových vázáni jsou na průkaz dostatečných prostředků hmotných k řádnému vedení hostinství, na úplné zastavení výčepu kořalky v neděle a svátky, dny výplatní a pod. Vedle reformy v tomto směru hlavním cílem spolku jest převedení hostinců z rukou »interesentů alkoholových« do rukou korporací obecně prospěšných. Vedle toho chce spolek k tomu působiti, aby jídlo a pití vyloučeno bylo odevšad, kde je postradatelno. Není potřebí, aby každá návštěva hned musila mít před sebou státi jídlo a pití; lze poslouchati přednášky bez zalévání jich pivem, nebo hráti v kuželky a na kulečníku bez požitku alkoholu. »Chceme tedy místnosti společenské a shromažďovací bez hospody; stejně i hospod prosté síně hudební, čítárny, herny, hřiště pro velké i malé; thermy a kolonády, jaké měli staří Římané; úhledné fontány s pitnou vodou v ulicích, u kostelů, v sadech; úhledné a praktické útulky před sluncem, deštěm, větrem pro pasanty, aby nebyli nuceni utíkati se do hostinců atd.«. Věcí zabýval se také již rakouský spolek antialkoholický ve Vídni, a jak známo, vydán nedávno výnos ministerstva vnitra, který usnadňuje povolování koncesí k zřizování hostinců alkoholu prostých. Přes to je ale na př. známý Gothenburský systém, dle něhož obecně prospěšná nějaká korporace opatří si řadu koncessí, u nás dosud z překážek zákonných jednak nemožný (nedovoluje se hromaditi koncesse), jednak neúčinný (dosavadní koncesse jsou doživotní), a nutno spoléhati zatím na soukromou iniciativu, snad subvencemi pro počátek podněcovanou. V Londýně na př. dnes již je na 1500 alkoholu prostých restaurantů, zřízených pekaři, řezníky a pod., i jinde jsou už dobré výsledky.

*

V krátké poměrně době naskytá se nám opětná příležitost, zabývati se socialistskými stranami ve Francii. Nešly do volebního boje s růžovými nadějemi při své roztříštěnosti programové a chatrné organisaci, ale s výsledkem mohou býti spokojeny. Docílily 860.827 hlasů proti 751.554 před čtyřmi léty dosaženým, tedy víc okrouhle o 100.000 hlasů. Z tohoto počtu připadá 516.380 hlasů na Jaurèsovu stranu; po ní nejsilnější Guesdisté dosáhli 175.266 hlasů.

V Bernsteinových Soc. Mtshfte Jaurès hájí svůj »ministerský« socialismus, který, jak známo, vedl k opětné roztržce nuzně sklíženého franc. socialismu, časovým citátem z Engelse: Lze si představiti, že by stará společnost pokojně zarůstala v novou (socialistskou) v zemích, kde zastupitelstvo lidu skutečně všecku moc v sobě soustřeďuje, kde lze ústavně provésti, co se chce, jakmile stojí za tím většina obyvatelstva; tedy v demokratických republikách, jako Francii a Americe, v monarchiích, jako v Anglii, kde dynastie proti vůli lidu je bezmocna a nastávající výkup její v tisku denně se přetřásá. Ale nelze o něčem podobném mluviti v Německu, kde vláda je skoro všemohoucí a zastupitelstva lidová bez skutečné moci. Je-li co nepochybným, jest to poznání, že naše strana a třída dělnická může přijíti k moci jen ve

formě republiky demokratické. Ta je docela specifickou formou pro diktaturu proletariátu, jak už ukázala velká revoluce francouzská. — O tento citát opírá Jaurès své obhájení, ukazuje, že už pro Engelse demokratická republika nebyla — jak se v marxismu strany přehání — pouhou měšťáckou státní formou jako každá jiná, ale že mu byla vlastní politickou formací socialismu; ona jej ohlašuje, připravuje, z části již i obsahuje, poněvadž jen ona bez přerušení vývoje může jej uvésti ve skutek. Že to není žádnou frasí, ale opravdově myšleno, ukazuje dosavadní ministrování Millerandovo, třeba víc dosud jen v náběžích, které v lecčem dobu svou příliš ještě předbíhaly.

*

Sedmidenní generální stávka belgická z polovice předešlého měsíce o 300.000 stávkujících dělníků poskytla imposantní příklad disciplinovanosti belgického dělnictva a rozvážlivosti jeho vůdců. Vedena byla — za účinných sympatií demokratických stran měšťáckých — za zavedením všeobecného rovného práva hlasovacího na místě dnešního principu pluralitního, o nějž se uměle opírá dnešní panství obecně nenáviděného regimu klerikálního. Byla odvolána, jakmile zamítavým votem komory objevilo se pokračování stávky beznadějným, aby nebyla hnána voda na mlýn vlády, která si přála vzpoury, aby oposici vojenskou mocí krvavě potřela. I tak, přes všecku umírněnost vedení, podařilo se vládě dokumentovati svou přemoc několika krvavými srážkami s řadou obětí. Boj ústavní trvá ovšem dál.

Poslední revise ústavy z r. 1893. — vynucená, jako všecky od let osmdesátých, zakročením ulice — vynesla tento volební řád: „Všichni Belgové, kteří dosáhli 25. roku stáří a nejméně jeden rok jsou usedlí, mají právo volební. Avšak otcové rodin, kteří překročili 35. rok věku a platí nejméně 5 franků daní, majitelé pozemků, úředníci a ti, kdo obstáli ve zkoušce na některém středním nebo vyšším učilišti, mají dva resp. tři hlasy, kdežto »profanum vulgus«, velká masa, má jen jeden hlas. Dle tohoto systému — vykládají lidoví řečníci — neměl by na př. Ježíš Kristus, kdyby se na zem vrátil, v Belgii vůbec volebního práva, poněvadž neměl stálého bydliště; svatý Josef měl by jediný hlas, poněvadž by nebyl mohl platiti svých pět franků daně; Pontský Pilát však měl by trojnásobný hlas úředníkův a Kajfáš trojnásobný hlas kněžský. Osud vší lidské moudrosti! *P.*

*

ŠKOLSKÉ: Záležitosti školské a učitelské na říšské radě rakouské a uherské. — Prof. Křemena návrh nové organisace školské. — »Réforme sociale« o principu koedukace. — Dr. Förster z Curychu o morálce jako předmětu vyučovacím. — Okulista Ad. Cohn o hlavní příčině krátkozrakosti ve školách.

Školství všech odvětví nebývá na říšské radě věnováno tolik času a pozornosti, jaké by tento nejdůležitější činitel při všestranném rozvoji národů, zemí i celé říše plnou měrou zasluhoval. Při projednávání rozpočtu školského měly by býti na říšské radě podány jasné obrazy školství všech zemí a národů se všemi jejich světly i stíny. To se však z pravidla neděje. Otázky školské a učitelské odbudou se tu ně-

kolika interpellacemi a několika řečmi při rozpočtu. Otázka reformy školství všech kategorií, o které v sousedním Německu, Francii a v jiných státech bývá při podobných příležitostech živě rokováno, bývá na říšské radě jen běžně a povrchně dotčena. O úžasně bídných poměrech školství haličského slyšena byla letos na říšské radě jenom žádost učitelstva této země o postátnění školství, dávající jen z části nahlédnouti do neutěšených poměrů haličského učitelstva. Nedivíme se ovšem polským zástupcům Haliče, že obraz školství před tvářemi zástupců všech zemí rakouských se všemi škaredými stíny jeho rozvinouti chuť nemají. O poměrech haličského školství a učitelstva, o kulturní výši lidu polského mluviti na říšské radě není ani »honorowo« ani »zdrowo«. Také o stavu školství zemí alpských, o stavu školství přímořského, dalmatského, krajinského, o poměrech školství a učitelstva slovinského, srbského, chorvatského, italského neuslyšíme na říšské radě instruktivního pranic, anebo velmi málo. Říšská rada v nynějším složení svém jako jeviště namnoze pustých bojů národnostních, politického kramaření, hrubých půtek osobních a skandálních historií není ani způsobilou o důležitých problémech kulturních a školských, majících pro další vývoj celé říše a její národů dalekosáhlý význam, s poněkud povznešenějšího hlediska rokovati.

Při jednání o položce »Vysoké školství« poukázal vhodně posl. Fiedler na nedostatek vysokých škol v říši pro národy slovanské. Dle řeči jeho připadá jedna universita v Německu na $2^1/_2$ millionu obyvatelů Němců, v naší říši na $1^3/_4$ millionu Němců, na 2 miliony Poláků a na plných 6 millionů Čechoslovanů. Pro 3 miliony Rusínů, $1^1/_2$ mill. Slovinců, $^3/_4$ mill. Srbův a Chorvatů není v Cislajtanii jediné university. Jedna technika připadající v sousední říši německé na 5 millionů obyvatelů, připadá v říši naší na $2^1/_2$ millionu Němců, na 3 mill. Čechoslovanů a 4 mill. Poláků. Ostatní národové slovanští v počtu více než 5 millionů nemají také ani jediné vysoké školy technické. Fakt tento jako je ke cti Němců rakouských, kteří za liberální éry školství své do nejkrajnější míry rozšířili, vidouce v něm nejpevnější základ k upevnění své moci a duševní převahy nad ostatními národy říše, tak jest sebeobžalobou národů slovanských, jichž zástupcové v zákonodárných institucích po léta účinnou kulturní politikou školskou Němcům čeliti nedovedli. Ministr Hartel na adressu požadavku českých vysokých škol poukazoval na mnohé potíže finanční a na nedostatek sil učitelských. Jinak prý národnostní protivy, jimiž říše trpí, stěžují značně, ano dokonce znemožňují splnění projevených přání ve příčině zřizování nových škol vysokých. Na národnostní třenice odvolává se každá vláda rakouská a přece ani jediná nemá tolik rozhodnosti učiniti jim spravedlivým rozřešením otázky národnostní konec. Zvláštní je, že národnostní protivy, bránící rozšiřování školství jednotlivých národů, zcela nic nepřekážejí rozšiřování nákladů na vojsko. Pro universitu slovinskou mluvil posl. Plantan, námitky proti české technice v Brně odbyl posl. Žáček. Kam až může národnostní nesnášenlivost v naší říši sáhati, toho důkazem byl zamítnutý návrh posl. d'Elverta na škrtnutí položky pro českou techniku brněnskou.

Debata při položce »Školství střední« nepřinesla celkem nic zvláštního, kromě stesků zástupců národů slovanských. Nedávno měli jsme příležitost na těchto místech ukázati na fakt, že počet všech středních škol slovanských nevyrovná se počtu středních škol německých, ač Němci v Rakousku jsou ve značné menšině. O potřebném reformování školství středního nebyla při této debatě ani zmínka učiněna. Zástupci lidu jako by se báli o spuchřelou budovu středního školství s tím byrokraticko-klerikálním duchem v ní pevně zahnízděným zavaditi.

Poněkud živější byla debata o položce »Školství obecné«, kterou vedli účinně hlavně poslanci-učitelé. Zahájil ji po krátkém úvodu zpravodaje Skéna posl. Schreiter. Poukázal předem na fakt, že říšský zákon školní platí ve skutečnosti jen pro některé země a neprovádí se v duchu veliké většiny rakouského obyvatelstva, ale v duchu reakcionářské menšiny. Ačkoli v říši je plno analfabetů, žádají rakouští zpátečníci zkrácení povinnosti školní. Ministr vyučování proti svému přesvědčení nemůže odolávati nátlaku klerikalismu a činí mnohé koncesse. Nová škola neznemravňuje mládež, jak mnozí její nepřátelé hledí lidu namluviti. Také výtka z nevlastenectví, neloyálnosti učitelům činěná jest bezpodstatná. Zcela odůvodněným jest požadavek oddělení školy od církve a ministerstva vyučování od ministerstva kultu. Platy učitelstva všech zemí rakouských jsou pramalé a kde mají se jen poněkud zvýšiti, jako v Čechách, tam staví se překážka, aby odhlasované zákony nemohly býti potvrzovány. Řečník uvedl veliký počet disciplinárních nálezů, směřujících proti učitelům, jichž práva jsou v bezmezné míře porušována. Nejhůře proti učitelstvu vystupuje křesťansko-sociální strana v Dolních Rakousích. Vláda neměla by zakročovati proti učitelům na udání o jich politickém chování. Při obsazování učitelských míst kvete v nejvyšší míře protekcionářství. Tajné kvalifikační tabulky měly by býti odstraněny, učitelstvo ve školních úřadech zvláště pak v zemských školních radách, náležitě zastoupeno, místa inspektorská učiteli škol obecných a měšťanských obsazována. Rakousko nemá práva nazývati se státem kulturním, pokud zlořády ve školství neodstraní. O školských poměrech na Moravě promluvil posl. Reichstädter, o chorvatských školách národních posl. Perič. Řeči těchto poslanců nepodaly však plné obrazy školství zmíněné země a národa.

Široce založil svoji řeč posl. Černý. Škola jako záruka pravidelného kulturního vývoje měla by býti vždy osou zájmů ostatních. Boj o školu svobodnou, dle moderních potřeb společenských zřízenou musí býti vítězně dobojován. Vedoucí činitelé věnovali dosud málo pozornosti i práce potřebě dokonalé, jednotné, všeobecné výchovy. Širší veřejnost nerada uznává, že v jistých základech důležitost všech kategorií škol je stejná a přeceňuje jedny kategorie na úkor druhých. V systému školství, v učebných plánech různých kategorií škol, v instrukcích pro správu a praxi učebnou, v dozoru není dosud plného a jednotného názoru. Školy dnešní nejsou přizpůsobeny modernímu duchu a moderním praktickým potřebám. I nejnižší i nejvyšší kategorie škol mají míti širší než dosud praktický účel národní, aby ze-

společných základů vyrůstala intelligence vhodnějšího vzdělání a příbuznějšího nazírání na veliké veřejné otázky v boji o jich rozluštění. I prostý občan potřebuje dnes pokročilejší rozhled o výtěžcích a užitcích moderních věd, jež se tolik životní praxe dotýkají, potřebuje nabyti ve škole ponětí o občanství, poměrech občanů, jich vzájemných povinnostech, potřebuje vybystřiti tu svůj smysl pro druhy práce, potřebuje tu získati návod pro praktické případy životní, povznésti svůj zájem pro mravnost a krásu, pravdu a pokrok, potřebuje, aby se ve školách rozestřel před ním celý skutečný svět a praktický život. To škola dnešní dosud nečiní. Byrokratism a formalism v ní vládnoucí vytvořil tu svět pouček a pravidel, s nimiž v praxi nelze ničeho počíti.

Řečník míní, že potřebná reforma výchovy uskutečniti se může jenom směrem shora dolů. Předem jde tu o sjednocení základů všeobecného vzdělání. Vysoké školy třeba změniti tak, aby jednotlivé jich fakulty a odbory nepůsobily isolovaně bez ohledu vzájemného, ale směřovaly k vybudování jednotného světového i životního názoru. Sjednocený úkol a plán škol vysokých vynutiti musí reformu středního školství dle požadavku jednotné školy střední. Tři elementy, jež dosud nestejně ovládají střední školu, antický totiž, středověký (scholastický) a moderní musí býti v jednotné střední škole uvedeny do náležité rovnováhy dle požadavků přítomné doby. Převaha antiky a scholasticismu musí ustoupiti dnešní kultuře. Vyučovací správa nesmí býti hluchá k volání po náhradě učebného plánu novými předměty aneb nového obsahu v dosavadních předmětech. Posl. Černý poukázal na národnostní boj v oboru školství a číslicemi vyvrátil nesprávný výrok posl. Schreitera, dle něhož Němci na poli školském od Čechů jsou utiskováni. Na učitelstvu šetří se nejen neschvalováním potvrzeného zákona, ale i křiklavým způsobem v odnímání kvinkvenálek. Také školy pokračovací a průmyslové, o nichž řečník pojednal a jichž úkolem jest výrobnost v životní konkurenci zvyšovati a posilovati, vyžadují větší péče. V pojednání o paedagogiích ukázal, jak tyto ústavy od pověstné školní novelly stále klesají a jak tím je úroveň vzdělání dnešního učitelstva snižována a omezována, v čemž viděti patrnou tendenci reakcionářskou a klerikální. Vláda nemá péči o výchovu učitelek a ponechává ji téměř výhradně soukromým ústavům klerikálním, které ku své vlastní škodě protežuje. Vedení učitelstva se strany úřední má tendenci protinárodní, proti svobodě i samostatnosti nejen žákův, ale i učitelův a občanstva. Hlavním úkolem dozorčích orgánů mimo administrativu jest hlídání učitelů v jich práci ve škole i mimo ni, udržování jich ve spasitelném respektu ku předpisům, zdravému rozumu často se příčícím a v navykání jich strojové bezmyšlenkovitosti. Řečník poukázal na potřebu, aby konference o školství byly ve svém dosavadním složení změněny tak, aby se staly nejenom strážcem kulturních potřeb, ale i orgánem prováděcím ve školství to, co za potřebné a prospěšné ve školství uznají. Usnesení dnešních okresních a zemských konferencí učitelských jsou vládními kruhy ignorována. Absurdním jest, že okresní a zemské školní rady mají dnes za před-

sedy politické úředníky, kteří školství nerozumějí. Svoji řeč česky pronesenou a bohužel malým hloučkem poslanců poslouchanou skončil posl. Černý shrnutím známých požadavků učitelských.

Posl. P. Schrott vykreslil výhody a půvaby školy konfesionální a vyložil školský program katolické strany německé. Neobyčejně břitkou repliku proti posl. Schrottovi pronesl posl. Seitz. Konstatoval v řeči své nadbytek klerikalismu ve školství, poukázal na potřebu výchovy mládeže ku fysické zdatnosti a odsoudil nehygienický stav mnohých škol rakouských, z nichž mnohé dosud přes 100 ano i 179 dětí v jediné třídě hostí. Dovodiv přesvědčivě potřebu pronikavé a rychlé úpravy platů učitelských, kritisoval ostře persekuci učitelstva neklerikálního při nynější jeho bídě. Promluvil v účinné řeči své o nutnosti nového humannějšího disciplinárního řádu učitelského, odsoudil tajnou kvalifikaci a s trpkostí doznal, že učitelstvu, které vydáno jest vládnoucím stranám politickým, nezbývá, než zraditi své poctivé přesvědčení a potlačiti v sobě všechno politické cítění.

Po posl. Funkovi, stěžujícím si licoměrně na zanedbávání školství německého v říši, mluvil posl. Gessmann a dovozoval, že spořádaný stát bez víry mysliti si nelze. Strana křesťansko-sociální je odhodlána bojovati ve školství pro zachování víry křesťanské ve škole. Ministerstvo by mělo býti na nynější učitele přísnějším. Dovozoval, že by sedmiletá návštěva školy, spojená s dvouletým vyučováním zemědělským byla prospěšnější než nynější osmiletá s úlevami. Ministr Hartel odmítal různé výčitky a dovozoval, že vždy se učitelstva zastával — ovšem netoho, jež nemírně bránilo ve veřejném životě své náhledy proti všelikéautoritě. Poukazoval, že pečoval o učitelské zájmy. Úprava platů patří ovšem do oboru zemské správy. Na zlepšení stavu učitelstva bylo by třeba 40 a na uskutečnění ostatních přání 60 mill. K. Ministr bránil se proti výtce, že by klerikalisoval školství. Velikonoční cvičení středoškolská nejsou povinná. Rodiče mohou účastenství na nich povoliti i zakázati. Přeje si, aby škola byla prosta tlaku politických stran, aby se mohla vyvíjeti, dokud nebudou rozřešeny velké zásadní otázky. Posl. Michejda po polemice s posl. Demelem dovodil potřebu zřízení polského paedagogia v Těšíně. Posl. Hrubý poukázal na nešvary ve školství slezském a na strannické jednání vyučovací správy proti školství tomuto. Vláda, nechce-li učiniti nic pro školství slovanské ve Slezsku, vymlouvá se na autonomní instance, proti nimž prý nemůže nic dělati. Německé školství ve Slezsku je velmi vyvinuto, ale o školské potřeby slovanského obyvatelstva pečuje se tu nedostatečně. — O školských poměrech haličských pojednal nedostatečně posl. Wojtyga. Smutný stav haličského učitelstva vylíčil posl. Romančuk, žádaje zřízení nových paedagogií a podporování školských staveb ze státních prostředků. Naříkal si na odstrkování rusínštiny a na haličské místodržitelství, pěstující protekcionismus. — Posl. Žitník dovozoval, že Slovinci nemohou se postaviti na vládní stanovisko v celjské otázce a přimlouval se za slovinské děti v Korutansku, kterým se prvopočátečního vyučování v mateřštině nedostává. Věcnými opravami ukončeno rokování o školství obecném.

Ve sněmovně uherské v debatě o rozpočtu ministerstva vyučování vyvracel ministr Vlassics výčitku, že ministerstvo dohlíží na školy nedostatečně. Dbá, aby vyučovalo se v duchu národním (maďarském) a snaží se mařiti všeliké útoky na národ a stát maďarský. Vláda uherská zakročí přísně ve všech případech, v nichž by konfesse užily své samosprávy k tendencím státu nepřátelským. Vyučování němčině na středních školách je nezbytno z příčin praktických i kulturních. Naproti návrhu Molnarovu na zrušení bezkonfessnosti prohlašuje ministr, že uherské zákonodárství musí šetřiti svobody svědomí. Naproti posl. Zichyovi dovozoval, že základem maďarského školství je národní cit. Ukázal na nemožnost postaviti školství na křesťansko-katolický základ a protestoval proti tomu, aby klerikálové slovo »liberální« měli za souznačné se slovy »bezbožný« a »beznáboženský«. Jak vidět, uherská vláda hájí svobodu a interkonfessijnost školství s daleko větší energií, než klerikálům povolná vláda rakouská.

Návrh příští organisace školské podal nedávno veřejnosti české prof. dr. K. Křemen. Vychází z poznání, že v nynější organisaci školské není školy, která by, nejsouc přípravnou do škol jiných, ani mostem k nějakému určitému praktickému zaměstnání, na př. k hospodářství a řemeslu, sloužila výhradně prakticky potřebám všeobecného vzdělání, které každý člověk bez rozdílu potřebuje. Nynější gymnasia jsou vlastně přípravnami pro university, reálky pro techniky. Ostatní střední školy, jako paedagogia, střední školy obchodní, průmyslové, hospodářské a j. mají ráz ještě jednostrannější. Všecky tyto ústavy trpí společnou vadou. Chtějí býti odbornými a universálními zároveň, čehož následkem jest, že přetěžují žactvo a nevypěstují řádně ani jeden z obou směrů. Prof. Křemen měl by za značný prospěch, kdyby tyto školy zbaveny byly přítěže podávat vzdělání všeobecné. Úkol tento přidělil by se zvláštní škole všeobecné, která by vyrostla z nynější školy měšťanské a kterou by každý povinně navštěvovati musil. Tím mohly by býti gymnasia, reálky a jiné odborné střední školy o několik ročníků zkráceny a zodborněny, tak že by lépe mohly dosahovati svého cíle. Jiný prospěšný následek navrhované organisace byl by ten, že by každý jednotlivec měl během návštěvy školy obecné a všeobecné příležitost k důkladnějšímu prozkoumání svých schopností a náklonností, tak že volba, do které školy odborné má po absolvování školy všeobecné vstoupiti, nebyla by již těžká. Postupem času po zřízení jednotné školy střední, která by byla přípravnou jak pro university tak pro vysoké školy technické, utvořily by se dle prof. Křemena následující kategorie škol: 1. Školy elementární, nynější obecné, podávající jako dosud základy vědění. 2. Školy všeobecné čtyřtřídní z nynějších měšťanských vytvořené a podávající vzdělání povšechné, částečně i praktické. 3. Školy odborné a to *a)* hospodářské, průmyslové, obchodní a pod. a *b)* jednotné školy střední čtyř- nebo pětitřídní, jako přípravny pro 4. školy vysoké obojího druhu. Všeobecné školy každému jednotlivci potřebné následkem odlivu ze škol nižších středních by se naplnily a rozšířily, čímž by význam jejich nemálo se povznesl. Značnou redukcí škol středních by se výlohy státu zmenšily tak, že by stát mohl převzíti

ne-li celý náklad na školy všeobecné, tak alespoň velkou jeho část. Tím opět zmenšilo by se břímě zemí, které by více mohly obětovati školství obecnému. Učitelstvo pak škol všeobecných mohlo by potom přejíti do statu učitelstva státního a v případu, kdyby mělo vzdělání akademické, mohl by se uskutečnit postup jeho do škol odborných a středních. Návrh prof. Křemena příští organisace školské je odůvodněný a zasluhuje, aby se o něm vážně přemýšlelo. Na ustavujícím sjezdu české strany lidové nastínil podobný návrh školské organisace učitel V. Beneš.

Princip koedukace, t. j. společného vyučování chlapců s dívkami počíná se nyní na všech stranách za potřebný uznávati. Nejnověji pojednává o něm v »Réforme sociale« Alfred des Cillenes a dovozuje, že smíšené vyučování pro nejútlejší věk je žádoucí, pro věk pak dospělejší ne nebezpečné. V protestantských kantonech švýcarských jest koedukace pravidlem a osvědčuje se. Při společném vyučování zjemňuje se mysl obou pohlaví a odvrací se mnohé nebezpečí pozdějšího života.

V »Ethické společnosti« berlínské přednášel nedávno dr. Förster z Curychu o morálce jako vyučovacím předmětu a dovozoval tu účinně nutnost tohoto předmětu v učebném plánu škol. Poukazoval, že v XVIII. stol. se myslilo, kde je osvěta, že tam je také mravnost, ale pravdou je, že kultura ducha musí býti podřízena vzdělávání charakteru. Učenost sama plodí jen nadutost a marnivost. Nyní se mravnosti málo vyučuje nejen ve školách obecných, ale i v domácnostech a lidových universitních přednáškách. Učitelé vyzbrojují děti vědomostmi pro zápas o život, ale již Gotthelf řekl, že »geografii srdce potřebujeme právě tak, jako geografii Špicberků«. Doba naše vyznačuje se tím, že se v ní počíná probouzeti veliký sociálně morální duch. Filosofové zasedají na křesla moralistů (Nietzsche) a morálku požadují jak věřící, tak svobodomyslní, tak i nepřátelé všeho náboženství. Do škol veřejných nepatří morálka jednotlivých konfessí, ale morálka čistá, všem konfessím společná, obírající se tím, co všechny konfesse spojuje. Takovéto vyučování udílí se dnes již ve školách amerických a francouzských. Francouzi mají na 180 pomocných knih k vyučování morálnímu. V Anglii zasazují se o morální vyučování zvláštní éthické společnosti. Morálce třeba učiti ne abstraktně, ale dle zásad Komenského a Pestalozziho příklady ze skutečného života dětí, z bible, z denní skutečnosti. V chlapcích doporoučel dr. Förster probouzeti jako vrchol mravního vyučování rytířskost a čest, v dívkách něžnost a obětavost. Učiti morálce dresurou vět z katechismu, opakováním průpovídek mravních a podobnými způsoby, jest sice pohodlné, ale velmi nepaedagogické, neúčinné a náboženství spíše škodí než prospívá.

Ad. Cohn, známý okulista, prohlásil v Berlíně špatně tištěné knihy školní, časopisy a žurnály za jednu z hlavních příčin krátkozrakosti. Před 20 roky již uveřejnil hlavní požadavky při tisknutí knih, přes to však stále tiskne se v zabijáckých pro zrak literách. Kniha je správně tištěna, když 1 cm^2 okénkem v papíru vystřiženým vidíme pouze 2 řádky. Z 50 v berlínských školách užívaných druhů knih je 26 tištěno zcela špatně, 16 částečně špatně a jen 8 dobře. Všechny

slovníky, které tento odborník viděl, jsou špatně tisknuté. Z 24 berlínských denníků ani jediný až na nepatrné oddíly nemá dobrý tisk. Cohnovy požadavky o tisku provedeny jsou pouze v uherských knihách učebných.

*

UMĚLECKÉ. Výstava prací žáků c. k. umělecko-průmyslové školy pražské — Pražský salon — Rodin.

Vítáme srdečně výstavu prací žáků, nebo je-li kde naše naděje do budoucna, je jediné v mladých, naše starší generace v oboru uměleckého průmyslu žádného obratu k lepšímu nezpůsobí; vyrostla v prostředí, v němž nebylo smyslu pro krásu a pro umění. Vidíte to kolem sebe všude, netoliko na venkově, ale i v Praze. Jděte ulicemi, zastavte se u krámů, nahlédněte do příbytků. Domy a příbytky tovární, ne jako hnízdo útulné a teple zadýchané. Vidíte to i v přírodě, zvláště kolem Prahy, nebo kdyby bylo smyslu pro krásu, nebylo by té pustoty, těch vyprahlých strání, které osázeny, lákaly by neskonalým půvabem. Kde města byla rázovitá, vidíte, kterak milý ráz jejich přestavbami mizí a zmizel, jak vyrůstají ploché domy kasárnické, jako na př. na náměstí v Jaroměři, na celé jedné straně starobylého náměstí v Novém Městě n. Metují, nebo kde zcela nově se buduje, jak uboze se většinou pokračuje, na př. v Kolíně, v Plzni, v Chrudimi, ve Slaném atd. V Lounech zase ihned tu a tam znamenáte, že byl zde asi do nedávna jednotlivec, umělecky zanícený. Představte si, jaký by musil být vzhled jednoho z nejnovějších měst, jako jsou Král. Vinohrady, kdyby tu byla bývala špetka smyslu pro krásu a odborná výchova, kdyby ti lidé, kteří plány a většinu budov postavili, aspoň se byli dříve po světě trochu poohlédli, ale tu panoval toliko nádenický hlad, aby co nejvíce bylo vytěženo z otevřeného zlatodolu. V městě tom neuvidíte téměř jediné slohové budovy, leda odpadky empiru nebo renesance v nalepených ozdobách; a že by dokonce i skupiny budov mohly tvořiti příjemné, malebné ulice, rázovité celky, o tom se nikomu ani nezazdálo. Všechno naměřeno podle linealu.

V posledních letech ozývá se volání po lepším, ale má-li nastati obrat, a to obrat úspěšný a trvalý, je nezbytno, aby krása a umění staly se potřebou životní, což jest otázkou umělecké výchovy mládeže. V Německu od několika let umělecká výchova mládeže ve škole a v domácnosti je otázkou akutní, vnikající stále do širších kruhů. Spojili se a působí v tom směru umělci, učitelé, správy škol, musea, umění milovní jednotlivci. U nás nedospěli jsme ani k počátkům organisace.

V člověku má být probouzen smysl pro krásu a pro umění od malička; oč bohatší je potom život takového člověka, oč vyšších cílů schopnější! Probouzet vnímavost a pěstovat lásku k umění, toť důležitým článkem výchovy mládeže. Dostaví se pak i praktické důsledky, z nichž povznesení a vážnost řemesel nebudou nejposlednější.

Vstupujete do sálu, procházíte jednotlivá oddělení a shledáváte, že většina vystavených prací zjevuje se vám ve znamení nového umění. Spatřujete to i na skrovných, ale vybraných ukázkách z odborných

škol venkovských z Čech a z Moravy. Z Německa ozývají se hlasy o úpadku tohoto nového umění, chápete proč, ale procházejíce výstavou, necítíte, proč nebylo by schopno života toto nové umění, naopak tušíte jeho oprávněnost a vážnost. Upadnout musí a všude upadá, co není přirozené, krásné ani praktické, a z tohoto kvasu vynořují se již určité, zdokonalené, svérázné formy, a to formy lahodné, nijak směšné a odporné. Cítíte, zde vanou myšlenky a studována příroda. Při vstupu již prvé oddělení profesora Suchardy naladí, zvláště Jílek upoutá; jeho plaketa, portret měkce vystupující, i jeho dva protějšky, prostý výjev z ulice, v podstatě realisticky modelovaný. Lze jmenovat i jiné žáky, jako: Kubeše, Uhra, Vocelku. V oddělení pro fig. kreslení kromě několika jiných prací líbila se nám Wenigova listárna redakce, dáma s bičíkem, leč spíše vtipná myšlenka, než kresba sama. Již jeho plakát cíle nedostihuje; vůbec všechny vystavené plakáty jsou slabou stránkou výstavy. Také málo bychom si vybrali z návrhů obálek i ex libris. V oddělení prof. Maška pro orn. kreslení a malování mnohé nás zajímá, pěkné motivy z přírody a jich umělecké upotřebení k praktickým předmětům. Warzlův návrh interieuru nám připomíná karikatury z Fliegende, zvláště krb a okno, ač jinak i tato práce jako všecky jeho ostatní ukazují na žáka nadaného a přemýšlivého. Práce kteréhos německého žáka, plovoucí labutě na vodě, jež sytě modrá s těmi kruhy a splývavou zelení stromů zdá se vám nejinak, než jako by labutě pluly po rozestřeném pávím chvostě; ne voda, ne příroda: secesse! Školu prof. Kloučka poznáváme z daleka. Jeho žáci, Drahoňovský, Vála, jsou žáky svého učitele. Prohlíželi jste dílo Drahoňovského již před tím na budově Pražské úvěrní banky, nové ozdobě Ovocné ulice. Líbí se nám také jeho písmo. Charakter písma je svižný, měkký, čitelný; v slově a řadě využívá prázdných ploch, aniž by vznikl dojem stísnění neb neklidu. Však jeho i Hameršmídův návrh pomníku dětí účelu dost neodpovídá. Pěkná je hlavice pilíře dle návrhu prof. Kotěry modelovaná J. Šachlem, kterou jsme spatřili v sále následujícím. V oddělení pro řezbářství nebyli jsme nadšeni klečícími anděly, ztrnulými a ztuhlými. Přáli bychom si více tepla, více živé víry.

Procházíme interieury. Pan Pelant snaží se být svérázným. Nábytek, podle návrhu jeho zhotovený, vyniká jednoduchostí, jeho pohovka předčí prostými liniemi přímočaré linie empiru, a přece vás láká půvabem. Vše, co zříte, je jednoduché, i skříně i stůl. Toliko malba stěny ruší. Interieur pro mládence, návrh p. Cucův, vyniká rovněž jednoduchostí forem, snaží se jít novými cestami, za požadavky dneška, kterými jsou praktičnost, účelnost, pohodlí a snad i láce. Krásné jilmové dřevo, kromě nenápadné intarsie alpakou a kování téměř žádné řezby, žádné ozdoby, ani římsy. Pan Cuc, žák prof. Kotěry, řešil předměty k dnešní potřebě nepropracované i v jiných slozích — knihovnu a psací stůl k denní potřebě literáta nebo učence. Hledejte knihovnu v největších i nejnádhernějších skladištích nábytku, naleznete-li ji, je to pouze jakási kredenc. Stejně psací stůl. Věc ta zůstane ještě dosti dlouho tvrdým oříškem. P. Cucův stůl vyhovuje mnohým požadavkům, plochá, prostranná, hladká deska, na které lze rozložit folianty

a kresby, při čemž netřeba se obávat, že desku poškrábete, o nohy narazíte. Podobný stůl vystavuje též p. Novotný, žel, že neupotřebeno při něm stejného materiálu; tvrdá a světlá deska, měkký a temný spodek! Pohodlná a krásná je Telenského lavice pro předsíň (plakety Suchardovy). Ampule do ložnice, navržená Foehrem, svědčí o vyspělém talentu. Dámská škola pro kreslení a malbu omezuje se na úzký a zastaralý kruh předmětů. Zasluhovaly by zmínky mnohé jiné věci, poukazujeme na př.: na sklo, na kování knih, ukázky ozdob rukavic, na dekorativní látky, ruční výšivky atd. Vidíme potěšitelný pokrok a přejeme si, aby naše obecenstvo věnovalo výstavě pozornost. Firmám, jež návrhy provedly, budiž čest. —

Nákladem Unie počala vycházeti nová publikace, »Pražský salon«. Vyšly dosud dva sešity, v každém po osmi obrázcích. Vítali bychom tuto publikaci, kdyby byla k potřebě naší uspořádána, aby podala jen nejlepší a nejdůležitější, co v Rudolfinum z toho mnoha právě spatřujeme. Ale oba sešity poukazují spíše k tomu, že bude reprodukováno šmahem vše, a tu publikace takových rozměrů bude u nás zbytečným luxusem, která učí ne číst, ne vidět, ale jen dívat a lenivě přehrabávat se v obrázcích. Prospekt není připojen. Hned prvým obrazem je Dvořákův sv. Vavřinec, podělující křesťany, zdresurovaný, ulízaný alumnus dneška, a načesané, hezounké chudačky. Či má být obraz ukázkou, na jakou vrstvu obecenstva při vydání počítáno? —

Nuže, je u nás Rodin, člověk a umělec, před nímž se pokloníte. Neobáváme se nepochopení, Rodin mluví řečí, která může se minouti sluchu jen úplně hluchých. A také příliš cítíte, čím liší se od ostatních. Rodin jda za svým cílem s upřeným zrakem k přírodě, ve tvůrčím pochopení prozkoumal lidské tělo a zkušen sestoupil až na dno lidské duše. Hluboký člověk a genij zahloubal se nad osudy a dějinami lidstva. Hleďte, při vstupu u dveří bronz: Stará žena. Usmějete se? Ne, tesklivost vás jímá, zamýšlíte se. Tam Rochefort, ach! Poznáváte teprve, jaká má být a co je busta. Pohleďte na sádru, do tváře sv. Jana, na jeho hnutí, pohleďte do tváří Měšťanů z Calais, na jejich ruce, šat a nohy. V těch, které vidíte, je duše, která mluví řečí zřetelnou. Fragment pomníku Viktora Huga mohl by posloužit u nás k dobrému poučení. Rodin básníka pochopil a ideu ztělesnil. Válka, ten výkřik, v němž čtete víc než dovedete vyslovit! Všude zjevuje se vám myšlenka veliká, silná. Mohutnost a dojem Rodinova umění žádná tištěná reprodukce není s to vystihnout, jako marna jsou všecka slova. Jděte a nezapomenete. Manes se postaral o důstojný chrám. *Neof.*

*

LITERÁRNÍ. Katolická moderna: (Pokračování.) — Frant. Drtina, Myšlenkový vývoj evropského lidstva. — A. K., O novoplatonismu a křesťanství. — F. Wollny, Der Materialismus im Verhältniss zur Religion und Moral.

Katolická moderna.

(Pokračování.)

V.

Koncem října 1895 postavili se dva páteři před arcibiskupa Kohna a spustili následující nesmrtelné rýmování: »My, syni Církve

Zpívající, dnes první výkvět čistých snah Ti nesem s rozzářenou lící: Náš katolický Almanah. V tu Noemovu svatou schránu jsme shromáždili pěvců sbor, z ní nad potopou nekřesťanů zní zbožný, nadšený náš chor. V nás láska k Bohu zpívá, žije, chcem české vlasti přetvářit, chrám milé české poesie chcem slunkem Krista prozářit. Jak děti, zbožnou úctou hnáni, jdem k Tobě, Otče, s prací svou: Dej otcovské nám požehnání a ochranu Svou laskavou!«

Tohle šprýmovné říkání zadeklamoval autor jeho p. Dostál, s přízviskem »Lutinov«, a páteři podali dru Kohnovi almanach »Pod jedním praporem«, o němž jsem psal v minulém článku, a přidali mu k tomu »Sedmikrásky«, knížku říkání ještě horších a také páně Dostálových. Dr. Kohn nehnul ani brvou, vzal všecko vážně a řekl jim, že prý má radost z jejich literárních snah, že křesťan může chutnati zase jen umění křesťanské a že jen co z víry vykvétá, může prý být pro něho, křesťana totiž, krásné. Ostatně, dodal s lehounkou ironií, mohou prý být ve věcech písemnictví různé názory, on spoléhá však, že najdou pravou cestu. A bylo-li by potřebí rady neb přispění, jsou prý jim dvéře k němu vždy otevřeny. — Na to udělil pracím družiny katolických básníků své požehnání, rozumí se »velepastýřské«, jak referuje p. Dostál.

Když se byla zajistila »Církev Zpívající« takovýmhle způsobem nahoře, zřídila si svůj besední domek, totiž měsíčník »Nový Život«. V lednu 1896 vyšlo prvé číslo a hned v úvodním článečku řekla otevřeně, co chce a kam touží. Páteru Škrdlovi, redaktoru »Vlasti«, musilo pořádně zníti v uších: — »nám žádný ze stávajících katolických listů nevyhovuje a nerozumí, v žádném se necítíme úplně doma.« A dále na určitou adressu všelijakých reformátorů a pěstitelů katolické vědy: »— my chceme křesťanské u m ě n í. Ne blouznivé a vágní novokřesťanství, nýbrž zdravé, plné umění katolické. — — Chceme umění místo l i t e r á r n í h o ř e m e s l a a s u c h é h o m o r a l i s o v á n í.«

A v zadu, ve zprávách, mluvilo se ještě zřetelněji: »— vystupujeme s p a l m o u m í r u v ruce. Ne jako Církev útočící, ne zcela jako Církev bojující, hájící a učící (to přenecháváme naší revui »Hlídce« a »Obzoru«), vystupujeme jen jako díl C í r k v e z p í v a j í c í a t v o ř í c í, náš list pěstuje toliko křesťanské u m ě n í.«

Kdo by byl nevěřil po takových slibech, po takovém zaříkávání a odříkávání se? My stáli tehdy v boji proti našim starým na celé čáře, jaký div, že jsme přijali s nelíčenou sympatií projev katolické družiny? Slibovali jsme si od ní pravdivost, poctivost, upřímnost — vlastnosti, kterých jsme si odnavykli hledati u dosavadních sluhů Kristových; doufali jsme v jisté kulturní poslání této družiny mezi lidem, neboť kněží, zapálení pro Krista a milující umění, mohli by napraviti mnoho a mnoho, co ve jménu Krista bylo u nás pácháno; zvláště na Moravě, kde bědný lid tone v hotovém katolickém modloslužebnictví, byli by moderní kněží pravým požehnáním . . . Přehlédali jsme benevolentně trochu těch počátečních nejapností, které páchal p. Dostál veršem i prosou, doufali jsme, že se tento posvěcený mladík naučí trochu psát, nabude moudrosti a odvykne si naivnosti, že snad takt-

nější lidé uklidí jej s náčelnictví a vykáží mu patřičné místo někde v zadní řadě — slovem: věřili jsme, doufali jsme. A tak pokřtil F. V. Krejčí družinu tu jménem »Katolická moderna«, prof. Masaryk fedroval ji jak jen bylo možno, a já psal blahopřejné noticky o ní v Naší Době.

Dnes se věci trochu změnily. Křtitel Krejčí vyřkl už docela jiný soud o celém hnutí a rozpoznal, že v něm není ani katolicismu ani modernosti; prof. Masaryk byl nucen poznamenati chování se »Nového Života« slovy »chlapecké mizernosti«; já, pomalý flegmatik, přistupuji teprv nyní k hnízdečku římských vráňat, dávaje jim zvolna biřmování, nové jméno, a, doufám, také nezrušitelné znamení. — Změnili jsme se my? Jistě ne. Ale víra naše je ta tam, a naše naděje z roku 1895 dívají se nám s cynickým výsměchem v líc. Nic nebylo pravdou z těch slibů, toho zařikávání a odříkávání se, se lží na čele vstoupil »Nový Život« do života, neboť nechal »zpívání« (které ostatně nestálo za nic) a začal kázati »blouznivé a vágní novokřesťanství«, papouškuje je po všelijakých těch Schellech, Harnaccích a Krausech; a lží jest i v tom jeho nynější život, neboť všecky ty systemy, do nichž mu oni učení Němci vpravili nauky Krista pána, zabijí svými činy . . . Mstíme se za svou ztracenou víru v celé to hnutí, za své sklamané naděje. —

Xaver Dvořák, neveliký sic talent básnický, ale jistě člověk jemného smyslu pro umění a prostý banálnosti, S. Bouška, v jehož původních verších mluví jen pathos kazatele, ne posvěcení básníka, ale muž širokého rozhledu po světové literatuře, odstoupili záhy z náčelnictví listu a hnutí, a tak zbyl tu Dostál — páter, jenž s intelligencí feldvebla třímá maršálskou hůl ubohé kohorty. A vede ji důsledně se stupně k stupni — »Církev zpívající« se stala docela obyčejným venkovským processím, a zlobí-li se páter Škrdle ještě na ně, pak jistě není vina na straně jejich, ale pouze silné bělmo leží na očích žižkovského »Torquemady«. A tvrdím dál: »Katolickým Listům« by posloužil ten, kdo by Dostála posadil do redakce jejich — ba, pusťte jej z kutny ven, naučte jej trochu psát, a budete mít šmoka, že vám ho budou daleko široko závidět. Byl by stejnou okrasou nejen klerikálnímu, ale každému, ať liberálnímu, ať konservativnímu listu. Fenomen ten má totiž elastické přesvědčení jako gumma. —

Přátelé mi již několikrát vytkli, že se obírám ve svých feuilletonech páterem tím víc, než zasluhuje. Že on se vlastně postaví v kruhu svých věrných, uhodí si na svou hruď, rozhlídne se vítězně kolem a řekne: Chlapík, co? Tolik měsíců se se mnou zabývali! Ah, oni vědí, co to znamená Dostál! (možno, že řekne: »Lutinov«). — A dobré katolické obce s pýchou budou patřit k Lutinovu, a gymnasisti mu budou psát nadšené listy, jež on si otiskne v »Novém Životě«. (Jeť »Nový Život« také jaksi rodinnou kronikou domu Dostála-Lutinova.) — Vím to. Ale také vím, kdy a v kterém jednotlivci zabíjím typ. Bylo tak se Zákrejsem, bylo tak s Vlčkem. A když bylo dílo dokonáno, doznali přátelé, že jsem měl přec jen pravdu. Dostál je efémerka, černá nicka — ale je katolický kněz. Kněz, který se ohání reformami, revoltuje proti své vrchnosti (ovšem hezky opatrně anonymně!) a při tom jezovita, člověk poťouchlý, zavilý — u čerta, to přec stojí za

trochu práce ukázat, na jakých sloupech stojí u nás učení Kristovo! Neboť, opakuji, Dostál je typem katolického kněze, a kdyby mi dal dnes někdo otázku: »Proč se odvrací intelligence od církve?«, odpověděl bych podle všech svých zkušeností: Poněvadž stojí u nás na takových Dostálech. —

P. Dostál tedy »vedl a vydával« »Nový Život«. Hned s počátku ulovili Julia Zeyera a snažili se udržeti si jeho benevolenci všemi možnými způsoby: podobiznami, úryvky z dopisů, jež otiskovali v čas i v nečas, autografy, citováním úsudků o něm osob jiných — a Zeyerovi, k němuž tehdy byla široká veřejnost dost upjata, bylo zalichoceno v jeho ješitnosti; přilnul k nim ve své osamělosti. V »lovení osob« byl vůbec p. Dostál mistrem. Ulovili Březinu, k jehož slokám psali sáhodlouhé výklady prosou, ulovili Bílka, jenž je dojista lepším sochařem, než znatelem lidí, chytli Merhauta, jenž, doufám, jest jich vzdálen jako Brno od Hostýna, zaklepali u Sv. Čecha nabízejíce mu obrovské honoráře, poklonkovali mladým začátečníkům srdečnými dopisy — lovili lidi jako Petr ryby kdysi. P. Dostál konal poutě po literátech, malířích a sochařích, všude čenichaje, všude vykládaje své vzorky jak obchodní cestující, vyplundroval takovou chycenou rybu až do žaludku — a nové číslo »Nového Života« mělo někoho nového. — Když byl v modě Verlaine, psal p. Bouška o Verlainovi, když Hello, o Hellovi, když Maeterlinck, tož o tomto; když se mluvilo o Garborgovi, psali o Garborgovi, vždycky krok co krok s gustem času. Při tom p. Dostál vyváděl takovéhle věci: Přinesli překlad Aglavainy a Selysetty — v příštím čísle pak redaktor vysvětloval. »Ukázka z dramatu, jež překládá M. Kalašova« vyklouzla ve spěchu poněkud nejasně. Sl. Kalašova skutečně drama ono překládá, ale překlad v »Novém Životě« je od S. Boušky! — Doslovně. Píše-li takovéhle vysvětlení redaktor »Nov. Života«, je to, tuším, dost mocný popud, aby člověk zavrtěl aspoň hlavou. — Jindy čtete v listě báseň: »Naše panny« . . . Ale najednou Vám redaktor v listárně vysvětluje: Verše ty se dostaly do čísla nedopatřením. Že se ostatně netýkají spanilomyslných čtenářek »N. Života«, rozumí se samo sebou. — Vida, vida!

Dokud táhl p. Bouška trochu spolu, šlo to s tou »moderností« jakž takž. Když vypřáhl, bylo po umění, po aesthetice, po »Církvi zpívající«. A třebas že ještě vycházela Hlídka i Obzor, pustil se Nový Život do dogmatik, polemik, začal učit a kázat, ocitl se v živlu, který byl panu Dostálovi nejbližším a nejmilejším a který jest jediným elementem každého katolického kněze. Ovšem polemiky, dogmatika, reformování měly ten zvláštní ráz, jako každý kněžský projev: polámaná logika, sofismata a humpoláctví jakési, které mělo být vtipem. Docela v intencích Krista, jenž chtěl obejmouti láskou celý svět, rozsívala se pepřová zrnka proti helvetům, pěstoval se antisemitism a p. V literatuře dal chváliti p. Dostál každou hloupost, jen když byl autorem jejím kněz a dal vynášeti každého, o němž dumal, že by jím mohl časem svůj rodinný list vykrášlit, za svoje knížky bil se pak se zuřivostí raněného lva. —

Ku konci minulého století pocuchal se trochu přátelský poměr mezi p. Dostálem a p. Kohnem. V Olomouci začal vycházet najednou nový list »Rozvoj«, v úpravě Času a »rubriky rovněž dle Času«. Redaktorem byl Al. Racek, jenž byl před tím marně klepal u anarchistického »Nového Kultu« p. Neumannova . . . V září 1900 byl pan Racek zbaven redaktorství (prý pro jakési podezření, že psal do olomouckého »Pozora«) a novým redaktorem stal se J. A. Bláha.

»Rozvoj« byl nepříjemným listem knížatům kněžským. Vedl si revolučně: mluvil o coelibátu, o příjmech arcibiskupů, kaplanů, o inkvisici konsistoře a jiných hrůzostrašných věcech.

A najednou něco prasklo. Aféra básníka p. z Lešehradu a jeho polemiky s p. Dostálem ukázaly, že velmocným pašou »Rozvoje« jest — p. Dostál-Lutinov. Pán z Lešehradu vydal o svých stycích s panem Dostálem brožurku, kterou by měl dnes čísti každý, kdo na celé katolické moderně vidí ještě jenom jediný světlý proužek. Hle, zde aspoň několik řádků, které se p. z Lešehradu skutečně povedly: »Proč p. Bláha (takto passivní člověk, jakých p. Dostál potřebuje) otiskl moji stať o coelibatu, proč referoval o mých knihách s takovým nadšením, proč zval mne na večírky, schůze a pod., proč lichotil mé literární činnosti, proč obrátil se na mne v nalehavé záležitosti peněžní a nakladatelské (17/IV. 1901, 26/XI. 1900) (než aby mne měli tím jistějšího)? A takový drzý lhář, taková literární nulla a dilettant, takový komediant, jenž drze popíral vždy jakékoliv styky s Rozvojem, který se ostentativně zříká journálu (když se mu stal nepohodlným), jehož stěžejním sloupem byl, jenž se skrývá pod různými pseudonymy (ku př. »Amis« v Rozvoji a j.), který žije jen z klepů a denunciací (viz aféru s St. K. Neumannem), který se štítí poctivého, přímého boje a mstí se postranními kopanci, takový člověk chce rozhodovat ještě o charakteru a intelligenci? Nechť se jen stará hezky dříve o své špinavé prádlo a nechá jiné na pokoji. Mám jistě své spravedlivé důvody, proč jsem odešel (a se roztrpčil, ale v jiném smyslu slova než jak si vykládá p. Dostál) z této »společnosti«— nehrál jsem si tedy jen na katolíka, nýbrž jsem jím dosud, ale utíkám s hnusem od klerikálů — a nemusím se s nimi nijak tajiti (jisté trpasličí plátky mluví cosi o »sběhnutí«; ne, nemohl jsem sběhnouti z tábora, v kterém jsem nebyl, jsem mimo vše, nestotožňoval jsem se nikdy s nikým, nepatřil jsem nikdy do žádné strany, podporoval a šířil jsem pouze umění a nic víc). Ano, důvěřoval jsem kdysi (jako všem lidem), obhajoval jsem je, vytrpěl pro ně dost příkoří a bolesti, ale trpké, vlastní zkušenosti (tedy bez jakéhokoliv impulsu se strany »někoho«) mne poučily o jiném. Poznal jsem, že to jsou falešní, povrchní, neupřímní pokrytečtí lidé, kteří se chytají za šos kde koho . . .«

Myslím, že dostačí. A sotva že tajemství takhle prasklo, prohlásil p. Dostál, statečný katolický kněz, že s Rozvojem nemá pranic společného, že v jeho redakci není, na jeho vycházení vlivu neměl, snad, že ho docela ani nečetl ani neviděl . . . Inu, katolický kněz . . . obyčejný civilista má docela jiné pojmy o cti . . .

A »Rozvoj« přestal vycházeti. A na to začal nový list: »Rozkvět«. A zase rubriky podle Času a zase anonymní revoltování. A najednou nová puma. »Rozkvět« přinese rozmluvu svého spolupracovníka s bar. Riegrem o Katolické moderně, o Židech, o prof. Masarykovi . . . Byla z toho mela a bar. Rieger jmenoval všetečného a řvavého reportera — byl to p. Dostál-Lutinov!

A »Rozkvět« zanikl.

A vznikl list »Mane« v Olomouci.

Zkušený člověk pozná, jak jsem minule ukázal, už podle uší jisté zvíře — p. Dostál myslí, že je za větrem a revoltuje . . . Inu, katolický kněz —

A ještě slůvko pro domo.

V čerstvém čísle Nov. Života zase vyrukoval p. Dostál proti mně. Věnoval mi epištolu, psanou ušlechtilým tónem miláčka jeho, sv. Pavla, a jenom útlocit k čtenáři mi brání, abych citoval z ní některá šťavnatá místa. Neboť ji psal katolický kněz. A prozřetelnost mi brání, abych se nepouštěl s p. Dostálem do historických disputací, kam by mě patrně rád zlákal, neboť vidím, že v historii je stejně silným jako v citátech z Homéra. Což nemá skutečně nějakého gymnasistu po ruce, aby si dal vysvětliti to a ono, než vezme péro do ruky?

Bozi moji, čím jsem se provinil, že mám najednou otvírati lebky římským popům a vésti jezovity na cestu pravdy? Lieber Dostál, přečtěte si »Národní Listy«, kde je zpráva o smrti Třebízského, přečtěte si životopis Třebízského v XIII. svazku jeho sebraných spisů — a jsem zvědav, máte-li ještě tolik — ne literární — ale občanské cti v těle, tolik jen, co by se vešlo za nehet mého malíku . . . neboť, máte-li ji, uhodíte v příštím čísle čelem o zem a řeknete: lhal jsem, špinil jsem, nadával jsem z nevědomosti. — A já vám odpustím, poněvadž jsem milosrdným k chudým duchem.

Ale cítil p. Dostál, že dvojstranná epištola nestačí a proto jako člověk, jenž nemůže, šel a vypůjčil si. Vypůjčil si rozklady nějakého Brandesa z »Nového Kultu« o mých feuilletonech — bozi, jak dobře bude dělat tohle spojenectví zrovna p. Neumannovi! jen houšť! — vypůjčil si rozumy oné literární hnidy, která má dvojí aristokratismus, dvojí jméno, dvojí úsudek a jediné přesvědčení, totiž o své jediné geniálnosti (míním ovšem p. Karáska, rytíře . . . eh, čert ví odkud — kdo pak si může na ten praedikát teď zvyknout!) a vypůjčil si konečně p. Dostál veršíky p. Dyka, mého několikaletého Thersita, nad jehož prosou plesal kdys můj Zákrejs, když byl bit, a jehož verše si klade teď p. Dostál na svou obolenou hlavičku . . . Milujte se synáčkové! Lituji pouze, že nenašel p. Dostál ničeho u řečeného p. Zákrejse, dále u p. Václava Vlčka a sl. Krásnohorské — — měl bych aspoň potěšení vidět svých sedm švábů pohromadě! . .

Já navzájem zacituji p. Dostálovi soud jednoho velikána o mých feuilletonech, velikána, před nímž p. Dostál jistě skloní hlavu: »Na turnaj vtipu a duchaplnosti povznesl u nás polemiku p. Machar, ač často přesoluje.« Prohlásil pan K. Dostál-Lutinov v Novém Životě r. 1898. — Satis est. *J. S. M.*

Frant. Drtina, Myšlenkový vývoj evropského lidstva. (Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných XVIII) 1902, str. 392.

Kniha obsahuje doplněné přednášky, jež konal autor v universitní extensi. Spisovatel si vytkl za úkol vyložit, jak evropské lidstvo v dosavadním svém vývoji pohlíželo na záhadu světa a záhadu života. Poněvadž k otázkám těm snaží se odpovědět jednak náboženství, jednak filosofie a věda, spisovateli běží především o to, aby osvětlil, jak v jednotlivých fasích historických náboženství a filosofie konstruuje jednotný názor na svět a na život. Filosofie a věda jest spisovateli projevem pouze lidského rozumu sama o sobě, náboženství projevem lidské citivosti a vůle; náboženství je mu výtvor kolektivní, mající povahu a význam sociální, filosofie a věda je spíše povahy individuální, náboženství zakládá články své ve víře v nadpřirozené zjevení, filosofie se opírá o rozum přirozený. Filosofie v původní podobě své, dříve nežli se z ní vyloučily a osamostatněly odborné vědy, zrodila se z náboženství a zase sama, až bude dokonalá, stane se nejdokonalejším náboženstvím všeho lidstva. S toho stanoviska autor rozbírá nejprve řecký názor světový a životní, dále křesťanství a středověk, konečně novověký názor světový a životní, a sice nejprve jak se jevil v renaissanci a reformaci — tu vyložen i význam reformace české — pak v novověkém racionalismu. Rozbor jeho zaujímá až století XVIII., v závěrečných pak úvahách ukazují se kulturní prvky věku posledního a naznačuje se, jak současná doba spěje k synthesi těchto prvků nové kultury. Ve starověku bylo náboženství institucí státní a podrobovalo si filosofii, ve středověku náboženství sloučeno s filosofií, v době nové nastalo odloučení a osamostatnění obou, až v současné přítomnosti patrně se projevují známky úsilí o novou synthesi. Proti jednostrannému pěstování rozumu, proti racionalismu minulého věku hlásí se cit a vůle k svému právu a doba naše projevuje se nepokrytou touhou po náboženském a mravním obrození, po obrození kulturním vůbec. Ze starověku řeckého přejímáme jeho naturalism a racionalism, jak byl obnoven renaissancí a novohumanismem, ze středověku pak čisté křesťanství, hlásající lásku k Bohu a bližnímu. Tak pokračujeme kulturně i na dráze renaissance i na cestě reformace. Souborem dvou naznačených složek, míní spisovatel, vytvoří se nový typ kulturní.

Člověk naší doby nehledá pravdy a poučení ve zjevení, nýbrž spolehá ve vlastní síly a chce se uplatnit zde v životě pozemském (prvek naturalistský); věří v sílu rozumu, ale nepřiznává mu ceny absolutní, nýbrž pokládá cit a vůli za rovnoprávnou část lidské duševnosti, ba za vlastní hybnou sílu člověka (racionalism zmírněn voluntarismem); usiluje dále o uskutečnění křesťanské lásky k bližnímu. Sloučením této positivné stránky křesťanství s antickým naturalismem a racionalismem vzniká teprve moderní humanita, blahovůle, účinná, sebevědomá a silná láska k bližnímu.

Přirozeno, že kniha, jež zahrnuje kulturní vývoj tří věků, obsahuje množství idejí a poučení, jmenovitě o osvětě řecké a o středověku, jakož i o prvých fasích novověkých. Chválíme klidný, filosofický a jasný výklad její, zevrubnou znalost problemů, o jejichž luštění ve

spise běží, jakož i střízlivost úsudku. V základním stanovisku bych tak ostře neformuloval charakteristiku náboženství a filosofie (jako je na str. 4., 5.). K doplnění účasti, jakou měly odborné vědy na utváření myšlenkové povahy novověké, zvláště posledních století, přispěla by zmínka o theoriích ekonomických, pro věk XIX. zmínka o Darwinovi.

Spis čte se velmi příjemně nejen zásluhou vnitřního obsahu, nýbrž i prostého a přístupného vyjadřování, a zasluhoval by jistě hojného rozšíření. Dr. *B. F.*

*

O platonismu a křesťanství hledě zvláště k poměru mezi filosofii a náboženstvím. Studie. Sepsal A. K. Podstata veškerého vývoje a pokroku dle p. A. K. je boj. V době barbarské boj mečem a ohněm, v době průmyslové boj podnikavostí a vynalézavostí, u lidí civilisovaných boj psychický, boj mezi životem přírodním, světským, »hýbaným pudy a vášněmi« a životem mravným, zbožným, »k vyššímu směřujícím«. Barbarství má své hrdiny, průmysl své milionáře, vznešená kultura má své filosofy. A tento boj po výtce moderní je zdrojem té četné ethické literatury. »Tento vnitřní rozpor dává stále popud k snování myšlenek, výměně názorů, k úvahám a polemikám, jimiž budí se a roste touha po lepší úpravě života a zjednává žádoucího duševního souladu.« Tak ospravedlňuje autor vydání své studie, řídě se dle přání Blaisa Pascala, že každý spisovatel má se ptáti, proč píše. — Spisovatel, dříve než přichází k svému vlastnímu závěru, rozbírá filosofii Sokratovu v poměru k sofistům, Platonovu ideologii, líčí s rozkoší až naivní křesťanské učení. V poslední, hluboké kapitole o »Filosofii a náboženství« rozebírá kursoricky, ale originálně problem realismu a idealismu od Descarta přes Spinozu, Lockeho, Humea, Kanta, Hegela, Fichteho až po Comtea a Spencera. Pan A. K. je rozhodným nepřítelem positivismu se stanoviska filosofického: »Positivism povznesl význam vědy, ale jednostranností svou jej přecenil; věda je po výtce přece jen popisnou a rozbornou; proto je filosofie zbudovaná pouze na výsledcích věd nemožná, anať analyse sama o sobě nemůže vésti k synthesi.« Věda nemůže stanoviti něco absolutného, pro ni je vše jen relativné »hledajíc zákon, t. j. nutnou souvislost zjevů, nemůže býti (věda) než materialistickou a fatalistickou«. A proto končí dle pana A. K. positivism materialismem a fatalismem. Autor potírá i evolucionism Spencerův: »I když připustíme, že princip samoděčnosti vývoje je slučitelný s hlediskem teleologickým, odkud vzíti konečný princip pro účelnou úpravu skutků, která je dle Spencera vlastním výrazem lidskosti a mravnosti?« »Vzhledem k těmto nesnázím vidí se Spencer nucen vzíti útočiště k agnosticismu. Jakmile však přijímá nepoznatelné, kterak může o něčem souditi bez obavy, že praemissy jeho jsou správny?« Autor nenalézá útočiště ani v racionalismu Descartově a Spinozově, ani v materialismu Lockově, ani v parallelismu Leibnizově, ani v skepticismu Humeově. I ethika Kantova, i filosofie Fichteova a Hegelova nechávají ho indifferentním.

To, oč v celé studii jde, je, že náboženství stalo se vývojem rozumu nemožným, ježto »postrádajíc rozumových důvodů, jimiž by

přesvědčiti dovedlo, brávalo útočiště k nadpřirozenému; čímž ovšem přišlo v kollisi s vyspívajícím rozumem, popírajícím věci nadpřirozené a tím podvracujícím hlavní oporu náboženství«.

Tak se stalo, že moderní člověk je bez náboženství. Pod náboženstvím není ovšem míněno snad nějaké náboženství formálné, veřejné, nějaká církev. Autor pokládá za náboženství jistou methodu myšlení, platonismus vytříbený křesťanstvím, bez níž život nestojí za žití; hlásá návrat k božské inspiraci Kristově a bystré dialektice Platonově. Nechce však zavrhnouti moderní vědy, chce jen víru a poznání intuitivní. »Byť i byla absolutní pravda lidskému rozumu nedostupna, není to ještě důvodem, proč by se v ni nevěřilo a neusilovalo se jí aspoň přiblížiti ovšem odhalení vlastní podstaty a principu bytí nemůže pocházeti zevně prostředím smyslovým, ale jen z vnitra; ono může býti jen subjektivním tušením, cítěním, věrou.« Autor přijímá doplnění empirické vědy subjektivní věrou. Víra tato však musí býti hluboká a vážná. »Čím je hlubší názor, t. j. čím je čistší od smyslnosti, tím více mu věříme; ne subjektivní, pomíjející nálada, ale všeobecný a trvalý stav duševní, cit lidský, vtiskuje soudu pečet pravdy«. »Všechna pieta, úcta a vážnost, kterou člověk cítí, je podmíněna zbožnou myslí, tou hlubší náladou duševní, která vzniká vlivem víry, t. j. představy vznešenosti tvůrčí moci, jež ho obklopuje i velikostí oběti a sebezapření, jíž děkuje za vši krásu a povýšenost svého života.«

Zlatými písmeny měla by býti otištěna následující slova: »Kde tragedie náboženská opírající se o vlivy nadpřirozené přestává býti účinná, filosofie ji doplňuje ukazujíc, že v cnosti je všechno štěstí lidské, že v ní samé je odměna, poněvadž jen v ní je cíl a uspokojení duše; ovšem vyžadujíc úsilného přemýšlení a stálého opravování se a nikdy nemohouc se nazvati úplnou a dokonalou, má filosofie málo přátel; neboť většina, zdá se, libuje si více v povrchnosti nežli ve vážném přemýšlení. V pravdě je však filosofie ukazatelem na cestu nejlepší, jsouc oporou vší snahy ideální a podobá se, že nemýlil se Sokrates, nazývaje ji pravým věděním«. Filosofie p. A. K., tohoto ryzího, moderního novoplatonisty, na nikoho nepřipomíná tolik jako na Schopenhauera. Tento také štěstí člověka pokládá za možné toliko v ctnostech a v platonském, mystickém vsebepohroužení. Nejkrásnější důkaz podal svou esthetikou. Hlavní rozdíl mezi filosofií Schopenhauerovou a studií přítomnou tkví v tom, že Schopenhauer vidí jen své nesplněné touhy, lidi a svět neplatonský, kdežto pan A. K. má v sobě více energie ideálné a přemýšlí více o spáse, ač ve svém názoru o reálném světě je také absolutným pessimistou. Autor nevěří rozumu a odsuzuje marnost světa: »Chtěl-li by rozum opanovati místo víry, byl by sotva více nežli sofistikou, která domýšlí se jen věděti něco podstatného, v pravdě však ničeho neví«. »Důkazem, že nemůže člověk stačiti svým rozumem beze vší víry, je nápadný zjev, že s rostoucím spoléháním v moc rozumu roste nebezpečí společenského rozkladu a osamocení.« »Rostoucí neschopnost myslit a jednati opravdově má za následek, že je odsouzen žíti ve stálém nepokoji a pod tíhou výčitek svědomí.«

Spisek tento není vědeckým odsouzením věd. Jeho kritická, negativní stránka je slabá. Je to dílko více umělecké, prýštící z křišťálové mravnosti. Zvlášť poslední stránky jsou nad míru sugestivné, psány mimo veškerou naši moderní kulturu a vědu. Jsou psány bez ohledu k čtenáři, bez intencí literátních. Hodila by se na okraj těchto stránek slova Emersonova: »My všichni jsme dítky genia, dítky cnosti — a cítíme jejich inspirace v šťastnějších chvilkách«. *J. V. Š.*

*

F. Wollny: Der Materialismus im Verhältniss zur Religion und Moral. Leipzig, Theod. Thomas, 1. vyd. 1886, 66 str., druhé upravené a rozmnožené vydání 1902.

Byl to zajisté odpor k starému a přes lepší poznání stále ještě hlásanému předsudku, který přiměl spisovatele pokusiti se vědecky pitvati svědomí svoje, vědy i lidstva po stránce intellektuální i mravní, zkoumati slabé stránky předsudku a pomoci nepředpojatému mínění k vítězství. Neboť ač moderní věda není vždy materialistická, a dokonce, myslím, ani jí nemůže být, nechce-li se znemožniti a uváznouti v jednostrannosti (i vědec tak exaktní jako Dubois-Reymond naznačil heslem »ignorabimus«, že ani materialistický výklad nestačí k úplnému pochopení všech jevů), přec má zase v sobě tolik materialistických prvků, že ukvapený, nelogický rozum je dosti nakloněn obé ztotožňovati. To by ovšem ještě nikterak nebylo vyvrácením ani vědy ani materialismu, neboť podobné theoretické výtky nutno zase theoreticky vyvrátiti. Častěji, a právě se strany nevědecké, přenese se důkaz na pole docela jiné, na pole morálky a ethiky, a hledí se z předpokládaných ethických konsekvencí odiosní učiniti vědu i materialism. Že je to stanovisko naprosto naivní, nelogické, je patrno; neboť je-li věda neb materialism jinak, noeticky a psychologicky, správná, nemůže nás její konsekvence na jiné straně, byť byla sebe hodnější politování, odvrátiti, abychom pravdu tu přijali i s těmi nutnými konsekvencemi. Je tedy především otázka, má-li materialism a věda skutečně takové následky, jaké se jim imputují. Považujeme-li za ethické nikoliv theoretický názor, nýbrž jak se názor jevi v myšlení a jednání, lze těžko připustiti rozhodný vliv theorie na praxi. Soudí-li se však, že eliminováním jistých pojmů, jež kdysi se zdály nutnými názoru theoretickému a sloužily za podklad theoretické ethice, spolu se zvrátilo vše morální smýšlení, cítění i jednání, je to přenášení oboru intellektuálního, to jest speciellně správnosti neb chybnosti názoru na pole morálky, kterážto konsekvence nikterak není ve věci samé, nýbrž ve výkladu předpojatého individua. — Spisovatel pokusil se tedy vědecky, materialismus z noetického a psychologického důvodu zamítaje, předně ukázati na neodůvodněnost a nereálnost pojmů duše, substance, boha, nesmrtelnosti duše, záhrobí, svobody lidské vůle, a nastínil stručně, ale ostře, že pojmy tyto netvoří nijak nutně basi každé možné morálky, a ukazuje to i pohledem na vývoj přirozeného náboženství. Ač Spencer svým evolučním výkladem zde mnohem jasněji osvětlil vznik náboženství, stačí i tato skizza k vyvrácení mínění, že náboženství a morálka bez pojmů těch je nemožna, a dokazuje naopak,

že jako v minulosti nebyly ony pojmy vždy s morálkou spojeny, nejsou ani nyní nutny, a že tedy moderní věda, odmítnuvši pojmy ty, nikterak si neznemožnila konstrukci morálky a ethiky samé, nýbrž že je jen odkázána na docela jiný způsob a jinou basi pro svůj ethický system. Ač pak je patrno, že vývojem ducha lidského je centrum morálky posunuto ze záhrobí do skutečnosti, čímž se z eschatologické ethiky stala ethika sociální, přec není praktický výsledek obou tak rozdílný, aby se v lecčems neshodly; ovšem co bylo ethice dříve jen prostředkem a následkem, to jest mravnost lidstva a blaho, stalo se nyní cílem, sociální ethika přenesla těžisko své v lidstvo samo a jeho mravní řád, na pohrobní existenci duše a p. Ježto se tedy věda odvážila zamítnouti ony tradované fundamentální pojmy psychologie a ethiky, uznala však důležitost obou těchto disciplin, vzala na se úlohu zbudovati na zříceninách starých pojmů nové systemy, a tak lze vysvětliti horlivou práci v obou oborech, jež jest ku prospěchu vědě veškeré. Od doby, co Fr. F. Lange dějinami materialismu ukázal jeho světlé i stinné stránky a spolu nakreslil poměr jeho k vědě i náboženství, je předsudek takový, vytýkající antimorální tendenci vědě, buď neznalostí, neb vyplývá ze špatných úmyslů. Ale přec je záslužno ještě dnes uvésti mínění to theoreticky i prakticky ad absurdum, a lze říci, že tento stručný spis, došedší právem nyní druhého vydání, zasluhuje chvály pro přímost a vědeckou přesvědčivost, s jakou předsudek ten vyvrací.

Gustav Tichý.

ZPRÁVY.

Manželství souchotinářů. Často musí lékař odpovídati na otázky, smí-li se ten neb on pacient ženiti. Přemnozí nemocní se však netáží lékaře, mohou-li rozhodný tento krok životní učiniti. Proto je důležito šířiti v obecenstvu poučení o tom, že souchotinářům není prospěšno v sňatek vstupovati. Z této příčiny pokládáme za vhodné referovati o práci prof. Gerhardta (Berlín) uveřejněné v »Zeitschrift für Tuberkulose u. Heilstaettewesen«, ve které se pojednává o manželství souchotinářů. Poslední dobou ozvaly se námitky proti návrhu drakonických zákonů zapovídajících manželství souchotinářů; bylo upozorňováno na to, že povznesení duševního života, jaké manželství přináší, působí příznivě na průběh tuberkulosy a že manželství zajišťuje pečlivější ošetřování chorého a chrání ho před výstřednostmi všeho druhu. Je tedy otázka tato dosti obtížná. Při podobných rozporech je vhodno nahlédnouti do historie. Jistá práce lékaře Evisolle-a, která byla vydána r. 1850, vrhá jasné světlo na účinky manželství u tuberkulosních žen. Autor pozoroval 27 žen, které stiženy byvše souchotinami vstoupily ve sňatek. U 3 z nich průběh choroby se nezměnil, 12 žen, které byly v době porodu ve 2. nebo 3. stadiu tuberkulosy, po porodu zemřelo záhy (nejdéle ve 4 měsících). Z 10 žen, které nalézaly se v době porodu v prvním stadiu tuberkulosy nebo na počátku druhého stadia, u 3 tuberkulosa nabyla velmi rychlého průběhu, u 2 značně se zhoršila a u 5 nepatrně se zlepšila. Z 22 žen stižených tuberkulosou 3 porodily mezi 2. a 3. měsícem, 3 mezi 7. a 8. měsícem. Porody ty byly většinou lehké, děti zhynuly. Záhy po této práci ukázaly se jiné výzkumy, které dokazují, že těhotenství a porod urychluje průběh tuberkulosy žen. Druhá práce, která zasluhuje zmínky, je z péra anglického lékaře Hermana Webera. Autor ten podává 68 případů mužů i žen, které samy jsouce nemocny tuberkulosou, vstoupily ve sňatek se zdravými osobami. Málo mužů zdravých nakazilo se od tuberkulosních žen, za to z 39 souchotinářů, kteří se oženili se zdravými ženami, nakazilo 9 ženy své tuberkulosou, a sice jeden muž nakazil 4 ženy, jiný muž tři ženy, čtyři muži nakazili po dvou ženách a tři muži po jedné. Celkem zemřelo 18 žen nakazivších se tuberkulosou od mužů. Virchow často viděl vznik tuberkulosy povšechné po uzavření sňatku. Poslední zabýval se otázkou tou van Sendyck.

Pozoroval 26 žen ve věku 20—36 let, z nichž byla část dědičně zatížena, část velmi sešlá na výživě a některé trpěly již před tím tuberkulosou. U 21 z nich affekce plicní počala nebo zhoršila se v době porodu, u 3 v době kojení, u 2 za těhotenství. Z těchto 26 žen 14, t. j. 54% zemřelo nejdéle dvě leta po oddavkách. Autor zrazuje osobám chorým plicemi vstupovati ve sňatek manželský, ba varuje i osoby náchylné k tuberkulose. Prof. Gerhardt neviděl také nikdy, že by manželství bylo mělo příznivý vliv na souchotináře. Sám pozoroval případ tento: souchotinář se zhojenou tuberkulosou vzal si mladou, zdravou ženu. Rok po sňatku umírá sám tuberkulosou, za dvě léta zmírá žena rovněž tuberkulosou a za několik let po té hyne jejich dítě tuberkulosním zánětem blan mozkových. Přenesení nákazy může se státi cestou pohlavní, což není nikterak řídké, neboť dle různých statistik vyskytuje se tuberkulosní onemocnění pohlavních a močových orgánů v 5% všech tuberkulos. Dále může nastati nákaza kašlem a odkašláváním chrchlů obsahujících mnoho zárodků. Muže život pohlavní oslabuje, vyvolávaje často zhoršení plicního pochodu. U žen těhotenství, porod, kojení nemálo pohoršuje tuberkulosu. Jen ve výminečných případech nenastane zhoršení. Gerhardt si přeje, aby každý, kdo trpěl tuberkulosou, aspoň rok počkal se ženitbou a rozhodl se ke kroku tomu teprve tenkráte, když časem chorobný pochod vyhasl úplně. Přednáška prof. Gerhardta vyvolala diskussi, do které zasáhli přední klinikové němečtí Leyden a Fürbringer. Ti potvrdili správnost vývodů Gerhardtových.

Sirotčinec v Kodani. Z letošní zprávy*) jeho poučujeme se o těchto jednotlivostech. Královský sirotčinec je založen r. 1727 pro celou zemi, ale stará se přímo jenom o sirotky z ostrova Sällandu, ostatním částem říše udílí roční podporu 14.400 korun. Děti byly dříve vychovány v ústavě, od r. 1826 bydlí u rodin, a sice u svých příbuzných nebo přátel; pro děti, které nemají vůbec domova, jsou zařízeny domácnosti pro nejvýše šest sirotků. Vlastně obdrží děti jen volné vyučování, knihy a výbavu při vystoupení, 120 se ještě podporuje stipendiem, a pro ostatní je zřízeno několik nadání. Ač se přijímají děti jenom chudé, přece děti, které za života rodičů byly určeny k studiu, mohou býti dány na studie, jako vůbec dítě nemá sociálně klesnout přijetím v ochranu sirotčince. Škola ústavu má pět tříd pro 135 hochů a pět pro 135 děvčat, a učí se v nich mimo předměty školství obecního též ručním pracím, (děvčata šití prádla a šatů, hoši truhlářství, soustružnictví, knihařství) angličině (jenom hoši), němčině, hudbě a tanci. V budově ústavní zřízeny jsou sprchy, a děti se za dozoru učitele nebo učitelky koupají dvakrát týdně. Komoří Meldahl, vrchní správce, v rozhovoru s referentem liboval si v tom zařízení, že přimělo ošetřovatele dětí, aby ze studu před učiteli jim dávali

*) Beretning om det kongelige Vajsenhus 1902 red Ch. Gansdrup, Inspektör og forstander, Köbenhavn.

dvakrát týdně čerstvé prádlo. Každoročně podnikne se větší výlet, mnohé z dětí tráví prázdniny na venkově u dobrodinců. Vystouplé chovance shromažďuje ústav týdně k zábavě a rozhovoru (dívky a mladíky zvláště), a stará se, aby je umístil. R. 1858 založili si bývalí »Vajsenhusiani« spolek, se schůzemi a zábavami, který již zřídil nadace pro potřebné členy. Jak dbají o ústav, ukazuje dopis otištěný ve Zprávě, jímž velkoobchodník Höpfner a jeho choť, oba vychovanci ústavu, zakládají novou nadaci o 30000 korunách pro chudé žáky jeho. Mimo sirotky (úplně osiřelé) chodí do školy ústavu též děti, nemající otce; obdrží celkem jenom volné vyučování a knihy a mají nárok na několik nadací. Je zajímavo, že nejchudším rodinám poskytuje škola na štědrý večer půl šunky a kilo loupané rýže (letos 86); škola slaví vánoce a naděluje svým chovancům dne 28. prosince.

A. K.

O potřebě »Monumenta graphica Bohemiae«. Přípravami, jež se konají k vydání českého diplomatáře, maně vyvolává se potřeba jiné publikace, jež by byla dobrou přípravou i doplňkem zmíněného díla. Myslím totiž sbírku facsimilí písemností všech druhů, listin, konceptův, aktův i rukopisův (písma listinného i knižního).

S jakými obtížemi setkáváme se při přesném určování nedatovaných písemností, viděti již z první ukázky přípravných prací k vydání českého diplomatáře*)

Kdybychom měli takové sbírky, jakými honositi se mohou Angličané, Francouzové, Němci neb Italiani**), snadněji by se nám pracovalo na této nezorané půdě, a snáze bylo by též lze získané výsledky této práce srovnáním posuzovati.

Publikaci podobnou umožňuje dnes nad obyčej záslužný podnik »České Akademie« »Soupis památek historických a uměleckých v král. Českém«, i na náklad zemský připravovaný diplomatář. Po stránce technické zaručuje úplný zdar tomuto podniku na výši současné techniky stojící reprodukční umění »České gra-

*) G. Friedrich: »*O zakládací listině kapituly Litoměřické*«. Prolegomena k české diplomatice I.) Praha 1901. v. 8. p. 26. Srvn. »Český Časopis Historický« roč. 1902. čís. 2.

**) *The palaeographical Society.* Facsimiles of manuscripts and inscriptions edited by E. A. Bond, E. M. Thompson and G. F. Warner. I. serie London 1873—1883. II. serie London 1884—1894.

E. M. Thompson, »*Catalogue of ancient manuscripts in the British Museum.* Part II. Latin. London. 1884.

Album palaeographique ou recueil des documents importants relatifs à l' histoire et à la litterature nationales. Paris 1887.

L. Delisle »*Cabinet des manuscrits de la bibliotheque nationale*« Vol. 3. Paris 1868—1881.

Silvestre J. B. »*Paléographie universelle*«. Paris 1839—1841.

Th. v. Sickel »*Monumenta graphica medii aevi*«. Vídeň 1858—1882.

v. Sybel a v. Sickel »*Kaiserurkunden in Abbildungen*«.

Chroust »*Monumenta graphica*« Mnichov.

»*Archivio paleografico italiano*« Roma.

Paoli e Vitelli »*Collezione fiorentina di facsimili paleografici greci e latini*« Firenze 1884.

fické Unie«. — O síly vědecky kvalifikované, jež dnes by bylo možno pro tuto publikaci získati, *není* nouze. Máme mezi našimi historiky, mladšími i staršími, řadu absolventů vídeňského »Ústavu pro rakouský dějezpyt«, kteří svými odbornými znalostmi úplně zaručují vědecký *zdar* tohoto podniku. — O podporu finanční pro publikaci podobného druhu není se při munificenci jak našich vědeckých korporací (České Akademie, Král. české společnosti nauk, Historického spolku), tak zemského výboru a c. k. ministerstva kultu a vyučování třeba příliš obávati.

O prospěchu podobného díla není nutno mnoho se šířiti. Již tím, že stanoveny by byly, ne-li všecky, tož většina rukopisů českých (v Čechách a na Moravě psaných), získali bychom nejen my, nýbrž i celá věda palaeografická; doplněn by byl článek vývoje kulturních dějin našich i světových.

Známé »Le style c' est l' homme« dá se snadno a právem obměniti v »L' écriture c' est l' homme«. V každém písmě obráží se doba jeho vzniku; charakteristické známky doby nesou i její písemné památky.

Současným respektováním umělecké výzdoby rukopisů posloužilo by se i dějinám našeho umění.

Publikací podobnou získali bychom celkového přehledu grafické i umělecké stránky našich písemných památek, získali bychom pevný základ české palaeografie a vysvětlili bychom mnohé sporné otázky, stáří sporných památek písemných se týkající.

Práci podobnou dobře by bylo rozděliti nejen dle určitých dob, nýbrž i dle určitých forem a škol písařských a illuminatorských. Bylo by nutno sestaviti přehled našich památek písemných a pro reprodukci vybrati z nich ne unica, nýbrž *characteristica* pro svou dobu a školu.

Publikace podobná jest velmi potřebná, a Česká Akademie získala by si velké zásluhy, kdyby se podobného díla ujala.

Adolf Lud Krejčík.

Index librorum prohibitorum vydán loni poznova. Vydání nové se dosti bytně liší od dřívějších. Papež Lev XIII. sám v předmluvě ku příslušnému dekretu dí, že na prosby francouzských, vlašských a německých censorů dřívější přísná ustanovení byla zmírněna. Tak zmizela ze seznamu zapověděných knih díla, která dána na index dříve, nežli byla vydána, jako oba spisy Galileiovy: De revolutionibus a Discorsi. Také Danteův spis De monarchia sproštěn konečně příchuti kacířství.

Děti v severočeském revíru.

Jejich otázka sociální a paedagogická.

Studie Ed. Štorcha.

Část první.

»— — pro lidi takové články psány nebyly, nýbrž pro ty, kdo Slovensko miluji«.

Prof. Masaryk.

Severočeský revír uhelný jest naše malé Slovensko, stejně často v slavnostních řečech připomínané a stejně zanedbávané a ponechávané samu sobě. V nové době počalo opravdovější poznání Slovenska raziti si cestu do veřejnosti české, a tu často s úžasem potkávalo se mnohé odkrytí pravdy, někdy tak hořké. Severočeský revír čeká posud na své pracovníky, kteří představí jej českému národu ve světle pravdy, čímž ovšem také ledacos hořkého vyjde na jevo. Chci přispěti k poznání toho kraje povzbuzen pozorností věnovanou mému článku*) »Sociální postavení dětí v severoč. revíru« (Naše Doba VIII., č. 6. a 7.) a myslím, že nebude mi přikládána tendence snižovati snad některé osoby, stavy neb strany politické. Neuzavírám se polemice, naopak mně vítány by byly věcné náhledy i odchylné, jen to af se mi nedává, že chci hanobiti nějakou třídu obyvatelstva, nebo že stavím do popředí nějakou stranu politickou.

I. — Obecná koncentrace obyvatelstva kol průmyslových míst — symptom XIX. století — vyniká zde markantně. Nejdříve přicházeli takoví, kteří se doma nemohli vyživiti, nejvíce nádeníci a dělníci zemědělští, a zde hledali lepšího bydla. Doma pra-

*) Pokud vím, zabývaly se článkem tím Rozhledy, Právo Lidu, Čas, Posel z Budče, Česká Demokracie, Severočeský Dělník, Samostatnost (nepřímo).

covali třeba za 30 zl. roční mzdy a zde je vydělali za několik dní. Na posázavském panství hraběte Ludvíka Šternberka, 15násobného milionáře, platilo se v létě r. 1901 za den práce 20 až 24 kr. — zde za 1 hodinu práce 30 kr. Ovšem, že mnozí z těchto lidí nevěděli pak co s penězi a rozhazovali je plnýma rukama. I v kočárech na šichty se dali voziti a celé noci popíjeli. Mezi nimi bylo mnoho lidí pochybné ceny.

Za nimi dostavovalo se řádné dělnictvo třídně uvědomělé, které jakousi elitu mezi horníky tvoří. Za dělnictvem přicházeli řemeslníci a obchodníci nejrůznějších oborů. Z těch jedni padli vyčerpáni úvěrem, (poslední stávka pohrobila mnoho živností), druzí pak udrželi se do dnes a velkou většinou dobře prospívají.

Je následovali čeští úředníci a učitelé — — tím příliv český byl dovršen a ustálen.

K zajímavým výsledkům dospějeme, přihlédneme-li k původu přistěhovalého obyvatelstva. Vyšetřil jsem u 3968 rodin*) representujících as 20.000 českých obyvatelů zdejšího kraje, z kterých politických okresů se přistěhovaly.

Polit. okres	Počet rodin	Polit. okres	Počet rodin
1. Aš	—	19. Hořovice	214
2. Benešov	47	20. Hradec Jindř.	9
3. Blatná	47	21. Hradec Král.	19
4. Boleslav Ml.	52	22. Hradiště Mnich.	28
5. Brod Český	46	23. Cheb	4
6. Brod Něm.	74	24. Chomutov	—
7. Broumov	2	25. Chotěboř	45
8. Budějovice	16	26. Chrudim	39
9. Bydžov Nový	26	27. Jablonec	—
10. Čáslav	99	28. Jablonné	—
11. Děčín	6	29. Jáchymov	—
12. Domažlice	23	30. Jičín	59
13. Dubá	1	31. Jilemnice	27
14. Duchcov	17	32. Kadaň	4
15. Dvůr Král.	7	33. Kaplice	—
16. Falknov	—	34. Karlín	36
17. Frýdland	—	35. Kladno	130
18. Hora Kutná	79	36. Klatovy	78

*) Děkuji zde přátelům za pomoc při sbírání dat, zejména pp.: Fr. Klímovi, řídícímu učiteli v Košťanech, Rudolfu Veselému, řídícímu učiteli v Záluží, Václavu Uhrovi, učiteli v Čouši, Stanislavu Růžičkovi, učiteli v Kopistech, Rudolfu Žižkovi, učiteli v Hostomicích, Ferdinandu Knápkovi, učiteli v Duchcově, J. Líkařovi, řídícímu učiteli v Trnovanech, Františku Veselému, učiteli v Lomu.

Polit. okres	Počet rodin	Polit. okres	Počet rodin
37. Kolín	44	67. Rokycany	366
38. Kralovice	151	68. Roudnice	91
39. Kraslice	—	69. Rumburk	—
40. Krumlov	3	70. Rychnov	8
41. Lanškroun	7	71. Sedlčany	61
42. Ledeč	79	72. Semily	22
43. Liberec	—	73. Slané	340
44. Lípa Česká	2	74. Smíchov	59
45. Litoměřice	21	75. Strakonice	65
46. Litomyšl	11	76. Stříbro	10
47. Louny	155	77. Sušice	52
48. Mělník	48	78. Šluknov	—
49. Město Nové	17	79. Tábor	53
50. Milevsko	9	80. Tachov	1
51. Most	9	81. Teplá	—
52. Mýto Vys.	7	82. Teplice	8
53. Náchod	2	83. Trutnov	6
54. Pardubice	44	84. Třeboň	1
55. Pelhřimov	56	85. Turnov	15
56. Písek	30	86. Týn Horšův	10
57. Planá	—	87. Týn n. Vlt.	8
58. Plzeň	141	88. Ústí nad Labem	6
59. Podbořany	2	89. Vary Karlovy	1
60. Poděbrady	46	90. Vinohrady Kr.	22
61. Polička	5	91. Vrchlabí	2
62. Praha	6	92. Žamberk	9
63. Prachatice	12	93. Žatec	11
64. Přeštice	79	94. Žižkov	2
65. Příbram	100	95. Žlutice*)	3
66. Rakovník	374		

Největší počet vystěhovaných rodin má okr. hejtmanství rakovnické (374), pak následují okresy: rokycanský (366), slanský (340), hořovický (214), lounský (155), kralovický (151), plzeňský (141), kladenský (130), příbramský (100), čáslavský (99) atd. Názorná je čára, kterou si na mapě vyznačíme a jež spojovati bude zhruba středy okresů, z nichž nejvíce lidu do severočeského revíru přichází. Začátek čáry položme do Loun a táhněme odtud skoro přímo na jih přes Rakovník, Rokycany do Sušice. Odtud k severovýchodu do Sedlčan, obloukem přes Tábor a Pelhřimov do Něm. Brodu, odkud přes Ledeč skončíme v Kutné Hoře. — Pruh okresů od Řípu k Šumavě vykazuje průměrem 184·9 rodin vystěhovalých

*) Rodiny uvedené pod: Duchcov, Most, Teplice — jsou staré, dávno zde usedlé. — Mimo to pochází z Moravy rodin 35, ze Slezska 1, z D. Rakous 2, z Haliče 2, z Pr. Slezska 2.

z jednoho okresu. V pruhu mezi Sázavou a Doubravkou připadá na jeden okres 75·2 rodiny, na okresy krabatiny českomoravské a podšumavské po 54·4 rodiny.

Ze všech českých okresů, které při posledním sčítání ukázaly úbytek obyvatelstva, značná část lidu odstěhovala se do severočeského revíru.

Pol. okr.*)	úbytek ob. v l. 1890—1900:	Počet rodin přistěh. do severoč. r.:	Polit. okr.	úbytek ob. v l. 1890—1900:	Počet rodin přistěh. do severoč. r.:
Benešov	194	47	Město Nové	613	17
Blatná	1575	47	Pelhřimov	1837	56
Čáslav	706	99	Rokycany	1381	366
Chotěboř	506	45	Sedlčany	2500	61
Jičín	1341	59	Strakonice	257	65
Jilemnice	364	27	Sušice	930	52
Kralovice	652	151	Tábor	56	53
Litomyšl	815	11	Turnov	220	15

Na jevo tu číselně vychází souvislost odlidňování některých okresů a příliv lidu na sever. Kdyby možno bylo zjistiti podrobně**) původ u všech rodin, vystoupla by souvislost ta ještě zřejměji.

Každý kraj v Čechách má dosud v lidu jakýsi ustálený způsob života, svou povahu duševní. Sejitím se obyvatelstva ze všech krajů vzniká směs všemožných zvyků, tradic, způsobů a i jisté zajímavosti jazykové.

Děti nevyrůstají zde z půdy přirozené, ale jsou osudem přesazeny do prostředí cizorodého a samého v sobě velice spletitého. V původním kraji dítě přilne k domovu, k půdě, při vývinu a výchově spolupůsobí setrvačnost utkvělých tradic dřívějších pokolení, tam jest dítě dítětem, zde však přijde do takového ruchu a víru, že mládež tu s kolébkou již loučí se vlastně i s dětstvím.

II. — Cizinec hned zpozoruje zvláštnosti oblekové u lidu. V den šichty jsou muži umazaní, oblek jejich je proniknut potem a prachem uhelným. Doma každého očekává úplné mytí těla, neboť uhlokopové pracují většinou polonazí, někde i úplně nazí. Ostatní horníci, kteří toho dne neměli šichtu, jsou ustrojeni do tmavých, obyčejně černých šatů. Perka na nohou končí ostrou špičkou, těžký stříbrný řetěz hodinkový obtěžkán je mnoha tolary, dvouzlatníky a j. mincemi. Límce nemají, za to kostěný knoflíček

*) Přihlédám k okresům, z nichž se více než 10 rodin sem přistěhovalo.

**) Tak na př. skláři posázavští, nejvíce od Ledče a Uhl. Janovic, nalezli zaměstnání ve sklárnách u Teplic. Kamnáři a zedníci jsou většinou z okresů pošumavských.

pod krkem neschází, jako na důkaz, že muž ten límec doma má, a jen z pohodlí že je bez něho. Krk rozhalený, vousy vždy oholené, na hlavě nejrůznější pokrývky, z nichž sametový klobouk, nebo na něm aspoň sametová stužka, největší oblibě se těší. Rádi nosívají peří za kloboukem. Vlasy mají sčesány do čela a na spánky. Tak chodí v zimě v letě. Jen v nejtužších mrazech ovinou kol krku šátek; zimník nosí z hornictva sotva 5%.

V ruce neschází dýmka s ozdobovanou troubelí. V neděli rád se horník vystrojí jako pán a tu pyšní se kravatou vyšívanou červeně a modře, nebo prošitou třpytivými »zlatými« nitěmi a i plíšky a korálky ozdobenou. Tenká, pružná hůlka je nyní v ruce místo dýmky.

Ženy strojí se většinou velmi nedbale a skoro vždy jsou špinavé. Oděvu nosí, jen kolik ho nejnutněji potřebí a domácí práce, i na dvoře, konávají i úplně rozhalené. Rády chodí v šatech svátečních a vyfintěné po městsku. Někde se vyvine jakási řevnivost, která nedopouští, aby žena chodila si nedbale, to by byla ostuda a všude by ji pomlouvali. Tam šatí se aspoň z této pohnutky řádněji. Nejméně je těch, které se šatí chudě, ale spořádaně. Oblek jednoduchý, ale čistý, na rozdíl od těch, které honí se za parádou městských dam a mívají pod drahou módní sukní špinavou zedranou spodničku. Mladá děvčata dovedou se ve svátek pěkně přistrojit. Účes je vesměs odkoukán od městských slečinek.

Toto vše obráží se v obleku dětí. Spatříme tu nejrůznější směsice krojů. Toho v jiných krajích není. Jinde děti šatí se přibližně stejně a posměchem by provázely hocha, který by se pojednou objevil v obleku často tak bizarním. Nemluvňata, jež špína žere, vožena bývají v krásných kočárcích. Kluk, špinavý jak cikán, rozedraný jak hastroš, má na bosých umouněných nohou moderní žluté střevíce. Děvčátko, jemuž z nosu teče na špinavou košilku, má na hlavě červenou čapku, jak některá »backfisch« v městě as nosila. Zedranost oděvu bývá úžasná, i v zimě šat stěží zakryje tělo.

Lépe ustrojené děti oblečeny jsou à la horník. Ani knoflíček pod krkem neschází. Stříbrný řetěz je ideálem všech, dýmku si opatří jak mohou. Děti z řádných rodin jsou oblečeny velmi čistě, často po městsku, v neděli i s jakýmsi přepychem.

Již z povahy života hornického plyne, že spánek je nepravidelný. Jeden týden se spí ve dne, druhý týden v noci, kde je zavedeno trojí (osmihodinové) střídání, je nepravidelnost ještě větší. Vliv toho sahá i na děti. Mnoho žáků stěžuje si, že v noci ne-

spávají, když otec a strávníci přicházejí nebo odcházejí na šichty, kdy v noci musí se jim chystati jídlo, kdy se umývají, převlékají a pod. — Žáček z I. třídy vypravoval mi, že vstává ve 3 hodiny ráno, poněvadž matka vaří otci kávu na šichtu. Jiní čekávají na otce, který přichází ve 12 hod. v noci, nebo i později, z dolů. Mnozí skorem nespí v noci, protože se svítí a hovoří neustále. 12% dětí spává na zemi.

Potrava dětí rovněž řízena je zvláštními poměry zdejšími. Obyčejně 14—18% žáků nesnídá. — »Maminka spala a já si nesmím nalít kafe« — »My jsme zaspali« — »U nás už bylo 7 hodin« odůvodňovali žáci I. tř. své nesnídání. Do školy skoro každý bere s sebou krajíc chleba nebo placku. Obědy bývají velice různé. Poněvadž otec bývá na šichtě, matka třeba vůbec žádného oběda nevaří. Neobědvává 14—50% dětí. Uvedu konkretní případ: Z 50 žáků I. tř. v Mostě neobědvalo dne 28. března 1901 zcela nic 12 žáků (24%). Vysvětlovali to takto: — »Maminka drala peří« — »šel jsem s obědem (otci do továrny)« — »maminka nevařila« — »tatínek přijde až k večeři domů« — »maminka jela pro uhlí« — »maminka bílí«. — Toho dne mělo z oněch 50 přítomných o $^1/_2$2 hod. odpol. 33 žáků hlad. Obědvali kaši, polévku, brambory, knedlíky. 19 z těchto žáků jídá koňské maso, 11 psí. Děti, které zůstávají přes poledne, mají s sebou kus suchého chleba.

Do syta najídává se 14% dětí.

O rozšíření alkoholismu sebral jsem z několika osad tato data:

Nikdy nepijí piva ani kořalky	4	chlapci	+ 16	děvč.	= 20	dětí
Občas pijí (hlavně pivo)	66	»	+ 66	»	= 132	»
Často » » »	80	»	+ 86	»	= 166	»
Kořalku pívá	48	»	+ 66	»	= 114	»
Jen pivo	78	»	+ 96	»	= 174	»

(Větší počet děvčat než chlapců vznikl tím, že jich bylo více tázáno.)

Konkretní případ: Mám ve IV. tř. ob. školy v Mostě přítomných 96 dětí (50 chl. a 46 d.) a z těch:

Nepijí lihovin	2	chl.	+ —	d.	= 2 ž.
» nikdy kořalky	24	»	+ 18	»	= 42 »
pijí někdy kořalku	14	»	+ 14	»	= 28 »
» často pivo	48	»	+ 46	»	= 94 »

K pití lihovin svádívá »komuna«. Obyvatelé jednoho domku neb jedné světnice koupí totiž dohromady sud piva a společně je

vypijí. Jednou jsem se nahodile zeptal, kde mají dnes komunu, a přihlásili se 3 žáci. — Ze 48 hochů ve IV. třídě přiznalo se mi 8 (12·5%), že bývají opilí. Velmi často opíjejí se 2 hoši. V I. tř. v Čouši doznalo se z 50 dětí 15 chlapců a 27 děvčat, že pívají pivo neb kořalku, při čemž jmenovali rum, kmínku, čerta, pepřovku, víno, čaj s rumem. Ve III. třídě tamže pije kořalku z 54 dětí 13 hochů a 19 děvčat = 32 dětí (60%). —

S alkoholem kráčí nikotin. Z 50 žáků IV. tř. v Mostě kouřívá velmi často 11 ž. (22%). Jen cigarety kouří 1, ostatní raději »krátké« nebo »portorika«. Nejčastěji kouří proto, že chodívají strávníkům pro tabák a dostávají obyčejně »dramo« nebo jiné kuřivo »od cesty«, nebo proto, že mívají stále několik krejcárků a nevědí, jak honem jinak je zužitkovati. — Hráti v karty umí ze 45 hochů — 32! Z nich 7 hrává o peníze.

Otec, bohužel, nemůže z většího dílu k dětem pořádně dohlédati, a matka neví, co s 5—9 dětmi doma si počíti, i vyžene je ven na ulici. V Mostě má 116 rodin 514 dětí, připadá tedy na 1 manželství 4·43 dítěte. Nevím, kde v Čechách nalezeno by bylo podobné číslo. Vůbec porodů je ve zdejší krajině nejvíce. Statistika ukazuje počet porodů v okresích: Most 63—64‰ (nejvíce v Čechách), Duchcov 58—61‰, Teplice 50·5—53·5‰. (Zemský průměr 36·4—37·7‰.) Množství dětí zaviňuje, že jim rodiče neposkytují s dostatek potřebné péče jak v útlém mládí, kde nemluvně odkázáno je téměř výhradně na staršího bratra neb sestru, tak i ve věku pozdějším. Těžko si představiti, jak vypadá byt takové rodiny hojně dětmi požehnané, a zvláště, jsou-li mimo to i strávníci. V jedné světnici, často skrovné výměry, přebývá nejčastěji 5—10 lidí, často 11—12 a také i 14. Průměrem obývá jednu světnici v tomto kraji 6·6 osoby. (Průměr v Čechách 4·5.) To má ovšem vliv na tělesné i duševní zdraví dětí. V každé páté rodině leží nemocný. Z 92 žáků IV. třídy byl každý již těžce nemocen. Viditelné souchotiny má 6 žáků, zdravou barvu v líci jen 3 žáci. — Do některého obydlí neodvážil by se člověk slabých nervů ani vkročiti: špína, nepořádek, puch jako by po shnilotině, spousty hmyzu, schátralost všeho — to vše odporně vítá příchozího. Jsou ale také byty pěkné, však málo jich.

Nedostatek bytů, jichž počet již dávno nedostačuje obrovskému přibývání obyvatelstva, vinen je přeplněností bytů. Na př. v Lomu přibylo v minulém desítiletí 413% obyv. (Největší to přírůstek v Rak.-Uhersku), kdežto bytů přibylo jen as o 100%.

Vesnice tato má 8000 obyvatelů. Jinde jsou přírůstky podobné. Není divu, že tu často nemožno vůbec bytu dostati. Mám vlastní zkušenost s byty: v H. jsem bydlel 2 měsíce ve vybíleném sklepě, než dostal jsem jiný byt. Přeložen do K. byl jsem nucen spáti z milosti známého obchodního příručího v krámě mezi sudy s kořalkou a pak na půdě pod střechou, kde kolem mne ráno ženy věšely prádlo. Na to přeložen do M. musil jsem dva měsíce choditi pěšky z K. do M. nemoha nalézti bytu. — Dobře se tu vede šikovným podnikatelům staveb. Sotva jsou základy položeny, již všecky budoucí byty jsou napřed pronajaty. Lidé tu bydlí ve sklepích, na půdách, v bývalých stájích a děrách takových, že jest se diviti, že se v nich lidé nezalknou. Ovšem, jest také při hlavních ulicích dosti řádných domů — ves má často ráz ulic městských — ale to nikterak nestačí. — Nyní jest měsíční nájem z jednoho pokoje a kuchyně 8-12-19 zlatých! — Proto raději dvě rodiny najmou si byt dohromady, nebo vezmou několik strávníků. — Ubohé děti!

Vypovídání z bytu těžce postihuje zdejší český lid.

Drahota v tomto kraji je vůbec veliká, ceny všeho jsou proti Praze daleko vyšší a to i na malých vsech zdejších, kde však mimo to ještě je to nepohodlí, že ani za drahé peníze nelze vůbec co koupiti. Drahota ta vinna je mnoho i bídou četných rodin. Muž třeba dosti vydělá, ale přece nestačí. Rodina, zvláště četnější, musí zkracovati se v potřebách životních. Děti jsou polonahé, hladové, byt bídný, strava nejhorší... Již malé děti bývají vháněny do práce. Jeden žák ve IV. třídě byl mi při psaní nápadný, ptal jsem se ho: »Ty nevidíš dobře?« — Odpovídal: »Ano, dřívejc sem ještě míň viděl, já sem chodil na řípu a on ten prach jde moc do vočích a to sem nic neviděl. Dával sem si na noc syrový vejce na voči a to mi trochu pomohlo«. — »A musil's chodit na řípu?« — »Mušel sem si vydělávat — —«

Mnoho dětí chodívá na chmel, až 20 žáků z jedné třídy. Vydělají si tak »na šaty a vysoké boty«... Jiné živí se tím, co vyžebrají. Jeden hoch mi vypravoval: »Doma nemáme co jíst, musím paběrkovat po polích brambory, proto jsem nepřišel do školy«. — Smutno jest viděti vyzáblé, bosé děti v sychravém studeném počasí teteliti se zimou — — Co zhoubných nemocí tu bývá, jimž bída dobrou půdou! — —

Kraj tento čeká teprve na svého Zolu.

III. — Zde, více než kde jinde, probíjí se volný čas jak u horníků tak u intelligence v hospodách, kteréž tu výtečné obchody dělají. Nejde-li do hospody, lehne si horník na trávník, hraje v karty, kouří a popíjí k tomu. Někteří místo karet čtou román. Velice oblíbena a neobyčejně rozšířena je tu tahací harmonika, již tu slyšet stále.

Ženy vidíme celý den na ulici. Nejraději si sednou s nemluvňaty na příkop a klepají. Příkopy podél cesty jsou jako mraveniště — plno žen a dětí. Skoro před každým domem sedí žena kojící děcko. Nikde, mimo v jižních zemích, nespatřil jsem domácí život tak přenesen na ulici. Obtížno bývá projeti osadou kočárem, téměř nemožno cyklistovi. Děti také více zdržují se venku než doma. A takový kluk nebojí se venku nikoho na světě. Napomeňte ho — a on na vás vyplázne jazyk, nehodí-li hned kamenem. V zimě máte se co vyhýbati sněhovým kulím, zvláště když na ulici bojují »Angličané proti Búrům«.

Ze 106 dětí, které jsem měl ve IV. třídě, mohu jako klidné, tiché, vyjmenovati jen 4 hochy a 9 děvčat, neposedných jako rtuť 5 hochů a 7 děvčat. Zde charakteristika 52 hochů, z nich:

Učitel je osoba docela lhostejná	12	žákům,
vlivu učitele podléhá	5	žáků,
učitelem opovrhuje	9	»
absolutních lenivců	18	»
pilných	7	»
darebáků, lotrů	10	»
nervosně dráždivých	21	» (silně 6)
ku všemu ve škole netečných .	25	» (úplně 9).

O drzosti a neomalenosti dětí dalo by se dlouho vypravovat. Vděčnosti neznají, jsou zvyklí dostati vše darem a pak si dary vynucují. Vrtkavost jejich překvapuje. Hoch, jehož tvář tak nevinně hledí a jejž máte za hodného, jehož podporujete a vedete jak nejlépe, najednou způsobí takový výstup, že poznáte teprv, jak námaha vaše sahala jen k povrchu a žák že je nehodný. Nebo veliký dareba, který je s to učitele o zdraví i auktoritu připraviti, změní se ve snaživého, ba něžného žáka. Kdybych měl jedním slovem charakterisovati povahu zdejších dětí, řeknu, že mají povahu — vrabčí.

Jaké skutky způsobí chorobná dráždivost dětí, vidět z tohoto případu, o němž referovaly všecky denní listy a jejž nikdo nedovedl si vysvětliti. Dne 11. dubna 1901 zastřelil 14letý žák Fr.

Wagner spolužáka Gruberta na cestě do školy z Lomu do Horního Litvínova. Zjistilo se — hleďte, jaká to malicherná příčina — že Grubert cestou naříkal si na bolení břicha, držel si na něm kapesník a stále se uchyloval na stranu. Toho nechtěl Wagner dopustit tahaje Gruberta dále. Tento dopálen dal Wagnerovi facku. To, dle doznání pachatele, rozzlobilo jej tak, že vypálil ránu z revolveru, který měl u sebe, na Gruberta. Nervosní dráždivost Wagnerova způsobila tu hrozný skutek. Na případu tomto demonstruji, jak důležito je prostudovati zevrubně povahu zdejších dětí i její choroby. Vyjdou na jevo věci snad trpké a zjevy povážlivé, dosud s vírou se nepotkávající,*) ale k opravdové práci v kraji tomto nejvýš potřebné. Rozptýlenost mysli dětí, nervosita, dráždivost a pod. podporovány jsou veškerým prostředím, v němž zde žijí. Dr. G. A. Lindner napsal: »K ustálení mysli směřuje především stálé, co možná urovnané a milé sympathické okolí, dům a domov — —« a zde jest pravý opak požadavku toho.

Trudné svědectví o dětech zdejších vydává jejich náklonnost žebrati. Zač se jinde děti stydí, to zde provozují s oblibou. Skoro 10% dětí oddáno je žebrotě. Velmi je tomu naučila poslední velká stávka hornická, kdy rodiče posílali děti na žebrotu. Drobné děti chodily po hospodách a s nacvičenou tváří škemraly — »na stávkující«. I dosud potloukají se po hostincích. Tyto žebravé děti mají stále při sobě peníze. Jsou to praví labužníci, doma nedostanou do syta pokrmu, nebo je špatný, proto děti kupují si pomoranče, oříšky, datle, čokoládu a j. mlsky, jimiž i čilý výměnný obchod vedou. Umění žebrati uschopňuje mnohé děti ku zvláštní samostatnosti. Nejsou vázáni na domov. Když kluk se pohádá a popere s otcem, odejde z domova a není po něm ani slechu. Žebrota ho dobře uživí. Mám ve třídě 5 hochů, kteří již několikráte utekli z domova. Příhody jejich bývají často dobrodružné. Jeden z nich, Vojtěch H., utekl 22. ledna t. r. z Mostu, došel pěšky až za Plzeň, kde ho v Horním Březí zadrželi, ale H. nepověděl, odkud je. Starosta obce nechal hocha u sebe a 14 dní ho posílal do školy. Když se H. přece prořekl, psali matce do Mostu a ta si pro něho 25. února přijela. Josef N. utíkává jen as na den z domu. Za to Josef D. je téměř více ve světě než doma. Poslal jsem nedávno pro jeho matku, když hoch nepřicházel do školy.

*) Sám slyšel jsem v Lounech, že prý jsem v Naší Době, č. 6. a 7., v čl. »Soc. postavení dětí v sev. rev.« barvil příliš černě; zde znovu tvrdím, že uvádím jen věci skutečné, ať bílé, neb černé.

Ta přišla: »Prosimich, co s tím klukem mám dělat, týden jsem ho neviděla, prej potlouká se někde okolo šachet, ještě někam spadne, na četnictvu jsem to udala, ale on jim vždycky uteče, — tak mne, prosím, neudávaj, já bych ho posílala do školy, doma s ním mám kříž, — muž mě teď bije, že prej jsem kluka necepovala — —« Dne 8. června utekl zase a není po něm stopy. (Zaznamenávám toto 12. června). Uprchlíka Jana V. přivedli po několika dnech četníci, — něco ukradl a chytili ho...

Krádeže jsou u tohoto druhu dětí na denním pořádku. Sám užasnul jsem nad raffinovaností těch darebáků. Viděl jsem o výročním trhu několik hochů krásti. Měli kapsy u kabátů uřezány, ruce vstrčili do »kapes« a třeli se okolo krámů. Co jim při tom uvázlo v rukou, vsunuli nepozorovaně do kapes u kalhot. — Ve své třídě měl jsem případ, že žák v živé ulici v Mostě vymáčkl sklo u malé výkladní skříně, aby kradl! Bez polních krádeží, které děti páchají, nemohly by mnohé rodiny chovati domácí zvířata.

Mnozí hoši dovedou si získati peníze. — »Neměli jsme doma chleba, tak jsem šel k šachté sbírat železo a dostal jsem za ně 17 krejcarůch« — vypravoval mi Fr. K., jehož otec leží nemocen. Jiného hocha jsem se ptal, odkud má peníze, ten odpověděl: »Nosil jsem kufříčky z dráhy, vydělal jsem za dva dni korunu!« — Pravé výpravy podnikají hoši na uhlí k šachtám. Lezou na haldy, kopají v propadlinách a dostanou za nůši uhlí 10 kr. Někteří rozprodávají preclíky, dávají se najímati k drobným pracím, vypomáhají hostinským v letních restauracích, stavějí kuželky, posluhují v cirkusu, sbírají míče »pánům« při anglických hrách míčových, tahají buben hudebníkům, podávají cihly zedníkům, prodávají květiny nebo pomoranče. — Hoch, který při vánoční nadílce prosil o šat říkaje, že nemá než hadry na sobě, vypravoval mi za 14 dní, že jel do Kopist »po eletrice«, projezdil tam na houpačkách 40 kr. a zase tramwají se vrátil domů.

Děti zde plýtvají penězi na nejzbytečnější věci — neznají jejich ceny a významu. Když naváděl jsem je, aby peníze, které dostanou, ukládaly si do poštovní spořitelny, (— k francouzskému způsobu zařízení školních spořitelen sotva u nás v Rakousku dojde —) uskládal si Petr S. ve 14 dnech 4 K. Pak mu to však přece nedalo, knížku si ode mne vzal a za 4 K vystrojil sobě a dvěma kamarádům lukulskou hostinu — nakoupil cukroví, jižního ovoce a pro sebe — krabičku s barvičkami, jimiž pak všecky sešity illustroval.

I na podivné zvláštnosti připadnou děti. Mám ve třídě 5 hochů na rukou pod loktem tetovaných. Vliv to asi indiánek a i příkladu dospělých. »Náš kostýr má tadyhle takovou roztáhnutou holku« — okazoval jeden tetovaný žák.

Zajímavo je, že 6 žáků v mé třídě má nápadně hrubou řeč, a jsou to ti největší darebáci.

Ve věcech sexuelních je obraz zdejšího života někdy až příšerný. Statistika úžasného počtu nemocných pohlavně nejlépe o tom svědčí. Účinek i v dětech se jeví. (V čem však původ zla? —) Podám jen dva případy: »Ztvrzuji, že Marie S., žákyně IV. třídy v H., je stižena silnou menstruací, a v čase tom školu navštěvovati nemůže. MUdr. Link«. — Na takovém předčasném vyvinutí má zajisté prostředí, v němž dítě žije, vinu ne malou. — Zde psaníčko: »Růženo P., já tě nastokrát pozdravuju a líbám a vědomost ti dávám a posílám ti hubiček, co je na nebi hvězdiček a prosím tě, odepiš mi taky, já tě prosím, přijď večer ven, já ti něco povím, musíš ale přijít jistě, nebo bych s tebou nemluvil, trošku si — (— nelze reprodukovati —) — nebo jestli ne, tak s tebou bych nemluvil a v létě ti koupím dva prstýnky. S bohem na shledanou. Napsal Vojtěch H.« (žák IV. tř.) — To k charakteristice stačí.

Poměry takové možny jsou tím, že před dětmi doma nic tajeno není. Děti slyší i vidí všelijaké věci. Známý duchovní zdejší vypravoval: »Šel jsem jednou odpoledne k nemocnému s Pánem Bohem. Byt byl sklepní, síň docela tmavá. Omylem otevřel jsem vedlejší dveře a tu vidím: Otec s matkou používají na posteli manželského práva a děti si okolo hrají... Že ti lidé aspoň nezamknuli!« —

Tělesné obcování je »beztoho naše jediná radost«. Naturalia non sunt turpia! Proto, proč nějaké tajnosti před dětmi?!

Koluje přísloví o zdejším kraji: Každá ženská, od 16—17 let výše, buď chová, nebo je těhotná — nebo obojí najednou. A opravdu dle statistiky je zde téměř dvojnásobný počet porodů (na 1000 osob 64 porody), než průměrně v Čechách (na 1000 osob 37 porodů)! — Někdy stávají se věci velmi ošklivé. Tak na př. loni v H. zavlekli ženštinu jakous v hostinci do kouta a tam jí pořadem použili. Třicet pět osob — mezi nimi 2 školáci a i ženatí mužové — nakazilo se tenkrát ohavnou nemocí! — U T. přepadlo as 14 mladíků dívku, znásilnili ji a pak ji svázanou položili na koleje, aby vlak ji roztrhal... Byl z toho soud.

Zde první starostí hocha propuštěného ze školy je, aby měl holku, a rozumí se, že »fešačku«. Chodí s ní k muzikám, nad něž děsnějších věcí jsem neviděl,*) a vůbec ve všem přizpůsobuje se mravnímu ideálu vytvořenému staršími kamarády. Nikde jsem neviděl, aby zákaz (vždy nad vchodem vyvěšený) přítomnosti školních dětí u muzik takových byl, i jen poněkud, respektován, za to přímo vášnivě rády matky s nemluvňaty na rukou**) chodí do těchto puchem naplněných místností kibicovat. Zábav lepších bývá málo.

Surovost okolí působí zhoubně na děti. Bezuzdná rozpustilost v nich jen kypí, úžasná podívaná je na jejich rvačky, (téměř nikdy se nestane, aby všecky děti ve třídě měly celou hlavu) a v nadávkách jim, ani z daleka, nejdivější hokynářka nestačí. Necitelnost jejich projevuje se i v děsném trápení zvířat, zvláště ptáků. Řeči, pohyby, hry — vše bývá surové. Zaznamenati nutno, že mnohého, škole odrostlého hocha zachránilo členství nějaké organisace. (Na př. »Sokola«, který tu patrný vliv na jednotlivce z mládeže vykonává.) (Pokračování.)

*) Zpilé ženy potácejí se omámeny alkoholem, necudně zpívají, výskají, kořalku do sebe lijí a venku do náručí milovníků padají — Zvláštní je, že lidé (dosti četně zde se vyskytující), kteří veškeru naši officielní morálku zavrhují, žijí a baví se zhusta ušlechtileji, než mnozí, jichž mysl naplněna je dogmaty naší mravouky, t. j. bezmyšlenkovými zvyky a tradicemi, jimiž se nikdo v soukromí neřídí.

**) Vždyť rodiče sami obcování dětí muzikám nejen trpí, ale i podporují: Na 1. května 1901 v Záluží »na Centru« (v koloniích) uspořádali rodiče »dětský ples«! Hoši kupovali děvčatům věnečky po 5 kr. a bavili se s nimi po vzoru dospělých. Druhého dne bylo ve škole několik opilých hochů — mnozí ovšem doma vyspávali. I ve škarpě válel se kluk nemoha se na nohy postaviti.

Úmrtnost dělnictva v Čechách a její příčiny.

Napsal Dr. Ladislav Jeništa.

(Dokončení.)

V Čechách pozorovány otravy chronické u tiskařů, hrnčířů, v okolí Friedlandu a u dělníků zaměstnaných výrobou stearinu. Otravy anilinem, rtutí, phosphorem a ostatními chemickými produkty jsou zjevem ještě vzácnějším, tak dle zprávy živnostenských inspektorátů za r. 1895 zaznamenáno sedm a r. 1896 devět otrav kostíkem v celém Rakousku. Onemocnění snětí slezinnou vyskytlo se v Čechách r. 1896 tři, r. 1897 deset a r. 1898 pět případů, a to hlavně u pomocníků řeznických, koželuhů (v okolí Mladé Boleslavi) a pohodných.

Statistická bilance zdravotního stavu českého dělnictva vykazuje daleko vyšší průměr úmrtnosti než třídy majetné, práce vedle denních lopot olupuje dělníka i o jeho zdraví a podlamuje zbytek štěstí proletářské rodiny. Lidskost i zájem národní vyžaduje, aby co největší péče věnována byla hygieně dělnictva pokud tato nedojde plného ocenění, nezlepší se i statistika úmrtnosti dělného lidu ve věku schopném práce. Počátek sociální hygieny kotví v dělnické ženě, pokud ona jest nucena stejně s mužem i v dobách nejnebezpečnějších pro sebe i vývoj plodu konati nejtěžší práce, dotud není zdravého dělnického dorostu.

Až vymizí ze statistik dělného lidu ono veliké procento zaměstnaných dětí v nejútlejším věku tělesného rozvoje, pak klesne i číslo úmrtnosti a chudoba nebude podmiňovati smrt v nejmužnějším věku práce. Prvým požadavkem dělnické hygieny jest zdravý, vzdušný byt, důležitost jeho osvědčuje z mnohých jediný zde uvedený příklad.

V Kadani v letech padesátých zřízeny byly dělnické byty a tu úmrtnost mezi přistěhovalými byla o $^4/_5$ menší oproti mortalitě

dělníků, bydlících v starých bytech, a kdo ocení při skvělém tomto výsledku veliký význam morální, plynoucí z teplého rodinného krbu pro řady našeho proletariátu?

Pravým nevděkem oproti dělnictvu jest smutná statistika bytových poměrů v království Českém.

Praha sama ještě r. 1888. vykazovala přes 300 sklepních bytů a 56·6% obyvatelstva bydlelo v bytech malých, 12·3% obývalo byty přeplněné (ve Vídni pouze 4·3%). Během desíti let přibylo v Praze 4·32% obyvatelstva, domů pouze o 1·66%; jaký vliv má přeplnění ono na úmrtnost, vidno z následující statistiky pražského magistrátu:

Místo	Počet obyv. na 1000 m² zastavené plochy	Úmrtnost
Staré Město	64·4	19·03
Josefov	182·2	33·99
Žižkov	130·0	28·39
Vinohrady	101·5	16·17

Obytné poměry ostatní země jsou místy ještě daleko horší, přelidnění v průmyslových městech pravidlem, v krajinách chudších chlévy, kolny, podkrovní komory, sklepy, tovární pece cihelen jsou namnoze celoročním útulkem pracujícího lidu, přesycený vzduch otravuje nejen tělo, ale i duši dělnictva, neútulný chlad vyhání živitele rodiny do veřejných místností a nová zhoubná velmoc decimuje legie pracujících, a tou jest alkoholismus.

Spotřeba lihu vzdor obmezovacím zákonům stále stoupá, v Čechách roku 1890. obnášela 3·9 l. na jednu osobu, během šesti let dostoupila skorem dvojnásobné výše 7·27 l. (Norvézsko 1·4 l.). Jednou z hlavních příčin alkoholismu dělnictva jest nízká mzda, čím větší výdělek, tím intelligentnější dělník, čím nuznější, tím více bahna a kalu, důkazem toho jest spotřeba alkoholu v krajinách severních Čech, kde mzdové poměry jsou snesitelnější (7·5 litru), oproti spotřebě lihu v Čechách východních, kde mzda nízkou (15·2 litru). Zde bahno tělesné zakrývají těžké mlhy duševní otupělosti a skleslosti. Zvláštním obsáhlým pojednáním byla by kapitola o výživě proletariátu zvláště na venkově. Četná rodina při drobném nákupu platí krvavým penízem každé sousto, jímž sytí lačný žaludek a výživnost jeho jest v nepoměru ku ztrátě sil, tak že tělo stává se daleko náchylnějším pro nemoce všeho druhu, nedostatek výživy v padesáti procentech podmiňuje vznik tuberkulosy u horských tkalců českého severo-východu. Kdo za-

býval se šetřením v tomto oboru jen krátký čas, dospěl k výsledku neuvěřitelnému.

Uvedu zde několik příkladů:

Knoflíkářská rodina v Potštýně vydělala průměrně týdně dva zlaté, na jednotlivého člena připadlo denně čtrnácte haléřů, káva z ječmene byla hlavní potravou celé rodiny, jen v poledne vystřídala nezáživný pokrm polévka s brambory. Otec rodiny churavěl tuberkulosou a děti trpěly oční chorobou stejného podkladu.

Tkalcovská rodina v okolí Ústí živila se celoročně brambory a kmínovým odvarem, černý chléb byl jídlem svátečním, matka trpěla tuberkulosou kolena a z pěti dítek u dvou jevil se zánět krčních žláz a u jednoho shledán kariesní process v kostech.

Charakteristický jídelní lístek zaslal mi jeden učitel v okolí Rychnova, kterým až na nepatrné změny řídila se celá ves obývaná tkalci.

Pondělí: Ráno káva s brambory, v poledne polévka s krupicí a ovocná kaše, večer mléko s brambory.

Úterý: Česneková polévka, krupičná kaše, večer káva.

Středa: Kyselá polévka a brambory, množství stačilo na celý den.

Čtvrtek: Kmínová polévka s chlebem, večer káva.

Pátek: Bramborová polévka a vdolky.

Sobota: Zelová polévka a vdolky od předešlého dne.

Neděle: Rýžová polévka a buchty, večer slaneček s brambory.

Jest možnou za těchto poměrů náhrada vyčerpaných sil prací a denními starostmi?

Otázka vzrůstá v obdiv, jak možno tělu vzdorovati po celou řadu let námaze a duši ve vědomí vlastní malomocnosti před zoufalstvím.

Nejsou poměry tyto pravidlem, namnoze snad dělnictvo samo vinníkem zubožení svého stavu postrádáním smyslu pro život rodinný, než vzdor tomu ve většině případů jedná se o oběti neurovnaných společenských poměrů.

A kdyby snad jen určitý kraj, obec, jediná rodina stala se obětí těchto neblahých poměrů, jest na ostatní lidské společnosti, aby starala se o odstranění tohoto stavu, když ne z citů humanních, aspoň ze zdravého egoismu, neboť pokrok národa spočívá ve zdravém těle jeho členů, specielně pro českou expansi národní jest dělník hlavním činitelem budoucnosti.

Starost o zdárný rozvoj dělnictva jest morální povinností vládnoucích tříd a tato nemá obmezovati se jen na průmyslové velkozávody, ale má zasahovati i do těch nejbídnějších osamocených chat dělnických, kde úpí proletariát pod nejtěžším jhem strastí života.

Sociální hygiena má zde pole budoucnosti, nutno však, aby občas z doktrinářského stanoviska sestoupla na stupeň populárních, přátelských rozhovorů a získala si důvěry v řadách dělnických.

Vzorem reformní snahy a rozvoje dělnické hygieny jest minulost Anglie, kde již roku 1833 zřízena státní ochrana na poli průmyslu textilního, úmrtnost dělnictva v mužném věku následkem zdravotních zákonů klesla zde do druhé polovice předešlého století o 10%. Ideje Roberta Owen-a a Richarda Oastler-a přijala republika francouzská a zákon z roku 1874 znamenal pro dělnictvo Svobodného státu klesnutí chorob živnostenských o čtvrtinu. Paříž vystřídal Berlín v březnu roku 1830 mezinárodní konferencí pojednávající o dělnické ochraně. Opozděná technika průmyslu a nevyspělost dělnictva měla v Rakousku retenční vliv na rozvoj opatření ve prospěch dělnictva, reforma vztahuje se dosud na továrny a podniky živnostenské ve zkrvavělou dlaň malého dělníka vryje historii světlejšího osudu teprve budoucnost.

VIII. mezinárodní sjezd proti alkoholismu ve Vídni.

(9.—14. duben 1901.)

Referuje M. U. Dr. K. Bulíř.

(Pokračování.)

O boji proti alkoholismu u mládeže, o úloze francouzských středoškolských sekcí a o lyceu v Havru. (E. Munk a F. Polet—Havre.)

»Lépe jest předejíti, nežli léčiti«; této zásady šetřeno ode dávna v boji v boji proti alkoholismu. Vždy rozhodnuto bylo, že lépe jest chrániti dítě před návykem k pití, nežli odučovati a odvykati dospělého. Poučování o nebezpečích alkoholu zavedeno bylo ve Francii úřední cestou ministeriálního nařízení p. A. Rambauda (9. března 1897) a G. Leygnesa (dne 14. listopadu 1900). Privátní činnost vyvíjela hlavně »Union Française Antialcoolique«, jež čítá 50.000 členů, 830 sekcí, mezi něž patří as 400 spolků mládeže.

I. Mají podobné spolky míti za své středisko školy? Lépe jest, aspoň ve Francii, appelovati na vliv učitelstva mezi žactvem a zakládati spolkové sekce neb odbočky ve školách. Jsou sice i mimo školy podobné sekce, jež vzkvétají i ve velkých městech (Paříž, Bordeaux, Toulouse, Rouen, Havre), ale odbočky, utvořené žáky středních a vysokých škol, mají míti svá střediska v lyceích, kolejích a universitách, ač-li nemají v krátké době zajíti. Naše činnost musí v ohledu na náboženství neb vzdělání býti úplně neutrální; každý moment náboženský v našem počínání chybil by se, aspoň ve Francii, cíle, jelikož byl by vydán rivalitám různých vyznání.

II. Naše spolky musí býti především a v první řadě spolky družebnými, ale můžeme použíti družebnosti té, abychom šířili vědomosti o škodách, alkoholem působených. Poutavou a příkladnou četbu nalezneme v »Histoire de trois amis« (Příhody tří

přátel) od K. Baudrillarda, aneb v »Histoire d'une bouteille« (Historie lahve) od J. Steega. Dobré služby prokazují také skioptické obrazy projekční a »Příhody Madeleininy« od P. Chartona.

Provozování různých her a sportů skytá příležitost, povaliti staré předsudky o sílivém účinku alkoholu a jeho vlastnostech rozjařujících.

III. Naléhavější potřebou se jeví, potírati alkohol v lyccích a kolejích, jichž žáci později budou říditi veřejné mínění. Boj proti alkoholismu vzal svůj počátek v lyceu Havre-ském, díky horlivosti dra. Richarda, professora filosofie, a příchylnosti mladých lidí. — Příkladu toho následovali i v Paříži, Toulousu, Brestu, Bordeauxu, Cherbourgu, Reimsu, Nantech; Rennesu a j. Tyto sekce pyšnily se vždy horlivými řečníky a prokázaly celé věci v celku největších služeb.

IV. Nejčinnější ze všech těchto sekcí jest ona na lyceu v Havru, nazvaná »Union Française Antialcoolique du Lycée du Havre. (U. F. A. L. H.) Provedla nejúčinnější propagandu mezi chovanci jiných lyceí a kolejí.

Závěrek. Neznáme lepšího závěrku, nežli povzbuditi všechny mladé lidi, naše bratry, aby setrvali ve spolcích antialkoholických, jež založili, aneb zakládali nové spolky tam, kde dosud žádných není.

Výsledky žen proti alkoholu. (Marie Parentová—Dinaut-Belgie.)

I. Kdekoliv zasáhly ženy do boje proti alkoholismu, docílila vždy jejich propaganda praktických výsledků a účinků.

II. Ony země, v nichž spotřeba alkoholu nejvíce klesla, jsou ty, kde ženy súčastnily se nejživěji boje, ač-li vůbec samy nedaly k němu popudu.

III. Nejpřísnější pravidla proti tomu zlu byla zavedena v Americe, Finsku a Norvežsku; tam zaujaly také ženy nejrozhodnější stanovisko proti alkoholu, a v poměru ku počtu obyvatelstva spojil se také největší počet žen ve spolcích proti alkoholu.

IV. Po Američankách, Norvežankách, Angličankách a ženách finských naučily se také ženy belgické a francouzské rozuměti svým povinnostem a spojily se k boji proti alkoholismu. V Belgii jest založen spolek paní belgických proti alkoholismu (»Union des femmes belges contre l'alcoolique«), jenž netrvá dosud dva roky a čítá již na 2000 členů. Prosíme ženy rakouské, by nás podporovaly se své strany v boji proti zlu, jež také jejich země ohrožuje.

V. Manželky, matky trpí nejvíce pod tíhou alkoholismu; ony mají se také v první řadě jemu opříti a k odporu se organisovati.

Štěstí rodinné spočívá na míru v domácnosti; domácnost, v níž vládne pijáctví, stává se peklem.

VI. Matka má největší vliv na dospívající děti; má povinnost studovati otázku o alkoholu, aby věděla, jakým nebezpečím alkohol vysazuje člověka, aby mohla své děti před ním varovati.

VII. Budoucnost náleží národům zdrženlivým. Zdrženlivost budoucích pokolení záleží na matkách: ony rozhodnou o příštích osudech své země. Žena nemůže svůj vliv důstojněji uplatniti, nežli ve službách sociálního znovuzrození. Ženy celého světa měly by se srozuměti a spojiti, aby konečně zvítězily nad nejúhlavnějším nepřítelem rodiny a celé společnosti.

Ženy v boji proti alkoholismu. (J. Keelhofová—Brussel.) Již na dřívějších kongressích dotknuto se otázky o účastnosti žen v boji proti alkoholismu; otázka ta byla však dosud projednávána příliš všeobecně. Také poměry, v nichž mohou působiti naše ženy středoevropské, liší se podstatně od oněch, jež zajímají naše sestry v Americe, Anglii a severní Evropě. Přední snahy pro střed. Evropu směřují hlavně k tomu, objasniti a poučiti ženy o škodlivých účincích i mírného pití nápojů alkoholových, nežádati však od nich závaznosti k abstinenci neb k mírnému požitku alkoholu. Tyto výklady staňtež se bezplatným rozdílením miliónů letáků, přednáškami pod širým nebem, na oživených ulicích atd., neustálým působením na ony vrstvy, o nichž se domníváme, že se zajímají o naši věc. Je-li tato první úloha dosažena, utvoříme z hloučku přesvědčených a věci oddaných základní družinu, jejíž členové vycházejí mezi lid, pořádají tam shromáždění, přispívají ženám pijáků a pomáhají jim v záchraně mužů, radí a povzbuzují. Tím způsobem utvoří se veřejné mínění, úsudek lidový, šířiti se bude známost a proklamace učení o škodlivosti nápojů alkoholových; potom bude tak úkol žen snadnější i plodnější, jelikož se budou moci odvolati na všeobecně známé důsledky.

Předně mají se spojovati ženy středního stavu ve skupiny, bez jakéhokoliv závazku; později teprve nechť se utvoří sekce abstinentek a »mírných«. Krok dále nutno učiniti u žen zámožnějších tříd a kruhů vyšších, jež musíme rozhodně získati pro střídmost a především pro úplnou abstinenci, neboť jenom tak mohou opa-

novati pijácké zvyky ve svých kruzích, kde vína a likéry stojí vždy na prostřených stolech. Zdárný výsledek bude se jeviti i na kruhy širší, které vždy nevědomky poslouchají a řídí se dle vládnoucí mody.

Ženy musí tedy, jelikož zákon mravy a způsoby změniti nemůže, zdatně pomáhati práci zákonodárné; jich hlas musí posilniti zdráhavé výroky zákonodárcovy a dáti našim vládám mravní oporu, jež nutna jest k vážným opatřením.

Na takových základech spočívá vznik a organisace belgického spolku žen proti alkoholismu. Ženy belgické pozdravují sestry celého světa a cítí se s nimi spřízněny.

Boj proti alkoholismu v Persii. (Dr. G. H. Paschayan—Tauris—Persie.)

Alkoholismus řádí v Persii takovým způsobem, že pocítěna byla potřeba, organisovati boj proti němu; loni založena byla za tím účelem »Perská společnost protialkoholová«. Členové neplatí žádných příspěvků; peněžní potřeby a vydání hradí se z dobrovolných darů a různých představení. Spolek počal svou činnost ve středu křesťanského obyvatelstva. Čítá v přítomné době 218 členů a má svoje sekce v různých perských městech; tak v Maragha (14 čl.), Urmiahu (24 čl.), Khöi (11 čl.). Mimo to založeny jsou sekce pro chovance arménských škol v Taurisu (27 čl.) a arménských škol v Nersessianu a Tiflisu v Rusku (25 členů).

Spolek nemá dosud, jsa teprve v prvních počátcích, svého časopisu, ale vydal již tiskem zprávu o posledním mezinárodním kongressu protialkoholovém v Paříži; letáky, otištěné řeči a pod. rozdávají se zdarma. Měsíčně drží se přednášky o alkoholu. Podotknouti sluší, že ve městě Taurisu (Persie) se 250.000 obyvateli jest toliko 18 výčepů; k tomu musí se ovšem připomenouti, že všechny ty výčepy nalézají se v okresích arménských a že musíme každý skoro dům arménský považovati za jakýsi druh výčepu, jelikož každá domácnost připravuje si na podzim zásoby vína a kořalky.

Spolek může honositi se přece již s jakýmisi výsledky: může se totiž od určitého času pozorovati, že ubývá pití při společenských schůzkách, zábavách, svatbách a p.

Dějiny hnutí abstinenčního ve Švýcařích (dr. H. Blocher—Basilej).

1. Švýcarské hnutí abstinenční jest dílem několika zmužilých, odhodlaných mužů.

2. V historii abstinenčního hnutí švýcarského můžeme sledovati tyto fáze vývoje:

a) Hnutí stává se stále radikálnějším.

b) Vždy určitěji vystupuje účel spolku, starati se vedle léčení pijáctví také o zamezování alkoholismu.

c) Stále více uplatňuje se i vliv vědy.

d) Původně nábožensky zabarvené hnutí osvobodilo se všech závazků a zapustilo kořeny ve všech stranách a náboženstvích.

3. Charakteristickou známkou švýcarského hnutí abstinenčního jest těsné splynutí se vědou i jejími zástupci.

4. Budoucnost švýcarského hnutí abstinenčního záleží v tom, že objímá v rozměrech stále rostoucích inteligenci i třídy pracovní.

5. Švýcarské hnutí stalo se svým moderním rázem vzorem zemím ostatním (Německu, Rakousku, Hollandsku) a má tudíž význam internacionální.

6. Professoři Bunge a Forel zjednali si v první řadě zásluhy o vynikající přednosti celého hnutí.

Je-li oprávněn mírný požitek alkoholu se stanoviska lidového zdravotnictví? (Prof. A. Forel—Chigny.)

Celý svět svorně souhlasí, že opilství a alkoholismus jsou mocná individuelní i sociální zla; sami producenti alkoholu a kupci závodí ve zdražování alkoholu, jako by chtěli zameziti šíření se jeho.

Všechny pokusy, jež kdy lidská společnost provedla, aby pijáctví aspoň střídmostí v pití nahradila, zůstaly bez výsledku, anebo byl týž pouze pomíjející. Stoupající lacinou výrobou všech druhů spirituos zevšeobecnil a stoupl konsum alkoholu v posledním století nesmírně.

Každý piják, každý alkoholik počal zajisté s mírnými dávkami; zřídka kdy jen stává se člověk zúmyslně alkoholikem, ba zřídka také pouhá mírná napilost (»špička«) bývá zúmyslná. Nedá se popříti, že alkoholismus a veškerá jej doprovázející bída, vždy vznikly na podkladu zvyklosti mírného pití: všeobecný zvyk mírného požívání alkoholu jest tudíž pramenem alkoholismu.

Z řečeného vyplývá jedna z oněch pravd, jež Francouz označuje jako »Vérités de M. de Lapalisse«. Kdyby nebylo zvyklosti mírného pití nápojů alkoholických, nebylo by alkoholismu se všemi jeho hroznými následky sociálními, právě jako by nebyla

možna zvrhlost z požívání opia bez zvyklosti na mírné dávky opiové.

Tyto úvahy vnucují zajisté každému myslícímu člověku otázku: »Proč zvykám si vlastně na požitek tak nebezpečné látky, byť i střídmé a zředěné, jako na částku své denní diety? Nestávám se tímto nesmyslným zvykem spoluvinníkem na hromadné bídě, alkoholismu?« Na zodpovědění těchto otázek závisí, je-li oprávněn mírný požitek alkoholu se stanoviska sociálně-zdravotního.

Jisto jest následující:

a) Alkohol nepatří, právě jako opium, do lidského organismu. Platí o něm přísloví: »Abusus non tolit usum«.

b) Aethyl-alkohol jest stálou chemickou substancí, která ve kvašených i pálených nápojích hraje podstatnou úlohu toxickou. Alkohol jest v podobných nápojích smíšen s hojností vody, s neškodnými látkami aromatickými, s cukrem, jakož i s jinými otravnými substancemi (přiboudlina). Tyto poslední obsaženy jsou však v tak nepatrných dávkách, že dle zkušeností jen neznatně zvyšují jedovatost alkoholu aethylového.

c) Následkem toho závisí jedovatost podstatně na požitém množství alkoholu, na jeho koncentraci, t. j. procentovém obsahu alkoholu v nápoji. Samy sebou jsou tudiž všechny alkoholové nápoje otravné.

d) Otrávení může býti akutní (prudké) neb chronické (následek denního pití). Poslední forma jest daleko nebezpečnější a zároveň — modernější.

e) Alkohol patří mezi jedy narkotické, jako opium, morfium, aether a p.; působí na mozek specielně tím způsobem, že, místo aby opětující požitek zoškliovaly, odstrašovaly, dráždí zvláštním ochrnutím neb omámením centra nervového na novo k požitkům, působí rychlé přivyknutí, a nepřipouštějí rozpoznání způsobených škod. Oklamávají schopnost jasného posudku a oslabují zároveň vůli. V té tajnosti leží nebezpečí, kterého nejsme si správně vědomi.

f) Maximální dávka alkoholu, jež nepůsobí ještě otravně, není dosud stanovena, jelikož individuelně jest velmi měnivou, a poněvadž škoda, kterou direktně cítíme, neb jinak chápeme, není nikterak měřítkem pro škodu effektivní, skutečnou. Není nikterak tím vyloučena škoda neznatelná po zcela nepatrných dávkách. Kräpelin dokázal patrné škodlivé následky u jistých lidí již po 20 cm^3. alkoholu. Duševní činnost jest rozrušena, snížena, práce svalová oslabena atd.

g) Dokázané škodlivé následky alkoholu na celý organismus a specielně na zárodky našeho potomstva nedají se též vymeziti určitou dovolenou hranicí požitého alkoholu.

h) Různým způsobem dá se dokázati, že obvyklý domněle střídmý požitek alkoholu působí velmi citelné škody (společnosti pojišťující, nemocenské pokladny a j.).

i) Minimální dose, jichž neškodnost dá se s pravděpodobností předpokládati (ku př. 1—5 cm³.), neposkytují žádného požitku. Nevyživují, neposilují, nepůsobí vůbec, a mohou nejspíše býti nazvány »indifferentně neškodné« pro člověka, právě jako jest neškodnou kapka vitriolu ve sklenici vody. Proto však také podobné dávky nikdo nepožívá!

k) Následek toho jest, že to, co člověk vyhledává v mírném pití, jsou toxické účinky alkoholu (byť i byly po většině velmi mírné).

l) Kassovitz potvrdil před nedávnem resultáty Miaurovy Rosemanovy a j., že jed nemůže býti látkou výživnou, od níž nejen že vyžadujeme, by spálena byla v těle, ale aby také tkáň tvořila a v organismu neškodila. Nahromadění tuku v těle alkoholiků, byť i při tom stávala úspora bílkovin (což však stále důrazněji se popírá), nikterak nenasvědčuje tomu, že alkohol jest látka výživná; jedovaté účinky jeho ukazují pravý opak.

m) Poněvadž vychvalované vlastnosti a účinky mírného požívání alkoholu — ačli vůbec stávají — spočívají pouze a jen na intoxikaci (otravě) alkoholové: nutno, co nejvíce jich se střežiti.

n) Lidé, žijící v abstinenci, jsou dle zkušeností (ceteris paribus) zdravější, ve všech tělesných i duševních výkonech houževnatější a vytrvalejší, rozvážlivější, v boji o život silnější, ve své veselosti a ve svých radostech přirozenější, nežli ti, kteří v omámení alkoholovém vyhledávají umělé opory životní.

o) Zastanci mírného požívání alkoholu nedovedli nijaký podati důkaz o positivním, neškodném užitku tohoto zvyku; nemluvíme ovšem o účincích medikamentosních alkoholu, jelikož i jedy výminečně v nemocích bývají užívány.

p) Následovně jest tudíž mírný požitek alkoholu se stanoviska lidového zdravotnictví absolutně neoprávněn a má zlozyk ten býti potírán.

Rozšíření alkoholismu v král. Českém. (Dr. Presl—Jičín.)

Dle šetření, konaného v Čechách, jest mezi 5·7 miliony obyvatelstva ve 12.877 obcích známo 25.292 osob jako notoričtí pijáci; z nich jest 18.253 v manželství s 55.876 dětmi.

Na 10.000 obyvatel připadají 43 notoričtí pijáci. Čísla ta jsou však toliko approximativní; ve skutečnosti jsou asi ještě vyšší. Příčinou toho jest novota předmětu, dosavadní nedostatek každé evidence o takových osobách, jakož i ta okolnost, že ve mnoha případech zatají se pravda buď ze studu, neb z jiných osobních ohledů.

1. Při tom bylo dokázáno, že pijáctví přibývá od západu k východu a k severu. Většina pijáků patří do takových pracovních tříd, které se převážně zdržují na volném vzduchu, a jichž práce závisí na povětrnosti a počasí. Jsou to hlavně osoby, zaměstnané při hospodářství a při živnostech stavitelských.

Méně jest rozšířeno pijáctví u osob, zaměstnaných v uzavřených místnostech s určitě vymezenou dobou pracovní a odpočinkem.

To platí zejména o industrii a hornictví. Jen dělníci, pracující při vysokých temperaturách pijí větší množství piva, téměř nikdy však kořalku, jejíž kvantum jest nepatrné a která nemá také chladivé vlastnosti piva. Zjev tento jest také odůvodněn tím, že pijáctví snižuje nejen schopnost a zdatnost pracovní, ale zároveň i mzdu. Mimo způsob zaměstnání působí na pijáctví měrou uskrovňující také vzdělání a blahobyt, jak tomu nasvědčují poměry v pražském policejním rayonu.

2. Produkce piva stoupla od r. 1882—1898 s 5,231.306 hl. na 8,514.453 hl. — V r. 1881 připadalo průměrně na hlavu 50 l., v r. 1891—92 již 63·5 l., a v r. 1898 dokonce 145 l.

Produkce vína jest v Čechách nepatrná a podobně i požívání vína výminkou.

Produkce alkoholu v král. Českém stoupla v l. 1882—1898 z 21,934.172 hl. na 43,930.683 hl., více tedy než dvojnásob. Vývoz činil v l. 1897—1898 téměř 11 milionů hl. stupňů.

3. V r. 1882 bylo v král. Českém 31.957, v r. 1899 již 33.317 kořalečních výčepů. V r. 1882 připadal jeden výčep na 173, v r. 1893 na 189, v r. 1899 na 175 obyvatelů.

4. V průměru r. 1897—1899 obnášel roční konsum 27 mil. hl. alkoholu, což odpovídá 90 milionům l. 30stupňové kořalky.

5. Rozvržení daní z nápojů má jen místně hospodářský význam, a nemá vlivu na spotřebu nápojů alkoholických.

Následkem těchto výsledků o rozšíření pijáctví v zemi, o rozlehlosti produkce a obchodu, o stálém přibývání počtu kořalen a výčepů, jakož i konsumu nápojů alkoholických, jeví se naléhavou

nutností zavedení patřičných opatření — cestou administrativní i legislativní — k ochraně před nebezpečím, jež vzniká z alkoholismu, jednotlivci, rodině i celé společnosti.

Z ochranných opatření se navrhuje:

a) Odstranění zlozvyku, podávati pálenku kojencům a dětem vůbec ve školou povinném stáří; toho se docílí zakládáním opatroven, dětských zahrádek (»jeslí«) a polévkových spolků při školách.

b) Zmenšení příležitosti k pití zákonem o pijáctví (viz vládní předlohu z r. 1891), omezením výčepů na určitý počet obyvatelstva, zákazem prodeje kořalek v kantinách při průmyslových podnicích, zavíráním výčepů v určité době ve dnech sobotních, nedělních i svátečních, zvýšením daní pro živnosti šenkovní, a konečně povolením místních společných, obcím výhradně svěřených prodejů dle systému Birminghamského.

c) Ochrana rodiny a společnosti před ochuzováním, zadlužováním, veřejným pohoršením a jinými svízely zařízením asylů pro piják y (vládní předloha z r. 1895).

Jelikož není možno, právě jako samovraždu, odstraniti pijáctví cestou zákonitou, mohou všechna opatření administrativní a legislativní míti pouze ráz preventivní: působivě osvědčí se toliko poučování, povznesení blahobytu a tam, kde nutno, tresty a odstranění všeobecně nebezpečných individuí z rodiny i ze společnosti.

Vliv alkoholismu na duševní a morální vlastnosti obyvatelstva Čech. (Dr. J. Matiegka—Praha.)

Šetření o předmětu tom konalo se v král. českém zemském ústavu pro choromyslné (ředitel Čumpelík a prof. Kuffner), v c. k. českém ústavu pro soudní medicinu (prof. Reinsberg), v c. k. ústavech trestních (ředitel Janota), a kr. české zemské pracovně donucovací (ředitelé Zárodný a Jansa); zřetel byl brán k vývoji poruch duševních, k chování se alkoholika v praktickém životě a konečně ku vztahu alkoholu k zločinnosti.

I. Žádoucno jest zřízení zvláštních léčeben, jak vysvítá ze značného čísla nemocí, alkoholem vyvolaných, a na obtíž jsoucích zemským ústavům pro choromyslné.

II. Mrtvoly alkoholiků jsou poměrně častějším (7·2%) předmětem soudně-lékařských obdukcí, což se vysvětluje tím, že

1. alkoholikové zmírají častěji náhlou, nesnadno vysvětlitelnou nemocí (3·04%), byť i tato byla přirozená;

2. způsob smrti nepřirozený, násilný přichází častěji u alkoholiků (v 54·6% pitvaných případů).

Co se jednotlivých způsobů smrti toho druhu dotýče, jeví se u alkoholiků mrtvice (5·4%), samovražda (9·4%) a smrt nahodilá (12·7%) častěji nežli u lidí ostatních, což se vysvětluje psychickými vlastnostmi (hašteřivost, abnormální život citový, snížená intelligence, apatie atd.). Dle toho přichází alkoholik také snáze do konfliktu se zákony, což vysvítá jasněji

III. ze šetření v ústavech kárných a polepšovnách: 21% mužských a 6·8% ženských chovanců jsou ve spojitosti s akutním neb chronickým alkoholismem; recidivy jeví se u alkoholiků v čísle nepoměrně velikém (47·9% m., 71·8% ž.). Ve 33·9% všech trestních případů byl zločin spáchán v opilosti.

Že mezi alkoholiky nápadně často zastoupeny jsou »povahy zločinné«, dokazuje to, že v král. českých donucovacích pracovnách 55·3% trestanců bylo dříve oddáno obžerství. Pozoruhodno jest, že ústav pro západní díl Čech (Pardubice) poměrně chová více alkoholiků (65%), nežli pražský ústav pro zemi ostatní (37%); to odpovídá vůbec nestejnému rozdělení alkoholiků v Čechách. — Alkoholismus řadí značně také mezi trestankami (28·3%), při čemž zasluhuje povšímnutí jejich dřívější zaměstnání (nevěstky, tulačky, světoběžnice).

Mezi mladistvými ošetřovanci v ústavech polepšovacích pozoruje se alkoholismus zřídka; pijáctví jest více utrpením středního a vyššího věku.

Jednoduchá vazba nemá dle dosavadních zkušeností vlivu na alkoholismus; může býti snad prostředkem kárným neb varovným, nikdy však léčebným. (Dokončení.)

Přehled vývoje náboženských dějin ruských.

Napsal A. A. Zaruckij. (Pokračov.)

Jak jsme poznali, většina raskolníků ve strachu o církev a svátosti zřekla se výstřednosti. Radikální část jen v přesvědčení o konci světa zřekla se starých forem víry. Ba nejhorlivější, nemohouce se dočkat andělské trouby volající na poslední soud, vydávali se na mučení a samoupálení. Jako epidemie účinkoval jich příklad — »svého spasení pomilujte«, volali, »a rychlou cestou s ženami a dětmi spěšte do království Božího . . . všichni ohněm shořte!« Je to nejlepší smrt: konec světa provázen bude mukami, bědou a strádáním a konečně taky všecko shoří v ohnivé řece, která všelikě stvoření zatopí ohněm. Jen samozženci ujdou těm mukám. I děti dobrovolně šly na smrt. A ostatně i carice Žofie hrozila upálením staroobřadcům. Když stavení obklopilo její vojsko, tu se obyvatelé sami upalovali. Na 30 tisíc jich v těch dobách zahynulo . . .

Za deset let (1690) přestalo pronásledování, shasly hranice. Třeba utíkat prý pronásledovníkům; zajatým však třeba mučenicky zemřít. Neobydlený sever poskytoval tisíce útulků zbožným duším. Tu žilo před tím na sta lidí bez popův, možno tak i staroobřadcům. Sotva 10 vsí zde mělo kostel, nejvýše kapli, v níž kdokoli z laiků modlil se a zpíval druhým, pokud uměl čísti. Zde rozšířila se nejvíce bezpopovština. Zpověď měli veřejnou, přijímali, objevil-li se kdo s chlebem a vínem »pravým«, křtili sami, sňatky ani jinde sedláci neuzavírali vždy v kostele, ba někteří radili — neženit se nebo rozženit se (rozvésti se).

Nejvíce tu bylo poustevníků, zvláště z Soloveckého kláštera.*) Tu obklopeni vodou, bařinami a lesy měli své útulky. Sekera, motyka a lyže byly nejdůležitějším nářadím. Obyvatelstvo všemožně ho chránilo a pověst zjednala mu soudruhy — kol pou-

*) Na ostrově v Bílém moři.

stevny vzniklo bratrstvo. Pak přišlo vojsko a zase je rozehnalo, neupálili se ze strachu, aby nebyli zajati a vydáni katu na smrt a mučení, kde by mohli zapříti snad »pravou« víru.

Když koncem XVII. století přestalo kruté pronásledování, sesílila se tu bezpopovština.

Jako jednota Českých bratří nalezla svého Jana Blahoslava, který ji povznesl duchovně ze zbožné nevědomosti, tak ruský sever raskolnický nalezl svého Andreje Děnisova. Muž tento zorganisoval nejen poustevníky v bratrstvo klášterní na řece Vyzě, nýbrž zorganisoval všecky přívržence obchodními a průmyslovými svazky, k nimž znenáhla přidali se bezpopovci ve vší Rusi. Ba dovedl získati si přátele na samém dvoře a ve všech důležitějších městech. Při tom však poznal, že třeba raskolníkům vzdělaných obhájců víry proti odpůrcům. I odebral se jako kupec do Kijeva a zde rok navštěvoval »haeretickou« duchovní akademii věda, že musí se studovati systematicky. Nenasáknuv však »bludy« této školy navrátil se a ukázal v »Pomorských odpovědech«, jak se vyzbrojil.

Kláštera neskrýval. Tuť šla křižovatka hlavních silnic, měli svůj přístav na Oněžském jezeře, hospital pro poutníky, měli své loďstvo obchodní, množství pastvin, v arktickém moři byl jich rybolov. Z jihu přiváželi obilí. Měli řadu dobrých škol pro vzdělání duchovních a řemeslníků, bibliotheku. Všude jevil se rozumný život, neštítili se ani »haeretiků« ani jich jídla a obydlí. S úřady žili v míru a platili daň, třeba že světem vládl Antichrist!

Po smrti Děnisova (1730) dolehl útisk, přišla i vládní prohlídka do kláštera, musili vepsati modlitbu za cara do »služebnika«. Z toho nadešla roztržka, služební bratří nechtěli novot dopustiti.

Kromě toho vystoupil Feodosij (Krestickij) proti Vygovským káraje jich poměr k světu, nesouhlase v nauce o manželství a v neoznačování kříže písmenami I. H. U. I. Z toho došlo k nesmiřitelnému nepřátelství, při čemž i Filip po smrti svého přítele Děnisa se svou stranou se odtrhl. Tak osobní spory hrozily zhubiti ovoce veliké práce Děnisovy.

Avšak »feodosijce« dělil od »pomorců« či posměšně »samarjanů« ještě názor o svátostech. Bezpopovci — jak jsem již připomněl — uznávali ze svátostí pouze křest a pokání zamítajíce manželství. Feodosij uznával pouze sňatky zavřené v nikonianstvu (panující církvi), nikoli v raskole. Děnis naopak zavrhoval

každý sňatek a nedal se v tom oblomiti k nijakému ústupku: odstranil všechny ženaté z kláštera do pousteven. Strana prvého byla při tom nesnášelivá, druhá strana snášelivě nevšímavá.

Tu feodosijec Ivan Alekšějev vydal článek »o svátosti manželství«, psaný s velikou znalostí věci i literatury. Církev prvotní uznávala každý sňatek i pohanský, nepoutajíc jej nutně k obřadu. Kněz je toliko svědkem svazku snoubenců. Sňatek vychází z přirozeného zákona a teprve později přešel v zákon psaný. Vykonavatel svátosti je tu Bůh a ne kněz. Proto je správnost sňatku uznávati nezbytno. Poustevníci sňatku nepotřebují, společnost však ano, z té příčiny potřeba nových výkladů k staré věci.

Tento chod důvodů značí pokrok raskolnictva, ale zároveň odchýlení se od základní tradičnosti založené na psaném zákoně k zákonu přirozenému. Než konce se nedošlo, ani ta ani ona strana ničeho nepovolila k ústupku. Mezitím však ztratila na posavadním vlivu i strana pomorská (Děnisova) i strana novgorodská (Feodosijova) a střediskem raskolnictva stala se Moskva.

V základě i tu obě strany od sebe se liší. Již není řeči u nich o samoupálení ani útěku do lesů, ale vedou tím úpornější zápas s pokušením světa. Divadlo, karty, moda, zábavné knížky — vše to je svůdcem, jemuž třeba odpírati. Raskolník žijící v společnosti musil zachovávati její řády, státní zákony a předpisy i když se příčily jeho pojímání náboženskému. Obě strany se podrobily, ale feodosijci kol Preobraženského hřbitova a pomorci kol Pokrovské kaple i na dále na sebe útočili a nepřátelství nezastavili v otázce sňatku.

Vasilij Jemeljanov (pokrovský) konečně prohlásil sňatek za potřebný, zavrhl církevní oddavky, ale sám založil nový obřad, dle něhož se odbývaly sňatky, které i vláda konečně uznala za pravoplatné.

Marně bouřil Il'ja Kovylin (preobraženský) proti tomu a dovolával se zbytečnosti sňatků pro brzký příchod Antichrista. Vždyť sama jeho strana žila v blahobytu i přepychu, boháči žili v přátelství s nikonianstvem a snad ani v tento příchod — nevěřili! Sám Kovylin byl »blagonaděžnyj« ctitel císaře Alexandra I., po němž i preobraženský hřbitov nazval. A to vše ostře odporovalo naukám bezpopovščiny.

Protivná strana svou snášelivost upřímně prohlašujíc omlouvala, že není Antichrista vtěleného v osobu, nýbrž že pouze duchovně bytuje na světě na záhubu lidstva. Proto i spořádaného

manželství jest třeba, bez něhož mnoho zlého pokušení na svět přichází. A tak tyto spory dále se vlekly a věřící ve zmatek uváděly. K rozumnému životu bylo patrně nezbytno buď staroobřadecké učení pozměniti a k skutečnému životu přizpůsobiti, nebo přerušiti všecky styky s církevní tradicí a opříti se pouze o vlastní rozum. Ale toho schopni byli pouze jednotlivci; massa přijala sice novotu o manželství, avšak ve věrouce dokonce odporna byla velikým změnám. Ona zůstávala v celku na stanovisku počátku raskola a ani v XIX. století v tom nenastal obrat. Směšně malicherné obřadnosti bývají příčinou klateb, jimiž strana stranu proklíná!

Bylo patrno, že raskolníci musí činiti ústupky ze svého přísného učení společnosti i státu. Ale hned za Kateřiny II. vystoupil sedlák Jevfimij a poznav vady pomorských i novgorodských zavrhl jich učení a zbudoval novou nauku: neuznával nijakých společenských povinností a svazků, učil zříci se sňatku, rodiny i majetku, utéci z politické i občanské společnosti, aby nebylo třeba kompromissů. Nemíti ani půdy ani domu ani domova — »poutnická nauka« zve se to učení, jeho obraz je věčné putování a žití po pustinách.

Ale již učenníci po jeho smrti (1792) ustoupili od tohoto ideálu bezpopovščinského křesťana raskolníka. Byliť v jich kruhu ti, kteří nevzdali se posavadního života, nerozdali jmění a nechopili se poutnické holi,*) nýbrž pouze přijímali poutníky u sebe, majíce pro ně ukrytá místa ve stavení, sklepě i tajné východy pro čas pronásledování »poutníků« vládou. Pouze musil takový »christoljubec« umříti pod širým nebem a tím naplnil svou povinnost. Za vlády Alexandra II. ustoupili ode všech příliš přísných příkazů svého zakladatele a dnes od jiných nemnoho se liší.

A tak, přehledneme-li celou otázku, vidíme, že jsou dva vlastně raskoly: první byl v době před patriarchou Nikonem (1652-1658 vlastně 1666) a jeho podstatou jest snaha po opravě pokažených textů ruských dle řeckých originálů; druhý za patriarchy Nikona a jeho podstatou jest odpor proti jakékoli opravě písem ruských na základě řeckých originálů. Z toho vidíme, že přednikonská panující církev stala se za tohoto patriarchy raskolnickou. Raskolníci nejsou nějaká sekta, která měla zvláštní učení lišící se od panující církve, nýbrž je to pouze ta část členů církve, kteří brání všem opravám. Během času však docházejí k novotám, plynoucím zejména

*) Nazývají se christoljubci.

z chiliastického učení o příchodu Antichrista a o skonání světa.

Z toho pošlo rozpadnutí raskolníků na stranu popovščinskou, t. j. uznávající potřebu kněžstva i biskupů, a na stranu bezpopovščinskou, zavrhující vlastně episkopát. V obou pak zase jest strana mírná a strana radikální. Vzájemný boj vede se pak ve stranách i mezi stranami zároveň a všech proti panující církvi ruské. Navzájem viní se všichni z kacířství a panující církev nutí státní moc k upalování raskolníků.

Ve všech stranách raskolnických z počátku vždy má vrch theorie naproti praksi života: během času přemáhá život theorii a tato utíká se k zmírňování prvotní přísnosti a ke kompromissům. Nejčistší jest vždy v době pronásledování státem a církví, v době snášelivosti (Kateřina II. — Alexandr I.) uvolňují se přísná pouta, zvláště nesplnění předpovědění o příchodu Antichrista vyvolává nové theorie a nové kompromissy a také strany. Volnost obcování s ostatní společností křesťanskou v Rusku vede k umírnění protiv panující církve a raskolníků, nastává sblížení názorů.

Prvotně raskolníci jsou lidé nevzdělaní, většinou i mezi kněžstvem analfabeti. Od dob Andreje Děnisa množí se mezi nimi školské vzdělání a mnozí docela vynikají učeností. To zase zavdává příčiny k roztržkám a seslabení raskolnictva. Nicméně poměry jsou silnější nežli síla prvotních theorií, které konečně nalézají ohlasu pouze u nevzdělaných přívrženců raskolu. Šířením vzdělanosti ubývá půdy raskolu; že posud nezanikl, je, tuším, nejvíce vinno to, *že panující církev chová se k školskému vzdělání vlastního kněžstva a ještě více obecného lidu odmítavě.* Tak sama množí a podporuje své odpůrce a nářek její a hrozby proti nim jsou neupřímné zakrývání vlastní viny.

2. Sekty na ruské půdě.

Část Rusů hledící na vývoj ruských poměrů politických i kulturních jako na něco exklusivně národního, nedovedla zvláště v minulém století pochopiti, že by duch ruského člověka schopen byl sektářstva. Jim zdálo se, že musily nejen cizí vlivy působiti, nýbrž dokonce, že novotářství musilo býti přímo přineseno z ciziny, buď z východu nebo západu. Ať již od bogomilův, ať od starých církevních sekt — jenom ne vznik na ruské půdě.

A přece je tak snadno pochopiti, že ve všem jeví se proud — pokrokový či zpátečnický — že tudíž ani víra nemůže býti ušetřena jeho vln. I není divu, že v poslední době zjednává si v Rusku platnost mínění, že víra jako historický projev duchovního života pokračuje ve svém vývoji a tudíž samovolně takřka podléhá změnám: nejen forma či obřady se mění, nýbrž mění se i obsah.

Všude náboženský rozum a cit podléhá více méně stejným změnám, jak můžeme empiricky na základě psychologických poznatků potvrditi. Všecka monotheistická vyznání jeví časový pokrok ve zduchovnění: od pouhého *obřadu* přechází se k *duchu* víry. A tu vidíme, že změna dála se podle národního temperamentu buď živou fantasií obdařeného nebo chladnou spekulativností spjatého, tak: žádost sblížiti se s Bohem jakožto vrcholem všeho náboženství u prvých povah vede k exaltaci a mysticismu, kdežto druhá část hledí pochopiti Boha a všecku víru rozumem chladně uvažujícím, kritikou před ničím se nezastavující a tím stává se racionalistickou.

Z počátku rozumem oceňuje tradici a zkoumá, nepříčí-li se mu, pak přechází k samému zjevení. Často kráčí obojí svou cestou, častěji sráží se mysticism s racionalismem, nebo spolu se smiřují, ba i jeden směr v druhý přechází.

Takový vývoj zvláště dobře stopovati můžeme na sousedním Německu. Po zavržení tradice zůstává základem nových evolucí pouze evangelium. Pak zavrhuje se i toto jako prostředník mezi člověkem a Bohem a prohlašuje se přímý styk s Bohem — v duchu. Duše jest stánkem Božím: stará víra zaniká a nastupuje duchové křesťanství.

Veliké hnutí reformační nemohlo zůstati v Rusku bez ohlasu. Nejen jednotlivé osoby přišlé z ciziny přinesly zprávy, nýbrž i domácí se jich chopili. A tím spíše mohly nalézti ohlasu, že v Závolží (sev.) po tu dobu udržovaly se zbytky starých ruských racionalistů (jeres židovstvujuščich). Pronásledováním zřekli se racionalisté svých krajností a sblížili se s evandělíky. Nejzajímavější osobou z nich v XVI. století jest **Feodosij Kosòj**, který za svého pobytu v Litvě úplně vzdal se všech starých svazků. Lidé dobří všech věr bez rozdílu stejně jsou milí Bohu; křtu netřeba, rovněž ne pokání a přijímání; ani modlitby; stačí duchem obcovati s Bohem bez klekání; zlého zanechati třeba; postu

netřeba; kněžstvo je zbytečno; vojny a úřadů nepotřebuje křesťan, ani jmění — dle názoru kommunismu prvotní církve.

Sněmy církevní 1553—1554 ostře proti tomu vystoupily, takže tento proud poutuchl a snad i vyschl. Za to však zachovaly se polemické spisy, jichž bylo užíváno, když v **XVII. století** objevilo se podobné hnutí, jako zbraně proti tomuto. A to mělo za následek, že nyní nalezly předčasné proudy XVI. století připravenější půdu a porozumění. Bylo to přirozeno, vždyť ruská hierarchie XVI. století nedovedla rozeznati ani katolicismu od protestantismu, vše označujíc slovy »latynskaja jeres«.

A byli přece protestanti v samé Moskvě již za Ivana Hrozného a týž car měl i učené disputace s českým bratrem Janem Rokytou († 1591). Ale Rusů nezajímalo učení o svátostech, nýbrž jak se zvoní k bohoslužbě, nezajímaly jich články víry, nýbrž jak se kněz obléká k bohoslužbě... A učený traktát, jejž napsal car pro českého bratra, plný jest naivností; poznal asi Rokyta z něho, že tu ničeho nesvede. Pro Rusy zajímavější byla Luterova svatba s jeptiškou nežli jeho katechismus.

Teprve politické styky s Dánskem a vystoupení mnicha **Ivana Nasêdka** proti luteranům — na základě kalvinského katechismu! — spisem »Výklad na Lutherany«, seznámilo ruskou veřejnost s podstatou protestantismu. Kromě toho působila přímá propaganda ze Švédska, kde r. 1625 založena slovanská tiskárna, která vydávala protestantské spisy v ruském jazyce. Marně zakazovala vláda styky, když finští a ruští kupci od věků již se obchodně stýkali. Přetrhati tyto styky bylo nemožno z příčin národohospodářských, byl by tím nesmírně utrpěl ruský obchod, jehož směr tou dobou šel k Finskému zálivu a Bílému moři.

Ale nebylo to pouze Finsko, které hrozilo šířením protestantismu, samo srdce Ruska, mátuška bêlokamennaja Moskva, byla jím zachvácena. Od dávných dob sídlili tu cizinci uprostřed ostatního obyvatelstva a mezi nimi zvláště mnoho Němců, kteří zde již tenkráte bohatli a své krajany k dobrému bydlu lákali. Již počátkem XVII. století vláda nemohouc zabrániti příchodu vyznavačů protestantských, vystěhovala všecky cizince z města na okraj, jich kostely zrušila, stížila jich styky s domácím obyvatelstvem a zakázala konečně, aby směli míti ve službě lidi domácí.

Přes to však tajně dodány sem tisky štokholmské a kol r. 1700 povstala ruská společnost protestantská přičiněním holiče **Fómy Ivánova** a bratra jeho lékaře **Dmitrije**. Šťastný počátek

dodával jim smělosti, takže spustili se opatrnosti, když při nich stály i mocné osoby dvorské, a vystupovali veřejně. R. 1714 vyřknuta nad nimi klatba, předáci zavřeni po klášteřích a Fóma veřejně na hranici upálen. On šel dále nežli evandělíci — popřel záhrobní život, kříž nazýval šibenicí, vzývání svatých pokládal za nemožnost atd. — byl patrně blízek starým židovščikům.

Druhý proud tvořilo t. zv. duchové křesťanstvo. Již za dob pohanských a prvních křesťanských byla v Rusku rozšířena víra v možnost osobního obcování s duchy (asi něco podobného nynějšímu spiritismu). Stohlavý sněm přísně vystoupil proti lživým prorokům a prorokyním, kteří v hysterických křečích předpovídali budoucnost. V starých dobách měla to církev za vliv pohanských bohů a ďábla. Jest to známé i u nás — čarodějství.

Ale v XVII. století sami předpovídající úsilovně zříkají se všech styků s ďáblem a nečistou mocí a tvrdí o sobě, že do nich vstupuje **Duch svatý**. Toto přímé proměnění těla lidského v svatostánek jest známo řadě křesťanských sekt na západě i na východě a vzniklo i v Rusku. Původ jeho jest v úsilovné snaze sblížiti se s Bohem a anthropomorfické pojímání některých míst evandělia. V Moskvě měli za původce tohoto učení ševce **Jakuba Boehma** — philosophus teutonicus — ze Zhořelce a zvěstovatele **Kvirina Kulmanna**, jenž tu veřejně upálen. V pravdě však má v Rusku toto učení kořen v chiliasmu, který je provázen samoupálením. Oni sami zvali se boží lidé a sektu christovščinu či **chlystovščinu** (chlyst = bič). Jich semenisko jsou Romanovský a Pošechonský újezd.

Počátek jich takto se líčí. V době sporu o »staré« a »nové« knihy žil v Kostromské gubernii zbožný **Danilo Filippovič** mající mnoho staroobřadných knih. Poznav, že ne knih, nýbrž svatého Ducha třeba k spasení, vrhl je do Volhy. Pak zbožní souvěrci na hoře Goroděnce modlitbou zavolali s nebe na zem Boha a ten se vtělil v Danila. Tu však Nikon vrhl Danila i s Bohem do vězení, leč musil ho zase propustit. Vrátiv se do Kostromy Danilo dal svým vyznavačům 12 přikázání.

V této legendě viděti počátky »duchového křesťanství« zavrhujícího knihy a lišícího se od luteranismu a kalvinismu svým národním duchem. Samo 12 přikázání obsahuje bezpopovščinské

zásady raskolníkův.*) Věříce vtělování Boha (Krista) vypracovali nejprve obřady a teprve v XIX. století i theoretický základ své věrouky. Tak v XVIII. století **Ivan Timofejevič Suslov** jest přijat za syna »Bohem — Danilem«. On chodil s pannou »svou matkou« a věřící zvou ji »bohorodičkou«. Kromě toho má u sebe i 12 apoštolů. Po jeho smrti byl »Kristem« **Prokop Lupkin,** bývalý vojín. Vedle nich byli »proroci« a »prorokyně«, kteří v době »rady« dovedli »chodití v kruhu« (tančiti). Tu pěli písně a naprosto podřizovali se lžichristu. Písně sborové z počátku byly zdlouhavé a žalobné, potom přecházely u veselé allegro a bouřné presto a provázeny byly tancem proroka a chodem choru. Tím přichází všecko shromáždění do extase a vysílení divokým rejem, načež prorok všemu »korábu« i každému členu zvlášť prorokuje jeho budoucnost. Oblečeni jsou v bílé košile a v ruce mají hořící svíci. Zpěvy jsou starobylé i nápěvy. Osmikoncový kříž a dvouprsté pokřižování ukazuje původ raskolničí.

Sbory své zvali koráby a a těch bylo v Povolží hojně a několik i v Moskvě, jak ukázaly církevní soudy (1733 a 1745 sl.) proti nim zavedené. Vyhlazeni nebyli, ale spory nastaly v jich středu. Jedni totiž po zavržení manželství oddávali se »Kristově lásce« umrtvujíce prý takto tělo, kdežto druzí volali po přísném asketismu.

Ti učili, že všecko zlo a překážky spasení obsaženy jsou v ženě. Ženská »krása všechen pohlcuje svět a jíti k Bohu nedovoluje«. Jediná ochrana před ní jest — zbaviti se možnosti »hříchu«, vše ostatní je marno. S tímto učením vystupuje ku konci šedesátých let XVIII. století zakladatel nové **skopecké** sekty, **Konrád Selivanov.** Proti němu postavili se chlystovští proroci, avšak prorokyně **Anna Romanovna** uznala ho za »Boha«, načež počali se k němu přidávati chlystovci Tambovské a Orlovské, Kalužské a Tulské i Moskevské gubernie. Z počátku zůstávala nová sekta v středu chlystovců ve všem učení v celku s nimi se shodujíc, a lišila se pouze novým »křtěním« a jakýmsi mnišským životem. Počet jich nebyl veliký a byli roztříštěni v šíř i dál sdružujíce se pouze kol svého »Boha«, který po návratu z 21letého vyhnanství sibířského (1775—1796) až do své smrti (1832) jim vládl. Jsouc takto soustředěna ustrnula skopecká sekta ve svém

*) . . . Svobodní se nežeňte, ženatí se rozveďte, vína ani piva nepijte na křtiny ani svatby a zábavné besedy nechoďte, nekraďte, nehašteřte se atd. Str. 105.

vývoji. Selivanov v ničem nepokročil od základní myšlenky sekty a pouze přijal ještě titul cara — Petra III. Fedoroviče — a slíbil, že se usídlí v Petrohradě. A tak vedle živlu náboženského dostalo se této sektě i živlu politického. Jinak zůstávaly i v této sektě koráby, jichž kormidelníky jmenoval »car-bůh« Selivanov, pouze obřady a řády byly jednotné, čímž lišily se od chlystovščiny.

A tak vidíme, že tato sekta vznikla z duchového křesťanstva, avšak opozdila se nepřišedši v pravý čas; byla pouze výstřelkem chlystovščiny, od níž nedovedla se nikdy odtrhnouti. Daleko čistější původem a vývojem byla jiná sekta duchového křesťanstva, t. zv. **duchoborci**.

Počátku přesně neznáme. V čtyřicátých letech XVIII. století potuloval se jakýs pruský poddůstojník po Charkovské gubernii a byl prý vyznání kvakerského,*) ten prý byl zakladatelem duchoborstva. Odtud rozšířili se vyznavači na jih k Azovskému moři. V Tamborsku byl **Illarion Pobirochin** »synem božím« maje 12 »archandělů« při sobě, neboť přišel soudit vesmír. Patrně je to pouze obměna chlystovščiny. V Jekatěrinoslavsku **Silvan Kolesníkov**, muž vzdělaný, postupoval duchovněji, k čemuž nemálo přispěl i znamenitý **Grigorij Savič Skovorod**. Veřejně nepřidružil se k duchoborcům nazývaje se »abrahamitou«.**)

Zavrhl všechen způsob hledání Krista (či spasení) dosavadním způsobem všech vyznání a ukazoval, že není ho nikde kromě v duši člověka. Pouti, posty, chrámy, obrazy, obřady atd. vše jest klam, vše obsahuje pouze mrtvolu, ne ducha. Duše musí se vymanit tělu a teprve jest schopna poznati Krista. Jedině duch vskutku existuje, vše ostatní, co smysly jímá, jest klam. Život na tomto světě jest pouze pouť do onoho. Jen ti, kteří ducha poznali, bez rozdílu víry, národa a země tvoří vyvolené Páně. Jest jich málo jako bílých vran. Vnitřní hlas — Sokratovo daimonion — jest jakoby prorocký vůdce člověka, neboť v duši bytuje »duch Boží«. Netřeba zavrhovati věr, ba ani obřadů, ani bible — avšak nutno vše to pojímati pouze jako obrazy a allegorie.

Tyto názory měly veliký vliv na duchoborce, ba i na ostatní sekty. Když gubernátor Kachovskij jal se je jímati a věznit, podali mu r. 1791 své vyznání napsané, které svědčilo o značné jich vzdělanosti. Tresť tohoto učení tato: Duše lidská před na-

*) Quaker jest anglický sektář.

**) Česká sekta.

rozením má podobu svaté Trojice, t. j. rozum, paměť a vůle slity jsou v jedno tvořící podobu trojjediného Boha. Prohřešilé duše svrženy na svět v lidská těla i ztratily paměť nebeského života, vůle jejich podrobena zlu. Tělo je tudíž dočasné vězení duše. Cíl života jest obnovit v sobě obraz boží a osvobodit se od okovů hmoty. Tělo je voda, život její var a cíl jeho jest přečištění v čirou páru věčnou. Zápas mezi lidstvem vyvolal světská zařízení společenská. Zákony brání pouze, aby silnější nezdávili slabých, jiné ceny nemají. Totéž je i se zákony církve. Písmo a obřad jsou v nich náhradou ducha. Tak místo prvotní jednoty ducha povstala rozličnost řádů — církví. Konečně duchovní moudrost, láska a blaženstvo vtělila se v Ježíše Krista. A zrovna tak Kristus vtěluje se duchovně v každého z »božích lidí«. Život Kristův je prototyp vnitřního obnovení každého z nás, proto jsou zbytečny církevní i státní zákony pro nás. Komu vzejde světlo pravdy, pro toho netřeba ni cara, ni vrchnosti, ni zákonů. Kristem osvobozen jest od všelikého zákona.

»Lidé boží« jsou povýšeni nad všelikou církev, jsou členy církve neviditelné. Mohou choditi do všelikých chrámů bez rozdílu, neboť sami jsou chrámem Božím. Vše pro ně jest pouze obrazem ne pravdou. Pouze láska k Bohu a bližnímu všeho základem, jemuž netřeba obřadu. Bible jest pouze historie a obraz pravdy duchovní.

Od narození s duchoborci dálo se, co s jinými: »stávali jsme s nudou v kostele jako ostatní, nechápajíce těžkého a nesnadno pochopitelného knižného slohu, zvláště v rychlém a zmatením pronášení. Neměli jsme užitku k pochopení pravdy a Boha, jako ho nemají milliony z návštěvy chrámů. Ve svých však schůzích poznali jsme jasně slovo Boží a jeho smysl, zřekli se své zlé vůle a dnes i v chrámě lépe chápeme smysl čtěného. Tisíckrát lépe by lidé udělali, kdyby místo na nádherné chrámy naložili peníze na pochopení slova Božího . . .«

Jako skopecký asketism přišel pozdě za jinými, tak duchoborecká nauka daleko předstihla svou dobu. Toho ideálu duchovního křesťanství ukrajinských sektářů mohlo dostihnouti se teprve v budoucnosti. Sama sekta odstupovala od čistého ideálu a přibližovala se ostatním řadou kompromissů, ale i to značilo přece pokrok duchovní. (Pokračování.)

Z vývoje a výsledků moderní vědy katolické, zvláště theologické.

Napsal katolický kněz.

(Pokračování.)

V Německu hrabě Fr. L. Stolberg duchaplným a zbožným spisem »Geschichte der Religion Jesu Christi« 1806—1818 (15 svazků sáhajících do roku 430) zavedl novou epochu církevní historiografie. V duchu jeho pokračovali Th. Katerkamp, J. O. von Rauscher, Hortig, Ritter a j. Nový vzlet dán historiografii církevní Möhlerem. Má duchaplné pojetí, věřící směr, jasný vhled do zákonů kritiky. Jemu roven učeností i bystrostí kritiky byl Döllinger, jehož práce mají trvalou cenu.*) Döllinger jest původcem historického nazírání na křesťanství.**) Jest známo, že po 1870 byl starokatolíkem. Třetím vynikajícím historikem nové školy německé je Hefele. Jeho Conciliengeschichte (1855—1874, 7 svazků) zaujímá vynikající místo mezi učenými spisy našeho věku. Nejsou ovšem všechny díly stejně pečlivě zpracovány. Nejméně uspokojuje úvod.***) Sedmý a osmý svazek tohoto díla (1887—1890) vydal Hergenröther.

Mnoho ruchu nadělala otázka Funkem 1882 v diskusi uvedená, kdo vlastně svolával staré církevní sněmy, papež nebo císař? Funk dokázal, že císař. Něco podobného bylo přívržencům papalního směru náramně proti mysli a vylévali si zlost způsobem, v mnohém ohledu charakteristickým. »Scheeben ve článku Concilien v K. L. 2. vyd. 3, 790 nepřímo jej prohlašuje za idiota, který neví, co je na pravo a co na levo, aneb za polovičního kacíře.« †) A dnes náhled Funkův je vědecky přijatý! Četné nepřátele získal si Funk i svým církevním dějepisem, neboť tu považuje exemci klášterů za hlavní pramen církevních nepořádků, odvolávaje se na Hefeleho

*) Kihn 301.

**) Th. Q. 1898, 620.

***) Th. Q. 1894, 11.

†) Th. Q. 1886, 482.

Concilieng.[2] VI. 529. Dále tu dokazuje, že řád jesuitský, podobně jako ostatní řády, dobou sklesly z původní své idealní výše.*) Taková mluva se ovšem nelíbí! Ještě méně líbí se činnost F. X. Krausa, nedávno zemřelého, professora ve Freiburgu. Tento theolog pro své rozsáhlé vědění a svou snahu po objektivní pravdě oproti jinověrcům těšil se úctě i vážnosti učenců, tak že vědecké kritické časopisy, jako na př. Repertorium für Kunstwissenschaft, Deutsche Litteraturzeitung ucházely se o jeho kritiky. Mnichovská Beilage zur allg. Zeitung po několik let přinášela od něho pod jménem Spektatora »církevně-politické listy«, které se velice četly a lásky u hierarchie mu nepřidaly. Již dříve velice v kruzích těch byla neoblíbena jeho »učebnice církevních dějin« od r. 1872. několikráte vydaná. Jedno vydání musil docela vziti z prodeje a opraviti je dle požadavků římských. Tím ovšem v očích soudných lidí nic neztratil. Hlavní předností v jeho dílech je dovednost, »s jakou umí vystopovati v životě jak jednotlivců tak celých národů duševní proudy a pohnutky k nim; v tom se mu málo kdo vyrovná.«**) Stručné, ale případné ocenění jeho mnohonásobné vědecké činnosti je v letošním Českém časopise historickém 126—127. — Ve směru Funkově píše žák jeho Sägmüller: Die Papstwahlen und die Staaten von 1447 bis 1555 (1890). Otevřeně mluví pravdu, i když je nemilá, jmenuje pravým jmenem mravní poklesky a špatnosti. Sem náleží: nepotismus mnohých papežů, úplatnost kardinalů a simonistické úmluvy, ctižádostivé plány, tajné intriky a veřejné agitace, nenávist jiných stran a osobní nevraživost, věrolomnost, obelsťování uvnitř kollegia a z venku obelsťování diplomacie.***) Směr tento kritický razí si cestu vždy dále, tak že i sami jesuité se mu vždy více poddávají. Tak nejnověji Grisar, jehož řeč na sjezdu katolických učenců v Mnichově o malé kritičnosti katolických kruhů učinila sensaci, v »dějinách města Říma« 1898 — pilně používá historické kritiky.

U nás máme Kryštůfkův: Všeobecný církevní dějepis. Kniha na naše poměry dobrá, ačkoli nedostatků všeho druhu má dost.

Spisy posud uvedené obírají se buď celými církevními dějinami, nebo větší jich částí. Třeba však všimnouti si též monografií a děl některou zemi nebo některou dobu probírajících. Uvedu jen nejhlavnější.

*) Th. Q. 1891, 626, 8.

**) Litterarische Rundschau 1901, 343.

***) Th. Q. 1891, 165.

Velmi pěkný spis jest Morcelliho Africa christiana 1816, A. F. Ozanama uvedení křesťanství do Německa 1845. Zajímavý pro stanovisko je spis Gfrörerův Papst Gregor VII. u. sein Zeitalter (1859—61, 7 svazků), jakož i Hurterův spis Geschichte des Papstes Innocenz III. und seiner Zeitgenossen (1834—42, 4 svazky).

Důkladný, ač trochu strannický, jest spis Hergenrötherův: Photius 1867—9, 3 svazky jednající o celé době, v níž církev řecká oddělila se od latinské. Východem, dobou mučenníků, zabývá se i důkladné dílo Allardovo: Histoire des persécutions pendant les trois premiers siècles 1884—6, 3 svazky.

Velice cenné a kritické jsou články a spisy L. Duchesnea, hlavně Origines du culte chrétien 1889.

Reformaci učinili si předmětem studia: Janssen, Geschichte des deutschen Volkes seit dem Ausgang des Mittelalters 1883 — a Onno Klopp ve více spisech monografických. Hlavně Janssena třeba si všimnouti, protože založil celou školu a jeho dílo se považuje za jedno z nejlepších děl katolických. Má skutečně mnoho předností, ale taky dosti povážlivé vady, jak mu ukázal Funk v Th. Q. ročník 76 a 78 a znovu opakuje 1900, 640, že zanedbává hlavně poměry náboženské a nedbá vůbec poměrů při kurii v té době, o níž jedná v prvém svazku. Tuto druhou chybu napravuje nyní jeho žák Pastor spisem Geschichte der Päpste 1886. Dílo toto je velice pěkné, ač ovšem bez chyb není. Známý vídeňský theolog dr. Ehrhard ve svém spise Der Katholicismus und das zwanzigste Jahrhundert im Licht der kirchlichen Entwicklung der Neuzeit praví, že »objektivní vylíčení reformace není posud ani od katolíků ani od protestantů«. Müller v Renaissanci 3, 229 upozorňuje na spis protestanta K. Adolfa Menzela, o němž myslí, že nejspíše vyhovuje historické pravdě. Vydán byl 1826—47 v 12 svazcích.

Více kulturní stránkou se obírá Michael S. J. v Geschichte des deutschen Volkes seit dem 13. Jahrhundert bis zum Ausgang des Mittelalters 1897. Dílo svědčí o veliké píli, stanovisko však se mnohým (i jesuitům) nelíbí. Delší kritiku podává Müller v Reformkatholicismus 2, 121, kdež mezi jiným praví: »Michael ukazuje stupňované chyby Janssena, avšak nemá jeho předností . . . spis jest příliš tendenční, proto pro vědu bez ceny.«

Tím můžeme velmi dobře přejíti ku kritice katolické práce v dějepisu vůbec. Jeví se v pracích historických u katolíků příliš často tendence apologetická. »Věda jest jen tenkráte oporou církve,

jestliže zkoumá nepředpojatě, nikoli však, jestliže hlavně za tím jde, aby dokázala předpojaté mínění. A zvláště věda dějepisná může toliko pod tou podmínkou uvnitř způsobiti něco dobrého a na venek si získati vážnosti . . .*) Pěstujeme moment apologetický více než radno, a zvláště mladí mužové jsou mu z pravidla oddáni více než náleží.« **)

Druhou chybou je nedostatek kritiky. Jako zahanbující příklad uvádí tu Funk v Th. Q. 1901, 472 článek o domku v Loretě v K. L^2. A v Th. Q. 1898, 311 stojí: »pracím jednajícím o církevní ústavě, kultu, disciplině, učení, literatuře . . . chybí mnoho na historické methodě a kritice . . . Předpokládá se, co teprve se má dokázati.« J. Kraus vytýká tuto chybu. Jako ukázka jeho názorů stůjž zde, co praví o knize jesuity Em. Michaela: Ignaz von Döllinger. Eine Charakteristik. 3. vyd. 1893.: »jen jako snůška materialu má kniha význam: ve všem ostatním je smutným dokladem naprostého nedostatku historického pojetí a pro německý jazyk zahanbujícím svědectvím o divokosti hněvu, který ani smrt nemola zmírniti.***)

Třetí vážnou chybou je umlčování všeho, co se nehodí k tendenci. Tak ve Pfülffově biografii Kettelerově ani slovem neučiněna zmínka o ideách tohoto biskupa o reformě církve od papeže až ku kaplanovi.†) Proto praví Müller††): »musíme znát díla Rankeho, Giesebrechta, Treischkeho, Sybela, Harnacka (protestantů) a musíme je srovnati s díly Janssena, Kloppa, Pastora (katolíků), abychom úplné světlo v mnohých dobách získali.«

Nejslabší ze všech historických odvětví je vypsání života svatých (hagiografie). Obšírný důkaz toho podává Theologisch-praktische Quartalschrift 1902, 43—60.

Biblická isagogika, kritika a historie zjevení. (Úvod.) Klassickým dílem je Einleitung in die Schriften der Neuen Testaments von L. Hug 1808. Rovněž vynikajícím dílem je Historisch-kritische Einleitung in die heiligen Schriften des Alten Testaments von Herbst-Welte 1840—44 (4 svazky). Úvod Hanebergův v druhém vydání změněn v Geschichte der biblischen Offenbarung als Einleitung in's Alte und Neue Testament 1850. Velmi obsáhlý a učený,

*) Th. Q. 1891, 642.
**) Th. Q. 1884, 158.
***) Deutsche Litteraturzeitung 1899, str. 26.
†) Renaissance I. 64.
††) Reformkathol. 2, 24.

ale nedokončený jest spis Scholzův, Einleitung in die heiligen Schriften des Alten und Neuen Testaments, 1845—48 (3 svazky).*)

Bickell ve více spisech pojednával o metrum v hebrejské poesii a učinil na základě toho více návrhů na opravu textu biblického.

Pěkný a jasný obraz o dějinách zjevení podává Ämil Schöpfer v díle Geschichte des alten Testaments 1893. Při oznámení tohoto díla Kaulen ostře napadl v Litterar. Handweiser 1895 »volnější směry« v biblické kritice a jako heslo vyřkl: »žádné koncesse nevěřící vědě«. Proti němu s mnoha jinými se ohradil Schanz v Th. Q. 1895, 701.

Jak viděti, vynikajících děl v bibliologii máme málo. Rozdíl je tu tím patrnější, považíme-li, jak také článek p. Žilkův ukazuje, že protestantská theologie hlavně v tomto oboru vyvinula úžasnou činnost. U nás »biblicko-dějepisná kritika až posud málo byla pěstována«.**) Zde se toliko z velké dálky jde za protestanty a pomalu se některé jejich vývody přijímají, jak zvláště se ukazuje v kritice pentateuchu: van Hoonacker, Lagrange, Robert, výše uvedený Schöpfer a j. takto si vedou.***) Nejsmělejší jsou tu Francouzové. Ostatně se tato ostýchavost vysvětluje tím, co jsem výše pověděl o povaze nynější naší theologie.

Biblická exegetika (výklad). Co právě řečeno o isagogice, platí i o exegetice. I zde je protestantská theologie jak počtem tak jakostí spisů daleko, daleko před námi. A hlavně to platí o překladech jak písma tak apokryfů. »Die Apokryphen und Pseudepigraphen des Alten Testaments von E. Kautzsch 1899 recensuje jesuita Zimmermann těmito slovy: »Odporučujeme knihu co nejvřeleji. My katolíci nemáme překladu, jenž by se s tímto mohl měřiti, nemáme výkladů, jež by byly zpracovány dle nejlepšího a nejsprávnějšího textu.« †)

Vědecké směry v exegetice vyčteny dle výsledků v práci p. Žilkově a proto zde jen stručně si povedu, pokud se týká exegetů katolických. Někteří, jak výše udáno, kloní se k moderní kritické škole, jiní myslí, že problem vědecké exegese dá se luštiti podle starého latinského překladu (Vulgaty). Shodně s tím odporučují staré výklady (kommentáře). Tito jednají jistě zpozdile.

*) K. L. 4, 319.

**) Th. Q. 1895, 295.

***) Th. Q. 1899, 279.

†) Literarische Rundschau 1899, 229 cituji dále L. R.

»Nejvíce vychvalovaní a používaní autoři exegetovali příliš dogmaticky, tak že jejich úsudek nyní v otázkách historických a kritických nemůže býti více směrodatným.*) Proto novější vždy více opouštějí tento směr a přidávají se k prvému. Nejdále zase došli Francouzové, tak že papež Lev XIII. vydal hlavně proti nim svou encykliku o studiu písma.

V jednotlivostech jsou přes to některé výborné práce katolíků, jako Scholzovy kommentáře k Tobiášovi, Esther, Judith, Die Chorgesänge im Buche der Psalmen von J. K. Zenner S. J. 1896, kde proveden důkaz, že žalmy se zpívaly střídavě od chorů, Petersovy Beiträge zur Text und Litterarkritik sowie zur Erklärung der Bücher Samuel 1899, kdež praví, že pravděpodobně i do celé starozákonní bible časem vloudily se mnohé přípisky a dodatky.**) Nyní se začíná pilně pracovati na vydáních stzrých exegetů. Vedle F. Diekampsa, H. Kocha, J. Sickenbergera je to hlavně spis G. Pfeilschiftera Die authentische Ausgabe der Evangelien-Homilien Gregors d. Gr. 1900. »Je to vzor filologicko-historické přesnosti a vysoce potěšné znamení pro zvýšení a zjemnění vědeckého smyslu v katolické theologii«.***)

Zvláště oblíbené studium je život J. Krista. U katolíků nejvíce obliby si získali: Grimm, das Leben Jesu (1876–) a Didonův Jésus-Christ 1891 (2 svazky francouzské). Tento slaven až přes míru.†) Das Leben Jesu von Sepp 1900 je tím zvláštní, že autor vložil do něho celý svůj světový a životní názor.††)

U nás v Čechách dlužno jmenovati: Tomáše Draského, jenž první po českých bratřích vydal překlad písma přímo z originalu 1822 a 1827; Raise, jenž přeložil na svou dobu výborně žalmy z originalu, Sušila,†††) jenž podal překlad a výklad celého nového zákona s velikou učeností, Sýkoru, jenž napsal pěkné dílo o umučení Páně, a konečně Sedláčka, jehož úmyslem je přeložiti a vyložiti písmo starého zákona asi v tom rozsahu, jako učinil Sušil v novém zákoně. Výbornou pomůcku k tomu mu poskytne výklad, jenž právě začal vycházeti návodem Lvovy společnosti ve Vídni.

*) Th. Q. 1886, 165.
**) Ö. L. 9, 364.
***) L. R. 1902, 10.
†) viz Th. Q. 1892, 315 a Hlídku literarní 1893, 329 a 398.
††) Th. Q. 1901, 310.
†††) Viz Hlídku literarní 1893, 46 a násl.

Exegetice na straně katolické, jak z předeslaného jasno, se tedy nedaří. A hlavně to platí o zemích romanských. Tam skoro úplně schází první podmínka, bez které vědecká exegese i nového zákona je nemožná, znalost hebrejské řeči.*) Teprve 1886 — tomu částečně odpomohl Cursus scripturae sacrae, více svazků, vydávaný jesuity, ale hlavně německými, v Paříži. Ostatně se v romanských zemích »spokojují buď otiskem knih starých, nebo ze starých dělají nové«.**)

Veliký je nedostatek exegetických monografií.***)

Patrologie (o církevních otcích). Zde možno uvésti jen maličko jmen, ale za to závažných velice. Angelo Mai, kardinál, patří k nejučenějším mužům 19. století. Obohatil velice theologii, filosofii, dějiny a filologii vydáním cenných starých památek; zvláště pak vydáním patristických památek velice prospěl k objasnění a utvrzení dogmat. Řada jeho děl je veliká: Veterum scriptorum nova collectio 1825—38 (10 svazků ve velkém kvartu); Classici scriptores ex cod. Vatic. editi 1828—38 (10 svazků); Spicilegium Romanum 1839—44 (10 svazků v 8^0); Ss. Patrum nova bibliotheca 1852— (6 svazků). Málo učenců může přečísti jenom, co Mai pracně vyčetl z rukopisů, přeložil a vyložil. †). — Za příkladem Maiovým s velikým úspěchem kráčel kardinál Pitra. Hlavní jeho díla jsou: Spicilegium Solesmense complectens s. Petrum scriptorumque eccles. anecdota hactenus opera 1852—58 (4 svazky) a pokračování této sbírky Analecta sacra 1876—91 (8 svazků) a Analecta novissima 1885—88 (2 sv.).††)

Více systematicky pěstoval patrologii hlavně Möhler. Jeho Patrologie oder christliche Literärgeschichte 1840, obsahující 3 první století, je posud nepředstižena.†††) Přispěla velice k oživení studia patristického.

Archaeologie biblická: zde vyniká toliko kniha Jahnova Archaeologia biblica in compl. redacta 1805 jak bohatostí látky, tak pečlivým zpracováním; ††††) církevní: Zakladatelem jejím jakožto vědy je G. B. de Rossi. Objektivní historická pravda byla

*) Th. Q. 1892, 351.
**) Th. Q. 1886, 162.
***) Th. Q. 1893, 674. L. R. 1898, 292.
†) K. L. 8, 486.
††) K. L. 10, 43—45.
†††) Kihn 344.
††††) K. L. 1, 1245.

u něho prvního hlavním vodítkem.*) Hlavní jeho díla jsou: Inscriptiones christianae urbis Romae 1861, Roma sotterranea 1864.

Z následovníků a přátel jeho vynikli: F. X. Kraus, jenž vydal Real-Encyklopaedie der christlichen Alterthümer 1882—86 a velmi cenné dílo Geschichte der christlichen Kunst 1896— (posud neukončeno). U Slovanů vynikli: Bilczewski Archeologií (přeloženo do češtiny) a Lehner Dějinami umění národa českého 1900—.

Katechetika. Novou dráhu razili v theorii i praxi katechetické Overberg, Gruber a Hirscher. Overberg 1793 zavrhl sokratickou methodu, Gruber 1830 hleděl oživiti zásady sv. Augustina, Hirscher 1831 dbal hlavně psychologické stránky, nezanedbávaje mystické, která v náboženství mnoho váží. Vychoval si mnoho stoupenců.

V novější době nejvíce vynikl farář G. Mey, jenž za základ učení béře s Gruberem a Hirscherem dějiny. Proti němu úsilně hájí scholastickou methodu Schöberl 1890.**) Viděti zde tedy jaksi v malém, co výše pověděno o poměru filosofie a theologie, jaký nastal oživením scholastiky.

Celkem vykonáno málo a toho mála ještě se špatně používá při praxi. »Že mužský vzdělaný svět na vyšších školách často náboženství a praktickému křesťanství tak je odcizen, má svou příčinu v tom, že jsou žáci příliš týráni suchopárným doktrinářstvím a že jim nejsou otevřeny vzhledy do hlubších, avšak též bohatších a vábnějších krajů náboženského vědění a života. Interesujte nás, praví kdesi Lessing, a pak s námi dělejte, co vám libo, to bychom chtěli míti obráceno i na náboženské vyučování ve všech třídách; interesujte snaživou, duševně probuzenou, klassickou literaturou a uměním vzdělanou a plnou ideálů mládež, odstraňte školní klacek, nechte padnouti pedanterii, dejte lidem k nezadatelným starým věcem taky něco nového, pokud to odpovídá stupni vzdělání gymnasia, realky nebo učitelského ústavu, nepovažujte však také hodiny náboženské za něco vedlejšího, pro které každý výpomocný učitel je dost dobrý!«. (Linsenmann v Th. Q. 1890, 666-7).

(Pokračování.)

*) Kihn 363.

**) K. L. 7, 284—7.

ROZHLEDY.

POLITICKÉ: Konečně rozpočet! — Vláda a Mladočeši: zdánlivá oposice. — Nutný boj pro českou věc. Oportunní politika. Kde hledat úspěchy? — Pochybnost úspěchů jazykových. Spoluvina stran mladších za mladočeskou důslednost v chybě. — Česko-německá koalice na podporu Koerberovu. Hříchy vládní. Nutnost koalice protivládní, koalice pokrokových proti zpátečnictví Rakouska. — Nepokrokovost samých Mladočechů. Politika sinekur. — Vzrůst klerikalismu. — Nesnášelivost k mladším. Vylučování z národní práce.

23. května vyřídila poslanecká sněmovna konečně rozpočet. Za sněmovních poměrů rakouských, jak se vyvinuly v posledním pětiletí, je klidné vyřízení rozpočtu jistě parlamentní událostí. A není pochyby, kdyby pan dr. Körber byl dostal rozpočet pod střechu před několika měsíci, že by se bývalo — a právem — mluvilo o pěkném úspěchu vládním. Potřebovala-li však rakouská sněmovna pro svoji rozpočtovou debatu plných osm měsíců a několik dní, nelze mluvit ani o pravidelných parlamentních poměrech ani o úspěšnosti Köerberovy taktiky, leda že by vláda chtěla si počítat za úspěch již každé získání času. Neboť tolik je ovšem jisto, že ústavní vyřízení rozpočtu prodloužilo život současné vlády aspoň tím, že ji vyvarovalo nepříjemností rozpočtu dle § 14. Že proto předem p. dru Körberovi musí záležet na rozpočtu, že při rozpočtu běží o upevnění vládního postavení, Mladočeši viděli. Proto do poslední chvíle »Nár. Listy« snažily se udržet své čtenáře, mladočeské voliče, v domnění, že postavení české delegace proti rozpočtu je opravdově oposiční. Na týden před skoncováním rozpočtové debaty prohlašovaly: »Českým poslancům málo sejde na rozpočtu, na jeho osudu a vůbec na osudu této vlády.« Při rozpočtu jednotlivých ministerstev, zejména ministerstva spravedlnosti, mluvilo se z českých lavic vskutku dosti ostře. Ale průtahy rozpočtu v posledních dnech nejen nedělány, nýbrž přímo za souhlasu veškeré oposice byly rozpočtové položky promrskávány. Konečně při samém hlasování na české straně scházelo neméně než 24 poslanců. Proto právem napsal p. dr. Pacák, předseda říšského českého klubu poslaneckého, ve svých Podvysockých Listech: »Dru Körbrovi začíná se rozhodně pohodlněji vládnout, nežli se mu vládlo dříve a má nepoměrně lepší stanovisko než celá řada jeho předchůdců. Schází mu pouze možnost utvořiti nějaký parlamentní kabinet se slušnou majoritou; tomu však on již zvykl.«

Jiná ovšem je, zda se obejde i na dále vláda bez pevné většiny. Projednáním rozpočtu dle všech mladočeských slibů voličstvu skončilo příměří mezi českou delegací a p. drem Körbrem. Dr. Pacák skutečně hned 23. května ohlásil, že Mladočeši trvají na termínu, o kterém

vláda slíbila, že bude jednat o českých požadavcích, a zaručoval, že bez uspokojení Čechů nesmí nastati a nenastane parlamentní projednání vyrovnání rak.-uherského. Skutkem svobodomyslní čeští poslanci chtěli osvědčit svůj návrat k opposici odporem proti dani z jízdních lístků a proti subvenci dunajské paroplavební společnosti, t. j. proti předlohám, jejichž brzké vyřízení by vláda sice ráda viděla, ale jejichž dočasný odklad nezpůsobí valných nesnází ministerskému předsedovi. Proto při dobré vůli býval by snadno mohl dr. Körber popřát Mladočechům nutný předprázdninový úspěch a usnadnit jim, aby překazili projednání uvedených vládních předloh.

Leč ať již je jakákoli chuť a odvaha mladočeská k ostré opposici proti vládě, jisto je, že na podzim při vyrovnání s Uhry je příležitost k boji o národní úspěchy, které se nemůže vyhnout žádná politická strana česká s parlamentním zastoupením. A je také jisto, že při obezřetném a neústupném postupu úspěchy a to dosti značné bude možno vynutit. Při vyrovnání s Uhry požadovaly se vždy a požadovati se budou i tentokráte s rozhodujících míst oběti od národů rakouských. Pro všechny parlamentní strany rakouské nastane otázka: mají samy dobrovolně uvalit na národy Předlitavska břemena, o jejichž škodnosti jsou přesvědčeny, či mají setrvat v odporu proti špatnému vyrovnání a ponechat, aby je vláda — což je při síle ústavního života v Rakousku velmi pravdě podobné — národům cestou neústavní vnutila? Pro oportunní strany, jimiž jsou všechna vlivná sdružení říšské rady, není rozpaků. Rozhodnou se jistě připustit prlamentní projednání uherského vyrovnání; ovšem ne zadarmo. Nastane doba vyjednávání mezi vládou a sněmovními stranami o odměnu za propuštění vyrovnání. Nic jiného nechtějí ani Mladočeši. Ale zbývá jim rozhodnout se, jaké úspěchy je vhodno požadovat.

Zkušenost posledního pětiletí poučila, že nestačí jen úspěchy vymoci, nýbrž že běží i o to, vymahat jen takové úspěchy, jež stačíme uhájit. Úspěchy na poli jazykovém se neosvědčily. Jazyková nařízení Badeniho i Gautschova vyvolala jen německou reakci a způsobila, že po jejich zrušení nastaly horší, Čechům nepříznivější jazykové poměry, než jaké byly do r. 1896. Zlepšily se pro nás poměry, aby byla naděje nyní nejen získat nýbrž i uhájit ústupky jazykové? Sotva. Kdežto u Němců stoupla národní troufalost — vždyť Němci v jakékoli vyjednávání o národnostní smír jdou jako vítězi a Češi jako poražení — kdežto Němci i vnitřně se ujednotili a ustálili na společném národním programu, na české straně i nutně pokleslo sebevědomí a důvěra v politické vedení národa; o jednotném národním programu (zejména jazykovém) u Čechů nelze ani mluvit. Na poli jazykovém proti národním požadavkům německým budou stát požadavky jediné politické strany české (mladočeské). Není již v tom nevýhoda? Ale je nutno snažit se právě jenom o nestálé úspěchy jazykové? Nepotřebujeme stejnou měrou či nutněji ještě posílení národní na poli osvětném a hospodářském? Zde chybují nejen Mladočeši, kteří trvají stále při politice výlučně jazykové, nýbrž i mladší strany, které posměšným požadováním důslednosti (zde důslednosti v chybě) u Mlado-

čechů znesnadňují obrat k správnější politice zisků kulturních a hospodářských.

Provozovat v Rakousku oportunní politiku je málo vděčné a málo prospěšné lidovým zájmům. Ale provozuje-li ji již která strana, musí ji provozovati s nejpřísnější rozvahou a obezřetností, aby i místo chvilkových jen úspěchů nepřinesla svému národu pouhé škody. Jinak oportunní politika by přinesla zisk jen vládě. Toho směru by byl postup, jenž by nyní vedl k česko-německé koalici, o níž pověsti zaznamenaly v nedávných dnech některé rakouské listy. Při naprostém nedostatku jakýchkoli styčných bodů v politických zásadách mezi německými a českými stranami sloužila by koalice jen vládě. Účelem jejím by bylo krýt špatné vyrovnání s Uhry a rozpočtovou bídu, která čeká r. 1903. Ale vláda Körbrova nezasluhuje pomocné ruky. Lvovské události, kde při obyčejném mezdním sporu (stávce zedníků) byla prolévána lidská krev (5 osob zastřeleno, 49 raněno), ukázaly, že buď ministerský předseda nemá smyslu pro moderní, pokrokovou správu státní, nebo že je sláb proti postranním vlivům byrokratickým, šlechtickým a vojenským. V obojím případě však je nutna koalice proti jeho režimu a ne na jeho podporu. Česko-německá koalice proti zpátečnictví Rakouska byla by dobrodiním pro říši a její národy, ale z dosavadních parlamentních stran nevyjde. Česko-německá koalice politicky i sociálně pokroková, koalice budoucnosti musí vyrůst ze samého lidu.

Že právě Mladočeši jsou k ní naprosto nezpůsobilí, ukázala volba na Příbramsku. Mladočeši přijali za svého kandidáta dra Ročka, který od let hlásá ve svých »Nových Listech« antisemitism čistě luegrovského rázu. Tím sice zachránili si Mladočeši okres (dostali 57% všech odevzdaných hlasů), ale nově ukázali, jak čistě mandátovou a nezásadní je jejich politika.

Osobní ráz svého politického snažení osvědčují Mladočeši i při honbě za mandáty v zemském výboru. Sněm český dosud nezvolil nový zemský výbor a ponechal působit starý zemský výbor, zvolený r. 1895., jen proto, že je nutno nové rozdělení míst mezi strany sněmovní. Agrárníci hlásí se o jeden mandát v zem. výboru, na nějž mají dle své početnosti nárok. Mladočeši však nemají mezi svými nikoho, kdo by se dobrovolně placeného místa vzdal. Proto jim napadlo rozmnožit počet výborských míst z osmi na deset či docela dvanáct.

Za podobných poměrů ovšem musí se dařit v Čechách všemu zpátečnictví. Nemají-li strany, které se vydávají za svobodomyslné, vyšších zájmů, mohou-li je ovládat osobní a mandátové ohledy, přirozeně cíle vědomý, plánovitě pracující klerikalism dochází úspěchů. O svátcích svatodušních konal se v Praze sjezd katolického rolnictva, na němž usneseno založit Katolické sdružení českých zemědělců, ne však vlastní, klerikální stranu agrární. Klerikální rolníci chtějí setrvat v české straně agrární a ji ovládnout svým vlivem. Ale pro organisaci odporu proti klerikalismu Mladočeši nemají smyslu. Za to nelení nikdy v boji proti mladým. Nejnověji se pokusili docela zanést stran-

nický boj do Národní Jednoty Pošumavské, jež se dosud obezřetně vyhýbala vší strannické nesnášelivosti. Mladočeši agitovali proti panu Hubkovi proto, že vystoupil jako protimladočeský kandidát při volbě v Pošumaví. Bohudík valná hromada jejich pokus odmítla a tím uchránila nejzdárněji pracující Nár. Jednotu od strannických svárů a zachovala jí důvěru i nemladočeské veřejnosti.

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. Postátnění dráhy severozápadní a společnosti dráhy státní — Železniční rozpočet Rakouska na rok 1902 — Vodní dráhy v Čechách — Lodní trust oceánský. — Volby do moravských komor obchodních — Nové bankovky. — Zemský výbor a jeho činnost na hospodářské povznesení země.

Prohlášení Wittkovo v parlamentě ohledně postátnění železnic dne 13. května 1902 krylo se s vývody našimi v dubnové N. D. Postátňovat ano, ale ne za každou cenu; rok 1901 je pouze počátkem deprese, vysoké zisky let minulých budou vystřídány řadou menších výnosů v nejbližších letech příštích. U dráhy severozápadní nutno vyčkati, až dráha polabská vejde v plné zdanění (r. 1903) — postátnění dřívější bylo by nevýhodným. Sporna je také otázka položení druhých kolejí.

U společnosti státní dráhy je dokonce řada sporných bodů; především o státní zálohy garanční na síť doplňovací (asi 59 mil. kor.) a o pohyblivé příslušenství (t. j. o vozový materiál), které má dle smlouvy z r. 1882 státu bezplatně připadnouti (asi 70 mil. korun), a obtíže působí i jiné, vedlejší podniky této společnosti (domény a doly), pro které by se asi utvořila samostatná společnost akciová.

Společnost dovozuje, že pro postátnění ani nelze užíti smlouvy z r. 1882, nýbrž jen staré koncesní listiny z r. 1855, že stát dle toho má zaplatiti pohyblivý materiál zvlášť, a že naopak garanční zálohy, poskytnuté státem na síť doplňovací, mohou býti odečteny toliko od jmění této sítě doplňovací a ne od sítě celé.

Zřejmo, že diference činí hezkých pár milionů, a že listiny koncesní zde, jako už nesčíslněkrát jindy, byly sdělány daleko bystřeji se stanoviska společnosti, nežli se strany a na prospěch státu.

Má se tedy dle vládní proposice jednati o postátnění této dráhy ryze novou dohodou, k níž vláda tyto dni podala ofertu.

*

S tím souvisí státní rozpočet železniční na rok 1902. Vláda počítá zařizovací kapitál železnic státních na 2445·37 mil. K, k tomu náklad na soukromé dráhy, na účet státu provozované, 191·78 mil. K a na účely investiční v l. 1898—1901 celkem 12·83 mil. K, dohromady tudíž zařizovací kapitál 2649·98 mil. K, z čehož slosováním a konversemi odpadlo 82·72 mil. K.

Potřeba $4^1/_4\%$ ročního zúrokování a umořování obnáší 120·283 mil. K, z čehož po odečtení 57·665 mil. K přebytku řádných příjmů nad výdaje zbývá potřeba státního příplatku 62·618 mil. K.

Avšak tyto číslice jsou zcela nepřesné. Předně není účtu, na nějž by se kupní nebo stavební summy za dráhy státem koupené, resp. zbudované, investice a j. zařízení byly súčtovaly, a rovněž nebyly

na účet kapitálový zanášeny ty obnosy úroků a amortisace, které musely býti při nedostačitelnosti provozovacích přebytků hrazeny z příplatků státních. Rovněž nelze od zařizovacího kapitálu odečítati umořené obnosy, splacené nikoli z přebytků, nýbrž z obecných příjmů státních, ani nelze počítati přebytek jen dle řádných příjmů a výdajů, když z mimořádných příjmů a výdajů plyne další schodek skoro $2^1/_2$ mil. korun. V kapitole státního dluhu je také příplatek na zúročení železničního dluhu udán obnosem 58·35 mil. a na jeho umoření obnosem 7·99 mil., dohromady tudíž 66.35 mil. korun a na vídeňské dopravní podniky dalších 6·24 mil. korun!

A na druhé straně odkládá se zrušení mýt a upravení platů diurnistských!

*

Zemský výbor k podnětu, vyšlému z obchodní komory Pražské a později též ze sboru obecních starších města Prahy, usnesl se, že předloží sněmu návrh na zásadní přivolení království Českého ku převzetí ročního příspěvku k zúročení a umoření jedné osminy těch obligací, které budou státem vydány ku provedení vodních drah, zákonem ze dne 11. června 1901 pro království České zabezpečených. V usnesení svém zemský výbor neřeší nijak otázku tratě budoucího průplavu dunajsko-vltavského (Budějovice-Vídeň či Linec), za to výslovně prohlašuje splavnění Vltavy uvnitř Prahy za část celé trati vltavské Budějovice-Praha, kdežto vláda, opírajíc se o nepřesnou stilisaci zákona, vylučuje pražskou Vltavu z loňského zákona a žádá pro ni místo osminy výdajů zúrokovacích i amortisačních plnou polovici nákladu stavebního. Sněm bude musit nyní plnou váhou přičinit se o příznivou interpretaci zákona a vyzvat vládu k urychlení přípravných prací, tak aby se v zákonné době mohlo počít se skutečným prováděním projektů. Bylo by žádoucno pomýšleti též na vhodné způsoby využitkování vodních sil, zdýmáním vody vltavské a později labské nabytých, k účelům zemědělským, dopravním a průmyslovým.

*

Velký svět obchodní silně se zajímal o lodní trust oceánský. Smlouvou ze dne 4. února 1902 zakoupila společnost, mající 170 mil. dolarů kapitálu (a sice 60 mil. v prioritních a 60 mil. v kmenových akciích a 50 mil. v obligacích, po 5 letech splatných), rozličné lodní podniky pro plavbu mezi Anglií a Severní Amerikou (American, Red Star, Atlantic, Leyland, Dominian and White Star). Z kapitálu jsou dvě třetiny v rukou amerických, jedna třetina v anglických, syndikát jest registrován v N. Yorku. K tomuto sdružení přistoupily přes odpor Viléma II. dvě veliké plavební společnosti německé, Severoněmecký Lloyd a Hamburk-Amerika), vyhradivše si jistou samostatnost; spojily se s ním tedy v jakýsi kartel.

Znamená tedy tento podnik zmonopolisování lodní dopravy mezi severozápadní Evropou a sev. Amerikou v rukou amerických. Jde ne pouze o dopravu námořní, nýbrž o přímé, železniční i lodní, tarify z vnitrozemí Ameriky do Anglie (i Brem a Hamburku) a po případě o možnost usnadniti velice nízkými sazbami dopravními velikým kvan-

tům plodin a tovarů amerických přívoz do Evropy a naopak účinně chrániti americké trhy přiměřenou tarifní politikou před konkurencí evropskou. Pro rozličné linie francouzské a italské bude trust oceánský výhodný, pokud se obmezí jen na spojení americko-britské a umožní pevnými tarify svými i vyšší sazby ostatních společností. Vrhne-li se však trust i na moře středozemní, nezbude společnostem janovským a marseilleským, leč (po příkladě anglických) místo ničivé, beznadějné konkurence prodati i své akcie za výhodných podmínek trustu. Do zbrojnice socialismu přišel nový doklad postupného pohlcování podniků menších většími, aby na konec tyto zase přivedeny byly v majetek a provozování společnosti.

*

Volby do obchodních komor moravských skončily pro českou stranu s plným úspěchem v Olomouci, kde výborně sorganisovaná volební agitace, využitkovavši plnou měrou českého materiálu voličského, dosáhla rázem vítězství v posledních sborech obou sekcí, obchodní i živnostenské — a s menším úspěchem v Brně, kde přes poměry značně příznivější dosaženo vítězství pouze v posledním sboru sekce živnostenské.

Poprve tedy vejdou do moravských komor obchodních čeští zástupcové z přímé volby vzešlí — dosud jen sem tam nějaký náhradník v posledním sboru volebním dostal se na čas do komory na místo člena německého zemřelého nebo vystouplého.

V olomoucké komoře již v ustavující schůzi došlo ke konfliktu následkem toho, že vládní zástupce — zahajuje komoru — na místo státním základním zákonem, na nějž by se byl ihned odvolal, kdyby šlo o jazyk německý v komoře české, řídil se starým jednacím řádem komory, dle kterého jednací řečí komory se zdrcující převahou českého obyvatelstva jest výhradně němčina.

Komory v Brně a Olomouci jsou nyní jediné s českou minoritou. V Praze a Plzni mají majoritu Češi, v českobudějovické není Němců, jako v liberecké a chebské není Čechů. Pražská komora bývala velebena a vyznamenávána jako blažený ostrov národnostního smíru — následkem smířlivosti české. Budou-li se chtít o palmu takového vyznamenání nyní asi dráti též německé majority v Brně a Olomouci? . . .

*

Dne 26. května 1902 počato s výdajem nových bankovek 50 korunových, které mají býti dle valutního zákona nejmenším papírovým penízem nové éry. Vedle nich mají obíhati již jen bankovky 100 a 1000 korunové; jen aby se vyhovělo nezbytné potřebě drobného obchodu, byly prozatím zavedeny místo bývalých desítek bankovky dvacetikorunové a místo pětek bankovky desetikorunové, ale trvale v oběhu zůstati tyto drobné bankovky neměly. Drobný obchod měl býti naplněn stříbrnými 5korunami a zlatníky a zlatými 20 a 10korunami, které měly býti takto oběhu vnuceny jako jediná střední kategorie peněžního systému.

Nicméně zdá se, že zůstanou bankovky 10 a 20korunové v oběhu i po dokončené valutní reformě vedle zlatých mincí korunové měny, jakožto bankovky právě pro drobný obchod velice příručné.

*

Za příkladem »Hlasu Národa« (25. května) veškeré denní listy pražské vyslovily se rozhodně proti planému maření času na zemském sněmu podáváním zbytečných návrhů a planým jich odůvodňováním, a zároveň proti rozmnožování počtu přísedících zemského výboru, ale pro lepší kvalifikaci a důstojnější pojímání úřadu přísedícího.

Vedle drů Grégra a Herolda, kteří slučují s tímto místem ještě mandát poslanecký na radě říšské, stesky nejvíce — a na naše poměry až příliš odkrytě — obracely se proti přísedícímu Karlu Adámkovi, který místo v Praze má řádné bydliště své v Hlinsku, odkud z pravidla jenom jednou týdně dojíždí do Prahy ke středečním sezením zemského výboru, zatím co jiní přísedící němečtí a velkostatkářští denně agendu svého oddělení sledují a vyřizují. Oni mají také v rukou nejdůležitější referáty, oni jsou i v referátech svých pp. kollegů informováni daleko lépe, nežli tito sami.

Když pan Adámek přejímal referát živnostenský a školský (živn. a obch.) ve výboru zemském, očekávalo od něho živnostnictvo, jeho řečmi zhýčkané a zmýlené, ne-li celou, jistě valný díl spásy. Posianec Adámek nesplnil však naprosto naděje naivními dušemi v něj skládané. Jeho neobratností nedošlo ke zřízení technologicko-průmyslového musea zemského, zemská podpůrná akce živnostenská je stejně takovým paškvilem na nějaké soustavné podporování živností, jako zemská komise živnostenská na zemský poradní sbor ve věcech živnostenských, za šest let nepodařilo se pozemštění pěti komunálních všeobecných škol řemeslnických následkem zemské přízně k materielnímu postavení učitelstva, o zemské úpravě obchodního školství se, bohudík, již ani nemluví, a bude-li sněmem přijata zemská osnova zákona o školství pokračovacím, bude postavení škol těchto proti dnešku ještě silně zhoršeno.

Nejde nám o osobu, ale o věc, o prospěch stavů, o instituci, které mají právo čekati od země podporu a povznesení. *S.*

*

ZEMĚDĚLSKÉ, OBCHODNÍ A PRŮMYSLOVÉ. Výklad rak. generálního komisaře o významu pařížské výstavy. — Všeobecné světové výstavy v úpadku. — »Ocelové« století. — Veřejná správa v Rakousku příliš decentralisována a roztříštěna? — Příčiny nedostatků naší správy veřejné tkví již v studijní soustavě vysokých škol. — Poměr university k technice. — Nové směry působnosti museí průmyslových. — Jubileum vyšší státní průmyslové školy v Liberci. — Šestý rok působnosti České společnosti národohospodářské. — Národní podnik obchodní a průmyslový. — Mezinárodní plavecký kongres v Düsseldorfu. — Hospodářský zápas v Jižní Africe a Rakousko.

Dr. Vilém Exner, rakouský generální komisař světové pařížské výstavy z r. 1900, vydal před nedávnem úvod k zprávám rakouských odborných zpravodajů na pařížské výstavě. Autor velice chytře si volil sepsati k výstavním zprávám »úvod«, neboť četba úvodu jest pro širší kruhy nejvděčnější a nejzajímavější. Čeští vystavovatelé nechovají rakouského generálního komisaře právě ve vděčné vzpomínce, a také četní němečtí průmyslníci stěžovali si velice trpce na rakouskou repre-

sentaci v Paříži. Zejména zájmy některých znamenitých českých firem strojnických a elektrotechnických byly na pařížské výstavě macešsky odstrčeny, nehledě k otázce jazykové a celému konglomerátu obžalob, proti dru Exnerovi spolky technickými i s jiných stran vznesených. Byla to velice pochybná vymoženost některých mladočeských poslanců, kteří, jak se praví, aby odstranili býv. sekretáře obchodní komory liberecké, dvorního radu JUDra Hallwicha, spokojili se s vysláním odborového přednosty Exnera na pařížskou výstavu. Oba jsou plnokrevnými německými pokrokovci, ukázalo se však, že byrokrat Exner byl našim zájmům tak nebezpečným, že by si byl dr. Hallwich sotva takým býti troufal, o rozdílu v nazírání obou mužů na praktické potřeby obchodu a průmyslu ani nemluvě.

* * *

V úvodě dotýká se dr. Exner nejvýznačnějších zjevů na poli techniky, umění i správy veřejné, pokud na výstavě byly předvedeny, a poskytuje tak všem neodborníkům přehledné poučení. Poslední kapitolu věnuje všeobecným úsudkům a rozdává rakouské administrativě, průmyslnictvu a všem interesentům plno rad, dobrých i nedobrých. Zcela v rozporu s moderním nazíráním na světové výstavy mezinárodní chválí pařížskou výstavu z r. 1900 jako »největší, nejvýdatnější, pro vytrvalého návštěvníka a pro souhrn milionů návštěvníků přímo nevyčerpatelný pramen esthetického pojímání«, jako velikolepý pomník lidského pokroku. S chvalozpěvy dra Exnera souhlasí však sotva který soudný pozorovatel. Pokud se týče na př. umění, napsal Richard Muther: »O uměleckých snahách přítomnosti nedověděli jsme se na výstavě takřka ničeho. Nevytvořeny žádné nové formy, odpovídající novým potřebám. Nesmyslné ornamenty nalepeny na kostry pocházející z minulých, větších dob.« — Zdá se spíše, že pařížská světová výstava byla svého druhu poslední. Průmyslové podniky vystavovaly většinou jen k velikému nátlaku. Nikoliv všeobecným světovým, nýbrž odborným výstavám náleží budoucnost. Pouze výstavy odborně seskupené, menší, určitě ohraničené obvody territoriální a určité obory předmětův zahrnující mohou opravdu prospívati. Jen na nich lze podati přehled určitých odvětví, pouze na nich jest dosti místa pro úplnou exposici. Právě speciální výstava shromáždí nejlépe všechny vážné interesenty a přivodí nejspíše navázání obchodních styků. Všeobecné světové výstavy, bombastické, v nejednom směru šlendriánské, zde kusé, prázdné, tam zbytečně přeplněné nemají významu, jenž jim byl přikládán, a pozbyly někdejší své kouzelné přitažlivosti. Pařížská výstava z r. 1900 ukázala zřejmě všechny nedostatky všeobecné světové výstavy; v tomto úsudku jsou svorni všichni svědomití, objektivní a odborničtí posuzovatelé jednotlivých výstavních skupin. Nadšení rakouského generálního komisaře výstavního fakt tento neodstraní a dřevní slávu světových výstav nevzkřísí.

*

V dalším zabývá se poměrem techniků k správě státní a tu uhodil v nejednom směru na pravou, ale již značně obehranou strunu. To nevadí ovšem nikterak vydavateli vídeňské »Volkswirtschaftliche

Wochenschrift«, aby Exnera velebil přímo jako směrodatného ducha, jenž razí dráhu pronikavé a moderní reformě správy veřejné. Bohužel, volá s emfasí, zůstávají takovéto hlasy v Rakousku hlasem volajícího na poušti, kdežto by v jiných státech s nejvroucnější vděčností byly přijaty a zužitkovány. Dr. Exner tlumočí však jen květnatými, širokými slovy prostý a zdůvodněný požadavek, aby ve službě státní a ve správě veřejné vůbec vyhradila se technikům také nejvyšší místa, pokud toho úkoly správy veřejné vyžadují. Že by tento požadavek byl novým anebo přímo epochálním, tvrditi může jen bezpodmínečný ctitel autorův, jenž všechno velebí, co starého autor novými, krásnými slovy užaslému světu pověděl. Od nynějška není také pochyby, kterak nazývati XIX. století, a bylo by jen dlužno nějakým ministerským výnosem učiniti tento název oficiálním na školách, v úřadech a možno-li i v kostelích. Z »úvodu« dozvídá se totiž čtenář, zvyklý na století páry, elektřiny, humanity, »Panamy« atd., že žil ve věku ocelovém. Autor, o němž je dostatečně známo, že touží po nejtužší centralisaci v oboru svého nejvlastnějšího úředního povolání, nepřeje decentralisaci ani v jiných oborech správy veřejné a horuje proti roztříštěnosti veřejné správy v Rakousku, proti »detailní práci«, kteráž prý často překazí silné, rychlé zakročení správních úřadů i tam, kde by rychlost byla rozhodující podmínkou úspěchu. Autor pobyl díky svému úřednímu poslání po delší dobu ve státě a městě, kdež tuhá, takměř bezpříkladná centralisace se průběhem věků vžila na újmu celému státnímu organismu a na škodu národa, kterýž vzpírá se stále houževnatěji, ač posud bezúspěšně, centralisační soustavě svého státního zřízení. Neviděl a nepoznal autor, co z neúspěchů francouzských dlužno přičísti na vrub nemírné centralisace a co z úspěchů německých na účet rozumné míry decentralisace v státním zřízení, ve správě veřejné, ve vědě, umění, průmyslu a všeobecném pokroku?

Poučení, kteréž autor ze svého pobytu v Paříži v tomto směru vyčerpal, jest pravým opakem zkušenosti, již by býval nabyl, kdyby se byl nedíval na poměry brejlemi, již dávno zkalenými svým politickým a byrokratickým nazíráním.

*

K závěrku svých úvah podává autor podnět skutečně — budiž to vděčně uznáno — pozoruhodný. Dotýká se, ač jen zcela zběžně, reformy právnických a státovědeckých studií universitních, kteréž neposkytují ani z daleka absolventu práv potřebných vědomostí pro zastávání veřejného úřadu správního. Nedostatek tento jest zejména citelný tam, kde správní úředník nechce neb nemá příležitosti nedostatky universitního vzdělání náležitě vyplniti. Kde jest dobrá vůle, příležitost a potřebná schopnost, doplní vlastní píle a praxe často velice dobře to, co zameškala universita. Podnět ten směřuje opět jen ke starému desideriu: oddělení studia právního od státovědeckého a prohloubení i rozšíření tohoto. Autor si právem stěžuje, že státovědecká studia posud nejsou doplňována ani encyklopedickým poučováním o všech oborech výroby. Stejně oprávněnou výtku činí autor studiu technickému. Vysoké školy technické neposkytují posud vzdělání po-

třebného mužům, kteříž by byli vyvoleni k vyšším úkolům správním technického směru. I na vysokých školách technických mělo by se doplniti a vybudovati vyučování státovědecké, nezbytné technikům, povolaným jedenkráte zaujmouti vyšší postavení ve správě veřejné. Mezi universitou a technikou zeje dnes ještě nepřeklenutelná propast, naprostý nedostatek styku, kterýž ostatně i ve středním a nižším školství průmyslovém nemálo se pociťuje.

* * *

Autor vytýká, že jednotlivé fakulty university, ústavy a odbory techniky nejsou skoro v nijaké spojitosti, jsouce takměř samostatnými institucemi. Pokud v označeném směru jest změna žádoucí anebo možná, nechceme dnes posuzovati. U škol průmyslových a odborných střední i nižší kategorie pociťován jest nedostatek styku vzájemného dosti značně a s chutí již byla proražena cesta reformě. Severočeské průmyslové museum v Liberci pořádá občasné výstavy všech odborných a průmyslových škol severní oblasti království Českého, jež soustřeďují na čas do Liberce odborné síly učitelské ku vzájemným poradám a studiu výstavy. V Praze učinilo umělecko-průmyslové museum obchodní komory výstavou státní umělecko-průmyslové školy, komorní odborné pokračovací školy zlatnické a kočovnou výstavou c. k. odborných škol v Rakousku na této dráze alespoň slibný počátek. Mladší komorní ústav, museum technologicko-průmyslové, jež do jisté míry per nefas se tak zove, poněvadž jest v podstatě orgánem podpůrné akce maloživnostenské, podjalo se smělého úkolu souborné výstavy všech pokračovacích škol průmyslových z Prahy a okolí, spojené s výstavou učenických prací dílenských. Vídeňské technologické průmyslové museum, kteréž opět přesně lišiti dlužno od ústavu c. k. ministerstva obchodu pro podporování živností, má býti za tím účelem sestátněno, aby tvořilo jakousi ústřednu pro odborné školství rakouské. Všude jsou tudy slibné náběhy, aby pociťovaná mezera byla vyplněna.

*

O svatodušních svátcích slavila státní průmyslová škola v Liberci čtvrtstoletí svého trvání. První ročník vyšší školy otevřen 28. října 1876, pokračovací škola 3. prosince 1876. Téhož roku zřízena byla též německá státní průmyslová škola v Plzni; r. 1877 měla státní průmyslové školy mimo Vídeň též města Brno, Bílsko, Štýrský Hradec, Salcburk, Krakov a Černovice, jedině Praha musila čekati na postátnění své denní průmyslové školy, Průmyslovou Jednotou založené, do r. 1882 a teprv po r. 1889 byla škola tato doplňována vyšší školou mechanickou a stavební a r. 1898 i vyšším oddělením chemickým. Další vyšší státní průmyslové školy české byly zřízeny při mistrovských školách v Plzni a Brně teprve v letech nejposlednějších. Slavnost liberecká vyzněla — nehledě k akcentování německé kulturní práce, německého rázu Liberce a t. d. — též peticí za ponechání jednoroční služby vojenské žákům vyšších škol průmyslových, kteří před absolvováním jsou k odvodu povinnými, a za dvouletou službu pro absolventy škol mistrovských, za právo titulu inženýra resp. architekta a k řádné ná-

vštěvě vysokých škol technických pro absolventy vyšších státních škol průmyslových.

Dle ministrova prohlášení v posl. sněmovně (9. dubna 1902) pracuje vláda o stanovení programu pro zařizování a zdokonalování vyšších a nižších státních škol průmyslových. Státní školy řemeslnické ukázaly prý se příliš nákladnými, ač v celku docílily výsledků výborných. O rozšíření vyšších škol obchodních na čtyři ročníky bude svolána anketa ze zástupců učitelstva i obchodnictva. Podniknuty též přípravy k zakládání kursů pro stavby průplavní a lodní při státních školách průmyslových.

*

Česká společnost národohospodářská v Praze koná valnou hromadu dne 18. května 1902. Dle (šesté) výroční zprávy činnost společnosti po stránce theoretické či lépe poučovací nemálo se povznesla. Přispěla k tomu, že uvedeno nyní ve skutek rozdělení výboru ve dvě stálé pracovní sekce, theoretickou a praktickou, které jsou co do podstaty své stálými poradními subkomitéty výboru. Návrhy jich, určitě formulované, podléhají schválení výboru plenárního, který jedině vystupuje na venek v akcích, jednotlivými sekcemi navržených. Schůzí a jednání té které sekce i členové druhé sekce mají právo súčastniti se s hlasem poradným. Neuskutečnilo se sice pořádání kursu národohospodářského a sociálně-politického, který měl, připínaje se k 1. kursu z r. 1898 rázu více všeobecného, postoupiti ku probírání themat speciálnějších, protože počet došlých přihlášek dosáhl pouze třetiny stanoveného počtu minimálního. Za to došly uskutečnění volné přednášky členů sekce theoretické v Praze a v Čes. Budějovicích, a konečně pořádání pravidelných rozhovorových večerů členských na základě referátů o aktuálních otázkách hospodářských, k nimž podnět dal dr. Preiss. Vůdčí myšlenkou jejich bylo, umožniti na nestranné půdě čistě věcné, vší strannické příchuti prosté rozpravy o časových otázkách hospodářských, buditi zájem o ně a šířiti vůbec správné a střízlivé jich posuzování s vyššího hlediska národohospodářského. Pokus zdařil se nade vše očekávání, a zájem o tyto debatní večery i účastenství na nich večer ku večeru stoupaly; stejně i pozornost, kterou jim věnovaly nejen kruhy místní, ale i venkovské. Pořádáno bylo v letošní jarní sezoně celkem šest rozhovorových večerů a sice: O podstatě a rozsahu krise řemeslnické, o cukerních premiích (2 rozhovory), o závazných společenstvech zemědělských, o bankovních bilancích a úkolech českých bank, o organisaci maloživnostenského úvěru. V jednotlivých večerech živě debaty se účastnili vynikající zástupci našich kruhů bankovních, průmyslnických i živnostenských. Příští sezonou podzimní chce společnost učiniti z těchto večerů stálou instituci, soustřediti v nich pevný kmen našich čelných pracovníků hospodářských, připoutati k nim trvale pozornost nejširších kruhů, poučení o věcech hospodářských chtivých, a snad též referáty a debaty o nich učiniti přístupnými kruhům širším. Sekce praktická dosud trvá v přípravách ke skutečné činnosti. K podnětu místních interessentů provedeno zadání stanov nových místních odborů společnosti (královéhra-

deckého, plzeňského a rakovnického), čítá tudíž společnost toho času, kromě odboru brněnského pro Moravu a Slezsko, v král. Českém místních odborů šest (v Pardubicích, Chrudimi, Č. Budějovicích, Hradci Králové, a neustavené dosud odbory v Plzni a Rakovníce). Místní odbor Pardubický v posledním roce správním rozvinul činnost hned v několika směrech: uspořádal cyklus přednášek národohospodářských, vydal úvahu dra O. Koutského »O vodních cestách a vlivu jich na zemědělství«, chystá na základě zpráv živnost. inspektorů z roku 1900 »O domácké práci v Čechách«, pouze německy vydaných, a částečně dle šetření vlastních úvahu »O domácké práci ve východních Čechách« a zamýšlí přikročiti k organisaci některých odvětví této výrobní činnosti po stránce obchodní. Usneseno konečně, aby zřízena byla v Pardubicích »Průmyslová tržnice a obchodní družstvo, společenstvo s obmezeným ručením« na povznesení řemeslnictva v místě a okolí a schválené stanovy již k zápisu do rejstříku společenstev podány. Kdežto v Chrudimi přednášková činnost odboru byla proti předešlému období obmezenější a hlavní pozornost odboru věnována otázce odborné a studijní knihovny, velmi čile si vedl nový odbor Českobudějovický. V řadě přednášek pojednal inž. Pfeffermann o vnitrozemských cestách vodních a jich technickém zařízení, o vodních cestách v cizině, zejména v Rusku, Americe, Anglii, Francii a Německu, o průplavních projektech rakouských, podnětem odboru ustaven byl po vzoru středolabského komitétu spolek pro splavnění Vltavy od Prahy k Č. Budějovicům a pořádán cyklus veřejných přednášek z oboru národního hospodářství v Č. Budějovicích. Celkem společnost probírá se po řadě let ke skutečné střízlivé činnosti poučovatelské, která, šíříc zdravé názory národohospodářské a budíc zájem pro věci hospodářské, nepochybně přinese i cenné výsledky praktické.

*

Národní podnik obchodní a průmyslový dokončil nedávno sedmý rok správní. Odbyt byl loni o něco menší (258.297 K) nežli v roce 1900 tím, že obmezeny jednak obchody s cizinou, kde nezdály se dost bezpečné, i že snahy podniku nebyly přes dobrou již jakost výrobků dosti podporovány odběrateli českými. Závodních podílů složeno do konce r. 1901 celkem 443.620 K. K rozšíření obchodu však potřebí jest většího kapitálu provozovacího, poněvadž veliká část dosavadního kapitálu závodního investována byla v nemovitostech, strojním zařízení i nutných zásobách, a dále rozmnožení odbytu.

Správa Národního podniku stěžuje si právem, že naproti jinonárodní soutěži, která o zničení českého podniku pracovala i snížením cen výrobků druhdy až po samou úroveň nákladů výrobních, české obecenstvo, které blouznilo kdysi nerozumně o řadě národních hradeb na pomezí národnostním a o vytlačení německého průmyslu i obyvatelstva českým továrním průmyslem a českou kolonisací, nechalo první »národní podnik« i jako zakladatel i jako odběratel bezmála na holičkách.

»První nadšení u nás vzplanuvší rychle vychladlo. Upsané podíly, s kterými správa podniku počítala, nebyly až dosud splaceny.

Výroba nová, pro kterou nebylo u nás sil odborných, vyžadovala značných nákladů. Tím, že vypláceny ihned z počátku po několik let slušné dividendy, vzrostl sice následkem důvěry základní kapitál, nikoliv však provozovací jistina, které jest nezbytně třeba k rozšiřování závodu, opatřování strojů, zdokonalování výrobků.«

Ze množství podílů, při vzniku podniku upsaných, dosud přes několikeré vyzvání snad většina složena ani nebyla, dost četní jednotlivci, kteří hráli prim pro národní podnikání ve spolcích, novinách a schůzích, vzdálili se za všelikými záminkami, jakmile šlo o skutečné skládání podílů, byť i jen desítkových.

Správa podniku ohlašuje, že započne s uveřejňováním jmen těchto jednotlivců, kdyby poslední vyzvání zůstalo bez účinku.

Ale největším balvanem, který stojí v cestě všem našim podnikům výrobním, jest — jak právem bylo v O. N. pověděno — ta dosud přeznačná část našeho obchodnictva, která dovolávajíc se sama co nejdůrazněji hesla »svůj k svému« u svého odběratelstva, při vlastních svých nákupech nejen ze zištnosti, ale často z pouhého pohodlí a nevšímavosti jest nejhorlivějším rozšiřovatelem výrobků cizích. Pravidlem skoro jest, že si spotřebitelstvo musí u obchodníka dodávání výrobku českého samo vynutit — české organisace obchodnické, v jiných směrech tak čilé a energické, dosud pramálo přispěly k odstranění této indolence!

*

Od 29. června do 6. července koná se v Düsseldorfu devátý mezinárodní kongres pro plavbu vnitrozemskou i námořní. Na pořadu jest m. j. překonávání větších rozdílů výškových nakloněnými rovinami i svislými zdvihadly nebo komorami o velikých výškách, tunely atd., plavební dávky po stránce hospodářské a finanční, zmenšení hodnoty uhlí při dopravě loďmi, sdělení technická i hospodářská o zahrazování údolí ke tvoření umělých nádržek na zvyšování stavu vody v řekách a průplavech, zdokonalení mechanického vleku lodí po průplavech, o využitkování vodních sil při zdýmadlech kanalisovaných řek pro mechanický pohon lodí atd.

*

Po skončení krvavé války v jižní Africe počíná nový, nekrvavý zápas hospodářský o odbytiště, které téměř po tři roky bylo přílivu cizozemských výrobků uzavřeno. I naše listy denní (viz »Čas« č. 156) a odborné obracejí pozornost k jihoafrickému trhu, na nějž již úprkem ženou se lační bojovníci hospodářští, v přední řadě (mimo vítězný Albion) severoamerická Unie a Německo.

Zvláště Německo snaží se, aby nových poměrů v jižní Africe využitkovalo pro svůj průmysl. Doufá se v čilý vývoz zboží všeho druhu, v silné zaměstnání německých parníků, které přivodí zase potřebu nových lodí, t. j. hojné zaměstnání průmyslu železářskému a strojnickému.

Ale zároveň ozývají se hlasy střízlivější. Anglie z dvojího důvodu uvítala s tak neobyčejnou radostí konec války, pro ni ne právě příliš

čestný. Jednak styděla se za pokořující fakt, že 400milionová říše světová nebyla s to, aby zdolala nárůdek tak nepatrný, ani po tříletém, druhdy zoufalém zápase a s velikými ztrátami vlastními. A potom: Anglie je národ obchodníků, a její obchody doma i za hranicemi nemálo byly válkou tísněny. Nyní má opět ruce uvolněné pro celý svět — a ovšem v první řadě pro jižní Afriku samu. Burské země stály tolik krve a peněz, Anglie bude v nich tedy sama hledati náhradu pro sebe, brániti cizím státům v konkurenci na jihoafrickém trhu a hledět opanovati ho sama.

Veliké podniky hornické a pod. jsou z převahy v rukou anglických, železnice a jiné veřejné stavby přejdou také do anglické správy, která zajisté spotřebu strojů důlních, kolejnic, lokomotiv, vagonů, potřeb ke stavbě mostů, veřejných budov atd. krýti bude z Anglie, jejíž průmysl právě v těchto oborech jest na vysokém stupni rozvoje. K této snaze přispějí ovšem také vzpomínky Anglie na to, že téměř veškeren svět byl ve válce svými sympatiemi na straně Burů.

Lze s druhé strany doufati, že obyvatelstvo holandského původu za sympatie ciziny bude se odvděčovati odporem proti anglickému zboží? I když nyní nehledíme k vzájemnému ubezpečování se úctou a sympatiemi mezi Bury a Angličany, co znamenají pro odbyt evropské pevniny Burové nečetní, hospodářsky a finančně seslabení? Ony 3 mil. liber šterlingů, jež Anglie věnuje na znovuzřízení farem a hospodářství, daleko nevystačí na všechny nutné potřeby.

I když pak bude přece poptávka po cizích výrobcích, sloužících k potřebě a pohodlí ohromná, bude to potřeba a poptávka z velké části Angličanů v Evropě i jižní Africe, a jen z malé části Burů, Burů odevšad anglickým živlem sevřených — tedy potřeba a poptávka nikoli jedné národnosti Angličanům nepřátelské, nýbrž velkého territoria, které válkou bylo na léta zadrženo ve svém vývoji a nyní bude hojit utrpěné rány a dohánět, v čem se opozdilo.

Rozumí se, pro nás Čechy i Němce hospodářské dobytí Transválu neexistuje. Máme vyrovnání rak.-uherské, celní a obchodní politiku uvnitř i za hranicemi říše, jazykovou otázku, státní mýta a smlouvu s dunajskou paroplavební společností . . .

*

SOCIALNÍ. Výsledky německého pojišťování starobního a invalidního. — Smutné výsledky osidlovací akce v pruském Polsku a náplasť nového čtvrtmilionu marek na ně. — Velkonákupní společenstvo německých konsumních spolků.

Leží před námi úřední publikace o výsledcích německého pojišťování sociálního v roce 1900, z níž vyjímáme data o pojišťování invalidním a starobním pro aktuální zájem o ně u nás a jako doplněk úvah v této věci nedávno námi přinesených. Pojištění tomuto podléhají v Německu dělníci, pomocníci, učedníci, závodní úředníci, čeleď, učitelé a vychovatelé (do maximálního ročního služného 2000 marek); pojištění může spolková rada podrobiti i živnostníky nejvýše s 1 pomocníkem pracující, a domácké pracovníky, což dosud učinila jen ohledně

těchto poslednějších pokud se týče průmyslu textilního a výroby tabáku. Náklady pojištění nesou zaměstnaní a zaměstnatelé rovným dílem za pevného příplatku státního ke každé splatné rentě sumou 50 marek ročně.

Počet pojištěných činil v roce 1900 okrouhle 12·15 mil. osob, tedy okrouhle celou třetinu obyvatelstva ve věku přes 15 let, čili přes polovici všeho obyvatelstva výdělečnou činností se zabývajícího a bezmála stejnou sumu s počtem všeho dělnictva a zřízenců. Požívatelů důchodů z tohoto pojištění plynoucích bylo koncem r. 1900 celkem 664.378, o 145.000 víc, než roku předcházejícího. Celkový příjem pojišťoven tohoto oboru činil 156·3 mil. marek, z čehož na příspěvky pojistné připadá skoro 129 mil. m., na úroky skoro 27 mil. m.; celkový vydej činil 73 mil. m., z toho na důchody okrouhle 50 mil. m., na správní výdaje 10 mil. m. Přibylo tedy jmění pojišťovnám resp. veškerenstvu pojištěných v roce 1900 okrouhle 83 mil. m.; celkový stav jmění činil koncem téhož roku 846 mil. marek. Příspěvek říše k nákladům pojištění činil 30·7 mil. marek; většina z toho připadá na státní přilepšení rent (50 marek ročně), takže tedy suma vyplacených rent v tomto roce z vykázaných shora 50 mil. m. stoupá na 80·4 mil. marek. Pojistné příspěvky činily dle pěti tříd mezdních (až do maxim. 2000 mk.) 14 až 36 feniků týdně. Průměrná renta starobní činila 145·54 marek, invalidní 142·04 marek. Celkem bylo za prvních deset let trvání tohoto pojištění (1891—1900) vyplaceno na rentách 456·10 milionů marek, příspěvků pojistných pak přijato okrouhle 1.085 milionů marek.

Ze tří hlavních dnešních typů veřejného pojištění starobního a invalidního: německého a jemu značně přizpůsobeného francouzského, který však převahou obrací se k pojištění starobnímu, kdežto německé pojištění vlastní základ svůj má správněji v pojištění invalidním — zaujímá zvláštní postavení třetí jeho typ, belgický na základě zákona z roku 1900. Také tento převahou favorisuje — dle hesla tam jako u nás populárního — rentu starobní, liší se ale od obou prvějších typů tím, že zakládá se na dobrovolném pojištění za značného k němu příspěvku státního a že neobrací se výlučně jen k třídám zaměstnanců (dělníků, úředníků a pod.), ale vůbec ke všem chudším vrstvám obyvatelstva, těm totiž, jichž přímá daň jistého minima nedosahuje. Každá pak v pojištění toto spadající osoba, která se pojistí u státem garantované pojišťovny (analogické na př. našemu zemskému pojišťovacímu fondu), obdrží od státu příplatek 60 centimů ke každému franku svého pojistného příspěvku (až do maxima 15 franků ročně), dokud renta pojištěná nedosáhla výše 360 franků ročně. Osobám, které v čas vejití tohoto zákona v platnost překročily už 40. rok věku, připlácí stát až do maxima 24 franků ročního vkladu pojistného. Dělníkům starším poskytnuty ještě další výhody. — Je to způsob řešení starobního pojištění, který zasluhuje i u nás zvláštní pozornosti a co možno brzkého napodobení ze dvou hlavně příčin: předně podporujeti, kdo snaží se sami postarati se o stáří a neskládají všechno pohodlně na stát při prázdném stýskání si a neúčinlivém žalování, přichází

na pomoc tedy lepším, spořivějším a podpory státní tudíž hodnějším vrstvám; po druhé neztrácí se čas do té doby, než bude rozřešena otázka všeobecného závazného pojištění invalidního a starobního. Doporoučíme k uvážení poslancům, jimž bude asi při nastávajícím sněmování nouze o slušný nějaký návrh sněmovní, který by už nebýval aspoň desetkrát shozen se sněmovní tribuny.

*

Fiasko pruské osidlovací politiky protipolské dochází v čelném tisku říšskoněmeckém právě nového ostrého posouzení, kdy v době úpadku příjmů státních a nutného následkem toho spoření na důležitých úkolech správních odhlasována nová čtvrtmiliarda marek k domnělému posílení němectví na východě, a to po prázdné debatě v parlamentě, prostě následkem houževnaté setrvačnosti bezpráví, které stydí se obrátiti. Od té doby, co zahájen tento státem financovaný vyhlazovací boj hospodářský proti Polákům, od povolení prvých 100 milionů k účelům osidlovacím v roce 1886, následovala řada neúspěchů a na konec hotové fiasko, které ale vládě slouží za pochybný důkaz potřeby dalšího postupu na této dráze. Ne Němce, ale Poláky celá akce posílila hospodářsky. Přes získání na 165.000 ha půdy osidlovací komisí, z niž toho času na 100.000 je osídleno, od roku 1900 desítky tisíců ha půdy přešly v držení polské, v tom valná část malousedlostí. Akce stála dosud 200 milionů marek, jichž dnešní zbytek asi 56 mil. m. během čtyř let bude vyčerpán. K tomu teď přistoupí nová čtvrtmiliarda, a sice 150 mil. m. k účelům osidlovacím a 100 milionů k rozhojnění státních domén v záp. Prusku a Poznaňsku. Zamýšlí se docíliti lepších než dosud výsledků nejen rychlejším osidlováním, ale i tím, že jako nová přechodní forma zvolí se dávání do pachtu půdy nejen selské, ale i větších statků, při čemž mohou i dosavadní držitelé státi se pachtýři; tak tedy zprostí se vlastně risika podnikatelského za hojnou náhradu a při tom zůstanou fakticky držiteli půdy. Zábavné historky čteme při tom o roztrpčenosti německých sedláků, kteří všichni chtějí být z osidlovacího fondu vykoupeni a obžalovávají osidlovací komisi ze strýčkovství, nechce-li jim platiti vyděračské ceny; o posilování hospodářské vzájemnosti zřizováním družstev nákupních osidlovací komisí, na jejíž sklady zboží naříkají jako na nemilou soutěž — německí živnostníci, kde vůbec jaký je, kdežto u polských živnostníků sílí tím vším jen »svůj k svému«; na německé spolkové domy, zřizované touže komisí zase k utužení společenského života německého v polských krajích, naříkají zas hostinští, a — německý lid sám, protože takový dům společenský má třeba dva vchody, jeden pro panstvo, druhý pro obyčejné smrtelníky, tak že místo jednoho střediska jsou tam hned dvě, která ale navzájem se nenávidí.

Je přirozeno, že celá tato akce nutně musila vyburcovati Poláky k energické obraně hospodářské a vyvolati tak silný protitlak, celou akci podlamující. Organisují se nyní také Poláci k zakupování naopak zase zadlužených německých statků. Zpráva společenstevní banky polských družstev výrobních a hospodářských konstatuje se zadostiučiněním, že

v kruzích polských rolníků neustále vzrůstá poptávka po půdě, a tak tedy celá akce svou výbojností jen staví hráze sobě samé. Ale i sama okolnost, že z osidlovacího fondu získána celá řada polských usedlostí, na konec není oslabením, ale hospodářským posílením vykoupených polských rolníků, kteří nemohli statky své udržeti, dostali za ně nyní slušnou cenu a tím získali.

Akce nemůže se vyhnouti získávání širých ploch nevýnosné nebo málo výnosné půdy za drahý peníz, chce-li jíti vůbec ku předu, a za to zas vykoupený polský sedlák získává výnosnější půdu z rukou německých. Ovšem získává komise stejným způsobem i německou půdu zadluženou a p., což svádí k tomu, aby zadlužení rolníci obou národností za vysokou cenu zbavili se neudržitelného víc majetku pozemkového. Tím ovšem přivádí se pomalu nezdravé zdražení půdy a důsledkem toho příliv cizích kolonistů německých na drahou půdu takto získanou jen se ochromuje. Zamýšlí-li se pak budoucně, jak už naznačeno, vykoupené držitele ponechávati na statku jako pachtýře, činí se jím tím vlastně dar ze státních peněz. Stejně pochybenou jest zamýšlené intensivní rozmnožování domén v polských krajích. Dělníky na nich mohou přirozeně být zas jen Poláci, německé dělníky nepřilákají; a že vzrůst latifundií vždycky měl za následek odlidňování venkova, tedy právě opak a pravou protivu osidlovací akce, je známo a vymstí se i tu. Ostatně ukazuje německý tisk i na tu přirozenou hráz celé akce, že polské obyvatelstvo tvoří kompaktní masu dvou milionů duší, kterou potříti a vypuditi bylo by možno leda necivilisovaným násilím, zákazem nabývání půdy Poláky, vypovídáním a podobnými prostředky dnes víc nemožnými. Tak tedy marně opakují se chyby z dob boje kulturního a zákona socialistského, stát snaží se připoutati část svých příslušníků k myšlence státní tresty jako v dobách feudálních. A jako kulturní boj jen vyburcoval protitlak katolicismu a zákon socialistský utužil disciplinu strany sociálně demokratické a vedl ji k známým skvělým úspěchům volebním, tak i zde nebudou výsledky jinaké, protože bojuje se prostředky nemoderními, které za dnešních řádů společenských nutně musí selhati. Tak už dnes v Německu se počítá, co mohlo býti jinde pořízeno užitečného za peníze, které dnes vykazují se jako hotová premie špatným hospodářům, kteří mají být ponecháni na vykoupeném statku jako pachtýři a budou patrně špatně hospodařiti i dál; ukazuje se, že posílení němectví bylo by lze očekávati od zdatných rolníků, ne od těch, kteří nechávají statek svůj spustnouti v očekávání výnosného výkupu státního. Tím vším ovšem — a tím víc při nedůvěřivosti německého sedláka — bude stále těžší, přivábiti na území komisí získané řádné kolonisty a je zajímavo, že mnohé komory zemědělské dnes už proti celé této akci staví se nepřátelsky. I jako výchovný příklad pro malorolníky státní domény nedají se dnes už odůvodniti, protože pokroky techniky zemědělské dnes už nepotřebují podobného výchovného prostředku, který ostatně dnes nahrazen jest odbornými školami a ústavy zemědělskými. Kromě toho ale Poznaňsko vedle Pomořanska je nejbohatší německou zemí na velkostatky a proto je právě zde rozmnožování jich tím povážlivější. Ale ovšem vládě šlo o to, aby

po dosavadním fiasku vykázala konečně úspěchy, a proto utekla se k tomu pochybenému prostředku.

Zatím, co německý císař známým přípitkem vyzýval k novému rytířskému tažení křižáckému na barbary východopruské, německý kancléř Bülow učinil k tomuto císařskému přípitku pochybný relief triviálním srovnáním pruské státní akce protipolské s honbou na králíky. Uklouzlo mu při tom kus trpké pro Němce pravdy: Poláci rostou početně rychleji než Němci, současně ale i hospodářsky a kulturně a porostou tím nutně i politicky přes všecku vyhlazovací akci proti nim se zoufalým skutečně napjetím finančních sil prováděnou.

*

Po klassickém příkladě anglickém a škotském velkonákupní organisace konsumních spolků zakotvila se dnes již pevně i v Německu. Vyvolali ji — malokupci, nesmířitelní nepřátelé konsumních spolků, nátlakem na velkoobchody, aby konsumním spolkům neprodávaly. Po několika nezdarech založily si tedy německé konsumní spolky vlastní velkonákupní centrálu se sídlem v Hamburku, která nedávno konala osmou valnou schůzi. Měla obratu v roce svého založení (1894) půl milionu marek, roku 1900 již osm milionů a loni 15 milionů marek, tedy o 90% víc za poslední rok. A obrat prvního čtvrtstoletí běžícího roku (obchodně stísněného!) okazuje další vzrůst skoro 40%ní. Počet konsumních spolků k této centrále přičleněných stoupl v posledním roce ze 102 na 188; počet spolků — nečlenů, které ale s centrálou jsou v obchodním spojení, ze 276 na 737, tak že dohromady čítá centrála dnes již celé dvě třetiny německých konsumních spolků ke své klientele. Ostatní zlákají ještě soukromé velkoobchody různými výhodami, ale postup k centralisaci již je neodvratný, a pak vzroste obrat centrální společnosti nejméně na 50—60 mil. m. Jednotlivé konsumní spolky k centrále náležející dnes již mají jeden skoro dva miliony, čtyry $^1/_2$ až 1 milion, 19 spolků 100.000 až 500.000 marek ročního obratu. Při tom je správa centrály úžasně levná; obnášela v prošlém roce ne celé jedno procento obratu, ačkoliv společnost dobře platí; ředitelé mají každý na 10.000 marek služného, čítaje v to tantiémy, i ostatní zřízenci jsou lépe placeni než jinde. Na vlastní výrobu ku krytí vlastní potřeby (po velkolepém vzoru zase anglickém a školském) ústředí dosud nepomýšlí, ale není pochyby, že postupně i k tomu dojde a k zisku obchodníka přidá zisk továrníkův. Za to udržuje čilé spojení s četnými výrobními družstvy.

A tomuto velkolepému ústrojí položili základ prostí dělníci, v jichž rukou je správa i největších mezi konsumními spolky k centrále náležejícími, a duší samé centrály je toho času druhý ředitel, bývalý zámečnický pomocník. Vedle něho ovšem první a nyní přibraný třetí ředitel jakož i ostatní četný personál jest kupecky vyškolen.

Ale i ostatní členové správy ze stavu proletářského musí se přirozeně vpravovati v kupecké formy, jsou-li povoláni na místa řídící; činí to vesměs školou praxe, bez jakéhokoliv snad dodatečného se theoretického školení. Vůbec prý vane celou institucí duch společenstevního porozumění a obchodní zdatnosti, který zrovna může býti

vzorem. — Předmět obchodů spolků v centrále sdružených i centrály samé omezuje se ovšem na předměty hromadné spotřeby, hlavně tudíž potraviny, pak uhlí, petrolej a p.

Zajímavým je zvláštní redakční oddělení správy centrály, zřízené 1. lednem m. r. Zahrnuje tisk (týdenní zprávy, společenstevní list ženský, korrespondenční list konsumních spolků), statistiku, informační a agitační oddělení (letáky, přednášky), knihkupectví a nakladatelství (zejména pro literaturu společenstevní a lidovou vzdělavací), obstarávání tiskopisů (stanov, knih obchodních, formulářů atd.). Oddělení toto bylo hned první rok aktivní. Hned první číslo zmíněného ženského listu mělo na př. předplacených 153.000 (jedno sto padesát tři tisíc) exemplářů. Vyšlo 1. dubna m. r. — Kmenový kapitál bude letos zvýšen ze tří na čtyry sta tisíc marek. Sdružené spolky a jich členové mohou u centrály činiti vklady (na 4%) a obdržeti zápůjčky (na 5%). Rozdělení čistého zisku za prošlý rok po přikázání 18·346 marek k reservám činí 4% sdruženým spolkům, 2‰ ostatním. — U nás zatím staráme se o to, jak bychom odňali podporu veřejnou (německé se o ni ani neprosí!) těm konsumním spolkům hospodářským (jiných dosud máme málo), které překročují své stanovy a prodávají vedle hospodářských potřeb i zboží »kupecké«, jako petrolej, kávu a p. Felix Austria! *P.*

*

ŠKOLSKÉ: Čtvrtá zemská porada českého učitelstva v Čechách — Nesrovnalost v zastoupení na této konferenci — Slabý vliv její na vnitřní vývoj školství národního — Průběh jednání a přijaté návrhy — Zemská konference učitelstva německého v Čechách.

Zemské porady učitelské měly býti dle prvotního znění říšského zákona školského konány vždy po třech létech. Školská novela z roku 1883 změnila toto ustanovení v tom nepříznivějším směru, že konference tyto scházeti se mají až po šesti létech. Zastoupení učitelstva na zemských poradách je dnes všeobecně uznávanou nesrovnalostí. Důležité shromáždění, v němž má dnes právo zasedati 261 virilníků (ředitelů 261 měšťanských škol) a pouze 62 členů volených, zastupujících 3000 českých škol obecných i zmíněný počet škol měšťanských, je bez odporu nespravedlností hodně křiklavou. Mimo to není v platných nařízeních postaráno o to, aby tu měly poměrné zastoupení učitelky, tvořící dnes již dosti značný zlomek všeho učitelstva. Jediný školní okres (vinohradský) uznal tuto nespravedlnost a vyslal do letošní čtvrté zemské porady, zemskou školní radou na dobu od 19. do 23. května svolané, učitelku. Učitelstvo české dnes vším právem domáhá se zásadní změny v zastoupení na zemských poradách. Žádá změny platných ustanovení v tom smyslu, aby učitelstvu jak škol obecných, tak měšťanských bylo poskytnuto v zemské poradě zastoupení poměrné a to prostřednictvím zástupců pouze volených a ne virilníků, kteří dnešním počtem svým mají moc delegáty volené přehlasovati.

Jinou vadou pokrok ve školství valně zdržující jest, že zemské porady učitelské nemají moc provádějící odhlasovaná usnesení. Nejpokrokovější a nejvhodnější návrhy konferenční zůstávají na papíře a ne-

vcházejí v platnost, jsouce od úřadů školských, od sněmů zemských i říšské rady buď zcela neb z části ignorovány. Předseda letošní konference, zemský inspektor F. Wenig, musil v zahajovací řeči sám přiznati, že velká většina usnesení minulé porady provedena býti nemohla, protože by bylo třeba jednak změny zákonů, jednak peněz. Lpění na platných, třeba přežitých zákonech a nařízeních, obava před jich změnou, byrokratická konservativnost v krvi i kostech rozhodujících činitelů usedlá a veliký větší pokrok zadržující jest již dědičnou nemocí, na níž stůňou země rakouské.

Zemský úřad školní položil na program letošní zemské porady učitelské rokování o potřebných změnách učebných osnov škol měšťanských, o změně učebné osnovy, týkající se vyučování jazykového a realií na školách obecných, o reformě vyučování kreslení a o zvelebě školních zahrad. Účastníci porady užili práva, které jim platné nařízení poskytuje a rozšířili program konference o jednání o právních poměrech učitelstva škol obecných a měšťanských, o disciplinárním řádu, o vzdělání učitelstva, o otázce svolávání mimořádných zemských porad, o otázce umělecké výchovy, o reorganisaci školy měšťanské, o obsazování míst na těchto školách, o zastoupení učitelstva těchto škol v úřadech školních a o počtu sil učitelských na školách měšťanských. Rozšířený takto program přivodil pilné rokování, které podalo veřejnosti obraz toho, jaké snahy učitelstvo české má a jak vřele po tom touží, aby snahy tyto došly žádoucího cíle.

Předběžné projednání otázek svěřeno bylo čtyřem sekcím, které po pilných úradách přicházely do plena s určitými návrhy. První sekce projednala otázky, týkající se škol měšťanských a jejich učitelstva. Zástupcům tohoto učitelstva třeba přičísti, že otázky, týkající se škol měšťanských, dovedli rozvinouti v plné šíři, ovládajíce je po všech stránkách a do podrobností. V plenu byl přijat předem návrh první sekce na konání zvláštních zemských porad učitelstva škol měšťanských, dále návrhy na nespojování chlapeckých a dívčích škol pod jedním ředitelstvím, na rozšíření počtu učitelstva na těchto školách. Pokud se týče zastoupení učitelstva ve školních úřadech, přijato, aby učitelstvo škol měšťanských mělo v okresních i v zemské školní radě po jednom, učitelstvo pak škol obecných v okresních školních radách po dvou a v zemské po jednom voleném zástupci. Při projednávání přijatých návrhů na obsazování míst učitelských na školách měšťanských ozvaly se spory mezi zástupci obecných a měšťanských škol. Prvnější odporovali návrhu druhých, aby se učitelstvu škol měšťanských počítala do služby léta od zkoušky pro tuto vyšší kategorii škol a aby řediteli těchto škol ustanovovány byly osoby s delší působností na školách měšťanských. Při jednání o reorganisaci škol měšťanských přijaty návrhy známé v podstatě čtenářům těchto rozhledů z referátu o brožuře Jednoty učitelstva škol měšťanských. Návrhu, aby do škol měšťanských přijímáni byli žáci po zvláštní zkoušce jako do škol středních, plenum konference nepřisvědčilo. Návrhem svým chtělo učitelstvo měšťanských škol zameziti vstup žákům nenadaným, kteří prospěchu ostatních jsou na překážku, učitelstvo pak škol obecných přirozeně se bránilo, aby

v práci své nebylo takovýmto materiálem zdržováno. — Velikou a cennou práci vykonala první sekce zemské porady podrobným zpracováním normální učebné osnovy pro školy měšťanské. Není pochyby, že schválením přijatého návrhu těchto osnov přivodil by zemský úřad školní značný pokrok ve školství měšťanském.

Velmi pilně rokovala druhá sekce porady, které přikázáno dobré zdání o úpravě vyučování jazyku a realiím na školách obecných a o prostředcích, kterými by se zvelebily školní zahrady. Obsažný referát o první otázce podal v plenu Jos. Tůma. Poukázal na potřebu řešení otázky jazykového učení nejen v souvislosti s úpravou všeho vyučování vůbec, nýbrž i v celém souboru otázky jazykové. Cílem vyučování jazykového má býti plná, byť i nepřemítavá povědomost řeči, bohatost jejího pokladu slovního i bohatost její tvarů. Malé výsledky veliké práce školní, věnované vyučování jazyku mateřskému, tkví kořeny svými v celé výchovné a vyučovací soustavě školské, která nedbá lidové kultury a přirozeného vývoje osobnosti žákovy. Referent pojednávaje o vyučování mluvnickém a pravopisném, správně naznačil, že jako jde pravopis rozumně za správným psaním, tak rozumná mluvnice počátečná musí jíti předem za mluvou pokud možno správnou. Této mluvě lze správně naučiti jenom cvikem, který vede k návyku. — Učebný postup nemá býti diktován schematy mluvnice theoretické, budované na zákonech logiky, nýbrž má býti dán potřebou praktické mluvy Čecha a osobitou povahou jazyka českého. Všechna znalost mluvnických pravidel neprospívá, není-li vycvikován a vytříben mluvní cit žákův tak, aby vycítil vzájemnou spojitost slov a závislost jich ve větě. Pravopis má býti probírán současně se soustavnými cviky mluvními. Vyučování jazykové má býti ne počato, ale zakončeno na nejvyšším stupni stručným přehledem soustavy mluvnice theoretické. Čítanka školní má býti učebnicí čtení, tvarové krásy jazykové a pramenem poznatků mravních, sestavených podle dobré osnovy vychovatelské. Mluva její nemá býti strojená, ale blízká mluvě dětské. Přiléhati má k duševnímu vývoji mládeže. Výchovu školskou měla by prohlubovati a vzdělání doplňovati mimoškolní četba mládeže ceny umělecké. Příčinu neúspěšného vyučování slohového vidí referent správně v dosud platné osnově, dusící všechen samostatný výraz žákův. Žák se má při slohu vésti k tomu, aby samostatně myslil a svým slovníkem se vyjadřoval. Živou studnicí spisovného jazyka mají býti tvary poesie prostonárodní. Referent plně svůj obor ovládající poukázal ještě na potřebu opravení osnov, na potřebu povolání zástupců učitelstva venkovského do komisí čítankových, na nutnost ustálení českého pravopisu a zakončil referát svůj vzpomínkou na výborného myslitele v oboru jazykového vyučování Ant. Janůa. Návrhy referentovy byly vesměs přijaty.

Živé bylo také rokování o úpravě vyučování realiím na školách obecných. Vytčen účel reálií, který má býti poznáním vývoje veškerenstva v základních rysech v tom směru, aby budoucí občané měli porozumnění pro jevy přírody a pro sociální útvary společnosti lidské. Stanoveny všeobecné zásady vyučování realiím, v nichž žádá se rozšíření počtu hodin vyučovacích v rámci dosavadního počtu hodin

vůbec, dále neomezování látky učebné z reálií textem nedostatečných čítanek a uspořádání učiva dle povahy škol různých kategorií. Konference akcentovala při vyučování dějepisném důležitost dějin lidu, nezanedbávání nejvážnějších momentů naší historie, pilné všímání si kulturního a sociálního vývoje národa v dějepisném učení a zavedení nauky občanské do školy obecné při vyučování tom. Při vyučování zeměpisném kladou přijaté zásady důraz na řádné porozumění mapám, na potřebu plastických zobrazení zeměpisných, na pořizování důkladných monografií a řádných map okresů, na srovnání učiva, na osvětlování poměrů zeměpisných, průmyslových, obchodních, sociálních a vzdělanostních, na účelně zařízené vycházky žactva. Při vyučování přírodovědném vytkla porada potřebu přímého a samočinného pozorování přírody a její jedinců v jich vztazích ku prostředí, dále potřebu zachování praktického rázu při vyučování tom, na potřebu opírání se vyučování fysice o pokusy a zkušenosti žactva, na věnování větší pozornosti chemii, na vycházky do dílen, závodů průmyslových a zemědělských, na soustavné vyučování tělovědě a životosprávě a na rozšiřování přírodovědného vzdělání žáků četbou mimoškolní.

Zemská porada projednala dále podrobně otázku školních zahrad. Vyslovila určitě po referátu J. Vorla, co zdárnému rozvoji školních zahrad překáží a přijala řadu požadavků, které třeba uskutečniti, aby ze školních zahrad měli žáci pro život náležité poučení a také pro vývoj svých tělesných i duševních sil náležitý zisk.

Třetí sekci přiděleno dobré zdání o reformě vyučování kreslení a o umělecké výchově. Plenum konference po referátu L. Nejedlého a po rozhovoru usneslo se žádati o nahražení návodu pro vyučování kreslení z r. 1874. návodem novým, lépe vyhovujícím. Dále uznalo potřebu ustavení se zvláštní komise z učitelů obecných, měšťanských, uměleckoprůmyslové, středních škol a ze členů tří spolků umělců výtvarných složené, která by nový návod pro vyučování kreslení vypracovala a o další vzdělání učitelstva v tomto směru se starala. Současně přijala konference referentem vypracovaný návrh nových osnov pro kreslení.

Také otázce umělecké výchovy mládeže, která od řady let již hýbe myslemi mnohých paedagogův a umělcův evropských, letošní zemská porada vyhnouti se nemohla. Mezi delegáty byli jednotlivci, kteří otázku tu usilují řešiti. Referent Jar. Petr, který delší dobu otázkou tou se obírá, podal po vhodném úvodu řadu návrhů, které konference vesměs přijala. Žádá se v nich, aby umělecká výchova jako vychovatelský princip byla uplatněna v celé soustavě výchovy školské a to ne jako nový a zvláštní předmět, ale jako vědomě výchovný činitel, který působí příležitostně s vývojem žactva a který na další utváření některých předmětů, hlavně kreslení, má rozhodující vliv. Účelem umělecké výchovy má býti zušlechtění citové stránky člověka, vzdělávání aesthetické obrazotvornosti, aesthetického a éthického citu. Prostředky k umělecké výchově jsou: umělecky upravené okolí žákovo, návod, jak se dívati na krásy přírodní, na díla umění výtvarného a jak chápati krásu skladeb hudebních a básnických, dále úprava vyučování tělocvič-

ného a kreslení. Směrodatné stanovisko při úpravě kreslení má býti psychologické a umělecké. Vycházeti má kreslení od nejvyvinutější schopnosti dětské, která se jeví zálibou zobrazovati skutečné předměty a zálibou v barvě. Otázku umělecké výchovy třeba řešiti v souvislosti s otázkou vyššího vzdělání učitelstva. Starosta »Děd. Komenského« J. Tůma poukázal na snahy, jaké toto literární sdružení učitelské v otázce umělecké výchovy projevuje. Delegát Jos. Zeman zval na výstavku uměleckou, se zřetelem ke škole, kterou o prázdninách nastávajících jednota »Komenský« v Náchodě uspořádá. Návštěvu výstavky této, na níž vyloží se všechny české reprodukce umělecké, pokud se hodí pro školy, na níž se vyloží vše, čím se dá vhodně vyzdobiti škola, čím dělnický byt, na níž vyložena bude česká literatura pro mládež, pokud je umělecky illustrována, na níž podány budou ukázky cizích uměleckých knih pro mládež, kde konečně bude od povolaných znalců umění a výchovy umělecké přednášeno, vřelo doporučujeme.

Referentem o právních otázkách učitelských, o něž byl program zemské porady rozšířen, byl předseda právního odboru při zemském spolku ústředním K. V. Tuček. V právním ohledu má učitelstvo české mnoho stesků. Právní odbor při Ústředním spolku i při politickém klubu české strany lidové mohl by uvésti dlouhou řadu markantních toho dokladů. Nelze se tedy diviti, že právní otázky na zemské konferenci zabraly tolik času. O otázce nedostatečného služného, která jest zdrojem hmotné, mravní i intelektuální namnoze bídy učitelské, bylo letos na zemské poradě málo hovořeno v naději, že rok již přijatý, ale nepotvrzený dosud zákon na služné snad přece do nového roku dojde nejvyššího schválení. Učitelstvo s povděkem přijalo se strany vládní slib o nařízení, aby kvalifikační listiny staly se učitelstvu přístupnými. Referent o právních otázkách snesl řadu dokladů svědčících o tom, jak v dnešní interkonfesijní škole církevní úřady poroučejí v souhlase se školními inspektory. Kde jde o potlačení učitelstva, tam si svorně církev s byrokracií školskou ruce podá. Volání po lidském řádu disciplinárním musilo býti i na letošní poradě zemské důrazně opakováno. Nic se za šest let nestalo, co by tento krutý řád ne-li odstranilo, tož alespoň zmírnilo. Také volání po realisování vyššího vzdělání učitelstva bylo nutno zřetelněji slyšeti. Návrh pražské zkušební komise na ústav ku vzdělání učitelstva škol měšťanských jest přímo výsměškem na touhy učitelstva po vzdělání akademickém a nelze jej dosti důrazně odmítnouti.

Zemská porada učitelská vyřídila také celou řadu drobných volných návrhů, týkajících se úlev, vysvědčení, bytové otázky, kouření žactva a zábav tanečních, alkoholismu, dětí zanedbaných, vycházek školní mládeže, cestovních stipendií učitelských, za která se vřele přimlouval inspektor Podhajský, zdravotního dohledu ke školám, instituce školních lékařů a m. j.

Z výstavky prací žáků měšťanských škol z kreslení a modelování na rychlo instalované prozíral již namnoze lepší pokročilejší směr, který bohdá v brzku sevšeobecní a zdomácní.

Celkem možno říci, že čtvrtá zem. porada učitelská, řízená zem. ispektorem F. Wenigem taktuplně a liberálně, podala obraz značné duševní vyspělosti českého učitelstva, jeho pokrokových snah, směřujících ku povznesení české školy a tím i k povznesení celého národa. Prospěch z ní plynoucí musil by býti nemalý, kdyby příslušné orgány školní uvedly v život vše, co bylo na ní navrženo.

Současně se zem. poradou českého učitelstva rokovala v Praze zemská porada učitelstva německého, řízená zemským insp. drem Th. Tupetzem. Přiděleny jí byly tytéž otázky jako poradě české. Otázka umělecké výchovy nepřišla v poradě německého učitelstva na přetřes. Delegáti němečtí přijali návrh požádati zemský úřad školní, aby projednané a přijaté návrhy třetí konference příznivě vyřídil. Žádali dále zajištění náležitého zastoupení učitelstva v okres. a zem. školní radě a sněm zemský o projednání úhrady platů učitelských tak, aby sněmem přijatý zákon mohl býti k nejvyšší sankci předložen. Také na zemské poradě německého učitelstva přijata řada volných návrhů domáhajících se zařízení útulků, polepšoven pro děti zanedbané a opuštěné, zavedení povinného tělocviku pro dívky, zavedení knížek místo nynějších školních zpráv, zavedení nového řádu disciplinárního, zvýšení remunerací za vyučování nepovinným předmětům, zavedení vyučování stenografii na školách měšťanských a mnohých jiných žádoucích věcí.

*

LITERARNÍ: *) Jos. Král, Aischylova Oresteie. — Fr. Pastrnek, Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoděje. — Arn. Kraus, Stará historie česká v německé literatuře. — Eug. Guglia, Friedrich v. Gentz — Alfr. Fischel, Materialien zur Sprachenfrage in Österreich.

V Světové knihovně (č. 268—270) vyšel překlad Aischylovy Oresteie z péra prof. *J. Krále*. Prostá, ale velkolepá tato trilogie, složená z tří dramat, jež slují Agamemnon, Choeforoi (Ženy, přinášející obět pohřební) a Eumenides (Milostivé bohyně), je skvělým obrazem mohutného ducha, jakým se honosil vážný a mravně povznesený průkopník tragedie starověké, Aischylos, i v pokročilém věku — skládal trilogii již jako stařec 67letý. Přes to, že uplynulo od prvního jejího provozování v Athenách 2360 let, trilogie pro svou vysokou básnickou cenu nepozbývá dodnes půvabu, a její převod je důležitým literárním skutkem, obzvláště u nás, kde přes hojnost klasických filologů máme překladů z antických literatur — dobrých překladů — poměrně velice po skrovnu. Překlad Aischyla i po odstranění kritických nesnází je, myslím, z nejnesnadnějších úkolů překladatelských. Bohatost, sytost mluvy, smělost figur a tropů, zvláštnosti obratů, druhdy nesmírná úsečnost rčení, vše to předkládá velmi nesnadný problem, jak zůstat věren charakteristickému způsobu projadřování Aischylova a jak při tom překládat plynnou, srozumitelnou češtinou, prostou negramatických licencí, češtinou přirozeně plynoucí v původních antických metrech. Soudím, že se podařilo předkladateli podaným převodem rozřešit onen problem v praxi znamenitě. Nic nečeského, nic strojeného, nic těžkopádného, nic nesrozumitelného v celém překladě vás nezarazí. Verš

*) Pokračování článku »Katolická moderna« v příštím čísle.

zní přirozeně a lehce. Při tom ráz Aischylův vystižen — pokud to vůbec lze — měrou vrchovatou. Nejen věrnost myšlenky přesně zachována, nýbrž i věrnost obratu často ukázána překvapujícím způsobem. Pro plynnost verše charakteristické jsou na př. hned vstupní iamby, jež pronáší hlídač na střeše domu Agamemnonova:

O kéž mě bozi zbaví těchto svízelů,
jež snáším na té stráži celý dlouhý rok,
co na domě tom Atreovců jako pes,
jsa loktem opřen, ležím! Znám sbor nočních hvězd
i jasné vládce, na nebi se třpytící,
jež léto nosí smrtelným i zimní chlad.
I nyní čekám na znamení světelné,
žár ohně, jenž má z Troje zprávu podati,
a zvěst, že padla; neboť srdce toužící
tak káže ženy, plné mužské odvahy.
Když bdím tak v noci na tom loži neklidném,
jež vlhne rosou, na něž nesnáší se sen —
vždyť místo spánku strach mě stále provází,
bych víček pevně nezavřel a neusnul —
chci leckdy zpívat neb si bzučet popěvek
a tímto lékem zaplašiti dřímotu;
však pláči, vzdychám nad tím domem nešťastným,
jenž ne tak dobře, jako dřív, je spravován.

Nejtvrdším oříškem pro každého překladatele dramat antických jsou lyrické partie sborové. U Aischyla je tak dvojnásob. Jak český přízvučný verš poslouchá pod pérem Královým a přízvukem nápodobí antické rozměry časoměrné, může namátkou sloužit za příklad úryvek ze zpěvu Eumenid:

Lidská sláva k nebesům hrdě se pnoucí,
do prachu zemského klesá a s potupou mizí,
napadne-li ji a děsným ji obklíčí rejem
tento černorouchý sbor.
Mocný skok učiním;
těžký krok nohy mé
vraha v týl zasáhne.
Klesne tíhou běd,
vratkým prchaje krokem.

Rozdílem tohoto přízvučného převodu od strojeného a těžce pochopitelného překladu Mejsnarova z r. 1883 lze změřit pokrok v rozvoji umění překladatelského v poslední době. Překlady, jako je Králův, ukazují nejlépe cestu, jak je možno bez znalosti originálů, bez znalosti staroklasických řečí, dát na sebe působit kulturou starověkou — a to je takového překladu největší cena i chvála. *Dr. Břet. Foustka.*

Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda. S rozborem a otiskem hlavních pramenů. Sepsal dr. *Frant. Pastrnek.* Cena K 3·60. V Praze. Nákladem jubil. fondu pro vědeckou literaturu českou. 1902, lex. 8°, 300 str. (Spisův poctěných jubilejní cenou král. české Společnosti náuk v Praze č. XIV.)

Kulturní dějiny slovanských národů před devátým stoletím jsou zahaleny do temných mlh. Jen kusé zprávy některých cizích pozorovatelů vrhají několik paprsků do této dlouhé temnoty.

V druhé polovici devátého století však náhle rozbřeskne se světlo. Na dějiště vystupují dva řečtí misionáři, kteří poskytují Slovanům písmo a zakládají zvláštní literaturu slovanskou, ovšem církevní, a ihned jazyk nově v písemnictví uvedený povznášejí na vnitřní jazyk církevní. Byl to skutek významu světodějného a původcové jeho, soluňští bratří Konstantin-Cyrill a Methoděj, získali si neocenitelných zásluh o národy slovanské.

Je známo, že působení obou missionářů nabylo neobyčejné důležitosti tím, že moravský kníže Rostislav, politik zajisté prozíravý, chtěje se vyprostiti z područí franského, vyžádal si v Cařihradě věrověsty, učící jazykem slovanským, a že tito, seznavše náležitě církevně-politické položení svého nového působiště, snažili se získati ve prospěch liturgického jazyka slovanského kurii římskou. Tím učinili na dobu své apoštolské činnosti moravsko-pannonskou diecesi takřka středem tehdejší evropské politiky, jejíž stopy uloženy jsou ve vážných dokumentech historických, jmenovitě římských a solnohradských. Mimo to máme dva důležité prameny slovanské, totiž obšírné životopisy obou apoštolů. Konečně je tu dílo jejich, církevní jazyk slovanský a písemnictví v něm uložené.

Studium pak celého toho souboru vědeckých otázek cyrillomethodějských jest úkolem velice nesnadným, jemuž věnována jest již celá literatura, rok za rokem se vzmáhající. Nehledě na spisy populární a informační, jichž jest veliké množství, třeba tu především na zřeteli míti studie kritické, které se o to pokoušejí, vrhnouti na události a osoby oné vzdálené doby nové světlo. V poslední době upoutaly pozornost zvláště tři spisy: A. Lapôtre, L' Europe et le Saint-Siège à l' époque Carolingienne. Première partie: Le pape Jean VIII. (872 až 882). Paris 1895; Karl Goetz, Geschichte der Slavenapostel Konstantinus (Kyrillus) und Methodius. Gotha 1897; Vatr. Jagić, Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache. Wien, 1900. Není třeba výslovně připomenouti, že nejcennější z těchto projevů jest Jagićův. Již sama podstata věci dodává tomuto spisu vynikajícího místa. Neníť zajisté o tom pochybnosti, že soubor otázek Cyrillo-Methodějských má více ráz filologický, nežli historický.

Byl tedy zajisté svrchovaný čas, aby též v jazyce českém podáno bylo soustavné vylíčení dějů Cyrillo-Methodějských, opírající se o dosavadní vědecké výsledky. A takový úkol mají mé »Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda«, poskytující stručné sice, avšak úplné poučení o všech jednotlivých vědeckých otázkách tohoto předmětu, nikoliv na základě některého jiného spisu, nýbrž přímo podle zpráv pramenných a kritického ocenění jejich. Mé »Dějiny« jsou po té stránce spisem úplně samostatným a přísně vědeckým, jenž nemá nižádné vedlejší, najmě církevní tendence. Jediným vodítkem byla mi snaha, dopátrati se v každém jednotlivém případě historické pravdy a objasniti takto některé z četných záhad, které pro nedostatek anebo nespolehlivost současných zpráv působí nemalé obtíže.

Mimo tento čistě vědecký cíl mají mé »Dějiny slovanských apoštolů« ještě i ten úkol, poskytnouti mým posluchačům a zvláště těm,

kteří se účastní mých seminárních cvičení, soubornou a spolehlivou učebnici.

Ze všech těchto příčin rozčleněna jest kniha na tři části, vespolek se doplňující. V první části jest kritické ocenění pramenů, v druhé nástin života a působení bratří apoštolů s poznámkami, v třetí pak připojeny jsou všechny hlavní prameny, a to v úpravě všem snadno přístupné.

Nepochybuji, že kniha vzbudí mnohý kritický ohlas v odborných časopisech. Připomínám, že si bedlivě povšimnu všech věcných výkladů a že se o nich na svém místě vyslovím. Neboť otázky Cyrillo-Methodějské nepřestávají velmi živě zajímati mysli všech Slovanů. Důkazem toho jsou články, které právě přinášejí odborné časopisy. V »Izvěstijích« petrohradské akademie (sv. VI., 1901, 312—339) jest počátek většího článku Vlad. Lamanského, jenž se připíná k výše uvedené rozpravě Jagićově; v »Zapiskách« vědecké společnosti jména Ševčenkova (1902, 1—44) počíná Ivan Franko delší studii o sv. Klimentu v Chersoně, dotýkající se důležité episody v životě Konstantina-Cyrilla; a v »Žurnale« petrohradského ministerstva vyučování (1902, květen, 87—125) jest cenný příspěvek bibliografický, jenž si všímá zvláště článků ruských, sepsaný od M. G. Popruženka. Obšírnou bibliografii Cyrillo-Methodějskou přinese též druhý díl Zíbrtovy Bibliografie české historie. Tak objevují se neustále nové příspěvky, a naléhavou potřebou naší vědecké literatury jest, abychom měli dokonalé a všestranné dějiny slovanských apoštolů a celého velikého díla jejich. Má kniha jest etapou na této dráze.

2. května 1902. *Fr. Pastrnek.*

Arnošt Kraus: Stará historie česká v německé literatuře. Praha, Bursík a Kohout, 1902. Cena 6 K.

Nepopíratelnou zásluhou moderní historie literární jest, že přenesla své bádání na pole srovnávací. Tím došly kulturní vztahy mezi jednotlivými národy náležitého osvětlení, a literární studie látkové i pramenné zasloužené pozornosti. Práce prof. Krause jsou vesměs dítkami moderního ducha tohoto. Jeho »Göthe a Čechy« obíral se vlivy německého velikána na literaturu českou, přítomná pak práce, z níž partie známy z článků, jest výslednicí podobného proudu: stopuje ohlasy českých dějin od dob nejstarších až po Přemysla II. v německé belletrii. Dle předmluvy soudě, stojíme před ukázkou životního úkolu prof. Krause; neboť, budou-li poměry příznivy, což pro spisovatele malého národa jest vždy otázkou nejistou, vyjdou mimo tuto knihu (460 str.!) ještě asi čtyři podobné svazky, z nichž jeden zahrne dobu po r. 1400, druhý Husa a Husity, třetí a čtvrtý další dějiny české. Prof. Kraus má tedy již celou látku rozdělenou, a jak z uveřejněných ukázek souditi lze, i propracovanou. Šťastným lze nazvati dělidlo práce jeho a výhodným.

Postupem německé literární historie byl by svazek prvý zabředl výhradně v úzký okres méně poutavé staré německé literatury, a kniha by se byla stala významnou jen pro nemnoho germanistů česky zna-

jících. Toho si ovšem asi autor, zkušený šiřitel universitní extense, nepřál. Určil patrně knihu čtenářstvu co nejširšímu. Jemu se spis hodí nejen jasným a pěkným slohem, nýbrž i obsahy, místy snad až příliš důkladnými, a zevrubnými rozbory děl básnických, jakož i akcentováním německých názorů na Čechy vůbec. Jenom na několika málo místech poněkud zevrubnější údaj biografický by vzhledem k širokému účelu díla nebyl býval na škodu.

Kniha dělí se na osm částí: I. (Str. 2—5) Marbod, Samo, Čech, Krok; II. (6—109) Libuše; III. (110—163) Dívčí válka; IV. (164—183) Vévodové pohanští; V. (184—228) Křesťanství a pohanství; VI. (229 287) Přemyslovci a Vršovci; VII. (288—314) První králové; VIII. (315—449) Přemysl II. Dodatky a opravy a pečlivý rejstřík ukončují dílo (450—460).

Jestliže stopy nejstarších dějin v literatuře německé podávaly badateli jen nepatrnou žeň (dramata o Arminiovi, dilettantský cyklus Danielův a román Albrechtův, z něhož čerpal herec Komareck pro své drama), odškodnila jej úplně řada cenných prací belletristických o Libuši. Spisovatel po kritice výkladů pověsti i jejích fází probírá značný materiál s ohromnou pílí sebraný, od epopeje Hohbergovy po Herderovu Fürstentafel, drama Steinsbergovo i Musäovu pohádku až za velké práce Brentanovy a Grillparzerovy, v nichž vrcholí jeho bádání, a buduje důkladným rozborem majestátní postavu české kněžny v literatuře německé, osvětluje i vykládaje poměr německých literátů k Čechám i jich pochopení a zájem o vlast, národ a dějiny naše. Neméně zajímala německé spisovatele látka dívčí války. Autor poukazuje tu vedle německého zpracování Šedivého »Českých Amazonek« předem k cenné práci pí. Woltmannové, o Čechy velmi zasloužilé, ke dramatům Vlasta a Šárka, sehraným v Leopoldově r. 1817 a 1818, jakož i k důležitému, tak často dramatisovanému románu Veldovu; vedle studií o práci Wenzigově a Schubertově, Ebertovu podrobuje »Vlastu« důkladnému rozboru. Postava Libuše i české amazonky měly z časů pohanských největší význam pro německou poesii, mimo ně jen ještě pověsti o Turovi, reminiscence z RK, založení hradu Přimdy a konečně tradice o Horymírovi působily na belletrii německou, v níž z mlhavých těchto dob bájí a pověstí ještě Drahomíra přední místo získala. Zajímavá tato kněžna, jejíž jméno se vyskytá již u Lohensteina, měla býti předmětem dramatu Grillparzerova; zvláště pak tragický skon její byl oblíbeným thematem v epice (Schiessler, Svoboda) i v dramatě (Weilen). Z prvých reků křesťanských předem sv. Václav, ač byl zřídka líčen dle historického vzoru, svým soubojem (Svoboda, Schiessler, Hans v. Oerthingen, zázraky (Svoboda, Margelik), smrtí svou (Richter, Schröckinger) a konečně pobytem v Blaníku dal podnět ke mnohým básním, podobně jako ještě jiný světec český, sv. Vojtěch.

Z nejstarších Přemyslovců poznamenává spisovatel důležité látky o Oldřichovi a Boženě, vyskytující se již v nizozemské knize Catsově ze XVII. stol., o Břetislavu a vyhubení Vršovců, důkladně obíraje se cennou básní Ebertovou.

Jestliže doba prvých králů až na několik vzácných dánských písní o královně Dagmaře a pověstech o Tatařích nenalezla valného ohlasu v literatuře německé, tím více vynikla hrdinná bytost Přemysla II. v básních, dramatech i románech našich sousedů. Přemysl II. opěvován nejdéle a nejintensivněji. Od křížové výpravy na sever po osudné pole Moravské provázejí mnozí básníci, jako Tannhuser, Wernher nebo prvý německý básník z Čech, Ulrich z Eschenbachu, život tohoto reka, jehož osudné spojení s Rudolfem ještě často i ve století XIX. také do literatury dramatické uvedlo. Prof. Kraus tu poukazuje na četné »Rudolphottocary«, na práci Calaminovu z r. 1595 a přechází po kritice rytířského dramatu Wertherova a Kleinova, ku plánu Schillerovu, jehož provedení předčasná smrt zamezila, a věnuje se po ocenění Kotzebuova kusu proslulé práci Grillparzerově »König Ottakars Glück und Ende« a odpovědi Hornově. V této fulminantní stati vykládá spisovatel po vzorném, detailním rozboru práce tehdejší názory básníkovy na Čechy i Maďary a odůvodňuje pojetí jeho hrdin.

Rozborem pak románů o hrdinném králi českém, zvláště pak ostrou ukázkou neuvěřitelné nevědomosti pozdějších romanopisců, končí autor práci svou.

Dílo prof. Krause není suchopárnou snůškou dat historicko-bibliografických, není to literární statistika, naopak na prvý pohled má ráz duchaplných essayí, hodných péra Schererova; ale při tom jest to dílo širo ce založené, jehož předmětem jest celá německá belletrie od století XIII. po naše doby, jest pečlivým a soustavným zpracováním obrovského materialu, což vzhledem k tomu, že badatel žije v českém městě, jest tím záslužnější. Vzájemné vlivy německých belletristů tu namnoze na základě původního studia doloženy a místy dosavadní úsudek literární historie změněn neb opraven. — Práce vůbec podává množství nových věcí, na př. mimo jiné nalezena tu v balladě Grieselově předloha známé české básně »Horymírův skok«, o čemž autor, pokládaje věc za příliš známou i jasnou, se zvláště nešíří. Z důkladných obsahů a zevrubných rozborů vystupují hrdinové našich dějin plasticky, tu ukazují se naše kroniky cennými prameny pro německou literaturu, podává se obraz německého pojetí i porozumění kultury naší. Po té stránce se mi dílo zvláště líbí. Má také význam národní; jest to v pravém toho slova rozumu kniha širokého účelu, kniha »pro každého«, plod universitní extense značné ceny jak pro germanisty a literární historiky, tak pro historiky i politiky. Opravujeť na mnoze nepravý názor náš na zjevy literatury německé, a poučuje Němce o horrentním rozdílu mezi stanoviskem dnešním a bývalým oproti české věci. Zasluhuje, aby se překladem zejména do němčiny rozšířila co nejvíce. Podaří-li se prof. Krausovi životní dílo jeho, pak vykonal práci velmi významnou, osvítil jasně kulturní vztahy dvou nesvorných sousedů a přispěl snad částečně k umírnění sporů příštích generací. »Poznejme se — a porozumíme si!« Toť by bylo vhodné heslo cenné knihy této. Kéž nemine se svého účelu!

—*gn*—

Eugen Guglia: Friedrich v. Gentz. Eine biographische Studie. Wien 1901. 8⁰, XII—307 str.

Friedrich v. Gentz je jedna z nejzajímavějších osobností v Rakousku na počátku století XIX. Kdykoliv zmiňujete se o Metternichovi, musíte vždy vzpomenouti jeho pomocníka a spolubojovníka, Fr. v. Gentze. Život Gentzův je pln zajímavostí a již nejednou stal se předmětem bádání historického. Místo nejdůležitější ze všech biografií Gentzových zaujímá studie Schmidt-Weissenfelsova. Tato práce však dnes jest již zastaralá. Více nežli čtyřicet let byla východiskem všech, kdo o Gentzovi pracují, a jistě bude jím i nadále přes novou knihu, o níž tuto chci referovati. Prof. Guglia odhodlal se podati obraz činnosti a myšlenek Gentzových na základě nově vydaných pramenů a některých v archivech uchovaných dokumentů, jež se mu podařilo vypátrati. Prof. Guglia správně přichází k výsledku, že význam Gentzův neleží ani ve veřejné nebo úřední jeho činnosti nebo snad v přímé účasti na událostech jeho doby nebo dokonce v síle a původnosti ideí jím hlásaných, nýbrž v jeho osobním působení. Gentz je hezký muž, výmluvný, dobrý řečník, vyznal se v dialektice, byl duchaplný, v řeči jasný a vždy odpověď měl pohotově. Půvab jeho příjemného vystupování zvyšovala dětinská naivnost, která, bohužel, přecházela někdy až k dětinné chlubivosti a lhavosti. Gentz miloval ženy jako nikdo jiný. Pro Gentze život bez žen není ničím. Vidíte ho stále kořiti se ženám, věčně je zamilován. V lásce je prudký, ale ne vytrvalý, frivolnosti se nevyhýbá a flirt s ženami jen vyhledává. Ženy jsou Gentzovi vším: jsou matky jeho myšlenek, živí jeho cit, jsou mu pobídkou k životu, práci, k působení. Gentz nemůže býti bez společnosti. Vyhledává ji a brzy uzavírá nejintimnější přátelství. V takové přátelství vešel zvláště s Adamem Müllerem. A jako přítel je Gentz pln soucitu, ba sentimentality. Gentz byl vůbec nakloněn k poetickým náladám, byl přístupný poesii. A poetická nálada přivedla ho k náboženským sněním a konečně až ke katolicismu. V Gentzovi poznáváte člověka nezdolné životní síly, vždy vědoucího si poraditi, neohroženého, chladně uvažujícího, jasného, a toužícího život vypiti až do poslední doušky. Gentz názorem svým náležel rationalismu druhé polovice 18. století a směru tomu zůstal až do smrti věren. Čte Rousseau-a, Kant byl jeho učitelem, ale ten nepůsobil — a to je u Guglie nové proti tvrzením jiných spisovatelů — na Gentze tak silně, jak se dosud myslilo. V názorech státovědeckých držel se zvláště populárního filosofa Garve a byl horlivým přívržencem theorie přirozeného práva. Gentz nebyl zcela žádný konservativec, byl přívržence staré racionalistické mechanické státovědy, jak ji potřeboval osvícený despotismus 18. století.

Na Gentze vliv mělo jeho sedmnáctileté působení v Prusku a zanechalo v něm stopy nesmazatelné. Byl tam od r. 1785 do r. 1802 správním úředníkem a poznal tam prakticky pruskou správu v době rozkvětu pruské byrokracie.

Pro názory Gentzovy zvláště významná je francouzská revoluce. Gentz byl nejprvé nadšený přívrženec francouzské revoluce, ale od jara r. 1792 stal se jejím nepřítelem a byl nejkonsekventnější, nejneúnavnější

a nejvýmluvnější její odpůrce. Dřívější spisovatelé hledali pro tento převrat zvláštní příčiny. Guglia ukazuje, že po zvláštních motivech pro tuto okolnost netřeba pátrat. V theoretických názorech Gentzových o politice se vlastně nic nezměnilo. I nadále stál na půdě rationalistického státního práva, i na dále držel se smluvní theorie a žádal, aby zřízení státní odpovídala požadavkům rozumu. K »převratu« vedlo Gentze prohloubení jeho názorů a poznání skutečných následků revoluce francouzské.

Důležitý prvek v názorech Gentzových tvoří jeho historicko-politické pojetí státu. Dle něho právo nesídlí v tom, co je, nýbrž v tom, co je zřízeno dle božských zákonů. Gentzovi je protestantism pramenem klamné osvěty, on jej nenávidí jako zřejmý poklesek proti morálnímu uspořádání světa a jako pramen všeho zla, všech bouří.

Gentze charakterisuje dále živá účast na vzrůstu a rozkvětu literatury. Ctí Klopstocka a Werthera, miluje Schillera a učí se od něho aesthetickému pojetí, má pochopení pro Goetha. Ale při všech těch autorech více ho jímá forma a klassická jasnost spisů nežli myšlenkové jádro.

Ve vyšších kruzích společnosti je Gentz velice důvěrný. Jeho společenské styky připravily jeho přechod do rakouských služeb, do nichž, jak pravděpodobně dovozuje Guglia, se Gentz asi sám nabízel. Již r. 1802 je Gentz ve Vídni, avšak teprve r. 1809 stává se skutečným úředníkem. Gentz byl ve styku s literáty, professory, soukromí úředníci byli mu cizí. A v působení jeho mezi professory a literáty leží vlastní význam Gentzův v dějinách.

Jako publicista potírá Gentz revoluci se stanoviska rationalistického a potírá zvláště nebezpečenství, které hrozí evropskému státnímu systému od Francie. Myšlenky, jež podává tu Gentz, nejsou nové a původní, ale co je jeho, jest applikování těchto myšlenek k poměrům tehdejším. Gentz volal po návratu pořádku a zákonitosti, po pádu lupičů a usurpátora, po opětné svobodě a štěstí Německa, ač se nikdy neobíral jeho budoucí reorganisací. Při tom všem je ctitelem anglické politiky, ač ne jejím slepým obdivovatelem.

V letech 1810—1813 nastalo v životě Gentzově přechodní stadium. Gentz stává se v té době úředně závislým, musí sloužit svým představeným a počíná dělat kompromissy ve svých názorech. V únoru r. 1810 vešel v poloúřední poměr k Metternichovi a zaprodal mu své péro, tak že již r. 1812 platil za pravou ruku Metternichovu. A přece Gentz i tehdy je proti Metternichovi rakouštější, smírnější a méně smýšlí nacionálně-německy nežli Metternich. Gentz jako hlava úředního časopisu v Praze (r. 1809) stal se pobídkou officielní žurnalistiky vídeňské. On není pro německé císařství, není pro německou říši, není přítel společné ústavy pro německé státy. Drží se v těch věcech názoru Metternichova, systému allianci. Od r. 1815 přestává veškeren půvab pro činnost Gentzovu. Gentz stal se úplně nástrojem cizí vůle, a co tehdy jen sluší uvésti k jeho chvále, je, že zavádí němčinu klasicismu do publicistiky a diplomacie a že měl zásluhu o zlep-

šení kancelářského stylu. V politice zahraniční byl Gentz přívržencem theorie evropské rovnováhy; v otázce východní byl nepřítelem Ruska. Gentz obíral se také finanční politikou, zvláště již proto, že ve finančnictví Metternich byl vůbec neznalý a nezkušený. Gentz v těchto věcech držel se názorů Adama Smitha.

Mohl jsem jen letem podati výtěžky pěkné práce p. Guglie. Cenu spisu jistě by bylo zvýšilo ještě, kdyby úvodem byl býval přidán přehled životopisných dat Gentzových a důležitých událostí jeho doby. Myslím tím asi takový přehled, jaký učinil prof. Masaryk v úvodu k svému Havlíčkovi. *Zd. V. Tobolka.*

Materialien zur Sprachenfrage in Österreich. — Herausgegeben von dr. Alfred Fischel. Brünn 1902. 8°. VIII.—344 str.

Přítomná kniha jest doplněk dřívějšího spisu p. dra Fischla »Das österrechische Sprachenrecht«, o níž jsme přinesli obšírný referát. Kniha obsahuje snůšku důležitých programů a návrhů, týkajících se jazykové otázky v Rakousku. Východiskem je rok 1848. Látka rozdělena jest ve dva oddíly: 1. Jazyková otázka v celém území státním. 2. Jazyková otázka v korunních zemích. Ač snahou vydavatelovou bylo všechno sebrati, co se týká jazykové otázky v Rakousku, přece sbírka neobsahuje všech důležitých aktů. Chybí na př. ve snůšce: prohlášení ministerského předsedy hr. Thuna o jazykové otázce v říšské radě 27. dubna 1898, prohlášení vládní na sněmu království Českého dne 17. ledna 1898, jazykový návrh české strany lidové, řeč prof. dra J. Čelakovského na sněmu království Českého z 28. ledna 1898, týkající se české otázky jazykové v Dolních Rakousích a p. Pro sbírku p. dra Fischla není bez významu, že právě námi uvedené akty jsou vynechány. O způsobu vydání platí to, co bylo pověděno o vydaných aktech v prvním spise p. dra Fischla. Vydání není přesně kritické, vědecké. Jako při první knize, tak i při této vytýkám, že neuvádějí se, patrně z jakési už nervesní nechuti k češtině, authentická znění česká; při otištěných aktech není udáno, odkud co je vzato, okolnost jistě pro revisi nutná. Jinak jest sbírka p. dra Fischla nejúplnější sbírkou materialií, již o otázce jazykové máme. *Tobolka.*

ZPRÁVY.

Nová universita v Německu. Občanstvo hamburské přijalo o tamějších vědeckých ústavech zákon, který mu předložil senát roku minulého. Hamburk má tyto vědecké ústavy: městskou knihovnu, knihovnu společnosti k podporování umění a užitečných živností, museum pro národopis, hvězdárnu, lučební státní laboratoř, botanickou zahradu, fysikální státní laboratoř, přírodovědné museum, laboratoř pro nauku o zboží a botanické museum. Mimo to má Hamburk veliké medicinální ústavy, na něž se zatím zákon nevztahuje. Nový zákon má za účel spojení řečených ústavů v jakýsi druh university. Ředitelé vědeckých ústavův a učenci, kteří mají nařízeno konati přednášky a zovou se professory, tvoří »professorský konvent vědeckých ústavův«. Konvent ten volí si každý rok předsedu. Úkolem professorského konventu jest, podávati zprávy a dobrá zdání, jichž žádá vrchní školní úřad o všeobecných otázkách, vědeckých ústavů se týkajících, a sestaviti osnovu pro přednášky a praktické cvičebné kursy, jež se každý rok mají konati. Společné ústavy všech hamburských vědeckých ústavů záležejí dle nového zákona v podporování věd vlastním zpytováním jakož i v podporování jiných učenců za provádění zkoumání, jimi sobě samým vytčených, a v udělování rad a zpráv v záležitostech vědeckých. Toto shrnutí všech vědeckých ústavů může se pokládati za předstupní k založení hamburské university, které se již dlouho domáhají.

Vliv plemen na tvar těla a šaty žen. V 73. schůzi německých přírodozpytcův a lékařů pojednával v odboru anthropologickém prof. dr. Straatz z Amsterodamu o některých nových hlediskách v příčině vlivu plemen na tvar těla a na šaty žen. Dr. Straatz rozlišuje tři rozdílné skupiny lidských plemen, totiž: 1. plemena protomorfní, která jsou nejblíže typu praplemen; 2. plemena archimorfní, kterýmžto názvem shrnuje tři vládnoucí hlavní plemena, totiž *a)* Negry, *b)* Mongoly a *c)* středozemce (bílé plemeno osedlé okolo Středozemského moře); 3. plemena metamorfní, totiž míšence z *a*, *b* a *c*. Místo jednotlivých symptomů má se činiti rozlišovadlem plemen povšechný nebo celkový zevnějšek (habitus). Kanon G. Fritsche, srovnaný s poměry výšek arských lebek a měřením celé délky těla, poskytuje

cenných opor. Poměr výšky hlavy proti délce těla, kterému dr. Straatz nejvíce věnoval pozornost, závisí hlavně na velikosti obličeje a pak teprve na lebce. Zvláštnost plemenná Mongolů, které doposud nebylo dostatečně všímáno, jest maličkost noh, která se Číňankami ještě uměle pěstuje; středozemčanky zase upřílišují často uměle štíhlost opasí, podmíněného šířkou pánve. Podobně se chovají protomorfní plemena potud, že podporují ještě tloušťku nosu a odulost pysků nosními prsteny a rtovými roubíky, jimiž vynikají.

Z těchto snah jakož i z klimatických poměrů možno odvoditi základní tvary ženského oděvu u čistých plemen.

Ježto středozemské plemeno jeví u žen snahu, vynikati co možno opasím, zůstanou asi bez úspěchu snahy po reformě ženského obleku Evropanek a po odklizení nezdravé šněrovačky. *Kč.*

Vyšetřování nemocí z povolání. Král. vlašské ministerstvo pro orbu, průmysl a obchod ustanovilo v listopadu 1901 komissi, jejímž účelem jest studovati nemoci z povolání průmyslových dělníků v. Komisse ta bude míti schůze za předsednictví ministra pro orbu, průmysl a obchod. Členy její jsou zvláště lékaři a správcové ústavů pro obecné blaho. Komisse má také navrhnouti prostředky na potírání takových nemocí z povolání.

Lidové university v Brusselu. V Brusselu otevřeny koncem června m. r. lidové university, zařízené dle vzoru pařížského*). Účelem těchto lidových universit jest, aby obeznamovaly dělnictvo obojího pohlaví s theorií a praxí rozličných věd a prostředkovaly jim zejména vědomosti o průmyslové technice a veřejném i soukromém hospodářství. Mimo to mají university lidové bojovati proti alkoholu a pečovati o mravní a duševní vzdělání ženy, aby bylo přivedeno k místu společenské na roveň postavení obou pohlaví. Politické účely jsou z těchto lidových vzdělavatelen úplně vyloučeny. *Kč.*

Doba objevů, a to ne toliko zeměpisných, nýbrž objevů přírodovědeckých, počíná za období tak řečeného humanismu, t. j. v době, kdy panující církevní nauka byla prolomena poprvé novým názorem světovým, který se protivou ke scholastice opíral o platonismus. Světový názor vybudovaný na starém zákoně znal toliko jedno stvoření z ničeho a jednoho stvořitele, jehož volně vládnoucí libovůle vším ovládala. Od tohoto základního názoru počínajíc nebylo možno činiti »objevy«. Objevy jsou možny toliko, kde se pokládá svět za uměleckou budovu, která byla složena a uspořádána všemohoucím a všemoudrým stavitelem dle moudrých a věčných zákonů v. Není tedy náhodou, že doba objevů počíná teprve obdobím humanismu. (Monatshefte der Comenius-Gesellschaft 1901 šeš. 7. a 8.)

*) Původcem lidových universit francouzských jest bývalý dělník M. Deherme. První běh zařídil r. 1898 v Paříži. R. 1899 tento první běh, který byl rozsahu velmi skrovného, Deherme rozšířil a nazval jej Coopération des Idees. V Paříži bylo m. r. již 15 lidových vysokých škol, mimo Paříž více nežli 30.

Zápasy Čechů budějovických s německou menšinou za posledních let.

(Přednáška v cyklu N. J. P. v Praze, 19. III. 1902.)

JUDr. Albert Maysl.

I.

(Počátky českého života v Č. Budějovicích. Organisace: Beseda lidu. Národní rada. Dr. Zátka. Organisace německá. Taschek. Sčítání lidu 1900.)

Nazval jsem přednášku svou »Zápasy« Čechů budějovických. Život budějovických Čechů jest opravdu stálým zápasem. Žijeme jako na bojišti. Jdeme-li ráno po denní práci, nevíme, jaký nový úskok přinese den a zda do večera nebude třeba nám se brániti proti nepříteli silnému, bdělému a bezohlednému.

Nebudu líčiti dějin města, založeného králem Přemyslem Otakarem II. r. 1265 a osazeného obyvateli německými, jichž potomci ještě po 637 letech dovedli udržeti správu města ve svých rukou, a nezdržím se také líčením počátků českého života, jejž v Budějovicích známe od 30, 40 let, ježto bych opakoval, co jiní přede mnou tu vyprávěli neb napsali. Připomínám jen, že na jaře českého života budějovického vypučely Beseda (1862), Záložna (r. 1864), kořen všeho pozdějšího vývoje našeho, časopis Budivoj (r. 1864), Sokol (1869), Český polit. spolek (1871), Matice Školská (r. 1872). Ty doby idyllické dávno minuly, kdy české i německé obyvatelstvo budějovické žilo pospolu v míru, kdy ku př. výbor Besedy, ustaviv se, . představil se Liedertafle (1862), nebo, kdy německé spolky srdečně vítaly Hlahol pražský zavítavší ku slavnosti 10letého založení budovy besední (1879).

Se vzrůstem města rostl počet českého obyvatelstva, až jsme se vzmohli na dvě třetiny. Národní vědomí v létech šedesátých probuzené rostlo a utužovalo se, živel český i německý se organisoval a tak dnes stojí proti sobě v metropoli českého jihu (jak my i Němci říkáme) dva mocné voje: český, který těžkým zá-

pasem dobývá upíraných mu práv, a německý, který hájí ohrožené své državy.

Počátkem tužší organisace českého lidu bylo založení Besedy lidu r. 1884. Spolek otevřen byl nejširším vrstvám lidovým a nevybíral příspěvků. R. 1900 byla organisace zdokonalena a prohloubena. Beseda lidu změnila své stanovy, přijavši jméno Národní rada.

Organisace, v jejímž čele stojí výkonný výbor a sbor jednatelů a jejímiž podrobnostmi z důvodů na snadě ležících nemohu se zabývati, jest dílem Dr. Zátky, je výsledkem dlouholetých zkušeností a je snad svého druhu jedinou. Organisace, která je dobrovolná a nenese hmotných výhod, osvědčuje se znamenitě; sami odpůrci nejednou výkonům jejím nemohli odepříti uznání. Organisace má výborného tajemníka p. Vodňanského.

V organisaci české sloučeni jsou ku společné práci národní Čechové všech stran a směrů. Bouře zápasů staro-mladočeských otřásly sice také českou obcí budějovickou, v letech 1890 dokonce hrozil úplný rozvrat české organisace a vůdce, Staročech, vzdával se vedení. Dnes hrany sporů stranických značně se otupily a Čechové všech vrstev společenských při volbách jdou do boje jako strana jednolitá. Časopisy české jsou Budivoj a Jihočeské listy.

Po pravém křídle stran měšťáckých postupuje organisace národního dělnictva, zrozená na jaře 1897, která má svůj 14denník »Stráž lidu«; vzrůst její uspíšily události při volbě v V. kurii 1897, o nichž se dále zmíním.

Strana sociálně-demokratická, která má velkou většinu českou a menšinu německou, šla dosud cestou svou. V poslední době jeví jisté snahy přimknouti se k české straně. Orgány strany jsou Jihočeský dělník a Böhmerwaldbote.

Vůdcem Čechů budějovických od r. 1870 jest Dr. August Zátka, advokát, muž vážný, pracovitý, nezištný, který mnoho nemluví, ale více přemýšlí. Vytrvalost Dr. Zátky jest podivuhodná, jeho zásluhy o školství české a organisaci české strany neocenitelné. —

V řadách odpůrců našich rozeznávati lze tři skupiny: Němce, německé židy a odrodilce.

Němci nejsou stranou jednotnou, velikou většinu tvoří němečtí liberálové; v jich rukou je radnice, okr. zastupitelstvo, spolkové středisko něm. dům, oni jsou představiteli moci v Budějovicích. Orgány jejich jsou Budw. Zeitung a Budw. Kreisblatt.

Menšinu representují nacionálové s vůdcem Schweighoferem a orgánem Deutsche Volkswehr.

Židé budějovičtí až na nepatrné výminky svorně postupují se stranou německou, vládnoucí na radnici. Židů je v Budějovicích počet nemalý. R. 1880 napočteno jich 969, r. 1890 1088, r. 1900 1673.*) Hlavním jejich zaměstnáním jest obchod; advokátů židovských jest 9, lékařů 10. Veškeré pokusy, připoutati Židy k české straně, zůstaly dosud marny, ani pokusy přiměti je, aby se voleb zdrželi, se nezdařily; teprve při poslední volbě sněmovní znamenati lze jakýsi pokrok v té příčině. Je pravda, že Židé drží se vládnoucí strany hlavně z důvodů prospěchových, ale není správno hlásati proto v Budějovicích antisemitismus; litovati jest, že výstřelky jeho v poslední době postihují i české židy, kteří obětavě po léta účastnili se prací národních. Budoucnost Židů budějovických po mém soudu není vábná.

Veliká jest řada našich odrodilců; najdete je v každé vrstvě společenské. Jsou to jednak lidé, kteří ve službě zaměstnavatele německého zaměnili svou národnost pro hmotné výhody, jednak i mnozí lidé neodvislí, kteří rodnou krev zapírají. A jsou mezi nimi mnozí, kteří přišli do Budějovic z krajin ryze českých.

Německý živel z těchto tří vrstev složený tvoří starousedlíci, as polovina majitelů domů, část úřednictva, důstojnictvo (i pensisté), as třetina všeho živnostnictva a malý zlomek dělnictva. Německého lidu v Budějovicích není.

Organisace strany německé, podobné naší organisaci, není. Německý volební výbor jest totožný s radnicí, která vysílá na zápasiště při každých volbách své zřízence a agitátory z nejnižších vrstev, jimž dostalo se přezdívky morčata. Morčata vlekou k volbě české voliče, a jsou placena od kusu. Teprve v posledních dobách Němci zřizují před volbami okresní komitéty, napodobujíce naši organisaci, jejíž hlavní rysy přirozeně nemohou zůstati utajeny.

Vůdcem budějovických Němců jest Josef Taschek, syn odrodilce z Bernardic, spoluzakladatele Besedy česko-budějovické, obchodník, mnohomluvný, pohyblivý, muž velikého talentu agitačního, odpůrce bezohledný. —

Prvním činem nové organisace na rozhraní dvou věků bylo soukromé sčítání lidu, provedené ku konci r. 1900.

*) Z 340 voličů židovských do výboru obecního 315 volí s Němci, 25 s Čechy.

Dle výsledků sčítání lidu u nás cení a odhaduje se vzájemná síla a význam obou kmenů národních. Záleželo proto nesmírně mnoho na tom, aby sčítání lidu objevilo číselný poměr obou národností v Budějovicích dle pravdy a skutečnosti. Účelem soukromého sčítání, provedeného dům od domu, bylo kontrolovati výsledky sčítání úředního, které o několik dní později následovalo, a domáhati se po případě toho, aby výsledky ty byly uvedeny ve shodu se skutečným stavem. Roku 1890 soukromý popis lidu proveden byl tak přesně, že rozdíl mezi úhrnnou cifrou soukromého a úředního sčítání nedosáhl ani 2%. Počet Čechů soukromě napočítaných v úředním elaborátu se zmenšil asi o 1000 duší, počet Němců vzrostl asi o 1400 hlav; byli to předělaní Čechové.

Poněvadž vůdce budějovických Němců již před několika lety připravil veřejnost německou na to, že příští sčítání lidu zjistí dvě třetiny Čechů a třetinu Němců, byli jsme na výsledky jeho opravdu zvědavi.

Soukromým sčítáním zjistili jsme v Č. Budějovicích 34.828 obyvatel, 24.565 Čechů a 10.263 Němců. Tyto cifry tentokrát daleko odchýlily se od cifer sčítání úředního. Při sčítání úředním, které prováděla obec, páchány byly takové nesprávnosti se strany německé, a prováděn byl takový nátlak na Čechy jen poněkud odvislé, že můžeme tvrditi, že data vyšetřená jsou úplně nesprávná, a pokud řeči obcovací se týká, naprosto neodpovídají pravdě.

Němci, obávajíce se, že sčítání lidu ukáže v pravém světle početní jejich slabost, uchýlili se k násilí a podvodům, kterých jindy při volbách používají, a použili všech prostředků, aby co možno největší počet Čechů přepsali na Němce.

Uvedu některé příklady:

Zřízenci obecní byli vyzváni, aby se dostavili na radnici, kde jim sčítací archy byly odebrány a vyplněny; 3 metaři, kteří přihlásili obcovací řeč českou, byli propuštěni z práce. Dělníci měšť. pivovaru musili archy předložiti v kanceláři a tam se jim i rodinám jejich vpisovala obcovací řeč německá, ač většinou ani německy neumějí. V továrně Hardtmutově musili dělníci vyplňovati archy německy pod nátlakem propuštění z práce. Služky v německých rodinách šmahem zapisovány za Němkyně.

Někteří domácí nevydali nájemníkům archů sčítacích, jiní dávali jim podepisovati prázdné archy, které potom vyplnili německým obcovacím jazykem. Zapisovány četné osoby, které v Budějovicích nebydlí a nikdy nebydlely, zapisováno několik služek

místo jedné. Civilní strážníci a »morčata« vnikali do všech rodin jen poněkud odvislých, a nabízeli se, předstírajíce, že jsou posláni z radnice, k vyplnění archů, které odnášeli; i do soukromého bytu vnikli náhončí němečtí a z kufru sčítací arch uzmuli.

Tak bylo možno, že v polovici ledna 1901 přinesly budějovické německé noviny zprávu, že napočteno bylo okrouhle 37.000 hlav, 20.700 Čechů, 16.300 Němců.

Že čísla ta jsou falešná, bylo tím spíše zjevno, poněvadž česká strana zjistila mnoho tisíc nesprávností, ač nebylo jí dovoleno nahlédnouti v elaborát sčítací. Nesprávnosti, které byly i předmětem interpellace Dra. Kurze na radě říšské, uloženy byly v protestu, který podán byl v únoru okresnímu hejtmanství. Čechové, dovolávajíce se předpisů zákonných, žádali, aby okresní hejtmanství po provedeném šetření práce popisní zrušilo a nové sčítání za bezprostřední intervence orgánů svých na útraty obce dalo provésti.

Zakročení mělo úspěch aspoň částečný. Politický úřad žádosti Čechů sice nevyhověl, ale jal se stížnosti jejich zkoumati a v arších sčítacích prováděti opravy v udání jazyka obcovacího. Ovšem velmi mnoho falešných údajů zůstalo neopraveno.

Úřední výsledky sčítání, publikované v dubnu 1901, byly proto pro nás mnohem příznivější. Úřední cifry vykazují 36.901 obyvatel, 22.198 Čechů, 14.703 Němců. Tedy po 3 měsících o 1498 Čechů více a skoro o tolik (1597) Němců méně. Ani tento poměr neodpovídá skutečnosti. Soukromé sčítání naše liší se od úředního v celkové sumě o 2073 duše a vykazuje o 2367 Čechů více, o 4440 Němců méně.

Při dokonalosti naší organisace je prostě nemožno, aby chyba obnášela více než 5%, jak se ve skutečnosti jeví; výklad je velmi jasný. V seznamech úředních zůstalo více než 2000 Čechů předělaných na Němce a téměř 2000 Němců, kteří existují jen na papíře.

Kdo zná vývoj Č. Budějovic, cifře 37.000 také neuvěří.

V posádce napočteno 1223 Čechů, 733 Němců, dle úředních dat žije tedy v Č. Budějovicích 23.421 Čechů, 15.436 Němců, mimo to 204 příslušníci jiné národnosti, 267 příslušníků cizích států, úhrnem 39.328 duší.

Srovnáme-li cifry sčítání z r. 1890 a 1900, docházíme k těmto výsledkům: Úřední sčítání lidu 1890 vykázalo v Budějovicích

28.253 obyvatel, a to 16.585 Čechů (58·7%), 11.642 Němců (41·2%).

R. 1900 byl poměr Čechů k Němcům 59·55% ku 39·25%. (Ve skutečnosti je poměr Čechům daleko příznivější.)

Za 10 let přibylo 11.075 duší (38½%) a to 6836 Čechů (61¾%), 3794 Němců (34¼%), jiných národností a cizích příslušníků 445 (4%).

Němci těší se tím, že sčítání dokázalo opětný vzrůst jejich; nevím, zdali tomu jich vůdcové sami věří.

Nesmí se na základě číselné naší převahy souditi, že to již stačí, abychom zvítězili. Veřejnost naše neuvažuje, že k vítězství třeba je, aby na české straně byla i převaha hospodářská. Dle odhadů německých platí Němci v Č. Budějovicích 62%, Češi 38% přímých daní. Snad není tento poměr úplně správný, ale v celku můžeme za to míti, že poměr berní síly naší k německé jest 40 : 60, čili $^2/_5 : ^3/_5$.

Vypočítali jsme, že při obecní volbě r. 1898 ve III. sboru připadal jeden volič na 17 obyvatelů Čechů, 9 Němců a 9 Židů; dnes připadá jeden volič na 7 Čechů, 5 Němců, 5 Židů.

K vůli úplnosti uvádím ještě data sčítací z okresu budějovického. Samosprávný okres má 63.594 obyvatel (41.467 Čechů, 21.620 Němců), politický okres 107.479 obyvatel (83.812 Čechů, 23.120 Němců). V okresu budějovickém je 24 ryze českých obcí s 11.899 Čechy a 100 Němci, 15 obcí smíšených s německou správou, v nichž žije 6084 Němců a 6147 Čechů; tedy také německý ostrůvek, obklopující Č. Budějovice, má již nepatrnou českou většinu.

II.

(Zápasy politické: Volba do říšské rady v V. kurii, ve III. kurii. Volba sněmovní. Boj o obecní zastupitelstvo. Zastupitelstvo okresní. Obchodní komora.)

Největší díl práce a většinu sil našich vyžadují a také nejvíce pozornosti veřejnosti české budí politické zápasy Čechů budějovických. Přehled bojů politických posledních let vykazuje úspěchy i porážky. Zápasili jsme o mandáty do říšské rady, do sněmu, o zastupitelstvo obecní a okresní, o obchodní komoru.

K mandátům poslaneckým, o něž Čechové budějovičtí zápasili, přibyl r. 1897 mandát na radu říšskou za XVI. volební okres V. kurie.

Obvod tento tvoří 2 okresy české, 6 smíšených, 9 německých. Je zřejmo, že volební geometrie chtěla okres, v němž žije téměř o 80.000 Němců více než Čechů, pojistiti Němcům. Ale již první volby ukázaly, že rozhodujícím činitelem jsou tu Čechové, kteří disponují 1/3 hlasů. Volba v V. kurii měla ještě svůj zvláštní význam, že osvědčila, která strana v Budějovicích vyjde jako vítěz z boje, založeného (aspoň při volbě volitelů) na všeobecném právu hlasovacím. V tomto směru volby r. 1897 i 1900 podaly jasný důkaz pro stranu českou. Kdežto však r. 1897 docíleno vítězství kompromisní kandidátní listiny českých stran měšťáckých a české sociální demokracie teprve při užších volbách v jednotlivých čtvrtích městských, r. 1900 zvítězili kandidáti českým volebním výborem navržení ve 3 sekcích volebních na ráz proti kandidátům německým a sociálně-demokratickým.

Český volební výbor, který r. 1897 postavil svého kandidáta, r. 1900 shodl se v tom, že V. kurii přenechá dělnictvu, i vyzval organisované dělnictvo sociálně-demokratické i organisaci národního dělnictva k součinnosti. Nár. dělníci nabídku přijali, socialisté však neuznali za dobré ani odpověděti; když pak někteří jednotlivci s vůdci jich soukromě jednali, prohlásili, že půjdou svou cestou; to byla veliká chyba taktická.

Proti seznamům voličským podal český volební výbor 3010 reklamací. Počet voličů obnášel po úpravě seznamů 6847.

Němci účastnili se volby (ač dosti neradi) jen ve 2 sekcích. Ve 3 sekcích zvoleni byli 10. pros. 1900 kandidáti českého volebního výboru, v jediné sekci (na Lineckém předměstí) při užší volbě zvítězili Němci. Z 57 volitelů, připadajících na Budějovice, zvoleno 51 volitelů českých národních stran, 6 volitelů německých. Proti r. 1897 získali Čechové 21 volitelů.

Celkem měli volitelé čeští 2184 hlasů, němečtí 557, sociálně-demokratičtí 644. Čechům přibylo za 3 léta 446, Němcům ubylo 184, socialistům ubylo 566 hlasů.

Kandidáti poslanectví pro madát za V. kurii byli 4: kandidát národních dělníků Jos. Müller, říd. uč. matiční školy, kandidát německo-liberální dr. Schreiner, notář plzeňský, kandidát sociálně-demokratický red. K. Vaněk, kandidát něm. nacionálů Pochlatko.

Bylo tedy hned z předu zjevno, že první volba zůstane nerozhodnuta a že dojde k volbě užší. Bylo však také nepochybno, že by bylo lze vyrvati mandát poslanecký Němcům, kdyby hned

při první volbě česká strana se sociální demokracií postupovala svorně pro společného kandidáta.

Na závadu byla ovšem zkušenost z r. 1897, kdy kompromiss mezi českou stranou a sociální demokracií písemnou úmluvou zpečetěný sociálními demokraty nebyl dodržen. Sociální demokraté tehdá při užší volbě mezi dr. Zátkou a něm.-liber. kandidátem Herbstem zdrželi se volby a dopomohli tak Herbstovi k většině 44 hlasů. (Tato okolnost přispěla valnou měrou k náhlému zmohutnění nár. dělnické organisace.)

Přes tyto zkušenosti — nevalně příznivé — oddávali se někteří členové čes. volebního výboru naději, že bude lze dosíci společného postupu proti německým liberálům.

Poněvadž kandidát socialistický Vaněk pro bezdůvodné výpady v Jihoč. Dělníku na některé předáky české strany nebyl by mohl čítati na značný počet hlasů budějovických, činěny byly soukromé pokusy u vedení strany soc.-demokratické v Praze, aby kandidatura Vaňkova zaměněna byla kandidaturou Čechům sympatičtější (dr. Soukup); pokusy ty však zůstaly bez výsledku. Při kandidatuře V. zůstalo a socialisté budějovičtí prohlásili ve svém orgánu, že případné užší volby mezi Schreinerem a Müllerem se nezúčastní. Od toho okamžiku bylo jasno, jak volba dopadne. Ze 720 volitelů zúčastnil se volby 681 a obdrželi při první volbě Müller 250, Schreiner 249, Vaněk 146, Pochlatko 35 hlasů, roztříštěných hlasů bylo 12. Při užší volbě zvítězil Schreiner 38 hlasy nad Müllerem. Kdyby aspoň 40 socialistů českých bylo volilo Müllera, porážka Schreinerova byla jista.

Oproti r. 1897 pozorovati lze při této volbě poměrný vzrůst hlasů českých, úpadek antisemitů i nacionálů, stagnaci německých liberálů, vzrůst sociální demokracie v něm. okresích a úpadek její v okresích českých (48 volitelů proti 106 z r. 1897).*)

Od zavedení přímých voleb do rady říšské r. 1873 volí Č. Budějovice svého poslance. Za platnosti censu 10 zl. vítězili Němci většinou nad 200 hl.; snížení censu na 5 zl. snížilo majoritu německou r. 1885 na 56 hl. Volba r. 1897 dopadla ve prospěch Čechů. Společný kandidát všech stran, jejž i socialisté volili, dr. Bedřich princ Schwarzenberg, zvítězil většinou 237 hl. nad německým liberálem. Vítězství to, první po dlouhé řadě porážek volebních, způsobilo v řadách českého obyvatelstva nebývalé nadšení.

*) Zmiňuji se o volbě šíře, poněvadž do veřejnosti dostaly se nejednou nesprávné údaje o poměru vedení českého k sociálním demokratům v Budějovicích.

Několik měsíců po volbě nabyla působnosti berní reforma, kterou malým poplatníkům (živnostníkům) poskytnuty byly úlevy, tak že u mnohých obnos roční placené daně klesl pod 8 K, na které census do rady říšské byl zároveň snížen. Vedoucí kruhy české po rozpuštění říšské rady r. 1900 měly obavu, že snížení daně postihne zejména české voliče, a že mladé vítězství bude zničeno.

Němci ohlašovali, že se chystají k tvrdošíjnému odporu. Aby české straně přípravy volební stížili, vyložili seznamy voličské současně se seznamy voličů V. kurie a stanovili tutéž lhůtu reklamační, tak že voleb. výboru bylo současně prozkoumati dva obsáhlé seznamy o 7000 jmen. Český výbor volební podal proti seznamům 875 námitek, žádaje o zapsání 542 voličů českých, vyloučení 230 osob neprávem zanesených a o provedení 103 oprav.

Prozkoumání seznamů ukázalo, že obavy svrchu zmíněné byly bezdůvodny a že český kandidát má opět vítězství zajištěno.

Kandidátem tím jmenován byl zase princ Schwarzenberg.

V táboře německém byla nálada volební velmi stísněná; dlouho hledali kandidáta, až na konec složili zbraň a nedostavili se k osudí volebnímu — poprvé za 37 let bojů národních. Důvody, které udali, byly jalové a nepravdivé (osoba kandidáta a její vliv na voliče, strannictví politického úřadu v řízení reklamačním atd.). Pravým důvodem jest, že právo voliti do rady říšské propůjčil zákon jen zletilým mužům, je to boj mužů proti mužům a odpůrci naši seznali, že obvyklé jejich nízké prostředky nestačí, aby z menšiny udělali většinu.

Při volbě 10. ledna 1901 z 2994 voličů 1215 odevzdalo své hlasy Schwarzenbergovi, 32 hlasů obdržel socialista Vaněk. Zájem o volbu přirozeně byl menší tam, kde odpůrci utekli z bojiště, přes to obdržel český kandidát o 2 hlasy více než před 3 lety, kdy o mandát sveden byl nejprudší zápas.

Méně šťastnými než při volbách do rady říšské byli Čechové budějovičtí při volbách do sněmu král. českého. Při volbě r. 1870 obdržel český kandidát 420, německý 427 hlasů; volbu tu poprvé řídil Dr. Zátka. R. 1887 poprvé volili voliči 5zlatoví, německá většina činila 316 hl., r. 1889 130 hlasů, r. 1895 274 hlasů. Při volbě té sběhlo se tolik nesprávností, že k protestu české strany po návrhu zemského výboru volba sněmem byla zrušena — ovšem teprve po 4 letech. Došlo k nové volbě, která jest tím zajímava, že to byla první volba za platnosti nových zá-

konů berních. Seznamy byly velmi chatrné a nedbalé, z české strany podáno 2600 reklamací, o jichž vyřízení pracovalo se ještě noc před volbou. Český volební výbor, nepřikládaje volbě, která se dála na necelá 2 leta, velikého významu a nemaje náležitého přehledu o stavu voličstva, doporučil českým voličům, aby se volby zdrželi.

Při poslední volbě dne 11. října 1901 srazily se obě strany, česká a německá, s prudkostí nebývalou. Počet voličů zvýšil se od prosince 1899 z 3600 na 5300, tedy o 1700. Vysokou tuto číslici vysvětliti lze nejen přirozeným přírůstkem hlasů následkem snížení censu na 8 K, ale i jiným úkazem. Němci, vidouce, že by posledního mandátu, který do sborů zastupitelských v Budějovicích ještě drží, neuhájili zbraněmi obvyklými, jali se opravovati Štěstěnu.

Již při volbě do říšské rady za kurii městskou prohlásil jeden z německých členů volební komisse, že by vítězství české bylo možno zameziti, kdyby se u německých zaměstnavatelů jevila větší obětavost pro věc německou. To bylo v lednu a brzo potom již Němci počali podávati houfné přihlášky poplatníků k osobní dani z příjmu, aby na základě vyměřené daně opatřili si co největší počet voličů, ovšem fingovaných. Čechové, zvěděvše o tomto plánu, jehož provedení přirozenou jich převahu mělo udusiti a potlačiti, domáhali se u okr. hejtmanství toho, aby k fingovaným těm přihláškám nebylo přihlíženo, ale nadarmo. Věc byla tím důležitější, poněvadž daňové předpisy z r. 1901 měly býti základem pro seznam voličů k volbám obecního zastupitelstva, jehož tříletí na podzim mělo vypršeti. Sáhnuto tedy k obraně. Také z naší strany přihlášena řada voličů k osobní dani z příjmu. Čeští členové v komissích berních energicky se opírali, aby daň fingovaným poplatníkům německým i českým byla předepsána, ale úsilí jejich bylo marné. Německými členy odhlasováno zdanění všech fingovaných voličů.

Německých voličů vyrobeno tímto způsobem 564. Hardtmutova továrna dodala jich 138, měšť. pivovar 58, obec 114, ostatní zaměstnavatelé 226. Roční důchod přes 700 zl. udali strážníci, hasiči, lampáři, nádenníci, sluhové, metaři, kočí, kuchařky, písaři, většinou lidé s denním platem 1—2 K a příjem takový zaměstnavatelé potvrdili. Mimo to přihlášena ještě řada zelinářek a mlékařek k všeob. dani výdělkové.

Po vyřízení námitek obou stran (948 českých) obsahoval opravený seznam 5218 voličů. V řadě těchto voličů dle odhadů čes. volebního výboru byla většina česká asi 200 hlasů.

»Výsledek volby bude na tom záležeti — pravil v řeči své 6. října český kandidát dr. Zátka — jak se zachovají živly kolísavé a nehybné.«

Krušný a houževnatý byl zápas volební 11. října 1901, při němž obě strany napjaly všecky své síly. Voličové, kteří k osudí se nedostavili sami, byli přiváděni a přiváženi, na obou stranách agitovalo se horečně.

Po skončení aktu volebního zjištěno, že volby se zúčastnilo 81% voličů.

Výsledek volby nebylo lze odhadnouti — obě strany byly toho mínění, že prohrály neb zvítězily nepatrným počtem hlasů. Volební komisse rozhodly, že skrutinium provedeno bude nazejtří ráno, ježto Němci obávali se demonstrací; rozhodnutí to přijaly zástupy shromážděné na náměstí před radnicí s nevolí, nedůvěřujíce, že druhého dne objeví se správný výsledek volby. Teprve českými členy komissí volebních dal se lid upokojiti.

Výsledek skrutinia očekáván byl s horečnou nedočkavostí. Krátce před polednem byl vyhlášen: odevzdáno bylo 4271 hlasů, nadpoloviční většina obnáší 2136. Německý kandidát řid. měšť. školy Vollgruber obdržel 2138 hlasů, dr. Zátka 2112, prázdných lístků odevzdáno 11, roztříštěných 10 (z nich 5 sociální demokrat Vaněk). Němci udrželi sněmovní mandát 2 hlasy nad většinu nadpoloviční.

Které byly příčiny této naší porážky? (Pokračování.)

VIII. mezinárodní sjezd proti alkoholismu ve Vídni.

(9.—14. duben 1901.)

Referuje M. U. Dr. K. Bulíř.

(Dokončení.)

Vliv alkoholu na fysické zdraví obyvatelstva Čech (Dr. B. Veleminský — Praha). V Čechách přicházejí v úvahu z nápojů alkoholických hlavně pivo a kořalka.

Pivo jest výhradně podkvasnicové a vůbec velmi lehké, tak že alkohol jest požíván ve velmi zředěné formě a při menším množství méně škodlivě působí; pití piva jest ve všech vrstvách obyvatelstva rozšířeno a stoupá rok od roku.

Kořalka pije se hlavně v chudších třídách; fabrikuje se z bramborových, melassových neb žitných spiritusů, více méně přiboudlin obsahujících, v nesčetných živnostech, jež dají se těžko kontrolovati; pálenky toho druhu působí již vysokou koncentrací alkoholu i v menších dávkách.

Požitek mírnějších dávek, zvláště piva, jest v Čechách všeobecný; přispívá k tomu a hlavní vinu toho nese názor, i ve vzdělaných kruzích rozšířený, že víno, pivo, ano i kořalka neb likér trvale posilují.

Vlastní alkoholismus jest proti tomu, vzhledem k ostatním zemím evropským, nepříliš rozšířen. Hlavní kontingent notorických pijáků kořalky tvoří rolní pracovníci, hlavně v západní části země, kteří za každé povětrnosti pracují pod širým nebem, a nemají příležitosti často, hlavně z rána, zahřáti se polévkou neb kávou; v ostatních krajinách jsou to za podobných okolností pracující zedníci, kočové a plavci. Piják y piva stávají se především dělníci, pracující ve sklárnách při velkém vedru neb prachu (kovokůjci), ze žen často kuchařky; dále služebníci, sladovníci a hostinští, někdy i hostinské; u posledních často asi rozhoduje snadný, bezplatný přístup k pivu a nápojům podobným.

Právě nejlepší mužský věk mezi 20 a 60 lety jest téměř výhradně u pijáků zastoupen; dle záznamů pp. prof. Příbrama, Eiselta

a Maixnera tvoří 3% pacientů na vnitřních klinikách a odděleních. — Dle výpočtů insp. Pfeiffera stoupl v českých nemocnicích počet ošetřovanců pro alkoholismus v l. 1874—1897 ze 42—543; v úvahu nutno při tom ovšem vziti značný přibytek obyvatelstva i rozmnožení nemocnic.

Alkoholismus škodí přímo i nepřímo; viděti to na stoupání nehod a neštěstí ve dny po nedělích a svátcích: v Trutnově ku př. spadá celá třetina všech těch úrazů na vrub alkoholu. Přímý účinek alkoholu možno pozorovati netoliko na pijáku samém, ale i na jeho potomstvu. Obzvláště zhoubně působí alkohol na kojence: často dává se jim kořalka do cumlíků, aby zaspali a rodiče neb pěstouni mohli jíti klidně po své práci. V tom ohledu byly pozorovány případy náhlého úmrtí, a zajisté jest nemrav ten netoliko příčinou dosud stále relativně vysoké úmrtnosti u kojenců, ale podmiňuje také pozdní vývin tělesní i duševní podobných ubožáčků.

U dospělých objevují se, jak z nemocničních i sekčních (pitevních) protokolů prof. Chiariho a Hlavy vysvítá, převážně tyto nemoci: šílenost z pijáctví, zánět nervů, rozšíření, zbytnění a otylost srdce, chronický katarh žaludku, zánět ledvin, zánět a svraštění jater. Při tom se ukazuje, že také požitek lehkého českého piva za jistých okolností vyrovná se co do škodlivosti kořalce; mařit totiž veliké dávky a dlouhé sezení ve špatně ventilovaných, zakouřených lokálech tu nepatrnou přednost, která spočívá v pozvolném pití silně v pivě rozředěného alkoholu.

Pokud se dětí pijáků týče, setkáváme se hlavně s epilepsií, hysterií a syringomyelií; dle pozorování dra Hellmicha dokázán byl ve třech okresích původ kretinů z manželství notorických pijáků a v devíti okresích spojitost idiotismu dětského s alkoholismem rodičů. Jisté manželství splodilo pět choroduchých, jiné opět dvě děti epileptické.

Jest tudíž i v Čechách bohatý materiál o škodlivém účinku alkoholu na tělo lidské a ponouká k potírání alkoholismu.

Návrhy českého zemského komitétu.

1. Statistická šetření, týkající se pijáctví, potřebují mezinárodní spojitosti.

2. V oněch státech, kde jsou zavedeny t. zv. čítací listiny o výsledcích soudního řízení, má býti stanoveno, zda možno odvoditi spáchání činu na přebytečný požitek nápojů alkoholových.

Také se odporučuje zavedení zvláštní podrobné statistiky o zločincích-alkoholicích netoliko v ústavech uvězňovacích, ale i při všech okresních soudech, dvorech soudních první instance a policejních úřadech.

Při vyšetřováních nehod u společností na úraz pojišťujících budiž zjištěn vliv nadbytečného požitku nápojů opojných na vznik nehody.

Také se strany úřadů zdravotních budiž věnována stálá pozornost šíření se alkoholismu.

3. Jelikož nedá se očekávati, že by se dalo kdy pijáctví potírati pouhým sebepoznáním, nechť zaujmou místo k zamezení pijáctví a škodlivých jeho následků zákonitá opatření regressivního a preventivního způsobu dle rozdílností zemí a okresů. Vzhledem k Rakousku jest naléhavě nutno, aby vládní předloha z r. 1891., týkající se obmezení pijáctví, stala se brzy s eventuelními změnami zákonem.

Zaopatření alkoholiků, kteří nepatří do ošetření psychiatrického, potřebuje nutně pronikavé, zákonité úpravy. Pro poměry rakouské odporučuje se v zákon uvésti s případnými změnami vládní předlohu z r. 1895. ve smyslu návrhů dobrozdání c. k. nejvyšší zdravotní rady z r. 1883.

Ve větších vězeních, donucovacích pracovnách a polepšovnách buďtež zavedena zvláštní oddělení vzhledem k nutnosti, podrobiti osoby pití oddané zvláštnímu ošetření.

4. Zákonem budiž ustanovena maximální míra alkoholu pro jednotlivé nápoje. Výroba a prodej nápojů těch mají býti vřaděny do živností koncessovaných, a výčep povolen jen v místnostech, jichž zdravotní způsobilost jest lékařsky dokázána.

5. Obyvatelstvo má se poučovati o nebezpečích nápojů líhových a hlavně musí býti potírán rozšířený názor, že podobné nápoje mají moc výživnou i sílící. V čítankách pro školy obecné, měšťanské i střední mají býti obsaženy populární výklady o fysiologických účincích a následcích požitého alkoholu; jest však nevyhnutelno, aby vychovávatelská činnost vůbec působila ve smyslu snah abstinenčních.

6. Zvlášť důrazně musí se vytknouti nebezpečí zlozvyku, podávati kojencům cumlíky, smočené do kořalky; v tom ohledu měla by kořalka býti postavena na týž trestní stupeň jako odvar z makovic. Zároveň jest nutno, zařizovati četné jesle, opatrovny a dětské zahrádky, by podporovala se tím péče o kojence, a snad

i zamezil značný počet jejich úmrtnosti. — Při školách buďtež zakládány polévkové ústavy, by se zamezilo školním dětem pití kořalky k snídaní i v jiné doby denní.

7. Péče musí obraceti se také ku zlepšení obydlí a výživy dělnictva, jež musí míti vždy hojnost dobré pitné vody, aneb jiných osvěžujících nápojů, alkoholu prostých: to týká se zvláště dělníků, pracujících ve velkém vedru neb prachu, tak zejména v hutích, sklárnách a p.

Nedovolenými mají býti prohlášeny smlouvy pracovní, v nichž, zejména v době žní, vymíněno jest mezi hospodářem a dělníkem určité kvantum pálenky.

Podniky industrielní nemají míti v kantinách výčep kořalky; nutno také působiti na odstranění domácího »kalíšku«.

8. Obzvláštní pozornost má se věnovati zásobování měst dobrou pitnou vodou; podporovati se má také zřizování a udržování lokálů, v nichž výhradně se podávají nápoje, prosté alkoholu, jako čaj, káva, mléko, limonády, sodová voda a p.

9. Zatlačování kořalky pivem budiž považováno toliko výminečně za nápravu; musí býti brán totiž ohled k novým nebezpečím, jež má v zápětí množství vypitého piva, jakož i dlouhé sezení ve špatně ventilovaných, zakouřených lokálech.

10. Lidové hry, hry mládeže, jakož i zušlechtění lidových slavností musí se všemožně podporovati.

11. Vedle činnosti legislatorní jest nevyhnutelnou i činnost jednotlivců a především spolková; zdáť se pole činnosti protialkoholové věcí čistě soukromou, a přece ohrožují těžká nebezpečí celou společnost v ohledu zdravotním, duševním, morálním i národohospodářském.

Apel na klerus v otázce alkoholové. (Prof. theol. P. A. M. Weiss, O. Pr., Freiburg—Švýcary.)

Bída alkoholová patří k největším ranám člověčenstva; jest jednou ze sociálních nemocí, nejtíže hojitelných, jest epidemií nejhroznější.

Musí býti tedy podniknuty všeobecné, pospolité pokusy léčebné, a žádný přítel lidstva nesmí se práci té vymýkati.

Klerus má při tom — nehledě na jeho úkol náboženský — trojí závazek: 1. Spolupracovnictví na sociálně pedagogickém polepšení davu; 2. povinnost, využitkovati zkušeností, kterých nabude v hojnější míře nežli jiní; 3. povinnost, uplatniti vliv svého sociálního postavení, jelikož může — jako stav pro sebe uzavřený — důrazněji vystoupiti.

Klerus má zde také trojí zodpovědnost: 1. Dozví se nejčastěji o truchlivých, sociálních (ekonomických, zdravotních) účincích alkoholismu; 2. lituje více, nežli jiní, úpadku veřejné mravnosti, s tím souvisící; 3. želí nejvíce smutných následků pro mravnost, jež jsou od alkoholismu nerozlučny.

Výmluva, že věci již pokročily příliš daleko, znamenala by, zoufati nad vlivem prostředků morálních. Proto právě musí poučování a příklady vykonati svou povinnost; právě proto musí spoluúčinkovati všichni, kdož chtí zlu čeliti: orgány veřejné, lékaři, učitelové. Zde naskytá se dobrý prostředek, sestrojiti pásku mezi jednotlivými stavy a povoláními, jež jsou si často dosti cizí.

Nejbližší úlohou kleru jest, celou otázku studovati; panuje-t v tom ohledu ještě dost nejasnosti a předsudků. Hlavně dorost kleru musí důkladně býti poučen o věci; není možno, aby ten, kdo celou otázku vážně prostudoval, nestal se vážným anti-alkoholistou.

Povolání lékařské a totální abstinence. (Dr. J. J. Ridge —Eufield v Anglii.)

Otázka alkoholová spočívá na fysiologických účincích alkoholu, a proto patří stavu lékařskému první slovo v jejím řešení.

Mnoho vynikajících lékařů vyslovilo se v minulém století pro totální abstinenci.

V l. 1839. a 1847. byla dobrozdání ve prospěch totální abstinence podepsána téměř ode všech vůdčích lékařů a chirurgů: abstinence prohlášena za věc zdraví nutnou, a naopak i mírný požitek alkoholu pro zdravého člověka nejen za neprospěšný, ale i škodlivý. Tato dobrozdání byla potvrzena zkušenostmi, od těch dob nabytými a zavedenými vyšetřováními.

Britická společnost abstinentních lékařů (»The British Medical Temperence Association«) byla založena r. 1876 a čítá přes 500 abstinenčních lékařů a právě tolik studentů mediciny. Na podobném podkladě založen byl později lékařský spolek americký a německý.

Ona stvrzená dobrozdání tvoří zdravý podklad pro zápověď výroby, dovozu a prodeje všech nápojů opojných, které v minulém století způsobily lidské společnosti více zla, nežli válka, mor a hlad dohromady.

Co zmůže jednotlivec proti alkoholismu? (A. Eplinius— Hamburk.) Znalci velkého nebezpečí alkoholového mohlo by se snad zdáti, že beznadějný jest boj jednotlivce proti alkoholismu: vyčkával by raději odpomoci na zákonodárství.

Ale neprávem, neboť působivé jsou zákony jen tehdy, představují-li obraz mravů; nutno tudíž se pokusiti, přemoci zvyky a mravy pijácké, a podpůrná, zákonitá opatření dostaví se časem sama sebou. (Viz U. S. A., Kanadu, Norvéžsko, Švédsko.)

Jestiť příčinou alkoholismu obvyklost pití, ne »nestřídmost« v pití, a zkušenost učí: *a)* že všude z řad kazatelů střídmosti vzrůstá hlouček bojovníků pro úplnou abstinenci, poněvadž *b)* praxe ukazuje, že každý konsument nápojů líhových právem se považuje za střídmého; nedáť se pojem nestřídmosti ani vědecky ani prakticky definovati.

Čím všeobecnější a rozšířenější jest obvyklost pití, tím nápadnější jest odpor jednotlivcův, který z principu se opírá tomu zvyku; výsledek dobrého příkladu jest v přímém poměru k »oběti«, kterou abstinent přináší.

Čím více však člověk se zajímá o zásady abstinence, tím jasněji poznává rozsah nebezpečí, a tím i nutnost, sbírati v boji tom všechny síly a organisovati se.

Důkaz toho, jak rozhodně nutná jest účelná organisace, poskytují stálé pokroky různých spolků abstinenčních v Evropě, které z pranepatrných počátků staly se předními bojovníky ideje abstinenční, poněvadž dovedly využitkovati pro svou organisaci celou sílu každého jednotlivce, ať mu osudem přiděleno ve společnosti místo jakékoliv. Pomocí takové organisace stává se každý jednotlivec působivým středem v kruhu své společnosti.

Tedy: jednotlivec zmůže značně mnoho v boji proti alkoholismu, *a)* když svým příkladem uplatní sílu ideje abstinenční, a *b)* umožní-li svým přistoupením k dobře organisované společnosti abstinenční úplně využitkování této síly.

Nejlepší způsob propagandy proti alkoholismu. (Abbé J. Lemmens—Luttich, Belgie.)

1. K docílení úspěchů v potírání alkoholismu nutno hlavně obraceti se k dětem a mládeži dospívající.

2. To má se díti: *a*) poučováním v domě otcovském i ve škole; *b*) zakládáním spolků mládeže.

3. Abychom ve spolcích těch docílili výsledků, musí se: *a*) účel potírání alkoholismu spojovati s jinými užitečnými účely, zábavami, působením náboženským; *b*) spojovati příjemné s užitečným; *c*) snažiti se, bychom vychovali mezi mladými lidmi, jmenovitě tříd pracovních, řečníky, apoštoly střídmosti, opory propagandy.

Děti v severočeském revíru.

Studie Ed. Štorcha.

(Pokračování.)

IV. — Škoda je, že intelligentní Čechové téměř vesměs straní se veškerého veřejného života. Bývají to často blaseovaní lidé, s kterými žádná spolková, národní věc vůbec nemůže počítati, nebo ku všemu apathičtí.

Každý příchozí přijímá se do společností zdejších s nedůvěrou, která cizince hned zarazí a ochladí. Jeden na druhého dívá sa' »skrze prsty«, upřímný rozhovor je nemožný, proto se všichni obávají zavaditi o politiku neb důležité veřejné otázky, za to spor, je-li plzeňské »Zum Schweizerhof« lepší než »Zum goldenen Stern«, dovede je nejvýš upoutati. Nedivím se tomu, že i dobrý člověk, nadšený dříve pracovník, který sem přijde, poměry je otráven tak, že brzo vpraví se do života zdejšího, hraje také v karty a debatuje o nejnovější dýmce. »To jinak zde nejde.« — Klid, jen míti pokoj od všeho, do ničeho se nezaplésti — to charakterisuje zdejšího vzdělance. Děti těchto intelligentů chodívají do škol německých. »To jinak zde nejde.« —

Mnohá vynikající síla mezi zdejší intelligencí je pro činnost veřejnou ztracena tím, že téměř každý, kdo časem chtěl působiti mezi lidem, ve spolcích a j., byl »schlazen«. Úžasných nevděků a neporozumění dostalo se kolikrát šlechetným mužům — a ti pak ponechali zájmy veřejné osudu.

Říkává se ve zdejších společnostech: »Ten a ten inženýr, úředník, učitel, obchodník pracoval ve spolcích, staral se o zřízení české školy, organisoval české řady — a co za to měl? — Vynadali mu sprostě, křičeli naň: Co buržoa u nás chce? — Hledá popularitu! — Aha, Němci ho nechtějí, leze mezi nás!... Stalo se také, když učitel nechtěl si s »utlačovaným Čechem« v hospodě připíti, že mu tento hodil sklenici na hlavu«. Z toho pak odvodí se zákon: Je to bídný, sprostý lid! —

Není však správno takové signum dávati našemu lidu. Sem, do severočeského revíru, mají přicházeti nejvýš intelligentní, rozšafní mužové, takoví, kteří dovedou proniknouti do příčin zdejších poměrů — ti by zde něco svedli a místy také i, třeba nepozorovaně, svádějí. Ale řekněme, že přijde sem mladý muž, jehož dosavadní život uzavřen byl čtyřmi školními stěnami a jenž informoval se o kraji tomto z našich vlasteneckých časopisů, které vidí tu jen a jen zuřivou pranici beránků Čechů a vlků Němců, ale nevidí tu pro vlastenecké fábory vlastního boje, boje velkokapitálu s dělnictvem. Tento boj zde zuří a tento boj jest internacionální. Mladík ten má hlavu plnou vlastenectví, srdce jeho hoří touhou »vyrvati lid náš ze spárů sveřepých nepřátel«, mluví lidu vřele o lásce k vlasti — a lid naň kouká, poslouchá — jedním uchem sem, druhým ven — a mladík je zklamán, nadšení prchne a on praví: Je to bídný, sprostý lid! — A přijdou k lidu muži divných pohledů, vzdorného vzezření, a ti zatím káží v hostincích, na ulicích, na cestách, v rodinách, podivné věci. Lidem planou oči, pěsti se svírají, ústa drmolí hrozné kletby — — a výsledek: Mostecko a Duchcovsko náleží dnes anarchistům, Teplicko sociálním demokratům.

Všem pracovníkům ve veřejném životě zdejším nutně potřebí jest obírati se lidem a studovati jeho psychologii. Zároveň pamatovati dlužno, že v letech posledních Němci přijímají již téměř s klidem fakt o velikých tisících českého lidu zde a hledí naň jako na nezbytné zlo; za to ale probouzením se dělnictva, jeho rozsáhlou prací organisační a propagační, bojiště přeneseno bylo s pole národnostního na sociální, a tento zápas sociální, jako ohromný vír, uchopí zde každého a krouží jím bez ohledu na »nedílnost vlasti a přísahy králů« ...

Vlastenecké fangličkářství tu u jedné části lidu dosud kvete. Mnoho je ho ve spolcích.

Český živel jest representován zde jedině »nižší třídou« obyvatelstva, horníky, dělníky a různými zřízenci. Němci zde také jen k nim obracejí pozornost, neboť intelligence české se neobávají. (Od jednotlivých úředníků a učitelů, kteří by se ve veřejnosti trochu více exponovali, dovedou si Němci v čas pomoci.) Bohužel ale, že hospodářskými, sociálními a politickými poměry vehnán je český lid zdejší do takového stavu, že jej Němci, nedivím se, za inferiorní považují. Průměrný obyvatel zdejší cítí se hospodářsky utlačován, vyssáván, sám o sobě praví, že jest

otrokem a politicky téměř bez práv a zastání. Hrozné má to následky. U lidu našeho vyvinul se tlakem takových poměrů většinou pessimistický názor životní v opak původního českého lidového názoru, převahou optimistického. Zdejší člověk s pohrdáním a sarkasmem mluví o spravedlnosti, nevěří v altruismus, šlechetnost, nevěří v dobré, poctivé úmysly nikoho na světě, nevěří v náboženství, vidí jen po zkušenostech trpkých všude faleš, úskočnost a nepřátelství. Dle toho často jedná a my tímto pessimismem vysvětliti můžeme mnohé trapné a surové úkazy, jakož i zálibu v revolučním.

Dělník je tu omezen jen na žití živočišné, snahy po něčem vyšším se nerady vidí a zbraňuje se jim, proto i dělník, jenž všemi okolnostmi srážen je dolů, opíjí se zoufalstvím svým (někdy ne dosti vědomým) a je po svém způsobu pessimistou. Není tu lid v podstatě zkažen, a těžký hřích páše, kdo celku lidovému vyčítá surovost, ale lid projevuje se zde pouze tak, jak ti kteří činitelé jej vytvořili.

Jednou zaslechl jsem, obědvaje v hostinci, improvisaci horníka, který od soboty popíjel až do pondělí poledne. Zpíval s citem:

»To byl pan štajgr
ze Trojky sám,
co v stávce nosil
piva džbán.
[Pite, vojáci,
i vy, četníci,
abyste měli kuráž
na ty český psy.«]

Když konec opakoval, rozpálil se a hlasem velikým zpíval. Všichni přítomní horníci byli pohnuti. Na další sloky se nepamatuji. V Duchcově slyšel jsem horníky zpívati s hořkou ironií tato slova:

»Pryč s revolty a sociály,
ať žije velký kapitál!
Nač kanony a flinty máme,
snad aby buržoa se bál? — —«

Rozhovory a písně horníků, které tu mimovolně zaslechnu, podávají až děsivý obraz jejich smýšlení. Jak soudí o společnosti, státu, náboženství, rodině a j. věcech, překvapuje pochmurností. Ve všem tom projevuje se jejich více méně utajený zoufalý pessimism.

Za takového smýšlení rodičů vyrůstá dítě a to přichází do lavice školní ne jako poupátko sotva rozvité, nevinné, naivní, ale

jako chvost bodláku od cesty, do něhož každý kopne, nebo aspoň po něm holí uhodí. Již v dětech školních pozoruji všechny budoucí socialisty, anarchisty a pod. Dospěvše nestávají se zde děti socialisty snad agitacemi řečníků, čtením socialistických brožur a knih, ale proto, že vyrůstají v těchže poměrech hospodářských a sociálních, které vytvořily rodiče socialistické a anarchistické a nad to již v krvi disposici k směrům těm přinesly. Téměř marně očkuje učitel dětem lásku *) ku společnosti.

Otázka mravní, poměry náboženské a rodinné těsně spojeny jsou s otázkou sociální.

Neučiní konec socialismu a anarchismu zde rozkazy a pronásledování, ale, za spolupůsobení výchovy školní, taková změna hospodářských, sociálních a politických poměrů, která by dostačila k tomu, aby životní názor lidu pessimistický pozdvihl se opět k názoru jasnějšímu, společnosti přátelštějšímu; čímž samým stoupla by i úroveň mravní.

Přikládati vinu stavu mládeže škole, jest nepoctivostí a nešetrností, aniž správno je přikázati prostě učiteli: »Vychovej takovou a takovou mládež a za několik let bude lid jinačí!« — To hodili byste učiteli práci Sysifovu na bedra, neboť zde nutno pracovati jinak a to především na poli hospodářském, sociálním a politickém, aby práce kulturní nebyla zakládána na písku.

Proto nutno je, leží-li vůbec českému národu osud jeho menšin na srdci, podporovati obranné jednoty naše národní, zde zejména Národní Jednotu Severočeskou v její působení hospodářském a politickém, obrátiti zření k hospodářským poměrům tohoto kraje a pečovati tak o sesílení české posice, která pak jen bude schopna přijmouti setbu kulturní k výsledku úrodnému.**)

Pouhou prací politickou nás spíše zabíjíte než posilujete. Každý úspěch váš politický, třeba pro nás dobře míněný, bez současného posílení hospodářského zle se nám vymstí.

Při tom ovšem svrchované důležita je otázka kulturní kraje tohoto vůbec a výchovy zdejší mládeže zvlášť.

---

*) A zpytujte upřímně: Co mají děti z dnešních zřízení milovati, k čemu lnouti láskou — když od narození pociťují neustále jen trýzeň a útisk té naší dnešní kultury? — A děti jsou zajisté velmi citlivy k útisku.

**) Toto ale pokládám jen za »pomoc z nouze«, neboť ve výsledek nevěřím, pokud zde bude vládnouti systém výroby kapitalistický — a ten změnit, není dosud v naší moci.

Část druhá.

»Péče o duši jednoho z těchto maličkých jest vyšším úřadem, nežli vláda nad celým světem.«
Saint-Cyran.

Poměry v severočeském revíru považujme za zhuštěné poměry jiných krajů, snad i za budoucí poměry jiných krajů, proto otázka vychovatelská, zde luštěná, týká se zhruba krajů všech, a výsledky úvahy této mají platnost zhruba všeobecnou.

Tato část je rovněž zpracování obsáhlého materiálu sebraných dat. Zároveň těžím z vlastních zkušeností, nabytých na třech školách v kraji zemědělském, českém, (okr. Hradec Králové) i na školách zdejších, dvou matičních a jedné veřejné. Naproti tomu váže mne podřízené postavení provis. podučitele tak, že nemohu s potřebnou volností někde se vysloviti; nedůvěřuji totiž mnoho prohlášení ministra dra. Hartla, že »učitelé v Rakousku požívají větší svobody v posuzování otázek pedagogických než v zemích okolních«. —

I. — Již z předešlých statí viděti jest, že mládež zdejší je mravně pokleslá. Dosvědčuje to její chování venku i ve škole.

Byl jsem první den na novém místě, a již mi žák řekl, byv několika mírnými slovy napomenut: »Ty vole!« — V prvním týdnu bylo mi ve škole děsně. Poznal jsem u žáků surovost neslýchanou. V těchto několika dnech dostalo se mi podivných názvů od dětí desíti-, jedenáctiletých. Jeden kluk vykřikne za mnou: »Ty pse, však on ti tatínek poví — —!« — Jiný, třináctiletý hoch S., dováděl v lavici. Nechtěl ven, vzal jsem ho tedy za ruku a vytáhl ho. Kluk při tom ječí: »Jen mě uhoď, uhoď mě, hajzle!«

Nad takovouto bodrou mládeží, která učiteli na přivítanou spílá, jsem ovšem žasnul. Poznal jsem ale více věcí. Když jsem dal se ptáti po hochovi, který nepřišel do školy, vzkázal mi tento (— a někteří jiní podobně) sprostotu, jíž nelze opakovati. Když řekl jsem žákovi, aby psal, honem vstrčil pero do lavice, když jsem řekl, aby vstal, vlezl pod lavici, řekl-li jsem, aby šel ke mně, zůstal sedět a za nic na světě se nehnul. Vůbec pozoroval jsem, že děti pěstují s oblibou sport všemožně týrati učitele. Z domova k lepšímu vedeny nebyly. Někteří hoši leželi v lavicích a vůbec mne ignorovali. Mohl jsem dělati cokoliv, oni leželi a ničeho si nevšímali. Nechali mne vymluvit — ani nehlesli, poroučel jsem — ani sebou nepohnuli — nejvýš některý do hrsti se šklebil.

Na tento čas nikdy nezapomenu.

S láskou a chutí šel jsem k dětem, nebyl jsem optimistou, ale toho jsem se přece nenadál.

Žáci líní, hraví, hašteřiví, nepozorní — a nade mnou předepsaná osnova učiva, které musí býti probráno — —! Na mne pokřikovaly venku děti, na mne přiváděly rodiče, — »aby mi pověděli« — na mne volal v K. žák Václav K. policajta...

Připravoval jsem se na vyučování až úzkostlivě, zkoušel nejlepší methody, ale žáky to nerozehřálo. — »Ať si povídá!« —

Hloubal jsem v methodických knihách, ale pomoci jsem nenalezl, a když četl jsem v jedné pedagogice: Duše dítěte je plastická jako vosk — — tabula rasa — nezdržel jsem se, abych knihou do kouta nehodil.

Byl jsem v koncích s uměním.

— »Mládež je zde tak surová a spustlá, že marná práce ji vzdělávati, zvláště když poměry, v nichž děti žijí, veškeru možnost zušlechťujícího působení potírají.« — To byl as můj první resultát.

Děti nejsou schopny výchovy! Hrozný to úsudek. —

Leckdy byl jsem dojat — a čím? — až otrockou oddaností toho darebáka, toho zpustlíka! — Největší lotr klekne přede mnou a proboha prosí za odpuštění všeho, co mi udělal...! Jiný zpustlík je šťasten, může-li mi podati houbu, sbírati sešity — —! Jiné zase vidím, že zrakem na mně lpějí, hotovi jsouce vyplniti každé mrknutí moje, jež už dobře znají. U jiných pozoruji přítulnost, jakou ani k otci nemají...

»Především musil jsem hleděti, abych si zjednal důvěry a lásky dětí.« (Pestalozzi, Dopisy.)

Když jsem jednou byl ze školy v H. přeložen jinam, připadly tyto zpustlé děti na zvláštní myšlenku — psáti mi. Dostával jsem dlouhý čas dopisy od svých bývalých žáků, k nimž přidávali i svaté obrázky...

Některé z dopisů těch, na doklad smýšlení dětí, jakož i pro psychologickou zajímavost, uvedu a to beze změny.

Nejmilejší pane učiteli!

Psáno dne 7. května r. 1900. Já Vás na stokrát pozdravuju. Mně se po vás mnoho stýská, protože jste byl tak hodný. Když jste v pondělí odešel a přišel velebný pán, tak jsme mnoho plakaly a kluci se nám smáli. Když si ve škole na vás vzpomenu, tak se chci dát do pláče a nemůžu se ani učit. Pan učitel Ž. řekl,

že sem přijedete ve středu odpoledne a v neděli. Když jsem přišla v pondělí do školy, tak holky řekly, že jste tady v neděli byl a já jsem se chtěla dát do pláče, já v neděli nemohla jít nikam, protože maminka měla nohu oteklou, a já musila být doma.

Julie Burdová.

Velectěný pane učitel!

My vás prosíme, celá IV. třída, abyste nás přijel učit.

František Syřiště.

Milovaný pane učiteli!

Já Vás na stotisíckrát pozdravuji a jak já Vás pozdravuji, tak i jiní Vás pozdravují. Ale je nám zde celé třídě smutno. Já Vás čekala ve středu a šla jsem Vám naproti až k Ledvicům a když žádný nešel, vrátila jsem se. Až v sobotu jsem Vás na kopcích potkala, a Vy jste byl smuten. A mně bylo až do pláče. Je zde nový hoch, Fořt, je skoro nejhodnější z celého oddělení hochů. Buďte tak laskav a odepište nám, jak se Vám vede a adressujte to na pana učitele Vernera. Já mu řeknu, až mu přijde psaní, aby mi je odevzdal. Srdečný pozdrav od mých rodičů.

Anna Holubová.

Dočkal jsem se tudíž (i v jiných případech) překvapujících výsledků ve výchově mravní. A pilnost? — Vyslovil jsem na př. přání, aby žáci uměli každý několik básní nebo národních říkadel na paměť, a žáci dali se do práce jako o závod. Za měsíc mi s pýchou hlásali: Já umím 10—15—20 básniček, za čtvrt roku uměli mnozí 50—80—100 až 120 básní a říkadel, jimž se naučili, aby mi okázali, že jsou pilní... Žák Jan D., který dříve úplně školní vyučování i mne ignoroval, chlubil se mi, že umí 35 básniček a sepsané jich názvy mi ukazoval, abych se mohl přesvědčiti...

»Děti jsou schopny výchovy« — byl můj druhý resultát.

II. — Je tedy duše dítěte »tabula rasa«, nebo jí není? Čím to jest, že duše žáků neřídily se nic pravidly Herbartovými, podle jehož předepsané pedagogiky modeloval jsem podajný vosk duší dětských? Čím to je, že pak přece byl jsem překvapen několika úspěchy své činnosti? Změnily se děti, nebo změnil jsem já působení své na ně?

Otázkami těmi byl jsem přiveden ke studiu dětí, viděl jsem totiž, že diesterwegovsko-herbartovské »Der erziehende Unterricht«, jež nyní naše školství ovládá, nevyhovuje a hledal jsem, co by

bylo lepšího. Při tom velmi mne zaujaly myšlenky Pestalozziho, Spencera a Úlehly.

Dosud byla dětská duše list bílého papíru, tabula rasa, podajná jako vosk, dosud učitel měl jen do té dětské duše vštěpovat zrnka moudrosti a vědy a zušlechťovati ji takto. Co v mládí se do duše zaseje, to vzroste a vydá úrodu. Obklopíte-li dítě dobrými věcmi, budete-li mu předcházeti dobrým příkladem, budete-li mu vštěpovati dobré zásady — musí z něho vyrůsti dobrý člověk.

Ve skutečnosti ale vidíme, že nemůžeme takto souditi vždy. Jsou darebáci pečlivě vychovaní a jsou dobří lidé, jimž se dostalo úplně špatné výchovy. Mladíček udělá maturitu s vyznamenáním, učitelé jeho mají radost z jeho prospěchu, veřejnost je oprávněna očekávati ovoce erziehendè Unterrichtu, ale tu vyjde, že vzorný žák je podlý, bezcharakterní člověk. A jsou diplomovaní z university, že tedy na nich zřejmě musí býti vidět účinky tohoto systému vychovávacího — a co vidíme? — Často duševní prázdnotu, povahu jak třtina, člověka po penězích a sobeckých požitcích bažícího, před každým mocným se sklánějícího a nejčastěji o nic, než o svou karieru se nestarajícího. To pak jsou zářivé plody vychování?

(Pokračování.)

Přehled vývoje náboženských dějin ruských.

Napsal A. A. Zaruckij. (Pokračov.)

Tambovští duchoborci lišili se uznáním **Pobirochina** »Kristem«, což jeho nástupce **Kapustin** stanovil za článek víry: Bůh žije v srdcích všech lidí, avšak duše Kristova vtěluje se pouze v jednoho. V prvotné církvi zván byl takový člověk papežem, později vzniklo mnoho lžipapežů a ostala pouze nepatrná kupka kol »Krista« a to jsou duchoborci. V tom však zašel příliš daleko ustanoviv svým nástupcem syna jako Krista, čímž stalo se dědičné stěhování duše Kristovy v jeho rodě; to udrželo se na zkázu duchoborců až do nejnovější doby. Kol »Krista« byl »soud třiceti«, kteří byli horší inkvisicí, nežli jakou prosluly řády katolické. Rozpadnutí, spory a nešvary byly příčinou, že je vláda vypudila na Kavkaz. Když pak r. 1891 zemřela poslední »bohorodička **Lucerie Kalmykova** z dynastie Kapustinovy a v zmatcích počali duchoborci passivně odporovati úřadům: nechtěli sloužiti na vojně, platiti daně atd., byli přesídleni do Zakavkazí.

Tak z čistě duchovního učení znenáhla vyrostla obřadnost a souřad dogmat, když vůdčí osoby chtěly uvésti ideál v souhlas se skutečností. Tím však upadl život i čistota učení: povstaly nové sekty.

Sám zeť Pobirochina — Krista — **Semen Uklejin** odtrhl se od tchána, když tento prohlásil, že bude odbývati poslední soud, a jsa velmi sečtělý v písmech vrátil se od »duchového« k **evandělickému** křesťanství. Našel množství stoupenců v t. zv. tveritinovských knížeček. Oni zamítali sice vnější obřadnost, nedovedli však vybudovati zvláštní věrouku, takže ostávali zevně v jednotě s panující církví. Úřady — pokud s nimi se seznámily — zvaly je obrazoborci, části kloniviší se k starému zákonu přezděno židovějící nebo sobotníci. Uklejin přijal 70 »apoštolů«, v jichž středu s pěním žalmů vešel do Tambova (sídla duchoborců). Ve vězení přijal pak na oko pravoslaví. Odtud odešel do

Saratova a rozšířil své učení po Volze zvláště v Kamyšině, kde udržuje se podnes.

Velikého rozšíření nabylo toto učení v stepích kol Astrachaně i v středním Rusku, podporováno jsouc tištěným vyznáním víry a obřadníkem. Zavrhovány: chrámy, obrazy, bohoslužby, posty, výklad svátostí v duchovním smyslu, idey o vzkříšení »v novém těle«. Toliko učení o sv. Trojici ponechali.

Pravoslavní přezdívali této sektě »mlíčkáři«, protože pili mléko v postě. Avšak v jich prostředku nastala roztržka, když v Saratově vystoupil **Semen Dalmatov**. Jedni zavrhovali jedění vepřového masa a nešupinatých ryb — mlíčkáři-*sobotníci* a druzí drželi se postů atd. — mlíčkáři-*nedělníci*. Při tom oba směry krok za krokem vracely se k obřadnictvu.

Až do Alexandra I. byli sektáři na všech stranách pronásledováni a vězněni. Tento car propustil vězně a popustil všem v svobodách tím, že směli volně stěhovati se v okrajní gubernie (jih a východ). Zakázána pouze propaganda, trestán odpor úřadům. Sám car oddal se pietismu a s ním všichni, kdo potřebovali jeho přízně. Nová biblická společnost šířila texty písem sv., při čemž všecky úřady horlivě ji podporovaly. Sám ministr osvěty a kultu **Galicyn** velkou zásluhu měl o šíření duchového křesťanství. Sektáři ochotně stávali se členy biblické společnosti a šířili biblické tisky.

O sekty začali se zajímati členové vyšší společnosti, ale měli příležitost poznati pouze »chlysty«*) a »skopce«. Sám Alexandr I. navštívil stařičkého Konráda Selivanova, hlavu skopců. U plukovníkovy vdovy **Tatasinovy** scházela se nejvyšší společnost, aby poznala učení skopců a »pravdu boží«. Zprvu prostonárodní zpěv, blábolení proroků a tanec byly panstvu směšny, ale znenáhla sami se v to vmísili. Ano zalíbilo se jim to a někteří v extasi předstihovali i prosté lidi. Tatarinova stala se prorokyní a s ní mnoho jiných. Ale tu nastávaly změny. Staré neumělé písně nahrazeny novými uhlazenějšími, tanec i porady upraveny dle vzdělání a vkusu vyšší společnosti. Vydány nové výklady všeho učení, což bylo na prospěch i ostatního duchového křesťanství. Nejznamenitější vykladač jest **Jelenskij** (Jizvěstije, na čem skopčestvo utverždajetsja).

Nás bude z toho asi nejspíše zajímati návrh, jenž Jelenskij předložil caru r. 1804, na změny politické, založený na nábo-

*) Viz níže.

ženských naukách. Při nejdůležitějších státních úřadech mají býti zřízeny státní proroci, aby oznamovali úřadům vůli Boží. Selivanov má býti poslancem sv. Ducha u samého cara. Jelenskij a 12 proroků budou při nejvyšším veliteli. Každá loď má míti svého proroka. Tím měli býti nepřátelé přemoženi bez velkých vojsk pouze hlasem Božím.

Ačkoliv autor vsazen byl do kláštera, přece jeho návrh nebyl tehdy brán za směšnost, jako dnes by se mohlo zdáti.

Často jde člověk po scestí, ale lidstvo vede k pravdě! Car odsoudil Jelenského a — navštívil Selivanova!

A také skopectvo podrželo učení Jelenského po stránce politické za své i v pozdějších dobách. Tím daleko předčila tato sekta nad ostatní, že se jí podařilo zapustiti kořeny v nejvyšší společnosti a zjednati svým snahám vlivnou podporu.

V té příčině ostala za skopectvem zvláště chlystovština, ačkoli snažila se oduševnit staré učení odříznutím a zavržením **lazarevštiny**, nazvané podle zakladatelky **Anny Lazarevny**, představené zelenohorského sboru v Novgorodsku († 1841), která zamítala vtělení se duše Kristovy v člověka. Shromáždění neuváděla se v extasi tancem nýbrž modlitbou. Za to přiklonila se tato sekta k mystické nauce — jak »odemřít hříchu« a jak »žíti Bohu«. Zároveň jali se pilně studovati knihy nestavíce na odiv negrammotnost*) a nevědomost.

Tím velmi podstatně odlišila se tato větev od staré chlystovštiny. Učení o tajemné smrti a tajemném vzkříšení nejostřeji vyložil prorok **Radajev**. K tomu potřebí bezpodmínečného zavržení osobní vůle, načež Duch Boží opanuje úplně duši člověka (taj. vzkříšení) a vše jeho jednání jest pak z Boha. Ani člověk ani anděl nemůže ho pohnouti, aby jinak jednal, nežli jak mu velí vniterný hlas Ducha.

Rovněž v duchoborstvu stal se velký pokrok povznesením massy na úroveň vůdců. Nový katechismus zamítl staré hádankové allegorie a snažil se o vypracování sociální stránky věroučné. Zdá se, že tu působil vliv tolstovštiny, leč jak jsme již viděli, jest učení o zavržení úřadů, daní, přísahy i vojenské povinnosti v sklonku XVIII. stol. známo. Možná dost, že Tolstoj opakem přijal toto staré učení duchoborecké jako i mnohé jiné poučky z duchového křesťanství.

*) Kdo neumí čísti a psáti, sluje v Rusku: negrammotnyj.

Nejméně pokroku lze postihnouti v sektě mlékařů, spíše možno tu mluviti o úpadku věroučné stránky. Za to vyskytuje se novotné a svěží učení zvané **štundism.**

Jeho vzniku předcházelo v Rusku hnutí německé v Besarabii a Jekatěrinoslavsku. V 40. a 50. létech XIX. stol. vznikli tu nazareni, očekávající nový příchod Kristův, a skákači, tvořící sbory proti menonitům. V době zrušení poddanství a udělení svobod lidu rozšířila se ta učení mezi Rusy, kde nedovedla mu postaviti hráze nevzdělanost církevního duchovenstva.

V 70. létech zaveden do štundismu částečně anabaptism a upraveno přesněji představenstvo (presbyteri). Po dvaceti létech nalézáme štundisty již v třiceti guberniích, zejména v sborech mlékařů.

Základ svůj má v duchovém i evandělickém křesťanství. Z počátku silna byla prvá stránka: duch prorocký sídlí v člověku. Vliv anabaptistický překlonil ji v evandělickou: přijali učení o sv. Trojici, lámání chleba jako památku poslední večeře Páně; bible je základem víry atd.

Touž dobou vznikla v Petrohradě (1876): Společnost duchovně mravního čtení (dle lorda Redstoka), jejíž činnost na venek přenesl **V. A. Paškov**. Paškovci věřili v »ospravedlnění skrze víru«, čím více však šířilo se jich učení v lid, měnil je tento racionalisticky a přenášel v obor duchového křesťanství.

R. 1848 učiněn pokus splynutí štundismu a Paškovců na sjezdu v Petrohradě, nežli došlo ke shodě maloruských chochlů (štundistů) s velkoruskými mužiky (Paškovci), vyhnala policie obojí z města. Jednání účastnili se cizí missionáři.

V nedávném čase dosti prudce objevilo se učení o novém příští Páně i výstřelky chiliasmu, ale brzy obé zase zaniklo.

Vůbec mystický živel jeví ve všech ruských sektách poměrně málo síly, za to však vždy mocněji a mocněji projevuje se živel sociální. Pokusy o nová učení vesměs jsou ethické a filosofické povahy. Vidímeť v theoriích duchového křesťanstva vytvářeti se život komunistický, v čemž vrcholku došlo se mezi mlékaři na Kavkaze přičiněním jakéhosi **Popova.**

Kollektivism nacházíme u **šalaputů**, kteráždto sekta vznikla nedávno spiritualisací starého učení chlystovského. Rovněž štundism zamítá nynější sociálně politický řád a touží po rovnosti lidí i jmění. Lidé mají společně žíti, ručně pracovati a nabývati statků výměnou bez peněz.

Uznávání vrchnosti (úřadů) je nestejné.

Novochlystovština jest založena **Kozinem** na racionalismu. Bůh jest síla udržující živoucí svět. Prvotně byl Bůh ve hmotě, pak se vtělil a slovem stvořil svět. Vtělení bylo sv. Trojicí: Bůh-duch, Tělo a Slovo. Z massy Bohem opuštěné stvořen ostatní svět. Člověk prvotně byl jako zvíře, pak do něho vstoupil Duch a tak stal se prvým — novochlystem! To je vlastní stvoření člověka k rozumnému životu. Duše člověka i zvířete je v podstatě táž: odtud možnost stěhování duší. Dostihnouc duše novochlystův dokonalosti, usídlí se na hvězdách a svítí odtud hříšným lidem božským světlem. Blaženosti dochází nitro duše dle stupně své dokonalosti, jiného ráje není; není neviditelného světa ani andělův, neboť duch bez těla nemůže existovati, jako voda bez nádoby: všichni duchové slili by se v jedno. Novocholsti jsou vidoucí andělé, protože vidí Boha; ostatní lidé jsou nevidomí andělé, poněvadž vzdáleni Boha; novocholsti nežijící dle víry jsou zlí andělé. Kristus byl člověk, on se nevtěluje v nikoho. Zázraků není. Kristus přijde po druhé jako mocný člověk a bude soudit ty, kteří nepřijali novochlystovštinu. Dříve nebo později toto učení zvítězí nad ostatními, a kdo je přijmou, dosáhnou blaženosti, kdo ne, budou se marně trápiti, že neuposlechli nového příchodu Páně.

Toto pantheistické učení v nejedné příčině je zajímavo: nejen směsice pojmů křesťanských naivní filosofií zauzlena, nýbrž i cesta ukázána, kterou i na západě některé sekty se braly.

Srovnejme závěrem raskol a sektářstvo. Prvý (raskol) výhradně šíří a udržuje se v lidových vrstvách — selstvu a kupectvu. Sektářstvo naopak se jeví jako spojka mezi lidem a intelligencí (Skovorod, Selivanov, Jelenskij, Sjutajev, Tolstoj), při čemž nedochází se vyrovnání sociálních rozdílů (jak by theorie žádala), nýbrž pouze náboženských ideí.

Historicky popovština (raskol) pořáde točila se okolo pojmu bohem ustanoveného duchovenstva; opustivši pak hierarchii vrátila se k svému počátku. Naproti tomu bezpopovština navždy vzdala se duchovenstva a svátostí, ale zase snažila se přes to zachovati všecko učení staré víry. Tím pak octla se v sporu sama s sebou: zahodila nádobu a chtěla v rukách udržeti tekutý obsah! Takové učení mohlo býti pouze dočasné, nikoli trvalé; mělo-li býti trvalé, muselo se mu dostati racionalistického základu a tím mělo sblížiti se s — sektářstvem. Toto bylo volno nejsouc vázáno ani formou (popovština) ani obsahem (bezpopov-

ština) staré víry. Proto vidíme v něm stálý pokrok co do formy i obsahu víry. Posud šel pokrok cestou evandělia a cestou duchového křesťanství.

Evandělism počíná se Tveritinovem, po svém rozšíření místy pozměnil se »židovstvím« a osvěžil se duchoborstvem, z čehož vyplynulo molokanstvo (mlékaři). A než uplynulo sto let, evandělism přijal na se novou formu stundo-baptisma. Při tom vůbec v něm jeví se veliká náklonnost k duchovnímu pojetí.

Původ duchového křesťanství je čistě lidový. Z počátku udržovalo svazek s raskolem. Zavrhujíc církevní obřady zavedlo nové, z čehož povstala chlystovština. Nejdůležitější stránkou byl obřad, Duch přítomen byl pouze v »Kristu« a »prorocích«. Nejpřísnější část této sekty — skopectvo — nezměnilo obecné pojímání základních ideí. Daleko většího vlivu nabylo současně vzniklé duchoborstvo. Jsouc z počátku vedeno pouze intelligencí nemohlo býti pochopeno v té formě massou. Přijímajíc základ evandělický stalo se ve vlastním okruhu hrou symbolismu, a teprve tolstovštinou stalo se majetkem nejširších vrstev.

Jakou cestou budou se tyto proudy dále bráti, který z nich nad ostatními zvítězí, nemožno říci, avšak možno přece domýšleti se, že vrchu nabude onen směr, který náboženský úkol bude řešiti rozumově a na základě sociálních potřeb národa, nikoli ten, který pouze založen v lidovém historismu.

3. Církev.

Farní duchovenstvo. Duchovní »řemeslo« dědičné. Kasty a nesvobodnost. Tělesné tresty duch. — Nevzdělanost. Církev a stát. Theorie dvou mečů. Porobení církve státem. Národní ráz. Saecularisace jmění. — Učení církevní a jeho polemický ráz. Katolisace a scholastika. Protestantské vlivy. Reakce. Statistika.

Vyličením raskolu poznali jsme nejen odštěpení se jedné části věřících panující církve, nýbrž i změny, jaké se udály mimo jádro té části, která zůstala vládnoucí. Bývá spor o to, je-li raskol novotou, či panující církev oddala-li se novotám; ukazuje se na to, že raskolníci začali nový duchovní život čtením a výkladem posvátných kněh, oč dříve dokonce lid se nestaral, svědomí činili soudcem náboženského jednání, hleděli proniknout víru. Pravda, že v tomto smyslu raskol značí pokrok: ne pouhý obřad, nýbrž

jeho význam je mu podstatou víry — a toho dříve široké vrstvy neznaly.

Až do vypuknutí raskolu býval duchovní na faru (prichod) volen svými farníky; když pak zájem lidu k církvi stále klesal, býval jmenován biskupem a tak stal se jaksi zřízencem duchovní správy. To byl následek raskolu v XVII. a XVIII. stol.

Ale ani před tím nebylo zvláštního svázku mezi pastýřem a stádem. Byl volen pouze pro náboženské výkony, z nichž bohoslužby církvi a poslední útěcha věřícím byly nejdůležitější. Jeho vzdělání nedbáno. Volby udržovány zvláště proto, aby dostala obec popa co nejlacinějšího. Na ďačkovi požadovala se znalost písma, na diakonu hluboký bass; jich plat stanoven zcela soukromě. Jen plat duchovního podléhal schválení úřadů církevních i světských, jimž záleželo na správnosti živení duchovního.

Již z toho vidíme, že při nevzdělanosti duchovních osob bohoslužba stala se řemeslem, jež stalo se dokonce dědičným s otce na syna. Syn přejal »živnost« popskou po otci, aby se živil s rodinou, nikoli aby se staral o duchovní blaho věřících. Toť byl nejsnadnější způsob pro farníky, biskupství i vládu opatřiti bohoslužby a vyhnouti se všelijakým starostem o výchovu duchovenstva, dosazování a dozor nad ním.

Tak mnohá rodina sto i dvě stě let spravovala faru. Po smrti otce-popa nastoupil nejstarší syn-ďakon, na jeho místo postoupil mladší syn-ďaček stav se ďakonem, a ďačkem stal se konečně nejmladší syn. Nebylo-li synů, saženo k nejbližším příbuzným.

Hůře bylo, že se při tom, po vzoru kast bojarských, vytvořily kasty rodového duchovenstva tím, že synové neměli zaujmouti vyšší místo nežli měl otec, takže tím zabráněno nadanějším a pilnějším, aby mohli vyniknouti a dojíti vyšších hodností.

A jestli katolické duchovenstvo tvoří uzavřenou třídu drženou coelibatem, tu pravoslavné duchovenstvo tvořilo podobnou kastu uzavřenou ostatním třídám dědičností v rodině. Nebylo pro to zákona, nýbrž pouhý zvyk. Uhnětení státní porobou všech tříd obyvatelstva v moskevské říši zahubilo svobodné vstupování v duchovní stav. A hůře bylo, že duchovenstvo netvořilo prvou třídu společenského složení obyvatelstva, nýbrž spíše poslední. Stát hleděl co nejvíce omeziti počet duchovenstva a při tom příslušníkům jeho nedovoloval vstupovati do jiných řad.

Občas bylo duchovenstvo rozmnožováno a občas zase zbavováno přebytečných členů tím, že bráni byli na vojnu nebo zapisováni do robotných seznamů. Zkáza od duchovenstva nižšího odvrácena teprve Alexandrem II. r. 1869 zrušením povinnosti, aby synové oddávali se otcovskému »řemeslu«.

Ve staré době vstupovali v popstvo poddaní, aby zbavili se poddanství. Daní zbavila je teprve Alžběta, tělesného trestu popy zbavil Pavel (1796), jich ženy teprve Alexandr I. (1808) a jich děti Mikuláš I. (1835). Kostelní přísluha i s rodinami podléhala tělesným trestům až do zrušení roboty (1863).

V jaké cti bylo nižší duchovenstvo, viděti z toho, že šlechta je měla za »sprostý druh lidí«, od sedláků považováni byli za námezdníky, biskupové měli je za své raby. Pop nemohl se povznésti z bídy, byl sedlákem jen ještě v horším smyslu nežli sám mužík. Dodnes vláda usiluje o zavedení školy a platu pro selské duchovenstvo, ale nemá na to peněz, protože, má-li jaké, vždy je dá na — vojsko!

Dle toho je i vzdělání. V staré době zvolený farníky pop šel dělat k biskupu zkoušku záležející často v přečtení 2—3 žalmů, jež uměl třeba dotyčný nazpamět bez znalosti čtení. Teprve v XVIII. stol. setkáváme se s »učenými« popy, kteří vyšli ze seminářů. Zdálo se tehdy, že přijde i nový duch a přetrhne zejména dědičnost duchovenstva. Avšak nejenom že se to nestalo, nýbrž uzavřenost třídní ještě se sesílila.

R. 1808 a 1814 vyšla nařízení, činící závaznou školu duchovní pro stav kněžský, při čemž však zabraňován vždy víc a více vstup do těchto škol osobám nepocházejícím z duchovenských rodin. Mělo to pouze jednu výhodu, že duchovenstvo poněkud bylo povzneseno vzdělaností či lépe řečeno připraveností k úřadu. Mravní a hmotné postavení nešlo však stejným krokem. Nešvary a zlořády z toho plynoucí v XVIII. a ještě v XIX. stol. jsou takové, že až těžko je uvěřiti v jich pravdivost, považíme-li, že se týkají stavu, jenž má ostatní vésti k mravnému životu a k duchovnímu povznesení ze života pouze zvířeckého. Vždyť ještě i dnes bývá rodina popova pohoršením ostatní obci a pop sám nositelem všech neřestí mužických.

(Pokračování.)

Z vývoje a výsledků moderní vědy katolické, zvláště theologické.

Napsal katolický kněz.

(Pokračování.)

Homiletika (kazatelství). I zde najdeme málo vynikajícího. O theorii (vědu) stará se málo kdo. Stránku citovou volně vzdělati chtěli Hirscher 1852 a Dupanloup 1867. První vědecké zpracování homiletiky je v díle Grundzüge der Beredsamkeit von N. Schleiniger S. J. 1868. Nedostatky jeho opravil J. Jungmann S. J. v Theorie der geistlichen Beredsamkeit 1877., upadl však v chybu, že katechetiku spojil s homiletikou. Zvláštní náhledy projevil Stolz ve své homiletice 1885. Podává návod někde až k trivialnímu zabíhající.*)

Dle toho nebude divno, že i praxe, skutečné kázání, neodpovídá na mnoze nynějšímu stupni duševního života věřících. »Kongregace biskupů a řeholníků ze dne 31. července 1894 vydala k biskupům a představeným řeholí v Italii cirkulář proti světskému způsobu kázání, které s oblibou pěstuje jenom konferenční řeči a tak spíše chce vychovati filosofy než křesťany. Druhou vážnou chybu vytýká cirkulář tento v tom, že písmo svaté, ačkoli je hlavním pramenem pro kazatele, tak velice se při kázání zanedbává.« **) Pozorný čtenář opět najde příčinu toho v převládání scholastického směru v celém vychování kněžstva. Sbírek kazatelských je plno, ale dobrých kázání pramalinko.***) I mezi Němci u nás v Rakousku. »Užasl jsem nad povrchností obsahu, zdivočením formy a zhrubělostí tonu nejnovějších kázání v Rakousku.«†)

Asketika. »Snad v žádném oboru není pozorovati vedle zimničné produktivnosti takové houževnaté lpění na starých, čá-

*) K. L. 6, 205—6.
**) Th. Q. 1896, 685.
***) Th. Q. 1897, 164.
†) L. R. 1899, 99.

stečně již načisto zastaralých stanoviskách, takový nedostatek skutečného pokroku a rozvoje, jako v oboru asketiky a mystiky. Kdežto vědy theologické ze starých kořenů ženou nové větve a ratolesti, kdežto i v těchto vědách naučili jsme se spojovati absolutně nutný konservatismus se zdravým, časovým pokrokem, projevuje se činnost na poli asketiky a mystiky téměř jen v reprodukci a velká většina knih sem náležejících – nehledíme tu k vzdělávací literatuře v širším smyslu – nepokročila ani o krok nad mystiku a asketiku 17. a dřívějších století.«*) Že úsudek tento není přehnaný, viděti z toho, že Pius IX. se viděl nucena 28. ledna 1875. vydati napomenutí ku všem asketickým spisovatelům, kteří něco nového (pověrečného) úsilovně propagují. Napomenutí toho nebylo ovšem dbáno, jak ukazuje nejlépe historie s Taxilem ve Francii. Francie je v tomto směru pověstná.**) To bude asi jednou z hlavních příčin, proč náboženství tam tak malý má vliv. — Obšírný důkaz o výtkách asketice činěných podává Huber S. J. v Theologisch-praktische Quartalschrift 1901 a řeč Grisara S. J. v Mnichově 1900.

Paedagogika. I zde jen několik lepších spisů možno uvésti. De l' éducation 1855—57 (3 sv.) a De la haute éducation intellectuelle 1862 od Dupanloupa podrží vždy velikou cenu.***) V Německu velice se váží spisy Kellnera a O. Willmanna. L. Kellner více postupuje prakticky, O. Willmann (v Praze) více vědecky. Willmann vydal: Didaktik als Bildungslehre nach ihren Beziehungen zur Socialforschung und zur Geschichte der Bildung 1882, 1889 (2 sv.). Heslem jeho je: »V paedagogickém umění má centrální místo vyučování náboženství; světovému názoru, jaký náboženství podává, mají se přizpůsobiti všechny ostatní předměty; to je kmen, který drží všechny větve.«†) V témž směru jsou jeho Paedagogische Vorträge über die Hebung der geistigen Thätigkeit durch den Unterricht 1896 (3. vydání).

Timotheus od Hettingera 1890 má za účel nadchnouti studujícího bohosloví pro jeho povolání. Probírá všechny důležité vědní obory vzhledem k theologii. Spis je psán velice vzletně a poutavě.

*) Th. Q. 1892, 167.
**) Th. Q. 1900, 150.
***) K. L. 4, 25.
†) Ö. L. 4, 110.

Aesthetika. Pozoruhodné spisy jsou: R. Kralik Weltschönheit 1894. Zakládá aesthetiku na citu oproti obyčejnému názoru, že pochopení krásy jakožto vnitřní dobroty věcí je činem rozumu. Objektivní základy krásna spatřuje v kategoriích quantity, quality, relace, prostoru, času a látky, odkudž vyvádí krásno rozměru, kontrastu, harmonie, dokonalosti, vzestupu a symbolu. Velmi pěkné jsou odstavce o krásnu přírodním a o časovém krásnu světa.*)

Ant. Stára: Dramaturgie nach katholischen Grundsätzen. Aesthetisch-sociologische Untersuchungen 1894. Stanovisko jeho je uprostřed mezi idealismem a realismem.**)

Jos. Müller (autor »Reform. katolicismu«): Eine Philosophie des Schönen in Natur und Kunst 1897. Spisovatel je úplně moderní člověk, cituje stále moderní autory. Základní pojetí o poměru krásy a pravdy, obsahu a formy nebylo posud v katol. aesthetikách tak ostře podáno jako zde.***) Pravda je mu tu základem a proto se obrací proti moderní aesthetice pouze formové (bez ohledu k pravdě).†)

S. Meier: Der Realismus als Princip der schönen Künste 1900. Zavrhuje idealismus, odporučuje realismus v umění. Oproti němu Kralik ujímá se se vší rozhodností idealismu, dávaje mu přednost.††)

Vedle těchto spisů moderních obsahem i formou jsou četné spisy zpracované se stanoviska scholastiky, jako: Gutberlet Naturphilosophie (odstavce o kráse v přírodě), Gietmann S. J. Grundriss der Stilistik, Poetik und Aesthetik 1897 a j. v.

Biblická theologie. V tomto oboru, od protest. theologie velice pilně vzdělávaném, mohu uvésti toliko jeden spis: P. Scholz Handbuch der Theologie des alten Bundes im Lichte des neuen 1861. V jednotlivých otázkách ovšem by se našly spisy katol., ale ty zde nemohu uvádět. Pramálo se tedy tu od katolíků pracuje, »a přece oprávněnost této vědy a užitek její pro dogmatiku je nepopíratelný. Atomistické zpracování písma sv. patří právem minulosti a chránilo mnohem méně před poblouzením než organické pojetí jednotlivých spisů a skupin spisů písma.« †††)

*) Ö. L. 3, 231.
**) Ö. L. 3, 238.
***) Ö. L. 8, 265.
†) L. R. 1898, 241.
††) Ö. L. 9, 623—4.
†††) Th. Q. 1884, 299. Podobně soudí L. R. 1902, 45.

Dějiny dogmatů. I zde budeme s výčtem hned hotovi. Zmínky zasluhují: Klee Lehrbuch der Dogmengeschichte 1837 — (2 sv.), J. Schwane 1862—90 (4 sv.), Schanz, jenž pilně přihlíží k vývoji dogmat ve své knize o svátostech 1894.

A přece »bez dobré znalosti dějin dogmatů nemůžeme odolati protestant. polemice«.*) Tu ovšem není nám valně dobře, neboť »máme sice výborné jednotlivé příspěvky k dějinám těmto, ale soustavná práce chybí nám úplně; velké, jinak velice záslužné dílo Schwaneovo není takovými dějinami«. Protestanté mají tu velmi pěkná díla, zvláště od Harnacka.**)

Fundamentální theologie. Pojednává o theorii zjevení a spisy sem náležející udány výše při polemice.

Filosofie dějin. »Na katol. straně asi od dob starého Görresa neviděti mistrů jemu podobných, nespatřiti díla, v nichž by duchem opravdu filosofickým veden byl přehled přes veleobsáhlý obor duševního a kulturního rozvoje lidstva.« Tak soudí Linsenmann.***) Sám však ve svých kritikách v Th. Q. podal téměř celou filosofii dějin, ovšem velice stručnou. Pokud práce ty znám a dovedu oceniti, mám za to, že by bylo na čase sebrati je v celek k poučení bohoslovců. Tak na př. o poměru klassické a křesťanské vzdělanosti mluví v Th. Q. 1892, 683; o liberalismu 1893, 509 až 511; o tom, který čas je lepší, starodávný nebo přítomný, 1885, 510—11; 514—15; a podobně dále. Při tom je stanovisko jeho pokrokové a forma vybraná.

Částečně sem mohou se počítati Willmannovy Dějiny idealismu (Geschichte des Idealismus). Eucken o nich soudí, že jsou »jednolitou filosofií dějin ve smyslu přísně církevního katolicismu«.†) Práce Giobertiho a Rosminiho, kněží italských jsou na indexu.

Kulturní dějiny. Dobré je dílo G. Kurtha: Les origines de la civilisation moderne 1886. Popisuje starý a střední (částečně) věk církve.

Kulturgeschichte des Mittelalters von G. Grupp 1894—95 (2 sv.) je pozoruhodný pokus. Týž vydal 1892 System und Ge-

*) Th. Q. 1895, 134.

**) Alb. Ehrard Stellung und Aufgabe der Kirchengeschichte in der Gegenwart 1898, str. 30.

***) Th. Q. 1892, 678.

†) Ö. L. 8, 7.

schichte der Kultur o 2 svazcích; 1. je theoretický, 2. skutečné stručné kulturní dějiny.

J. Nikel Allgemeine Culturgeschichte 1895 obsahuje též theoretický úvod (stručný) a pak dějiny.

Theoreticky toliko pojednal o kulturn. dějinách Nostitz-Rhieneck ve spise Das Problem der Cultur 1888.

Jednotlivé monografie kulturně historické zpracovali mnozí, aniž možno je zde podrobně vypočítávati. Nemají také stejné ceny. Tak na př. F. J. Mach Die Nothwendigkeit der Offenbarung Gottes 1883 »jednotlivosti příliš generalisuje a příliš tendenčně svými exkursy stinné stránky antického života vyličuje. Mimovolně vtírá se nám myšlenka, jak temný povstal by obraz, kdyby některý historik stejnou methodou a stejně výlučně chtěl nastíniti kulturně dějepisnou skizzu naší moderní společnosti«.*)

Symbolika theologická. V tomto oboru máme jedno klassické dílo, Möhlerovu Symbolik 1832. Cílem jeho je dokázat, že věci v pravdě theologické a rozumové se nedají rozlučovati a že mají svůj správný výraz jedině v katolickém dogma. Jeho symbolika spočívá na myšlence, že katolické učení drží pravý střed mezi extremy, jaké jsou v protestantismu, mezi směrem supranaturalismu a pietismu, jenž rozum úplně zavrhuje, a mezi naturalismem a rationalismem, jež všechno nadpřirozené popírají. Principielní rozdíl mezi protestantismem a katolicismem vidí Möhler v anthropologii theologické, kterou se podmiňují učení o ospravedlnění a o milosti. Co mnozí tušili a cítili, to Möhler s velikou bystrozrakostí a hlubokou učeností ve vzorné řeči všeobecně ozřejmil. Jeho dílo jak v církvi tak mimo ni vyvolalo mocné hnutí.**) Vydány proti němu, hlavně Fr. Chr. Baurem polemické spisy, k nimž Möhler odpověděl v Neue Untersuchungen der Lehrgegensätze 1834. Symbolika Möhlerova je výsledkem moderního vědeckého snažení. »Möhler jako Döllinger přišel k nadšení pro církev studiem patristiky a doplnil své vzdělání úsilovným studiem novější vědy i protestantské. Proto mohl napsati symboliku a tak protestantismu zasaditi citelnou ránu. Scholastika byla by mu nic nepomohla.«***)

Pastoralka (návod pro úřad kněze). Příručky této větve theologické na počátku století 19. celkem málo měly v sobě

*) Th. Q. 1884, 676. Nyní je starokatolík.

**) Kihn 432.

***) Renaissance 1, 92.

opravdu theologického. Obrat tu učinil Sailer svými dvěma spisy: Vorlesungen aus der Pastoraltheologie 1788 a Neue Beiträge zur Bildung des Geistlichen 1809, 1811 (2 sv.). Vypověděl přímý boj »fabrikantům cnosti, kteří chtějí kněze učiniti toliko manufakturistou veřejné mravnosti«. Kněžstvo jím vychované zásadami jeho řídilo se v praxi i při spisovatelství, tak že katolické vědomí se vždy více šířilo. Tak hlavně působili Gollowitz, Jais, Dubois, dále Widmer a Gügler, professoři v Luzernu.*) Nejlepším však jeho následovníkem stal se Amberger. V knize jeho 1851 jeví se duch Sailerův, ale očistěný od vazeb, jimiž Sailer jako syn své doby byl poután; jeví se tu jakási zvláštní, svérázná mystika, téměř blouznivá intuice, jenž málo se stará o formální pojmy a dialektické důvody, ale za to tím vroucněji se vzdělává na hlubokém, tajemství plném obsahu zjevení a takřka svou vlastní logiku si vynalézá, zvláštní myšlenkový pochod enthusiasmu. Jenom že při Ambergerovi méně než při Sailerovi přichází k výrazu subjektivní duch, čerpaný z vlastního myšlenkového světa, za to tím více vhloubení do objektivních svědků církevní literatury, zákonodárství a projevů životních.«**)

Kdežto při Ambergerovi směr asketicko-mystický se jeví, více na otcích církevních založený, je směr Bengerův v Pastoraltheologie 1861—63 (3. sv.) scholasticko-praktický.***) Znovu tu vidíme dvojí proud, o kterém výše častěji byla řeč. Tento druhý proud následkem převahy scholastiky v nynější theologii převládl v novějších pastoralkách, jako i v naší české od Skočdopole 1874, 2. vyd. 1890—91.

Z monografií zasluhují zmínky práce Berardiho (v Italii). Práce tyto nedávno vydané obrátily na sebe všeobecnou pozornost. Dále monografie biskupa v Annecy Isoarda Le système du moins possible et demain dans la société chrétienne[2] 1896, jež obrací výstražný hlas svůj proti zpovrchňování všeho náboženského v kostele, které má svou příčinu ve snaze, získati duše co největšími ústupky.†)

Ovládnutí směru scholastického má v zápětí neblahé následky. »Mnohé pastoralní listy a praktické theologické časopisy pěstují jakýsi sport vynalézáním a luštěním choulostivých případů;

*) Kihn 468.
**) Th. Q. 1884, 530.
***) K. L. 9, 1591.
†) Ö. L. 6, 35.

rozluštění ta bývají taková, že prakticky nemají vůbec ceny, ano docela mohou zavésti na bludnou cestu, poněvadž jejich správnost závisí pouze na okolnostech, které stíží kdy ve skutečnosti nastanou a následkem toho, jakmile padnou nebo se změní, je veta i po správnosti rozluštění; bývají tu rozluštění, u nichž rozhodnost a jistota, s jakou se přednášejí, onen autoritativní a neomylný ton, jakého kasuisté velice rádi užívají, je ve velkém kontrastu s váhou uvedených důkazů.« *)

Moralní statistika. Tento obor leží téměř úplně ladem. Mohu jmenovati toliko spisek H. A. Krose S. J. Der Einflusz der Confession auf die Sittlichkeit. Nach den Ergebnissen der Statistik 1900. Ráz spisku je apologetický, dokázati, že v ohledu mravním katolicismus působí příznivěji než ostatní vyznání.

Biologie. Sem náleží otázka pro theologii velice dosud akutní, o správnosti darwinismu a otázka vývoje tvorstva vůbec (evolucionismus). Literatura sama sebou je obšírná, ale pro náš účel těžko něco vhodného vybrati. Jmenuji: M. Kohlhofer Die Natur des thierischen Lebens und Lebensprincips 1894. Spis patří vlastně k psychologii zvířecí, má však dlouhý exkurs proti darwinismu. Forma je však místy obhroublá a důvody všechny neobstojí; samočinnost zvířete je příliš omezena, téměř jako u Cartesia. Mimo to vadí pojednání mnoho apologetiky. **) Totéž platí o spise E. Wasmann S. J. Zur neueren Geschichte der Entwickelungslehre in Deutschland 1896.

Nejnověji začíná vědecký boj proti darwinismu Bumüller, žák slavného Ranke. Vydal: Das menschliche Femur 1899; Mensch oder Affe? 1900, Die Methode der exakten Wissenschaft und der Darwinismus 1900.

Hlavní práce je však uložená v nových apologiích, tam něco o tom se zmíním.

Sociologie. Rovněž zde z ohromné spousty knih (každý, kdo napíše několik slov o nějaké nepatrnosti ze života, je už prohlášeným a věhlasným sociologem katolickým) málo důkladného možno uvésti.

Výborným dílem je Ch. Antoine S. J. Cours d'économie sociale 1896. Je namířeno proti tak zv. klassické národní oekonomii a opírá se hlavně o zásady, pronešené papežem v dělnické ency-

*) Th. Q. 1894, 329.
**) Ö. L. 4, 238.

klice Rerum novarum. Pomoc státní kde může vylučuje ze svých prostředků. Polovina knihy je věnována sociologii, polovina národnímu hospodářství.*) Křesťanská sociologie od Neuschla v Brně 1897—1900 je na více místech jaksi kvapně zpracována a obsahuje mimo to mnoho rozvláčných podrobností.

Pěkná je monografie J. Dahlmanna S. J. Das altindische Volksthum und seine Bedeutung für die Gesellschaftskunde 1899. Předmětem spisku je vznik indických kast. Výsledek práce: kasty mají svůj vznik v převaze šlechticů, podobných našim středověkým rytířům. S postupem kultury utvořily se korporace, podobné středověkým cechům, jež pak vedly ku kastám.**) Jinou pěknou monografií je spis Fr. Waltera Die Propheten in ihrem sozialen Beruf und das Wirtschaftsleben ihrer Zeit 1900.

Věda náboženská. V této velmi mladé vědě mnoho důkladného nemožno očekávati. E. Hardy vydal: Der Buddhismus nach älteren Pâli-Werken dargestellt 1890. Kniha zahajuje sbírku spisů: Darstellungen aus dem Gebiete der nichtchristlichen Religionsgeschichte. Učenci přijali spis Hardyho s uznáním, theologové mu vděčí zvláště za 7. kapitolu: Buddhismus und Christenthum, povahy apologetické.***)

Výborným je spis Problèmes et conclusions de l' histoire des religions 1886 od Broglieho.†)

Tím však jsme již hotovi. Jsou ovšem četné práce a příspěvky pro jednotlivá náboženství mimokřesťanská od missionářů, těch však nemohu tu uváděti. Celkem tedy je chudo u nás v tomto oboru. »Byť nescházelo na katol. straně spisů, které z podružných pramenů pojednávají o brahmanismu a buddhismu, tož přece ten, kdo není odborník, chce-li seznati prameny, je odkázán skoro úplně na literaturu mimokatolickou.« ††)

Literární dějiny. Mnoho ani zde nenajdeme. A. Baumgartner vydal Geschichte der Weltlitteratur 1897 — (celkem bude 6 svazků). Práce velice namáhavá a celkem zdařilá. Některé chyby ovšem se najdou snadno. Vypočítává je Müller ve svém Reformkatholicismu 2, 122—3. Hlavní zřetel obrací Baumg. na Orient. — Orientu náleží i studie J. Dahlmanna S. J. Das Mahâb-

*) Ö. L. 6, 561.
**) Ö. L. 9, 253.
***) Ö. L. 1, 372.
†) Ö. L. 3, 135.
††) Th. Q. 1894, 322.

hârata als Epos und Rechtsbuch 1895, kdež mimo jiné pomocí práva indického dokazuje, že toto epos nevzniklo postupně, jak se vůbec myslí, nýbrž najednou a že od 5. století před. Kr. vyjma malé vsuvky je nezměněno.*) Proti tomu vystoupil známý pražský učenec A. Ludwig se spisem o témž názvu jako Dahlmannův 1896.**) Když i jiní odpůrci povstali, bránil se D. spisem: Mahâbhârata-Studien 1899, kdež něco slevil, ale hlavní svou thesi statečně hájí.***)

Socialní věda v užším smyslu. Na výsledcích biologie, sociologie, hierologie, psychologie rodové a ostatních společenských věd tvoří se právě za našich dnů nová, dosud bezejmenná věda socialní rázu praktického, kterou Georg von Mayr nazývá †) socialní vědou v užším smyslu. Předpovídá, až se ustálí, že bude tato věda obsahovati učení o obyvatelstvu (populationistiku), socialní politiku, politiku populační, socialní a náboženskou, tedy asi to, co posud se zove socialní ethika, socialní paedagogika a socialní politika. Více ještě jsou tyto obory známy jako »socialní otázka«. O ní tedy třeba se nyní zmíniti.

Za otce katolického uvažování o socialní otázce považuje se biskup Ketteler. On první zpracoval programm socialní pro katolíky.††) Učinil tak spisem Die Arbeiterfrage und das Christenthum 1864. Avšak již r. 1849 se otázkou tou zabýval ve spise: Die groszen socialen Fragen der Gegenwart (6 Predigten). Cíl jeho je: organisace práce dle zásad spravedlnosti a lásky k bližnímu na základě křesťanství. Zároveň důrazně upozorňoval dělníky, že socialní bědy jsou částečně následkem požívavosti a nemravnosti, a že blaho dělnictva působí zbožnost, mravnost, spořivost, střídmost a pilnost.†††) U nás v Rakousku působil zdárně von Vogelsang, v Anglii vyniká spisovatel Ch. Devas, v Italii Liberatore a Toniolo, ve Švýcařích Decurtins, ve Francii de Mun, ve Španělsku Orti y Lara, Cepeda, Vicent.

Celou řadu pojednání obsahuje sbírka: Die sociale Frage beleuchtet durch die Stimmen aus Maria Laach 1891. — Nejhlavnější dílo ve sbírce je H. Pesch: Liberalismus, Socialismus und

*) Ö. L. 5, 493.
**) Ö. L. 6, 588.
***) Ö. L. 10, 109.
†) Begriff und Gliederung der Staatswissenschaften 1901, str. 44—46.
††) L. R. 1897, 16.
†††) Staatslexikon der Görres-Gesellschaft III. 642.

christliche Gesellschaftsordnung 1893. — Základem jsou mu názory, že společnosti bude lépe, osvojí-li si tři stupně spravedlnosti: vyrovnávající, rozdělující a zákonné spravedlnosti.*)

Otázkou socialní zabývá se i známý A. M. Weisz v díle Soziale Frage und soziale Ordnung 1893 (2 sv.). Spis v mnohém ohledu výborný, ale methodicky závadný. »Spisovateli je všechno protivným, co neodpovídá zcela jeho náhledům. A co je protivným, bez milosti se odsuzuje a mravně zničuje. Protivníků, kteří to poctivě smýšlí, pro něho nestává... A přece mezi dřívějšími muži, dle našeho názoru nynějšího bloudícími, byli mužové počestní, kterými nemáme pohrdati, jestliže dnes mnohem více víme, než oni věděli. Zavrhujeme nyní theorii Grotiovu, ale proto ještě nemáme opovržlivě o něm mluviti, aniž mu vyčítati, že nenavázal na církevní scholastiku, právě tak jako nikomu z nás nemůže se počítati za zásluhu, že je dítětem 19. století a tak duchovním dědicem oněch mužů, kteří po 2 lidské věky pracovali na obnově katolické vědy v Německu... I proti liberalismu musíme býti spravedlivými, hleděti pochopiti jej historicky alespoň podle toho kusu pravdy, která v něm jest.« (Linsenmann).**)

Úvahy právě podané a jim podobné vysvětlí, proč v oboru socialním máme málo úspěšnosti. Jsme příliš úzkoprsí oproti jiným náhledům. Mimo to, jak ukazuje P. Röntgen v Gemüth und Gemüthsbildung 1900, pěstuje se málo náboženský cit a tím srdce zůstává chladno.***)

Praktické více návody a monografie o jednotlivých předmětech socialní otázky, byť i nejhlavnější, tuto uváděti není naprosto možno. Některé spisy uvedeny výše při socialní ethice, sociologii (Antoine) a jiných oborech.

(Pokračování.)

*) Ö. L. 3, 562.
**) Th. Q. 1893, 509—11.
***) Ö. L. 10, 647.

ROZHLEDY.

POLITICKÉ: Návrh tiskového zákona a záludy jeho. — Zemské sněmy: český ve znamení hospodářských otázek — moravský ve znamení voleb — tyrolský ve znamení národního smíru.

Před samým rozchodem říšské rady na prázdniny letní překvapil pan dr. Koerber poslaneckou sněmovnu předlohou nového zákona o tisku. Předloha byla již dávno slibována. Že však byla právě nyní podána, je dobře vypočítaný krok ministerského předsedy. Jím má se napravit valně pošramocená pověst dra Koerbera jako muže pokrokového, jíž po zimních událostech v Terstu a po červnových událostech ve Lvově, kde tekla krev dělníků, kteří bídnými hmotnými poměry byli veštváni v mezdní boj, beztak již nikdo nevěřil. Mimo to šlo vládě o dobrou captatio benevolentiae u všeho tisku, jehož význam a vliv na mínění lidu že zná cenit, pan Koerber nejednou ukázal. Konečně a jistě v neposlední řadě běží i o to, chystat předlohy, které by poslanci při obchodě s rakousko-uherským vyrovnáním mohli považovat za úspěch, za část ceny, kterou si dají vyplatit za propuštění vyrovnavacích předloh. A nelze upřít, že reforma tiskového práva je pro samu vládu právě v tomto směru rozhodně výhodná, neboť je nepoměrně lacinější, nežli kterákoli předloha rázu hospodářského, jimiž až dosud byla vykupována dělnost ústředního parlamentu.

Jsou-li podobně pochybné ceny motivy, které vedly k podání předlohy zákona o tisku, není osnova sama o nic lepší. Je na ní každým paragrafem patrno, že není výplodem upřímné snahy o pokrok v rakouském zákonodárství. Je zřejmo z ní, že vládě šlo o to, povolit jen tolik, kolik změněné poměry nezbytně vynucují. Ale při tom dovedl pan dr. Koerber to málo, co skutečně nový zákon dává ve směru k tiskové svobodě, podat způsobem, který by co nejvíce bil do očí.

Dosavadní zákon o tisku pochází z prvých let ústavního života, z doby, kdy se teprv v Rakousku pozvolna udomáčňoval svobodný život občanský, z doby, kdy ještě ani nebylo ústavních zákonů, na nichž spočívá všechen nynější státní život Rakouska. Je přirozeno, že nevyhnul se zákon, který upravuje poměry v tak důležitém a spolu v tak měnivém a pružném oboru veřejného života, jako je působení tisku, v běhu plných téměř čtyřiceti let opravám. Ale co učiněno bylo k lepšímu, bylo pouhé látání, přištipkování, jak uznal výslovně p. dr. Koerber sám. Nyní konečně má odhodlaným krokem vlády dojít na celkovou, základní reformu tiskového práva. Leč vláda přišla sice s novým celkovým zákonem o tisku, ale nepřišla se základní,

úplnou opravou tiskového zákona. Jistě nikdo neupře, že by vládní osnova neměla nejedno ustanovení skutečně pokrokové. Ale duch předlohy naprosto není pokrokový.

Největším ziskem při ní bylo by částečné uvolnění kolportáže. § 1. prohlašuje svobodu prodeje periodických tiskopisů v určitých místnostech a § 13. a 15. stanoví volnou kolportáž (na veřejných místech) pro periodický tisk. Ovšem i zde ještě snaží se návrh praktikování volné kolportáže hodně stížiti. (§ 15. požaduje předložení seznamů kolportovaných tiskopisů a to u bezpečnostního úřadu okresu, v němž se děje pouliční prodej. § 17. omezuje osobní způsobilost ke kolportáži stářím pod 18 let, chorobou hnus vzbuzující, chorobou duševní, slepotou a hluchoněmotou, policejní dohlídkou a do dvou let následkem odsouzení pro trestné činy ze ziskuchtivosti, byl-li trest nejméně 6měsíční. § 18. omezuje volnou kolportáž co do místa a doby. Volná kolportáž se nepřipouští v bezprostřední blízkosti císařského dvora, místností úředních a před chrámy. Časově má místa volná kolportáž jen od 6 hod. ráno do 10 hod. večer, při zvláštních vydáních do 12 hod. v noci. Pod volnou kolportáž při tom nespadá podomní obcházení s periodickými tiskopisy. Rovněž vyřazuje zákon z volné kolportáže sbírání předplatného a subskripce.) Pro tiskopisy neperiodické dle § 16. volné kolportáže vůbec není. Zisk, který tedy v tomto směru předloha by přinesla, není přílišný a byl rakouským (i českým) tiskem nezaslouženě přeceňován. V jiném jsou pokroky ještě nepatrnější. S volnou kolportáží souvisí, že zákon přináší i volnost plakatování t. j. nečiní plakatování závislé na předchozím úředním oznámení či docela svolení. Ale přirozeně připouští dodatečné odstranění (konfiskování) plakátů, zakládají-li skutkovou povahu trestných činů (§ 21), aniž by nad pochybu stanovil, je-li i tu nutné subjektivní stihání.

Ještě v dvojím přináší návrh skutečný pokrok. Ponechává sice naprosto nevhodnou opravu dosud dle § 19. (v budoucnu dle § 25.), ale dává spolu redaktorovi možnost ze spravedlivých, věcných důvodů opravu odmítnouti. Dle dosavadní soudní praxe musil redaktor opravu dle § 19. uveřejnit, třeba by byla sebe nesmyslnější a třeba by obsahovala sama holé nepravdy, jen když formálně správně byla sepsána a podána. Proti tomu návrh poskytuje redaktorovi zbraň proti zlovolným a frivolním opravám. Stanoví, že lze opravu odmítnout, může-li redaktor dokázat, že obsahuje podstatné nepravdy, byla-li podána 4 neděle po uveřejnění opravované zprávy, přesahuje-li rozsahem trojnásobné zprávy původní, zakládá-li skutkovou povahu trestného činu, nebo je-li sepsána v jiné řeči než původní zpráva. Leč osnova jde i dále. Poskytuje přímo možnost potrestat toho, kdo vědomě uváděním klamných údajů zneužívá práva k opravě pokutou od 10 do 1000 korun.

Nedoceněn je dosud pokrok předlohy, který může způsobit ustanovení § 8., dle něhož je připustno, aby pro jednotlivé, přesně určené části periodického tiskopisu byli ustanoveni zvláštní, samostatní odpovědní redaktoři, kteří by odpovídali za své rubriky stejně jako dosud odpovídá zodpovědný redaktor za celý list. Dle nynějšího zákona

u větších listů, zejména u denníků, byla funkce odpovědného redaktora zhola formální, neboť skutečná odpovědnost byla ilusorní. Při rozsahu a chvatu denníkové práce nemohl odpovědný redaktor de facto odpovídat za celý list, neboť mu vždy scházela možnost všechny rukopisy před tiskem pročíst. Jeho provinění věcně téměř bez výjimky — třeba že ne vždy i formálně — bylo opomenutí povinné péče. Ale tím se stávalo, že za obsah listu skutečně nikdo neodpovídal. Že neodpovědnost nemohla přispívat k šíření žurnalistické mravnosti, pochopí každý. Proto připuštění odpovědných redaktorů jednotlivých rubrik by mělo značný mravně výchovný vliv na samu žurnalistiku. A v tom byl by ne nejmenší dobrý význam nového zákona. Leč tím také jsou přednosti předlohy skoro vyčerpány.

Nedostatky její na prvém místě opět se týkají volné kolportáže. § 14. ustanovuje, že volná kolportáž může být zeměpanským úřadem odňata listu, který po dvakráte v témže roce dopustil se zločinu § 58. (velezrády), 63. a 64. (uražení Veličenstva neb člena císařského domu), 67. (špehéřství) a 122. a (rušení náboženství) a dle § 8. z. z r. 1885 (vybízení k atentátům pomocí třaskavin) anebo přestupku dle § 516. (proti veřejné mravopočestnosti). Neustanovuje se při tom ani výslovně, že by musilo předcházet odsouzení v subjektivním stihání. Proto by rakouské praxi asi stačila pouhá, potvrzená konfiskace. Ale tím by opoziční listy při obvyklé u nás konfiskační praxi byly vydány úplně politickým úřadům. Jinými slovy značí § 14. možnost, aby v dobách pohnutých volná kolportáž se stala výsadou hodných, neopositních listů. Nad listy sebevědomými, opositními by se § 14. vznášel stále jako Damoklův meč. Vláda měla by, zač vynucovat u nepřátelských listů podvázání křídla — a žurnalistické korupci byla by otevřena nová cesta.

Jinou zlou vadou předlohy je, že § 37. odnímá tiskové urážky na cti porotám a činí pro ně kompetentními jenom soudce z povolání. Tím umožňuje se nové politické stihání redaktora. Kde by bylo lze předpokládat, že porota redaktora, který svou kritikou přišel v konflikt se státním úřadem, osvobodí, učinila by se z posuzování úřední činnosti lehce urážka úředníka. Tím by se kompetence poroty pro trestné činy spáchané obsahem tiskopisů vůbec velmi zhusta obcházela. Další vadou návrhu je, že § 47. otevírá dvéře objektivnímu řízení. Stanoví se sice v zásadě, že vždy má se zahájit subjektivní řízení, ale podpůrně se připouští, je-li pachatel neznámý nebo v cizině a nikdo nemůže být potrestán pro opomenutí povinné péče, nebo je-li vyloučena trestnost pachatelova, nebo je-li jeho stihání nemožno, řízení objektivní. Konečně činí návrh i pokus o to, aby znemožnil imunisaci zabavených tiskopisů. § 32. ustanovuje, že zákonodárné sbory mohou prostým usnesením vyslovit, že sdělení ze zabavených tiskopisů, jež byla v nich předčítána, se nemají uveřejnit. Zde ovšem běží již nejen o omezení svobody tiskové, nýbrž i o omezení práv parlamentních. V tomto směru značí návrh nejen nedostatek pokrokové změny, nýbrž přímo i povážlivý krok nazpět.

Za podobného stavu je věru pochybno, zda by zisky, které návrh

přináší, vyvážily jeho škody. To tím spíše, když je jisto, že polovičatou opravou nynější by byla skutečná a hlubší reforma vyloučena na dlouhou řadu let. Proto musí býti zastupitelstvo lidu nyní dvojnásob rozhodné, aby vynutilo na vládě i na panské sněmovně opravu řádnou, která by byla prosta aspoň nejkřiklavějšího zpátečnictví. Ostatně akutní se stane předloha nového zákona o tisku teprv na podzim, až opětně říšská rada vystřídá zemské sněmy, jimž poskytla čas k nedlouhému zasedání v letních měsících.

Obraz, jaký poskytuje jednání téměř všech zemských sněmů, — ač letos ne-li utěšenější, aspoň klidnější je než v jiná léta, — svědčí pro Rakousko o všem jiném, než o tom, že by ještě dnes mohlo se hlásit k přívlastku: felix. Felix Austria — šťastné Rakousko! a není jediného národa, jediné země, kde by byla úplná spokojenost.

Nejméně ještě proti všemu zvyku z let dřívějších ukazují se v současném zasedání rozpory národnostní na sněmě českém a moravském. Český sněm teprve nyní provedl — a ne všechny — práce ustavující. Hybnou pakou jeho nebouřlivého jednání je starost o nápravu zemských financí, jež nedá se více zapuditi ani přehlušiti žádnou šovinistickou řečí z okna. Politicky nejvýznačnější je na českém sněmě událost více mimosněmovní: odchod dra Engla z předsednictví zemského klubu poslaneckého. Příčiny dohadovány různé. Ale jisto je, že od dvou let nesouhlasil dr. Engl, sám hlasatel oportunismu, s kolísavou vídeňskou politikou, která nedovedla volit mezi radikálním a oportunním postupem, a v užší politice domácí že příčilo se mu i pánovité i neupřímné jednání Mladočechů s ostatními stranami, které byly přibírány ochotně k spoluodpovědnosti, ne však k spolurozhodování.

Stojí-li český sněm ve znamení prací hospodářských, moravský sněm stojí ve znamení voleb. Období jeho chýlí se ke konci. Tu si konečně přispíšily sněmovní strany s návrhy na opravu volebního řádu. S české strany byl podán návrh trojí: klerikální na pouhé zavedení přímých voleb v obcích venkovských, od něhož klerikálové slibují si úspěch již v nejbližších volbách; formálný staročeský na zvolení výboru pro opravu volebního řádu (věcně jsou Staročeši pro volby přímé a pro zařízení všeobecné kurie po vzoru říšském); odkládací lidovecký (mladočeský), jenž formálně je radikální (ač přece nepožaduje výslovně všeobecné volení) a zejména čelí i proti nezřízené kněžské agitaci volební. Trojí návrh s české strany je tentokráte i výrazem nového seskupení českých poslanců na moravském sněmě. Poslanci strany lidové rozhodli se v samý předvečer voleb přerušit všechno spojení s klerikály, s nimiž trvali téměř po celé období ve společném klubu. Ustavili se proto v samostatný klub. Je následovati musili Staročeši i klerikálové, tak že dnes jsou na moravském sněmě tři české kluby. Postupu mladočeských poslanců moravských jistě nikdo neupře oprávnění. Pochyby a nedůvěru jenom budí, že rozchod s klerikály ponechali si Mladočeši až na sám konec sněmovního období. Nesejdou se po volbách na novo?

Z ostatních zemských sněmů více pozornosti upoutal sněm krajinský. Klerikálové odhodlali se tam k obstrukci, následkem níž trvalo

sněmovní jednání jen do 25. června. Příčinou obstrukce formálně byla urážka, které se dopustil liberální poslanec Hribar proti klerikálům, aniž by byl za ni volán k pořádku. Vlastní příčinou však je hněv klerikálů nad vlastní malomocí. Ač jsou početně nejsilnější stranou sněmovní, přece jsou bezmocni; neboť liberální Slovinci spojili se proti nim ve většinu s liberálními Němci.

Nejdůležitější děj však odehrává se na sněmě tyrolském. Běží o národnostní vyrovnání mezi Vlachy a Němci v Tyrolsku. Po delším jednání byla konečně na prospěch Vlachů přijata vyrovnavacím výborem národnostní samospráva. Němci jsou ochotni přiznat Vlachům rozdělení zemského výboru i zemské školní rady a to tak, že vlašské sekce sídlely by v Tridentě. Při tom by ovšem pro společné záležitosti zůstaly společné schůze obou sekcí, jak zemského výboru tak i zemské školní rady. A národní samospráva byla by provedena do důsledků tak, že německé školy ve vlašském území by náležely v právomoc své národní sekce školní rady. Ba na německé straně jest i ochota připustit, aby pro záležitosti, při nichž oba národové mají skutečně různé potřeby, byly ve společném rozpočtu rozděleny položky dle smluvené kvoty, která by se stanovila dle poměru v poplatnosti a počtu obyvatelstva. Konečně vyrovnávací výbor přistoupil i na rozdělení kurie velkostatkářské dle poměru 3:2. Mimo požadavek na rozdělení sněmu v národnostní kurie (německou a vlašskou) přistoupil výbor na všechna přání Vlachů.

Slezsko od nového roku 1902.

Netřeba ani vypisovat každé maličkosti, abych označil postavení našich úřadů k nám, Čechům Slezským. — Postačí několik »znamenitých« kousků, aby se z pazouru poznalo celé zvíře.

Vyslovil jsem předešle pochybnost, že rozsudek správního dvoru pomůže k novým volbám v Kateřinkách. A obava se splnila. Zemská vláda rozhodla, že prý při prvních volbách (naši zvítězili) nebyly reklamace řádně vyřizovány; poněvadž pak dle zákona nemá nikdo mimo zemskou vládu právo dohlížet na vyřizování reklamací, tedy zemská vláda potvrzuje poslední volby dle obnovených listin volebních provedené a prohlašuje toto rozhodnutí za konečné; nařídila pak ihned také provedení volby starosty a radních. Tak tedy Kateřinky jsou »německými«, zda na čas či věčnost — nelze říci. Při úsilovné práci s naší strany bylo by to jistě jenom na čas. Zatím však nepomohla ani interpellace rady Hrubého — jako nepomahá skoro vůbec žádná.

Jaksi náhradou za ztrátu Kateřinek můžeme nazvati dobytí Svinova z rukou odrodilcův a Němců. Druhý a třetí sbor mají Čechové, pouze první zůstal Němcům. Ovšem bude nyní třeba pilné práce, aby tato obec zůstala v našich rukou. Je svou polohou jedna z našich nejdůležitějších obcí, ne-li opravdu nejdůležitější sama.

Rozumnou prací se dá udržet — poněvadž přece doufáme, že dělnictvo bude jednati jinak než letos.

Sociálně-demokratické vedení ostravské nejsouc dobře informováno (a jistě i svou vlastní vinou, není přece od Svinova dále jak $1^1/_2$

hodiny cesty — s krásným spojením železničním) dalo se svésti k podpoře fabrické německé strany — a dělníci s ní také volili, do konce i pro ni agitovali — až na několik tím čestnějších výjimek. Zmiňuji se o tom proto, že takové a podobné vystupování tříští jen síly našeho dělnictva. Je tím asi vinen nedostatek sil ve vedení strany a pak vídeňské vedení. Vždyť na př. Duch času, vůdčí orgán dělnictva na Ostravsku, vysmál se volání, aby také dělníci žádali po advokátech, by jejich věci podávali soudům v mateřské jejich řeči. Tím si soc. demokraté zbytečně odpuzují i těch málo přátel, které mají. Snad by pomohlo trochu lepší spojení s Prahou.

O rovnoprávnosti — aspoň nepatrné, není u našich soudů ani slechu, ani dechu. — Dva případy za všecky: Opavský soud zaslal zástupci jisté české peněžní společnosti dru Pražákovi německý výměr. Dr. Pražák odmítnul výměr a podal stížnost. Opavský zemský soud rozhodl zajímavě. Právě pro tuto zajímavost uvádím podstatnou část rozhodnutí celou.

»Pro slezské soudy dlužno přihlížeti v tomto směru k nařízením ministerským ze 3. listopadu r. 1851, č. 13.470, z 22. července roku 1861, č. 6099 a z 12. října 1882, č. 15.847. Nařízením na prvním místě uvedeným prohlášena byla německá řeč za officielní řeč ve Slezsku a ve druhém nařízení bylo vytčeno, že ve Slezsku ve styku se stranami má se zachovati dosavadní zvyk a že tedy německá řeč pokládati se má za řeč jedině obvyklou v zemi. V této naznačeným způsobem zjednané úpravě jazykových poměrů nastal pronikavý obrat nařízením z 12. října 1882, č. 15.847, které vydal tehdejší správce c. k. ministerstva práv a které obě uvedená nařízení pro všecky slezské soudy platná pro některé soudy obvodu zemského soudu v Opavě a u c. k. okres. soudů v Opavě, Bílovci, Vítkově a Klimkovicích podání, která jsou sepsána českým jazykem, proti dosavadní praxi, že byla odmítána, mají býti u soudů přijímána, avšak toto nařízení nemá žádného ustavení o jazyku, ve kterém tato česká podání se mají vyřizovati, případně vyřízení pro strany vystavovati.

Jestliže odstavec třetí tohoto nařízení ustanovuje, že uvedené soudy ve styku se stranami a svědky mají užívati jazyka těmto osobám srozumitelného a jestliže dále nařizuje, že soudní předvolání osob, o nichž se předpokládá, že jsou mocny toliko českého jazyka, mají se vyhotovovati v tomto jazyce, mohlo by se z těchto dvou ustanovení toliko odvozovati, že — jak to také v intimátě ze 3. ledna 1899, čís. 21.650 z r. 1898 vysloveno bylo — vyřízení v české řeči přípustno jest toliko, předpokládá-li se skutečná potřeba, což však jen tehdy by se mohlo pokládati za jisté, pakli taková soudní vyhotovení pro strany jsou určena, o nichž dle odst. 3. nařízení z r. 1882 určitě se předpokládá, že jsou mocny toliko českého jazyka.

Uváží-li se tedy, že na jedné straně není přímého předpisu, který by c. k. okres. soud v Opavě zavazoval česká podání vyřizovati jen v české řeči, na druhé straně chybí zmíněné předpokládání platební rozkaz vyhotoviti v české řeči, protože měl býti dodán zplnomocněnému právnímu příteli žalobce p. dru Otakaru Pražákovi, advo-

kátu v Brně, a protože u jmenovaného z veřejných jednání v zákonitých zastupitelských sborech znalost německé řeči se jistě předpokládat může a musí, nutno jest odepříti v jazykové příčině proti vydanému platebnímu rozkazu podané stížnosti každé oprávnění, stejně jako odvolatel proti vyhotovení německé zpáteční stvrzenky s úspěchem nemůže vystoupiti.«

Aby pak spravedlnost našich soudů se ukázala celá v plné kráse, doplnil Těšínský soud svým svým výnosem rozhodnutí Opavské. Občan F. B. podal stížnost na bohumínský soud, že bylo mu odtamtud české podání vyřízeno německy. Těšínský soud česky odpověděl takto:

»Co se týče stížnosti na to, že žádost česky podaná referentem jazyka českého dokonale znalým byla německy vyřízena, podotýká se, že soudci v Bohumíně, jehož jazykové schopnosti dostačují, nic nepřekáží, aby česká podání pro českou stranu česky byla vyřizována, že však nepozůstává žádné zákonité ustanovení, které by soudům ve Slezsku nařizovalo, aby svá usnesení v nějaké slovanské řeči vyhotovovaly.«

V ničem pak si nezadají před soudy naše politické úřady. Dělají udavače olomuckému arcibiskupovi, ačkoli on se svými listy je v tuhé opposici proti vládě. Jejich udávání byla také příčinou, že bylo koop. J. Svozilovi zakázáno pořádat schůze. Je tu vidět, zda mají klerikálové pravdu, když deklamují o svém utlačování. Zdá se, že naše úřady pořádají zrovna závody, aby se přetrumfly ve spravedlnosti k nám. Nedávno bylo dáno nařízení, že nápisy na četnických stanovištích mají býti v řeči, v jaké jsou na budovách hejtmanství. A tak dostaly se do obcí ryze českých nápisy německo-polské a do polských zase německo-české. Z toho hned nové řeči o popolšťování a počešťování — zatím co zemská vláda a zvláště známý okres. hejtman Werlik si mnuli ruce, jak se jim to pěkně povedlo.

Bílovecký hejtman zase je pevně přesvědčen, že lidé jsou povinni s ním mluvit německy, když německy umějí (dle theorie našich soudů) a ulevuje si zrovna nadávkami na naše lidi, jednou je tituluje štváči, podruhé zase kravalisty. — Doufáme, že i na něho dojde, že i jeho si naši poslancové a zvláště rada Hrubý trochu lépe všimnou.

Veliká je ochota úřadů k Němcům. V Kateřinkách byla úřední prohlídka matrik, zda snad farní úřad neznetvořil nějakého »Kerndeutsch« Schimetzka na Šimečka. Ba dokonce, když odrodilec Halfar nemohl vynutit křestní listy (7) německé, jelikož zápisy byly české, žádalo hejtmanství ex offo těchto 7 listů, aby mohlo Halfarovi pořídit německé překlady. Tu tedy možno zkracovat příjem státu o celých 7 K k vůli jednomu odrodilci, kdežto jinde zase se upomíná o halířový nedoplatek daně s nákladem skoro korunovým.

Politika úřadů chytá se všeho možného. Zvláště ji mrzí povolená již a od prázdnin v činnost vstoupiti mající škola měšťanská na Polské Ostravě, že prý místo ředitele bylo vypsáno o den méně než je zákonitá lhůta. A proto bylo jmenování jeho zrušeno.

Jak veliké mínění mají naši úředníci o moci úřední, tomu nasvědčuje výrok jednoho z našich hejtmanů. Obec R . . . . nechtěla přijímat úředních vyhlášek německých (od soudu) a žádala také o české

poručnické knížky. — Když nic nepomáhalo nucení se strany soudu, dojel si do obce hejtman — a zaargumentoval si takto: Já jsem přece hejtman a musím přijímat německé přípisy — což teprve vy. A ostatně soud je soud. Vidíte tam toho člověka na mostě? Kdyby vám soud poručil zabít ho, musíte to udělat — ať je to správné či nic. — Soud si to zodpoví. Zdálo by se to snad nemožno, ale je to prosté faktum bez okras.

Takové tedy máme v českých krajích úřady a úředníky.

A přese všecko to podává opavský poslanec Hofmann dotaz, zda chce vláda zachrániti poslovanštění úřadů ve Slezsku, v tom Slezsku, kde u zemského soudu je president i vicepresident Němec, ze dvou vrchních radů jeden Čech (určený pro Těšín), druhý Němec, ze 6 radů 1 Čech a 5 Němců, 7 sekretářů — samí Němci, adjunkti 2 Němci, z 9 auskultantů 3 Češi a 6 Němců, praktikanti Němci, funkcionáři u stát. zastupitelství Němci — atd. atd.

Těšínští zase chodí už prosit, aby vláda nedávala podpory polskému ústavu učitelskému, který si chtějí — a dle všeho také zřídí — Poláci založit v Těšíně.

Patrně se tedy už Němci bojí o svou državu. Volají tedy už od nynějška o pomoc.

Je to snad pro nás dobré znamení, že začíná se naše práce Němcům zatínat do živého.

A nedá se upříti, že je nyní u nás více hybnosti — ač by jí mohlo býti ještě více.

Matice Opavská má již otevřeno museum, pořádá přednášky (čilý je zvláště prof. Pospíšil), a také začala akci na zvýšení svých příjmů. Začínají se hlásit už také naše obce se stálými ročními příspěvky, a tak se zdá, že nastane přece jenom nový život v ní na prospěch její a celého Slezska.

Politická jednota Opavská nyní zbavena předsedy. Podivno je, že arcibiskupský list Moravan přinesl zprávu, jak i vůdcové v Opavě jsou s činností klimkovského kooperatora Svozila, t. č. předsedy Jednoty, nespokojeni. Což by bylo to někomu v Opavě vhod, že byl konsistorním úkazem odstrčen? Spíše věříme, že zpráva Moravanu byla šikovně chycena ze vzduchu.

Ostatně pořádání schůzí není ještě všecko. A to obstará nový předseda také. P. Svozil pak si najde cestu, jak by bylo možno pracovati dále. Nesvědčí všecko veliké čilosti členstva Polit. jednoty, že nesešel se dostatečný počet na schůzi svolanou v neděli po sv. Duchu. Týdeník uveřejnil to jen jednou na místě ne zrovna nejznačnějším, čímž se dá neúčast omluviti.

O kandidaturách možno pověděti tolik: rada Hrubý pomýšlel na resignaci — ale chtěl tím zároveň povzbuditi k tomu, aby se v čas pomýšlelo na hledání kandidátů dobrých, kdyby bylo jich třeba. Poněvadž na ten čas jich ještě nemáme tolik — bude vrchní rada Hrubý kandidovat zase. Ostatně nutno říci, že v něm i v dru Stratilovi máme dobré politické zástupce. — Dr. Gruda více kandidovat nemůže pro svoji chorobu. Vyskytly se v novinách tři tuším kandidatury, dra Die-

nelta, advokáta z Opavy, mlynáře Patera z Lukavce (agrárník) a pak faráře Trnkala. — Ale dle toho, jak známe částečně usnesení a částečně smýšlení voličstva, bude kandidován jeden z nejlepších a nejintelligentnějších odborníků hospodářských. Tak bude učiněno zadost hnutí agrárnímu, které dosáhnuvši vlivu v Politické jednotě domáhá se ho i jinde, avšak nyní ne více odloučeně od strany národní, nýbrž v ní a s ní. A tak je to také na naše poměry nejlépe.

Nový a čilý pracovník přibyl nám ve spolku žen. Nevím, kolik má právě nyní členů. — Bude mu třeba ještě, aby rozvětvil svou činnost po venkově — a překonal trochu nacionálně exaltovaný směr, který do něho vnášely některé pracovnice, před jejichž obětavou prací jinak mám úctu. Ale dle všeho zvítězil již částečně a zvítězí brzy na dobro směr pro naše poměry přiměřenější, zdravější a účinnější. Jméno slečny Čížkové, vydavatelky »Těšínských Novin« a jiných s ní stejně smýšlejících ručí za to. Dosud už vede si spolek čile; pořádal přednášky (také paní Humpalovou-Zemanovou a Matulovou si pozval), chopil se ve spolku s Ústřed. společností řízení hospodářské školy v Kateřinkách, jež má nyní některé praktické kursy (zatím) s počtem žáček na půl druhého sta. — Pěkný začátek, tím pěknější, že aspoň tu zůstanou dívky slezské ušetřeny vlivu pro život málo se hodících klášterních pensionátů.

Na čase by už také bylo rozhodnout se pro zřízení buď učitelského ústavu nebo některé odborné školy, aby hnutí školské bylo zase oživeno. Je to nevyhnutelno. Také by bylo třeba pohnouti otázkou zřízení ještě asi dvou měšťanských škol. Klimkovice by mohly začít, protože není v celém okrese žádné měšťanské školy.

Nutno je také vzbudit petiční ruch za zrušení nařízení zemské školní rady z r. 1873, jímž byla zevedena němčina za vyučovací jazyk (z větší neb menší části) do českých škol slezských. Nelze dlouho čekat, poněvadž pan ministr Hartel prý se vymlouvá, že nemůže zrušiti ono protizákonné nařízení, jelikož si toho ani obce samy nepřejí.

V hospodářské politice jsme poměrně nejšťastnější. Jmenuji to politikou — snad ne tak neprávem, jak by se zdálo.

Na schůzi rolnictva dne 20. dubna založeno družstevní obilní skladiště, pro něž už najaty vhodné místnosti na 15 roků, s podíly 10ti K a patnáctinásobným ručením. Přihlásilo se hned 66 členů s 201 podílem. Skladiště bude v Opavě — tedy menší, protože Opava je přece jen skoro na konci českého území Slezského. Úkolem budoucnosti zůstává zřízení skladiště ústředního, nejspíše ve Svinově, kde je střed našeho českého Slezska a cípu Moravsko-ostravského.

Že pro skladiště je dosti půdy a také dosti práce, vidět z dosavadní práce Jednoty hosp. společenstev, jejíž obrat v obilním obchodu byl 170.000 K, ačkoli mohla začíti teprve tehdy, kdy již větší část zásob byla prodána.

Způsob obchodu bude ve skladišti obchodnický, ne komissionářský. Rolník prodá skladišti, jako prodává jinde, ostatek bude starostí družstva. — Komissionářský způsob je nákladnější a ostudnější. Ovšem dá to

ještě dost práce, než se našim lidem vštípí potřebná trocha obchodního ducha i solidnosti. V této věci má jistě veliké zásluhy revisor a úředník jednoty p. Pazderka.

Ústřední společnost vybídla také rolnictvo, aby zaujalo stanovisko k zákonu o nucených společenstvech. Tak usneseno na schůzi rolnictva z okresu Klimkovického 4. května podati petice, aby sněm v brzku projednal zákon o společenstvech, aby pro Klimkovsko i ostatní okresy byla zřízena okresní společenstva dle národností a Ústřední hospodářská společnost aby byla přetvořena na společenstvo zemské. Nutno již předem se ohraditi proti úmyslům Němců, kteří by rádi měli jen jedno zemské společenstvo, ovšem s německou správou.

Činnost Ústřed. hosp. společnosti je vůbec bohata. Zatím jenom některé číslice. Má sdruženo 100 spolků se 3625 členy. Za rok 1901. přibylo 15 spolků — a dle poměrů zbývá ještě založit asi 30 nových, aby síť organisační byla úplná. S přímými členy má společnost 3693 členův. Za rok 1901. pořádala 63 přednášek a rozesílala všem spolkům »Moravský hospodář« a »Milotický Hospodář«. Místní spolky měly 551 schůzí.

Dosud zřídila nebo pomáhala zřizovat 19 družstev drenážních, 20 pokusných polí a luk, objednávala stroje a pořádala odborné kursy. Školek má dosud 16 se dvěma zahradnickými instruktory. Na zalesnění opatřila r. 1901. přes 300.000 sazenek. Plemenných stanic hovězího dobytka má 36, vepřového 12.

Jednotě společenstev odevzdala 60 družstev (30 raiffeisenek, 12 založen, 16 potravních, 2 nákupní, 1 lihovarské a 4 mlékařská).

O cukrovarské krisi, která se Slezska poměrně málo dotýká, vyslovila se na sjezdu 20. dubna v Opavě, že jí nutno čeliti větším pěstováním píce a dobytka, zvláště vepřového. Tak na př. r. 1900 sám Opavský okres vyvezl pouze 8170 kusů vepřového dobytka a dovezl 32.713. Tím zaplaceno aspoň 600.000 K více než bylo přijato. Na ten obnos by se musilo vypěstovat víc řepy, než jeden cukrovar spotřebuje. Vůbec třeba praktičtějšího zařízení hospodářských odborů jiných, zavésti společný prodej cukrovky a zvýšiti spotřebu cukru. Proto by se mělo krmit melasovými krmivy, jež bude nyní také vyráběti náš cukrovar v Háji.

Na téže schůzi žádalo rolnictvo snížení daně pozemkové, zavedení cla na řepu z Německa, poněvadž slezské cukrovary kupují tam odtud polovici řepy, zavedení cla na mléko z Pruska, obmezení dovozu dobytka z Pruska, obmezení dovozu dobytka z jiných zemí, snížení daně z cukru, zákaz importovat saccharin a sestátnění hlavních drah se snížením dopravy.

Zemské hospodářství jako jinde je stíženo velikými přirážkami. Stouply z 43% roku 1896. na 61·1% při daních reálních, jichž je 2,819.000 K a na 68·8% při daních osobních, kterých je 2,488.000 korun. Zemských dluhů bylo r. 1896. 1,100.213 K, letos 1,906.312 korun, a stouply hlavně stavbou zemské nemocnice. A přirážky stouply, ač je nyní na podíl z daní státních rozpočtěno 1,100.213 korun jako příjem.

Proto odporučuje zemský výbor šetrnost. Správně, jen aby zase nezačali šetřit na nás a šetřili tam, kde opravdu zbytečně vydávají.

Na konec zmiňuji se o kandidatuře dra Palkovského, prý za Slezsko také — někde na Moravě či v Čechách. Podotýkám jen, že my na Slezsku nevíme nic o práci dra Palkovského pro Slezsko.

Výstavka »Manesu« v Ostravě byla slabě navštívena. Pro Ostravu bude třeba na podruhé jiného výběru. Nutno počítat s poměry, aby porozumění lidu se skutečně vyškolovalo.

Ohlas vzbudil návrh Času, aby se uspořádala loterie na český ústav učitelský pro Slezsko. Op. Týdenník zabývá se pilně nyní věcmi školskými, volá se už i v Ostravě (Ostr. Denník) po zřízení měšťanské školy v Opavě.

Pro Opavu samu bude třeba práce co nejúsilovnější. Němci tamní vtrhují na výboj do okolních obcí. Dobře však, že nyní jsme si už tohoto nebezpečí všeobecně vědomi. Nic nám neudělají, budeme-li na stráži.

Myslím, že nebude mně zazlíváno, když podotknu, že by v Opavě samé bylo třeba více si všímat našeho lidu. Tu by byly přednášky středoškolské extense jistě na místě. Vím, že to bude z počátku trudná práce — ale je nutna. —

O sněmu míním psáti až po ukončení letošního zasedání. Proto jen stručně se zmiňuji, že v prvé schůzi (21. června) zvolen byl na návrh Dra Michejdy 9tičlenný výbor, aby učinil opatření nutná pro kraje povodní stižené. Jeť Odra na půl šesta metru nad normálem a Visla dokonce 7 m. (ve Strumeni). Spojení mezi Ostravou a Frýdkem, jakož i na dráze Košické bylo přerušeno, mnoho silnic je rozerváno, sena odplavena, pole zaplavena. — Ačkoli je bída tak veliká, nemohl poslanec notář Komarek z Opavy přece jinak, než ulevit si poznámkou, že prý se slovanským poslancům jedná o politickou agitaci. — Sněm ovšem vyhověl Dru Michejdovi a jeho návrh na zvolení výboru přijal. — Nedivili bychom se ani, kdyby pan Komarek byl ve svém nacionalismu řekl, že si Čechové povodeň objednali, aby si mohli zaagitovat.

Ve schůzi dne 23. června ohlásil president hr. Thun, že předseda ministerstva Dr. Koerber poukázal 20.000 K na okamžité ulevení bídy a nakoupení píce.

Dr. Türk podával zase svůj návrh, aby zákonem bylo zakázáno velkostatkářům skupovat selské pozemky. Přes odpor Bayera z Bayersburgu odkázán byl návrh právnickému výboru. Tam ovšem asi zůstane ležet právě tak, jako jiná léta.

Týž poslanec navrhl přímé, tajné volby do sněmu za obce venkovské. Němci užili toho dne zase hasičství na posílení své věci. Jednalo se o rozdělování příspěvku pojišťoven požárních sborům a jednotlivcům, přišlým při hasení k úrazu. Navrženi 4 zástupcové hasičstva a 3 pojišťoven. Poslanec Kurzweil žádal, aby ze zástupců hasičstva byli vždy aspoň tři Němci. Tolik svědomí bylo však ještě ve sněmu, že návrh 8 proti 8 hlasům byl zamítnut. Posl. Hampl zase chtěl, aby zemský výbor zamezil zřizování dvou sborů s velením v různé řeči, t. j. aby zamezil tvoření se slovanských sborů ve smíšených

obcích. Výbor jej odbyl, ale jen poznámkou, že v tom nemůže nic dělat. — Je to dost charakteristické. Což snad chtějí páni hledat někoho, kdo by v »tom« něco mohl dělat? — Povolné jsou naše úřady k Němcům dost a dost. Nebylo by to tedy tak divno.

Vždyť povolnost — až přílišnou — dal na jevo i olomucký pan arcibiskup, odvolav náhle z Kateřinek (kde je farář posl. Dr. Gruda pro nemoc práce neschopen a kde jeden kaplan se ještě z nemoci zotavuje), druhého kaplana vp. Kunovského, který byl tamním Němcům nepohodlný. Když i p. arcibiskup, jindy tak neústupný, povoluje — jak by nepovolovali druzí? — —*il.*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. Cestovatelský ruch a národní hospodářství.

Doba letního cestování zůstavuje Prahu proudem turistů skoro nedotčenu. V Drážďanech, Mnichově, Vídni, Budapešti — nemluvě ani o zemích alpských — plno cestovatelů s Baedekrem v ruce, u nás idylický klid. Kde jsou příčiny?

Především chybí nám lepší spojení s ostatními zeměmi. Z postulátů, které v městské radě pražské od několika let tlumočí dr. Jeřábek s horlivostí a znalostí uznání hodnou, uskutečnil se jen požadavek lepšího spojení mezi Prahou, Solnohradem a Inomostím, ale stalo se tak daleko spíše z ohledů na cestující z Drážďan a Berlína, jakož i proto, že z obou těchto měst a i z Prahy do Solnohradu a Tyrol jezdilo se přes Mnichov — vždyť tak byla věc ve státní železniční radě i motivována — láska ku Praze zajisté to nebyla.

Za to snahy o lepší spojení s jihem mocnářství, Lublaní, Terstem a Italií zůstaly marny. I sama žádost, aby alespoň přímé vozy k Lublani a Terstu, jež vždy jsou přeplněny, byly rozmnoženy, zůstala oslyšena. Také snahy o rychlé spojení jednak mezi Prahou—Olomoucí—Ostravou—Krakovem a Lvovem, jednak mezi Bohumínem a Peští přes Vrutky zůstaly nevyplněny, třeba, že právě v těchto dnech pro malou Olomouc zařízeno přímé spojení až se samým Terstem. Zapomíná se, že z Polska a Ruska jezdí se na západ nejenom přes Vídeň (s obejetím Prahy), ale ještě daleko více přes Vratislav a Berlín, tedy s úplným obejetím naší monarchie.

Ještě důležitějším v našich hospodářských poměrech jest přímé spojení na Pešť a se zeměmi balkánskými, s nimiž přes Pešť jest daleko lepší a levnější spojení než přes Vídeň, a stejně i do Přímoří a Italie!

Nutno vymoci dále spojení Vídně s českými lázněmi i přes Prahu v stejné době jak přes Plzeň. Následky hospodářské tohoto dosavadního opomíjení Prahy jdou do milionů, neboť české lázně svým zásobováním odkázány jsou pouze a jen na Vídeň.

Konečně Vídeň vypravuje v neděli v letě na všechny strany do okolních výletních míst vlaky s intervaly někdy i jen dvacetiminutovými, kdežto u nás máme velmi řídká spojení i na místa nejfrekventovanější, následkem stahování vagonových garnitur v letě do zemí alpských a do Vídně jest stálé přeplňování vozů, zejména v neděli a ve svátek, na nejfrekventovanější dráze západní, některá nynější železniční spojení

Prahy s venkovem jsou pro nedostatek vlaků úplně bezcenna, jako na př. na dráze Praha—Krč—Závist, Dobříš—Jílové a spojení Prahy s údolím sázavským k Sázavě a k Ratajům, tedy do nejkrásnějších partií středních Čech.

*

Trvá však v Praze a okolí jejím vůbec spolek nad míru rozvětvený a v protivě k ostatním spolkům velice úspěšnou činností se vyznamenávající.

Nemá stanov úředně schválených, ale každý z jeho členů zná účel spolku a snaží se ho dosíci »všemi zákonitými prostředky«, slovem i tiskem, jednáním i opomenutím.

Nekoná valných hromad, nemá ani zjevného předsedy ani pokladníka, ani zapisovatele, má jen množství přehorlivých a bezplatných jednatelů ve všech částech města Prahy a jejího nejbližšího okolí.

Úspěchy jeho jsou nepopíratelné a čím dál tím znatelnější.

*

Je to spolek pro odvracení cizinců od návštěvy města Prahy.

Členy a jednateli jeho jsou především, jak řečeno, železné dráhy, které vodí mezinárodní vlaky kolem Prahy, druhdy až oklikou přes Vídeň nebo s druhé strany Vratislav a Drážďany a i českému venkovu zjednávají svými jízdními řády namnoze lepší spojení s Vídní než-li s Prahou, a které i pro výletní místa z Prahy nedovedou poskytnouti spojení dostatečné, pohodlné a rychlé;

potom pražští fiakristé a drožkáři, kteří svými převysokými a nekontrolovatelnými sazbami, dražšími nežli v Berlíně, Hamburce, Paříži a j., i charakteristickou rázností své mluvy (nedošlo-li k tučnému zpropitnému) způsobují návštěvníkům první překvapení hned při vstupu do matičky Prahy;

dále pražské hotely, jichž pokojové ceny i při menší kvalitě rovnají se cenám vídeňským a vysoko předčí ceny v Drážďanech, Vratislavi, Mnichově, Norimberce atd. a jichž personál s pohrdáním měří opatrného cestujícího, který by se před najmutím pokojíku osmělil dotázati se na jeho cenu, — nercili, aby cestujícímu, jako jinde se děje, udal na vybranou nejprve ceny pokojů v tom onom patře, uličních nebo nádvorních a pod.;

všichni hrubci, kteří cizinci česky neznajícímu na slušný dotaz ani neodpovědí, ani se neomluví, že snad nevědí nebo nerozumějí, nýbrž mlčky a bez pozdravu obrátí se k němu zády a jdou za svou záležitostí nebo zábavou;

konduktoři na elektrických drahách, kteří neupozorní cizince — jenž nevěda, že město Praha nechává své zřízence vybírati almužnu zpropitného, nezakoupil si přízeň jejich bakšišem — na to, kde vystoupiti nebo přestoupiti, aby se dostal k cíli své cesty;

časopisy a strany, které z nezdvořilosti k cizincům zejména k Němcům činí národní hrdinství;

denní listy, které dosud nenašly místo pro denní rubriku pamětihodností, jež v Praze v určitých dnech a hodinách viděti lze;

německé listy, které po léta soustavně prohlašovaly Prahu za město každému Nečechovi nebezpečné;

hostince pražské, které odpuzují slušného cizince svým neupraveným zevnějškem (jaké jsou v Praze vchody do nejznámějších i nejdražších českých plzeňských restaurací!), svými kuchyňskými zápachy, již při vstupu se zarážející intensivností se ohlašujícími, svou pochybnou čistotou po chodbách, schodech, záchodech atd.;

hostince pražského okolí, které neúpravností a druhdy přímo špinavostí svou jenom Pražanům mohou býti snesitelny;

a všichni ti, kteří v krámech, restauracích, hotelích, na ulici, na nádraží jednají s cizincem dle zásady, když jsi již tu, podáme si tě, však ty sem beztoho víckrát nepřijdeš.

A on ovšem nepřijde, ale zradí od návštěvy také mnoho jiných.

*

Spolek má však protektory.

Jsou jimi především zastupitelstvo král. hlavního města Prahy samo, které nepečuje o to, aby veškeré památnosti pražské v určité dny a hodiny pravidelně byly přístupny (o sv. Janě hemží se Praha i samými Pražany, kteří v tento jediný den v roce chtějí viděti na př. valdštýnskou zahradu, kostel sv. Jiří, ústav slepců atd.), aby na určitých místech (nádražích, radnici a j.) byl cizincům zdarma k disposici stručný seznam a místopis památností pražských s plánkem města, aby byly zavedeny konečně i taxametrové povozy, příchozím pro svoji určitost sazby nejvítanější; aby bylo už na nádražích nebo v mezinárodních vlacích ku Praze jedoucích postaráno o podněcování cizinců k zastavení se v Praze nebo o informaci jejich co do hotelů, povozů atd. (nyní už i malá místa inserují na př. v novinách své letní byty!) a j. v.

O hříších páchaných zbytečně na starobylém rázu Prahy zde ani mluviti netřeba.

*

Protektory jsou však i obce a okresy předměstské. Příroda učinila skoro vše, aby Praha a okolí Pražské patřily k nejpůvabnějším v střední Evropě, ale jednotlivci a obce skoro vše zkazili.

Kdyby okolí Pražské bylo v majetku a správě jednotlivců, obcí a okresů jiného národa, nebylo by těch pustých strání a břehů, které věnčí břehy Vltaviny, úbočí pahorků byla by zalesněna s vysypanými cestami a stezkami, pod svahem byly by místo písku a kamení křoviny a stromořadí s promenádami, nad Vltavou bylo by pod i nade Prahou hojně hostinských teras se stromy, parky, vodotrysky, s nekonečnými řadami květináčů, z nichž úponky a květy splývaly by až k hladině řeky, rozkoší byla by pouhá projížďka po Vltavě, jejíž břehy, kdyby jim bylo jen trochu věnováno esthetické péče, práce a kapitálu, mají od přírody vše, aby překonati mohly i dost neprávem proslulý Rýn.

Jinde by nemohlo býti tolik nečistých, bezestinných, bezestromých a bezkřovných cest a osad, jako jich máme v okolí Prahy a v kantoně podřipském, jinde by nestavěli pomníků do okolí, které se sotva o samé slavnosti dá snesitelně vyčistiti, ale které ihned zase plno jest

deštivých kaluží, rozrytých cest a zápachu hnojůvky, jinde by nenechávali svá nejkrásnější údolí několik hodin za velkoměstem — jako jest naše dolní Posázaví — přístupná jen po krkolomných stezičkách nebo zhola neschůdná, jinde by nenechávali silnice v okolí hlavního města v tak mizerném stavu jako v nejzanedbanějších obcích království.

*

Výsledky této všestranné horlivé činnosti se také ukazují. Turistický proud, který zachvacuje vždy širší vrstvy a vždy další kraje, o Prahu sotva zavadí.

Proč se však o tom šíříme v rubrice hospodářské?

Protože cestovatelský ruch vždy větší položku tvoří v platební bilanci národů a hospodářství národních; protože i z našeho národa rok co rok více lidí cestuje za zábavou, zotavením nebo za domnělým poučením do ciziny vždy další a další s nákladem vždy větším a větším a je tudíž v hospodářském zájmu národa, abychom tohoto ruchu byli účastněni finančně nejen passivně, nýbrž také aktivně.

*

Němci počítají, že jim do jejich severočeských lázeňských míst Teplic, Karl. Var, Marianských a Františk. Lázní atd. připlyne ročně na 30 milionů korun jenom z ciziny — nečítajíc ani naší monarchie.

Italský statistik Bodio počítá, že cizinci utratí v Italii ročně (dle přibližných šetření na podkladě dat z r. 1897) asi 287 mil. lir (nečítajíc příjem železničních společností za okružní lístky — $7^1/_2$ mil. lir — a za dopravu zavazadel), s pasažery lodními dohromady asi 306 mil. lir. Tím se také vysvětluje, proč italští kapitalisté v posledních letech zakupovali v cizině veliké množství ital. papírů: jakmile se průmyslovým rozvojem passivní tržební bilance Italie zmenšila, kryje ruch cestovatelský nejen zbytek deficitu obchodní bilance a úroky dlužné do ciziny, nýbrž i dopouští značné obnosy k zakupování italských cenných papírů z ciziny!

Cestující Američané utratí v Evropě ročně na 100 mil. dolarů, příjem, jejž mají z cestovatelů anglických, německých i amerických Švýcary, byl rovněž ročně odhadován na 100 a více milionů franků.

Kolik asi milionů cestovatelských výdajů připadne ročně k dobrému českým krajům a zejm. královské Praze?

*

Je v Praze spolek pro povznesení návštěvy cizinců se stanovami, výborem, valnými hromadami a každoroční jednatelskou zprávou — ale o úspěších jeho činnosti nevidíte ani neslyšíte skoro ničeho.

Za to úspěchem svorné činnosti všech tichých členů, jednatelů a protektorů bezstatutárního spolku pro odvracení cizinců od Prahy jest Praha v létě rok co rok cestovatelů téměř prázdna . . . *S.*

ZEMĚDĚLSKÉ, PRŮMYSLOVÉ A OBCHODNÍ. Agrární hnutí v Čechách a v Německu — Svaz hospodářů v Berlíně — Jeho vznik, vliv a program — Požadavek vysoké celní ochrany obilní a rozdílné zájmy zemědělců — Výstava průmyslových škol pokračovacích a učednických prací v Praze — Organisace a návštěva výstavy.

Agrární hnutí v zemích Českých vyvinuje se obdobně jako v říši německé. V Německu jest znamenitá Deutsche Landwirtschaftsgesell-

schaft v Berlíně střediskem odborných snah zemědělských, Bund der Landwirte ústředím agrárně-politického hnutí v říši. V Čechách Ústřední hospodářská společnost, na Moravě Česká společnost hospodářská a ve Slezsku tamní Ústřední společnost representují snažení odborné, Sdružení českých zemědělců v Praze a moravská Selská jednota agrární hnutí politické. Jest zajímavo, že právě argrární hnutí české jest říšsko-německému mnohem těsněji připodobněno než agrární organisace Němců rakouských. Velikoleposti říšsko-německé organisace agrární organisace naše však ani z daleka nedosahují a za daných u nás poměrů ani dosahovati nemohou. Bund der Landwirte jest dnes nejzávažnějším činitelem ve všech otázkách, dotýkajících se zemědělství, při jednání o autonomním celním tarifu a obnově obchodních smluv hraje jednu z prvých úloh a sociálně-demokratická »Neue Zeit« kdysi napsala, že jest jediným sdružením, jehož moci a vlivu nutno se vážně obávati. Třebas toto tvrzení bylo jednostranné, přece události dokazují, že v říši bázně boží a dobrých mravů není organisace vlivnější nad Bund der Landwirte.

* * *

Bezprostředním podnětem vzniku »Bundu« bylo uzavření obchodních a celních úmluv v roce 1891 a 1892, o nichž se agrárníci němečtí domnívali, že je vážně poškodily, ač ve skutečnosti byly jednou z čelných příčin národohospodářského rozmachu Německa v posledním desítiletí. V r. 1892 vydal nájemce Ruprecht provolání, v němž poukazoval k beznadějným (prý) poměrům rolnictva německého a líčil černými barvami následky obchodních smluv.

Jen silná organisace zemědělců může čeliti tomuto nebezpečí. V r. 1893 »Bund« založen; vedle Ruprechta a svob. pána Wangenheima největší zásluhu o jeho založení měl dr. jur. Roesicke, soudní assessor mimo službu a majitel rytířského statku. Střední statkáři (»Rittergutsbesitzer«) jsou vůbec hybnou silou agrárního ruchu německého, odborného i politického, nikoliv velkostatkáři, jak často mylně se tvrdí. V r. 1901 čítal svaz již 232.000 členů, a to as 200.000 malostatkářů, 30.000 středních statkářů (a nájemců), 2000 velkostatkářů; z členů sídlilo 110.000 na východ, 122.000 na západ od Labe. Ústřední správa jest v Berlíně; ředitelem stálé kanceláře čítající 23 vrchních úředníků, 102 pomocných úředníků a 11 jednatelů v provinciích jest dr. Hahn. Ročně koná Bund as 9000 schůzí, v únoru vždy řádnou valnou hromadu v cirkusu Buschově, jež bývá navštívena 10.000 členy. Odtud slují členové Svazu posměšně »Buschmänner«. Letos bylo hlavně pojednáváno o novém celním tarifu a nastávající obnově obchodních úmluv. Faiséři Bundu měli úlohy smluveny a rozděleny: Dr. Hahn a dr. Roesicke hnali na vládu a kancléře Bülowa útokem, svob. pán Wangenheim a hr. Limburg-Stirum mluvili velice opatrně a spolu loyálně, respektujíce přání císařovo. »Lepšího kancléře, než jest Bülow, zatím nedostaneme«. Bund osobuje si tedy i vliv na obsazování úřadu kancléře říše německé! Ve skutečnosti spokojí se říšsko-němečtí agrárníci s tím, čeho se docíliti dá, a zastaví chytře v čas zásadní opposici proti tarifu a obnově smluv. Svazu slouží několik časopisů,

především oficiální týdeník, vycházející ve 130.000 výtiscích, pak denní listy Deutsche Tageszeitung, Berliner Blatt a j. Stoupenci svazu netvoří v parlamentě nikterak jednolitou stranu politickou, leč kandidáti poslanectví, jež svaz podporuje, musí prve přistoupiti na agrární program. Nejen v říšském sněmu, také v úřadech a u dvora má svaz mnoho vlivných stoupenců. Vedle činnosti hospodářsko-politické rozvíjí svaz i činnost hospodářskou a informační. Sprostředkuje prodej a nákup hnojiv i semen, pojišťování všeho druhu, prodej hosp. strojů a jiných zemědělských potřeb, provádí revisi knih účetních, lučební rozbory, poskytuje informace o úvěryhodnosti, technické porady, zřídil čítárnu, knihovnu, vzorkový sklad nejnovějších strojů atd. K podnětu Bundu vznikla řada hosp. družstev úvěrních, nákupních, skladních, výrobních, z nichž 210 tvoří při B. revisní svaz; spolu založena ústřední společenstevní pokladna, aby jednotlivým družstvům byly levně potřebné kapitály opatřeny a přebytečné peníze opět v ústřední pokladně uloženy.

* * *

Hlavním úkolem svazu hospodářů jest však spolupůsobení při volbách a agrárně-politická agitace slovem i tiskem. Program obsahuje všechny známé (o některých lze říci »pověstné«) požadavky agrární. Především příkře jednostrannou ochranu celní, zejména obilní cla na základě dvojitého tarifu, jehož minimální hranice nesmí býti ani obchodními smlouvami směrem dolů překročena, tedy především ochranu zájmů velkých a středních zemědělců východopruských a pomořanských. Západnímu hospodáři v průmyslových a bohatých krajinách rýnské provincie, Vestfálska, Brunšvicka, Durynska atd. poměrně velice málo záleží na příkré ochraně výroby obilní. Bohaté průmyslové okolí umožňuje západním hospodářům výrobu cennějších předmětů spotřeby: zeleniny, semenných specialit, rostlin průmyslových, ovoce, po případě mléka, másla, masa a jiných produktů, jichž výnosnost daleko předčí výnosnost obilnin. Kromě toho blízkost ohromných odbytišť domácích umožňuje snadný a výhodný odprodej plodin všelikých. Hospodář západní jest — sit venia verbo — zemědělským průmyslníkem, jehož interesy jsou připoutány úzce k zájmům industrie a tím i — jak nepochybno a střízlivější částí dělnictva i sociálně-demokratického otevřeně přiznáváno — také k zájmům dělnictva, jemuž zdar průmyslu propůjčuje znamenitou sílu kupní. Vedle ochrany celní propaguje svaz také zavedení dvojité měny jakožto prostředku ku zvýšení cen hospodářských plodin, požadavek to, na nějž ostatní vrstvy obyvatelstva (a v Německu zabývá se zemědělstvím jen 35·7% všeho obyvatelstva a i z tohoto dílce by jen částka nadchla se pro zavedení bimetalismu) nikdy nepřistoupí, požadavek, jehož provedení by rozrušilo všechen hospodářský život měrou nejpovážlivější. Za to má svaz v programu svém i řadu t. zv. malých prostředků, možných a užitečných, jako opatření proti dovozu dobytka ze zemí podezřelých, reformu chudinství, přísný dozor na plodinové bursy, snětí břemen s venkovské samosprávy, reformy agrárně-právní a j. v. Úspěchy německých agrárníků jsou ovšem z části neúspěchy zemědělců našich. Leč hospodáři naši mnohému se mohou

z příkladu v říši přiučiti dobrému, mnohého stinného zjevu se ve vlastní organisaci vyvarovati.

* * *

Již minule stručně jsme se zmínili o výstavě prací pokračovacích škol průmyslových a místní výstavě prací učednických z dílen, jež pořádána byla ve dnech 14. června—1. července v Královské Oboře. Výstava, k níž vyšel podnět z technologického průmyslového musea obchodní a živn. komory pražské, splnila plně očekávání pořadatelstva. Ukázala stav našeho pokračovacího školství v pravém světle, jeho pěkné i stinné stránky, a to právě bylo jedním z úkolů výstavy. Na výstavě súčastněny jsou chlapecké pokračovací školy průmyslové a učednické práce dílenské z Prahy, předměstí a okolí. Tím dán výlučný ráz výstavy; dívčí pokračovací školy průmyslové a pokračovací školy kupecké nezastoupeny. Nebylo by však na újmu věci, kdyby bylo bývalo vyhrazeno jmenovaným školám na výstavě zvláštní oddělení, místa bylo v průmyslovém paláci dosti a pořádala-li se již výstava zajisté značně nákladná, mohla poskytnouti obraz v š e h o školství pokračovacího v Praze a okolí. Až dosud pořádány byly výstavy žákovských prací průmyslových škol pokračovacích každoročně při ukončení školního roku, neměly však valného významu, jsouce omezeny na úzký kruh návštěvníků. Některé školy také od těchto výstav zajisté právem nadobro upustily. Výstava v Oboře jest výstavou š k o l pokračovacích, spojenou s výstavou učednických prací z dílen; tyto skutečnosti charakterisují výstavu k jejímu prospěchu. Zvláště vítáme obsah katalogu výstavního, jenž jest vzácným příspěvkem k dějinám pokračovacího školství a dobrým poučením o dnešním jeho stavu. Taktu správy musejní podařilo se připoutati k výstavě i exposici pokračovací školy »Handwerkervereinu« a 40 prací učňův z dílen německých mistrů, aniž by jednotný český ráz výstavy byl tím porušen. Vyučování na školách pokračovacích vykazuje v celku jednotnou, stejnostejnou soustavu, že až skoro zaráží, jak málo volného pole ponecháno uplatnění individuálních a mnohdy rozdílných potřeb, jimž školy pokračovací sloužiti mají. Potěšitelný jest postup specialisace škol, třebas ještě neodpovídal zcela povaze výrobních poměrů. Odborná oddělení pokračovacích škol vykazují velmi pěkné úspěchy, jakož vůbec nejlepší úspěchy přirozeně vykazují školy, zaujímající jen určité obory řemesel. Velikou práci vykonaly školy na periferii budoucí Velké Prahy, uvážíme-li, s jakým žákovským materiálem a za jak obtížných poměrů pracují. Pokračovací školou ryze odbornou s oddělením pro hospitanty jest škola zlatnická, jejíž exposice budila zaslouženou pozornost. Působí na ni přímo i nepřímo též síly, o nichž sám Richard Muther nedávno tak chvalně se zmínil ve své stati o představitelích mladého českého umění. Škola tato, soudíme, by neměla zůstati pouhou školou pokračovací.

* * *

Ve výstavě prací z dílen umístilo své výrobky 822 snaživých učňů; bylo pozorovati značný pokrok ve vhodném výběru úkolů, ač posud nebyl příliš dodržován seznam úkolů, sestavený technologickým museem. Vliv výstav učednických prací na úpravu poměrů učednických,

zejména na zavádění řádných zkoušek, jest známý. Četné vystavené předměty byly zároveň zkušebnými kusy. Tu a tam bylo znamenati na výrobcích umělých řemesel špatně pochopenou »secessi«. Výstava byla, pravda, četně navštívena. Maličkou otázku však si dovolíme: Kolik je učitelů pokračovacích škol a kolik mistrů, kteří by byli měli viděti výstavu a, ač mohli, nevkročili na výstaviště? *K.*

SOCIÁLNÍ. Bezplatná právní pomoc — Postátnění dolů — Ochrana dětí — Prostředkování sňatků švýcarskými obcemi.

K návrhu dra Koernera zabývá se zvláštní subkomitét advokátní komory české otázkou dalekosáhlého významu sociálního, vyplynulou z reformních snah pokud se týče úpravy advokacie samé. Jde o to, aby z členů komorních zřídila se dobrovolná sekce sociálně politická pro bezplatnou právní ochranu nemajetných v určitých právních záležitostech na těchto zásadách:

Právní poradu a zastupování udíleti budou členové sekce dle pořadu v komorní kanceláři, pokud se týče expositurách jejích na venkově v evidenci udržovaného. Právní porada a zastupování udíleti se bude námezdnímu dělnictvu průmyslovému a živnostenskému, čeledi na venkově i v městech, živnostníkům bez pomocníků živnost vedoucím a jiným osobám nemajetným od případu k případu. Právní porada a zastupování udíleti se bude ve sporných záležitostech bez ohledu na sporný obnos vzniklých z námezdního a čeledního poměru, z poměrů člena pojištěného k nemocenským pokladnám, úrazové pojišťovně a podpůrným i zaopatřovacím spolkům, z poměru živnostníka k zákazníkovi a dodavateli surovin a potřeb, z poměru nájemného o byt, z poměru nemanželského otcovství pro dítko, z vykonávání koaličního práva dělníka a z poměru domovského práva v obci. Žadatel o právní ochranu vykázati se má pracovní nebo čelední knížkou nebo legitimací členskou, platebním rozkazem na všeobecnou daň výdělkovou nebo průkazem o osvobození od ní, vysvědčením o nemajetnosti obcí vydaným nebo vůbec jiným průkazem osobní poměr anebo povahu sporu osvědčujícím. Právní ochrana děje se mimo náhradu hotových výdajů bezplatně, po případě za vysouzené a od druhé strany vydobyté útraty processní. U komory zřídí se peněžní fond pro právní ochranu, pro nějž se bude komora domáhati státní, po případě i jinaké veřejné subvence i bude sloužiti fond ten k náhradě režijních vydání kanceláře komorní s pracemi sekce spojených, pak k náhradě hotových vydajů stranami snad nehražených, konečně na základě seznamů právních záležitostí členy sekce vedených a nehonorovaných k částečné úhradě námahy členů sekce. Komora vejdiž ve styk s cizozemskými korporacemi advokátskými a c. a k. rak. konsuláty nebo vyslanectvy, aby cizozemce v Čechách přispění advokáta hledající odkazovaly na advok. komoru. Dotyčné mandáty přidělovati se budou pořadem členům sekce pro ochranu právní.

*

Bernstein ve svých »Dokumentech socialismu« pronesl hned v jednom z prvních sešitů slova, památná jak pro revisionistské hnutí

v sociální demokracii samé, tak pro sociální politiku měšťáckou. Pravil: »Cílem socialismu je odstranění vykořisťování, hospodářské anarchie, panství třídního, nouze. Kolik výroby a odbytu statků (zboží) za tím účelem bude muset býti sespolečenštěno, ukáže na každém stupni vývoje zkušenost.« Zkušenost, tento regulátor všech systémů a revolučních plánů, ukazuje právě jak sociální demokracii, tak měšťáctvu na jeden z aktuálních odborů sespolečenštění výroby, totiž těžby uhelné. Známý opětovaný už návrh Kaftanův na zemský prodejný monopol uhelný řeší otázku tuto v zásadě stejně jako požadavek sociálně-demokratický po postátnění těžby uhelné. Jenže návrhu Kaftanovu — osud všech tuctových návrhů sněmovních à la »aby se voličům lépe vedlo« — opakování na konkretnosti ani zbla nepřidalo, pořád a pořád hází se na stůl sněmovní v naději, že ti, kdož jej podepsali, stanou se chytřejšími, až se budou o něm mět raditi v komisi, a řekli-li v návrhu, aby slunce vycházelo o hodinu dřív, řeknou v komisi, co tenkrát ještě nevěděli: jak to zaonačit, aby slunce poslechlo. Zatím obnovený návrh z dosavadních pochybností proti němu projevených nevyvrací žádnou: ani pochybnost kompetenční (říšská rada či sněm?), ani komerční (nezpůsobilost byrokratické správy prodejen uhelných se zřetelem k dosavadní faktické aspoň nepostradatelnosti vývozu uhlí pro aktivum bilanční), ani finanční (obava před vyvinutím se monopolu prodejného z opatření sociálního a hospodářského v monopol finanční, při hubenosti zemských financí lákadlo zrovna neodolatelné!). Naproti tomu má tisk sociálně demokratický zase na mysli monopol výrobní, kdežto návrh Kaftanův, opustiv kompetenčně nepromyšlený, a priori nemožný původní návrh Julia Grégra na vývozní clo z uhlí domácího, utíká se za domněle možnější autonomistické stanovisko prodejního monopolu. Co se čeká a žádá od veřejnohospodářského regulování nabídky tak důležitého pro celé národní hospodářství zboží, jakým je uhlí? Především zásobování uhlím bez lichvy uhelné; jenže tu v pozadí straší — a to aspoň v Rakousku, ať centralistickém či autonomním, plným právem — obava před lichvou daňovou. Podruhé pokud možno zamezení krisí v těžbě uhelné a upravení nabídky uhelné ne se stanoviska spekulačního, ale v souhlase s normální potřebou trhu uhelného, požadavek splnitelný, ale nikoliv bez otřesů na trhu pracovním, zatím nevypočítatelných. Po třetí racionální těžení, místo dnešního jednak neracionálního při drobných dolech, jednak loupežného při velkých. Zlepší-li se při tom eo ipso sociální postavení dělnictva ve službách státu, je zatím otázkou; z centralisace výroby alespoň vyplývá sama sebou větší převaha podnikatele, nežli byla možna u jednotlivců podnikatelů ve volné soutěži. Po čtvrté zlepšení techniky výrobní; při státním dolu nejsou možny podobné nebezpečné nebo primitivní »díry«, jaké trpí státní dozor soukromým podnikatelům! — Vyvlastnění uhelných dolů představuje si stanovisko sociálně demokratické tak, že by — pokud jde o ložiska uhlí — dána byla náhrada jen za ložiska již načatá, ne snad i za ložiska, na která teprv kdy v budoucnosti postupem dolování dojde; nestaliť se těžaři vlastníky národního jmění v zemi vloženého, ale dostali jen povolení dobývati je za jistých kautel,

míry dolové se jim »propůjčují« atd. Nastaly-li teď vývojem moderního hospodářství poměry, které vyžadují jiné organisace těžby uhelné, jako ji na př. vynutilo si moderní dopravnictví na podkladě sítě státních drah, není principielně závady proti tomu, aby další těžba byla soukromníkům odňata za náhradu zařízení dolových a zásoby uhlí, které těmito zařízeními na ten čas ujali se v držení, a aby dolování nadále podjal se stát.

Ale otázku: kudy do toho — v praxi není potřebí a není také možno řešiti hned resolucí, monopolem, vyvlastněním, a kdo budí naděje na takové radikální převraty, přenáší kejkle politiky do života hospodářského, který je ale prostě vyvrhne, když je žaludek jeho nesnese. Politika žaludku nemá, jen hubu, a snese ovšem všechno. Jsou docela rozumové, etapové prostředky proti dnešní kalamitě uhelné: především silný nátlak, jejž vždy může vykonávat stát, chce-li nechat plně dolehnouti na těžaře předpisy horního zákona; politika tarifní, celní a daňová, která — v rukou prozíravého hospodářského politika — dovede hráti i na trhu uhelném jako na klaviatuře; pozvolné rozmnožování státních dolů po vzoru postupného postátňování železnic jako stále silněji a silněji fungující regulátor trhu uhelného a celá řada podobné drobné práce místo fantomů revoluce a nápravy jedním rázem, která staví na hlavu všechnu životní zkušenost a přirozený běh věcí. Postátnění dolů leží teprv na konci této dráhy, která dosud nebyla ani nastoupena. Ovšem — zdá se — stát při hospodářské neprozíravosti nebo lehkomyslnosti své byrokracie a bezhlavosti parlamentu to všechno dnes nechce a snad ani nechce chtíti; ale co zmůže proti tomu státnímu nechtění stín naší zemské autonomie, který ročně sotva na několik neděl prokmitne, aby na svém pozadí dal se zatřpytiti několika těm poslaneckým muškám svatojanským, a zas zmizel? Co bychom řekli obecnímu výboru nevím v které Lhotě, který by se každoročně usnášel o potřebě vypovězení války státu x nebo y? Ale naše autonomie už je taková — svědčí o tom každoroční pytel nejdobrodružnějších sněmovních návrhů — že se pořád chvástá, co by dokázala, kdyby sněm měl kompetenci říšské rady, a zatím kompetenci, kterou má skutečně, nechá ležeti ladem, nevyužitu, nepropracovánu, neprohloubenu, protože ono je — laciné a populární, toto však — namáhavé, zodpovědné a vyžaduje něčeho víc než psaní a povídání.

*

Jsou to patrně smutné poměry, které přiměly naši správu justiční, aby výnosy z května t. r. a opětovně z dubna t. r. zabývala se opatřeními k zostřené péči k ochraně dětí směřujícími. Loňské nařízení ukládá soudům, aby zneužívání moci otcovské nebo poručenské a zanedbávání péče s mocí tou spojené stihaly se vší energií, po případě odnětím této moci, a aby opatření, nutná na ochranu nebo jinaké opatření dítěte, dála se se vším urychlením, nečekajíc ukončení na př. trestního řízení. Soudům znovu se ukládá styk se soukromými spolky dobročinnými, který dle došlých zpráv dobře se osvědčuje. Zejména má soud — vedle policie — ve srozumění s těmito spolky postupovati

při kontrole, neopakují-li se přestupky v péči o děti již jednou stihané a za tím účelem mají všechny takové spolky chovány býti v evidenci a kde jich není, zřízení jich podněcováno.

Poměry patrně nevalně se zlepšily na prospěch dětí, když správa justiční vidí se nucenu, letošním nařízením znovu věci se zabývati a upozorniti soudy, jak mají zabezpečiti ochranu dětí i v těch případech, kdy trestní řízení nevedlo k cíli, nebo kde nebylo hned uznáno na odnětí moci otcovské. Jinými slovy: nemá býti vyčkáváno teprv nejhoršího. Dále ukládá se soudům, aby na pouhý slib rodičů, že s dítětem budou příště lépe nakládati, neodvolávaly ihned vyslovené odnětí moci otcovské, ale aby dřív vyslechly funkcionáře dobročinných spolků o známých jim z pravidla dobře domácích a výdělkových poměrech rodičů, o tělesném a mravním stavu dítěte, o vlivu, jaký na ně má otec či matka. Stejné opatrnosti jest potřebí, žádají-li rodiče, aby s dítětem jim odňatým směly zas se stýkati a pod. Odnětí dítěte má soud provésti svými vlastními orgány nebo s přibráním pomoci policejní a má se s ústavem nebo spolkem, jemuž dítě bude odevzdáno, o přijetí jeho předem dorozuměti a ne, jak se tu a tam dálo, omeziti se prostě na to, že se nález soudní účastněným stranám dodá a převzetí dítěte zůstaví funkcionářům dotyčného spolku. Spolkům na ochranu dětí mají býti dodány příslušné listy křestní, rodné a doklady o příslušnosti soudem buď v originále nebo ověřeném opisu; vůbec pak ukládá se soudům, aby těžily ze zkušeností těchto spolků a v podobných případech vyslechly jich funkcionáře.

Nemá-li ovšem celá tato vysoce záslužná akce býti polovičatou, bude potřebí, aby veřejná správa positivně zabývala se vybudováním řádné organisace takových spolků a jich kontroly; spolky, které úkol svůj pojímají čistě spolkářsky, nebo jsou docela zástěrou propagandy klerikální, mohou tu mnoho spíš poškoditi než prospěti.

O radikálním, třeba středověkém, řešení otázky opatření chudinského četnými klerikálními obcemi v německém i francouzském Švýcarsku — zejména v ultramontanních kantonech — dočítáme se právě těchto jistě charakteristických podrobností: Obce, aby se zbyly povinnosti chudinského opatření nemanželských matek, zabývají se hotovým prostředkováním sňatků jich s muži, které jim vyhledávají z příslušníků — jiných obcí. Vyplácejí za tím účelem i věna 300—600 franků z peněz obecních — premie pojistná proti možnému budoucímu břemenu chudinskému, pochybná právně, a ještě pochybnější — mravně — premie na vybavení sňatku svedeným nebo padlým ženám, nehledě ani k a priori nešťastným sňatkům takto vynuceným, životu rodinnému a výchově dětí v takto sehnaných rodinách — ze samé pohodlné humanity, pro klerikální mravnost typické.

*

ŠKOLSKÉ: Osmý sjezd českého učitelstva středoškolského. — Otázka reformy středního školství. — Řeč univ. prof. dr. Drtiny o novějších směrech reformy středoškolské. — Práce ve schůzích plenárních i odborových.

Sjezdy českého učitelstva středoškolského nebývají časté. První konán byl v r. 1883 a předposlední před osmi léty r. 1894 v Brně.

Po dlouhé přestávce, během které otázka reformy středního školství byla v sousedních státech v živém kvasu, sešli se letos o svátcích svatodušních čeští profesoři, aby o řadě otázek, týkajících se zájmů učitelstva i školství středoškolského porokovali. Sjezd byl hojně obeslán a vykonal pěkný kus práce. Činnost sjezdová jevila se jednak ve schůzích plenárních, na nichž projednávány byly všeobecné záležitosti učitelstva středních škol, konány odborné přednášky a přijaty resoluce, — jednak ve vědeckých sekcích — v nichž odborní referenti podávali zprávy. Ke sjezdu družila se vhodně výstavka nových učebných pomůcek, spojená s výklady. Kromě delegáta, kterého ke sjezdu vyslalo ministerstvo vyučování, nesúčastnil se nikdo, kdo by jménem ministerstva a zemské školní rady sjezd pozdravil, což v účastnících musilo budit ovšem dojmy velmi nemilé.

Otázka reformy středoškolské osvětlena vědeckou přednáškou univ. prof. dr. Fr. Drtiny. Nad jiné povolaný pracovník vystihl na počátku své řeči smysl dosavadního vývoje škol středních, předeslav stručný rozhled historický. Školství každé doby — dle jeho řeči — odpovídá kulturní její povaze. Každá doba vtiskuje ve své soustavě výchovné svůj ráz dorůstající mládeži ve shodě s celým životním a světovým názorem. Školy ve středověku připravovaly především pro duchovní stav a nejdůležitějším vyučovacím předmětem v nich byla církevní, od klasické velmi odchylná středověká latina jako živý, všeobecně dorozumívací prostředek tehdejšího vzdělaného světa. Veškerá soustava a výchova středověká měla za cíl zbožný život, který měl připravovati k pravému žití posmrtnému v nebi.

V době renaisančního humanismu nešlo již o latinu církevní, ale o latinu klasickou, o uschopnění chovance, aby napodobou vytvořil slovesná díla, hodná slávy Vergiliovy a Ciceronovy. V této době ustoupilo křesťanské pohrdání světem a nedůvěra přirozenému rozumu antickému naturalismu a racionalismu. Studium na školách přestalo sledovati cíle náboženské a upíralo hlavní zřetel ku vzdělání rozumovému a k získání zvláštní jemnosti a ušlechtilosti životní. Podivováním se uměleckým krásám starověku a nekritickým napodobováním jich uplatňoval se v době renaisančního humanismu silně moment esthetický. Forma krásná byla vším.

Reformace jsouce v podstatě hnutím lidovým a náboženským pečovaly o vzdělání lidu a nepřály učenosti humanistické. Zbožnost ve smyslu mravnosti stanovena reformací opět za cíl všeho vzdělání. V podstatě světský a antický humanism Erasmův stal se za reformace i protireformace humanismem konfesionálním a školství vyšší po celá tři století směřovala k tomuto výchovnému ideálu. Nastala doba zpovrchnění a úpadku studia. Všude zavládl formalism, planá rhetorika, učilo se mnoho latině, skoro nic řečtině, klasikové čtli se ne pro obsah, ale pro zvláštnost a eleganci stylistickou, mateřský jazyk byl proskribován. K tomu všemu družilo se nechutné moralisování.

Vlivem hnutí novohumanistického na konci 18. stol. pozbývá latina svého privilegovaného postavení a studiem jazyků a literatur

klasických hledí se vystihovat obsahově mnohostranný význam antického života kulturního, zušlechťovati literární vkus a přispívati k výchově mravní. Slovesné vzory starověkých literatur napodobují se sice ještě, ale již v jazycích národních a přispívají k rozkvětu novověkých literatur. Vzdělání ku pravé lidskosti stává se základním dogmatem nového názoru. Novohumanism je organicky spjat s literárním hnutím románským, projevuje se v něm odpor proti jednostrannému rozumářství 18. století, vzrůstá smysl pro cit a přirozenost. Hlásání Rousseauova evangelia přirozenosti nalézá všude vnímavého sluchu, starověk řecký se idealisuje a v duchu tohoto esthetického klasicismu reformuje se pěstování klasických jazyků na gymnasiích.

Názor na klasický starověk opět se mění následkem rozvoje vědy historické a archeologie. Ujímá se správné nazírání historické, historický humanismus. Historická podmíněnost řecké kultury se stále víc odhaluje a řecká kultura objevuje se sice jako důležitá epocha v kulturním vývoji lidstva, ale jako epocha jedna, s níž o náležité místo hlásí se doby následující: křesťanství, středověk, renaisance, reformace a osvícenství. Studia humanitní obohacují se zřeteli novými, šíří se smysl pro vývoj a souvislost kultury všelidské. Pravé vzdělání humanistické stále určitěji sleduje dnes cíl, aby chovanci uvědomilo všechny prvky, z nichž kultura moderní vůbec se skládá.

Nepředpojatým zkoumáním přírody, dalekosáhlými objevy na různých polích lidské činnosti, studiem člověka a společností odkrývají se lidstvu netušené obzory a práci životní stanoví se nové, dotud neznámé cíle. Vzniká a rozvíjí se školství reálné a technické. V duchu ideálů novohumanistických, ale se zřetelem ku všestrannému rozvoji moderních literatur, k novým výzkumům přírodovědeckým a vymoženostem technickým konají se reformy středoškolské ve století XIX.

Reforma gymnasií rakouských, jíž náleží místo zvláště čestné a v jistém směru i prvenství, vzniká společnou prací Exnera a Bonitze. Těžiště nového plánu učebního neklade v předmluvě organisačního nástinu rakouských gymnasií z r. 1849 Bonitz do klasických literatur, ale do vzájemného vztahu všech předmětů učebných mezi sebou. V duchu organisačního nástinu Bonitzova obracejí důležité výnosy ministerské z let 1887 a 1891 zřetel k obsahové stránce literatur klasických a omezují i zjednodušují rozsah učiva gramatického. V témž duchu sestavují se učebné plány gymnasií pruských z r. 1882, jichž původcem je opět Bonitz.

Všechny pokusy reformní v době přítomné usilují zjednati rovnováhu mezi požadavky humanismu, o kulturu národů antických opřeného a humanismu moderního, založeného na jazycích a literaturách moderních i na vědách přírodních. Snahy tyto dnes ještě neujasněné sledují cíl: vytvořiti jednotný typ vzdělání středoškolského. Jako bylo století XVIII. dobou smělých plánů reformních a duchaplných utopií paedagogických, tak bylo století XIX. dobou kritiky a hledání něčeho nového. Století XX. snad podaří se vytvořiti nový typ školství středního, odpovídajícího kulturní povaze doby nové.

Poslední desítiletí přímo oplývalo reformními plány v oboru škol středních a prof. Drtina podal v řeči své přehled důležitějších reforem. Hlavní otázka otáčí se dnes kolem dilema, mají-li oba typy středních škol splynouti v jednotný typ nový, nebo doporoučí-li se spíše, aby se samostatně vedle sebe vyvíjely dále. Reálná gymnasia se neosvědčila, protože slučovala příliš mechanicky a vedla k přetížení žactva. V Německu jsou šťastnější pokusy o školy reformní, jichž nižší oddělení je bez klasických jazyků a s jedním jazykem moderním (Goethegymnasium ve Frankfurtě n. M., Reinhardtem založené, a j.). Latině vyučuje se tu v 6, řečtině ve 4 nejvyšších třídách. Soustava Reinhardtova napodobuje se v jiných městech německých, v Holandsku, Rumunsku a Švédsku. Ve Francii je podobný pokus Demolinsův ve známé Nové škole v Des Roches.

Řečník vzpomenul středního školství speciálního, jehož zakladatelem byl ve Francii ministr V. Durny, humanistického školství moderního, kolem let devadesátých založeného a podrobněji referoval o reformních plánech státního školství francouzského, o nichž sněmovna poslanců v měsíci únoru letošního roku rokovala. Předloha tato stanoví 11letou dobu studijní. Po čtyřletém kursu elementárním, jenž je na stupni školy obecné, následovati má vlastní sedmileté studium středoškolské ve dva cykly, první čtyř- a druhý tříletý, rozdělené. V prvním cyklu jsou opět dvě paralelní sekce, z nichž první obsahuje mimo ostatní předměty latinu a po 2 letech nepovinnou řečtinu, druhá nepěstuje klasických jazyků a těžiště jejího studia je v jazyku mateřském, v jazycích živých, mathematice a vědách přírodních. Tříletý vyšší cyklus, do něhož se má vstupovati po závěreční zkoušce cyklu prvního, dělí se ve 4 paralelní sekce: 1. latinsko-řeckou, 2. latinskou bez řečtiny a za to s moderními jazyky, 3. latinskou bez řečtiny, ale za to s mathematikou a vědami přírodními, a 4. sekci věd přírodních s novými řečmi. Vedle druhého cyklu zamýšlí se zříditi zvláštní Section nouvelle, jež by obsahovala jakýsi souhrn vyššího školství průmyslového, obchodního, zemědělského a koloniálního. Absolventi všech čtyř sekcí druhého cyklu mají právo ke vstupu na všechny fakulty po odbytí zkoušky baccalaureatní.

Uzákoněná dnes již reforma škol středních v Prusku postavila se na stanovisko znovuoprávniti všechny druhy škol, ale ponechati je v samostatnosti, různosti a svéráznosti jejich. Německým císařem svolaná poslední konference z roku 1901 vyjádřila se zcela určitě, že politika školská, zakládající se jednostranně na novohumanismu a monopolu klasických studií, je pochybená a dnes nemožná. Vůdčí ideou poslední konference je přesvědčení o rovnocennosti vzdělání klasického a moderního. Nařízení ministerstva pruského z 12. března 1901 oprávnilo bez výjimky všecky abiturienty ke studiím na učitelství pro střední školy, nařízení z 19. listopadu 1901 připouští abiturienty z reálních gymnasií ke studiím medicinským a nařízení z 1. února 1902 abiturienty všech tří druhů středních škol ke studiím právnickým.

Prof. Drtina uzavírá, že monopol klasických studií na středních školách u jednotlivých národů evropských se omezuje a odstraňuje a

ujímá se utrakvism studií klasických i moderních. Ruší se umělé výhrady a výsady a různým kategoriím škol poskytuje se volnost samostatného vývoje a sebeuplatnění. Reformy středního školství jsou podmíněny hmotným i sociálním povznesením učitelstva středoškolského.

Řečník na konci své bohaté řeči poukazuje, že dnešní fakulty filosofické nemohou žádoucí měrou hověti úkolu, aby byly vychovatelnami příštích učitelů na školách středních. Vyslovuje přání po doplnění fakulty filosofické institucí novou buď ve formě zvláštního oddělení školského, jak je požadoval G. A. Lindner ve své »Vysoké škole pedagogické«, nebo ve formě zvláštních učených přednášek methodických a věd školských, jak je navrhoval Jul. Baumann v řeči své na sjezdu göttinském, nebo v podobě zvláštních fakult školských, jak existují dnes při některých universitách amerických, na nichž by i volání učitelstva škol obecných po akademickém vzdělání měrou náležitou a účelnou mohlo býti vyhověno. »Jako fakulta filosofická přestala býti fakultou nižší a stává se vlastním středem moderního studia universitního, tak stav učitelský právem si žádá, aby na roveň byl postaven s povoláním kněze, právníka, lékaře.«

V přednášce své o vědecké práci mimouniversitní vytýkal prof. dr. Rádl z Pardubic překážky, stavějící se v cestu těm, kteří na venku hodlají vědecky pracovati. Doporoučel utváření vědeckých klubů a vydávání výročních zpráv o pokrocích vědy.

Prof. J. Patočka z Čáslavě v přednášce o umělecké výchově na gymnasiu poukazoval, že nejedná se o zavedení nového předmětu, ale vychovatelského principu, rovnocenného se vzděláním vědeckým a mravním. Škola má pro umělecké vychování plně využiti příležitostí při vyučování jazykovém, země- a dějepisu, kreslení. Nezbytno jest, aby škola opatřena byla potřebnými pomůckami vyučovacími pro výchovu uměleckou. Přednášející navrhnul zřízení zvláštního odboru pro uměleckou výchovu při »Ústř. spolku českých profesorů«, jehož úkolem by bylo upraviti methodu i materiál umělecko-pedagogický tak, aby se přizpůsobil dnešní organisaci střední školy.

Po referátu prof. Karáska z Brna přijat návrh, aby vyučování na středních školách konáno bylo na jednu zápřež, pro kterézto zařízení mluví mnoho důvodů hygienických. — Při jednání o tom, mají-li býti profesoři středních škol povoláváni za členy porot, usnesl se sjezd po referátu prof. F. Rutha pro podání petice k ministerstvu, by dřívější praxe — nepovolávati jich, uvedena byla opět v platnost.

Po rokování o zkušebním řádu usneseno k návrhu prof. Groha, aby po čtyřletém studiu dovoleno bylo kandidátům rozděliti si zkoušku na dva terminy. — Prof. Lepš poukázal na význam projekce skioptické a doporučoval, by každý ústav řádným skioptikonem byl opatřen.

Při jednání o otázce suplentské žádáno, aby suplenti byli úředníky XI. třídy hodnostní s platem 2000 K, a aby léta suplentská byla do služby počítána. Také se ozvaly hlasy po započítávání aktivních přídavků do pense. Přijaty návrhy, aby třídnictví, knihovnictví a kustodství sbírek bylo počítáno za jednu hodinu vyučovací, aby pro po-

vinné vycházky se žáky povolen správou vyučovací potřebný čas a učitelům aby hrazeny byly výlohy, aby založen byl Ústř. spolkem časopis pro školy střední, jenž by byl zároveň dobrým časopisem rodinným, aby dovoleno bylo profesorům kolportovati sborem schválené knihy a časopisy a aby při knihovnách žákovských zařízeny byly vhodné čítárny.

Mnoho cenné práce vykonáno bylo ve schůzích odborových. V odboru pro klasickou filologii po referátu prof. Drtiny vysloveno v resoluci přání, aby mládež při vyučování řečtině na vyšších gymnasiích byla soustavně poučována o řecké kultuře a aby za tím účelem vedle čtení autorů zavedena byla pro nejvyšší dvě třídy chrestomathie dle vzoru čítanky Willamovitz-Möllendorfovy. Po referátu prof. Groha přijata resoluce vyslovující se pro vydání nového latinsko-českého slovníku, sloužícího všem třídám a pro vydávání sbírek klasiků s poznámkami. — V odboru pro moderní filologii projevováno přání po vhodnějším uspořádání četby, po zřízení stolice pro dějiny umění výtvarných, esthetické výchově učitelů sloužící, po účinnějším pěstování slovanských literatur. — V odboru pro vědy mathematické a přírodní žádáno zavedení praktických cvičení fysikálních a větší pěstování astronomie. — V odboru pro kreslení tlumočeno přání, aby byly zavedeny pokusy v kreslení a malování dle skutečných věcí přírodních a aby soustavně bylo pěstováno kreslení náčrtů dle modelu a předmětů. — V odboru pro tělocvik a zdravovědu přijaty návrhy na zlepšení postavení učitelů kreslení, na reformu při vyučování tělocviku, na pěstování zdravovědy a na opatření náležitého dozoru zdravotnického ve školách. — V odboru pro děje- a zeměpis žádáno vydávání reprodukcí děl z výtvarného umění, zvláště domácího a rozdělení země- a dějepisu v druhé až čtvrté třídě na samostatné předměty. — V odboru pro filosofickou propaedeutiku přijaty návrhy, aby filosofická propaedeutika byla zavedena i na reálkách, aby psychologii vyučováno bylo 2 hodiny týdně ve třídě sedmé, v osmé pak třídě aby byly věnovány 3 týdenní hodiny logice se zřetelem k nauce o třídění a methodě jednotlivých věd, aby filosofické vzdělání učitelstva středoškolského bylo rozšířeno a prohloubeno a aby při změně učebných plánů byly jako nové předměty učebné přijaty sociologie a ethika. — V odboru pro těsnopis žádány instrukce pro vyučování těsnopisu ve třech ročnících. — V odboru pro školy reálné zdůrazňována rovnocennost studia reálného se studiem gymnasiálním, žádáno rozšíření reálek na 8 tříd a o přístup abiturientů reálek po absolvování zvláštního kursu pro filosofickou propaedeutiku na všecky fakulty universitní mimo theologickou. — V odboru katechetském žádáno zlepšení hmotného postavení katechetů na neúplných školách středních a paedagogiích. — V odboru pro vědy přírodní provedeny byly prof. Strouhalem a doc. Novákem některé nové pokusy.

Osmý sjezd českých profesorů vykonal značný kus práce a ukázal vysoký stupeň vzdělání, na němž české učitelstvo středoškolské dnes je. Jde o to, aby příslušné úřady školní zralé návrhy sjezdové nenechaly na papíře, ale uvedly je v život.

LITERARNÍ: Katolická moderna. — Frant. Polívka, Názorná květena zemí koruny české. — Springer Rudolf, Der Kampf der Oesterreichischen Nationen um den Staat.

Katolická moderna.

VI.

»— ten lump ti nepohledne do tváře,
což příznakem je všech těch svatoušků,
již se scíplýma chodí očima...
Sprostotou smrdí, čiší hrubostí
a kvetou-li — toť šibeničnictvím,
a chceš-li v duši takou sestoupit,
sám sebe zkoumej, máš-li síly dost,
bys vešel do smrduté kloaky,
a máš-li ji — — — vstup radčj v kloaku,
než v pařeniště popské duše té —«

Bozi, jak radostně jsem uvítal, jak rád jsem napsal tenhle citát známého básníka! Neboť věčná Prozřetelnost určila, že jest mi sestoupit »v pařeniště popské duše«, že ještě jednou jest mi probrat to, co se zove nesmrtelnou částí reformního katolíka a kněze Kristova, pana Dostála, a věštec básník v několika řádcích výrazně vyjádřil, co člověk při takové práci mysliti a cítiti může! . . .

Minulého měsíce měl jsem příjemnější věci na práci, než ničiti hnízdo římských vráňat, pokřtěné »katolickou modernou«, nepsal jsem tedy — což můj dobrý páter široce a bystrozrace vyložil, že prý asi pro to, že Nový Život v srpnu nevychází, čímž by »lži a potupy« moje zůstaly »6 neděl bez odvety«. Ach, těm páterům dal pánbů vtip a ostrovtip! Vtip je zřejmý každému, ostrovtip vysvětlím hned: můj páter už asi šestkrát s jakousi tvrdošíjnou zoufalostí vysvětluje, že proto jen dopadla moje ruka na »Lutinova«, poněvadž prý on jest pavezou a kopím církve proti Času, realismu, prof. Masarykovi a mé knize »Golgatha«. Rozumný člověk se usměje, vždyť ani poslední cretin, jenž přísahá na Nový Život, tomuhle věřit nemůže — — ale to všechno je adressováno jinam a řekněme přímo: »Excelencí, dre Kohne, slyšel jste? Rozumíte? Vidíte, jak se bije ten »Lutinov«, na nějž jste neráčil hledět okem laskavým, za svatou církev se zlými nevěrci a helvety? U všech čertů, Excellencí, vždyť praví písmo: Hoden jest dělník mzdy své! — A kráčí někdo přesněji ve šlepějích našeho Spasitele než Váš »Lutinov«? Hleďte, jaký med sype se se rtů jeho (vybírám namátkou): »buldok, mstivec, drzé farizejství, katilinárská existence (3 ×), tumpachový, ušenec, padoušství —« což, dovede poslední Váš žurnalistický kuli sypati řeřavější popel lásky na hlavu odpůrců, než tento reformní katolík, tento čacký »Lutinov«? Poznáváte, Excellencí, kam vlastně míří celým tím svým »reformním katolicismem«? A jako s prašivou ovcí zacházeli jste s ním! . . . Nuž, vezměte ji do náručí svého — neztratila se!« — —

Ba, takhle dovede našinec ještě dobrodiní prokazovat takovým Dostálům! Takhle řekne za ně slovo poslední, když oni s těmi předešlými neprorazí! Ba, my jsme přec dobří lidé! Šest měsíců chodí ten Dostál před očima olomúcké Excellence jako ten krejčí v pohádce s našitými nápisy: »Zabil devadesát devět jednou ranou«, našitými

napřed i vzadu, a Excellence ani muk! — tož jsme to milosrdně vyřkli my.

Nu, a když už je člověk v ráži dobrodince, prokazuje dobrodiní o překot.

Já nazval v posledním svém článku en passant p. Dyka svým Thersitem. Zbojnému páteru mému se to zalíbilo (passe pro toho pohana Homéra jest u něho až chorobná!) a honem jmenuje Thersitem — mě! Velebníčku, v privátním životě se takové jednání jmenuje krádeží a jsou na to §§ zlé a nemilosrdné — a literatura, pamatujte si, jest něco vyššího, něco světějšího než život privátní! Ale i v Desateru stojí: Nepokradeš! a měl byste si je příležitostně přečísti a vštípiti v pamět. — Vy ovšem čtete Čas, Naši Dobu, moje veškeré spisy, ale bez jakéhokoli effektu na svou duši a ducha — vraťte se tedy k Desateru, je kratší a dá se pohodlněji podržet v paměti!

A dále: Tvrdíte, že při Pater noster kněz očí nezdvíhá. Vy, můj milý, ovšem nezdvíháte očí nikdy, ale měl byste aspoň při té modlitbě. Neboť poctivý člověk dívá se do očí tomu, s kým mluví. A začnete-li na pánaboha volat »Pater noster« a věříte-li, že sedí někde tam nahoře, máte se dívat nahoru. O to zdvíhání očí se nejednalo ovšem, ale vy, velebníčku, jste jako tchoř: jde-li člověk po vaší stopě, honem zasmradíte, abyste člověka odpudil jinam. Proto si přečtěte, o č se jednalo při slově »páter«. —

Item historie s Chamberlainem. Citoval jste jej vy a mínil, že by se měl prof. Masaryk a já spojit s Římem a s vámi proti Židům — já vás plácl přes ruku, odstrčil ji a vycitoval vám, jak týž Chamberlain soudí o Římu — vy na to zas zasmradíte, abych si tedy přečetl někoho jiného, Ehrharda na př. a imputujete čtenáři Naší Doby, že hledí »celý tumpachový« na mou učenost! Vy jste žertovná mrška, páteříčku, ale toho tchořování jednou pro vždy zanechejte!

Dále máme historii se Zeyerem. Já napíši o P l o j h a r o v i, »že by se měl vypráskat z literatury«, vy, katolický poctivče, vstrčíte místo Plojhara Zeyera a hlásáte světu, že chci Z e y e r a vypráskat z literatury! Napsal jste tak jednou — nikde nic se nehnulo, napsal jste podruhé, hýbám se j á. A pravím vám: kdybyste něco podobného provedl při kartách v novojičínské hospodě, dostanete pár pohlavků a vyhodí vás na ulici, a literatura, velebníčku, je něčím vyšším, něčím světějším, než nějaká darda; fixlování, jež se netrpí při ní, nesmí se provozovati ani v literatuře.

Ale dosti dobročinných a upřímných rad. Vím, že se mi za ně dostane vděku, v pravdě páterského. Ještě malou lampičku postavím do lebky p. Dostálovy, aby v ní bylo aspoň trochu světla pro příští dny. 1. Páter Štulc byl skutečně původcem dědictví Cyrilo-Methodějského — páter Dostál mi může uvěřit. 2. Co dělala konsistoř s páterem Dostálem v aféře Rozvoje, ovšem nevíme, ale jistě mu nekřivdila. »Zaslána« p. z Lešehradu osvětlila činnost levice p. Dostálovy, o níž pravice věděti nechtěla — a na to jsem kladl důraz. Clownoval-li p. Dostál z Rozvoje do Rozkvětu, z Rozkvětu do Mane, z Mane do Bílého praporu tak či onak — je lhostejno. Ale c l o w n o v a l, a to je zajímavé pro

reformního katolíka. 3. Item je tuze jedno nejen mně, ale i všem lidem po Čechách i na Moravě, jmenuje-li se knížka p. Dostálových říkání »Sedmikrásky« či »Pampelišky«. Ani žádný botanik se tu nepozastaví — a s literaturou nemá ta chamraď nic společného. 4. Páter Dostál mi strká nějaké své prohlášení stran Rozvoje před oči — nepřijímám ho a tvrdím znovu, že d u c h a toho prohlášení jsem postihl líp, než je p. Dostálovi příjemno — viz vypravování p. z Lešehradu. 5. Pater Dostál nazývá brožuru p. z Lešehradu »nepříčetným blábolením« a dodává, že sám Čas označil řečeného pána »za autora mnohých nesmyslů«. Brožura p. z Lešehradu ukazuje na tolik literární poctivosti, kolik jí není v celém Novém Životě dohromady, a z jeho básnické produkce, pravím to otevřeně, mohlo by se stvořit deset Dostálů, a každý by byl lepší než »Lutinov«.

*

A nyní trochu konfesí a vzpomínek, které p. Dostál neprozřetelně vyvolal. Takový katolický páter rád se blýská před svými posvěcenými a lehkověrnými spolubratry miliskováním se se Satanem. A na druhé straně — ó té drbané politiky katolické! — rád zase kompromituje Satana svým přátelstvím před jeho pekelníky. Nu, Satanem dal tedy nazvat mě v nějakých špatných verších a prosou povídá sám, jak následuje·

— »A ještě jeden citát, ve kterém pan Machar, chtěje tupit, vlastně blahořečí: Líčí přičinlivost a horlivost redaktora t. l. těmito slovy: »Lovili lidi jako Petr ryby kdysi. P. Dostál konal poutě po literátech, malířích a sochařích, všude čenichaje (!), všude vykládaje své vzorky jako obchodní cestující, vyplundroval takovou chycenou rybu až do žaludku — a nové číslo Nov. Života mělo někoho nového.« — Tak to skoro bylo. Ale vidíte, pane Machare, nikdy jsem nežádal o příspěvek někoho, ke komu jsem neměl úcty a o kom jsem nepředpokládal, že by smýšlel s námi. Tak na př. Vás. Vy víte, že jsme se stýkali osobě i písemně, víte, že jste mi posílal své knihy s věnováním. Na př. knížku »1893—1896« ozdobil Jste přípisem: »Básníku K. Dostálu Lutinovi (chyba! horší než akcent na hémar!)*) posýlá s pozdravem Machar«. Dne 11./6. 1899 věnoval Jste mi Confiteor slovy: »Toto »Confiteor«... ne knězi, ale básníku K. Dostálu — Lutinovi (zas chyba!)*) Machar.« A v dopise Jste se vyslovil dokonce, že mi dopisujete jako milenci! A vidíte: Vás jsem nikdy do Nov. Života nezval, sítě nevyhodil. Který otec dá dětem místo ryby — hada? pravil náš Mistr. —«

Tolik z jednoho čísla Nového Života. A z následujícího ještě tohle:

»V takové situaci je literát, který se dostane do polemiky s k a t i l i n á r s k o u e x i s t e n c í. Leckdo by se ho zastal, ale bojí se k a t i l i n á r s k é e x i s t e n c e, která dovede uplést na člověka bič i z toho, že jí a pije. Taková k a t i l i n á r s k á e x i s t e n c e dá si šest l e t p o s ý l a t z d a r m a časopis, a sedmý rok za to, že se jí nepoklonil, počne se sápat na — redaktora. Terorisuje na čas literární svět jako nějaký Robespierre. —«

A takhle se všecko stalo ve skutečnosti. A ručím za každé slovo.

V roce 1896 přišel ke mně v průvodu Pěčky-Místeckého maličký páteříček, jenž seděl, jak by neuměl pět počítat, díval se po pokoji, ale nepodíval se ti do očí — p. Dostál, redaktor Nového Života, reformní katolík tehdy ještě ne. Mluvil to ono, poprosil zdvo-

*) Navěsí si na sebe jmen jako komediant cetek, a potom je uražen, že mu je člověk nechce skloňovat!

řile, zda bych ráčil dovoliti, aby mi směl zasílat Nový Život, já »ráčil dovoliti« a páter šel.

Nový Život přišel, a já, jenž nerad si dává něco věnovati, poslal jsem páterovi svou právě vyšlou knížku »1893—1896«. A milý pan Dostál ukázal mi hned pátera, jenž má v kapse poukázku na pravou blaženost po smrti a na jedinou pravdu v tomto slzavém údolí, a napsal ve svém listu článek, jenž nesl titul »Ubohá lidská duše . . .« a začínal duchaplně takto:

»Navštívil jsem toho netvora v jeho vlastním doupěti. Byl jsem totiž v létě ve Vídni a když jsem si prohlédl italské gondoliery v »Benátkách«, Ašantské černochy v oboře, mumie v museu, ba i australské opice v Schönbrunně, příčilo se to mému redaktorskému svědomí, nepodívat se také na českého básníka pana J. S. Machara«,

potom popisoval můj byt, zmínil se o mé večeři, citoval, co mu o mně napsal páter Bouška, co propověděl jiný páter a jiné a jiné věci, jak se možno dočísti v Novém Životě, v lednu 1897. A od té doby měl v evidenci mě a já jeho. Nic víc. A jak mě stopoval! Nějakému páteru Leubnerovi volá v únoru 1897:

»Bratře, jsi chlapík, jak v Legendách a Balladách, tak ve znělkách poslední knihy, ale ani tu ani tam nejsi ve svém království. Ty bys měl utéci z archaismů a zátiší a zarýt se do života, neboť v tobě je zašitý — náš — Machar.«

Váceslavu Vlčkovi trumfuje: »Spokojte se tím, co Vám důtkami řekl p. Machar.« — O Anthologii Máje praví: »Machar si zapověděl, aby též byl do výboru pojat, a měl pravdu!« A mému Thersitovi, p. Dykovi dává vysvědčení:

»Ač před málo lety zíravě rozpytval poesii Macharovu, přece nezapře, že jest jeho synem, duchem i formou, jen že hraje na struně jedné, kdežto Machar jich má více«.

Někdy se však také pohoršil nade mnou:

»S p. Macharem udála se od Krymské cesty, již loni podnikl s drem Kramářem, nápadná změna. V jeho verších ho nepoznáváte. Břitkost, Macharovština vyvětrala . . .«

V tu dobu mi poslal svoji knížku se skromným titulem »Království boží na zemi« a s dedikací. Psal jsem mu o ní ironický lístek a ujistil jej, že mám vlastnost hadů, kteří na slunci se stávají jedovatějšími a Krymské slunce že vyhání rtuť teploměru na 40^0 R. — A zase jsem byl v rozpacích: co dát tomu páterovi za to »Království boží na zemi«? Zeptal jsem se ho a tu jsem patrně se vyslovil, že mu dopisuji »jako milenci« — během desíti dnů dvakrát, tedy časově, velebníčku!

A velebníček chtěl »Confiteor . . .«, že prý tam jsem celý, svůj a čerti vědí, co všechno! Což »Confiteor«? A páterovi? Sedne si nad knihu jako páter a začne na tebe zas: »Ubohá duše lidská . . .« Proto jsem mu napsal v dedikaci »ne knězi — ale básníku . . .«

Nu, leccos už je jasno, ne? Mě dojalo, jak se dobrému páteru stýskalo už tenkrát po mé břitkosti, po mém jedu . . .

Ba, »který otec dá dětem místo ryby — hada? pravil náš Mistr« a po něm p. Dostál, jak vidno výše. Ale v tom čase mi psal Adam Chlumecký, že bych měl poslat p. Dostálovi příspěvek do — Nového Života . . . že je to čilý hoch a že bych mu udělal radost . . . Ale já

mu tu radost udělati nechtěl . . . Možno, že o tom p. Dostál neví, možno, že ví, ale zapře, jisto však je, že by těm dětem toho hada byl dal tuze rád . . . Vždyť jim ho maloval či citoval, až mně samému bylo z toho nevolno!

V r. 1899 jsem uviděl svého páteříčka na Moravě. Zjevil se tam najednou pod Hostýnem, maličký, rozpačitý jaksi, nejistý, potýral svou návštěvou Schwaigra, potýral mě, k večeru pak prohlásil, že jde nahoru na Hostýn; je prý tam jeden tuze znamenitý jezovita, vlivuplný člověk, jenž s ním, Dostálem, chce podiskutovat. A páteříček mu tam nesl jako captatio bevevolentiae svoje »Království boží na zemi«. Přítel Masaryk užil příležitosti k prozkoumání milého pátera a navrhl mi, abychom jej doprovodili. Snad to slovo »podiskutovat« Masaryka chytlo. Šli jsme. Krásný, tichý večer. Masaryk mluvil, chtěl diskussi. Ale páteříček se kroutil jako úhoř, a když už byl tak daleko, že měl k 2 × 2 říci: jest čtyři, řekl, že je těžko něco určitého říci, že církev svatá a kdesi cosi.

Mlčel jsem. Vřelo to ve mně. A tenkrát, p. Dostále, tenkrát jsem poznal Vás dokonale, tenkrát jste se mi stal jasným a průhledným jako hodinový stroj, tenkrát jsem našel Vaše římské kolečko, a toho večera jsem pocítil, že se Vám dostane toho jedu, po němž jste v Novém Životě u mně vzdychal, že mizí . . . Zastavil jsem Masaryka a žádal, abychom se vrátili.

Můj páteříček jezovitu nenašel na Hostýně, přespal tam, vrátil se druhého dne a »Království boží na zemi« věnoval k velkému našemu gaudiu — slečně Masarykové . . .

Co ustrojila náhoda? Za deset dní jeli jsme, Schwaiger, malíř Herbert Masaryk a já — do Nového Jičína! Dojeli jsme s večerem, vešli do české Besedy a podle zvyku Schwaigrova usedli ve výčepu mezi dělníky a formany. Za skleněným přepažením byla místnost pro honoraci. Zajímalo mě, jak se baví intelligence české menšiny v Novém Jičíně, přistavil jsem židli, vystoupil na ni a dívám se. Několik stolů — všude karty! A hle! Můj páteříček tam a v pravici, v níž ráno držívá Krista pána, jíž během dne reformuje katolicismus, třímá pevně známé výrobky Františka Severy, německé karty, a velikým půlkruhem rozháněje se bije o stůl. Trumfuje asi. Jak byl proměněn! Co bylo proměnění našeho Spasitele na hoře Tábor proti tomu! Očka, upřená do barevných lísťků, jiskřila, tváře se mu růměnily — a jeho Satan skočil se židle, prošel jizbou, vešel do místnosti, postavil se ke stolu a křikl: »Položte karty, velebníčku!«

Vzhledl na mě — ponejprv v životě — zbledl a položil karty. Spočítal jsem mu čárky na tácku: pět čárek, pohlédl na hodiny: osm hodin.

»Hm, hezký kus práce, velebníčku, v osm hodin pět půllitrů!«

Vzpamatoval se, zakoktal cosi. Vysvětlil jsem mu, kde sedíme, sebral peníze, pivo a šel se mnou.

Seděl zničen. »Hleďte,« povídá za chvíli, »ponejprv v životě hraji v karty — a můj největší nepřítel se k tomu natrefí!«

»Ale, Vy marnotrato, a to se hned pouštíte ve hru o peníze?« kárám jej.

»Poncjprv v životě, na mou duši,« vzdychal velebník.

»Tak, tak. Vy jste popsal kdysi svou návštěvu u mne, teď popíši já svoji u Vás. Návštěva u vůdce Katolické moderny — hezký titul, což? Herben to dostane, přečte, přeškrtne titul a dá tenhle: Bankrot Katolické moderny — hezky jste to dopracoval, velebníčku!« povídám vážně.

Bědoval. Ještě nějakou hodinu jsem jej potrapoval, až mi Schwaiger zahučel v uši: »Nech už ho! Vždyť už mu ani pivo nechutná!«

Poseděl s námi a druhého dne prováděl nás po Jičíně. Jako největší znamenitost ukázal nám na hřbitově hrob popraveného vraha Šimáka. Leží na cestě a velebníček mu s velkým gustem na něj dupl . . .

To je všecko. To jsou naše styky. Víc jsme se neviděli.

Sloup Katolické moderny, reformátor, mravokárce, sluha Kristův — jak to praví básník?

Sprostotou smrdí, čiší hrubostí
a kvete-li — tož šibeničnictvím . . .

Pana Karáska jsem dal kdysi požádat, aby mě nechválil, že mě to ponižuje; pana Dostála žádám, aby jen nadával, neboť mi to dělá potěšení.

Z mých spárů se toto vráně více nevymkne. A »neráčím« na dále »dovoliti«, aby mi zasílal Nový Život.

Příště ještě několik slov. *J. S. Machar.*

* * *

Frant. Polívka, c. k. gymn. prof., *Názorná květena zemí koruny české.* Nákladem R. Prombergra, knihkupce v Olomouci.

Názorná květena vychází asi tři roky. Vyšly již dva velké, silné svazky, jeden o 682 stránkách a druhý o 620 stránkách. V takovém rozsahu jako Květena Polívkova nebyla po česku až dosud vydána žádná názorná květena. Dílo započato svazkem druhým. Spisovatel chtěl bezpochyby započíti skupinou rostlin zajímavých a na pohled krásnějších, totiž rostlinami prostoplátečnými. Svazek III. popisuje rostliny srostloplátečné. Nyní vychází svazek čtvrtý, který bude obsahovati rostliny bezkorunné a jednoděložné. Svazkem prvým, obsahujícím všeobecnou část, dílo bude ukončeno.

Tento postup, volený asi se stanoviska nakladatelského, má tu nevýhodu, že nebotanikovi mnohé terminy jsou nejasny; budou vysvětleny až ve všeobecné části, která vyjde na konec.

Cennou stránkou knihy jsou její illustrace. Nalézáme 1030 vyobrazení ve svazku druhém a 819 ve svazku třetím; tedy téměř všechny popsané druhy rostlin jsou vyobrazeny. Vyobrazení jsou provedena pečlivě a pravdivě. Nebyla to práce snadná. Vizme na př., jak obtížný úkol měl spisovatel při zobrazování rozličných druhů růží, ostružníkův a jestřábníkův! Úkol, který přesahuje lidské síly, zejména má-li květinu vystihnouti obrázkem nebarevným. Ale ani tato nesnáz spisovatele neodstrašila. Některé druhy podařilo se i černí vystihnouti velmi zdařile (na př. okoličnaté, pryskyřníkovité, motýlokvěté, mochny, máty, rozrazily a j.); s menším zdarem podán je na př. šeřík. Botani-

kovi odbornému ovšem žádný obrázek zcela nestačí; vždyť pojem druhu se do jisté míry mění a znaky, podle kterých rostlinu určujeme, jsou téměř drobnohledny, tak že obraz, zejména nekolorovaný, úplně vyhověti nemůže. Spisovatel hojnými illustracemi ve svém díle chtěl asi vyhověti širšímu kruhu botanikův, kteří by rádi lehce, nejčastěji jen podle obrázkův určili druh rostlin. Ale to v každém případě není možná. Rád bych znal botanika, který dle obrázkův určuje jestřábníky a ostřice! Zvláštní ceny dodává dílu vyobrazení rostlin cizozemských a v zahradách pěstovaných; tu pravda zvláště v moderní době jest výběr těžký a vždy subjektivní.

Při dílech illustrovaných se často text všelijak odbývá. Polívkovi však nedá se ani po této stránce nic vytýkati. Rostliny popisovány jsou správně a jasně. Spisovatel dobře ovládá látku, kterou vysvětluje, a proto jest vždy jasný a srozumitelný. Při každém složitějším řádu a rodu podán jest soustavný přehled jako malý určovací klíč; k tomu sahá stará, osvědčená praxe zejména při určování. Kromě toho při každé rostlině podle nejnovějších pramenů udáno geografické rozšíření její v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Při vzácnějších druzích uvedeno místo blíže, někdy i jméno botanika, který ji po prvé uvedl v širší známost. Auktorovi byl tu pro Čechy výborným průvodcem dra Čelakovského »Prodromus« a pro Moravu »Flora« dra Oborného.

Fr. Polívka popisuje i život rostliny. Všímá si způsobu opylení; vysvětluje blíže poměr hmyzu a květu; a nezapomíná ani jiných zvláštních biologických vlastností rostliny, aby tím popis učinil zajímavějším. Proto neunavuje, jako by se stalo při prostém, suchopárném vyjmenovávání znakův morfologických. Velmi cenná je Květena Polívkova po stránce praktické. Při pěstovaných rostlinách líčí odrůdy kulturou vzniklé a uvádí jejich názvy lidové. Popisuje hmyz škodlivý i nemoci, způsobené rozličnými parasity. Nezapomíná na historické momenty, kdy která rostlina byla u nás po prvé pěstována. Chvály hodna je snaha spisovatelova, kterou ve své dílo přibral i moment lidovědný: pěkně čtou se národní pověsti a legendy, jež si vypravuje o jednotlivých rostlinách lid československý. Zajímavé jest i etymologické osvětlování latinských a jiných cizojazyčných výrazův. Etymologisování oddává se Polívka se zvláštní zálibou. Upřílišenou zdá se nám snaha, hledati pro každou rostlinu, třeba i cizozemskou, český název.

Dílo Polívkovo je všestranné a obsažné. Každý, kdo v jakémkoli ohledu s botanikou se stýká, najde tu poučení. Odborný botanik povšimne si systematických přehledů, geografického rozšíření a mnohý detail v obrázcích jej zaujme. I lékaře, zahradníka, lesníka a hospodáře poučí v jeho oboru. Spis založen na basi co možná nejširší a proto každému vzdělanci lze jej doporučiti. Přejeme dílu plného zdaru! Vyniká poměrně značnou lácí. *J. P.*

Springer Rudolf: Der Kampf der Oesterreichischen Nationen um den Staat. Erster Theil: Das nationale Problem als Verfassungs- und Verwaltungsfrage. Leipzig 1902. 8⁰. IV. 252 str.

R. Springer (pseud. Synopticus) jest již znám čtenářstvu v Rakousku vedle statí revuálních svými spisy: »Staat und Nation« (1899)

a »Staat und Parlament« (1901). Jako předešlé práce autorovy, tak i přítomná žádají, aby nebyly považovány za agitační letáky některé politické strany, nýbrž chtějí, aby se na ně hledělo jako na spisy vědeckou methodou pojednávající o politických otázkách. Této snaze spisovatel vyhovuje velice čestně, ačkoliv i on při svém klidu nezdrží se odsudků méně klidných. R. Springer je politik pokrokový, lidový; v jeho knihách nalezne se mnoho látky k přemýšlení o rakouských poměrech politických. V přítomné knize dotýká se p. Springer otázky, jaké ústavní a správní formy by měly býti v Rakousku, aby národové rakouští v Rakousku mohli klidně spolužíti a tvořiti jeden stát. Aby věc mohl zodpověděti, zabývá se autor nejprve povahou nacionálního problému a jeho pojetími a rozvrhuje pojetí ta vedle menších pododdělení v dvě základní, a sice: 1. atomisticko-centralistické a 2. kollektivně-foederalistické čili organické. Dle pojetí prvého proti jednotné a nedílné státní moci stojí jen individua různě mluvící, dle pojetí druhého jsou národové, kollektivní celky, které vytvoří v jich spojení stát národností. Chtěje kritisovati tato pojetí a vysvětliti národnostní problém rakouský, nejprvé zjišťuje p. Springer požadavky národnostní idey a pak požadavky spořádané státní správy, při čemž ostře dotýká se negativně národnostní politiky stran v Rakousku a organisace celé rakouské správy, a positivně ukazuje, jaké by měly býti základní rysy reformy správní. Autor soudí, že požadavky státní i národnostní dají se smířiti, a myslí, že smír tento uskutečniti lze zřízením krajským. Kraj je dle p. Springra největší společná míra státu, korunní země a národa, a stát, země korunní a národ nejsou nic jiného nežli různě stupňované foederace jednotných místních správních obvodů. Centralisace a decentralisace, autonomie a samospráva korunních zemí jsou dle p. Springra jednak nedostatečné, jednak nebezpečné prostředky foederativní. Problém foederace jest dvojitý: jednak autonomie národů se má zajistiti, jednak má se podržeti státní jednota. Že p. Springer v této kapitole činí příkře výtky foederalistům a autonomistům, jakož i centralistům dnešního parlamentu rakouského, dá se uhodnouti již z pochodu jeho myšlenek. Autor v poslední části své knihy činí návrh ústavních a správních forem, jichž uskutečnění by přispělo k zjednání národnostního míru, Rakousko by učinilo uvnitř mocným a na venek silným i vlivným. Ale spisovatel sám připouští, že to, co podává, jest jen návrh, o kterém chce, aby se diskutovalo a připouští sám, že, pokud se týče kompetence nových ústavních i správních forem jím navrhovaných, mnoho by se dalo zaříditi jinak. Ducha návrhu p. Springrova lze poznati z věty, jíž končí se spis: »Oesterreich kann wieder geboren werden aus dem Geiste der Massen, kann Macht und Grösse gewinnen unter dem Zeichen der politischen Demokratie und nationalen Autonomie.«

Ku konci poznamenávám, že, jak lze dle spisu p. Springrova soudit, zná p. Springer i věci česky psané, a český čtenář nalezne v spisu p. Springrovu dosti nabádavých poznámek, týkajících se historického práva státního, všeobecného hlasovacího práva (na př. str. 26), programu rakouské sociální demokracie atd. atd. *Zd. V. Tobolka.*

ZPRÁVY.

Případ otravy čajem s příznaky od míchy popsal v Therapeutic Gazette (1901, nr. 7) Alfred Gordon. Jistá paní pila po mnoho let čaj ve velkých množstvích, z počátku 10 šálků denně, posléze až 45 šálků denně. Příznaky choroby, která se pak vyvinula, vzbuzovaly podezření na onemocnění míchy (zvláště postranních a zadních provazců), tedy podobné zjevům, jaké se při úbytích míchy pozorují. — Byly to brzká únava, zvýšená citlivost dolní polovice těla a snížená citlivost horní polovice těla, vrávorání při zavřených očích, časté nucení na moč, a zácpa, súžení pole zrakového, strnulé zorničky. Všecky ty příznaky vedly k tomu, že neběží o hysterii. Protože se dala každá jiná otrava jakož i nákaza vyloučiti, připouští autor, že choroba vznikla z otravy čajem, ačkoli míšní příznaky po čaji dosud v takové formě pozorovány nebyly. Nemocná přestala píti čaj a po několika nedělích se již příznaky choroby zlepšily.

Na ochranu a zachovávání uměleckých děl a starožitností. Vlašský ministr vyučování Gallo předložil senátu království italského návrh zákona, kterým se má umožňovati státu, zachovávati zemi umělecká díla významná. Všechny starožitnosti a umělecká díla, jež patří obcím, provinciím nebo náboženským družstvům, vyloučeny jsou z prodejnosti, pokud tvoří součást veřejné budovy. Ku prodeji jich potřeba za jednotlivých případů zvláštního svolení vyučovacího ministra. Při prodejích soukromníky vyhrazuje si vláda právo po tři měsíce, zakoupiti umělecké dílo za cenu smluvenou s kupcem. Za obzvláštních případů smí vláda »v zájmu obecného dobra« (per causa di pubblicautilità), i když majetník nemá úmyslu prodati, rozšířiti právo vyvlastňovaci, dosud pro nemovitosti toliko platné, také na díla umělecká. Vývoz uměleckých předmětův a starožitnin jest dovolen za vývozné clo ad valorem, počínajíc 5% za prvých 5000 lir, vzrůstajíc o 2% při každých dalších 5000 lirách až do 33% z ceny předmětu. Cena se musí prodejcem samým udávati. Vláda nabývá také práva k zakoupení vývozného předmětu za deklarovanou cenu, čímž se předchází udávati ceny podvodné. — K vykopávání je třeba opatřiti dovolení ministerstva, které nařídí stálý k němu dozor. Vláda má nárok na čtvrtinu nálezu, již jest jí vydati zadarmo. Vykonává-li se kopání cizozemci, ukládá se těmto závazek, ponechati veškery nálezy zadarmo některé veřejné sbírce v zemi. Vláda také smí dáti vykopávati na cizí půdě; polovici nálezů však přenechává majetníku pozemku. Prostředky ke koupi sbírají se z vývozného cla, z peněžitých pokut za přestupky toho zákona a z prodeje duplikátů v státním majetku a z výsledků

státních vykopanin, konečně z výtěžku úředních musejních publikací. — Také španělská vláda rozhodla se, zakázati vývoz starožitností a uměleckých děl. Zákon za tou příčinou sněmovnám podaný zahrnuje starožitnosti, památníky, obrazová díla, obrazy, nápisy, knihy, listiny, rukopisy, mince, medaille, zbraně a zbroje, slovem všechny umělecké předměty od nejstarších dob až do počátku devatenáctého století. Vláda si také vyhrazuje právo, vyvlastňovati starožitnosti soukromníkům náležející. — Podobné zákazy jsou v platnosti již od doby dřívější v Řecku a Egyptě. *Kč.*

Ze statistiky rakouských trestnic a soudních věznic. Občasná tiskovina »Oesterreichische Statistik« obsahuje v seš. 4. sv. 58. přehled poměrů rak. trestních ústavů a soudních vězení v r. 1897. Data ta jsou v nejedné příčině zajímavá také pro kruhy vychovatelské. Roku 1897 bylo úhrnem trestanců 12.996 mužův a 1707 žen. Proti roku 1896 přibylo 77 mužských a ubylo 79 ženských trestanců. Z mužských těch trestanců bylo 29·6% z měst, ze ženských 21·7%. Z venkova bylo 65·2% mužských a 71·4% ženských. Zbytek byl původem z cizozemska nebo z míst neznámých. — Podle věku byli trestanci: od 14—16. roku 1·5% muž. a 1·1% ženských, od 16—20. roku 12·5% muž. a 10·3% ženských, od 20—30 let 41·8% muž. a 40·8% ženských, od 30—40 let 24·2% muž. a 20% ženských, od 40—50 let 12·1% muž. a 13·1% ženských, od 50—60 let 5·6% muž. a 10·5% ženských; starších než 60 let bylo 2·3% muž. a 4·2% ženských. — Svobodných bylo 72% mužských a 65·6% ženských, ženatých nebo ovdovělých 28% resp. 34·4%; rodičů majících dítky 19·7% resp. 22·8%. Co do školního vzdělání vykazují se poměry tyto: 24·2% mužských a 36% ženských trestanců nechodilo vůbec do školy, 8·4% mužských a 8% ženských umělo čísti, 63·6% muž. a 55·7% ženských umělo čísti a psáti; většího vzdělání nabylo 3·8% muž. a 0·3% ženských. Přičinou odsouzení byly většinou (64·5% u muž. a 70·7% u ženských) zločiny proti majetku. — Vyučováno bylo v trestnicích a věznicích t. r. 20% resp. 21% trestancův. Vyučování to zabírá dle zprávy náboženství, elementární a obecně užitečné vědomosti. — Onemocnělo 30·1%, resp. 25·2%; zemřelo 5·2%, resp. 15·4% všech onemocnělých. Příčinou smrti jest v 50·1% resp. 64·7% veškerých úmrtních případů tuberkulosa. Mezi zemřelými z oddělení mladistvých jest 66·7% zemřelých tuberkulosou. — V trestnicích činí ročně státní příspěvek na jednoho trestance **153 zl. 54 kr.** (— kdyby takovou sumou chtěl přispívati rakouský stát na každého učitele obecné školy na odčiněnou největší bídy učitelských rodin! Co v jiných státech možno a srozumitelným samo od sebe se shledává, proč by nemohlo býti u nás? —). Ti, kdož neustále hlásají, že nynější školy obecné, poněvadž nejsou v podruží církve, podporují vzrůst zločinův, ať srovnávají statistiku alfabetův a analfabetů v Rakousku vůbec a pak počet alfabetův a analfabetů mezi trestanci. Jestli jim také »čísla mluví«, jistě že umlknou. ×

Max Lenz.

Vzpomínka z Berlínské university.

Napsal Ladislav Hofman.

Mezi professory dějin na Berlínské universitě Max Lenz je zjev dnes jistě nejzajímavější; aspoň z nikoho neproniká tak bezprostředně síla a svéráznost osobnosti jako právě z něho. Jest jen jeden muž, před kterým i Lenz stává se silhouettou — ale Theodor Mommsen zjevuje se již jen jako stín v okolí university, celý skleslý do sebe, a jen ty veliké, ostré oči, které s dlouhým, bílým vlasem tak markantně vyznačují jeho hlavu, svědčí ještě, jaký vnitřní oheň stravuje toto vetché tělo . . . Kdo navštíví Berlínskou universitu, neměl by opomenout zajít i na čtení Lenzovo. Lenz je především řečník, rhetor; není to ona raffinovaná výmluvnost, kterou lze slyšet na př. s katheder francouzských — u Lenze je všecko prudký spád, silné slovo, velký gest; Lenz je pathetický v plném, ale také v lepším smyslu. Nezapomenu na hodiny, kdy přednášel o válce r. 1870 a 1871. I Lenz byl tehdy »částí« událostí, a ona furia tedesca, o které tolik mluvil, jako by v něm ožila; ani slova záští nepadlo s jeho rtů, ale »nezapomenutelné vzpomínky« uchvátily jej tak bouřlivě, že hlas ani dech nestačily jeho vzrušení. My všichni cítili tehdy, co Puškin tak pronikavě nazval »bystrým mrazem nadšení« . . .

U nás v Čechách není Max Lenz již docela neznám. J. Pekař hned r. 1895 ve svých »Dějinách Valdštejnského spiknutí« zaujal stanovisko k jeho řešení otázky a v »Českém Časopise Historickém« 1897 vyložil také jeho úlohu v boji o Lamprechta. Tyto řádky chtěly by podat několik dalších zpráv o zajímavém Berlínském professoru, který také své české posluchače zachovává v přátelské paměti.*)

* * *

*) Max. Lenz nar. se 13. června 1853 v Greifswaldu; od r. 1876 byl docentem a potom professorem novějších dějin v Marburce, r. 1888 přešel do Vratislavi a r. 1890 byl povolán do Berlína. Mimo četné časopisecké roz-

Jako historik Lenz sám bojovně hlásí se k Leopoldovi Rankovi. Kdo zná vývoj německého dějepisectví v 19. st., pochopí hned, co to znamená. Ranke — Sybel a Treitschke — Lamprecht: v této řadě Lenz jako by se vracel k východišti. Původně i on vyšel ze školy, kterou představují Sybel a Treitschke, a také svým temperamentem spíše připomíná tyto ‚heroldy nové říše' než olympický objektivism Rankův. A dokonce sloh jeho: řečnicky vzrušený, rhytmický, ale těžký a jako přeplněný, sloh složitě rozvětvených period má daleko ke klassické čistotě linií Rankových. Ale v základních bodech filosofie dějin, v nazírání na úkoly historie Lenz s nadšením chce se vracet k stanovisku Rankovu. Ovšem: Lenz nevyložil nikde svých myšlenek soustavně. I v boji proti Lamprechtovi, kde byla k tomu příležitost nejbližší, omezil se jen na detailní kritiku fakt, na útok ne přímý, nýbrž z boku a ze zad. Ale v četných svých studiích, které často nejsou než duchaplným básněním na historická themata, Lenz implicite a nezřídka i explicite naznačil, jaké nese barvy a pod jakou korouhví: tak zejména v zajímavém spisku, u kterého ne náhodou i titul ukazuje na Ranka: ‚Die grossen Mächte' (1900).

Základním pojmem Lenzovy filosofie dějin je stát. Také Rankovo stanovisko je především politické, a v tom Lenz je v plné shodě s »mistrem«. Jeho theorie je však zřejmě upřílišena; pod vlivy moderními Lenz stát pojal pregnantněji než Ranke a také absolutněji. Jemu před státem i Rankovy »idee« ustupují do pozadí. Lenz uznává tyto »idee«, i on vidí v nich (jakožto ve vládnoucích tendencích jednotlivých dob) »historické potence«, ale ve skutečnosti je podřizuje svému pojmu státu: jemu žijí ony jen ve svém poměru ke státu, rozhodným činitelem stávají se mu

pravy napsal: »König Sigismund und Heinrich V. von England (1874), Drei Traktate aus dem Schriftencyklus des Konstanzer Konzils (1876), Die Schlacht bei Mühlberg (1879), Briefwechsel Landgraf Philipps des Grossmüthigen von Hessen mit Bucer (1880—1891, 3. sv.), Martin Luther (1883), Zur Kritik der ‚Gedanken und Erinnerungen' des Fürsten Bismarck (1899), Die grossen Mächte (1900) a obšírný životopis Bismarckův, vl. podrobný nákres jeho politiky v ‚Allgemeine Deutsche Biographie« XLVI. (1902), str. 571—775. Hledíme-li na Lenze se stanoviska odborně historického, Lenz vyniká hlavně skvělou schopností vyšší kritiky — kritiky, která je založena nejen na akribii, ale především na celkovém pojetí; v tom směru jeho spis o »Myšlenkách a vzpomínkách« Bismarckových a starší již rozprava o Sezimovi Rašínovi (»Hist. Zeitschrift, 1888, sv. 59), kde Lenz se pokouší o řešení problému Valdštejnského, jsou v pravdě kabinetní kousky historického umění.

teprve, když stát si je assimiloval; časem dokonce jsou mu jen produktem státního života! Stát dle historiosofie Lenzovy je především síla a má tedy instinktivní, nezastavitelnou a dále již nevysvětlitelnou vůli k životu a moci; udržet se, a nejen to: rozvinout se co nejplněji a ve všech směrech, bujně jako tropická rostlina — to je nejvyšší »zákon« státu v myšlence Lenzově, jeho nejvlastnější »princip«. Ale stát je také individualita, a to je druhý jeho »princip«. Každý stát má svůj vlastní základ, svůj vlastní život, a jen pokud žije svou myšlenkou, vyvíjí se správně, t. j. opravdu k moci a síle . . . A tak dle Lenze jedině ve státech se vyjadřuje celý život lidské společnosti, celý její vývoj; stát je výslednicí, vše ostatní není než složky — státy jsou ženoucí silou dějin, jsou jejich živým, zpříčiňujícím prvkem. Jak to karakterisoval Lamprecht: »Lenz stellt die Geschichte als zweckhafte Auswirkung einer hypostasirten u. nicht weiter erklärbaren Staatsidee dar.«*)

Z tohoto pojetí státu Lenzovi jako Rankovi vyplynul organicky požadavek universálnosti a převaha zahraniční politiky. Je-li států více, a jsou-li všecky takové povahy, jak bylo naznačeno, vlastní podstatu dějin tvoří pak jejich vzájemný poměr, jejich různá seskupení a mnohonásobné působení jednoho na druhý; světová situace politická je pak hlavním činitelem a tedy i hlavním objektem v proudu událostí. Ranke toto své stanovisko, tento svůj universalism, své nazírání s výše i šířky uplatnil ve velkolepém rozsahu a s duchem i klidem filosofa: on v pravém smyslu slova exegit monumentum. Lenz ideálu se jen přiblížil, ale cesta je táž, a také konečný cíl byl u obou stejný: jako u Ranka, i u Lenze přicházíme na konec k popření pokroku jako vývoje určité idee. Dějiny nemají jediné a jednotné myšlenky, nevyvíjejí se »pokrokem«; jejich obsahem jsou vždy měnivé, vždy různé konstellace »mocí«, a poněvadž »mravní energie«, která žije v každém státě, může sílit a udržet se jen v boji, jen »v zápase o půdu, o světlo a vliv«, jsou obsahem historie vlastně jen stálé srážky mocí. Jako by se nám tu ozývala filosofie Herakleitova, applikována na dějiny: nejen πόλεμος πάτηρ ἁπάντων, ale i πάντα ῥεῖ vracejí se nám tu v moderní úpravě. Jak to Lenz pěkně pověděl: »rastlos strömt die ewige Fluth« . . .

V tomto pojímání Ranke a Lenz setkávají se i jako umělci. V dotčeném již spisku ‚Die grossen Mächte' Lenz vytýká škole

*) Zwei Streitschriften den Herren H. Oncken, H. Delbrück und M. Lenz zugeeignet, str. 54.

Lamprechtově, že v šedé nudě jejích materialistických theorií zaniká malebné divadlo dějin (str. 35). »Das farbenprächtige Schauspiel« — čím jiným je v duchu Rankovsko-Lenzovského názoru mohutný proud událostí? Čím jiným než věčnou změnou scen? Dějiny jsou jako drama, jehož vzrušený děj vyvíjí se v nejpestřejší rozmanitosti a bez konce . . . Lenz nemá ovšem té všestrannosti zájmu a pochopení, jakou v tak zázračné míře byl obdařen Ranke: jeho poutají především události veliké, vzrušené, katastrofální; a je-li historický individualism již v samých základech Rankovského názoru, Lenz má ještě svou osobní náklonnost k mužům činu a síly, své až mystické »ctění hrdin«: Luthera, Napoleona, Bismarcka . . . Také nedovedl Lenz zůstat vždycky pouhým divákem: jej »hra« ještě rozčiluje, on často jest jí příliš zaujat. Ale Ranke nezřídka plně připomíná ony verše Lukreciovy, tak delikátně parafrasované Bourgetem — verše, dle kterých, když na moři nejprudčeji jsou rozbouřeny živly, jest sladko s břehu se dívat na loď zápasící ve vlnách . . .

* * *

Řekli bychom bezmála: jest to jako paradoxon, máme-li jméno Lenzovo spojovat s Rankovým. A opravdu: vrací-li se Lenz historik k Rankovskému nazírání na život a dějiny, Lenz-člověk samými kořeny svého cítění i myšlení patří jinému světu. Již povahy obou jsou veskrze rozdílné: proti jasné všestrannosti Rankově Lenz nejen jest chaotičtější a méně obsáhlý, ale jest především intensivnější — Lenz celým svým temperamentem jest prudce útočný a stranický. Ale rozdíly jdou dále a hlouběji. Ranke v podstatě zůstal stále v ideovém ovzduší svých Lehr- und Wanderjahre: on v celku vždycky patří první polovici 19. věku. Lenz proti tomu jest syn konce století, dítě nového Německa; vychován v myšlenkách a ideálech svých bezprostředních předchůdců, prošel školou oné podivuhodné generace historiků, kteří s tak vášnivým úsilím připravovali »novou říši«, a jež Mommsen, Sybel a Treitschke představují nejkarakterističtěji. S krutými naukami, jež mu odtud přecházely do krve, spojovaly se mohutné dojmy překotně se řítících událostí; Lenz celou svou duší prožil jejich vyvrcholení (das grosse Jahr 1870—1871) a jím posvěcen, vstoupil do života. Bylo možno, aby Bismarck nestal se nyní jeho prvním a největším učitelem? A zvláště, když všude kolem sebe, v onom závratném rozmachu říše viděl vždy stoupající zdar jeho díla . . .? V tom u Lenze věrně se vyslovuje »den dnešní«: v onom energickém

kultu nedávné minulosti, v hrdém vědomí vlastní, vždy ještě se bujně vyvíjející síly a v pyšné víře, že Němcům (a především jim) patří budoucnost . . . Nálada moderního Německa, německé Hochbewusstsein v Lenzovi se stělesňuje co nejvýrazněji.

Jsme tu ovšem daleko od ducha, v jakém své »zlomky epopeje« skládal Ranke: snažil-li se Lenz, jak jsme viděli, aspoň v obecných bodech filosofie dějin osvojit si jeho stanovisko, ve všech otázkách, které jdou hlouběji a do svědomí, vůbec: v životních otázkách člověka proti »mistrovi« Lenz stojí na žhavější půdě.

Tak právě v otázce, která jest jakoby crux německého dějepisectví v 19. století: otázka mravnosti v politice. Víme již, že Lenz stát chápe jako slepou sílu přírodní, tedy jenseits von Gut und Böse; on jeho rozvoj pojímá především s hlediska moci: jemu vzrůst k moci a síle jest jediným principem státu. Lze pochopit hned mravní důsledky, a zvláště myslí-li se (jako u Lenze) na prvním místě moc vojenská*): je-li již z přirozené nutnosti rozhodujícím momentem jedině a výlučně das Machtinteresse, nebuduje se tím celá politika na filosofii násilí? Pak ovšem pojmy práva a bezpráví pozbývají smyslu; otázky znějí prostě: rozmnoží to mou moc? A mám já sám jí už tolik, abych to provedl? Sama podstata Lenzovské »reální politiky« vyčerpává se v těchto otázkách**). Ona »zoologická« theorie dějin, jak to nazval Renan, theorie násilí a úspěchu, jak ji vypracovala generace Mommsenova a Treitschkova, u Lenze vrací se nám skoro doslovně.

Uvádí se tak často výrok Rankův, že jest dříve historikem než protestantem, a v tom jest Ranke celý. Lenz naopak otázkami náboženskými se zabývá velmi intensivně. Ne nadarmo začal vůbec pracovat v dějinách reformace, a není náhodou, že i ve francouzské revoluci studoval její stránku náboženskou; ještě

*) Moc, praví Lenz v »Die grossen Mächte« (str. 149), nevyjádřuje se jen v penězích a v peněžních poukázkách, v žocích kávy a v trikotovém zboží, ale také v bajonettech a v obrněných lodích.

**) Srov. »Die grossen Mächte« str. 148: Lenz nevěří v bezprostřední nebezpečenství evropské války: jeť prý dosud dosti bezmocných zemí, na nichž se zájmy velkých mocností snadno vyrovnají, zejména v jiných dílech světa. Namítne-li se, že tu Němci přicházejí již pozdě, že svět jest již »rozdělen«, Lenz odpovídá: »Niemand kommt zu spät, wer etwas vermag; nur die Ohnmacht bleibt zurück . . .«

předposlední jeho práce jest věnována »náboženství Bismarckovu« *). Svým cítěním a smýšlením Lenz jest rozhodný protestant, jest lutherán s celou vehemencí své bytosti. Lze ovšem pochopit superlativy, v jakých Lenz lutherství vyhlašuje za nejvyšší a nejčistší formu náboženství, za »náboženství« par excellence; smíříme se i s onou nesnášelivou hrdostí, s jakou shlíží na vyznání ostatní, prohlašuje jen lutherství za princip pokroku. Ale co zaráží, jest úzké pojímání lutherství samotného. Slavnostní spis o Martinu Lutherovi, ačkoli mezi pracemi Lenzovými nejméně osobní, vyniká všemi přednostmi jeho péra; ale co u »žáka« Rankova i v knize jubilejní překvapuje: Lenz docela tu opustil stanovisko světových dějin, nestojí filosoficky a historicky nad Lutherem a jeho dílem, ale jest plně v něm, jest jakoby zaklet v jeho kruhu. A jest v tom zvláštní ironie, že Lenz tak rád a tak často užívá výrazu — die Dogmen des Lutherthums ... O katolictví psal Lenz často **), nevystihl však nikdy problému v jeho plnosti, nepronikl až k jeho kořenům. Vždy vzrušený a skoro vášnivý, Lenz proti svobodně a hluboce se rozvíjejícímu protestantství v nejširším smyslu slova staví vždycky »katolictví Syllabu«, církev, Řím a vlastně — katolictví dne a politiky, katolictví žurnalistické a publicistické. Při tomto tak nespravedlivě jednostranném stanovisku pochopíme ovšem, nevidí-li pak v katolictví nic než vtělení »římského ducha«, něco jako von Teufel gestiftet ***), jakoby princip vší tmy a všeho zla; pak pochopíme, že mu jest katolictví jen ultramontanismem, klerikalismem a jesuitismem; že mu jest neplodné, duchovně mrtvé, a pokrok kultury že mu jest pouze dílem protestantským — jak praví doslovně: všecko jsou jen naše formy, naše methody, naše výsledky ... Náboženské stanovisko Lenzovo nebylo by plně vytčeno, kdybychom pominuli jeho ráz národnostní. Jako celé generaci předcházející i Lenzovi jen protestantství odpovídá německému duchu; »německý člověk« právě v lutherství projevil se nejvlastněji — co v pravdě Němec, to protestant ... I »nová říše«, staletý ideál národa, jest mu dílo protestantské ruky. Kato-

*) Die »Woche« 1901, č. 14 sl.

**) Posledně a nejobšírněji v řeči, kterou 14. prosince 1901 měl v Hamburce o známé aféře Spahnově (Berlínská »Tägliche Rundschau« z 22. prosince 1901 a také samostatně).

***) Odtud pochopíme, když Lenz v polemice s Janssenem, který mu jest jako exemplum ultramontanního dějepisectví, bezohledně podezřívá až i upřímnost jeho víry (»Hist. Zeitschrift« 1883, sv. 50, str. 233).

lictví naopak jest zjev v základech nenárodní, »římský«, prostě welsch... Zde Lenz utkvěl na stanovisku Sybelově.

V ničem však není Lenz tak věrným »znamením doby«, jako ve svém pruském vědomí: proti Rankovi Lenz jest Prus velmi markantního rázu, motiv pruský vedle lutherského jest základní myšlenkou jeho prací. A jest pochopitelno, že i u něho najdeme filosofii pruských dějin. Několik generací pracovalo o této filosofii, a dnes tu stojí budova již dokončená, imposantní a úžasná jako samy pruské dějiny: politika krve a železa, systematická ve své bezohlednosti, tvrdá »politika reální«, ale spolu politika práce, duch všestranné iniciativy a energie, jemuž žádný cíl není konečný; a základ, jakoby živná síla všeho, přísný smysl pro povinnost, mužné proniknutí se kategorickým imperativem... Lenz pochopitelně klade větší důraz na první část této formule; jemu více než Kant jest Bismarck zosobněním »pruské idee«. On v Prusku vidí vtělení lutherské myšlenky, vlastní a hluboký projev německého ducha; stát založený na široké basi národní, ale vyjádřující se v králi a v armádě — Prusko právě jest, kde jest armáda a král! A ovšem (rozumí se): Prusko, toť uskutečnění ideálu; v myšlence Lenzově Prusko jest vyvolený a vzorný stát, na povrchu zemském civitas solis... Historie jest Lenzovi jen potvrzením tohoto pojímání: nejsou dějiny Pruska stálým vzrůstem k moci? Není to vývoj v linii vždy stoupající? Jeho politika byla ovšem »tvrdá a sobecká«, ale Prusko právě tím zrálo pro své poslání. Toto »poslání« splnil konečně Bismarck: on pruským mečem a na pruském základě sjednotil Německo — pro německého ducha silnou rukou zbudoval pevný dům... Kult Bismarckův jest rys, který dnes Lenze karakterisuje nejnápadněji. Jest to ovšem kult rázu docela neúředního, a Lenz právě v tom se jeví synem nové, již zdemokratisované říše, že jest Prus à la Bismarck, ne à la Hohenzollern. Ale co tu divně zaráží, jest otevřenost a přímo okázalost, s jakou Lenz uznává, co jest na Bismarckovi mimo morálku. On vůbec se nesnaží Prusko vždy a za každou cenu »morálně ospravedlňovat«, a tím méně činí tak u Bismarcka. On dotčenou již theorii zájmu a úspěchu applikoval na Bismarcka v celé její tíži: chtěl-li Bismarck »dobro« Pruska a dovedl-li ho dosíci, jsou všecky lsti jeho diplomacie i všecky tvrdosti a násilnosti jeho politiky již tím »ospravedlněny«... Jest to theorie, kterou v podstatě hlásal kdysi Carlyle; co zde však marně hledáme, jest onen vznešený živel, který i v puritánské drsnosti Carlylově dával cítit teplé, lidské srdce... (Dokončení.)

Děti v severočeském revíru.

Studie Ed. Štorcha.

(Pokračování.)

Již v obecné škole vídáme: Kluk má z náboženství jedničku, ale dareba je třeba největší. A nemůžeme přece říci, že snad kněz by ho k darebáctví naváděl. Nebo, čteme-li, že 11% všech zločinců ve Francii vychází ze škol duchovenstvem řízených, může někdo tvrditi, že tito duchovní vyučují je snad zločinům? — Jeden žák vybral ptačí vejce, učitel mu domlouval a hoch v pláči sliboval, že toho více neudělá — ale na cestě ze školy sbil spolužáka, který to na něho žaloval. Učitel potrestal ho za to, ale onen žák to odnesl zase rozbitím hlavy. Je učitel tím vinen? — Jak ten dareba to mohl udělati a rozbít spolužákovi hlavu? Vždyť čteme denně v čítance: »Malý Bohuslávek šel ze školy rovně, ani se neohlédl« — — »Netrap nikdy zvířátek, nevybírej holátek« (I. čít.) — »Po cestě nepovykovala, ve škole nikdy nekřičela, ba ani zbytečně nepromluvila. Seděla, stála a chodila tak, jako bývá způsob lidí vzdělaných.« (II. čít.) Jistě žákovi tomu známo bylo důtklivě od učitele na srdce kladené napomenutí: »Kdo zlé záhy nepotlačí, později na ně nepostačí« — (III. čít.) a jistě četl mnohokráte: »Nemáš-li ušlechtilé mysli a ctné povahy, nejsi hoden, aby tě lidé měli ve vážnosti.« (IV. čít.) — »Přijdeme-li někam do osady a shledáme, že tam děti kazí hnízda ptáčků, co si pomyslíme o takové osadě? Tam není nám volno u srdce; neboť v takové obci přebývají lidé rozumu nevzdělaného a citův otupělých.« — (V. čít.) A nejen to, učitelé mu každoročně připomínali na jaře, jakého ošklivého skutku dopustí se, kdo vybírá ptáky.*) — Kde se to tedy v tom hochovi vzalo?

*) »Učitelé škol obecných jsou povinni každoročně, zvláště před časem, kdy ptáci mláďata vysedají, poučiti žáky o obsahu tohoto zákona, vyložiti jim, proč se nemají ptáci vybírati a přičiňovati se v mezích svého působení o zamezení toho.« (Z. zákon ze dne 30. IV. 1870, § 13.)

Říkávají, že nynější škola nevychovává náboženský mravně dítky, ale hleďme na IV. čítanku, knihu, kterou mají děti stále v ruce a již učitel stále vykládá: V ní jmenuje se první Božská osoba na 158 místech, 2. B. os. na 15, P. Maria na 12, svatí a světice na 42, různé na 28 místech, úhrnem připomínají se náboženské věci dětem 255krát na 226 stranách! Nebo děti voděny jsou denně do kostela a přece jsou většinou málo nábožné.

Kdyby byla pravda, že duše dítěte je tabula rasa, jak ospravedlníte takovéto zjevy? Jak ohromnou zodpovědnost by měl na sobě kněz i učitel za každou dětskou duši, »jež se stává takovou, jak ji jeho ruka vytváří«! Učitel by vinen byl všemi zpustlíky, darebáky a nezdárníky a učitel ten patrně neumí vychovávat, jelikož erziehende Unterricht kráčí dle přesných zákonů vědy pedagogické neomylně k cíli.

Věda pedagogická!

»Vychování tak dobře známe a dlouho již jsme znali, jak vůbec jen může býti známo!« (Dr. Johnson.) — »Výchova dělí se: 1. ve výchovu bezprostředečnou (pedagogika obecná, výchova v užším smyslu slova), jež působí přímo na vůli chovancovu — 2. ve výchovu prostředečnou neb vyučování (didaktika), jež působí přímo na rozum a prostředečně na vůli.« (Učebnice pedagogiky.) Dále je podrobně rozveden plán vychovatelství, tak přehledně, jasně a důkladně, že opravdu takového učitele vyhnat, který podle těchto pravidel nevychová znamenité lidi.

Jak je tedy možno, že učitelstvo, jež zkouškami dokázalo, že zná podrobně vědu pedagogickou, které tolik uznání od nejvyšších úřadů za snaživost dostalo, zahrnováno bývá výtkami, že mládež nevychovává, že mládež je zkažená? — Buď řekneme, že duše dětská působením skvrn slunečních vymyká se našim přesným zákonům vědy vychovatelské — nebo musíme s Úlehlou doznati: Vědy pedagogické dosud není!

Dosavadní věda pedagogická, vtělená do školských zákonů, předpisuje učiteli, jako stroji rozmnožovacímu, vše, co a jak má činiti a žákům vpraviti. Měl-li by někdo výtku k učiteli, nechť najde tedy pro ni pravého adressáta — zákonodárce, a okážu-li v dalším na některé chyby školské výchovy, považuji za vinníka kategorické předpisy uniformujícího systému školství našeho

Učiňme zběžný rozhled po nynější praxi školní výchovy.

III. — Děti ve škole obecné učí se 13 předmětům a to mimo dovednosti všemu na paměť.

Náboženství se učí děti z katechismu neb Oltáře na paměť. Při čtení učí se básničkám na paměť. Při mluvnici učí se pravidlům. — »Značí-li přechodník děj minulý a dříve ukončený, než nastal děj vyznačený slovesem určitým, říká se mu přechodník skonalé minulosti.« (III. mluvnice. — Nevím, jestli tomu 10letý žák porozumí!) Taková pravidla, žáky nadřená, representují pak před inspektorem výsledek učby mluvnické.

Slohu se učí také na paměť, nebo dle vzorečků — patron.

Počtům se učí rovněž na paměť. Pravidla, úsudky atd. říkají žáci mechanicky z paměti, ale sotva čemu rozumějí.

Přírodopisu a přírodozpytu nelze v nynějších poměrech ani učit jinak, než na paměť. Žák vyjmenuje: »V našich vodách zdržuje se kapr, karas, okoun, pstruh, ouhoř, štika«, (II. čít.), ale ku skutečnému jich pozorování nikdy veden nebyl. A v pravdě ani abiturient střední školy nerozezná, přes 13leté učení, okouna od karasa. Žák musí umět odříkat: Peří slavíkovo je svrchu rezavě hnědé, na temeně a na hřbetě nejtmavější, vespod žlutošedé, na hrdle a na prsou nejsvětlejší (IV. čít.) a rozumí se, že slavíka jakživ neviděl a že ho to také ani trochu nezajímá. — »Na zákonech o světle zakládají se rozličné důležité přístroje, jako: zrcadla, zapalovací skla, drobnohledy, dalekohledy a skla na brejle« (V. čít.), žák ale do smrti nepředstaví si, jak drobnohled vypadá a nikdy se čočkou nedíval.

Zeměpisu se učí také ve třídě, proto jen na paměť. Dějepis odříkávají děti dle článků z čítanky.

Nynější systém školský velmi bystří paměť, ale žel, výhradně paměť (sdružování zvuků). Kde jest vzdělávání schopností vyšších jako: pozorování, reflexe, užívání obdoby, soudu, obraznosti, obsahové paměti, kde pěstování vůle?

Žák přijde do školy kdy musí, sedne kde musí, odpovídá kdy musí a jak musí, píše co musí, usuzuje jak musí atd. Kde cvičí dítě vůli, (»Der Wille und der Verstand sind eins und dasselbe«, — Spinoza »Die Ethik«) samostatnost, rozhodování? — Když přijde opravdu k nějakému rozhodování, vidíme, že dítě stojí zcela bez rady. Děti po ničem tak netouží jako po samostatnosti a přece mají každé hnutí předepsáno. Chodit musí jako svázané, každé poskočení je provinčním, mluvit smí, jen když je vyzváno, sto otázek zvědavých má na jazyku, ptáti se však nesmí, za to musí odpovídati samo na otázky, které ani trochu je neza-

jímají.*) Není divu, že děti považují školní vyučování za násilí, že s nechutí, jen donuceny, se mu podrobují, kde mohou vyhnou se mu, a největší radost učitel by žákům způsobil, kdyby jim ráno oznámil: »Dnes není škola!« —

Kam směřuje touha dětí? — Do školy ne, za to vesměs ven, do přírody, do lesů a polí. Z 55 žáků by chtělo 9 jezdit na koni, 8 pást ovce, 8 pást krávy, 8 husy a kozy, 5 česat hrušky, 4 česat chmel, 3 střílet zvěř, 2 zametat, po jednom sekat dříví, vozit dříví, chytat ryby a 5 žáků — nic nedělat. Ze 40 děvčat nejraději by 19 dělalo domácí práce, 7 páslo husy, 5 pletlo punčochy, 4 zalévaly, 2 jahody sbíraly a jedna: pěstovat zahrádku, žnout trávu, vybírat brambory.

Pohleďme na to, co žáky nejvíce těší:

Byli jsme na vrchu a kutáleli kameny dolů, potom jsme si vylezli na skálu a koukali se okolo. Viděli jsme vrchy a lesy. (Karel Materna.)

Má nejmilejší zábava je, když přijdu domů, ukrojit si chleba a jít se »stekat«. (Ferd. Kohout.)

Rád chodím na jablka. Rád dělám kotrmelce na trávě, to je má nejlepší zábava. (Václ. Skokan.)

Nejvíc mě těší chytat rybičky rukama. Doma je dám do láhve a koukám se na ně. Šťouchám je a ony se prohánějí. Jednou jsem místo rybičky chytil pijavici. (Boh. Krycner.)

Já si ráda hraji s holkami na dvorku. Máme doma kozlátko a ono vždycky za námi běhá a skáče. Na dvoře je v koutku písek, na ten si vylezeme a kozle vždycky za námi. To je naše zábava. (Marie Vopálecká.)

Již z několika příkladů vidět, že děti těší ne sezení ve škole, ale volný pohyb. Nutí-li se tedy děti velký počet hodin ustavičně nehybně seděti ve škole, kde je nic nebaví, nezajímá, je to násilí na jejich přirozenosti. Starodávní učitelé procházeli se s žáky po hájích, učili na volných prostranstvích, na cestách, ulicích; učitel moderní mučí děti v kasárnách .... Který způsob učby je bližší

*) Ideální žák nynějšího školství: Bezkrevná loutka, ku všemu, co se jí zrovna před oči nestrčí, apathická, všeho dětského zbavená, bez vůle, bez charakteru, bez podnikavosti, loutka, jíž se řekne seď! — i sedí, plač! — i pláče, miluj! — i miluje, věř! — i věří, loutka, která správně opakuje, co jí bylo předříkáno a nepohne se, dokud do ní někdo nevrazí. — Druhdy bývaly hádky o tom, je-li žena také člověk; dnes naše školská pedagogika nedospěla ještě ani k debattě o tom, je-li dítě také člověk.

životu a přiměřenější povaze dětské? — Ovšem, učitel dnes nepůjde na procházku s 80 dětmi. Rousseau dává učiteli jednoho žáka, Erasmus 5—6 žáků (»O křesťanském manželství«) — v nové době vyslovují se hlasy pro 20—30 dětí na jednoho učitele. Dle mého rozumu toto jest již velký počet. Jednomu učiteli nemělo by se přidělovati více než 15 dětí. Pak mohl by docela jinak si počínati, než jak mu možno nyní s 80—130 dětmi. Nynější učitelské řemeslo nutno zaměnit učitelským uměním. — Čeho chci docílit? — Školu převést z dusných, nevlídných kasáren do milých besídek, pokrytých kvetoucími růžemi — z šedých sfér dogmatické pseudopedagogiky na reální povrch zemský.

Žák usne i při nejmethodičtěji vykládaném článku »O moudrosti sovy«, nebo »Kněžny české původové zeměpanských rodů« (IV. čít.), báječně lhostejným zůstane při sensačním objevu, že »kůň má čtyři nohy« (III. čít.), ba nic ani nemyslí, když mu učitel zvěstuje: »Tělo ryb bývá podlouhlé, na bocích sploštělé, uprostřed široké; ku hlavě a ocasu se ouží. Není pokryto ani srstí ani peřím, ale šupinami«. (II. čít.)

Na žáky se pohlíží, jako by jakživi ničeho neviděli, neohmatali, neokusili, jako na tvory, jimž se nejhlavnější věci pěkně spořádané do prázdné dušičky mají vložiti. Nenavazuje se na zkušenost žactva. A zde mají děti životní zkušenost velmi bohatou, snad nejbohatší ze všech dětí celých Čech.

Podám zde dva doklady k tomuto. Uvedu, co viděti jest okny ze třídy a kde všude děti byly. — Prvním oknem je viděti konec nádraží, vlaky, šachtu »Annu«, cihelnu, pole, alej, telegrafní vedení, elektrickou lampu obloukovou, plynovou lucernu, železnou lávku přes koleje, hory, lesy. Druhým oknem (třída má podobu nepravid. mnohoúhelníka) potok tekoucí lučinami. Třetím silnici, násep železniční, osadu Čouš s kostelíkem a šachtami, Krušné Hory, zámek Eisenberg. Čtvrtým ovocnou zahradu, lihovar, rovinu jiřetínskou (dno bývalého jezera), svah Středohoří, část města (Seegasse), elektrickou tramwaj. Pátým Zámeckou horu (411 m) se zbytky starého hradu a s rozhlednou, čedičové lomy, lázně »Kaiserbad«, mlýn »Seemühle«, villu. — Šestým a sedmým stodolu, cestu, pivovar. — Stěhovavost lidu poskytla dětem příležitosti shlédnouti četná města. Děti z V. tř. v Mostě (50 hochů a 48 děvčat) byly v těchto městech a městečkách: V Mostě 98 dětí, v Bílině 46, v Praze 35, v Oseku 35, v Lounech 34, v Horním Litvínově 32, v Teplicích 28, v Žatci 25, v Duchcově 22, v Plzni

13, v Ústí n/L. 13, v Chomútově 12, v Kladně 11, v Rakovníku 10, v Litoměřicích 10, v Postoloprtech 8, v Příbrami 7, v Třebenicích, Smíchově, Bohosudově, Moldavě, Slaném po 6, v Podmoklech, Klatovech, Libochovicích, Berouně, Břez. Hoře, Ervěnicích, Žižkově po 5, v Lomu, Nepomuku po 4, v Jiřetíně, Ml. Boleslavi, Buštěhradu, Vinohradech, Karlíně, Mělníku, Roudnici, Lovosicích, Hrobech po 3, v Chlumci, Jičíně, Dobříši, Písku, St. Boleslavi, Přelouči, Děčíně po 2, v Jílovém, Chrudimi, Pardubicích, Blovicích, Táboře, Přešticích, Strakonicích, Rožmitále, G. Jeníkově, Budějovicích, Vys. Veselí, Rokycanech, Čáslavi, Kutné Hoře, Č. Lípě, Vršovicích, Šluknově, Kašp. Horách, Sušici, Litomyšli, Plané, Král. Dvoře, Nýřanech, Březnici, Chýnově, Brandýse n/L., Trmicích, Mšeně, Bělé p/B., Chebu, Domažlicích, Plánici, Sedlčanech, K. Varech, Nymburce, N. Bydžově, Žiželicích, Smidarech, N. Pace, Č. Třebové, Kr. Městci, Holešovicích, Čelakovicích, Krumlově, Terezíně a ve Všetatech po 1 žáku. Ve Vídni bylo 6 ž., v Jihlavě 3, ve Cmuntu 2, po jednom v Linci, Brně, Ivančicích, Svitavech, Olomouci, Mor. Ostravě, Přemyšlu, Krakově, Lvově, Hamburku, Berlíně, Drážďanech. — Na 1 žáka připadá 5·7 města! — Děti v severočeském revíru znají kus světa; téměř o každém městě českém dovede vypravovati některý žák z autopsie. V této třídě jsou žáci, kteří byli ve 20—25 městech.

Zde potřebují děti přiměřeného vedení — ne násilného vnucování. Ale to děti zde mluví a stýkají se jen s dětmi nebo osobami podřízenými, často surovými. Jinak si dětí nikdo nevšímá. »Uveďte děti v rozmluvu s muži nadanými a dobře vychovanými« praví Locke. Učitelé by měli býti v stálém styku s dětmi i mimo školu. Ve středověku byla pážata při dvorech rytířů, aby se přiučila mravům, ve starověku hoši naslouchali vážným poradám ve sněmu. Učitelův styk s dětmi byl by rázu přátelského, a jistě žáci by přestali učitele nenávidět, neboť neviděli by v něm jen osobu, která v zasmušilé škole nutí je pod následky trestů sledovati věci nezábavné a protivné.

Vůbec potřebí je mnohem bližšího poměru učitele s žáky, ne jen, jako dosud, úředního. »Plakali jsme a radovali jsme se spolu«, praví Pestalozzi. — »Neumíme se nikdy přenésti ve stav dětský, nevmyslíme se nikdy v jeho názory a podkládáme mu názory své; a sledujíce vždy svůj vlastní postup rozumování s celým sousledem úsudků, naplňujeme dětskou hlavu jenom přílišnostmi a bludy«. (Rousseau, Emil.)

Stykem s dětmi poznal by učitel důkladně jejich duši. »Zkoumejte předmět, na němž máte býti činni« — napsal Rousseau. Studium dětí podává zajímavé a poučné výsledky. Sám jsem ledacos zkoušel a zaváděl konejše se myšlenkou: Quid timeas? Caesarem vehis! — která mne vždy k dalšímu povzbuzovala.

Všímněme si třeba kreseb dětí, těch kreseb, které vznikají z vnitřního popudu dítěte, ne na rozkaz a které pěkně illustrují, čím obírá se dětská fantasie. Nahodile nasbíral jsem jich postupem času několik set. Kresby ty podávají charakteristický pohled do duše dětské.

A. — 30% kreseb jest vzato ze života vojenského. Jsou tu postavy vojáků, jichž bývá nakresleno 1—40. Děti je kreslí na útržky papíru, do sešitů, na desky, na pijáky. Nejčetnější jsou pěší vojáci ve zbrani a obrázky krutých bitev. Působila tu také asi mnoho válka v Jižní Africe a povstání čínské. Také vojny Čechů s Němci (jak bývá připsáno) docházejí zobrazení. Kdo měl červenou tužku, dal téci celým proudům krve. Obyčejně všichni vojáci právě vystřelují a ohromné koule v kouři letí protivníku do prsou. Kresby ty provedeny jsou tužkou, perem, pastelkami, barvičkami. — Ta něžná dětská duše libuje si v zobrazování děsných scén, vražd . . .

B. — Dalších 30% kreseb jsou obrázky zvířat a výjevů ze života zvířecího. Nejobyčejnější jest kůň, ale naleznou se i: labuť, páv, liška, slon, stehlík, pes, medvěd, datel.

C. — Četné jsou i karikatury a to dvojího druhu: 1. fantastické, jako na př. čert — 2. satirické, jako na př. karikatury spolužáků, při nichž nikdy neschází: To je Tonda N., nebo podobné věnování.

D. — Psychologicky zajímavy jsou i výjevy ze života, genry: Kluk leze sadaři na ovoce, maškary, přepadnutí (patrně dle krváku), milenci (bývá připsáno: »To je tvůj milej« —), z hornického života, hon, splašené koně uhánějící s vozem, z něhož se sypou brambory, jezdec padající s koně.

E. — Krajinky a pod. kresby, les se zvířaty, loď s rybáři, šachta, místní kostel (do něhož jde právě Ferda N.).

F. — Alba, celé serie kreseb. To bývá třeba celý sešit nebo notes věnován výtvarnému umění. Nescházívá vlastní jméno okrášlené věnci a pod ním »Na zdar!« — Jsou tu výjevy z cirkusu, zvěřince (velmi humoristické), vesnice, ulice domů a j.

Kreslívají nejvíce lenivé, omezené, nepořádné, rozpustilé, zanedbané děti, totiž takové, jichž přirozenost nejhouževnatěji vzdoruje násilnému pořádku školnímu. Žáci povahy poddajné, passivní, dávají pozor, nekreslí a nehrají si. U některých je přímo vášeň kreslířská. Řádného výkresu, jak se ve škole provádí, nedovedou, (nezajímá je —) za to panáčky by malovali stále.

Z těchto kreseb vychovatel mnoho poučného vyčte a při nejmenším přiveden je na zkoumání příčin, pro něž se fantasie dětská k těmto věcem nese. Zde působí, vedle jiného, také četba dětí. —

Z 92 žáků IV. třídy četlo: Nár. Politiku 19, Denník 5, Dělnickou Besídku 1, Vyšehrad 1, Právo Lidu 10, Nár. Listy 3, Severoč. Dělníka 2, Illustrovaný Svět 1, Kurýra 1, Železniční Listy 9, Ženský List 2, Zář 1, Volkszeitung 2, Wahrheit 1, Brüxer Zeitung 3, celkem četlo se ve třídě 61 ex. časopisů. Krvavé romány čítá 20% dětí tříd vyšších. Dobře ještě, kde je školní knihovna pěkná, tu děti dostávají k četbě spisy dobré.

Na otázku: »Co nejraději čítám?« — odpověděly děti takto: Školní knihy z knihovny žákovské čítá nejraději 17 žáků. Jmenovány jsou zvláště pohádky Bož. Němcové, Broučci a Robinson. Z časopisů četli žáci nejraději Nár. Politiku (7), Nár. Listy (2), Ilustr. Svět (1), Zář (1), Kurýra (1). O tom psali: »Rád čtu v Politice Národní Směs a o válce v Jižní Africe«. — »Mně se líbí »Kurýr«, protože se dovím, co se děje.« — »Čtu rád o válce v Jižní Africe« a pod. — Jeden napsal: »Já rád čtu Levoruce fčíně a malí čtena a roman.« — Romány nejraději četlo 5 žáků. Psali: »Já čtu nejraději román »Garibaldi«, »Spanilá pastorkyně« a knížku »Kouzelná svítilna«. — »Já nejraději čtu o raubířích.« — »Nejraději čtu roman o panbickařovi.« — »Nejraději čtu román Toman Panbičkař.« — »Já nejraději čtu Růžena búrská nevěsta.«

Noviny odebírají se v polovině všech rodin, proto děti mají k nim snadný přístup. Také kalendářů se čte mnoho. A suďte nepřímně: Může dítě zajímati četba, jaká se mu doposud většinou předkládá? Četba à la: »Jeníček byl malý hošíček. Vzal do ručičky botičku a bacil kočičku. To nesmíš, Jeníčku, povídala matička. Kočička je tvoreček, má jako ty citeček«. (Parodie článků čítanky a různých »povídek pro mládež«.)

Po takovémto seznání divně vypadá ta čistá duše dítěte, tabula rasa. Učitel má ve škole zaujmouti pozornost žákovu, když tento sní o bojích spiklenců v tajemném zámku, nebo jak má

žák viděti v učiteli dokonalého člověka, když denně čte, jak bědný stav je učitelstvo, jak je bezprávné, jak očekává udělení almužny . . .

Jsou tu těžké okolnosti pro práci učitelovu, vidíme, jak děti jsou zpustlé, jak poměry, v nichž děti vyrůstají, vhánějí je na cestu špatnou, ale přes to tvrdím, že základ povahy všech dětí je dobrý. Hrouda, do níž každý kopne a jež se válí v blátě, tají uvnitř zlato. Právě ale všecky poměry zabraňují toto dobré u dětí vybaviti a posíliti, tak že děti většinou propadají svému osudu — špinavé české pakáže.

Pravá povaha dětí nejlépe projevuje se při hře, nuž všimněme si bedlivě jejich her a zábav.

Děti zdejší si velice rády hrají. V mládí podporují rodiče u dětí hravost, kupujíce jim množství hraček. Tak v I. tř. školy v Mostě má z 50 dětí houpacího koně 20 ž., foukací harmoniku 13 ž., gumový míč 10 ž., flintu 17 ž., vozíček 16 ž. — Velmi mnoho hraček má 14 ž., žádné hračky 7 žáků.

Větší děti, ze III. a IV. třídy (mám sbírku mnoha set kusů z celého kraje, vybírám jen, čeho třeba k charakteristice) vypravují o svých hrách:

Já si hraju nejraději s kočičkou. Uvážu prázdné vajíčko na šňůrku a tahám je po podlaze a volám: Mínynko, pojď sem! — Ona přiběhne a chytá to vajíčko. Já je táhnu do výšky a ona na tom visí. Potom spadne a kouše mě do nohou.

Emilie Holečková.

Já a Anna chodily jsme spolu přes vrch do školy. Když jsme šly domů, trhaly jsme si květinky. A z těch květinek dělaly jsme si věnečky. A to nás bavilo.

Marie Vajnerová.

Já si rád hraju na vojáky. Vzal jsem si klacek a chtěl jsem být nad nimi. Večer chodí moji vojáci na dvůr. Hoši vlezou na zeď, dají na klacek hadr a říkají, že je to turecký prapor. Mně se líbí ta hra proto, že máme kasárna, chodíme na stráž a že křičíme »veherhaus«. Když Tonda Vojnů je nad námi a volá čelem vzad! — já to udělám špatně, a on mi dá pohlavek.

Josef Sigl.

Já nejraději chodím s hochy na Zámecký vrch. Když si všecko důkladně prohlédneme, jdeme na konec Bělské ulice k řece a hrajeme si tam na veverky. Šrámek je myslivec a Krycner jeho pes. Jednou také jsme si hráli na veverky na třech velikých

vrbách. Už byl myslivec až u mne, a první veverka neuměla dobře lézti, tak mě pes myslivcův chytil za nohu a stáhl mne. Jen jedna veverka utekla, ostatní pes zakousl. Které nezakousl, ty myslivec zastřelil.

Robert Štech.

Hraji si rád na vojáky, na lišáka, rád hraji kola, válím se s vrchu, chodím se rád koupat, rád skáču do vody, rád se potápím a rád chodím k Sokolům.

Alois Tyrbach.

Já si rád hraji na vojáky, protože jsou tam moji spolužáci. Mně se to líbí, protože máme flinty a šavle. Musíme poslouchat velitele. Zahnali jsme Němce.

Otakar Studený.

My si hrajeme na Turka, jest to hra veselá. Házíme po sobě míčem. Hrajeme si na myslivce: on má míč a hází po nás. Když někomu dá tři rány, ten musí padnout jako zastřelený. Někdy se jdeme koupat a skáčeme do vody.

Josef Mindl.

Já jsem si šel pro cukroví, pak přišel jsem domů, vzal jsem flašku a šli jsme do Střímic s Václavem Hrubým a Antonem Čejkojc. Tam jsme si sedli na trávník a mluvili jsme talijánsky, pak jsme trhali mlíčí. Čejka chtěl, abych mu nesl mlíčí, já jsem mu je nechtěl nésti, tak on mi vzal klobouk a utekl mi s ním.

Jan Dolejš.

Bubnuji na buben, jest to krásné, hodně se to rozléhá. Rád pasu se spolužáky. Hraju si rád na lišáka, skáčeme na jedné noze a boucháme se kapesníkem.

Antonín Pípek.

Mne těší, když jdu někam ven za město a mám s sebou kamarády. Když vidíme zajíce, utíkáme za ním a on skáče, co mu nohy stačí.

Josef Syrový.

Nejvíce baví děti hra společná a tu podrobují se dobrovolně pořádku a »poslouchají velitele«. Já obrátil nejdrzejšího neposluchu k dobrému pomocí hry. Pak poslouchal a já byl zbaven veliké trýzně. Děti zde, jež žijí pro společnou hru, ve škole musí nepohnutě seděti a druh s druhem nesmí promluviti. Všecko tedy děti musí nebo nesmějí, žádná u nich samovolnost. A právě tato samovolnost, vlastní chtění, má v pedagogice velký význam.

»Pokud se týká duše, žádné učení, k němuž se dohání, nezapustí kořenů v paměť.« (Plato, Rep. VII.)

»Vše závisí na tom, aby učitel navedl své žáky k tomu, aby pracovali dobrovolně. Chci si vážiti lidské svobody i v dítěti.« (Dupanloup.)

»Studium discendi voluntat, qua cogi non potest constat.« Studium závisí na vůli, jež nemá býti donucována. (Quintilian.)

»Vše bez donucování.« (Ratke.)

Komenský měl známé heslo: »Omnia sponta fluant, absit violentia rebus.« (Všecky věci plyňtež volně, odstup od věci násilí.)

Staré jméno ludus (hra) pro vyučování také charakterisuje způsob učby.

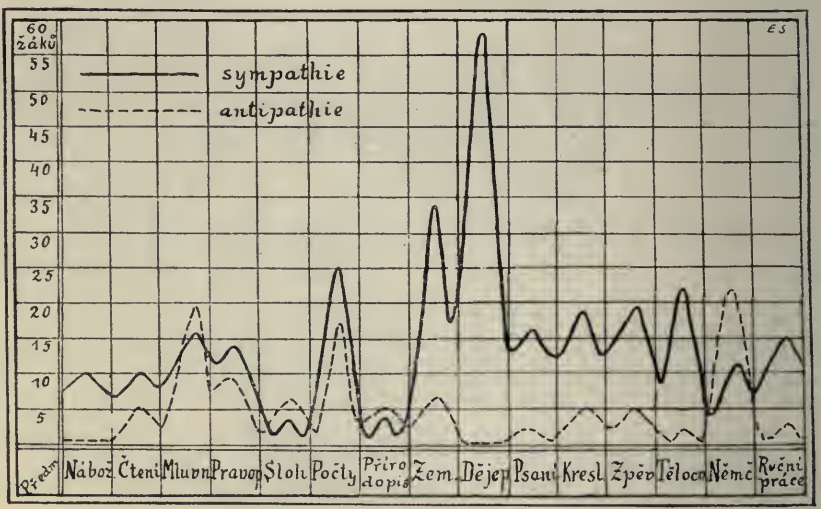

Ale jak možno očekávati, že tyto spustlé děti dobrovolně se něčemu budou chtíti naučiti? Děti, které mají posud odpor proti vyučování a všem předmětům, nemají se nejpřísnější kázní k nim vésti?

Sympatii a antipatii dětí k jednotlivým předmětům osvětlí diagram, u něhož čísla stupnice znamenají počet dětí z 80, které by (jak jsem sám zkoušel) pro ten který předmět hlasovaly.

Vidíme, že největší obliby dosáhl dějepis, a proč, to říkají žáci sami (Strašně působí na děti dějepis, složený ze samých válek — v čítankách téměř jiného není. Illustrace dějepisných knih pro děti jsou skoro vesměs jen obrazy hromadných vraždění — —):

— Já mám nejraději dějepis, protože nám vypravujete — o válkách.

— Já mám nejraději zeměpis a dějepis, protože nám pan učitel povídá o válkách a některých příhodách.

— Mně se líbí dějepis, protože se vypravuje o válkách a jak Čechové bývali statní jonáci.

Dějepis hoví žákům, že rozněcuje jejich fantasii, k čemuž dosavadní osnovy a zejména čítanky, které téměř výhradně o válkách jednají, dosti příležitosti poskytují. Poslyšme, co děti dále o sobě vyznávají:

— Nejraději mám dějepis a zeměpis, protože je to hezké a já ráda poslouchám o českých králích. Nejméně ráda mám čtení, protože nerada čtu.

— Já mám nejraději o Tatarech. Jací jsou malí a jak umějí válčit!

— Dějepis, protože se smějeme a pláčeme, když Čechové vyhrají neb prohrají, tělocvik, protože je hezký, zeměpis, protože pan učitel nám vypravuje.

— Nejraději se učím dějepisu, neboť jest to takové zajímavé o těch slavných předcích našich. Nejméně ráda mám čtení, když se čte nahlas, jen tak pro sebe, to se mi líbí.

— Já mám nejradši zpěv, chci si cvičiti hlas. Nemám ráda němčinu, protože ji neumím.

— Já mám ráda náboženství, protože půjdu k svaté zpovědi, nemám ráda mluvnici, protože to neumím.

— Nejraději mám zeměpis, protože ráda něco hezkého poslouchám.

— Nejvíce se mi líbí dějepis, protože pan učitel hezké povídky vypravuje, pak počty, také zeměpis, zpěv, náboženství, kreslení a čtení. Nic víc se mi nelíbí.

— Nejvíc se mi líbí psaní, protože mám pěkné pero a nelíbí se mi počty, protože neumím počítati.

— Mně se nejvíce líbilo, když pan učitel dával v počtech početní hádanky.

— Mně se nejvíc líbí ruční práce, protože se naučíme pracovati a vyděláme si peníze. Nemám ráda zpěv, protože ochraptíme.

Proti dějepisu a náboženství nevyslovil se ani jeden žák, za to u mluvnice, slohu, přírodopisu a němčiny více žáků vysloviło se proti těmto předmětům než pro ně. Sloh a přírodopis vůbec nejméně pozornosti u dětí vzbudily. (Viz diagram.)

Některé předměty — dějepis, zeměpis, počty — vynikají přítažlivostí svou pro děti, můžeme tedy věřiti, že i dobrovolně

těmito předměty by se obíraly, ale co se slohem a přírodopisem? Vidět, že k těmto předmětům musíme žáky p ř i n u t i t i, neboť bez znalosti jich přece býti nemohou. Ale obraťme se zase k samým dětem.

Děti rády vypravují, tak rády, že stěží zastavíme proud jich řeči, když jednají o věci jim blízké a sympatické. Ale dá-li se dětem úkol: »Dle povídky »Závist« (čl. 50.) vypravujte povídku o závistivé Kateřině, kterak si stýskala na svou sestru Miladu, a kterak ji napomenula přítelkyně její Dobromila«, (II. mluvnice) — můžeme býti jisti, že ani jeden žák nezajímá se o Kateřinu a její nudnou aféru.

S jakou radostí píše žák:

— Mne nejvíce těší jezditi vlakem a prohlížeti celé Čechy, abych mohl vypravovati panu učiteli našemu, co jsem viděl. Také se rád podívám na Prahu, na Hradčany, na Petřín, na Václavské náměstí a do musea, protože je to tam hezké. Také do Národního divadla bych šel rád.

Jaroslav Šubrt.

Co práce nevděčné stálo by ho vypracování úkolu: Vypiš hlavní památky v Praze! — Nebo zdaliž by malé děvče (dcerka naddůlního) napsala následující líčení dle disposice: Co ráda? — Kdo přijde? — Kde seděli? — Co řekla? — Co viděla? — Co se ptala? — Co jsi? — a pod. dále —?

— Já si ráda hraji s panenkou. V neděli přichází k nám Berta a tu si hrajeme celý den. Jednou jsme si hrály s panenkou a hračkami. Seděly jsme na louce, Berta vařila a já jsem chovala. Zeptala jsem se Berty, jestli mohu jít s pannou na procházku, ona řekla: Jdi! — a já jsem šla. Tu jsem uviděla motýla velmi krásného. Utíkala jsem za ním a bác! — upadla jsem a rozbila jsem si koleno a panna nos. Plakala jsem a šla jsem k Bertě. Ptala se mne: Co jsi dělala? — a já jsem jí to řekla. Ona řekla: Tak jsi chomout! — A já: Ty jsi chomout. A už se tmělo. Berta šla domů a já také domů. Maminka povídala: Už ti nekoupím žádnou pannu! — Já jsem sedla do kouta a plakala. Maminka pak řekla: Koupím ti, ale když nebudeš plakat. Koupila novou pannu a s tou si hrajeme do dneška.

Marta Podlahová.

(Dokončení.)

Zápasy Čechů budějovických s německou menšinou za posledních let.

(Přednáška v cyklu N. J. P. v Praze, 19. III. 1902.)

JUDr. Albert Maysl.

(Pokračování.)

Řízení reklamační bylo vadné a vykazuje mnoho nesprávností. O námitkách proti seznamům voličským rozhodovalo u okr. hejtmanství několik referentů, každý pak dle jiných zásad. Tak se stalo, že na základě téhož důvodu vylučovacího jeden referent voliče vyloučil, druhý v seznamu ponechal.

Hlasy 20 německých spoludržitelů nemovitostí neb společníků firem, z nichž každý o sobě již byl voličem, v seznamu škrtnuty nebyly; naproti tomu bylo ze seznamu k něm. reklamaci vyloučeno 9 českých spoludržitelů nemovitostí, poněvadž prý každý pro sebe již je voličem. Žádost za zapsání 19 spolumajitelů domů okresní hejtmanství zamítlo, poněvadž prý osoby ty nemají předepsánu daň. Katastr daně domovní a činžovní nesouhlasil totiž s knihou pozemkovou; za toto nedopatření berního úřadu odpovídali oni nepopření knihovní vlastníci domů ztrátou práva volebního. Naproti tomu zůstalo v seznamech 85 společných hlasů německých, ačkoli daňový předpis zněl pouze na jednoho spolumajitele; tu rozhodným byl zase stav knihovní.

O reklamacích rozhoduje dle výkladu platného řádu volebního polit. úřad okresní s konečnou platností. Čechové domáhali se nápravy rozhodnutí okr. hejtmanství u místodržitelství, toto však stížnost zamítlo z onoho důvodu formálního. Jak důležita je reforma § 5. zák. z 17. ledna 1870!

Jinak měřilo se straně německé. Do vyřízení českých reklamací, na jichž základě 146 Němců ze seznamu po právu bylo vyloučeno, podal německý volební výbor telegrafickou stížnost k místodržitelství. K vyzvání tohoto okr. hejtmanství rozhodnutí své podrobilo opětnému zkoumání, povýšivši se dobrovolně na

II. instanci a zaneslo opět celou řadu Němců do seznamu, které několik dní před tím samo — jistě ne bezdůvodně — vyloučilo. V blahovolnosti své k panující straně šel úřad politický ještě dále, zřídiv ve všech 3 komissích volebních většinu německou.

K vítězství německému přispělo dále libovolné rozhodování těchto komissí volebních, surový nátlak na voliče odvislé a volební podvody, které provázejí každou budějovickou volbu.

Tak na příklad: za mnoho českých voličů, kterým legitimační a hlasovací lístek nebyl doručen, bylo odvoleno podvodně osobami nastrčenými; k volbě připuštěny osoby, ze seznamů k české reklamaci rozhodnutím okr. hejtmanství vyloučené; volili i mrtví (což v Budějovicích není zvláštností).

Obec, Hardtmutova továrna a měšťanský pivovar hnaly k volbě své zřízence pro něm. kandidáta do jednoho. Dělníci z továrny Hardtmutovy měli lístky hlasovací poznačeny vzádu modrou čarou a jiných odevzdati nesměli; jediný prohřešil se proti příkazu a byl ihned propuštěn.

Náhončí, morčata kde kterého liknavějšího voliče českého hleděli pro kandidáta německého získati penězi. Za hlas nabízeno 20 i 25 zl.

Konečně k porážce naší značnou měrou přispěla vlastní slabost. »Utopili jsme se ve vlastním bahně«, trefně podotkl jeden z řečníků v protestní schůzi den po volbě. Mnoho našich lidí, na které jsme určitě spoléhali, nedostavilo se k volbě a značný počet Čechů volil s Němci — za peníze, kterých jsme poskytnouti nemohli. Každý 21. český volič musil býti uplacen, aby Němci vyhráli. Tyto příznaky poslední sněmovní volby jsou nejsmutnější, ale pro nás nejdůležitější, poněvadž vedly k revisi našich řad a utužení organisace.

Volba tato nerozhodla definitivně o držiteli mandátu sněmovního za Budějovice pro příští šestiletí, poněvadž proti volbě podán byl českým volebním výborem protest. Že volba bude zrušena, o tom není pochybnosti po tom, co jsem uvedl. Proto také Němci nad vítězstvím příliš nejásali. Jedná se jen o to, aby se sněm král. Českého odhodlal k zrušení co nejdříve.

Porážka 11. října byla pro Čechy budějovické tím bolestnější, že 3 dny před tím ve venkovských obcích na Budějovicku zvolen byl poslancem V. Holanský proti dru Zátkovi, který po 23 léta býval volen poslancem v tomto okresu téměř jednohlasně. Není zde místa vykládati historii této volby, ale dlužno konstato-

vati, že většina voličů při první volbě přímé neprojevila mnoho rozhledu politického. Čechové budějovičtí viděli, že na sněmu král. Českého nebudou míti nikoho, kdo by se o jejich potřeby dovedl starati tak, jak to po léta činil dr. Zátka. Vykonala tedy záslužný čin obchodní a živnostenská komora budějovická, zvolivši jedním ze 2 poslanců svých 14. října dra Zátku, když byl prve dosavadní poslanec p. Rožánek v jeho prospěch kandidatury se zřekl. Nepříznivý výsledek volby sněmovní byl by snad v jiné době způsobil ochabnutí. Ale již blížila se volba do zastupitelstva obecního, která vyžadovala pilné přípravy. Byloť zatím 12. října uplynulo tříletí, na které zvolen byl obecní výbor.

Čechové budějovičtí zúčastnili se již r. 1865 s úspěchem volby do obecního výboru; kandidáti jejich zvoleni byli v III. sboru většinou 130 hlasů, v I. sboru podlehli pouze 20 hlasy. Vítězství toho bylo však dosaženo pouze překvapením Němců, a nabytá posice nedala se proto udržeti. Mínění, že by Čechové později byli ochabli v zápasu politickém, není správné.

Za posledních 17 let konaly se volby obecní teprve třikráte, zatím co v jiných obcích král. Českého zastupitelstvo obecní šestkráte se obnovilo. R. 1884 zvítězili Němci v III. sboru 290 hlasy, r. 1890 387 hlasy. Příští volby měly se konati po 3 letech, obecní úřad protáhl však vyložení seznamů až do r. 1895; řízení reklamační trvalo 3 léta, tak že k volbám došlo teprve v lednu 1898. Němci zvítězili v III. sboru opět, ale jejich většina klesla na 118 hlasů. Výsledek tento dal podnět k bouřlivým demonstracím, jimiž lid rozbouřeným citům hleděl uleviti.

Nepustím se do rozboru důvodů porážek českých v zápasu o výbor obecní, ježto později se zmíním o tom, jak obtížné a krušné jest dobývání Č. Budějovic, a jak málokde ve veřejnosti české tento zápas české většiny s německou menšinou správně se odhaduje.

Do zápasu o obecní zastupitelstvo — správněji o III. sbor jeho — mohli jsme jíti s nadějí na vítězství, protože jsme zjistili, že máme velikou většinu voličů. Jednalo se především o to, aby, pokud možno, všichni čeští voličové III. sboru právo volební si zachovali. R. 1898 podlehli jsme 118 hlasy, ku porážce pak nejvíce přispělo, že o 111 Čechů více než Němců zbaveno bylo práva volebního pro nedoplatky obecních přirážek. Český volební výbor jal se tudíž hned v říjnu zjišťovati, kteří čeští voličové déle roku jsou dlužni některou dávku obecní: 10% přirážku obecní, 25% při-

rážku školní, 4% dávku z nájemného. Voličové čeští byli žádáni, aby se dobrovolně podrobili přehlídce, aby vlídně přijímali členy naší organisace a aby platili dlužné přirážky.

Další snahou volebního výboru bylo urychliti vyložení seznamů voličských; nemělo se více opakovati, aby obecní výbor místo 3 let úřadoval 7 let. Proto naléhal český volební výbor na politický úřad, aby přiměl obec k vyložení seznamů.

Okresní hejtman připomenul obci její povinnost po prvé, po druhé, po třetí stanovil poslední lhůtu do 31. prosince — ale purkmistrovský úřad vyhověti nemínil. Teprve na 3. urgenci podal rozklad k místodržitelství, žádaje, aby lhůta značně byla prodloužena. Praesidium místodržitelské ovšem žádosti vyhovělo a povolilo obci další čtyřnedělní lhůtu ke zhotovení a vyložení seznamů; lhůta měla vypršeti 3. února 1902.

Seznamy skutečně byly sepsány, ale objevila se v nich přirozená většina česká. Třetí sbor byl silně ohrožen, a také v I. sboru nebyla posice německá skálopevná. Druhý sbor tvoří dosud pevnou baštu německou. Němci jali se postavení své upevňovati.

Události, které následovaly, pobouřily celý český svět. V důvěrné schůzi obecního zastupitelstva 24. ledna jmenováno bylo 26 čestných měšťanů, kterým právo volební do obce přísluší v I. sboru, většinou předáků německo-liberální strany, a propůjčeno bylo 96 osobám právo měšťanské. Dle volebního řádu obecního volí měšťané, jsou-li příslušníky obce, do výboru obecního; neplatí-li daní v obci, volí ve sboru III., jinak ve sboru I. neb II.

Budějovičtí otcové města rozhodli se pro udělení měšťanství osobám, které v obci daní neplatí, aby podepřeli houpající se III. sbor; k morální hodnotě nových měšťanů se nepřihlíželo. Tak na rychlo dála se výroba měšťanů, že ani na křestní jména osob, jimž právo měšťanské propůjčeno, se nezeptali, proto v zápisu o schůzi obecního výboru u četných jmen schází. Tak na rychlo vyráběli měšťany, že přehlédli ustanovení volebního řádu, že právo volební mají měšťané, jen pokud jsou příslušníky obce, a zapomněli těmto osobám propůjčiti právo domovské. Zápis o schůzi, podpisy purkmistra a tajemníka již opatřený, zfalšovali, aby tuto chybu napravili. Podpisy na fingovaných žádostech o udělení práva měšťanského byly zfalšovány; stala se jim ku př. i ta nehoda, že podepsali jménem Emanuel osobu, která sluje Josef.

Než na tom nebylo dosti. Na 2. února dopoledne svolána byla opět důvěrná schůze obecního zastupitelstva, a v ní propůj-

čeno právo měšťanské 226 osobám. Mezi těmito měšťany jsou kočí, posluhové, dělníci, úřadníci ve Vídni, Linci, Solnohradě, Záhřebu, Lambachu, Olomouci, Chebu a 11 úřadníků České spořitelny v Praze. Den potom, 3. února, vyloženy byly seznamy k obecním volbám, v nichž bylo již všech 322 měšťanů zapsáno. Tím bylo nade vši pochybnost dokázáno, proč právem měšťanským pojednou tak se plýtvalo. Lidmi cizími, po celém světě sehnanými, měla býti potlačena a udusena v III. sboru přirozená česká většina, aby svět byl přesvědčen, že Budějovice jsou německé.

Podvody volební a úplatky, jimiž strana německoliberální po řadu let vítězívala, zdály se nedostačovati, proto ustanovení zřízení obecního a řádu volebního v obcích byla hrubě pošlapána.

Třeba důrazně vytknouti, že jmenování čestných měšťanů k posílení I. sboru bylo jen napodobením příkladů z jiných měst s německou správou (zejména na Moravě) známých, že však propůjčení práva měšťanského k účelům volebním v takových rozměrech dosud nikde a nikdy se nestalo. Priorita náleží tu Taschkovi.

Čechové k novému násilí německému nepřihlíželi ovšem klidně. V protestní schůzi 2. února podrobili udalosti na radnici ostré kritice a podali do usnesení oněch stížnost k orgánům samosprávným. Mimo to bylo okresní hejtmanství žádáno, aby obě usnesení obecního výboru jako nezákonná zastavilo.

Především bylo však potřeba ujati se prací volebních. Seznam voličů k volbě výboru obecního obsahoval 6466 jmen; bylo třeba pořídit opis celého seznamu, prozkoumati jej podrobně a provésti reklamace. Obrovskou tuto práci, kterou dovede odhadnouti a oceniti jenom ten, kdo při ní někdy spolupůsobil, provedl volební výbor český v kratičké osmidenní lhůtě reklamační. O reklamacích pracovalo více než 30 osob denně pozdě do noci; reklamací podáno celkem 7714.

Jest známo, že okresní hejtmanství zastavilo usnesení obecního výboru z 24. ledna a 2. února týkající se propůjčení práva měšťanského, protože nebylo šetřeno ustanovení § 48. obec. zřízení, t. j. nehlasovalo se veřejně, zdvižením rukou, nýbrž lístky. Dalo se očekávati, že Němci budějovičtí, tímto opatřením politického úřadu velmi bolestně dotčení, pobouří celý německý svět pro domnělé bezpráví a útisk jim spáchaný. Čteme-li však protesty německých měst proti domnělému zasažení v samosprávu

obecní, musíme se skutečně diviti, jak nízko klesla politická mravnost protestujících.

Opatření okresního hejtmanství není ovšem definitivní, ježto Němci provedou věc svou všemi instancemi: výsledek jest velmi pochybný. Následkem toho obecní volby protáhnou se snad do daleké budoucnosti.

Mám-li opravdu přiznati, jak vedoucí kruhy české v Č. Budějovicích hledí na velkovýrobu čestných měšťanů a měšťanů, musím říci, že převládá přesvědčení, že tímto činem neohrabaným a průhledným vůdce budějovických Němců Čechům jen posloužil. Česká veřejnost, která netrpělivě čekala od volby obecní k volbě vítězství české na celé čáře, poučena byla, s jakou chasou musí Čechové budějovičtí bojovati o své právo, a byla takřka násilně donucena přemýšleti o tom, že jednou z hlavních příčin porážek našich jest zastaralý, nemoderní volební řád v obcích království Českého.

Volební řád dnešní nepatrné menšině, která má správu obce v rukou, dává moc, aby si tuto správu na nedozírnou dobu udržela. Věc jest tak důležita, že prosím, aby byla zvláštní Vaše pozornost věnována těmto okolnostem: Obec sestavuje listiny volební, do nichž zapisuje voliče, jak se jí zlíbí; voličům, kteří do seznamů pojati nejsou, lze zachovati právo volební trnitou cestou řízení reklamačního. O reklamacích, které dlužno v 8 dnech podati, rozhoduje v I. instanci komisse reklamační, zvolená ze středu obecního výboru, v Budějovicích tedy komisse sestávající z urputných stranníků německých. Proti rozhodnutí komisse jest odvolání jen tehdy, nebylo-li reklamaci vyhověno, odvolání to dlužno ve 3 dnech podati. Vyhověla-li komisse reklamaci — a reklamaci německého volebního výboru se u nás vždy vyhoví — není dalšího řádného prostředku opravného, leč stížnost ke správnímu soudnímu dvoru.

Z volebního práva dle § 4. *a)* řádu volebního jsou vyloučeni ti, kdož více než od roku nezaplatili nějaké dávky obecní, kterou jsou povinni platiti. Městský úřad berní má přehled o všech českých voličích, kteří dluhují přirážky a t. zv. čtyráky — platební rozkazy na tyto se Čechům takřka vůbec nedoručují, tak že ten, kdo častěji byt změnil, ani neví, kolik jest dlužen. Nám knihy berního úřadu jsou uzavřeny, můžeme zjistiti, kdo a kolik jest dlužen, teprve obejdeme-li všechny voliče a prohlédneme-li jich knížky a potvrzenky.

Volební komissi tvoří zase stranníci němečtí, kteří rozhodují jinak, jde-li o přijetí hlasu českého, jinak, jde-li o hlas německého voliče.

Připuštěna jest volba plnými mocemi, tu bují podvod, lest a násilí. Plná moc česká se zamítá, padělaná německá přijímá, a když sám zeměpanský komissař ptá se po důvodu, člen volební komisse odpovídá: volební komisse nepotřebuje udávati důvodů. (Volba 1898.)

Právo volební mají jen poplatníci daní přímých v obci. Veliké obce však neuhrazují potřeb svých jen z výtěžku přirážek k daním přímým, nýbrž mnohem více přirážkami k daním nepřímým. Tak v Budějovicích volí do obecního výboru jen poplatníci, kteří platí asi $^1/_7$ daní v obci, kdežto osoby, které platí ostatních $^6/_7$, jsou z práva volebního vyloučeny.

Právě tak jako oni poplatníci daní přímých volí čestní měšťané a měšťané, jichž lze vyrobiti řady nekonečné.

Mandáty výborů obecních rozděleny jsou na 3 sbory rovným dílem; 5442 voličů III. sboru volí 12 zástupců právě tak, jako 808 voličů II. a 216 voličů I. sboru.

Střízlivý posuzovatel ať uváží, lze-li za platnosti dnešního řádu volebního Čechům budějovickým vyhrávati: ať uváží, že mimo příznivý volební řád strana německá v rukou má moc a může nátlakem působiti na řady odvislých voličů (zřízenců, dodavatelů, zelinářek, drobných živnostníků); kde nedostačí tyto prostředky, pomohou peníze, jichž Němci při volbách mají vždy s dostatek.

Mohu prohlásiti, že dokud nebude změněn volební řád obecní, dotud vítězství naše v Č. Budějovicích není zajištěno. Očekáváme proto, že budějovické události takřka přinutí sněm království Českého, aby v nejbližším zasedání svém obíral se reformou řádu volebního z r. 1864, o kterou dr. Zátka již po 14 let marně usiluje.*) Ačkoli těší nás každý projev, který ta která obec v království Českém učiní ve prospěch Čechů budějovických, raději bychom viděli, aby všecky větší obce celého království vzchopily se ke společné akci, dožadujíce se moderního řádu volebního, aneb aby se aspoň takové reformě ze sobeckých důvodů nebránily.

*) Bohužel jsme se sklamali. Zemský výbor pod nátlakem veřejného mínění vypracoval sice jakousi opravu volební, ale neměl dosti síly, aby vynutil na nejvyšším zem. maršálkovi zařadění zprávy komisse o této opravě v denní pořádek sněmovní schůze.

Abych se zmínil o nejnovějším stadiu obecních voleb v Č. Budějovicích, připomínám, že reklamační komisse daleko nedodržela třídenní lhůty, k vyřízení reklamací volebním řádem stanovené, a že naše reklamace téměř šmahem zamítá. Konečný výsledek dnes nelze naprosto odhadnouti.*) »Boj jest přijat. Bude to boj, jaký od paměti lidské v tomto městě dosud nebyl sveden« — napsal »Budw. Ztg.« po zastavení usnesení obecního výboru. Jest mou povinností připomenouti, že v boji o měšťany česká žurnalistika (zejména »Politik«) stála po boku Čechů budějovických, a že i naši zástupci na říšské radě (Brdlík, Schwarzenberg) konali, co mohli.

Dokud Němci budou vládnouti neomezeně na radnici budějovické, dotud budou míti v rukou i zastupitelstvo okresní; volí obec budějovická v kurii městské 16 zástupců; v kurii velkostatků a velkého průmyslu a obchodu mají většinu Němci, jediná kurie obcí venkovských od r. 1872 jest v rukou českých.

Čechové budějovičtí účastnili se i boje za dobytí obchodní a živnostenské komory v Č. Budějovicích, který byl nejúspěšnější. Ve sboru malých živností prorazili čeští kandidáti již r. 1865. R. 1883 nabyli Čechové v komoře většiny — ještě za platnosti starého, Němcům příznivého řádu volebního. Budějovická komora první v Čechách měla českou majoritu. Od tříletí ke tříletí klesal počet zástupců německých, až 1891 Češi zvítězili ve všech sborech. R. 1897 ani letos (18. března) Němci více se volby nezúčastnili.

Obchodní komora jest jedinou ryze českou korporací samosprávnou v Č. Budějovicích a jest pevnou oporou českého živlu. Význam komory naši lidé nedovedli dosud oceniti tak jako Němci. Nejnovějším požadavkem německým jest zřízení německé obchodní komory pro jižní Čechy. (Dokončení.)

*) Výsledek reklamačního řízení v I. instanci (v komissi reklamační) jest tento: Na četné reklamace vyloučeno 57 Němců, zapsáno 26 Čechů a provedeny 53 opravy v seznamech volebních. Ostatní reklamace (více než 7500) komisse zamítla. Zejména zamítnuty byly všecky reklamace, jimiž žádáno vyloučení voličů německých, kteří nezaplatili déle roku přirážky obecní a 4% dávku z nájemného. Nebyl prý udán v každém jednotlivém případě čas, za jaký dluhují a obnos dluhu. Za to vyloučila rekl. komisse k reklamacím něm. voleb. výboru 803 české voliče (pro dluh dávky a nájemného 301, pro nedoplatky přirážek 502). Vyloučení to jest většinou bezprávné, poněvadž nedoplatky ony jednak nejsou starší roku, jednak ti kteří voličové nebyli ani povinni platiti dávky, pro jichž dluh byli vyloučeni (daň byla vyměřena teprve mezi r. 1901 a pod.). Reklamační řízení dospělo toho času (v srpnu) až k II. instanci, okr. hejtmanství. Mimo to voličové bezprávně vyloučení dožadují se volebního práva stížností u správního soudu.

Přehled vývoje náboženských dějin ruských.

Napsal A. A. Zaruckij. (Pokračov.)

Nedostatky duchovního života pastýřů i stáda vysvětlují nám osudy ruské církve. Dokud rozdrobeno bylo Rusko na drobná panství, tvořila národní církev slučovací jednotku všech příslušníků národa. Pozdější úkol ten převzala carská moc sjednotivši národ politicky, přece však vyžádala si ještě od církve sankce k tomu a za to zabezpečila jí moc soudní a správní. Jedna moc držela druhou a obě rostly svou národovostí.

Světská moc však dovedla užiti v XVII. věku převratů, které od druhé polovice nastaly v církvi raskolnictvem tím, že právě horlivější část věřících odtrhla se od církve a tím oslabila vnitřní její moc duchovní v době, kdy světská moc nabyla vrcholu Petrem Vel. Snad by byla podlehla i bez rozkolu vše pohlcující světské moci, vnitřní spory přece jen process urychlily.

V XVI. stol. učiněn pokus omeziti vzrůst církevního jmění, ale ostalo to jen na papíře. Naopak lze říci, že církev byvši posílena (Filaret) byla státem ve státě, vždyť i úřady správní zřídil si patriarcha po vzoru státních. Nikon přijal za své učení o slunci (moci duchovní) a měsíci (moci světské), jež svítí dnem duším a v noci tělesným potřebám; i o dvou mečích, duchovním, jímž vládne patriarcha na ochranu víry, a světským, jímž vládne car na ochranu věřících: oba jsou rovně — oba jsou od Boha. A přece tvrdí — ač nesměle — že car pomazán jest od patriarchy, ale patriarch ne od cara; tím staví duchovní moc výše. Učení toto vzato jest ze západní církve — ale v Rusku nenalezlo půdy k osamostatnění duchovní moci.

Tato theorie však nezastavila carů, aby důsledně nerušili výsad církevních. Jmění církve úžasně rostlo na úkor státu, duchovní soudy osobily si všecka práva nad duchovními osobami. Car odňal církvi poddanskou půdu (tjaglaja zemlja) a ve světských záležitostech podřídil kněžstvo světskému úřadu (mona-

styrskij prikaz). Pokus se nezdařil, když Nikon chopil se klatby proti osobám sahajícím na právo církevní a církevní sněm přidal se, ač nesměle, na jeho stranu. Soud církvi vrácen.

Když nastoupil Petr Vel., ukázala se církev slába. Jemu běželo o »odstranění ruského papeže« a o podřízení církve státu. Zásadní protivníci saekularisace přešli k raskolníkům a vedli rovněž útok na církev. Petr osadil duchovní úřady novými lidmi, kteří nehlásili se k starým zásadám o církevní moci. Maje připravenou půdu, založil »nejsvětější synod«, jemuž podřídil patriarchu. Patriarchové řecké církve vůbec uznali tento úřad za »bratra«, t. j. sobě rovna.

Car přímo řekl, že změna taková je nutna, aby duchovní moc nemohla svésti poddané na zcestí a revoluce, aby o ni nemohla se opírati. Brall příklady ze západní církve. Proto bez ohledu na kanonické právo podřídil ji státu, hledě na duchovenstvo jako na část úřednictva, jemuž je svěřena mravní výchova lidu, na nejsvětější synod jakožto nejvyšší instanci tohoto úřednictva. Státního zájmu v něm hájiti měl oberprokurator, jeho předseda, který r. 1824 na roveň postaven s ministry, r. 1835 vstupuje v státní radu a r. 1865 přidán mu po způsobu ministrů kollega (tovarišč). Dnes jest nejvyšším duchovním úředníkem státním.

Marně již r. 1718 zdvihl se proti tomu Štěpán Javorskij. Jasně utajováno, že církev ruská podstatně liší se od jiných, nemajíc potřeby pevné organisace a tudíž ani zvláštní hlavy, jí vládnoucí. Ruské církvi běží pouze o zachování, nikoli nový rozvoj učení, i může zachrániti jeho jednotu bez moci »papežské«. Katolicism jako náboženství internacionální musí míti nejvyšší hlavu — papeže, jenž bdí nad organisací církve u rozličných národů; pravoslaví toho netřeba, neboť je národní církví.

Všesvětovým ve východní církvi jest pouze duchovní obsah učení sedmi sněmův. Na úpravě moci, která má chrániti tohoto učení, nic nezáleží, poněvadž nemá práva měniti jeho obsah. Odtud ta lehkost, s jakou v každé zemi znárodnila církev východní — odtud ty boje, jež vedla církev západní s jednotlivými národy a státy.

Dnes všecky říše, v nichž je vládnoucí církví pravoslaví, mají své národní církve, které nejsou odvislé od cizích hodnostářů a v nichž **cizí národní duchovenstvo** nemá nijaké moci a nijakých práv. Tento politický moment v církevním ústrojí jest

nesmírné váhy pro vývoj kultury v národním smyslu a nic nemění na tom, že dnes jsou církve ty na nízkém stupni vzdělanosti obecné. Čas i tu bude lékařem.

Ruská vláda přistoupila po zlomení patriarší moci k dalšímu rušení výsad církevních, týkajících se soudu a statků světských tím, že zřízena synodální komanda. Duchovní práva přešla v povinnosti, statky církevní podvrženy daním. Zvítězila myšlenka, že kláštery nemohouce užiti ohromného jmění, jenom s ním mají zbytečné starosti. I viděti, že vláda »upřímně« pomýšlela na saekularisaci církevního jmění a vyčkávala pouze příhodného okamžiku. Když pak r. 1764 nadešel, vypadalo to skoro jako pouhá změna správy duchovního jmění, neboť stát zřídil nové úřady duchovní z příjmů saekularisovaných statků, při čemž postupem několika let sedm osmin těch důchodů místo na zřízení duchovních škol, dozorčích orgánů a far, zejmena pak upravení kongruy nižšího duchovenstva, obráceno na účely státní, zejmena na vojsko. Z biskupstva jediný Arsenij Macějevič se proti tomu ozval, ale přísný trest zakřikl jeho hlas.

Jeť známo, že saekularisace prováděné v tom či onom státě, většinou obráceny byly k užitku vladařů a jich politickovojenských cílů, a nikde snad nebylo jich užito pouze k účelům kulturním a k duchovnímu povznesení lidu. A co v jiných pokročilejších státech mohlo se státi, to tím spíše bylo možno a vysvětlitelno v samoděržavné Rusi.

Ohlédněme se nyní po tom, na kolik odpovídal stav učení církevního ruské církevní správě a duchovně mravnímu stavu věřících.

Základem pravoslaví jest nauka: Církev musí býti neomylna, bohoslovská soustava může býti chybná — proto církev nemůže míti určité soustavy, která by dokazovala pravdy zjeveného náboženství. Rozumový důkaz podán její existencí. Dokazovat dogmata věřícím je zbytečnost. Pouze proti nepřátelům dovoleno jí hájiti rozumovými důvody. Proto pravoslavné bohosloví je po výtce polemické.

Ruské bohosloví jako nauka dlouho bylo charakterisováno dvěma proudy protivnými. Z počátku drželo vrch učení katolické a Theofilaktem Lopatinským přeneseno učení scholastické na základě Tomáše Akvinského na moskevskou akademii, kde do polovice XVIII. věku se drželo. Naproti tomu vláda světská

přála učení Prokopovičovu, které lépe srovnávalo se s vrchem světské moci nad církví, tak že i Kateřina II. i Alexandr I. mu byli nakloněni.

Jak jsem již dříve ukázal, založení Biblické společnosti samo bylo příznivo protestantskému duchu pravoslaví mitropolity Platona a j. na počátku XIX. stol. Souvisí to s šířením duchového křesťanství do vysokých kruhů dvorských.

Mikulášem I. nastal obrat. Biblická společnost zrušena, zavládl nový duch, odporný stejně katolicismu jako protestantismu v osobě — Chomjakova laika. Jakkoli probuzena jest snaha postaviti pravoslavné bohosloví na vlastní základ, není přece možno přetrhati svazky se starším učením ať toho či druhého směru a bude potřebí ještě mnoho práce a důmyslu, nežli ten úkol bude proveden.

Snad bude i pro českého čtenáře zajímavo seznati některá data statistická, týkající se panující církve ruské.

	Absolutní čísla		Kolik připadá na 100.000 pravoslavných obyvatel	
	1840	1890	1840	1890
1. chrámů	31.333	40.205	71	56
2. světského duchovenstva (sem vpočteni i kněží i ďakoni)	116.728	98.892	265	137
3. klášterů	547	724	12	1
4. mnichů duchovních	15.251	40.286	34	56
mnichů služebných (a služebnic)	8.381	12.712	19	18
jeptišek (i služebnic) . . .	6.870	27.574	15	38

Z této tabulky patrno, že světské duchovenstvo na počtu klesá a klášterní roste. To souvisí s zákonem z r. 1869 na omezení far. I to je zajímavo, že rostou zvláště ženské kláštery a v nich zase služebnice ($^3/_4$) daleko předstihují mnišky ($^1/_4$).

Velká část katolíků, protestantů atd. přestupuje na pravoslaví z příčin národně politických a jen asi $^1/_{10}$ z náboženských. Pouze asi třikráte tolik raskolníků spojilo se s panující církví za posledních 50 let. Příslušníků věr mimokřesťanských sotva snad polovice obrátila se na pravoslaví.

Z toho viděti, že účinky missijní činnosti pravoslavné církve jsou malé a dá se to vysvětliti pouze tím, že hledí si missionáři

spíše zahraničné nežli domácí činnosti, že jim ani stát ani církev nedává dostatečných prostředků hmotných a že stát ujav ohromné jmění církevní do své správy, zanedbává všemožně kulturně náboženskou povinnost. Zejmena nejnižší duchovenstvo trpí až i bídu.

V XVI. věku stačilo protivníkům vycitovat příslušná místa ze sv. písma a sv. otců bez vlastní argumentace. Duchovenstvo ruské nemohlo dále pro svou malou vzdělanost. Jen vzpomeňme Josifa Volokolamského, mitr. Daniele, Ivana Nasêdka a j. V zápase s německými bohoslovci vstoupila v popředí kievská škola, která přinesla do moskevského bohosloví živel katolický. Šlof tu v XVII. stol. o otázku dovršení transubstanciace chleba a vína v tělo a krev Páně při bohoslužbě. Silvester Med'vêděv držel se výkladu Tomáše Akvinského, jeho protivníci hájili řeckého učení, což zdálo se většině věřících novotářstvím. Spor vedl se tak živě, že vnikl do krámů kupeckých, do selských jizeb i řemeslnických dílen. A tenkráte zvítězil přece patriarcha s řeckým učením a zbožný Meďvêděv — vypustil duši na popravišti.

Panující hierarchii posledním důvodem byl — kat!

Odtud vedena řada sporů o církevní obřady, ale věřící ostali chladni a ponechali tak duchovenstvu volnou ruku. Již v XVII. stol. ovládla tu scholastika západní a v XVIII. stol. počíná bohosloví mluviti lidu nesrozumitelnou řečí středověkou. Zájem má tu jen škola a pracuje se tudíž jen pro ni.

»Kámen víry« Štěpána Javorského, založený na katolickém učení proti protestantismu Tveritinova našel přijetí i v záp. katolickém učeném světě. Feofan Prokopovič psal proti němu latinsky a našel ohlasu u protestantů. Prvý přijímá za základ víry církevní tradici vedle písma, druhý pouze písmo bez tradice. Stejně lišili se v učení o prvotním hříchu, spasitelnosti víry bez dobrých skutků atd.

A církev?

4. Církev a písemnictví.

Apokryfy a legenda. Národní epos ruské v boji s církví. Veršované legendy šířili poutníci. — Belletrie: rytířské romány, pekelná muka. Zamilovaný sentimentalism. Klassicism (óda, tragoedie). Spisovný jazyk a jeho boj s církví. Realism a romantism. Bêlinskij. Sociální román.

Vejdeme-li do kterékoli selské jizby, najdeme tam v úhlu za obrázkem nevelkou knížku, v níž se čte, jak arch. Michael ukazuje Bohorodičce muka pekelná, vypravování Klimenta římského

papeže o dvanácti pátcích a sen Bohorodičky. Jsou to zbytky kdysi rozsáhlé středověké náboženské literatury, v níž obsažen všechen tehdejší názor světový.

V době, kdy ve vých. církvi sestaveny byly posvátné knihy křesťanské, vyskytlo se množství náboženských otázek, na něž tyto nedávaly odpovědi, a bylo třeba legend a výkladů jako doplňků svatých písem.

Tak povstaly náboženské romány o Adamovi a jeho synech, o patriarších, Mojžíšovi, Pilátovi a j. Křesťanská fantasie zpracovala tu namnoze starší židovské legendy. Tato literatura přešla na západ a stala se majetkem všeho křesťanstva.

Zvláštní pozornosti zasluhuje Bulharsko v X. věku, kde vznikla sekta »bogomilců«, která pod rozličnými názvisky rozšířila se po záp. Evropě. Ta vypracovala legendu o zápase ďábla s Bohem či zla s dobrem, při čemž křivda zvítězila a pravda odešla do nebe. Odtud pozorovati nový rozmach legendární literatury na západě.

Národní epos a píseň ustoupily křesťanské poesii, ale národní fantasie v poesii i malbě chopila se nové látky a ji zpracovávala. Visionářská literatura vyvrcholila v Dantově Božské komedii. Leč znenáhla míjel žár této fantasie, klesal zájem pro tyto plody horoucí zbožnosti, přišly nové myšlenky a zájmy, legenda víc a víc upadá v zapomenutí a dnes — nežije již nikde kromě zapomenutých tisků a rukopisů z XI.—XV. stol.

V Rusku šlo to jinou cestou. Zde nikdy nenabyla legenda tak velikého významu a širokého rozšíření, aby úplně zatlačila ostatní národní poesii, nýbrž spíše se jí jen dotýkala bočně. Mělať byzantská literatura vliv, ale pouze na malý zástup »písmáků«, širokých vrstev se netkla.

Pomalu-li lid seznamoval se s obřady křesťanskými, tím pomaleji pronikla k němu legenda. Vždyť známo, že národní epos v Rusku zapsáno z úst lidu teprve v XIX. stol., a jisto, že žilo tu od starodávna a prožilo nejrozličnější fase kulturního vývoje svého národa. Marně pronásledoval car Aleksej veselé pěvce!

I církev bojovala proti národní poesii, leč neměla dosti prostředků, aby lidu vpravila nový názor světový a jeho fantasii obrátila ku křesťanství. Kromě toho ruská církev záhy (XIV. stol.) přijavši index zapovědených spisů z Bulharska ani šíření legendy nepřála, a lid v nevzdělanosti křesťanské nijak se po ní nepídil.

Jemu stačily jeho pohanské zábavy, písně a pověsti. Proto ve staré době není samostatných výtvorů ruských v legendě, nejvýše jakés takés zevnější zpracování.

Pomalu a pomalu se časy měnily a, nebylo-li čtenářů, byli posluchači a šiřitelé legend. A na podiv! Šiřiteli nebyli duchovní, nýbrž poutníci laikové. Ti jsouce ode dávna pod ochranou církve, upravovali legendy veršem a vytlačovali tak pomalu starinku t. j. byliny (veršované pověsti národní). Látky podávaly jim apokryfy.*) Vše ovládl »církevní verš«, ba i raskolnická kázání byla ve verších. Tak znenáhla legendy staly se majetkem lidu.

Ještě v XV. stol. byly bulharské a srbské legendy známy nejvýše biskupům a mnichům. Již v XVI. stol. však přecházejí pomalu k lidu skrze osoby duchovní. Marně proti tomu ozývají se hlasové, marně dány jsou na index. Zveršované apokryfy přejdouce v lid, dostávají snadno i národní formu již v XVII. stol.

Jazyk nový šířil se rozšiřováním kruhu čtenářstva tehdejších literárních plodů. V XVIII. stol. rychle a stále se měnil a teprve na sklonku se ustálil a na tomto základě pak pokračováno v dokonalení jeho v XIX. věku. Nyní nebyl již možný tak velký převrat jazykový, jaký se stal za Petra Vel. a samého Karamzina. Tím nabyl jazyk pevné půdy a na té vyrostlo i další sblížení s životem národa.

Jako za Petra Vel. ovládla pověst, tak na sklonku XVIII. věku román vši literaturu. Z prvu v něm převládala pohlavní láska, pak převahu vzalo moralisování — obcjí v sentimentálním rouše plynulo ze srdce ne rozumu a víry, jako bylo v petrovské době. Pro ně stačil fantastický svět, skutečného života tu nebylo.

Za Alexandra I. nastal obrat: dřívější mládež považující život románový za bernou minci, dorostla v muže a poznala, že je to pouze elementární škola životního idealismu i starý román ostal pouze po venkově, v městech — pokroková část — volala po knize z života pro život. R. 1814 Narêžnyj učinil »Rossijským Žilblazem« prvý pokus bytového románu. Posud však ostával mocný předsudek proti prose a čteny pouze verše.

Realism také dříve projevil se veršem. Byla to »oficírská poesie«, vzavší původ z lycea Carskoselského, kde kroužek poetů s Puškinem jali se opěvati schůzky, pitky, milostná dostave-

*) Sv. písma církví neuznaná za pravá.

níčka, jak je jednotliví členové prodělali. Neprováděna bystře vymyšlená »idea«, nýbrž »čisté« umění, jak se tehdy říkalo v literárním sporu Rylějeva s Puškinem. Po létech dala skutečnost za pravdu Puškinovi, opravivší jeho omyl, že »čistému« (rozuměj realistickému) umění není třeba idey a ukázavší, že v něm sama idea již obsažena. Spory ty i snahy označeny názvem romantismus, ovšem při tom dáván mu široký rozsah, že do něho řazeny i realistické plody Puškina a Žukovského.

Z Petrohradu přešel do Moskvy, z gardy do university, od mládeže k střední šlechtě a úřednictvu. Dobu charakterisují Hofmannovy povídky, Schubertova hudba, Schellingova filosofie. Pro stoupence toho směru existuje jedině ideální svět — svět reální neexistuje, to je přízrak.

Avšak tento proud nelíbil se širokým vrstvám, jak se ukázalo na ubývání předplatitelů časopisů, i těch, za nimiž stál Puškin. Germánská metafysika nešla k duhu ruskému člověku. Obrat nastal zápasem slavného kritika Bělinského za »skutečnost« v literatuře a když názor jeho zvítězil, pustil se do boje za »sociálnost«.

Tu zvítězily konečně francouzské sociální idey, slovanskému duchu tak příbuzné, nad germánskou metafysikou, Schiller nad Goethem, Puškin nad Rylějevem. Realism nabyl platnosti, kritika žádala, aby život skutečný dal předmět literatuře, ne literatura aby dělala život. Spor o pojmy: co stojí výše — umění či skutečnost, charakterisuje tehdejší duchy.

Sociální román opanoval krásnou literaturu. V jeho naturalismu zrcadlí se skutečný ruský život.

Takový byl konec procesu sblížení literatury s životem, jejž jsme stopovali v intelligenci od dob Petra Vel. Kritika často vytýkala, že přestoupeny až i hranice umění, leč to souvisí pouze s nevyvinutostí ruského života. Až i ten dosáhne plného rozvoje, pak jistě i literatura srovná se s ním tak, že kritice připadne pouze úkol aesthetický. Pak i nynější literatura uznána bude »lidovou« a najde nové prvky dalšího rozvoje jazyka i tvorby.

Tato duchovní poesie neměla však toho vlivu, jako kdysi v záp. Evropě, proto že přišla pozdě a vzdělanstvo přijímalo ji kriticky nebo ji zavrhovalo. Pouze ta část národa, která se ve vzdělanosti opozdila, se k ní přiklonila, ale nedovedla ji ani povznésti formou ani obsahem. Duchovní poesie utekla se k starobřadcům, kde nabyla hojně potravy v učení o konci světa a

mukách těch, kteří nechtěli slyšeti hlasu Božího. Nikita Semënov dojemně pěl k lidu v minulém století. Rovněž ukázal jsem již dříve na písně chlystův a skopcův. Ostatní sekty mají písně nové a v církvi rovněž staré v úplné upadají zapomenutí.

Z toho vidíme, že kromě raskolu a některých sekt neměla legenda hlubšího vlivu na lid. Stále žije vedle ní epos a světská píseň pěné skomorochy (veselkáři), ano tito sbližují se s poutníky či kaliki — pěvci legend —, splývají, na konec pak kaliki přebírají úlohu světských i duchovních pěvců najednou. Odtud byliny propleteny jsou živly křesťanskými a naopak legendy živly pohanskými.

Jinak nelze ani pochopiti zápas legendy s pijanstvem a naopak oblibu v národních legendách jako »o pijáku«, jak se dostal do nebe a p. Již v XVII. stol. dostaly se na index.

Lidu vždy líbil se více žert nežli zasmušilá pravda a to mělo vliv i na prvotiny literatury, třeba že dosti dlouho trvalo, nežli i intelligence sáhla realisticky pro látky do života. Duch byzantské literatury dusil smích lidu, jenž prohlašován za ďábelské pokušení.

Světské čtení (belletrie) v XIII.—XV. stol. pocházelo z Bulharska a Srbska, v něm obrážel se i křižácký ruch i západní literatura obecná. Divuplné romány rytířské a moralisující novella našly vstup i do Ruska. Leč vedle něho i proti němu stále ostával proud byzantsko-asketický. Oba proudy srazily se r. 1676, když car Aleksěj Michajlovič nařídil přeložiti jesuitské Veliké zrcadlo, které velmi se rozšířilo a konečně staly se pověsti z něho i majetkem lidu, neboť obnovovaly v něm pamět starých ruských pověstí. Hrůzy muk pekelných, čekajících hříšníky, líčeny tu s úžasnou živostí a ohnivou fantasií, při čemž jediná spása jest — církev. Tak živel katolický vniká v pravoslaví.

Avšak intelligence brzy vzdala se Zrcadla, za to vliv jeho velmi se rozšířil v raskolnictvu. S tím i »dušepolezna« (spasitelná) literatura ustupuje »potěšnoj« (obveselující). A hojnost hotových kusů poskytla v této době Polska. Moralisující stránka padá; zprvu hrdina, potom děj jímá mysli čtenářů, konečně dříve neznámý motiv ovládá všecku tvorbu — láska. Do literatury vešel prvek života a odtud zase idealism do skutečnosti, při čemž vyvinul se sentimentalism naproti staršímu realismu.

Doba Petra Vel. dává znenáhla vzniknouti původní tvorbě ruské. Motiv dán cestami za hranici a rozvedení beznadějná láska

v cizině. Erotika dostala nový ráz i obsahem i formou. City jemnější, mravní ponětí správnější, hmotné ustupuje duchovnému a vášeň čistší dává strádati subjektu básně dojemněji — nežli znala předešlá pokolení. Při tom však jazyk byl umělkovaný a obsah klassicisovaný.

Přirozený vývoj však ne tím pouze zadržován v literatuře jako spíše v sociálním stavu společnosti. Klassicism hověl aristokratismu společnosti: panegyrická óda a tragoedie jsou jeho hlavní formy. Teprve, když na kolbiště vstoupil »střední stav« v druhé polovici XVIII. stol. vlivem francouzské předrevoluční literatury, nastal obrat, ovšem jenom částečný. Velkou překážkou byl nevypěstovaný *spisovný jazyk*, odtud pochodící, že literatura měla pramalý vliv na život. Starší spisovný jazyk čím dále tím více lišil se od hovořené mluvy, ač i on se měnil a daleko se vzdálil od církevního slovanského jazyka. Obecný lid mu zcela nerozuměl. Proto vznikl vedle něho nový jazyk úřední ale ani ten se nevyvinul pro obecnou potřebu. Nejvíce bránila tu církev, stavíc se proti přijímání živlů lidových do řeči spisovné. Týž asi zápas, jako na západě mezi latinou a jazyky »národními«.

Úřední řeč založena na nářečí moskevském. Toho počalo se užívati i ve vážné literatuře (Kotošichin, Poroškov), leč v XVIII. stol. nastává zmatek a každý spisovatel píše vlastním jazykem.

V XVIII. stol. církevní jazyk (slavjanščina) stál naproti »lidové řeči« jako sloup »vysokého stilu« v poesii i prose, ačkoli již připouštěna slova i vazby z obecné řeči, když se vidělo, že nelze dále udržeti »lomonosovskou theorii o třech stilech«. Karamzin učinil průlom do pevnosti slavjanščiny. Ovšem ani tento nový »písemný« jazyk nesbratřil se s »obecným«, kterým mluvil neškolený lid, nýbrž byl srozumitelen pouze školené společnosti či t. zv. intelligenci; od církevního jazyka však stejně se lišil.

(Dokončení.)

Z vývoje a výsledků moderní vědy katolické, zvláště theologické.

Napsal katolický kněz.

(Pokračování.)

Apologie. Katolický světový názor potkává se v životě s názory jinými. Nejdříve s názory jiných náboženských společností a musí proti nim se brániti. Tato obrana (apologie) má zvláštní jméno: polemika a o té jsme výše již mluvili. Opak její, snaha po smíření a sloučení jednotlivých církví, je irenika, o které též předešlo. Názor katolický potkává se dále s názorem vědeckým (filosofickým) a musí se též proti němu brániti. To je apologie, obrana v obyčejném významu slova. Často se místo apologie říká apologetika, ale nesprávně, jde tu zajisté o obranu katolického názoru všude tam, kde byl napaden, což nebývá vždy systematické. V tomto vlastním významu rozumím zde apologii. V ní se nám objeví znovu poměr filosofie k theologii, jen že poměr ten nyní je založen na studiu všech jednotlivých věd, o kterých jsme výše jednali. Tím zároveň přijde k platnosti moment více historický, kdežto v dosavadních vědách jednotlivých byl uplatněn více moment statický. Ze všeho viděti, že povaha apologie je velice pestrá a obsáhlá, zasahující do všech věd.

Na počátku století 19. jako obránce církve proti výtkám tehdejší vědy a životního názoru stojí Chateaubriand knihou Génie du christianisme 1802. Ukazuje na kulturně historický význam křesťanství a jeho vliv na umění, poesii a lásku k vlasti a tak chce mysli získati víře zneuznané.*) K Chateaubriandovi se druží de Maistre, jenž vydal více spisů od 1814—21. Snaží se co nejjasněji vyložiti, že hlavní příčinou časových otřesů tehdejších bylo převrácené tehdejší učení a že první a nejpevnější svazek společnosti je toliko v náboženství. On první též ukazoval na zásluhy

*) K. L. 1, 1104.

papežů o vzdělanost evropskou a na důležitost moci papežské pro pravé základy společnosti a civilisace.*)

V podobném duchu pracoval ve Španělsku Donoso Cortes. Hlavní jeho dílo, jen náčrtek, je Essai sur l' acatholicisme, le liberalisme et le socialisme 1851. V prvním díle dokazuje, že každá veliká politická otázka obsahuje v sobě i velikou otázku theologickou. Druhý a třetí díl má za účel dokázati nutnost theologického podkladu státnímu pořádku. Ačkoli laik, dobře ovládal theologii.**)

V Anglicku třeba se zmíniti o Wisemanovi, jenž chtěl smířiti vědu a theologii v díle Lectures on the connection between science and revaled religion 1835. Obírá se hlavně studiemi přírodními a srovnávacím jazykozpytem a jejich poměrem k theologii a praví, že námitky z těchto věd činěné proti křesťanství dalším rozvojem těchto věd samy se vyvrátí.***)

Kuhn v Německu při své práci vědecké stále měl na paměti, že »v tehdejší společnosti obrana víry bez důkladného rozpoznání názorů přítomný čas právě ovládajících má jen malou čáku na výsledek.« †) V tomto směru působí nyní slavný apologeta Schanz, jak o tom sám praví: »i já jsem se omezil na moderní theorie, poněvadž píšeme apologii pro přítomnou dobu a ne pro minulou nebo budoucí. Tím samo sebou vyplynula pro mne úloha vypořádati se s protivníky na společné s nimi půdě, užívati jejich zbraní a důkazů. Dnes má pro apologetiku dalekosáhlý význam, ukázati se stanoviska protivníkova na nedostatečnost přirozeného výkladu všehomíra.« ††) Apologie tato vydána 1887 — v 3 svazcích. Zásadami tuto pronešenými řídí se u nás dr. Vychodil ve své Apologii 1893. Dílo to na naše poměry znamenité velice málo je rozšířeno a známo; dosud neukončeno pro nedostatek odběratelů, tak že vychází nyní jako příloha »Hlídky«.

Hettingerova Apologie 1863 — vyniká velkou bohatostí látky (5 svazků), zvláště z klassických autorů. Bohatostí látky vyniká též apologie Moignova: Les splendeurs de la foi 1879—83 a Les livres saints et la science 1884.

---

*) K. L. 8, 531—2.
**) K. L. 3, 1984.
***) K. L. 12, 1712.
†) Th. Q. 1887, 534.
††) Th. Q. 1888, 304.

Velmi plodným apologetou francouzským byl Nicolas. Hlavní jeho spisy jsou: Études philosophiques sur le christianisme 1842-45 (4 sv.), La Vierge Marie et le plan divin 1852—61 (4 sv.), dále: Filosofická příprava ku křesť. životu (2 sv.), Božství Kristovo (proti Renanovi), O protestantismu a všech haeresích v jich poměru k socialismu 1852—3 (2 sv.). Důkazy své béře, pokud to jde, ze současných spisovatelů a to hlavně nevěřících, aby shoda přirozeného a nadpřirozeného spíše byla patrna. Spisy své spisuje, měl na mysli hlavně laiky víře získati.*)

U Poláků možno jmenovati: M. Morawski T. J. Celowość w naturze 1891. Chce dokázati, že účelnost v přírodě ukazuje nutně na jsoucnost Boha. Při tom vyvrací námitky materialistů, evolucionistů, pantheistů, polemisuje s Kantem a jinými filosofy.**)

Nový směr zahájil v apologii Weisz tím, že obrátil zřetel na mravy a kulturu: Apologie des Christenthums vom Standpunkte der Sitte und Cultur 1878—89 (5 sv.). »Kostra díla je vyplněna často přetékající, nikdy však neunavující vědoucností a učenností. Poddáváme se rádi těmto hlubokým analysím lidského srdce a čteme rádi tyto velice moralní přednášky, které duši povznášejí a k obětovnosti a dobročinění nabádají.« ***) Má ovšem i veliké, hlavně methodické chyby, jak jsme výše viděli při »socialní otázce«. Důkazem toho je výrok o antisemitech, o nichž praví, že »všechnu víru v Boha a všechnu úctu před svatým obracejí na ruby«;†) tento výrok je jednostranný a přehnaný.

Lehrbuch der Apologetik von Gutberlet 1888—94 (3 sv.) užívá hojně mathematiky a srovnávací vědy náboženské. Pilně si všímá též moderního mysticismu a spiritismu. Nejnovější filosofy, jako Hartmanna, Carrièrea, Paulsena, stále má na mysli.††)

Schellův spis: Die göttliche Wahrheit des Christenthums 1895 — (nedokončený, jelikož přišel na index) vyniká hlavně filosofickou spekulací, jakož Schell vůbec rád se obírá Kantem a j. moderními filosofy a porovnává učení jejich s křesťanstvím. Hlavně má namířeno proti pantheistům (Biedermannovi a j.). Při tom ostře kritisuje scholastiku, tak že opět se tu setkáváme

*) K. L. 9, 277—8.
**) Ö. L. 2, 359.
***) Th. Q. 1895, 346.
†) Ö. L. 4, 685.
††) Ö. L 4, 457—9.

i v apologii s dvojím proudem, jako jsme častěji výše viděli. I náběhy k pověře, jaké tu a tam v katolicismu možno vidět následkem nedosti jasného pojmu o Bohu, ostře posuzuje. Vůbec přivedl mnoho nové látky k diskussi.*) Týž počíná nyní v nové formě vydávati svou apologii pod názvem: Religion und Offenbarung 1901.

Tentokráte mohu i z Ameriky uvésti jeden spis; je to Zahmův spis: Věda a učenci katoličtí, přel. do češtiny 1899.

Mnoho pěkných stránek mají apologetické spisy katolické, mají však také vážné chyby. Někteří si úlohu svou velice usnadňují: »rozum a zjevení — říkají — jsou od Boha, nemohou si tudíž odporovati, mají různé předměty, poznání přirozené a nadpřirozené, proto je konflikt nemožný. Avšak právě tyto věty odpůrcové popírají. Oproti nim jedná se hlavně o konkretní otázky, které se nedají odbyti několika citaty z otců nebo ze sv. Tomáše.« **)

»U jiných apologetů je zvykem odpůrce podceňovati nebo je i snižovati.« ***) »Nesmíme věřiti, že jsme rychle vítězně odpověděli na námitky a kritiky mimokatolické vědy. Ne jednou již jsme se domnívali, že jsme učiněné obtíže úplně vyvrátili, kdežto ve skutečnosti jsme nedokázali nic. Abychom zvěděli, jak se věc má, nesmíme jen čísti odpovědi katolické (exegese), nýbrž musíme též přihlednouti, co nepřátelé odpověděli a jaký účinek tato odpověď v nestranných vědeckých kruzích vyvolala.«†) Konkretní toho doklady máme u nás spisy (polemiky) Konečného a Hlavinky oproti Masarykovi a brožuru Reyla oproti Herbenovi.

»Spočívá to již jaksi v methodě apologie, že se spisovatel spokojí s negativním výsledkem a zanedbává positivní důkazy a vývody. To zveličuje se od katolíků ještě tím, že katolíci příliš málo vzdělávají šíré obory náboženských dějin, jazykozpytu a přírodních věd. Tím je katolický apologeta odkázán na práce učenců, kteří více méně jsou nasáklí moderním naturalistickým směrem.«††)

Neposlední vadou je, že se chce všechno a šmahem obhajovati, i věci, které se upřímně a přímo hájiti nedají. Tu pak se

*) Ö. L. 5, 97—9.
**) Th. Q. 1885, 351.
***) Th. Q. 1885, 687.
†) Th. Q. 1890, 349.
††) Th. Q. 1896, 675—6.

nastavuje neurčitými slovy, zamlčováním a leckdy i překrucováním. Jsou ovšem vzácné výminky, ale škoda, že jen výminky. Patří k nim na př. Ratzinger Geschichte der kirchlichen Armenpflege 1868, 2. vydání 1884. Nemohu tu delší citáty uváděti, o duchu knihy postačí citát; »přišla doba, že chudí Lyonští utvořili společnost, jejíž jsoucnost sama sebou již byla těžkou obžalobou hrabivosti tehdejšího kněžstva«. Jiný citát: »Od té doby zavládl opět onen shon nedůstojný a ono pachtění po vezdejším majetku, ona touha po jmění a panování, která nezřídka pod pláštěm pobožnosti a askese vše ostatní upozadila, kněžstvo s laiky rozdvojila a konsekventně dovedla kněžstvo k oné (zdivočilosti) zrůdnosti, v jaké se nám jeví v posledních stoletích středověku.« Ratzinger je katolický kněz. Podobně pravdymilovným je Gr. Léon v díle Le pape, les catholiques et la question sociale 1893. Praví: »dříve byly massy lidu katolickými, avšak legisté vládli a proto přišly první porážky církve. Nyní vládnou massy, ale ty nejsou už katolickými a odtud jsou poslední porážky církve.« *) Pravdymilovnou je celá tubingská škola, jak i z této práce (citátů z Th. Q.) viděti.

Mnoho apologetické práce je uloženo v souborných slovnících a společných dílech, proto je zde krátce uvádím: Wetzer und Weltés Kirchenlexikon, 1. vyd. 1846—1856, druhé 1880—1901 (12 sv.); Konversations-Lexikon 1. vyd. 1854—7 (5 sv.), 2. vydání 1875—9 (4 sv.), 3. vyd. 1901— (8 sv.); Staatslexikon der Görres-Gesellschaft 1888—1897 (5 sv.); 2. vyd. 1901—; Dictionnaire apologétique de la foi catholique 1889 (přeložen i do polštiny, podobně jako Kirchenlexikon); Dictionnaire de la Bible 1892— (posud neukončený); Dictionnaire de la theologie catholique 1899— (též neukončený).

Ze spolků vědeckých vynikají Görres-Gesellschaft v Němcích 1876, Leo-Gesellschaft v Rakousku 1892, Akademie sv. Tomáše a spolek pro socialní studia v Italii 1892, který vydává cenný časopis Rivista internazionale 1893—. Podobně ostatní uvedené spolky vydávají různé časopisy.

Společné sjezdy učenců ze všech katol. zemí byly dosud: v Paříži 1888 a 1891, v Brusselu 1894, ve Frýburku Švýc. 1897, v Mnichově 1900. Pojednání uveřejněných v aktech sjezdových je mnoho ze všech oborů. Některé práce jsou posud velice cenné.

* * *

*) Ö. L. 2, 436.

Literatura o vaticanum. Při důležitosti sněmu vatikánského v roce 1870 bude vhodno, sestavit literaturu o předmětu zvláště. Sněm vatikánský v předběžných debatách opíral se o filosofii scholastickou. Prohlášené dogma neomylnosti papeže, když mluví ex cathedra, fakticky nic nového nezavedlo, nýbrž uzákonilo praxi dávno již prováděnou a od vzniku reformace vždy více rozšiřovanou, jak to také uznal A. Leroy-Beaulieu ve spise Les catholiques libéraux 1885 slovy: »prohlášením neomylnosti církev nezaujala proti moderní společnosti nové stanovisko, od dřívějšího rozdílné«.*) A přece proti sněmu povstala prudká opposice a rozvlnila mocně vzdělanou Evropu. Jak to vysvětlit? Poukazovalo se na nesprávnosti při hlasování a celém postupu sněmovního jednání, poukazovalo se na nevhodnost doby a pod., ale to vše věc nevysvětlí dostatečně. Musíme sáhnouti dále. Vzpomeňme na tato fakta: Hermes a Günther censurováni, Kuhn a Hirscher stíží ušli censuře, traditionalismus a ontologismus censurovány též, roku 1862 (11. prosince) Pius IX. hájil kongregaci indexu proti nářkům německých učenců, r. 1863 sešli se němečtí učenci pod předsednictvím Döllingera v Mnichově, chtějíce pořádati ročně podobné sjezdy, avšak Pius IX. 1863 (21. prosince) ustanovil pro sjezdy ty podmínky, kterých učenci ti přijati nemohli; vzpomeňme syllabu ze dne 8. prosince 1864, k tomu autoritativní ton novoscholastiků v Německu, jako by oni jediní měli patent na katolickou vědu, — a nepodivíme se, že mnozí báli se, že novým dogmatem načisto pohřbena bude svoboda vědy, když již před dogmatem bylo proti učencům tak nastupováno. Z obavy té povstala opposice, vedená Döllingerem a sílená veřejným tiskem. Hlavní její zbraní bylo studium historické a právnické (Döllinger a Schulte). Velká většina opponentů po prohlášení dogmatů hned se poddala, nejsouc proti věci samé, jen proti včasnosti její. Někteří byli na váhách (Hefele a Strossmayer), ale poddali se, a jen menšina vytrvala a hájila se vědecky. Vlastní tato strana, návodem Schultovým ustavená v obec »starokatolíků« = obhájců staré víry katolické do řeckého schismatu, nebyla příliš četná. Záhy hledala strana tato spojení s církví anglickou a hlavně ruskou, ale i s jinými. Velice Döllinger se o to zajímal 1874 a 1875. Až posud nejvíce s Rusy udržuje se spojení. Ve všech žurnálech ruských duchovních akademií v každém ročníku možno čísti o tom hojné zprávy. Chtějíce dorozumění s církví východní i s církvemi protestant., přicházejí leckdy do

*) Athenaeum (české) 5, 145.

nesnází, jak oběma zároveň vyhověti a obnovují dávno již odbyté spory o Filique, transsubstanciaci a pod., čímž ovšem modernímu myšlení málo se zavděčí.

Nás tu zajímá stránka vědecká. Dokud žili zakladatelé starokatolicismu, byli vědecky velice významni. J. Döllinger vydal; Vorträge über die Wiedervereinigung der christlichen Kirchen 1872; Sammlung von Urkunden zur Geschichte des Konzils von Trient 1876; Beiträge zur Sektengeschichte 1890 a společně s Reuschem Geschichte der Moralstreitigkeiten seit dem 16. Jahrh. 1889 (2 sv.). — J. Schulte Der Altkatholicismus, Gesch. seiner Entwickelung, inneren Gestaltung u. rechtl. Stellung 1887; hlavně je prakticky činný v oboru právním. — J. Friedrich Geschichte des vatikanischen Concils 1877—87 (3 sv.) a třísvazkovou biografii Döllingera v loni ukončenou (se strany opačné je biografie od jesuity Michaela); Das Lucas-Evangelium und die Apostelgeschichte 1890. — F. H. Reusch Der Index der verbotenen Bücher 1883—85 (2 sv.); pak nová vydání knihy Bibel und Natur (1876). — J. H. Reinkens Lessing über die Toleranz 1883. — J. Langen Das vatikanische Dogma von dem Universalepiskopat und der Unfehlbarkeit des Papstes 1871—76 (4 sv.); Die Trinitarische Lehrdifferenz zwischen der abendländischen und morgenländischen Kirche 1876; Johannes von Damaskus 1879; Geschichte der römischen Kirche bis zum Pontifikat Leos I. 1881 a pokračování tohoto díla: Von Leo I. bis Nikolaus I. 1885; Von Nikolaus I. bis Gregor VII. 1892; Von Gregor VII. bis Innocenz III. 1893. Die Clemensromane 1890. — Eduard Herzog Gemeinschaft mit der angloamerikanischen Kirche 1881; Religionsfreiheit in der helvetischen Republik 1884; Leo XIII. als Retter der gesellschaftlichen Ordnung 1888; Uber den römischen Ablass 1890. — Friedr. Michelis Kant vor und nach 1770 (1871); Geschichte der Philosophie von Thales bis auf unsere Zeit 1877; Antidarwinismus 1886; Was ist und will der Altkatholicismus 1875. — Friedr. Maassen Neun Kapitel über freie Kirche und Gewissensfreiheit 1876.

Jak viděti, statná to řada prací, zasahujících v rozmanité obory. Cena jejich není ovšem stejná, některé jsou příliš polemické a tím jednostranné a nespravedlivé oproti katolicismu, ale přes to by bylo záhodno, aby si jich učenci katoličtí více všímali, než se děje; mnohé jejich kritické připomenutí přišlo by katolicismu jistě vhod. Katoličtí učenci celkem hnutí tohoto si nevšímají, v r. 1870 a násled. psalo se hojně proti spisům Döllingerovým: Janus

1869 (vydán společně s Friedrichem a Huberem proti syllabu a neomylnosti), Römische Briefe von Konzil a proti spisům Friedrichovým Documenta ad illustrandum concilium Vaticanum anni 1870 a Geschichte des vatikanischen Concils 1877—87. Mimo jiné psali z katolické strany C. Martin Omnium concilii Vaticani, quae ad doctrinam et disciplinam pertinent, documentorum collectio 1873; Acta et decreta conc. Vaticani (Collectio Lacensis VII.) 1890, vydáno jesuity; Jos. Fessler Das vaticanische Concilium 1871; H. E. Manning The true story of the Vatican council 1877; Em. Ollivier L' église et l' état ou concile du Vatican 1879; Hergenröther Anti-Janus 1870; Kathol. Kirche und christl. Staat 1872 a j. Vše to týká se původu a příčin hnutí, dalšího jeho rozvoje a jeho výsledků celkem se nyní u nás nedbá, ač neprávem, jak výše řečeno, také na vnitřní, církevní stránku jeho se od nás nyní vědecky nereaguje. Mimo jiné je příčina toho v tom, že hnutí samo překročilo již svůj vrchol. Učení zakladatelé mnozí pomřeli nebo sestárnuli, někteří od hnutí později ustoupili (Maassen) a nových sil poměrně málo přibývá, tak že vědecký zájem ustupuje a hlavní péče se věnuje praxi církevní. Důkazem klesání vědecké váhy starokatol. je to, že fakultu theologickou v Bonně nyní úplně ztratili a v Berně mají jen několik posluchačů. Nově přistouplí obyčejně vědecky málo znamenají, jako na př. bývalý žatecký katecheta katol. Mach, který přistoupil nedávno. Také počet jejich jest celkem malý, asi 100.000. Přes to jeví čilou snahu podle sil pracovati i vědecky, zvl. Michaud, professor v Berně a vydavatel vědeckého jich organu Revue internationale de théologie; je to čtvrtletník (v řeči německé, franc. a angl.) a stopuje vývoj theologie ve všech zemích podle původních referátů. V ročníku 5. (1897) na str. 506—521 jsou od E. Michauda podány »výsledky starokatolicismu« po stránce dogmatické, konstituční, disciplinární, liturgické a církevně-politické (národnostní otázka též tu je dotčena). Dobrým theologem je J. Watterich: Der Consecrationsmoment im heiligen Abendmahl und seine Geschichte 1896.

* * *

Z dosavadních úvah vysvítá, že od katolíků v 19. století vědecky pracovalo se mnoho. S jakým výsledkem pro celkový život? —

»Jest nepopíratelno, že nyní nejen církevní učení, nýbrž křesťanství vůbec, pokud má pevné články víry, právě po stránce historické nejvíce je potíráno.« *)

*) Th. Q. 1895, 133.

»Náš věk holduje ve význačné míře myšlenkám evolučním. Vše, co má svou jsoucnost, vyvinulo se prý samo sebou z chaotického stavu a děkuje za své zdokonalení jen sobě. To platí jak v oboru čistě hmotného, tak duševního rozvoje lidstva, v umění a vědě, v moudrosti světské i věroučné.« *) (Otten.) »U katolických spisovatelů čteme dosti často důvěřivé tvrzení, že darwinismus jest překonán; vysvětluje se to zaniknutím darwinistických časopisů, jako Kosmos, Humboldt. Avšak mnohem správněji soudí redaktor prvního časopisu: »Kosmos vykonal svou úlohu, evoluční nauka stala se majetkem všech vzdělanců.« Skutečně také mezi novým pokolením bude sotva nějakého odpůrce descendenční theorie, třebas darwinistické podání této theorie od většiny střízlivějších badatelů bylo buď opuštěno, nebo modifikováno. Nikterak ještě nejsme tak daleko, aby apologetika mohla učení descendenční pomíjet. Naopak, právě nyní je na čase zaujati pevné místo proti pokusům, které hledí tuto nauku na základě vnitřního principu dále budovat« (Gutberlet).**)

Co neopanovaly historismus a evolucionismus, o to se dělí: materialismus, monismus, pantheismus, agnosticismus, nevědomí, psychologický naturalismus (ve Francii a Německu, vůdce právě zemřelý Sabatier)***) renanismus (moderní aristokratická aesthetická nevěra) †) a konečně nadčlověk Nietzscheho. N. je výslednice hnutí počatého renaissancí a reformací, převrací nejen názor světový, ale i morálku křesťanskou.††) Zkrátka můžeme říci: »theisticko-křesťanský názor světový je nyní stanovisko, které v širých kruzích, zvláště přírodovědeckých a filosofických, považuje se dnes za překonané, za úplně nevědecké, za anachronismus.« †††) »Důkazem toho je i to, že i sami dobře nábožensky a ethicky smýšlející spisovatelé, pokud se neřídí svým náboženským vyznáním, stojí na půdě nové filosofie.« ††††)

(Dokončení.)

---

*) Th. Q. 1896, 174.
**) Th. Q. 1896, 674.
***) Th. Q. 1899, 58.
†) Ö. L. 10, 525.
††) Ö. L. 10, 616.
†††) Th. Q. 1898, 499.
††††) Th. Q. 1900, 466.

ROZHLEDY.

POLITICKÉ: Národnostní spory a zemské sněmy: zklamání sněmu tyrolského. Hospodářské pozadí národních sporů. — Dohoda českoněmecká: přemrštěná cena za vnitřní úřední řeč českou. — Zmatky jazykové politiky mladočeské: Úprava zákonem nebo nařízením, či stačí dosavadní zákonné zaručení rovnoprávnosti? Otázka jazyková je otázka moci. — Podmínečná důvěra voličstva mladočeské politice. — Skromnost mladočeská. Možnost vládní obstrukce proti českému sněmu. — Nové volby na Moravě dle starého řádu. Moravské kompromisy. — Kde jsou poslanci za Prahu?

Letní kampaň zemských sněmů skončila, aniž by byla přinesla ve směru k národnímu uklidnění zisky, jichž se jistě pan dr. Koerber nadál. Je pravda, že v žádném zemském zastupitelstvu nepropukl národní spor celou silou. Jednání sněmovní v celku byla všude klidná. Ale stejně nelze zapomínat, nepřispěly-li sněmy k novému národnímu rozvášnění, že ani nepřispěly k národnímu smíru. Největší zklamání přinesl v tomto směru sněm tyrolský. Jednání ve vyrovnacím výboru při tyrolském sněmu šlo pěkně a hladce. Dospělo až tam, že zásadně byla docílena shoda mezi Vlachy a Němci o úpravě národních poměrů v Tyrolsku. 17. července mělo počít v sněmovním plenu jednání o předlohách vyrovnavacího výboru, jež spočívají na základě myšlenky národnostní samosprávy. Leč nedošlo k tomu. Na poslední chvíli se dohoda rozbila o otázku — a to je příznačné — povahy hospodářské: o stavbu některých drah, zejména o směr železniční trati údolím fleimským. Ovšem nelze přehlédnout, že neshoda o tyrolské nové dráhy byla jen zevním podnětem. Vlastní příčinou pádu vlašsko-německého vyrovnání byla nálada lidu, který na obojí straně je nepříznivý jakýmkoli ústupkům na poli národním. Však i při tom je průběh a pád tyrolského vyrovnání svědectvím o hospodářském pozadí národních sporů. Vždyť i v samých poradách největší obtíže působila otázka rozdělení zemských příjmů na Vlachy a Němce, jež by bylo nutné při národní samosprávě, a otázka úhrady správy deficitního vlašského kraje Tyrolska.

Otázka národní dohody vyskytla se i v jednání sněmu Českého. Na podzim k zasedáním říšské rady má dojít na parlamentní projednání rakousko-uherského vyrovnání. S ním má dojít spolu — jak od roka již vyhlašují všichni mladočeští politikové — na hlavní boj o poskytnutí jazykového práva českému národu: Bez jazykové úpravy příznivé Čechům mladočeská delegace prý je odhodlána nepropustit parlamentní vyřízení vyrovnavacích předloh s Uhry. S českou hrozbou tentokráte vláda počítá a proto se snaží o českoněmeckou dohodu. Ovšem nechce svolat společné konference; nýbrž odděleně se dohodnout s Čechy, za jakých podmínek by upustili od překážek rakousko-uherskému vy-

rovnání, a s Němci, za jakých podmínek by snesli splnění českých přání. Při tom vláda pomýšlí Čechům povolit vnitřní úřední českou řeč v českých krajích; — a sotva lze pochybovat, že by Mladočeši při beznadějnosti svých posicí trvali, aby jim bylo povoleno více. Jiná ovšem je, co poskytnout Němcům na kompensaci vnitřní úřední řeči české. Dr. Baerenreither, jenž tlumočil spolu asi mínění Koerberovo, požadoval pro Němce na vývahu národní — dle mladočeského výkladu pouze volební — kurie na českém sněmu. Dr. Schücker požadoval za vnitřní úřední češtinu přímo uzákonění státní řeči německé. Na české straně jest jasno, že i Baerenreitherův i Schückerův požadavek není úměrný s ústupkem, který se Čechům nabízí. Ať národními kuriemi, ať státní řečí, vždy by byla vnitřní úřední řeč česká přespříliš draho vykoupena.

Proto čeští politikové stejně mladočeští i velkostatkářští uhýbají otázce, zda a za jakou cenu mohou se domoci jazykových úspěchů. Svalují pohodlně na vládu, aby sama se starala, jak vyhovět českým požadavkům bez kompensací Němcům. Aby zahájený postup vedl k cíli, předpokládá buď u vlády dobrou vůli nebo u Čechů dostatečnou moc vládu donutit. Ve skutečnosti netrvá ni jedna ni druhá předpodmínka mladočeského postupu. Sesouvání veškeré starosti, jak zjednat Mladočechům úspěchy, na vládu je pouhá taktika z nouze. Mladočeši ocitli se se svou jazykovou politikou v úzkých. Jazykových úspěchů domoci se chtějí stůj co stůj. Jak? Pevně zodpovědit nedovedou sami. Že na zákonnou jazykovou úpravu proti vůli Němců není naděje, před tím uzavírat očí nemohou. A získat Němce nelze, leč za cenu, kterou splatit by český národ jistě odepřel. Spoléhat na cestu nařizovací po zkušenostech a osudu nařízení Badeniho a Gautschových, je i lehkověrným Mladočechům lehkomyslné. Proto, lze-li soudit o mladočeských úmyslech z Národních Listů, utíkají se k výkladu, že jazyková rovnoprávnost je v Čechách zaručena zákonem (kabinetním listem) císaře Ferdinanda z 8. dubna 1848. Ale zapomínají vyložit, jak hodlají vynutit na státní správě plnění zákona, který již po čtyřiapadesáte let je nezachováván.

Jazyková otázka v Čechách není formální otázka právní, nýbrž je otázka moci, — které Mladočeši nemají. Proto měli by uvažovat, zda by pro český národ nebylo výhodnější místo beznadějného zápasu o úspěchy jazykové domáhat se snadněji dostupných úspěchů hospodářských a kulturních. Ovšem obrat od jazykové politiky je velmi obtížný Mladočechům, kteří od šesti let přesvědčují své voliče, že jazykové úspěchy jsou základem všeho dalšího českého národního rozvoje. Dostiučinění za 17. říjen 1899, za zrušení jazykových nařízení stalo se výhradným heslem české politiky.

A je pochopitelno, čeká-li lid již po tři léta na svoje dostiučinění, či aspoň na odhodlaný boj za ně, že stává se netrpělivý. Doklad toho je, že vyslovuje již svým poslancům důvěru jenom podmínečnou. Ve Slaném voliči říšského posl. V. Hrubého sice neodepřeli mladočeskému poselstvu projev důvěry, ale zaklausovali jej podmínkou, že nepropustí mladočeští poslanci vyrovnání s Uhry, dokud by se jim nedostalo

uznání českých jazykových práv. S tím musejí Mladočeši počítat, i kdyby byli sami sebe skromnější.

A že skromnosti se naučili, svědčí to, že dovedou pokládat za úspěch, je-li český sněm pouze odročen a ne uzavřen, t. j. nepřeruší-li vláda naprosto a svévolně sněmovní práce. Že právě nyní, kdy v malých věcech vláda i Němci umějí být ochotni vůči Čechům, byla vhodná doba pro změnu jednacího řádu českého sněmu, Mladočechům ani nenapadlo. Ustanovení, že uzavřením sněmu všechny započaté sněmovní práce, všechny návrhy a všechna jednání komisí a výboru úplně se přerušují, tak že v novém zasedání se musí s nimi počíti od prvopočátku, zůstává netknuto. Vládě ponechává se moc, aby pouhým uzavřením sněmu znemožňovala jakoukoli výslednou sněmovní práci, jednací řád zabezpečuje možnost vládní obstrukce proti sněmu — a Mladočeši mají radost a uspokojení, neužije-li jednou vláda své moci.

Bylo-li zasedání českého sněmu národnostně klidné, do moravského sněmu spory národní v posledních dnech jeho období 1896 až 1902 téměř ani nezalehly. Sněm se rozešel aniž by byl vykonal v celém šestiletí cokoli většího a významnějšího. Ani volební opravu neprovedl. Dělnictvo zůstane na dalších šest let i na Moravě bez sněmovního zastoupení. Venkov moravský i pro nové období obešle sněm za poručnictví voleb nepřímých. Jinak k zemským volbám konají moravské strany horlivé přípravy. Klerikálové ve venkovských obcích se chystají podstoupit volební zápas na celé čáře, ve všech okresích. V městech byli by ochotni k částečnému kompromisu se Staročechy. Strana národní (staročeská) na Moravě vyslovila se pro kompromis s Mladočechy i s klerikály. Výkonný výbor moravské strany lidové (mladočeské) však projevil ochotu ke kompromisu se Staročechy pouze, vztahovalo-li by se ujednání na všechny okresy, t. j. pod podmínkou, že s klerikály Staročeši kompromisu neuzavrou.

Setkává-li se s jakýms takýms zájmem politika parlamentní, drobná činnost politická zůstává bez povšimnutí právě u poslanců. Pražská policie v poslední době dopustila se několika hrubých přehmatů buď přímého ztrýznění nebo aspoň neomluvitelné bezohlednosti vůči několika občanům. Zakročil tisk (Právo Lidu a Čas), uznal za nutné zakročit i sám policejní ředitel vůči svým zřízencům, jenom poslancům za Prahu nenapadlo intervenovat na ochranu bezpečnosti občanů proti policejní zvůli. Čekají patrně, že odbudou věc po několika měsících pouhou interpelací. Ale jejich povinností by mělo být zakročit ihned a starat se o vynucení okamžité nápravy.

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. Zemský rozpočet království Českého — Dluhy a přirážky — Daň z piva — Říční regulace — Vodní dráhy v král. Českém.

Sněm království Českého byl koncem července odročen. Vykonal poměrně více, než jsme v posledních letech očekávati byli zvyklí: zemský rozpočet, zemská dávka z piva, příspěvky na vodní dráhy, zákony o regulaci českých řek, o osvobození osobní daně příjmové od přirážek samosprávných, o upotřebení části přebytků společných pokladen sirotčích, pozemštění obecních všeobecných škol řemeslnických, úprava služebních poměrů učitelstva škol hospodářských.

Již po dvě léta nebyl zemský rozpočet vyřízen způsobem normálním. R. 1900 obmezil se sněm na schválení sumární zprávy komise rozpočtové, podrobným obsahem rozpočtu ani se nezabývav, roku 1901 hospodařeno po prvních 10 měsíců na základě dvou provisorií sněmem usnesených, kdežto za listopad a prosinec vybírána zemská přirážka prostě na základě císařského zmocnění. A i letos projednán rozpočet; teprv, když polovice roku byla již uplynula.

Věcně pak jsou příznačnými vlastnostmi zemských rozpočtů chronický schodek a dluhy. Potřeba zemská roste tempem daleko rychlejším nežli výnos těch daní přímých, ku kterým smí země ukládati přirážky k uhrazení výdajů zemských.

Úhrnný náklad zemský činil v král. Českém r. 1892 25·96 mil. korun, r. 1902 již 52·32 mil. K, stoupl tedy více než dvojnásobně; přirážkový podklad země vzrostl však v témže období pouze z 57·36 mil. K na 69·42 mil. K, tak že potřeba zemská činí již přes 75% přímých daní státních, základ zemské přirážky tvořících, kdežto v roce 1892 nečinila ještě ani polovici tohoto přirážkového podkladu.

Nicméně byli jsme již r. 1892 ve znamení dluhů zemských, protože dlouho se nechtělo přistupovati ke zvýšení procenta přirážkového, až k němu železná nutnost konečně přece dohnala. R. 1898 zvýšena zemská přirážka náhle ze 39 na 51%, roku následujícího na 55%, ale zvýšení toto pokulhávalo již neodvratně za potřebou ještě rychleji stouplou, dluhů přibývalo rok co rok, tak že letošního roku zadlužení země dosáhne výše 60 milionů korun. Nepomohla ani skrovná účast země na výnosu státní osobní daně příjmové (pro letošek necelého $1^1/_2$ mil. K), ani vydatnější podíl země na výnosu zvýšené daně z lihu (letos — poprvé — obnosem asi 3·6 mil. K) a nové obtížení země nezbytným již zvýšením platů učitelských odkazováno stále, až otevřen bude nový zdroj příjmů, za nějž vyhlédnuta zemská daň z piva.

*

Není pochyby, že spotřeba piva je celkem vhodným předmětem zdanění, a že daň z piva zvlášť dlužno schvalovati jakožto jeden z prostředků k ozdravění financí zemských.

Je anachronismem domnívati se, že k uhrazení dnešních obrovských výdajů státních a zemských by dostačila jediná daň přímá, důchodová, třeba s přiměřenou progresí na vyšší důchody uložená. Jediná přímá daň důchodová naprosto by nedostačovala, i kdyby byla vyměřena procenty nesmírně vysokými a stihala i důchody nejmenší, a čím vyšší by bylo procento daně, tím více bylo by podnětu k nesprávnému přiznávání důchodu, k berním defraudacím, a tím tíže by poměrně spočívala daň na neudržitelných důchodech úředníků a zřízenců veřejných i soukromých.

Stát i země musejí tedy příjmy své bráti ze zdrojů nejrozmanitějších a postihovati důchod poplatníků ve formách nejrůznějších.

A spotřeba, konsum obyvatelstva bude vždy známkou určitého důchodu a poměrně vhodnou formou jeho postižení, a čím je spotřeba hojnější a rozmanitější, tím bude i růsti počet a význam daní spotřebních v souhrnu příjmů státních.

Deklamace o škodlivosti a nesociálním rázu daní nepřímých nic tu nepomohou. Rostoucí úkoly státu, zemí a obcí vyžadují neúprosně také rostoucích výdajů a rostoucích příjmů veřejných a dlužno jen žádati, aby nebyly z peněz všeho poplatnictva poskytovány neoprávněné výhody jednotlivým, zvl. právě majetným, vrstvám obyvatelstva — jako se hřešilo cukerními premiemi a hřeší dosud tarify železničními — i aby výběr předmětů daňových i způsob ukládání a výška daně neobtěžovaly jednostranně a přílišně nezbytné životní potřeby obyvatelstva.

Že pak pivo nepatří k těmto nezbytným potřebám, že zejm. není ukojením nezbytné potřeby veškeré kvantum piva, které se specielně u nás vypije, o tom snad rovněž nebude sporu.

*

Spor je s vládou, která chce dopustiti jen 1·40 K daně zemské na hektolitr piva, kdežto sněm usnesl se na 2 korunách. Vláda patrně chce oněch 60 h zachovati pro spotřební daň státní a je pochybno, kdo na konec zvítězí.

Rozdíl není ovšem nepatrný: spotřebuje-li se v království Českém piva ročně 7·2 mil. hl., vynesla by zemská daň při sazbě 1·40 K ročně asi 10 mil. korun, při sazbě 2 K ročně asi 14·4 mil. korun, od čehož odpočísti dlužno 1·2—1·4 mil. korun jakožto náklady s vybíráním daně spojené. A roční stoupání výnosu činilo by při první sazbě asi 320.000 K, při druhé asi 400.000 K.

Porážku sněmu odnesli by arci na čas učitelé, jichž platová úprava, zvyšující zemské výdaje asi o 12 mil. korun ročně, závisí na uzákonění daně pivní.

*

Učitelské platy nebudou konečně jedinou příčinou budoucího značného vzrůstu zemských výdajů. Zúročení i amortisace zemského dluhu, jehož od r. 1898 přibylo 25 milionů korun, bude vyžadovati ročně na 3 mil. korun, pasivní místní dráhy stojí zemi rovněž asi 5 mil. a k tomu přistoupí nyní zúročení výpůjčky na regulaci vodních toků a příplatky země ke stavbám vodních drah, zejm. v první době ke kanalisaci Labe od Mělníka k Jaroměři a Vltavy v obvodě města Prahy.

Zákon o regulaci řek pak má vztahovati se k úpravě horního Labe až k Jaroměři, k úpravě Úpy, divoké a tiché Orlice, Chrudimky, Doubravky, Cidliny, Jizery, Ohře, Bělé a Ploučnice, k úpravě Vltavy nad Budějovicemi, k úpravě Malše, Lužnice, Nežárky, Otavy, Sázavy, Berounky a Botiče, a kdyby tento výpočet nedostačoval, tedy konečně k úpravě a zahrazení bystřin, jichž potřeba se ukáže na menších přítocích Vltavy a Labe vůbec.

Náklad má hraditi obnosem 25 mil. K země, obnosem 35 mil. K stát a 3 mil. K fond meliorační.

Také to jest však z velké části hudba budoucnosti. Není určen dosud ani pořad, v jakém se tyto podniky mají prováděti, ani doba, v které vůbec musí býti provedeny, ani přesný rozpočet. A co tu možnosti pro chikany vládní, pro nadržování Němcům, pro milostivé povolování jednotlivých podniků jako koncese za ústupky politické.

*

Ještě problematičtější jest osud skutečného provedení loňského zákona průplavního, tehdy s takovým enthusiasmem vítaného, v království Českém.

Dle svého červencového usnesení sněm království Českého projevuje souhlas s navrženými vodními stavbami a ukládá zemskému výboru, aby o každé jednotlivé vodní dráze předložil sněmu osnovu zákona, která by zejm. obsahovala ustanovení o příspěvcích země a způsobu jich úhrady, jakož i o způsobu, jakým místní účastníci mají býti přidrženi k příspěvkům. Zároveň se vláda vyzývá, aby z výnosu zápůjčky, kterou jest dle § 8. zákona ze dne 11. června 1901 zmocněna učiniti, přikázala na stavbu vodních drah v prvním stavebním období od r. 1904 až do konce r. 1912 království Českému takový obnos, který odpovídá poměru nákladů na vodní stavby v Čechách rozpočtených.

Pokud se týče staveb lodního průplavu z Dunaje do Vltavy poblíže Budějovic a lodního průplavu z kanálu dunajsko-oderského ku střednímu Labi, učinil sněm své usnesení toliko v tom předpokladu, že jednak na základě bedlivě vypracovaných projektů rozpočten a zjištěn bude peněžní náklad k vystavění a udržování obou těchto vodních cest potřebný, jednak že důkladným prozkoumáním veškerých poměrů bude také dopravně-politická hodnota obou projektovaných průplavů dle možnosti přesně zjištěna, účelnost jich srovnáním finančního nákladu s dopravně-politickou hodnotou náležitě objasněna a trať projektu průplavního definitivně stanovena.

Usnesení toto je v leckterém směru výmluvné.

Především nevěří sněm, že by vláda hodlala užiti obnosu 175 mil. korun, povoleného na stavbu vodních drah — nehledíc k pouhým regulacím říčním — v období 1904—1912, v jednotlivých zemích souměrně v duchu průplavního zákona dle poměru těch nákladů, jichž vyžadovati budou vodní dráhy, loňským zákonem zabezpečené, vůbec. Zákon loňský předpisuje současné — aspoň co do roku započetí (1904) a roku dokončení (1924) — provedení staveb vodních, jím zabezpečených — vláda hodlá započíti a provésti zatím jen jediný průplav dunajsko-oderský a odročiti ostatní průplavy na dobu nedozírnou.

Dále napomínají ve sněmu k opatrnosti tíž pánové, kteří loni na říšské radě rovněž pluli ve vodách enthusiasmu. Teď se má zjišťovati dopravně-politická hodnota obou průplavů Čech se dotykajících — od Vltavy k Dunaji a od Labe k Moravě resp. k Odře —, když jste loni bez téže klausule odhlasovali zákon, poskytující stejně pochybné a co do hospodářské hodnoty nevyjasněné průplavy pro Halič, Slezsko, Moravu a Dolní Rakousy! Teď jste obezřelí hospodáři, když jde o jednu osminu úroků a amortisace z prostředků zemských na projekty v Čechách, ale kde byla vaše finanční prozíravost, když jste loni povolovali $^7/_8$ stavebního kapitálu státu na projekty v zemích ostatních? Počítali jste, kolik z těchto $^7/_8$ připadne platiti Čechám na stejně hospodářsky neplodné podniky do jiných zemí, kolik jiných zemí vás bude nyní asi následovati ve vaší opožděné skepsi, aby jenom

platily, samy nic nechtějíce, a jaký to bude »úspěch« české delegace, až z předlohy dané za koncesi Čechům budou toliko na prospěch jiných zemí obtíženi novými daněmi poplatníci naši, nemajíce ani toho prospěchu z průplavního zákona, který vždycky dotčeným krajům plyne z výkupu pozemků, zaměstnání dělnictva, omezení stálého personálu výkonného, dozorčího, pracovního atd.?

Co se týče dopravně-politické hodnoty průplavu dunajsko-vltavského, je sněmovní skeptik p. dr. Fořt přece již po deset let členem národohospodářského subkomitétu pro průplav dunajsko-vltavský, jemuž bylo přece vyšetření této hodnoty jakožto jediný úkol též již před — bezmála — desíti lety uloženo!

Snad jediný jen »průplavovec« zachoval si nezkalený růžový názor o významu a prospěšnosti našich průplavů. Mluvte si co chcete, ukazujte na zkušenosti a číslice v Anglii a Francii, rozebírejte střízlivě skvělé výkazy o vodní dopravě německé, p. poslanec Kaftan vždycky bude stejně počínati své referáty o tom, jak před tisíci již lety stavěli průplavy v Číně a Egyptě, jak v Čechách již Karel IV. atd., a vypočte vám tak příznivou prognosi pro naše průplavy, že byste až láteřili na neprozíravost kapitálu nejen našeho, ale i anglického, belgického a francouzského, který nechce sáhnouti po zlatě, ležícím na dně našich budoucích toků vodních . . .

Dopravnický enthusiasmus stojí nás krvavé peníze u našich místních drah (v okresích také u silnic) a bude nás státi u drah vodních; ale zůstane ironií, že jsme se nerozpakovali povoliti jiným ze svých hlavně kapes podniky, ku kterým nyní váháme se odhodlati, když jde o trochu aktivní účasti zemí našich! *S.*

OBCHODNÍ, PRŮMYSLOVÉ, ZEMĚDĚLSKÉ. Zemská akce k povznesení malých živností v r. 1901 — Činnost technologického průmyslového musea pražského v témže roce — Jak dlouho by měly jednotlivé mistrovské kursy trvati — Odborné kursy v jižním Německu — Boj o pořádání kursů ve Vídni — Kompetenční konflikty překážkou plodné práce — Potřeba krátkodobých kursů speciálních v Praze — Živnostnictvo nedovolává se již zákonů, nýbrž vzdělání.

Zemská akce k povznesení malých živností nevybočila ani v roce 1901 valně ze starých kolejí, toliko otázce učednické věnována bedlivější pozornost. K podnětu zemské komise živnostenské usnesl se zemský výbor království Českého, podporovati zřizování nedělních besídek učednických a výstav učednických prací. Jinak měla vlastní zemská akce ráz hlavně finanční: Na opatření motorů a pomocných strojů pro malé živnostníky věnováno opětně 20.000 K, k podpoře výstav technologických, odborných přednášek, kursů mistrovských a jinakým vzdělávacím účelům povoleno 10.000 K. Kdežto dotace strojová i nyní ještě zůstává z části nevyčerpána, používá se dotace vzdělávací, desetitisícikorunové, velice hojně a to z největší části způsobem účelným. Míníme tu především odbornicky řízené mistrovské kursy a výstavy strojových novinek, jakož i podporu výchovy učňovské mimo školu, kterýmžto podnikům dostalo se zemské podpory měrou větší než prve. Patrně vzrostla činnost v tomto směru a povolaní činitelé ucházejí se více než dříve o pomoc zemského výboru; v roce 1899 na příklad vyčerpáno bylo ze vzdělávací dotace pouze 3280 korun, ač podniky

vzdělávací i v tomto roce byly dosti četné. Na to klademe důraz největší, aby podporovány byly jen přednášky, kursy a výstavy, pořádané způsobem dokonalým a odbornicky z určitého ústředí řízené. Dotace vzdělávací pro rok 1902 nepřímo vzrostla tím, že k jejím účelům bude lze použíti dle potřeby i nevyčerpaných zbytků z dotací strojových od r. 1897 v celkovém obnosu 36.900 korun.

* * *

Těmito úkony povahy finanční však zemská podpůrná akce živnostenská nekončí. Výkonem akce pověřeno technologické průmyslové museum obchodní a živnostenské komory pražské, jehož činnost rozvinula se dle výroční zprávy za rok 1901 právě vydané velmi utěšeně a přimykala se úzce k úkolům, jež plniti jest podpůrné akci živnostenské. Především zasahovalo museum účinně v řešení otázky učednické, a to nejen pořádáním výstav učednických, nýbrž i bezprostředním vlivem na úpravu učednických poměrů v živnostenských společenstvech po stránce odborné i právní.

Technická poradna oddělení strojního i lučebního, obecně přístupné přednášky pro živnostníky, odborné publikace, výstavy živnostenských strojů byly stálými prameny poučení; vedle toho spolupůsobilo museum při zřizování svépomocných družstev živnostenských, jmenovitě výrobních a strojových, pořádalo kursy mistrovské, odborné a přednáškové v Praze i po venkově a podporovalo cesty studijní, pokud jich k dalšímu rozvoji působnosti ústavu bylo potřebí.

Stručný přehled činnosti musejní za rok 1901 osvětlí její intensitu:

Odborná poradna musejní zodpověděla 271 dotazů z oboru strojního a 382 dotazů z oboru lučebního. Stálou výstavu strojů a pracovních pomůcek navštívilo 19.550 osob, občasná výstava ukázek kursovních prací konána v Praze po dvakráte.

Mistrovských kursů konáno v Praze 6 a to pro obuvníky, krejčí, stavební truhláře, kožešníky a 2 pro knihaře; lučební kursy odborné konány 3, a to pro zdobení kovů, mydláře a kurs pro lakýrníky, posléze 2 kursy přednáškové pro pekaře a mlynáře, celkem tudíž 11 kursů odborných. Veřejných přednášek pro živnostníky uspořádáno v Praze 12. Na venkově konány 4 kursy pro krejčí, 3 pro obuvníky, 1 pro knihaře, 3 pro šití rukavic, úhrnem 11; v celku tudíž konáno v r. 1901 22 odbor. kursů. Za spolupůsobení ústavu pořádáno 38 místních výstav učednických prací a zemská ústřední výstava v Praze. Při ústavě zřízena odborná pokračovací škola pro učně knihařské.

Zvláště pozoruhodna jest činnost kursovní. Činnost musea v tomto směru byla prohlubována a zároveň rozvětvena. Při jednotlivých kursech bylo dbáno přesné dokonalosti na základě důkladné přípravy předběžné; vyučování svěřováno opět jen předním odborným silám již zcela osvědčeným. Posluchači odcházeli z kursů uspokojeni a vděčni ústavu za poskytnuté vzdělání. Pro nedostatek fondu stipendijního nemohlo museum posluchačům, jako tomu jinde bývá, stipendií poskytnouti, a mnohdy chudičký posluchač, nenaleznuv nikde podpory, obětoval poslední své úspory, jen aby mohl býti účasten vyučování.

Četní frekventanti nespokojili se s hodinami vyučovacími a pracovali na základě návodu učitelova v kursu podaného mnohdy do pozdních hodin večerních, aby pobyt svůj při museu co nejintensivněji využitkovali. V kursech probuzená touha po dalším vzdělání mocně dojímala všechny, kdož měli příležitost snaživost posluchačů seznati.

Museum sledovalo u četných absolventů, zda jim nabyté vzdělání i v praxi živnostenské přineslo positivních a viditelných prospěchů a shledalo i v této příčině výsledky nad míru potěšitelné. Úředníci musea při cestách úředních přicházeli ve styk s absolventy kursů a seznali, že četní pomocníci po absolvování kursů stali se dovednými mistry, a že mistři kursy absolvovavší výrobu dosavadní zvelebili a nového odbytu docílili. Četní absolventi kursů pražských stali se členy různých živnostenských družstev svépomocných. I o vzdělání svých druhů pečovali bývalí posluchači pořádáním přednášek z vědomostí na kursu získaných, někteří stali se na školách, pokračovacích učiteli odbornými, anebo podnítili úpravu školství pokračovacího po stránce odborné.

* * *

Se školského stanoviska lze se nad tím pozastavovati, že posluchači mají nabýti odborného vzdělání v době 5—8 týdnů, po případě v době ještě kratší, a to z části beze zvláštních učebných textů.

S hlediska skutečné potřeby praktického života však nutno požadovati pořádání a rozmnožení právě těchto krátkodobých kursů, jež s nemalým úspěchem pořádá jak služba pro povznesení živností při c. k. ministerstvu obchodu (dříve c. k. technologické museum vídeňské), tak pražské museum technologicko-průmyslové, liberecký ústav pro podporování živností, ústav innsbrucký, bozenský a j. Delší, na př. roční, půlletní kursy jsou prostě největší části živnostenských pomocníků (a tito hlavně navštěvují kursy musejní), jakož i převážné většině mistrů nepřístupny. Osoby živnostensky již déle činné a na této své činnosti existenčně odvislé s těží lze uzavírati na léta do školských lavic a dílen. Právem klásti lze požadavek, aby do kursů přijímáni byli jen živnostníci a pomocníci schopní, kteří doplniti chtějí vzdělání, jehož již dříve školou i praxí byli nabyli. Lidé, jimž praxe, a z části velmi dobrá praxe, již několik let byla nejlepší učitelkou, nebudou ochotni súčastniti se znova ročního vyučování, jež jen dílem jest s to poskytnouti jim něčeho nového, v praxi skutečně upotřebitelného. Pro mnohého bylo by to přímo existenčním nebezpečím. Ostatně neutuchají stížnosti kruhů průmyslových, že mistrovské školy průmyslové, ačkoliv výborné co do svého zařízení i působení, přece jen své žáky do jisté míry praxe vzdalují, a že část absolventů těchto škol přeceňujíc nabyté vědění výkonné praxe se štítí. Nerozmnožily by dlouhodobé, roční »kursy« pro účastníky prakticky již déle činné řečené stížnosti, jimž jistou míru oprávněnosti přece upříti nelze? Vždyť úspěch v praxi jest rozhodujícím, nikoli prosperita školského vyučování sama o sobě. Právě pilnému, schopnému účastníku kursu jedná se v prvé řadě o upozornění a soustavný návod, dle něhož by pak v praxi postupovati mohl. Jeť právě zásadní rozdíl mezi kursy pro živnostníky prakticky již dávno činné, a mezi výchovou školskou,

určenou mládeži. Věk do kursu přijatých účastníků jest směrem nahoru i dolů vymezen. Na kursech ve Vídni, v Praze a Liberci čítají účastníci ponejvíce 24—36 let; dle pravidel vídeňských smí býti do kursů přijati pouze posluchači nejméně 24 a nejvíce 45 let staří. V Praze jsou tušíme podmínky podobné. Po soudu našem jest naprosto nepochybno, že pro živnostnictvo prakticky již činné jsou krátkodobé kursy životní potřebou, a že dlouhodobé kursy mu zůstanou, alespoň velmi zhusta, nepřístupny, jsouce často spojeny s nebezpečím existenčním, jež udělené stipendium nikterak nevyváží.

* * *

Ve Virtembersku a Badensku zašli ještě dále. Pořádají tam kursy krátkodobé, třídenní, týdenní, čtrnáctidenní, aby seznámili účastníky s nejnovějšími speciálními technikami v určitém řemesle. Tak truhláře učí matovati, leštiti, zhotovovati intarsie, sedláře hotoviti chomouty, instalatéry seznamují s novinkami v oboru instalování, v serii odborných přednášek spojených s demonstracemi obeznamují interesované živnostníky s různými zjevy a výzkumy v oboru elektrotechnickém. Předpokládá se tu arciť jisté theoretické a zejména praktické vzdělání předběžné. V Badensku konají se kursy takové již od r. 1884, dosti tedy dlouho, aby mohlo býti zjištěno, zdali se osvědčují. V r. 1901 na příklad konány v Badensku tyto kursy pro mistry: Střihačský kurs pro mistry krejčovské (trval 12 dnů a čítal 22 účastníků); cvičný kurs pro mistry obuvnické (10 dnů, 7 účastníků); cvičný kurs pro mistry malířské v malování dřeva a mramoru (12 dnů, 16 účastníků); dva cvičné kursy pro truhláře nábytkové, vždy ve dvou odděleních, v prvém oddělení vyučováni v matování a leštění po 3 dny 24 účastníci, v druhém oddělení prováděno rovněž po 3 dny barvení dyh a dřev 14 mistry; cvičný kurs pro zařizování elektrických vedení v domácnostech a instalování hromosvodů (6 dnů, 16 živnostníků); posléze cvičný kurs pro sedláře ve zhotovování chomoutů a v kalkulaci (12 dnů, 5 mistrů). Jaká tu svěží pohyblivost v pořádání kursů! Čas vyměří se dle potřeby, aniž by stávalo jednotného předpisu pro dobu trvání, mistři učí se novým technikám, zdokonalují se v určitých výkonech, jimž kurs cele jest věnován. Účastník naučí se v krátkém čase právě tomu, čemu se naučiti chce, čeho mu možno v praktickém životě právě upotřebiti. Se stanoviska školského bylo by tu lze pronésti řadu námitek, o užitečnosti badenských kursů krátkodobých však v tamních odborných kruzích nikdo nepochybuje, kursy pořádány jsou již po 18 let a budou konány i v budoucnosti. Snadno, způsobem prostým a přístupným obeznamují se živnostníci s pokroky svého odvětví. Co u nás s bezpočtem potíží a pochybností se potká, provádí se v jižním Německu již dávno a se stkvělým úspěchem. Rozvoj jihoněmeckého řemesla, drobného průmyslu badenského a virtemberského jest úspěchu toho nejlepším dokladem. A obdobně jest tomu i v jiných odvětvích produkčních.

Tak postupuje se v Německu, proti jehož velikolepému rozvoji průmyslovému i obchodnímu zůstáváme my v Rakousku trpaslíky, kteříž tu závistivě, tu s neplodným obdivem, tam s nepochopením

hledí na pohádkový zrůst sousedního obra. A každý ten stát i státeček německý upravuje si své odborné vzdělání dle svého uznání, různě, avšak dobře. Jak nesmírně mnoho ostatně znamená právě v Německu průmyslová praxe, ví každý, kdo tamní poměry poznal.

* * *

Spravedlivě dlužno uznati, že odborový přednosta a ředitel služby pro podporování živností při c. k. ministerstvu obchodu, dr. Exner, vybojoval úspěšný boj s ministerstvem vyučování o pořádání kursů. Zvítězil rázným činem. Zařídil, uspořádal a provedl mistrovské, čtyř, šesti a osmi nedělní kursy pro různé živnosti, takměř proti vůli ministerstva kultu a vyučování, jež si dříve osobovalo výlučnou kompetenci v tomto oboru. Pouze účetnické kursy zmařeny kompetenčním sporem mezi ministerstvy vyučování a obchodu, na újmu vídeňského živnostnictva, jehož prospěchu měly sloužiti. Kousku tomu by se v cizině prostě vysmáli. Ostatně boj o větší pohyblivost podpůrné akce živnostenské ještě trvá a dr. Exner udělil nedávno ve Wolfově říšsko-německém listu pro vědy sociální zúčastněné vídeňské byrokracii jemný, avšak velmi srozumitelný šleh. S hlediska našich potřeb domácích bychom si přáli, aby technologické průmyslové museum pražské zabývalo se také právě těmito krátkodobými kursy pro speciálné techniky, jež doposud, nehledíme-li k několika kursům zejména lučebním, jen zřídka zavádí. V Praze a v Čechách, kde živnostnictvo v poměru k ostatním zemím rakouským velice pokročilo, lze bezpečně kursy pro speciální techniky určitých řemesel uspořádati, provede-li se řádný výběr hlásících se posluchačů a opatří-li se dokonalá síla odborná. Právě neznalost nových způsobů výrobních jest to, jež vadí rozvoji některých řemesel a průmyslů. Na př. v jirchářství jsou jisté výkony výrobní, kteréž se výborně provádějí v Německu, nikoliv však v Praze. Tu by bylo třeba povolání způsobilé síly vyučovací, kteráž by dotyčným způsobům výrobním prakticky učila. Tedy nijaký dlouhodobý, pravidelně se opětující kurs z jirchářství vůbec, nýbrž kurs speciální, jehož účelem by bylo odstranění konkretních nedostatků ve výrobě zdejší. Zejména v oboru odborného barvířství bylo by dlužno u nás ještě mnoho vykonati. Zkrátka: Kursy nesmí utkvěle strnout, nýbrž rychle přizpůsobovat se měnivým potřebám výroby. Toť jejich úkol a spolu výhoda.

* * *

Z debaty zemského sněmu českého o podpůrné akci živnostenské vyjímáme zajímavá slova živnostenského poslance: Dnešního dne řemeslnictvo a živnostnictvo nevolá již po zákonech, nýbrž dovolává se pomoci k tomu účeli, aby mu byla poskytnuta možnost se vzdělávati. Opět znamení příznivého obratu ve smýšlení našeho živnostnictva, o němž před časem bylo v t. l. obšírněji promluveno. Nikoliv zákon, nýbrž vzdělání a vlastní pomoc. Co od let již hlásáno z upřímných a vážných stran živnostnictvu, posléze dochází, alespoň někde, pochopení a výrazu. Všem, kdož v dobách nepříznivějších prohlašovali směle živnostnictvu tuto pravdu a byvše napadeni neustali, dostává se tímto projevem bezděčného zadostučinění. K.

SOCIÁLNÍ. Sociálněpolitické plány zemského výboru. — Vývoj odborových organisací dělnických v Německu. — V Rakousku. — Úpadek anglického průmyslu a tradeunionism. — Americký mezdní systém premiový.

S potěšením čtli jsme zprávu zemského výboru českého o působnosti stravoven v prošlém roce. Ne tak k vůli předmětu samému, jako k vůli skutečně vážným cílům, za nimiž se zjevnou chutí a láskou k věci, vedenou odbornou znalostí předmětu, nese se celé další vybudování této instituce ve směru sociálněpolitickém, oboru, jemuž — jak známo — ve zdech naší samosprávné byrokracie bývá tak nevolno. Je to ovšem osobní zásluha jednotlivce, referenta-úředníka (a snad i přidaného jemu výkonného personálu dozorčího), jemuž patrně žádný Adámek-přísedící nestříhá, nelepí a nediletantisuje do konceptu. Jsou to hlavně dva velké anexní instituty, k nimž má býti organicky vedeno další vybudování stravoven, neulpívajíc na svém původním ryze policejním rázu: všeobecné a bezplatné sprostředkování práce a organické včlenění stravoven ve veřejnou péči o zamezení resp. zmírnění následků periodické hromadné nezaměstnanosti (to, co zpráva poněkud stručně shrnuje pod název pojišťování prázdňového). V prvním směru zpráva přináší již hotovou osnovu zákona, dle něhož podkladem organisace mají tu býti stravovny, jimž se současně prostředkování práce přiděluje; dle potřeby pak, zejména v průmyslových obvodech, nastoupí na jich místo okresní ústavy samostatné, dle potřeby s finančním přispěním země. Pokud se týče druhého projektu, pojišťování prázdňového, teprve koná se šetření a slibuje se po skončení jeho zvláštní zpráva. Nelze upříti, že v obojím směru možny jsou proti těmto projektům vážné zásadní námitky. Pokud jde o sprostředkování práce, nedosahuje osnova zemského výboru takové radikální nápravy, jakou slibuje známá osnova veřejné organisace průkazu práce pracovní radou navržená, která by soukromé kanceláře k opatřování míst de facto vyloučila; postrádá i nezbytné zákonné kautely v příčině vnitřní organisace tohoto sprostředkování, zejména pokud se týče nezbytného přidělení správních komisí s rovným zastoupením zaměstnatelů a dělníků alespoň samostatným ústavům okresním a stravovnám ústředním (§ 3.), ponechávajíc tu po našem soudu příliš mnoho moci výkonné a p. Co se týče pojišťování prázdňového, nelze upříti, že tu o součinnosti stravoven při takovém pojišťování zásadně nemůže býti řeči; jistě ale mohou stravovny najíti vhodné místo v známém komplexu správních opatření k omezování nezaměstnanosti, jako že si právem přisuzují již dnes zásluhu o podporu nezaměstnaných z lonské krise, prostřednictvím stravoven práci hledajících a našedších v stravovnách aspoň dočasného opatření a možnosti, jíti za prací bez hladu a bez potulky. Ale nechtěli bychom ani v jednom ani v druhém směru činiti zemskému výboru výtky z toho, že předbíhá státní organisaci sprostředkování práce, nebo že pochybnou cestou přes stravovny pouští se do tvrdého oříšku pojišťování prázdňového. Potěšením nás naplňuje právě tato odvaha u orgánu samosprávného, poněvadž svitá z ní naděje, že už nevidí všechnu slávu ve vyřizování akt, která dojdou, a nevyřizování všeho ostatního, pro co aktu není. V oboru sociální politiky ostatně víc než kde jinde platí: nečekati na nějakou

socialistskou či měšťáckou formuli rozřešení sociální otázky, ale hledati řešení denních otázek v živé praxi, pokusy a neomrzelými pokusy, až se někde zrnko uchytí, vše jedno, byl-li podle platných předpisů kompetenčních oprávněn zasaditi a zalévati je zemský sněm či říšská rada. Lépe, než kdyby zemský sněm patheticky volal na vládu, že nic nedělá, a sám třeba v skromnějším svém pouvoiru nedělal teprv nic. Zde může dělati a dělati na vlastním lánu, protože celkový úspěch dosavadního působení stravoven přímo k tomu vybízí a nutí. Jenom jednu co nejlépe míněnou radu měli bychom pro praktické provádění těchto všech plánů: aby zemský výbor nebál se o svůj prestige bohorovné, v oblacích zahalené třetí instance rekursní a navykl si víc a častěji stýkati se úředně (ne snad jen soukromým studiem referenta) s interesenty, zaměstnateli, dělníky, jich korporacemi a orgány, aby je, než co zařídil, vždycky slyšel písemně či ústně, zval k poradním anketám, využitkoval plně jich chuti k práci a součinnosti a nebál se, že na něm potom kdo ví co budou chtíti a že potom gremium zemského výboru už nebude takovým korrektně naškrobeným senátem, k němuž nedosahuje a nezaléhá nedelikátní volání ulice. Vláda už se tomu naučila dávno, a rozhodně ve prospěch svůj i věci samé; ať si jen zemský výbor srovná co do faktury, bohatosti látky, modernosti stanovisek a solidnosti zpracování tak leckterou předlohu vládní s leckterou sněmovní zprávou vlastní, která, aby jen nebyla slaná ani mastná, aby nezabíhala z vyjezděných kolejí, aby nebyla příliš novotářská, aby nenarazila na netýkavku velkostatku, anebo aby snad docela nechtěla raziti nové dráhy, které se nehodí do ovzduší tuhého konservativního vyznání vůdčích osob v zemském výboru — potácí se od věty k větě, od stránky k stránce, aby jen vůbec něco se řeklo sněmu, který to ve zprávě své komise ovšem vděčně opíše. Na nejvýš že na konec něco zemskému výboru uloží, s čím tento potom zase tak jako dřív naloží.

*

K letošnímu červnovému IV. sjezdu německých odborových organisací dělnických ve Štutgartě konanému přinášíme alespoň těchto několik číslic, znázorňujících vývoj německého hnutí odborového:

	Členů čítaly v roce:			Víc či méně proti roku:
	1899	1900	1901	1900
odborové organisace ústřední .	580.473	680.427	677.510	− 2.917
spolky lokální	15.946	9.860	9.360	− 500
Hirsch-Dunckerovy odborové spolky	86.777	91.661	96.765	+ 5.104
křesťanské spolky odborové .	112.160	159.770	159.770	—
neodvislé spolky	68.994	54.644	49.651	− 4.993
dohromady . . .	864.350	996.362	993.056	− 3.306

Cifra spolků křesťanských za rok 1901 není dosud známa. V generální komisi odborové zastoupené organisace ústřední a lokální vykazují tento stav:

Rok	Organisace ústřední	Počet členů	Z toho ženských	V lokálních spolcích	dohromady
1891	62	277.659	—	10.000	287.659
1892	56	237.094	4.355	7.640	244.734
1893	51	223.530	5.384	6.280	229.810
1894	54	246.494	5.251	5.550	252.044
1895	53	259.175	6.697	10.781	269.956
1896	51	329.230	15.265	5.858	335.088
1897	56	412.359	14.644	6.803	419.162
1898	57	493.742	13.481	17.500	511.242
1899	55	580.473	19.280	15.946	596.419
1900	58	680.427	22.844	9.860	690.287
1901	57	677.510	23.699	9.360	686.870

Organisace ústřední vykazují pokles vzhledem k panující krisi hospodářské jen nepatrný.

Početně nejsilnější jsou svazy kovodělníků (102.905 členů), zedníků (80.869), dřevodělníků (70.251), horníků (38.042), továrních dělníků (31.857), knihtiskařů (30.974), textilníků (28.836) a t. d. Řada mění se značně, hledíme-li k procentu veškerého dělnictva jednotlivých oborů, v odborových organisacích soustředěného. S tohoto hlediska první místo zaujímají sochaři (73·53%), po nich knihtiskaři a jich pomocní pracovníci (72·06), mědikovci (54·24), rukavičkáři (51·50) a t. d.; kovodělníci v první řadě absolutním počtem vynikající vykazují organisovaného dělnictva jen 19·25, zedníci 34·08, dřevodělníci 22·51% a t. d.

Příjmy 57 ústředních organisací činily v roce 1901 úhrnem 9,722.720 marek, vydání okrouhle 9 milionů, kasovní hotovost koncem r. tolikéž. Rostoucí hospodářské úkoly organisací nejlépe ilustrují jich vydání (1901): na právní ochranu 89.705 m., podpory pro »gemassregelte« 198·073, podpory cestovní 607.127, podpory nezaměstnaným 1,238.197 (proti 501.078 r. 1900 — krise!), nemocenské 772.587, invalidní 130.941, stávkové 1,878.792 (proti 2,525.642 roku předešlého — ochabnutí stávkového ruchu v době krise) marek.

*

Současně vyšlá statistika odborných organisací rakouských za rok 1901 poskytuje rovněž srovnáním s lety předešlými výhled do vývoje dělnického hnutí organisačního u nás. Počet organisací i členů stoupá v desítiletí 1892—1901 neustále až na rok krise 1901, kde počet členů poněkud poklesl. Celkem čítalo se spolků.

odborových	1892	724	s	46.606	členy,	z toho	2216	ženských.
	1901	1571	s	119.050	»	»	5378	»
všeodborových	1892	—		—			—	
	1901	167	s	7.180	»	»	1232	»
dělnických	1892	584	s	23.737	»	»	2047	»
vzdělavacích	1901	556	s	26.374	»	»	3318	»

Konstatuje se námi již častěji zmíněný vývoj k soustavné, specialisované odborové organisaci od nedokonalých forem organisací všeodborových a ve své isolovanosti malomocných a jen z části odborové

úkoly plnících spolků vzdělavacích; v obou posledněj ších také počet členstva v r. 1901 proti r. 1899 značně poklesl (o 5000 členů, přes současný vzrůst počtu těchto organisací). Také finanční hospodářství obou posledněj ších forem organisačních jest pasivní a svědčí o nedostatečné jich výkonnosti. (V tomto statistickém přehledu scházejí dělnické spolky národní, křesťansko-sociální a j.; nutno v té příčině vyčkati šetření pracovního úřadu, které se právě provádí.) Procento organisovaného dělnictva ze všeho dělnictva vůbec bude lze vyšetřiti, až budou publikovány výsledky sčítání obyvatelstva z r. 1900.

Úhrnný příjem všech shora vykázaných organisací vzrostl z 985.171 korun r. 1896 na 2,229.346 korun r. 1901, z čehož na odborové spolky připadá 2,122.689. Jmění všech spolků koncem r. 1901 činilo 2,909.019 korun, z toho odborových 2,850.016 korun (z čehož zase největší část, 1,764.192 K, připadá na knihtiskaře). Z vydání největší položku vykazují podpory v nezaměstnanosti (377.448 korun), nemoci, invaliditě, podpory vdov, sirotků a pohřební (538.890 K), v nouzi (40.362 K), odborového tisku (296.662 K). Ovšem nemohou data tato činiti nároku na úplnost, protože celá řada organisací zpráv nepodala.

*

Jako rub skvělých úspěchů anglických Trade Unions označují se — nejnověji v tisku anglickém zase přetřásané — ujmy hospodářské, jimiž úspěchy ty jsou vykupovány, a na mezdní politiku anglických organisací dělnických přímo svádí se úpadek anglického průmyslu a vytlačování její zahraničnou soutěží. Doloženo bylo řadou případů z různých odvětví výrobních, že unie úmyslně zmenšují výtěžek výkonu pracovního a na podkladě pevné minimální mzdy, která zároveň jest mzdou normální, vylučují každý individuelní větší výkon pracovní dělníkem schopnějším a horlivějším. Všechna snaha jich čelí k tomu, aby práce šla před se zvolna a aby se udělalo nemnoho, tak aby stejný počet dělnictva víc déle vydělával, nebo aby bylo potřebí víc dělníků zaměstnávati. Podniky, které se od unií emancipovaly, prosperují, pracovní výkon unií stlačený stoupá, při tom i mzda dělnictva. Některé průmysly, kde unie pracovní výkon ustavičně stlačují, spějí vstříc neodvratnému úpadku. Unie omezují nebo nad míru stěžují přijímání učňů, omezují vůbec nabídku pracovní, mzdy udržují vysoké a jednotné (nedopouštějíce žádných premií a příplatků jednotlivým dělníkům nebo kategoriím jich, práce přes čas a p.), mzda žádá se za 6 hodin práce, pracuje se ale třeba jen 4 hodiny, nové německé a americké methody výrobní se nepřipouštějí, tak že úhrn produkce, zejména v oboru křišťálového skla, rapidně klesá na prospěch soutěže německé, rakouské a belgické; za účelem výroby lahví usadily se celé kolonie německých a francouzských dělníků, kteří lépe a laciněji vyrábějí než angličtí. Zastaralou výrobu proslulých kovaných nůžek sheffieldských vytlačuje moderní německá, výroba pil skoro zanikla a t. d. — Přísné lpění unií na slušných mzdách a nepřepínání pracovní síly, jemuž anglické dělnictvo tolik děkuje za zlepšení své míry životní, ovšem samo o sobě zasluhuje uznání; ujmy vzcházejí tu však domácímu hospodářství nejen z výstřelků oněch snah, ale hlavně

v soutěži mezinárodní z toho, že životní míra dělnictva v státech konkurujících ještě stejně nestoupla a podmínky nákladů výrobních nevyrovnává.

*

Ještě větší měrou však nese snad vinu úpadku nehybnost starých průmyslů anglických vůči moderní, zrovna nervosní čilosti mezinárodní soutěže, v níž zejména Unii severoamerické a Německu podařilo se Anglii, spoléhající na bývalou svou převahu průmyslovou, staré styky a konservativnost zákazníků, z tolika již posic vytlačiti. I Unie má mohutné a houževnaté organisace dělnické — a přes to stalo se dnes celé Evropě postrachem průmyslové »americké nebezpečí«. Sděluje se právě z amerického průmyslu strojního zajímavý příklad, kterak zvláštním systémem mezdním zvyšuje se výkonnost amerického dělníka, vedle pokroků technických — jak známo — nejspolehlivější páka úžasných pokroků severoamerického průmyslu. Je to dle poslední zprávy anglického konsula ve Filadelfii premiový systém mzdový, zavedený v četných amerických strojírnách v této formě: Každému dělníku zaručuje se pravidelná denní mzda, dokud je ve službě firmy. Doba k vykonání určité práce nesmí být stlačována pod jistý normál, doposud dosažený. Dělník nesmí býti propuštěn z důvodu, že nedovedl práci vykonati v době kratší. Vykonání práce v době kratší honoruje se přirážkou (premií) ke mzdě ve výši polovice částky mzdy, na dobu tohoto zkrácení vypadající. Doba k vykonání určité práce jednou vyměřená nesmí být redukována, leda při zavedení nové methody pracovní. Premie vyplácí se následujícího dne po dokonání práce. Po roce zůstavuje se dělníku, aby pracoval mimo tento systém premiový (normální dobu pracovní). Odstraní-li se tento systém, nesmí býti na dělníku žádáno, aby pracoval rychleji resp. intensivněji bez poměrného zvýšení mzdy. — Při jednání o přijetí tohoto systému svaz strojníků žádal některé změny, aby se zabránilo přílišnému využitkování pracovní síly dělníkovy, totiž, aby žádný dělník nesměl vydělati na premiích víc než 10% své mzdy; co jde nad to, měl odváděti svazu. Ale na konec návrhy tyto zamítl, protože v celém systému spatřoval jen zavedení mzdy kusové. Stávka strojníků, která na to v r. 1901 následovala, skončila bezvýsledně, a od té doby systém na př. v Cincinnati osvědčuje se k spokojenosti obou stran. Dělník vydělá víc, výkonnost továrny při tom roste a náklady výrobní se zmenšují.

Tak na př. činila při vykonání jisté práce s předepsanou pracovní dobou 40 hodin

pracovní doba hodin	denní mzda v šil.	náklady pracovní v šil.
$40^3/_4$	2·—	2·72
$38^3/_4$	2·—	2·58
$18^1/_2$	3·16	1·59
18	3·22	1·57

Premiový systém tedy postupně snížil dobu k vykonávání práce potřebnou ze 40 na 18 hodin a náklady její z 2·72 na 1·57 šil., při čemž denní výdělek dělníkův stoupl víc než o polovici. Prospěch továrníkův je tu nepochybný, ale i prospěch dělníkův, předpokládaje, že normální pracovní čas není příliš nízko vyměřen. *R.*

ŠKOLSKÉ. Věci školské na zemském sněmu. — Otázka úhrady na zvýšení učitelských platů. — Pozemštění všeobecných škol řemeslnických. — Návrh na zmírnění bídy učitelstva haličského. — Návrh Koliskův na sněmu dolnorakouském. — Vzrůst klerikálního školství v zemích rakouských. — Oběžník biskupa Kohna proti kultu kacíře Husa ve školách. — Universitní spolek solnohradský proti universitě katolické. — Chrudim a klerikální dívčí paedagogium. — Odpor francouzských klerikálních nacionalistů proti provádění zákona o kongregacích. — Výstava pro uměleckou výchovu v Náchodě. —

České i německé učitelstvo obecných a měšťanských škol v Čechách již plný rok trne v trapných nejistotách, jaký konečný osud stihne před rokem odhlasovaný, dosud však nepotvrzený zákon o služném, kterým částečně jenom splněny mají býti hmotné požadavky jeho. Zákon nemohl býti předložen k sankci, protože poselstvo sněmu zemského nepostaralo se o nutnou úhradu. Úkol tento připadl teprvé poslednímu zasedání. Všechny strany na počátku zasedání ukazovaly na nutnost postarání se o úhradu zákona na služné učitelstva.

Na úhradu dávno odhlasovaného zákona, který částečně již 1. lednem 1903 má vejíti v platnost, podala vláda zemskému sněmu k projednání předlohu o zemské dani z piva, na kulturní potřeby země předlohu to zajisté velmi nepopulární. Při rokování o předloze bylo vhodně vynikajícími odborníky dr. Urbanem a dr. Fiedlerem ukazováno, že nejde pouze o úhradu na zvýšení učitelských platů, ale hlavně o sanování neblahých zemských financí.

Návrh zemského výboru zněl po dohodnutí s vládou na dávku 1·40 K z hektolitru. Na této výši zemské dávky z piva setrvala vláda v prohlášení místodržitele i v prohlášení ministra financí, k němuž vyslaly všechny strany sněmovní deputaci se žádostí, by vláda nestavěla se na odpor zvýšení dávky z jednoho hektolitru piva na 2 K. Zemský sněm vzdor prohlášením vládním přijal spotřební zemskou dávku na 2 K zvýšenou. Osud učitelstva závisí nyní od toho, vyrovná-li se nastalý konflikt mezi zemským sněmem a vládou. Dle všeho bude musit zastupitelstvo království českého na říšské radě zaplatit v příštím podzimním zasedání ústupek vlády tím, že nebude se stavěti na odpor vládním předlohám na radě říšské, jichž projednávání dojde na řadu. Učitelstvo pak v Čechách ještě několik měsíců bude v nejistotě, dostane-li se nejvyšší sankce odhlasované zemské dani z piva a tím i dávno odhlasovanému návrhu na zvýšení jeho platů.

V debatě o školství poukázal posl. Fořt na usnesení rozpočtové komise ukládající zemskému výboru, by vstoupil ve vyjednávání s vládou, aby učinila možná opatření v tom směru, že když zemská vydání na školství překročí určitou výši, stát má ostatní nahraditi ze své pokladny. Jak známo, vláda již mnohokrát se opřela přispěti sebe menším obnosem zemím na potřeby obecného školství. Posl. Březnovský proslavil se v posledním zasedání tím, že dle »Nár. Pol.« za smíchu celé sněmovny navrhnul, aby se k účelům školským zavedla daň ze židů. Hrubý antisemitismus neštítí se nápadů sebe triviálnějších.

Z ostatních záležitostí školských, projednávaných v posledním zasedání sněmu zemského, třeba zmíniti se ještě na těchto místech o přijatém návrhu živnostenské a rozpočtové komise na pozemštění všeobecných škol řemeslnických v Ml. Boleslavi, Kolíně, Kutné Hoře, Litomyšli a Volyni. Školy tyto poskytují dorostu řemeslnickému vzdě-

lání jak theoretického v učebnách, tak praktického v dílnách, modelovnách neb u mistrů. Doba vyučovací trvá v těchto školách po dvě léta. K některým z těchto škol připojen je třetí ročník.

Náklad na všeobecné školy řemeslnické rozdělen je dosud rovnoměrně mezi stát, zemi a činitele místní, kterými bývají obce a okresy. Po pozemštění převezmou obce závazek hraditi potřebný náklad věcný a odváděti zemskému fondu mimo to zvláštní příspěvky, které dosud poskytují na vydržování řemeslnických škol ostatní místní interesenti. Z fondu zemského pak bude uhražován toliko náklad na učitelstvo těchto škol, pokud k tomuto účelu nestačí zvýšené subvence státní a další příspěvky činitelů místních.

Dozor, který dosud ve všeobecných školách řemeslnických vykonával stát, přenese se po pozemštění na nové průmyslové inspektory zemské, tak že právní postavení sněmu a zemského výboru k těmto školám bude se rovnati úplně postavení těchto institucí k zemským školám hospodářským. Země tedy získá při pozemštění při stejných povinnostech více vlivu na jich vedení, na př. schvalováním učebnic, vlastním dozorem a j. Nelze jenom pochopit, proč se pozemštění všeobecných škol řemeslnických má díti postupně a ne najednou. Vždyť se tím náklad zemský v ničem nezvýší.

Učitelstvo haličské usneslo se na sjezdu ve Lvově o svátcích svatodušních organisovat všeobecnou stávku, nevyhoví-li zemský sněm jeho požadavkům. Nezměrná bída haličského učitelstva měla se zalepit v posledním zasedání sněmovním zvýšením nákladu na školství o 670.800 K. Dle předlohy haličského zemského výboru mělo se přidati 569 zatímním učitelům, kteří hladověli dosud při služném 600 K, po 200 K, 917 zat. učitelům, kteří měli dosud 700 K, po 100 K. Učitelstvo IV. platební třídy v počtu 4187 osob rozděleno bylo dosud ve tři řady, z nichž 1047 osob mělo 1000 K, 1047 osob 900 K a 2093 osob 800 K ročního služného, Předloha zemkého výboru dávala třem čtvrtinám těchto učitelů po 900 a jedné čtvrtině po 1000 K služného ročně.

162 učitelů dosavadní III. tř. platební mělo dosud 1400 K, 162 učitelů 1200 K, 324 1000 K ročního služného. Dle předlohy mělo dostati 162 z těchto učitelů 1200 K, 486 po 1400 K. Učitelstvo II. tř. platební v Haliči v počtu. 356 osob rozděleno bylo dosud v řady, z nichž 89 mělo 1600 K, 89 po 1400 K, 178 po 1200 K. Předloha dávala 267 z počtu tohoto učitelstva po 1400 K, 89 po 1600 K. Celkem mělo se přidati 569 učitelům zatímním, 324 starším III. třídy a 178 starším IV. tř. platební úhrnem 1071 učitelům po 200 K, 917 mladším a 2093 starším učitelům IV. platební třídy po 100 K ročně. Věru, tenounká to a suchá kůrka pro tolik tisíc hladovícího učitelského proletariátu. Učitelé Haliče a Tyrolska jsou jediní v Cislajtanii, kteří mohou učitelstvu v Čechách záviděti. Ke cti učitelstva haličského slouží faktum, že ve schůzích svých ponižující předlohu zemského výboru odmítlo, žádalo zemský výbor, by ji vzal zpět a rozhodně aklamovalo požadavek úpravy učitelských platů dle státních tříd úřednických.

Na sněmě dolnorakouském přijat byl opět jednohlasně návrh posl. Koliska na uzákonění němčiny jako jediného vyučovacího jazyku na všech obecných a měšťanských školách dolnorakouských. Jak známo, vláda již jednou odepřela předložiti tento násilný, neliberální návrh dolnorakouských Němců k sankci.

Šíření klerikalismu ve školství ukazuje velmi dobře vzrůst t. zv. škol bratrských. Na valné hromadě »Přátel katolických škol bratrských« poukázal dr. Kryštůfek na účel spolku, který je »v rozšiřování nyní již státně asi nedosažitelné náboženské školy a příbuzných ústavů cestou svépomoci«. Spolek usiluje založením katolického mužského paedagogia postarati se o »svérázné katolické učitelstvo«. Klerikalismu nestačí fakt, že velká většina českých učitelek, vycházející ze soukromých klášterních ústavů učitelských, prosáklá je duchem klerikálním, který výchovou přenáší se v mládež ženskou škol obecných a měšťanských, on chce míti také silnější vliv na nejmladší generaci mužskou, kterou vychovávati mají absolventi budoucího klerikálního paedagogia v Bubenči u Prahy. Na valné hromadě konstatováno veřejně, že školą v Bubenči během několiky málo let od svého založení silně vzrostla. Ústav bubenečský čítal v minulém roce 40 chovanců (o 17 víc, než v roce předchozím), školu jejich navštěvovalo přes 100 žáků. — Školy katolických bratří jsou hojně rozšířeny v Uhrách v 6 městech. V Bukurešti je velký arcibiskupský ústav bratrský s obecnou školou a reálkou. V zemích alpských během posledních dvou let otevřen druhý pensionát, třetí učitelský ústav s právem veřejnosti, 2 školy obchodní, 3 měšťanské, 5 obecných. V samé Vídni mají katoličtí školští bratří 6 velikých ústavů. Následník trůnu přijal protektorát nad t. zv. »malým« noviciátem uherským.

Vzmáhající se výroční vzpomínky na M. J. Husa obracejí k sobě pozornost kruhů klerikálních. Klerikalism má přirozené obavy, aby širší vrstvy lidové vhodnými přednáškami nebyly přiváděny ku smyslu českých dějin, ku vědomí české reformace, od níž předkové naši byli nuceni odvrátit se násilím protireformačním. Zvláště na Moravě, kdež se oslavy proti loňsku silně rozšířily, zahájili klerikálové pravý boj. Arcibiskup dr. Kohn vydal zvláštní oběžník »o kultu kacíře Husa«. Vyzývá v něm kněžstvo a zvláště katechety na středních školách, aby potírali otravné učení o Husovi a aby přátelskými rozhovory se studentstvem a hmotnou i duševní podporou na studenty působili. Ordinariátním komisařům pak nařizuje se v oběžníku, aby kontrolovali učitele, zdali tito mezi žactvo otravné učení neroznášejí.

Proti uskutečnění katolické university v Solnohradě, na niž klerikálové sebrali již značný obnos peněžitý, pracovati bude zvláštní »Universitní spolek«, který se nedávno v Solnohradě ustavil. Členy tohoto spolku stali se mnozí universitní profesoři vídeňští, mezi nimiž i rektor dr. Gussenbauer, profesoři dr. Schipper, dr. Schruttka a m. j.

Klerikální snahy biskupa dr. Brynycha vždy ochotně podporující Chrudimi zle se odměnily jeptišky, řídící dívčí paedagogium a obchodní školu dívčí. Jak známo, odhlasovalo zastupitelstvo obce 300.000 korun na nádhernou budovu klášterní a vymínilo si, aby ústavy klá-

šterní byly povinny přijímati pětinu všech žaček z Chrudimi, které by mohly bydlet a stravovat se mimo ústav. Letos, kdy se má smlouva obnovovat, prohlásily jeptišky, kterým z externistek ústavu nekynul žádný prospěch, že žádnou chrudimskou dívku za dosavadních podmínek nepřijmou. Která bude chtít do ústavu neb obchodní školy klášterní chodit, bude musit bydlet v internátu a stravovat se v něm za roční obnos 1000 K. Dnes chápou snad již otcové města, jemuž dán epitheton »Athén východních Čech«, že měli sice ženské paedagogium i ženskou obchodní školu zřídit, ale svěřit ji náležitým a vzdělaným silám učitelův a učitelek světských, jako to učinili kdysi rozumně s obchodní akademií a se střední školou hospodářskou.

Řeholní školy francouzské přivedly mocnou kdysi Francii ku pokraji záhuby. U vědomí nebezpečí, jaké Francii hrozilo následkem vychování velké části mládeže ve školách klášterních, přijat byl 1. července 1901 zákon o kongregacích. Ve smyslu tohoto zákona vydalo nové ministerstvo Combesovo dekret na uzavření 2500 řeholních škol koncem roku školního. Zklerikalisované davy lidu ve spojení s nerozvážnými nacionalisty, tihnoucími k monarchismu, bouří se proti vládě a pořádají ovace mnichům a jeptiškám, opouštějícím pole svého dlouholetého působení. Zdá se však, že nové ministerstvo nedá se ničím od své povinnosti vůči Francii odvrátit. Také v Anglii je hnutí čelící k emancipaci výchovy z vlivu klerikálního, projevující se při projednávání školského zákona v anglickém parlamentu. Již školský zákon z r. 1870 měl tendenci nahradit školy církevní školami světskými. V r. 1872 bylo ve školách veřejných pouze 8726 žáků, v církevních 1,327.432. V r. 1898 byl již poměr příznivější. V obecných školách bylo toho roku 2,542.524, v církevních 3,058.725 žáků. Nynější oprava zákona školského chce odstraniti hlavně nejhorší vadu církevních škol, kterou třeba viděti ve špatně kvalifikovaných učitelských silách. Dále mají se zvýšiti dotace školám církevním a do školních rad má býti zajištěn na příště přístup lidem pokročilejším.*)

První česká výstava pro uměleckou výchovu, uspořádaná učitelskou jednotou »Komenský« v Náchodě v době od 20. července do 10. srpna, měla velmi pěkný úspěch. Nehledě k výstavě »Umění v životě dítěte«, která po projití některými předními městy německými dostala se na jaře i do Vídně, byla výstavka náchodská první svého druhu v naší říši. Hlavní význam výstavky náchodské třeba viděti v sebrání bohatého českého materiálu, kterého možno užiti pro umělecké vychování v rodině i škole, dále v ukázání umělecko-výchovného materiálu ciziny a v ukázání nových směrů při vyučování kreslení ve školách.

Kresby ze školy prof. A. Boudy v V. oddělení ukazovaly na nový směr při vyučování kreslení, jehož hlavním propagátorem prof. Bouda u nás je. Jedno oddělení postrádali jsme na zdařilé výstavce náchodské, oddělení »Dítě umělcem«.

*) Při korrektuře dočítáme se, že zápas v parlamentu skončil vítězstvím duchovních, kteří budou míti ve školních výborech vyhražených šest míst vedle dvou míst laiků. P. p.

UMĚLECKÉ: Uzavření výstavy děl A. Rodina v Praze. — První česká výstava pro uměleckou výchovu v Náchodě.

Rodinova výstava je skončena a Manes uzavírá účty, myslíme ne s převodem čistého zisku. Návštěva 14.000 platících je sice značná, ale při všem, co k podnícení návštěvy učiněno, ne taková, jaká býti měla, zvláště z Prahy.

Manes chopil se věci obratně a uvedl výstavu ve skutek s rychlostí, jaké je schopno nadšení. Úspěch podporovala účinná, pronikavá reklama. Časopisy všech stran neodpíraly pomoci, ač namnoze více z ohledů politických než uměleckých a snad právě proto i přes zapadlý zlozvuk podpora žurnalistiky byla jednomyslně vřelá a vytrvalá.

Přišli lidé, i zcela prostí venkované, nebo v novinách, na zdích a stěnách všude se jim vtíralo: Rodin. Viděli jsme na př. selku, nesměle vstoupivší do prvé síně. V rozpacích u vchodu druhé se zastavila a rozhlédla. Viděla na sloupích a šedě natřených bednách něco bílého, neforemného: pohled, jaký zachytil fotograf »Zlaté Prahy« ve chvílích otevření výstavy. A náhle se něčeho zalekla, otočila se a odešla. Přišli jiní, aby se mohli pochlubiti, že tam také byli; jiní prohlédli si náladově a delikátně komponovaný Polibek, vroucně k sobě přilnulá dvě těla; Evu, statnou, plodnou ženu, hlavu i ňadra ukrývající, jakoby nad svým určením a osudem zamyšlenou; Prchající lásku, sytou, zklamanou, umdlelou; tu tam jako rebusy rozuzlovali spletené údy a všude viděli jen tělo, ne duši, i odešli, jak byli vešli. Jiní přicházeli s vůlí nejlepší a těšením, dívali se, aby viděli, a odcházeli s lítostí, že dosti neviděli, ne aspoň něco neobyčejného, nadpřirozeného. Z těch jedni krátce si pomyslili, není to pro nás, nebo není to ještě pro nás — mínili nahotu, smyslnost; druzí cítili, že příčinu nemohou hledati v díle Rodinově, ale v sobě, že přišli nepřipraveni, neschopni chápat. Leč přece odnášeli si dojem a neodešli prázdni. Těch, kteří chápali a plně požívali, nebyl počet největší. Široké kruhy netečně přecházejí kolem skiz a studií, v nichž nevidí hotové dílo. Ani se nenamáhají, aby pozorovaly umění, jimi projádřené. Ruka zatínající se v pěst, analytické studium částí lidského těla, nedodělaná socha, něco jako kus nahozené nebo utržené sádry, tomu všemu se leda podiví, ale neprohlédne, natož ocení. A přece nepochybujeme, že i pro tyto širší kruhy Manes vykonal kus platné práce a že výstavou Rodinovou vůbec vykonán u nás značný čin kulturní.

Výstava oživila i povznesla smysl pro plastiku, vzbudila zájem a rozšířila obzor po umění, jež, nezdálo-li se leckomu mrtvým, bylo lhostejným. Výstava zvýší niveau požadavků v kruzích uměleckých i obecenstva. Je sice pozoruhodno, že kromě Kovového věku, tohoto výtvoru mohutné síly a klidných harmonických linií, jejž zakoupilo město Praha, nebylo prodáno žádné jiné dílo, ale i v Německu naříkají, že u nich lze být velmi bohatým, při tom velmi nevzdělaným a neobětavým k účelům kulturním, aniž by na koho padl stín pohany, a že právě tak zvané vyšší třídy společenské jsou kulturně naprosto bezvýznamny. Ruskin označuje je pravým jmenem, luzou peněz.

Spatřili jste stokráte opakované věci, stokráte opakované motivy, a přece iste stanuli jako před něčím úplně novým. Žena . . . láska . . .

Obdivujete, jak ruka umělcova ovládá hmotu, kterak do nejmenších detailů vtiskla si v paměť formy těla, kostí a svalů, a cítíte, že to, co vás uchvacuje, není samo věrné napodobení přírody. Cítíte i tam, kde Rodin zabývá se problémy jako v Modlitbě, kde konvulsivní pohyb celé bytosti vás uchvacuje, volání plné úzkosti a víry; nebo v Duši, podivné dvojici, nesrovnatelné a přece věčně spřežené. Ne látka, ne motiv, ale vnitřní popud, individuelní, nitrem promítnuté, procítěné propracování. Vidíme v Rodinovi velkého člověka, v jeho dílech hluboký vnitřní život, a na všem, co říká, že říká své.

Volné směry, umělecký časopis, našemu obecenstvu bohužel málo známý, přinesl v posledním čísle několik velmi zdařilých reprodukcí z výstavy Rodinovy. S radostí konečně oznamujeme, že již 30. srpna Manes uspořádá novou výstavu obrazů a plastik, kterou chce informovat českou veřejnost o vrcholcích dnešního francouzského umění.

*

V Náchodě od 20. srpna do 17. září uspořádána péčí učitelstva »První česká výstava pro uměleckou výchovu«. Umělecká výchova není věcí luxusu anebo něčeho abstraktního, ale je otázkou mravní a hospodářskou. Umění je životní potřebou. Naši staří nebyli k umění tak lhostejni. Vidíme to na stavbách, starých domů a chalup, na nábytku, výšivkách, oblecích a na všem téměř, co člověka obklopovalo. Materielnější je dnešní lidská společnost a tovární ruch, zimniční shon a zápas o skývu zdvihly procovský lesk a zašláply umění, jako zašláply smysl života.

Výstavě, v Náchodě uspořádané, byly vzorem a snad i popudem výstavy v Německu (v Berlíně, v Drážďanech, v Mnichově), kde hlavní zřetel obrácen k dítěti ve škole a v domácnosti, ne aby snad děti dovedly o umění žvatlat, ale aby se učily na ně se dívat a být přístupny požitkům, jež skytá, v čemž na př. Lichtwark spatřuje mravní obnovu života a jeden ze základních pilířů k povznesení čtvrtého stavu. Dnes i vzdělaný Němec prý se domnívá, že obsah výtvarného umění spočívá toliko v obrazech, sochách a nádherných stavbách; a pokud umělecky je vzdělán, jest toto vzdělání pro něho mrtvým pokladem. Ono mu nepomáhá stavět dům, zařizovat obydlí ani pořizovat a upravovat šat. Kde i v jejich turnéřství vězí tvořivá síla? Kráčí, stojí, opírá se aneb sedí snad turner lépe než kterýkoli jiný Němec?

Do Německa přešly tyto snahy z Anglie, kde zvláště Ruskin a Morris je uplatňovali. Pravým účelem výstavy pro uměleckou výchovu je budit zájem, nebo vzbuzen-li zájem, dostaví se i chuť poznávat, a poznání budí schopnost soudnosti a vkusu. Vědění není cílem, ale prohlubování citu. Výstava náchodská účelu a cílům těm snažila se vyhovět, a pokud nevyhovovala, lze omluvit skrovnými hmotnými prostředky, a pak byl to prvý pokus u nás a jím nabyta teprve užitečná zkušenost, jak a co jinde zařídit; výstava bude kočovnou!

Jednostrannou byla výstava originálů, měli být přizváni i jiní umělci. Netřeba mnoho čísel, ale výběru a rozmanitosti, vedle krajinářství i malba figurální, portréty. Jako Aleš mohl být stejně názorně ukázán Manes, sebráno vše, co posud kde reprodukováno. Výstava prací českých žáků obecné školy v Chicagu ukázala na rozdíl vyučování a jeho vý-

sledky. Zamítněte předlohy, pryč s otupujícím vyučováním geometrického kreslení. Učte pozorovat! Dítě přichází do školy s bujnou fantasií, s očima hltavýma pro vše, co vidí kolem, a ve škole methoda kreslení i znechucuje mu předmět a spoutává rozpjetí jeho vloh. Příkladná byla tu též kollekce učitele Sovy. — Z nástěnných obrazů pro školu i dům postrádali jsme některé zvlášť pěkné a karakteristické. Obraz pro školu nemá toliko ukazovat, toto jsou svíčky, ale má působit silou a krásou linií, harmonií barev stejně jako svým obsahem, aby se na něm oko i duše pásly. — Pěkné jsou obrazy lipských firem: Teubner, Voigtländer; francouzské obrazy Rivierovy tlumenými tony barev ani obsahem nevyhovují účelu, viděli jsme jinde krásné, pořízené z jeho marnotratného syna, působivé velikými barevnými plochami a kontrasty světelnými. Anglické působí spíše jako plakát. Kdyby tu byly vyvěšeny naše české věci, viděl by divák, že umělec a ne řemeslník musí být k práci povolán.

Poučná a bohatá byla výstava knih pro mládež. Viděli jsme tu téměř vše nejlepší české, německé (Thuman, Kreidolf žák Cranův), francouzské (Job, Rivière, Steinlen), anglické, švédské, ruské, japonské. Anglie všude je vzorem, zvláště knihy Cranovy, jež se vyznačují markantním koloritem a dekorativním uměním. A což knihy umělců v černém a bílém! R. A. Bell, v stylisaci jemný a typický, stojící v popředí dekorativních illustrátorů novější školy anglické, neobávající se velkých bílých ploch stejně jako Ch. Robinson, libující si zvláště ve fantastické architektuře. Angličtí umělci v černém a bílém předstihují se v kreslířské dovednosti a původnosti. Umění toto jest živé, lidové. Ukázek mohlo být snadno ještě více.

Výstava jest výchovná, navštěvovatelům je třeba pomoci. Není-li nikoho, kdo by stále ukazoval a vysvětloval, jest potřeba důkladného označení předmětů; životopis, ocenění, porovnání atd., vše v stručných rysech. Ani důkladný katalog tolik neprospěje. Nedoporučujeme také zakrývat knihy sklem. Má-li výstava prospěti, musí být neomezeně a pohodlně přístupna. *N.*

LITERÁRNÍ: Katolická moderna — H. Bérenger, Le Génie de la France.

Katolická moderna.

VII.

Jaktěživ jsem nemyslil, že budu musit jednou jednat s někým o holby piva! Ale rozbírá-li člověk smrtelnou a nesmrtelnou část katolického kněze, i to se může přihoditi. Můj páter Dostál reformuje totiž nejen katolicismus, ale i pravdu. Čekal jsem arci po svém posledním článku, v němž jsem fotografoval náhodný interview v novojičínské hospodě, že obmyslný páter provede nějaký geniální tah, vůči němuž se ocitnu v koncích se svou logikou a svým slabým perem, že na př. dá si vydati a uveřejní vysvědčení dotyčného hospodského, v němž bude apodikticky vyřčeno, že páter Dostál vůbec piva nepije, v kartách že sedmičky od esa nerozezná, ba že v dotyčnou hospodu v životě ani nohou nevkročil — slovem: odvetu, že bych byl musil

být ztícha jako pěna, poněvadž nevím, jak polemisovat se šenkýřem a takovými fakty — ale ne, čacký »Lutinov« volil raději cestu kompromisu a handle: pokusil se smlouvati o kroky, hodiny a holby. Prohlašuje zajisté takto v »Času«:

»Prosím (bez paragrafu) o uveřejnění této opravy: Ve vypravování p. Macharově mimo jiné podrobnosti není pravda, že přišel do Besedy v N. Jičíně do horní místnosti v 8 hodin a že přistoupil ke stolu a že já jsem pil páté pivo. Ale pravda jest, že přišel o půl desáté, že zůstal mlčky stát u dveří a že já jsem měl pivo druhé. K. Dostál-Lutinov.« —

Ecce, moderna! Ecce, reformátor katolicismu! mohl bych být spokojen . . . Ale já neslevím ani krok, ani hodinu, ani holbu. Nepustím třepotající se kutnu. O hrůzné karty netroufá si zavadit, jako by chtěl říci: Nechám ten karban stát, jen smažme něco z toho ostatního! Nelze, velebníčku, nelze, jsemť zásadním nepřítelem všech kompromisů.

A kdybych Vám na krásně nechal platit aspoň tu půl desátou hodinu noční — co z toho vyplývá? Incidit in Scyllam — velebníku, nic víc. Neboť pořádný páter má se doma navečeřet, potom si přečíst život nějakého svatého, potom si přeříkat nějakou stránku z breviáře a jít spat. Ano, a ne sedět v hospodě a mazat karty ještě o půl desáté v noci!

Ale, jak říkám, ani takovou maličkost nenechám Vám platit. Nelze, velebníčku. A poněvadž vidím, že Vaše pamět má tutéž vlastnost jako Vaše intelligence, schází totiž oběma 90% k normálnímu celku, pomohu, aspoň v tomto případě, té paměti. Čítal jste kdysi a oceňoval uznale moje polemiky. Snad jste si všiml jedné věci při nich: že v každém novém oddílu každé té polemiky přicházely čerstvé rány, čili, že jsem nikdy nevystřílel náboj svůj v jedné stati nadobro a nebo, chcete-li vojensky: měl jsem své reservy, které jsem postupně posílal do ohně. Kdybyste ostatně sine ira četl moji »Katolickou modernu«, jistě byste ji nejen uznale cenil, ale i lecčemus z taktiky přiučiti se mohl. Nuže, na posílněnou té ubohé paměti Vaší: Co se stalo ten večer, než jste se vybral na Hostýn, nesa »Království boží na zemi« onomu tuze znamenitému jezovitovi? Zajisté byl jste pozván rodinou professora Masaryka k večeři a zajisté, když postavili před Vás sklenku piva, kategoricky jste prohlásil, že piva vůbec nepijete. A já se díval na Vás: Hle, jaký abstinent! Jaký to zásadní nepřítel alkoholu! Nepije vůbec piva! — A proto za několik dní v Jičíně ten můj úžas, když jsem viděl, že můj abstinent nejen pivo pije, ale i karbaní, že pije o osmé hodině již pátou holbu a proto se mi ta fakta vryla tak do paměti, že jimi i Vaši pamět podporovati mohu a proto jsem Vám tam tehdy řekl: »Vida, administrace Nového Života skučí, a redakce vesele holduje chmelovině a ďáblu.« — Toť jen si přečtěte pozorně Katolické moderny článek VI. a uvidíte, jak to bylo, velebníčku milý. Slevit Vám nemohu ničeho . . .

Katolická moderna! A tenhle pijan piva a karbaník rozhořčí se nad mými »Konfesemi literáta« takto: »Tu poznají čtenáři, jak předčasně zralý hošík v krčmách prohýřoval své mládí . . .« — pane Ježíši Kriste, hromy bys měl pálit do takových svých sluhů, když nemůžeš

prohlásit »Zaslánem« v novinách, že s tou čeládkou nemáš pranic společného!

Ostatně právě nyní našel páter Dostál svého milosrdného Samaritána, po němž tak teskně vzdychal. Nějaký mládenec v Bílém praporu široce a dlouze rozhovořil se — o mé minulosti. Byla prý slavná a krásná, ale teď prý jsem si ji sám pokazil, že jsem se pustil do Dostála. S pánem bohem; znám svůj cíl i svou dráhu k němu, ale Samaritán mého pátera nezná vedle jiných věcí především — p. Dostála. Proto jej ujišťuji (trochu podle »Husara« Puškinova):

Mlád a hlup jsi, synku,
a budeš-li ještě pár let živ,
též poznáš popskou čertovinku . . .

V jedné věci ještě chci míti jasno. Páter Dostál několikrát tajemně ukázal na své »utrpení«, na své »mučednictví«, že prý ti nahoře atd. Bílý prapor rovněž auguruje:

»Ale mohu jej ujistiti, že žádná z těch ran nebyla těžší, nežli ty, které tržil Dostál Lutinov za své snahy; žádná neohrožovala jeho existenci tak, jak je ohrožována existence Dostálova.

Kdyby pánové, jako Machar, znali enormně obtížné postavení kněze, který se opováží jen trochu pokrokověji mysleti — jednali by jinak.«

Tohle je farizejství. Buď jste v té kutně z přesvědčení, pak si v takovém případě přečtěte Kázání na hoře a vštipte si v srdce: Blahoslavení, kteříž protivenství trpí pro spravedlnost, nebo jejich jest království nebeské — a hleďte bezúhonným životem odpovídati svým pronásledovatelům — nebo jste v ní ze řemesla, pak vám pravím: Z kutny ven! Tlucte kámen na silnici, okopávejte řepu, dělejte cokoliv, budete aspoň poctivými lidmi. Ale vám je celé to království nebeské a ten Kristus pán něčím tuze vzdáleným, tuze pohádkovým, vy si myslíte s umírajícím Třebízským: »Tady je to přec jen jistější«, vy revoltujete, ale jen tak na polovic, jen tak jak opatrný krejčí, a přičiní-li se zítra dr. Kohn, abyste dostali fialové límečky, budete veskrz jeho, jeho tělem i duší. Vy považujete poměr ku své církevní vrchnosti za poměr čeledína k hospodáři, a má-li Váš hospodář náhodou kus caesarské šílenosti, jak ji měli Caligula nebo Claudius, klepete na nás, abychom vám pomáhali. My stáli vždy na straně potlačených, my šli vždy proti proudu, ale pro vás nehneme ani prstem, poněvadž máte svůj osud úplně ve své ruce. Kolik vás odešlo z té služby, kolik vás obětovalo existenci, abyste jako volní lidé mohli potom mluvit a pomohli těm druhým? Prostý dělník, jenž má doma pět šest hladových krků, to dovede. Vy ne. A nejen to. Vy jdete dál! Hrajete na dvě strany. V jedné ruce kaditelnici, ve druhé dýku. Jednou prohlásíte:

»Z každého slova vidět, že neznají olomouckého arcibiskupa, leč ze štváčských článků nesvědomitých novin. Nic na plat. Pro nás je metropolita moravský nástupcem sv. Methoděje a řádným jeho nástupcem, ať Vichingové čeští štvou jak chtějí. A byla-li Jeho Milosti otisknutím obrazu v N. Ž. učiněna nějaká poklona, měl k ní Nový Život plné právo, ba povinnost. Neboť když nedávno se všech stran shora i zdola podkopával se Nový Život mravně i hmotně, arcibiskup dr. Theodor Kohn stál při něm. — My víme, koho ctíme, vy nevíte, koho hanobíte. Po vadách pasete, přednosti zamlčujete. Bijete pastýře, aby se rozprchly ovce.« (Nový Život v květnu 1899.)

Vůči nám však vzdycháte, kroutíte očima a mluvíte o »pronásledování«. A když takový lehkověrný žurnalista sedne na lep a strhne pokřik, ukončí se historie mystickým a diplomatickým prohlášením p. Dostálovým v Nov. Životě:

»P o z o r ze záhadného pramene přinesl n e p r a v d i v o u zprávu, že redaktor Nového Života byl (prý za nějaký článek v Rozvoji) od své církevní vrchnosti suspendován. Lituji a nechápu, jak může někdo tak lehkomyslně, aniž se přesvědčil, pobláznit a potupit mého ndp. arcibiskupa. — Na druhé straně poznal jsem při té příležitosti, jak širokým a upřímným sympatiím těší se mé snahy a práce, a osměluji se prosit, aby mně byly zachovány i pro vážné doby budoucí.«

Jezovité! Utečte se. Suae quisque fortunae faber, platí především o katolickém páterovi. Vaši služebdárci jistě kdysi taky takhle revoltovali. A tak vám můžeme prorokovati, že přijde čas, kdy budete mít také velká břicha a fialové límečky a že budete také tlačit a tisknout k zemi hubené kooperátory. Vždyť váš chytrý instinkt dobře vás vede. Bojujete proti »nepřátelům svaté církve« až radost a všem, kdož to viděti nechtějí, řvete do uší, aby to věděli pro doby příští — kšeft, kšeft, der Mann will emporkommen.

Není rozdílu mezi starými a vámi. Kdo z vás mluví o »pokrokovosti«? Pentlíte lid, jak jej pentlili staří. Kdo z vás vystoupil proti poutem, processím, proti všemu tomu, co činí pojmy »reformní« a »katolicismus« hotovým paskvilem? Kdo z vás učinil jediný krok, aby našel cestu k ukřižovanému z Galileje? V ústech Ho přemíláte, ale srdcem a duchem jste horší těch, kteří Jej kdysi na kříž přibili. Směje me se Číňanům, že mají mlýnky na modlení — ale přemýšlejme, srovnávejme a poznáme, že jsou jenom přirozenější, praktičtější. Nač trmácet ústa, když možno točit mlýnkem? Když mechanická práce, tož ať ji vykoná stroj.

Katolická moderna! Jaký pojem má našinec, pohan, o Kristu, a jak to v něm vře vztekem, když taková čeládka píše si Jeho jméno na svou kramářskou firmu! Tito lidé musí být postaveni mimo všechny zákony jako škodná zvěř a komu přijdou do rány, musí je uhodit ve jménu lidskosti, pokroku, ve jménu Krista samého! A ve jménu svého Češství, žije-li jen atom historického citu v něm!

*

Umělecky a literárně neznamená celá tato klika pranic. Škrtněte si jen ty Dvořáky, Boušky, Bláhy, Leubnery, Dostály, Baary a t. d. z literatury — nic se v ní nezmění, nikdo v ní nepohřeší jediného tonu, jediného akordu. Dilettanti v nejhorším slova smyslu. Dilettanti pracující ve fadesse, nejhorším to genru literárním. Jsou spokojeni svým dílem, poněvadž pravý umělec je svou prací věčně nespokojen, věčně nešťasten. Jejich zelená spokojenost je svou naivností až dojemná. Na př. zase můj Dostál:

»D i v n á n á h o d a. »Času«, jenž jak známo zajímá se o Nemesis divina, otiskujeme tuto literarně-historickou vzpomínku: V květnu r. 1899. vydal K. D. Lutinov sbírku veršů »K r á l o v s t v í B o ž í n a z e m i«. Téměř celý náklad (1000 ex.) byl rozebrán během 14 dní. Nepřátelské útoky na knihu a autora přinesly zvláště tyto listy: Moravská Revue, Světozor, Literarní Listy, Česká Stráž a Čas. Neuplynul od vydání knihy ani rok a: Mo-

ravská Revue zanikla, Světozor zanikl, Literarní Listy zanikly, Česká Stráž klesla z týdenníku na deseti-denník, Čas týdenník zanikl a v nové podobě nyní nucen jest (jak oslepený Samson musil poháněti žernov osličí) udržovat se při životě otiskováním židovských insertů. —« hlásá zcela seriosně v březnu r. 1900! Jindy se zase těší, že má česká literatura už čtyři Dostály! A to je dospělý člověk a katolický kněz!

Z umělců lapili záhy sochaře Bílka. Zatočili jej do svých lepkavých pavučin tak, že ubohý kumštýř místo sochařství a řezbářství začal psáti a stvořil řadu hieroglyfických článků a vět, nad nimiž ještě věky budoucí budou hlavou vrtěti. Lapili rovněž tak Jeneweina, jemuž jedenkrát ďáblové v pekle veškerými ročníky Nového Života pod kotlem zatopí, poněvadž viděl a neprohlédl. Lapili Kalvodu, Braunerovou, Kavána a jiné, jimž dlouhá léta příštího života nestačí k tomu, aby smyli se svých duší špínu té černé společnosti.

V kritice provozovali kritiku cechovní. Zeyer a Březina postaveni mezi svaté, o nichž se mluví se smeknutým kloboukem. Za to na př. nebožce Světlé dostalo se takového kopance v Novém Životě:

»Zvonečková královna — druhý díl sebraných spisů Karoliny Světlé. — Jesuitský román »par excellence« i s tím »účelem světícím prostředky« (str. 42). Jinak kniha nevšedně povídavá, rozvláčností nudná, jež titěrně chudý děj natřásá a roztahuje po 200 stranách. Takové knihy dnes znovu tisknouti je anachronismem.«

Vrchlický dostal pořádný štilec za Bar-Kochbu, ne pro stránku uměleckou, ale za to, že jej psal pro židy. Ještě zřetelněji mu vrazili své mínění při jiné příležitosti, jak následuje:

»Jaroslav Vrchlický těší se zvláštní přízni židů. Napsal jim Rabínskou moudrost, kterou vydala v překladu Jüdische Bibliothek, nedávno Bar-Kochbu o 7000 veršů kromě četných jiných básní po různu roztroušených a je horlivým přispívatelem židovského kalendáře. Do letošního ročníku 1898—99 přeložil p. Fr. Kvapil ukázku z Biblických melodií Kornela Ujejského, pí. Boža Kvapilova z Michaela Lermontova a náš mistr přispěl několika ohlasy starožidovského básníka Jehudy Halleviho. Nevytýkáme nikomu nic, pranic; pranýřování se nám hnusí, každý píše pro toho, komu je blíž, ale jednu otázku bychom si dovolili: Patří p. Vrchlický také k těm šťastným duším, které chtějí palestinský terebinth očkovati na lípu?«

Židé se vůbec těší zvláštní pozornosti našich katolických reformátorů z Nov. Života. Duch »tatíčka Kuldy« vznáší se patrně nad nimi. Jenže, jak jsem ukázal, tatíček Kulda měl upřímnou radost pouze z toho, když někde nějaký nevinný žid byl pořádně zbit, naši modernisti jdou však o několik mil dále. Pěstují antisemitismus en gros, nejen jednotlivce, nýbrž Židy vůbec, celou rassu mají pořádně v žaludku — docela tedy v intencích Krista pána . . . Po vraždě polenské rozséval páter Dostál takovéhle dračí zuby po družné Moravě:

»Upřete zraky k Polné! Tam byla před Velikonocemi zavražděna v lese nevinná sestra vaše, křesťanská panna, a lékaři nenašli v ní krůpěje krve. — — — — Zaryjte tam oči a nedejte se ničím odvrátit! — — Nevinně zatčen byl bratr zavražděné dívky křesťanky, nevinně zatčen a novinami smýkán byl s jednou ošetřovatelkou křesťan Janda, odsouzeni byli pro popuzování proti židům v den nálezu mrtvoly křesťané: Neubaur do těžkého žaláře na patnáct měsíců, Vočuba na dva měsíce, Losenický na osm dnů. Krev panny stoupá k nebi, volajíc o smilování.«

nebo:

»Čas« a »Česká Stráž« nadávají těm, kdož věří, že by v 19. století mohl někdo někoho zavraždit z náboženské pověry. Jakoby se nevraždili lidé

třeba pro 10 krejcarů! Takovým »naivním« způsobem se pověsti o rituelní vraždě nevyplení. Každý, komu na pravdě záleží, bude vybízet lid, aby kontroloval bedlivě soudní šetření. Kdo činí opak, činí se velmi podezřelým.«

Jak musilo asi zplesat potom katolické srdce zbožného pátera, když těm krvopijcům židům po naší Moravěnce začali vybíjet okna, drancovat krámky a vypíjet kořalku! Oh, není nad osvícené kněze Kristovy!

Ale napadá mi: páter Dostál snad přec měl provést něco jiného. Arcibiskup mu kdysi řekl, že má pro něj »dvéře vždy otevřeny« . . . což, nemohl ten Dostál, než zkroutil oči a psal »Upřete zraky k Polné!« zajíti si do Olomouce, vejíti otevřenými dveřmi k dru Kohnovi a zeptati se: »Excellencí, jak je to, prosím, s tou křesťanskou krví u Židů? Snad upomínky Vaší Excellence z mládí, snad rodinná tradice mohly by dáti trochu světla v mou tmavou leb . . .« a jsem jist, že by mu byl arcibiskup pověděl, co a jak.

Bozi, a tahle čeládka se jmenuje »Katolická« a »moderna«! Kde máš své dutky, pane Ježíši, abys vytloukl tyto hanobitele ze svých chrámů?!

*

Končím. Vím, že jsem byl pouhým nástrojem v ruce Prozřetelnosti. Ona to byla, která mi položila na stůl typus celé té generace, pátera Dostála. Rozebral jsem jej, jak mi bylo určeno, a kladu nyní pomazaného panáka toho do kabinetu svých druhých figur. Kdo můj rozbor četl, nebude se vymlouvati, že ho neznal; kdo jde s ním i po nich, nezaslouží jiného osudu, než toho, jenž stihl jej. Kdybych se byl zmýlil a viděl najednou, že nebiji pravého židovského šmoka, ale přec jen katolického kněze, byl bych ho požádal pokorně za odpuštění. Ale já se nezmýlil. Orientálská surovost, prolhanost, překrucování, tchořování vyrazily z něho po prvé ráně. Nemám čeho litovat. A bude-li třeba, vrátím se k němu kdykoliv. Jsem nástrojem v ruce Prozřetelnosti . . .

*

Kdybych byl katolickým knězem a věřil ve vše, co bych věřiti měl, cítím, jak bych žil. Bohu slitování nejvyššího, bohu lásky největší stavěl bych oltáře v srdcích a duších lidských. Pochodně bych rozžínal ve tmách a světlo hvězd nebeských bych sypal do lidských snů. Byl bych bratrem ponížením a chudáky bych tiskl na prsa svá. Naslouchal bych chybám svých bližních ve zpovědnicích a jménem Ježíže Krista bych jim odpouštěl, poněvadž bych věřil, že nemůže být tak velikého hříchu, aby nebyl smyt svatou krví jeho a poněvadž odpouštěje jim, doufal bych v odpuštění pro hříchy svoje. Zachycené tony nebeských harmonií šeptal bych v uši trpících, aby zapomněli dissonancí života tohoto. Nemocným bych líčil život záhrobní tak, aby se nebáli přísterné branky, která v tomto slzavém údolí slove smrtí. Všecka slova Kristova byla by mým žitím, mou krví, mým dechem — neznal bych jiných knih, než svatých písem. Byl bych blízek smrti ze svaté hrůzy a zbožného rozčilení každého rána, když bych při mši měl bráti do svých smrtelných prstů tělo Krista pána v podobě hostie a svými rty píti jeho krev v podobě vína. Nedovedl bych po celý život těmi prsty

dotýkati se věcí pozemských, psáti špatné verše, reformovat katolicismus, robiti hloupé polemiky a kritisovati cizí knihy, docela bych nedovedl si ani pomysliti, že bych mohl vzíti do té ruky karty a hráti o peníze do pozdní hodiny noční. Je-li modlitba pozdvižením mysli k bohu, pak bych krvavě želel každého okamžiku, v němž bych byl mohl svou mysl k bohu podzdvihnouti, ale prováděl něco jiného (špatné verše, polemiky, karty atd.).

Slovem: vím a cítím, jak bych žil jako katolický kněz. A vidím, jak žijí jiní — proto: pane Ježíši Kriste, jsi opuštěn jak ten strom v poli a ti, kteří v tebe nejméně věří, stojí ti přec jenom nejblíže!

J. S. Machar.

Henry Bérenger, Le Génie de la France. Paříž, 1901. — Knížka Bérengerova je polemika proti »integrálním« nacionalistům francouzským, jimž v čele stojí: Maurice Barrès, Ferdinande Brunetière, Paul Bourget a Jules Lemaître. Filosofie tohoto nového nacionalismu francouzského je, že »individualismus je hlavní nepřítel duše francouzské«, že »katolicismus je Francie« a že »rozluštění monarchistické je jediné správné dle nejnovějších poznatků vědeckých«. Jako je Anglie protestantská, Rusko pravoslavné, tak Francie je katolická. Vše, co Francouzi dělají aneb dopouštějí dělati na vzdor církvi katolické, děje se k jejich vlastní ujmě, děje se v odporu s dějinami Francie. Nacionálové francouzští zbožňují své dějiny. »Žíti znamená míti historii.« »Není vlasti bez dlouhých dějin, které jsou zároveň její podporou, ospravedlněním, principem života a věčného občerstvování.« A ve francouzské historii hlavním elementem je jim latinství. Francouzi jsou Latinci srdcem, mravy, vkusem, espritem, řečí a myšlením. A latinství to je universalismus, to je katoličnost, a Francie to je katolicismus, a katolicismus to je Francie. — Taková je asi filosofie nového nacionalismu francouzského.

A proti této nové vášni francouzské vystupuje způsobem nad míru duchaplným a zdvořilým Henry Bérenger. Snaží se dokázati po prvé, že Francouzi nejsou Latinci. Jádro francouzského národa tvoří Keltové, k tomu přistupují pak Galové, Frankové, Normani, Řekové, Latinci, Semiti a Arabové. Čistokrevných Latinců přijde sotva jeden na tisíc. 26.000 slov slovníku francouzského, který má 28.000 slov, je sice latinských, nesmíme však zapomenouti, že francouzská syntax stala se analytickou v opaku syntaxe latinské. A tyto různé rasy, skládající národ francouzský, se od sebe valně liší. Mladí, hnědí, černoocí brachykefalové keltičtí jsou hrdinové obrazotvornosti a dobrodružství. Poesie jejich jeví se v literatuře od Merlina a Artura až po Chateaubrianda a Lotiho, od Abélarda až po Renana, jehož tvrdošíjný smích ani před Bohem neustává. A kdo popříti by chtěl element germánský? Tím přistupuje k rase francouzské individualism a ráznost činu oproti melancholiím a snům keltickým. A Bérenger opět vypočítává celou literaturu od písně o Rolandu až po Huga a Proudhona, v níž jeví se prvky germánské. To, čemu říkáme esprit francouzský, má svůj původ jen v rase individualistické a kritické. Sensibilitou kelto-germánskou mění se také architektura latinská. »Katedrála gotická symbolisuje

genia francouzského, vybavujícího se z ducha latinského.« — A Marseillaisští mají v sobě krev řeckou a obyvatelé Pyrenejí semitskou a Aquitanci krev arabskou atd. — H. Bérenger ukázal nám, že není národ francouzský původu čistě latinského a s pýchou tvrdí, že dnešní Francouzi jsou přímí potomci těch »hommes libres« staré Gallie, kteří vzdorovali bouři, moři a legiím římským, křičíce: »Nebojíme se ničeho, leda že by nebe se shroutilo na hlavy naše«.

Za druhé Bérenger dokazuje, že duch francouzský není katolický. Křesťanství v Gallii zavedené bylo rázu republikánského a emancipačního. To jasně vyložili Chateaubriand, Thierry, Guizot, Michelet, Quinet a Renan. Literatura francouzská má od nejstarších dob ráz antiklerikální. Od Romanu o Renardovi a od Romanu o Růži až po Zolova Abbého Moureta a Fabrova Lucifera literatura francouzská snižuje a posmívá se »kosmopolitním Tartufům«. Tak jako Goethe, Hegel, Marx a Nietzsche představují genia německé síly, jako Hobbes, Shakespeare, Macaulay, Byron, Spencer stělesňují genia anglického činu, jako Calderon, Lope de Vega a Cervantes jsou katolickými a rytířskými, tak francouzští geniové inkarnují revolučnost a sociální individualism. — A i králové francouzští jsou většinou dosti protiklerikální. Chilperik, Karel Veliký, Filipp Krásný, Karel VI., Ludvík XI., Karel VIII., Ludvík XII. a František I. stáli vždy na straně národa proti mnichům. Jindřich IV. drží ještě na uzdě mnichy, ale za Ludvíka XIV. kněží ruinují Francii. První ministr Ludvíka XV., Choiseul, vyhání opět jesuity, potlačuje devět řádů náboženských a zavírá 400 klášterů. Revoluce francouzská vyhání mnichy a vyvlastňuje kongregace. Napoleon I. rozpouští všechny missie jesuitů, lazaristy, sulpiciany atd. Za Ludvíka XVIII. a Karla X. nahrazují si církevníci, co ztratili. První doba červencové monarchie znamená znovuprobuzení svobodného ducha. Než bourgeoisie, postrašená socialismem, vrhá se pod ochranu církve. Druhým císařstvím moc »Tartufů« valně sesílena, a »třetí republika byla až dosud, průběhem třiceti let, divadlem nepřetržitého boje pod různými maskami mezi geniem francouzským a internacionálními kongregacemi«.

Bérenger vzpírá se také proti tomu, že by despotismus, caesarismus byl Francii vlastní. Byli to vždy cizinci a hlavně Italiáni, kteří ho zaváděli do Francie. Království francouzské »se despotisuje ve styku s tyrany italskými«. Heslo královské: »Tel est notre bon plaisir« připomíná Storzu a Borgiu. A i Napoleon je Ital, víc Latinec než Francouz. »Než ani caesarism romanský, ani restaurace bourbonské, ani kosmopolitický ultramontanismus nemohly, nedovedly by udusiti starodávného, svobodného genia Francie, probuzeného konečně, očištěného, spiritualisovaného hrdiny myšlenky.« ·

Tak Bérenger vyvrací tři základní these moderních nacionalistů francouzských: 1. že by Francouzi byli plnokrevní Latinci; 2. že jádro Francie je katolictví a 3. že by východiskem dějin francouzských byla monarchie. Bérenger by jistě také s Larroumetem a H. Fouquierem hájil národa svého proti výtce Bjoernsonem mu právě učiněné, že by Francouzi byli nepřístupni vlivům cizím, zároveň však sami málo originální. *J. V. Š.*

ZPRÁVY.

Porody a úmrtnost v Rakousku. Dle výpočtů J. Daimera (Das oesterreichische Sanitätswesen 1902, 4. čís., příloha), konaných na základě dat z r. 1819—1899, činí průměrem v Rakousku počet porodů ročně 39 na 1000 obyvatel. Nad průměr tento jest počet porodů v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, v Haliči a Bukovině. V Bukovině jest porodů poměrně nejvíce, pak následuje Halič. Průměrného čísla téměř dosahuje Přímoří, za dřívějších let také Dolní Rakousy a zánovně Dalmacie. V Tyrolích jest více porodů ve vlašské části nežli v německé, poněvadž u Vlachů jsou sňatky častější než u Němců. Jen Dalmacie vyznamenává se trvalým přibýváním počtu porodů; za to v Dolních Rakousích jeví se mocné ubývání, v Čechách a Štyrsku znamená se také úbytek, ale skrovnější. Přímoří vykazuje v létech 1819—1830 počet porodů 46·7, od r. 1891—1899 naproti tomu činí příslušný počet toliko 36. Úmrtnost od r. 1831—1850 stoupala, za následujících pak dvou desítiletí klesala, pak zase od r. 1871—1890 jí přibylo; od r. 1890—1899 jeví se na nejnižším stupni. V jednotlivých zemích jeví se klesání úmrtnosti měrou rozdílnou. V alpských zemích patrno v této příčině skrovné kolísání. V desítiletí 1841—1850 bylo ročně 33·3 úmrtí, v létech 1891—1899 toliko 24·7 — nejmenší ‰ za 81 let na srovnávání užitých. Neobyčejně veliká úmrtnost byla r. 1831, 1847, 1848, 1855, 1866 a 1873 (nakažlivé nemoci, cholera). Ubývání úmrtnosti jest hlavně následkem zařízení proti nakažlivým nemocem. *Kč.*

Nová šlechta. Pruský školní dozorce Pavel v. Giżycki vydal knihu »Der neue Adel. Rathschläge und Lebensziele für die deutsche Jugend«. (V Berlíně u Ferd. Dümmlera 1902.) Kniha jest věnována spisovatelem, jelikož otcem, dvěma synům s přáním, aby synové byli lepší a šťastnější nežli se stal jejich otec sám. Nositelem nového šlechtictví jest berlínskému paedagogu Giżyckému gentleman, který má výborné ctnosti dřívějších dob, ale připojeny k nim moderní ctnost povinnosti vytrvalé a podnikavé práce za vlastní obživou a pro celek a víra v ideální pokrok lidského pokolení. Za novou šlechtu pokládá spisovatel tedy šlechtu práce. Mezi touto šlechtou nemá místa gentleman zahálky, který v ní nedochází žádné vážnosti. Kdo v tomto novém světě chce býti pravým šlechticem, musí se státi dříve pravým mužem; a pravým mužem může se státi, kdo dříve byl pravým pracovníkem.

Akademie pro sociální a obchodní vědy ve Frankfurtu n. M. počne svou činnost dne 21. října t. r. Akademie tato má býti vysokou školou pro veškery státní, sociální a obchodní vědy a jejich pomocné nauky. Ustanovena jest pro kupce, průmyslníky, inženýry a techniky především, pak také pro státní a obecní správní úředníky, soudce, zástupce právní, učitele pro školy obchodní, průmyslové a pokračovací. Mají přístup také dámy. Vedle vlastních navštěvovatelů jsou dle stanov také hospitanti.

Cizopasník v krvi epileptiků. V 1. čís. časop. »Comptes Rendus« (zprávy o schůzích akademie věd v Paříži) ze dne 6. ledna 1902 podává se zpráva o zajímavém objevu, kterýž učinil M. Bra zkoumaje mikroskopicky krev padoucníků. Ve více nežli 70 případech všeobecné padoucnice, t. j. čisté, idiopathické padoucnice korové, shledal trvalou přítomnost mikroorganismu. Za dlouhých dobových mezer mezi jednotlivými záchvaty nejeví zkoumání krve žádné zvláštnosti; ale bezprostředně před záchvatem a po něm, tedy za období předzvěstí, dury nebo vysílenosti po konvulsivické exaltaci viděti při zvětšení alespoň 500násobném v kapce krve čerstvě odebrané velmi malá, tečkovitá tělíska, která probíhají zorným polem buď osaměle nebo v párech nebo také po několika v malé řetízky seřazena rychlým, vířivým pohybem. Dle své struktury jsou to rovnoměrná zrnéčka velikosti nejvýše 1 u, s nimiž se však střídají také objemnější, mnohotvárnější, též ovulární útvary, zejména se shledávají takové na obou koncích řetězovitých řad, které dosahují délkou velikosti průměru krvinky. Čile se pohybujíce probíhají krevní plasmou anebo se přilepují jako kuličkový řetěz, jedním koncovým svým členem se vlníce, na červenou krvinku. — Střídaje dle případu a individuality, jeví se tento mikroorganismus veskrze jen jako osamocený kokus anebo jako diplokokus zdvojený.

Ženští doktorové. Uplynulý školní rok 1900-01 nabylo na universitách v Německu 14 dám hodnosti doktorské: 5 v Halle, 3 v Heidelberku, 2 v Gotinkách, po 1 v Berlíně, Vratislavi, ve Frýburce v Bg. a v Mnichově. 3 dámy studovaly medicinu (ty byly promovány v Halle), 4 anglickou, 1 germánskou, 1 románskou filologii, 2 filosofii, 1 mathematiku, 1 lučbu, 1 geologii. Většina promovaných byly Severoameričanky, 6 příslušelo do Německa. +

O desinfekci papíru a kněh pojednává M. Zansajlov. Možnost přenešení nákazy papírem a knihami dokázala zkušenost a je více případů takových v literatuře zaznamenáno. Kunze mluvě o nakažlivosti spály uvádí, že se může šířiti oděvem, nábytkem a listy, které byly psány v pokoji nemocného. To tvrdí o difterii Ruault a o neštovicích Dieulafoy. Lanné uvádí případ, kde matka a dcera, které žily ve Francii, obdrževše list, který přišel z Německa a v němž jim byla podána zpráva od známých, že přestáli právě spálu, onemocněly samy na spálu. Případy podobné jsou v literatuře tak časté, že není ani možno všechny je uvésti. Přesvědčují nás, že jed choroby

neztrácí někdy ani po delší době na síle, jak to dokázal Pasteur, který očkoval beranům prst, ve které byla zakopána **před 2 lety** zvířata zdechlá sněti slezinnou, a vyvolal u nich touž chorobu. Z pokusů dr. Cazala a jiných vysvítá, že jedy chorob do listů a kněh snadno se dostanou a dlouho v nich zůstávají účinné. Uvážíme-li nyní obrovskou korrespondenci, neobyčejně rychlé její rozvážení, velmi rozšířené vypůjčování kněh a vydatný počet knihoven, pochopíme, jak obrovské nebezpečí vyplývá z kněh a listů, nejsou-li desinfikovány. To vyžaduje energického nalehání, aby se knihy desinfikovaly. Úkol ten však není snadný, neboť desinfekční prostředky, které mají ničiti zárodky a jedy jejich, mají působiti rychle a nemají kaziti papír a kromě toho nemá býti manipulace ta drahá, aby se dala všude prováděti. K desinfekci kněh a listů užívá se nyní dvou prostředků: formalinu a suchého horka. Autor uvádí literaturu toho předmětu a na to popisuje výsledky svých výzkumů. S formalinem konal dvě řady pokusů. První záležela v tom, že od starých, nejvíce znečištěných kněh, které ležely po leta v archivu, odřezávány kousky papíru, vkládány do obálek a zalepeny; obálky ty uzavřeny pak v krabici hermeticky; spolu s lístky vkládána do krabice otevřená nádobka se 40% vodným roztokem formalinu.

Po 24 hodinách obálky vyjímány sterilisovaným proštěpcem, kousky papíru z nich sterilisovanými nůžkami odstřiženy a vočkovány do bouillonu. Ani jednou nepodařilo se bakterie vypěstovati, kdežto papír nedesinfikovaný dával četné kolonie. — Druhá řada pokusů prováděna takto: Papír pomazaný čistou kulturou ozhřivkových, tyfových, tuberkulosních bacillů, dále chrchly i stolicí nemocných byl rozstříhán na proužky, které zalepeny do obyčejných obálek, nebo před tím zabaleny ještě do několika vrstev obyčejného papíru dopisního. Pak pokračováno, jako výše, s tím rozdílem, že jednou teplota, při které pokus prováděn, obnášela 12—15° R, jindy 25—40° C. Výsledky pokusů s formalinem byly tyto: Obálky desinfikují se ve skříňkách hermeticky uzavřených i při mírném množství formalinu a bez vlivu teploty. Po 2 hodinné desinfekci ze 393 pokusů jenom 4 daly kulturu bakterií, t. j. zárodky života schopné. Desinfekce malých kněh asi 500-stránkových provádí se snadno a s dobrým výsledkem za 24 hodin. Těžší je desinfekce tlustých kněh (o 1000 stránek). Třeba je desinfikovati v otevřených krabicích při teplotě 35—45° C. K desinfekci formalinem navrhuje autor skříň své vlastní konstrukce. Pracuje-li se se suchým horkem, třeba knihy, aby nevzaly zkázu, umístiti mezi dvě prkénka, načež se silně stáhnou drátem a vloží do t. zv. suché pece Kochovy. I tu mezi listy kněh vkládány proužky papíru s kulturami bakterií. Podle mínění autorova zasluhuje tento způsob desinfekce přednost před dříve uvedenou methodou, protože netrvá tak dlouho (stačíť při teplotě 145—150° 30—45 minut) a že knihy mohou ležeti zavřené a nevyžadují tolik místa. Knihy desinfikované formalinem podržují dlouho zápach po formalinu, který je mnohému nepříjemný. Proto doporučuje Zansajlov k desinfekci dopisů a kněh tuto poslední methodu a navrhuje, aby zavedena byla obligatorně ve veřejných knihovnách, na poštách, ve školách atd. (Врачебная Газета, 1901 nr 34.).

Z vývoje a výsledků moderní vědy katolické, zvláště theologické.

Napsal katolický kněz.

(Dokončení.)

To je ovšem smutná vyhlídka do budoucnosti! A nejhůře snad je ve Francii, soudě alespoň dle toho, že tam nejvíce se volá po nápravě.

A jak chtějí tuto věc tam napraviti? »Novou apologetikou.« Tato apologetika »klade větší váhu na vnitřní než na zevnější kriteria. Ne tak zázraky a proroctví, které se obyčejně uvádějí jakožto motivy víry, mají nás pohnouti k víře nebo posilniti v ní, nýbrž vnitřní krása křesťanského učení, jeho nutnost a užitečnost pro náboženské smýšlení, pro mravní život, pro pořádek v rodině, ve společnosti, v státě: »Když dbáme příliš o autority, pak se zdá, jako by se muselo křesťanství ucházeti o přízeň znamenitých mužů, jako by bylo náboženství ne z milosti Boží, ale z milosti lidí.« *)

Methoda této nové apologetiky je: »vycházeti od života všeobecně daného. Život nemohou protivníci upřít. Musíme tedy ukázati, že život bez učení o životu nedá se žíti. K tomu připojuje se důsledek, že toto učení o životě jedině křesťanství a zvláště katolictví dáti může. Psychologicko-morální methoda má tedy jedině budoucnost. Ukázalo se, že empirická věda nechala prázdným cit a srdce. Věda empirická je nedostatečná pro vychování, v morálce a projevech sociálního života. Metafysika se úplně zavrhuje.« **)

Pěstitelé, nadšení, této nové apologie jsou: de Broglie (zvláště spis Náboženství a kritika 1900), Bougaud, Ollé-Laprune, Fonsegrive a zvláště Blondel (spis Action 1893).

---

*) Th. Q. 1896, 407.

**) Th. Q. 1896, 413, 414, 425.

A odkud jejich nadšení? Z úvahy, že »lepší duchové mezi samými nevěřícími filosofy začínají se odvraceti od empirismu a positivismu, a obracejí se opět k spiritualismu.« *)

Snahy jejich i v Německu se ujímají. »I v Německu mezi katol. apologety proskakují hlasy, které víru v nadpřirozené pravdy křesťanství mají za lehčí než víru v mravní zákony. Celá apologie Weiszova je vzdělána na tomto principu. Kdo to upřímně s pravdou myslí, míní W., nemá mnoho obtíží s vírou. I Schella možno tu jmenovati. Jest sice pro přísně vědeckou methodu v apologetice, při tom však důrazně ukazuje k tomu, že by psychologická a vnitřní stránka mysterií měla se více pěstovati.« **)

Mnoho nadějí se nám tu činí. Nezklamou nás? Nejsem prorokem, ale tolik mohu říci, že užitek, jaký se od ní očekává, »nová apologetika« nepřinese, a ani přinésti nemůže. Z dvojí příčiny. Předně proto, že její analyse nynější nevěry je jednostranná. »Mýlili bychom se, kdybychom příčiny nevěry hledali na poli mravním. Spíše setkáme se s náhledem, že tajemství křesťanství jsou překážkou přijmutí křesťanského mravního zákona, že se má morálka od dogmatiky, od víry odloučiti. »Nedogmatické křesťanství« požaduje se nejen jako důsledek protestantského subjektivismu a filosofické autonomie, nýbrž i jakožto podmínka moderního myšlení a mravního obrození širokých vrstev.« ***) Druhá, závažnější ještě příčina, je v tom, že »apologetika musí počítati s fakty dějin a přírody. A právě v těchto oborech nová doba přinesla největší změny, nejvíce poškodila víru. Bylo by tedy nemoudrým, obory ty nechati úplně protivníkům. I zde platí zásada: toto činiti (nová apologetika) a onoho nepomíjeti (dějiny a příroda)«.†) Že toto stanovisko je správné, pozorný čtenář seznal i z methody tohoto článku. Apologii nechal jsem na konec po všech vědách na znamení, že dobrá apologie musí se zakládati na výsledcích v š e c h jednotlivých věd. Chceme-li tedy obrániti vítězně svůj katolický světový názor, musíme býti vůdci ve všech jednotlivých vědách. K tomu je ovšem, jak pozorný čtenář seznal, ještě hodně daleko. Proto pravou moderní katolickou prací je, zkrátiti tuto dobu, pustiti se do úsilovného vědeckého studia ve všech vědách a strhnouti v nich na sebe prvenství. Že my žijící

*) Th. Q. 1896, 403.
**) Th. Q. 1896, 408—9.
***) Th. Q. 1896, 411.
†) Th. Q. 1896, 428.

se toho nedočkáme, je jisto, neboť takový obrat nedčje se náhle a najednou. A považíme-li, jaké překážky tomu jsou na odpor, naděje naše scvrkne se hodně. Třeba tudíž nyní analysovati tyto překážky a tak ukázati na nejhlubší, nejvnitřnější příčinu, proč ve světě vědeckém náš světový názor těší se malé vážnosti.

První toho příčinou jsou školy řádové (řeholní). Pozorný čtenář si všiml, že jsem u mnohých jmen udal zkratek S. J. (T. J.), to znamená spisovatele jesuitu, a poznal, že mají v katolické vědě převahu. K nim připojme jiné řády a poznáme, že je veliké množství spisovatelů katol. z řeholních škol. A to je škoda pro vědu katol., jak dokazuje Th. de Régnon Études de théologie positive, jesuita, tedy člověk, jenž řády dobře zná. Ten píše: »Mnohý se táže, jak se mohly systemy sobě odporující na některých universitách a v některých řádech vzdor dlouholetým úsilím o sjednocení dále udržeti? Thomisté a dominikáni, molinisté a jesuiti, skotisté a františkáni jsou jmena, která vždy po 2 jsou synonyma nebo skoro synonyma. A přece vždycky byli v každé škole mužové velkých zásluh, úplně schopní, cenu nějakého důkazu posouditi a kteří se upřímně snažili pravdu poznati. A ještě více! Můžeme bez velké smělosti předpověděti, že většina těchto mužů, kdyby byli vychováni v jiném klášteře, napadala by, co nyní hájí, a hájila, co nyní napadá. Tento paradoxní výsledek se vysvětluje intellektualním návodem (formation) v mládí. Budiž mi odpuštěno trivialní přirovnání. Vychování vytvořilo rourky (kadluby), do nichž jsou nality pojmy. V jedné škole mají tyto formy (kadluby) podobu kruhovou, v jiné okrouhlou.« *)

Druhou příčinou je vyučování světských kněží v seminářích nižších i vyšších, zvláště ve Francii. »Toto vyučování je zodpovědno za nepatrné sociální postavení a nízký stupeň vědeckého vzdělání franc. kněžstva. Vědecká působnost je tam knězi přímo překážkou u vyšších představených k dosažení lepšího postavení v církvi. A pak se divíme vědecké chudobě franc. kněžstva? Nehledejme příčiny nikde jinde, než tuto: je to špatné studium; věda není základem hierarchie; člověk nemusí ani věděti, co je Ježíš Kristus, jeho evangelium, jeho církev a přece může býti hodnostmi zasypán.« Tak stojí doslovně v »Le Clergé français en 1890«, od kněží sepsané.**) Mám sám ještě jiné brochury francouzské o témž předmětu, a všude podobná řeč. Člověk trne,

*) Th. Q. 1894, 664—5.

**) Th. Q. 1891, 176.

jak málo se doví kněz a studující franc. o naší době. »Učebné knihy jsou naplněny samou syllogistikou a suchopárným výčtem formulí, které myšlení v zárodku dusí a vnitřního člověka zabijí.« *) A co zbytečných kontroversí se tu přednáší. Tu věru pověděl pravdu jistý biskup: »v boji o božskou milost — přišly na zmar mnohé milosti.« **)

Není ostatně ani jinak možno, že školy theologické v zemích románských vůbec nevyhovují, považíme-li, jak jsou zřízeny a spravovány. Poučné doklady o tom přináší rektorátní řeč F. X. Krause »Über das Studium der Theologie sonst und jetzt« 1890. Zde líčí romanské země na str. 13—15. Píše: »Francie má 86 velkých (kněžských) seminářů, jeden na 435.000 obyvatel. V Německu je 24 seminářů, jeden na 699.000 obyvatel. Již u nás je těžko opatřiti ústavy ty vhodnými silami učitelskými, ve Francii musí tato kvalifikace ještě se snížiti o 40%. Ve skutečnosti však je kvalifikace o mnoho horší. V Italii bylo r. 1879 277 seminářů, z nichž v 33 nebylo vyučováno theologii, v 52 učil jediný professor, v 76 dva, ostatní ústavy měly 3—4 professory, největší semináře 9—11. V 51 seminářích trvalo vyučování toliko 3 leta, v 16 dvě a v 11 pouze jeden rok. Jakou cenu mohlo míti takové učení?« táže se Kraus. »O málo lépe je v Uhrách. Tam 1889 bylo 53 theologických ústavů, jeden tedy na 170.000 (v Italii na 123.000). Síly učitelské rovněž nevynikají.« V Předlitavsku jsou ústavy mnohem lépe opatřeny, ač ne všechny, a ne ve všech oborech. Alespoň přinesl Ö. L. 7, 705 — o knize dějepisu církevního (Vascotti), jaké se téměř napořád dlouhá léta v Předlitavsku užívalo, kritiku přímo zdrcující z péra univ. prof. A. Ehrharda. Nejlépe opatřeny jsou semináře a hlavně fakulty theologické v Německu, najmě v Tubingách.

Že vážnost vědy katolické velice klesla, má ještě jiné, rozmanité příčiny, z nichž hlavní tuto uvedu.

V kruzích katolických, zvláště vyšších, věda je pramálo vážena. Příčinou toho je domnění, že brány pekelné církev nepřemohou, že církev má jedině pravdu náboženskou a že se kruhy ty bojí vědy, aby nepoškodila víru.***) Stanovisko toto je ovšem nesprávné a zavinilo, že intelligence je od církve odvrácena. †)

*) Th. Q. 1899, 59.
**) Pastor bonus 1901, 548.
***) Th. Q. 1900, 351.
†) Ö. L. 9, 335.

Jak pramálo je věda vážena ve vyšších kruzích, toho nejlepším důkazem je, že na stolce arcibiskupské a biskupské velkou většinou dosazují se mužové úplně beze vší kvalifikace vědecké a praktické; rozhoduje tu pouze šlechtictví, tedy věc načisto mimocírkevní. »Dnes je výminkou, je-li některý biskup též vědátorem, církevní zákony o vědomostech biskupů se tu úplně přecházejí. Dříve byli »zlatí biskupové s dřevěnými berlami«, teď jsou »zlaté berly s dřevěnými biskupy«.*) Dalším toho důkazem je Solnohradská universita katolická. Kolik let již se na ni sbírá, kolik knížecích osob je ve výboru a co sebráno? kdy se jí dočkáme? Znám knížete, který nedávno dal do Londýnské banky 20 milionů, na universitu dá několik zlatek, ačkoli sám by ji mohl zřídit celou. A takových »katolíků« je více. Sami francouzští novináři píšou, že tato věc je ostudou katolíků v Rakousku.

Poněvadž věda nic neváží u katolíků vyšších, proto se také málo studuje. To statistika číselně dokázala.**) To stvrzuje i fakt, že při vydání řeckých křesťanských autorů v Berlíně hojně se účastní theologové protestantští, kdežto při vydání latinských křesťanských autorů ve Vídni není ani jednoho theologa.***)

Z toho jde nutný následek, že se pracuje málo kriticky, zvláště v zemích románských.†) Často knihy beze vší ceny se vynesou do nebes,††) hlavně z ohledů osobních.†††) Proto se nedivme, že »církevně-populární literatura je přeplněna trivialnostmi a frasemi«*) a vzpomeneme-li na affairu Taxilovskou, můžeme říci hloupostmi a blbostmi.**)

Tento výsledek má hlavní svou příčinu v přílišném lpění na starém, v přílišné úzkostlivosti před novými názory,***) jak i sám jesuita Grisar doznal veřejně na sjezdu v Mnichově. Nemístný konservatismus, přílišné lpění na minulosti vidíme všude a všude

---

*) Reformkatholicismus 2, 36.

**) Th. Q. 1900, 324.

***) Ö. L. 9, 235 cf i Theolog. prakt. Quartalschrift 1894, 473 (slova Weisse).

†) Ö. L. 10, 643 Theol. prakt. Quart. 1894, 153—4.

††) Ö. L. 10, 197.

†††) Jahrbuch für Philosophie und spekul. Theologie 14, 350.

*) Th. Q. 1885, 695.

**) Th. Q. 1898, 29, 35.

***) Th. Q. 1900, 351.

působí škodu. Vzpomeňme na otázku oběhu země kolem slunce.*) A přece při všem historismu schází nám úplně historická srovnávací methoda, k čemuž jako druhá vada přistupuje nedostatek srovnávací methody ethnologické.

Poněvadž si vědy a kruhů vědeckých málo vážíme, jsme vždy více odcizováni světu, společnosti.**) Následkem toho neznáme dobře ducha času,***) a jsme vždy více od laiků vzdělaných opouštěni. »V první polovině minulého století účastnili se laikové živě při diskussích theologických. Uvádím pouze jmena: Görres, Stolberg, Schlegel, Eichendorff, Daumer, Bader, Savigny, Ringseis, Rosenkrantz; veliký díl dějin náboženských je připojen na tato jmena, nyní je zamlklost a pustota mezi laiky, ticho hřbitovní; bázeň před censurou všechny umlčela a jen politiku si laikové uchovali, ale vedou ji úplně proti duchu církevnímu.« †) Právě tak ve Francii na počátku 19. století byli laikové křísiteli církevního ducha, jako Chateaubriand, Montalembert, Louis Veuillot.††) Kteří laikové pak přece při nás zůstali, ti si osobují vésti kněze. Na př. dle Renaissance 1, 56 činí tak i Willmann a Pastor. A dr. Vychodil píše:†††) »Je trapno pozorovati, kterak při tom počtu vzdělaných kněží a laiků nám příznivých, v Čechách i na Moravě, kde jaká prostřednost, kde jaká nedostudovaná veličina vyšplhá se lecjakým komplimentem ceny jinak velmi pochybné za hrdinu strany, ba i za vůdce jejího v tom neb onom oboru, a nesmyslné štvaní její má celá strana podporovati! Je to příkře řečeno, ale je to pravda; kdyby bylo libo, posloužím jmény.«

To jsou tedy asi příčiny, proč katolický světový názor, věda katolická, tak málo nyní váží. Někde je těch příčin nahromaděno více, jinde méně a dle toho se povahuje theologie katolická v té které zemi.

Nejhůře je na tom Španělsko.*) Jen malinko lépe je v Italii.**) Nemáť Italie (jako i Španělsko) ani jednoho vynikajícího theologického časopisu při 274 biskupech a 20.000 farářích (v Rakousku

*) Th. Q 1900, 354. Ö. L. 7, 713.
**) Th. Q. 1900, 355.
***) Theolog. prakt. Quartal. 1898, 542, 9.
†) Renaissance 2, 316.
††) Pastor bonus 1901, 547.
†††) Hlídka literární 12, 123.
*) Verhandlungen der Versammlung katholischer Gelehrten München 1863, str. 40.
**) Verhandlungen 41—42.

je 32 biskupů a 8000 farářů).*) Trochu lépe je ve Francii,**) zvláště v posledních 20 letech.***) Ještě lépe je v Rakousku německém, a nejlépe poměrně v Německu.†) Je tu ovšem ještě valně nedostatků ve vědecké literatuře (viz je v Ö. L. 4, 172), je tu dosti nedostatků ve vzdělání theologickém, ale přece ne tolik, jako v zemích románských. Že tu nedostatky jsou a mnohé, vyznává nepokrytě redaktor shora citovaného Jahrbuchu 15, 81 a to něco znamená, vzpomeneme-li, že je list ten směru ultrakonservativního. O Rakousku pak specielně mluví Renaissance 1, 89: »dobrých učenců tu není a schopnější lidé jsou umlčováni.« V Americe vše posud vře.

A jak tomu je v zemích slovanských? Uvedu tu několik slov více o nás Češích a dle toho analogicky bude možno souditi o ostatních. Dobrý znalec, P. Vychodil, píše o věci:††) »theologická literatura naše má mezery úžasné na všech stranách a koncích, a ty mezery nevyplní se ani kvapným překládáním, ani spisy populárními, jichž bez toho také nemáme, nýbrž solidními pracemi vědeckými, jež ovšem dle přeobsáhlé látky musejí míti též přiměřený rozsah a objem. Sebeklam kněžstva, které všude přispívalo a pracovalo na své potřeby nepamatujíc, a když něco pro ně vykonáno, nechalo toho bez dalších úvah a účinků, se jemu, jak viděti z celých našich poměrů literárních, velice špatně vyplatil: stojí zde ve vlastním oboru — až na skrovničké čestné výjimky — s prázdnýma rukama, nemajíc co dáti ani prostému lidu na poučenou a ochráněnou od nebezpečí odevšad se valících, ani poctivému vzdělanci na vyvrácenou pochybností nutně se naskýtajících, ani theologu k opravdovému vědeckému vzdělání theologickému; ba ani slušného vydání Písma sv. předpisům církevním, pokrokům jazyka českého a vědy biblické přiměřeného ve vhodné úpravě nemáme — my, »národ písmáků!« Chudičká je tedy naše literatura církevně-vědecká a jedna příčina toho udána, ale myslím, že třeba ukázati specielně i na jiné příčiny, na ty, kteří tím jsou vlastně vinni. Zajisté ne kněží venkovští a městští ve správě duchovní, kteří namnoze nevědí, co dříve chytnout. Páni professoři v theologických ústavech nesou hlavní toho vinu. Ti přece mají

*) Renaissance 2, 87.
**) Verhandlungen 42—43,
***) L. R. 1901, 229.
†) Verhandlungen 44, 55.
††) Hlídka literární 1888, str. 143.

tolik času, hojnost pomůcek! Ale nemají — ani za mák ducha vědeckého. Těžká obžaloba, ale dokážu ji. Jak se obyčejně obsazovaly professury v seminářích? Neměl-li bohoslovec dosti let, aby mohl býti vysvěcen, nebo byl-li miláčkem některého vyššího pána, a měl-li trochu pamět — více nepotřeboval — byl poslán do Frintanea. Tam za 4 leta »nadřel« doktorát a když se vrátil, byl jmenován professorem; o vědecké práci, o praktickém životě a jeho potřebách neměl ani zdání, proto, jak sám dřel ve Vídni, dřel nyní bohoslovce slovo od slova bez porozumění, bez ducha. Proto konal práci s odporem, čekaje, až povýší na kanovníka a pod. Bez nadšení, bez ducha, bez vědecké znalosti byli takoví professoři,*) a právě tak vychovali bohoslovce. Tito dřeli jen na známku, jak bylo po zkoušce, více si věci nevšimli až na konkurs, a po konkursu již nikdy více. Jejich ideálem byla dvojí věc: předně dostati velkou faru s mnoho polí, aby měli hojně dobytka a velkou štolu, a za druhé dostati co nejvíce vyznamenání, vše ostatní bylo pro ně vedlejší. Bohoslovců a kněží opravdu nadšených bylo velice po řídku, a bylo jim od těch prvních všelicos zakoušeti. Nejlepší místa pak, jako na př. kanonikáty v Olomouci a pod., dostávali šlechticové, leckdy ani česky neumějící, kteří ve vědeckém a praktickém ohledu byli pode vší kritikou.

To jsou pravé příčiny úpadku theologie u nás. Přes to našli se mužové, kteří neztratili ideálnějšího ducha a chtěli povznésti z úpadku theologickou literaturu. Jako pak u nás, právě tak i v jiných zemích. Jmenujeme snahy ty: reformní katolicismus modernu, novou apologetiku, amerikanismus a pod. Snahy ty jsou rozhodně dobré, vycházejí z poznání, že nezbývá v nynějších poměrech nic jiného, než »studium, disciplina ducha, methoda a věda. Jinak katolíci nedobudou duchovního prvenství. Musíme znáti zbraně nepřítele, osvojiti si vědu.«**) Zvláště v Americe a ve Francii to mocně vře, odtud mohou přijíti každou chvíli vážná překvapení. Snahy ty však, ačkoli na výsost oprávněné, nalézají mnoho překážek ve vyšších kruzích, zvláště v monarchických státech. U nás v Rakousku »ve starších a vyšších kruzích je stále veliká bázeň před reformami.«***) Tyto vyšší kruhy tisknou vší

*) Jistý professor v semináři přednášel o sjezdu katolíků Královéhradecké dioecese 1897 o husitismu. Když byl za to napaden, nedovedl se sám hájiti, musila ho hájiti redakce Katolických listů. Však také přednášky jeho táhnou!

**) Th. Q. 1899, 487.

***) Renaissance 1, 89.

silou nižší kněžstvo, které zase mocně odpírá, jsouc přesvědčeno o síle, jakou má do sebe pravda. A jako u nás, je podobně v ostatních zemích. Jsme tedy právě na počátku prudkého vnitřního boje v církvi. Na jedné straně je hierarchie, ze šlechty většinou vyšlá a o šlechtu a vojsko se opírající a na ně spolehající, a s ní zároveň ona řada bezideálních, po jmění a vyznamenáních toužících kněží, jak je výše charakterisována, na druhé straně pak hlouček kněží upřímně dbajících o blaho církve. Tito mají nyní poměrně velikou mravní moc, poněvadž dovedou vládnouti perem i slovem. Ale třeba doznati, že nebude tato moc trvati dlouho. Stářím umdlí a nebudou míti mnoho následovníků. Nynější generace, probudilá poměrně, je z let, kdy do seminářů přijímáni žáci velkou většinou s vyznamenáním, často nejlepší žáci gymnasia. Nyní však jsou přijímáni většinou bez maturity nebo s maturitou jen opravnou, kteří pro něco více, než jsou povinni, nebudou míti nikdy zájmu. Až tito přijdou na místo nynější generace, poleví valně z ideálnějších snah, pak ovšem také ti vyšší budou moci snadněji vládnouti. Proto se nedivme, že mají raději lidi bez maturity. Tím však jen zpečetí porážku svou. Učitelstvo samo chce míti vyšší vzdělání, akademické, zvyšuje požadavky své, u nás se naproti tomu snižují. Nerovný boj a porážka bude toho nutným následkem. Přes to přese všecko doufám, že i v budoucnosti najdou se alespoň někteří kněží, kteří budou chtíti a se snažiti býti tím, čím sám Spasitel chtěl míti kněží své, solí země.

Přehled vývoje náboženských dějin ruských.

Napsal A. A. Zaruckij. (Dokončení.)

5. Církev a umění výtvarné i hudební.

Řečtí učitelé. Architektura domácí. Církev proti ní. Západní barok a empir. Návrat k národní formě. — Skulptura. — Malířství: byzantské, vliv západní, cechy. Podlinnik. Kriticism. Kopie západu. Akademie. Klassicism. Brullow. Genre realistický. Kočovná výstavka. Rêpin. — Hudba církevní a lidová. Italianism: opera. Glinka. Konservatoř a Bezplatná škola hudební. Nacionalism. — Přehled.

Jest známo, co vykonala západní církev pro umění stavitelské, sochařské, malířské i hudební. S vývojem a proměnami staveb chrámových vše jde ruku v ruce a odtud přechází do umění profánního či světského.

Zcela jinou cestou bralo se umění na východě.

Když v X. stol. nastalo křtění Rusi, ustálilo se již starokřesťanské umění ve slohu byzantinském a **ustrnulo**. Tvůrčí doba změnila se v konservační. Typy obrazů i skulptur hotovy — umělci zbylo jen je prováděti. První ruské stavby a malby prováděli Řekové a jich žáci.

Leč i tu projevuje se záhy ruský duch. V lesnaté krajině přirozeně vypěstila se technika tesařská, kamenné stavby stavěli cizinci (Kiev, Novgorod). Již ve XII. stol. spatřujeme zvláštní architekturu suzdalskou, jejíž prameny nelze přesně stanoviti. Ale v XV. stol. v Moskvě staví se již (Blagověščenskij sobor) s motivy dřevěného stylu domácího, a chrám bl. Vasilije ukazuje nám již domácí ruskou architekturu.

Byzantinská kupole změněna cibulovitou střechou protaženou v špici. Obdoba toho najde se v dřevěných stavbách ruských. Podlouhlé stavení kryto »bočkoj«, jejíž štíty jsou srdcovité, špičkou ku hřebenu střechy obrácené. Věž má čtyři štíty srdcovité, a hřebeny tvoří kříž, nebo jest to čtyřhranná cibule. Obyčejnější jest svislá rovná a štíhlá střecha — »šatěr«, aby jí sníh nelámal. Místo římsy jest »oblom« či »polica« t. j. přístřešek chránící stěnu před

vlhkostí. Později věž pokryta vysokou střechou, a srdcovité štíty jako ozdoba zakryly sotva čtvrtinu střechy.

V XVI. stol. z dřeva přeneseny tyto formy v kámen. Při tom střecha sklenuta řadou oblouků, na těch druhá řada i třetí; někdy podržely srdcovitou formu štítovou (kokošniki). Z nich pak vystupuje uzounká kupole s cibulovitou střechou, což činí velice členitý a zajímavý obraz. To jsou předchůdci Postníka i Banny, stavitelů bl. Vasilije (1555).

Církev ovšem nesouhlasila s takovými novotami a odchylkami od byzantinské tradice. Nařizovala, aby chrám měl »pět vrchů« (kupolí) a nebyl »šatrem« krytý. To dálo se v XVII. stol. Tím ještě více utrpěl národní ráz byv i v architektuře potlačen skostnatělou a nerozumnou ortodoxností zpátečnických představitelů církve. »Šatěr« dovolen jenom na zvonicích, »kokošníky« pouze jako ozdoba vrchu zdi pod střechou. Církev nedopřála vzletu probouzejícímu se umění ruskému, jí postačila mrtvá kopie cizích vzorů.

Tím nad jiné charakterisuje se církevní duch doby.

Když přišel vliv západní — nastalo zase neumělé napodobení vzorů hollandských, francouzských a j. Panstvo i dvůr žádali od stavitelů pouze takových budov, jaké jsou na západě, nanejvýše větších rozměrů. A architekt hleděl se vyznamenati nejspíše tím, že užil všemožných slohů na jedné stavbě. V XVII. stol. měl převahu barok, v XVIII. klassicistický sloh sloupový, car Mikuláš I. dal stavěti v »národním ruském« slohu — mechanické to napodobení starých moskevských staveb (arch. Ton). Mnoho učiněno pokusů nežli došlo se k harmonickému řešení Tržnice (torgovyje rjady).

Vrácení se na půdu XVI. stol. bylo šťastno. Kromě toho měla ruská architektura nejen v dřevěných a později cihelných stavbách lidových množství látky pro uměleckou tvorbu, nýbrž staré rukopisy poskytovaly jí ohromné množství ornamentů a výtvorů čistě ruských. Ve XIV. stol. převládala spleť hadovitých tvarů, kterou v XV. stol. zatlačil geometrický ornament, který hodil se zvláště k pokrytí velkých ploch. XVI. věk hověl pestře barevným ploškám v zlaté půdě, při čemž převládá motiv rostlinný, jež následující věk modelloval stínem. Tu ukázal ze všech ruských umělců kreslič největší samostatnost.

*

Nejhůře na tom byla skulptura. V staré době obava před modlami byla omluvitelna pro duchovní, že bránili i sochám křesťanským. Ale i v XVII. věku stejně příkře je odsuzovali a dovolovali stavěti v domech a na veřejných místech pouze obrazy a kříž. Také po dnes žádná země nevykazuje takové sošné chudoby jako právě Rus. Ani chrámy nejnovější v tom nečiní výminky.

*

Malířství (figurální) ruské v nejstarší době bylo pouze převzato z byzantinského a dlouho bylo mrtvým kapitálem uměleckým sloužícím výhradně — pod nezdolným tlakem církve — pouze náboženství: bylo takřka částí jeho obřadů. A považíme-li, že bylo byzantské malířství v úpadku, kdy přešlo na Rus — není divu, že chatrnou již techniku v Rusku ještě jenom zhoršili. Do XIV. stol. malovali v Rusku jen »řečtí mistři«. Rusové od nich vyučení řemeslu zacházeti s barvami kopirovali hotové předlohy nedbajíce správnosti kresby a neznajíce pojmu komposice.

Nejstarší »škola« jest novgorodská (XV.), za ní přichází stroganovská (XVI.) a konečně moskevská (XVII. stol.) na carském dvoře. Novgorodské obrazy mají krátké figury, a v barvě převládá žlutá a zelená; stroganovské mají vytáhlé figury, libují si v miniatuře a liší se od jiných zvláštním rozlišením světla a stínu. Viděti snahu po vymanění z okovů byzantských, pozorovati vliv západního malířství, nelze neuznati ani snahy po přiblížení se k »živosti«. Škola od školy — možno-li tak mluviti — liší se pouze manýrou.

V XVI. stol. po zničení Moskvy požárem proslavili se pskovští mistři malbami v hradě i Blagověščenském soboru*). Ale tu bylo tolik novot (částečně kopie vlaské), že byl svolán i církevní sněm k utišení myslí pobouřených pro tyto malby. A ku podivu, ten postavil se na stranu malířů proti djaku Viskovatému.

Stoglavyj sobor (sněm) rozvrhl malíře na cechy po způsobu západním a podřídil je duchovním úřadům; při tom zakázal idealisovati postavy svatých — jak chtěli malíři — protože malujeme pouze jich tělo, ne ducha: tudiž stačí kopie starých obrazů. Zároveň vydán »podlinnik«, t. j. sbírka podob všech svatých, jak jedině dovoluje církev je zobraziti. Ale již v něm jsou varianty, a tu tím spíše malíři nedali se úplně jím vázati.

*) Zvěstování Marie Panny.

Vždyť obraz měl mluviti k věřícímu jako illustrace a k tomu se nehodila otrocká kopie. Proto neobyčejně zajímavo jest písmo Josifa Vladimirova (XVII. stol.) hájícího realism v malířství naproti hříšné pruderii nerozumných lidí. Viděti v tom vliv renaissance západní, ač ovšem jen v husté mlze probleskující.

Pokrokové snahy malířů nejlépe jeví se nám vedle rozdílných traktátů, zvláště u vydání kritického podlinnika, kde byla řada themat vzata přímo z církevních knih. Ano došlo i k sebrání nových vzorů pro budoucí malíře (Sijskij licevoj (osobný) podlinnik). Velký vliv na malířství měl živý spor raskolničí, překlad Velkého zrcadla a illustrace Umučení Páně. Vidíme to nejlépe na malbách v carských palácích, prováděných carskými malíři.

Zdálo se, že v Rusku nadešla doba vzkříšení, že i tu půjde nyní umění vlastní cestou, jako kdysi na západě. Ale nestalo se. V XVIII. stol. většina bojovala za církevní starobylost, menšině novotnické pak bylo malířství příliš vzdáleno. A tak skromné začátky moskevské zase zmizely, rozhodující kruhy společenské pak požadovaly od umělců to, co právě panovalo v západní Evropě — kde již renaissance byla v úpadku, geniálnost nahrazena routinou.

V zápětí tomu šel trest. Umění bylo neupřímné. K své pouhé napodobivosti nechtělo se přiznati pro výčitku neplodnosti; samostatnosti se bálo pro výčitku barbarství. Z počátku vržen umělec na prvou dráhu, nedáno mu času mysliti — bohaté panstvo chtělo vyrovnati se západní Evropě nemajíc vlastního vkusu. Ani stát v tom ničeho nezměnil, ba ani konečně r. 1757. založená Akademie umění.

Týž klassicism a sentimentalism jako v literatuře zavládl i v malířství. »Vysoký« stil pohrdal »nízkým«, a jeho »ideálnost« útrpně dívala se na skutečnost. Historická malba (církevní i světská) s vymyšlenou krajinou a stilisovanými postavami s vysoka hleděla na genre — prósu malířství!

Literatura již za Kateřiny II. vybavila se z pout vyšší společnosti a naleznuvši půdu ve středním stavu stala se životnější: pseudoklassický sentimentalism ustupoval. Malířství, jež jest umění pro bohaté, pokud nejsou pořádány veřejné výstavy a zřízeny veřejné gallerie, ostalo dlouho v poutech vkusu boháčů. K obratu však došlo teprve za Mikuláše I. Teprve tehdy počala veřejnost míti zájem o malířství, v němž zase právě tehdy viděti pokrokový obrat.

R. 1836. rozhodný obrat vyvolal P. A. Brullow obrazem »Poslední den Pompej«, jejž přijala veřejnost s nadšením a Akademie — s překvapením. Po něm Ivanov chtěl podati pravdu a život v náboženském obraze, ale nedovedl rozlámati pouta — ač pokoušel se o to vší bytostí. Příčina ležela nejen ve vychování, nýbrž i v předmětu. Cesta k pravdě a životu vésti mohla jedině genrem.

Do velkého hnutí evropského r. 1848. znamenitosti v genru dosáhl v Rusku Venecianov, jehož venkovské sujety nasládlou manýrou provedeny uspokojovaly i v Akademii. Obrat učinil Fedotov (Jitro úřadníka dostavšího prvý řád), jehož snaha však se uplatnila teprve za Alexandra II. Široké vrstvy s nadšením uvítaly nový proud, panstvo ostalo upjato ještě některý čas kolem Brullowa. Umění dohonilo takto literaturu a oba proudy slily se v mohutnou řeku mocně unášející národ k pokroku a vzdělanosti.

Rok 1861. i v umění památný pro Rusko, neboť v něm odvrátil se i kritik Stasov od Brullowa a přidal se k nové škole, která přetrhala poslední svazky s minulostí, s Akademií i s vysokým stilem. R. 1863. třináct umělců opouští Akademii zavrhnuvše její themata a prohlašují za jedině pravý předmět svého studia ruskou přírodu. Po osmi letech vstupují na veřejnost »kočovnou výstavkou« a strhují na sebe obecenstvo. V čele jich kráčí Perov.

Stále rostoucí řada talentů zobrazila nejrozličnější stránky života soukromého i veřejného, nejrozličnější předměty přírody a živobytí, nitro i vnějšek člověka. Historická malba zatlačena do pozadí, umělec i obecenstvo přiklonili se zcela jen a jen genru. Realismu duševnější ráz vdechuje Rêpin, jehož genre dostává ráz historismu neztráceje na realismu (Burlaki, Zaporožcy a j.); pouze náboženské jeho obrazy jsou religiosně bledé a duševně zamlklé historie. To souvisí se vším kulturním rozmachem soudobým.

*

A obraťme se nyní k hudbě. I tu spatřujeme obdobný vývoj jako v malířství a literatuře. V západní Evropě nastal převrat gregoriánskou reformou zapudivší pětitónovou stupnici národní a uvedší diatónickou. Zároveň harmonisace sloučila průvod s nápěvem. Církevní i profánní zpěv se slily. V Rusku zase vidíme, že církev štítí se lidové hudby, a tak obojí beze vztahu žije vedle

sebe. Jest to jako v církevní a lidové poesii. Proto lidová píseň po dnešní dobu zachovala pětitónovou stupnici a prvobytný rythmus. Církevní píseň ostala pak jednohlasá, jak přišla z jihu (zvláště byzantská). V době Palaestriny na západě v Rusku mnohohlasý zpěv ještě byl neznám.

V XVI. věku zapisují se v Rusku prvé církevní nápěvy. Tehdy vynalezeno nové notové písmo. »Děmestvennyj« zpěv (nápěv provázený hlubokým tónem) jest základem mnohohlasého pění. Vznik dala carská pěvčí škola. Šajdurov harmonisoval církevní nápěvy na základě trojzvuku. V XVIII. stol. naproti tomu shledáváme se s »partesným« zpěvem přineseným z ciziny. Do carské služby tou dobou zavoláni italští skladatelé, kteří zachovali sice ruské nápěvy, ale současně zbavili ruské skladby úplně národní barvitosti. Zároveň jimi do popředí pošinuta světská hudba.

Vlaská »opera«, t. j. hra se zpěvy a tanci, stala se módou. Ani její reforma nedala hudbě žádoucí vážnosti. Italianism v hudbě rovnal se klassicismu v ostatních uměních. Rozdíl byl pouze v tom, že prvý získal obliby skutečné, druhý jen vkusné. Proto boj s oběma byl rozdílný, nacionalism zvítězil v literatuře daleko dříve nežli v hudbě. Všecek zápas zobrazuje nám tvorba Glinkova. Po návratu z Italie napsal operu »Život za cara« (1836.), která vzbudila stejné sympathie jako Brullow. Hned prohlášena za dílo národní: obecenstvo cenilo v ní však živel vlaský, a ne její stránku novou a originální. Ale již r. 1842. chtěl otevříti Glinka veřejnosti oči vydáním »Ruslana a Ludmily«, v níž bojoval proti všemu vlaskému. A tu líbily se obecenstvu pouze — dekorace! Hudba — nuda: teprve za 15 let dostala se po druhé na jeviště. Kritika a obecenstvo chtěli zábavu — umělci pak pravdu. Odtud i rozpor.

Další krok učinil hudební kroužek Dargomyžského, jehož duší stal se Balakirev a k němuž přistoupil Rimskij-Korsakov. Proti nim postavil se officielní kruh z nově založené konservatoře (1862.), jíž povstal soupeř v »bezplatné hudební škole«. Tu zavládla programmová a komorní hudba, recitativní styl v opeře a ve všech skladbách »realism«, jenž charakterisoval se nacionalismem melodie i harmonisace. Tu jeví se všude originalita bez školní routiny, třeba že ne všecky plody vyhovují přísným požadavkům odborné kritiky. V nich jeví se ruský duch snažný pravdivosti dojmu a nestrojené skutečnosti.

To jest zdravý základ, na němž možno dále i budovati v budoucnosti.

Přehlédneme-li všecku otázku, spatřujeme čtyři období vývojové. Prvé označeno mechanickým napodobením byzantismu a vysvětleno formalismem náboženským. Nejprvé padá v architektuře a trvá vůbec jen do konce XV. stol. — Druhé spadá do XVI. a XVII. věku, označeno jest neuvědomělou národní tvorbou. Národní formalism ve víře brán za starodávný. Křesťanská legenda budí nadšení v malířství; architektura stává se národní. Povstává opposice řecké starobylosti a vítězí, ale národní projev umění uzavřen v příliš těsný rámec. Národní víra (raskol) jest bezmocna pro ochranu národního umění. Do toho vpadá mohutný vliv západu, náboženský názor zduchovňuje, leč pravoslavný duch byl příliš strnulý a příliš povrchní, než aby byl měl i pro umění z nového vlivu užitek. Za to světský vliv byl veliký, vyšší společnost vlivem západu sesvětštěla. — Tím nastává třetí období. Církví odvráceno od národovosti a společností od náboženského impulsu — umění ztratilo svou samostatnost. Sloužilo vyšším třídám a ztratilo spojení se skutečným ruským životem, bylo kopií — často chatrnou — evropského západu. — Čtvrté období značí návrat ke skutečnému životu z pouhé přízdoby života bohatých lidí. Obrat nastal nejdříve v literatuře; ostatní tvorba (architektura, malířství a hudba) závisely daleko více od bohaté společnosti. Tu náprava nadešla po zrušení nevolnictví. Charakteristikou tohoto umění jest realism, ten živý realism, jehož plody působí na západní realisty jako nedostatek umělecké formy a pojetí: leč to právě jest významno pro ruské umění, jež povrhlo systémem a školou i tam, kde toho ostatní Evropa nedovedla. V Rusku není tradice, v Evropě jest: toť základní příčina rozdílu. *A. A. Zaruckij.*

Zápasy Čechů budějovických s německou menšinou za posledních let.

(Přednáška v cyklu N. J. P. v Praze, 19. III. 1902.)

JUDr. Albert Maysl.

(Dokončení.)

III.

(Zápasy kulturní. Zákon z r. 1866. Matice Školská. Dnešní stav školství národního, středního, odborného. Vzdělávací činnost lidová. Boj o museum. Nepřízeň obecní správy k českým snahám kulturním.)

Větší a znatelnější úspěchy než zápasy politické vykazují zápasy kulturní Čechů budějovických.

V létech 1860tých byly obecné školy budějovické utraquistické. Zemským zákonem z 18. ledna 1866. stanoveno, že jazykem vyučovacím na veřejných školách obecných v Čechách může býti toliko jeden z jazyků zemských. Při reorganisaci školství obecného na základě tohoto zákona Čechové budějovičtí, nejsouce dostatečně organisováni, opomenuli hlásiti se o školy české, a školy obecné byly poněmčeny. Co tenkrát bylo zanedbáno, musilo býti dlouhým bojem napravováno. Z prvu svolávány schůze lidu (nově založeným politickým spolkem), podávány opět a opět žádosti k úřadům, ale nadarmo.

Když to vše zůstávalo bez účinku, dr. Zátka, tehdá 25letý, přikročil ke skutku. Po vzoru Matice Školské v Prostějově založil Matici Školskou v Č. Budějovicích, jejíž ustavující schůze konala se 15. prosince 1872.

Účelem Matice Školské bylo a jest zakládati a vydržovati nebo podporovati v okresu budějovickém školy obecné, měšťanské a reálné s českým jazykem vyučovacím a české opatrovny. Matice Školská, která letošním rokem dovrší 30. rok činnosti, vykazuje četné úspěchy své práce. Rozvoj školství česko-budějovického z většího dílu jest prací Matice.

Matice zřídila 1873. obecnou pětitřídní školu chlapeckou, první to českou školu v Č. Budějovicích, kterou vydržovala až do r. 1879. Když škola ta přešla ve správu veřejnou, spolek vydržoval v létech 1879.—1884. dvě třídy soukromé dívčí školy.

R. 1884. založila Matice českou nižší školu reálnou, kterou doplnila r. 1892. i třídami vyššími. Byl to čin odvážný, který málo má sobě rovných. Ministerstvo vyučování dalo povolení k založení reálky s dodatkem, že spolek nemůže se nadíti, že stát reálku do státní správy převezme neb že škola ze státních prostředků příště podporu obdrží.

Pro školu postavena byla spolkem budova nákladem 200.000 K, reálka pak vydržována po 13 let nákladem téměř 300.000 K; teprve 1897. česká škola reálná převzata byla ve správu státní. Hned potom založila Matice českou obecnou školu na Lineckém předměstí, pro niž vystavěla 1901. budovu za 57.000 K. Matice Školská vydržuje nákladem svým v městě Budějovicích 6 opatroven, v nichž nalézá útulku přes 800 českých dětí; ani jediná opatrovna nemá podpory obecní; obec vydržuje 15 německých opatroven. Plnění úkolů Matice Školské vyžaduje ročně téměř 20.000 K. Třeba výslovně upozorniti, že Matice budějovická není odborem Ú. M. Š., nýbrž starším samostatným spolkem, který na své potřeby musí si opatřiti i dostatečných prostředků peněžitých.

Používám příležitosti dnešní přednášky, abych na přední obranný spolek Čechů budějovických a jeho nepříznivý stav finanční upozornil.

Nechtěje obšírně líčiti 35letý vývoj českého školství národního, středního a odborného, uvedu jen cifry konečné. Dnes shledáváme v Č. Budějovicích tyto české a německé školy:

Národní školy české: 2 obecné chlapecké, 1 obecnou dívčí, 1 měšťanskou chlapeckou a dívčí, celkem 4 školy s 46 učiteli; mimo to soukromou školu matiční (smíšenou) a soukromou školu dívčí školských sester, tedy 2 školy s 14 učitelskými silami.

Německé školy: 3 obecné chlapecké, 3 obecné dívčí, 1 obecnou chlapeckou a dívčí, 1 měšťanskou chlapeckou, 2 měšťanské dívčí, celkem 10 škol se 72 učiteli. Třetina obyvatelstva má 10 škol veřejných, dvě třetiny pouze 4 školy.

Po zápisu r. 1901. vykazovaly školy české 3279, německé 3275 dítek; toho roku poprvé objevilo se při školách českých o malounko více dětí českých než při školách německých; přes to ještě asi 1000 českých dětí plní školy německé, jichž existence

byla by zbytečna, kdyby čeští rodičové měli více rozumu. Nadílka vánoční při českých školách stojí ročně velké sumy peněz a opatřována jest soukromými spolky. R. 1901. vydali k tomu účelu dobročinný ženský spolek »Ludmila« 4517 K, místní odbor »N. J. P.« 1600 K.

Střední školy české jsou gymnasium, založené biskupem Jirsíkem, (501 žák) a reálka (549 ž.). Němci mimo gymnasium (280 ž.) a reálku (347 ž.) mají ještě mužské paedagogium (147 ž.) a soukromé paedagogium ženské (149 ž.).

Odborných škol mají Češi i Němci stejný počet; česká rolnická má 37, obchodní v I. roč. 50 žáků, německá obchodní ve 2 ročnících a přípravce 75 žáků. Při 4 středních a odborných školách českých působí 49 učitelů, při německých šesti 53 učitelů. Pokračovací školy mají Češi i Němci tři: průmyslovou (v české 324 žáci), kupeckou (38) a dívčí (česká »Ludmily« má 48 žákyň).

O českých školách obecných a měšťanských v Budějovicích rozhoduje německá okresní školní rada. V moci Němců jest každá česká paralelka, na jejich blahovůli závisí existence každého českého učitele; následky toho pociťujeme v českém životě veřejném.

Působení české dvoutřídní školy obchodní, založené loni obchodní komorou, Němci paralysovati chtějí rozšířením své dvoutřídky na ústav vyšší.

Snaha obchodní komory pro zřízení státní průmyslové školy v Č. Budějovicích, které komora k oslavě panovnického jubilea r. 1898. slíbila věnovati budovu, dosud rozbíjí se o odpor Němců.

Vzdělávací činnost lidová nejhorlivějších pracovníků nalézá v místním odboru »Národní Jednoty Pošumavské«. Za nejdůležitější odvětví působnosti odboru pokládám vydržování veřejné lidové knihovny a veřejné čítárny v Budějovicích. Knihovna umístěna jest na náměstí, knihy půjčují se denně od 6 do 7 hodin večer dospělým osobám. Za knihu vybírá se poplatek 2 h. Knihovna má 4758 děl o 5297 svazcích. Od 16. října 1901. do 15. února 1902. zapsáno bylo 800 čtenářů, kteří přečetli 11.431 knihu; z nich bylo 40% dělníků, 31% úředníků a učitelů, 25% studentů, 4% vojínů, 72% mužů, 28% žen. Expositury knihovny jsou na Lineckém předměstí a ve čtyřech okolních obcích.

V čítárně, otevřené denně od 4 do 8 hodin, vykládá se téměř 100 listů všech směrů politických a literárních. Od 1. června 1900. do 31. března 1901. navštívilo čítárnu 14.529 lidí, průměrně denně 48 osob.

Rozesílání časopisů, zřizování přenosných knihoven, kursy vzdělávací, přednášky, nadílka vánoční — toť hlavní směry ostatní činnosti odborové.

V oboru národohospodářské práce přibyl loni nový pracovník, odbor české společnosti národohospodářské.

Vzdělávání dorostu živnostenského (jakýsi počátek učňovské besídky) má na starosti Sokol budějovický.

Němci mají svůj »Böhmerwaldbund« s 330 odbory a asi 30.000 členy, odbory »Schulvereinu« a »Bund der Deutschen«.

Spolků jest v Budějovicích 76 českých, 61 německých, 9 smíšených. Časopisů českých vychází 5, německých 6.

Do této kapitoly patří i boj o museum. Němci, aby správu průmyslového a přírodovědeckého musea v Č. Budějovicích udrželi ve svých rukou, i kdyby v obci došlo k vítězství strany české, chtěli z návodu Taschkova museum dosud městské zašantročiti do vlastnictví soukromého spolku musejního i s novou budovou, na niž sněm království Českého věnoval subvenci 60.000 zl. Včasné zakročení se strany české (poslanci Rožánek a dr. Zátka) úmysl ten překazilo. Zemský sněm učinil dodatečné usnesení (r. 1899.), že ona subvence povoluje se obci jako bezúročná záloha, kterou obec by byla povinna vrátiti, kdyby nebylo šetřeno zásad rovnoprávnosti národní v museu a kdyby nová budova musejní i sbírky nezůstaly trvale ve vlastnictví obce.

Jaké přízni správy obecní těší se české a německé snahy a podniky kulturní, viděti z rozpočtu obecního na r. 1902.:

Böhmerwaldbundu věnováno 1800 K, N. J. P. nic, německé čítárně 500 K, české nic, Schulvereinu 200 K, Matici Školské nic, německému národnímu fondu v Teplicích 600 K, německé divadelní společnosti 7200 K, české nic, německé škole rolnické 2000 K, české 200 K, německé škole obchodní 7000 K, české nic a t. d. Celkem rozpočteno na německé účely 46.065 K, na české 1300 K, čili pro německé 97%, pro české 3%. Na české školy obecné a měšťanské rozpočteno 29.997 K 86 h, na německé 47.995 K 17 h.

Příkladu obce následuje při darech svých spořitelna i okresní zastupitelstvo — rozhodujíť všude titíž lidé.

Jak hluboko jest zakořeněna u našich Němců nenávist k české kultuře, toho drobný doklad podali v zimě 1901., nepropůjčivše sál německého domu vojenské kapele k dobročinnému koncertu, protože do programu vřaděna byla Smetanova »Vltava«. Velkou

nelásku projevila obec budějovická i k památkám historickým v městském archivu, protože byly české; listiny ze 14. a 15. století rozneseny byly po museích celého světa.

IV.

(Zápasy a snahy hospodářské. Vývoj průmyslový, podniky české a německé. Organisace živnostnictva. Svůj k svému. Závěr: Význam Č. Budějovic pro Čechy. Úkoly veřejnosti.)

Ruku v ruce se zápasy politickými a kulturními šly zápasy a snahy hospodářské. Naši lidé a vůdcové jich brzy pochopili, že politická převaha Němců tkví v jejich síle hospodářské, i snažili se dostihnouti jich na tomto poli.

O záložně stala se svrchu zmínka.

Ústav (koncem r. 1901.) má 10,496.888 K 76 h vkladů, závodní podíly obnášejí 122.027 K 17 h, reservní fondy 519.702 K 82 h. Záložna jest po vysokomýtské v Čechách největší. Členové dostávají z podílů svých toliko úrok, čistý zisk věnuje se každoročně budějovickým účelům národním a kulturním.

Proti české záložně stojí mohutná budějovická spořitelna, ústav s 22 milliony korun vkladů a 2 milliony korun reservních fondů.

Jako s museem tak i se spořitelnou učinili Němci pokus. Dosud volí obec celý výbor spořitelny sama. Němci chtěli r. 1899. změniti stanovy spořitelny v ten smysl, aby obec jmenovala jen $^1/_3$ členů, ostatní $^2/_3$ aby si povolával výbor spořitelny sám. Ze spořitelny byl by se stal ústav dědičný, a Němci měli by spořitelnu v rukou, i kdyby Češi dobyli třeba všech sborů v obecním zastupitelstvu. Ku stížnosti české zemský výbor usnesení obecního výboru zrušil, a správní soudní dvůr rozhodnutí jeho potvrdil. Tak i druhý pokus selhal.

Z průmyslových a obchodních podniků českých první založeno r. 1886. »Obchodní a průmyslové družstvo« společenstvo s ručením obmezeným, které r. 1889. uvedlo v život českou zastavárnu, dobře prosperující.

Továrna na umělá hnojiva a lučebniny (1892.) byla nucena r. 1900. závod prodati Kolínské akc. společnosti a jest nyní filiálkou tohoto podniku; dnešní příznivý stav chemické továrny ukazuje, že kdyby od počátku řádně byla bývala spravována, mohla si zachovati samostatnost a podílníkům uspořiti ztrátu poloviny vloženého kapitálu. Také parostrojní bednárna (1895.) trpěla hned

v začátcích nevhodnou správou a nepříznivou konjunkturou a liquidovala.

Zdravými a nadějnými podniky jsou český akciový pivovar (1894.), který vyrobil v posledním roce 92.000 *hl* a vykázal čistého zisku 183.080 K 60 h, a první česko-budějovická továrna na smaltované plechové nádobí (1893.), podnik společenský, jehož výborné výrobky lze vřele doporučiti.

Stavební společnost »Kotva« (1895.) zakoupila několik realit.

K těmto podnikům společenským, vzniklým z iniciativy Čechů budějovických, druží se továrna na tužky, inkoust a péra »Národního podniku« a filiálka »Živnostenské banky«.

Z podniků jednotlivců uvádím továrnu na cukrovinky (Příhoda a Danzer), parostrojní továrnu na nábytek firmy Kordina a Kodat, slévárnu Jul. Škrlandta a spol., zámečnictví Jana Chotta, výroba cement. zboží (Patzák a Hromádka).

V českých podnicích společenských zaměstnáno jest více než 600 osob, kapitál splacený na podíly těchto podniků obnáší přes 4,000.000 korun.

Význačné závody německé jsou Hardtmuthova továrna na tužky a kamna, 2 smaltovny (Westen a Steiner), hřebíkárna (Bullaty a Blasskopf), továrna na kovové zboží (J. Stegmanna synové), papírna (Fürth a Gellert), továrna na cukrovinky (Vít Fürth a syn), továrna na lišty (Täubels Nachfolger), impregnirka Rütgersova.

Nejznámější z podniků budějovických německýma rukama spravovaných svými valnými hromadami za poslední 3—4 léta stal se měšťanský pivovar. Nedbalá správa a snad i jiné příčiny přivedly pivovar po 106leté existenci na kraj záhuby. Historie pivovarská za posledních let jest velmi poučná, nelze jí tu ovšem věnovati dosti času. Urputný boj spojených českých várečníků (kteří drží třetinu všech práv) a německých nacionálů proti něm. liberální správě pivovaru skončil minulý podzim vítězstvím opposice. Ve správní radě zasedá toho času 7 liberálů, 4 nacionálové a 4 Češi. Pivovar má dle smluveného kompromissu býti nadále spravován jako ústav hospodářský, všeho politického nátěru prostý. Orgán nacionálů »Deutsche Volkswehr« nazval výsledek valné hromady 18. listopadu 1901.: »strašnou porážkou strany Taschkovy a má za to, že jest počátkem konce korrupční Taschkovy hrůzovlády v tomto městě.«

Valná hromada 17. února vyslechla zprávy revisního výboru i dobrozdání právnické a usnesla se požadovati od členů sta-

rého výboru právovárečného, revisorů účtů a úředníků náhradu 1,000.000 korun. Domnělým vinníkům dána lhůta do 1. dubna, načež nová valná hromada rozhodne, jak se má naložiti s těmi, kdo by placení odepřeli. Bude lépe, neoddají-li se právovárečníci přílišným illusím.

Živnostnictvo české mimo v povinných společenstvech sdruženo jest v »Řemeslnicko-živnostenské Besedě«, založené r. 1882. drem Zátkou. Společenstev živnostenských jest 19, z těch jediné (gremium protokollovaných obchodníků) má správu německou, jediné (stavební) smíšenou, ostatních 17 správu českou.

Heslo »Svůj k svému« zarazilo v Č. Budějovicích pevné kořeny, a myslím, že snad nikde tak přísně se ho nešetří jako u nás — se strany české i německé. Mnoho práce bude ještě státi, než heslem tím říditi se budou naše dámy i obchodníci při nákupu zboží a než hesla toho dbáti bude venkov. Němci nenechají ujíti žádné příležitosti, aby nesáhli tvrdou rukou na malé živnostníky, kteří z převážné většiny hlásí se k české straně. Obecní práce napořád zadávají se německým živnostníkům, a v ústavech, Němci spravovaných, není jinak.*) Nábytek pro nové museum ku př. zadán firmám v Krumlově a Kašperských Horách, ježto pro zhotovení jeho nebylo dovedných německých truhlářů v Budějovicích. Průmyslovému a obchodnímu podnikání, českému kapitálu a české práci v Budějovicích otevřeno jest vděčné působiště. Lidé energičtí, pracovití a kapitálem silní, chtějí-li přispěti silami svými Čechům budějovickým v jich zápasech, nechť se usazují v Budějovicích, nechť se tu zakupují. U nás dostane se jim přijetí nejvlídnějšího.

* * *

Č. Budějovice, ač význam tohoto střediska českého jihu jest nesmírně důležitý, nalezly málo porozumění a těší se skrovné péči v národě českém. Kdyby nebylo posledních událostí, Čechové budějovičtí bojovali by krušný boj o svá práva bez účasti veřejnosti, která namnoze lační jen po tom, aby četla v novinách, že jsme konečně vyhráli. Budějovice jsou dnes po Plzni největším městem v Čechách. A kdo se stará o život tamějších 24.000 Čechů? Jediná téměř »Národní Jednota Pošumavská«, jejímuž ústřednímu výboru za všechnu práci, kterou pro Budějovice vykonal, a za

*) Také vláda při offertních řízeních bez ostychu a okatě protežuje německé podnikatele na úkor českých (zadání stavby justičního paláce a německého gymnasia v červenci 1902).

všechnu lásku, kterou nám osvědčil, jménem budějovických Čechů srdečný vzdávám dík!

Němci posici svou i naši v Budějovicích cení daleko výše než naši krajané v území ryze českém.

Čtěte jen, co píše »Globus«, časopis vycházející v Brunšviku, v čísle ze dne 12. prosince 1901.:

»Budějovice musejí zůstati německými, neboť vtáhne-li sem jednou české městské zastupitelstvo, bude nejen celý ostrov jazykový, ale i část uzavřeného území tak jako ztracena, ježto Budějovice hospodářsky ovládají značný obvod. Jedná se tam o všeobecné zájmy německé; německé území v Čechách jest i pro naši říši německou národní baštou. Proto přispěj každý svým dílem k jeho udržení.«

Kdyby aspoň tato slova povzbudila naši veřejnost, aby si všímala více Budějovic, aby správněji posuzovala naše snahy a zápasy, a kdyby přiměla povolané činitele, aby pro Č. Budějovice pracovali nejen slovy, ale i skutky — potom účel mé přednášky jest plně dosažen.*)

---

*) Kdo hledá jiné zprávy o zápasech Čechů budějovických, nechť přečte si tyto články:

Dr. A. Zátka: O národnostních poměrech na českém jihu. 1899.

Dr. A. Zátka: Bilance třiceti let. Jihočeský kalendář a adressář 1901.

Dr. V. Schuster: Zápas o České Budějovice. Česká Revue 1897.

Dr. V. Schuster: České Budějovice. Rozhledy 1900.

Dr. V. Schuster: O národohospodářských poměrech a snahách v jižních Čechách. Kalendář »Národní Stráž« 1900.

Dvacet let zápasu o školství české. Paměti Matice Školské v Č. Budějovicích. 1893.

Dr. J. Zemmrich: Das deutsche Sprachgebiet in Süd- und Ost-Böhmen. Globus 1901. č. 22.

Max Lenz.

Vzpomínka z Berlínské university.

Napsal Ladislav Hofman.

(Dokončení.)

Bylo-li Lenzovo pojímání pruských dějin často »prorokováním z výsledku«, jsou jeho názory o otázce národnostní již přímým prorokováním do budoucnosti.

Lenz přijal moderní ideu nacionální se vší svou intensivností a v onom hlubokém významu, jakého idea ta nabyla v theorii i v praxi dnešního Německa. Je to ovšem kámen úrazu pro jeho státovědeckou mystiku: co je pak vlastně »ženoucí silou« dějin? Lenz odpovídá: stát. Ale někdy odpovídá také: národnost, a spor zůstává nevyrovnán. Právě v »Die grossen Mächte«, kde myšlenka o vůdčí a rozhodné úloze státu je rozvinuta i prakticky, čteme také, že stát není než »modifikací národnosti, kusem její podstaty«; národnost je tu pojata jako vlastní princip dějinného vývoje — ona je, jakoby »mateřské lůno, z něhož vycházejí všecky formy, jež zabírají svět, z něhož za svého trvání čerpají život a do něhož padají zpět, když jejich čas je naplněn« (str. 21.). A co je podstatou národnosti? Lenzovi národní vědomí není založeno pouze na totožnosti jazyka, krve a rasy nebo na stejnosti hospodářských podmínek; jemu hlavním momentem jsou víra, politická solidárnost, historická tradice. Das historisch-politische Gemeingefühl — to je, co národy prý v sobě upevňuje a spojuje. Ale jako jsme viděli již při výkladu jeho mínění o státu, i tu nalézáme ono přírodnické pojímání otázky: Lenzovi i národní vědomí je jakoby přírodní síla, ve svém vývoji a vzrůstu živelní a slepá. Dle Lenze národní vědomí žene a roste nezadržitelně k moci; je to »nezkrocený pud«, který slepě uplatňuje jen své vlastní Volksthum a který bezohledně láme, co se mu staví v cestu. Odtud jeho poměr k státu: dle Lenze dnes stát se buď přizpůsobí, nebo mu nastane boj o život — jiného východiště není.

A cíle tohoto vývoje? Lenz je přesvědčen, že v jeho plamení vzplanou i země dosud nedotčené: nejen Evropa propadne znacionálnění, ale i ostatní díly světa čeká týž osud, a »vývoji dosud nelze dohlédnout konce« . . .

To je tedy dle Lenze nejkarakterističtější tendence naší doby: národnost chce opanovat stát, směřuje k vytvoření států národních a ovšem — výlučně národních. Velikým dějepiscům z bojů za sjednocení národní (německý) stát byl nejdražším a nejvyšším ideálem; v něm oni viděli jakoby panacea pro všecka zla nejen německého národa, ale vůbec Evropy. Poučen zkušeností, Lenz na věc se dívá střízlivěji: on v znárodnění státu vidí naopak jeden z nejobtížnějších problémů, jaký vůbec kdy byl kladen politické organisaci Evropy; podle něho pro Rakousko je to vůbec otázkou životní, ale i Německo, Anglie a Rusko již nyní stojí před touže sfingou. Lenz si jasně uvědomil, jaká je v tom smyslu situace Německa. I on chce jeho nejplnější, nejintensivnější znacionálnění, a konec konců: i jemu tane na mysli ideál »velikého Německa«; on je přesvědčen, že jen tak rozvine Německo, co je v něm moci a síly. Ale — Elsass, Dánové, Poláci? Zde Lenz stojí bez odpovědi. Lenz zejména v Polácích cítí mnoho životní síly, a »obrana« proti jejich separatismu, proti jejich rozpínavosti je mu vážnou úlohou dne — jak to napsal v »Die grossen Mächte«: snášenlivý může být pouze, kdo se v držení moci cítí nerušen (str. 30.) . . . Jaké je tu tedy východisko? Smír je dle Lenze nemožný; principy se prostě vylučují, a věc na konec není než otázkou moci — právě jak to řekl Bismarck: je nám jich líto, ale musíme je vyhladit . . . A Lenz by i appelloval na tuto moc*), je však úspěch jistý? »Absorbování oněch cizích těles«, napsal v často již citované knize (str. 142.), »jak se věci mají, dalo by se myslit jen tehdy, kdyby idea národnostní u nás samých buď ustoupila do pozadí, nebo kdyby genius našeho národa přijal formy, jež by i jim odpovídaly.« Je-li to však možné, je otázka, kterou Lenz si ani netroufá položit.

Národnostní otázka je také zorným úhlem, s kterého Lenz hledí na novější dějiny rakouské. Z toho, co bylo již řečeno, pochopíme, že různorodost je Lenzovi překážkou vnějšího soustředění sil. Podle něho Rakousko, chtělo-li udržet své světové postavení, musilo nezbytně nejen dusit život svých národností, ale vůbec

*) Sr. řeč jeho na universitě z 22. pros. 1898 v publikaci »Zu Bismarcks Gedächtniss« (1899).

vládnout »kvietisticky«, t. j. jen administrativně a fiskálně, bez vyšších cílů kulturních; každý pokus rozvinout všestranněji schopnosti říše, vládnout intensivně a pokrokově znamenal by jen vzrůst rozkladných živlů: Rakousko tak jakoby fatálně a samou logikou věcí bylo (prý) hnáno k politice status quo, k politice stabilnosti . . . Tak prý Metternich chápal situaci; v pojímání Lenzově jeho systém dochází duchaplného ospravedlnění. Od polovice 19. stol. nastává však obrat: systém Metternichův padl a živly se rozpoutaly — co a jak nyní? Dle Lenze dualism byl první rozhodný pokus o řešení; snaha: udržet aspoň Cislajtanii »pohromadě« pomocí liberálních a partikularistických živlů v Německu stroskotala se o založení německé říše — odtud vnitřní jednotnost státu, již dualismem porušenou, ani tu nelze držet déle. To je Lenzovi jasné: doba německé nadvlády v Rakousku již minula; ona byla v samé podstatě Metternichova systému, od 1848 však neúprosný vývoj Němce v Rakousku vydává Maďarům a Slovanům. Lenz upřímně věří v »těžké utlačování« rakouských Němců*), ale je mu to historickou nutností: je pouze na Rakousku samém, jak obstojí v této osudné zkoušce . . . Lenz dívá se na nynější stav Rakouska velmi vážně; jeho mínění není docela pessimistické, ale dle jeho přesvědčení aspoň vnější, světové postavení Rakouska je již otřeseno: dnes na venek Rakousku prý nezbývá než politika míru a obrany. A uvnitř? Lenz nevyslovil se o tom veřejně**), ale víme již, jak do neurčita vyznívá jeho soud o vnitřní situaci Německa; jej o Rakousku třeba jen stupňovat v bezútěšnost.

* * *

Jsme u konce — fand man viel? Max Lenz v jednom směru jistě je karakteristickým představitelem snah a ideí dnešního Německa. Ale snad i vůbec můžeme jej považovat za typ, jejž vytvořila »nová říše«: obraz muže, který v hrdém vědomí své síly, tvrdý a jako celolitý jde v před vždy za heslem mehr Macht.

Tvrdý a celolitý — přihlédneme-li však blíže, nespatříme jakoby puklinu v bronzu? Lenz právě představuje nám i rozumovou a mravní krisi moderního Německa. Jako celá jeho gene-

*) Odtud i hrozba jeho adressovaná Rakousku, že prý »co den« roste nebezpečenství, »dass die Anziehungskraft, welche die kompakte Masse unseres von nationalem Hochbewusstsein geschwellten Reiches auf die Millionen unserer bedrängten Brüder in dem Nachbarstaate ausübt, wirken werde wie der Magnetberg der Sage, der alle Nägel aus dem nahen Schiffe herauszog« (»Die grossen Mächte«, str. 144).

**) Z rozhovorů soukromých nechci nic vyvozovat.

race, Lenz především nese plně kletbu epigonů. Vychován v ideích, které se již vyžily, nemůže necítit, že je třeba nového ideálu, nového cíle pro život. Ale jako duch v podstatě nefilosofický, Lenz nedovede vypracovati si tento ideál sám ze sebe, dotrpěti a dožíti se ho ve vnitřním zápase; on nevidí jiné cesty než dále zpět — přes Treitschka a Sybela až k Rankovi. Pokus se nezdařil; každý takový »návrat« již sám v sobě má své propasti, a Lenz s Rankem se vůbec amalgamovat nedá. Problém tak pro Lenze i dále zůstává otevřen . . . Ale toto zurück zum Ranke má ještě hlubší kořeny: krise Lenzova je i mravní, a snad především mravní. V zajímavé řeči o »postavení dějepisu v přítomnosti« *) Lenz od historie žádá jen positivní vědění, ne idee a cíle pro život: neodtrhneme ruky od pluhu, praví obrazně, a půjdeme svou brázdou, i kdybychom zemi své touhy věčně měli vidět jen z daleka . . . »Zemi své touhy« — není to proti Sybelovi a Treitschkovi řečeno plně v duchu Rankově? Lenz obnovuje tak opět požadavek »historie objektivní«, té, která dle klassického výroku Rankova zkoumá jen, wie es eigentlich gewesen ist — Lenz (a v tom je druhé tajemství jeho návratu k Rankovi) v německém dějepisectví cítí konečně potřebu klidu a spravedlnosti! V »Die grossen Mächte« vyslovil to otevřeně (str. 25): Hlasatelé sjednocení vytvořili si svou ideu v nejprudčím žáru boje; jejich láska byla především nenávistí a jejich heslo bylo křikem válečným — je možno i nyní ještě jít za nimi? Již Sybel si kladl tu otázku, ale on stál ještě v linii a směl býti tvrdý; smí jím však být i vítěz? . . . A je-li jím —? . . .

Ale v novém Německu Max Lenz představuje nám i přímo jeho zlé svědomí. Vyložili jsme již, jak Lenz pojímá otázku moderního nacionalismu. Zde je třeba výklad doplnit. Lenz věří v znacionalisování celého světa; ale potom? Národ povstane proti národu, království proti království? . . . Jako by náhle rozšklebila se před ním tvář Medusina, Lenz zastavuje se poděšen; je vůbec možno, aby člověk-křesťan vyslovil i to poslední consumatum est? Logika to vyžaduje naléhavě a vždy neúprosněji: čím tyto theorie věčného boje a násilí mohou vyvrcholit než hannibalským solvet saeclum? Ale Lenz nemá již odvahy domyslit svou myšlenku, být logickým až do toho příšerného konce — jeho duši jako by náhle sevřela úzkost, pochybnost a nedůvěra v samy ideály »velkých dní« . . . Může on však se vrátit zpět, může

*) »Deutsche Rundschau« 1897, sv. 93.

opravdu se dát cestou zcela opačnou? Tak daleko on ještě nedospěl, a kdo ví, kolikátá teprve generace si uvědomí, že nepochází jen z Mommsena a Treitschka, ale také z Kanta a Schillera?! . . . A tak z propasti, do které ho vehnala vlastní theorie, Lenz nevidí jiného východu než v odpovědi: Potom dojde jakoby k božímu soudu nad naší kulturou; její nejhlubší základy budou podrobeny zkoušce — kde se potom objeví pravá moc? Ve výlučném pudu národnostním či v oněch božských principiích, na kterých stojí stejně každá národnost, a které spojují celé lidstvo?*) . . . Ono tak systematické udušování všech citů spravedlnosti nemohlo jistě být pomstěno úžasněji než v této odpovědi: nezní to jako tragická sebeobžaloba, jako zoufalý ortel nad vlastním ideálem, nad vlastním dílem? Boží soud nad evropskou kulturou — touto strašnou myšlenkou filosofie s e i d h a r t bezmocně sama vyznává svou »katastrofu a konec«, svou neschopnost být plodným principem života. Nikdy humanitnímu ideálu nebylo vydáno svědectví vítěznější.

*) »Die grossen Mächte«, str. 162.

Děti v severočeském revíru.

Studie Ed. Štorcha.

(Dokončení.)

Žák jen mocí dá se přinutiti k vypracování úkolu: Popište okolí Mostu! — kde ale může samostatně myslit a věc dle svého upravit, tam napíše s chutí:

— Mne nejvíce těší chodit do hor, mezi lesy, běhat po skalách. Jednou jsme byli na Zlatníku, s něhož jsem se rozhlížel po Obrnicích. Bylo to hezké. Viděli jsme ta krásná údolí, lesy, rybníky a řeky. Lezl jsem tam na vysokou skálu po kamení a já uklouzl a spadl. Odřel jsem si ruku. Potom jsem se rozlobil a šel jsem domů. Byl jsem doma bit. Emil Zazvonil.

Nejsou toto sice nejlepší ukázky slohu těchto dětí, ale tolik z nich přece jest jistě viděti, že netečnost, kterou děti ku slohu jakožto předmětu učebnému mají, nemá příčinu svou v dětech samých a že netřeba snad děti k slohovému vyjadřování násilím donucovati. Mám na př. i samostatné povídky i básničky dětí 11letých, kterých by donucením zajisté schopny nebyly.

Než, jak je to s přírodopisem, druhým tak málo oblíbeným předmětem? Což pak tyto děti vzpírají se poznávání přírodnin?

— V neděli odpoledne šel jsem s tatínkem do polí. Stromy byly obaleny květem. A tak líbezně to vonělo. Viděl jsem tři koroptve a dva zajíce. Trhal jsem květiny, bylo tam mnoho mateřídoušek. Josef Mindl.

— Když jsem jel do Prahy, viděl jsem dvě koroptve a devět zajíců. Když jsem jel z Prahy, viděl jsem osm křepelek a deset koroptví. Koroptve letěly vysoko, křepelky nízko. — Když jsem byl v Moldavě, viděl jsem asi půl metru jelena a čtyři velké jeleny. Jeden vyskočil vysoko. Bedřich Stráský.

— Na jaře vždycky si koupím boby a v měsíci květnu si je před okno zasázím. Ráno v 6 hodin je zalévám a ony moc pěkně rostou. V červnu mně kvetou a to jeden bíle, jiný růžově a různě.

Za nějaký čas počnou květy vadnout, až mně upadnou, a zbudou tam malinké šišky. Pak vyrostou až na 1 dm a pomalu usychají. Když jsou suché až chrastí, otrhám je a podívám se, co tam je. Jsou tam boby. Doma si ušiju pytlíček z plátna a dám si je do něho. Josef Bašek.

Jest toto nevšímavost k přírodě? Děti zde jsou rození přírodozpytci, a přece ta stížnost do nich, že jsou k přírodním vědám netečni!

Žák v první třídě popisuje koně: Kůň má hlavu, trup, čtyři nohy ... Ve II. třídě: Kůň má hlavu, trup, čtyři nohy ... Ve III. třídě: Kůň má hlavu, trup, čtyři nohy ... Ve IV. třídě — už plije žák, jak jen slovo kůň uslyší. Samý popis zvířete. V nižší třídě dle otázek, ve vyšší samostatněji — ale zase totéž a pořád na jedno brdo. Učinil jsem pokus a uložil dětem (10—11 letým), aby napsaly, jak vypadá zvíře, které se jim líbí, ale při tom, aby zvíře to nejmenovaly; zdali poznám, které to zvíře je. Žáci hned s velikou chutí pracovali — popis zvířete. Ovšem pořádek v popisu nebyl valný — a je on všecko? — přece ale po druhé, po třetí vyhotovili velmi zajímavé, úplně samostatné popisy zvířat s pěknou někdy charakteristikou života jejich. Sbírka několika set takových popisů jasně dokazuje, jak živý smysl pozorovací u dětí je vyvinut.

Doposud popisovaly děti zvířata obecně i dal jsem popisovati dětem zvíře konkrétní, které dobře znají. Ne tedy popisovat koně vůbec, psa vůbec, ale sousedova koně, našeho psa Hafana. Toto pracovaly děti s nekonečně větší chutí než popisy dřívější.

Velice důležito je, že tu děti samy projevují moderní nyní směr učby přírodopisné, totiž stránku biologickou, která je velice zajímá a jim i k většímu užitku je. Tak děti samy vedou učitele. — — Docendo discimus.

— Je žluté jako kanárek, i zobáček má žlutý. Časně ráno jde na travičku. Rádo sedí na sluníčku. Zvyk má zamhouřiti oči a jednu nožičku držeti vzhůru. Odpoledne jde se koupat do rybníčku a křičí — pip, pip, pipi — a štěbetá.

Ferdinand Hauf.

— Mám doma zvířátko. Líbí se mi proto, že je pod krkem modré, červené, bílé a černé. Chytá mouchy a jiný hmyz. Je mi zvyklé. Když mu dám ráno vodu, koupe se a všecku vodu z hrnečku vycintá. Pak jde ke kamnům a tam se suší. Když ráno nechci

vstát, stoupne si mi k uchu, zazpívá a já vstanu, pohladím je a dám mu čerstvou vodu. František Nový.

— Toto zvíře má srst bílou. Má čtyři nohy, dlouhé uši, ocásek má krátký a když je tahám za uši, píská. Má červené oči. Nosím mu jetel i pampulíky. Pije rádo kávu a mléko. Po mléku se olizuje a vždycky vyskočí a zadníma nožičkama zatřepe.

Josef Froula.

— Mně se líbí zvíře černé, má malá očka, ryje ve hlíně, živí se hmyzem a dělá si průchody. Frant. Vránek.

— Máme doma hezké zvíře, má čtyři nohy a dva rohy. Je to černé a bílé zvířátko. Má půl ucha bílého a půl černého. Vodím je v létě na pastvu. Chtělo mne trknout. Vždycky, když je pustím z chlívku ven, utíká za mnou. Uvázal jsem mu červenou pentličku a zvoneček, a když utíká, zvoní to jako u kolotoče.

Alois Pavlis.

— Mně se líbí zvíře, co má pichadla, na vrchu jsou zrzavá. Má čumáček jako prase. Žere brouky a jablka. Když se mu maká na čumák, tak funí. Josef Syrový.

— Máme doma zvířátko, jest žluté, černé flíčky má na zádech a na hlavičce. V létě jsem je honila na pastvu. Když jsem si sedla na kámen, utíkalo ke mně. Štěbetá, až je to slyšet po všech stranách. Nosila jsem mu kopřivy a trávu. Líbí se mi, že je žluté a rozpustilé. Klobe mne do nohy. Marie Kylbergrová.

— Máme doma jedno zvíře, je v kosti, která je jeho domkem. Ten nosí, kam jde, s sebou. V zimě spí a na jaře je zase vzhůru. Má tvrdou kost, tatínek na ni stoupl a nerozmáčkl ji.

Jan Bejček.

— Jest to zvířátko čiperné. Má srst hnědou. Žije v lese. Živí se oříšky a šiškami. Mně se líbí proto, že rádo skáče po stromech. Skáče s větvice na větvici. Alois Tyrbach.

— Mně se líbí zvířátko, je celé žluté. Mám je v kleci. Žere nejraději semenec. V létě mu nosím žabinec. Když je mu horko, koupá se. V kleci skáče po bidýlku a zpívá — čtilíp, čtilíp! Ráno mě probudí. Jednou jsem je pustil z klece, aby se prolétlo. Běhal jsem za ním a když si sedlo, štíplo mne. Já jsem bečel a ono se mi smálo — cítíš, cítíš! Potom si vylétlo na stůl a zpívalo: bolí, bolí, bolí! Emil Zazvonil.

— Mně se líbí zvířátko, je ve vodě, a když je chci chytnout, vysmekne se mi. Jí žížaly. Když je velké, jdu na potok, vylovím je a sním. Karel Víšek.

Kdyby se mělo však předmětům vyučovati tak, jak by žákům se líbilo, neprobrala by se asi látka v osnovách určená a žáci by některých věcí neznali. Nynější osnovy jsou zajisté definitivní a neomylné, proto nutno jen dle nich učiti. Aby pak učitel dle osnov pracoval, jest nutkán četnými předpisy, jimž musí vyhověti. Jestli nejeví se výsledky učitelova namáhání dosti krásné, jest pochopitelno, že je třeba ještě dalších předpisů, dle nichž pak učitel vpraví žákům učivo do hlavy způsobem příjemným.

IV. — Ministr kultu a vyučování, dr. Bosse (v Prusku), má ale jiný rozum: »Mnohost, třeba dobře míněných předpisů obmezuje sílu vyučujících, odnímá jim samostatnost a stírá k výchově žádoucné kouzlo individuality, osobnosti vyučujícího. V novém století musí býti každému učícímu zaručena potřebná míra svobodné, individuální působnosti.«

Ani Pestalozzi, který má přece v paedagogice jakési místo, netouží po předpisech: »Chtěl jsem, aby vše vyplývalo nikoliv z nějaké osnovy předem ustanovené, nýbrž ze vztahů mezi mnou a dětmi.« (List Gessnerovi.)

Systém osnov a předpisů dosavadní paedagogiky a odpor proti nim paedagogiky moderní vyplývá z různých názorů na žáka.

Paedagogika stará obírala se nejdříve věděním a starala se, jak učivo upravit, aby se nejsnadněji dalo osvojiti. Pak obrátila zřetel na chovance, studovala duši dětskou, ale jen potud, aby žák onu určenou porci vědění snadno pozřel. Chovanec byl trpným při této výchově, která považovala duši jeho za tabulu rasu, jež očekává jen předepsaného učiva, aby vznikl člověk řádně vychovaný. (Do jisté míry jsou zástupci prvního směru Komenský, druhého Locke, Pestalozzi.)

Žák jest vzděláván učitelem, kterýž znáti má jak učivo, tak chovance, aby ku zdárnému výsledku se dospělo. Z toho sám sebou vyvinul se systém předpisů, jemuž zvláště Herbart dodal tvářnosti vědecké. Dospělo se k vrcholu: známe učivo i methodiku, jak je podávati, známe chovance i jeho psychologii. Výchova tedy mohla činiti divy — ale těch jsme neviděli. Onen vrchol paedagogiky (viz dr. Johnson!) byl jen fata morgana. Nepříznivé výsledky výchovy způsobily domnění, že snad učitelé špatně působí, i dány jim podrobné instrukce, zkouškami musí učitelstvo dokázati, že je zná, zavedeny inspekce, ale ukázalo se, že ač učitelé pracují do vysílení, ač učitelé ani okamžik nesmějí si počínati jinak než předepsáno, ač všichni dozorcové a školní úřady

vyslovují uznání námaze učitelstva — přece výchova mládeže nestoupá — — ba, říká se i, že mládež klesá . . .

Řekněme, že nastoupí nový ministr vyučování — najednou bude přestupkem, co dosud sklízí pochvalu, nebo naopak. Jaká změna by nastala důkladnou revisí školských zákonů v radě říšské? — Což, kdyby dnes, dejme tomu, ovládlo Turecko? — Zajisté by věda paedagogická byla pokaždé jiná. Dosti je cítit změnu při nastoupení nového okresního inspektora. Na př. v zákonech školských je § 24.: »Trestati dítě na těle není dovoleno.« Pod vládou tureckého ministra nakázáno by třeba bylo: § 24. »Trestati děti na těle je nejvýš prospěšno a nutno.«

Jednou věda paedagogická zatracuje něco, jindy by to odporučovala. To možno je tím, že věda paedagogická dostala se do vleku stran politických. Když vládnou zpátečníci, jsou zákony zpátečnické, když vládnou liberálové, jsou i předpisy liberální, jiné zákony vydá strana konservativní, jiné sociálně-demokratická a — ubohá ty vědo paedagogická, která jsi se na to lože Prokrustovo dostala!

Každá strana vybrala by i jinačí porci učiva pro chovance. Za konservativní vlády dosáhne žák cíle vychování, bude-li znáti rodokmeny všech panovníků na Sumatře i s nutnou chvalořečí, mezi anarchisty by ve školách nařízeny byly laboratoře k výrobě dynamitu a žáci cvičili by se zacházeti s dýkou, tak jako nyní užíváním přechodníku skonalé minulosti. Na př. v Rakousku jest škola založena na náboženství, výchova je náboženská, učba proniknuta duchem náboženským — ve Francii je náboženství ze škol úplně vyloučeno a ve Spoj. Státech Severoamerických přísně zakázáno jest učiteli i jen nejmenší zmínku o Bohu, bohoslužbě a vůbec o náboženství učiniti. A ve všech těchto státech chtějí vlády míti mládež mravnou!

Všecky vlády nařídí vždy učivo takové, jaké jim právě vyhovuje. To nalezneme všude. Aby učitel jim vypěstoval takové poddané,*) jaké potřebují — tu loyální monarchisty, tu horlivé republikány — k tomu ho vedou právě všemi těmi předpisy.

Tyto všecky předpisy, třeba že vydávají se ve jménu paedagogiky, vědou paedag. nejsou a nikdy nebudou. Věda musí státi samostatna, nesmí býti ve vleku nějakých zájmů, jak až doposud jest.

*) Ř. zák. ze dne 14. května 1869, § 1.: »Školy obecné zřízeny jsou k tomu, aby děti v mravnosti a náboženství vychovávaly — — a byly základem, aby se z nich stali hodní lidé a občané.«

Paedagogika moderní, jejíž příchod již četné signály ohlašují, hledí na chovance jako na člověka, jednotku přírodní, jejíž cílem (v paedagogice) není pozříti to a to učivo, předepsané muži s okuláry, ale přirozené vlohy a schopnosti rozvíjeti a to také prostředkem učiva. Není to myšlenka zcela nová, považovati učivo za prostředek, ne za cíl, ale to jest nové, že dnes nebude určovati učivo zákon, nýbrž individualita toho kterého žáka.

»Duch každého člověka má právě jako jeho tvář nějakou zvláštnost, kterouž se odlišuje ode všech ostatních, a stěží asi naskytají se dvě děti, jež mohou býti vedeny zcela touž methodou« (Locke).

Arciučitel Komenský už dávno napsal: »Příroda vštípila v nás semena nauky ctnosti a zbožnosti. Úkolem vychování jest vypěstiti semena ku zralosti.« — Za to my, vědci, stanovili jsme bez ohledu na to, že jedině přirozeno jest semena vésti ku vzrůstu, erziehende Unterricht, při němž k semenům učeně mluvíme, methodicky je rozmíláme, nejrůznějšími pravidly formujeme, až nám po osmileté práci ukáže se — beztvárná hmota místo očekávané zralosti. U nás vlastně ani přirozený cíl — zralost — (i jako na středních školách) neexistuje, cílem naším jsou vědomosti vládními orgány za nezávadné a jedině prospěšné uznané. A paedagogické zákony jsou dnes neomylné.

Dokud byl obrácen zřetel k učivu, byla škola zhruba církevní, když obrácen byl k chovanci, konfiskovala ji vláda pro sebe, a školství bylo státní. A když dnes obrací se zájem k individuu, přírodnímu organismu, pro jehož vývoj směrodatny jsou zákony přírodní, neohlížející se na které církve a státy, zákony sil, které v každém chovanci jsou obsaženy, bude školství — ani církevní, ani státní — ale úplně samosprávné, ač-li mu podkladem býti má věda.

Děti samy vynutí si paedagogiku novou (t. j. svobodu — a to jednak jakožto reakci na dosavadní systém násilí, jednak — a v tom tkví záruka oprávněnosti nových ideí — že i sama přirozenost lidská v dětech proti způsobu nynějšímu revoltuje a dychtí po svobodě), moderní, neboť v dnešní neprospívají. (Na té dnešní »intelligenci« jest to z valné části vidět.) Dosavadní paedagogika už i vůbec upustila od vychovávání mládeže, zabývá se jen vyučováním. Výchovné (doopravdy) momenty přicházejí zřídka kdy a to jen namátkou. Mravoučná kázáníčka nezanechávají u dětí stopy. Někdy to naše mravokárství — aby kozel vzal! Hleďme

tento případ: Bylo to v zimě. Nemocná vdova leží doma ve studené komůrce. Synek, ne zrovna hodný hošík, jde na haldu u šachty, kde vyhazují se odpadky, a tam do nůše sbírá kousky uhlí, aby doma zatopil. Sbírat na haldě jest zakázáno. Chytili ho a přivedli, abych ho potrestal. Já musil soudit hocha. Spustil jsem řeč o ohavnosti krádeže, o zkaženém, nezdárném dítěti, o ctění zákazů a t. d. Doufám, že na hocha to působilo a že druhého dne, jakož i dále, nešel již na uhlí . . .

Vyučování dětí pak obírá se jen cvikem paměti, nashromažďováním největšího možného počtu vědomostí, což jest předmětem usilovné práce učitelů a což také i inspektoři posuzují. Výchovná práce nebyla by tak blyskná a nedá se ani snadno změřiti, proto mnozí inspektoři — čítáme tak v učitelských listech — dbají jen, aby všecky předpisy byly pečlivě zachovávány. »Soudíce o vyučování podle takových tretek často méně cení skutečně schopného učitele, než učitele méně vědomého a méně osvíceného.« (Nicole.)

Dejme, že přijde sem c. k. zemský inspektor — třeba s dobrou vůlí — ale kraje zdejšího neznající, a vidí děti chabé, nepozorné — vina to učitele! — Zatím děti třeba nespaly celou noc, a hlad je sužuje . . .

Veškera práce učitelova obrácena je k tomu, aby děti získaly mnoho vědomostí, ačkoliv všichni víme, že děti vyjdouce ze školy skoro všecko učivo zapomínají. V knížce instrukcí ovšem čteme: »Učme pro život!« — ale ve skutečnosti odnáší si žák ze školy velmi málo. Vysvětlení jest na snadě. Všechny vyšší schopnosti mohou býti cvičeny s trvalým výsledkem, jen když mají žáci zájem.

»Péče a náklad našich otců směřovaly vlastně k tomu, aby se naplnily naše hlavy vědomostmi: o soudnosti nebo o ctnosti ani potuchy.« (Montaigne, »Essaye«.) Myslívá se, že když dítě něco dovede odříkati, o něčem naučené soudy pronášeti, že to již ví a zná, ale »pravé vědění jest něco velmi odlišného od znalosti na paměť« (Montaigne). — Sie kennen viel und wissen nichts (Diesterweg). — Dítě vzpírá se školskému podávání vědomostí, i musí je učitel donucovati a dráždicími prostředky vábiti, ačkoliv už Aristoteles napsal: »Člověk od přírody baží po vědění.«

Nemusilo by se snad tak urputně státi na kvantu osnovou vyměřeném, jež tolik žactvo týrá. Zdá se, jako by děti byly pro osnovy a ne osnovy pro děti. Vše ve školství otáčí se jen a jen

kolem vědění — co tu methodických knížek, věčných bezvýsledných porad, věčné fabrikace všelijakých osnůvek! — a přece ve školství — »vědění není hlavní věcí« (Montaigne).

Pavel Mantegazza soudí o výsledcích dosavadní výchovy takto: »Víte, komu se podobá takový mladík, jenž právě svůj doktorát odbyl? Zcela a úplně štrassburské huse, která, přibita pevně na prkně (rozuměj školní lavici), jest přecpávána těžkými a nestravitelnými pokrmy a které pokrm násilně se cpe, když žráti více nechce. Jen dolů s kaší a logikou, metafysikou a psychologií; jen dolů s mlékem a fysikou, chemií, mathematikou a se vším dolů, až játra veliká a tučná jsou a mozek malý a slabý, udice to s tučným červem pro pověru a obskurantismus. Mozek lidský, dle pedantických zásad našeho století pěstovaný, jest právě nejvíce podoben játrám štrassburské husy. Tato jsou pochoutkou labužníkovi, druhý zamilovaným pokrmem občanským tyranům a oněm, kteří na lidskou hloupost spekulují.« (»Nervosní století«.) —

R. H. Quick vypravuje: »Před několika léty ujišťoval mne graduovaný mladík university londýnské, jenž vykonal zkoušky z lučby, že, pokud ví, nikdy ve svém životě neviděl lučebního praeparátu: všechny svoje vědomosti zjednal si z knih.«

»Rabelais, Montaigne, Locke, Rousseau chtěli raději vychovati dobře vyvinutého člověka než dobrého učence.« (Browning.) — »Člověk musí býti vskutku filosofem, aby mohl posvětiti svůj život vyučování dětí a nad to mysliti více o tom, čím budou a co budou k o n a t i, až vyjdou ze školy, než o tom, co budou u m ě t i.« (Quick.)

Jest potřebí reformy v paedagogice, totiž vytvořiti skutečně vědu vychovatelskou a reformovati vše školství. »Reforma, již požadujeme, záleží netoliko v tom, že mají do školského vozu býti zapřaženi lepší koně, nýbrž že má býti obrácen a má vyjeti na novou cestu.« (Pestalozzi.)

Ve staré paedagogice byl učitel pokládán ve výchově za všemohoucího. Na něho přicházel otec, aby jeho syna, blbce, více cvičil v počtech, na něho svezly se žaloby, když kluk někde se pral, učitel zodpověden byl za výchovu dětí.*) Proto také jen

*) Dosud se stává, že když rozpustilci něco provedou, obviňován bývá učitel, jako by on byl toho příčinou, — ovšem právem takovým, jakým možno na př. okresního soudce činiti zodpovědným za všecky zločiny v okresu jeho spáchané. Když d o s p ě l ý člověk přestoupí §, nikdo neviní soudce

tak jest možno, že dnešní neúspěchy systému vychovatelského kladou se na bedra učitele a školy, ačkoliv výchovné působení učitelovo jest v nynějším školství celkem nepatrné vzhledem ke spoustě jiných vnějších vlivů na žáka.

V paedagogice nové musí býti dáno učiteli jiné místo než dosud, učitel musí vychovávati děti, budiž mu tedy poskytnuto dosti možnosti a prostředků k tomu, což bez rozšíření právomoci a (hlavně) svobody učitelovy se neobejde. Zároveň četné nesrovnalosti dlužno odklidit.

Učitel musí vyhověti četným zákonům*) a nařízením (i sobě odporujícím), ale často místní školní rada, budova školní, třídy**) a j. hrubě hřeší proti zákonům, a učitel se nápravy nedovolá, ba vina snese se na něho. Učitel také má se vykázati řádným prospěchem u dětí, ale jest to možno, když jest za rok na dvou nebo na třech (i pěti!) místech? V Košťanech vystřídalo se za devět let 22 učitelů, v Hostomicích za deset let 60. Já sám měl za 4 léta 6 míst! Fluktuace učitelů má zhoubné následky.

Nebude práce učitelova úrodná, nebude-li on moci klidně před sebe hleděti . . .

Učiteli se musí dostati pobídky ku práci i naději na postup. Dnes karieŕa učitelova končí se v příznivém případě místem řídícího učitele v zapadlé vsi. Do města se dostane jen protekcí. Není divu, že mnozí učitelé omrzeni hodí vším vzděláváním se a vegetují. Proč pak učitel schopný, ‚akademicky vzdělaný', který způsobilost svou dokáže, nemohl by se státi professorem na střední škole? A možno, že některý by se vyšinul i na stolici universitní. Hesla Napoleonova: »Každý můj voják nese maršálskou hůl v torbě«, dalo by se dobře při učitelstvu užíti. Zajisté, že otevření dráhy takové by v učitelstvu velice působilo.***) Ani to, že stav učitelský by velmi u vážnosti stoupl, není bez ceny. Nikdo ne-

---

z toho, pralo-li se dítě někde, volán jest učitel ku zodpovědnosti a těžkými tresty stihán. Hrozné útrapy učitelům způsobila již tato vmetnutá zodpovědnost.

*) Všem nikoli. Kdyby učitel plnil některé zákony, stal by se ve službě školní nemožným.

**) Učil jsem 50 žáků ve třídě 4·63 *m* široké, 5·60 *m* dlouhé a 2·85 *m* vysoké! — V jedné třídě bývá 80, 100 až 140 dětí. Někdy až 160!

***) Ministr vyučování, dr. Hartl, 14. června 1901 pravil po audienci u císaře k deputaci učitelstva: »Zkušenost mne poučila, že učitelstvu zvláště prohloubené vzdělání prospívá« — »snahu učitelstva po vyšším vzdělání sluší jen chváliti.«

bude tak naivní, aby myslil, že se učitelstvo šmahem vrhne na professorství, ale možnost dosáhnouti toho působila by dobře.

Dejme, že učitel již opatřen je tak, jak mu náleží, bude tedy nyní čas začíti s novou vědou paedagogickou. Nuže, jaká je ta věda? — Nevím! — A kdybych i věděl, nic to platno, neboť u nás není dovoleno zaváděti nové, lepší způsoby v učbě, dovoleny jen staré, které schválily již okresní konference. — Řád školní a vyučovací, vydaný ministerstvem vyučování dne 20. srpna r. 1870, § 62.: »Okresní a zemští dozorcové školní mají k tomu přihlížeti, aby učitelé nových method nezaváděli, nýbrž osvojili si methody vědou a praxí stvrzené a od okresní konference učitelské schválené.« Nikdo tedy nesmí začíti něco nového, neboť to není »praxí stvrzené — — schválené«! Toto znamená, že pokusy nějaké s dětmi jsou zakázány.

»Pestalozziho pětiměsíční pokus ve Stanzi byl, jak se ukázalo, z nejpamětihodnějších příběhů v dějinách vychovatelství.« (Quick.)

Filosof Kant vyznává v rozpravě své »O paedagogice«: »Myslívá se, že ve vychovatelství není potřeba pokusů a že můžeme rozumem usouditi, zda-li se nějaká osnova vydaří, čili nic. Avšak to jest veliký omyl. Zkušenost ukazuje, že svými pokusy dospíváme ke zcela protivným výsledkům, než jak jsme předpokládali. Vidíme mimo to, že jakmile jsou pokusy nutny, není v moci jediného pokolení, aby vytvořilo úplnou osnovu vychovatelskou.« — A dále praví mluvě o Basedowě ústavě dessawském: »Byla to jediná škola, v níž učitelé mohli svobodně pracovati podle svých vlastních osnov a method a svobodně býti ve styku mezi sebou na vzájem a s celým učeným světem po všem Německu.«

Jak pracovali Sturm, Rabelais, Rattich, Saint-Cyran, Basedow, Pestalozzi, Froebl, Jacotot, Amerling, Tolstoj a j.? — Pokusy! —

Byly snad tyto pokusy vychovatelství ku škodě?

Divme se pak stagnaci ve vychovatelství! Každá věda byla v stagnaci a upadala v malichernosti, dokud nevzala na pomoc empirii. Co učinilo lučbu lučbou, hvězdářství hvězdářstvím? — Jistě ne příkaz, aby lučebníci, hvězdáři atd. přestávali na methodách již praxí stvrzených a učenými sbory doporučených, — ale cesta pokusná.

Kořist z pokusů postavila by teprve vědu paedagogickou na reelnou basi.

Zákon zapovídá pokusy, doba jich vyžaduje — jak odkliditi konflikt? — Mám návrh sprostředkující:

Děti v uhelném revíru severočeském jsou téměř nevychovávané, nikdo si jich nevšímá,*) jsou jako utopeny — (ty které výsledky při výchově dětí nutno přičísti obrovské námaze učitelstva kraje tohoto, námaze, o níž laik tušení nemá) snad neublížilo by jim mnoho učiniti z nich oběť vědy — paedagogického pokusu. Ztratit se při tom nemůže, myslím, nic, za to výsledky pokusu, ať již jakékoliv, byly by velmi poučné a vynikly by velmi markantně.

Osamocený ostrov 7—8000 českých dětí byl by půdou nad jiné příhodnou. K realisaci návrhu toho bylo by předem třeba autonomie zdejšího školství (zřízení pokusného autonomního okresu). K sestavení rámcového programu svolána by mohla býti anketa řídících učitelů, zkušených učitelů zdejších škol a některých vynikajících paedagogů za předsednictví některého c. k. zemského inspektora (aby tu byla naděje, že usnesení také budou se moci provésti). Nynější c. k. okresní školní inspektor, všemu učitelstvu sympatický, mohl by i dále potom, jako zástupce vlády, fungovati ve sboru autonomním.

Pokus tento měl by význam ohromný a, bohdá, pro děti i blahodárný. Zajisté kus vážné, opravdové vlastenecké práce by se to stal.

Anketa ta podrobila by nynější způsob vyučování kritice a vytyčila by hlavní myšlenky programu nového, v němž by nynější slepovací, duchamorný systém nahražen byl jiným, přirozeným, o organický vývoj se opírajícím a při tom reálně životu přizpůsobeným. Zde by dobře bylo povšimnouti si myšlenek T. V. Preyera, univ. prof. v Jeně. Z jeho řeči na wiesbadenském sjezdě něm. přírodozpytců a lékařů »o paedagogice fysiologické« vyjímám: »Organický vzrůst může se díti jen směrem z nitra na venek a nikoliv z venku do nitra. Umělé urychlování vzrůstu v zápětí má zakrsávání. Jenom to, co pomalu se vyvíjí, zůstává dlouho vývoje schopným.« Na této základní myšlence bylo by pak případně ku zdejším poměrům dále stavěti.

Že školství nyní trpí přílišným byrokratismem, doznali sami zemští inspektoři všech cislajtánských zemí na konferenci v březnu

*) Vážení páni poslanci! Kdy, pro Bůh, uvedete v život aspoň trochu vyhovující zákon o školství menšinovém? A když to ne, hleďte aspoň laskavě, aby zákony, které již existují, byly v platnosti i v kraji tomto.

r. 1899 ve Vídni, kde kladli důraz, »aby inspekční agenda zbavena byla byrokratické formálnosti«. Autonomistické zřízení by tedy, doufám, došlo souhlasu.

Při této reformě značně by vystoupila osobnost učitelova v práci školské, a to by chybou nebylo. »Osobnost učitelova má vstoupiti v popředí práce školské jako faktor nejdůležitější místo všelijakých těch methodických návodů a receptů.« (E. Linde, Persönlichkeits-Paedagogik.)

Zkušenosti nabyté sloužily by k stanovení reformního zřízení školství národního pro celou zemi. Běží tu, pravím, o kulturní povznesení národa.

I v zájmu samého Rakouska jest pospíšiti si kulturně za státy ostatními, zvláště když nyní v zemích pokročilých důležité reformy pro vzdělání lidu se podnikají. Na př. ve Francii ministr vyučování Leygues prohlásil v nejvyšší radě školské nový směr ve výchově mládeže. Z řeči jeho, pro nás velice poučné, vyjímám: Vyučování musí v každém kroku sledovati všechen politický, sociální a hospodářský pokrok, jehož svět se dopracoval a k němuž cílí, má-li ono oživeným a plodným zůstati. — Vedle vyučování klassického jest nezbytně třeba pevně založeného vyučování praktického, které pro hospodářský, řemeslnický, obchodní a koloniální stav náležitě připravuje. — Též platy učitelstva třeba zvýšiti. — Vyučování moderním řečem třeba od základu zreformovati. — Též vzdělání učitelstva vyžaduje pronikavého zlepšení. Především však musí ve školách dbáno býti výchovy a její náležitého pěstování. Vyučování bez vychovávání jest nebezpečím. Hloubka vědomí mnohem důležitější jest než množství vědění. Národové nepozvedají se tím, že šablonovitým způsobem množstvím vědomostí je obohacujeme, nýbrž že individuelní vlohy ku volnému jich vývoji probouzíme, a to jak duševní, tak mravní, aby zdravý, jasný úsudek, smysl pro právo, svobodný cit zodpovědnosti a ryzí, pevný charakter vypěstován byl. — Tato řeč jest ovšem trpkou ironií našich opačných poměrů.

Hlavní body budoucího programu vychovávacího navrhuji dle Josefa Černého*):

1. Výchovu jest třeba vésti především ku hmotné práci. buditi čest pro ni a důvěru k ní jako základní podmínce existenční.

*) Použito: Jos. Černý. »Úkoly výchovy individuální a sociální«.

2. Poměr člověka pracujícího ku práci, k účelům, pro něž má pracovati.

3. Vědomosti. Součinnost vědy a práce.

4. Vyšší stupeň lidskosti, dosahovaný hmotnou prací. Toto povznášení znamená oduševňování kultury v těch vrstvách společenských, které jsou podkladem kultury oekonomické.

5. Zájmy vyšší.

6. Souvislost individuí a závislost blaha jedinečného od blaha společenského.

7. Rovnoprávnost lidí. Sbratření a socialisace lidstva.

8. Rovnováha hmotných a duchových zájmů.

Výchova v úhrnu přihlížeti má k fysickým, biologickým, psychologickým a sociologickým podmínkám člověka a společnosti, a jim přiměřeně dávati rady, podněty a rozum k vedení humanního života. S tohoto stanoviska nechť sbor znalců zřídí návrh reformy školské výchovy.

Nemyslím ale, že reformou školskou dosáhneme již plně vychovaných lidí. Výchova budiž stálá, nepřerušená až do věku dospělého. Tu čeká úloha veřejné knihovny a čítárny, přednášky, kursy a pod. Chvála těm, kteří již nyní dle sil v tomto směru působí. V Americe veřejná knihovna považuje se za nutný doplněk obecné školy. Franklin, který založil první veř. knihovnu, zajisté věděl dobře, proč tak činí.

Tisíce duší dětských volá po přiměřené sobě, a své době, výchově. — Budete, možná, zaujati pro věci, které tu předvádím, budete chtít provésti reformu školství, dobře, — ale zároveň řešte sociální problém zdejšího lidu — nesmí zde lid viděti v pánech, úřadech, státu nepřítele, nesmí lid zůstati tak příkrý k řádům všeobecným, nesmí tak zhola strhávati se sebe náboženskou víru, nesmí tu býti lid povahy urputné, revoluční — — a prosím, nemluvte lidu stále o jeho právech (já je ovšem uznávám) obecných, spíše o povinnostech — nebo nechte raději být, — zkrátka pravím asi tolik, že moc řečí často škodí, kde jedině positivní práce může prospívati.

— — »Budoucnost nám to poví.
Já píseň, Němci, dokončil.«

(Mickiewicz, Konrad Wallenrod.)

V Mostě, v září 1901.

ROZHLEDY.

POLITICKÉ: Kampaň říšské rady a sněmovní volby — Sporné projevy mladočeských politiků — Bude vojna, bude . . . — Ústup od jazykové politiky? — Obstrukce státoprávní — Ohlášení boje bez válečných příprav — Dr. Žáček a K. Prášek o obstrukci — Strach před mladočeským — upuštěním od obstrukce.

Po celé léto bylo ohlašováno, že říšská rada sejde se k podzimnímu zasedání v posledních dnech září. Do té doby troufal pan Koerber, že bude hotov i s vlastním vyjednáváním rakousko-uherským i s dohodou vlády s Čechy a Němci, kterou se má urovnat půda parlamentnímu projednání předloh vyrovnavacích s Uhry. Zatím uplynula již prvá polovice září a nikdo neví méně než pan ministerský předseda, kdy a jakým způsobem dostane vyrovnání rakousko-uherské pod střechu. Sejití poslanecké sněmovny určen již nový odklad. Letos vypršela šestiletá lhůta osmi ze sedmnácti zemských sněmů Předlitavska. Téměř v polovině všech zemí na říšské radě zastoupených budou se konat s podzimem volby. Je snadno pochopitelno, že vláda, která chce míti jednání ústředního sněmu co nejklidnější, nemohla si přáti, aby hned v osmi zemích volební kampaň připadla do doby podzimního zasedání říšské rady. Neboť potom dle rakouského zvyku by strany užívaly jednání v ústředním parlamentě k volební agitaci, k známému mluvení z oken. Že nutnost sejít se s lidem na voličských schůzích a očekávat jeho soud o své činnosti při volebním osudí by nevedla poslance k povolnosti vůči vládě, jest rovněž na bíledni. Proto pan dr. Koerber posunul sejití říšské rady až za termin zemských voleb. Tím získal opět trochu času, jak pro vyjednávání se svým uherským kolegou p. Széllem, tak i pro nové apely na českou trpělivost.

Že vyjednávati s Čechy je pro pana ministerského předsedu nezbytno, ukázaly nedávné projevy českých politiků. Že bude bezvýsledno vyjednávání vlády s Čechy, musilo by se soudit, kdyby projevy mladočeské se mohly brát přímo a slovně, jak byly vyhlášeny. Tři mladočeští zástupci lidu promluvili, a ton, v který vyzněly společné jejich řeči, byla obstrukce.

Prvý ozval se v Bystřici n. P. vůdce moravských Mladočechů a místopředseda říšského klubu poslaneckého, pan dr. Stránský. Za jediný možný postup český v podzimním zasedání vyhlásil obstrukci. Neboť česká přání, z nichž na prvé místo položil požadavek druhé české university, nedojdou uspokojení. A to ani tehdy, kdyby se Češi spokojili bez jazykové úpravy, kdyby upustili od nevýsledné jazykové politiky. A ústup s pole jazykového avisoval pan dr. Stránský svým výkladem, že rovnoprávnost ve veřejných úřadech může nám připad-

nouti v podíl bez jazykových nařízení nebo nových zákonů pouhým přičiněním uvědomělého českého úřednictva. K stejnému závěru lze dojít i z výkladů, které o jazykové úpravě zdomácněly v Národních Listech, a dle nichž rovnoprávnost je nám již dostatečně zaručena čl. 19. zákl. zákona státního č. 142 z r. 1867 a kabinetním listem císaře Ferdinanda z 8. dubna 1848. Kdyby bylo lze podezírati Mladočechy z promyšleného postupu, bylo by nutno ze zjevů podobných usuzovat na chystaný, konečný ústup od jazykové politiky.

Ovšem prohlásiti, že pro zabezpečení rovnoprávnosti nepotřebujeme ani nových zákonů ani nařízení, znamená vyhlásiti celé poslední pětiletí mladočeské politiky za pochybené, za marně a neúčelně prožité. Plnými slovy — ovšem z jiných důvodů — pochybnost dosavadního mladočeského postupu doznal ve Slaném pan dr. E. Grégr. Odsoudil mladočeskou oportunní politiku a slíbil nápravu. Při projednávání rakousko-uherských vyrovnávacích předloh počnou Mladočeši s obstrukcí. A obstrukce česká má míti dle přání slánských voličů ráz státoprávní, nemá omezit svůj účel na vynucení práv jazykových.

Zdrženlivěji než oba poslanci na schůzích promluvil ve svém listě pan dr. B. Pacák, předseda zemského i říšského poslaneckého klubu. Proti panu dru Stránskému ohlásil, že Mladočeši trvají na své jazykové politice. I vnitřní řeč úřední česká i druhá česká universita — znějí podmínky proti vládě. A nebudou-li splněny? Mladočeši neleknou se nezbytných důsledků, t. j. obstrukce.

Potud slova mladočeská. Skutky ovšem dosud neukazují, že by obstrukci chystali opravdově. Neboť musí býti přece i českým svobodomyslným poslancům jasno, že rozhodný a nejpříkřejší odpor parlamentní, který by čelil i vládě i Němcům, může míti nějakou naději na výsledek pouze, najde-li ohlas v lidu. Leč co Mladočeši činí, aby lid připravili, informovali a vyzbrojili pro svůj rozhodný boj s Vídní? Přece nestačí tu pouhé působení žurnalistické. Pro poslance je nutno navázat přímé styky s lidem, působiti nejagitačnějším prostředkem — živým slovem. Ale stačí k tomu dvě celé schůze, k nimž se odhodlali mladočeští poslanci konečně po dvouměsíční téměř prázdni? Lze se tu diviti, že vláda a Němci nemnoho věří obstrukčním hrozbám, když vidí, jak málo se při nich Mladočeši vyzbrojují? Zde jest příčina, proč pan dr. Koerber slova slyší, ale zvěsti nevěří, — a ne v rozvážných projevech nemladočeského tisku a v klidné řeči poslanců Staročecha Žáčka a agrárníka Práška.

Pan dr. Žáček v Boskovicích v celku nepostavil se příkře odlišně proti mladočeskému řinčení obstrukční zbraní. Český místopředseda říšské rady pouze připomněl, že není vhodno již nyní, před vyjednáváním s vládou, vyhlašovati obstrukci. Mimo to přiznal, že na věcném obsahu rakousko-uherského vyrovnání máme silný hospodářský zájem i my Češi.

Rozhodněji již se ozval ve St. Benátkách posl. Prášek. Otevřeně řekl, že agrárnici při projednávání vyrovnávacích předloh s Uhry vezmou v úvahu nejen politické, nýbrž i hospodářské prospěchy českého lidu. Agrárníci nepovolí špatné a škodlivé vyrovnání s Uhry za nějaké

úspěchy politické. Za to však jednali by o povolení příznivého vyrovnání i bez politických ústupků.

Je-li podobná nálada již i v českém lidu, jemuž od let se vpravuje přesvědčení, že vyjednávání s Uhry má pro nás význam po výtce politický, byly by obstrukční naděje Mladočechů nepatrny, kdyby —. Proti obstrukci, která by mařila vhodné a příznivé ujednání mezi Uherskem a Rakouskem za dnešní hospodářské bídy, ozvala by se bouřlivá nevole všech rakouských národů. Vláda a strany pořádku, docházely-li by opory ve veřejném mínění celého Rakouska, snadno by zdolaly obstrukční odboj jediné parlamentní strany. Ovšem, kdyby bylo vyrovnání dobré. Ale vyrovnávací předlohy, jež pan dr. Koerber podá parlamentům, budou špatné. A v tom je štěstí Mladočechů. Odpor i nejpříkřejší proti nepříznivému vyrovnání bude možno vést a ne bez zevního úspěchu. Teprv upuštění od odporu za výkupné politických úspěchů pobouří všechny pokrokovější živly proti Mladočechům. Spojenci Mladočechů i jejich odpůrci se bojí, ne že svobodomyslní poslanci čeští překazí parlamentní projednání vyrovnávacích předloh, nýbrž že je za politické výpalné propustí. Z německé strany Arbeiterzeitung a za Slovince Edinost nezatajily své obavy z ochoty mladočeské po případě vyrovnání propustit. Není tato obava i odpůrců smutně příznačná pro celý boj Mladočechů proti Vídni?

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ: Centralistické poradní sbory hospodářské v Rakousku — Závislost financí zemských — Samospráva — Ministr obchodu v Praze — Ústřední banky spořitelen německých a českých — Zpronevěření v záložně Svatováclavské — Povinnost revise svépomocných společenstev — Ruský konsulát v Praze.

Samostatnost (30. srpna) upozornila na »protistátoprávní síť«, kterou obestírá nás vláda skrze centralisační instituce hospodářské, jakými jsou rada průmyslová a zemědělská, vídeňské obchodní museum a exportní akademie, technologické museum vídeňské a státní služba na povznesení malých živností, úřad pro statistiku pracovní, pojišťovací rada, ze starších dob komise pro určování celních hodnot a celní rada atd., nehledíc ani k bance Rakousko-uherské, poštovní spořitelně, patentnímu úřadu a živnostenskému inspektorátu. Všechny tyto instituce pod záminkou práce hospodářské a sociální sledují prý tendence čistě centralistické a jsou úporné našim snahám státoprávním, pro český pokrok hospodářský a sociální neučinily ničeho, naopak v mnohém směru nás poškozují. Prý není příčiny, abychom k vůli hospodářské a sociální »práci« ještě i dále stavěli v pozadí své snahy státoprávní.

Dost je v tom pravdy. Některé z oněch institucí jsou sice přirozeným důsledkem moderní hospodářské centralisace, zejména obrovským zdokonalením komunikací způsobené a ustavičně se rozmáhající. Vždyť my sami voláme po sestátnění železnic a dolů uhelných, po starobním a invalidním pojišťování dělnictva a i samostatných výrobců zemědělských a živnostenských — a stát, toť dnes centralism.

Nelze též říci obecně, že by těmto institucím byla práce hospodářská a sociální jen zástěrou tendencí politicko-centralistických a že by byly neučinily nic pro český pokrok hospodářský a sociální.

Opraví-li se na př. v zemědělské radě osnova zákona o povinných společenstvech rolnických tak, aby lépe hověla cílům za našich

poměrů dosažitelným; dosáhne-li se ve státní železniční radě zlepšení osobní dopravy železniční po našich tratích zavedením nových vlaků nebo změnami dob jízdních, nebo zlevnění dopravy nákladní; zařídí-li se k podnětu v ústřední komisi pro živnostenské vyučování danému nové školy odborné, nebo zlepší-li se zařízení škol starších a pod. — znamená to i český pokrok hospodářský, třebas ku př. zákon nebo jízdní řád platil stejně pro Němce jako pro Čechy.

Nicméně nepopíratelno jest, že tyto instituce nesmírně seslabily, právě ve velkých věcech, působnost samosprávných sborů hospodářských, ve kterých živel český během času nabyl u nás převahy, a znesnadnily při nejmenším utvoření podobných dalších sborů v jednotlivých zemích.

V prvním směru jde o komory obchodní a zemědělské rady. V obojích jsou jisté sbory a sekce v rukou našich nebo nám přímo vyhrazeny; členové se volí dle kvalifikace odborné (bohužel také dle politické barvy na úkor vzdělanostní úrovně), jednání děje se česky, uplatňuje se zhusta hledisko národnostní, nebo aspoň teritoriální, zemské. V poradních sborech ústředních je zastoupení národa našeho početně z pravidla nedostatečné, tam, kde o výběru rozhodovaly poslanecké vlivy, i kvalitativně ubohé, jednání jest německé, malá (a vždy se zmenšující) znalost němčiny zhusta činí sebe lepšího odborníka našeho ostýchavým, nebyla-li mu vůbec překážkou k povolání nebo převzetí úřadu znaleckého, naši lidé, zejména z t. zv. praktických kruhů, pak dosti zřídka přejímají referáty, účastní se rozhovorů a dovedou uplatniti české stanovisko. Tak je v průmyslové radě, kde snad nebylo dosud českého referenta, v radě pojišťovací, v poradním sboru celním, ve sboru pro povznesení drobných živností atd.

A přece zřizování poradních sborův a j. institucí ústředních bylo a jest našimi politiky úsilovně podporováno i tam, kde jest úplně zbytečno. Přísedící Adámek svojí neobratností zkazil zřízení technologicko-průmyslového musea zemského, které by bylo při poměrné čilosti lepší části našeho živnostnictva předstihlo rázem i státní podpůrnou »službu« živnostenskou, sněm český ani si nevzdechne po zřízení zemského poradního sboru pro vysoce u nás vyspělé školství průmyslové a obchodní a i pro školy pokračovací žádá místo zemské školní rady živnostenské, třebas české a německé, raději vrchní správu zemského výboru, t. j. po případě německého přísedícího; obchodní komory vzpíraly se zřízení jakékoliv »vrchní komory« ve Vídni, ale když šlo o zařízení ústřední průmyslové rady ve Vídni, z našich kruhů politických nikdo ani nehlesl, právě jako když při centralistickém a »neústavním« ministerstvu orby byla zřízena ústřední rada zemědělská; nejnovější triumf: ústřední říšský poradní sbor vodní, na základě zákona za veliké účasti Mladočechů stilisovaného zřízený, odpraví svojí většinou německou do pozadí české projekty průplavní a kanalisační!

Autonomistické snahy a centralistické skutky . . .

*

Centralism — toť dále ne pouze ústava, ale také finance. Rozšíření autonomní působnosti znamená také zvýšení výdajů a ty před-

pokládají zase rozmnožení příjmů. Volá se po činnosti země a sněm ukládá zemskému výboru co nejpřísnější spořivost. Arci, leckde bude na místě; byliť poslanci a přísedící, kteří místními drahami, subvencemi a cestovními stipendiemi dělali svou okresní voličskou politiku na útraty zemské.

I tu je pak vidět, jak nedovedli jsme ani těžit z toho, co nám zaručovala platná ústava, třebas centralistická. V »Obzoru národohospodářském« ukazováno jest k tomu, jak práva k samostatným berním zemským, které přece existovalo dle téže ústavy z let šedesátých tak jako dnes, bylo po desítiletí nedbáno, jak místo přirážek a údělů z daní státních, které nás vždy úžeji připoutávají k financím státním, mohli jsme míti skvělé zemské finance, kdybychom se byli chopili daní spotřebních dříve, nežli je zabral stát, když jsme přece právo k tomu měli před 40 a 30 lety tak, jako dnes k zemské dávce pivní!

*

Malým vzděláním a rozhledem svých zástupců na sněmu a radě říšské, v zemském výboru i v obcích a poradních sborech sami nejvíce zaviňujeme, že přes všechna hesla autonomní a samosprávná zabředáme v centralism, i kde k němu nutně nevedou změněné poměry hospodářské.

Nepřipadlo nám podivným, že na př. za nejmenšího konceptního úředníka v zemském výboru smí býti přijat jen absolvovaný právník, ale že jeho práce schvaluje, v sezení předčítá, proti námitkám obhajuje a o nich hlasuje volený přísedící, který své hubené vzdělání dvou neb čtyř tříd obecné školy nedoplnil ani větší životní zkušeností nebo sebevzděláváním, rozumí-li se jim více nežli politika při džbánku a příprava ke kandidátním řečem dle šimlů sekretariátu strany, nebo dle návodu místního krajinského redaktora!

Kdyby právník, lékař nebo architekt měl rozhodovati o odborných výkonech rolníka, obuvníka, rukavičkáře, špeditéra, celý tábor »praktických« stavů by se proti nim zvedl na obranu výlučného práva »odborníků«, ale v autonomii naší rozhodují o záhadách obecního zřízení, stavebního řádu, zdravotnictví atd. často lidé, jimž i podpis bývá obtíží. A přece je daleko snazší posouditi rukavice nebo obuv, nežli rozuměti zákonům zdravotním, stavebním atd., nebo je dokonce tvořiti.

Totéž platí arci stejně o parlamentech. A chybí jen, aby na místo průkazu způsobilosti, který je předepsán pro ty, kdož dělají boty a kalhoty, a po kterém volají snad všechny stavy ostatní, stála v čele všech ústav a zřízení státních, zemských, obecních atd. pro ty, kdož dělají zákony a rozhodují o osudu národů a obcí, tříd a stavů, jako první paragraf veliká presumpce: »Předpokládá se, že všichni, kdož budou zvoleni za zástupce lidu nebo stavů a zájmů do parlamentů a sněmů, obcí a korporací, nabudou tím okamžikem také rozumu a vzdělání k řádnému zastávání této funkce potřebného«, a jako další odstavec: »Důkaz opaku jest vyloučen«.

*

Ústřední banka německých spořitelen, středisko 174 německých spořitelen v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a v Dolním Rakousku,

vydala nedávno první zprávu o své činnosti. Banka chce činnost svoji rozšířiti na všecky německé spořitelny v Rakousku (německé spořitelny v Brně, Opavě, Znojmě, Jihlavi a j. dosud nepřistoupily), zřídí za tím účelem filiálku ve Vídni a je též střediskem spořitelních a úvěrních spolků německých v Rakousku. Stanovy banky mají se změniti v tom smyslu, by banka mohla poskytovati zápůjčky okresům, obcím a všem jiným korporacím, práva vybírání přirážek požívajícím, jakož i vodním družstvům, pokud jich příjmy dostatečně zajištěno jest placení úroků a kapitálu.

Stav vkladů obnášel koncem r. 1901 na vkladní knížky a pokladniční poukázky 395.797 K, na běžný účet 5,268.364 K, dohromady 5,664.161 K (banka za první vklad přijímá obnos nejméně 200 K, a jest poukázána v první řadě na německé obyvatelstvo Prahy). Za uplynulý rok žádaly 4 německé okresy a 22 německých obcí o zápůjčky v obnosu 6,356.400 K, poskytnuty byly však zápůjčky ve výši 1,997.000 K.

Svaz českých spořitelen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku soustředil dosud tři čtvrtiny spořitelen českých (93 ze 124); dosud se nepřihlásily k svazu na př. Jindřichův Hradec, Kolín, Louny, Přerov, Uherský Brod a j. Také při tomto svazu zařizuje se Ústřední banka českých spořitelen, jejíž dlužním úpisům byla novým zákonem z 26. července 1902 poskytnuta sirotčí jistota. Spořitelny české však i co do upisování kapitálu této své banky počínají si liknavě, tak že k plnému upsání akciového kapitálu 2 milionů korun do 14. března 1903, jak v předběžné koncesi vládou předepsáno, bude snad nezbytno obrátiti se i na kruhy mimospořitelní, zejména uváží-li se, že veškeré reservní fondy českých spořitelen v zemích koruny České činí jen něco přes 20 mil. korun a že spořitelny smějí se zúčastniti zakládání Ústřední banky převzetím akcií toliko do výše 10% svých reservních fondů. Místodržitelství v Čechách i na Moravě vyřizují sice bez průtahu žádosti spořitelen za změny stanov, aby spořitelny směly upisovati akcie Ústřední banky, ale české spořitelny — počtem i kapitálem značně slabší nežli německé — jsou naproti finanční organisaci, která má přece jim samým usnadniti výhodnější zužitkování nastřádaného kapitálu, daleko netečnější nežli německé.

*

Bývalým vrchním úředníkem Svatováclavské záložny defraudováno v řadě let na 180.000 K, a defraudace objevena teprv po náhlém jeho úmrtí, když úřad přejímal po něm nástupce.

Zpronevěření bylo jedno z největších, až příliš častých defraudací v malém a finančně slabém našem národě. Přispívalo k němu několik momentů: vynikající postavení dotčeného úředníka v životě národním, sem tam veřejné dary jeho k účelům národním a humánním, důvěra a nekontrolování se strany představenstva, nábožná firma a duchovní osoby v čele ústavu, které vylučovaly všeliké obavy a podezření, i když zde onde bylo nesměle k jistým nápadným zjevům poukazováno.

Ale vinníkem jest i naše prostředí mravní, které charakterisováno jest příslovím »z cizího krev neteče«, které s majetkem sobě svěřeným

bývá až přečasto zvyklo zacházeti, ne-li přímo nesvědomitě a zištně, tedy aspoň ležérně.

Musili bychom znovu opakovati trpké kapitoly, k jakým nám defraudace a úpadky v našich ústavech peněžních poskytly bohužel již mnoho příležitosti.

Nemyslíte však, že ještě více, ba přemnoho kalu by se rozvířilo, kdyby se zkoumalo, jak se — ne-li podvodně, tedy při formální zákonitosti a správnosti aspoň lehkomyslně — hospodaří u nás s jměním obcí, okresů a všelikých jiných korporací?

*

Případy nepoctivého hospodaření s jměním svěřeným podporované bezmeznou důvěřivostí a sousedskostí, vší kontroly se zříkající, uvedly znovu na paměť potřebu obligatorní revise společenstev hospodářských a výdělkových, jaká v Německu již od r. 1889 je zavedena a o kterou v Rakousku od r. 1891 zvláště poslanec Wrabetz vytrvale usiloval. Dle zákona oběma sněmovnami již přijatého musí budoucně svépomocná společenstva, dle zákona z r. 1873 zřízená, podrobiti aspoň každý druhý rok svá zařízení a správu ve všech oborech agendy odbornému revisoru, jehož ustanovují společenstvu svazy (jednoty), požadavkům zákona vyhovující, nebo obchodní soud a u spolků před zákonem z r. 1873 zřízených místodržitelství. Jednoty společenstevní musejí zahrnovati nejméně 50 družstev, nebo aspoň všechna družstva se stejnými úkoly a stejnou řečí jednací v zemi. Revisoři mají právo nahlížeti do knih a papírů, dotazovati se orgánů a zřízenců společenstva o zprávy a vysvětlení, zkoumati zásoby pokladniční, cenné papíry, dlužní listiny a zboží. Revisní zprávu podává revisor prostřednictvím výboru jednoty společenstevnímu představenstvu, zpráva musí býti projednána ve schůzi představenstva i v nejbližší hromadě společenstva, a nejsou-li závady odstraněny, předloží se revisní zpráva úřadu. Družstva, která mají subvence nebo zápůjčky z peněz zemských nebo jiných zemské kontrole podléhajících, jsou podrobena revisi zemského výboru, jemuž se i jiná společenstva statutárně podříditi mohou.

*

Zřízení ruského konsulátu v Praze, o které usilovala před lety již Pražská obchodní komora, došlo nyní horlivého přímluvčího v národohospodářském týdenníku vídeňském. V Rakousku stalo prý se podporování vývozu stálou součástí obchodně-politických projevů, ale ve skutečnosti prý dějí se věci, které s povznesením vývozu naprosto nelze srovnati. Tak postrádá na př. Praha ruského konsulátu, ač ve Lvově jest. Přirozeně i mezi českými průmyslníky zaznělo již následkem národní příslušnosti volání: »Vzhůru do Ruska!« Rakouský konsulát ve Varšavě dostává denně 30 dotazů českých průmyslníků, které se zasílají pražské komoře s podotknutím, že jich vyřízení by bylo vlastně věcí ruského konsulátu v Praze. Obchodní komora pražská žádala nic opětně vládu o zřízení konsulátu, ale byla vždy odmrštěna. Podařilo se jí vymoci Praze konsulát francouzský, anglický a švýcarský, ale nikoliv ruský. Z příčin politických vláda rakouská zapomíná, že mezi interessenty z Čech jest také značný počet německých průmyslníků,

kteří trpí odmítáním ruského konsulátu z příčin politických. Tvrdilo se dokonce, že mu z týchž důvodů nepřeje ani vláda ruská.

Vedle konsulátu prý jeví se potřeba pevného samosprávného orgánu informačního a prostředkovatelského na samé Rusi, obchodní komory rakouské v Moskvě. Také však počet a obsazení konsulátů rakousko-uherských na Rusi nikterak nedostačuje a strach jímá druhdy člověka, který má příležitost pozorovati, jací to kandidáti bez nadšení a bez vzdělání, jen s trochou linguistické obratnosti a s bezmeznou domýlivostí a panskostí hlásí se do služeb konsulárních.

Náš obchod zahraničný trpí také politováníhodným jednáním některých rakouských firem. Na příklad náš vývozní průmysl kovů, který pracuje za poměrů mnohem nepříznivějších než německý, udržuje se pouze vkusnými novinkami, při každé novince jest však vydán nebezpečí, že se zašle každý vzorek na německé firmy, které pracují za sebe menší výdělek, a že takto se děje přímá krádež duševního vlastnictví výrobce rakouského a sice nikoli už výjimečné případy, ale soustavné a přímé poškozování rakouských výrobců. Následkem toho přerušili vynikající průmyslníci některých oborů spojení nejen s těmito firmami, nýbrž s rakouskými vůbec, a pracují jen svými hamburskými zástupci.

Je vidět, že nedostatek obchodnické morálky řádí také za našimi českými mezníky . . .

OBCHODNÍ, PRŮMYSLOVÉ, ZEMĚDĚLSKÉ. Druhé železniční spojení přes Taury a Karavanky s Terstem — Upjatost a sobectví Terstu — Budapeštská obchodní komora o rakousko-uherském vyrovnání — Německý útulek pro učně v Českých Budějovicích — Činnost zemského jubilejního fondu úvěrního ku podpoře malých živnostníků v r. 1901 — Krajinské výstavy v Čechách a na Moravě.

Druhé spojení železniční s Terstem bylo dlouho zbožným přáním terstského sněmu zemského i zastupitelstva obecního. Kdykoliv bylo kupeckému světu terstskému vytýkáno, že nevede si dosti čile a podnikavě, že ve své obchodnické inteligenci daleko pozadu zůstává za hamburskými, brémskými a ostatními kollegy z přístavních měst, poukazováno z Terstu na nedostatky přístavu, na nedostatek druhého železničního spojení přes Taury a Karavanky. Zatím vybudován terstský přístav, zabezpečeno s velikou obětí celé říše druhé spojení železniční, když však bylo na Terstu žádáno, aby také přispěl svou hřivnou k vystavění dráhy, kteráž přece v prvé řadě Terstu prospívati má, odmítlo město a odmítl i sněmík terstský příkře jakékoliv přispění. Špatné příklady kazí dobré mravy. Soudí patrně terstští italienissimi, že když na útraty říše rakouské před dávným časem prováděny v severní Italii na uspokojení myslí vlašských stavby veřejné, může i nyní pro Terst býti postavena dráha, a to tím více, poněvadž na druhém spojení železničním interesovány jsou zároveň také jiné země. Zatím co země české napínají finanční své síly do krajností, aby se jim dostalo moderních prostředků komunikačních, odmítá Terst upjatě jakýkoliv finanční závazek v naději, že říše přinese mu na své útraty samojediná veliký dar, proti všemu ustálenému zvyku, jenž všade jinde požaduje oběti země, měst a místních interesentů. Jest to malicherná sobeckost, jež

vede terstské Vlachy k odmítavému stanovisku, ač-li se za ním neskrývá dobře tajená nechuť politická. Na ostatních zemích dožaduje se Terst každé chvíle pomoci a obětí, jichž by nebylo v takové míře potřebí, kdyby představitelé terstského obchodu mezinárodního byli způsobilejšími soutěžiti na trhu světovém, vlastní silou, vlastní obětavostí však k novému rozmachu rakouského obchodu mezinárodního přispěti nechce. Zákon o stavbě železničního spojení přes Taury a Karavanky nečiní příspěvek zemí nutnou podmínkou, spokojuje se s pouhým odkazem na příspěvky tyto. Tam, kde měla býti vláda i parlament zvlášť opatrným, nebyl: sudetským zemím neopomene nikdy uložiti nejtěžší podmínky, kdykoli se jedná o to, aby na náklad státu, t. j. opět převážně na náklad těchto aktivních zemí, bylo cokoliv pro ně pořízeno. Bylo by záhodno, aby si říšské zastupitelstvo, pokud vubec ještě má smysl pro záležitosti tohoto druhu, věc zapamatovalo a připomenulo ji terstským, až budou vymáhati na vládě rakouské nové dary ve prospěch jediného rakouského přístavu, pod kterýmžto heslem zdá se, že všeho dosahují.

* * *

Ještě horší nenasytové než terstští velkokupci byli odjakživa, zvláště však od dob státoprávního vyrovnání s Uhry, a jsou doposud Maďaři. Vyjednávání o hospodářské vyrovnání, najmě o spolek celní a obchodní, jasně to dokazují. Smělost Maďarů tu nezná mezí. Při tom všem hledí vyličovati věc tak, jako ve známé bajce, kde vlk přičítal beránku vinu, že mu kalí vodu. Úlohu hodného vlka výborně sehrála budapeštská komora obchodní ve své nejnovější enunciaci. Činí předlitavského beránka zodpovědna za myšlenku celního odloučení Rakouska od Uher a zapomíná, jaké tendence sleduje strana neodvislosti již po řadu desetiletí, jak se v Uhrách odedávna pro samostatné celní území agituje a jak se před lety sama budapeštská komora o možnosti a žádoucnosti rozluky byla vyslovila. Cislajtanie vždy až příliš úzkostlivě trvala na stanovisku rovného práva a vždy doposud oslabena vnitřní rozháraností a nutkána politickými vlivy i s tohoto rovného práva mnoho slevila na újmu svou. Jestliže posléze ozývají se vážně hlasy, aby špatné vyrovnání již uzavíráno nebylo a abychom se raději připravovali na celní území samostatné, jest to jen nutný a dosti pozdě se dostavující následek maďarské zpupnosti, která jest tím smělejší, čím lépe Maďaři znají své slabiny a vědí, že rozluka celní v prvé řadě a převážně by uškodila j i m. Za to znásilňování druhého kompaciscenta nezdá se býti budapeštské obchodní komoře ničím závadným. Ozýváme-li se proti svévolným tarifárním opatřením, směřujícím proti hospodářským zájmům Rakouska, proti vylučování rakouských dodavatelů z uherských dodávek, proti různým podporám a tajným premiím na újmu naši, jest to »povykem pro nic a za nic«, jenž ani nezasluhuje povšímnutí.

Snaží-li se oficielní hlasatelka uherských zájmů průmyslových rozšířiti mínění, jako by myšlenka rozluky povstala v Uhrách teprve v posledních několika letech vinou Cislajtanie, rozšiřuje notorickou nepravdu a imputuje celému světu nevědomost prvých lidí v ráji. Jest možnou diskusse tam, kde se tvrdí pravý opak toho, co je pravdou?

Zbraň tohoto druhu není přípustna, ani kdyby se Uhrům výlučně o to jednalo, řinčeti zbraní, kteráž se po uzavřeném smíru ochotně do pochvy vsune. Způsob mluvy první uherské obchodní komory lze vysvětliti jedině tím, že jest ovládána výlučně — Maďary.

* * *

Nikdo rozmyslný nebude proti vyrovnání poctivému, poněvadž újmy z rozluky by byly také na naší straně v některých oborech citelné. Poctivé vyrovnání však nemůže býti založeno na stanovisku budapeštské komory, jež a priori nutno odmítnouti. Statistické výkazy o vzájemných obchodních stycích Uher s Rakouskem opětovně dokazují, že celní spolek jest především Uhrům k výhodě, a nikoliv nám, jak před léty dokazovala strannická statistika uherská. Roku 1901 vyvezeno do Uher 23 mil. q zboží za 873·8 mil. korun, dovezeno z Uher 47·6 mil. q zboží za 901·6 milionů, vývozní bilance Rakouska vůči Uhrám vykazuje tudíž pasivní saldo 27,800.000 K. Ve zboží z Uher do Rakouska dovezeném převládají ovšem zemědělské a lesnické produkty (59%), leč podíl výrobků průmyslných rok od roku roste, dosáhnuv r. 1901 39%, zatím co vývoz rakouských průmyslových výrobků do Uher zvolna klesá. Uhři zimničně se snaží emancipovati se od rakouského průmyslu, pokud vůbec emancipace taková jest v dosahu možnosti, aby později, silni průmyslově, neodkázáni již tou měrou na vývoz plodin zemědělských do Rakouska a na dovoz našich průmyslových výrobků, sami rázným činem způsobili rozluku, kterou možno oddáliti, jíž se však nelze vyhnouti.

* * *

Slavnostně otevřen dne 17. srpna německý útulek pro učně v Českých Budějovicích. Raději bychom napsali »Útulek pro německé učně«, kdybychom dle pravdy tak napsati mohli. V tomto případě bychom se o věci vůbec nezmiňovali, protože stává již dosti útulků jinakých, řada učednických útulků nedělních se zakládá a nebylo by příčiny, zmiňovati se právě o německém útulku budějovickém. Budějovický útulek jest asylem, kde učňové bydliti a dílem i stravovati se budou, a spolu jest besídkou nedělní a sváteční, kdež učňové se přihlásivší, ať si bydlí v asylu nebo mimo něj, v nedělní neb sváteční odpoledne se shromažďovati budou k společnému pobytu. Útulek otevřen byl okázale za účastenství zástupců úřadů státních i samosprávných, poslanců i jiných hodnostářů, učňové skvěle pohostěni a na konec zasedli i pořadatelé a zvaní hosté k společné hostině. Tato slavnostní okázalost nebyla pouhou prázdnou formalitou, nýbrž měla svůj zvláštní účel. Učednickému útulku měl býti dodán ráz veřejnosti, jeho význam zveličen, což jest nad míru důležito v městě smíšeném a na okázalosti navyklém, jako jsou Č. Budějovice. Němci využili tu instituce hospodářské a humanitní k účelům ryze národnostním. Nestalo se tak ani po prve, ani naposledy. Obrovská většina živnostnictva, zejména drobného řemeslnictva, hlásí se v Budějovicích k české národnosti, dorost řemeslnický byl v posledních dobách takměř výlučně český a Němci hrozili se tohoto fakta, jemuž nemohli vydatně čeliti. Útulek učednický má býti semeništěm příštích německo-národních

řemeslníků a kupců, jichž má německá menšina nezbytně zapotřebí k udržení své nadvlády. Zjev tento není ojedinělý. Němci využívají nenápadně, avšak houževnatě a energicky k národnostním účelům všech ústavů, jež v ruce mají, a to především ovšem v městech a krajích smíšených, na jazykovém pomezí, tam, kde lze dobýti praktických úspěchů a kde jde o udržení či dobytí posice národnostně důležité, souvislé s posicemi jinými. Povšimněme si jen oficiálního účastenství mimomístních kompetentních orgánů státní správy! Proč právě nejprve podnítili zřízení útulku v Budějovicích, proč ne v Chebu, Warnsdorfu, Děčíně? My při používání svých skrovných prostředků obranných tak příliš na účelnost nehledíme a »vnikali« bychom druhdy nejraději zejména na severu i do takových pohraničných měst, kteráž polohou a povahou svou od českého živlu na dobro jsou odloučena, z důvodů prý »státoprávních«.

České živnostnictvo budějovické chystá se ku zřízení besídky učňovské již delší dobu. Okázalé otevření a bohaté vypravení německého útulku mělo by vyvolati podobný ústav český, především alespoň nedělní a sváteční besídku, k níž by postupně mohl býti přičleněn úplně vypravený asyl. Zřízení českého učňovského útulku (besídky a asylu) v Budějovicích přestalo dnes býti záležitostí čistě živnostenskou, nabyvši přičiněním Němců neobyčejného národnostního významu, a jest nezbytno, aby faktorové v českém veřejném životě budějovickém rozhodující ve shodě s českými kruhy živnostenskými o zřízení dokonale vypraveného českého útulku učňovského ještě roku letošního se postarali. Besídkám dostává se subvencí státních a zemských (posud nikoliv asylům, a bude třeba zjistiti, jak v této příčině se vůči požadavkům německého asylu veřejná správa zachová). Jsme přesvědčeni, že čeští živnostníci budějovičtí splní úkol svůj plně v zájmu svého stavu i v zájmu národním, budou-li, jakž rovněž nepochybujeme, v tomto snažení svém vůdčími českými činiteli veřejnými dostatečně podporováni.

* * *

Zemský jubilejní fond úvěrní Františka Josefa I. ku podpoře malých živnostníků vydal právě svou druhou zprávu výroční za r. 1901. Svým posavadním vývojem stal se do značné míry střediskem svépomocných společenských podniků v království Českém, u něhož tyto podniky docházejí nejen úvěru, nýbrž i porady ve všech záležitostech právních, účetnických a obchodních. Společné podniky, které se seskupily při fondu, jsou z největší části hospodářská a výdělková společenstva, zřízená dle zákona ze dne 3. dubna 1873, jenom výjimečně povinná společenstva živnostenská.

Ustanovení stanov, podle něhož fond také přijímati má do uschování deposita živnostenských společenstev a obchodních gremií, pak podpůrných nemocenských pokladen mistrovských, dělnických a učednických, nepoužila posud žádná z těchto korporací. Revisi fondu podléhají především všecka družstva, která užívají jeho úvěru neb se oň ucházejí; při družstvech nově zakládaných vkládáno přímo do stanov

ustanovení o povinnosti revisní. Kromě toho podrobila se revisi i jiná družstva, jež prozatím úvěru od fondu nepožívají.

Čilý ruch zavládl spolupůsobením fondu v zakládání nových družstev. Se strany fondu usnadňováno jest zařizování nových družstev podstatně tím, že fond dodává potřebné vzorné stanovy s návodem k ustavení družstva, dle potřeby i přímo při ustavení intervenuje, opatřuje zápis do rejstříku, dodá vhodné obchodní knihy atd. Fond varoval se však přemlouvání živnostnictva, aby družstva zakládalo, dospěv k poznání, že družstva vzešlá nikoliv z potřeby, účastníky naléhavě pociťované, nýbrž ze zevního, cizího podnětu, umělou agitací, z pravidla neprospívají a že úpadkem družstva bez rozvahy založeného nejen členům jeho hrozí škoda často veliká, ale trpí jím často i v jiných oborech myšlenka svépomoci společné, kterou povznášeti jest vlastním úkolem fondu. Založeno bylo za spolupůsobení fondu nově do konce roku 1901 21, od té doby pak 15, celkem tedy 36 družstev živnostnických. Mezi založenými družstvy jest 8 družstev úvěrních pro poskytování krátkodobého osobního úvěru živnostníkům, z nich většina jest sídlem v pražských předměstích; dále 12 družstev nákupních, mezi nimiž tři pro živnost obuvnickou, po dvou pro pekaře a pro holiče, po jednom pro knihaře (dodává stroje na splátky), bednáře, krejčí, fotografy a obchodníky s potravinami; 9 výrobních družstev, mezi nimiž čtyři pro košikáře, dvě pro řemesla keramická, po jednom pro krejčí, knihaře a výrobce umělých květin; 1 družstvo jateční, 2 družstva strojová, z nichž jedno pro dodávání hybné síly elektrické; konečně 4 družstva skladní (tržnice).

Co se týká způsobu úvěru, byly i v tomto roce v menším počtu případů povoleny zápůjčky dlouhodobé, po částech v pevných lhůtách splatné; naproti tomu ve většině případů, zejména všude tam, kde bylo třeba zjednati si stálý vliv na správu družstva, povolován úvěr v běžném účtu, při čemž různou měrou (splatností faktur u fondu, domicilováním směnek, postupem pohledávek, odváděním tržby, výplatou faktur a p.) opatřeno, aby příjmy a platy družstva procházely rukama fondu.

V jednotlivých případech podařily se i pokusy s eskontním úvěrem směnečným.

Krátkodobé zápůjčky poskytnuty opětně řadě společenstev živností oděvních k dodávkám vojenským.

Úrok stanoven všeobecně čtyřmi procenty. Celkem vyplaceno od počátku působení fondu v druhé polovici roku 1899 až do dne 31. května 1902 K 917.918·78, splaceno fondu 466.688·32, celkový stav půjček a úvěrů vyplacených obnášel tudíž K 451.230·46. Jakmile bude realisováno několik dalších již povolených úvěrů, bude fond sám již v nejbližší době používati úvěru, jemu Zemskou bankou království Českého zaručeného. Bankovně technickou správu fondu vedla Zemská banka; základní fond činil koncem r. 1901 K 583.227·46, reservní K 31.978·40. Fond napjal plně své síly a v některých jednotlivých případech angažoval se tuším až příliš štědře. S výtkami ve směru opačném nelze souhlasiti. Kruhy živnostenské, jež by si rády vypůj-

čovaly nepomýšlejíce na včasné a řádné vrácení kapitálu, ještě méně pak na placení úroků, musí se právě prostřednictvím fondu teprve vychovávati, aby byly úvěru schopny. Rázné a mužné odepření úvěru s náležitým vysvětlením jest tu dobrou školou. Správa fondu přešla přes výtky tohoto druhu vším právem klidně a mlčky k dennímu pořádku.

* * *

Průmyslová krise, jejíž stíny posud nejsou zapuzeny, nezabránila uspořádání řady výstav krajinských, hospodářských a průmyslových v Čechách a na Moravě. Na Kladně, v Táboře, ve Vyškově, v Praze (dělnická) české, v Děčíně a v Olomouci německé, zatím co na příští rok chystají se opět již výstavy v Pardubicích, Hořicích a Třebíči (na Moravě). Zevní úspěch výstav byl vesměs čestný, vnitřní nelze již tak snadno odhadnouti. Ve Vyškově znamenala výstava nepopřeně značné posílení nedávno dobyté posice národnostní a již tato skutečnost sama o sobě by stačila, aby vyškovské výstavě přiznán byl význam velmi pronikavý. Táborská výstava byla nepodcenitelného významu kulturního a hospodářského pro český jih, skutečně »zanedbaný« a od Prahy značnou měrou odloučený. Odlehlé ty kraje měly názorného poučení a účinného povzbuzení svrchovaně potřebí Šťastnou byla zejména myšlenka pořádání odborných sjezdů, zvláště též sjezdu zemědělského, jehož jednání vesměs poučné, věcné a odborné, obsahovalo četné užitečné podněty pro zvelebení zemědělství na českém jihu, čehož posl. Alfons Šťastný, sjezdu rovněž přítomný, dodatečně ve svém listu želel. (»Rolnictvo české uložilo si takové sebezapření, že na sjezdu rolnickém v Táboře po tři dny trvajícím ani slůvka politického nepadlo, ač tu bylo tolik příležitostí k projevům politickým.«) Výstava kladenská vynikala vhodným celkovým seskupením a ladnou úpravou; takměř úplná abstinence velkých závodů průmyslových, hutí a dolů kraje kladenského znemožnila podati dostatečnou měrou pravou charakteristiku kraje, která z táborské výstavy byla zřejmou po prvém zběžném prohlédnutí, třebas i v Táboře bylo mnohé, co s účelem krajinské výstavy se neschodovalo. Děčín a Olomouc, poměrně skvěle vypraveny, s velikou okázalostí zevní, za četného účastenství velkého průmyslu, vnitřní cenou svou výstavy české, uspořádané s prostředky mnohem skrovnějšími, nikterak nepředčily, leda že by měřítkem vnitřní hodnoty výstavy byla hojnost zábavních atrakcí a pochybnější kvalita výstavních číšnic. Ve Vyškově vystavil vídeňský Gewerbeförderungsdienst c. k. ministerstva obchodu jen velice skrovničkou výstavu moderních (i nemoderních) strojů, motorů a živnostenských pomůcek pracovních, za to v Olomouci dal si záležeti, aby se okázale presentoval.

Německé výstavy vůbec obdařeny vřelejší přízní činitelů veřejných, zejména vlády, a súčastnily se jich bohatě mnohé podniky velkého průmyslu nejen německého, nýbrž i takového, jejž by bylo dlužno pokládati za převážně český anebo alespoň neutrální. Tvrzení, že jest nevděčno vystavovati, druhdy zajisté platné a pravdivé, stává se lichou výmluvou, súčastní-li se podnik vzdálenějších výstav německých, opomenuv zúmysla výstavy české, nebo odbyv je exposicí chudičkou. *K.*

Značné zlepšení životních i pracovních poměrů pracujících tříd, nastalé účinkem moderního ochranného a vůbec sociálního zákonodárství, bylo, jak známo, jednou z hlavních pohnutek moderního revisionistického hnutí v sociální demokracii středoevropské. Jako se však podceňuje se strany odpůrců revise, tak zase i nejopravdovější přítel reální reformní politiky sociální nemůže se ubrániti doznání, že všechno to polepšení relativní neméně ostře, jak odráží se od barbarských poměrů minulosti, pořád ještě kontrastuje s nejskromnějšími humanními požadavky doby přítomné. V celku, ve velkých skupinách data a čísla sociální statistiky hlásají rozhodný a pronikavý pokrok; v detailech se obraz zachmuřuje, čím blíž si jej prohlížíme.

Výmluvný doklad toho shledáváme znovu ve studii o živnostenské práci žen, vyšlé právě ve sbírce publikací rakouské společnosti pro ochranu dělnictva (čís. 1.). U nás v Rakousku platí zákaz noční práce jen pro dělnice tovární; z ochrany před zaměstnáním nočním vyloučeny jsou tedy především všechny ženy, zaměstnané v závodech, rozsahu továrny nedosahujících, v živnostech obchodních vůbec a pak ve všech oborech výdělkových, na něž platný řád živnostenský se nevztahuje, tedy zejména v t. zv. průmyslu domáckém, podomním obchodě, při práci nádennické vůbec, čeleď, nižší služební personál zdravotní, dělnice zaměstnané v zemědělství a hornictví, ženské osoby, zaměstnané při veřejných podnicích zábavních a p. Ze zákazu noční práce žen i v továrnách připuštěny jsou však různé výminky, v různých směrech považlivé; tak na př. při cukrovarech, kde zejména ženy bývají zaměstnávány i ve vysoké temperatuře při centrifugách, což považlivým jest nejen se stanoviska zdravotního, ale i mravního, protože tu z pravidla lze vydržeti jen v šatě na minimum omezeném a že povolení této práce týká se i děvčat od 14. roku věku, ačkoliv připuštění práce těchto posledněji naprosto není žádnou technickou nutností a bylo by lze je docela dobře nahraditi dospělými ženami, anebo posunouti tu hranici stáří aspoň k 18. roku. — Tolik alespoň konstatují zprávy živnostenských inspektorů, že zákaz práce noční dělnic továrních v celku se zachovává. Ale v těch oborech, kde nenastalo dosud všeobecné zkrácení pracovní doby pod maximální dobu jedenáctihodinnou, nastává při dlouhé denní době pracovní pro vysílenou ženu přece jen noční práce v domácnosti, nehledě ani k hojným případům prodloužení pracovní doby braním si práce domů, zdánlivě dobrovolným, fakticky ale nuceným. Jisto je dále, že omezení noční práce žen ponze na továrny vedlo namnoze k drobení velkozávodů na drobné podniky, tedy nikoliv k vyloučení noční práce žen, ale k rozmnožení její. — V zaměstnáních netovárních, především však v maloživnostech a domáckém průmyslu, práce denní při krajním vykořisťování pracovních sil namnoze docela splývá s noční. Že ženy tu dávají se tak beohledně vykořisťovati a pracují do pozdních hodin večerních v hroznych zákoutích, zejména velkoměstských, ačkoliv by v továrně nalezly výnosnější zaměstnání, spočívá — vedle nedostatečné organisace prostřed-

kování práce — ve vrozené nechuti k »továrně«. Z jednotlivých oborů výrobních, jež studie probírá, vybíráme na př. čistění šatstva a prádla, kde i závody největších rozměrů vydávají se za maloživnosti a tím předpisům ochranným unikají. Zde vládnou poměry jedny z nejhorších, pracovní doba 14—16tihodinná není tu ničím neobyčejným, často dlouhé neděle pere se od 3 hodin ráno do 12 hodin v noci, v pátek a v sobotu i celou noc při pracovní době až 22hodinné. Ženy, které nespí v závodě, mohou počítati na noční odpočinek pravidelně nanejvýše šestihodinný, ty pak, které bydlí u zaměstnatele a z pravidla za služky jsou vydávány, na ještě kratší, často ve sklepě nebo v podstřeší, při špatné stravě, namnoze bez večeře a pod. Nelepší poměry panují na př. při ozdobnictví per, výrobě květin (při této na př. ve Vídni pracuje se v masopustě jednou dvakrát v týdnu celou noc s 1 hod. přestávkou ranní (t. zv. durchmarsch!).

V průmyslu výšivkovém pracují, jak známo, vyšívačky na Chrudimsku a Pardubicku 12—16 hodin denně při mzdě prabídné. Při výšivkách zrovna tak, jako při výrobě květin a rukavic platí vůbec, že zisk faktorův zakládá se ne na zvýšené dělbě práce a specialisaci, nýbrž výhradně na noční práci dělnic. V krejčovství, tak jako ve většině z uvedených již odvětví, v sezoně práce noční jest pravidlem. V závodech, kde se šije dle míry, dělnice nad to nikdy neví, bude-li moci vůbec toho dne do večera vrátiti se domů, aby obstarala domácnost, nehledě k tomu, že krejčovské salony v centru velkoměsta často i 2 hodiny a více bývají vzdáleny od bytů dělnic na periferii města. Poměry ženského personálu v živnostech hostinských jsou dostatečně známy. Křiklavé případy uvádí spis z domáckého tkalcovství na Královéhradecku, kde muž pracuje při stavu ve dne, žena v noci, aby se vytlouklo živobytí; z jiných zaměstnání vzpomíná na př. pravidelného a i v služební instrukce pojatého vystřídání hlídačů železničních jich ženami i při noční službě a pod. — Studie dospívá ku konci k těmto požadavkům reformním:

1. Zvýšení hranice stáří ochrany požívajícího o dvě léta;
2. rozšíření zákazu noční práce na veškerá živnostenská zaměstnání (zejména i na námezdní práci nejnižšího druhu);
3. zrušení výminečných ustanovení, připouštějících noční zaměstnání mladých děvčat;
4. zavedení maximální doby pracovní i pro podniky netovární;
5. přísné provádění § 95. živnost. řádu (zákaz noční práce mladistvých dělníků a výminky z něho).

Požadavky druhý a čtvrtý sluší klásti i ohledně žen dospělých.

Br.

ŠKOLSKÉ: Sjezd delegátů Zemského ústředního spolku v Čechách — Hospodářský pokrok organisace, ideový její úpadek — Oposice proti regimu Rašínovu — Valná hromada učitelských delegátů na Moravě — Valná hromada Dědictví Komenského v Náchodě.

Tísnivá nálada, do které přivádí učitelstvo v Čechách oddalování sankce zákona na zvýšení jeho služného, ovládala sjezd delegátů Zemského ústředního spolku, počátkem měsíce srpna konaný. Roztrpčení svému dalo učitelstvo výraz v mírném projevu delegáta Ad. Šustra,

který poukazoval na to, že úprava hmotného postavení učitelstva stala se předmětem politického smlouvání. Interpellovaný mladočeský zástupce posl. dr. Roček hleděl ve svém prohlášení přenésti pohodlně zodpovědnost za konečný osud odhlasovaného zákona na vládu a radil učitelstvu, aby samo na vládu se obrátilo. Učitelstvo však daleko je mínění, že mladočeské poselstvo prostým odhlasováním zákona na služné a zákona na jeho úhradu učinilo povinnosti své zadost a že za sankci zákona odhlasovaného již neodpovídá. — Poukazovat učitelstvo, které na vládu žádného vlivu nemá, aby si samo intervencemi a prosbami sankci zákona vymohlo, je sice od zástupců mladočeského poselstva velmi pohodlné, ale také velmi neupřímné.

Že předseda Zemského ústředního spolku V. Rašín výrokem svým v denních listech uveřejněným, dle něhož »zákon o úpravě platů učitelských m u s í n e z b y t n ě státi se skutkem od příštího roku, ať již z popudu sněmu nebo jiného« — roztrpčení v učitelstvu ani dost málo neutišil, je přirozeno. Učitelstvo slyšelo podobných ukvapených výroků svého předsedy, které v budoucnosti se nesplnily, již víc a uvyklo bráti je s největší opatrností. Mladočeské poselstvo již nyní chrastí dosti hlučně zbraněmi obstrukce, jichž chystá se užíti při projednávání vládních předloh v podzimním zasedání říšské rady, neodčiní-li vláda dle slov mladočeského tisku »zločin ze 17. října 1897«. — Jaký vliv mělo by pak užití mladočeských zbraní protivládních na osud odhlasovaného zákona o dani z piva a tím i na zákon o služném, učitelstvo si již dovede vypočísti. Na štěstí může se učitelstvo konejšiti přesvědčením, že hrozby mladočeské proti vládě příliš vážně bráti n e l z e. —

Jednatelská zpráva tiskem ku valné hromadě vydaná uvádí, že soustředěno je nyní v zemském spolku 118 učitelských jednot se 7716 členy. Mimo organisaci ústřední je učitelstvo pražské sdruženo v »Komenském«, které nynější vedení vypudilo lživým »důvěrným sdělením«, dále učitelstvo plzeňské, učitelstvo měšťanských škol, které si zbudovalo dobrou svoji organisaci a učitelky ve své »Jednotě« sdružené, vedle několika menších učitelských korporací.

Úspěchy mělo vedení zemského spolku učitelského jenom na poli hospodářském. Zde kráčelo správně směrem, který mu dali Frumar a Beneš. — Benešem navržený organisační příspěvek zaručuje spolku slušný roční příjem, z něhož kryjí se nejen správní výlohy, ale podporují i různé fondy učitelské. — Podpůrný fond zemského spolku má 12.565·30 K jmění, Samostatný sirotčinec učitelský 37.388·58 K, Bolzanův sirotčinec 97.012·58 K, Spolek pro zbudování učitelského domu, 3519·62 K, Spolek pro vydržování konviktů učitelských 16.449·75 kor., fond pro útulky 3050 kor. Hospodářské tyto učitelské instituce jsou dosud sice slabé, ale lze očekávati, že postupem času sesílí a budou vydatnou oporou učitelstva při dobývání jeho práv. Rozumným šetřením při vydáních na různé správní výlohy, které v uplynulém roce vyčerpaly téměř celou třetinu členských příspěvků, dalo by se docíliti vyššího subvencování uvedených podpůrných fondů.

Za příkladem Frumarovým, který před léty dal první popud ke zřízení výborně prospívající učitelské záložny »Komenský« v Praze, poskytující pomoc všemu učitelstvu československému, založilo nynější vedení Zemského spolku učitelského záložnu v Brandýse n. L., která dle zprávy jednatelské vykazuje po 5 měsících svého trvání peněžní obrat 571436·53 K.

Zemský Ústřední spolek stal se složením vkladu 8000 K podílníkem knihkupectví Drnkova v Brandýse n. L., s nímž spojeno nakladatelství a papírnictví. — Lépe by podnik tento přiléhal k »Dědictví Komenského«, které má v Praze svůj nakladatelský sklad a krám. — Opravou stanov tohoto nakladatelského sdružení učitelského dala by se činnost jeho snadno o knihkupectví rozšířiti.

Chváliti dlužno snahy učitelstva o zřizování útulku pro studující mládež učitelskou. Počátkem nového školního roku vstupuje v činnost Zoubkův studentský útulek v Kostelci n. O., pro nějž péčí rychnovské učitelské jednoty zřízena účelná budova, dále Jahnův útulek pro syny učitelské v Pardubicích a podobný útulek v Jičíně.

Mnoho dobrého očekávati lze od lidového kalendáře »Havlíčka«, jehož I. ročník v těchto dnech bude rozesílán. Tímto učitelským podnikem dá se dobře čeliti lidovým kalendářům klerikálním, které ročně v tisících exemplářích rozsévají v lidu českém jedovaté bejlí klerikální. Doporučením kalendáře může učitelstvo ukázati svůj vliv, svoji propagační sílu a paralysovati touto propagační sílu klerikální.

Při letošní valné hromadě delegátů ozvala se opět zřetelněji opposice proti vedení Zemského spolku ústředního. Mluvčí její Touc z Náchodska správně poukazoval na to, že úspěchy má učitelská organisace jenom potud, pokud pokračovala správně v práci o hospodářské sesílení. Pokud se uchýlila od rozhodně pokrokového směru duševního, kterým před třemi roky kráčela, znamenati lze její úpadek. Na těchto místech byl již před dvěma roky zaznamenáván obrat vedení Zemského ústředního spolku od směru pokrokových stran českých zpět ku zbankrotělému mladočešství, do jehož řad měly býti massy učitelstva zpět přiváděny za čočovici úpravy služného.

Úpadek organisace na poli duševním vyzírá z posledních dvou ročníků »Českého Učitele«. Redakce orgánu tohoto byla před dvěma léty některým členům ústředního výboru vedena příliš v duchu realistickém. Vyrvána byla realistovi Benešovi a svěřena pedagogickému spisovateli J. Černému, z něhož před volbami do říšské rady vybarvil se k velkému podivu jeho někdejších přátel a ctitelů národní dělník. Není to duch zaniklé »České Školy« v posledním jejím ročníku, který z »Českého Učitele« za redakce posl. Černého vane, ale mladočesko-radikálně-státoprávní duch nynějšího vedení ústředního spolku učitelského, který má osvětlovati šiky učitelské. Jen zřídka kdy probleskne z organisačního věstníku poněkud lepší článek. Nejsou tu články, vyhledávající chorobná místa na těle učitelské organisace a neohroženě je vyřezávající. Školská statistika je zanedbávána. — Hmotné poměry učitelské nejsou tu přehledně srovnávány s hmotnými poměry jiných stavů. A právě takovéto přehledy, které minulou redakcí byly soustavně

pěstovány, přímo veřejnosti české svědomí otevíraly a k urovnání hmotných poměrů učitelstva ji vybízely. Literární rubrika Č. Uč. nenabádá soustavně ku čtení spisů nejvážnějších a nejpozoruhodnějších. Jen nahodile referuje. Methodické bejlí nechává bujet a rozšiřovat se. Vymizela z věstníku stálá rubrika »klerikální propaganda«, sledující pilně a ostražitě každý záchvěv klerikalismu a rázně mu čelící. Klerikální listy jen zřídka kdy mají nyní příčinu s orgánem učitelstva se utkati. Č. Uč. téměř již přestal poukazovati na nedůstojné styky učitelstva s farami. Také rubrika »školství slovanské a cizí« obor svůj plně nevyčerpává jako za redakce minulé, kdy byla přímo vzorem, jak si všímati pozoruhodných zjevů na roli školství jiných zemí a národů. — Otázka akademického vzdělání učitelstva stala se pouhým heslem. Ode dvou let se nepřemýšlí o tom, jak by se dala otázka tato vhodně realisovati Ke kulturním hříchům mladočeské politiky je orgán učitelstva téměř slepý. Na jednostrannost politiky mladočeské nepoukazuje. — Kulturních snah dělnictva si málo všímá. Nesnaží se podávati učitelstvu tresť universitních extensí, které v posledních létech tolik se rozmohly, ani stručný obsah universitních kursů učitelských. Také k vadám špatné české žurnalistiky je Č. Uč. hluchý. Za redakce minulé potíral Č. Uč. v úvodních článcích kulturní úroveň českého lidu snižující denníky. Dnes otiskuje neupřímné lichůtky i — Národní Politiky. Pro pokrokový tisk český nynější vedení ústředního spolku učitelského neučinilo ani zlomek toho, co učinilo kdysi na př. vedení Královo pro tehdy pokrokovější »Národní Listy«. Klerikálové daleko více se starají dnes o šíření svého tisku, než se stará o šíření živořícího namnoze pokrokového tisku učitelstvo za nynějšího vedení. — Dnes i mimoučitelské kruhy české veřejnosti vidí, že orgán učitelský octnul se na scestí.

Činnost přednáškového odboru při ústředním spolku omezila se v posledním roce na vydání celých dvou přednášek pro lid. Organisované učitelstvo jen ve velmi řídkých případech účastnilo se výročních vzpomínek na M. J. Husa, při nichž tak dobře dá se lidu českému vyložiti jádro českých dějin. Pokud ovšem řady učitelstva přiživovati se musí regenschorstvím v katolických kostelích, a pokud tím trvají v dobrovolném podřízení farním úřadům, potud lze se málo nadíti, že učitelstvo ve svém celku bude při oslavách Husových aktivnějším. Po úplném provedení nového zákona o služném ukáže se, kolik je v učitelstvu českém mravní síly. Je na organisaci učitelské, aby ukazovala již nyní, že není možno dobře sloužit dvěma pánům: škole a kostelu. Akce protiklerikální bude slabá do té doby, pokud v každé obci nebude čestně čelit klerikální akci fary protiklerikální akce od fary naprosto nezávislého a uvědomělého učitelstva. Vedení kůru nepřísluší učitelstvu. K tomu jsou absolventi odborných škol varhanických, kteří dnes namnoze míst nemají a o svá práva se ucházejí. Těm musí učitelstvo všude ustoupiti a omeziti se na čisté poslání své při výchově mládeže a lidu. To je ovšem spojeno se hmotným povznesením učitelstva.

Stagnace v učitelské organisaci jeví se také v tom, že učitelstvo ode dvou let již upustilo od pořádání veřejných schůzí lidových, v nichž druhdy tak účinně vykládalo lidu o významu školy a vzdělání. Veřej-

nosti české musí se takto zdát, že učitelstvo schůze ony pořádalo jen proto, aby si lepší zákon na služné vymohlo.

Za vedení Frumarova a Benešova organisována byla při ústředním spolku liga zpravodajů, posílající informační články o věcech školských a učitelských krajinským listům českým. Bylo až radost vidět všude, jak zájem o školství na všech stranách rostl, stoupal a širší vrstvy lidové uchvacoval. Za vedení Rašínova učitelská liga zpravodajů, která druhdy také nemálo přispěla k uspíšení zákona na služné, odešla hromadně na odpočinek. Krajinský list, který by nyní soustavně poučoval o školství, je bílou vránou.

Po stránce éthické vyznačilo se nynější vedení zemského spolku neodůvodněným a křivým podezříváním pražského »Komenského«, ano i zástupců jeho v ústředním výboru, kteří ve prospěch věcí učitelských přinesli těžké oběti. Vrcholu v tomto směru dopustilo se vedení podezřením bývalého dlouholetého a nezištného jednatele, později předsedy ústředního spolku Ad. Frumara ze zištnosti v Č. U., od něhož jest nucen zakladatel a nehonorovaný první redaktor jeho domáhati se soudní satisfakce.

Kulturní práce učitelská mezi lidem, o které se stále mluví a píše, nevybočila dosud z plánů a theorií k realisaci.

Z uvedených fakt je patrno, že výtky opposice, ozývající se v poslední schůzi delegátů jsou zcela odůvodněné a že nedají se zakrýt odbytím ve spolkovém věstníku. Vedení mělo by o nich vážně přemýšleti. Proti regimu Rašínovu, který sice stačí na provádění hospodářského programu organisace, ale na vedení ideové se mu nedostává schopností, ozvalo se na valné hromadě sice jenom 31 lístků se 62 hlasy, což činilo asi osminu všech hlasů odevzdaných, ale při stagnaci, která by v zemském spolku na poli kulturním na dále trvala, mohla by se menšina hravě státi většinou. Vždyť opposice bude míti nyní svůj hlas i v ústředním výboru volbami značně změněném.

V. P.

LITERARNÍ: Z klerikální četby pro český lid.

Z klerikální četby pro český lid.

Ludmila, sbírka zábavné četby pro český lid. Roč. III. sv. 3. »Mezi tkalci« od J. V. z Finberka; sv. 4. »Pro víru a vlast« od Al. Dostála; sv. 5. »Tři obrázky našich hor« od Fr. J. Košťála; sv. 6. »Z dob slávy a štěstí« od Václ. Šlosara-Doubravského.

Mezi tkalci *J. V. z Finberka* je deset drobných obrázků ze života horských tkalců, jeden z horské fary. Ve všech líčí spisovatel příběhy neveselé, nemoc, smrt, rozrušené blaho domácí, nevěru milé, nešťastnou lásku, svízele tkalcoviny, nezaměstnanost a bídu v zimě. Spisovatel neměl však úmyslu rozrušiti čtenáře obrazem lidské bídy. Podává jen tolik a jen tak, pokud se mu zdají strasti zajímavé, aby se čtenář na chvíli pobavil a mohl klidně knihu odložit. Proto jeho lidé nesou svoje strasti tak oddaně, že nic nepodnikají, ničemu se nebrání, prstem nehnou, aby svůj osud změnili, a když je zle, mají jen tupou resignaci. Vesnický drvař Antošek v obrázku »Rozštíplé srdce« trpí

mukami lásky k děvečce hájného Katině, ale slova s ní nepromluví, ač ona si na něho také myslí. A když se jí konečně vyzná, dovídá se od ní, že se zapřisáhla nebožce hajné, že jejím dětem zůstane matkou. Hajný měl již její slovo. Antošek dlouho mlčel a k zemi hleděl jako podseknut . . . »No,« vzdychl po rozvaze, Pán Bůh ti dej štěstí, Katino, nebyli jsme si souzeni.« Podal jí ruku a odešel do mladého lesa s rozštíplým srdcem. — Podobný milenec je v obrázku »Na cestě z tkalcovny«. V jiných obrázcích náhlý dobrý konec zbaví čtenáře všech starostí a nemilého vzrušení z nastávající tragedie. Tak v »Tvrdé hlavě« matka přiměje svého syna, aby si vzal dceru hajného, u něhož bydlí, ač ji jakýsi hejsek zanechal s hříchem. Matka se zaváže, že svému synu ani nepoví, v jakém je Marjanka stavu. Syna Frantíka jako by nebylo. Co taky s ním, darmo by dělal obtíže. — Pro poznání smýšlení spisovatelova nejzajímavější jest obrázek první, »Píseň zarmoucení«. Píseň zarmoucení pěje spisovatel za lidovou lékařkou Černou. Povolali ji k nemocnému, jenž pracoval v továrně a měl lékaře. Černá »kulíruje ten lid již léta«, myslí si, »že ten dar má od Boha a Panny Marie«. A dále o ní rozmlouvají: »A přece ji tolik pronásledují, léčit zakazují, že nemá školy. Školy! Ba pravda! Školy! Zkušenost musí mít člověk, školy jen pro průpravu. Onehdy soud měla ve městě. Prý se plete těm doktorům do řemesla a víc poškodí než vyléčí. Poškodí, to je pravda, jejich kapsu, ale vyléčí každého.« . . . Černá přišla, potřebné věci hned s sebou v mošince přinesla. Spisovatel o ní dodává: »Činila dojem přece jen zvláštní ženy, kterou obklopovalo něco tajemného, nadlidského, co vzbuzovalo před ní strach i úctu . . . . . Jak sama věřila, že Pana Maria obdařila ji umem uzdravovati, svědčí její veliká zbožnost. Vlastním nákladem dala uprostřed návsi ve Všeradově podezdíti dřevěnou zvonici a pak i docela v kapličku přestavěti. Do různých chrámů obrazy koupila a pěkné ozdoby. — Druhého dne přišla Černá opět, i lékař z města přijel a setkali se u lože nemocného. A tu dovedl spisovatel udělati z lékaře tak zištného nevědomce, že se nic nedivíte, když nemocný zelených vodiček od něho předepsaných neužívá, zvláště když se mu od té doby, co je v rukou Černé, daří lépe. Odevzdali život úplně do rukou jejích. Nemocný okříval, sílil a začal choditi po světnici, když Černá dostala obsílku k soudu. »Ať mě zavrou, že jsem zadržela ve vás prchající zdraví, že jsem při životě zachovala zase člověka pomocí Panny Marie . . .« Svou píseň zarmoucení končí spisovatel tímto tklivým vzdechem: »Tkadlec žije, ale Černá, ta duše životem štvaná jako jelen v honu, klidně spí sen zapomnění.« Není pochyby, pro koho by si poslal, kdyby mu bylo zle a Černá byla na živu.

Jiného druhu šlechetníka líčí v dějepisné povídce »Pro víru a vlast« *Alois Dostál*. Pozadí této dějepisné povídky tvoří události, které se r. 1628 sběhly v Častolovicích a v hradeckém kraji a dílem i v celých Čechách a v sousedním Sasku. Povídka sama o sobě je tak banální historie dvou milujících, kteří se po nějakých překážkách na konec šťastně dostanou, že by za řeč nestála. Ale stojí za to podívati

se trochu, jak si spisovatel s drzou tendencí upravil historické pozadí. K Častolovicům ubírají se dva jezovité, páter Kravařský a Koronius, aby provedli katolickou reformaci hradeckého kraje. Jsou přesvědčeni, že kráčejí jako na sopku, kde nejvíce nahromaděno nepřátel jejich, kde nejmocněji vášně vybuchují v odpor učení katolickému. K své působnosti nesou si přesvědčení jako mnozí jiní i s císařem Ferdinandem III., že v jednotě víry spočívá jednota země a pokoj ve vlasti, vysvětluje spisovatel. Odtud pak katolík je vždy vlastenec, a katolický je zároveň vlastenecký, a naopak nekatolík je nevlastenec a původce všeho neštěstí. Neboť víra po otcích zděděná jest víra katolická, a protestanté, s nimiž se v povídce setkáváme, jsou jen odpadlíci, nebo nespokojenci, nebo lidé svedení a přinucení. Lid musí často dle svého pána víru měniti. Musí-li měniti dle pána katolického, činí to rád, neboť se vrací k víře otců svých, a »viděli-li dokonce, jak to jejich pána těší, už k vůli tomu vyhověli.« Lid sám by nebyl v takovém odporu, ale byl sváděn a ponoukán. A símě protestantismu z ciziny do Čech zaseté přineslo hrozné ovoce. Častolovičtí protestanté, uslyševše o příchodu missionářů, obávají se, že bude zle: »Přišli (missionáři) s večerem a s nimi přijela četa dragounův. Dostaneme je do domu na kvartýr, budou nás honiti do kostela na cvičení a ty, kteří neuposlechnou, odvedou na hranice, nebo je uvrhnou do šatlavy . . . Neslyšeli jste, jak vůbec (jesuité) apoštolují? Buď se přidáš, nebo tě násilím donutíme.« Je to pomluva, viděli jsme na začátku, že jesuité přišli sami, násilí žádného nebylo. Kazatelé poučovali, a hejtman hradeckého kraje jim pomáhal zvláštním způsobem. Když se chrám neplnil, jak bylo žádoucno, přenesl poučování na svou tvrz a volal sem poddané z jednotlivých dědin svého panství. Byla tu v ratejně jako škola, kde mohl každý přednésti své pochybnosti a hned přijal vysvětlení a poučení. A tak katolická reformace v Častolovicích slavila vítězství beze všeho násilí a donucování. Přišli i nekatolíci z okolí se podívat, a hejtman se obával nějaké rebelie. »Jeho lidé byli připraveni, vyzbrojeni, ale což by zmohli proti přesile?« vzdychá spisovatel. Než »oprávněné« obavy se nesplnily. V protestantech vůbec není odvahy k mužnému činu. Protestanté dovedou jen potají hloupě vyhrožovati: »Povíme jim, že nám neběží pouze o náboženské přesvědčení, ale i o vládu a především o poddanství. My musíme býti pány této země, jak už Žižka a Husité učili a skutkem prováděli. Až se to stane, půjdou za hranice katolíci, dopřejeme-li jim vůbec té milosti. Ovšem s těmito zámysly nesmíme na venek, my se schováme pouze za štít víry, která se nám bere.« A kromě toho líhnou se v jejich hlavách i takové podvratné myšlenky: stanou se svobodnými, Oppersdorf (hejtman) bude vypověděn, jeho zboží se rozdělí. Ovšem ti, kteří súčastnili se rebelie, dostanou podíly větší. Do boje proti missionářům vyšlou jen bláznivou prorokyni, »jež se rouškou do neznáma původem svým halila« a jejíž směšné počínání a žvastání je jen hanbou protestantů. Není divu, že vítězství připadne nadšené odhodlanosti a přesvědčivé výmluvnosti Kravařského. Bohužel dopřál spisovatel svým čtenářům jen tuto skrovnou ukázku jeho výmluvnosti a »důkazů nade všechnu jistotu postavených«: »Kazatelé po-

učovali, že nejsou pouze dvě svátosti: křest a svatá večeře, ale sedm dle ustanovení Páně, vyložili, že Bůh beze vší zásluhy, beze všech skutků lidských, tedy pouhou vírou neospravedlňuje, člověka úcta obrazům, to jest těm, jež obrazy představují, prokazovaná není modlářstvím, ve večeři Páně, totiž při mši svaté, se oběť Kristova jenom nepřipomíná, ale obnovuje a opakuje atd.« — V protestantech nebylo lásky k vlasti. Štvou a vodí cizí vojska jako dravce nenasytného na svou vlast, který ubíjí její obyvatelstvo, Čechy ničí a pálí. Tato skvrna na nich zůstane na věky. — Nechci hromadit dalších dokladů, neboť myslím, že uvedené stačí úplně k poznání úmyslů spisovatelových. Mně mi napadá, s jakým rozhořčením zaznělo kdysi po Čechách proti knize Gindelyho: »Tak se o českých dějinách psáti nesmí!« A kniha Gindelyho byla vědecká, pro čtenáře, jimž jsou i jiné prameny snadno přístupné. Ale kejklířské nízké kažení české historie, které se provádí v »historických« povídkách, jako je »Pro víru a vlast«, jest raffinovaně vypočteno pro čtenáře, jimž se jiného poučení o českých dějinách nedostalo a nedostane, a k tomu ještě doporučuje se to na obálce za mravně bezvadnou četbu rodinnou! A kdo si u nás všimne tohoto řádění! Al. Dostálové naplňují svým tendenčním reakcionářstvím naše kalendáře, s neobyčejnou plodností chrlí tuto četbu zrovna mezi nejprostější vrstvy českého lidu.

Fr. J. Košťála Tři obrázky našich hor jsou nechutná povídání, kde trošinka děje tone ve spoustě prázdných slov, kde je do nekonečna zbytečných a česky nemožných »tak a právě tak, ten a tamhle ten« ve všech rodech a číslech, a kde pořádek slov a sloh vůbec je takový, že se mi zdá, jako by spisovatel svou češtinu a svůj sloh vzdělával hlavně z reklamních lístků německých firem, i z našich novin dobře známých. Přečtěte si třebas hned první obrázek »Štědrý večer«. Kaplan Vojtěch Boreček byl »právě tak u ještě dosti vydatného faráře« a poslali jej za administratora do Rozkopce, osady v horách daleko ode všeho světa zapadlé. Náhodou byl v Rozkopci učitelem Antonín Kuklík, jenž s ním pocházel z jednoho města. V Rozkopci společná potřeba z nich učiní takřka jedno tělo a jednu duši, neboť učitel je svoboden a kněz nemá kuchařku čili, slovy spisovatelovými, zařízenou domácnost. Do hospody mají daleko. Hlavní starost jest o jídlo. Učitel býval na vojně kuchařem a kuchaří i zde pro sebe i pro kněze. Spisovatel vyčerpává všecko své ubohé umění, aby vylíčil, jak kněz a učitel v opuštěnosti horské samoty nemají jiné starosti a a jiných zájmů než jídlo, jako dvě dobrá zvířátka k přežvykování stvořená. A nejsou o nic sympathičtější proto, že jim dává někdy jen suchý chléb a brambory na loupačku, a že z nich dělá zázračné pomocníky v bídě a nemoci.

Z dob slávy a štěstí od *Václ. Šlosara-Doubravského* je dětinské napodobení Jiráskovy »Maryly«, položené do r. 1356. Pochybuji, že by tato kniha v jiné sbírce spatřila světlo světa. —*ský.*

AP
52
N35
roč.9

Naše doba

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY